GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu

26 - 28 Eylül 2019

International Symposium on Transhumance and Upland Settlement Culture

26 - 28 September 2019

Международный Симпозиум по Плато Культуре

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI
PROCEEDINGS

ULUSLARARASI YAYLACILIK VE YAYLA KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

International Symposium on Transhumance and Upland Settlement Culture

(26 - 28 Eylül/September 2019 – Giresun)

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mustafa CİN

Dr. Öğr. Gör. Nazım KURUCA

© 2019 Giresun Üniversitesi Yayınları

Yayıncı Sertifika No
34717

e-ISBN
978-975-2481-15-2

Aralık 2019
e-Kitap olarak yayımlanmıştır.

Erişim Adresi:
http://www.giyas2019.org/

YAYINA HAZIRLAYAN
Mustafa SERİN

KAPAK TASARIMI:
Fatih Mehmet GÖK

Kitapta yer alan tüm bildiriler, "Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu"nda sunulmuştur.
Kitapta yayımlanan yazılarla ilgili bütün sorumluluklar yazar ya da yazarlara aittir.

It is hereby notified that all papers included in the proceeding book were presented orally at the International Symposium on Transhumance and Upland Settelement Culture.
All responsibilities related to the papers published in the proceeding book belong to the author(s).

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
GİRESUN İLİ UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ

ULUSLARARASI YAYLACILIK VE YAYLA KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

International Symposium on Transhumance and Upland Settlement Culture

(26 - 28 Eylül/September 2019 – Giresun)

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mustafa CİN

Dr. Öğr. Gör. Nazım KURUCA

Giresun - 2019

Sempozyum Onursal Başkanları / Honorary Presidents of the Symposium

Harun SARIFAKIOĞULLARI - Giresun Valisi

Prof. Dr. Bahri ŞAHİN - Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Yılmaz CAN - Giresun Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Refik TURAN - Türk Tarih Kurumu Başkanı

Prof. Dr. Mehmet ÖZ - Türk Ocakları Genel Başkanı

Sempozyum Başkanı / President of the Symposium

Prof. Dr. Mustafa CİN - Giresun Üniversitesi

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı / President of the Symposium Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA - Giresun Üniversitesi

Sempozyum Düzenleme Kurulu / Members of the Symposium Organizing Committee

Prof. Dr. Mustafa CİN
Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Doç. Dr. Tevfik UZUN
Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÖZATA
Dr. Öğr. Üyesi Şerif Ali DEĞİRMENÇAY
Dr. Mithat ÇİÇEK
Dr. Yüksel BÜLBÜL
Dr. Canan ÇOLAK
Öğr. Gör. Fatma EMİROĞLU AYDIN
Öğr. Gör. Hülya BAŞKAN
Öğr. Gör. Şenol SANCAK
Öğr. Gör. Hüseyin KARA
Öğr. Gör. Abdullah DEMİR
Öğr. Gör. Alparslan ERİMLİ
Öğr. Gör. Gökhan HAMZAÇEBİ
Arş. Gör. Tuğba TÜRK
Arş. Gör. Banu AKTAŞ
Fatih Mehmet GÖK

Sempozyum Bilim Kurulu
Members of the Symposium Scientific/Referee Committee

Prof. Dr. Abdullah KÖSE (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülmecit NUREDİN (Vizyon Üniversitesi, Makedonya)
Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan KOÇ (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KOLBAŞI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA (Rusya Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Ali ÇELİK (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Ali MEYDAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YAYLI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Amantur CAPARUV (Kırgızistan İlimler Akademisi Üyesi)
Prof. Dr. Ayfer YILMAZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Aysen SOYSALDI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Başak TAŞELİ (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Bereket KARİBAYEV (Al Farabi Üniversitesi, Kazakistan)
Prof. Dr. Beyhan KESİK (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Canan ÇELİK (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Cemal ZEHİR (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Emir NUHANOV (Dzelam Bijedic Üniversitesi, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Prof. Dr. Ergin AYAN (Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Fadıl HOCA (Vizyon Üniversitesi, Makedonya)
Prof. Dr. Fahri SAKAL (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma ÖZKAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Feridun TEKİN (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Garibov Yakub ALİOĞLU (Azerbaycan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı DURAN (Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakkı YAZICI (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil KOCA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Halis DEMİR (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Halit KESKİN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan OKTAY (Vizyon Üniversitesi, Makedonya)
Prof. Dr. Hayati DOĞANAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim GÜNER (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan BULUT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan EKİNCİ (Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. İsa ÖZKAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)
Prof. Dr. Mediha GÜLER (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DURKAYA (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ERSAN (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet OKUR (Trabzon Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet SOMUNCU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TOPAL (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin AKAR (İstanbul Aydin Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa GENÇ (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa CİN (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurten ÇEKAL (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Orlin SABEV (Bulgaristan Bilim Akademisi)
Prof. Dr. Osman KÖSE (Polis Akademisi)
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK (Trabzon Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan SEVER (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Salamat ALAMANOV (Kırgız Coğrafya Enstitüsü)
Prof. Dr. Serkan DOĞANAY (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Serpil MÜRTEZAOĞLU (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Servet CEYLAN (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Smadiyarov SADIK (Oş Devlet Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Turan SAĞER (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ünal ÖZDEMİR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Zaza TSURTSUMIA (Tiflis Üniversitesi, Gürcistan)
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN (Dumlupınar Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahadır KOZ (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Bülent AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan GÖKSU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Hanefi BOSTAN (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuz Sadık AYDOS (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Yunus BERKLİ (Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Yücel YİĞİT (Polis Akademisi)
Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meral BÜYÜKYAZICI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat BAYRAM (Pamukkale Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgür DEMİRKAN (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selin KARAİBRAHİMOĞLU (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÖZTÜRK (Giresun Üniversitesi)
Dr. Timur KOZİREV (Uluslararası Türk Akademisi, Kazakistan)

Sergi Düzenleyen / Exhibition Organizer

Öğr. Gör. Hüseyin KARA

Sekreterya / Secreteria

Dr. Yüksel BÜLBÜL
Öğr. Gör. Alparslan ERİMLİ

Grafik Tasarım / Graphic Designer

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ
Fatih Mehmet GÖK

Çağrılı Konuşmacılar / Keynote Speakers

Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA - Rusya Bilimler Akademisi

Prof. Dr. Amantur CAPARUV - Kırgızistan İlimler Akademisi Üyesi

Prof. Dr. Emir NUHANOVİÇ - Dzelam Bijedic Üniversitesi, Bosna Hersek

Prof. Dr. Yakub GARİBOV - Azerbaycan, Bakü Devlet Üniversitesi

Prof. Dr. Bereket KARİBAYEV - Al Farabi Üniversitesi, Kazakistan

Prof. Dr. Dihan Qamzabekuli - Astana Üniversitesi, Kazakistan

Paneller / Panels

Panel: Dünden Bugüne Yaylacılığın Milli Kültüre Etkileri

Prof. Dr. Metin AKAR (Panel Başkanı / Moderator)

Prof. Dr. Ali ÇELİK

Prof. Dr. İhsan BULUT

Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Panel: Türkiye'nin Ekonomik Geleceğinde Yaylacılığın Yeri

Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Panel Başkanı / Moderator)

Prof. Dr. Halit KESKİN

Doç. Dr. Hanefi BOSTAN

Doç. Dr. Nejdet GÖK

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....5

ÖNSÖZ 6

YAYLA ŞENLİKLERİNİN YAYLALARDAKİ TURİZM FAALİYETLERİNE OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: OVİT YAYLASI ÖRNEĞİ.....8

DOĞU KARADENİZ YAYLALARINDAKİ KÜLTÜREL FAALİYETLERDEN YAYLA ŞENLİKLERİNİN YÖRE HALKI TARAFINDAN YURT DIŞINA YANSIMASININ ABD ÖRNEĞİ.....25

EKOLOJİK SİSTEM TEORİSİ VE GÖÇ KURAMI YAKLAŞIMI İLE KIRSAL AİLE KAYNAKLARININ KULLANIMI: GİRESUN KÜMBET YAYLASI ÖRNEĞİ.....40

19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE YAYLALARDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR İLE İLGİLİ ÖRNEKLER.....57

MOĞOLLAR VE TİMURLULAR DÖNEMİNDE ÖNEMLİ BİR YAYLAK: BÂDGÎS .66

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ ARASINDA SÜRDÜRÜLEN YAYLACILIK FAALİYETLERİNE COĞRAFİ BİR BAKIŞ 87

YAYLALARDAKİ TURİZM VE REKREASYON AKTİVİTELERİNE YÖNELİK AKADEMİK PERSONELİN BAKIŞ AÇISININ DEĞERLENDİRİLMESİ: GİRESUN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....102

YAYLALARDAKİ KONAKLAMA TESİSLERİNİN HELAL TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDER YAYLASI ÖRNEĞİ.....112

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE YAYLALARIN HUKUKÎ PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (GİRESUN ÖRNEĞİ) 127

İMAR BARIŞININ YAYLA YERLEŞMELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN UYDU GÖRÜNTÜLERİ İLE BELİRLENMESİ: GİRESUN KARAGÖL DAĞI ÖRNEĞİ.....142

EVLİYA ÇELEBİ'NİN ESERİNDE YAYLA YAŞAMI 150

YAYLA VE YAYLACILIK BİBLİYOGRAFYASI 160

GÖLE'DE (ARDAHAN) YAYLACILIK 177

TRABZON MANİLERİNDE YAYLA HAYATI 191

DERİN EKOLOJİ BAĞLAMINDA AHMET KUTSİ TECER'İN ŞİİRİ VE MEKÂN OLARAK YAYLA 206

YAYLA KÜLTÜRÜNDE KADIN İŞİ – ERKEK İŞİ ALGISI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: AŞAĞI ÇAĞRANKAYA YAYLASI ÖRNEĞİ 221

TÜRKÜLERDE YAYLA VE YAYLACILIK 241

KASTAMONU KAZASI YAYLAKLARI (1487-1582) 256

YAYLACILIK KÜLTÜRÜNDE DÖNÜŞÜM: SULTANMURAT VE EĞRİSU YAYLALARI ÖRNEĞİ 276

TİREBOLU - ÇAYKARA ÇEVRESİNDE YAYLA KÜLTÜRÜ VE YAYLA ŞENLİKLERİ 289

ÇEPNİ: GÖÇER VE ÖZGÜR 331

YAYLA TURİZMİNİN EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ VE YAYLACILIĞIN KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ: GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ 343

GÖLE'DE (ARDAHAN) YAYLACILIĞIN EKONOMİK BOYUTU 359

KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİNİN YAYLA TURİZMİNE ETKİSİ: GİRESUN İLİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 371

GİRESUN YAYLA TURİZMİ VE ŞEHİR PAZARLAMASI İLİŞKİSİNE YÖNELİK KEŞİFSEL BİR ANALİZ 387

KARAGÖL DAĞI CİVARINDA YAYACILIK FAALİYETLERİNİN İKTİSADİ HAYATIMIZ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 402

GİRESUN'DA YAYLAK KIŞLAK HAYATININ SOSYOLOJİK ANALİZİ 422

SİS DAĞI YAYLACILIK GELENEĞİNDE KÜLTÜREL DEĞİŞİM 432

KONARGÖÇER KÜLTÜRÜN BİREYSEL ve TOPLUMSAL PSİKOLOJİMİZDE BIRAKTIĞI İZLER 443

KARAYOSUNLARI VE YAYLALAR 449

GİRESUN BÖLGESİNDEKİ YAYLALARDA MÜZİK KÜLTÜRÜ VE HALK ÇALGILARININ GENEL ÖZELLİKLERİ 458

GİRESUN İLİ BULANCAK İLÇESİ YÖRESEL KOLAN DOKUMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....473

DOĞU KARADENİZ YAYLALARINDA ÜRETİLEN GASTONOMİK ÜRÜNLERİN GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....487

DOĞU KARADENİZ ÇEPNİLERİNİN YAYLACILIKTA KULLANDIKLARI BAZI ARAÇ GEREÇLER VE BUNLARIN ETRAFINDA ŞEKİLLENEN HALK BİLGİSİ ..495

GERGER İLÇESİNDE (ADIYAMAN) YAYLACILIĞIN MEKÂNSAL VE SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİMİ.....511

YAYLALARDAKİ TURİZM VE REKREASYON FAALİYETLERİNE YÖNELİK YEREL HALKIN BAKIŞ AÇISININ DEĞERLENDİRİLMESİ: GİRESUN KENTİ ÖRNEĞİ.....531

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAYLA KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI.....540

SANAL ORTAMDA GİRESUN YAYLALARININ TANITIMLARI VE İTİBARLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....552

BARTIN İLİNİN YAYLA TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ ..562

YAYLA TURİZMİNDE ALTERNATİF DESTİNASYONLAR: KIBRISCIK YAYLALARI*.....578

YÖRE HALKININ TURİZMİN ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILARI: KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ İLLERİ KONU ALAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ.....595

GİRESUNLU SANATÇILARIN YAYLA GÖZLEMLERİ VE ALGISI.....611

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS: YAYLA ŞENLİKLERİ VE FOLKLORİK İŞLEVLERİ.....620

ÂŞIK FEYMÂNİ'NİN ANLATTIĞI ÇUKUROVA ÂŞIK HİKÂYELERİNDE YAYLA.....631

GİRESUN MÂNİ SÖYLEME/TÜRKÜ ATMA GELENEĞİNDE YAYLA KÜLTÜRÜ.....645

GLAMPING TURİZMİN DOĞU KARADENİZ YAYLALARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ.....662

DOĞU KARADENİZ YAYLALARININ VAZGEÇİLMEZ LEZZETİ "KUYMAK" ..678

FOTOĞRAFÇILIK AKTİVİTELERİNİN YAYLA TURİZMİNE VE YAYLALARIN TANITIMINA KATKISI: GEZFOD (GİRESUN) ÖRNEĞİ 686

YAĞLIDERE - KÜMBET YAYLASI ARASINDAKİ SAHANIN FOTO SAFARİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 694

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ İLİN DESTİNASYONLARINA İLİŞKİN FARKINDALIK VE DENEYİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: GİRESUN ÖRNEĞİ 704

GİRESUN İLİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN ÇEKİCİ SEYAHAT MOTİVASYONLARINI ALGILAMA DÜZEYLERİ: KÜMBET YAYLASI ÖRNEĞİ 723

TRABZON YÖRESİ TÜRKÜLERİNDE YAYLA KAVRAMI ÜZERİNE COĞRAFİ BİR ARAŞTIRMA 732

BÜYÜK KAFKASYA'NIN GÜNEY YAMACI YAYLALARINDA MANZARALARIN EKOLOJİK TEŞHİS YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ 742

YAYLALARDA HİZMET VEREN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN WEB SİTELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA: GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ 752

TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN 'YAYLA TURİZMİ' KAVRAMINA YÖNELİK BİLİŞSEL YAPILARININ İNCELENMESİ 760

ULUSLARARASI YAYLACILIK ve YAYLA KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU SONUÇ BİLDİRGESİ 767

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI 770

SUNUŞ

Yaylalar, göçerlerin hayvanlarıyla hayatlarını sürdürdükleri ve bozkır medeniyetinin tesis edildiği mekânlardır. Yaylacılığın merkezinde insan var gibi görünse de esas itibarıyla yaylacılık hayvancılık üzerine inşa edilmiştir. Kültürlerin oluşmasında göçerliğin ve hayvancılığın önemli fonksiyonlara sahip olduğu bilinmektedir. Bozkırlar asırlar boyu insanların yaşam alanı olarak kullanılmıştır. İklim şartlarının oldukça zorlu olduğu bozkırlarda yaşamak büyük bir beceri gerektirmektedir. Yaylaları mesken tutan göçerler asırlarca bu arazilerde yaşamayı ve hayatlarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Türk kültüründe ve sosyal hayatında yaylalar ve yaylacılık özel bir öneme sahiptir. Yaylalar sadece bir üretim merkezi olarak değil, aynı zamanda mesire yeri, sağlıklı yaşam alanı ve doğal yaşam alanı olarak da kullanılmıştır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülüyor olması ve insanlarımızın geçim kaynağı olma özelliğini koruyor olması yaylacılığın öneminin devam edeceğinin de göstergesidir.

Giresun Üniversitesi Giresun İli Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Giresun Türk Ocağı Şubesinin 26-28 Eylül 2019 tarihleri arasında ortaklaşa düzenledikleri bu sempozyumun ülkemiz ve şehrimiz açısından önemi büyüktür. Dünyanın ve ülkemizin değişik yerlerinden gelen bilim insanları, bu bilim şölenimize zenginlik katmış, yayla ve yayla kültürüne ait bilinmeyen birçok konuyu günışığına çıkarmışlardır.

Sempozyumun, bilimsel çalışma yapmanın yanında ülkemizin iktisadî sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yere sahip olan yaylaları ülkemiz gündemine taşıması çok önemlidir. Bu ve benzeri çalışmalar devlet yöneticilerimize yol göstermesi ve zengin bilgiler sunması açısından dikkate şayandır. Sunulan tebliğlerin, yaylacılık konusunda oluşturulacak millî politikamıza da ışık tutacağı inancını taşımaktayım.

Dünyanın değişik yerlerinden gelen bilim insanları, üniversitemizde yaylacılık konusunu değişik alanlarda ele alarak bilimsel bulgular üzerinden değerlendirmişlerdir. Bu sempozyum da göstermiştir ki, yaylalar sadece belli disiplinlerin çalışma alanı değil farklı birçok disiplinin çalışma alanı olarak görülmektedir.

Çalışma arkadaşlarımın büyük özveri ile hazırlayıp gerçekleştirdikleri sempozyuma maddi ve manevi katkılarından dolayı Giresun Valisi Sayın Harun SARIFAKIOĞULLARI, Giresun Belediye Başkanı Aytekin ŞENLİKOĞLU'na, Türk Ocakları Genel Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet ÖZ'e ve emeği geçen herkese kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Yılmaz CAN
Giresun Üniversitesi Rektörü

ÖNSÖZ

Yayla ve yaylacılık kavramı, nerede ise insanlık tarihi kadar eski bir kavram olarak bilinmektedir. İnsanlar, tarihin her döneminde yaylaların sunduğu imkânları kendilerine fırsata dönüştürmek için çalışmışlardır. Yaylaların olduğu yerde öncelikle hayvancılık ve ona ait iktisadî faaliyetlerden bahsetmek gerekir. Dünyanın değişik yerlerindeki toplumlarda yaylacılık ve yayla kültürlerine ait uygulamaları görmek mümkündür. Farklı coğrafyalardaki yaylacılık faaliyetlerine ait uygulamalar, kendi doğal şartlarına göre şekillenmiştir. Bu şekillenmenin kaynağında yayla olarak kullanılan arazilerin yapısı ve bundan kaynaklanan coğrafî ve iktisadî şartlar yatmaktadır.

Türk dünyasında ve özellikle de Asya ülkelerinde günümüzde de devam ettirilen yaylacılık faaliyetleri, sadece bir hayvancılık faaliyeti değil, aynı zamanda kültürel hayatın kaynağı olarak görülmektedir. Balkan ülkelerinde, Rusya Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde coğrafyanın sunduğu imkânlar ölçüsünde yaylacılık faaliyetleri sürdürülmektedir.

Aynı şekilde değişik adlarla anılmakla birlikte Afrika ve Amerika kıtalarında yaylacılık faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir. Yaylaların bu kadar geniş coğrafyada iktisadi ve sosyal hayat üzerinde etkili olması bir tesadüf değildir. İnsanlar asırlar boyunca hayvanlarını otlatmak ve elde ettikleri ürünlerden geçimlerini sağlamak için yaylaları kullanmışlardır.

Ülkemizin büyük bir bölümünde sürdürülen yaylacılık, aynı zamanda bozkır medeniyetinin ilham kaynakları olarak bilinmektedir. Konargöçer, yaylak-kışlak, atlı göçebe ve yarı göçebe adıyla kullanılan tabirlerin kaynağı yine yaylalarla ilgilidir. Kültür hayatımızda yer alan hayvancılık ile ilgili tabirlerin büyük çoğunluğunun yaylalar ile bağlantısını olduğunu söylemek gerekir. Özellikle "koç katımı", "koyun kırkma imecesi", "koyun katma", "hayvan damgalama", "koç seçme", "toklu ayırma" gibi tabirlerin kaynağında yaylalar bulunmaktadır. Bunun yanında "kardelen çiçeği", "çoban kovan, "vargit çiçeği" tamamen yaylacılıkla ilgili tabirlerdir. Günümüzde ülkemizde yaylacılık faaliyetleri, sadece hayvancılık faaliyetleri için değil, aynı zamanda turizm, sağlık, yayla şenlikleri, doğa yürüyüşü gibi farklı sahalarda da sürdürülmektedir.

Tarihi kayıtlar incelendiğinde yaylak ve buna bağlı vergilerin tahsil edildiği görülmektedir. Kaynaklarda yaylak resmi olarak ifade edilen vergilerin otlakların kullanım hakkı ile ilgili olduğu bilinmektedir. Yaylaklar kayıtlarda metruk araziler olarak ifade edilmekte ve devlet bu arazilerin kullanım hakkını göçerlere vermektedir. Daha sonraki

yıllarda yaylaların köylere tapulu hale getirildiğini ve buna ait uygulamaların günümüze kadar devam ettiğini görmekteyiz. Yine hayvancılık üretimine dair yapılması gerekenler ve üretimi yapılan havanlardan tahsil edilen vergileri tarihi katırlarda görmek mümkündür. Osmanlı devrinde yaylalarda yaşanan tartışmalar ve hukukî problemlerin kanunlar çerçevesinde çözüme kavuşturulduğunu yine ifade etmek gerekir.

Yaylalar üzerine yapılan bilimsel çalışmalar uzun yıllar belli disiplinler üzerinden sürdürülmüş ve zaman içinde farklı disiplinler de yayla konusunu çalışma alanına dâhil etmiştir. Coğrafya, tarih, iktisat, işletme, turizm, sağlık, sanat, müzik, edebiyat, halk bilimi, hukuk gibi farklı bilim alanları yapılan bu çalışmada yer almıştır. Yaylalar, taşıdığı önem bakımından ihmal edilemeyecek ve gelecekte hem ülkemiz hem de diğer ülkeler açısından daha çok değerlendirmeye alınması muhtemeldir. Bu kitapta yaylalar farklı disiplinler ile değerlendirilmiş ve yayla konusunda oluşturulması muhtemel olan millî politikalara ışık tutacak bilgiler biraraya getirilmiştir.

Şehrimizde 26-28 Eylül 2019 tarihleri arasında Giresun Üniversitesi Giresun İli Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Giresun Türk Ocağı Şubesi'nin öncülüğünde "Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu" yapıldı. Sempozyumda sunulan tebliğler hakem heyetleri tarafından tekrar değerlendirildi, hakem sürecinden geçirildi ve bilim kurulunun görüşü doğrultusunda 53 bildiri metnin kitapta yer almasına karar verildi. Bu nedenle hazırlanan kitap "Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumunda" sunulan bildirilerden seçilerek hazırlanmıştır. Ülkemizde yaylacılık konusunu uluslararası bir bilim ortamında gündeme taşıyan bu eser, ilk çalışma olarak literatürde yerini almıştır. Eserin hazırlanmasında arkadaşlarımızın titiz ve özverili çalışmaları takdire şayandır.

"Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumunun her aşamasında Giresun Valiliği, Giresun Belediyesi, Giresun Üniversitesi, Giresun Türk Ocağı Şubesi, Amerikan Giresunlular Derneği maddi ve manevi desteklerini esirgememişlerdir. Bu vesileyle Giresun Valisi Sayın Harun SARIFAKIOĞULLARI, Giresun Belediye Başkanı Aytekin ŞENLİKOĞLU, Giresun Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Yılmaz CAN ve katkıda bulunan herkese teşekkürü bir borç biliriz.

Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA
Giresun İli Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Giresun Türk Ocağı Şubesi Başkanı

YAYLA ŞENLİKLERİNİN YAYLALARDAKİ TURİZM FAALİYETLERİNE OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: OVİT YAYLASI ÖRNEĞİ

EVALUATION OF THE EFFECTS OF HIGHLAND FESTIVALS ON TOURISM ACTIVITIES IN THE HIGHLANDS: OVIT HIGHLAND EXAMPLE

Ünsal BEKDEMİR[*]*, İbrahim SEZER*[**]

Özet

Doğu Karadeniz'deki yaylaların en canlı olduğu ve gerek yerli gerekse yabancı turistlerin en çok ziyaretlerini yaptıkları dönem, haziran-eylül dönemidir. Bu dönemde yaylalarda hem klasik anlamdaki yaylacılık faaliyetleri sürdürülmekte hem de turizm ve rekreasyon amaçlı faaliyetler artmaktadır. Yaylalarda kökeni oldukça eski dönemlere dayanan ve önceleri genellikle bölge insanının katılımıyla gerçekleşen şenlikler, günümüzde kitle iletişim araçlarının ve ulaşımın gelişmesiyle bölge dışından da gelen çok daha fazla insanın katıldığı, daha canlı, daha çok sayıda etkinliğin olduğu ve daha yüksek düzeyde tanıtımın yapılabildiği organizasyonlar haline gelmektedir. Bu durum yaylaların tanıtımına olumlu katkılar yapmakta, ulaşım, yeme-içme ve konaklama altyapısının iyileşmesine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda Rize ilinin İkizdere ilçesine bağlı, İspir-İkizdere yolu üzerinde bulunan Ovit Yaylası şenliklerinin başta ekonomik olmak üzere çeşitli hususlarda yaylaya olan etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak örnek olay (durum çalışması) yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak gezi-gözlem ve mülakatlardan yararlanılmıştır. Çalışmamız kapsamında 2019 yaz döneminde Ovit Yaylası'nda saha araştırmaları yapılmış ve yayla ortamı, şenlikler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Saha araştırmalarından elde edilen bilgiler ışığında çalışma şekillendirilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda Ovit Yaylası'nın harika konumuyla, ilgi çekici doğal ve kültürel çekicilikleriyle, şenlikleriyle değerlendirilebilecek potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ovit Yaylası Şenlikleri de giderek daha canlı ve etki düzeyi yüksek bir organizasyon olarak gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Ovit Yaylası'nın, turistik altyapısının iyileştirilmesi ve tanıtılması durumunda, turistik açıdan ilerleyen süreçte daha da önemli bir yayla haline gelebileceği kanısındayız.

[*] Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
E mail: unsal.bekdemir@giresun.edu.tr
[**] Doç.Dr., Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü,
E mail: ibrahimsezer@mynet.com

Anahtar sözcükler: Yayla, şenlik, turizm.

Abstract

The period in which the highland in the eastern Black Sea is the most lively and the most visited by both domestic and foreign tourists is the term June-September. During this period, both the classical and pedestrian activities are continuing in the highland and activities aimed at tourism and recreation are increasing. The festivals, which are based on the ancient times of the highland and often with the participation of the people of the region, are today attended by many more people from outside the region with the development of mass media and transportation and organizations with a greater number of activities and a higher level of publicity are organized. This makes positive contributions to the promotion of the highland, contributing to the improvement of transportation, food and beverage and accommodation infrastructure. In this context, in our study, the effects of Ovit Highland festivals on Ispir-Ikizdere Road, which are connected to Ikizdere district of Rize city, have been examined in various aspects, especially economic. It was preferred case study as a research method in this study. There were used travel-observation and interviews as data collection method. Within the scope of our study, field surveys were conducted in Ovit Highland in 2019 summer periods and highland environment and Festivals were examined in detail. The study was shaped in the light of the information obtained from the field researches. In our research, it is understood that Ovit Highland has the potential to be evaluated with its great location, interesting natural and cultural appeal and its festivals. Ovit Highland festivals are also being carried out with an increasingly live and highly impact organization. However it appears that this potential has not been adequately utilized. Ovit highland is improving and promoting its touristic infrastructure and it can become an even more important highland in the upcoming.

Keywords: Higland, festival, tourism.

Giriş

Doğanay (2014)'e göre yayla; *hayvan sahiplerinin yaz boyunca hayvanlarını taze ve kendini yenileyen verimli otlak alanlarında kolayca besleyebilmeleri amacıyla, çoğunlukla ilkbaharda çıktıkları; yaz mevsimi süresince kalarak, bazı hayvansal ürünleri elde ettikleri; sonbaharda alçak yörelere göç ettikleri; sıra dağlar ve yer yer de küme dağların, orman örtüleri üst sınırları üstünde kalan alpin çayırlıklar ve bu sahalarda inşa edilmiş konut toplulukları ile temsil edilen geçici yerleşmeler* olarak tanımlanmaktadır (Doğanay, 2014, s.300). Yaz aylarında çeşitli sebep ve gayelerle yaylalara çıkan ailelere yaylacı, yaz mevsiminde ve en sıcak aylarda insan ve hayvanların yaylaya gitmeleri, o sahalarda ekonomik faaliyetleri gerçekleştirilmelerine de yaylacılık adı verilmektedir (Emiroğlu, 1977'den akt. Doğanay, 1997, s.274).

Yaylacılık geleneği ve buna bağlı olarak yapılan yaylacılık aktiviteleri, ülkemizin kadim geleneklerinden birisi olarak yüzyıllardır devam etmektedir. Türkiye'de yaylacılık amacıyla yaylalara göç etme hareketi, çoğunlukla dikey ritmik hareketler şeklinde meydana gelir. Yayla göçü, belli bölgelerdeki köy, kasaba ve hatta kentlerle, yükseklerdeki plato düzlükleri ve dağ yamaçları arasında teşekkül eder. Bölgeden bölgeye birtakım değişiklikler gösterse de nisan-mayıs aylarında çıkılıp, ağustos sonu, eylül ve ekim aylarında geri dönülmektedir (Doğanay ve Coşkun, 2013, s.7-8). Mevsimlik bir göçün söz konusu olduğu

yaylacılık faaliyetleri, insanların her yıl düzenli olarak gerçekleştirmeleri nedeniyle geleneksel bir duruma dönüşmektedir.

Türkiye'de dikey ritmik yaylacılık aktiviteleri, başta Karadeniz olmak üzere Akdeniz, Ege ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaygındır (Doğanay ve Coşkun, 2013, s.7-8). Dolayısıyla Rize ilinin de içerisinde bulunduğu Doğu Karadeniz bölümü, yaylacılık geleneğinin kökleştiği ve Karadeniz insanının yaşamıyla özdeşleştiği bir durum arz etmektedir. Doğu Karadeniz Dağları'nın eteklerinde bulunan yaylalar, bölge insanının eskiden beri hayvanlarını otlattığı, çeşitli hayvansal ürünlerini temin ettiği otlak sahaları olarak varlığını günümüze kadar sürdüren yaylacılık aktivitelerine mekan olmuş yaşam alanlarıdır.

Yaylacılık geleneğinin özünü teşkil eden ve hayvanların yükseklerde bulunan otlak sahalarında otlatılmasının başlıca hedef olduğu klasik yaylacılık faaliyetlerine ek olarak, yaylalarda son dönemlerde giderek artan boyutta gelişme gösteren turizm ve rekreasyon faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Dolayısıyla rekreasyon amaçlı yaylacılık olarak da ifade edilebilen, yaz aylarında kasaba ve şehirlerde ikamet etmekte olan insanların, zevk ve dinlenme gibi amaçlarla yaylalara çıkmaları, belirli süreler dahilinde buralarda kalmaları, çeşitli aktivitelerde bulunmaları şeklinde ortaya çıkan faaliyetlere yaylalar ev sahipliği yapmaktadır (Somuncu, 2005, s.28).

Yaylaların turizm ve rekreasyon amaçlı kullanımı, Doğu Karadeniz bölümünde giderek yaygınlaşmaktadır. Bu durum bu amaçla yaylalara gidenlerin oluşturduğu talebin de etkisiyle yaylalardaki çağdaş yapı tarzlarının artmasına, konaklama, yeme-içme, eğlence gibi çeşitli kullanımlara yönelik altyapı unsurlarının yaylalarda çoğalmasına, bu tür faaliyetleri destekleyici organizasyonların artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda yaylalarda yapılan şenlikler de yaylalara yönelik bu turizm ve rekreasyon amaçlı taleplerin etkisiyle daha dikkat çekici ve eğlence boyutu daha öne çıkarılan aktiviteler şeklinde düzenlenmektedir.

Araştırma sahamız olan Ovit Dağı'nın bulunduğu Rize ili de sahip olduğu pek çok yaylasıyla, yaylacılık aktivitelerin yoğun olarak sürdürüldüğü illerimizden birisidir. 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında Rize ilinde 110.000 hektar yüzölçümüne sahip alan (yaylak, kışlak, otlak ve umuma ait çayırlar) mevcuttur. İldeki yaylak sahaları genellikle 1800-2000 m'lerden olan orman alanlarının bittiği sınırdan itibaren başlamakta ve 3000-3200 m'lere kadar çıkmaktadır (Anonim, 2018, s. 71). Rize ilinin karakteristik coğrafi özelliği dağlık ve dik yamaçlarla çevrili bir arazi yapısının hakim olmasıdır. Doğu Karadeniz dağlarının en yüksek zirvelerini barındıran Kaçkar dağları gibi dağlık alanlar, çok sayıda yaylaya ve mezraya ev sahipliği yapmaktadır. Yaklaşık 225 yayla ve mezranın yer aldığı Rize ilindeki yaylalar, dağların geniş düzlüklerine, vadi yataklarına veya vadileri birbirinden ayıran ince uzun sırtlara yayılış gösterir. Kalkandere ilçesi dışında hemen her ilçenin yaylası bulunurken, Çamlıhemşin ve İkizdere ilçeleri sahip oldukları yayla sayısının fazlalığıyla ön plana çıkmaktadırlar. Çağlayan, Arılı, Tunca, Marselavat, Fırtına, Senoz, Salarha, Faso, Yediçukur, Cimil, Kabahor, Meles ve Anzer vadileri, birer kültürel miras sayılan Rize yaylalarının yoğunluk kazandığı sahalardır. Hala, Çat, Palovit, Çaymakçur, Palakçur, Hacıvanak ve Tar Deresi gibi birkaç kola ayrılan Fırtına deresinin vadileri, en çok yayla barındıran bölgelerdendir (Anonim, 2013, s. 16).

Rize ili, 2023 yılı Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)'nda yayla turizminin geliştirilebileceği ve buna yönelik altyapının oluşturulacağı, Samsun'dan

Artvin'e kadar uzanış gösteren "yayla koridoru" içerisinde yer almaktadır (Anonim, 2007, s.76). İlde İkizdere ilçesindeki Anzer Yaylası, Çamlıhemşin ilçesindeki Ayder Yaylası kış, termal ve yayla turizm merkezi, İkizdere ilçesindeki Ovit Dağı Kış Turizm Merkezi ve Çayeli ilçesindeki Kuspa Turizm Merkezi gibi turizm merkezleri mevcuttur. Bu bağlamda Doğu Karadeniz'deki yaylalar içerisinde simgeleşmiş olan Ayder Yaylası başta olmak üzere Rize ilinde yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerinin yapılabildiği yaylalar bulunmaktadır (Anonim, 2014; https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html).

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmamızda Rize ilinin İkizdere ilçesine bağlı, İspir-İkizdere yolu üzerinde bulunan Ovit Yaylası'nda her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen yayla şenliklerinin başta ekonomik olmak üzere çeşitli hususlarda yaylaya olan etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak örnek olay (durum çalışması) yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak gezi-gözlem ve mülakatlardan yararlanılmıştır. Çalışmamız kapsamında 2019 yaz döneminde Ovit Yaylası'nda saha araştırmaları yapılmış ve yayla ortamı, şenlikler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Saha araştırmalarından elde edilen bilgiler ışığında çalışma şekillendirilmiştir.

Araştırma Sahasının Coğrafi Özellikleri

Ovit Yaylası, Rize İlinin İkizdere İlçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Rize il merkezine 89 km, İkizdere ilçe merkezine 36 kilometre, İspir ilçe merkezine 34 mesafede ve Erzurum il merkezine 170 km mesafededir. İkizdere-İspir karayolu güzergâhında yer alan Ovit Yaylası, İspir sınırına oldukça yakın bir yerde konumlanmıştır (Harita 1). Ovit Yaylası'nda 2640 m yükseltisine sahip Ovit Geçidi yer almaktadır. Ovit Yaylası'na erişim olanaklarını incelediğimizde, İkizdere ve İspir'den asfalt yolla ile Ovit Yaylası'na ulaşmak mümkündür. Yaylaya erişim kasımdan mayısa kadar yoğun kar yağışı nedeniyle yapılamamaktadır. Bu durum Ovit Tüneli açılmadan önce İkizdere-İspir arasındaki güzergâhtaki ulaşımın da aylarca aksamına neden olmaktaydı. Ancak 138 yıllık bir projenin tamamlanması ve 14 300 km uzunluğundaki çift tüplü Ovit Tüneli'nin 2018 yılında açılmasıyla, günümüzde İspir-İkizdere arasındaki ulaşım bütün yıl devam edebilmektedir. Aslında Ovit Tüneli sadece İspir ile İkizdere arasındaki ulaşımı kolaylaştırmakla kalmamış aynı zamanda Erzurum-Rize arasındaki ulaşımı da hem zaman hem de mesafe yönünden kısaltarak Karadeniz Bölgesi'ni Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya hatta Orta Doğu ve Asya'ya daha rasyonel bir şekilde bağlayabilecek bir potansiyele de sahiptir. Bununla birlikte Ovit Yaylası'nda oluşan sisler ve özellikle İkizdere- Ovit Yaylası arasında meydana gelen kaya düşmeleri zaman zaman ulaşımı güçleştirebilmektedir. Günümüzde zaman zaman Ovit Tüneli'nin bir tüpü bakım çalışmaları nedeniyle trafiğe kapatılmakta ve eski yayla yolu kullanılarak İspir-İkizdere arasında ulaşım sağlanmaya devam etmektedir. Bunlara ek olarak Ovit Yaylası yolu üzerinde başıboş hayvanların yol üzerinde durması, kaza riskini artırmaktadır (Fotoğraf 1). Buna yönelik yayla halkının bilinçlendirilmesi yararlı olacaktır.

2640 m yüksekliğine sahip yayla yerleşmesi, yüksekliği 3000 m'yi geçen yüksek dağların bulunduğu bir dağlık arazide yer almaktadır. Ovit Yaylası'nda yer alan Ovit Geçidi 2640 m rakıma sahiptir. Ovit Yaylası'nın kuzeyinde Rize Dağları olarak adlandırılan ve Doğu Karadeniz Dağları'nın bir bölümünü de oluşturan Soğanlı-Kaçkar Dağları silsilesi yer almaktadır (Köse, 1991, s.12). Bu çevrede Çapans Dağları (Göltepe-3350 m), Dilek Dağı (3556 m), Palavit Dağı (Büyükleçiş Tepesi-3154 m), Kulluk Tepe (3279 m), Soğanlı Tepe

(3395 m) gibi yükseltisi 3000 m'yi geçen yüksek dağlık alanlar yer almaktadır. Ovit Yaylası'nın etrafı dağlarla çevrili olup, kuzeyinde Çapans Dağları, batısında Palavit Dağı, güneyinde Kızıldağ ve güneydoğusunda At Dağı bulunmaktadır (Köse, 1991, s 3-12; Coşkun, 2009, s.3). Ovit Yaylası'nın yakın çevresinde buzul vadileri ve sirkler gibi buzul aşındırma şekillerine de rastlanılmaktadır. Dolayısıyla Ovit Yaylası, dağlarla ve eğimli yamaçlarla çevrili bir dağlık saha içerisinde yer aldığı için, harika doğa manzaralarına sahiptir (Fotoğraf 2). Bu çevrede dağ turizmi, yayla turizmi, kayak turizmi ile doğa yürüyüşü, jeep safari, atlı doğa yürüyüşü, dağ bisiklet turu, kuş gözlemciliği gibi pek çok ekoturizm aktivitesinin yapılabilmesine uygun ortamlar mevcuttur.

Fotoğraf 1. *Ovit Tüneli'nin İspir'den İkizdere istikametine doğru olan girişi ile Ovit Geçidi'nden görünümler.*

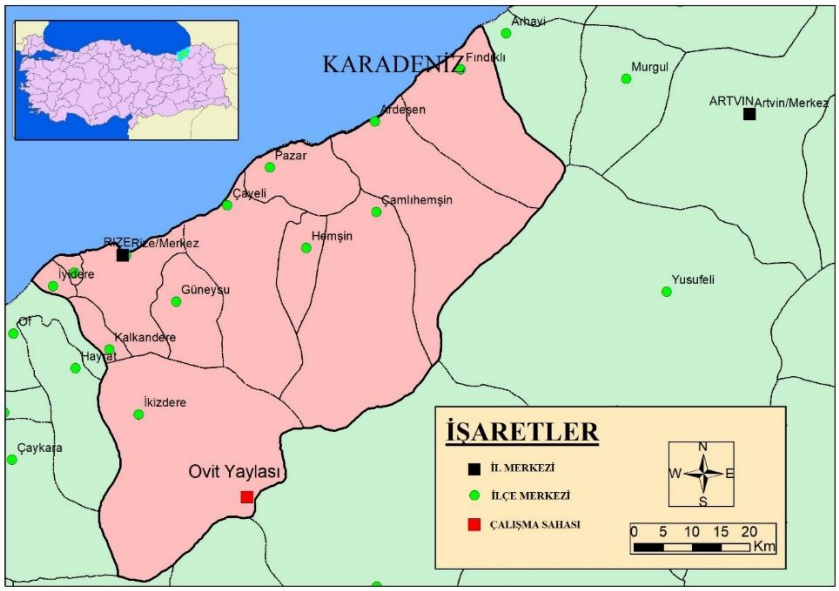

Harita 1. *Ovit Yaylası'nın Lokasyonu.*

Ovit Yaylası, bulunduğu konum (Soğanlı-Kaçkar silsilesi) nedeniyle iklim koşulları bakımından birbirine zıt iki iklim tipinin geçiş sahasında yer almaktadır. Bir tarafta (Rize ve İkizdere) her mevsimi yağışlı ve çok nemli Karadeniz iklimi yaşanırken, diğer tarafta (İspir ve Erzurum) karasal iklim görülmektedir. Bunun en iyi gözlemlendiği durum, İkizdere ile İspir arasındaki karayolu ulaşımıdır. İkizdere'den Ovit tüneline girene kadar sisli ve yağmurlu bir ortam varken, tünelin İspir tarafından çıkıldığında açık, güneşli ve daha az nemli bir iklimle karşılaşılmak oldukça sık rastlanan bir durumdur. 2640 m yüksekliğine sahip yayla yerleşmesinin çevresinde yüksekliği 3000 m'yi geçen yüksek dağlarla kaplı bir topoğrafyaya sahip olması nedeniyle iklim sertleşmekte, sıcaklık değerleri düşmektedir. Buna bağlı olarak yaz mevsimi kısa ve serin iken, kış mevsimi uzun, kar yağışlı ve oldukça soğuk geçmektedir. Yaylanın güneyinde dağların kuzeye bakan yamaçlarında yazın bile tam olarak erimeyen ve yıl boyunca varlığını sürdüren toktağan karlar mevcuttur. Bu da sıcaklığın durumu hakkında fikir elde edebileceğimiz önemli bir göstergedir.

Fotoğraf 2. *Ovit Yaylası'nın yakın çevresinde tekne vadiler, eğimli ve sarp yamaçlı yüksek dağlık alanlar mevcuttur.*

Bütün bu iklim özellikleri, Doğu Karadeniz yaylalarında olduğu Ovit Yaylası'nın kullanım durumunu etkilemekte, yaz mevsiminde yayla nüfusu artmakta, yayla turizmi aktiviteleri çoğunlukla yazın yapılmakta ve kış mevsiminde yaylada kalan kimse olmamaktadır. İklim koşullarının sert olması, yaz mevsiminde bile özellikle geceleri hava sıcaklığının insanı üşütecek düzeyde ve soba yakmayı gerektirecek düzeyde düşmesine, üst solunum yolları hastalıklarının meydana gelmesine, kış mevsiminde de yayla yolunun kapanmasına ve aylarca yaylaya ulaşılamamasına neden olmaktadır. Ayrıca Ovit Yaylası'nın çevresinde 3000 m'yi geçen yükseltiler olması, dağ çarpması veya dağ hastalığı olarak ifade edilen yükseklere çıkıldıkça hava basıncının ve buna bağlı olarak oksijen gazı basıncının azalmasıyla solunan havadaki oksijen düzeyin azalması neticesinde vücudumuza daha az oksijen girmesiyle, baş ağrısı, yorgunluk, baş dönmesi gibi belirtilerle başlayan hastalıkların oluşmasına neden olabilir (Korkut, 1998, s. 5-10). Bunlara ek olarak zaman zaman görülen sis oluşumu, gece ve gündüz ile mevsimler arasındaki sıcaklık farklarının

neden olduğu kaya düşmeleri, yoğun kar yağışı gibi durumlar başta ulaşım olmak üzere beşeri faaliyetleri olumsuz etkileyebilmektedir. Bununla birlikte yaz mevsimindeki serin ve rahatlatıcı hava koşulları, yayla turizmi başta olmak üzere yapılacak turizm aktiviteleri için esas çekim gücünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda kış mevsiminde görülen soğuk ve kar yağışlı hava koşulları da kayak turizmi gibi kış turizmi faaliyetlerine olanak sağlayabilir.

Ovit Yaylası, su bölümü çizgisinin olduğu bir sahada yer almaktadır. Ovit Yaylası'nın batısında İkizdere ırmağının havzasına dahil olan İkizdere ırmağının kolları varken, doğusunda Çoruh ırmağının havzası içerisinde yer alan ve Çoruh ırmağının kollarından biri olan Ovit deresi yer almaktadır. İki akarsu da kar ve yağmur sularıyla beslenmekte ve oldukça hızlı bir akım durumu göstermektedir. Ovit Yaylası ve yakın çevresinde, yükseltinin etkisiyle geçmişte buzullaşmaya maruz kalınması nedeniyle sirk (buzyalağı) gölleri bulunmaktadır. Bunlardan Ovit Yayla yerleşmesine en yakın olan, 500 m mesafede yaylanın güneyinde yer alan ve toprak yol ile kolayca ulaşılabilen Dağbaşı gölüdür. Ovit Yaylası'na gidenlerin çoğunlukla uğradıkları ve tertemiz suyundan içtikleri 2733 m yükseklikte yer alan bu sirk gölü, oldukça ilgi çekici bir manzaraya da sahiptir. Gölün hemen güneyinde ve 2889 m yükseklikteki Kurbağa gölü ile beraber üç göl bulunmakta, gölün batısındaki Şeytan kayaları mevkiinin altında da ayrıca iki küçük göl daha yer almaktadır. Bunlara ek olarak Ovit Geçidi'ndeki Kazançukuru Yaylası'nın güneyinde yer alan Ovit Sulak göl, 3241 m'lik At Dağı'nın doruklarında bulunmaktadır. Yine Ovit Çürük göl olarak bilinen 2913 m yüksekliğindeki sirk gölü, Ovit Yaylası'nın güneyinde karayoluna 2 km mesafede konumlanmıştır (Anonim, 2013a, s. 87-88). Ovit Yaylası'nın yakınında yer alan bu sirk gölleri ile derelerin oluşturduğu şelaleler, doğa yürüyüşü ve dağ turizmi aktiviteleri için ilgi çekici özelliklere sahiptirler (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. *Ovit Yaylası'nın yakınındaki Dağbaşı gölü, Ovit Deresi, İkizdere ve şelalelerden görünümler.*

Ovit Yaylası'nın bitki örtüsü özelliklerini incelediğimizde, 3000 m'nin üzerinde yükseltilerin olduğu bu çevrede, orman üst sınırının üzerinde yer aldığı için ağaç yetişmediği anlaşılmaktadır. Bu çevrede otsu bitkilerin yer aldığı yüksek dağ çayırları yer almaktadır (Fotoğraf 4). Ovit Dağı biyoçeşitlilik bakımından çok zengin bir durum arz etmekte olup, yaz aylarında bölgede mevcut bulunan 1430 adet bitki türü birçok bilim adamının ve bu konularla uğraşan insanların dikkatini çekmekte ve bu sayede bölgeyi ziyaret etmelerine vesile olmaktadır (Anonim, 2013b, s.199). Bu bağlamda bu çevrede çok sayıda çiçek türü bulunmakta olup, botanik türü ve bilimsel amaçlı yürüyüşler için elverişli özelliklere sahiptir. Ovit Yaylası ve yakın çevresi, yaban hayatı gözlemciliği açısından da oldukça elverişlidir. Türkiye'nin kelebekler açısından en zengin sahası, Rize Ovit Dağı Geçidi'dir. Kafkaslara özgü pek çok bölgesel endemik tür de Doğu Karadeniz'in orman açıklıkları, biçilen çayırları ve dere boylarında yaygındır (Anonim, 2011, s. 63).

Ovit Yaylası, yüzyıllardır kullanılan mevsimlik yayla yerleşmesidir. Çoğunlukla Ekşioğlu Sülalesi tarafından Ovit Yaylası'na mayıs sonlarında çıkılmakta, ekim ayının ortalarında ise tekrar asıl yaşam bölgelerine inilmektedir. Ovit Yaylası, çoğunlukla

Fotoğraf 4. *Ovit Yaylası, Orman üst sınırının üzerinde yer aldığı için alpin çayırlar yaygındır.*

Bayırköy, Demirkapı Köyü, Dereköy, Tulumpınarı gibi İkizdere ilçesine bağlı gibi köylerden ve İkizdere ilçe merkezinden gelenler tarafından kullanılmaktadır. Yayla yerleşmesi, oldukça geniş bir yayılış göstermektedir. Yaz mevsiminde nüfus artmakta, kış mevsiminde yaylada ikamet eden olmamaktadır. Eskiye nazaran yayla nüfusunda ve hareketliliğinde azalmalar söz konusudur. Doğu Karadeniz'de kullanılan yapı sistemleri; ahşap yığma, ahşap çatma ve karma sistemdir (Aydın ve Lakot Alemdağ, 2014, s.398-400). Ovit yayla yerleşmesinde de, bulunduğu yüksekliğin etkisiyle yayla evlerinde inşasında taş malzemenin daha yoğun bir şekilde kullanıldığı ve taş yığma yapım tarzının evlerde oldukça sıklıkla uygulandığı görülmektedir (Fotoğraf 5). Buna ek olarak alt katın taş yığma ve üst katın da ahşap karkas şeklinde ve duvarları göz dolma tekniğiyle yapılan karma sistem tarzındaki klasik yayla mimarisine sahip yayla evleri de mevcuttur. Bununla birlikte Ovit Yaylası, Doğu Karadeniz'deki pek çok yaylada gözlemleneceği gibi çağdaş meskenlerin de oldukça artış gösterdiği bir durum arz etmektedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 5. *Ovit Yaylası'ndaki klasik yayla meskenlerinden görünümler.*

Fotoğraf 6. *Ovit Yaylası'ndaki çağdaş yayla meskenlerinden görünümler.*

Fotoğraf 7. *Ovit Yaylası'ndaki hayvancılık faaliyetlerinden görünümler.*

Fotoğraf 8. *Ovit Yaylası'nda evlerin etrafındaki çitlerle çevrili küçük bahçelerde bazı sebzeler yetiştirilmekte ve kışlık ot ihtiyacı karşılanmaktadır.*

Ovit Yaylası'nda temel geçim kaynağı, Doğu Karadeniz'deki birçok yaylada olduğu gibi hayvancılık faaliyetleridir. Hayvan otlatma faaliyetinin yaygın bir şekilde yapıldığı Ovit Yaylası'nda daha ziyade büyükbaş hayvancılık yapılmakla birlikte çevrede küçükbaş hayvancılık faaliyetleri de mevcuttur (Fotoğraf 7). Ayrıca arıcılık faaliyetleri de oldukça önemlidir. Bu bağlamda yaylada elde edilen tereyağı, peynir, çökelek ve bal gibi hayvansal gıdaların, marka değeri yüksek olup, oldukça rağbet görmekte ve iyi bir fiyatla satılabilmektedir. Bunun yanı sıra evlerin etrafındaki küçük bahçelerde az da olsa kara lahana gibi bazı sebzeler yetiştirilmekte ve kışlık ot ihtiyacının bir kısmı karşılanmaya çalışılmaktadır (Fotoğraf 8).

Son yıllarda Ovit Yaylası'nda, turizm aktivitelerinin canlanma gösterdiği gözlenmektedir. Ovit Yaylası değerlendirilebilecek düzeyde turizm potansiyeline sahiptir. Yaylada özellikle yaz mevsiminde birçok turizm aktivitesinin yapılabilmesi mümkündür. Günümüzde yayla turizmi, doğa yürüyüşü, dağ turizmi, kamp turizmi, festival turizmi gibi turizm türleri yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Ovit Yaylası tırmanma, tırmanma bahçesi (doğal), tırmanma bahçesi (yapay), dağ bisikleti, at sırtında gezi, karavan, yamaç paraşütü, yaz toboggan (kızak) yolu, kuş gözlemciliği, botanik turu, bilimsel amaçlı yürüyüş, foto safari, zipline gibi aktivitelerinin yapılmasına da elverişlidir. Bunlara ek olarak Ovit Yaylası, son dönemde kış turizmi içinde önemli atılımlarla ismini duyurmaktadır. Bu bağlamda Ovit Yaylası, 25.02.2008 tarihinde Resmi Gazetede de yayınlanan 13317 sayılı kararla Bakanlar Kurulu tarafından kış turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Bölgenin dağlık yapısı incelendiğinde, kış turizmi ve çeşitli kış sporları (kayak, snowboard, İskandinav yürüyüşü vb), için elverişli olduğu aşikardır (Anonim, 2013b, s. 199-218; https://rize.ktb.gov.tr/TR-112809/ovit-dagi-kis-turizm-merkezi.html).

Ovit Yaylası, konaklama olanakları açısından değerlendirdiğimizde yaylada bir adet konaklama tesisi mevcuttur (Fotoğraf 9). Ayrıca yapım aşamasında yeni bir konaklama tesisi mevcuttur. Bunlara ek olarak buraya 36 km mesafedeki İkizdere ilçe merkezinde ve 34 km mesafedeki İspir ilçe merkezinde de konaklama olanakları mevcuttur.

Ovit Yaylası Şenliği ve Turizm Etkileşimi

Eğlenmek, insanın doğasında var olan en temel ihtiyaçlardan birisidir. İnsanlığın ilk çağlarından günümüze kadar eğlence aktiviteleri süregelmiştir. Bu durum toplumların kültürlerine de yansımış, her toplumun kendine özgü eğlence kültürü ve etkinlikleri ortaya çıkmıştır. Anadolu coğrafyası, kadim kültürlerin iz bıraktığı medeniyetlerin beşiği bir yer olduğu için çok çeşitli eğlence kültürü ve etkinliklerine ev sahipliği yapmaktadır. Hıdrellez, Nevruz gibi çok geniş etki alanı olan eğlencelerin yanı sıra deve güreşleri, boğa güreşleri ve yayla şenlikleri gibi bölgesel düzeyde gerçekleştirilen eğlenceler de mevcuttur.

Fotoğraf 9. *Ovit Yaylası'ndaki konaklama tesisinden bir görünüm.*

Doğu Karadeniz'de en yaygın olan ve en çok katılımın olduğu eğlenceler, yayla şenlikleridir. Yayla şenliklerinin kökeni oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Yayla şenliklerinin görünen amacı eğlence olmakla beraber tarihten gelen ve bazen de yeni şekillere bürünen, insanların kaynaşmalarını sağlayan, uzaktaki insanları bir araya getiren hedeflerinin olduğunu da bilmek gerekir. Şenlik günleri, her yaylada sevgi çiçeklerinin açtığı, sevda türkülerinin söylendiği ve dağların şenlendiği günlerdir (Anonim, 2013c, s.43-44). Şenlikler, toplumların kültürel aktarımlarının hem kuşaklar arasında hem de geniş bir halk kitlesine ulaşılarak gerçekleştirilebildiği, toplumun büyük kısmının gelenekleri hep birlikte gerçekleştirme olanağı bulduğu ve tekrar hatırladığı organizasyonlar olarak bilinmektedir. İletişimin oldukça geliştiği günümüz dünyasında şenlikler insanları bir araya getirerek yüz yüze iletişim imkânı sağlayan nadir aktivitelerdir. Gerek yaz sıcaklarından kaçmak gerekse geniş otlaklardan istifade etmek için bahar aylarından itibaren hayvanlarıyla beraber yaylalara göç eden insanların en büyük ve tutkuyla sürdürdükleri eğlencesi olan yayla şenlikleri, günümüz festivallerinden farklı, kendi ritüelleri olan yüzlerce yıllık bir birlikteliğin sonucunda ortaya çıkmıştır (Kaya ve Yılmaz, 2018, s.77).

Rize ili de başta Ayder Yaylası olmak üzere barındırdığı harikulade güzellikteki yaylalarıyla dikkat çekmektedir. Bu yaylalarda başta Ayder Yaylası kültür sanat ve doğa festivali olmak üzere çok sayıda yayla şenliği veya festivali düzenlenmektedir. Önceleri otçu göçünü ve yaylada gerçekleştirilen faaliyetleri eğlenceli hale getirmek için yapılan yayla şenlikleri, günümüzde turizm ve tanıtma amacının daha ağır bastığı festivaller olarak dikkat çekici ve ses getirici bir şekilde yapılmaktadır (Anonim, 2013, s. 18). Rize ilinde yayla şenlikleri sadece yaz mevsiminde değil kış mevsiminde de gerçekleştirilebilmektedir. Buna örnek olarak Ayder Kardan Adam Şenliği, Ovit Kar Şenlikleri ve Meşeköy (Petran) Lazboard Kar Şenliği gibi aktiviteler verilebilir (Tablo 1).

Tablo 1. *Rize ilinde yapılan yayla şenliklerinin konum ve tarihlerine göre dağılımı.*

Şenlik Adı	İlçesi	Tarih
Küçük Yayla Kültür Şenliği	Ardeşen	Ağustos ayının 3. haftası
Kaçkar Altıparmak (Sırt ve Goleazana) Yayla Şenlikleri	Ardeşen	Ağustos ayının 2. haftası
Yeniyol (Oce) Kültür Şenliği	Ardeşen	Ağustos ayının 1. haftası
Ayder Kültür Sanat ve Doğa Festivali	Çamlıhemşin	Haziran ayının 2. haftası
Ayder Kardan Adam Şenliği	Çamlıhemşin	Okul yarıyıl tatilinde
Ovit Yayla Şenlikleri	İkizdere	Ağustos ayının 3. haftası
Ovit Kar Şenlikleri	İkizdere	Nisan ayının 3. haftası
Çağıran Kaya Yayla Şenliği	İkizdere	Ağustos ayının 3. haftası
Tozköy Likapa Şenliği	İkizdere	Ağustos ayının 3. haftası
Demirkapı Yayla Şenliği	İkizdere	Ağustos ayının 4. haftası
Anzer Balı ve Yayla Şenlikleri	İkizdere	Ağustos ayının ilk haftası
Meşeköy (Petran) Lazboard Kar Şenliği	İkizdere	Şubat ayının ilk haftası
Handüzü Yayla Şenlikleri	Güneysu	Ağustos ayının 4. haftası

Kaynak: *Anonim, 2013, s.18.*

Rize ilinde yapılan yayla şenliklerinden birisine de Ovit Yaylası ev sahipliği yapmaktadır. 2019 yılında "Uluslararası Ovit Festivali" adıyla 21.'si düzenlenen yayla şenliği 17-18 Ağustos tarihlerinde gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10. *Uluslararası Ovit Festivali'nin afişinden bir görünüm (Kaynak: https://www.ikizdere.bel.tr/Haber/95/21-geleneksel-ovit-festivali).*

Yüzyıllardır yaylanın sakinleri olan Ekşioğlu Sülalesi'ne ait olan Ekşioğlu Vakfı'nın düzenlediği şenlik, oldukça canlı ve eğlenceli geçmektedir. Festivale Rize, Erzurum ve Trabzon illeri başta olmak üzere ülkemizin çeşitli illerinden hatta yurtdışından gelen vatandaşlarımız da katılmaktadır. Oldukça kalabalık bir insan topluluğunun katılım gösterdiği şenliklerde geceleri ateşler yakılmakta, gündüz vakitlerinde ise yöresel ve ulusal düzeyde sanatçıların eşliğinde horonlar oynanmaktadır (Fotoğraf 11). Hatta festivalde 2 saate yakın süren horon oynama rekoru denemesi, en lezzetli mıhlama yarışması ile dalında armut yeme ve koltuk kapma yarışmaları gibi sürpriz yarışmalar ve eğlenceler de gerçekleştirilebilmektedir.

Fotoğraf 11. *Uluslararası Ovit Festivalinden görünümler.*

Ovit yayla festivali, 2640 m rakımda gerçekleştirilmesi nedeniyle ülkemizdeki yayla festivalleri arasında farklı bir yere sahiptir. Ovit Yaylası'nın, Erzurum ve Rize illerinin sınırlarının çakıştığı yerde olması ve İspir-İkizdere yol güzergahı üzerinde bulunması nedeniyle kolayca erişilebilir olmasının da etkisiyle, festivale çevre illerden yoğun katılım olmakta ve yayla ortamı binlerce insanı ağırlayabilmektedir. Böylesine kalabalık insan kitlesinin kısa süreliğine de olsa buraya toplanması Ovit Yaylası'nda başta ekonomik ve ticari olmak üzere hareketlenmelere vesile olmaktadır. Özellikle bu çevreye özgü yöresel ürünler (tereyağı, bal, peynir, lor vb), festivale gelenler tarafından satın alınabilmekte, bu etkinlik üreticilerle tüketicileri buluşturan bir açık hava pazarı gibi işlev görmektedir. Festivale katılan insanlar hem eğlenmekte hem de yöresel ürünleri ve lezzetleri tatma olanağı

yakalamaktadır. Bu bağlamda ticari açıdan da önemli etkileri olan Ovit yayla festivali, yöre ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Ovit yayla festivali, Ovit Yaylası'nın tanıtımına da önemli katkılar yapmaktadır. Bölgesel kanallar tarafından canlı yayınlanabilen festival, ulusal yazılı ve görsel basında da yer alabilmektedir. Ovit yayla festivalinin bir diğer katkısı sosyo-kültürel açıdan olmaktadır. Festivale başta Rize, Erzurum ve Trabzon olmak çevre illerden ve ülkemizin pek çok yerinden gelenler olmaktadır. Karadeniz yayla kültürünün en nadide örneklerinin gözlemlenebildiği Ovit Yaylası ve festivali, hem bu kültürün deneyimlenmesine ve diğer kültürlerle kaynaşmasına hem de ülkemizdeki barış ve kardeşlik ortamının gelişmesine katkı yapmaktadır. Festivalin çevresel etkileri de söz konusudur. Festival alanı olarak kullanılan yerdeki alpin çayırların çok sayıda insan ve taşıtla dolması, çöplerin etrafa atılmasıyla ortaya çıkan çöp kirliliği, gürültü kirliliği gibi yaylanın doğal ortamını kısa süreliğine de olsa olumsuz etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ovit Yaylası, doğal ve kültürel açıdan ilgi çekici özelliklere sahiptir. 2640 m yüksekliğine sahip yayla yerleşmesinin çevresinde yüksekliği 3000 m'yi geçen yüksek dağların bulunması, eğimli ve sarp yamaçların bulunması, tekne vadiler ve sirkler gibi buzul şekillerinin bulunması, Dağbaşı gölü gibi çok sayıda buzul gölünün bulunması, tertemiz suların olması, bol oksijenli yayla havasının bulunması, çok sayıda çiçek türüne ve kelebek türüne ev sahipliği yapması gibi doğal çekicilikleriyle başta dağ ve yayla turizmi olmak üzere doğa yürüyüşü, botanik turu, yaban hayatı gözlemciliği, kuş gözlemciliği, kamp-karavan turizmi, atlı doğa yürüyüşü, jeep safari, foto safari gibi ekoturizm etkinliklerinin yapılmasına oldukça uygundur. Bunun yanı sıra tırmanma, çim kayağı, yamaç paraşütü, zipline gibi macera turizmi aktivitelerine de uygunluk arz etmektedir. Ayrıca kar potansiyeli ve pist varlığıyla kayak turizmi gibi kış sporlarına elverişlilik göstermektedir. Bunlara ek olarak Ovit Yaylası, festival turizmi açısından değer taşıyan yayla festivaline de ev sahipliği yapmaktadır.

Ovit Yaylası ve festivali bazı sorunlar ve engeller nedeniyle turizm açısından yeterli ölçüde değerlendirilememektedir. Bu sorunların bir kısmı doğal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenleri, iklim kaynaklı olanlarıdır. Özellikle bulunan yükseltinin etkisiyle meydana gelen düşük sıcaklık, gündüz ve gece arasındaki sıcaklık farkı, hızlı esen ve soğuk esen rüzgar, bol yağan ve uzun süre yerde kalan kalın kar örtüsü gibi bazı iklim olaylarının yaptığı olumsuz etkiler önemlidir. Bunlar başta yaylacılık faaliyetleri olmak üzere ulaşım, turizm gibi beşeri ve ekonomik faaliyetleri de olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Özellikle yaylaya yapılan ulaşım faaliyetleri, aylarca aksamakta ve yaylaya erişim yapılamamaktadır. Ovit Yaylası, İspir-İkizdere yol güzergahı üzerinde yer alması ve asfalt yolun olmasıyla erişim bakımından özellikle yaz mevsiminde kolay ulaşılabilir bir konumdadır. Bununla birlikte sisler, çok yoğun kar yağışı ve kaya düşmeleri nedeniyle ulaşımda bazı sorunlar oluşabilmektedir. Ayrıca yayladaki hayvancılık faaliyetleri de iklim koşullarından etkilenmekte ve 4-5 aylık süreyle bu faaliyetler yapılabilmektedir.

Ovit yayla festivali, 2640 m yükseklikteki yapılmasıyla öncelikle ülkemizde en yüksekte gerçekleştirilen yayla festivallerindendir. Böylesine yüksek bir sahada gerçekleştirilen festivalde bu bağlamda bazı dezavantajlı durumlar söz konusu olabilmektedir. Olumsuz iklim olaylarından yayla festivali ve festivale gelenler de etkilenebilmektedir. Zaman zaman bastıran yağmur ve sis, sıcaklığın düşmesiyle beraber festival eğlencelerini olumsuz etkileyebilmektedir. Hava sıcaklığının yazın bile yüksek olmaması, gecelerin üşümeye yol açan sıcaklık düşmelerinin olması, genellikle sisli olması, yağmur ve rüzgarın etkili olması gibi bazı iklimsel faktörler, üşüme, soğuk algınlığı, üst solunum yolu hastalıkları gibi insan sağlığını olumsuz olarak etkileyen bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Festivale katılanların bazen gündüz vakitlerinde bile üşüdükleri gözlenmektedir. 2640 m yüksekliğine sahip yayla yerleşmesinin çevresinde yüksekliği 3000 m'yi geçen yüksek dağların bulunması, Ovit Yaylası'na ve festivale gelenlerde dağ hastalığı adı verilen baş ağrısı gibi belirtilerle başlayan bazı hastalıkların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Ovit Yaylası ve festivali için beşeri nedenlerden kaynaklanan bazı sorunlar da mevcuttur. Bunlardan en dikkat çekenleri; yayla nüfusunun son yıllarda giderek azalması, yaylacılık faaliyetlerinin azalması, Ovit tünelinin yapılması gibi bazı faktörlerin etkisiyle yayladaki beşeri ve ekonomik açıdan hareketliliğin giderek azalması, yayladaki klasik ve orijinal mimarinin giderek azalması ve çağdaş meskenlerin artması, konaklama ve yeme-içme tesislerinin yeterli olmaması, yeterli tanıtımın yapılamaması, festival döneminde aşırı insan ve taşıt yoğunluğu ile çöp ve gürültü kirliliğinin ortaya çıkması gibi sorunlar bulunmaktadır.

Ovit Yaylası başta yayla festivali olmak üzere doğal ve kültürel çekicilikleriyle dikkate değer turizm potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin optimal bir şekilde değerlendirilebilmesi için yukarıda ifade ettiğimiz sorunların uzun vadeli planlamalarla çözülmesine ve azaltılmasına gereksinim vardır. Bu bağlamda öncelikle turizm gibi ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik konaklama, yeme-içme, ulaştırma konularında iyileştirmelerin olması ve turistik altyapının oluşturulması önemlidir. Ayrıca yaylanın markalaşması ve tanıtımı için yayla festivallerinin iyi bir şekilde değerlendirilmesi ve benzeri aktivitelerin artırılması da yararlı olabilir. Ovit Festivali'nin yayla için oldukça önemli bir tanıtım aracı olduğu gerçeği dikkate alınarak, festival ve eğlence olanaklarının artırılması da önem arz etmektedir. Bütün bunları yaparken, festivaliyle birlikte Ovit Yaylası'nın özgünlüğü ve gelenekselliğinin korunmasına ve sürdürülmesine büyük özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Anonim, (2007). *Türkiye Turizm 2023 Stratejisi Eylem Planı (2007-2023)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 3085. Erişim Adresi: https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906, ttstratejisi 2023pdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 21.10.2019).

Anonim, (2011). *Karadeniz Bölgesi Sistematik Koruma Planlaması*. Ankara: Doğa Koruma Merkezi. Erişim Adresi:

http://www.dkm.org.tr/Dosyalar/YayinDosya_L2OSaIgK.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

Anonim, (2013). *Yaylalar Kenti Rize*. Kaçkar Turizm Birliği, Erişim Adresi: http://www.visitrize.com/Arsiv/BasiliYayinlar/rize_yaylalar.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2019).

Anonim, (2013a). *Buzul Gölleri Kenti Rize*. Kaçkar Turizm Birliği, Erişim Adresi. http://www.visitrize.com/Arsiv/BasiliYayinlar/rize_goller.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2019).

Anonim, (2013b). *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Her Mevsim Karadeniz Projesi Master Planı*. İstanbul: Asur Yayın Dağıtım.

Anonim, (2013c). *81 İlde Kültür ve Şehir Giresun. İstanbul:* Giresun Valiliği Yayınları, Seçil Ofset.

Anonim, (2014). *Rize Doğa Turizmi Master Planı (2014-2023).* Erişim Adresi: http://www.cayelitso.org.tr/belgeler/rizedogaturizm.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2019).

Anonim, (2018). *Rize ili 2017 yılı Çevre Durum Raporu.* Rize: Rize Valiliği Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü. Erişim Adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/rize/duyurular/2017-il-cevre--8230-11134-20180531103853.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2019).

Aydın, Ö ve Lakot Alemdağ, E. (2014). Karadeniz Geleneksel Mimarisinde Sürdürülebilir Malzemeler; Ahşap ve Taş". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 35, s. 394-404.

Coşkun, O. (2009). *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası (Basılmamış* Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası.* İstanbul: MEB Eğitim Dizisi.

Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğanay H. ve Coşkun, O. (2013). Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 30, s. 1-28.

Kaya, M. ve Yılmaz, C. (2018). Kültür Coğrafyası Ve Kültürel Miras Açısından Doğu Karadeniz'de Otçu Göçü Geleneği Ve Kadırga Otçu Şenlikleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:71, s. 69-79.

Korkut, C. (1998). *Tıbbi Coğrafyaya Giriş*, İzmir: Tepekule Kitaplığı.

Köse, A. (1991). *İspir ve Çevresinin Bölgesel Coğrafya Etüdü*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.

Somuncu, M. (2005). *Aladağlar, Yaylacılık ve Dağ Göçerliği Konusunda Bir Araştırma,* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html (Erişim Tarihi: 12.10.2019).

https://rize.ktb.gov.tr/TR-112809/ovit-dagi-kis-turizm-merkezi.html (Erişim Tarihi: 01.10.2019).

https://www.ikizdere.bel.tr/Haber/95/21-geleneksel-ovit-festivali (Erişim Tarihi: 21.09.2019).

DOĞU KARADENİZ YAYLALARINDAKİ KÜLTÜREL FAALİYETLERDEN YAYLA ŞENLİKLERİNİN YÖRE HALKI TARAFINDAN YURT DIŞINA YANSIMASININ ABD ÖRNEĞİ

THE REFLECTION OF UPLAND SETTLEMENT FESTIVALS AS A CULTURAL ACTIVITY ORGANIZED BY LOCALS IN EAST BLACKSEA REGION:USA EXAMPLE

Fatma EMİROĞLU AYDIN[*]

Öz

Coğrafi anlamda kır yerleşmelerinin bir çeşidi olan köy altı yerleşmelerinden yayla yerleşmelerinin Karadeniz Bölgesi'nde varlığı, Türklerin, özellikle de Çepni ve Kıpçakların bu bölgeye yerleşmeye başlamalarına kadar inmektedir. Göçebe kültürüne sahip bu Türk boyları, kültürlerinin bir uzantısı olan yaylacılığı bölgeye taşıyarak bu kültürün günümüze kadar ulaşmasında etkili olmuşlardır. Ayrıca tarihi süreç içinde yaylacılık faaliyetinin günümüze kadar taşınmasındaki diğer bir etken de bölgenin yaylacılık faaliyetine uygun coğrafi yapısıdır.

Günümüzde, Karadeniz yaylacılığında geleneksel olarak hayvancılık, ekip-biçme, arıcılık, ormancılık ve kısmen el sanatları gibi yarar sağlama amaçlı faaliyetlerin yanında turizm amaçlı; gezip-görme, dinlenme, spor, sağlık, yayla (ot-otçu göçü) şenlikleri gibi etkinlikler öne çıkmaktadır. Bu etkinliklerden özellikle *yayla ve göç şenlikleri,* yaylacılık kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Genellikle karların erimesiyle birlikte başlayan yayla göçleri, mayıs ayında başlamakta ve haziran ortalarına kadar devam etmektedir. Bu süreç içinde yaylalara çıkış hazırlıkları, yaylacıların haftanın belli günlerinde yaptıkları toplu göçler; büyük bir heyecan ve neşe içinde geçmektedir. Göçlerin ardından yaylalarda belli bir süre kalındıktan sonra, genellikle temmuz ayı sonları, ağustos ayı başlarında çeşitli yaylalarda yöre insanlarının katılımı ile yılda bir kez toplanıp *yayla şenlikleri* veya *ot-otçu göçü* adı ile bilinen açık hava eğlenceleri düzenlenmektedir. Bu şenlikler, Karadeniz Bölgesi yaylalarının bazılarında geleneksel halde sürdürülmektedir. Yüzyıllardan beri süregelen yayla şenlikleri, geçmiş yıllara göre pek çok değişikliğe uğrasa da, yüzlerce hatta binlerce kişinin bulunduğu eğlence alanlarında sabahtan akşama kadar susmayan kemençe, davul-zurna ve tulum gibi çalgılar eşliğinde söylenen türküler ve oynanan oyunlar-horonlar hiç değişmeden şenlikler içindeki yerini korumaktadır.

[*] Öğr. Gör. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, fatma_emiroglu_aydin@hotmail.com

Hem bölgede hem de bölge dışında yaşayan yöre insanlarının büyük bir özlemle beklediği yayla şenliklerine her yıl katılabilmek, özellikle yurt dışına göç etmiş yöre halkı için oldukça güçtür. Gurbetçi yöre halkından özellikle ABD'ye göç etmiş olanlar, bu sebeple her yıl, kurdukları dernek (Türk Amerikan Giresunlular Derneği) vasıtasıyla "*Otçu Göçü Şenliği*" adı altında benzer bir etkinlik gerçekleştirmektedirler. On bir yıldır devam eden ve genellikle haziran ayı içinde düzenlenen etkinlik, ABD'de yaşayan yöre halkının yayla kültürünü yaşatmalarına olanak sağlamakta, yabancı bir ülkeye kültür taşıyıcılığı yapmaktadır.

Anahtar sözcükler: Yayla kültürü, Otçu Göçü Şenliği, ABD'deki Giresunlular.

Abstract

The existence of these upland settlements in the Black Sea region, which are a variety of upland settlements in geographical terms, is traced back to the fact that the Turks, especially the Çepni and Kipchaks, started to settle in this region. These Turkish tribes, which have nomadic culture, have been instrumental in reaching this culture up to the present day by moving the transhumance, which is an extension of their culture, to the region. In addition, another factor in carrying the transhumance activity in the historical process up to the present day is the geographical structure of the region suitable for the transhumance activities.

Today, activities such as visiting and seeing, recreation, sports, health, upland settlement (weed-otçu migration) festivities are prominent in the Black Sea transhumance as well as activities aimed at providing benefits such as animal husbandry, team-mowing, beekeeping, Forestry and partly handicrafts. Of these events, especially *upland settlement* and *migration festivities* have become an important part of transhumance culture. May and June upland settlement migrations, which usually begin with the melting of the snow, continue until mid-June. In this process, the preparations for the exit to the upland settlements, the mass migrations made by the Highlands on certain days of the week, pass with great excitement and joy. July, August, after a certain period of migration in the upland settlements, usually in late July, with the participation of local people gathered once a year in various upland settlements, known as upland settlement festivities or weed-otçu migration, open-air entertainment is organized. These festivities are carried out in traditional form in some of the Black Sea region upland settlements. Although the upland settlement festivities that have been going on for centuries have undergone many changes compared to the past years, the folk songs that are sung and played with instruments such as kemençe , drum-zurna and tulum, which do not shut up in the entertainment areas where there are hundreds or even thousands of people, and the horons remain in the festivities unchanged .

To be able to participate in the upland settlement festivities, which the local people who live both in the region and outside the region are waiting for with great longing, is especially difficult for the local people who have migrated abroad. The expatriate local people, especially those who have emigrated to the United States, therefore, every year, through the association they founded (Turkish American Giresuns Organization) "Otçu Migration Festival" under the name of a similar event. The

event, which has been going On for eleven years and is usually held in June, allows local people living in the United States to experience the Highland culture and carries culture to a foreign country.

***Key words**:* Upland settlement culture, Otçu Migration Festival, Giresunians in the USA.

Giriş

Karadeniz Bölgesi'ne Oğuz Türklerinin yerleşmesi, 11. ve 12. yüzyıldan itibaren başlamış ve özellikle, Kıpçaklar ve Çepniler başta olmak üzere diğer Türk boyları da yurt edinme eylemini yaklaşık iki yüz yıl içinde tamamlamışlardır. Kendilerinden önce bölgeye yerleşen ve yerleşik hayat süren Türklerden farklı olarak Oğuz veya Türkmen Türk boyları, ekonomileri daha çok hayvancılığa dayalı olması nedeniyle yaylak ve kışlak alanlar arasında konargöçer denilen bir yaşam sürmüşlerdir. Ancak bölgenin coğrafi şartları bölgeye gelen Türk boylarını yerleşik hayata zorlasa da ekonomik olarak hayvancılığın ağırlıklı olduğu gruplarda konargöçerliğin hayat tarzı olan yaylak-kışlak hareketleri ve bununla ilgili kültür unsurları günümüze kadar taşınmıştır.

Her nesil geçmişten gelen kültürel özellikleri devralarak bunları geliştirir ya da değiştirir. Nasıl ki Orta Asya'dan Anadolu'ya gelerek yerleşen Türkler yaşadıkları konargöçer hayat tarzını, bu bölgede de devam ettirerek bu hayat tarzının günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlar ise bu bölgeden farklı bölgelere veya farklı ülkelere göç eden Türkler de atalarından gelen bazı kültürel özellikleri, şartları ölçüsünde gerek olduğu gibi gerekse bazı değişimlerle gittikleri yerlere taşımışlardır. Bunun bir örneğini de ABD'ye göç ederek orada yaşayan Giresunlu Türklerin, her yıl kutladıkları *Otçu Göçü Şenliği* adı altındaki etkinliğinde görmekteyiz.

Yöntem

Bu çalışma, Karadeniz Bölgesi kültürel aktivitelerinden yayla şenliklerinin, yöre insanı tarafından değişik bölgelere, ülkelere taşınarak, oralarda kutlanmasına örnek teşkil edenlerden sadece, ABD'de yapılan "Otçu Göçü Şenliği" etkinliği ele alınarak yapılmıştır. Çalışmada bizzat Türk Amerikan Giresunlular Derneği Yönetim Kurulu Başkanı İlhan Kodalak, 2. başkan Mehmet Yılmaz ve Genel Sekreter Sermin Emiroğlu Yılmaz ile mülakat yapma, literatür tarama, derneğin sosyal medya hesabını (facebook) inceleme ve hesabın görsellerinden yararlanma sonucunda ortaya konmuştur.

Şenlikler

Kırsal yerleşme tiplerinden bir köy altı yani geçici yerleşme şekli olan *yayla yerleşmeler*; Karadeniz Bölgesi'nde genelde *zirai* amaçlarla kullanılagelmiş bir yerleşme tipiyken sonrasında bu amaca *sağlık, dinlenme, eğlenme* gibi turizm (son yıllarda özellikle ekoturizm) faaliyetleri de eklenmiştir. Yine bölgede yayla yerleşmelerin kurulduğu coğrafi mekanlar ise ağırlıklı, plato üstleri, orman içindeki açık araziler veya ağaç-orman sınırının üstündeki alpin çayır-mera sahalarıdır.

Yerleşik bölge halklarının, her ne amaçla olursa olsun yazın yani sıcak mevsimde yayla yerleşmelerine taşınarak ekonomik faaliyetlerini orada yürütmelerine *yaylacılık* denilmektedir.

Karadeniz Bölgesi günümüz yaylacılığında, geleneksel yararlanma şekli olan hayvancılık, ekip-biçme, arıcılık, ormancılık ve kısmen el sanatları gibi faaliyetlerden daha çok turizm amaçlı, gezip-görme, dinlenme, spor, sağlık, yayla ya da otçu göçü şenlikleri gibi etkinlikler öne çıkmaktadır. Bu etkinliklerden *şenlikler* -ki önceleri otçu veya ot göçü diye adlandırılırken günümüzde ise daha çok yayla şenlikleri diye kullanılmaktadır- yaylacılık kültürünün önemli bir yapısı haline gelmiştir. Bu şenlikler, bölgenin çeşitli yaylalarında yılda bir kez toplanan halkın çeşitli eğlenceleri eşliğinde, geleneksel bir şekilde devam etmektedir. Temmuz ayı sonları veya ağustos ayı başlarında gerçekleşen; *Kümbet* (Dereli), *Bektaş* (Bulancak-Dereli), *Sis Dağı-Erkeksu* (Çanakçı-Görele-Eynesil), *Karaovacık (*Espiye), *Ağaçbaşı* (Güce) yayla şenlikleri Giresunluların en yoğun ilgi gösterdikleri şenliklerdir. (**Şekil 1).**

Şekil 1. *Sis Dağı Yayla Şenliği 2019*

Genelde, karların erimesiyle birlikte başlayan yayla göçleri, mayıs ayında başlar ve haziran ortalarına kadar devam eder. Bu süreç içinde yapılan yaylalara çıkış hazırlıkları ve belli günlerde gerçekleşen gruplar halindeki göçler, büyük bir heyecan, neşe ve şenlik havası içinde gerçekleşmektedir. Göçlerin bitiminden ve yaylalarda belli bir süre kalındıktan sonra genelde temmuz ayı sonları, ağustos ayı başlarında çeşitli yaylalarda ağırlıklı olarak yöre insanlarının katılımı ile yılda bir kez toplanıp *yayla* veya *ot (otçu) göçü şenlikleri* adı ile bilinen açık hava eğlenceleri düzenlenir. Bu şenliklerin hangi tarihten beri yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, tarım- hayvancılıkla uğraşan yöre halkının, bir kısmı hayvanlarını daha iyi beslemek, bol süt ve süt ürünleri elde etmek ve kışlık ot biçmek için yaylalara çıkarırken bir kısmı da köylerde kalıp tarım arazilerindeki mevsimlik işleri yapma durumunda kalmaktadır. İşte, bu ad, köyde kalanların yaptıkları bir işten kaynaklanır (Çelik, 2015, s. 65). Bu işlerin başında da hem hayvanlar için yem, hem de insanlar için yiyecek olarak kullanılan özellikle mısır tarlalarındaki yabani otları temizleme gelir. Yani, yaylacılar, sürekli yerleşmelerindeki (*Cenik*–kışlak-köy) evlerini tamamen boşaltılarak yaylalara göç

etmezler. Bir kısım aile bireyi sürekli yerleşmelerinde kalarak, genelde imece usulü, tarlalarındaki ot temizleme işlerini yaparlar. Ot temizleme işi bitince ikinci önemli bir iş ise fındık bahçelerindeki ot temizliği ve fındık toplamadır ki henüz bir ay gibi bir süre vardır. İşte, geride kalan ahali, iş yoğunluğu olmayan bu ara zamanı yaylalara çıkarak değerlendirirler. Yüzlerce yıldan beri devam eden, yaylak-kışlak hayatının belki de en zevkli, en eğlenceli, en unutulmaz hatıralarla dolu bu yolculuğuna bölgede "*Otçu Göçü*" veya "*Ot Göçü*" adı verilir (Çelik, 2015, s. 66).

Köyde hummalı bir çalışma başlar. Kadınlar, çocuklar ve erkekler en güzel elbiselerini giyer, başta yaylada bulunmayan meyve, sebze vs. olmak üzere yayladakilere götürecekleri hediyeleri hazırlar, bunları sırt sepetlerine yerleştirirler. Tıpkı yaylacılar gibi onlar da, belirlenen gün ve saatte hep birlikte yaylaya doğru yola çıkarlar. Bu basit, sıradan bir yolculuk değildir. Son derece katı kuralları olan, disiplinli aynı zamanda bol oyunlu ve eğlenceli bu yolculuk, sosyal dayanışmanın da en iyi örneklerinden biridir (Çelik, 2015, s. 66).

Yani bir şenlik havası içinde ve genelde kemençe eşliğinde söylenen yol havası ya da yayla havası da denilen türküler ile yaylalara çıkan ahali o günün akşamı ve ertesi gün yayladaki diğer insanlarla her yıl toplandıkları şenlik-dernek yerinde toplanıp eğlenceyi devam ettirmişlerdir. Bu toplu eğlenceden sonra bir süre yaylada kalarak fındık hazırlığı için tekrar aynı *şenlik* havasında *Ceniklere* dönüş yapmaktadırlar. Yaylaya çıkma günü, yaylada toplanma günü ve dönüş günü olmak üzere üç günlük bir eğlence söz konusudur. Böylece, yüz yıllardan beri süre gelen bu üç günlük eğlencenin, *Ot Göçü* " adını aldığını ve göçün bölge Türklerince en çok sevilen bayramlardan biri olduğu belirtilmektedir (Alparslan, 1915, akt. Zaman, 2007, s. 282).

Şekil 2. *Sis Dağı Yayla Şenliği 2019*

Günümüzde de yörede mısır tarlalarında *ikileme* denilen ot ayıklama ve çay toplama işi bittikten sonra, köylerde kalan çiftçilerin eskiden olduğu gibi, aynı geleneklerde, oba-

yayla yerleşmelerine çıkarak şenliklere katıldıkları görülmektedir. (Zaman, 2007,s.282). Ancak, asırlardır süren şenliklere, insanların büyük bir kısmı, yayla yollarının gelişmesi ve modern araçların çoğalması nedeniyle artık, yaya olarak değil de araçlarıyla çıkmaktadır. Şenlik yerlerinde nerdeyse insan sayısı kadar araba sayısı göze çarpmaktadır **(Şekil 2).** Yani şenlikler, geleneksel yapıdan uzaklaşılarak daha çok turizm amaçlı bir faaliyete dönüşmüştür.

Şekil 3. *Yayla Şenliği Afişleri*

Yayla şenlikleri, bağlı bulunulan il veya ilçe Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Belediyeler ya da çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından günler öncesinden organize edilip afişler hazırlanarak çeşitli iletişim kanalları tarafından ilan edilmektedir. (**Şekil 3).** Böylece o yaylanın yaylacıları dışında yaylayı kullanan bütün köy ve kasabaların yaylaya çıkmamış olan ahalisinin, hatta günümüzde başka şehirlerde ve ülkelerde yaşayan yöre ve yöre dışı insanların da katılımı sağlanır. Böylelikle toplumsal dayanışmaya ve kaynaşmaya, halkın kendi kimliğini ve geleneklerini hatırlamasına vesile olunur. Ayrıca uzun dönem birbirini göremeyen dost, akraba ve tanıdıklar bir araya gelir. Yine şenlikler, geçmişten beri, aile büyüklerinin evlenecek yaştaki erkek evlatlarına kız beğenme, gençlerin ise birbirlerini görme, tanıma ve iletişim kurma ortamı olmuştur. Bunların yanında şenliklere günübirlik veya birkaç gün öncesinden gelerek katılanlar da yüksek bölgelerde bol oksijenli temiz hava alarak görsel doğa zenginliği eşliğinde fiziki ve duygusal sağlık terapisi yapmaktadır.

Yüzyıllardan beri süregelen şenlikler, önceki yıllara göre çok fazla değişikliğe uğramasına rağmen hiç değişmeyen unsurlar da görülmektedir. Bunlar, yüzlerce hatta binlerce kişinin bulunduğu eğlence alanlarında, sabahtan akşama kadar susmayan kemençe, davul-zurna ve tulum gibi çalgılar eşliğinde söylenen türküler, oynanan karşılama, horon gibi halk oyunları ve yaylacıların çeşitli ihtiyaçlarını karşıladıkları pazar yerleridir. **(Şekil 4).**

Şekil 4. A) *Kümbet Yayla şenliği 2019*

ABD'de Otçu Göçü Şenliği

Otçu Göçü Yayla Şenlikleri, hem bölge hem de bölge dışında yaşayan yöre insanlarının büyük bir özlemle beklediği özel eğlence günlerinden biridir. Ancak gerek yurt dışına ve gerekse bölge dışına göç ederek yerleşmiş insanların, her arzu ettikleri zamanda bu şenliklere katılımları o kadar da kolay değildir.

Şekil 4. B) *Kümbet Yayla şenliği 2019*

Özellikle yurt dışında yaşayan Türkler, ancak maddi manevi imkânları ölçüsünde ülkeye gelebilmektedir. Hatta bu gurbetçiler arasında 15-20 yıllık süreçlerde memleketlerine hiç gelemeyenler bile vardır. Bu nedenle kendi bulundukları ülke veya bölgelerde bir araya gelerek kurdukları sivil toplum örgütleri vasıtasıyla ülkelerine, bölgelerine ya da yörelerine özgü milli, dini ve geleneksel olan kültürel etkinlikleri bulundukları yerlerde yaşama geçirmişlerdir. Yurt dışında yaşayan ve yayla özlemi çeken gurbetçiler, yılın belli dönemlerinde veya ülkemizdeki tarihlere paralel tarihlerde, aynı veya benzer isimlerle birçok faaliyet düzenleyerek dayanışmanın en güzel örneklerini sergilemektedirler. İşte, bunların özgün bir örneği de ABD'ye göç etmiş ve orada yaşayan Giresunluların kurdukları *Türk Amerikan Giresunlular Derneği'*dir **(Şekil 5).**

Şekil 5. *Türk Amerikan Giresunlular Derneği Logosu*

Türk- Amerikan Giresunlular Derneği, 2008 yılında ABD'de Türklerin, özellikle de Giresunluların yoğun olarak yaşadığı ve ABD'nin doğu bölgesinde yer alan New Jersey eyaletini merkez alarak kurulmuştur. Günümüz yönetim kadrosu; *İlhan Kodalak* (başkan), *Mehmet Yılmaz* (2. başkan), *Ali Yücel* (başkan yrd.), *Sermin Emiroğlu Yılmaz* (genel sekreter), *Şükran Özdemir* (kadın kolları bşk.) isimlerinden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu *Ali Seferoğlu, Halil Bayram, Hüseyin Kanbur, İlhan Abbasoğlu, Oktay Kuş, Selçuk Sal, Tuncay Şirin, Utku Ekin, Ünal Kahya, Vedat Öztaş* isimli on üyeden oluşan Türk- Amerikan Giresunlular Derneği; hemen hemen tamamı Giresunlu beş yüzden fazla üyesiyle faaliyetine devam eden bir dernektir. Amaçları yaşadıkları ülke veya bölgede dayanışmayı, birlik-beraberliği sağlamak; var olan kültürel etkinliklerini koşulları ölçüsünde devam ettirerek memleketlerinden kopmamak ve orda doğan çocuklarına da bu kültürel değerleri aktarabilmek gibi olgulardır. Dernek, bu bağlamda her yıl, Türk Yürüyüşü, buluşma-kaynaşma-dayanışma eğlenceleri, Ramazan ayı iftar yemekleri, milli, dini bayram kutlama programları gibi birçok etkinliğe önayak olarak faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bu faaliyetlerden biri de genelde haziran ayı içinde gerçekleştirdikleri "*Otçu Göçü Şenliği*" adı altındaki etkinlikleridir.

Dernek mensupları, daha kurulduğu yılda başlatıp 11 yıldır hiç aksatmadan devam ettirdikleri "Otçu Göçü Şenliği" faaliyetlerini, Giresun'un yaylalarında düzenlenen şekline benzer bir şekilde tertipleyerek, bu kültürel aktiviteden uzak kalmak istemediklerini şenliği geleneksel hale getirerek göstermişlerdir. Yine yaylaların bulunduğu coğrafi mekânlara benzerlik gösteren bir *mesire* alanını tespit edip orada bir araya gelerek kutlamalar yapmaktadırlar. **(Şekil 6).**

Şekil 6. *New Jersey'deki Monmouth Park*

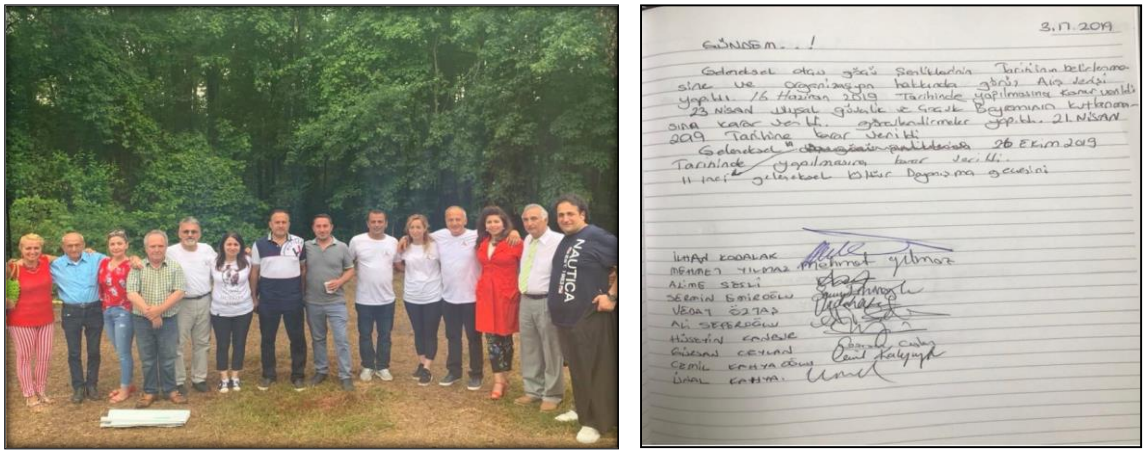

Şekil 7. *2019 Şenliğinde Türk Amerikan Giresunlular Derneği Yönetim Kurulu Üyeleri Bir arada ve Şenlik İçin Önceden Aldıkları Kararın Örneği*

Dernek yönetimi, şenlik etkinliklerini hangi tarihte yapacaklarına, günler, aylar öncesinden karar vermektedirler**.** Örneğin 2019 şenlik etkinliği kararını 17 Mart 2019 tarihinde karara bağlamışlardır **(Şekil 7).** Daha sonraki süreçte de nerede yapacaklarını, etkinlikleri nasıl finans edeceklerini, etkinlikte görev alacakları, Türkiye'den getirtecekleri ses sanatçısı ve diğer müzisyenleri planlayarak karara bağlayıp çalışmalarını başlatarak ilan afişlerini hazırlamışlardır. (**Şekil 8).**

Türk Amerikan Giresunlular Derneği'nin düzenlediği Otçu Göçü Şenliği uzak ve yakın bölgelerde yaşayan Türkler, kısmen onların ABD'li veya farklı ülkeden arkadaşları, zaman zaman konsoloslarımızın da iştiraki ile yıllara göre 500-1000 kişi arasında değişen sayıda katılımla kutlanmıştır. Özellikle vazgeçilmez unsur olarak düşündükleri kemençe eşliğindeki müzikle, horon ve Giresun karşılaması başta olmak üzere çeşitli oyunlar oynayıp geleneksel Türk yemeği olan et döner, şiş kebap vb gibi yemeklerden yiyerek, çekilişler yapıp, çocuklara da çeşitli etkinlikler uygulayarak günü büyük bir coşku içinde

geçirmektedirler. Derneğin açtığı çeşitli satış stantları da şenliğe ayrı bir renk katmaktadır. **(Şekil 9, 10,11).**

Şekil 8. *Türk Amerikan Giresunlular Derneği 2013 ve 2019 yılları Otçu Göçü Şenlik Afişleri*

a b

c d

e f

Şekil 9. a, b, c, d,e,f. *2018-2019 ABD Otçu Göçü Şenliği Resimleri Karması*

g h

1 i

j k

Şekil 10. g, h, ı, i, j, k. *2018-2019 ABD Otçu Göçü Şenliği Resimleri Karması*

l m

n o

Şekil 11. l, m, n, o. *2018-2019 ABD Otçu Göçü Şenliği Resimleri Karması*

Şenliklerde çoğu zaman, Türkiye'den sanatçılar getirilerek bir araya toplanan hemşehrilerin coşkulu bir kutlama yapmalarına olanak sağlanır. Otçu Göçü Şenliği, Türkiye'nin New York Başkonsolosu *Alper Aktaş*'ın da katılımıyla en son olarak, on birinci kez 16.06.2019 tarihinde New Jersey'deki Monmouth Park'ta gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık bin kadar gurbetçi Karadenizli, Türkiye'den misafir edilen kemençe sanatçısı *Selim Bölükbaşı*, ses sanatçı *Tuğba Hatun* ve *Ercan Kızılkaya* konserleri eşliğinde, babalar gününe denk gelen şenlik etkinliğini çifte kutlama yaparak gerçekleştirmişlerdir. (Şekil 9, 10,11).

SONUÇ:

1- ABD'deki Giresunlular, Yayla (Otçu Göçü) Şenlikleri'nin artık geleneksel yapısından farklı bir yapıda olsa da özünde var olan bir araya gelip özlem giderme, açık havada eğlenme-dinlenme olgusu içinde yurtiçinde olduğu gibi yurt dışında yaşayan Giresunlular tarafından da devam ettirildiğinin bir örneğidir.

2- Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın bir araya gelme, birlik-dirlik olma yolunda yaptıkları bu etkinlikler, kendi kültüründen uzaklaşmama, gelenekleri gelecek nesillere aktarma, yaşatma açısından gelişen ve değişen dünyada giderek önem kazanmaktadır.

3- Yayla şenliklerine Türkiye'de olduğu gibi ABD'de de bürokratların katılımı; yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın ülkemize olan bağlarının güçlenmesi, motivasyonlarının artması ve yurtdışında fahri elçilik yapmaları açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

Atalay, İ. (1997) *Türkiye Coğrafyası. İzmir*: Ege Üniversitesi Basımevi

Atalay, İ. (2011) *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İzmir*: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri

Cin, M. , Emiroğlu Aydın, F. (2015). Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 Bilecik). *Giresun'da Yayla Yerleşmelerini Etkileyen Coğrafi Faktörler* (153-160). Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.

Çelik, A. (2015). Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 Bilecik). *Türk Kültüründe Yaylak Kışlak geleneği ve Bunun Doğu Karadeniz Bölgesindeki Yansımaları* (57-76).Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.

Bakırcı, M. (2007). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma*, Ankara:Nobel Yayın Dağıtım

Bakırcı, M. (2019). *Kır Yerleşmeleri.* Mesut Doğan & Özlem Sertkaya Doğan (Ed.) *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* içinde (s.55-84). Ankara:Pegem

Hamzaçebi, G. (2015). Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 Bilecik). *Yol Havaları* (315-326). Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.

Kuruca, N. (2017). Route Educational and Soccial Science Journal Volume 4 (7) (December 2017). *Beşyüz Yıldır Süren Göçün Son Temsilcileri: Karayaka Göçerleri* (430-448)

Kuruca, N. , Kara, H. , Emiroğlu Aydın, F. (2015). Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 Bilecik). *Giresun'da Yaylacılık Faaliyetlerinin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hayata Etkileri* (161-184). Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.

Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

https://www.dereli.bel.tr/29-uluslararasi-dereli-kumbet-kultur-ve-sanat-festivali-26-28-temmuz-tarihlerinde-yapilacaktir/

https://www.dereli.bel.tr/fotograf-albumu/

EKOLOJİK SİSTEM TEORİSİ VE GÖÇ KURAMI YAKLAŞIMI İLE KIRSAL AİLE KAYNAKLARININ KULLANIMI: GİRESUN KÜMBET YAYLASI ÖRNEĞİ

USE OF RURAL FAMILY RESOURCES WITH THE ECOLOGIC SYSTEM AND MIGRATION THEORIES: CASE OF GIRESUN KUMBET YAYLA

Gülşah DOĞANAY[*], *Zeynep ÇOPUR*[**]

Özet

Aile kaynakların kullanımı ve artırılması ailedeki bireylerin isteklerine, yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine ya da bulundukları beşeri ve doğal çevreye göre değişiklik gösterir. Günümüz dünyasında değişen şartlar ve sınırsız istekler aile bireylerinin sahip oldukları kaynakları nasıl değerlendikleri ile yakından ilgilidir. Kırsal çevrede yaşayan aileler bulundukları ekolojik sistem içerisindeki kaynakları yetersiz buldukları için ya da farklı ekolojik sistem kaynaklarından yararlanma nedeni ile göç ederler. Bu çalışmanın amacı, ekolojik sistem koşularının ve göçün kırsal aile kaynaklarına etkisinin belirlenmesidir. Bu bağlamda elde edilen verilerden kırsaldaki aile kaynaklarının neler olduğu ve ekolojik alanın aile kaynaklarına etkileri incelenmiştir. Bu amaçla sahadan seçilen 15 aile ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Bulgular, değerlendirildiğinde aileler daha iyi yaşam, eğitim ve sağlık olanakları elde etmek amacı ile çevrelerindeki kaynakları kullandıkları ve göç ettikleri tespit edilmiştir. Aile bireylerinin karar alma süreçleri, daha iyi kaynaklara ulaşma hedefi ile yakından ilişkilidir Yakın çevrenin mevcut kaynaklarının bilincinde olan bireyler, ailenin hedeflediği yaşam standartlarına ulaşmasına katkı sağlar ve çevrede var olan kaynakları verimli kullanan aileler yaşam düzeylerini yükseltirler.

Anahtar sözcükler: Ekolojik sistem, Yayla, Göç, Aile Kaynakları, Kümbet

[*] Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi / TBMYO gdoganay61@hotmail.com. ORCID: 000-0002-7456-8788
[**] Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi/ Aile ve Tüketici Bilimleri zcopur@gmail.com. ORCID: 0000-0002-1456-0522

Abstract

Use and diversification of the family resources vary according to willingness, age, gender, level of education of the family members or to the human or natural environment in which they live. Ever changing circumstances and unlimited desires of today's world, are closely related with the way the family members evaluate the resources they have. Families living in rural environments, emigrate due to shortage of the resources of the ecosystem that they live in or to access the resources of another ecosystem. Objective of hereby study is to determine the impact of the ecological system's conditions and migration on the family resources. In this respect, gathered data was examined to determine what are the family resources in rural areas and the impact of the ecological area on the family resources. To this end, interviews were held with 15 selected families through semi-structured interview technique. The data gathered was analyzed through content analysis method. Assessment of the findings showed that the families use the surrounding resources and emigrate to access a better life, education and healthcare. Decision-making processes of the family members are closely related with their desire to access better resources. The families who can effectively use the surrounding resources improve the level of livelihood. The individual that know the potential of the existing resources in the surrounding area, contribute in allowing the family to achieve the life standards that they aim.

Keywords: Ecological System, Yayla, Migration, Family Resources, Kümbet

Giriş

Aile kaynakları; ailenin daha iyi yaşam ya da arzuladıkları yaşam koşullarına ulaşmak için bulundukları çevrede var olan ya da kişisel olarak elde ettikleri kaynaklardır. Bu kaynaklar; "bireysel kaynaklar" yani "insansal kaynaklar" (bilgi, beceri, enerji ve zaman), "teknolojik kaynaklar" veya "materyal kaynaklar" (teknolojik olan ve olmayan araç gereç ve materyaller)," ve toplumsal kaynaklar" (kütüphane, konferans, sergi, gösteri vb gibi) olarak sınıflandırılır (Danes & Rettig, 1995; Rettig, Leichtentritt & Danes, 1999; Rowland, Dodder & Nickols, 1985; Terzioğlu, 1987).

İnsanlar hem diğer biyolojik canlılar hem de diğer cansız çevre ile etkileşime girme konusunda sınırsız yeteneklere sahiptir. Sosyal bir varlık olan insan ekolojisi, insan ve ailenin yapısı gereği yaratıcı adaptasyon, insani gelişim ve çevre sürdürülebilirliği için kaynakların yaratılması, kullanılması ve yönetilmesi yeteneğine sahiptir (Boss, Doherty, LaRossa, Schumm & Steinmetz, 1993). Sahip olunan bu yetenek, sadece insan ekolojisi ile değil aynı zamanda ailenin yaşadığı ekolojik sistemlerle de yakından ilişkilidir.

Ekoloji terimi, ilk olarak Ernst Haeckel tarafından 1868 yılında kullanılmıştır. Bu kavram tüm var olan organizmaların doğal koşullar altında birbirlerine olan etkisini incelemektedir (Simonnet, 1990; akt. İmga,2010; Ungar, 2002). Ekolojik Sistemler Teorisi ise ilk olarak Bronfenbrenner'in 1940'lı yıllarda çocukluk ve dostluk kalıpları konusundaki çalışmalarında kullanılmıştır. Bronfenbrenner, 1999'da "Ekolojik çevre kuramını, her biri bir sonraki Rus bebekleri gibi iç içe geçmiş bir dizi yapı olarak" açıklamıştır. Bu yapı içerisinde bireye en yakından en uzağa doğru düzenlenmiş beş katmandan oluşan bir çevre

vardır: mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem (bu sistemler sürekli olarak bireyin gelişimini etkilemektedir). Ekolojik sistem teorisinin ana fikri sosyal etkileşim ve ekolojik sistemlerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğudur. Çünkü bireylerin verdikleri kararlar hangi ekolojik ortamlarda olduklarıyla da yakından ilgilidir. Örneğin, feodal toplumda etkili olan sistem geleneklerdir (Neal & Neal, 2013). Bronfenbrenner'ın teorisi, diğer sistem teorilerinden farklı olarak, insanların sayısız çevresel faktörlerle farklı etkileşimler, ilişkiler, eylemler ve süreçlerde varlığına odaklanır (Cloutier, 1982; akt. Demir & Dönmez, 2017). Çünkü bireyler ve aileler yakın çevre (arkadaşlar, akrabalar, komşular) ile politik, ekonomik, kültürel bir ortamda yer almakta ve bulundukları bu çevreler kişilerin eylemlerini, inançlarını ve seçimlerini belirlemektedir (Rengasamy, 2010). Bronfenbrenner (1989) teorisini yeniden yapılandırmış ve insan gelişimini "kişinin ve çevrenin özelliklerine bağlı olarak yaşam süresi boyunca değişim üretmek için etkileşime girdiği süreçler seti" olarak tanımlamıştır (Taşğın, 2014) Ekolojik teori, ayrıca insanların yaşadıkları doğal, sosyal, bölgesel, küresel habitatlarda meydana getirdikleri etkileşim şekillerini de inceler (Siporin, 1980). Her ne kadar bu kuram daha çok sosyal kültürel çevre bağlamımda kullanılmış olsa da çevre; doğal çevre ve beşeri çevre olmak üzere iki boyutlu bir alandır. Literatürde de daha çok sosyal ve kültürel bağlamda ekolojik sistemle ilgili çalışmaların yapılmış olması bu bağlamda dikkat çekicidir (Davaslıgil, 1997; Grzywacz & Marks, 2000; Kandemir, 2018; Kaynakçı & Mesutoğlu, 2018; Obalar & Sefer, 2010; Özenç & Doğan, 2014). Bu nedenle, ekolojik sistemler kavramı canlı ve cansız tüm varlıklar ve bunlar arasındaki her türlü eylemler olarak değerlendirildiğinde daha geniş bir bakış acısı sunacaktır. Marx'ın ekoloji yaklaşımındaki temel belirleyici diyalektiğin, tarih ve sosyal yaşam üzerindeki etkisinin altını çizmesi ve sosyal eylemlerle doğanın ve doğal süreçlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkisini vurgulaması bu anlamda önemlidir (Burkett, 2003; akt.İmga, 2010). Bu bağlamda, insanların hangi ekolojik sistemlerde yaşadıkları onların tüm kararlarını etkilediği gibi yaşanılan ekolojik sistemde var olan kaynaklar yetersiz geldiğinde ise insanlar başka ekolojik alanlara gitme eylemleri yani göç etme kararları alırlar mı sorusu, yapılan bu çalışmanın amaçları arasındadır. İnsanlık tarihi boyunca göçler hep yaşanmış bireyler, aileler, kabileler farklı nedenler ya da benzer nedenlerle yaşadıkları ekolojik sistemlerden başka ekolojik sistemlere göç etmişlerdir.

Göç ise insanların oturduğu bir yeri kesin ya da belirli süre için terk etmesidir (Mutluer, 2003) Göç, yerleşim yerinde yapılan değişiklik dışında başka boyutları da olan bir olgudur (Özcan, 2016). Coğrafyacılar göçün zaman ve mekân açısından önemi üzerinde dururken, sosyologlar göç hareketliliğinin sonuçlarına önem vermekte, ekonomistler ise göçün ekonomik etkileri üzerinde durmaktadır (Sinha & Ataullah, 1987; akt. Özcan, 2016).

Bireyler ekonomik anlamda daha iyi gelir elde etmek için hareket ederken aileler riskleri en aza indirmeye yönelik tedbirler ve kararlar alma adına bu eylemde bulunurlar (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino & Taylor, 2014). Göçler bireylerin ve ailelerin isteklerine göre değişmektedir. Göç sebepleri ekonomik olduğu kadar, sosyal veya kültürel, ailevi olduğu kadar siyasi ve dini olabilir. Dolayısıyla, bir göç teorisi böylesine farklı bütün faktörleri açıklamak zorundadır. Oysa böyle bir teori hala kurulamamıştır.

Çünkü sebepler arttıkça tek bir izah kategorisine, yani tek bir teoriye varmak, temelsiz olacaktır (Gezgin, 1991).

Göç hareketlerini açıklayabilecek tek ve kapsamlı bir kuram günümüzde henüz söz konusu değildir. Bu yüzden toplumbilimciler, farklı kavramlar ve varsayımlar kullanarak çeşitli kuramsal modeller geliştirmektedir (Güllüpınar, 2012). Göç kavramını doğrudan ele alan kuramlar şunlardır; *Ravestein'in göç kanunları, kesişen fırsatlar teorisi, itme- çekme teorisi, merkez çevre teorisi: Parekh'in Göç Teorisi, Marxist teori, ağ teorisidi*r (Yalçın, 2004) Bu kuramlar genellikle göç edilen yerin ya da mekânın olumsuzluklarını temel varsayım olarak irdelerken, göçle dolaylı yoldan ilgilenen kuramlar ise daha çok göçün sonuçlarını açıklamaya çalışmışlardır (Çakır, 2011). "Ekonomik güdünün hâkimiyeti", "Kötü veya baskıcı yasalar", "ağır vergilendirme", "olumsuz iklim koşulları", "sosyal çevrenin yetersizliği", gibi itici faktörler göçlerin nedenleri arasındadır (Lee, 1966). Sonuçta, göçler ister zorunlu ister gönüllü olsun toplumsal değişimlere neden olmaktadır (Bakewell, 2010).

Tarih boyunca yeryüzünde var olan kır-kent arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkı, kırsal alanlardan şehirlere olan göçleri hızlandırmıştır (Yılmaz, Çelebioğlu & İlhan, 2006; akt. Gürbüz, & Karabulut, 2008). Kırsal-Kentsel göç teorisi sistem yaklaşımı, kırsal alandan kentlere doğru yapılan göçlerin en büyük nedenini "İyi hayat" elde etmek olarak açıklamaktadır. Köylülerin arzusu, şehir merkezlerinin sunduğu hizmetler ve mallardan yararlanmaktır (Mabogunje, 1970). Nedenler benzer ya da farklı olsa da insanlar yaşadıkları yerleri farklı süreler için terk etmektedirler. Özetle, nedenler ne olursa olsun, tüm göçlerin temelinde Mabugunje'nin de belirtiği gibi " iyi hayat" elde etmek arzusu yatmaktadır. İnsanların istedikleri hayatı elde etmek için ellerindeki ve çevrelerindeki kaynakları kullanım şekilleri aile ve bireysel refahı etkilemektedir. Bu nedenle bu çalışmada Giresun Kümbet yaylası örnekleminde ekolojik sistem teorisi ve kırsal göç yaklaşımının aile kaynaklarına etkisi incelenmiştir.

Araştırma sahası olan Kümbet yaylası, Dereli ilçe sınırları içinde Giresun dağlarının kuzeyinde, 1640 m.'lik ortalama rakımlıdır. Kıyıya 59 km uzaklıkta olan yayla çevredeki diğer yayla yerleşmelerinden farklı olarak hem kış hem de yaz aylarında kullanılmaktadır. Ele alınan yaylanın en önemli özelliğinden biri ise, diğer yerleşmelerin de toplandığı pazar merkezi olmasıdır (Aydınözü & Solmaz, 2003). Yaylanın bu fonksiyonu kırsal aile kaynakları açısından değerlendirilmiş çevreden elde edilen ve pazara sunulan ürünlerin, aileye katkıları bu bağlamda incelenmiştir.

Yöntem

Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi verilerin toplanıp incelendiği, algıların ve meydana gelen olayları oluştukları doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Nitel bulgular; derinlemesine açık uçlu mülakatlar, doğrudan gözlem ve yazılı dokümanlar olmak üzere üç veri toplama şeklinden oluşur; nitel araştırma özellikle keşfetme, ortaya çıkarmaya ve sonrada tümevarımsal

mantığa yöneltir. Tümevarımsal analiz spesifik gözlemler ile başlar ve genel örüntüler inşa eder (Patton, 2018). Araştırmanın verileri, görüşmecilerin onayları alındıktan sonra, söylemleri ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınarak elde edilmiştir. Görüşmeler 2019 yılında temmuz ayında yapılmıştır.

Veriler aşağıdaki konuları içeren bir görüşme formu kullanılarak yarı yapılandırılmış mülakat yolu ile elde edilmiştir;

1- Aile üyesinin kişisel bilgileri ve kaynak kullanım hikâyesi
2-Mevsimlik göç ve hangi aile üyelerin daha çok göçe katıldıkları ve nedenleri?
3-Ekolojik çevre şartlarının göç üzerindeki itici ve çekici etkileri nelerdir?
4-Göç ve ekolojik çevrenin aile ekonomisine etkileri nelerdir

Verilerin Analizi

Çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat ile yapılan görüşmeler içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. İçerik analizi verileri tanımlamaya ve verilerin içerisinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Bu analiz yönteminde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar oluşturup elde edilen verilerin anlaşılır hale getirilmesidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). İçerik analizinde verilerin görünür bir şekil alması için elde edilen verilerden kodlar ve kodlardan kategoriler, kategorilerden de temalar elde edilir.

Kodlama: Kategorize etme ve etiketleme aşamasıdır. Yani içerikte neyin önemli olduğunun belirlenmesidir (Patton, 2018).

Kategori: İçerik analizi ile elde edilen kavramların birbirleri ile ilişkili temalar şeklinde sınıflandırılmasıdır.

Tema: Kavramların daha üst ve genel bir sınıflandırılmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Veri analizi yapılırken, katılımcıların isimleri ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılarak doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

Çalışma Gurubu ve Özellikleri

Görüşmecilerin yaşları 15-80 Aralığında olup farklı eğitim guruplarındaki aile üyelerinden oluşmaktadır. Seçilen aile üyeleri Kümbet yaylası merkez alanı ve yerel ürünlerin satıldığı pazar sahasından seçilmiştir. Katılımcıların 6'sı kadın 8'i ise erkektir. Bir erkek ve bir kadın katılımcı okuma yazma bilmediğini belirtmiştir, 3 erkek 1 kadın ilkokul mezunu olup, 2 kadın ortaokul mezunudur. Erkek katılımcılardan 4'ü kadınların ise 1'i lise mezunu olup, üniversite mezunu 1 kadın bir de erkek katılımcı bulunmaktadır. Göç ve ekolojik sistemin etkilerinin belirlenmesi amacı ile görüşmeler göç eylemini gerçekleştiren kişilerle yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde aile üyelerinin kümbet yaylası ekolojik sisteminde var olan kaynakları ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirdikleri ya da daha iyi kaynaklara erişim için göç ettikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların Kümbet yayılasına geliş nedenleri

Tarım ve hayvancılık

Geleneksel yayla göçü geçmişten günümüze köylerden, yaylalara hayvanların otlatılması için yapılmaktadır. Günümüzde bu durum azalmakla birlikte araştırma sahası olan kümbet yaylasında kısmen devam etmektedir. Giresun'un fındık tarımının yoğun yapıldığı iller arasında olması yaylaya hayvanları için çıkan yerel halkın, fındık hasadı zamanı köye inmelerine fındık hasadı bitince tekrar yaylaya çıkmalarına da etki etmektedir. Günümüz dünya sorunları arasında sayacağımız ve ülkemizde de var olan tarım ve hayvancılık sektöründeki zorluklar, katılımcılar tarafından sıkça şikayet edilmiştir.

C.A. *Eskiden arıcılıkta yapılırdı fakat şimdi bitti. Yaylaya gelme, dedelerimizden gelen bir gelenek hayvancılık için gelir gideriz. Biz turist değiliz. Biz adetten gelip gideriz. Eskiden bu dağlar koyun sürüleri ile bembeyaz görülürdü. Şimdi hayvancılıkta kalmadı. Arıcılıkta kalmadı. Dereli' de fındık bahçem var fındık zamanı fındık toplamaya ineriz. Fındık bitince tekrar yaylaya çıkarız hayvanlar burada kalır. Şimdilerde hayvancılıkta kalmadı. Ben de daha çok temiz havası için geliyorum.*

A.O. *Ben 60 yıldır hayvancılık yapıyorum. 60 yıl boyunca yazları hayvanlarımı yazın yaylaya çıkarır kışları köye indiririm. Emekliğim var ama asıl geçim kaynağım hayvancılık. Kışın buralarda yaşam zor kar çok yağar hayvanlara buralarda bakım zordur. Hayvanları alır aşağı ineriz. Hayvancılıkta yok kimse hayvancılık yapmak istemiyor. Eşim bile gelmiyor. Kendim gelirim geçim kaynağım bu. Hayvanı çok olan her zaman en önce gelir en son yayladan iner. Küçük bir tarlam var lahana falan ekerim peynir süt yağ satarım bunları yemek de sağlıklı, çoluk çocuğa göndeririz şehirde her şey para.*

S.Y. *Yaylalar köyden gelen için bir geçim kaynağı. Bizde derilinin Küçükahmet köyünden yaylaya çıkıyoruz. Tarım ve hayvancılıkla uğraşıyor geçimimizi sağlıyoruz. Annem babam çocukluklarından beri yaylaya çıkıp iniyorlar. Bizim geçim kaynağımız burası kışın hayvanları beslemek zor kar çok o yüzden kışları köye ineriz. Birde fındıklarımız var fındık zamanında fındık toplamaya iner sonra fındık bitince tekrar yaylaya çıkarız. Fındık zamanı yaylada sadece ben kalırım. Hayvanlara bakarım geçim kaynağımız bu. Yayla güzel otantik temiz havası var.*

Tarım ve hayvancılık kırsal aile kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu kaynakların günümüzde azalması kırsal ailelerin geçim sorunlarını arttırmaktadır.

Geleneksel yaylacılık içerisinde yer alan ve kırsal aile ekonomisi yanında ülke ekonomisinde önemli yeri olan hayvancılığın yayla alanlarında devam etmesi ve geliştirilmesi ekonomik bağlamda oldukça önemlidir.

Ev için ek gelir elde etmek

Aileler ve bireyler, çevrelerinde var olan kaynaklardan yararlanmak ve ailenin parasal kaynaklarını artırmak nedeniyle yaylaya geldiklerini ifade etmektedir.

A.Ş. *İstanbul'da yaşıyorum burada evim var buradaki yerel ürünleri alıp satıyorum ek gelir kazanıyorum. Tarlam var bende ekim yapıyorum. Ektiğim ürünleri satıyorum, kendim kullanıyorum çoluk çocuğa yoluyorum. Kışları burası çok soğuk duramıyorum yazları geliyorum. Kızım hafta sonları yanıma geliyor. Diğer çocuklar İstanbul'da onlar gelmiyor ben hem tatil hem de doğal ürünleri satmak için geliyorum.*

F.K. *Aslen buralıyız yerel ürünleri satıyor ve ek gelir elde ediyorum. Yaylaya en önce yaşlılar gelir en son onlar gider. Buradaki ürünlerden geçim olmaz sadece üç ay oli buralarda en çok hayvancılıkta gelir elde edilir. Birde ormancılıkta çalışma var o da az kişi. Bu ürünleri satanlar özellikle kadınlardır. En azından kendi harçlıklarını çıkarır. Ben de, en azından eşimden para istemiyorum. Evin ve kendi ihtiyaçlarımı karşılıyorum. Bu ürünler bir yan gelir. Eşinin emekliği ancak elektrik, su faturaydı onları karşılıyı.*

Kırsalda yaşayan aileler, ekolojik alanların onlara sunduğu kaynakları kullanarak aile kaynaklarına katkıda bulunurlar.

Temiz Havası, Doğal Ortam ve Turizm

Günümüzde yaylalara yapılan göçler arasında turizmi sayabiliriz Kümbet Yaylası'nda geleneksel olarak yapılan hayvancılık göçünün azaldığı, ancak turizm amaçlı geliş gidişlerin artması dikkat çekicidir. Yaylaya temiz havası ve sağlık bulmak amacı ile özellikle aile bireylerinden, yaşlı bireylerin geldiği belirlenmiştir. Diğer bir bulgu ise, yaşlı aile bireylerinin diğer aile bireylerine göre yaylada daha uzun kaldıkları ve yayla yaşamını daha çok sevdikleri tespit edilmiştir.

M.Ç. *80 yaşındayım tüm ailem İstanbul'da buradan başka bir yere gidemiyorum beş yaşından beri yaylaya gider gelirim alışkanlık şimdide sağlık için temiz havası için yazları gelirim. Eskiden hayvancılık yapardım. Şimdi yazları temiz havası için gezmeye geliyorum.*

F.K. *İnsanların yaylaya çıkış nedenleri farlı, buranın yerlileri, köylüleri hayvancılık için çıkar. Hali vakti yerinde olanlar keyfi zevk için çıkar. Dışardan gelen gezmek için gelir.*

A.E. *Köyde yaşayanlar hayvanları için çıkıyor. Orta yaş ve üstü olanlar gezmek ve tatil için geliyor. Yaşlılar alışkanlık ve yaşam yerleri burası olduğu için ve geçmişlerini özledikleri için geliyorlar ve en uzun onlar kalıyor. Gençler gelmek istemiyor.*

Doğal ve yerler ürün üretimi

Yayla alanları, daha çok hayvan besleme alanlarıdır. Kümbet yaylasında yaşayan aileler besledikleri hayvanlardan ve bahçelerinden çeşitli ürünler elde etmek ve üretim yapmak için yaylaya çıkmaktadır.

S.K. *Eskiden bende hayvancılık yapardım. Âmâ şimdi yapamıyorum. Eşim öldü. Tek başıma hayvanlarla ilgilenmek zor. Buradaki ürünleri satarak geçimimi sağlıyorum. Bazı ürünleri kendim ekip dikip satıyorum bazılarını buradaki komşulardan alıp ben satıyorum. 3-4 ay sadece sattığım bu ürünlerle ailemi geçindiriyorum. Bu ürünleri bende kullanıyorum. Sağlıklı besleniyorum. Buradaki insanlar kışlık erzaklarını hazırlar mal melal bakar. Bakkala gitmeden buradaki ürünlerle idare ediyorum. Yoğurt peynir yağ, süt, patates, elma armut, pancar taze fasulye burada oli bunlar bir eve yetecek ürünler.*

E.K. *Buradaki ürünlerden ailece yararlanıyoruz. Her şey geçim derdi için. Tarlam var hem evimin ihtiyaçlarını karşılıyor hem de çocuklar organik besleniyor*.

Tablo 1: *Katılımcıların yaylaya geliş nedenleri (n=15)*

Nedenler	***Katılımcı sayısı***
Ev için ek gelir	6
Temiz havası	4
Tarım ve hayvancılık	4
Tatil	2
Yerel ve doğal ürünler	2
Diğer	4

Tablo 1'deki bulgulara göre katılımcıların yaylaya geliş nedenleri arasında ilk sırada ev için ek gelir elde etmek (6 kişi) olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların Kümbet yaylasından ayrılma nedenleri

Geçmişten günümüze, kentler kırsal alanlara göre sağlık, eğitim, sosyal imkânlar, temel alt yapı, iş olanakları ve finansal kaynakları kullanma bilgi ve beceriyi artırma açısından aileler için daha fazla kaynaklara sahiptir. Yukarıda bahsi geçen nedenlere bağlı olarak birey ve ailelerin Kümbet Yaylası'ndan hem kalıcı olarak göç ettikleri hem de yakın çevre kaynaklarını daha verimli kullanmak amacı ile mevsimlik göç yaptıkları belirlenmiştir. Ailelerin mevsimlik göç nedenleri ise; eğitim, iklim şartları, sağlık, iş, sosyal yaşam olarak belirlenmiştir (Tablo2).

Eğitim

Yaylada temel eğitim kurumları dâhil olmak üzere eğitim imkânın olmaması kırsalda yaşayanların göç etmesinde en önemli nedenler arasında yer almaktadır (Tablo2). Ailelerin kendi ya da çocuklarının daha iyi eğitim almaları için gösterdikleri çaba aynı zamanda aile kaynakları için bir katkı olarak yorumlanmıştır.

S.K. *insanlar eskiden en çok hayvancılık için yaylaya gelirdi şimdi hayvancılık çok azaldı. Günümüzde insanlar çocuklarını okutmak için şehre iniyor ve aşağıda ev alıyor***.**

F.K. *Burada imkânlar az o nedenle öncelikle çocukların eğitimi için şehre göç ettik. Eşimim şehirde işi vardı çalışıyordu.*

E.Ç. *Ben okul kapanınca geliyor okul açılınca gidiyorum. Aileme yardım ediyorum yayladaki doğal ürünleri satıyorum.*

G.K. İş *yerimiz burada eşimle işletiyoruz sezonluk bizim işimiz çocuklar için okul açılınca gider kapanınca geliriz.*

İklim Koşullar

Aile bireylerinin yaşadığı doğal ekolojik sistem aile üyelerinin bazılarının ya da hepsinin göç etmesinde etkilidir. Araştırma sahası olan Kümbet Yaylası'nda kışların kar yağışlı ve uzun sürmesi ailelerin göç etmesinde etkilidir. Özellikle hayvancılık yaparak geçimini sağlayan aileler hayvanlarına daha kolay bakım vermek amacı ile kış mevsiminde köylere inmektedir.

A.O. *Kışın buralarda yaşam zor kar çok yağar hayvanlara buralarda bakım zordur. Hayvanları alır aşağı ineriz. Hayvanı çok olan her zaman en önce gelir en son yayladan iner.*

S.G. *Kışın yaşam şartları burada zor çok kar yağıyor o nedenle kışları yayla sakinleri köy, ilçe ya da şehirlere giderler. Yazın 500 hane bulunurken kışın 20-30 hane kalır. İnsanlar gezmek tozmak için geliyor. Âmâ bizim işimiz gücümüz burada tarım hayvancılık yapıyoruz geçimimizi sağlıyoruz. Hayvanlarla kışın burada yaşamak zor. Mecburen, aşağılara inmek lazım.*

Sağlık

Araştırma sahasından elde edilen veriler değerlendirildiğinde, yaylaya gelmekten mutlu ve yaylada daha uzun kalan aile bireylerinin yaşlılar olması dikkat çekicidir. Yaşlıların çeşitli sağlık sorunları olması ya da yaşlılık nedeni ile de kış mevsiminde sağlık imkânlarının fazla olduğu alanlara- şehir merkezi, merkeze yakın yerler gibi- göç ettikleri tespit edilmiştir.

İ.K. Ben *yaşlandım. Artık hayvancılık yapamıyorum. Temiz havası ve sağlık için geliyorum. Şehirde hava çok sıcak buranın havası serin. 11 yıldır her yaz gelir kışın dönerim. Şehirde her şey bol ve ucuz. Hastane yakın.*

M.Ç. 80 *yaşındayım. Eskiden hayvancılık yapardım. Şimdi gezmeye geliyorum kışın kalamıyorum kar çok var hastane yok.*

F.K. *Şimdi eşim hasta kışın burada durmak zor. Hastane yok sağlık ocağı bile yok. İğne yaptıracak kimse yok burada bir arkadaşa iğne yaptırdım. Çocukluğumuzda sağlık ocağı vardı. Kapısında bekleyen ambulans vardı şimdi yok yayla geriye gitti. Yaşlı ve hasta olan için burada yaşam zor.*

İş olanakları

Geçmişten günümüze bireyler ve aileler daha iyi yaşam ve iş olanaklarından yararlanmak ve aile kaynaklarını artırmak için şehirlere özellikle de büyük şehirlere göç etmişlerdir.

C.A. *Kimse buralarda yaşamak istemiyor hayvancılık zor yem saman yok para ile alınıyor masraf çok. Şehirlerde iş imkânı daha çok herkes şehre gitmek istiyor. Çoğu köylü hayvanları var ama eskiye göre çok az. Orman var ancak 3-5 kişi ormandan geçimini sağlıyor. Buralarda iş yok.*

E.K. *Gençler artık buralarda kalmıyor iş için büyük şehirlere göç ediyor. Bende uzun yıllar İstanbul'a gittim çalıştım.*

A.O. *Çocuklarım büyük şehre göç etti, orada işleri var buraya gelmiyorlar. Hayvancılıkta yok kimse hayvancılık yapmak istemiyor. Eşim bile gelmiyor. Kendim gezmeye geliyorum.*

M.Ç. *Gençler yaylaya gelmiyor onların işi şehirde. Daha çok yaşlılar ve hayvanı olanlar geliyor. Ben de emekliyim temiz havası ve serinliği için geliyorum.*

Sosyal imkânlar

Ailelerin ve bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran aile kaynakları arasında saydığımız toplumsal kaynakların (kütüphane, konferans, sergi, gösteri, sanatsal faaliyetler vb.) şehirlerde bulunması şehirlere yapılan göçlerin nedenleri arasındadır.

E.K. *Sosyal yaşantısı yok daha çok yazın kalabalık olur.*

R.E. *Burada güvenliyiz işverenlerimiz aile gibi burası küçük ve güvenli bir yer şehir zor karmaşa ama şehrin iş ve sosyal yaşantısı çok.*

A.E. E*skiden göçler ekonomik kaynaklı yapılıyordu günümüzde daha çok rahat yaşam ve şehirdeki kaynaklardan veya sosyal hayattan yaralanmak için insanlar gidiyor. Günümüzde insanlar rahatına daha düşkün. Yayla kışları uzun ve soğuk kimse buna katlanmak istemiyor.*

Tablo 2: *Katılımcıların yayladan ayrılma nedenleri (n=15)*

Nedenler	***Katılımcı sayısı***
Eğitim için	8
İklim koşulları	7
Sağlık için	6
İş için	4
Sosyal yaşam	3

Tablo 2'deki bulgulara göre ailelerin yayladan göç etmesinin en önemli nedenleri arasında eğitim (8 kişi) ve iklim koşullarının (7 kişi) ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Kümbet yaylasından elde edilen ürünler ve aile kaynaklarına etkisi

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde Kümbet Yaylası'nda aile kaynaklarına katkısı olan tarımsal ürünler ile hayvansal ürünlerden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Bu ürünler; karalahana, patates, bezelye, taze fasulye, marul, çeşitli doğal otlar ve çaylar, çeşitli kurutulmuş çiçekler, elma, armut vb. gibi ürünlerdir. Hayvansal ürünler arasında ise; manda sütü, yoğurdu, yağı önemli bir yer almaktadır. Koyun eti, inek sütü, peyniri ve yağı elde edilen ürünler arsındadır. Bu ürünlerin satılması ve kullanılması aile kaynakları kullanımına örnek teşkil etmektedir. Veriler değerlendirildiğinde elde edilen ürünlerin birey ve aileye katkıları ise; market masrafını azaltma, sağlıklı beslenme, ek gelir elde etmek, çocuklara ya da akrabalara gönderme, toplama, kurutma, konserve, turşu vb. gibi ürünler elde etmek ve ailenin asıl geçim kaynağı olması olarak belirlenmiştir (Tablo3).

> **A.E.** *Biz tarım ve hayvancılık yapıyoruz. Bu ürünlerden gelir elde ediyoruz ve bu ürünlerle besleniyoruz. Market yoğurdu yağını yiyemiyoruz. Bu ürünler aile ekonomisine katkı buradakilerin çoğu böyle geçiniyoruz doğal ürünleri satarak***.**

> **A.Ş.** *İstanbul'da yaşıyorum burada evim var buradaki yerel ürünleri alıp satıyorum ek gelir kazanıyorum. Tarlam var ben de ekim yapıyorum. Ektiğim ürünleri satıyorum, kendim kullanıyorum çoluk çocuğa yolluyorum.*

Kırsalda yaşayan aileler tüketici olmak yerine üretici olmak zorundadır. Çünkü kırsaldaki doğal ve beşeri ekolojik sistemler tüketimden çok üretimi teşvik etmektedir. Kırsalda yaşayan aileler ev işleri yerine bağ bahçe, hayvan bakımı, hayvansal ürünler elde etme veya elde ettikleri tarımsal ürünleri kış mevsimine saklama işleri için zaman ve enerji harcarlar. Kırsalda yaşayan ailelerde dayanışmanın daha fazla olduğu ve beşeri ekolojik sistem gereği, elde edilen doğal ürünlerin diğer akrabalar ile paylaşıldığı tespit edilmiştir.

> **S.Y.** *Yaylalar köyden gelen için bir geçim kaynağıdır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşıyor geçimimizi sağlıyoruz. Bizim geçim kaynağımız yaylada hayvancılık ve buradaki doğal ürünler. Bu ürünleri satıyoruz. İstanbul'da akrabalara ve ablamlara yolluyoruz. Ablama destek yağ peynir gibi ürünler yolluyoruz. Bu ürünleri bizde kullanıyoruz satın almıyoruz***.**

G.K. *Burada yaşayanların çoğu burada ki doğal ürünleri dışardan gelene satıyor para kazanıyor. Bunun yanında kendisi için kışlık erzak hazırlıyor işte yağdı peynirdi, turşuydu konserveydi baharatıydı bunlar her ev için lazım buradaki ürünlerde doğal lezzetli. Özellikle kadınlar bu ürünlerle geçimini sağlıyor.*

Bilgi becerinin artması yeni ürünlerin tarıma katılmasını sağlamış ve ailelerin doğal çevreden elde ettiği ürünleri çeşitlendirmiştir.

F.K. *Eskiden sadece bazı ürünleri dikerdik diğerleri olmi denilirdi. Şimdi marul, fasulye, bezelye gibi ürünlerde ekiyor ve satıyorum. Önceden olmi deyip ekimiydik. Buranın ürünleri doğal oli lezzetli oliyi.*

Tablo 3: *Yayladan elde edilen ürünlerin bireye ve aileye katkıları (n=15)*

Katkılar	***Katılımcı sayısı***
Market masrafını azaltma	12
Daha sağlıklı beslenme	11
Ek gelir	11
Çocuklara ya da akrabalara gönderme	10
Toplama, kurutma, konserve ve turşu vb gibi	9
Geçim kaynağı	5
Diğer	4

Tablo 3'deki bulgulara göre yaylada elde edilen ürünlerin ailelere en büyük katkısının ekonomik olduğu tespit edilmiştir. Tablodaki veriler değerlendirildiğinde, aile kaynaklarından olan bireysel kaynakların (para, zaman, enerji, bilgi, beceri) kullanım becerisi kırsal ekolojik alanda yaşayan aileler için önemli bir yer almaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Çalışma sahası olan Kümbet Yaylası'ndan elde edilen veriler değerlendirildiğinde, bireylerin ve ailelerin yaşadıkları doğal ve beşeri ekolojik sistemde var olan kaynakları daha iyi değerlendirmek veya farklı doğal ve beşeri ekolojik sistem alanlarından yararlanmak için göç ettikleri belirlenmiştir.

Bireylerin ve ailelerin davranışları, aldıkları kararlar ve kaynakları kullanma becerileri, yaşadıkları doğal ve beşeri ekolojik alanlarla yakından ilgilidir. Aile bireylerinin çevrelerindeki kaynakların bilincinde olmaları ekonomik ve sosyal yaşamlarını daha kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda, Kümbet Yaylası'nda yaşayan ailelerin etkileşimde bulundukları doğal ve beşeri ekolojik sistemler sahadan elde edilen verilerden yararlanarak sınıflandırılmıştır. Bu alanlar ise şunlardır;

Kümbet yaylası beşeri ekolojik sistem alanları;

Mikrosistem; Özbenlik bireyin kendisi

Mezosistem; Çekirdek aile bireyleri

Ekzosistem; Yakın akrabalar

Makrosistem; Arkadaş ve komşular

Kronosistem; Diğer insanlar

Aile toplumsal ve sosyal bir yapı olduğu için, akraba, arkadaş, komşu ve gördükleri diğer insanlardan etkilenir. Özellikle günümüz dünyasında hızla gelişen dijital veriler ve kitle iletişim araçları insanları yakınlaştırmakta ve etkilemektedir. Türk toplumunda aile üyeleri içerisindeki dayanışma, aile kaynaklarını kullanma ve paylaşımında etkili olmaktadır. Kırsal aile üyeleri bağ bahçe işleri ile hayvan bakımını ve ürün elde etme işlerini birlikte yapmaktadır. Kırsalda elde edilen ürünler ailelere gelir getirmekte ve başka ekolojik alanlarda yaşayan aile üyeleri ve akrabalar ile paylaşmaktadır. Cayanov'na göre, *kırsaldaki işletmeler aile işletmeleridir. Kırsal aile üyelerinin çalışma yoğunluğu fazladır. Kapitalist girişimin aksine, köylü ailesi kâr için değil, geçim için çalışır* (akt. Millar, 1970) yaklaşımı araştırma sahasından elde edilen verilerle benzerdir.

Kümbet Yaylası doğal ekolojik sistem alanları ise şunlardır;

Mikrosistem; Ailenin yaşadığı ev

Mezosistem; Ekim dikim alanı bahçe

Ekzosistem; Yaşanılan mahalle

Makrosistem; Mera, orman yayla alanları

Kronosistem; Köy, kasaba, şehir, büyük şehir

Sonuç olarak, aileler en yakından uzağa doğru fiziki çevre mekânlarının onlara sundukları imkânlardan yararlanır. Çalışmada kırsal ailelerin ekonomik faaliyet sahaları olarak daha çok yakın ekolojik alanları (mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem) kullandıkları belirlenmiştir. Diğer dikkat çekici bir sonuç ise, Kümbet'te yaşayan ailelerin eğitim, sağlık, iş sosyal yaşam ve mevsimlik koşulların zorluğu gibi nedenlerle (Tablo 2) kronosistem alanlarına göç ettikleridir.

Birey ve ailenin istekleri ve ihtiyaçları yukarıda bahsi geçen beşeri ve doğal ekolojik sistemlerden etkilenir. Yapılan göç ile ekolojik alanlar değiştiği için ailenin kaynakları da değişim gösterir. Çünkü ailenin istekleri ve ihtiyaçları; aile yapısına, yaşadığı evin fiziki unsurlarına, köy, kasaba, şehir, büyük şehir, ailedeki birey sayısına, cinsiyetlerine, yaşlarına, mevsimlere yani ekolojik sistemlere göre değişir.

Zamanla değişen doğal ve beşeri ekolojik sistem şartlarına adapte olma konusundaki insan becerisi çalışma sahası Kümbet yaylasında da dikkat çekmiştir. Geçmişte daha çok hayvancılık yapılan yaylada, hayvancılığın azalmasına bağlı olarak yeni ekonomik faaliyetler geliştirilmiştir. Örneğin, kadınlar yetiştirilen tarım ürünlerini çeşitlendirmiş ayrıca, yaylanın turizm sahası olarak gelişmesi küçük yerel aile işletmeleri ve yerel ürün satış imkânlarını doğurmuştur (ancak bu faaliyet alanlarının varlığı ve kullanımı şekilleri çevre açısından ayrıca bir çalışma konusudur). Bilgi ve becerinin artmasına bağlı olarak

gelişen sanayi ve teknolojik imkânlar kırsal alanlardan daha çok şehirlerde bulunmaktadır. Özellikle gelişen ulaşım ağları coğrafi mesafeleri kısaltmıştır. Tüm bu etkilerin yanında kentlerdeki kaynakların fazla oluşu kırsal ailelerin bu alanlara doğru göçünü artırmıştır. Kırsaldan kentlere yapılan göçlerin sebepleri çoğunlukla benzerdir. Yılmaz'a (2010) göre, göç nedenleri; şehir hayatının rahatlığının kırsalda olmaması, geçim sıkıntısı, taşımalı eğitim, geniş aile yapısından çekirdek aileye geçilmesidir. Ayrıca toprak yetersizliği, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kırsalda yetersiz oluşu, fiziki çevre faktörleri, yaşlıların sağlık sorunları kırsaldaki göç nedenleri arasında sayılmıştır. Şenol (2018) ise çalışmasında kırsalda yaşanan göç nedeni ile kırsaldaki yaşlı nüfus sayısındaki artışa dikkat çekmiştir. Bu durumla ilişkili olarak kahvehane sayısında azalma olduğunu, göçe bağlı olarak genç ve yetişkin nüfusun köyden ayrılması ile üretimin azaldığını belirtmiştir. Şenol'a göre kırdan kente göçle birlikte ekmek yapımı, ürün saklama, doğadan toplanan otlar ve yabani meyvelerden üretilen yemek-yiyecek, halk ilaçları, adak yerleri, çocuk oyunları, el sanatları, geleneksel araç gereç vb. kültürel değerler yok olmuştur. Kümbet Yaylası'ndaki veriler ise yerel ürünlerin kullanımı ve devamı bakımından hala zengin seçenekler sunması ile Şenol'un (2018) bulgularından farklıdır.

Doğanay ve Alım'ın (2010) çalışmasında, kırdan kente göçün nedenleri arasında iyi sağlık hizmeti elde etmek olduğu; özellikle yaşlı erkeklerin bu nedenle şehirde yaşamak istedikleri belirtilmiştir. Eldeki veriler değerlendirildiğinde, araştırma sahası olan Kümbet'te de özellikle yaşlı erkeklerin göç nedenleri arasında ki "sağlık" konusu dikkat çekicidir. He ve Ye 'ye göre (2014), kırdan kente göçlerin kırsal iş gücünü azalttığı ve geleneksel aile bağlarını zayıflattığı ve yaşlılara bakım hizmetlerinin kırsalda yeterli olmadığıdır. Yine bu çalışmada göçlerin tarımsal üretimi azalttığı, kültürel değişimlere neden olduğu ve kırsal yaşamın bozulduğuna vurgu yapılmıştır. Eldeki veriler Kümbet Yaylası'nda da geleneksel hayvancılığın azaldığını ve kırsaldaki sosyal yaşamın değiştiğini göstermektedir.

Göç ve göçün nedenleri arasında yer alan bireylerin ve ailelerin beşeri kaynaklarını artırmak düşüncesi önemli bir nedendir. "Beşeri kaynak", insanlara bilgi ve beceri kazanmak için yapılan eğitim ve sağlık gibi kavramları ifade eder (Çelik, 2005). Bu nedenle, kentlere göre daha zengin doğal kaynaklara sahip olan kırsal alanların, beşeri sermaye ve sosyo-ekonomik bağlamda da desteklenmesi ekonomisinin sürdürülebilir olmasına önemli bir katkı sağlayabilir (Midmore & Whittaker, 2000). Emeğin tarım dışı hareketi, kırsal alanlara yönelik insan kaynakları kaybını temsil eder (Taylor & Martin, 2001). Çünkü göçe katılım daha çok çalışma çağındaki gençlerde olmaktadır. Araştırma sahası Kümbet Yaylası'nda da en çok yayla yaşamını yaşlıların tercih ettikleri gençlerin ise başka alanlara göç ettikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda Ximing ve Hale'nin (2009), genç köylülerin kentlere göç etmesi nedeni ile kırsalda yaşayan yaşlı insanların üretimin ana etkenleri haline getirilmesine yönelik yaklaşımları dikkat çekici ve önemlidir. Ayrıca, kırsal alanlarda sağlıklı yaşlanmayı destekleyen projeler de kırsalda kalan yaşlıların yaşamlarını kolaylaştıracak ve göçü azaltacaktır (Bacsu, Jeffery, Johnson, Martz, Novik & Abonyi, 2012). Göçün azalması kırsal aile kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, geçen zaman içerisinde aile yapısı, sosyal kurumlar ve çevre içerisinde yer alan diğer sistemler değişmekte ve yaşam kırsal alanlarda yaşayanlar için daha karmaşık

hal almaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi bireylerin ve ailelerin istekleri ve ihtiyaçları bulundukları çevreye göre değişir ve etkilenir. Bir ailenin kaynakları ve kaynakları kullanma şekli doğal ve beşeri ekolojik sistemlerle yakından ilgilidir. Bu nedenle ailenin çevresindeki kaynakları nasıl kullandığı aile için önemlidir. Ekolojik sistemlerdeki kaynakların bilincinde olan aile üyeleri ve kırsalda yaşamayı tercih eden yaşlı aile üyeleri için geliştirilen ve yukarıda da bahsi geçen bazı öneriler aile kaynaklarının kullanımı ve yaşlanan ülke nüfusu için önemlidir.

KAYNAKÇA

Aydınözü, D., & Solmaz, F. (2003). Doğu Karadeniz bölümü yaylacılık faaliyetlerine bir örnek: Giresun Kümbet yaylası. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *23*(3), 55-69.

Bacsu, J. R., Jeffery, B., Johnson, S., Martz, D., Novik, N., & Abonyi, S. (2012). Healthy aging in place: Supporting rural seniors' health needs. *Online Journal of Rural Nursing and Health Care*, *12*(2), 77-87.

Bakewell, O. (2010). Some reflections on structure and agency in migration theory. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *36*(10), 1689-1708.

Boss, P., Doherty, W. J., LaRossa, R., Schumm, W. R., & Steinmetz, S. K. (Eds.). (1993). *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach*. Springer Science & Business Media. https://books.google.com.tr/ adresinden 8.10.2019 tarihinde alınmıştır.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129-142.

Çelik, F. (2005). İç göçler: Teorik bir analiz. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(2), 167-184.

Danes, S. M., & Rettig, K. D. (1995). Economic adjustment strategies of farm men and women experiencing economic stress. *Journal of Financial Counseling and Planning*, (*6*),59-76

Davaslıgil, Ü. (1997). Ekolojik yaklaşımın psikoloji ve eğitime uygulanması. *Eğitim Ve Bilim*, 21(103), 66-79.

Demir Yıldız, C., & Dönmez, B. (2017). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde yöneticilerin karar verme davranışını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, *12*(28), 223-244.

Doğanay, S., & Alım, M. (2010). Türkiye'de kırsal nüfusun şehir algısı üzerine bir araştırma: Yeşilyurt Köyü (Trabzon). *Doğu Coğrafya Dergisi*, *22*(3), 1433-1456.

Gezgin, M. (1991). İşgücü göçü teorileri. *Sosyoloji Konferansları dergisi* ,(23), 31-50.

Grzywacz, J. G., & Marks, N. F. (2000). Reconceptualizing the work–family interface: An ecological perspective on the correlates of positive and negative spillover between work and family. *Journal of occupational health psychology*, *5*(1), 111-126

Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(4), 53-85.

Gürbüz, M., & Karabulut, M. (2008). Kırsal göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkilerin analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (50), 37-60.

He, C., & Ye, J. (2014). Lonely sunsets: impacts of rural–urban migration on the left-behind elderly in rural China. *Population, Space and Place*, *20*(4), 352-369.

İmga, O. (2010). Paradigmanın dönüşümü: Ekolojik felsefeyi etkileyen bilimsel çalışmalar. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, *12*(2),17-29.

Kandemir, F. (2018). Ekolojik Kuram Bağlamında Dinî Gelişim Psikolojisi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 22*(3),1433-1456.

Kaynakçı, F. Z. Ü., & Mesutoğlu, C. (2018). Göçebe Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çocuklar: Ekolojik Sistem Yaklaşımına Dayalı Bir Değerlendirme. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6*(1),116-126.

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography journal*, 3(1), 47-57.

Mabogunje, A. L. (1970). Systems approach to a theory of rural-urban migration. *Geographical analysis*, *2*(1), 1-18.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, *1*(1), 11-46.

Midmore, P., & Whittaker, J. (2000). Economics for sustainable rural systems. *Ecological economics*, *35*(2), 173-189.

Millar, J. R. (1970). A reformulation of AV Chayanov's theory of the peasant economy. *Economic Development and Cultural Change*, *18*(2), 219-229.

Mutluer, M. (2003). Uluslararası Göçler ve Türkiye. *Kuramsal ve Ampirik bir Alan Araştırması (Denizli-Tavas)*. İstanbul: Çantay kitapevi

Neal, J. W., & Neal, Z. P. (2013). Nested or networked? Future directions for ecological systems theory. *Social Development*, *22*(4), 722-737.

Obalar, S., & Sefer, A. D. A. (2010). Ekolojik bakış açısı ve sosyal kapital kuram çerçevesinde öğrencilerin ilk okuma yazma becerilerinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *32*(32), 141-168.

Özcan, E. (2016). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat Dergisi, 4*(2),183-215.

Özenç, E. G., & Dogan, M. C. (2014). The development of the functional literacy experience scale based upon ecological theory (FLESBUET) and Validity-Reliability Study. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *14*(6), 2249-2258.

Patton, M. Q. (2018). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (3. baskıdan çeviri). *Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi*.

Rettig, K. D., Leichtentritt, R. D., & Danes, S. M. (1999). The effects of resources, decision making, and decision implementing on perceived family well-being in adjusting to an economic stressor. *Journal of Family and Economic Issues*, *20*(1), 5-34.

Rowland, V. T., Dodder, R. A., & Nickols, S. Y. (1985). Perceived adequacy of resources: Development of a scale. *Home Economics Research Journal*, *14*(2), 218-225.

Siporin, M. (1980). Ecological systems theory in social work. *The Journal of Sociology & Social Welfare* , *7* (4),507-545.

Şenol, E. (2018). Kırdan kente göçün kırsal alanlara etkileri: Boraboy Köyü Örneği (Amasyataşova). *Journal Of International Social Research, 11*(55), 407-421.

Taşğın, S. (2014). Suçu anlamada kriminolojik ekolojik teorinin Bronfenbrenner'in ekolojik teorisi ile birlikte olası kullanımı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *17*(1), 130-157.

Taylor, J. E., & Martin, P. L. (2001). Human capital: Migration and rural population change. *Handbook of Agricultural Economics*, *1*, 457-511.

Terzioğlu, R. G. (1987). *Ev idaresi ilkeleri.* Ankara: Doğuş Matbaacılık ve Tic. Ltd

Ungar, M. (2002). A deeper, more social ecological social work practice. *Social Service Review, 76*(3), 480-497.

Ximing, W., & Hale, M. A. (2009). Seniors' organizations in China's new rural reconstruction: experiments in Hubei and Henan. *Inter-Asia Cultural Studies*, *10*(1), 138-153.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Simşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin yancılık

Yılmaz, C., (2010). Giresun'un Bulancak ilçesi kırsal kesiminde nüfus hareketlerinin nedenleri, yönü ve başlıca özellikleri. *Zeitschriftfürdie Welt der Türken,* 2(1) , 147-160.

19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE YAYLALARDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR İLE İLGİLİ ÖRNEKLER

EXAMPLES OF THE DISPUTES IN THE OTTOMAN PLATEAUSES IN 19th CENTURY

Oktay KARAMAN[*]

Özet

Osmanlı Devleti'nde halk arasında en fazla anlaşmazlık yaşanan konulardan birisi yaylalar olmuştur. Orta Asya'dan gelen geleneksel yaylacılık kültürü ve hayvancılığın en önemli ekonomik alanlardan birisi olması bu anlaşmazlıkların her zaman ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Devlet bu anlaşmazlıkların giderilmesi konusunda her türlü tedbiri almaya çalışmıştır. Tedbirler arasında, güvenliğin sağlanması ilk sırada gelmektedir. Güvenliğin dışında otlak ve mera anlaşmazlığı, su sıkıntısının had safhaya ulaştığı yaz aylarında su kaynakları ile ilgili sıkıntılar ve bazı bölgelerde Müslim-gayrimüslim aileler arasında anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Yaylalardaki anlaşmazlıklar ülkenin Rumeli topraklarında daha fazla görülmektedir. Filibe ve Lofça köylüleri arasındaki anlaşmazlığın çözümü ve Tırnova'da anlaşmazlığın giderilmesi için mühendis talep edilmiştir. Karadağ'da yayla anlaşmazlığı silahlı çatışmaya dönüşmüş, iki tabur asker istenmiştir. İpek kazasında Müslümanlar ile Hıristiyan halk arasında yayla anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. İşkodra ve Karadağ ahalisi arasındaki yayla anlaşmazlığının giderilmesi için yayla sınırlarına kuleler yapılması gündeme gelmiştir. Kosova'daki yayla anlaşmazlıkları için askeri kuvvet istenmiştir. Anadolu'da ise Gümüşhane, Konya, Ankara, Trabzon, Erzurum şehirlerine bağlı yaylalarda halk arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Konya'daki yaylalarda halkın ihtiyacı için yeterli mera ve su kuyularının açılması için yetkililer görevlendirilerek, elli bin kuruş tahsisat ayrılmıştır. Yayla anlaşmazlıklarında ölüm olayları meydana gelmiş ve zanlılar yakalanmıştır. Erzurum'da bulunan Kürt ahali mera ve yaylalar nedeniyle her zaman tartıştıklarından dolayı gerekli tedbirler alınmıştır. Yayla anlaşmazlıkları çok uzun yıllar devam etmiş, mahkemeler yıllarca sürmüş ve anlaşmazlıklar sonucunda can kaybı olmaması için askeri kuvvetler sevk edilmiştir.

Anahtar sözcükler: yayla, anlaşmazlık, dava.

Abstract

One of the most disputed issues among the people in the Ottoman Empire was the plateaus. These disputes were very common because of the traditional transhumant culture from Central Asia

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, GİRESUN.
oktay.karaman@giresun.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0495-9986

and the fact that animal husbandry is one of the most important economic activities of people. The State has tried to take every precaution to resolve these disputes. Among the measures, ensuring security comes first. Apart from security, pasture disputes, water shortages in the summer months and problems in some regions between Muslim and non-Muslim families were common conflict causes. Disagreements in the plateaus are more common in the country's Rumelia. An engineer was requested to settle the dispute between the villages of Plovdiv and Lovech and to settle the dispute in Veliko Tarnovo. In Montenegro, the plateau dispute turned into an armed conflict and two battalion soldiers were requested. In the district of Ipek, conflict between the Muslims and the Christian people raised because of plateau dispute. In order to settle the plateau dispute between Shkodra and the inhabitants of Montenegro, the construction of towers on the plateau borders has been brought into agenda. Military force was requested for the plateau disputes in Kosovo. In Anatolia, disputes arose among the people in the plateaus of Gümüşhane, Konya, Ankara, Trabzon and Erzurum. Authorities were assigned to open enough pastures and water wells for the needs of the people in the highlands in Konya, and fifty thousand cents were allocated. Deaths occurred in plateau disputes and suspects were arrested. Necessary measures have been taken since the Kurdish people in Erzurum have always argued about pastures and plateaus. Plateau disputes continued for many years, courts lasted for years, and military forces were dispatched to prevent loss of life as a result of the disputes.

Keywords: plateause, dispute, case

Giriş

Yayla tabiri yaylak kelimesinden gelmekte olup, eski Türkçe metinlerde yaz mevsiminin geçirildiği yer anlamına gelir. Günümüze kadar kullanılan bu kelime, Osmanlı dönemine ait sözlüklerde konar-göçer yaşamı simgelemekteydi. Yaylak, iskân mahallerindeki yaşam anlayışı yarı göçebe hayat tarzının en belirleyici unsurudur. Bu tarz göçebelik daha çok konar-göçer tabiriyle açıklanır. Göçebelik, mevsimlere göre veya ekonomik şartlara bağlı olarak sürekli yer değiştiren toplulukların hayat şekli iken konar-göçerlikte mekân belirlidir. Konar-göçer yaşam tarzında temel geçim kaynağı hayvancılık olduğundan, yaz mevsiminde mutlaka otlaklar açısından yaylalar önem arz etmekteydi. Hayvancılık için yaz mevsimi baharda başlar ve sonbaharın bitimine kadar devam ederdi. Yaylanın önem kazanması hayvan otlağı olmasından kaynaklanmaktadır. Türkler, konar-göçer yaşam tarzını Anadolu'ya da götürmüşlerdir. Anadolu ve Balkanların fethinden sonra çok sayıda yayla, yazları önemli yerleşim birimleri arasında yerini almıştır (Gümüşçü, 2016, s. 677-678).

Osmanlı Devleti'nde halk arasında en fazla anlaşmazlık yaşanan konulardan birisi yaylalardaki anlaşmazlıklar olmuştur. Orta Asya'dan gelen geleneksel yaylacılık kültürü, konar-göçer Türk yaşam biçimi ve hayvancılığın en önemli ekonomik alanlardan birisi olması bu anlaşmazlıkların her zaman ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yaylalarla ilgili olup günümüze ulaşan arşiv belgelerinin önemli bir kısmı arazi hukuku ve yayla kullanım hakkı ile ilgili anlaşmazlıkları kapsamaktadır. Bu anlaşmazlıklar mahallinde çözülemeyince

devlet merkezine kadar ulaşmış ve müzmin problemler haline gelmişlerdir. Yaylaların kullanım hakkı konusunda anlaşmazlıkların temelinde Osmanlı toprak hukukunun geçirmekte olduğu değişim süreci gelmektedir. Tahrir geleneğinin kesintiye uğraması, miri arazi rejiminin bozulması, toprakların özel mülkiyete geçmesi, özel mülkiyete geçen toprakların ayanların elinde toplanması gibi, arazi problemleri yaylalar için de geçerli olmuştur (Ekinci, 2019, s.319).

Yaylalar, Osmanlı hukuki düzeninde metruk arazi olarak değerlendirilmiştir. Metruk arazi, bir kasaba veya köy halkının faydalanmasına terk edilen yerler olarak adlandırılmıştır. Yalnız metruk arazi kullanılırken başkasına zarar vermemek şartı mevcuttu. Metruk arazide yani yaylalarda tapu ile sahiplenme mümkün değildir ve alınıp satılamazlar. Devlet tarafından herhangi bir şahsa veya bir cemaate tahsis edilemez ve tahsis durumları değiştirilemez. Yaylalarda bir sahiplenme söz konusu olduğunda, resmen burayı kullananlar dava açabilirler. On dokuzuncu yüzyılda yaylalar konusundaki anlaşmazlıkların önemli bir kısmı, arazi hukuku ve kullanım hakkı konusundaki anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Bunların dışında idari, ekonomik, sosyal, dini ve siyasi sebepler de bu anlaşmazlıklara konu olmuştur (Cin 1978, s.42 akt. Ekinci s. 320).

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin arşiv vesikaları incelendiğinde, yayla anlaşmazlıklarının Anadolu'ya göre ülkenin balkan topraklarında daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yüzyılda devletin yıkılış sürecinde olması, merkezi otoritenin büyük oranda ortadan kalkması özellikle balkanlarda Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan devletlerin ortaya çıkması en önemli etkenlerdendir. Nitekim 1878 Berlin antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Sırbistan, Karadağ ve Romanya devletleri, artık Osmanlı Devleti ile sınır olmuşlar ve sınırlarını genişletmek için her türlü çaba içine girmişlerdir. Bu devletlerden özellikle Karadağ kendi vatandaşları ile Osmanlı vatandaşların yayla anlaşmazlıklarını her fırsatta desteklemiş ve her türlü imkânı sağlamıştır.

Balkanlardaki Yayla Anlaşmazlıklarına Örnekler

Karadağ, kendi sınırında yaşayan ve Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan Beraneli Hıristiyanları, Rugovalı Müslümanların üzerine kışkırtmıştır. Bu kışkırtma sadece şehirde değil aynı zamanda yaylada da devam etmiştir. Karadağ Hükümeti Beraneli Hıristiyanlara cephane ve silah dağıtarak, onları isyana teşvik etmiştir. Kosova Valisi Ahmet Eyüp Bey, 16 Haziran 1890 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta, Beraneli Hıristiyanlar ile Rugovalı Müslümanlar arasındaki mücadelenin giderilmesi için askere ihtiyaç olduğunu 4 Haziran 1890'da bildirdiğini ancak bir cevap gelmediğini belirtmiştir. Daha sonra İpek Mutasarrıflığından gelen telgraf ile bir tabur askerin bölgeye geleceği bilgisi verilmiştir. Diğer taraftan, Karadağ Hükümeti yayla meselesini Beraneli Hıristiyanlar lehine çözmek için sınıra asker göndererek karakollar yapmaya başlamıştır. Vali Ahmet Eyüp Bey, bir tabur askere daha ihtiyaç olduğunu bildirmiştir (BOA. DH. ŞFR. 143/106, R. 04.04.1306/M. 16 Haziran 1890).

Karadağ civarında bulunan Şakular ve Rugova köylüleri arasında çayır ve yayla meselesinden dolayı silahlı çatışmalar meydana gelmiştir. Rugova köyünden Arslan Raka yaylasına koyun sürüsünü götürmüş, Şakular köylülerinden 12 kişi Arslan'a tüfekle ateş etmişler, isabet ettiremeyip, bir miktar koyunun telef olmasına yol açmışlardır. Bu tüfeklerin Karadağ Prensi tarafından köylülere dağıtıldığı tespit edilmiştir. Karadağ yönetiminin bu hareketi bölgede çatışma ihtimalini güçlendirdiği için mevcut askeri gücün dışında bölgeye, 2-3 tabur askerin gönderilmesi talep edilmiştir (BOA. Y. PRK. UM. 17/13, H. 12.10.1307/M. 1 Haziran 1890).

Karadağ sınırında Rugova ve çevresinde çayır ve yayla anlaşmazlıklarını gidermek için sınır komisyonu İpek Kazasından Tıraviçe'ye kadar olan bölgede çalışmalar yapmıştır. Çalışmalar sonucunda Piriştina Mutasarrıfı Nafiz Bey ve Tıraviçe Kumandanı Mirliva Salih Paşanın da hazır bulunduğu toplantıda bazı kararlar alınmıştır. Karadağlı Şakuların çayır ve yaylaya getirdiği 130 mevcutlu bir bölük askerin geri çekilmesi ve Karadağlılar tarafından yapılan değirmenin yeniden inşasının mümkün olacağı, böylece bölgedeki sıkıntılardan eser kalmayacağı dile getirilmiştir (BOA. Y. PRK. ASK. 63/59).

Karadağ dışında, Osmanlı Devleti'nin balkanlardaki şehirleri olan Kosova, İşkodra, Filibe, Vidin, Tırnova ve Lofça'da da yayla anlaşmazlıkları yıllar boyunca sürmüştür. Anlaşmazlıklar çoğu zaman devletin müdahalesine rağmen çözülememiş, askeri kuvvet gönderilerek en azından çatışmanın önüne geçilmek istenmiştir.

Kosova Vilayetinin İpek Sancağına bağlı Yakova Kazasının Çernoberk ve Pokan köyleri halkının yıllardan beri devam eden mera ve yayla anlaşmazlığı ile ilgili olarak Pokan köyünün temsilcileri İpek Mutasarrıflığına dilekçe vermişler ve bu dilekçenin ardından yetkililerin yerinde tespitinden sonra bir rapor hazırlanmıştır. Dilekçede Pokan köyüne ait olan mera ve yaylayı, Çernoberk köylüleri zorla girerek sahiplenmek istemişlerdir. Olayların çıkması üzerine İpek Mutasarrıflığı, mera ve yaylanın iki köy halkının ortak kullanımı olduğu kararını almıştır. Pokan köyü temsilcileri bu kararın kanunlara aykırı olduğunu ve kararın kaldırılmasını istemiştir. Kararda, dava konusu olmayan mahalden 10 kat fazla yer Çernoberk köylülerinin kullanımına adalet ve hakkaniyete sığınmayacak şekilde verilmiştir. Dilekçede, Orman ve Defter-i Hakani memurlarıyla meclis-i idareden tarafsız bir üye seçilerek kararın yeniden gözden geçirilmesi istenmiştir. Dilekçenin sonunda, Çernoberk köylülerinin saldırıları sonucunda son iki senede, Pokan köyünden Müslim ve gayrimüslim 60 kadar kişinin öldürüldüğü belirtilmiştir. Görevlendirilen komisyonun raporunda, her iki köyün halkı, İpek ve Yakova yöneticilerinin seçtiği yetkili kişilerin, kanunların emrettiği şekilde mera ve yayla hakkında karar vermeleri halinde tereddütsüz bu karara uyacaklarını, artık eskiden olduğu gibi karşılıklı kavga, çatışma ve öldürme yapmayacaklarını bildirmişlerdir (BOA. TFR.I.ŞKT, 94/9313, H. 16.06.1324/M. 7 Ağustos 1906).

Kosova Vilayetinin İpek Sancağına bağlı Tirgovişte Kazasının Dıragazade köyü ile aynı kazanın köyleri olan Buşevice, Susince ve Tuğlaf köylüleri arasında yayla davası ortaya çıkmıştır. Dıragazade köylülerinin Buşevice köyü sınırındaki yaylada bulunan mandıraları daha önceden yakılmış, yeniden inşası sırasında, yukarıda bahsedilen köylüler silahlanarak

yaylaya doğru harekete geçmişlerdir. Dıragazade köylüleri kendilerini müdafaa için çevre köylerden adam toplamaya başlamıştır. Tirgovişte'de bulunan jandarma kuvvetlerinin az olması ve buradan bir sevkiyat olsa bile fayda sağlamayacağı için kuvvetli bir müfrezenin mutlaka sevk edilmesi gerektiği, bu yapılmadığı takdirde pek çok kanın dökülmesine yol açacağı bildirilmiştir (BOA. TFR.I.KV. 164/16380, H. 04.05.1325/M. 15 Haziran 1907).

Kosova Vilayetinin Yakova Kazasının Luka ile Tirgovişte Kazasının Belutik köylüleri arasında 30 seneden beri devam eden yayla meselesini çözmek için heyetler gönderilmiştir. Yapılan görüşmelerde bir sonuç alınamamış ve iki taraf arasında bir çatışmaya sebebiyet vermemek için 50 kişilik bir müfreze bölgeye sevk edilmiştir. Yayla meselesinin çözümü gelecek senenin mayıs ayına bırakılmıştır (BOA. DH. MKT. 1001/87, H. 24.06.1323/ M. 26 Ağustos 1905).

Kosova Vilayetinin İpek Kazasına bağlı Rugova köyünün Müslüman halkı ile Berane Kazasına bağlı Poliçe Nahiyesi Hıristiyanları arasında yayla anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. Anlaşmazlık çatışmaya dönüşmüş ve Rugovalı Müslümanlardan 3 kişi öldürülmüştür. Katiller Karadağ'a kaçmışlar ve burada yakalanmışlardır. Karadağ prensi katillerin teslim edileceği konusunda söz vermesine rağmen bu sözünü yerine getirmede gecikince, Kosova genelinde iki taraf arasında gerilmelere yol açmıştır (BOA. Y. A. HUS. 179/77, H. 03.11.1301/M. 25 Ağustos 1884).

İşkodra Vilayetinde meskûn olan Koçlularla Kalemendliler arasında, Velipoye'deki yayla meselesi uzun süre devam etmiş, bu meselenin çözülmesi için iki taraf arasındaki dava, İşkodra Mahkemesine havale olunmuştur(BOA. DH. ŞFR, 144/31, R. 03.05.1306/M. 15 Temmuz 1890). İşkodra Valisi Bahri Bey, Dâhiliye Nezaretine çekmiş olduğu telgrafta, iki taraf arasındaki yayla davasının reddedildiğini ve yaylada bulunan Osmanlı tebaası Malisörlerin, yayladan dönüşüne kadar bir çatışma çıkmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir (BOA. DH. ŞFR, 144/43, R. 09.05.1306/M. 21 Temmuz 1890).

İlginç bir yayla anlaşmazlığı Filibe'de yaşanmıştır. Filibe Sancağına bağlı Hanımlar yaylasının kullanım hakkının kendisinde olduğunu iddia eden Konya eski valisi Ragıp Paşa, Divan-ı Muhasebat Muhasebe Kâtibi Refik Bey ile yayla kullanımı ile ilgili bir mücadele içerisine girmiştir. Her iki taraf, ortaya koydukları delillerle yaylanın kendi kullanımlarında olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır (BOA. MVL. 993/1, H. 27.01.1281/ M. 2 Temmuz 1864).

İşkodra Vilayetinde yaşayan Osmanlı halkı Malisörler ile Karadağ'a bağlı Vasodik halkı arasında uzun süreden beri yayla anlaşmazlığı devam etmiş ve her sene aynı sıkıntılar yaşanmıştır. İki taraf arasındaki bu anlaşmazlığın giderilmesi için sınıra kuleler yapılması ile ilgili çalışmalar başlamıştır (BOA. BEO. 2382/178613, H. 20.05.1322/M. 2 Ağustos 1904).

Vidin Vilayetinin Lofça Kazasına bağlı Toyran Köylüleri ile Filibe Sancağına bağlı Tırnova Kazasının Akçakilise köylüleri arasında yayla anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. Toyran köylüleri 20 seneden beri hayvanları için Delikli adı verilen bu yaylayı kullanmışlar, yayla

üzerine birkaç yüz hanelik evler inşa etmişlerdir. Akçakilise köylüleri yayladan hak iddia ederek, yaylanın emval-i miriye olduğundan bahisle, mahallinde yapılan inceleme sonucunda 80 bin kuruş bedel istenmiştir. Toyran köylüleri 80 bin kuruş değil, 160 bin kuruşa razı oldukları halde, Toyran köylülerine yayla kullanım ruhsatı verilmemiş, 80 bin kuruş bedel ile Akçakilise köylülerine ruhsat verilmiştir. Toyran köylüleri hayvanlarının telef olacağını, mutlaka meralara ihtiyaçları bulunduğunu, Akçakilise köylülerine 80 bin kuruş bedel ile ihale edilen yaylanın kendi kullanımlarına 160 bin kuruşa verilmesini talep etmişlerdir İki köy halkının yıllardan beri süren mücadelesine son vermek için yayla sınırının belirlenmesi çalışması başlatılmıştır. Bu amaçla Edirne Valiliğinden yardım istenmiştir. Yüzbaşı ve mülazım raddesinde, zabıtan-ı askeriyeden olup, hendese biliminden haritaya vakıf bir mühendis talep edilmiştir (BOA. A. MKT. UM. 347/90, H. 29.08.1275/M. 3 Nisan 1859). Mühendisin dışında kurulacak olan komisyon tarafından yaylada keşif yapılması kararlaştırılmıştır. Keşif için mevsimin uygun olmaması üzerine, bahar mevsiminde komisyon üyeleri ve Filibe Mutasarrıfının da katılmasıyla yapılması uygun görülmüştür (BOA. A. MKT. UM. 449/76, H. 07.07.1277/M. 19 Ocak 1861). (BOA. İ. MVL. 443/19716, H.06.08.1277/17 Şubat 1861).

Anadolu'daki Yayla Anlaşmazlıklarına Örnekler

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin balkan toprakları dışında, Anadolu'nun hemen her bölgesinde de yayla anlaşmazlıkları görülmüştür. Bu anlaşmazlıkların en önemli nedeni kullanım hakkı olmuştur. Bunun dışında aşiretlerin mücadeleleri, bölgede meydana gelen savaşların ortaya çıkardığı karışıklıklar, su kuyularının yetersizliği ve yine merkezi otoritenin boşluğu sayılabilir.

Erzurum ve çevresinde yaşayan Kürt aşiret reisleri, her sene yayla ve meralar nedeniyle birbirleri ile mücadele içinde olmuşlar, bu durum bölgedeki asayişe zarar vermiştir. Erzurum Valisi Nazım Bey, Dâhiliye Nezareti'ne telgraf çekerek, aşiretler arasında olay çıkmaması için gerekli makamlara tebligatın yapıldığını bildirmiştir (BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) DH. ŞFR. 278/120, R. 19.12.1317, M. 4 Mart 1902).

Batum Mutasarrıflığının Artvin Kaymakamlığına bağlı Handost ve Verhal köyleri halkıyla, Anakliya halkı arasında 25 seneden beri yayla meselesi devam etmektedir. Son zamanlarda Rus Hükümeti tarafından, yayla üzerinde Anakliya Köyü halkının eskiden beri tasarrufunun olduğunu, aleyh de olan müdahalelerin engellendiği ancak bölgedeki savaşın ortaya çıkardığı karışıklıktan faydalanan Handost ve Verhal köylülerinin tekrar saldırıya geçtikleri, ancak bu saldırıların önlendiği bildirilmiştir. Artvin Kaymakamlığı, arazi ve yayla meselelerinin önlenmesi için arazi memurlarının tayin edilerek, eski kayıtların incelenmesi ve mahallinde tespitler yapılarak, bu meselelerin ancak bu şekilde önlenebileceğini belirtmiştir (BOA. DH. İ.UM, 20/13, H. 17.12.1336/M. 23 Eylül 1918).

Trabzon'un Şarlı Nahiyesinin Oğuz Köyü halkı ile Görele Kazasına bağlı Ören Köyü halkı arasında eskiden beri bir yayla meselesi mevcut olup 1911 yılında tekrar alevlenmiştir.

Ören Köyü adına Hacı Ahmet Efendi, Dâhiliye Nezareti'ne dilekçe yazarak, bu meselenin yeniden ortaya çıktığını belirtmiştir. İki köy halkı arasında meydana gelen kavga sonucunda yaralanmalar meydana gelmiştir. Olaylar üzerine yetkililer mahallinde incelemelerde bulunmuşlar, inceleme sonucunda, Oğuz köyünden 40'dan fazla kişinin silahlı bir şekilde yaylaya giderek Örenli köylüleri tehdit ettikleri ortaya çıkmıştır. Hacı Ahmet Efendi dilekçesinde devamla 28 Temmuz 1911 Cuma günü Oğuz köylülerinin Ören köylülerini yayladan atmak için silahla yaylaya gideceklerini, bu durum gerçekleşirse, 400 haneden fazla Oğuz köylüleri ile 250 haneden fazla Ören köylüleri arasında çıkacak bir çatışmanın, her iki köyü yok edebileceğini dile getirmiştir. Trabzon Valiliği'nden gelen cevapta, bölgedeki bu anlaşmazlığa dair 9 Temmuz 1911 tarihli bir rapor hazırlandığı ve asayişin sağlandığı belirtilmiştir (İlhan EKİNCİ: 2019, s.334, Ayhan YÜKSEL: 2002, s.261, BOA. DH. H. 41/43, R. 11.07.1327/M. 24 Temmuz 1911).

Yaylalara göç esnasında kişiler arasında da çatışmalar ve ölümler meydana gelmiştir. Trabzon Vilayetinin Tirebolu Kazasına bağlı yayla yolunda meydana gelen çatışmada, Karakaya köyünden bazı şahıslar vefat etmiş, öldürenler ise kolluk kuvvetleri tarafından yakalanmıştır (BOA. DH. MKT. 1885/11, H. 29.03.1309/M. 2 Kasım 1891).

Ankara'nın Bayad Kazasına bağlı Sorgun köylüleri ile Ayaş Kazasına bağlı Vidincik ve Cemder köylüleri arasında, eskiden beri Sorgun yaylasının kullanımı konusunda anlaşmazlık meydana gelmiştir. Anlaşmazlığın giderilmesi için Münir Bey görevlendirilmiştir. Her iki taraf yaylanın kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Vidincik ve Cemder köylüleri yaylanın kullanımı ile ilgili ellerinde evrak ve senetleri olduğunu, Sorgun köylüleri ise yaylanın adının Sorgun olması ve köylerinin yakınında bulunmasını delil olarak sunmuşlardır. Sorgun köylüleri, bölgede başka oymakların da bulunduğunu belirterek, yaylada her köye yetecek bir taksimin yapılması halinde sıkıntının ortadan kalkacağını belirtmişlerdir. Sorgun köylülerinin diğer bir iddiası ise Cemder Köyü imamı Hasan Efendi elinde bulunan emir ve defter kayıtları gereğince zaviyedarı bulunduğu Saman Bali Zaviyesinin yayla dâhilinde arazisinin olması ve Mal Sandığından her sene 800 kuruş kullanım bedeli verilmesine rağmen, otlakıye adıyla köylülerden para istemesidir. Münir Bey bu iddialardan sonra yapmış olduğu tahkikatta, yaylanın Vidincik, Cemder ve Sorgun köylülerine ait arazilerini belirlemiştir. Ayrıca yaylada bahsedilen zaviyeye ait arazinin kullanım bedelinin mal sandığından ödendiği için resm-i yaylak adıyla başkaca bir ücretin alınamayacağını belirtmiştir (BOA. MVL. 1048/14, H. 23.02.1285/ M.15 Haziran 1868).

Gümüşhane Kazasına bağlı Eymure ve Hakkese köyleri arasında yaylanım kullanımı ile ilgili olarak anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Uzun süre devam eden bu yayla davasında Hakkeseli köylüler yaylanın kendilerine ait olduğunu iddia etmelerine rağmen, Eymureli köylüler ellerinde bulunan kullanım hakkı vesikası ile davayı kazanmışlar ve iki yıl boyunca Hakkeseli köylüleri yayladan çıkarmak için çok büyük gayret sarf etmişlerdir (Ekinci s. 340, BOA. DH. MUİ. 111/52, H. 25.07.1328/ M. 2 Ağustos 1910)

Konya Vilayetindeki köyler arasındaki yayla ve mera anlaşmazlığını gidermek için her yayla ve merayı kullanan köylünün ihtiyacı kadar mera alanı ve su kuyuları açılması

kararlaştırılmıştır. 30 civarında köy halkı, arazi kanunnamesinin 32. Maddesinde bulunmasına rağmen, bin dönümlük arazi içindeki meraları ve kuyuları kendi kontrolleri altına almışlardır. Bu durum köyle arasında tartışma ve çatışmaya dönüşmüştür. Konya valiliği, Maliye Nezaretinden her köyün ihtiyacına yetecek mera ve su kuyularının inşası ve köylülere birer kullanım vesikası verilmesi için bölgeye gönderilecek memurların harçlarına karşılık olmak üzere 50 bin kuruş tahsisat talep etmiştir (BOA. DH. İD. 135/48, H. 12.09.1330/M. 25 Ağustos 1912).

İskilip Kazasında yaşayan Zeyveli aşireti ile Tarhun köylüleri arasında, kazaya bağlı Bayraklı ve Ilgaz yaylalarından dolayı ortaya çıkan anlaşmazlık üzerine soruşturma yürütmek üzere Teftiş-i Asker-i Komisyonundan erkânı-ı harbiye binbaşısı Ethem Bey tayin edilmiştir (BOA. Y. MTV. 260/116, H. 18.03.1322/M. 2 Haziran 1904).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde halk arasında en fazla anlaşmazlık yaşanan konulardan birisi yayla anlaşmazlıkları olmuştur. Orta Asya'dan gelen geleneksel yaylacılık kültürü, konar-göçer Türk yaşam biçimi ve hayvancılığın en önemli ekonomik alanlardan birisi olması, bu anlaşmazlıkların her zaman ortaya çıkmasına yol açmıştır. On dokuzuncu yüzyılda gerçekleşen devletteki reform hareketleri ve savaşlar, yaylalar üzerinden yaşanan anlaşmazlıkları tetiklemiştir. Sosyal ve ekonomik sıkıntıların artması, taşrada ayanların iyice kontrolden çıkması ve bölgeler arası göçlerin sıklaşması, yaylalardaki rekabet ve kavgaların çoğalmasına sebep olmuştur. İncelenen dönemde yayla anlaşmazlıkları ülkenin balkan topraklarında daha fazladır. Bunun sebebi, bölgede bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin kışkırtmaları ve merkezi otorite boşluğudur. Devletin Balkan toprakları dışında, Anadolu'nun hemen her bölgesinde de yayla anlaşmazlıkları meydana gelmiştir. Bu anlaşmazlıkların en önemli sebebi kullanım hakkı olmuştur. Anlaşmazlıklar çok uzun yıllar devam etmiş, mahkemeler çok uzun sürmüş ve devlet anlaşmazlıklar sonucunda en azından can kaybı olmaması için askeri kuvvetler sevk etmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) DH. ŞFR.143/106, R. 4.4.1306/M.16 Haziran 1890.

BOA. Y. PRK. UM. 17/13, H. 12.10.1307/M. 1 Haziran 1890

BOA. Y. PRK. ASK. 63/59

BOA. TFR.I.ŞKT, 94/9313, H. 16.06.1324/M. 7 Ağustos 1906

BOA. TFR.I.KV. 164/16380, H. 04.05.1325/M. 15 Haziran 1907

BOA. DH. MKT. 1001/87, H. 24.06.1323/ M. 26 Ağustos 1905

BOA. Y. A. HUS. 179/77, H. 03.11.1301/M. 25 Ağustos 1884

BOA. DH. ŞFR, 144/31, R. 03.05.1306/M. 15 Temmuz 1890

BOA. DH. ŞFR, 144/43, R. 09.05.1306/M. 21 Temmuz 1890

BOA. MVL. 993/1, H. 27.01.1281/ M. 2 Temmuz 1864

BOA. BEO. 2382/178613, H. 20.05.1322/M. 2 Ağustos 1904

BOA. A. MKT. UM. 347/90, H. 29.08.1275/M. 3 Nisan 1859

BOA. A. MKT. UM. 449/76, H. 07.07.1277/M. 19 Ocak 1861

BOA. İ. MVL. 443/19716, H.06.08.1277/17 Şubat 1861

BOA. DH. ŞFR. 278/120, R. 19.12.1317, M. 4 Mart 1902

BOA. DH.İ.UM, 20/13, H. 17.12.1336/M. 23 Eylül 1918

BOA. DH. H. 41/43, R. 11.07.1327/M. 24 Temmuz 1911

BOA. DH. MKT. 1885/11, H. 29.03.1309/M. 2 Kasım 1891

BOA. MVL. 1048/14, H. 23.02.1285/ M.15 Haziran 1868

BOA. DH. MUİ. 111/52, H. 25.07.1328/ M. 2 Ağustos 1910

BOA. DH. İD. 135/48, H. 12.09.1330/M. 25 Ağustos 1912

BOA. Y. MTV. 260/116, H. 18.03.1322/M. 2 Haziran 1904

Kitap ve Makaleler

Cin H. (1978) Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Ankara.

Ekinci, İ. (2019) On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz'de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Bahar 2019 (26), 311-346.

Gümüşçü, O. (2016) "Yaylak ve Kışlak" TDV İslam Ansiklopedisi, (C. Ek 2, s. 677-678), İstanbul.

Tunçdilek, N. (1967) Türkiye İskân Coğrafyası, İstanbul.

Yüksel, A. (2012) Giresun Tarihi Yazıları, İstanbul.

MOĞOLLAR VE TİMURLULAR DÖNEMİNDE ÖNEMLİ BİR YAYLAK: BÂDGÎS

AN IMPORTANT MOUNTAIN PASTURE IN THE MONGOLS AND TIMURID PERIOD: BÂDGHÎS

Mustafa ŞAHİN[*]

Özet

Bâdgîs, Horâsân'ın kuzey doğusunda bu günkü Afganistan sınırları içinde yer alır. Bölge, 555 yılında Göktürklerin Akhunları yenmesinden sonra bir süre Göktürklerin egemenliğine girdi. Daha sonra buraya Sâsânîler hâkim oldu. Abdulah b. Âmir tarafından 650-651 yıllarında Herât şehri ile birlikte Müslümanların eline geçti. Tâhîrîler, Sâmânîler, Gazneliler, Gûrlular ve Harzemşâhların idaresinde bulunan şehir 1218 yılından itibaren bölgeye gelen Moğollar tarafından ele geçirilip halkının büyük bir kısmı katledildi. Bölge bir süre İlhanlılarla Çağataylar arasında hâkimiyet mücadelesine sahne oldu. İlhanlılardan sonra Timurlular buraya hâkim oldu. Orta Çağ'da Bâdgîs, kendisine bağlı irili ufaklı çok sayıda köy ve kasabadan meydana geliyordu. Burası çoğu zaman Herât Bölgesi'nin bir parçası olarak yönetildi. Herât Bölgesi'nin yüksek yerlerinden olan Bâdgîs bir yayla hüviyetini taşıyordu. Bol yağış alması ve gür otlakları nedeniyle göçebelerin her zaman dikkatini çeken bir yer olmuştu. Sefer öncesi ve sonrası hayvanların semizleşmesi için buraya gönderildiği bilinmektedir. Moğollar döneminin önemli yaylaklarından olan bölge, Timurlular zamanında bu önemini arttırarak devam ettirmiştir. Üstelik Timurlular döneminde burası hükümdarların yaz aylarında hoş vakit geçirdikleri ve zaman zaman devleti idare ettikleri bir yer olmuştur. Özellikle Mîrzâ Şahruh ve Mîrzâ Hüseyin Baykara'nın yaylamak için Bâdgîs'e çıktıkları bilinmektedir. Ancak Bâdgîs'i hayvanların semizleşmesi için kullanılan otlak hüviyetinin yanında aynı zamanda temiz havası ile bir mesire yeri, dinlenme alanı olarak kullanan hiç şüphesiz ki Mîrzâ Şahruh olmuştur. Bâdgîsle ilgili sınırlı da olsa araştırmalar mevcuttur. Ancak bölgenin coğrafyasının tarihte meydana getirdiği etki geniş şekilde araştırılmamıştır. Bu çalışmada Bâdgîs'in coğrafî konumu ve yayla özelliğinin Moğollar ve daha geniş olarak da Timurlular dönemindeki öneminden bahsedilecektir.

Anahtar sözcükler: Bâdgîs, Yaylak, Moğol, Timur, Mîrzâ Şahruh.

---

[*] Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: msahin@sinop.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-4897-4053

Abstract

Badgis is located on the northeast of Khorasan within the boundaries of modern Afghanistan. The region came under Gokturk domination for some time after they defeated the Hephthalites. Then the Sasanians dominated the region. Through Abdallah ibn Amir, Muslims conquered it along with the province of Herat in 650-651. Subsequently coming under the rule of the Tahirids, Samanids, Ghaznavids, Ghurids and Khwarazmians, Badgis was then conquered by Mongols and a significant part of its people was massacred. For some time, the region witnessed a struggle for domination between the Ilkhanids and Chagatais. The Timurids ruled it after the Ilkhanids.Medieval Badgis consisted of numerous smaller and bigger villages and towns. It was often administrated as a part of Herat region. Badgis was one of the highlands of Herat region. It always attracted the attention of nomads because of its heavy rain and lush pastures. It is known that animals used to be sent here for fattening before and after campaigns. As one of the important mountain pastures of the Mongol period, the region's importance in this sense increased during the Timurid rule. In fact, it was a place where Timurid rulers spent a good time in summers and from where they occasionally administrated the state. It is known that Mîrzâ Shahrukh and Mîrzâ Husayn Bayqara, in particular, climbed to Badgis to spend summer. In addition to its being a pasture used for fattening animals, Shahrukh also used it as a recreation area because of its fresh air.Studies are available, despite being few in numbers, about Badgis. However, the influence of the region's geography on history has not been studied thoroughly. The present study will address the importance of Badgis' geographical position and its identity as a highland during the Mongol and, more extensively, Timurid rules.

Keywords: Badghis, Mountain Pasture, Mongol, Timur, Shahrukh.

Giriş

Konar-göçer toplumların en bariz özelliklerinden birisi onların ömürlerini sadece bir yerde yerleşik olarak değil de yaylak ve kışlaklarda geçirmeleridir. Türk toplulukları da zaman zaman tabiat şartlarının zorlamasıyla, zaman zaman geçim kaynaklarının zorunlu sonucu olarak konar-göçer şekilde yazın yaylaklarda kışın kışlaklarda oturmuşlardır.

Kışlaklar insan hayatına daha elverişli, daha alçak yerlerde seçilirken, yaylaklar otlakların bol olduğu yüksek platolardan seçilmiştir. Yaylaklar her zaman geçim şartlarının zorunlu sonucu olarak değil bazen de dinlenme, eğlenme ve hoş vakit geçirme amaçlı olarak kullanılmıştır. Aşağıda bahsedeceğimiz Bâdgîs Yaylağı hem otlaklarının bol olması sebebiyle konar-göçerler açısından yaylak olarak kullanılırken hem de özellikle Timurlular döneminde başta hükümdarlar olmak üzere devlet yöneticilerinin yazın sıcak havalarında serinlemek için gittikleri bir yer olmuştur.

Bu çalışmada Bâdgîs'in anlamı, coğrafyası, tarihi, Orta Çağ'da buraya bağlı yerler, Moğollar ve Timurlular döneminde yaylak olarak kullanılması dönemin kaynaklarının ışığında anlatılacaktır.

Yöntem

Araştırmanın kapsadığı dönemde bölgenin tarihi coğrafyası anlatılarak konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Bu başlık altında araştırma konusu olan Bâdgîs isminin nereden geldiği, Orta Çağ'da bölgenin hangi coğrafî alanı kapsadığı, Orta Çağ'da bölgenin tarihi, bölgeye dâhil olan alanlar ve bölgenin ekonomisi kendi içerisinde bir düzen dâhilinde anlatılmıştır.

Araştırma sırasında başta dönemin kaynakları olmak üzere günümüzdeki araştırma eserlerden de istifade edilmiştir. Özellikle Bölgenin Tarihi ve Bir Yaylak Olarak Bâdgîs başlıklarındaki konular anlatılırken bu süreçteki devletler ve bu devletlerin zamanındaki olaylar ve faaliyetler kronolojiye azami derecede riayet edilerek anlatılmıştır.

A. Orta Çağ'da Bâdgîs'in Tarihi Coğrafyası

1. Bâdgîs İsminin Anlamı

Orta Çağ'da Bâdgîs (بادغیس) bir bölgenin aynı zamanda bir şehrin ismiydi. Bad Farsça'da rüzgâr anlamına gelmektedir. Burası çok rüzgârlı olduğu için "Rüzgârın Kalktığı Yer" anlamıda Badhîz (بادخیز) denilmiştir. Zamanla Bâdgîs şeklinde Arapçalaşmıştır (Barthold & Allchin, 1986, s. 857; Ebûl Fidâ, 2015, s. 355; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32; Hamdullah Müstevfî, 1919, s. 151; Seyf-i Herevî, 1944, s. 104; Strange, 2015, s. 502). Bâdgîs, Bâdhîz, Bazgîs ve Bâdegîs, Bâzegîs şeklinde kullanımı mevcuttur (Hudûdü'l-âlem, 2008, s. 59. Opçin, 2015, s. 333).

2. Bâdgîs'in Coğrafyası

Bâdgîs Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde Herât ile Serahs arasındaki alanlar, hatta bir şehir ve çevresini için kullanılmaktaydı (Barthold, 1979, s. 192; Barthold, 2005, s. 221; Piyadeoğlu, 2011, s. 21). Nitekim bölge hakkında bilgi veren ilk dönem İslâm kaynakları buranın, Herât'ın kuzey batısında Merv'er-rûd'un karşısında Herât ile Serahs arasındaki büyük bir bölgede Herât ile Murgâb nehirleri arasında bir şerit teşkil ettiğini kaydetmişlerdir (Barthold, 1930, s. 47; Barthold, 2005, s. 221; Barthold & Allchin, 1986, s. 857; İbn Havkal, 1992, s. 219; Makdîsî, 1994, s. 271; Strange, 2015, s. 500). Orta Çağ'da zamanla Bâdgîs kelimesi daha geniş alanlar için kullanılmaya başlamış ve bu günkü Afganistan'ın kuzeybatısı için kullanılır olmuştur. Hatta Timurlu devrinin meşhur tarihçilerinden Hâfız-i Ebrû, Herî-Rûd ile Murgab nehirlerinin arasında kalan bölgenin tamamını Bâdgîs olarak kaydetmiştir (Barthold, 1979, s. 192; Barthold, 2005, s. 221; Barthold & Allchin, 1986, s. 857; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 96; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013, s. 31 dn. 35). Hâfız-i Ebrû 15. yüzyıldaki Bâdgîs'in sınırlarını doğusunda Kerûh, Herî-Rûd ve Garcistan, kuzeyinde Murgab suyu, batısında Serahs ve Câm, güneyinde Fûşenc (Bûşenc) ve Herât ile komşu olarak kaydetmiştir (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32). Bölgenin tarihi ve coğrafyası bakımından vazgeçilmez eserlerden birisini yazan olan İsfîzârî, Bâdgîs'in Herât'a doğrudan sınırının

bulunduğunu kaydetmiştir (İsfizârî, 1338, C.I, s. 133). Strange ise Orta Çağ'daki geniş Bâdgîs bölgesinin Herât'ın on üç fersah kuzeyinden başladığını kaydetmiştir (Strange, 2015, s. 500). Bu bilgiler ışığında Moğollar ve Timurlular dönemine gelindiğinde Bâdgîs adıyla anılan coğrafî alanın sınırlarının eskiye nazaran oldukça genişlediğini ve doğudan Kerûh, batıdan Serahs ve Câm kuzeyden Murgab Nehri ve kolları, güneyden Herât ve Heri-Rûd'un orta mecrası ile çevrili olduğu söylenebilir (Bosworth & Balland, 1985, s. 370-372; Uyar, 2013, s. 256).

Bâdgîs'in yer altı suları ve akarsuları boldu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32). Bu nedenle oldukça yeşil bir yerdi (Tapper, 1979, s. 55-79). Arazinin çoğu sulanırdı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32; Strange, 2015, s. 500). Doğusunda kaynağını Garcistân ve Bâdgîs Dağları'ndan alan Murgâb Nehri'nin sol kolları akardı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32, 98; Strange, 2015, s. 500-501). Bâdgîs'in kuzeyinde yer alan Murgâb'ın etrafı çok güzel bahçelerle doluydu. Aynı adla anılan nehirden ayrılan eski usul kanallarla burada sulama yapılmaktaydı (Klaviyo, 1975, s. 119). Mîrzâ Şâhruh zamanında imar edildi ve buraya Dilkuşa Kanalı yapıldı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 26). Orta Çağ'da Bâdgîs, kendisine bağlı birçok şehir, köy ve dağlık alanlarla birlikte Herât Bölgesi'ne[1] dâhildi.

3. Bâdgîs'in Tarihi

İsfîzârî Bâdgîs'i Keyyânî hanedanından Keykavûs'un oğlu Siyâvuş'un torunu Cogan'ın kurduğunu kaydetmiştir (İsfizârî, 1338, C.I, s.71, C.II, s.19). Sâsânî egemenliğinde kalan şehir bir süre Akhunların eline geçti.[2] 555 yılında Mukan Kağan zamanında Akhunları yenen Göktürkler (Taşağıl, 1995, s. 21) çok hızlı bir şekilde ilerleyerek 558-59 yıllarında Baktriya ve Tohâristân'ı ele geçirdiler. Göktürk ordusu Herât'a Bâdgîs'i alıp Herât'a kadar geldi (Gömeç, 2011, s. 73; Taşağıl, 2012, s. 87; Türkeş, 2007, s. 133). Ancak Göktürkler bölgede kalıcı olamadılar ve Bâdgîs ve civarı tekrar Akhun-Sâsânî mücadele alanı oldu. Sâsânî hükümdarı Hürmüz (579-590) zamanında Akhunlar Sâsânîler'in üzerine yürüyüp Herât, Bâdgîs ve Bûşenc'i aldılar (Mesûdî, 2004, s. 163).

Arapların ilk fetih hareketlerine karşı koyan Aşağı Tohâristân'daki Belh, Cüzcân, Bâdgîs ve Herât'taki Akhun prenslikleri idi. Bu prensliklerin kendileri de orduları da Farslardan mürekkepti (Uslu, 1997, s. 22). Bunlar Sâsânîlerin son zamanlarına kadar bu devlete vergi vererek yerel prenslikler şeklinde varlıklarını sürdürdüler. Ceyhun havzasında hızlı şekilde olan Sâsânî asimilasyonu bu bölgede daha yavaş seyretti (Hamilton & Rockeen, 2005, s. 14). Sâsânîler yıkıldıktan sonra da bölge halkı bir müddet Müslüman fetihlerine

[1] Orta Çağ'daBâdgîs, Kûsîye (Kûhsan) ile birlikte Herât Bölölgesi'ne dâhil diğer şehirler şunlardı, Ferkîrd, Merâbaz, Esterbiyân, Cebel, Bûşenc (Fûşenc), Kerûh, Haysar, Mâlin Evfe, Kucunâbâd, Kenc-i Rustak, Tabes, Bagşûr, Bebne, İsfizâr, Hargîrd, Ebîverd, (Bâverd) Şûrmîn, Kerûh, Edresker, Esterabyân, Bâşan, Hûşk (Ensârî, 1383, s.104; İstahrî, 1989, s.209; Makdîsî, 1994, s.291), Kenc-i Rustak, Şubûrgân (Şahin, 2013a, s. 42, 47-50). Buralara Timurlular zamanında Herî-rûd, Murgâb, Tûlek, Câm, Zâve, Havaf, Bâherz, Şaflan, Zirkûh, Bicestan, Turşîz, Beharcan, Me'mûnâbâd ve Kandahar başta olmak üzere çok sayıda şehir ve kasaba eklenmiştir (Ensârî, 1383, s.191).

[2] Bazı kaynaklar Bâdgîs'in merkezinin Bamyân olduğunu ve buranın Eftalitlerin başkenti olduğunu kaydetmişlerdir (Ebûl-Fidâ, 2017, s.355; Hamdullah Müstevfî, 1919, s.151).

karşı direndi (James & Fund, 1923, s. 3; Litvinsky, 1976, s. 183; Sourdel ve Thomine, 1986, s. 1344; Şeşen, 2001, s. 8). Bu mücadelenin önderi Bâdgîs ve Tohâristân'a hâkim olan Nizek Tarhan'dı (Barthold & Allchin, 1986, s. 857; Ensârî, 1383, s. 61; Gibb, 1923, s. 3; Kitapçı, 1999, s. 81; Litvinsky, 1976, s. 183; Opçin, 2015, s. 333).

İslâmiyet'in bu bölgede yayıldığı ilk yıllarda Horâsân bir komutanın (Horâsân Espehbudu-Horâsân İspehbud'u) ve dört merzûbânın idaresi altındaydı. Bâdgîs, Herât ve Bûşenc üçlüsü ise bir merzûbânın idaresi altındaydı (Ensârî, 1383, s. 98; İbn Hurdâdbih, 2008, s. 31). Orta Çağ'da şehirlerin yöneticileri değişik unvanlar almaktaydılar. Herât, Bûşenc ve Bâdgîs (Badegis) hükümdarlarına Nerâran (Şeşen, 2010, s. 60) ve Berâzân deniliyordu (İbn Hurdâdbih, 2008, s. 46).

29-30/650-651 yıllarında Abdullah b. Âmir idaresindeki Müslüman ordular Belh'i ciddi bir savaş yapmadan alarak Akhunların bulunduğu Herât ve Bâdgîs'ten Murgâb'a doğru ilerlediler (Ensârî, 1383, s. 57; Gibb, 1923, s. 15). Herât civarında Türkler ile büyük bir muharebe yaptılar ve şehri kılıç zoruyla aldılar (İbnü'l-Esîr, 1986, C.III, s.39; Kitapçı, 1999, s. 80 vd.; Uslu, 1997, s. 23; Ya'kûbî, 2002, s. 61; Yazıcı, 2005, s. 20). Daha sonra Müslümanlarla bu şehirlerarasında anlaşma yapıldı.[1]

Sülemî, Hz. Osman devrinde Herât ve Bâdgîs civarında Karîn öncülüğünde 33/653-54 tarihinde çıkan isyanı bastırdığı için Abdullah b. Âmir tarafından buraya vâli yapıldı (Halîfe, 2008, s. 213-214, 230; İbnü'l-Esîr, 1986, C.III, s.139-140). Herât, Bûşenc ve Bâdgîs halkı isyan edince Abdullah b. Âmir onların üzerine Kays b. El-Heysem'i gönderdi. Kays buraları itaat altına aldı (Belâzurî, 2002, s. 594; Kudâme İbn Cafer, 2018, s. 95; İbnü'l-Esîr, 1986, C. III, s. 424). Muâviye'nin ölümü sırasında vâli olup Horâsân ve Sistân bölgelerinde daha sonraki dönemlerde devlet kuracak olan Saffârîler'in atasını ilk defa Herât-Bâdgîs arasında idarî kademelerde kullanan da Selm b. Ziyâd olmuştur (Uslu, 1987, s. 20). Emevîlerin Horâsân Vâlisi Haytam zamanındaki baskı Herât, Bâdgîs ve Belh'te isyanlara sebep oldu ve bu isyanlar şiddetle bastırıldı (Gibb, 1923, s. 16). Herât, Bâdgîs ve Bûşenc'de Haccac döneminde çıkan isyanı Horâsân'a vâli tâyin edilen el-Fufaddal b. el Mühelleb b. Ebî Sufra bastırıp çok miktarda ganimet aldı (Belâzurî, 2002, s. 607).

Abbâsîler devrinde Ziyâd b. Ebih'in (45/665) vâliliği sırasında Horâsân dört kısma ayrıldı. Bâdgîs; Herât, Bûşenc ve Envârân ile aynı kısım içinde yer aldı. Bu dönemde Ezd kabilesinden Nâfî b. Hâlid et-Tâhîr buraya vâli tâyin edildi (Uslu, 1997, s. 135). Yine Abbâsîler döneminde Bâdgîs ve Sicistân civarı Hâricîlerin birçok isyanına sahne oldu. 149/767 yılında Bâdgîs'te İranlıların dîni bir hareketi meydana geldi (Barthold, 1990, s. 215). İsyanın sebebi haraç miktarının çokluğudur. Hareketin başında bulunan ve peygamber olduğu eden Ustâzîs; Herât, Sistân ve Bâdgîs'te isyan etti (Barthold, 1990, s. 214; İbnü'l-Esîr, 1986, C.IV, s. 477). Hamza b. el-Etrük liderliğindeki Hâricî isyanı (İsfizârî, 1338, C.II,

[1] Fetih ve anlaşma ile ilgili rivayetler için bkz. (Belâzurî, 2002, s.588; Ensârî, 1383, s.47, 51, 69; Halîfe, 2008, s.211; Kudâme İbn Cafer, 2018, s.93; İbnü'l-Esîr, 1986, C.III, s.130-131; İsfizârî, 1338, C.I, s. 379, C. II, s.3).

s. 49-50) ve 268/882-83 yılında Rafî b. Herseme isyanı bölgede Abbâsîler döneminde çıkan diğer isyanlardır (İbnü'l-Esîr, 1987, C.VIII, s. 247-249).

Abbâsîlerden sonra bölgeye onların bir vâlisi tarafından kurulan Tâhirîler (821-873) hâkim oldu. 221/856 yılında Horâsân bölgesindeki birçok şehir ile birlikte Bâdgîs'in vergi toplama işi de Abdullah b. Tahir'in elindeydi (Kudâme İbn Cafer, 2018, s. 152).

Sistân'da devlet kuran Hâricî mezhepli Saffârîler (861-1003) zaman zaman bölgeye akınlarda bulundular. Saffârî hükümdarı Ya'kûb b. Leys, Herât ve Bûşenc'den sonra bölgedeki diğer şehirlerden Bâdgîs, Câm ve Bâherz'i tahrip etti. İbrahim b. İlyas da Bûşenc'de bir Sâmânî ordusunu yendi (Barthold, 1943, s. 33). Bu başarılarından sonra Ya'kûb'a Abbâsî Halîfesi tarafından menşûr ve sancak gönderildi (Ahmed İbn Hüseyin Kâtib, 1966, s. 56; Beyzâvî, 1313, s. 61). Ya'kûb'dan sonra bölgeyi kardeşleri, oğulları ve torunları yönettiler (Beyzâvî, 1313, s. 61-62). Sâffârîler burada uzun süre kalamadılar. Tâhirîler tekrar Bâdgîs ve çevresini kontrolleri altına aldılar. Tâhirîlerden sonra Sâmânîler bölgeye hâkim oldu. Ebû Ali Muhammed b. Abbâs et-Tûlekî isyanı (Usta, 2007, s. 260), 280/902 yılı civarında Gıyâs öncülüğünde Karmatî isyanı (Nizâmü'l-Mülk, 2003, s. 235-239), 295/917 yılında Ebû Bilâl'ın öncülüğünde başka bir Karmatî isyanı (Nizâmü'l-Mülk, 2003, s. 249-254) Sâmânîler devrinde belli başlı isyanlardır. Bu isyanlara rağmen Sâmânîler dönemi genel olarak bölge için huzurlu ve sakin bir dönemdir. Sâmânîlerden sonra bölgeye onlarla amansız bir mücadeleye giren Gazneliler hâkim oldular. Gür otlakları nedeniyle burası onlar için çok önemli bir yerdi.

Sultan Mes'ud döneminden itibaren Herât Bölgesi'nin bir parçası olan Bâdgîs Gazneliler açısından önemli bir merkez haline geldi. Selçuklu-Gazneli mücadelelerinde burası Herât ile birlikte Gazneliler için bir üs oldu (Ağacanov, 2006, s. 76; Köymen, 1989, s. 41-53; Merçil, 1989, s. 62, 64, 66; Piyadeoğlu, 2011, s. 55-57; Özgüdenli, 2012, s. 44; Utbî, 145). Su ve otlak bakımından evvelden beri zengin olan Bâdgîs, önemli bir ikmal yeri ve geri çekilince ordunun dinlenme mekânı olarak önemli bir işlev gördü (Bundârî, 1989, s. LIX, LXI, LXII; Ebu'l-Hasan Ali, 1999, s. 115; Piyadeoğlu, 2011, s. 82). Türkmenler Horâsân'da çıkardıkları karışıklıklar dolayısıyla Sultan Mahmud'un Emîri Arslan Câzib tarafından takibe uğradılar. Onların Horâsân'da çıkardıkları karışıklıklar Gazneli Sultan Mes'ûd zamanında da devam etmiş ve Türkmenler Bâverd'den sonra Herât Bölgesi'nin otlaklarıyla meşhur yerlerinden olan Bâdgîs'e de ulaşmışlardır (Özgüdenli, 2012, s. 42). Çünkü Bâdgîs, otlak ve yer sıkıntısı çeken Türkmenler için çok önem arz etmekteydi.

Dandanakan Savaşı öncesinde Bâdgîs Selçukluların eline geçti (Piyadeoğlu, 2001, s. 46). Ancak bu sırada mücadeleler devam etti. Gaznelilerin yol boyunda otlak sıkıntısı çektiği sırada Gazneli Sultan Mes'ud komutanlarına Bâdgîs'te yemin çok olduğunu bu nedenle oraya gidip bir müddet kalmalarını söylemişti (Beyhakî, 2019, s. 579). Ancak Gazneliler bunu gerçekleştiremediler. Savaştan sonra Çağrı Bey; Belh, Huttelân, Tohâristân, Herât Bölgesi'nin şehirlerinden Bâdgîs ve bir kısım köy ve kasabalara hâkim oldu (Turan, 2010: 109). Bâdgîs Dandanakan Savaşı ve sonraki dönemlerinde Selçuklularla Gazneliler arasında çok sık aralıklarla el değiştirdi. Özellikle Oğuz İsyanı sırasında bölge çok tahrip edildi. Gûrlularla Sultan Sencer, Bâdgîs civarında savaştılar (Devletşâh, 1997, C.I, s.322).

Selçuklulardan sonra bölgeye hâkim olan Gûrlular bir süre sonra Hârzemşâhlarla karşı karşıya geldiler. Bu savaşlardan Bâdgîs de etkilenmiş ve bu dönemde Harzemşahlar Bâdgîs'i yağmalayarak çok sayıda mal ve hayvan geçirmişlerdir (Cüveynî, 2013, s. 287-88). Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed Herât'ı kuşatmış ancak alamamıştır. Kuşatma sırasında şehri terk eden Gûrlu yönetici Muhammed Meragânî ise şehre geri dönmüştür (Muhammed Abdul Ghaffur, 1960, s. 83). Muhasaradan sonuç alamayan Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed, Gûr hükümdarı Gıyâseddîn'in ölümünü de fırsat bilerek Herât Bölgesi'nin önemli şehirlerinden olan Bâdgîs civarını yağmalamıştır (Barthold, 1977, s. 372; Köprülü, 1988, s. 271).

Herât Bölgesi'ne gelen Moğollar bölgede çok büyük katliam yaptılar (Seyf-i Herevî, 1944, s. 63, 70, 80-81). Cengiz Han Horâsân'a geldiğinde Bâdgîs bölgesi iyi durudaydı. Kalyon ve Bagşûr başta olmak üzere birçok kasaba 20-30 bin nüfuslu yerlerdi. Ancak Moğolların katliamları ve tahribatlarıyla her biri ya haritadan silindiler ya da harabe küçük birer köy haline geldiler (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 33, 111). Mengû Kağan (1251-1260) 1253 yılındaki kurultay kararıyla İran'ı kardeşi Hûlâgû'ye yarlık olarak verdi. Batı İran, Şam, Mısır, Rum ve Ermeni ülkelerine kadar olan yerleri de onun idaresine bıraktı. Hülâgû Horâsân'a geldiği zaman Bâdgîs'te bir süre dinlendi. Burada hayvanlarının semizleşmelerini sağladı (Cüzcânî, 2016, s. 153). Moğollar bölgenin yönetimini Gûr asıllı Kertlere verdiler ve daha doğuya yaptıkları seferlerde onlardan faydalandılar. Ancak zaman zaman Kertlerle başta Neküdârîler olmak üzere bölgedeki Moğol aşiretleri karşı karşıya geldiler. Kert hükümdarı Melik Muizzeddîn Hüseyin; Andhoy, Bâdgîs ve Şubûrgân civarındaki Moğol Arlat kabilelerini yendi, kendi gücünü çevreye göstermek için onların kesik başlarını Herât'a getirdi (İsfizârî, 1338, C.II, s. 13). 688-689/1289-1290 yılında Horâsân'daki yağmalardan Bâdgîs de nasibini aldı. 691/1292 yılında bölgeye gelen Gâzân Han halka şefkatle davrandı ve Emîr Nevrûz bölgenin imarı için çalıştı (Reşîdüddin Fazlullah, 2013, s. 214;Hâfız-i Ebrû, 1389, s. 78).

Bâdgîs 782/1381 yılında Emîr Timur'un oğlu Mîrzâ Miranşah tarafından yağmalandı (Abdürrezzak Semerkandî, 2004, C.I/2, s. 523; Hâfız-i Ebrû, 1389, s. 205, 783; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013, s. 125). Emîr Timur'un bölgeye gelmesiyle 783 yılının Muharrem/Mart-Nisan 1381 tarihinde Herât Bölgesi'ndeki diğer yerlerle birlikte Bâdgîs de Timurluların egemenliğine girdi (Abdürrezzak Semerkandî, 2004, C.I/2, s. 522-527; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 100; Hâfız-i Ebrû, 1380, C.II, s. 558; Hândmîr, 1362, C.III, s. 429-431; Mîrhând, 1339, C.VI, s. 117-118; Nizamüddin Şâmî, 1987, s. 99-101; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013, s. 130). Timurluların yıkılmasıyla 1507 yılında Herât Bölgesi'nin diğer yerleri ile birlikte Bâdgîs de Özbeklerin eline geçti (Granard, 1971, s. 87).

Bâdgîs civarında yaşayan insanların mezhepleri geçmişte Sünnî-Şâfî idi (Ensârî, 1383, s. 126; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 96). Az sayıda Şi'î ve Hâricî de vardı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 96). X. yüzyılda bölgeyi gezen İbn Havkal, Bâdgîs'te Gürkâm isimli bir yerde Yahudi kolonisi olduğundan bahsetmiştir (s.221). Bugün de bölgede sayıları az da olsa Yahudiler yaşamaktadır (Gûyâ İtimadî, 1343, s. 21, 27).

Bâdgîs'te Neretû ismiyle bir kale bulunmaktaydı. Bu kale Herât Bölgesi'nin on fersah kuzey doğusunda Bâdgîs'te bir dağın üzerindeydi (Hasan-ı Rumlu, 2006, s. 277; Şahin, 2013b, s. 12). Kalenin İslamiyet'ten önce yapıldığı tahmin edilmektedir (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 108). Çok yüksek duvarları ve burçları vardı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 102; İsfizârî, 1338, C.I, s. 146). Bu kale Timurlular zamanında da muhkem olup askerî amaçlı kullanılmaktaydı. Devletin hazinesinin saklandığı da olurdu. Kalenin ismi bazı kaynaklarda Tiretu olarak geçmektedir (Aka, 2001, s. 53-54; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 108; Hândmîr, 1362, C.IV, s. 30; İsfizârî, 1338, C.II, s. 348). Bölgede Kal'a-yı Nev isminde bir kalenin olduğuna Orta Çağ kaynaklarında rastlanmaktadır (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 102; Seyf-i Herevî, 1944, s. 286). Ayrıca Herât ile Bâdgîs dağları arasında Kalyon kalesi isminde bir kale daha vardır (Cûzcânî, 2016, s. 81 dn 81).

Timurlular döneminde Emîr Gıyâseddîn-i Muhammed (ö. 829/1425-26) isminde bir seyyah birçok yeri gezdikten sonra dünya nimetlerinden elini çekmiş ve Bâdgîs'e yerleşerek burada bir hankâh yaptırmıştır. Bulunduğu yer kısa zaman içerisinde birçok Müslüman'ın uğrak yeri olmuştur. Bâdgîs'de sulama kanalları açtırmış ve tarımı canlandırmıştır (Hândmîr, 1994, s. 354;Hândmîr, 1362, C.IV, s. 5).

Günümüzde Bâdgîs civarında Gaznelilerden beri varlıkları bilinen Halaç Türkleri, Gûrlular, Moğol istilâsı ile birlikte bölgede görülmeye başlayan Cemşitler ve Hazaralar yaşamaktadır. Bazı tarihçilerin Moğol-Türk karışımı, bazılarının da Moğollardan Yahudiliğe geçenlerden olduğunu ileri sürdükleri Hazaralar Farsça konuşmaktadırlar (Barthold, 1979, s. 193; Bosworth, 1986, s. 335-337; Dames-Gibb, 1985, s. 223; Hamdullah Müstevfi, 1919, s. 148). Dillerinde çok sayıda Türkçe kelime vardır (Barthold 1930, s. 48; Büyükbaş, 2006, s. 23). Bu gün sayıları az fakat ülkede oldukça etkin konumdadırlar.

4. Orta Çağ'da Bâdgîs'e Dâhil Yerler

Bölgeye İslâmiyet'in girdiği ilk yıllarda Horâsân'daki kentler sayılırken Belh, Herât, Bûhâra, Fergana, Şaş, Tirmiz ve Serahs başta olmak üzere birçok önemli şehirle birlikte Bâdgîs de zikredilmiştir (Öztürk, 2018, s. 46-47). Belâzurî, Horâsân'ın dört kısımdan meydana geldiğini Bâdgîs'i de bu dört grubun birincisinde yer aldığını kaydetmiştir.[1] Makdisî ise Horâsân'ı dokuz bölge ve sekiz bölüme ayırdığı taksimatında bu bölümlerin en büyüğünü Bûşenc, Bûşenc'den sonra sırasıyla Bâdgîs, Garcistân, Merv'er-rûd, Tohâristân, Bâmyân, Kenc-i Rustak ve İsfizâr olarak kaydetmiştir (s.261). Ebûl Fidâ Bâdgîs'in dördüncü iklimde olduğunu kaydetmiştir (Ebûl Fidâ, 2017, s. 355).

[1] Bu dört grup şunlardır, Birincisi, Nîşâbûr, Kûhistân, Tabeseyn (iki Tabes), Herât, Bûşenc, Bâdgîs ve adı Taberân olan Tûs illerini ihtivâ eden İran şehirleri. İkincisi, Merv, Tâlekân, Nesâ, Bâverd, Merv'er-rûd, Hârezm, Zemn ve Âmul. Üçüncüsü, Ceyhun Nehri'nin batı tarafındaki ülkedir. Nehir ile arasında sekiz fersahlık mesafe vardır. Bu ülke Faryâb, Cürcân, yukarı Tohâristân (Tâlekân), Hûttal (Vâhş), Kûvâdiyân, Enderâbe, Bâmyân, Bâğlân ve Vâlic illerinden mürekkeptir. Dördüncüsü, Mâverâünnehir yer almaktadır. Burası; Buhârâ, Şâş, Turaibend, Sogd (yani Kîş ve Nesef), Usrûşene, Sâmân, Fergâna, Semerkand, Serahs gibi Türk illerini ihtivâ etmektedir (İbn Fakih, 2013, s.237).

Bâdgîs, X. yüzyıldan beri çok sayıda köyü olan verimli ve bereketli bir şehirdi (Ebûl Fidâ, 2017, s. 355; İsfizârî, 1338, C.II, s. 133;Hamdullah Müstevfî, 1919, s. 151). Dönemin kaynakları buranın üç yüz civarında köyünün olduğunu kaydetmişlerdir (Hudûdü'l-âlem, 2008, s. 59; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 94).

Orta Çağ'da Bâdgîs'e bağlı yerler şunlardı: Dihistân, Büst, Câdâvâ, Cebelü'l-Fidâ (Gümüştepe-Kûh-i Sîm), Kûcûnâbâd (Kûgânâbâz), Kûfe, Kûmîs, Cazvî, Kâbrûn veya Kâlvûn (Ensârî, 1383, s. 103; İbn Havkal, 1992, s. 221; İstahrî, 1989, s. 212; Makdîsî, 1994, s. 263; Opçin, 2015, s. 333; Strange, 2015, s. 502).

Bâdgîs şehirlerin en büyüğü, en şenlikli, en mamûr olanı Herât'ın kuzey doğusunda ve Bâdgîs'in güney kısmını oluşturan Dihistân idi (İbn Havkal, 1992, s. 221; İstahrî, 1989, s. 212; Makdîsî, 1994, s. 271; Strange, 2015, s. 501-502). Burası Bâdgîs'in başkentiydi (Hamdullah Müstevfî, 1919, s. 151; Strange, 2015, s. 502). Şehir, dağın eteğinde tepeler üzerine kurulmuştu. Bûşenc'in dörtte biri kadardı. Yaz sıcaklarından korunmak için tuğladan yapılan yer altı evleri meşhurdu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 95; İstahrî, 1989, s. 212; Piyadeoğlu, 2011, s. 22; Strange, 2015, s. 502). Akarsuyu az olduğu için ziraatı gelişmemişti (Opçin, 2015, s. 333; Piyadeoğlu, 2011, s. 22).

Kucunâbâd (Kûgnâbâz-Kuhunâbâd), Câdâvâ ve Kalvûn, Serahs yolu üzerindeydi. Bâdgîs'in yöneticileri Kucunâbâd'da otururlardı. Burası Dihistân'a yarım fersah uzaklıktaydı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 95). Kucunâbâd ve Cazvî'nin akarsuları boldu. Ancak yine de sulu tarım fazla yaygın olmayıp yağmur suları ile yapılmaktaydı. Kûfe step bir alanda kurulmuştu (el-Makdîsî, 1994, s. 271; Opçin, 2015, s. 333).

Çihil Duhteran (Kırk Kızlar), Zeferân, Lenger-i Şeyh Buğra, Lenger-i Emîr Gıyâseddîn, Taht-ı Melik ve Tarnâbâd başta olmak üzere birçok kasaba 15. yüzyılda hâlâ mâmûrdu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32).

Çihil Duhterân Bâdgîs'in önemli kasabalarından biri olup burada bir ziyaret yeri vardı (İsfizârî, 1338, C.I, s. 145). Halk buraya gelip dualar edip dilekte bulunurdu. Şehrin nüfusu kalabalıktı. Burada pazar kurulurdu. Çihil Duhterân'da Emîr Nizâmeddîn Ribatı vardı. Kasabanın yakınından geçen ırmak su sorununu çözmüştü (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 105). Timurlu hükümdarı Mîrzâ Şâhruh'un eşlerinden Mülket Ağa Herât'a sekiz fersah mesafede Dere-i Zengî ve Çihil Duhterân arasında geniş bir kervansaray inşâ ettirmişti. Daha sonraki yıllarda harap olan bu kervansarayı kimse tamir ettirmediği için hiçbir iz kalmamıştır (Hândmîr, 1994, s. 346).

Cebel-i Fidde (Fîdâ) adından da anlaşılacağı üzere dağlık bir alanda kurulmuştu (Makdîsî, 1994, s. 271). Orta Çağ'da Kabrûn'un (Kalvun) suyu hem sulama için ve hem de içmek için yeterliydi. Ancak yine de tarım yağmur suları ile yapılmaktaydı. Bu durum sulama kanalı sisteminin çok yaygın olmadığını göstermektedir (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 95). Bâdgîs'in Serahs yolu üzerinde Kûh-i Nûkre adında bir yerleşim yeri daha vardı (İstahrî, 1989, s. 212; Strange, 2015, s. 502).

Makdîsî Bâdgîs'e bağlı dokuz büyük kasabanın isimlerini vermişse de Moğol istilâsıyla harap olduklarından yerleri tespit edilememektedir. Bâdgîs'in doğu kesimi, Herât'ın ise kısmen kuzey doğusu Kenc-i Rustak olarak bilinirdi (Strange, 2015, s. 500). Daha sonra Kenc-i Rustak sonraları Afganistan'ın batısını kapsayan geniş bir alan için kullanılmaya başlandı (Barthold, 1930, s. 47). Orta Çağ'da Kenc-i Rustak aynı zamanda buradaki kasabanın da ismiydi (Makdîsî, 1994, s. 271). En önemli şehirleri Beben (Babne), Keyf ve Bağşûr'du (Strange, 2015, s. 500).

İbn Havkal Bağşûr'un hicrî 4. yüzyılda Horâsân'ın en mâmur şehirlerinden birisi olduğunu kaydetmiştir (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 98). Herât ile Merv arasında Merv'er-rûd'a daha yakın bir yerleşim yeridir. Burası Kenc-i Rustak'ın ana kasabalarından biriydi. Çöllerin ortasında düz bir alanda kurulmuştu. Su ihtiyacı kuyulardan sağlanmaktaydı. Burası havasının güzelliği ile meşhurdu (Barthold, 2005, s. 221; Câmî, 1971, s. 143; el-İstahrî, 1989, s. 213; el-Makdîsî, 1994, s. 272; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 98;Hudûdü'l-âlem, 2008, s. 59; Opçin, 2015, s. 334; Strange, 2015, s. 500). XV. yüzyıldaki kayıtlara göre evleri kerpiçtendi (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 111). Sonraki dönemleriyle ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bağşûr'un kalıntıları günümüzde Kal'a-yı Nevr olarak bilinmektedir (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32, 98; Strange, 2015, s. 500-501).

Bevne (Beben) de Bâdgîs'in beldelerinden olup (Ebûl Fidâ 2017, s. 355; Hamdullah Müstevfî, 1919, s. 151) küçük bir kasabasıydı (Barthold, 2005, s. 222;İstahrî, 1989, s. 212; Strange, 2015, s. 501, 503). Beben, Herât'ın kuzeyinde ve buraya üç konak uzaklıktaydı Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 24; Uslu, 1997, s. 369). Şehir Bûşenc'den daha büyüktü (İstahrî, 1989, s. 213). Buraya bağlı olan en önemli yerler Kenc-i Rustak ve Keyf'di. Keyf kırsal bir kasabaydı (Makdîsî, 1994, s. 26). Orta Çağ'da Beben ve Keyf'in akarsuları bağları ve bahçeleri çoktu. Binaları kerpiçtendi (Opçin, 2015, s. 334; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 111). Ekin alanları bağ ve bahçeden daha çoktu. Bunun en önemli sebebi ise sularının azlığıydı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 24).

Bâdgîs'ın Orta Çağ'da çevresindeki önemli yerleşim yerlerine olan uzaklığı ise şöyledir, Bûşenc-Bâdgîs arası üç merhale, Bâdgîs-Herât arası dört merhale (Ya'kûbî, 2002, s. 61).

Bâdgîs'teki şehirlerin harabelerinden buralarda önemli yerleşim yerlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yerleşim yerlerinin eski isimlerinin çoğu Moğol istilâsıyla harap olduktan sonra unutulmuş ve 14-15. yüzyıllarda yeni isimlerle anılır olmuşlardır (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 98).Günümüzde Bâdgîs vilayetinin merkezi Kale-i Nev şehridir. 20.591 km² yüzölçümündeki vilayetin nüfusu 400.000'dir.

5. Bölgenin Ekonomisi

X. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen Hudûdü'l-âlem, Bâdgîs'den nimeti bol bir yer olarak bahsetmiştir (s. 59). Hâfız-i Ebrû bölgenin verimli olduğunu, gür otlakları ve tarımı nedeniyle birçok insan ve hayvanın burada yaşayabildiğini kaydetmiştir (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 42). Bâdgîs'e bağlı Kabrûn'da çok fazla koyun yetiştirilmekteydi. Orduların en önemli unsuru olan atlar da bölgede bolca yetiştirilmekteydi ve çok meşhurdu (İsfizarî, 1338, C.II, s.21). Burada yetiştirilen atlar bölge ekonomisine büyük bir katkı sağlamaktaydı. Bölgenin gür otlaklara sahip olması at yetiştiriciliğini kolaylaştırmaktaydı. Nitekim çok defa atların semizleşmesi için buraya gönderildiği Timurlu kaynaklarında mevcuttur. Kertler, Bâdgîs'ten Herât'a at getirip satarlardı (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013, s. 31). Nüfusun seyrek olması, gür otlaklar ve ormanlık alanların çokluğu nedeniyle bölgede yabanî hayvan sayısı ve çeşidi de oldukça fazlaydı. Bunun sonucu olarak Bâdgîs'in yabanî hayvan kürkleri de meşhurdu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 111).

Orta Çağ'da burada başta sert kabuklular olmak üzere soğuk iklime elverişli çok çeşitli meyveler yetişirdi. Buğday tarımı yaygındı (Hamdullah Müstevfi, 1919, s. 147). En meşhur tarım ürünü ise fıstık idi (Barthold &Allchin, 1986, s. 857; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 95; İbni Batûta 1983, s. 272; İsfizârî, 1338, C.II, s. 134; Hamdullah Müstevfî, 1919, s. 151). Çünkü buranın fıstığı hem yumuşak, hem içleri kolay çıkmakta hem da tadı çok güzeldi. Fıstığın içinin kolay açılması nedeniyle insanın yüzüne güldüğüne inanılırdı (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 100). Fıstığın hasat döneminde Herât'tan insanlar çalışmak için buraya gelirlerdi. Toplanan bu fıstıklar çevre şehirlere satılırdı. Bâdgîs ve Herât halkının bir kısmı geçimlerini bundan sağlarlardı. Mevsimlik göç dolayısıyla Bâdgîs'te canlılık yaşanırdı (Hamdullah Müstevfî, 1919, s. 151; Strange, 2015, s. 502). Bir kişi bir başkasının fıstığını çalarsa onun eşeğini kurdun yiyeceğine inanılıyordu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 95). Burada üzüm de bolca yetiştirilen ürünler arasındaydı (Piyadeoğlu, 2011, s. 181). Bâdgîs'te çok çeşitli meyveler yetişirdi. Baba Şeyhî ismini taşıyan kavunları meşhurdu (Kalkan, 2015, s. 529). Kavun pazarının hâsılatı her yıl 50 bin Kebekî Dînâr'dı.

Bâdgîs'in yüksek olması nedeniyle ormanlık alanlar da yaygındı. Herât'ın ormanı ihtiyacını karşılayamamaktaydı. Yakacak ve inşaatlarında kullanılacak kereste ihtiyacının çoğu Bâdgîs'ten getirilmekteydi (Aka, 2000, s. 131; Aka, 2005a, s. 67; Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 100; İsfizârî 1338, C.I, s. 133-134). Bâdgîs'ten gelen ardıç ağacı oldukça dayanıklıydı. Yıllarca toprak yapının içinde ve toprağa gömülü olmasına rağmen çürümüyordu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 42).

Bâdgîs'te Sâmânîlerden Timurlulara kadar olan dönemde Serahs yolundaki Cebelü-Fidda'da (Kûh-i Sîm-Gümüş Dağı) (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 95) ve Herât'ın kuzeydoğusunda bulunan Penchîr veya Nehcîr adıyla bilinen yerde gümüş madeni işletilmekteydi (Aka, 2005b, s. 24; İbn Havkal, 1992, s. 220; İstahrî, 1989, s. 212;Makdîsî, 1994, s. 271; Lombard, 1983, s. 165; Strange, 2015, s. 502; Uslu, 1997, s. 164).

Neretû Kalesi civarındaki kömür madeni buraya ekonomik canlılık getirmişti (Hâfız-i Ebrû, 1349: 108). Bâdgîs'de yılın çoğu zamanında rüzgâr hiç eksik olmazdı. Bölge insanı Orta Çağ'da bu durumu lehine çevirmeyi bilmiş ve rüzgâr değirmenlerini bolca kullanmışlardır (Hamdullah Müstevfi, 1919, s. 148). Bâdgîs, Orta Çağ'ın Herât'ı için hayatî önem taşıyan malların tedarikçisiydi. Oradan atlar, başta koyun olmak üzere çeşitli küçükbaş hayvanlar, tahıl ve kereste gelirdi.

B. Moğollar ve Timurlular Döneminde Yaylak Olarak Bâdgîs

Yaylaklar, göçebe toplumların temel yaşam alanlarıdır. Bahar anlamındaki "yay" kökünden türeyen "yaylak" yaylamak mastarından yaylak şekline dönüşmüştür. Arapçada masif, Farsça'da serd-sîr (soğuk bölge) olarak geçmektedir (Bosworth, 2002, s. 301; Kaşgarlı Mahmud, 2005, s. 676; Uyar, 2013, s. 245).

Afganistan'ın kuzey kısmında yer alan Bâdgîs bir platoydu. Burası yüksekliği sebebiyle serindi ve bol yağış almaktaydı (Seyf-i Herevî, 1944, s. 104; Strange, 2015, s. 502). Yazın dahi Bâdgîs'in yaylalarında hava ve su çok soğuktu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 106). Bu nedenle yılın tümünde yeşil yeşil olarak kalıyordu (İbn Batuta, 1983, s. 272). Bâdgîs, çok eskiden beri gür otlakları nedeniyle göçebeler için cazip bir yerdi (Piyadeoğlu, 2011: 21). Birçok insan ve hayvan burada yaşayabiliyordu (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 32). Gür otlakları nedeniyle göçebeleri cezbeden bir yer olduğu için burada yerleşik halk kültürünün oluşması mümkün olmadı (Barthold, 2005, s. 223).

Hamdullah Müstevfî, Tarih-i Güzide de Emîr Nasr b. Ahmed Sâmânî Horâsân memleketlerini ele geçirdikten sonra Herât'a geldiği zaman buranın kuzey rüzgârlarını, Serahs'ın ilkbaharını, Bâdgîs'in yazını, şehrin etrafını nimetle dolduran sonbaharını görünce hanedanın gerçek payitahtını unuttuğunu kaydetmiştir. Ebû'l-Hasan-ı Rûdegî (ö.329/941) Sâmânîler devrinde Buhârâ'da meşhur bir şair iken Bâdgîs'in güzelliklerine hayran olup buraya yerleşmişti. Sâmânoğlu Hükümdarı Emîr Nasr onu tekrar Buhârâ'ya çağırmak istemişse de o dönmemiştir (Devletşâh, 1997, C.I, s. 64).

Gaznelilerin yol boyunda otlak sıkıntısı çektiği sırada Sultan Mes'ud komutanlarına yemin bol olduğu Bâdgîs'e gidip bir müddet orada kalmalarını söylemişti (Beyhakî, 2019, s. 579). Gür otlakları nedeniyle burada at ve koyunun bolca yetiştirildiğini, Gûrluların burada yetiştirdikleri atları satarak önemli gelir elde ettiklerini yukarıda söylemiştik.

Yer sıkıntısı çeken Selçuklu Türkleri için otlaklarıyla meşhur olan Bâdgîs çok önemliydi. Bu nedenle bölgedeki mücadeleler sırasında Bâverd'den sonra Bâdgîs'e ulaşmışlardır. Zaten bu otlaklar Dandanakan Savaşı öncesinde iaşe temini için hem Gazneliler hem de Selçuklular açısından elde tutulup faydalanılması düşünülen bir alandı (Özgüdenli, 2012, s. 42).

Gûrluların sürüleri Bâdgîs'te otlardı (İbni Batûta, 1983, s. 272). Dönemin kaynaklarında yer alan Hârzemşâh Alâeddîn Muhammed'in haberi olmadan askerlerinin 1204 yılında Gûrlulara ait olan Bâdgîs'ten çok fazla mal ve at yağmaladıkları bilgisi buranın

göçebe unsurların üretim biçimlerinden olan at, koyun gibi hayati öneme haiz ürünlerin burada ne kadar bol olduğunu göstermesi bakımından dikkate şayandır (Cüveynî, 2013, s. 287; Barthold 1990, s. 372).

Yaylaklar, bir yandan kalabalık Moğol boylarının eski göçebe hayatlarını devam ettirdikleri yerleşim alanları olarak varlığını sürdürürken diğer yandan daha çok yönetici sınıftan yeni yeni yerleşik hayata geçen Moğollar için yeni yaşam koşulları içinde başka bir mana kazanmıştı. Kış soğuklarında şehirlerde kalan Moğollar, havalar ısınmaya başladığında eski geleneğin bir devamı olarak yaylaklara göçüp orada yazlık şehirler oluşturdular (Haykıran, 2015, s. 176).

Ortadoğu'daki Moğol yöneticileri kendi bölgelerinde, haremleri ve muhafız alaylarından (Keşhig) oluşan 10.000 kişilik birlikleri ve tabii ki askerlerin aileleri ve sürülerinin de katılımıyla buna benzer şekilde hareket etmiş ve ordugâh kurmuşlardır. Bundan dolayı otlak listeleri, Moğol idarecileri tarafından birçok tümenin büyüklüğünü, Moğolların Orta Doğu'daki imparatorluğunun (İlhanlılar) otlak bölgelerini ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Moğol yöneticilerinden itibaren, göçebe boy liderleri istedikleri yaylak ya da kışlağı alabilme hakkına sahip olmuş ve bu otlaklar, çok farklı tümenler tarafından kullanılmıştır (Smith, 2000, s. 398).

Moğollar dönemindeki Aras Nehri'nin aşağı kısmında yer alan bu gün bir kısmı Azerbaycan bir kısmı da İran'da yer alan Mugan Otlağı önemli otlaklardandı (Uyar, 2013, s. 250). Bunun dışında onların Horâsân, Anadolu ve Afganistan'a birçok yerde önemli yaylakları ve otlakları vardı. Batıdan Kûçân, doğudan Tûs, güneyden Nîşâbûr, kuzeyden Yazer ile çevrili olan Radgan otlağı bu dönemde Moğol göçebeler için çok elverişli yerlerden birisiydi. İlhanlıların son dönemlerinde Serbedârî lideri Abdürrezzak İlhanlıların Horâsân vezîri Hâce Alâeddîn Hindû'nun buradaki üç bin atını alıp Sebvezâr'a getirmiş ve piyâde askerlerini süvârî duruma getirmişti (Devletşâh, 1997, C.II, s. 334-335; Şahin, 2017, s. 173). Bu dönemde bölgenin ismi Bâdgîs Yaylağı veya Bâdgîs Otlağı şeklinde kullanılmıştır (Reşîdüddin Fazlullah, 2013, s. 88).

Bâdgîs Yaylağı Moğollar döneminde Herât Kışlağı'nın tamamlayıcısı olarak kullanıldı (Smith, 2000, s. 407; Uyar, 2013, s. 257). Seyyah Ferrier, Bâdgîs'teki Kale-yi Nov yakınında bulunan otlakların bütün Asya'nın en iyi otlakları olduğunu kaydetmiştir (Barthold, 2005, s. 223). Güneye ve kuzeye yapılacak seferlerde atların semizleştirilmesi, iaşe temini ve yaylak olarak kullanılması nedeniyle Bâdgîs Moğollar açısından son derece önemli bir yaylaktı. Bu nedenle Moğol devletleri dahi burası için kendi aralarında savaştılar. 1270 yılında İlhanlılar ile Çağataylar arasında Bâdgîs otlaklarına sahip olmak için yapılan savaş buranın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Barthold, 2005, s. 223; Barthold & Allchin, 1986, s. 857).

İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın en küçük kardeşi Tübşin'e ait olan Bâdgîs otlağını Çağatay hükümdarı Barak Han almak isteyince Abaka Han ona karşı koyamadı Argûn Aka'nın yardımıyla Abaka Han'ın ordusu beklemek için Mâzenderân'a çekildi

(Dashdondog, 2011, s.168). Çağatay hükümdarı Barak, otlakları askerlere bölüştürüp atlarını semizleştirmelerini, bu sırada atların yerine eşek ve öküz kullanmalarını emrettiğinde Yesür'e Bâdgîs otlağını verdi (Reşîdüddin Fazlullah, 2013, s. 92). Gazan Han'ın 1302 yılında Horâsân'da Şehzâde Olcayto Hudabende'ye yazın oturması için taksim ettiği yaylaklar arasında Ebîverd, Tus, Merv ve Serahs ile birlikte Bâdgîs de vardı (Spuler, 1987, s. 367 dn 2; Reşîdüddin Fazlullah, 2013, s. 288).

Çağatay Hanlığındaki iç mücadeleler muhalif prenslerin daha güneye inerek Horâsân'a yerleşmesine sebep oldu. Çağatay Hanlığındaki iç mücadelelerden faydalanan İlhanlılar onlara muhalif olan şehzâdelere yardım ettiler. Onlara yönetecek teb'a ve topraklar verdiler. İlhanlıların bu siyâseti Horâsân'ın güneyinde Çağatay nüfûzunu arttırdı (Manz, 2006, s. 39). Bu ihsanların en önemlilerinden birisi İlhanlı hükümdarı Olcayto'nun Yesûr'a 1313-1314 yılında Bedehşan ile Kandahar dağlarını da içine alan Belh'den Kâbil'e kadar olan alanı vermesidir. Yesûr kendi yandaşlarını bu bölgeye getirip iskân etti. Yesûr'un kendisi de Bâdgîs'e yerleşti. Bu sırada Mâverâünnehr'e yaptığı akınlardan ele geçirdiği birçok esiri de Horâsân'a yerleştirdi (Manz, 2006, s. 40). Çağatayların önemli güçlerinden Karaunasların bir kısmı İlhanlılara bağlıydı ve Herât-Bâdgîs-Cuveyn ve Kunduz-Bağlan otlaklarını kullanmaktaydılar (Manz, 2006, s. 215; Simith, 2000, s. 408). Bâdgîs'in Moğollar için önemli bir yaylak olma özelliği Moğollar tarih sahnesinden silinene kadar devam etti.

Bâdgîs'in Timurlular özellikle de Mîrzâ Şahruh zamanında kullanım amacı Moğolların kullanım amacına göre bir yönüyle benzer bir yönüyle de farklılık göstermiştir. Şöyle ki; Timurlular da Bâdgîs'i Moğollar gibi yaylak olarak kullanıp otlaklarının bol olmasından ziyadesiyle faydalanmışlardır. Çoğunlukla Moğolların yönetici sınıfının kışın şehirlerde kalırken yazın yaylalarda yaşamaya devam etme alışkanlıkları Timurlular zamanında da devam etti. Ancak burası hayvanların yetiştirilmesi amacı dışında başkent Herât'ın sıcak havasından kurtulma amacıyla dinlenme, hoş vakit geçirme yeri olarak da kullanmışlardır. Özellikle Mîrzâ Şahruh zamanında Bâdgîs, hükümdarın sürekli gittiği bir yer oldu. Hükümdarın burada bulunması nedeniyle devlet işleri de buradan yürütülmüştür. Bu anlamıyla yaylak kelimesi devletin yazlık karargâhı anlamında da kullanılmaktadır. Timurlu yöneticiler Bâdgîs'i aynı zamanda dinlenme, hoş vakit geçirme, başkent Herât'ın sıcak havasından kurtulma amacıyla da kullanmışlardır.

Bâdgîs çevresi Herât Bölgesi'nin en serin yeriydi. Orta Çağ'da kuzey rüzgârları ve çok güzel havası ile meşhurdu (Barthold & Allchin, 1986, s. 857; Devletşâh, 1997, C.II, s. 322; İsfizârî, 1338, C.II, s. 1; Seyf-i Herevî, 1944, s. 106). Havasının güzelliği ve yayla özelliği yönünden Bâdgîs'teki Kiytû (Kitû) Dağları çok daha meşhurdu.[1] Burası güzel havası ve cennete benzetilen bahçeleri ile çok güzel bir yerdi (Abdürrezzak Semerkandî, 1949, II/3, s. 315; Alan, 2015, s. 169). Kiytû, Mîrzâ Şahruh'un da sık sık gittiği bir yerdi (Abdürrezzak es-Semerkandî, 1949, C.II/3, s. 194; Alan, 2015, s. 169; İsfizârî, 1338, C.II, s. 228).

Bâdgîs'teki meşhur yaylaklardan birisi de Baba Hâki Yaylağı'ydı. Buranın otlakları ve ormanlık alanları çoktu. Havası serin ve çok güzeldi. Akarsuları da çok hoştu. Yaylada

[1] Aynı adla Tiflis'ten sonra Nahcivan yolu üzerinde de bir yer vardır (Tacü's-Selmânî, 1988, s.62, dn.139).

türlü türlü kuşlar ötüşür yabani hayvanlar dolaşırdı. Herât'ın yöneticilerinin çoğu baharda ve yaz aylarında buraya gelirlerdi (Hâfız-i Ebrû, 1349, s. 106). Yazın dağlarında kar eksik olmazdı. Burası Timurluların yaz aylarında adeta bir yönetim merkeziydi. Çünkü hükümdar Bâdgîs'te oturuyor, önemli kabulleri, atama, azil gibi daha birçok kararı buradan veriyordu. Burasını Mîrzâ Şâhruh olmak üzere birçok Timurlu hükümdarı yazlık olarak kullandılar (Devletşâh, 1997, C.III, s. 64; Hândmîr, 1994, s. 309; W. Barthold, 1990, s. 107).

Ramazan 807/Mart-Nisan 1404-1405'te Bâdgîs'e giden Mîrzâ Şahruh Ramazan Bayramı'na kadar orada kaldı (İsfizârî, 1338, C.II, s. 267). Aynı yılın Haziran ayında Pir Ali Taz üzerine Mâverâünnehr'e giderken bir süre Bâdgîs'te dinlendi (Aka, 1994, s. 75). 808 Şaban/Şubat 1406'da Halil Sultanla Karşî Suyu'nun kenarında savaşıp yenilen Mîrzâ Uluğ Beg ve Emîr Şah Melik'in dinlenmeleri ve atlarını semizleştirmeleri için Mîrza Şahruh Ramazan ayının ortalarına kadar yaklaşık bir ay kalmalarını emretmişti (Abdürrezzak Semerkandî, 2004, C.II/1, s. 146-147; Aka, 1994, s. 69-70; Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 103-104;Hândmîr, 1362, c.III, s.558; Mîrhând, 1339, C.VI. s. 527). 19 Muharrem 810/26 Haziran 1407 tarihinde Mîrzâ Şahruh Bâdgîs yaylağından Belh'e gitti (Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 185). 810/1407 yılında Şahruh Mâzenderân'a giderken başta Emîr Alike Kükeltaş olmak üzere bir kısım emirlerle askerler Bâdgîs'teydi. Mîrzâ Şahruh onların hazırlanmalarını emretti (Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 201). 5 Zilkaade 811/22 Mart 1409 tarihinde Mîrzâ Şahruh, yerine Herât'ta İbrahim Sultan'ı bırakarak Bâdgîs'e yaylağa gitti. Şahruh burada Mâverâünnehr'in fethine hazırlanırken Emîr Hudaydâd Hüseynî'nin Halil Sultan'ı esir aldığını haber alarak 21 Zilkaade 811/7 Nisan 1409 yılında Mâverâünnehr'e hareket etti (Abdürrezzak Semerkandî, 2004, c. II/1, s.94;Aka, 1997, s. 85; Fasih-i Havafi, 1339, C.III, s. 180, 188-189; Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 278) 811/1409 yılında Halil Sultan üzerine harekete geçeceği sırada Şahruh Bâdgîs Yaylağı'ndaydı (Aka, 2000, s. 55; Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 278; W. Barthold, 1990, s. 94). Mîrzâ Şahruh 15 Zilkade 812/21 Mart 1410 tarihinde Merv şehrinin imarı için emir verdikten sonra Bâdgîs'e geldi (Aka, 2000, s. 119, 125; Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 337). Mîrzâ Uluğ Bey ile Emîr Şah Melik arasındaki çekişmelerin aslını öğrenmek için Mîrzâ Şahruh tarafından Semerkand'a gönderilen Emîr Seyyîd Ali Tarhan durumu Bâdgîs'te yazı geçirmekte olan hükümdara bildirmişti (Mîrhând, 1339, C.VI, s. 602; W. Barthold, 1994, s. 106). 813 yılı Zilkaade ayı sonu/Mart 1411'de Mîrzâ Şahruh yaylamak için Bâdgîs'e gitti (Aka, 2000, s. 93). Ancak bu sırada Emîr Şeyh Nureddîn'in Moğollardan yardım alarak tekrar isyana giriştiği haberi üzerine yazı geçirmeden 20 Safer 814/ 13 Haziran 1411 tarihinde Bâdgîs'ten Herât'a geldi (Aka, 2000, s. 94; Hâfız-i Ebrû, 1380, C.III, s. 408). 815/1412-1413 yılında Emirzâde İskender, Emirzâde Ömerşeyh b. Emirzâde Pir Muhammed ve Emirzâde Sultan Ali b. Emirzâde Rüstem Bahadır Bâdgîs'te yaylakta olan Mîrzâ Şahruh'un yanına geldiler (Fasih-i Havafi, 1339, C.III, s. 209). Cemâziyyelevvel 826/Nisan 1423'te Mîrzâ Şahruh Bâdgîs'te yaylaktayken Hârezm'den gelen Emîr Şah Melik'in nökeri, Barak Oğlan'ın Uluğ Muhammed'e galip gelip Özbek Ulusu'nun Barak'a itaat ettiğini ve Barak'ın da kendisini han ilan ettiğini haberini getirdi (Aka, 2000, s. 127). Rebiülahir 827/Mart 1423'ta avlanmak için Serahs ve Merv tarafına giden Mîrzâ Şahruh oradan yaylamak için Bâdgîs'e gelmiş, buradan Mayıs ayında Herât'a dönmüştü (Aka, 2000, s. 129; el-Hüseynî, 2011, s. 46 dn 143). 829 yılında Şahruh Rey'den Bâdgîs'teki yaylağa geldi (Fasih-i Havafi, 1339, C.III, s. 259). Şahruh Rebiülevve-

Ribiülahir 826/Mart 1423'te Bâdgîs'e yaylağa çıktı (el-Hüseynî, 2011, s. 46 dn 144; Fasih-i Havafi, 1339, C.III, s. 252). Mîrzâ Şahruh, Sebzvâr'ın Mezinan kasabasına kaçan Mîrzâ Alâüddevle ve oğlunun yakalanması için emir verdiğinde kendisi Herât'tan Bâdgîs'e geldi. Burada eğlendi. Hoş vakit geçirdi. Buradan da Kiytû Yaylağı'na gitti. Emîrler bir süre sonra gelip Alâüddevle ve oğlunun Bistam'a kaçtığını söylediler (İsfizârî, 1338, C.II, s. 228). Aynı yıl Mîrzâ Şahruh Mirzâ Baykara'nın katledilmesi emrini de buradan verdi (Fasih-i Havafi, 1339, C.III, s. 252). 1423 yılında Mîrzâ Şahruh Bâdgîs'teydi. Bu sırada Urus Han'ın torunu Mîrzâ Barak'ın Özbek Hanı Muhammed'in ordusunu basarak onun ulusunun büyük bir kısmı üzerinde hâkim olduğu haberi gelmişti (W. Barthold, 1990, s. 119).Daha sonraki yıllarda buraya Mîrzâ Baysungur, Mîrzâ Alâüddevle ve Mîrzâ Ebû Sa'îd de Bâdgîs'e giderek yazlık olarak burayı kullanmışlardır (Aka, 1994, s. 94; Hasan-ı Rumlu, 2006, s. 417).

Sultan Hüseyin Mîrzâ'nın 867/1462-1463 yılında Horâsân'a geldiği sırada Mîrzâ Ebû Sâ'id Bâdgîs Yaylağı'ndaydı (Alan, 2015, s. 214; Hasan-ı Rumlu, 2006, s. 416-417). Çünkü bu sırada 866/1461-62 de Herât'ta veba salgını çıkmış ve birçok yönetici şehri terk etmişti.[1] Mîrzâ Hüseyin'in 22 Rebiülevvel 868'den sonra /1464 yılında Bâdgîs'te yaylamakta olduğunu öğrenen Ebû Sâ'id onun üzerine kuvvet göndermiş, taraflar Turşiz'de savaşmışlarsa da Ebû Sâ'id yenilmişti (Aka, 2000, s. 89; Alan, 2015, s. 214). Muhammed Şiybani 7 Muharrem 913/19 Mayıs 1507 tarihinde Bâdgîs yakınlarında Timurluları yenerek Herât'a girdi (Aka, 2000, s. 104). Mîrzâ Alâüddevle ve oğlu Mîrzâ İbrahim'i yendikten sonra yaylak yeri olan Bâdgîs'teki Kiytû Dağları'na gidip burada bir süre dinlendikten sonra 20 Şaban 863/22 Haziran 1459'da Herât'a geldi (Alan, 2015, s. 169).

Timurluların özellikle de Mîrzâ Şahruh'un ordusunun bir kısmını burada tuttuğu bilinmektedir. Nitekim 807/1405 yılında Halil Sultan üzerine Herât'tan Semerkand'a giderken Bâdgîs ordusunu orduya dâhil etmek için Emîr Seyfeddîn'in oğlu Emîr Abdüssamed ile oraya haber gönderdi (Hasan-ı Rumlu, 2006, s. 25). Emîr Abdüssamed Bâdgîs'teki orduyla birlikte kısa süre sonra Mîrzâ Şahruh'a katıldı (Hasan-ı Rumlu, 2006, s. 27).

Gerek Moğollar ve gerekse Timurlular döneminde Bâdgîs'e yaylağa çıkma zamanı mart ayında başlıyordu. Yaylaktan inme zamanı sonbaharın ortalarına kadar yani muhtemelen ekim aynının sonuna kadar devam ediyordu. Özellikle Mîrzâ Şahruh'un Bâdgîs'e çıktığı tarihler göz önüne alındığında çoğu zaman mart-nisan aylarından itibaren yaylağa gidildiği anlaşılır. Yaylaktan şehre iniş tarihi olarak ekim ayının sonları olarak tahmin etmemizin sebebi karasal iklimin hüküm sürdüğü Herât Bölgesi'nde yaz ve sonbahar aylarında otların kuruyacağının dikkate alınmasıdır. Bâdgîs'in yüksek bir yayla olduğu göz önüne alınırsa burada hayvanları otlatmak için sonbaharda hâlâ otların bulunduğu anlaşılır. Yine Herât Bölgesi'nin yaz aylarındaki sıcaklığı dikkate alındığında havaların serinlemesinin de ancak ekim ayında olacağı anlaşılır.

[1] 866/Haziran 1462 de salgın doruk noktasına ulaştı. 868/1463-64 te tekrar başlayan salgın önceki kadar etkili olmadı (Alan, 2015, s. 214; İsfizârî, 1338, C.II, s. 265).

Sonuç ve Tartışma

Bâdgîs, gür otlakları nedeniyle çok eski devirlerden itibaren göçebelerin tercih ettiği önemli bir yaylaktır. Sâmânoğulları, Gazneliler ve Selçuklular döneminden beri Türk-İslâm tarihinde bölgeninm önemli bir yaylak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ordulara iaşe temini, hayvanları otlatmak ve savaşa hazırlanırken semizleştirmek, özellikle uzun kış mevsiminden sonra zayıf düşen hayvanların tekrar eski gücüne ulaşmasını sağlamak için burası çok önemliydi.

Moğol ve Timurlu dönemlerinde burası önemini daha da arttırarak devam ettirmiştir. Moğollar döneminde Bâdgîs'e sahip olmak için savaşların dahi yapıldığı göz önüne alınırsa bölgenin hayvancılık açısından ne kadar önemli olduğu kolayca anlaşılır.

Timurlular döneminde ise burası hem bir yaylak hem de dinlenme-eğlenme yeri olarak kullanılmıştır. Bâdgîs ve çevresini önemli bir dinlenme yeri olarak en fazla kullanan Mîrzâ Şahruh'tur. Şahruh hemen hemen her yıl baharın ilk aylarından itibaren buraya gelmiştir. Çoğu zaman devletin önemli kararlarını burada almış, burada uygulamış, elçileri burada kabul etmiştir.

Bâdgîs yayla olması dolayısıyla bu gün de Afganistan'daki hayvancılık sektörüne önemli katkıda bulunmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Câmî (1971). *Nefahâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds.* K. Candoğan-S. Malak (Çev.)., İstanbul: Bedir Yay.

Abdürrezzak es-Semerkandî (1949). *Matlaü's-Sadeyn ve Mecmau'l- Bahreyn.* C.II/3. Muhammed Şefî (Nşr.). Lahor; (2004); C.I/2, II/1. A. Hüseyin Nevâî (Edt.). Tahran: Kitabhâne-yi Millî-yi İran.

Aka, İ. (1994). *Mîrzâ Şâhruh ve Zamanı*. Ankara: TTK.

Aka, İ. (2000). *Timur ve Devleti*. Ankara: TTK.

Aka, İ. (2005a). "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Timurlularda Ziraî ve Ticarî Faaliyetler". *Makaleler.* C.I. E. S. Yalçın-Ş. Gedikli (Yay. Haz.). Ankara: Berikan Yay. ss. 57-69.

Aka, İ. (2005b). "The Agricultural and Commercial Activities of the Timurids in the First Half of the 15th Century". *Makaleler.* C.II. E. S. Yalçın-Ş. Gedikli (Yay. Haz.). Ankara: Berikan Yay. ss.7-26.

Alâeddîn Ata Melik Cüveynî (2013). *Târîh-i Cihângüşâ.* M. Öztürk (Çev.). Ankara: TTK.

Alan, H. (2015). *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*. İstanbul: Ötüken.

Barthold, V.V. (1990). *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*. H. D. Yıldız (Çev.). Ankara: TTK.

Barthold, W. (1930). *Historica-Geographical Survey of Iran*. Princeton-New Jersey.

Barthold, W. (1943). "Saffârîler Tarihi Hakkında". *Belleten*. M. A. Köymen (Çev.). C.VII. S.26. Ankara. ss.319-340.

Barthold, W. (1977). *İslam Medeniyeti Tarihi*. M. F. Köprülü (Çev.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Barthold, W. (1979). "Bâdgîs". *İ.A*. C.II. İstanbul: MEB. ss.92.

Barthold, W. (1990). *Uluğ Beg ve Zamanı*. İsmail Aka (Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Barthold, W. (2005)."Herât ve Herî-rûd Boyu". İsmail Aka (Çev.). *Makaleler*. C.III. E. S. Yalçın-Ş. Gedikli (Yay. Haz.). Ankara: Berikan Yay. ss.221-236.

Barthold, W., Allchin, F.R. (1986). "Bâdghis or Bâdhghis". *E.I*^{2}. Vol.I. Leiden. ss.857.

Beyzâvî *Nizâmü't-Tevârîh*. B. M. Kerimî (Tashih ve İhtimam). Tahran: Şirket-i Matbaa-i Firhumend ve İkbal ve İlmî.

Bosworth C. E-D. Balland (1985). "Bâdgîs". *Enycyclopedia İranica*. London. ss. 370-372.

Bosworth, C. E. (1986). "Hazaras". *EI*^{2}. Vol. III. Leiden. ss. 335-337.

Bosworth, C. E. (2002). "Yaylak". *EI*^{2}. Vol. XI. Leiden. ss.301-302.

Boyle, J. A. (2001). *The Cambridge History of Iran (The Saljuq and Mongol Perriods)*. Cambridge Üniversity Press.

Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî (2011). *Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)*. İsmail Aka (Çev.). Ankara: TTK.

Dames, M. L. Gibb, H.A.R. (1985). "Afghânistân- Islamic-to the Rise the Afgan National State". *E.I*^{2}. Vol. I. Leiden. ss. 226-233.

Dashdondog, B. (2011). *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*. Leiden-Boston.

Devletşâh (1997). *Tezkîretü'ş-Şuarâ (Tezkere-i Devletşâh)*. C.I-III. N. Lügal (Terc.). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i Beyhakî (2019). *Târîh-i Beyhakî*. N. Lügal (Çev.). Haz. Hicabi Kırlangıç). Ankara: TTK.

Ebû'l-Fidâ (2017). *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası*. R. Şeşen (Çev.). İstanbul.

Ebu'l-Hasan Ali (1999). *Ahbârü'd-Devletü's- Selçukiyye*. N. Lügal (Çev.). 2. Baskı. Ankara: TTK.

Ebûbekr-i Tihrânî (2001). *Kitâb-ı Diyarbekriyye*. M. Öztürk (Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

el-Belâzurî (2002). Fütûhu'l-Büldân. M. Fayda (Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

el-Bundârî (1989). *Zubdat el-Nusra ve Nubhat el-Usra*. K. Burslan (M. Th. Houtsma tarafından 1889'da Leiden'de neşredilen metinden Türkçeye Çev.). Ankara: TTK.

el-İsfizârî (1338). *Ravzâtü'l-Cennât fî Evsâf-i Medîneti'l-Herât*. C.I-II. M. K. İmam (Tsh.) Tahran: İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran.

el-İstahrî (1989). *Kitâb el-Mesâlik ve'l-Memâlik*. İ. Afşar (Düzenleyen). Tahran.

el-Makdîsî (1994). *Ahsanü't-Tekâsim fı Ma'rifat el-Ekâlim (The Best of Divisions For Knowledge of The Regions)*. B. Collins (Trans.). Devha (Doha).

el-Utbî, Ebû Nasr Muhammed b. Abdülcebbâr (ts). *Târîh-i Yemînî.* A. Yelgar (Türkçe terc.). Ankara: TTK Kütüphanesi Tercüme Eserler Bölümü.

Fârûk Ensârî (1383). *Herat: Şehr-i Aryâ*. C.I. Tahran: Merkezi İsnad ve Hidemât-ı Pezuheşî.

Fâsih-i Havafî (1339). *Mücmel-i Fâsihî*. C.III. M. Ferruh (Tsh. ve Thş.). Meşhed: Kitabfuruş-i Bastan.

Gibb, H. A. R. (1970). *The Arab Conquestıon Central Asia*. New York.

Gömeç, S. (2011). *Kök Türk Tarihi*. 4. Baskı. Ankara: Berikan Yay.

Granard, F. (1971). *Bâbür.* O. Yüksel (Çev.). İstanbul: MEB.

Hâfız-i Ebrû (1349). *Coğrafya-yı Hâfız-i Ebrû Kısmet-i Rûb-i Horâsân: Herât*. M. Herevî (Yay.). Tahran: Bünyad-ı Ferheng.

Hâfız-i Ebrû (1380). *Zubdetü't-Tevârîh*. C.II-III. S. K. Cevâdî (Nşr.). Tahran: Kitabhâne-yi Millî-yi İran.

Hâfız-i Ebrû (1389). *Târîh-i Selâtin-i Kert*. Mîras Mektub (Nşr.). Tahran.

Halîfe b. Hayyât (2008). *Târîhu Halîfe b. Hayyât*. A. Bakır (Çev.). 2. Baskı. Ankara.

Hamdullah Müstevfî-i Kazvînî (1919). *The Geographical Part of the Nuzhat al Qulub*. (G. L. Strange (Trans.). Leyden.

Hândmîr (1362). *Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi'l-Beşer*. C.III-IV. Muhammed Debrsiyâkî (Nşr.). Tahran: Kitâbfurûs Hayyam Hayyam.

Hândmîr (1994). *Habibu's Sîyar, Central Asian Sources.* Vol. I. *The Reign Of The Mongol and Turk. Part Two: Shakrukh Mîrzâ-Shah İsmail*. V. M. Thackston, Ed. Ş. Tekin-G. A. Tekin (Trans). Harvard.

Hasan-ı Rumlu (2006). *Ahsenü't-Tevârîh.* M. Öztürk (Çev.). Ankara: TTK.

Haykıran, K. R. (2015). "Mahmûdabâd Örneğinde İlhanlılarda Şehirlileşme Faaliyetleri". *Tarih Okulu Dergisi*. S. XXIII. ss. 163-185.

Hudûdü'l-âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib (2008). A. Duman-M. Ağarı (Türkçe terc.). İstanbul: Kitabevi Yay.

İbn Batûta (1983). *İbn Batûta Seyahatnâmesi* (*Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Garaibi'l-Emsâr)*. C.I-II. M. Çevik (Sad. ve Bas. Haz.). İstanbul: Üçdal Neşriyat.

İbn Fakih (2013). *Muhtasaru Kitâbi'l-Büldân*. Yusuf Ziya Yörükan (Derleyen ve Türkçeye Çev.). İstanbul: Ötüken Yay. ss.230-243.

İbn Havkal (Ebn Haukal) (1992). *Islamic Geograph.* W. Ousley. Ed. F. Sezgin (Trans.). Frankfurt.

İbni Hurdâdbih (2008*). Yollar ve Ülkeler Kitabı.* M. Ağarı (Çev.). İstanbul: Kitabevi Yay.

İbnü'l-Esîr (1986-87). *İslâm Tarihi* (*el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*). C.III- IV, VIII. A. Ağırakça (Terc.). İstanbul: Bahar Yay.

İtimadî, G. (1343). *İbâdat-ı Nefise-i Hırât*. Kâbil.

Kalkan, T. (2015). "Sultan Şâhruh Döneminde Herât Ekonomisi". *The Journal of Academic Social Science Studies.* S. 31. ss.523-538.

Kaşgarlı Mahmûd (2005). *Divânü Lügati't-Türk*. S. Erdi-T. Yurtsever (Çev.). İstanbul.

Kitapçı, Z. (1999). *Orta Asya'da İslamiyetin Yayılışı ve Türkler (Talas Nazariyesinin Çöküşü).* 4. Baskı. Konya.

Köprülü, M. F. (1988). "Hârezmşâhlar". *İ.A.* C.V/1. İstanbul: MEB, ss.264-296.

Kudâme İbn Cafer (2018). *Kitabul Harac*. R. Şeşen (Çev.). Yeditepe Yay. İstanbul.

Manz, B. F. (2006). *Timurlenk Bozkırın Son Göçebe Fatihi*. Zuhal Bilgin (Çev.). İstanbul: Kitap Yay.

Merçil, E. (1989). *Gazneliler Devleti Tarihi*. Ankara: TTK.

Mîrhând (1339). *Ravzâtu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, C. V-VI. Çapepirûz (Nşr.). Tahran: Kitabfurûşiha-yi Merkezi Hayyam.

Muhammed Abdul Ghaffur (1960). *The Gorids (History, Culture and Administration 543-612/1148-1215-16).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hamburg.

Nizâmü'l-Mülk (2003). *Siyasetnâme*. N. Bayburtlugil (Çev.). 5. Baskı. İstanbul: Dergâh Yay.

Nizâmüddîn-i Şâmî (1987). *Zafernâme.* N. Lügal (Çev.). Ankara: TTK.

Opçin, E. (2015). *İbn Havkal'ın Sûretü'l-Arz Adlı Eserinin Tercüme Ve Değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.

Özgüdenli, O. G. (2012). "Tuğrul Bey Dönemi". *Selçuklu Tarihi El Kitabı*. R. Turan (Ed.). Ankara: Grafiker Yay. ss.57-80.

Öztürk, V. (2018). *Târîh-i Sistân*, İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Piyadeoğlu, C. (2011). *Güneş Ülkesi Horasan Büyük Selçuklular Dönemi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

Reşîdüddin Fazlullah (2013) *Cami'ü't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*. İ. Aka, M. Ersan, A. Hesamipour Khelejani (Çev.). Ankara: TTK.

Seyf İbn Ya'kûb el-Herevî (1944). *Târîhnâme-yi Herât*. M. Zübeyr es-Sıddıkî (Nşr). Calcuta.

Smith, J. M. (2000). "Mongol Nomadisim and Middle Eastern Geography: Qishlaqs and Tümens". *The Mongo Empire and Its Legacy*, D. Morgan-R. Amitai (Ed.). Leiden. ss.39-56; "Moğol Göçebeliği ve Orta Doğu Coğrafyası: Tümenler ve Kışlaklar". *TAD*. M. Keçiş- S. Kaya (Çev.). C. XXXVII, S.64. 2018. ss.395-412.

Spuler, B. (1987). *İran Moğolları*. C. Köprülü (Çev.). Ankara: TTK.

Strange, G. L. (2015). *Doğu Hilafetinin Memleketleri*. A. Eskikurt-C. Tomar (Haz.). İstanbul: Yeditepe Yay.

Şahin, M. (2013a). *Orta Çağ'da Herât Bölgesi (Gaznelilerin Kuruluşundan Timurluların Yıkılışına Kadar) (961-1507).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Şahin, M. (20132b). "Orta Çağ'da Herât Bölgesindeki Kale ve Surlar". *Genelkurmay Atase Dergisi*. S.21. ss.7-16.

Şahin, M. (2017). *Serbedârîler Darağacının Gölgesinde Kurulan Bir Devlet*. İstanbul: İdeal Kültür Yay.

Şerefüddin Ali Yezdî (2013). *Emîr Timur Zafername,* Ahsen Batur (Çev.). İstanbul: Selenge Yay.

Tâcü's-Selmânî (1988). *Târîhnâme*. İ. Aka (Çev.). Ankara: TTK.

Taşağıl, A. (2012). *Göktürkler*. C.I-II-III. Ankara: TTK.

Turan, O. (2010). *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti.* 12. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Türkeş, U. (2007). *Türklerin Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.

Uslu, R. (1997). *Hicri I. II. Yüzyılda Horâsân Tarihi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi/İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı. İstanbul.

Usta, A. (2007). *Şamanizmden Müslümanlığa Türklerin İslamlaşma Serüveni: Sâmânîler Devleti (874-1005)*. İstanbul: Yeditepe Yay.

Uyar, M. (2013). "İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Önemli Yaylak ve Kışlakları". *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*. İstanbul. ss. 244-257.

Yazıcı, N. (2005). *Türk Medeniyeti Tarihi*. 6. Baskı. Eskişehir.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ ARASINDA SÜRDÜRÜLEN YAYLACILIK FAALİYETLERİNE COĞRAFİ BİR BAKIŞ

A GEOGRAPHICAL OVERVIEW OF SPREADING ACTIVITIES BETWEEN EASTERN AND SOUTHEASTERN ANATOLIA REGIONS

Ramazan SEVER[*]

Özet

Türkiye'de göçebelik kültürü, günümüzde daha çok yarı-göçebelik ve yaylacılık faaliyetleri şeklinde sürdürülmeye çalışılmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasında yapılan yarı-göçebelik az da olsa devam etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleri hayvancıık faaliyetleri için uygun koşullara sahip olduğu binlerce yıldır bilinmektedir. Yağış ve sıcaklık şartları, geniş mera ve çayır alanları, soğuk su kaynakları, Doğu Anadolu Bölgesini yaz mevsiminde yaylacılık faaliyetleri için elverişli koşullar sağlasa da kış mevsiminin şiddetli ve uzun geçmesiyle hayvanları beslemede bazı sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gerek göçerler gerekse bu yörenin bazı çiftçileri kışın daha kısa ve ılıman geçtiği bölgenin ya vadi tabanlarına doğru hayvanlarını götürüler veya Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin gibi Güneydoğu Anadolu illerine giderler.

Bu çalışmada söz edilen bölgeler arasında en dikkat çeken ve aktüel olarak devam eden Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Elazığ'ın rakımı düşük vadi tabanları ve ovalık alanları ile Bingöl ve Erzurum'un plato sahaları arasındaki yarı-göçerlerin faaliyetleri incelenecektir. Ama özellikle geçmişten günümüze yoğun olarak kullanılan Erzurum-Bingöl-Muş il sınırları içinde yer alan; Şerafettin Dağları, Şeytan Dağları ve Bingöl Dağları çevresindeki yaylacılık irdelenecektir. Bunun yanında yörede ikamet eden ancak kış mevsiminde sürülerini Elazığ, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin'de geçiren yarı-göçerlerde ele alınmıştır. Çalışma karma (nitel-nicel) araştırma yaklaşımında hazırlanmıştır. Öncelikli olarak alanyazı taraması yapılmış, ilgili kurum ve kuruluşlardan dokümanlar toplanmış ve elde edilen bulgular yaylacılığı etkileyen faktörler olarak determinist bir yaklaşımla sentezlenmiştir. 2014-2018 yılları arasında sahadaki yaylalar gözlemlenmiş, yaylacılarla yapılan mülakat ile veriler toplanmıştır. Bu şekilde elde edilen verilerin analiz edilmesiyle de sahadaki yaylacılık faaliyetinin nedenleri, form ve fonksiyonlar coğrafya ilminin ifade tekniklerinden yararlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Toplanan verilerin değerlendirilmesi

[*] Prof. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi ABD. ramsey4401@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5567-5070

sonucunda yıllar arası değişmekle birlikte ortalama 80-100 bin küçükbaş hayvan, 200'den fazla göçerin yazı geçirmek üzere güney illerinden bu sahaya geldiği tespit edilmiştir. Bu hareketliliğe katılan konar-göçerler birçok sorunla (güvenlik, ulaşım, pazarlama ve yem sorunları gibi) karşıkarşıyadır.

Anahtar sözcükler: Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Hayvancılık, yarı-göçebe, çobanlık.

Keywords: Eastern Anatolia Region, Southeastern Anatolia Region, Livestock, semi-nomadic, shepherd.

Giriş

Göçerlik, yarı-göçerlik ve yaylacılık faaliyetleri Anadolu'da özdeşleşmiş bir hayat tarzıdır (Tunçdilek,1995). Bu faaliyet, Asya Kıtasının orta kesiminden Kafkaslara, Alpler'den, Kuzey Afrika ve Arabistan'ın kuzeyini kapsayan geniş bir sahada, değişik ve takvimsel olarak farklıklılar gösterse de temelde birbirine benzer. (Barty,1961, Zadneprovskiy, Ishjamts,1996). Genellikle pastoral nomadizm ile eş anlamlı olarak kullanılan göçebe çobanlık, sabit bir meskeni olmayan çobanların aile ve sürüleri ile birlikte yer değiştirmesidir (Denker,1977). Göçebe çobanlık gerçek anlamda göçebeliği ifade eder. Göçebelik her şeyden önce bir hayat tarzıdır. Bu hayat tarzını benimsemiş olan göçerler sabit bir meskene sahip olmadıkları için bütün bir yıl boyunca çadırda yaşar ve geçimlerini yalnız küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile temin ederler. Hayvanlarına iyi vasıflı otlak alanı bulmak için onlarla beraber iklim ve vejetasyona bağlı olarak stepten yaylaya, yayladan step bölgelerine göç ederler. Göçebe çobanlık veya göçerlik bu yönüyle göçe dayalı diğer hayvancılık tarzlarından ayrılmaktadır. İnsanların hayvanları ile birlikte durmadan uzun mesafeler boyunca yaptıkları yer değiştirmeler, mevsimlere göre çok defa belli bir güzergahı izler. Daimilik karakteri taşıyan bu yer değiştirmelere göçebelik (nomadizm), bu hayatı süren insanlara da göçebe (nomad) denir (Öngör, 1964). Mevcut çalışmalar pastoral göçebeliğin MÖ 1500 yıllarında ortaya çıktığını göstermektedir. Göçebelik hemen hemen hiçbir alana yerleşmenin olmadığı ve uzun zaman dilimleri halinde hareketin devam ettiği yaşam biçimleridir ve yatay (horizontal) ve dikey (vertikal) olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılır. Yatay göçebelik daha çok Ön Asya ve Kuzey Afrika çöllerinde daha çok ticari faaliyetleri yerine getirmek üzere deve kervanlarının gerçekleştirdiği ve hareket kabiliyetini günümüzde büyük ölçüde kaybetmiş yaşam biçimidir. Dikey-Dağ göçebeliği (Vertikal) ise, yazın yüksek yaylalara, otlaklara, kışın kışlıklara göçmek şeklindedir.

Yarı-göçebelik ise kışlık yerleşmelere sahip olan aileler yaz geldiğinde hayvan sürülerini otlatmak üzere çayır-mera sahalarına giderler. Konar-göçerler yaylak ile kışlak arasında süren hayat tarzları nedeniyle bazen, yanlış olarak, göçebe şeklinde değerlendirilmişlerdir (Gökçe, 2000). Aslında konar-göçer kavramı Osmanlı'nın son dönemlerine kadar yerleşik düzene geçmeden göçebe hayatı yaşayan Tüklere verilen genel addır. Resmi belgelerde ve kanunnamelerde kullanımıştır. Bunların yaşam biçimi; tam ve

yarı göçer yaşamın özelliklerinin toplamını ifade eder. Esas iktisadî faaliyet olarak, yazın yaylaklarında hayvanlarını otlatmalarına karşılık, kışlaklarında küçük az da olsa ziraatla uğraşmaları tam bir göçebe hayat yaşamadıklarının en açık kanıtıdır. Böyle bir yaşam tarzının iskân açısından ifade ettiği anlam yerleşik hayat ile göçebelik arasında bir ara şekil olmasıdır (Tanoğlu,1954). Yarı göçebelik, yaylacılık terimine yakın anlamda değerlendirilebilir, ancak yarı göçebelik, bir yaylacılık faaliyeti olmayıp, gerçek göçebelikle yaylacılık arasında yer alan ayrı bir hayvan yetiştirme tarzıdır. Yarı göçebelik toprağa dayalı olmayan bir faaliyet olduğu için yaylacılıktan farklılık gösterir.

Sultan Alparslan'ın büyük zafer öncesinde (1071) Anadolu'ya Müslüman Arap ve Türk kabileleri, boyları gelmiş ve hatta kısmî yerleşmeler de başlamıştır. Kazanılan bu büyük zafer sonrasında ise Orta Asya'dan gelen göç hareketleri, Ege Denizi sahillerine kadar bütün bir Anadolu'nun sosyal yapısı değişmiş, yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır (Düzbakar, 2003; Günay, 2000). Daha sonraki süreçte Moğolların Selçuklular üzerinde oluşan baskılardan dolayı Anadolu ikinci kez göçmen dalgasına maruz kalmıştır (Günay,2000).

Anadolu'ya Türk göçebelerin yoğun bir şekilde gelmesinin çeşitli nedenleri olsa da, bunlar arasında en önemlisi kuşkusuz Anadolu coğrafyasının kendi sosyoekonomik özellikleri için elverişili olması gelmektedir. Kısa mesafelerde yükseltinin artması ve buna bağlı olarak değişen iklim özellikleri göçebe hayvancılık için ideal bir ortam oluşturmuştur.

Çoğu Osmanlı arşiv belgelerinde aşiret, cemaat, oymak gibi isimlerle geçen konar-göçerler, yaşadıkları hayat tarzına göre mevsimden mevsime yaylak ve kışlakları arasında sürekli olarak hareket etmekteydiler. XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında konar-göçerler, üzerlerindeki devlet kontrolünün hafiflemesiyle, yerleşik ahaliye nazaran iktisadî yönden daha rahat bir duruma geçmişler, bununla beraber devletin kontrolünden uzak kalmaları yerleşik ahaliye baskılarına yol açmıştır. Bu durumda devlet, onların başı-boş olarak telâkki edilen hareketlerini sıkı tedbirlerle önlemeye çalışmıştır. (Hallaçoğlu,1988). Nihayet XVII. yüzyılın sonlarına doğru ciddî bir takım problemlere neden olmaları, aşiretlere geniş çapta iskan politikalarının uygulanmasına yol açmıştır.

Anadolu'nun sosyal, siyasal ve ekonomik yapısında önemli bir rol oynayan göçerlerin ilk resmi bilgilere göre yerleşmesi 1357 yılında feth edilen topraklarda başlamıştır (Orhonlu,1987,102). Göçerlerin merkeziyetçi bir devlet nizamı ile bağdaşmayan hayat tarzları yüzünden topluma büyük zarar vermeye başlamasıyla yerleştirme politikası nispeten hız kazanmıştır (Orhonlu,1987,47). Buna rağmen Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonlarına kadar konar-göçerlerin yerleşik hayata geçmeleri hususunda bir çaba göstermemiştir. Bu tarihten sonra devlet zaman zaman bu yolda politikalar takip etmeye başlamıştır. Ancak, konar-göçerlerin yerleşik hayata geçmeleri oldukça yavaş olmuş ve yüzyıllarca sürmüştür. I. Beyazıd Döneminde başlayan yerleştirme politikası Fatih Sultan Mehmet döneminde vergi ve askere almalar nedeniyle daha bir titizlikle yerleştirilmeye başladı ve Kanuni Döneminde de devam etti. Cumhuriyet Döneminde de19.19.2006 yılında çıkartılan 5543 Saylı iskan Kanuna göre göçebe anımı yapılarak, bunların yerleştirilmesi hususunda bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 1950'li sanayileşme ve kentleşmedeki gelişmeler yayla sahalarını etkilemiş ve bunun sonucunda yaylalarda önemli ölçüde fonksiyonel değişiklikler

ortaya çıkmıştır. Bugün yaylacılık faaliyetleri eski esas özelliği olan hayvancılık faaliyetlerini büyük ölçüde terk ederek turizm ve rekreasyonel faaliyet alanları şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yaylacılığı Ortaya Çıkartan Coğrafi Faktörler

Anadolu coğrafyasının en yüksek düzlüklerine sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin özellikle de Ardahan, Kars, Ağrı, Erzincan, Erzurum ve Bingöl çevresindeki plato alanları ve ova tabanları göçebe ve yarı göçebelerin yazın kullandıkları, adeta bir doğal bir ot deposu görünümündedir. Sözedilen otlak alanlarının bulunduğu sahalar doğu-batı hattında, ortalama 2500-3000 yüksekliğindeki; Şeytan Dağları (2839 m) ve Şerafettin Dağları (2388 m) Palandöken Dağları (3167m) Munzur Dağları (3370 m), Karagöl Dağları (3057 m) ve Bingöl Dağları (3193 m) en yoğun kullanılan alanlardır.

Yarı-göçebelik ve yerel yaylacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü jeomorfolojik üniteler tektonik hareketlerin bir eseridir. Kuvaternerde meydana gelen sıkışma gerilimi altındaki saha bir yandan toptan yükselirken bir yandan yanardağ erüpsiyonlara maruz kalmıştır. Volkanik patlamalardan çıkan piroklastik maddeler ve genellkle bazaltik lavlar geniş bir alanda yer tutmuştur. Bunun yanında Neotektonik hareketlerin eseri olan Kuzey Anadolu Fayı (KAF) ile Doğu Anadolu Fayının (DAF) zayıf zonlarına kurulan akarsular erozyonla plato sahalarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca akarsular yüksek kesimlerden alçak kesimlere doğru bol miktarda siltasyon olayı ile geniş ve eğim değerleri düşük otlaklar oluşmuştur. Bu düz ve geniş birimler günümüzde hayvancılık için birer ot depoları görünümündedir (Fotoğraf 1).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek kesimleri litolojik ve jeomorfolojik yapı bakımından önemli bir otlak alanı oluşturmuştur. Dağların genel taban seviyesine göre yüksek olsa da nispi taban seviyesine göre yükseltileri pek fazla değildir. Bu sarp ve çetin

olmayan yeryüzü şekilleri hayvaların kolay hareket etmesini ve kesintisiz geniş otlak alanlarının oluşmasını sağlamıştır.

Fotoğraf 1. *Bir ot deposu görünümündeki Yukarı Gönük Havzası (Kalıova) bir görünüş*

Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasında yaylacılık hareketliliğinin nedenlerini ortayan koyan en temel göstergelerden biri de kuşkusuz iller arasında görülen sıcaklık ortalamalarıdır (Tablo 1). Nitekim yaz aylarını karakterize eden Temmuz ayında Şanlıurfa (31.9 ºC), Mardin (30.1 ºC) ve Diyarbakır (31.1 ºC) gibi illerde aylık sıcaklık ortalamaları 30 ºC üstündeyken, Karlıova (20.8) ve Erzurum (19.3 ºC) aynı aylarda 20 ºC civarında bir sıcaklık yaşanır. Yaz aylarının serin geçmesi ve ot verimi yüksek mera alanları sürüler için cok uygun bir ortam oluşturur. Kış aylarında ise durum tamamen tersine döner. Nitekim kış aylarını karakterize den Ocak ayında Şanlıurfa (5.8 ºC), Mardin (3.2 ºC) ve Diyarbakır'da (2.0 ºC) sıcaklık değerleri fenolojik bakımdan 0 ºC nin üstündeyken, Bingöl (-2.3 ºC), Karlıova (-7.2 ºC) ve Erzurum (-8.7 ºC) -0 ºC'nin altında şiddetli soğuklar yaşanmaktadır. Yıllık ortalama sıcaklıklar bakımından da benzer tezatlıklar görülmektedir. Şanlıurfa'da yıllık ortalam sıcaklık 18.3 ºC iken bu değer Erzurum'da 5.9 ºC'ye kadar düşmektedir.

Tablo 1. *Bazı istasyonların ortalama (aylık ve yıllık) sıcaklık değerleri (ºC)*

Met.İst.	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Erzurum	-8.6	-7.2	-2.5	5.3	10.7	14.4	19.3	19.4	14.9	8.3	1.4	-5.0	5.9
Karlıova	-7.2	-6.2	-2.5	4.6	10.2	15.6	20.8	20.3	16.1	8.9	1.3	-3.6	6.5
Bingöl	-2.3	-1.5	3.4	10.8	16.2	21.9	26.6	26.1	21.1	13.8	6.7	0.9	12.0
Elazığ	-0.6	0.6	5.5	12.0	16.9	22.6	27.3	26.6	21.3	14.2	6.8	1.8	12.9
Diyarbakır	2.0	3.5	8.2	13.8	19.1	26.1	31.1	30.1	24.6	16.9	8.9	3.8	15.6
Mardin	3.2	4.1	7.9	13.7	19.6	25.7	30.1	29.5	25.3	18.4	10.8	5.3	16.1
Ş.Urfa	5.8	6.8	10.8	16.2	22.2	28.1	31.9	31.1	26.8	20.1	12.5	7.4	18.3

Kaynak: *http://www.meteor.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler (1975-2008)*

Bölgenin plato sahalarında havanın bu serinliği hayvanların otlaması için mükemmel şartlar oluşturur. Güz mevsiminin gelmesi ile sıcaklık değerleri tersine dönmektedir. Nitekim Bingöl ve çevresinde ekim ayından itibaren azalma gösteren sıcaklık değerleri, aralık ayında iyice düşerek ocak ayında en düşük değere ulaşır. Bölgenin yüksek düzlüklerinde bahar ayları bile oldukça soğuk geçmeltedir. Ancak sözedilen aylarda güney istasyonları oldukça sıcaktır. Ayrıca bölgedeki sıcaklık değerleri ve yıl içindeki grafiği, göçerlerin ritmik hareketlerinin, matematiksel mevsim yerine, yaşanan gerçek mevsime uygun haraket ettiklerini de yansıtmaktadır.

Sahada yıllık sıcaklığın dağılışı yükselti, bakı, yamaç eğimi ve oroğrafik faktörlere bağlı olarak kısa sürede değişmektedir. Göynük vadisi, Peri Suyu vadisi, Murat vadisi ve ovalık kesimler yazın fazla ısınan, kışın ise en az soğuyan yerler iken, Munzur dağları, Karagöl Dağları, Şeytan Dağları, Bingöl Dağı ve Şerafettin Dağları ise yazın en az ısınan, kışın da en fazla soğuyan alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mayıs ayında vadi içlerinde ve ovadaki meralarda hayvanlar otlatılırken, bu aylarda adı geçen dağların yüksek düzlüklerinde hayvan otlatılması ancak Haziran sonu ya da Temmuz başlarını bulmaktadır. Göçerler kamyonları ile veya yaya olarak gelerek Murat, Göynük ve Peri suyu vadisinde ve az eğimli tepelik sahalarda bir süre hayvanlarını otlatır. Daha sonra haziran ayının gelemsiyle birlikte yüksek yamaçlara göçerler.

Konar-göçerlerin yıllık ritmik hareketlerinde sıcaklık değerleri kadar yağış ve yağış miktarlarıda önemlidir. Meteorolojiden alınan yağış istatistiklere göre Yukarı Göynük Havzası çevresinde yağış miktarı 700 mm'nin üstündedir (Tablo 2). Bölgenin güneybatısında bulunan ve yükseltisi daha az olan Bingöl'de bu değer 900 mm'den fazla iken, Güneydoğu illerinde (Diyarbakır'da 477 mm, Ş.Urfada'da 449 mm) yağış miktarı daha da düşmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde otlakların çabucak kuruması ve aşırı sıcaklar hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Bu mevsimde hayvanların büyük bir kısmı Doğu Anadolu Bölgesine götürülmektedir.

Tablo 2. *Bölge istasyonlarının aylık ve yıllık ortalama yağış değerleri (mm)*

Met.İst.	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Erzurum	24.5	29.7	35.3	52.7	73.8	51.1	29.1	18.6	25.0	47.0	36.6	23.5	446.2
Karlıova	84.6	86.6	77.5	61.1	38.8	39.0	11.4	13.6	10.9	102.6	100.8	86.8	713.7
Bingöl	125.3	140.0	131.5	122.7	79.1	22.9	6.5	6.0	9.5	72.7	110.6	140.7	967.5
Mardin	105,7	114,6	108,6	90,3	40,5	7,1	0,5	0,1	1,5	34,3	74,2	112,8	690,0
Diyarbakır	66,0	66,6	72,9	69,3	38,9	7,6	0,3	0,4	2,3	29,6	52,4	71,3	477,7
Ş.Urfa	74,9	68,8	71,7	50,3	29,0	3,1	0,4	1,3	1,1	26,1	46,4	76,3	449,4
Elazığ	36,8	40,1	50,4	67,4	53,9	13,7	1,7	0,6	7,0	44,8	44,6	44,6	405,6

Kaynak: http://www.meteor.gov.tr (1971-2000).

Ancak göçerler için yıllık yağış miktarından daha önemli olan yağışın yıl içindeki dağılışı daha da önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Karlıova çevresi diğer seçilen istasyonlara göre yaz aylarındaki toplam yağıştan yüksektir. Örneğin Karlıova çevresinde

yazın düşen yağış miktarı, Bingöl, Elazığ, Diyarbakır, Ş. Urfa ve Mardin'e aynı aylarda düşen yağış miktarı ile nerdeyse aynıdır (Tablo 3).

Tablo 3. *Seçilmiş istasyonlarda yıllık toplam yağış miktarının mevsimlere oranı (mm)*

	İLKBAHAR		YAZ		SONBAHAR		KIŞ	
İstasyonlar	Yağış M.	%'si	Yağış M.	%'si	Yağış M.	%'si	Yağış M.	%'si
Karlıova	177	24.9	64	8.9	214	30.0	258	36.2
Bingöl	333	34.5	35.0	3.6	192	19.9	406	42.0
Mardin	239	34.6	7.7	1.1	110	15.9	333	48.2
Diyarbakır	181	37.9	8.3	1.7	84	17.6	203	42.6
Ş.Urfa	151	33.6	4.8	1.0	73	16.3	220	48.9
Elazığ	171	42.3	16	3.9	96	23.7	121	29.9

Kaynak: *DMİGM döküm cetvelleri kayıtlarından derlenmiştir.*

Plato sahalarında yazları havanın serin olması ve diğer istasyonlara nazaran yağış görülmesi meralardaki ot verimi bakımından önemlidir. Bu nedenle gerek sıcaklık ve gerekse yağış koşulları birlikte değerlendirildiğinde, Anadolu'nun bu kesiminde göçebe, yarı-göçebe ve yaylacılık faaliyetlerinin kesintisiz olarak günümüze kadar sürmesinin açık bir göstegesidir.

Bölgenin ana drenaj sistemini Aras Nehri, Fırat Nehri, Murat Nehri ve kolları oluşturur. Belirtilen yüzey suları yöre halkı ve göçebeler için oldukça önemlidir. Ancak burada asıl önemli olan sahada çok fazla olan soğuksu kaynaklarıdır. Sahada yüksek plato stepleri yaygındır. Ormanlık alanlar ise genelikle tahrip edilmiş fundalıklar şeklindedir. Sahadaki ot türlerinin çeşitliliği yanında verimlerinin fazla olması nedeniyle hayvancılık bakımından büyük önem arz etmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin, doğal ve beşeri çevre şartlarına uygun olarak en önemli ekonomik faaliyet hayvancılıktır. Hayvancılık geleneksel olarak sürdürülen aile işletmeciliği şeklinde, bir başka ifade ile geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Dolayısyla hayvancılık ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa modern hayvancılık yöntemleri kullanılsa, saha ciddi doğal avantajlara sahip bir coğrafyadır.

Araştırma sahasında yetiştirilen hayvanların büyük bir bölümü canlı hayvan olarak ticarete konu olmaktadır. Yakın zamanlarda bölgede sosyal olaylarının azalması ile birlikte canlılık kazanmaya başlayan hayvancılık faaliyeti, et fiyatlarını düşük olması, nakliye ücretleri ve bazı terör olayları nedeniyle hayvan sayıları azalmıştır. Bununla birlikte sahadaki hayvan varlığı yine de yüksektir. Nitekim Bingöl'deki hayvan sayısı Doğu Anadolu hatta Türkiye'deki birçok ilden daha fazlaydı (Tablo 4).

Tablo 4. *Yarı-göçerlerin faaliyette bulunduğu bazı illerde küçükbaş hayvan varlıkları (2004-2012)*

Yerleşme	2004			2008			2012		
	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam
Bingöl	538 947	17 5911	714 858	393 555	124 033	517 588	276 161	122 519	398 688
Elazığ	304 555	69 597	374 152	259 932	65 599	325 531	561 887	50 532	612 419
Diyarbakır	717 000	250 708	967 708	630 346	172 493	802 839	644 296	197 277	841 573
Ş.Urfa	1 428 903	129 917	1 558 820	1 365 330	124 875	1 490 205	1 350 104	174 915	1 525 019
Mardin	332 200	121 091	453 291	464 965	117 088	582 053	570 694	307 850	878 544
Toplam	**3 321 605**	**747 224**	**4 068 829**	**3 114 128**	**604088**	**3 718 216**	**3 403 142**	**853 093**	**4 256 235**
Türkiye	25 201 155	6 209 937	31 411 092	23 974 591	5 593 561	29 568 152	23 811 036	7 126 862	30 937 898

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp

Tablo 4. *Yarı-göçerlerin faaliyette bulunduğu bazı illerde küçükbaş hayvan varlıkları (2014-2018)*

Yerleşme	2014			2018		
	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam
Bingöl	505 167	269 613	774 780	569 099	261 782	830 881
Elazığ	391 173	70 513	461 686	584 846	113 899	698 745
Diyarbakır	888 660	334 345	1 223 005	1 467 567	367 072	1 834 639
Ş.Urfa	1856508	193 121	2 049 629	1 891 000	257 664	2 148 664
Mardin	603 156	385 815	988 971	545 021	430 461	884 482
Toplam	**4 244 664**	**1 253 407**	**5 498 071**	**5 057 533**	**1 430 858**	**6 397 411**
Türkiye	31 140224	10 344	31 155568	36 177 000	11 185 000	47 362 000

Bölgede Sürdürülen Hayvancılık ve Yarı-göçebe Aşiretler

Bilindiği üzere Doğu Anadolu Bölgesinin yüksek kesimleri yüzyıllarca yaylak olarak kullanılmıştır. Bugün oldukça azalmış bu hareketlilik Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında az da olsa devam etmektedir. Araştırma sahasında hayvancılık amaçlı yaylacılık iki şekillerde yapılmaktadır. İlki Doğu Anadolu Bölgesi'nin dışından yüksek plato kesimlerine gelen (Özellikle Şerafettin Dağları) Şavak ve Beritan aşiretlerinin yapmış olduğu yarı-göçebelik faaliyeti, ikincisi de kırsal kesimde yaşayan ailelerin yakın kesimlerdeki yaylalara çıkmalarıdır. Ayrıca İkamaetgahı burada olup da kış aylarında hayvanlarını otlatmak için Güneydoğu Anadalu Bölgesindeki Şanlıurfa ve Mardin gibi kışı ılıman geçiren yörelere giden aileler de bulunmktadır. Ne varki bu ailelerin bir kısmı kendileri hayvanları ile birlikte giderken bir kısmı da çobanları göndermektedir.

Bölge dışından, çok az da olsa Bingöl'ün diğer ilçelerinden gelenler içindeki en geniş grubu, Beritan aşiretine bağlı göçerler oluşturur. Yarı-göçer bir hayat tarzı süren Beritan aşiretinden yaz aylarında gelenlerin sayısı önceki yıllara göre oldukça azalmıştır. Esasen konar-göçerlerin araştırma sahasındaki otlaklara gelmelerini tespit etmek de oldukça güçtür. Mevzuat gereği ilden giden veya ile gelen göçerler, İl Tarım Müdürlüğü'ne bilgi vermesi gerekmekte ya da ile giriş ve çıkışlarında kontrol zorunluluğu bulunmaktadır. Böylece kamyonlarla taşınan hayvanların giriş-çıkışlar da tespit edilmesi mümkün olacaktır. Oysa bu denetimlerden ve ulaşım masraflarından kurtulmak için konar-göçerler sürülerini yaya olarak getirmektedirler (Koca-Sever,2006). Bunun yanında konar-göçerlerin patika dağ yollarını tercih etmelerinin bir diğer nedeni de girişte ve çıkışta verilen kayıt ücreti ve hayvan hastalıkları korkusudur. Çünkü kamyonla veya yaya olarak getirilen/götürülen hayvanlarda herhangi bir hastalık çıkması durumunda sevk durdurulmakta ve hayvanlar karantinaya alınabilmekte ve hatta imha yoluna da gidilmektedir. Bingöl iline gelen sürülerin sayısı ve nereye gidecekleri kontrol noktalarında kayıt edildikten sonra gelen sürüler için bir ücret alınır. Yarı-göçerlerin hangi merayı veya yayla sahasını kullanacakları ise belli değildir. Hayvan sürülerinin nerede kaç paraya otlatılacağı ile ilgili işler şahıslara bırakılmıştır.

Az öncede de belirtildiği gibi araştırma sahasının Karagöl Dağları, Bingöl Dağı Şeytan Dağları ve Şerafettin Dağları'na yaz aylarında gelen göçe çobanlar Beritan aşireti ve Şavak aşiretine mensub olan ailelerdir. Ancak sahaya daha çok bahsedilen aşiretlere bağlı

olan Melömerin, Karakulak ve Korfi aşiretleri gelmektedir. Karakulak ve Melömerin aşireti Bingöl ve Şerafettin Dağları'ndaki otlak alanlarını kullanırken, Korfi Aşireti Karlıova ile Yedisu çevresinde bulunan Şeytan Dağları'nı kullanmaktadır. Aşiretin önemli bir kısmı da Çad (Erzurum) çevresindeki yayla alanlarına gelmektedirler.

Göçerlerin sürülerinde oranı ve sayısı tespit edilemese de kılkeçisi, ivesi ve akkaraman türünde hayvalar bulunmaktadır. Ancak morkaramanın sayısı hepsinden fazladır (Fotoğraf 2). Doğal şartlara uygun ve dayanıklıkları yüksek olan morkaramanların ne varki et ve süt verimi düşüktür. Hayvanın canlı ağırlığı ancak 45-50 kg civarındadır. Morkaramanda yılda bir yavru alınmakla birlikte genellikle on koyundan biri yılda iki yavru da verebilmektedir.

Fotoğraf 2. *Sahada yoğun olarak morkaraman ve akkaraman yetiştirilmektedir.*

Şeytan Dağları ve Şeraffetin Dağları ile Bingöl Dağlarına gelen göçerlerin barınma için kullandıkları temel malzemeler bezden yapılan çadır ve kıl çadırları oluşturur. Bunun yanında deprem nedeniyle halka dağıtılan kızılay çadırlarının da bu amaçla kullanıldığı görülmektedir. Çadırlar genellikle bir odadan oluşmakla birlikte iki odalı olanları da vardır (Fotoğraf 3).

Çadırların hemen giriş kısmında ekmek ve peynir yapmakta kullanılan bir ocak bulunmaktadır. Çadırın bitişiğinde ise hayvanların akşam sağıldıkları bir paravan bulunmaktadır (Fotoğraf 4).

Sahaya gelen ve giden hayvan sürülerinin birçoğu iki ya da üç katlı kamyonlarla taşınmaktadır. Bu kamyoncuların önemli bir kısmı Karlıova'da ikamet ederler. Sonbaharın gelmesiyle kademeli olarak ovalık alana ve vadi tabanlarına (Peri suyu, Gönük çayı) inenen konar göçerler, bir süre burda kaldıktan sonra, yıllar arasında değişen hava koşullarına bağlı olarak Ekim sonuna doğru hayvan sürülerini kamyonlara yükleyerek güney bölgelere giderler. Her aşiretin kışın hayvanları otlatacak yerleri önceden bellidir. Karakulak aşireti kışı nispeten ılıman geçen Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine giderler. Melömerin ve Korfi aşiretleri ise başta Palu, Karakoçan olmak üzere, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerine gitmektedirler. Bahar mevsiminin gelmesiyle, tekrar Güneydoğu Anadalo Bölgesindeki (Diyarbakı, Mardin, Şanlıurfa) illerine giden taşıyıcılar, hayvanları ve konar göçerleri Doğu

anadalu Bölgesine getiriler. Göçerler kısa bir süre vadi tabanlarında ve ovalık alanlarda kaldıktan sonra, Mayıs sonu gibi yüksek alanlara doğru hareket ederler.

Fotoğraf 3. *Sahada kullanılan bazı çadırlar. Kıl Çadırlar genellikle Kovancılar ve Karakoçan'dan gelen aileler tarafından kullanılmaktadır.*

Fotoğraf 4. Sağılan hayvanların sütleri gelen tüccarlara satılmaktadır.

Bölgeler arasında sürdürülen yaylacılık faaliyeti ile ortaya çıkan en önemli bir iş kolu da hayvan nakliyatçılıktır. Bir defa da çok sayıda hayvan taşıyan kamyonlar yaylacıların

hayvan taşıma işini oldukça kolaylaştırmaktadır. Genellikle iki veya üç katlı olan kamyonlar 200 civarında küçükbaş hayvan taşıma kapasitesine sahiptirler (Fotoğraf 5). Yaz mevsiminde yaylacılık sezonunun başlaması ile güney illerdeki hayvanları sahaya taşıyan kamyonlar, hava sıcaklıklarının düşmesiyle bölgedeki küçükbaş hayvanları güneydeki illere (Diyarbakır, Elazığ, Mardin, Şanlıurfa) nakletmekte kullanılır.

Bölgeye bütün hayvanlar kamyonlarla taşınmaz. Bir kısmı patika (dağ) yollarını veya doğal yol (vadi sistemleri) güzergahlarından gelir. Ancak ne şekilde gelirlerle gelsinler bunların birçoğu herhangi bir resmi giriş kaydı yaptırmadan sahaya girmektedirler. Kuşkusuz bu salgın hastalıkları riski açısından önemlidir. Çünkü kamyonlardan veya yaya olarak getirilen sürülerdeki hastalıklı hayvanlar tespit edilmediğinden diğer hayvan ve sürülere bazı salgın hastalılar taşınabilir. Yaşanabilecek bulaşıcı hastalık veya salgın gerek konar göçerlere ait diğer sürüler gerekse yerel sürüler için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Diğer taraftan hiçbir tedbir almadan karayolunu kullanan göçerler trafiği aksatmakta ve zaman zaman da trafik kazalarına da yol açmaktadır. Bu kazalar sonucunda zaman zaman pekçok hayvanın da telef olduğu bilinmektedir.

Fotoğraf 5. Hayvan sürülerini taşımada kullanılan çift katlı kamyonlar.

Bölgeye gelen bu konargöçerlere Erzurum ve Bingöl nüfusuna kayıtlı çobanlar da katılır. Kışın sahada birçok sürü ya belirtilen aşiretlerin yaz aylarında konakladıkları alanlara giderler ya da bağımsız bir şekilde yine güney illerine gelirler. Plato alanlardan giden sürüler; Çermik, Bismil, Hilvan, Siverek, Viranşehir, Kızıltepe, Karakoçan, Mardin Derik kesiminde kışı geçirirler. Arazide yapılan tespitlere göre Bingöl nüfusuna kayıtlı ailelerin büyük bir bölümü Şanlıurfa çevresine sürülerini götürmektedir.

Bölgedeki otlak alanlarına gelen göçerler hayvalarının büyük bir kısmını mera komisyonu tarafından belirlenen sahayalarda otlatır. Ancak büyük bir kısmı ise mera alanlarında serbest bir şekilde hayvanlarını otlatır (Fotoğraf 6). Bu durum zaman zaman buradaki aileler ile gerginliklere de yol açmaktadır.

Sahada yapılan gözlem ve görüşmeler, kurum ve kuruluşlarından elde edilen dokümanlar ve aşiret mensubları ile yapılan görüşmelerde her geçen yıl sürü sayılarında ciddi bir azalma görülmektedir. Özelikle kısal kesimde yaşanan terör eylemleri yaylacılık

faaliyetlerine ciddi zararlar vermiştir. Nitekim araştırmaya dahil edilen illerde (Bingöl, Elazığ, Diyabakır, Şanlıurfa, Mardin) 2004 yılında 4 milyona kadar düşen hayvan sayısı, 2008 yılında 3 milyona kadar inmiştir. Ancak 2012 yılından itibaren gerek hayvancılık ile ilgili yapılan reformlar gerekse terör olaylarındaki ciddi azalmalara bağlı olarak 2012 yılında tekrar küçükbaş hayvan varlığı 4 milyonun üzerine çıkmıştır. Bu artış 2014 yılında 5 milyona ve 2018 yılında 6 milyonun üzerine (6 397 411) kadar ulaşmıştır. Bölgelerdeki küçükbaş hayvan varlığındaki artış oldukça umut verici bir gelişmelerdir. Diğer taraftan yarıgöçerler ile yapılan görüşmelerde son yıllarda çoban bulmakta ciddi sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hatta saha çalışmaları (Çad, Karlıova, Bingöl gibi) sırasında çobanlarla yapılan görüşmelerde güney illerinden gelenlerin sayısının fazla olması oldukça dikkat çekicidir.

Göçebelerin başta yiyecek ve diğer ihtiyaçlarının büyük bir bölümü kasabalardan karşılamaktadır. Bu nedenle bazı kasabada (Karlıova, Çad, Kovancılar, Solhan, Hınıs, Varto gibi) çok sayıda market ve bakkal bulunmaktadır.

Nitekim yarıgöçerlerin ilkbahar aylarından itibaren dönüş yapacakları ekim ayı başına kadar kasabarda ticaret hayatının canlandığını görülmektedir. Yaz aylarında Doğu Anadolu Bölgesindeki yarıgöçerler yaylada elde ettikleri sütün büyük bir bölümünü peynir yaparak değerlendiriler. Bu peynirlerin hemen hepsi araçlarıyla yayla sahalarına gelen tüccarlara satılmaktadır.

Fotoğraf 6. Yarıgöçeber sürülerin ardından yük hayvanları ile birlikte yüksek kesimlere çıkarlar

Sonuç

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere yaylacılık faaliyeti, yoğunluk, biçim ve süreleri bakımından yöresel farklılıklar göstermekle birlikte Anadolunun hemen her bölgesinde görülmektedir. Bu faaliyet türünün, farklı doğal ve kültür ortamlarında kendine has özgünlüğe sahip olması gibi önemli bir özelliği de bulunmaktadır. Geniş bir alana yayılmış olan ve tarihi kökleri eskilere giden yaylacılık konusunda yapılmış çok sayıda araştırma vardır. Ülkemizde son yüzyıl içerisinde dönüşümler geçiren yaylacılık faaliyetindeki farklılıkların anlaşılması bakımından özgün yerel çalışmaların önemini büyüktür.

Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yayla sahaları ve çevresi geçmişte olduğu gibi bugünde yarı-göçerler ve buradaki çitfçiler için en önemli otlaklar alanlarıdır. Bugün söz konusu sahalarda faaliyet gösteren yarı-göçerlerin ve buradaki ailelerin çeşitli sorunları vardır. Bu sorunlar; psikososyal, ulaşım, yem, pazarlama, et fiyatlarının düşük olması şeklinde sıralanabilir. Ancak bölgelerdeki en önemli sorun uzun yıllar yaylacılık faaliyetine zarar veren terördür. Sözkonusu sosyal sorunlar nedeniyle sahadaki hayvan saysında da ciddi bir azalma olmuştur. Ancak son yıllarda hem bölgelerde hemde ülke genelindeki hayvan sayısındaki artışlar dikkat çekicidir. Nitekim 2008 yılında Ülkemizdeki küçükbaş hayvan varlığı 29 milyona kadar düşerken 2018 yılında bu sayı 47 milyona ulaşmış ve 2020 hedefi 50 milyon olarak öngörülmüştür.

KAYNAKLAR

Akpınar, E., Kelkit ve Çevresinde Yaylacılık, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi,3 (1), 117-134, (2001).

Alagöz, A. C., 1993, Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları. Ankara Üniv. Türkiye Coğrafya Arş. ve Uyg. Mer. Der. Sayı:2, Ankara.

Arıkan, Z., 1988, XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı, İzmir 1988,

Barty, F.,1961, Nomads Of South Persia, The Basseri Tribe of the Khamseh Confederacy (Copyrıght by Oslo Unıversıty pres), Boston.

Bekdemir, Ü-Koca, H., 2003, Giresun İlinde Gelişmekte Olan Yayla Turizminin Çevresel Etkileri, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, Ege Üniv. Coğr. Bölümü Sempozyumu 2 (16-18 Nisan 2003), Ege Üniv. Edeb. Fak. Yayınları, Syf. 185-194, İzmir.

Bekdemir, Ü-Özdemir, Ü., 2002, *Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Bektaş Yaylası,* Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 7, Syf.7-37, Konya

Bulut İ., Kopar İ., Zaman M. (2013) "Mezra Gölü (Kılıçkaya-Yusufeli-Artvin) ve Yüzen Adaları"Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11-24

Bulut, İ., Girgin, M., Gök, Y., 2000, Kalecik Heyelanı (Karlıova). Doğu Coğ. Der. Sayı:3, s.47-60, Erzurum.

Doğanay H., Coşkun O. (2013) Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları.Doğu Coğrafya Dergisi,

Doğanay, H., 1980, Türkiye Hayvancılığı ve Nüfusun Beslenmesi. Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi Sayı:12, Fasikül 2, s.379-412, Erzurum.

Doğanay, H., 1984, Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları, Atatürk Üniv. Fen-Ede. Fak. Edebiyat Bölümü Ders notları No:63, Coğrafya Bölümü Ders Notları No:8, Erzurum.

Doğanay, H., 1991, Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sorunları. Atatürk Üniv. KK Eğt. Fak. Arş.Der.Sayı:2, Erzurum.

Doğanay, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Basımevi, Yayın Kodu 97.34.Y.0002.1464, İstanbul.

Doğanay, H., Zaman, S., 2004, Oba- Yayla Yerleşmelerine Tipik İki örnek: Çambaşı ve Turnalık Obaları (Ordu İli). Türk Coğrafya Dergisi Sayı:44, İstanbul.

Doğanay, S., 2010, İşlevsel Değişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:7, Sayı:2 s.611-639.

Düzbakar, Ö, 2003, Hüdavendigâr Sahasında Konar-Göçerler, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 4, Sayı:4,s.61-74, Bursa.

Elmacı, S., - Bekdemir Ü., 2008, Ortaçağ İslam Aleminde Şehir: İbn Haldun'un Şehre Bakışı, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 19. Çizgi Kitabevi. Konya.

Emiroğlu, M., 1977, Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, Ankara Üniv. DTCF, yay. No:272,s.16-30, Ankara.

Gündüz, T.,1997, Anadolu'nun Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640, Bilge Yay., Ankara.

Güner, İ., Ertürk, M., 2005, Fethiye'de Yayalar ve Yaylacılık. Doğu Coğrafya Der. Sayı:14,s.141-177,Konya.

Halaçoğlu, Y., 1988, XIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiret Yerleştirmeleri. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi:92, Ankara.

Ishjamts, N. 1996, Nomads Eastern Central Asia.. History Of Civilization Of Cenral Asia.Sedentary and Nomadic Civilization 700 BC to AD 250, Vol:II, pp.151-169,(Editors: Janas Harmatt), Unesco Puplishing, France.

Khazanov, A., 1986. "Nomads and the Outside World", Cambridge University Press, Syf.10, 16, 85-87, New York

Koca, H., Sever, R., 2006, Karlıova'da (Yukarı Göynük Çayı Havzası) Büyük ve Küçükbaş Hayvancılık. Doğu Coğrafya Der. Sayı:16, s.165-192, Konya.

Koday, S., 2005, Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık. Atatürk Üniversitesi Yay.949, Fen-Edb. Fak. Yay. No.104, Araştırma Serisi No.74, Erzurum.

Lindner, R. P.,2000, Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar (Çeviren: Müfit Günay),İmge Kiatabevi, Ankara.

Orhonlu, C., 1987, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı. Eren Yay., İstanbul.

Öngör, C., 1964. Ortadoğu Ülkelerinde Göçebe Hayatının Bugünkü Şartları ve Göçebe NüfusunSedantarizasyonu, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Syf.145, Ankara.

Sayılı, Ş., B., 2012, Göçebelik, Konar-göçerlik Meselesi ve Coğrafî Bakımdan Konar-göçerlerin Farklılaşması. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, XII/1 (Yaz 2012), s.563-580.

Sever, R., 2005, Erzurum-Bingöl Karayolunda Ulaşımı Güçleştiren Coğrafi Etmenler. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı:14, s.283-310, Konya.

Sever, R.,2016, Karlova'da (Bingöl) Sürdürülen Yarı-göçebelik. Giresun Üniv. Sos. Bil. Der. Sayı.14,Giresun

Şahin, İ., 2006. "Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler", Eren Yayıncılık, Tarih Dizisi, Syf.61,İstanbul

Şaroğlu, F. Yılmaz, Y., 1986, Doğu Anadolu'da Neotektonik Dönem ve Evrimi ve Havza Modelleri. MTA. Dergisi, No:107, s.73-94, Ankara.

Tonbul, S., 1990 (a), Bingöl Ovası ve Çevresinin İklimi. Fırat Üniv. Sos. Bil. Der. Cilt:4, Sayı:1, s.263-314, Elazığ.

Tonbul, S., 1990 (b), Bingöl Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve Gelişimi, Atatürk Kültür, Dil, ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, s.329-352, Ankara.

Tonbul, S., 1991, Bingöl Dağlarının Volkan Jeomorfolojisi, Coğrafya Coğrafya Meslek Haftası, (20-24 Kasım), 57-58, İzmir.

Tonbul, S., 1997, Bingöl Dağında Buzul Şekilleri. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uyg. Mer. Der. Sayı:6, s.347-374, Ankara.

Tonbul, S., 2002, Bingöl Dağı (Oluşumu, Jeomorfolojisi ve Ekolojik Özellikleri), T.C.Orman Bakanlığı, Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu, 123-130, Ilgaz Dağı (Kastamonu).

Tunçdilek, N., 1967, Türkiye İskan Coğrafyası. Kır İskanı (KöyAltıİskan Şekilleri). İstanbul Üniv. Edb. Fak. Yay.No:1283, Coğrafya Enst. Yay. No:49, İstanbul.

Tunçdilek, N., 1985, Türkiye'de Relief şekilleri ve Arazi Kullanımı. İst. Üniv. Yay. No:3279, İstanbul.

Ünal,Ç., 2004, Erzurum'un Hayvancılık Potansiyeli. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:12, s.259-276, Konya.

Ürker, O., Çobanoğlu, N., 2014.Türkiye'de Doğal Varlıkların Sürdürülebilir Kullanımında Biyoetiğin Bir Araç Olarak Kullanılması; Batı Anadolu Yörükleri Üzerinden Örnek Olay İncelemesi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, 5(1), DOI:10.1501/sbeder_0000000066-155

Yazıcı, H., Cin, M., 1997, Uzungöl Turizm Merkezi'nde Coğrafi Gözlemler. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:32, İstanbul, s.57-77.

Yazıcı, H., Şahin, İ.F., 1999. Demiryurt (Tödürge-Sivas) Sulak Alanı ve Yakın Çevresinde Coğrafi Gözlemler . Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:34, İstanbul, s.19-30.

Zadneprovskiy, Y.A., 1996, The Nomads of Northern Central Asia After the Invasion of Alexander. History Of Civilization Of Cenral Asia.Sedentary and Nomadic Civilization 700 BC to AD 250, Vol:II, pp.457-471,(Editors:

YAYLALARDAKİ TURİZM VE REKREASYON AKTİVİTELERİNE YÖNELİK AKADEMİK PERSONELİN BAKIŞ AÇISININ DEĞERLENDİRİLMESİ: GİRESUN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

EVALUATION OF THE PERSPECTIVE OF ACADEMIC STAFF FOR TOURISM AND RECREATION ACTIVITIES IN THE HIGHLANDS: GİRESUN UNIVERSITY EXAMPLE

İbrahim SEZER[*], *Ünsal BEKDEMİR*[**]

Özet

Giresun ilinde ilgi çekici yayla ortamları bulunmaktadır. Giresun kentinde yaşayanlar için yaylalar, özellikle yaz mevsiminde ve hafta sonları günübirlik olarak gidilen ve piknik yapma ve eğlenme gibi rekreasyon faaliyetleri ile çeşitli turistik aktivitelerin yapılabileceği ortamlardır. Yaylalardan bu amaçlarla istifade eden kesimler içerisinde özellikle ekonomik, kültürel ve eğitim seviyesi bağlamında yüksek düzeyde olan üniversitedeki akademik personelin de olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda yaylaların bulunduğu bölgelerde ekonomik, kültürel ve eğitim bağlamında seviyeleri yüksek olan üniversitedeki akademik personelin yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarının ortaya çıkarılmasının önemi ve gerekliliği söz konusudur.

Eldeki bu çalışmada, Giresun Üniversitesi'ndeki akademik personelin, yaylardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumlarının, bu faaliyetlere yönelik bakış açılarının tespit edilmesine gayret edilmiştir. Çalışmamızda Giresun Üniversitesi'ndeki akademik personel içerisinden basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş 137 kişiye 2019 yılının bahar döneminde yüz yüze anket uygulanmıştır. Anketimiz SPSS 17.0 programıyla analiz edilmiştir. Anket çalışmamızda elde ettiğimiz verilere göre; anketimize katılan Giresun Üniversitesi akademik personelinin yaylaları en çok yaz mevsiminde ziyaret ettiği, birden fazla sayıda ziyaretin gerçekleştirildiği, daha çok aile, akraba ve arkadaş gruplarıyla yaylaları gezdikleri, yaylalarda bir gün ve daha kısa sürelerde vakit geçirdikleri ve konaklamayı pek tercih etmedikleri, yaylalara yaptıkları ziyaretten tatminkar oldukları, piknik yapma, temiz hava ve suyundan istifade etme gibi amaçlarla yaylalara çıktıkları, yayla yolları, etkinlikler, konaklama, yeme-içme ve diğer turistik altyapı, çöp kirliliği, tanıtım ve

[*] Doç.Dr. Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, E mail: ibrahimsezer@mynet.com
[**] Prof. Dr. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü E mail: unsal.bekdemir@giresun.edu.tr

pazarlama, piknik alanları, doğallığın sürdürülmesi gibi hususlarda sorunlar tespit ettikleri anlaşılmaktadır. Giresun Üniversitesi akademik personelinin çalışmamızda ortaya konan yol gösterici nitelikteki bu değerli görüşlerinin ildeki yaylaların turizm ve rekreasyon amaçlı olarak değerlendirilmesinde ve ildeki turizmin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesinde yararlı olacağı kanısındayız.

Anahtar Sözcükler: Yayla, turizm, akademik personel.

Abstract

There are interesting highland environments in Giresun city. For those living in Giresun city, highlands, especially in summer and weekends, and recreational activities such as picnics and entertainment, and various tourist activities can be performed. It is observed that the academic staff in the university, having high level in the context of economic, cultural and educational status is especially among the sectors that benefit from the highland. In this context, it is important and necessary to disclose attitudes and behaviors of the academic staff at the university having high level status in the context of economic, cultural and educational activities towards the region and highland.

In this study, it was tried to determine the perspectives of the academic staff at Giresun University, their participation in tourism and recreation activities in the springs, and their views on these activities. In our study, a face-to-face survey was applied in the spring semester of 2019 to 167 people determined by simple random method within the academic staff at Giresun University. Our survey was analyzed with SPSS 17.0 program. According to the data we obtained in our survey study; Giresun University's academic staff who participated in our survey visited the highland most of the summer season, more than a number of visits, with families, relatives and groups of friends traveled to the highland, spent a day in the highland and shorter periods of time and they do not prefer accommodation, they are satisfied with visit to highlands for picnic, fresh air and water and they mentioned about problems like roads, events, accommodation, food and drink and other tourist infrastructure, waste pollution, promotion and marketing, picnic areas, continuation of natural structure. We think that guiding of these valuable views of the academic staff of Giresun University in our study will be useful in developing tourism and recreation purposes in the city for to sustain tourism in Giresun city.

Keywords: Highland, Tourism, Academical personal.

Giriş

Turizm ve rekreasyon kavramları, birbirlerine çok yakın kavramlardır. Turizm, en basit tanımıyla dinlenmek ve tatil geçirmek amacıyla yolculuğa çıkmaktır (Özgüç, 2017, s.13). Doğanay ve Zaman (2016)'a göre ise turizm; *dinlenme, eğlenme, görme, tanıma, sportif faaliyetlerde bulunma veya izleme, bilgi ve görgüsünü artırma gibi amaçlarla ya da sadece zevk için gerçekleştirilen gezilere* denir (Doğanay ve Zaman, 2016, s. 1). Turizm olayının gerçekleşebilmesi için; seyahatin sürekli ikamet edilen, çalışılan ve günlük ihtiyaçların karşılandığı mekanların dışına yapılması, konaklama esnasında çoğunlukla turizm işletmelerinin üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin tercih edilmesi, ziyaret edilen

yerdeki konaklamanın geçici süreyle yapılması gibi koşulların olması gerekmektedir (Özgüç, 2017, s.13). Rekreasyon ise latince kökenli olup, boş zamanı değerlendirme, bireyin yeniden yaratılması veya yenilenmesi anlamlarına gelen "recreatio" sözcüğüne dayanmaktadır. Kılbaş (2010)'a göre rekreasyon; *bireyin bireysel veya grup olarak, özgür zamanında bazı fiziki, toplumsal ve duygusal davranışları kazanmak için gönüllü olarak iştirak ettiği herhangi bir etkinlik olarak gelişen deneyimlere* denir (Kılbaş, 2010, s.1). Turizm ve rekreasyon kavramları bazı farklılıklar olmakla birlikte iç içe geçmiş kavramlar olup, ikisinde de gezmek, dinlenmek, eğlenmek, tazelenmek ve çeşitli aktiviteler yapmak gibi amaçlar yönünden benzerlikler vardır.

Ülkemizin özellikle Doğu Karadeniz bölümünde bulunan yaylalar son dönemde giderek artan düzeyde turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı sahalar olarak dikkati çekmektedir. Kentlerde yaşayanlar, yaylaların doğal ve kültürel çekiciliklerini görmek, dinlenmek, boş zamanlarını iyi bir şekilde değerlendirmek, tazelenmek, yenilenmek, bedensel-zihinsel ve ruhsal yönden kazanımlar elde etmek için yayla ortamlarına seyahatler gerçekleştirmektedirler. Bölgemizde bulunan yaylalarda bu durum çoğunlukla günübirlik olarak gerçekleştirilmekte, düşük düzeyde de olsa konaklama yapılabilmektedir. Daha ziyade açık alan rekreasyonu olarak ifade edebileceğimiz aktivitelerin yapıldığı yaylalarda piknik yapma, bunlar içerisinde en çok tercih edilenlerin başında gelmektedir.

Yayla turizmi, geleneksel turizmden farklı özellikleri barındırmakta olup, daha spesifik motiflerle harekete geçirilen bir turizm faaliyetidir. Dağ, kış, doğa, yeşil, orman, mağara, akarsu, doğal beslenme, farklı iklim, gürültü, çim kayağı, festivaller, avlanma vb. turistik ürün bileşenleri, yayla turizmini çekici kılan etkenlerdir (Haberal, 2015, s.189). Dolayısıyla insanları yaylalara çıkaran motivasyon ve güdülenme unsurları, kalabalık olmayan ortamlarda turizme katılma, sessizlik, sakinlik, doğaya baş başa olma, manzara izleme, sıradanlıktan kurtulma, temiz ve bol oksijenli ortamlara ulaşma, iç dünyasını zenginleştirme, yaylalara özgü yöresel unsurları gözlemleme ve deneyimleme, özgürlük hissi gibi faktörlerdir. Yaylalar, kalabalık ve stresli kent ortamları ile kitle turizmin kaçan insanlar için oldukça cazip mekanlardır. Yaylaların çekim gücü, özellikle kent insanı için daha da yüksektir. Çünkü kentlerde yaşayan birçok insanın arzuladığı durumlar (yalnızlık, sessizlik, stres kaynaklarından uzaklaşma vb.) yaylalarda mevcuttur.

Giresun ilinde ilgi çekici yayla ortamları bulunmaktadır. Doğal ve kültürel çekicilikleriyle Giresun yaylaları turizm ve rekreasyon faaliyetleri bakımından oldukça dikkate değer bir potansiyel taşımaktadır (Bekdemir ve Sezer, 2016, s. 254). Yaylalarla özdeşleşmiş olan ve en önemli turizm çekicilikleri olarak yaylaların gösterildiği Giresun ili, Kümbet, Bektaş ve Kulakkaya (Yavuzkemal) yaylaları gibi yayla turizm merkezlerine ev sahipliği yapmaktadır (https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html).

Çalışma evrenimizi oluşturan Giresun Üniversitesi 17 Mart 2006 tarih ve 26111 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 1 Mart 2006 tarihi itibariyle yürürlüğe giren 5467 sayılı Kanunla 2809 sayılı Kanun'a eklenen 65'inci madde ile kurulmuştur. 2018 yılı itibariyle Giresun Üniversitesi'ne bağlı 13 Fakülte, 3 Enstitü, 5 Yüksekokul, 1 Devlet

Konservatuvarı, 13 Meslek Yüksekokulu, bir tanesi Merkezi Araştırma Labaratuvarı olmak üzere 19 Araştırma Merkezi, Rektörlüğe bağlı 5 Bölüm ve 8 Koordinatörlük bulunmaktadır. Aralık 2018 tarihi itibariyle 31.616 öğrenci eğitim öğretim görmektedir. Bu öğrencilerin 1016'sı uluslararası statüde olmak üzere 15 161'i önlisans, 14 729'u lisans, 1 726'sı ise lisansüstü öğrencisidir. Giresun Üniversitesi'nde 955'i kadrolu, 5'i 2547 sayılı Kanunun 34'üncü maddesine göre sözleşmeli olarak istihdam edilen akademik personelin 478'i öğretim üyesi statüsünde görev yapmaktadır (Anonim, 2018, s. 2-3). Giresun Üniversitesi Akademik personelinin akademik unvanlarına göre dağılımına baktığımızda, akademik personelin % 8'inin (77) Profesör, % 8'inin (76) doçent, % 35'inin (351) doktor öğretim üyesi, % 33'ünün (331) öğretim görevlisi, % 16'sının (155) araştırma görevlisi olduğu görülmektedir (http://abvs.giresun.edu.tr).

Giresun kentinde yaşayanlar için yaylalar, özellikle yaz mevsiminde ve hafta sonları günübirlik olarak gidilen ve piknik yapma ve eğlenme gibi rekreasyon faaliyetleri ile çeşitli turistik aktivitelerin yapılabileceği ortamlardır. Yaylalardan bu amaçlarla istifade eden kesimler içerisinde özellikle ekonomik, kültürel ve eğitim seviyesi bağlamında yüksek düzeyde olan üniversitedeki akademik personelin de olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda yaylaların bulunduğu bölgelerde, ekonomik, kültürel ve eğitim bağlamında seviyeleri yüksek olan üniversitedeki akademik personelin yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarının ortaya çıkarılmasının önemi ve gerekliliği söz konusudur.

Araştırmanın Amacı ve Metodu

Bu çalışmada Giresun Üniversitesi'ndeki akademik personelin, Giresun ilindeki yaylalara, yaylardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumlarının, bu faaliyetlere yönelik bakış açılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla çalışmamızda Giresun ilindeki yaylaların, yayla turizmi ve rekreasyon aktivitelerinin akademisyenlerin bakış açısıyla değerlendirilmesi, bu duruma akademik bir bakışın yapılması hedeflenmektedir.

Çalışmamızda Giresun Üniversitesi'ndeki akademik personel içerisinden basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş 137 kişiye 2019 yılının bahar döneminde yüz yüze anket uygulanmıştır. Anketimiz SPSS 17.0 programıyla analiz edilmiştir.

Anketimiz 4 bölüm ve 49 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcılara demografik ve kişisel bilgilerini belirlenmesine dair 7 soru yöneltilmiştir. İkinci bölümde ülkemiz ve Giresun ilindeki yaylalarla ilgili bilgi durumları, yayları kullanma durumları, yaylalardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, yaylalara çıkış amaçları ile yaylaların geleceği vb konularda katılımcıların soruları cevaplamaları istenmiştir. Bunlardan 13 tanesi çoktan seçmeli, 2 tanesi açık uçlu, 7 tanesi üç likertli olmak üzere 22 soru şeklindedir. Üçüncü bölümde katılımcıların Giresun ilindeki yayla ortamlarının bazı özellikleriyle ilgili beğeni durumlarını ölçen birleştirilmiş çoktan seçmeli 17 soru bulunmaktadır. Son bölümde ise Giresun ilindeki yaylalar ve yayla turizmiyle ilgili olarak katılımcıların dikkatini çeken sorunlar ve önerileri tespit etmeye dair 2 açık uçlu soru mevcuttur.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmamızın bu bölümünde Giresun Üniversitesi'ndeki akademik personel içerisinden basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş 137 kişiye 2019 yılının bahar döneminde uygulanan yüz yüze anketten ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilecektir. Anketimizin ilk bölümünde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanların demografik ve kişisel bilgilerinin belirlenmesine dair 7 soru sorulmuştur. İlk olarak cinsiyetiniz nedir? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların % 59,9'unun erkek, % 40,1'unun kadın olduğu görülmektedir. İkinci olarak yaşınız kaç? sorusunda katılımcıların % 21,9'unun 25-34 yaş, % 55,5'inin 35-44 yaş, % 16,8'inin 45-54 yaş, % 5,8'inin 55 ve üzeri yaşlarda olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü olarak katılımcıların % 81'i doğum yeri olarak Giresun ilinin dışındaki iller şeklinde cevaplamışken, % 14,6'sı Giresun Merkez'de, % 4,4'ü de Giresun ilinin ilçelerinde doğduklarını ifade etmişlerdir. Dördüncü olarak katılımcıların % 5,1'inin 0-5000 TL, % 85,4'ünün 5001-8000 TL, % 8'inin 8001-11000 TL, % 1,5'inin 11000 TL ve üzerinde gelir düzeyinde oldukları belirlenmiştir. Beşinci olarak katılımcıların % 81'inin evli, % 19'unun bekar olduğu tespit edilmiştir. Altıncı olarak katılımcıların % 6,6'sının 1 yıl ve daha az, % 28,5'inin 2-4 yıl, % 24,1'inin 5-7 yıl, % 12,4'ünün 8-10 yıl ve % 28,5'inin 11 yıl ve üzerinde Giresun kentinde yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Yedinci olarak katılımcıların akademik unvanlarının dağılışları incelendiğinde % 5,8'inin Profesör, % 13,9'unun doçent, % 46,7'sinin doktor öğretim üyesi, % 27,7'sinin öğretim görevlisi ve % 5,8'inin araştırma görevlisi olduğu anlaşılmaktadır. Sekizinci olarak katılımcıların akademik deneyimlerinin süresi incelendiğinde, % 3,6'sının 1 yıl ve daha az, % 16,8'inin 2-4 yıl, % 22,6'sının 5-7 yıl, % 19'unun 8-10 yıl ve % 38'inin 11 yıl ve üzerinde akademik tecrübelerinin olduğu belirlenmiştir.

İkinci bölümde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanların ülkemiz ve Giresun ilindeki yaylalarla ilgili bilgi durumları, yayları kullanma durumları, yaylalardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, yaylalara çıkış amaçları ile yaylaların geleceği vb konularda bakış açılarının tespit edilmesine yönelik sorular bulunmaktadır. Bunlardan 13 tanesi çoktan seçmeli, 2 tanesi açık uçlu, 7 tanesi üç likertli olmak üzere 22 soru bulunmaktadır. İlk olarak "yayla deyince aklınıza ne gelmektedir?" sorusunda katılımcıların % 21,5'i havası ve suyu sağlıklı yer, % 20,3'ü rekreasyon ve piknik alanı, % 19,8'i hayvan otlatılan yer % 19,6'sı yazın çıkılan yer, 18,6'sı yüksekte kalan otlak sahaları şeklinde cevap vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. İkinci olarak "Giresun ili dışında herhangi bir yaylayı ziyaret ettiniz mi?" sorusuna katılımcıların % 67,9'u evet, % 29,2'si hayır ve % 2,9'u fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. Üçüncü olarak "Giresun ili dışında hangi yaylaları ziyaret ettiniz?" şeklindeki açık uçlu soruya katılımcılar Ayder yaylası başta olmak üzere Perşembe, Çambaşı, Kafkasör, Pokut, Ovit, Anzer, Handüzü, Hıdırnebi, Sis Dağı vb. Ordu, Trabzon, Artvin illeri gibi yakın çevredeki illerin yaylaları ile Tokat, Antalya, Kastamonu, Mersin, Kayseri, Sivas, Isparta vb illerin yaylalarını cevap olarak yazmışlardır. Dördüncü olarak "Giresun ilinde herhangi bir yaylayı ziyaret ettiniz mi?" sorusunda katılımcıların % 90,4'ü evet, % 8,8'i hayır ve % 0,7'si fikrim yok şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir.

Beşinci olarak "Giresun ilinde hangi yaylaları ziyaret ettiniz?" şeklinde sorduğumuz açık uçlu soruda katılımcıların % 40,3'ü Kümbet Yaylası, % 24,8'i Kulakkaya Yaylası, % 21,7'si Bektaş Yaylası, % 6,2'si Paşakonağı Yaylası, % 2,7'si Gölyanı Yaylası, % 2,3'ü Sis Dağı Yaylası ve % 1,9'u diğer yaylaları (Karagöl, Eğribel, Taşbaşı, Susuz, Sırganlı, Ağaçbaşı, Kazıkbeli, Çakrak vb.) ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Altıncı soruda katılımcılara "Sizce Giresun ilindeki en tanınmış yayla hangisidir?" sorusunu yönelttiğimizde % 73,7'si Kümbet Yaylası, % 14,6'sı Kulakkaya Yaylası, % 7,3'ü Bektaş Yaylası, % 2,9'u Sis Dağı Yaylası, % 1,5'i Paşakonağı Yaylası şeklinde cevap vermişlerdir. Yedinci soruda "Giresun ilindeki yaylaları ziyaret etme sıklığınız hangi düzeydedir?" sorusunu yönelttiğimiz katılımcıların % 54,7'si üç ve daha fazla kere gittiğini, % 19,7'si bir kez gittiğini, % 19'u iki kez gittiğini ve % 6,6'sı hiç gitmediğini belirtmişlerdir. Sekizinci soruda "Yaylaları daha çok yılın hangi döneminde ziyaret edersiniz?" sorusuna katılımcıların % 60,6'sı yaz mevsiminde, % 21,9'u yılın herhangi bir döneminde, % 10,2'si ilkbahar mevsiminde, % 3,6'sı kış mevsiminde ve % 1,5'i sonbahar mevsiminde ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir.

Dokuzuncu olarak "Yaylaları daha çok kiminle ziyaret edersiniz?" sorusuna katılımcıların % 67'si ailemle ve akrabalarımla, % 27,7'si arkadaşlarımla, % 2,9'u yalnız ve % 2,2'si turlarla şeklinde cevap vermişlerdir. Onuncu olarak "Yaylalara çıktığınızda ne kadar vakit geçirirsiniz?" sorusunda katılımcıların % 37,2'si yarım gün, % 37,2'si bir gün, % 13,1'i 2-4 saat, % 5,1'i 1 günden fazla, % 4,4'ü 1-2 saat ve % 2,9'u konaklama yaparım şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir. On birinci soruda "Yaylalara çıkarken daha çok hangi tür aracı kullanırsınız?" sorusunu yönelttiğimiz katılımcıların % 87,6'sı kendi aracımla, % 5,1'i tur aracıyla, % 5,1'i kiralık araçla, % 2,2'si kamu taşıtıyla yaylalara çıktıklarını belirtmişlerdir. On ikinci soruda "Haftanın daha çok hangi günlerinde yaylalara gidersiniz?" sorusunu katılımcıların % 78,1'i hafta sonu, % 18,2'si haftanın herhangi günü ve % 3,6'sı hafta içi şeklinde yanıtlamışlardır. On üçüncü olarak "Genellikle günün hangi saatlerinde yaylalara gidersiniz?" sorusunu yönelttiğimiz katılımcıların % 61,3'ü öğleden önce, % 22,6'sı öğleden sonra, % 14,6'sı günün herhangi bir saatinde ve % 1,5'i akşam vaktinde yaylalara gittiklerini belirtmişlerdir. On dördüncü olarak "Yaylalara gitme sıklığınız nasıl?" sorusunda katılımcıların % 44,8'i yılda birkaç kere, % 32,8'i yılda bir kere, % 14,2'si ayda bir kere, % 5,2'si ayda birkaç kere, % 2,2'si haftada bir kere ve % 0,7'si haftada birkaç kere şeklinde cevap vermişlerdir. On beşinci soruda "Yaylalara gitmeden önce, onlarla ilgili bilgi topladınız mı?" sorusuna katılımcıların % 48,9'u evet, % 48,9'u hayır ve % 2,2'si fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. On altıncı soruda "Yaylalara yaptığınız ziyaretlerden genel olarak tatmin düzeyiniz nasıl?" sorusunu yönelttiğimiz katılımcıların % 48,9'u tatminkar, % 33,6'sı kısmen tatminkar, % 10,9'u çok tatminkar, % 3,6'sı tatminkar değil, % 1,5'i kısmen tatminkar değil, % 1,5'i de hiç tatminkar değil şeklinde cevaplamışlardır.

On yedinci soruda "Sizce Giresun ilinde yaylalara ve yayla turizmine yeterince önem veriliyor mu?" sorusuna katılımcıların % 67,9'u hayır % 14,6'sı evet ve % 17,5'i de fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. On sekizinci soruda "Sizce Giresun ilinde yayla turizminin gelişmesi için yapılan yatırımlar yeterli mi?" sorusunu yönelttiğimiz katılımcıların % 75,9'u hayır, % 19'u evet ve % 5,1'i fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. On dokuzuncu soruda

"Sizce Giresun ili yayla turizmi bakımından gelecek için umut veriyor mu?" sorusunu katılımcıların % 59,9'u evet, % 26,3'ü hayır ve % 13,9'u fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Yirminci soruda "Giresun ilinde yaylaların turizme açılmasını ve daha fazla yerli ve yabancı turistin gelmesini destekliyor musunuz?" sorusunu katılımcıların % 70,8'i evet, % 21,2'si hayır ve % 8'i fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Yirmi birinci soruda "Yaylalara çıkış amacınız nedir?" sorusunda katılımcıların % 26,4'ü temiz hava ve suyundan istifade etmek için, % 22,7'si piknik yapmak için % 20,4'ü yayla kültürünü gözlemlemek için, % 16,3'ü yayladaki yöresel yiyecek ve içecekleri tatmak için ve % 14,4'ü festivale katılmak için yaylalara gittiklerini belirtilmişlerdir. Yirmi ikinci soruda "Yaylalarda daha çok hangi aktiviteleri yaparsınız?" sorusuna katılımcıların % 22,4'ü piknik yapmak, 19,1'i fotoğraf çekme, % 14,7'si tarihi ve kültürel mekanları ziyaret etmek, % 14,7'si doğa yürüyüşü, % 13,2'si yayladaki yöresel yiyecek ve içecekleri tatmak, % 8,6'sı macera ve aksiyonlu aktiviteler, % 7,2'si alışveriş ve eğlence şeklinde cevap vermişlerdir.

Anketimizin üçüncü bölümünde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanların Giresun ilindeki yayla ortamlarının bazı özellikleriyle ilgili beğeni durumlarını ölçen birleştirilmiş çoktan seçmeli 17 soru yer almaktadır. Birinci olarak yemekler ve içeceklerin kalitesi ve lezzeti hususunda katılımcıların beğeni durumları % 56,9'u iyi % 33,1'i orta ve % 10'u kötü şeklinde olmuştur. İkinci olarak ulaşım konusunda katılımcıların % 34,6'sı iyi, % 49,2'si orta ve 16,2'si kötü şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Üçüncü olarak etkinlikler hususunda katılımcıların % 23,8'i iyi, % 55,4'ü orta ve % 20,8'i kötü şeklinde cevaplamışlardır. Dördüncü olarak bilgilendirme ve tanıtım hususunda katılımcıların % 20,8'i iyi, % 40,8'i orta ve % 38,5'i kötü olarak yanıtlamayı tercih etmişlerdir. Beşinci olarak yayla insanın yaklaşımı konusunda katılımcıların % 72,3'ü iyi, % 23,8'i orta ve % 3,8'i kötü şeklinde yanıtlamışlardır. Altıncı olarak piknik yapanların yaklaşımı hususunda katılımcıların % 56,9'u iyi, % 34,6'sı orta ve % 8,5'i kötü şeklinde yanıtlamışlardır. Yedinci olarak yöresel ve kültürel doku hususunda katılımcıların beğeni durumlarının dağılımı % 74,6'sı iyi, % 23,1'i orta ve % 2,3'ü kötü şeklinde olmuştur. Sekizinci olarak doğal güzellikler hususunda katılımcıların % 93,1'i iyi, % 5,4'ü orta ve 1,5'i kötü olarak cevap vermişlerdir. Dokuzuncu olarak temizlik ve hijyen hususunda katılımcıların % 45,4'ü iyi, % 36,9'u orta ve % 17,7'si kötü olarak cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Onuncu olarak ürün ve hizmetlerin fiyatı hususunda katılımcıların % 36,9'u iyi, % 47,7'si orta ve % 15,4'ü kötü olarak yanıtlama tercihinde bulunmuşlardır. On birinci olarak hizmet kalitesi hususunu katılımcıların % 26,2'si iyi, % 53,8'i orta ve % 20'si kötü olarak yanıtlamışlardır. On ikinci olarak havası ve suyu hususunda katılımcıların % 96,9'u iyi, % 3,1'i orta olarak yanıt vermişlerdir. On üçüncü olarak doğallığı ve özgünlüğü hususunu katılımcıların % 90,8'i iyi, % 8,5'i orta ve % 0,8'i kötü olarak cevaplamışlardır. On dördüncü olarak yaylanın korunması ve sürdürülebilirliği konusunu katılımcıların % 53,1'i iyi, % 34,6'sı orta ve % 12,3'ü kötü olarak cevaplamayı tercih etmişlerdir. On beşinci olarak sakinlik ve sessizlik konusuna katılımcıların % 85,4'ü iyi, % 11,5'i orta ve % 3,1'i kötü olarak yanıt vermeyi uygun görmüşlerdir. On altıncı olarak piknik alanları hususuna katılımcıların % 53,8'i iyi, % 39,2'si orta ve % 6,9'u kötü olarak yanıt vermişlerdir. On yedinci olarak güvenlik hususunda katılımcıların % 40'ı iyi, % 37,7'si orta ve % 22,3'ü kötü olarak yanıt vermeyi tercih etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Giresun ili, yüzyıllardır yaylacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir bölgede yer almakta olup, bölge insanının yaşamında yaylaların ve yaylacılığın vazgeçilmez bir değeri söz konusudur. Yaylalarla adeta bütünleşmiş olan bölge insanı, kış mevsiminin bitişinin ve ilkbaharın ayak seslerinin duyulmasının ardından yaylaların yolunu tutmakta ve yaylalara büyük bir tutkuyla gitmektedirler. Belki günümüzde eskiden olduğu gibi hayvanlarıyla taşıtsız bir şekilde yaylalara çıkanlar ve klasik yaylacılık yapanların oranı azalsa da, bölge insanının içindeki yayla tutkusu büyük oranda varlığını korumaktadır. Bu bağlamda sahil kesiminde ikamet edenlerden klasik yaylacılık amaçlı olmasa bile turizm ve rekreasyon amaçlı olarak çok sayıda kişinin yaz mevsiminde günübirlik olarak yaylaları ziyaret ettikleri gözlenmektedir.

Günümüzde bölgemizdeki yaylalarda klasik yaylacılık faaliyetlerinin yanı sıra turizm ve rekreasyon faaliyetleri de gelişme göstermektedir. Bu durum Giresun ilinde de gözlenmektedir. Giresun ilinde yayla turizm merkezleri olan Kümbet, Bektaş, Kulakkaya yaylaları başta olmak üzere Paşakonağı, Sis Dağı, Ağaçbaşı gibi turizm ve rekreasyon faaliyetleri bakımından uygun olanlar da bu gelişmelerden etkilenmektedirler. Giresun ilinde başta Giresun kenti olmak üzere sahil kesimindeki yerleşmelerde yaşayanlar için yaz mevsiminde genellikle günübirlik olarak en çok tercih edilen yerler içerisinde yaylalar dikkat çekmektedir. Yaylalar, ildeki Giresun Üniversitesi akademisyenlerinin de oldukça ilgi gösterdiği sayfiye yerleri arasındadır. Bu çalışmamızda da Giresun Üniversitesi'ndeki akademik personelin, yaylardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, bu faaliyetlere yönelik bakış açıları tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çünkü yaylalar, yaylacılık, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetleri, bunların sürdürülebilir bir şekilde devamı ve gelecek nesillere taşınması bağlamında akademisyenlerin bakış açısının önemli olduğu kanısındayız. Böylelikle bu meselelere akademik bir pencereden yaklaşmış olabilmek de söz konusu olacaktır. İşte düşüncelerle Giresun Üniversitesinde görev yapan akademisyenlere yönelttiğimiz anketten elde ettiğimiz bulgular aşağıda kelimelere dökülmüştür.

Anketimizin ilk bölümünde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanların kişisel ve demografik bilgileri incelenmiştir. Bu kapsamda anketimize katılan akademik personelin yarıdan fazlasının erkeklerden olduğu, yarıdan fazlasının 35-44 yaş aralığındakilerden meydana geldiği, büyük çoğunluğunun Giresun ili dışında doğduğu, büyük çoğunluğunun aylık 5001-8000 TL gelire sahip olduğu, önemli bir bölümünün evlilerden oluştuğu, yarısından fazlasının 8-10 yıl ile 11 yıl ve üzerinde Giresun Merkez'de ikamet etmekte olduğu, doktor öğretim üyesi ve öğretim görevlilerin çoğunluğu oluşturduğu, 11 yıl ve üzerinde akademik deneyimi olanların katılımcılar içerisinde ilk sırada olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci bölümde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanlardan ülkemiz ve Giresun ilindeki yaylalarla ilgili bilgi durumları, yayları kullanma durumları, yaylalardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, yaylalara çıkış amaçları ile yaylaların geleceği vb konularda sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Bu

kapsamda ankete katılanların yaylaları havası ve suyu sağlıklı yer, rekreasyon ve piknik sahası, hayvan otlatılan saha ve yazın çıkılan yer olarak gördükleri, yarıdan fazlasının Giresun ili dışında herhangi bir yaylayı ziyaret ettikleri, katılımcıların Giresun ili dışında en çok ziyaret ettikleri yaylaların başta Ayder Yaylası olmak üzere Rize, Trabzon, Artvin ve Ordu gibi çevre illerdeki yaylalar olduğu, katılımcıların tamamına yakınının Giresun ilinde bir yaylayı ziyaret ettiği, Giresun ilinde en çok ziyaret edilen yaylaların aynı zamanda yayla turizm merkezleri olan Kümbet, Kulakkaya ve Bektaş yaylaları olduğu, katılımcıların yarıdan fazlasının yaylaları üç ve daha fazla kere ziyaret ettiği, katılımcıların yarısından fazlasının yaz mevsiminde yaylaları ziyaret etmeyi tercih ettikleri, katılımcıların büyük çoğunluğunun yaylaları aile, akraba ve arkadaşlarıyla ziyaret ettikleri, katılımcıların yaylada vakit geçirme sürelerinin çoğunlukla yarım gün ve bir gün olduğu, katılımcıların büyük çoğunluğunun yaylalara çıkarken özel araçlarını tercih ettikleri, katılımcıların büyük çoğunluğunun hafta sonu ve gün içerisinde de öğleden önce yaylalara gitmeyi tercih ettikleri, katılımcıların yarısına yakının yılda birkaç kere yaylalara gittikleri, katılımcıların yaylalara gitmeden önce yaylalar hakkında bilgi toplama durumlarında evet ve hayır cevaplarının eşit oranda olduğu, katılımcıların yaylalara yaptıkları ziyaretlerden tatminkarlık durumlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Buna ek olarak ankete katılanların yarısından fazlası Giresun ilinde yaylalara ve yayla turizmine yeterince önem verilmediğini, katılımcıların büyük çoğunluğu Giresun ilinde yayla turizminin gelişmesi için yapılan yatırımların yeterli olmadığını, katılımcıların yarıdan fazlası Giresun ilinin yayla turizmi bakımından gelecek için umut verdiğini, katılımcıların büyük çoğunluğu Giresun ilinde yaylaların turizme açılmasını ve daha fazla yerli ve yabancı turistin gelmesini desteklediklerini, katılımcılar genellikle yaylalara temiz hava suyundan yararlanmak, piknik yapmak, yayla kültürünü gözlemlemek, yayladaki yöresel yiyecek ve içecekleri tatmak gibi amaçlarla çıktıklarını, yaylalarda en fazla yaptıkları aktivitelerin piknik yapma, fotoğraf çekme, tarihi ve kültürel mekanları ziyaret etme, doğa yürüyüşü gibi açık alanda yapılan etkinlikler olduğunu belirtmişlerdir.

Anketimizin üçüncü bölümünde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanlardan Giresun ilindeki yayla ortamlarının bazı özellikleriyle ilgili beğeni durumlarını ölçen birleştirilmiş çoktan seçmeli sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların yemeklerin ve içeceklerin lezzeti ve kalitesi, yöresel ve kültürel doku, yayla sakinlerinin yaklaşımı, doğal güzellikler, piknik yapanların yaklaşımı, piknik alanları, sakinlik ve sessizlik, yaylaların korunması ve sürdürülebilirliği, doğallık ve özgünlük, yaylaların havası ve suyu gibi durumlarda beğeni seviyelerinin yükseldiği, buna karşın yaylaların güvenliği, hizmet kalitesi, temizlik ve hijyen, bilgilendirme ve tanıtım, ulaşım, etkinlikler gibi durumlarda beğeni seviyelerinin düştüğü anlaşılmaktadır.

Anketimizin son bölümünde Giresun Üniversitesi akademik personelleri içerisinde anketimize katılanlardan Giresun ilindeki yaylalar, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetleriyle ilgili olarak dikkatlerini çeken sorunlar ve önerileri belirtmeleri istenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların en çok dikkatini çeken sorunlar şunlardır; ulaşım sorunu (yol aydınlatma, tabela, bariyer, asfalt kalitesi vb), tanıtım eksikliği, altyapı eksikliği, yatırım ve

teşviklerin eksikliği, yerel halk ve esnafın çeşitli hususlarda bilinçlenme eksikliği, doğanın korunması konusundaki yetersizlikler, güvenlik sorunu, hizmet kalitesinin eksikliği, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin kontrolsüzce ilerlemesi, ateşli silahlarla yapılan atışlar, kaynak ve yatırım eksikliği vb.

Sonuç olarak şunları ifade etmeliyiz ki, Giresun ilindeki yaylalar, ilde yaşayan her kesimden ilgi gördüğü gibi Giresun Üniversitesi akademik personelleri tarafından ilgiyle gezilmektedir. Anketimize katılarak Giresun ilindeki yaylalar, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetleriyle ilgili olarak düşüncelerini bizimle paylaşan akademisyenlerin de vurguladığı gibi ildeki yaylaların oldukça değerli, korunması gereken, kısa vadeli çıkarlarla değil de uzun vadeli ve sürdürülebilirlik ilkesi dikkate alınarak planlamaların yapılmasının gereklilik arz ettiği doğa ve kültür miraslarımız oldukları hiçbir zaman unutulmamalıdır. Buna ek olarak yukarıda vurgulanan sorunların çözümüne yönelik olarak çalışmaların sürdürülmesinin, içerisinde alanında uzmanlaşmış akademisyenlerin de olduğu proje ve planlamaların artarak devam ettirilmesinin ve bildiri yapma olanağı bulduğumuz bu tür yaylacılık sempozyumlarına ilerleyen dönemde de yenilerinin eklenmesinin, ildeki yaylacılık faaliyetleri ile yayla turizmi ve rekreasyon aktivitelerinin istenilen düzeyde geliştirilmesine katkılar sağlayacağı kanısındayız.

KAYNAKÇA

Anonim, (2018). Kurum İç Değerlendirme Raporu. Giresun: Giresun Üniversitesi. Erişim Adresi: https://www.giresun.edu.tr/Files/ckFiles/giresun-edu-tr/RAPORLAR/2018%20Kurum%20%C4%B0%C3%A7%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

Bekdemir, Ü. ve Sezer, İ.. (2016). *Giresun İlinin Turizm Potansiyeli*. Giresun Ü. Bilimsel Araştırma Başkanlığı (BAP) Projesi, Proje No: Sos-BAP-A-220413-37, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Doğanay H. ve Zaman, S. (2016). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

Haberal, H. (2015). *Turizmde Alternatif, Ekolojik Turizm-Doğa Turizmi, Kırsal Turizm, Yayla Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kılbaş, Ş. (2010). *Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Özgüç, N. (2017). *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html (Erişim Tarihi: 23.10.2019).

http://abvs.giresun.edu.tr (Erişim Tarihi: 23.10.2019)

YAYLALARDAKİ KONAKLAMA TESİSLERİNİN HELAL TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDER YAYLASI ÖRNEĞİ

EVALUATION OF THE ACCOMMODATION FACILITIES IN THE HIGHLANDS IN TERMS OF HALAL TOURISM: AYDER HIGHLAND EXAMPLE

Ünsal BEKDEMİR[*]*, İbrahim SEZER*[**]

Özet

Doğu Karadeniz'deki yaylalar, doğal güzellikleri, kültürel ve yöresel özellikleriyle son zamanlarda yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bölgedeki yaylaların son dönemde özellikle muhafazakâr Arap turistlerin de ilgisiyle karşı karşıya olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla bölgede bulunan Ayder Yaylası gibi yaylalardaki konaklama tesislerinin muhafazakâr turistler açısından gerekli altyapı ve donanıma sahip olmaları önem taşımaktadır. Dolayısıyla eldeki bu çalışma, Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin muhafazakâr turistler açısından gerekli altyapı ve donanıma ne düzeyde sahip olduklarını inceleme gayesiyle hazırlanmıştır. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak örnek olay (durum çalışması) yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak; gezi-gözlem ve anket formundan yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesisleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle 11 adet konaklama tesisi yetkilisiyle yüz yüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmalarından ve anket formundan elde edilen bilgiler ışığında çalışma şekillendirilmiştir. Anket çalışmamızdan elde ettiğimiz verilere göre; Ayder Yaylası'nda konaklama tesislerinde genel itibariyle muhafazakâr turistlere uygun özelliklerin büyük oranda mevcut olduğu, abdest alma ve namaz kılma olanaklarının büyük oranda mevcut olduğu, alkol ürünlerinin sunulmadığı, domuz ve domuz yağı ürünlerinin kullanılmadığı, büyük oranda odalarda tesbih, seccade ve Kuran-ı Kerim'in bulunduğu gibi helal turizmi destekleyici özelliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yayladaki konaklama

[*] Prof. Dr.; Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
E mail: unsal.bekdemir@giresun.edu.tr
[**] Doç.Dr.; Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, E mail: ibrahimsezer@mynet.com

tesislerinde helal turizm veya helal gıda sertifikasının olmadığı, kadın ve erkeklere ayrı ibadet alanlarının, eğlence ve etkinliklerin olmadığı gibi helal turizmi destekleyici olmayan özelliklerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Ayder Yaylası gibi muhafazakâr yerli ve Arap turistlerin rağbet gösterdiği yaylalarda özellikle muhafazakar turistlere yönelik konaklama olanaklarının geliştirilmesinin ve konaklama tesislerinin en azından bir kısmında helal turizm sertifikalandırılmasının yapılabilmesinin, bölgedeki yaylalarda turistik çekim gücünün artmasında yararlı olacağı kanısındayız.

Anahtar Sözcükler: Yayla, turizm, muhafazakâr, helal.

Abstract

The highlands in the eastern Black Sea, attracts the attention of local and foreign tourists in recent times with its natural beauties and cultural and regional features. It is observed that the highlands in the region have been faced with the interest of particularly conservative Arab tourists in the recent period. Therefore, it is important that the accommodation facilities in the highland, such as Ayder Highland in the region, have the necessary infrastructure and equipment for conservative tourists. Therefore this study was prepared with the aim of examining how the accommodation facilities in Ayder Highland have the necessary infrastructure and equipment for conservative tourists. It was preferred case study as a research method in this study. There were used travel-observation and survey form as data collection method. The universe of the research is the accommodation facilities in Ayder Plateau. In this context, it was conducted a face-to-face survey with 11 accommodation authorities with simple random sampling in Ayder Highland. The study was shaped in the light of the information obtained from field researches and survey form. According to the data we obtained from our survey study; the accommodation facilities in Ayder Highland are largely available for conservative tourists, the ablution and prayer opportunities are largely present, alcohol products are not presented, pigs and piglets products are not used, and largely, prayer rug and the Qur'an are available in the rooms to be supportive of halal tourism features. However, there is no halal tourism or halal food certificate in the accommodation facilities in the highland, and the different areas of worship for women and men, as well as non-entertainment and activities that are not supportive of halal tourism. In this context, we think that development of accommodation opportunities for conservative domestic and Arabian tourists in Ayder Highland in the form of halal tourism at least as part of the accommodation facilities will be useful in increasing the touristic attraction of the highland in the region.

Keywords: Highland, tourism, conservative, halal,

Giriş

Dünya genelinde her geçen gün turizme katılım artmakta ve turizme katılan insan sayısı çoğalmaktadır. Dünya turizm Örgütü'nün verilerine göre 1950 yılında 25 milyon olan uluslararası turizme katılanların sayısı (Özgüç, 2017, s.1), 2018 yılında uluslararası turizme katılanların sayısı 1,4 milyara ulaşmıştır. Uluslararası turist sayısını büyüme oranı % 5 gibi önemli bir düzeydedir (WTO, 2019, s.2). Dünya genelinde turizme katılanların sayısının her geçen yıl artış göstermesi ve turizmdeki taleplerin çeşitlenmesi, turistlere sunulan arz kaynaklarının ve turizm türlerinin de çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde kıyı turizmi, kış turizmi gibi klasik turizm türlerine kültür turizmi, inanç turizmi ve İslami veya helal turizm gibi turizm türleri de eklenmiş durumdadır.

TDK sözlüğünde helal, "Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı" olarak tanımlanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr). Helal kavramı günümüzde gıdadan giyime, kozmetikten turizme kadar pek çok sektörde giderek daha fazla duyulmaktadır. İslami turizm olarak bilinen helal turizm, turizm sektörü için oldukça yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Zailani vd, 2011'den akt. Tekin ve Yılmaz, 2016, s. 2047). Helal turizm, kısaca turizm endüstrisi ile ilgili olan bir olayın ya da nesnenin İslami kurallara göre gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Turizm sektöründe Müslüman turistlerin istek ve beklentilerine cevap vermek; yeni bir pazar oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda; yiyecek-içecekten, eğlence hizmetlerine kadar pek çok turistik hizmeti bünyesinde barından bir turizm anlayışının ortaya çıkmasına vesile olmuştur ki literatürde bu kavram genel olarak helâl turizm şeklinde karşılık bulmaktadır (İstanbullu Dinçer & Erkol Bayram, 2017, s. 26-27).

Doğu Karadeniz bölümü de Müslüman seyahat pazarının ülkemize yönelik artan ilgisinden istifade eden yerlerdendir. Trabzon başta olmak üzere Rize ve Ordu illeri, Arap ve Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere Müslüman ülkelerden gelen Müslüman ziyaretçileri ağırlamaktadır. Bu ziyaretçilerin en çok ilgi gösterdiği yerler arasında, bu illerdeki yaylalar başta gelmekte olup, özellikle de Rize iline bağlı Ayder Yaylası da bu ilgiden en çok istifade eden yaylaların başında gelmektedir. Ayder Yaylası, son yıllarda başta Suudi Arabistan, BAE, Katar gibi Körfez ülkeleri olmak üzere Arap ve Ortadoğu ülkelerinden ziyaretçileri ağırlamaktadır. Ayder Yaylası'nda, gerek yerli gerekse yurt dışından gelen ziyaretçilerin ağırlanması için erişim, yeme-içme ve konaklama altyapısı iyileştirilmekte ve çok sayıda konaklama tesisi mevcut durumdadır. Bölgedeki yaylalara göre oldukça iyi durumda olan Ayder Yaylası'nda özellikle Arap ve Ortadoğu ülkelerinden gelen Müslüman ziyaretçilere elverişli konaklama olanaklarının da oluşturulması önem arz etmektedir. Çalışmamızda bu durum incelenmekte ve yaylada anket uygulanan 11 adet konaklama tesisinin helal turizm açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Araştırma Sahasının Genel Özellikleri

Çalışma sahası olarak belirlediğimiz Ayder Yaylası, Doğu Karadeniz Bölümü'nde Rize ilinin Çamlıhemşin ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Ayder Yaylası, Çamlıhemşin ilçe merkezine 16 km, Rize il merkezine 87 km mesafede yer almaktadır (Harita 1). Ayder Yaylası, 1987 yılında Turizm Merkezi; 20.11.2006 tarih ve 11264 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi ilan edilerek, koruma altına alınmıştır (https://rize.ktb.gov.tr/TR-112807/ayder-kultur-ve-turizm-koruma-gelisim-bolgesi.html).

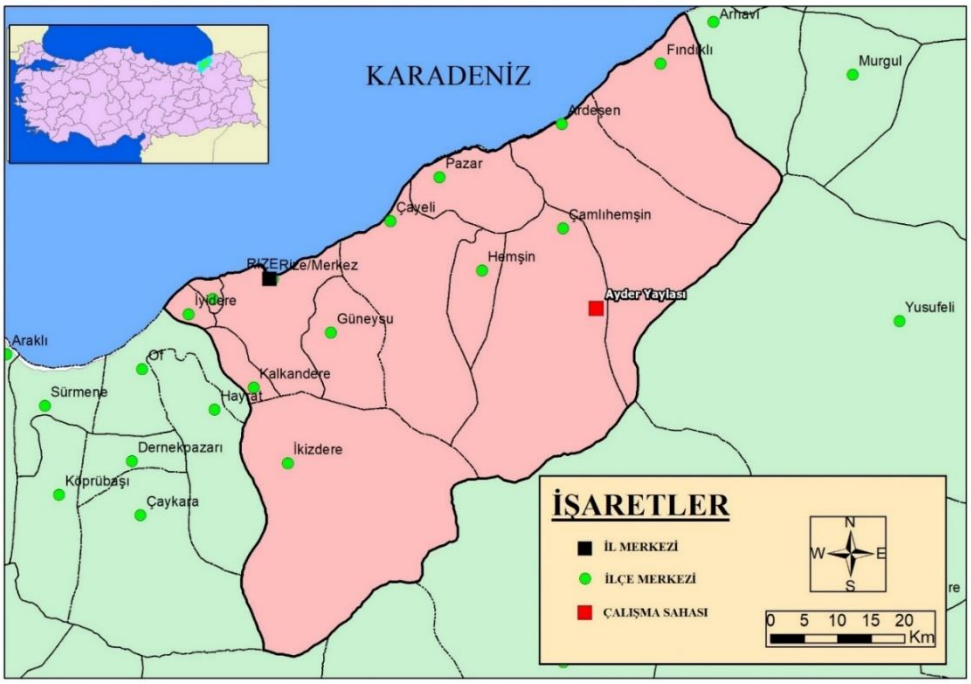

Harita 1. *Ayder Yaylası'nın lokasyonu*

Kaçkar Dağları'nın kuzey yamaçları üzerinde konumlanmış olan Ayder Yaylası'nda meskenler 1100-1350 m yükselti aralığında dağılmış durumdadır. Bitki örtüsünün tahrip edildiği yayla yerleşmesinden, Güroluk, Kaplıca, Aşağı ve Yukarı Şimşirli köylülerince ortak bir şekilde istifade edilmektedir. Kavran Deresi'nin kuzey yamaçlarında yer alan yayla yerleşmesinde meskenler, yaylanın iki başındaki Aşağı ve Yukarı Ambarlık diye isimlendirilen mevkilerde yoğunluk göstermektedir. Ayder, yaylacılık faaliyeti göz önüne alındığında ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere yılda iki kez konaklanılmasından dolayı bir anlamda bölgedeki mezra yerleşmeleriyle benzerliklere sahiptir (Zaman, 2010, s. 238-240).

Ülkemizde yayla ve yayla turizmi denince ilk akla gelen yerlerin başında gelen Ayder Yaylası, Karadeniz Bölgesinin en gözde yaylasıdır (Anonim, 2013:37). turizm merkezi olarak ilan edilmeden önce ağırlıklı olarak klasik yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığı bir yer iken, turizm merkezi olarak ilan edilmesinden günümüze kadar olan süreçte hızlı bir gelişim göstermiş, klasik yaylacılık faaliyetlerinden çok turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı bir duruma ulaşmıştır. Ayder Yaylası, bölgedeki pek çok yaylaya oranla erişim, konaklama ve diğer turistik altyapı bakımından dikkate değer bir ilerleme göstermiştir. Aynı zamanda tanınma ve markalaşma anlamında ülkemizde hiçbir yaylanın

erişemediği bir konuma yükselmiştir. Yayla, son yıllarda giderek artan düzeyde yerli ve yabancı ziyaretçi ağırlamaktadır. Bunun bir yansıması olarak yaylada çok sayıda konaklama işletmesi bulunmaktadır. Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre Ayder Yaylası'nda 1 tanesi termal tesis olmak üzere 3 adet işletme belgeli konaklama tesisi bulunmaktadır. Termal tesis özelliğinde olmayan işletme belgeli konaklama tesisleri, 68 oda ve 138 yatak kapasitesine sahiptir. Yaylada 26 adet belediye belgeli konaklama tesisi mevcut olup, söz konusu tesislerin 450 oda ve 1081 yatak kapasitesi bulunmaktadır (Tablo 1 ve 2).

Tablo 1. *Ayder Yaylası'ndaki işletme belgeli konaklama tesislerinin dağılımı*

Tesis Adı	***Oda Kapasitesi***	***Yatak Kapasitesi***
Kaçkar Resort Otel	42	86
Ayder Doğa Resort Hotel	26	52
Ayder Kaplıca Fizik Tedavi ve Rehabilistasyon Merkezi	-	-
Toplam	**68**	**138**

Kaynak: https://rize.ktb.gov.tr/TR-234935/tesisler-ve-acentalar.html (Erişim Tarihi: 10.10.2019).

Tablo 2. *Ayder Yaylası'ndaki belediye belgeli konaklama tesislerinin dağılımı.*

Tesis Adı	***Oda Kapasitesi***	***Yatak Kapasitesi***	***Tesis Adı***	***Oda Kapasitesi***	***Yatak Kapasitesi***
Haşimoğlu Otel	58	150	Altıparmak Otel	22	48
Sis Otel	37	90	İzmirlim Pansiyon	12	35
Yeşil Vadi Otel	23	50	Kuşpuni Pansiyon	15	30
Vesile Otel	11	22	Zirve Ahşap Pansiyon	10	26
Koru Otel	15	30	Serender Pansiyon	12	30
Kalegon Otel	23	60	Ahşap Pansiyon	16	36
Bukla Oberj	24	56	Köksal Pansiyon	8	26
Kervan Saray Otel	15	35	Villade Pelit Otel	15	30
Pirikoğlu Otel	12	29	Üçhanlar Pansiyon	9	15
Cihan Otel	11	29	Fora Pansiyon	8	18
Çağlayan Otel	15	30	Doğa Harikası Pans.	15	28
Yaylacı Otel	22	55	Kardelen Pansiyon	7	30
Nehirim Pansiyon	20	53	Taş Mektep Otel	16	40
Toplam				***450***	***1081***

Kaynak: https://rize.ktb.gov.tr/TR-234935/tesisler-ve-acentalar.html(Erişim Tarihi: 10.10.2019).

Ayder Yaylası, öncelikle doğal güzellikleriyle dikkat çekmektedir. Yayla, Kaçkar Dağları gibi harika doğa manzaralarıyla bezeli dağlık bölgenin eteklerinde tertemiz ve bol

oksijenli hava koşullarına sahiptir. Ayrıca Ayder yaylası ve yakın çevresi, ladin ve çamlardan oluşan iğne yapraklı ağaçlar ile gürgen, kestane, göknar ve kayın gibi geniş yapraklı ağaçların bulunduğu zengin bitki örtüsüyle kaplıdır. Kavron Deresi'nin oluşturduğu vadide yer alan yaylanın yakın çevresinde ilgi çekici şelaleler de mevcuttur. Bunun yanı sıra Karadeniz yayla kültürünün bir yansıması olan yöresel özelliklere de sahiptir. Özellikle bu bölgeye özgü mıhlama, alabalık ve yayla suyuyla odun ateşinde kaynatılan çay ile Ayder balı gibi yöresel lezzetler dikkat çekicidir. Ayder Yaylası, şifalı kaplıcalarıyla da önem taşımaktadır. Ayder Yaylası, birbirinden kıymetli doğal ve kültürel çekicilikleriyle özellikle yaz mevsiminde çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Yaylada yayla turizmi başta olmak üzere kaplıca turizmi, doğa yürüyüşü, foto safari, kamp kurma, jeep safari, manzara izleme gibi ekoturizm aktiviteleri yapılabilmektedir. Yaylada her yıl Çamlıhemşin Ayder Kültür, Sanat ve Doğa Festivali adıyla yayla şenlikleri yapılmaktadır. Ayrıca tırmanma ve dağcılık amacıyla Kaçkar Dağları'na yapılacak gezi turları için önemli bir merkezdir. Ayder Yaylası son yıllarda sadece yaz mevsiminde değil kış mevsiminde de ziyaretçi çekmektedir. Kış mevsiminde özellikle heliski (helikopterle kayak) gibi macera ve ekstrem sporları da yapılabilmektedir. Son dönemde yapılan Kardan Adam Şenlikleri gibi aktivitelerle kış mevsiminde de yaylanın canlı tutulması ve kış turizminin geliştirilmesi için çalışmalar bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Dünyada özellikle İslam dinine mensup olan ve dini duyarlılığı daha yüksek olan insanlar, kendi inançlarına uygun turizm işletmelerini tercih etmektedir. Ülkemizde de son yıllarda gerek yabancı gerekse yerli turistler içerisinde bu bağlamda turist profil özelliklerine sahip olan ve İslami kurallara uygun konaklama işletmelerini tercih edenlerin oranı daha görünür hale gelmektedir. Ülkemizin Doğu Karadeniz bölümü de özellikle Arap ve Ortadoğu ülkelerinden gelen turistleri ağırlamakta ve her geçen bu bölgelerden gelen turistlerin sayısı artış göstermektedir. Bu bölgelerden gelen turistlerin en çok tercih ettikleri yerler arasında Rize İlinin Çamlıhemşin ilçesindeki Ayder Yaylası da bulunmaktadır. Ayrıca ülkemiz içerisinde de Doğu Karadeniz bölümüne ve bu bölümdeki yaylalara giderek artan bir ilgi söz konusudur. Dolayısıyla hem ülkemiz içerisinde hem de Arap ve Ortadoğu ülkelerinden gelen ve İslami duyarlılığı yüksek olup, inançlarına uygun konaklama işletmelerinde turizme katılmak isteyenler mevcuttur.

Eldeki bu çalışma Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin İslam dinine mensup olan ve İslami duyarlılığı yüksek olan turistler açısından gerekli altyapı ve donanıma ne düzeyde sahip olduklarını inceleme gayesiyle hazırlanmıştır. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak örnek olay (durum çalışması) yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak; gezi-gözlem ve anket formundan yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesisleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle 11 adet konaklama tesisi yetkilisiyle yüz yüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmalarından ve anket formundan elde edilen bilgiler ışığında çalışma şekillendirilmiştir.

Anketimiz 8 bölüm ve 39 sorudan ibarettir. İlk bölümde katılımcılara konaklama tesislerinin tür ve kapasiteleriyle ilgili beş soru; ikinci bölümde konaklama tesislerinin genel düzeyde helal turizm olanaklarının değerlendirilmesine dönük üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 10 soru yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde konaklama tesislerinin yiyecek ve içecek olanaklarının helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 6 soru yer almaktadır. Dördüncü bölümde konaklama tesislerinin odalarının helal turizm açısından incelenmesine yönelik üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 9 soru mevcuttur. Beşinci bölümde konaklama tesislerinin eğlence ve rekreasyon olanaklarının helal turizm açısından incelenmesine yönelik üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 5 soru katılımcılara yöneltilmiştir. Altıncı bölümde konaklama tesislerinin personel olanaklarının helal turizm açısından incelenmesine yönelik üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 3 soru mevcuttur. Yedinci bölümde konaklama tesislerinin işletme faaliyetlerinin helal turizm açısından incelenmesine yönelik üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 5 soru katılımcılara yöneltilmiştir. Son bölümde de konaklama tesislerinin Ortadoğu ve Arap ülkelerinden gelen İslam dinine mensup, İslami duyarlılığı yüksek olan turistler ve helal turizm hakkında görüş ve önerilerinin değerlendirilmesine yönelik 1 açık uçlu soru yer almaktadır. Çalışmamızdaki anket soruların oluşturulmasında, Tekin ve Yılmaz (2016) çalışmasından istifade edilmiştir (Tekin & Yılmaz, 2016, s.2049). Eldeki bu çalışmadan önce Trabzon ve Ordu illerindeki konaklama sektörünün helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik iki çalışmamız mevcuttur (Sezer, 2017a; Sezer, 2017b). Bu çalışmayla ile birlikte Doğu Karadeniz'deki helal turizm potansiyelinin daha iyi incelenmesi ve ortaya çıkarılmasına katkı yapacağımız kanısındayız.

Araştırma Bulguları

Çalışmamızın bu bölümünde Ayder Yaylası'nda 10 konaklama tesisi yetkisiyle yüzyüze görüşmeyle yaptığımız anket çalışmasında elde edilen bulgular irdelenecektir. Anket çalışmamızın ilk bölümünde anket yaptığımız konaklama tesislerinin genel özellikleri değerlendirilecektir. Bu bağlamda anket yaptığımız konaklama tesislerinin % 80'i (8 adet) belediye belgeli iken, % 20'si (2 adet) işletme belgeli tesislerden oluşmaktadır. Anketimize katılan konaklama tesislerinin % 80'i (8 adet) 0-25 aralığında oda kapasitesine sahip iken, % 20'si (2 adet) 26-50 aralığında oda kapasitesine sahiptir. Anket yaptığımız konaklama tesislerinin % 50'sinde (5 adet) 51-75 aralığında yatak kapasitesi, % 30'unda (3 adet) 26-50 aralığında yatak kapasitesi ve % 20'sinde (2 adet) 0-25 aralığında yatak kapasitesi mevcuttur. Anket yaptığımız konaklama tesislerinin % 37,5'inde (3 adet) 11-15 yıl aralığında hizmet süresi olan bulunmakta iken, % 37,5'inde (3 adet) 6-10 yıl aralığında, % 12,5'inde (1 adet) 0-5 yıl aralığında, % 12,5'inde (1 adet) 16-20 yıl aralığında hizmet süresi olan konaklama tesisleri mevcuttur. Anket yaptığımız konaklama tesislerin %in 75'inde (6 adet) yarım pansiyon (oda +kahvaltı) uygulaması var iken, % 25'inde (2 adet) tam pansiyon uygulaması bulunmaktadır.

Tablo 3. *Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin helal turizm açısından genel olarak değerlendirilmesine yönelik soruları dağılımı.*

Sorular	***Evet***	***Hayır***	***Fikrim yok***	***Toplam***
	Oranı (%)	***Oranı (%)***	***Oranı (%)***	***Oranı (%)***
Oteliniz Helal Turizm konseptine uygun mu?	50	10	40	100
İşletmenizde alkol ürünleri servis ediyor musunuz?	10	90	-	100
İşletmenize gelen çiftlere evlilik cüzdanı soruyor musunuz?	30	70	-	100
Kadın ve erkek misafirler için ayrı ibadet alanları var mı?	40	60	-	100
Çalışanlar uygun kıyafet standartlarına sahip mi?	70	20	-	100
İnsan ve hayvan heykeli var mı?	50	50	-	100
Otelinizde abdest alabilme olanağı var mı?	100	-	-	100
Müşterilerin talep etmesi durumunda seccade veya Kurân-ı Kerim verme imkânınız var mı?	100	-	-	100
Mescit veya ortak ibadet yeriniz var mı?	40	60	-	100
Ramazan ayında iftar ve sahur menüleri hazırlıyor musunuz?	70	30	-	100

Anket çalışmamızın ikinci bölümünde anket yaptığımız konaklama tesislerinin genel itibariyle helal turizm açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda ankete katılan konaklama tesisleri yetkililerinden üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 10 soruya cevap vermeleri istenmiştir. İlk olarak "işletmeniz helal turizm konseptine uygun mu?" şeklindeki soruya cevap veren katılımcıların % 50'si evet, % 10'u hayır ve % 40'ı fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. İkinci olarak "işletmenizde alkol ve benzeri ürünler servis ediliyor mu?" sorusuna katılımcıların büyük oranda (% 90) oranda hayır cevabı verdikleri görülmektedir. Üçüncü olarak "işletmenize gelen çiftlerden evlilik cüzdanı isteniyor mu?" sorusuna katılımcıların % 70'i hayır, % 30'u evet cevabını verdikleri gözlenmiştir. Dördüncü olarak "tesisinizde konaklayan kadın ve erkekler için ayrı ibadet alanlar bulunmakta mı?" sorusuna katılımcıların % 60'ı evet, % 40'ı hayır şeklinde cevap vermişlerdir. Beşinci olarak "personeliniz kıyafet standartlarına sahipler mi?" sorusunu katılımcıların % 70'i evet, % 30'u hayır şeklinde cevaplamışlardır. Altıncı soruda katılımcılara "tesisinizde insan ve hayvan heykeli var mı?" sorusuna % 50 düzeyinde evet ve hayır cevabı verilmiştir. Yedinci soruda katılımcılara "tesisinizde abdest alabilme imkanı var mı?" sorusuna % 100 evet cevabı verilmiştir. Sekizinci soruda "müşterilerin talep etmesi durumunda seccade veya Kuran-ı Kerim verme imkânınız var mı?" sorusuna katılımcılar, % 100 oranında evet şeklinde cevap vermişlerdir. Dokuzuncu soruda tesisinizde "Mescit veya ortak ibadet yeriniz var mı?" sorusuna katılımcıların % 60 evet, % 40'ı hayır şeklinde cevap vermişlerdir. Bu bölümün son sorusunda misafirlerinize Ramazan ayında iftar ve sahur menüleri sunuyor musunuz?" sorusunu katılımcıların % 70''i evet, % 30'u hayır olarak cevaplamışlardır (Tablo 3).

Tablo 4. *Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin yiyecek ve içecek hizmetlerinin helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik soruları dağılımı.*

Sorular	Evet	Hayır	Fikrim yok	Toplam
	Oranı (%)	Oranı (%)	Oranı (%)	Oranı (%)
Müşterilerinize sunduğunuz yiyecek ve içeceklerin helal tarzda olmasına yani İslâmi kurallara uygun olmasına dikkat ediyor musunuz?	100	-	-	100
Yemeklerde domuz ve domuz yağı ürünleri kullanıyor musunuz?	-	100	-	100
Yiyecek ve içeceklerde alkol kullanımı var mı?	-	100	-	100
Gıda satın alınmasında özellikle helâl sertifikalı ürünleri tercih ediyor musunuz?	70	10	20	100
Etlerin İslâmi kurallara göre kesilmiş hayvanlardan olmasına dikkat ediyor musunuz?	80	10	10	100
Ortak yemek yeme alanları dışında kadın misafirlere ve ailelere özel ilave yemek yeme alanlarınız var mı?	50	50		100

Anketimizin üçüncü bölümünde anketimize katılan konaklama tesislerinin yiyecek ve içecek hizmetleri helal turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ankete katılan konaklama tesisleri yetkililerine üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 6 soru yöneltilmiştir. İlk soruda "müşterilerinize sunduğunuz yiyecek ve içeceklerin helal tarzda olmasına yani İslami kurallara uygun olmasına özen gösteriyor musunuz?" sorusunu katılımcıların tamamı evet şeklinde cevaplamışlardır. İkinci soruda "yemeklerde domuz ve domuz yağı ürünleri kullanmakta mısınız?" sorusuna katılımcıların tamamı hayır cevabını vermişlerdir. Üçüncü soruda "yiyecek ve içeceklerde alkollü ürün kullanıyor musunuz?" sorusuna katılımcıların tamamı hayır şeklinde cevap vermişlerdir. Dördüncü soruda "gıda satın alınmasında özellikle helâl sertifikalı ürünleri tercih ediyor musunuz?" sorusunu katılımcıların % 70'i evet, % 10'u hayır ve % 20'si fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Beşinci soruda "etlerin İslami kurallara göre kesilmiş hayvanlardan olmasına dikkat ediyor musunuz?" sorusunu katılımcıların % 80'i evet, % 10'u hayır ve % 10'u fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Son olarak "ortak yemek yeme alanları dışında kadın misafirlere ve ailelere özel ilave yemek yeme alanlarınız var mı?" sorusunu katılımcıların % 50'si evet, % 50'si hayır olarak cevaplamışlardır (Tablo 4).

Anketimizin dördüncü bölümünde anketimize katılan konaklama tesislerinin oda hizmetleri helal turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ankete katılan konaklama tesisleri yetkililerine üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 9 soru yöneltilmiştir. İlk olarak " odalarda Kur'an-ı Kerim bulunmakta mı? sorusunu katılımcıların % 80'i hayır, % 20'si evet şeklinde cevaplamışlardır. İkinci soruda "odalarda seccade bulunur mu?" sorusunu katılımcıların % 90'ı evet, % 10'u hayır şeklinde cevaplamışlardır. Üçüncü soruda "odalardaki televizyonlarda İslami ölçülere uygun olmayan kanallar mevcut mu?" sorusunu katılımcıların % 70'i hayır, % 10'u evet ve % 20'si fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Dördüncü soruda "odalarda kıbleyi gösteren işaretler var mı?" sorusunu % 70'i evet, % 30'u hayır şeklinde cevaplamışlardır. Beşinci olarak "odalarda namaz vakitlerini gösteren broşür

veya takvim var mı?" sorusunda katılımcıların % 50'si evet, % 50'si hayır olarak cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Altıncı soruda "lavabo malzemeleri helâl kriterlerine uygun durumda mı?" sorusuna katılımcıların % 70'i evet, % 30'u hayır olarak cevap vermişlerdir. Yedinci olarak "odalardaki minibar buzdolabında alkollü içecekler var mı?" sorusunu katılımcıların % 90'ı evet, % 10'u hayır şeklinde cevaplamışlardır. Sekizinci soruda "banyolar abdest almaya uygun durumda mı?" sorusunu katılımcıların tamamı evet cevabını vermişlerdir. Son olarak "banyo ve kişisel temizlik malzemelerinde alkolsüz ürünleri tercih ediyor musunuz?" sorusunu katılımcıların % 66,7'si evet, % 11,1'i hayır ve % 22,2'si fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır (Tablo 5).

Tablo 5. *Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin oda hizmetlerinin helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik soruları dağılımı.*

Sorular	***Evet***	***Hayır***	***Fikrim yok***	***Toplam***
	Oranı (%)	*Oranı (%)*	*Oranı (%)*	*Oranı (%)*
Odalarda Kur'an-ı Kerim var mı?	20	80	-	100
Odalarda Seccade var mı?	90	10	-	100
Odalardaki televizyonlarda İslami ölçülere uygun olmayan kanallar var mı?	10	70	20	100
Odalarda kıbleyi gösteren işaretler var mı?	70	30	-	100
Odalarda namaz vakitlerini gösteren broşür veya takvim var mı?	50	50	-	100
Lavabo malzemeleri helâl kriterlerine uygun mu?	70	30	-	100
Odalardaki minibar buzdolabında alkollü içecekler var mı?	10	90	-	100
Banyolar abdest almaya uygun yapıda mı?	100	-	-	100
Banyo ve kişisel temizlik malzemelerinde alkolsüz ürünleri kullanıyor musunuz?	66,7	11,1	22,2	100

Anketimizin beşinci bölümünde anketimize katılan konaklama tesislerinin eğlence ve rekreasyon hizmetleri helal turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ankete katılan konaklama tesisleri yetkililerine üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 5 soru yöneltilmiştir. İlk olarak "gece kulübü ve bar gibi gece eğlencesi yapılan mekanlara sahip misiniz?" sorusunda katılımcıların tamamı hayır seçeneğini işaretlemişlerdir. İkinci soruda "erkekler ve kadınlar için ayrı eğlence ve etkinlik imkanlarına (kadınlar matinesi vb.) sahip misiniz?" sorusuna katılımcıların yine tamamı hayır cevabını vermişlerdir. Üçüncü soruda "işletmenizde dini açıdan önemli günlerde (Kandil, bayram ve Ramazan vb) etkinlikler gerçekleştirilmekte midir?" şeklindeki soruya katılımcıların % 70'i hayır % 20'si evet ve % 10'u fikrim yok olarak cevap vermişlerdir. Dördüncü soruda "işletmenizde dini hassasiyeti

olan müşterileri rahatsız edici içeriği olan müzik yayını yapılmakta mıdır?" sorusuna katılımcıların % 90'ı hayır, % 10'u evet şeklinde cevap vermişlerdir. Beşinci soruda "işletmenizde restoran, lobi gibi ortak kullanım alanlarında dini müzik yayınları (ilahi vb) var mı?" sorusunu katılımcıların tamamı hayır şeklinde cevaplamışlardır (Tablo 6).

Tablo 6. *Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin eğlence ve rekreasyon hizmetlerinin helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik soruları dağılımı.*

Sorular	***Evet***	***Hayır***	***Fikrim yok***	***Toplam***
	Oranı (%)	*Oranı (%)*	*Oranı (%)*	*Oranı (%)*
Gece kulübü ve bar gibi gece eğlencesi yapılan mekanlarınız var mı?	-	100	-	100
Erkekler ve kadınlar için ayrı eğlence ve etkinlik imkanlarınız var mı?(Kadınlar Matinesi vb)	-	100	-	100
İşletmenizde dini açıdan önemli günlerde (Kandil, bayram ve Ramazan vb) etkinlikler düzenlenir mi?	20	70	10	100
Dini hassasiyeti olan müşterileri rahatsız edici içeriği olan müzik yayını var mı?	10	90	-	100
Otelinizdeki restoran, lobi gibi ortak kullanım alanlarında dini müzik yayınları (İlahi vb) yapılıyor mu?	-	100	-	100

Tablo 7. *Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin personel durumlarının helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik soruları dağılımı.*

Sorular	***Evet***	***Hayır***	***Fikrim yok***	***Toplam***
	Oranı (%)	***Oranı (%)***	***Oranı (%)***	***Oranı (%)***
Kadın misafirlere ait alanlarda kadın personel, erkek misafirlere ait alanlarda erkek personel istihdam ediliyor mu?	10	90	-	100
Personele ibadetlerini yerine getirebilmeleri için imkan sunuluyor mu ?	90	10	-	100
Ramazan ayında Müslüman personel için uygun çalışma süreleri sunulması söz konusu mu?	90	10	-	100

Anketimizin altıncı bölümünde anketimize katılan konaklama tesislerinin personel durumlarının helal turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ankete katılan

konaklama tesisleri yetkililerine üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 3 soru yöneltilmiştir. İlk soruda "kadın misafirlere ait alanlarda kadın personel, erkek misafirlere ait alanlarda erkek personel hizmet veriyor mu?" sorusuna katılımcıların % 90'ı hayır, % 10'u evet cevabını vermişlerdir. İkinci soruda "personele ibadetlerini yerine getirebilmeleri için olanağı sunuluyor mu?" sorusunu katılımcıların % 90'ı evet, % 10'u hayır şeklinde cevaplamışlardır. Üçüncü soruda "Ramazan ayında Müslüman personel için uygun çalışma süreleri sunulması söz konusu mu?" sorusunda katılımcıların % 90'ı evet, % 10'u hayır şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir (Tablo 7).

Tablo 8. *Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin işletme faaliyetlerinin helal turizm açısından değerlendirilmesine yönelik soruları dağılımı.*

Sorular	***Evet***	***Hayır***	***Fikrim yok***	***Toplam***
	Oranı (%)	***Oranı (%)***	***Oranı (%)***	***Oranı (%)***
İşletme yönetiminde İslami kurallara uygun finansal çözümler tercih ediliyor mu?	50	30	20	100
Pazarlama çalışmalarında etik kurallara özel önem veriliyor mu?	90	10	-	100
İslami kurallara uygun sosyal sorumluluk uygulamaları gerçekleştiriliyor mu?	50	30	20	100
Hayırseverlikle alakalı bağış uygulamalarına dahil olunuyor mu?	90	10	-	100
Bağış veya sadaka kutunuz var mı?	20	80	-	100

Anketimizin yedinci bölümünde anketimize katılan konaklama tesislerinin işletme faaliyetlerinin helal turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ankete katılan konaklama tesisleri yetkililerine üç likertli (evet, hayır ve fikrim yok) 5 soru yöneltilmiştir. İlk olarak "işletme yönetiminde İslami kurallara uygun finansal çözümler uygulanıyor mu?" sorusunu katılımcıların % 50'si evet, % 30'u hayır ve % 20'si fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. İkinci soruda "pazarlama çalışmalarında etik kurallara dikkat ediliyor mu?" sorusuna katılımcıların % 90'ı evet, % 10'u hayır şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Üçüncü olarak "İslami kurallara uygun sosyal sorumluluk uygulamaları yapılıyor mu?" sorusunu katılımcıların % 50'si evet, % 30'u hayır ve % 20'si fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Dördüncü soruda hayırseverlikle alakalı bağış uygulamalarına katılım gösteriliyor mu?" sorusuna katılımcıların % 90'ı evet, % 10'u hayır şeklinde cevap vermişlerdir. Beşinci soruda "bağış veya sadaka kutunuz bulunuyor mu?" sorusunda katılımcıların % 20'si evet, % 80'i hayır cevabını vermişlerdir (Tablo 8).

Sonuç ve Öneriler

Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesislerinin İslam dinine mensup olan ve İslami duyarlılığı yüksek olan turistler açısından gerekli altyapı ve donanıma ne düzeyde sahip olduklarını inceleme gayesiyle hazırlanmış olan bu çalışmada anket yaptığımız konaklama tesislerinden elde edilen bulgulara göre, Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesisleri değerlendirebilecek düzeyde helal turizm potansiyeli içermektedir. Bu bağlamda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Anketimizin ilk bölümünde yetkilileriyle anket yaptığımız konaklama tesislerinin büyük çoğunluğunun belediye belgeli olduğu, 0-25 aralığında oda sayısın sahip oldukları, yarısında 51-75 yatak kapasitesinin olduğu, üçte birinde 6-10 yıl ve 11-15 yıl hizmet süresinin olduğu, önemli bölümünün yarım pansiyon şeklinde hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Anketimizin ikinci bölümünde yetkilileriyle anket yaptığımız konaklama tesislerinin yarısının helal turizm konseptine uygun oldukları, tamamına yakınının alkollü ürünleri servis etmedikleri, büyük çoğunluğunun gelen çiftlere evlilik cüzdanı sorduğu, yarısından fazlasında çalışanların uygun kıyafete sahip oldukları, yarısında insan ve hayvan heykelinin olmadığı, tamamında abdest alabilme ve müşterilere istemeleri halinde seccade ve Kuran-ı Kerim verilebildiği, yarıdan fazlasında Ramazan ayına özel iftar ve sahur menüleri hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bunlar gibi helal turizm açısından uygun olumlu özelliklerin yanı sıra yarıdan fazlasında mescit veya ortak ibadet alanı olmaması, yarısından fazlasında kadın ve erkek misafirler için ayrı ibadet alanı olmaması gibi helal turizmi desteklemeyen özellikler de söz konusudur.

Anketimizin üçüncü bölümünde yetkilileriyle anket yaptığımız konaklama tesislerinin tamamının müşterilerine sundukları yiyecek ve içeceklerin helal olmasına, domuz ve domuz yağı ürünleri olmamasına ve alkollü ürün olmamasına özen gösterdikleri, büyük çoğunluğunun helal sertifikalı gıda maddelerini tercih ettikleri ve etlerin İslami kurallara göre kesilmiş hayvanlardan olmasına özen gösterdikleri, yarısının ailelere özel yemek yeme yerlerine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu bölümde cevapların helal turizme destekleyici tarzda olduğunu söylemek mümkündür.

Anketimizin dördüncü bölümünde yetkilileriyle anket yaptığımız konaklama tesislerinin hemen hemen tamamında odalarda seccade bulunduğu, büyük çoğunluğunda odalardaki televizyonlarının İslami ölçülere uygun olduğu, büyük bir kısmında odalarda kıbleyi gösteren işaret olduğu, büyük bir kesiminde lavabo malzemelerinin helal kriterlerine uygun olduğu, yarısında namaz vakitlerini gösteren takvim bulunduğu, büyük bir bölümünde odalardaki minibar buzdolaplarında alkollü ürünler bulunmadığı, tamamında banyoların abdest almaya uygun olduğu, yarıdan fazlasında banyo ve kişisel temizlik ürünlerinde alkollü ürünlerin kullanılmadığı gibi helal turizm için olumlu olarak ifade edilen özellikler var iken, büyük bir kesiminde odalarda Kuran-ı Kerim olmaması helal turizmi desteklemeyen bir durum olarak söylenebilir.

Anketimizin beşinci bölümünde yetkilileriyle anket yaptığımız konaklama tesislerinin tamamında gece eğlencesi mekanının olmadığı, tamamına yakınında dini hassasiyeti yüksek olan misafirleri rahatsız edici müzik yayınları yapılmadığı gibi helal turizmi destekleyici özellikler var iken, büyük çoğunluğunda dini açıdan önemli günlerde etkinliklerin düzenlenmediği, tamamının ortak kullanım alanlarında dini müzik yayını yapmadıkları ve yine tamamının erkekler veya kadınlara özel eğlence imkanlarına sahip olmadığı gibi helal turizmi desteklemeyen özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Anketimizin altıncı bölümünde yetkilileriyle anket yaptığımız konaklama tesislerinin tamamına yakınında personelin ibadetlerini yapmasına olanak sağlandığı ve Ramazan ayında uygun çalışma koşulları oluşturulduğu gibi helal turizme destek veren özellikler bulunmakta iken, kadın misafirlere ait alanlarda kadın personel, erkek misafirlere ait alanlarda erkek personel tarafından hizmet verilmediği gibi helal turizmi desteklemeyen özellikler de bulunmaktadır.

Anketimizin yedinci bölümünde anketimize katılan konaklama tesislerinin yarısında işletme yönetiminde İslami kurallara özen gösterildiği ve İslami kurallara uygun sosyal sorumluluk projelerine katılım gösterildiği, tamamına yakınında pazarlama çalışmalarında etik kurallara dikkat edildiği ve hayırseverlikle ilgili bağış uygulamalarına katılım gösterildiği gibi helal turizm açısından olumlu özellikler mevcut iken, bağış ve sadaka kutusunun olmaması gibi helal turizm açısından küçük de olsa desteklemeyen bir özellik bulunmaktadır.

Ayder Yaylası'ndaki anket yaptığımız konaklama tesislerinde helal turizm sertifikasının olmaması, helal turizm kavramı ve gereklilikleri konusunda yeterli ölçüde bilgi birikiminin ve tecrübenin olmaması gibi bazı dezavantajlar olmakla birlikte Ayder Yaylası'nı tercih eden İslami duyarlılığı yüksek Arap ve Ortadoğu ülkelerinden gelen ve ülkemiz içerisinden gelen turist profiline yönelik olarak da konaklama olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum belki günümüzde önemli gibi gözükmese de ilerleyen yıllarda bu turist profilinin daha belirgin hale gelmesiyle dikkate değer duruma gelebilir.

Dolayısıyla şunu ifade etmeliyiz ki bu çalışmada elde edilen sonuçlar, Ordu ve Trabzon illerindeki konaklama tesislerinin helal turizm açısından değerlendirilmesini içeren daha önceki çalışmalarımızda ortaya çıkan bulgularla paralellikler göstermektedir (Sezer, 2017a ve Sezer, 2017b). Bu sonuçlar şunu göstermektedir ki bölgede anket yaptığımız konaklama tesislerinde, helal turizm kriterlerinin birçoğu var olmakla beraber helal turizmin bilinmemesi ve bu konuda yeterli bilgi birikimin olmaması nedeniyle helal turizm avantajı yeterli ölçüde değerlendirilmemekte ve istenilen düzeyde koşulların oluşturularak bu turist profiline ait ziyaretçiler yeterince bölgeye çekilememektedir. Bölgedeki yaylalar, giderek artan düzeyde helal turizm talebinde bulunan turistlere ev sahipliği yapabilmektedir. Bu bağlamda özellikle turistik yaylalarda helal turizme uygun konaklama seçeneklerinden en azından bu bağlamda hizmet vermek isteyen bazı konaklama tesislerinde sertifikalı bir şekilde helal turizmin geliştirilmesi yararlı olacaktır. Böylelikle Ayder Yaylası gibi Doğu Karadeniz yaylalarının farklı turist tiplerine uygun konaklama imkanlarına kavuşması ve turizm potansiyellerinin daha iyi değerlendirilmesi mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Anonim, (2013). *Yaylalar Kenti Rize*, Kaçkar Turizm Birliği. Erişim Adresi: http://www.visitrize.com/Arsiv/BasiliYayinlar/rize_yaylalar.pdf (Erişim Tarihi: 11/10/2019).

İstanbullu Dinçer, F. ve Erkol Bayram, G. (2017). İslami Bakış Açısıyla Helal Turizm. *Uluslararası Türk Dünyası Dergisi*, Cilt: 2 No: 1, s. 26-42.

Özgüç, N. (2017). *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler).* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Sezer, İ. (2017a). Helal Turizm Açısından Konaklama Tesislerinin Değerlendirilmesi: Trabzon İli Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7(1), s.34-43.

Sezer İ. (2017b). Ordu İlindeki Konaklama Tesislerinin Helâl Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *1.Internatıonal Halal Tourısm Congress,* s.1007-1022, Antalya.

Tekin, Ö. A. ve Yılmaz, E. (2016). İslami Turizm Konseptinde Hizmet Veren Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:42, S.2046-2058.

WTO, (2019). *International Tourism Highlights*. World Tourism Organization, Erişim Adresi: https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152 (Erişim Tarihi: 12.10.2019).

Zaman, M. (2010). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 977, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No: 134, Araştırma Serisi No: 110.

https://rize.ktb.gov.tr/TR-112807/ayder-kultur-ve-turizm-koruma-gelisim-bolgesi.html (Erişim Tarihi: 09/10/2019).

http://www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 03/10/2019).

https://rize.ktb.gov.tr/TR-234935/tesisler-ve-acentalar.html(Erişim Tarihi: 10.10.2019).

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE YAYLALARIN HUKUKÎ PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (GİRESUN ÖRNEĞİ)

LEGAL PROBLEMS OF PLATEAUS AND SOLUTİONS OFFERS FROM THE OTTOMAN EMPRİE TO PRESENT (EXAMPLE OF GİRESUN)

Nazım KURUCA[*]*,*
Muhammed Yunus KURUCA[**]*,*
Soner KARADEMİR[***]

Özet

İnsanlık tarihi kadar eski olan mülkiyet hakkına sahip olmak ve bunun kullanımına ait uygulamalar günümüze kadar gelmiştir. Şahsî mülkiyetin kişiler için aynı zamanda özgürlük anlamına gelmesi de hukukun ne kadar belirleyici olduğunu da göstermektedir. Şahsî mülkiyet kadar, kamuya ait olan fakat ortaklaşa kullanılan mülkiyetlerin hukukî problemleri yıllarca çözüme kavuşturulamamıştır. Özellikle bu mülkiyetlerden mera, yayla, orman, otlak ve göl gibi alanlar kamuya ait olmasına rağmen şahsî kullanımlara açık mülkiyetler arasındadır. Bu araziler zaman içinde kullanan kişiler tarafından sahiplenilmek istenmiştir. Yaylalar ve mezralar zengin otlaklarla sahip olmasından dolayı özellikle hayvancılık faaliyetleri ile uğraşanların vazgeçemeyeceği yerlerin başında gelmektedir. Yaylalardaki otlaklar göçerler tarafından genellikle ortaklaşa kullanılmakta olup, burada yaşanacak herhangi bir problem geleneksel hukukî esaslara göre çözülmektedir. Yaylaklardaki otlakların kullanımı havaların kurak geçtiği yıllarda göçerler arasında bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Yine göçerlerin hayvan sayısının fazla olduğu yıllarda bazı sıkıntıların yaşandığını ve bu sıkıntıların yargıya taşındığını görmekteyiz.

Giresun'da göçerler bazı yıllarda havaların kurak geçmesi münasebetiyle otlakların ve sulakların kullanımı konusunda çatışmalar yaşamışlardır. Göçerlerin yaylalarda yaşadığı sıkıntılar devletin aldığı bazı tedbirler sayesinde giderilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Giresun yaylaları diğer illerden gelen göçerler tarafından da asırlardır kullanılmaktadır. Bu göçerler de otlakların kullanımı konusunda bazı zamanlar sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son asrından itibaren yaylaların kullanımı konusunda bazı uygulamaların hayata geçirildiği görülmektedir. Devlet

[*] Dr. Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi. ORCID: 0000-0003-2411-7433
[**] Avukat, Giresun SBKY Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
[***] Avukat, Giresun Barosu Başkanı.

göçerler arasında yaşanması mümkün olan çatışmaları önlemek amacıyla bazı geçici uygulamaları da hayata geçirmiştir. Yapılan bu çalışma Giresun yaylalarında Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar yaşanan hukukî problemlerin tespiti ve bu problemlerin çözümüne dair olacaktır. Yapılan çalışma yaylacılık ve ona bağlı hukuki problemlere ait literatürle desteklenmiş olup; aynı zamanda günümüzde yaylalarda çözüm bekleyen hukuki problemlerin yerinde yani arazide tespiti yapılarak çalışma zenginleştirilecektir.

Anahtar sözcükler:: Giresun, yayla, arazi, göçerler, hukuk

Abstract

The idea of the ownership of a property which is as old as the history of humanity and its applications of use has survived up to the present day. The fact that personal property means freedom for individuals also shows how decisive the law is. The legal problems of publicly owned but jointly used property have not been solved for many years. In particular, the pastures, highlands, forests, pastures and lakes are among the properties that are open to personal use even though they belong to the public. However, this land was intended to be owned by people who use it over time. Plateaus and hamlets have rich pastures, especially for those engaged in animal husbandry activities are one among the most indispensable places. Pastures in the highlands are generally used jointly by nomads, and any problems to be experienced here are solved according to traditional legal principles. The use of pastures in the highlands has brought with it some problems among the nomads during the dry weather. Again in the years when the number of animals of the nomads is high, we see that some problems experienced in highlands are brought to the judiciary.

In some years, the nomads in Giresun have experienced conflicts about the use of pastures and wetlands due to the dry weather. The problems experienced by the nomads in the highlands have been tried to be solved by some measures taken by the state. At the same time, the highlands of Giresun have been used for centuries by the nomads from other provinces. These nomads sometimes face difficulties in the use of pastures. It is seen that some practices in the use of plateaus have been implemented since the last century of the Ottoman Empire. In order to prevent some possible conflicts between the nomads, the state has already implemented some temporary practices. This study will focus on the determination and solution of the legal problems which have been experienced in the Giresun highlands from the Ottoman Empire to the present day. The study is supported by literature on transhumance and related legal problems. At the same time, the legal problems awaiting a solution in the plateaus today are identified in the field, that is, the study will be enriched.

Keywords: Giresun, plateau, land, nomads, law.

Giriş

Türk medeniyetinin inşasında bozkırların ve buna bağlı olarak yayla ve yaylacılığın belirleyici bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Türk toplumu asırlar boyunca bozkırları ve onun çevresindeki zengin otlakları kullanmış ve coğrafyada bozkır medeniyeti

yaratmıştır. Bu medeniyetinin kaynağında ise konargöçer, atlı göçebe, yarı göçebe ya da yaylak kışlak hayat tarzı yatmaktadır. Bu anlayışının Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaylak-kışlak hayat tarzı şeklinde uygulandığı bilinmektedir.

Hayvancılık yapan bir toplum dört mevsim hiçbir hareket içinde yer almadan aynı yerde yaşaması mümkün değildir. Hunlar konargöçer olarak yaşamaya mecburlardı. Çünkü hayvanları sürekli, taze ota ve temiz suya ihtiyaç duyuyor, ayrıca çok soğuğa ve çok sıcağa da dayanamıyorlardı. Bu nedenle kışın daha ılıman, yazın ise daha serin ve genel olarak dört mevsimde, otun ve suyun bol olduğu yerler yaylak ve kışlak olarak tercih ediliyordu. Her Türk topluluğunun, nerelerde yazlayıp ve nerelerde de kışlayacakları, kesin töreler ile belirlenmişti (Ögel, 1991: 1-2). Bir grup ilim adamı göçebeleri, kendilerine has iktisadî yapılarından bağımsız şekilde ele alıp, gezgin bir hayat tarzı olarak tanımlarken, diğer bir grup ise göçebeleri tarımla uğraşmayan veya uğraşsalar bile sınırlı bir şekilde ve ikinci dereceden bir iktisadî faaliyet olarak yapan gezgin pastoralistler olarak tanımlamaktadır (Khazanov, 2015: 93).

Bölgenin engebeli ve haşin arazi yapısı bölgede bu hayat tarzını zorunlu hale getirmektedir. Bozkır medeniyeti ve bunun hukukî temelleri hakkında çalışmaları bulunan ilim adamlarından (Cin, Akgündüz, 1989: 42-43) göçebeliğin aslında bir disiplin ve organizasyonun adı olduğu hakkında görüş bildirmektedir. "*Geniş coğrafyalara hükmeden bozkır hayatın büyük bir disiplin ile devam ettirilmiş ve kendisine ait hukuki uygulamaları da ortaya çıkarmıştır. Türk hukuk sisteminin belirlenmesinde bozkır kültürü ve onun etrafında gelişme gösteren medeniyetin ciddi katkısı olmuştur. Türk hukuk hayatının kaynağı "Töre" diye ifadesini bulmuş ve buna herkesin uyması gerekmiştir."*

Göçebe Türk geleneklerini koruyan ve hukuk esaslarının çoğunu belirten, örfi hukuk, "türe" yahut "yol" kelimeleriyle ifade edilmiş ve "yol" kelimesi bütün Türklerde "usul" ve kaiden" anlamını belirtmiştir (Tanyu, 1978: 104). Göçebe toplulukların iktisadi münasebetleri iki esas üzerine kuruludur. Bu esaslar ise hayvanlar üzerinden özel mülkiyetle, otlak ve meralar üzerindeki ortak mülkiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçebe hukuk açısından hayvanların özel mülkiyeti tartışılmaz bir hak olmakla birlikte, birçok göçebe toplulukta bu durum çeşitli şekillerde gerçekleşen karşılıklı değişim, hatta kimi zaman yeniden dağıtım mekanizmaları şeklinde cereyan eder (Khazanov, 2015: 228). Orta ve Doğu Asya çayırları, bozkır yaşamında, liderleri belirleyebilecek kadar büyük öneme sahiptir. Çünkü burada öne çıkan başarılı bir liderlik, beraberinde, ekonomik refahı ve huzuru getiriyordu (Öztürk, 2013: 75).

Bazı boylar, hukukî, iktisadî ve askerî bakımlardan tam bir birlik teşkil eder ve azalarının her biri müşterek sürülerin ve meraların sahipleridirler. Yazın boy reisinin idaresi altında meralarında dağınık olarak göçebelik eder, kışın ise mevsimin güçlüklerini ve tehlikelerini birleşik bir kuvvetle karşılamak üzere bir arada konaklarlar. Kışlak olarak ekseriya baharın ilk feyezanlarına karşı da bir müdafaa temin eden ve ırmaklar kenarında uzanan tepeleri seçerler. Bu kışlamlar sırasında birçok boyun sürüler ile beraber nispeten dar bir yere sıkıştığı ve böyle zamanlarda bazı boyların, dal ve ailelerin menfaatinin çarpıştığı ve bunun neticesi olarak da bütün beraber kışlayan topluluğun sulh ve emniyetini ihlâl eden

kavgaların ve silahlı çarpışmaların kolayca meydana geldiği vakidir (Deer, 1954: 163). *Bozkır hayatının büyük bir disiplin ve hukuk yapısı ile idare edildiğini ve (Cin, Akgündüz, 1989: 42-43) göçebe Türk toplumunu yönetmek ve onu her zaman disiplin altında tutmak kağan için önemli bir görev sayılmıştır. Türk kağanının sahip olduğu en önemli yetki, etkin hukuk kurallarının oluşturulması ve bunların toplumsal hayata uygulanması olduğu görülmektedir.*"

Bozkır Türkleri, uçsuz bucaksız bozkır coğrafyasını at sayesinde geçmişler, büyük akınlar ve göçler at üstünde yapılmıştır. Rasonyı, at ile gerçekleştirilen göçebeliğin çiftçilikten üstün bir yetenek olduğunu belirtmektedir. Hayvanların evcilleştirilmesi üstün bir sanat olup iktisadi açıdan hayvanları ete, süte ve yapağıya dönüştürmek büyük emek ve askeri yetenek isteyen bir iştir (Rasonyı, 1971: 5). Devletlerin ve kavimlerin iktisadi faaliyetlerinin en önemli belirleyicisi coğrafyadır. Bu nedenle, bozkır ekonomisinin esasını, yüksek ovaları ve yaylaları olan, bozkır coğrafyasının iklim şartları icabı, çobanlık ve hayvan besleyicilik teşkil ediyordu (Kafesoğlu, 2005: 317). Doğaları gereği çoğu zaman değişime dirençli olan geleneksel hukuk kuralları, başlangıçta karmaşık koşulları karşılamak üzere ortaya çıkarlar. Mevcut koşullar devam ettiği sürece işlerliklerini koruyan kurallar, koşulların değişmesi halinde değişime uğrarlar. Diğer bir ifadeyle grubun bazı kuralları ihtiyaçlardan ve değişen unsurlardan ötürü esnetilebildiği gibi mevcut olanlara yenileri de dâhil olabilir (Aça, 2018: 95).

Yayla Hakkındaki Kavramlar

Yayla ve yaylacılığa ait uygulamalar sadece Türklere ait olmayıp hayvan üretimine sahip olan Asya, Avrupa ve Afrika'daki toplumlarda da buna ait uygulamaları görmek mümkündür. Özellikle bozkır medeniyeti çevresindeki toplumlarda yaylacılık faaliyetlerinin birçok uygulamada benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Yaylacılık faaliyetleri aynı zamanda doğanın ve iklimin tasarrufu ile sürdürülen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Hareketler, zamanın kullanımı ve hukuki uygulamaların kaynağında coğrafyanın ortaya çıkardığı şartlar etkili olmaktadır. Doğa insanların ve bu toprakların vazgeçilmezi olan hayvanların hareketleri üzerinde belirleyici konumdadır.

Yaylak ve kışlak hayatı yaşayan bozkır Türkleri, barınakları olan yurtlarına halı, kilim, sicim, keçe, kolan gibi çeşitli yaygıları yerleştirmişlerdir (Mandaloğlu, 2014: 64). Bozkır Türklerinin ekonomilerinin hayvancılığa dayalı olması, yiyecek ve içeceklerin hayvansal ürünlerden elde edilmesine neden olmuştur. Konar-göçer bozkır Türkleri yiyecek, giyecek, barınak ve göç vasıtalarını kendileri temin ederler, buna karşılık yerleşik komşularından hububat, baharat, pirinç, çay gibi şeyler alırlardı (Diyarbekirli, 1972: 33). Göçerlerin hayatında atların belirleyici bir özelliğe sahip olduğunu bilmekteyiz; atlar bu hayat tarzının şekillenmesinde ve sürdürülmesinde en önemli unsur olarak kabul edilmektedir. Öztürk'ün aktardığına göre (2013: 85), Türklerde at ve atın kullanımı ile ilgili en fazla ve isabetli çalışmayı Eberhard'ın yaptığını düşünmekteyiz. Ülkü Dergisi Ekim 1940 sayısında yayınladığı "*Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya'daki At Cinsleri ve Beygir*

Yetiştirme Hakkında Malumat" ve yine Ülkü Dergisi'nin, Mayıs 1940 sayısında yayınladığı "*Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor*" adlı makaleleri Türklerde atın ne zaman kullanılmaya başlandığı konusunda değerli bilgiler içermektedir. Kaynaklarda at ile birlikte anılan hayvan ise koyundur, Türk kültür coğrafyasında farklı koyun cinslerinin olduğunu bilmekteyiz.

Türkler hayvanların etinden, sütünden, derisinden, yününden faydalanarak ekonomilerine katkıda bulunmuşlar, ekonomilerinin gelişmesini sağlamışlardır. Etten pastırma, sucuk gibi ürünler elde ederken, sütten yoğurt, peynir, çökelek, yağ gibi ürünleri imal etmişlerdir. Hayvan besleyiciliği bozkırlarda hareketli bir yaşamı zorunlu kılmıştır (Mandaloğlu, 2014: 90). Bozkır Türklerinin ekonomilerinde önemli bir yere sahip olan hayvanlardan birisi de koyun olup, etinden, sütünden, derisinden, tezeğinden faydalanılmaktadır. Bunun yanında iyi bakımlı koyunlar her yıl kuzu doğurduğundan aynı zamanda zenginlik aracı kabul edilmektedir. Koyun, Türk iktisadi hayatının temelini oluşturuyordu. Avrupa'da pek az koyun cinsi bulunduğu halde, Asya'da sayısız koyun cinsinin olduğu bilinmektedir (Rasonyı, 1971: 51). Koyunu sadece et ve süt kaynağı olarak düşünmemek gerekir. Koyun gıda temininin yanı sıra, çadır yapımı, giyim ve yakıt sağlama gibi konularda ham madde elde edilebilen bir hayvandır. Hunlar ve diğer bozkır kavimleri sadece yemek için milyonlarca hayvan beslemezler. Bu hayvanlardan, geri kalan ihtiyaçlarının neredeyse tamamını karşılayabilirlerdi. Çok fazla sayıda hayvan beslenmesinin en önemli sebebi budur. Hayvan sadece gıda kaynağı değildir. Bu noktada da, farklı ihtiyaçlara cevap verebilen en önemli hayvan koyundur (Öztürk, 2013: 95).

Bozkır hayvancılığının at ile koyundan sonra en önemli üyesi sığırdır. Sığır besleyen aileler koyun ya da başka bir hayvan beslemezler. Sığır koyundan çok daha fazla ota ve suya ihtiyaç duyar. Bu nedenle sulu çayırlar bu hayvanlar için daha uygundur. Büyükbaş hayvanlar aldıkları ot ve suyun karşılığını fazlasıyla verirler (Öztürk, 2013: 92). Hayvan sürülerin idare eden çoban, hafife alınacak, küçümsenecek bir kimse değildir. Dolayısıyla, büyük hayvan sürülerini idare eden ve onlardan ekonomik değeri olan ürünler elde edilen kavimleri de medeniyetsiz, barbar olarak nitelemek, konunun derinliğini anlayamamaktan ileri gelir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki çobanlık, hayvan beslemekle aynı şey değildir (Öztürk, 2013: 79).

Çalışmanın Amacı

Asırlar boyunca toprakları elde edilmesi ve bu elde edilen toprakların işlenmesi bazı hukukî problemleri de beraberinde getirmiştir. Ülkeler güçlü ve zengin olmak için topraklarının işlenmesi için bir takım uygulamaları hayata geçirmiştir. Ülkelerin önemli üretim merkezleri arasında bol otlakların olduğu yaylalar gelmektedir. Osmanlı Devleti Anadolu topraklarını fethettikten sonra arazilerin sayımlarını yaparak bu arazileri özelliklerine göre kayıt altına almıştır. Yaylalar yapılan bu yazılım sırasında "metruk arazi" olarak defterlere kaydedilmiştir. Devlet bu arazilerin kullanım hakkını köylülere/göçerlere vermiş bu arazilerden daha önce tespiti yapılan vergileri tahsil etmiştir. Yaylaların nasıl kullanılacağı ve bu kullanım hakkının nasıl devam ettirileceği hususu resmî kayıtlarda yer

almıştır. Zaman içinde yaylaların kimler tarafından kullanılacağı ve hangi vergilere tabi olacakları meselesi tartışma konusu haline gelmiştir. Osmanlı Devleti bu tartışmaları ve gelişmeleri ortadan kaldırmak için 1858 yılında "Arazi Kanunnamesi" hazırlayarak yürürlüğe koymuştur. Osmanlı Devleti'nin arazi kanunnameleri bazı değişikliklerle Cumhuriyet devrine kadar devam ettirilmiştir. Cumhuriyet devrinde köyler, mezralar ve yaylalar konusunda birçok kanun ve yönetmelik hayata geçirilmiştir. Yapılan her türlü hukukî düzenlemeye rağmen özellikle yaylalardaki problemlerin çözülemediği görülmektedir. Bu problemlerin çözümü yapılması muhtemel kanunî düzenlemeler ile mümkün görünmektedir. Bu çalışma Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar yaylalarda yaşanan hukukî problemleri tespit edip gerekli çözüm önerilerini tespit edebilmeyi hedeflemektedir.

Osmanlı Devrinde Yaylakların Kullanım Hakkı

Osmanlı Devleti'nin iktisadî hayatının kaynağında toprağın işlenmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iktisadî uygulamalar olarak bilinmektedir. Özellikle hayvan üretimi ve buna bağlı olarak tahsil edilen vergiler gelir kalemleri içinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Yaylacılık faaliyetlerine ait uygulamalarda vergiye tabi olup, yaylalardan istifade eden göçerler otlaklar ve hayvanlarının durumuna göre vergiye tabi tutulmaktadır. Yaylaklar yılın belli zamanlarında göçerler tarafından kullanılmakta ve bu kullanılan araziler daha önceden belli olan kanunlar çerçevesinde işgal edilmektedir.

Osmanlı Arazi Kanunnamesine göre "mera, yaylak, kışlak" araziler metruk (terkedilmiş) araziler statüsünde sayılmaktadır. Bugün kamu malları denilen bu araziler, âmmenin yahut muayyen bir kasaba veya köy ahalisinin istifadesine terkedilen pazar, panayır, yol, köprü gibi yerler ile aynı statüye tabi oldukları kayıtlıdır (Cin, 1985: 30). Yaylalar, Osmanlı hukuki düzeninde genellikle "Metruk Arazi" bölümünde incelenmiştir. Metruk arazi ise âmmenin yahut muayyen bir kasaba veya köy ahalisinin istifadesine terk edilen (pazar, panayır, yol köprü ve saire ile mera, yaylak ve kışlaklar gibi) yerler olarak tanımlanmıştır. Metruk arazi, hukuki rejim olarak bir mülkiyet ya da tasarruf hakkına mevzu olamazdı. Sadece ammenin yahut metruk arazinin tahsis edildiği, köy, kasaba ahalisinin bir intifa hakkı vardı (Ekinci, 2019: 319).Osmanlı devletinde sabit bir yaşam alanı olmayan göçebe zümrelere ayrı bir statü verdiğini ve yerleşiklerle uyum içinde yaşaması için çaba gösterdiğini biliyoruz. Yaylak ve kışlak hayatı sınırları çizilip tahrir defterlerine kaydediliyordu. Dolayısıyla göçebeler yıl boyunca ekonomik faaliyetlerin içinde bulunuyorlardı (Okumuş, 2013: 384).

İmparatorluk hukukunda toprak tefvizi (verilmesi) arazisi kâfi olanlar lehine de yapılabilirdi; zira imparatorluk toprak davası, topraksızı toprağa kavuşturmak değil, mirî araziyi daimî surette ziraî ekonomide faal halde tutmaktan ibaretti. Bu itibarla ziraat yapılmayan, atıl halde bulunup da başka amme hizmeti için de tahsis edilmemiş olan araziyi işletmeyi kim vaat ederse etsin, toprak ona verilebiliyordu (Berki, 1973: 86). Osmanlı Devleti'nde toprak hukukunun tanzimi gayesiyle muhtelif irade ve nizamnameler

çıkarılırken, bir taraftan da bütün toprak hukukunu etraflı olarak tanzim edecek bir kod hazırlanması için bir komisyon teşkil edildi. Bu komisyon hazırladığı tasarıyı 7 Ramazan 1274/1858 tarihinde bir mazbata ile Meclis-i Tanzimat'a sevketmiştir. Meclis-i Tanzimat tarafından incelenen bu kanun projesi yine bir mazbata ile Sadarete havale edilmiş ve Sadaretin arz tezkeresiyle padişahın tasdikine sunulmuş ve 23 Şevval 1274 tarihli irade-i seniyye ile kanunlaşmıştır (Cin, 1985: 20). Osmanlı devletinin toprağa ve güvenliğe verdiği önemlerin dışında Türkmen ve Yörük zümrelerine nasıl görevler verildiğini anlayabiliriz. Osmanlı devleti, ekonomik faaliyetlerin ayrılmaz bir parçası olarak gördükleri istisnai durumlar dışında yerleşik hayata geçirmeye zorlamamıştır (Okumuş, 2013: 384).

Osmanlı Devleti'ne ait Arazi Kanunnamesinin 1. maddesinde arazilerin 5 gruba ayrıldığı görülmektedir. Beş gruba ayrılan bu topraklar; arazi-i memlûke, arazi-i mirîye, arazi-i mevkufe, arazi-i metruke ve arazi-i mevat şeklinde sıralanmıştır (Cin, 1985: 22). Arazi Kanunnamesi 'nin 104. maddesinde yaylalar metruk (terkedilmiş) arazi olarak tanımlanmıştır. Yaz aylarında kullanılan ve yaz bitiminde terk edilen ve sahibinin hazine olduğu, alınıp satılamayacağı, tapu ile bir kimseye tasarruf ettirilemeyeceği, ancak, kullanma-yararlanma hakkının bir veya birkaç kişiye veya köye yahut kasabaya bırakılabileceği hüküm altına alınmıştır (Cin, 1980: 30-31; Zaman, 2007: 312).

1858 tarihli Arazi Kanunnamesinde, yaylalar yalnız tahsis edildikleri maksat için, yani hayvanların otlatılması ve başka bir amaçla kullanılmaması için gerekli düzenleme yapılmıştır: "*Yayla, hangi köy ve kasaba için tahsis olunmuşsa o köy ve kasabanın hayvanları otlatılabilir. Başka köy veya kasaba yaylaya hayvan sokamaz. Yayla satılamaz, rehin edilemez. Hakkı olmayan bir köyün uzun yıllar yaylayı kullanması, ilk kullananın hakkını kaybettirmez. Yayladan yararlananlar yayla sınırlarını değiştiremezler ve kendilerinden yaylanın tümünü veya bir parçasını başkasına devredemezler*." Kanunnâme 'de ifade edildiği gibi bahsi geçen arazilerin kullanım hakkı yöre ahalisine verilmiş olup, bunun dışındaki bütün tasarrufun devlete ait olduğu görülmektedir.

2.1. Osmanlı Devleti'nde Yaylacılık Faaliyetlerinin Hukukî Durumu

Günümüzde yayla ve meralara dair yaşanan anlaşmazlıklarda belge ve bilginin olmadığı hallerde tanıkların ifadelerine de müracaat edildiği ifade edilmektedir. Yaylaların özel mülkiyete konu olmamakla beraber, bu kanunlara göre mera ve kışlaklar gibi tahsis edilme veya kadimden beri umumun yararlandığı belgelerle, bilirkişilerle, tanıklarla da saptanıp sınırlandırılmaları mümkün olmaktadır (Zaman, 2007: 311). Osmanlı kayıtlarında yayla ahalisinin istifadesine sunulan araziler ise kışlak, yaylak ve mera araziler şeklinde isimlendirildiği görülmektedir. Bu arazilerin kullanımı ise yöredeki kadı ya da naiplerin inhaları esas alınarak padişahlar tarafından yapılır ve bu durum verilen berat ve ferman ile kesinleşirdi. Padişahlar tarafından tahsis edilen birçok yaylak olduğu ve bu tahsislere ait günümüze kadar ulaşan belge ve bilginin yeterli olmadığı da görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin XV. yüzyılın sonlarından itibaren bir kanun devleti haline geldiğini ve toplumu ilgilendiren her türlü hadisenin kanunlar ile ifadesini görmekteyiz.

Özellikle tarım ve hayvancılık sahasında çok teferruatlı kanunların hazırlandığını ifade etmek gerekir. Osmanlı toplumu üzerine yaptığı araştırmalarda Ömer Lütfi Barkan (2001,134) eserlerinde bu kanunları sıklıkla referans göstermiştir. Bunlardan Diyarbekir vilayeti 1540 tarihli kanunnâmesinde: "*Der beyân-ı resmi yaylak: Resmi yaylak bağlanan mevâzi'de bir sürü koyun ki üç yüz koyundur yaylası resmi yaylak bir a'lâ koyun alına ve haneden haneye bir nügi yag alına ki iki yüz direm olur. Ammâ uğrayub geçer olsa ondan resmi yaylak alınmaz. Meğerki bir yurtta üç gece yatur ola Anun gibilerden alınur. Ve resmi yaylak bağlanan yerlerde oturan kimesenelerden resmi yaylak alınmayub haricden gelenden alına Bozulus taifesinin resmi yaylak Murad suyı üzerinde alınub anların kanunâmesi mufassal mahallinde yazılmıştır. Ana göre 'amel olına."* Yine (Barkan, 2001: 181) 1516 yılı Erzincan Kanunnâmesi: "*Ve resmi yaylak her yaylakçı olan kimesnelerden ki çeharpâsı ola her haneden birer nügi yağ alalar iki yüz dirhem ola.*" Barkan'ın yayla ve yaylakların kullanımı ve buralardan tahsil edilen resimler konusunda verdiği bilgiler Osmanlı Devleti'nin bu konudaki uygulamalarını anlam bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde göçebe gruplar, hayvanlarını otlattıkları ve her türlü servetinden istifade ettikleri yaylaları için belirli bir vergi öderlerdi. Bu vergiye yaylak vergisi denirdi. Yaylalara göçen grupların hayvanları her yıl sayılır ve sürü başına (300 koyun) için 30 akçe civarında vergi tahsilatı yapılırdı (Şahin, 2006:259). Osmanlı Kanunnamelerinde otlak resmine esas teşkil eden sürü olup bu sürüdeki hayvan sayısı vergi tahakkukunda esas kabul edilmektedir. Genellikle üçyüz koyun bir sürü olarak kabul edildiğini ve verginin de bu sayı üzerinden tahsil edildiğini görmekteyiz. Verginin tahsil edilmesinde yörenin sahip olduğu coğrafî şartlarının durumu da gözönüne alındığından dolayı vergilendirmede bazı farklılıkların da görüldüğünü ifade etmek gerekir (Kazıcı, 1977: 116-117). Yaylacılık faaliyetlerinin devam ettirilmesi hususunda da kanunların teşvik edici ve bazı yaptırımlara sahip olduğu görülmektedir. Arazi Kanunnamesi 84. maddesinde, yaylak ve kışlak mevsiminde yaylaya üç defa çıkmayan kişilerin yaylak ve kışlak üzerindeki bütün haklarını kaybedeceği ifade edilmiştir (Çeker, 1985: 50). Kanunnâme 'de üç yıl kullanılmayan arazinin kullanım hakkının kaybedileceği ifade edilmiş olsa da bunun hayata geçirilmediğini ve arazide uygulanmasının mümkün olmadığını ifade etmek gerekir. Sürüler a'lâ, evsat ve ednâ olmak üzere üçe ayrılırlar, bunların a'lâsı bir koyun, evsâtı için bir şişek ve ednâsı için de bir toklu vergi olarak alınmaktadır (Kazıcı, 1977:117). Bazı göçebe gruplarında bu vergiler hane başına otuz üçer akçe olarak tahsil edilirdi. Yine Bozulus Türkmenleri gibi bazı göçebe sürü başına alınan iyi bir koyuna ilave olarak her haneden 200 dirhem yağ alındığı da olurdu (Şahin, 2006: 259). Göçerlerin yaylada ve göç sırasında elde ettikleri ürünlerin pazarlanması ve bunun pazara ulaştırılması da bir düzen ile sürdürülmektedir. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de hayat tarzlarının sonucu olarak ürettikleri ürünleri haftalık kurulan Türkmen pazarlarında şehirli ve konar-göçerler arasında mal değiş-tokuşuna dayalı olarak sürdürmekteydiler (Turan, 2003:259). Göçerler arasındaki mal değiş tokuşuna ait uygulamaların günümüzde de devam ettiğini ve göçerler özellikle yağ, peynir, çökelek, canlı hayvanlarını pazarlara getirip buradan ise temel ihtiyaçları olan, un, meyve, sebze, giyecek, sağlık malzemesi gibi temel ihtiyaçlarını aldıklarını bilmekteyiz. Paşakonağı, Kümbet, Bektaş, Kazıkbeli yaylalarında belli günlerde kurulan pazarlar göçerlerin tercih ettikleri yayla pazarları olarak görülmektedir.

Doğu Karadeniz Yaylalarında Yaşanan Hukuki Problemler

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaylacılık faaliyetlerine ait en eski bilgilere Trabzon vilayetine ait arşiv vesikalarında ulaşılmaktadır. Trabzon vilayetine ait bu kaynaklar üzerinde çalışma yapan (Bostan, 2002:466) arazi yapısı ve vergi mükelleflerinden tahsil edilen vergiler hakkında tafsilatlı bilgi vermektedir: "*Trabzon sancağı dâhilinde bulunan arazinin engebeli, vadilerle yarılmış ve fazla meyilli olduğu bilinen bir husustur. Bölgenin arazi yapısının çift olarak ifade edilmesinin mümkün olmadığı, çünkü bu ifadenin kullanılabilmesi için arazinin düz olması gerektiği ifade edilmektedir. Yine aynı şekilde arazinin çift ya da nim çift ölçülerinde olsa bile üzerinde sürekli ziraat yapılmadığından dolayı yine bu şekilde adlandırılamayacağı ifade edilmektedir.*" Kaynaklarda yaylalar metruk arazi olarak ifade edilmekte ve bu araziler yaylacılık faaliyetlerine sürdürenlere kullanım hakkı olarak verilmektedir. 1486 yılında Trabzon sancağı sınırları içerisinde yaylaya çıkan hane başından 2 akçe vergi alındığından bahsedilirken, toplanan vergi miktarı 2650 akçe, yaylak vergisi veren hane sayısı da 1325 olarak ifade edilmiştir (Ekinci, 2019: 317). Hane başına tahsil edilen bu vergilere göre yörede ciddi bir yaylacılık faaliyetinin olduğunu söylemek mümkündür.

Bu verginin de Trabzon kazası başta olmak üzere Of, Çepni ve Kürtün nahiyelerinden toplandığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde 1554 yılında Trabzon sancağı genelinde toplanan yaylak vergisi 5.950 akçe olarak kaydedilmiştir. Bunun da % 58,8'i Trabzon kazası, % 24,4'ü Kürtün ve %16,8'i de Torul kazası sınırları içerisinde yaylacılık yapanlardan alınmıştır. Bu kayıtlara göre, sancakta yaylacılık yapanların sayısı 2975 hane idi. 1583 yılında ise; Trabzon, Of, Rize, Torul, Çepni ve Kürtün kazalarından ibaret olan Trabzon sancağında 23700 akçe yaylak vergisi toplanmış olup, bunun da % 28,3'ü Trabzon kazası, % 25,3'ü Torul, % 25,3'ü Çepni, % 16,9'u Kürtün ve %4,2 si de Of kazasından elde edilmiştir. Buna göre sancakta yaylaya çıkanların sayısı 11.850 hane olduğu anlaşılmaktadır. Tahsil edilen vergi ise 2.650 akçeden, 23.700 akçeye, yaylaya çıkanların sayısı ise 1.325'ten 11.850 haneye ulaşmıştır (Ekinci, 2019: 317-318). Trabzon sancağı dâhilinde yaylayı kullanan göçerlerin ve bunlardan tahsil edilen vergilerdeki bu büyük artışın sebebi sadece bölgede yerleşik ahalinin yaylaları kullanıyor olmasıyla açıklanması mümkün görülmemektedir. Bölgenin Türk iskânına tabi tutulmasından sonra yöreye daha başka Türkmen unsurların da gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

On dokuzuncu yüzyılda özellikle Karadeniz'de deniz ticaretinin artması ve tarihi İpek Yolu'nun bölge limanlarına ulaşması yöredeki iktisadî faaliyetler üzerinde bir takım değişikliklere zemin hazırlamıştır. Yöredeki bu değişim hakkında bilgi veren (Ekinci, 2019: 325) bunun sosyal hayat üzerinde de bazı sıkıntılara yol açtığını ifade etmektedir: "*Karadeniz'in uluslararası ticarete açılışı, sahillerin yoğun bir ekonomik hareketliliğe sahne olmasına, kıyı iskele, köy ve pazarlarının kasaba ve kentlere dönüşme sürecini sağladı. Sahil ekonomisinin yükselişi beraberinde onun iç ve yüksek kesimlere olan etki ve hâkimiyetini artırmıştır. Buradaki büyük toprak ve sürü sahipleri olarak nitelendirilen grupların yerini Anadolu'da ayanlar ve ağalar almaktadır. Büyük toprak sahibi olan ayanlar ve ağalar, sadece kentleşme ile beraber gelen gelirleri değil, yolları ve yaylaları da önemli oranda kontrol etmek istemişlerdir*."

Yaylaların kullanımına dair yapılan sınırlandırma tescil niteliğinde olmayıp, yaylalarda da mera ve kışlaklarda olduğu gibi tahsisin anlaşılamaması halinde kadimden beri yararlanıldığının kanıtlanması yeterli bulunmaktadır (Emiroğlu, 1977: 170-171; Zaman, 2007: 11).Doğu Karadeniz yaylaları konusundaki anlaşmazlıkların büyük bir kısmı, özel mülkiyete geçiş sürecinde iyice bulanıklaşan, arazi hukuku veya tasarruf hakkı konusundaki anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Ancak hukuki anlaşmazlıkların da arka planına bakmak, ortaya çıkış sebeplerini iyi anlamak gerekir. Çünkü her ne kadar arşive yansımış biçimleri hukuki olarak görünüyorsa da arka planda idari, sosyal, ekonomik, dini, hatta siyasi sebepler bulunabilmektedir (Ekinci, 2019: 320). Günümüzde yaylaların kullanımı ve buna bağlı idarî, sosyal, ekonomik kaynaklı problemlerinin bir kısmı devam etmektedir. Özellikle Tokat ve Samsun yöresinden gelen göçerlerin yayla kullanımı konusunda bazı sıkıntılarını görmekteyiz. Bu sıkıntının kaynağı muhtelif tarihlerde yapılan idarî değişiklikler ve yaylakların kullanımına dair çıkarılan hukukî uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Cumhuriyet Devrinde Yaylaların Kullanım Hakkı

Osmanlı Devrinde yaylaların kullanımı hakkında çıkarılan kanunlar zaman içinde tadil edilmiş olsa da Cumhuriyet dönemine kadar devam ettirilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise yaylalar 1924 yılında yayınlanan (442 numaralı ve 18-3. 1924 kabul tarihli ve 7.4.1924 resmi gazete yayın tarihli) "Köy Kanunu" içinde yer bulmuştur. Bu kanunun 2. maddesinde "Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler" şeklinde yerini almıştır. 1924 Anayasası özel mülkleri güçlendirici bir nitelik taşımaktaydı. Bu anayasa özel mülkleri kamulaştırmayı zorlaştırıcı hükümlere sahipti. Anayasaya göre özel mülklerin kamulaştırılması, hükümetin arazinin piyasa değerini peşin olarak ödeme şartına bağlandı (15 Kanun no: 491, Nisan 1924, Düstur III. Tertip, C.5.). Cumhuriyet'in ilk yıllarında yani 1925'te kabul edilen "Kadastro Kanunu" da arazi tasarrufunda özel mülkiyet rejiminin kanunlar çerçevesinde garanti altına alınmasını göstermektedir (16 Kanun no: 658, Nisan 1925, Düstur III. Tertip, C. 6.)

1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle özel mülkiyete dayalı yeni hukuk düzeni oluşturulurken, geniş tarım alanları üstünde fiili denetim kurmuş olan güçlü ailelerin, bu arazileri tam malik sıfatıyla tapuya kaydettirmeleri kolaylaşmış oldu. Çünkü Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihte topraklar hukuken ve fiilen tasarruf sahibi olan kişiler üzerine özel mülk olarak tescil edilmiştir (Çalgüner, 1970: 41-42). Bütün bunlara ilave olarak, 1929'da büyük arazi sahipleri açısından büyük önem taşıyan bir başka kanun çıkarıldı. Bu yasaya göre, tımar, iltizam gibi kurumlarla ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin geçmiş yüzyıllar içinde çeşitli ailelere vermiş olduğu ve geniş alanlara tasarruf hakkı sağlayan belgeler, bu alanların 1926 Medeni Kanunu çerçevesinde özel mülk olarak tapuya kaydettirilmesi için yeterli sayıldı (18 Kanun no: 1515, Haziran 1929, Düstur III. Tertip, C. 10.). Yaylaların geçmişten günümüze değişen işlevleri, hukuksal, çevresel, kültürel ve ekonomik bakımdan bir dizi sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hukuksal bakımdan

en önemli sorun, yaylalardaki mülkiyet durumu ve 4342 sayılı Mera Kanunu hükümlerinin uygulanmasındaki zorluklardır. Mera Kanunu hükümlerinin açık olmasına karşın, yaylalardan yararlanma şekli, yaylalarda barınma, rekreasyon ve turizme yönelik olarak inşa edilen yapılar ve bu yapıların mülkiyet konusu, yaylalardaki sorunların başında gelmektedir (Somuncu ve diğerleri, 2015a: 97).

Mera Kanunu, yaylaların hayvancılık için dağ otlakları (yaylakları) olduğu esasına dayalı olarak yaylaların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik hükümlere sahiptir. Mera Kanunu tam olarak uygulanmalı ve yaylalardaki kanunda öngörülenin dışında yapılaşma ve diğer uygulamalara kesinlikle izin verilmemelidir (Zaman ve diğerleri, 2015a: 101). Mera Kanunu'nun 3. maddesinde "Yaylak: Çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer." olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımla yaylakların niteliği ve kullanım amacı açık biçimde belirtilmiştir. Kanunun 4. maddesinde ise "Mera, yaylak ve kışlakların kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Bu yerler Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. …Mera, yaylak ve kışlaklar, özel mülkiyete geçirilemez, amacı dışında kullanılamaz, zamanaşımı uygulanamaz, sınırları daraltılamaz" hükmü yer almaktadır (Somuncu ve diğerleri, 2010: 119).

Günümüzde Yaylalarda Yaşanan Problemler

Yaylalar, köy idari sınırları içerisinde bulunmalarına rağmen, köylerden daha kalabalık ve orman arazisi üzerinde kaçak olarak kurulmalarından dolayı köy muhtarlıkları tarafından sahiplenilmemektedir. Yayla yerleşmelerinin en önemli sorunlarından olan, kontrolsüz ve plansız kaçak yapılaşma köy muhtarlarının yetki ve sorumlulukları içerisindedir (Koca, 2015: 248). Yaylalarda 1973 yılı ve öncesinde yapılan evler yalnızca ahşap, yalnızca taş veya her iki malzeme birlikte kullanılarak yapılmış olup, hayvancılık faaliyetlerine uygun fonksiyonel özelliklere sahip olarak inşa edilmiştir. Eski tip geleneksel yayla evleri, genelde tek katlı ve basit planlı konutlardır. Kimi yayla evlerinde ahır, evin alt katında, kimilerinde ise evin eklentisi durumundadır. 1973 yılında Doğu Karadeniz'deki yaylalarda yapılan bir evin kapladığı alan ortalama 70 metre kare civarında olduğu görülmektedir (Somuncu ve diğerleri, 2015b: 116).

Yaylalar, hayvancılık ile ilgili önemli bir üretim merkezi olmasının yanında yazın artan nüfuslarıyla önemli birer pazardılar. Bazı yaylalar maden bakımından da ekonomik potansiyeli yüksek yerler olabiliyordu. Madenlerin kapanması sonrasında yaşanan göç hareketleri yaylaları kullananlar açısından boş bir tasarruf alanı yaratıyor, bu boşluk geçimin zor, hayvancılığın mutlaka yüksek otlaklara ihtiyaç duyduğu bölgede hemen çevredeki köyler tarafından doldurulmaya çalışılıyordu. Özellikle de sahilden/kuzeyden gelenler yaylaları daha fazla kullanmaya başlamışlardı (Ekinci, 2019: 326).

Yaylalarda plansız ve düzensiz yapılaşmalar, beraberinde bazı sorunları da oluşturmuştur. Yayla içi yolları dar ve yetersiz olması, yayla konutlarının fosseptik

çukurlarından sızan suların yeraltı sularını kirletmesi, evsel atıklar, yayla şenlikleri yapılan yerlerdeki katı atıkların toplanamaması gibi problemler devam etmektedir (Koca, 2015: 249). 1960'lı yıllarda İmar İskân Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yaylalarda yapılan tahsis çalışmalarında o dönemde yaylayı kullanan çiftçi aileleri belirlenmiş ve bu ailelere "İntifa" (yararlanma) hakkı verilmiştir. Bu yararlanma hakkı aynı genel müdürlük tarafından tanzim edilen "İntifa Belgesi" ile de kayıt altına alınmıştır (Somuncu ve diğerleri, 2010: 120). Uçsuz bucaksız yaylalarda, vadilerde hayvanlarını otlatan çobanların yaşadığı birçok sıkıntı bulunmaktadır. Ormanlar ve derin vadiler gibi tekinsiz alanlarda mesleklerini icra eden çobanlar zaman zaman hayvan kayıpları yaşayabilmektedirler. Ayı ve kurt gibi yırtıcı hayvan saldırıları, uçurumdan düşme, zehirlenme, hırsızlık gibi sebeplerle ortaya çıkan kayıplar konusunda farklı tasarruflar geliştirilmektedir (Aça, 2018: 101).

Osmanlı Devleti'nin 1858 yılında çıkardığı Arazi Kanunnâmesi uzun yıllar uygulamada kalmış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yani 1924 yılındaki "442 sayılı Köy Kanununun" çıkarılmasına kadar hükmünü sürdürmüştür. Ülkemizin yeni baştan inşasına başlandığı Cumhuriyet'in ilk yıllarında köy, mezra, yayla konuları da devlet tarafından dikkate alınarak, bu yerlerdeki arazilerin kullanım durumu kanunlar ile tespit edilmiştir. Daha sonra 1930 yılında "1580 sayılı Belediyeler Kanunu" içinde otlaklar ve yaylalar hakkında hükümler bulunmaktadır. Atatürk devrinde çıkarılan bu kanunları daha sonra 1945 yılında "4753 numaralı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarılmıştır. Daha sonra 1956 yılında "6831 numaralı Orman Kanun" çıkarılmıştır. 1972 yılında çıkarılan "1757 numaralı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" arazilerin kullanımı konusunda oldukça detaylı bir kanun olarak bilinmektedir. 1983 yılında çıkarılan "2924 numaralı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun" yine arazilerin kullanımı hakkındadır. 1984 yılındaki 13083 numaralı Sulama Alanlarının Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu, 1985 yılındaki "3194 numaralı Mera Kanunu" ve yine 1985 yılındaki "3202 numaralı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun", 1985 yılındaki "3155 numaralı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevi Hakkında Kanun" köy ve köylünün arazi kullanımı hakkında çıkarılan kanunlardır. 1987 yılındaki "3402 numaralı Kadastro Kanun" ve 1998 yılındaki "4342 numaralı Mera Kanunu" yayla arazileri hakkında da birçok içtihadı konuları ihtiva etmektedir.

Her türlü kanunî düzenlemeye rağmen yayla ve meralara dair problemlerin devam ediyor olması daha önce hazırlanmış olan hukukî uygulamaları tekrar gündeme getirmektedir. Değişen şartlara ve ihtiyaçlara göre ve bunun yanında bizzat arazideki uygulamaları gözardı etmeden yeni hukukî düzenlemeler hazırlanmalıdır.

Bulgular ve Değerlendirme

İktisadi ve sosyal hayatımızın şekillenmesinde bozkır kültürü ve onun etrafında oluşan yayla ve yaylacılık faaliyetleri her türlü değişime rağmen belirleyici bir özelliğe sahiptir. Bozkır bedevi ve ilkel toplumların yaşadığı bir coğrafya olmayıp aksine burada

ciddi bir medeniyet yaratıldığı görülmektedir. Bozkırda asırlar boyunca süren bu medeniyet uygulamasının ekonomik yansımasını hayvancılık faaliyetlerinde bulmak mümkündür. İnsan unsurunun olduğu yerde bir şekilde anlaşmazlıklar ve toprağa hükmetme konusunda çatışmalar yaşanmaktadır. Yaylalar göçer toplumlar için hayatın vazgeçilmezi sayılan topraklar olup, buralarda yaşayabilmek için her türlü hukukî mücadele verilmektedir.

Doğu Karadeniz yaylalarında Osmanlı Devleti zamanından itibaren başlayan bazı anlaşmazlıklar bir şekilde günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle hayvanları için otlak arayan göçerler arasında otlak kavgalarının yaşandığını ve bu anlaşmazlıkların giderilebilmesi için devletin hadiselere müdahil olduğunu ifade etmek gerekir. Giresun sınırları içinde yer alan yaylalarda genellikle diğer illerden gelen göçerler ile otlak kullanım konusunda anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Giresun sınırları içinde yer alan yaylalara Samsun, Tokat, Sivas, Ordu ve Trabzon yöresinden gelen göçerler yaylacılık yapmaktadır.

Türk iskânı ile Doğu Karadeniz'de yoğun bir yaylacılık ve hayvan üretimi görülmektedir. Bölgedeki hayvancılık faaliyetlerinin zaman içinde artarak devam etmesi bölgenin arazi yapısı ile de yakından ilgilidir. Doğu Karadeniz'de asırlardır devam eden yaylacılık faaliyetleri zaman içinde ihtiyaç duyulan hukukî düzenlemeleri de bünyesinde barındırmaktadır. Ülkemizde hayvan üretimini desteklemek amacıyla başlatılan 300 koyun teşviki uygulaması yaylacılar tarafından faydalı bulunmakla beraber uygulamada kesinlikle denetim yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Son yıllarda özellikle 1970'li yıllardan başlayan iç göç hayvancılık üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve işgücü ihtiyacının karşılanmasında zorluklar yaşanmasına vesile olmuştur. Göçerlerin yaş ortalamasının 60'ın üzerinde olması bunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Anadolu'nun Türk iskânına tabi tutulmasından sonraki asırlarda bölgenin aynı zamanda iktisadi, sosyal ve kültürel olarak da fethedildiği görülmektedir. Bölgeye gelen Türkmen grupları yerleştikleri yerlerin imarı ve iskânı için ciddi gayretler gösterdiğini söylemek gerekir. Doğu Karadeniz Bölgesi Türk fethine tabi tutulduktan sonra kısa zamanda kültür unsurlarıyla da donatıldığını görmek mümkündür. Türk iktisadi hayatında toprağın işlenmesi ve buradan elde edilecek ürünler çok önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti zamanında toprağın işlenmesi ve her türlü ihtiyacın karşılanması bir devlet politikası olarak uygulanmıştır. Osmanlı Devleti toprak ve üretim konusunda meydana gelen hukukî uygulamalar içinde mezra ve yaylalara özel bir önem vermiştir.

Cumhuriyet devrinde yaylaların hukukî durumu hakkında birçok kanunî uygulama yasalaşmış ve yaşanması muhtemel sıkıntıların ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. Çıkarılan kanunların çoğu doğrudan yayla ile ilgili olmasa da buralardaki uygulamaları kapsamıştır. Ülkemizde yaylalar son yıllarda sıklıkla gündeme gelmeye başlamış ve yaylaların kullanımı konusu da tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle "İmar Affı" ile gündeme gelen yallar betonarme binalarla talan edilme tehlikesi yaşamaktadır. Yaylalarda imar affı uygulaması diğer yerleşim birimlerinden kesinlikle ayrı düşünülmelidir. Yaylalar sadece

günümüz için değil gelecek nesiller içinde planlamaya tabi tutulmalıdır. Yaylalarda otlaklara dair anlaşmazlıklar azalmış olsa da bazı obalarda bu anlaşmazlıklar devam etmekte olup, özellikle Giresun dışından gelen Samsun, Tokat, Sivas göçerleri bu anlaşmazlıklardan kaynaklanan rahatsızlıklarını dile getirmektedir. Yaylalarda elde edilen ürünlerin pazarlanması ciddi bir sıkıntı olarak görülmektedir. Koyunyünlerinin maddî bir değerinin kalmadığı görüşünden dolayı göçerler yünlerini değerlendirmemekte ve çoğu zaman kırkılan yünlerin arazide bırakıldığı bilinmektedir. Koyunyünü konusunda yaşanan sıkıntının giderilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Ülkemizde mera, yaylak ve kışlak alanlar ile çayır ve otlakları kapsayan kanunlar günün şartlarına göre yeniden düzenlenmelidir. Otlakların kullanım hakkı hayvancılık yapan yaylacılara öncelikle tahsis edilmelidir. Yaylalarda göçerlerin ot biçim alanlarına dair yeni uygulamalara ihtiyaç bulunmaktadır; göçerlere kontrolü yapılmak suretiyle otlak biçim hakkı tanınmalıdır. Göçerlerin sosyal güvencesinin sağlanması konusunda özellikle kadın göçerlere öncelik tanınmalıdır.

KAYNAKÇA

Açа, Mustafa. (2018). " Doğu Karadeniz Hayvancıları ve Çobanları Arasında Geleneksel Meslek Hukukunun Temsilleri", Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, folklor/edebiyat, cilt:24, s:93, 2018/1, ss.93-103.

Barkan, Ömer Lütfi. (2001). XV ve XVI'ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, C.1, Yay Haz. Hüseyin Özdeğer, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.

Berki, Şakir. (1973). "Cumhuriyet Devrinde Toprak Rejimi", Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Sayı. 1, ss.85-120.

Bostan, M. Hanefi. (2002). XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Ankara: TTK. Yayınları.

Cin, Halil.(1980). Türk Hukukunda Mera Yaylak ve Kışlaklar, Ankara: Turhan Kitapevi.

Cin, Halil.(1985). Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Cin, Halil, Ahmet Akgündüz. (1989). Türk Hukuk Tarihi, C. I, Kamu Hukuku, Konya.

Çalgüner, Cemil. (1970). Arazi Mülkiyet Rejimi ve Türkiye'deki Durum, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Çeker, Orhan. (1985). Arazi Kanunnâmesi, İstanbul: Ebru Yayınları.

Deer, Jozsef .(1954). "İstep Kültürü", Çev. Şerif Baştav, Ankara: DTCF. Dergisi, ss.159-176.

Diyarbekirli, Nejat. (1972) Hun Sanatı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ekinci, İlhan. (2019). "On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz'de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Bahar 2019; (26), ss.311-346.

Emiroğlu, Mecdi. (1977). Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, Ankara: Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim. (2005). Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, 25. Baskı, İstanbul.

Kazıcı, Ziya. (1977). Osmanlılarda Vergi Sistemi, İstanbul: Eren Basımevi.

Khazanov, Anatoly M. (2015). Göçebe ve Dış Dünya Geçmiş, Gelecek ve Şimdiki Hali Üzerine Mukayese, Çeviren. Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Koca, Nusret. (2015). "Geçmişten Günümüze Osmaniye Yaylaları", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), İstanbul: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, ss. 237-252.

MANDALOĞLU, Mehmet. (2014). "Bozkır Türklerinde Ekonominin Hayvancılık Ve Tarıma Dayalı Olarak Değerlendirilmesi", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi I, ss. 75-93.

Okumuş, Osman. (2013). Anadolu Coğrafyasında Ticari Hareketlilik: Osmanlı Devleti'nde Türkmen ve Yörüklerin İktisadi Hayatları", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 2, ss. 379-392.

Ögel, Bahaeddin. (1991). Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt I, 3.Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, Murat. (2013). Asya Hunlarında İktisad Hayat, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ.

Rasonyı, Laszlo. (1971).Tarihte Türklük, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Somuncu, Mehmet, Nevin Akpınar, Ekrem Kurum, Nilay Çabuk Kaya, Tanyel Özelçi Eceral. (2010). "Gümüşhane İli Yaylalarındaki Arazi Kullanımı ve İşlev Değişiminin Değerlendirilmesi: Kazıkbeli ve Alistire Yaylaları Örneği", Ankara: Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 2(2), ss.107-127.

Somuncu, Mehmet, Nevin Akpınar, Ekrem Kurum, Nilay Çabuk Kaya, Tanyel Özelçi Eceral, (2015a)." Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarının İşlevlerinde Meydana Gelen Değişim ve Sonuçları", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), İstanbul: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, ss.77-104.

Somuncu, Mehmet, Nevin Akpınar, Ekrem Kurum, Nilay Çabuk Kaya, Tanyel Özelçi Eceral (2015b). "Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında 1973-2004 Yılları Arasında Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimin Değerlendirilmesi", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), İstanbul: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, ss.105-132.

Şahin, İlhan.(2006). Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler, İstanbul: Eren Yayınları, İstanbul.

Tanyu, Hikmet. (1978). "Türk Töresi Üzerinde Yani Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara. ss.97-120.

Turan, Osman. (2003). Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Zaman, Mehmet. (2007). Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İMAR BARIŞININ YAYLA YERLEŞMELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN UYDU GÖRÜNTÜLERİ İLE BELİRLENMESİ: GİRESUN KARAGÖL DAĞI ÖRNEĞİ

DETERMINATION OF THE IMPACT OF ZONING PEACE ON HIGHLAND SETTLEMENTS USING SATELLITE IMAGES: THE CASE OF GIRESUN KARAGÖL MOUNTAIN

Mustafa CİN[*]

Özet

Türkiye'nin imar hukuku 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile düzenlenmiştir. 2018 yılında yapılan bir kanun değişikliği ile 31.12.2017 tarihinden önce imara aykırı yapılan binalara Yapı Kayıt Belgesi verilebileceği hükmü getirilmiştir. Bu kanun değişikliği kamuoyunda imar barışı adıyla da bilinmektedir. İmar barışı yalnızca şehir yerleşmelerini kapsamamış aynı zamanda köy yerleşmelerini, hatta yayla yerleşmelerini de kapsamıştır. 2019 yılı itibariyle milyonlarca vatandaş imar barışından faydalanmıştır. Bu çalışma imar barışının yayla yerleşmeleri üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Giresun ili Karagöl dağı çevresinde bulunan yayla yerleşmelerindeki bina sayıları uydu fotoğrafları ile tespit edilmiştir. İmar barışından faydalanma tarihinden önceki bina sayısı ile bu tarihten sonraki bina sayıları karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçları imar barışından sonra yayla yerleşmelerindeki bina sayılarında önemli artışların olduğunu göstermiştir. İmar barışından önce de var olan ancak imar barışı ile birlikte alevlenen mera alanlarındaki yerleşme sorunlarına yönelik çeşitli öneriler getirilmiştir.

Anahtar sözcükler:: Yayla, imar barışı, yerleşme sorunları, Giresun, Karagöl Dağı

Abstract

Turkey's land developments planning have been regulated by the 3194 Zoning Law which came into force in 1985. According to a law amendment made in 2018, A Construction Registration Certificate could be given for the buildings that were built against zoning law before 31.12.2017.

[*] Prof.Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mustafa.cin@giresun.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-1246-9899

This law amendment is also known as Zoning Peace in public opinion. The Zoning Peace included not only urban settlements but also village settlements and even highland settlements. Millions of citizens benefited from Zoning Peace by 2019.

This study was carried out to determine the effect of Zoning Peace on highland settlements. The number of buildings in the highland settlements around the Karagöl Mountain in Giresun province was determined by satellite images. The number of buildings before the reconciliation date and the number of buildings after this date were compared and analyzed. The result of the research showed that there were significant increases in the number of buildings in the highland settlements after the Zoning Peace date. Suggestions are made for the solution of the highland settlements problems which increased after the Zoning Peace.

Keywords: Highland settlement, zoning Peace, settlements problems, Giresun Karagöl Mountain

Giriş

7143 Sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 18/05/2018 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak, kamuoyunda "İmar Barışı" olarak adlandırılan süreç uygulanmaya başlanmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen geçici 16. maddeyle, imar düzenine aykırı yapıların "Yapı Kayıt Belgesi" ile kayıt altına alınması amaçlanmıştır. Yapı Kayıt Belgesi, kentsel dönüşüm uygulamalarının finansal kaynağını yaratmak üzere, imar düzenine aykırı yapıları kayıt altına alırken yapı sahiplerine de kentsel dönüşüm uygulamasına kadar geçen süre içerisinde yapıyı kullanma hakkı vermektedir (Özkaya Özlüer, 2018).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde İmar Affıyla ilgili daha önce de çok sayıda Kanun çıkmıştır. 1948 – 2018 tarihleri arasında imar affına yönelik 20 adet kanun değişikliği yapıldığı görülmüştür (Tercan, 2018). 70 yıl içerisinde imar affı ile ilgili 20 adet yasal düzenlemenin yapılması oldukça yüksek bir değerdir. Başka bir ifade ile her üç buçuk (3,5) yılda bir konu ile ilgili mevzuat değişikliğine gidildiğini göstermektedir. Bu değerler, devletin bir yandan hazine arazilerinin işgali ile sonuçlanan kaçak yapılaşmayı yasaklarken bir yandan da bu yasakları affettiğini açıkça göstermektedir.

Daha çok şehirlerdeki gecekondulaşmaya yönelik olarak yapılan bu aflardan kırsal alanlar da nasibini almış, kırsal yerleşme kategorisinde yer alan yayla yerleşmeleri de çoğu zaman mevzuat değişikliği kapsamına girmiştir. 2018 yılındaki Kanun değişikliği bu durumun en son örneğidir (7143 Nolu Kanun, 2018). Yaylalar tarım ve hayvancılık ekonomisine dayalı olarak ortaya çıkan geçici yerleşme şekilleridir. Konar göçer bir anlayışla ortaya çıkan bu yerleşmeler, ekonomik faaliyetlerin yanında sosyal ve kültürel hayata ait pek çok unsuru da içerisinde barındırmaktadır.

Kırsal nüfusun tarımsal hayattan uzaklaşması ve geçimini sağlamak için şehirlere göç etmesi nedeniyle yayla ve yaylacılık faaliyetlerinde azalmalar görülmüştür. Ancak şehir

hayatının olumsuz etkilerinden bireylerin son yıllarda tekrar yayla yerleşmelerine yöneldiği görülmüştür. Sıcak ve bunaltıcı yaz aylarını doğa içerisinde geçirmek isteyen bireyler, ekonomik durumlarının da iyileşmesiyle birlikte, yeni meskenler inşa etmeye başladığı görülmüştür. Bu meskenlerin büyük bir çoğunluğu hazine arazileri üzerine kurulmuş olup imara aykırı ve kaçak yapılardır.

Kontrolsüz bir şekilde inşa edilen bu yapılar çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Görüntü kirliliği, evsel atık kirliliği, doğal afetlere karşı dirençsizlik, ekolojik dengenin bozulması, mera arazilerinin azalması, büyük ve küçükbaş hayvan geçiş yerlerinin daralması veya yok olması bu sorunların başında gelmektedir. Tüm bu sorunlara rağmen geçmiş yıllarda getirilen imar aflarının Giresun'daki yayla yerleşmelerine nasıl bir yansıması olduğu bilinmemektedir. En son 2018 yılında yürürlüğe konulan ve imara barışı adı altındaki imar affının Giresun yaylaları üzerinde etkisi olup olmadığının tespit edilmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırma Giresun iline bağlı Karagöl Dağının batısında yer alan üç yaylada gerçekleştirilmiştir (Harita -1). Araştırmaya dahil edilen yaylaların adları verilmemiş, bunun yerine her bir yaylaya kodlar verilmiştir. Bu kodlar; K-B-1 (Karagöl Dağının batısındaki birinci yayla), K-B-2 (Karagöl Dağının batısındaki ikinci yayla) ve K-B-3 (Karagöl Dağının batısındaki üçüncü yayla) şeklinde verilmiştir.

Harita 1 *Araştırma Sahasının Coğrafi Komumu*

Yayla yerleşimdeki mesken sayılarını ve konumlarını tespit edebilmek için Google Earth Pro yazılımı kullanılmıştır. Yüksek çözünürlükteki uydu görüntülerinin mevcut olması ve bu görüntülerin 2018 yılı ve önceki yılları kapsaması araştırmaya dahil edilen yaylaların seçiminde etkili olmuştur. Seçilen yaylaların 2011, 2017 ve 2018 yıllarındaki mesken sayıları uydu görüntüleri ile tespit edilmiş ve elde edilen veriler kıyaslamalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen yaylara gidilerek arazi çalışması yapılarak da araştırmaya veri sağlamıştır. Arazi çalışması sırasında uydu görüntüsü ile tespit edilen yapılaşmalara yerinde incelenmiş, yerel halk ile de görüşülerek mülakat yolu ile de veriler alınmıştır.

Bulgular

Araştırmaya dahil K-B-1 yaylasının 2011, 2017 ve 2018 yıllarına ait uydu görüntüleri incelenmiş ve elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur. Yayla yerleşmelerindeki mesken sayıları ve yerleşme sınırlarındaki değişimler şekil 1.1 de gösterilmiştir.

Şekil: 1 *Araştırmaya dahil edilen yayla yerleşme alanlarının yıllara göre değişimi*

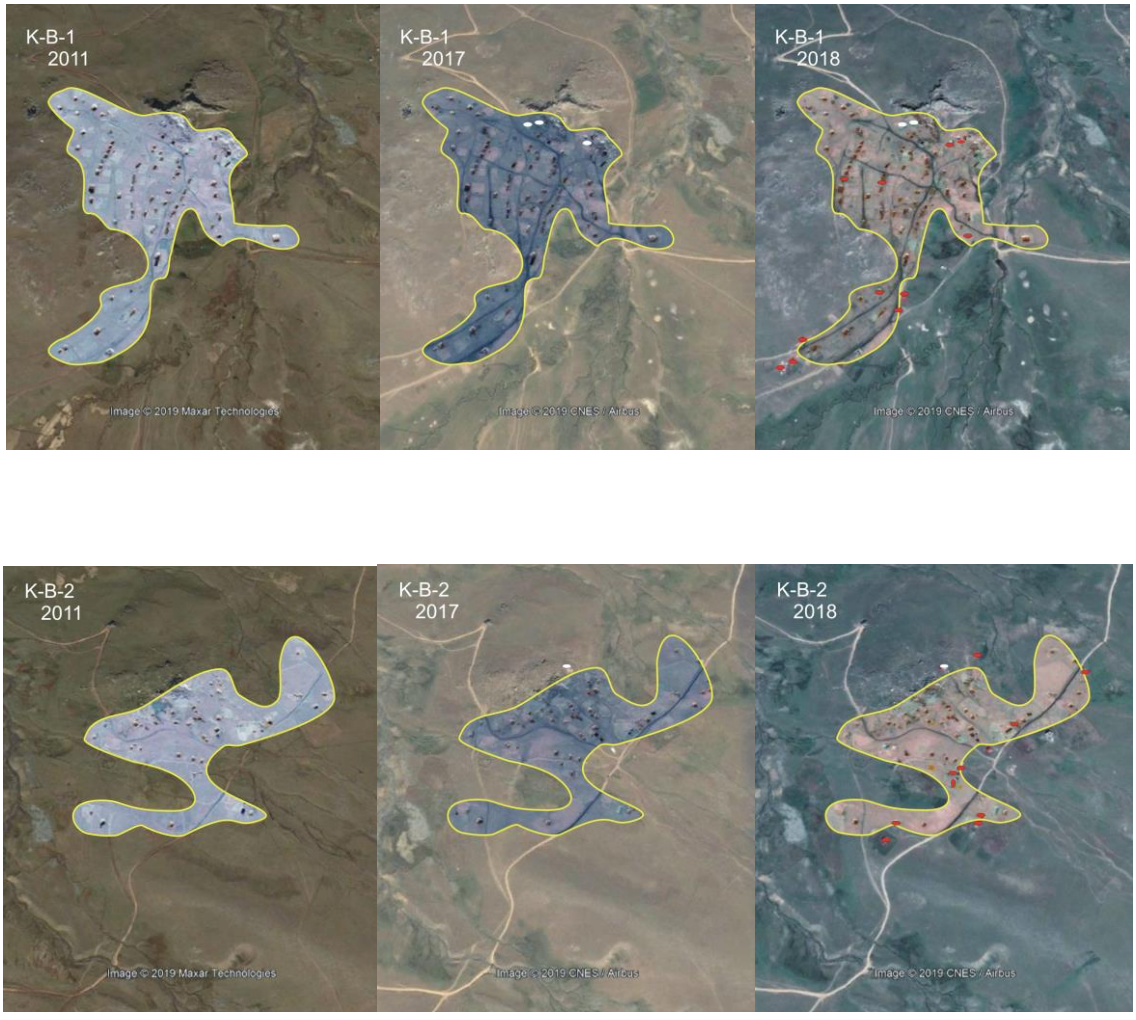

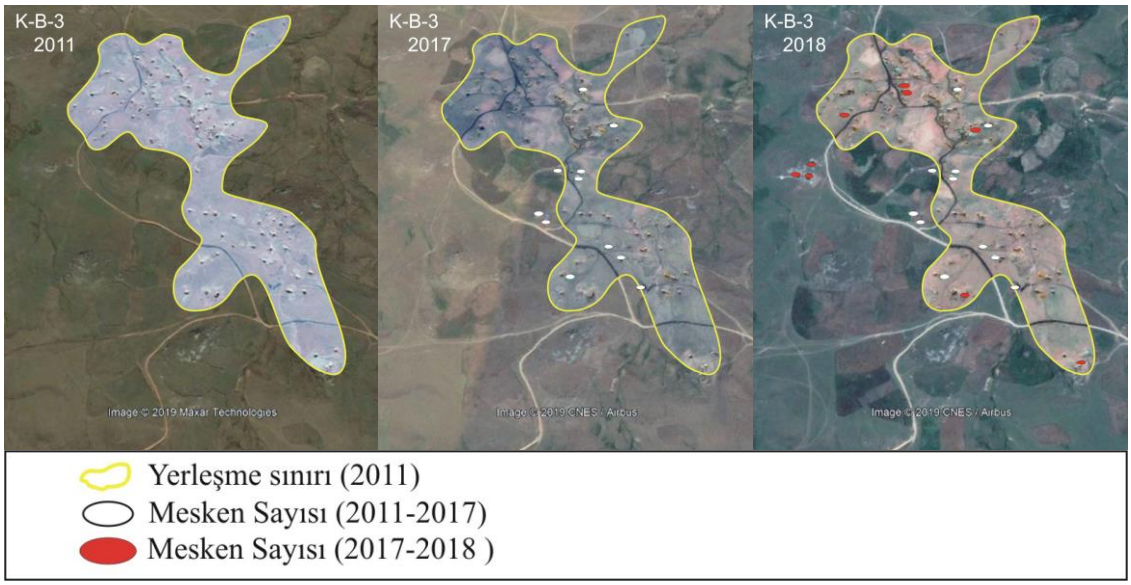

Araştırmaya dahil edilen K-B-1 yaylasında 2011 yılındaki yerleşme sınırlarının 2017 yılında aynı kaldığı, ancak 2018 yılında bu sınırların dışında üç meskenin inşa edildiği görülmektedir. K-B-2 yaylasının 2011 yılındaki yerleşme sınırları dışına 2017 yılında bir mesken inşa edilmiş, 2018 yılına ise bu sınırların dışına dört mesken daha ilave edildiği görülmüştür. K-B-3 yaylasının yerleşme alanı da 2017 yılında iki mesken, 2018 yılında da üç mesken ile büyüdüğü görülmüştür.

Yayla yerleşme alanlarındaki büyümenin yanında 2011-2018 yılları arasında bu yerleşmelerdeki mesken sayılarında da artışlar meydana geldiği görülmektedir. Her üç yayla yerleşmesindeki mesken sayılarındaki değişimler Grafik-1 de sunuluştur.

Grafik-1 *Araştırmaya dahil edilen yayla yerleşmelerindeki mesken sayılarının yıllara göre değişimi*

K-B-1 yaylasında 2011 yılında 67 mesken bulunurken, mesken sayısının 2017 yılında 69'a, 2018 yılında da 81'e yükseldiği görülmektedir. Bu yerleşmede altı yıllık bir

zaman diliminde (2011-2017) iki yeni mesken inşa edilirken, bir yılda (2017-2018) 12 yeni mesken inşa edilmiştir. Başka bir ifade ile, altı yıllık süre içerisinde mesken sayısındaki artış oranı %2,9 iken, bir yıl içinde inşa edilen mesken sayısındaki artış oranı % 17,3 olarak görülmüştür.

K-B-2 yaylasında 2011 yılındaki 40 meskenin 2017 yılında 41'e, 2018 yılında da 51'e yükseldiği görülmektedir. Bu yerleşmede altı yıllık bir zaman diliminde (2011-2017) bir yeni mesken inşa edilirken, bir yılda (2017-2018) 10 yeni mesken inşa edilmiştir. Başka bir ifade ile altı yıllık süre içerisinde mesken sayısındaki artış oranı %2,5 iken bir yıl içinde inşa edilen mesken sayısındaki artış oranı % 24,5 olarak görülmüştür.

K-B-3 yaylasında 2011 yılında 82 meskenin 2017 yılında 93'e, 2018 yılında da 102'ye yükseldiği görülmektedir. Bu yerleşmede altı yıllık bir zaman diliminde (2011-2017) 11 yeni mesken inşa edilirken, bir yılda (2017-2018) dokuz yeni mesken inşa edilmiştir. Bir başka ifade ile altı yıllık süre içerisinde mesken sayısındaki artış oranı %13,4 iken bir yıl içinde inşa edilen mesken sayısı da % 9,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tartışma

2011 yılındaki mevcut yayla yerleşme sınırlarının 2017 ve 2018 yıllarında sınırlı olarak genişlediği, ancak bu genişlemenin mesken sayısındaki artış ile paralel olmadığı görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bu bulgular yeni yapılan binaların yerleşme merkezi veya merkezin yakınlarına inşa edildiğini göstermektedir. Mesken sahiplerinin elektrik, yol ve su gibi altyapı imkânlarından faydalanma isteği meskenlerin yerleşme merkezi civarında inşa edilmesinin en önemli nedenleri arasında gösterilebilir.

Araştırmaya dahil edilen her üç yaylada da 2011-2017 yılları arasındaki mesken sayılarında çok sınırlı bir artış görülürken, 2017-2018 yılları arasında mesken sayısı açısından ciddi bir artış kaydedilmiştir. 2017 yılında uygulamaya giren imar barışı yasası bu artışın en önemli nedenleri arasında görülebilir. 2017 yılından önce hazine arazileri üzerine inşa edilen meskenlere belli bir ücret karşılığında yapı kullanım izin verilmesi ve izin için son başvuru tarihlerinin sürekli uzatılması, yapılaşmanın özellikle 2017 ve 2018 yılları arasında sürekli artmasına neden olmuş olabilir.

İmar barışı yasasının 2017 yılından sonraki yapılaşmayı azaltmadığı, aksine arttırdığı uydu görüntüleri ile tespit edilmiştir. Günümüzdeki inşaat teknolojilerindeki gelişme binaların çok kısa süre içerisinde tamamlanmasına imkân tanımaktadır. İmar barışından faydalanmak isteyen bireyler 2018 yılı içerisinde meskenlerini aylar içeresinde tamamen veya kısmen inşa ederek söz konusu binanın 2017 yılından önce yapılmış gibi gösterilerek yapı kullanım iznine başvurması mümkündür. Bu durumun farkında olan bireyler meskenlerini hızlı bir şekilde inşa ederek binanın 2017 yılından önce yapıldığını iddia edebilir.

Uydu görüntüleri ile arazideki gözlemlerin kıyaslanması böyle bir durumun mevcut olabileceğini göstermektedir. Örneğin, araştırmaya dahil edilen yayla yerleşmelerinin birinde, inşaatı henüz tamamlanmamış bir binanın dış cephesine "bu bina 2017 yılı içerisinde yapılmaya başlanmıştır" şeklinde yazı yazıldığı görülmüştür. Halbuki bu binanın 2017 yılından sonra yapıldığı uydu fotoğrafları ile tespit edilmiştir. Bu veriler İmar Affı Yasasının 2017 yılından sonraki yapılaşmayı tetiklediğini açıkça göstermektedir.

2017 yılından sonraki yapılaşmanın büyük bir çoğunluğunun modern mesken görünümünde olduğu ve meskenin altında veya yakınında ahırlarının bulunmadığı arazi çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Ahırı bulunmayan bir hanede büyükbaş veya küçükbaş hayvancılığın yapılamayacağı da açıktır. Yayla halkıyla yapılan mülakatlar sonucunda, bu tip meskenlerin çoğunda hayvancılığın yapılmadığı, mesken sahiplerinin ise yaz aylarında belli dönemlerde dinleme ve gezme amacıyla yaylaya geldikleri anlaşılmıştır.

Plansız inşa edilen meskenlerin görüntü kirliliğine, doğal çevrenin tahrip edilmesine neden olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bazı meskenlerin de yayla yerleşme merkezi ile meralar arasındaki hayvan geçiş güzergâhlarına engel olabilecek yerlere inşa edildiği gözlemlenmiştir.

Plansız ve hızlı yapılaşmanın getirdiği sorunlar yaylada yaşayan bireylerle yapılan mülakatlar ile de tespit edilmeye çalışılmıştır. Yaylacılık faaliyetlerini sürdüren köylülerin ihtiyaç duyduğu yeni yapılara izin verilmemesi tespit edilen sorunların başında gelmektedir. Gerek oturdukları meskenlerin yenilenmesi, gerekse ahır ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında yayla sakinlerinin yapmış olduğu inşaat faaliyetlerine izin verilmediğine dair sorunlar sık sık dile getirilmiştir.

Sonuç ve öneriler

Araştırmaya dahil edilen yayla yerleşmelerindeki izinsiz yapılaşmanın özellikle 2017 yılından sonra arttığı, bu artışın da imar barışıyla ilgili olduğu sonucuna varılmıştır. İzinsiz yapılaşmanın çoğunlukla yaylada ikamet etmeyen, yılın belli dönemlerinde gezme ve dinlenme amacıyla yaylaya gelen kişiler tarafından yapıldığı görülmüştür. Buna karşılık yaylada ikamet eden, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yürüten köylüler ihtiyaç duydukları yapıları inşa edemedikleri görülmüştür.

İmar barışı kanunu, afet risklerine hazırlık kapsamında çıkartılmış olup imara aykırı inşa edilen binaların kontrol altına alınması amacıyla çıkartılmıştır. Yayla yerleşmeleri için bu amacın gerçekleşmediği, tam aksine yeni binaların inşa edilmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Amacına ulaşmayan bir uygulamanın yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi gerekmektedir. En azından mera arazileri üzerinde inşa edilen meskenler için yapı izin belgesi alımı için başvuru süresinin uzatılmaması gerekir.

Diğer taraftan hayvancılık ve tarım faaliyetlerini sürdüren köylüler için ihtiyaç duydukları meskenlerin yapımına izin verilmesi gerekir. Devlet kontrolünde olmak koşuluyla yayla yerleşmesine uygun planlı ve düzenli yapılaşma izninin olması oldukça

önemlidir. Köylülerin bu noktada teşvik edilmesi hem yerel hem de ulusal ekonomiye katkı sağlayacağı açıktır.

Yaylalarda çok fazla mesken bulunmasına karşılık, hayvancılık faaliyetlerini yürüten köylü sayısında azalmaların olduğu gözlemlenmiştir. Yaylada ikamet eden köylüler ile yapılan mülakatlarda, ailedeki genç bireylerin yaylacılık faaliyetlerine ilgi göstermediği belirtilmiştir. Yaylacılık faaliyetlerini yürüten veya yürütmek isteyen köylülere gerekli kolaylıklar ve teşvikler sağlanmadığı sürece yaylacılık faaliyetlerinin yok olması riskiyle karşı karşıya kalınabilir.

Yaylacılık faaliyetlerinin azalması veya yok olması çeşitli sorunları beraberinde getirecektir. Besi hayvancılığının azalması sonucu ekonomik kayıplar ile birlikte köylü nüfustaki işsizlik oranının artması kaçınılmaz olacaktır. Bunun yanında, yaylacılık faaliyetleri ile birlikte gelişen sosyo-kültürel değerler kaybolacaktır. Ayrıca, yaylaların amaç dışı kullanılması yaygınlaşacak ve mera alanlarındaki çevre sorunları artacaktır. Tüm bu sorunların çözümü için köylülerin yaylacılık faaliyetlerinde kolaylık sağlanması, yaylaların amaç dışı kullanımının önüne geçilmesi, yaylaların Büyükşehir Belediyesi Kanunun kapsamından çıkartılarak yaylalara özgü bir mevzuat düzenlemesinin yeniden yapılması sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Özkaya Özlüer, I. (2018). İmar Barışı Düzenlemesine Hukuki Bir Yaklaşım**.** *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 313-340. DOI : 10.21492/inuhfd.467904

Tercan, B. (2018). 1948'den Bugüne İmar Afları. *Mimarlık*, 403, 20-26

7143 Nolu Kanu. (2018). Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, *30425 Nolu Resmi Gazete*, 18 Mayıs 2018 Cuma.

EVLİYA ÇELEBİ'NİN ESERİNDE YAYLA YAŞAMI

YAYLA LIFE ACCORDING TO THE TRAVEL BOOK OF EVLIYA CELEBI

Mehmet ÖZMENLİ[*]

Öz

Yayla sözlük karşılığı olarak; dağlık, yüksek yerlerde, kışları yaşam koşulları zor olduğu için genellikle boş kalan, yazları havası serin ve güzel, suyu, otu bol olduğu için geçici olarak bir süre oturulan ve hayvancılık iktisadi faaliyetlerin ağırlıklı olarak yapıldığı yer diye tanımlanmaktadır. Yayla ve yaylacılık Türk kültür tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu coğrafi alanların bilinmesinde gezginlerin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Türk gezginlerinin en önemli bir şahsiyeti olan Evliya çelebinin yazdığı eseri taramak biçiminde gerçekleştirdiğimiz bir çalışma olacaktır.

Kültür ve edebiyat tarihimizde gezgin denince ilk akla gelen kişilerin başında olan Evliya Çelebi'nin 1635 yılında İstanbul'un çeşitli yöreleriyle başlayan bu gezileri yaklaşık elli yıl sürer. Osmanlı coğrafyasının pek çok yerini gezen ve gördüklerini kaydeden Evliya Çelebi; Anadolu'dan Rumeli'ye, Kafkaslardan Suriye, Irak ve Mısır'a kadar Osmanlı topraklarını bazen defaten gezmiştir. Yaylalar, Seyâhatnâme'de özel olarak ve tekrarlanarak zikredilmektedir. Evliya Çelebi'nin seyahati sırasında uğradığı yaylalar hakkında verdiği özenli ve düzenli bilgiler, pek çok konunun aydınlanmasında anahtar niteliğine sahiptir. Onun çeşitli vesilelerle kimi zaman hakkında geniş bilgi verdiği kimi zamansa yalnızca adını anmakla yetindiği (bugün isimleri bilinen ya da kaybolan) yer adlarının yerlerinin belirlenmesi sırasında da Seyahatname en önemli kaynaklardan biridir.

Çalışmamızda sınırlama yapmak suretiyle yaylaların insan ve bütün canlılar üzerindeki olumlu yararlarını anlattığı bölümler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Evliya Çelebi, Yayla, Anadolu, Toponomi

[*] Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mehmetozmenli@hotmail.com.
ORCID: 0000-0002-8616-0712

Abstract

Yayla is defined as a place where mountainous, high places, usually empty because the living conditions are difficult in winters, cool and beautiful in summer weather, temporarily inhabited for a while due to the abundance of water and grass, and mainly where economic activities such as animal husbandry are carried out. Yayla has an important place in Turkish cultural history. Travelers have an important contribution to the knowledge of these geographical areas. It will be a study that we perform in the form of scanning the work written by Evliya Çeleb, the most important figure of Turkish travelers.

Evliya Çelebi, who was one of the first people to come to mind when we talked about wanderers in our history of culture and literature, started in 1635 with various regions of Istanbul and lasted about fifty years. Evliya Çelebi, who visited many places of the Ottoman geography and recorded what she saw; He has visited the Ottoman territories many times from Anatolia to Rumelia, from the Caucasus to Syria, Iraq and Egypt. The Yayla are mentioned in the Seyâhatnâme in a special and repetitive manner. Evliya Çelebi's attentive and regular information about the Yayla that she visited during her travels is the key to enlightening many issues. The Travelogue is one of the most important sources in determining the names of the places where he sometimes gives extensive information on various occasions and sometimes he only needs to mention his name (known or lost today).

In this study, the sections where the Yayla describe the positive benefits of humans and all living things are tried to be evaluated by making a limitation.

Keywords: Evliya Celebi, Yayla, Anatolia, Toponomi

Giriş

Evliya Çelebi, dünyanın en ünlü gezi yazarları arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 1611 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Osmanlı coğrafyasında yaptığı gezilerde gördüklerini, yaşadıklarını, duyduklarını, öğrendiklerini yazıya geçirerek, Seyahatname'yi dilimize ve edebiyatımıza kazandırmıştır. Kaynaklarda hakkında pek bilgi bulunmasa da eserinden yaptığımız çıkarımlara göre; Yedi iklim, 18 ülke gezdiği, yetmiş yıllık hayatının 51 yılını bir diyardan bir başka diyara uzanan yollarda, değişik şehirlerde, farklı ülkelerde geçiren bir gezgin olduğu kanaati bilim insanlarının ortak kanaatini oluşturmuştur. Seyahat ettiği yerlerin yüz ölçümü yaklaşık 25 milyon kilometre karedir. Bugün bu coğrafyada 30 civarında devletin kurulduğu bilinmektedir.

Çelebi'nin, gezilerinin çoğu kara yolundan yaptığı yolculuklardır. Seyyahımız, gezmekle kalmamış seyahat ettiği, dolaştığı yerleri; bu ülkelerle, diyarlarla ilgili gözlemlerini, yolculuğu sırasında başından geçen olayları, gittiği yerlerde kendisine anlatılanları akıcı bir dil ile ve ilgi çekici üslubuyla yazıya dökmüştür (AKALIN, 2011, s. 212).

Eserini inceleyen bilim insanları onun bir halk bilimci yötemiyle bilinçli ya da bilinçsiz çalışmış olabileceğini vurgulamaktadırlar. Halk inanışlarını, geleneklerini, kültür ögelerini en küçük

ayrıntısına kadar gözlemleyerek kayda geçirmiş, yararlı sular ve bitkiler hakkında bilgiler vermiştir. Gezgimiz, yapıtında gezdiği yerler ve bu yerlerin tarihi hakkında bilgi sunarken, sadece kendi gözlemleri ile yetinmemiştir. Kazvinî, Makrizî, Taberî, Zehebî, Celalzade, Solakzade, Alî, Atlas Minor gibi belli başlı eserlere, kanunnamelere, eyalet tahrir defterlerine, menakıpnamelere ve Latin, Yunan dilleri ile yazılmış çeşitli tarihi kaynaklara başvurmuş olabileceği iddia edilmektedir (DULGER, 2011, s. 97).

Çelebi, gittiği yerlerde yaşayan toplumların gündelik yaşam tarzlarına, geleneklerine, özel gün ve bayramlarda yaptıkları törenlere, kılık kıyafetlerine, kullandıkları alet ve eşyalara kadar birçok kültürel unsurdan bahsetmiştir. Yine atasözlerine, deyimlere, manilere, efsane, fıkra vb. halk edebiyatı ürünlerine bir halkbilimci bakışı ile değerlendirmeler yapmıştır. Çelebi gittiği yerlerde şehrin tarihi, var ise kalesi, mahalleleri, evleri, camileri, mescitleri, ibadethaneleri, okulları, tekkeleri, çeşmeleri, kervansarayları, hanları, eserlerdeki kitabeleri, çarşı ve pazar yerleri, şairleri, meczupları, giysileri, mahalli dilleri, havası, iklimi, suları, ibret verici yapıları, hamamları, kiliseleri, yiyecekleri, içecekleri, imaretleri, bağ ve bahçeleri, dağları, kırları, ovaları, ırmaklarına kadar her şeyi yazmıştır. Bu yüzden seyahatname, birçok bilim dalının muhakkak müracaat etmesi gereken bir başvuru eseridir.

Gittiği şehirler anlatımının ana mekânlarıdır; bu şehirlere ulaşmak için geçtiği ya da yol üstünde konakladığı köy ve kasabalar ise ikinci derecede kalır. Seyahatname'den Evliya Çelebi yeşilliği, piknik alanlarını yani mesiregahları çok sevdiğini anlıyoruz. Evliya Çelebi, kendine has sözvarlığıyla bazı Türkçe kelimeleri, Arapça ya da Farsça eklerle genişletmiştir, örneğin; ormanistān, yaylagāh, Yeniçeriyân gibi. Burada konumuz gereği dikkatimizi çeken yaylagâh kelimesidir.

Mübalağa kullanması sebebiyle güvenilir bir kaynak olarak görülmediği zamanlar olmuş olsa da aslında Evliya Çelebi mübalağa sanatını olayları çarpıtacak şekilde değil, sadece tasvirlerinde kullanıyor. Seyahatname, abartılı ve hayalî taraflarına rağmen, birçok bakımlardan önemli, ciddî incelemelerin yapılması gereken kültürümüzün temel kaynaklarındandır. Bildiri ölçütleri dikkate alınmak suretiyle gezginimizin yaylar ile ilgili yazdıklarını değerlendirmeye çalıştık. Bu araştırmada, Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan Seyahatname'nin 2. cildi temel alınmış, o dönemde gezip gördüğü beldelerin yaylaları hakkındaki bilgiler taranmıştır. 4 ve bazı diğer ciltleri de taranmıştır.

Evliya Çelebiye Göre Yaylaların özellikleri

Çelebi, yayla yaşamını anlatırken başlangıç ve bitişiyle ilgili bilgiler vermektedir. Payas dağı yaylağını anlatırken; "Evsâf-ı yaylağ-ı kûh-ı Payas Sebeb-i tesmiyyesi kûh-ı Beyaz'dan galat Payas derler bir yaylağ-ı azîmdir kim ol etrâflarda olan Türkmân ve Urbânlardan iki kerre yüz bin âdem on kerre yüz bin koyunlarıyla Kuyruk yıldızı ya'nî Ülker yıldızı doğunca altı ay bu yaylalarda kesb-i hevâ ve kesb-i tarâvetler edüp döl döş sâhibi olurlar. Niçe bin âb-ı hayâtdan nişân verir uyûn-ı câriyeleri vardır kim her biri hayât-efzâ-yı cân-fezâ yaylağ u âb-ı zülâllerdir." (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/63)

Yer isminin değerlendirmesini yapan Çelebi, Payas isminin Beyazdan bozma olduğunu ifade ettikten sonra büyük bir yayla olduğunu, Türkmen ve Arab unsurlarının burada meskûn olduklarını belirtmektedir. Yaylaya gelenlerin Kuyruk yıldızı (Ülker yıldızı) doğunca altı ay bu yaylalarda temiz hava alarak, zindelik ve tazelik kazanıp çocuk sahibi olduklarından bahsetmektedir. Cana can katan birçok akarsulardan haber vermektedir. Halkının garip dostu olduğunu, Oğuzların, saf ve temiz kalpli olduklarından bahsetmektedir. Yiyeceklerinin ve içeceklerinin özelliklerini edebi bir usulle anlatır; beyaz ve has ekmeği, yaylasında pişi, lavaş, yufka ekmeği, üzümü, inciri ve turuncu beğenildiğini, fakat bu yaylada kışa yakın bir üzümü olduğu, bu üzümün eşi benzerinin olmayacağını kendine has üslubu ile anlatmaktadır.

Çelebi, Payas Dağlarında (Hatay) toplam yedi adet yaylanın olduğunu ve bunların her birinin kendine özgü özelliğinden bahsederek;

Sürmeli Yayla'da, Habib-i Neccar hazretlerinin bu yaylada kalıp halkı dine davet ettiğini yazar. Onların dua ve bereketiyle Sürmeli Yayla'da asla veba olmadığını belirtmektedir.

Göktepe Yaylası: Yüksek ve büyük bir yayla olduğunu, hayvanların da hastalanmadıklarını yazmaktadır.

Çatalağaç Yaylası:. Halkının gayet sağlam vücutlu olduğunu belirtir. Burada asla sıtma olmayacağını anlatmaktadır.

Fındıklı Yayla'da asla yılan, çıyan, akrep ve diğer zehirli haşeratların olmayacağını anlatmaktadır.

Şolgay Yaylası: bu yaylada hırsıza ve yol kesiciye rastlanmayacağını, bunun nedeninin de Cüneyd-i Bağdadi hazretlerinin baş halifesi olan Şolgay Sultanın, bu yaylada gömülü olmasını sebep gösterdiklerinden bahsetmektedir. Birisi kendisine ait olmayan bir şeye el uzatsa elinin kuruyacağından bahseder. Bu inanca sahip olan herkesin malları meydanda açıktadır.

Sencen Yaylası: Allahu Taala'nın emriyle burada cüzzam ve miskin varsa, altı ayda sularının özelliğinden dolayı vücutları sağlık bulur ve cüzamlının vücudu beyaz inci gibi olur. Halk tarafından anlatılan rivayetten bahsedip; Hazret-i İsa annesiyle Nablus şehrinden buraya geldiğini ve bu yaylada kaldığını, burasının ziyaret yeri haline dönüştürüldüğünü görmüştür. (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/64). Burada Çelebi, halkın bazı yaylaları kutsallaştırdığı bilgisini bize vermektedir.

Çelebi, Payas Dağı yaylalarının özelliklerini anlatırken birçok konuya değinmektedir. Yani sağlıktan yiyecek-içeceklere, inanmalardan bu yaylaları kimlerin ziyaret ettiği bilgilerine kadar birçok bilgi vermektedir. Halkın anlattıklarını birebir verirken değerlendirmeler yapmayı da ihmal etmemektedir. Yaylaların ortak özelliğinin şifa olduğunu vurgular, dini kıssalarla birleştirir. Hırsız ve yol kesici olmamasını da yine dini ögelerle destekler.

Evliya Çelebi, bazı yaylaları tanıtırken orada yetişmesi mümkün olmayan meyvelerin adını vererek bu yörenin iklimi hakkında da okurun bilgi sahibi olmasına katkıda bulunmaktadır. Mesela; Lâdik yaylasının kışı fazla olduğundan üzüm, kavun, karpuz, incir, zeytin, nar gibi meyveleri olmaz (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 4/89). Yine yiyecekleri hakkında; beyaz ekmeği, francala çöreği, yabloka denilen elması, armudu, eriğinin çok olduğunu yazmıştır. Buralarda limon, turunç, nar, zeytin asla bulunmadığını belirtir (Çelebi E. , Seyahatname, 2003, s. 7/324). İstanbul'un ayanı ve

büyükleri, Aspozan bağ ve yaylasından, Malatya'dan ilgar ile annut filizleri getirip İstanbul fidanlarını aşılarlar. Malatya armudu olur (Çelebi E. , 2002, s. 6/107). Bingöl yaylaları için "beşinci iklimin ortasında" olduğunu yazar (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/321). İklimleri yaylaların verimliliğini ortaya koymaktadır. İslam Coğrafyacıları 5. iklim kuşağında olan ülkelerin verimli topraklara bol sulara sahip olduğunu belirtmektedirler. Çelebi'de ihtimaldir ki bu İslam coğrafyacılarını okumuştur. Özellikle Bingöl yaylalarını hem tabii güzellik açısından hem de verimlilik açısından övgülerle bahsetmektedir.

Evliya Çelebi, yer yer tarihi olayları anlatırken de yaylalardan bahsetmektedir. Mesela; Danişmendli Sultanı Melik Gazi Niksar şehrini ilk defa yaylak edindiğini ve buraya yerleştiğini yazmaktadır. (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/24). Yine; "Adana, Tarsus, Sis, Misis ve Silifke halkının yaylaları vardır. Bu kentlerin sınırları vardır. Devletin varlığını ifade eden görevlilerin olduğundan da bahsetmektedir. Bunlar kadı ve naibleridir. Ayrıca camileri, yayla evleri, bahçe evleri, çarşı pazarları, han ve hamamları bulunmaktadır. Yediyüz bin (700.000) koyun hakkı alınır" (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/57). Deleuze ve Quattari eserlerinde, yayla insanını 'Savaş Makinası' diye tanımlamaktadır. Ancak Çelebi eserinde şu ifadeyi de kullanmaktadır: "Yörük-Türkmen nüfusunun yaylak-kışlak arasında göçtüğü ama artık otoriteyi ve resmî hukuku benimsedikleri sonucunu çıkarabiliriz" (Gilles DELEUZE, 1990, s. 26-27) . Kısmen de olsa devlet aygıtının bir parçası olmuşlardır. Yayla insanının zapturapt altına alınmasının zorluklarını da Çelebi vurgulamaktadır. Ayrıca, Damlacık adında taşlık ve kalakı yüksek bir dağ vardır ki melun Nemrud'un yayladaki tahtgahı olduğunu yazmaktadır (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/200).

Çelebi, gezdiği yaylaların isimlerini zikrettikten sonra büyüklük açısından Erzurum ve Bingöl yaylarının ayırt edici bir özelliğe sahip olduklarını belirtmektedir: Adana'da da büyük yaylaklar olduğunu yazmaktadır. Osmanlılar döneminde toplam 70 yaylayı isimleri ile tanıtmıştır. Bunlardan Erzurum'un güneyinde Bingöl Yaylası, Revan yakınında Ağrı, Van yakınında Vereg, Van'ın güneyinde Sübhan, Şehrezol'da Harir, Musul yakınında Cudi, Mardin'de Sincar, Diyarbakır'da Karadağ, Kayseri yakınında Göksun, Birgi'de Bozyaylak ve Tire, Manisa ensesinde Sultan, Bursa'da Keşiş Dağı, Kastamonu ve Sinop Yaylalarını anlatmaktadır.

Bunun benzeri birçok büyük yaylaların da Rumeli'nde olduğunu yazmaktadır. Samakov, yakınında Rila, berisinde Destpot, Serez, Sofya'da Vitoş, Menlik, Hersek'de Çimirne, İllok, Nevesin, Bosna'da Köprez, Kazanlık'da Turvakotran ve Şıpka Yaylalarından bahsetmektedir. Bunun benzeri daha birçok yaylaların Rumeli'nde varolduğunu, ama Erzurum'un Bingöl Yaylası ve Adana'nın Ramazanoğlu Yaylası gibi büyük yayla görmediğini belirtmektedir (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/27).

Yaylada hangi hayvanların beslendiği ile ilgili yukarıda verdiğimiz örneklerde özellikle koyun ağırlıkta idi. Ancak, bunun yanında Camış denilen hayvanda bulunmaktadır. Topçeken Camus (manda) Yaylağı: Rum, Arap ve Acem'de Adana camusu meşhurdur. Bu dağlarda Osmanlı padişahına adına kayıtlı 40.000 adet topçeken camusları var olduğunu, ancak bugün hesabını sadece Tanrı bilir biçiminde şerh düşmüştür (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/59). Burada Yaylanın ismi ile müsemma bir durumu vurgularken sayısını da vererek gelecek nesillere bir istatistiki bilgi

aktarmaktadır. Ayrıca verilen bilgide devletin toplarını çekmekle vazifeli topçeken camışlarından bahsetmektedir.

Yine bir anlatısında; Heraklios'un kardeşi kayser Cimcime'nin, bu yaylalarda ve Göksun Yaylası'nda 70 bine yakın koyunu, keçisi, camusu ve sığırının varlığından bahsederek, Ortaçağ tarihi dönemine ait bilgi de vermektedir (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/226). Göksun Yaylası'nda on milyon hayvanın beslenebileceğini vurgulamaktadır. Çelebi'nin verdiği bu bilgiler dönemin hayvan sayısı hakkında da fikir sahibi olmamıza katkıda bulunmaktadır.

Halkın hafızasında yer etmiş kıssalardan da bahsetmektedir. Payas bölgesindeki Sencen Yaylası ile ilgili kıssayı zikreder. Frenkler tarihlerinde bu yaylada Hazret-i İsa ve Şem'un-ı Safa'nın yüce makamları olduğunu işitip İskenderun'dan kalabalıklarla bu yaylalara gelip ziyaret edip temiz hava alırlar. Kısacası ibret alınacak, görülmesi gereken önemli yaylalardan olduğunu ifade etmektedir (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/65).

Çelebi, anlatılarında dini kıssalardan da yararlanmaktadır. Bahar günlerinde Hazret-i Süleyman'ın Bursa'ya geldiğini, Ruhban Dağı'nda Belkıs ile yayla sohbeti ettiğini halkın anlattığını belirtmektedir. Halk, Süleyman Peygamberin duasının bereketiyle Bursa'nın, Tufan'dan sonra Allah'ın güvenli kıldığı bir yer olduğuna inanmaktadırlar. Burada bulunan kaleyi yapan belli değildir. Bu kale bir harabe olmuştur. Feleğin dönmesinden beri yerinde durduğu bir karar yeri, sağlam bir kale ve dayanıklı bir sur olduğunu gördüğünü anlatmaktadır (Çelebi E. , Seyahatname, 1999, s. 2/7). Burada yayla ile ilgili efsanenin varlığından bahsederken burada bulunan kalenin hem çok eski zamanlara kadar giden bir tarihi olduğunu hem de yıkılmakta olduğu haberini okuyucuya vermektedir.

Yaylalardaki otların özelliklerini anlatırken şekillerini de ustaca tasvir etmektedir. Mesela: Yaylalarda bulunan otları insan şeklinde tasvir etmiştir, yani erkekli ve dişili, bıyıklı, sakallı, boy bos sahibi bir tür canlı ottur demektedir. Hekimlerin, ilaç için yer altından bu otları çıkarırken dişisi ile cima ederken görüldüklerini duyduğunu anlatmaktadır. Halkın dilinden anlatımıyla "Kaküllerini toplamış mahbub çehre küçük ve büyük bir tür kuvvetlendirici ottur" (Çelebi E. , Seyahatname, 2006, s. 3/130-131). Bu yayla bitkisinin afrodizyak özelliği taşıdığından bahsetmektedir.

Bir kentin övücü hususiyetlerini anlatırken de yaylanın ne denli insanlar için faydalı olduğunu vurgular gibidir. Gerede bıçakçısı ve debbağının çok olduğunu ve bundan dolayı da gönü ve sahtiyanının meşhurluğundan bahsetmektedir. Suyu ve havası gayet tatlıdır. Halkı gayet zindedirler. Yer yer güzelleri vardır. Halkı genellikle medrese talebeleridir (Çelebi E. , Seyahatname, 1999, s. 2/203).

Evliya Çelebi, başta da belirttiğimiz gibi edebi sanatları ustaca kullanmış gördüklerini, duyduklarını, hissettiklerini, tattıklarını her okuyucunun anlayacağı mükemmellikte bir yöntem kullanmıştır. Yaylaların özelliklerinden bahsederken hem güzelliklerinden bahsetmiş hem de insanlar için yararlarını anlatmıştır. Yaylalarda bulunan kalelerden ya da mabetlerden bahsettiği bölümlerde bulunmaktadır. Bildiri ölçütlerinde birkaç örnek verilmiştir. Yine gezginimiz, yaylalrın kutsallıklarından da yer yer bahsetmiş ve bu yaylalar ile ilgili kıssalara yer vermiştir.

KAYNAKÇA

AKALIN, Ş. H. (2011). Seyahatname'den Evliya Çelebi'ye. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 212-233.

Albayrak, İ. (2011). Kıbrıscık Yaylalalrı ve Fauna Zenginliği. *Kıbrıscık Köroğlu ve Yayla Kültürü Canlandırma ve Yaşatnma Porjesi* (s. 43-48). Bolu: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği.

Aydın, Y. A. (2013). Osmanlı Dönemi ve Öncesinde Avcı Kuşlardan Sungur Üzerine Bazı Notlar. *Tarih Dergisi, 1*(57), 25-44.

Aydoğdu, M. (2011). Köroğlu Dağları ve Çevresi Ekosistemi. *Kıbrıscık Köroğlu ve Yayla Kültürü Calandırma ve Yaşatma Projesi* (s. 32-42). Bolu: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği.

Battuta, İ. (2010). *Seyahatname.* (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.

Bekdemir, Ü., & Özdemir, Ü. (2002). Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Örnek:Bektaş Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9-35.

Cengiz, B., & Ertem Mutlu, B. (2016). Sustainable Future of Bolu-Köroğlu Uplands in terms of Ecotourism. *International Forestry Symposium (IFS2016),* (s. 892-900). Kastamonu.

Çalışkan, O. (2011). Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 370-381.

Çelebi, E. (1999). *Seyahatname* (Cilt 2). (Z. K.-S.-V. Dağlı, Dü.) İstanbul: YKB.

Çelebi, E. (2001). *Seyahatname* (Cilt 4). (Y. D.-S. Kahraman, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi.

Çelebi, E. (2002). *Seyahatname* (Cilt 6). (S. A.—Y. Dağlı, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi.

Çelebi, E. (2003). *Seyahatname* (Cilt 7). (Y. D.-S.-R. Dankoff, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi.

Çelebi, E. (2006). *Seyahatname* (Cilt 3). (Y. D. Seyit Ali KAHRAMAN, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi Bankası.

Çelik, A. (2002). Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi. *Türkler* (Cilt 6, s. 312-323). içinde Ankara: Yeni Türkiye.

Çetin, B. (2012). Alan Yaylasında (Kırıkhan - Hatay) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 129-150.

Çınar, A. A. (1993). *Türklerde At ve Atçılık.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Doğanay, S. (2010). İşlevsel Değişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 611-639.

Doğanay, S. (2010). İşlevsel eğişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık. *Ulıuslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 611-639.

DULGER, E. (2011). EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATMESİ'NDE FAL. *Turkish Studies, 6*(4), 97-105.

Ebulgazi, B. (Tarihsiz). *Şeceri Terakime (Türklerin Soy Kütüğü).* (M. Ergin, Dü.) İstanbul: Kervan.

el-Kâşgarî, M. (1982). *Türk Şiveleri Lügatı.* (R. D.-J. Kelly, Çev.) Harvard: Harvard Üniversitesi.

Ersun, N., & Arslan, K. (2011). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 229-248.

Fazlan, İ. (1975). *Seyahatname.* (R. Şeşen, Çev.) İstanbul: Bedir.

Franz Babinger, F. K. (1996). *Anadolu'da İslamiyet.* (M. Konar, Dü., & R. Hulusi, Çev.) İstanbul: İnsan.

Gilles DELEUZE, F. Q. (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni. Göçebebilimi İncelemesiSavaş Makinası* . (A. Akay, Çev.) İstanbul.

Gökyay, O. Ş. (1984). Cönkler Üzerine. *Folklör ve Etnografya Araştırmaları*, 107-173.

Haberal, H. (2013). *Yayla Kültürü ve Yayla Turizmi.* Trabzon: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.

HacıBektaş. (1958). *Vilayet-nâme.* (A. Gölpınarlı, Dü.) İstanbul: İnkılap.

Juvaini, A.-a.-d.-M. (1997). *Genghis Khan: The History of the World Congueror.* (L. A. Boyle, Çev.) Manchester: Unesco Publishing.

Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü* (3 b.). İstanbul: Boğaziçi.

Kantürer, O. (2016). Bolu Havzasında Yer Alan Geçici Kır Yerleşmelerinin Coğrafî Özellikleri VeTurizm Potansiyelleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 16*, s. 1339-1375.

Kaşgarlı, M. (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk I* (4 b., Cilt 1). (B. Atalay, Çev.) Ankara: TDK.

Kaşgarlı, M. (2005). *Divanü Lugati't-Türk* (1 b.). (S. T. Seçkin Erdi, Çev.) İstanbul: Kabalcı.

Khazanov, A. M. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya* (1 b.). (Ö. Suveren, Çev.) İstanbul: antropoloji Doğu Kütüphanesi.

Kıbrıscık Kaymakamlığı. (2017, 8 22). *KIbrıscık Kaymakamşığı Genel Bilgiler*. Kıbrıscık Kaymakamlığı: http://www.kibriscik.gov.tr/genel-bilgiler adresinden alındı

Kırca, M. (2013). *Destinasyon Ve Destinasyon İle İlgili Kavramlar.* 07 26, 2019 tarihinde www.mustafakirca.com: http://mustafakirca.com/destinasyon-ve-destinasyon-ile-ilgili-kavramlar.html adresinden alındı

Klaviyo. (1975). *Timur Devrinde Semerkanda Seyahat.* (Ö. R. Doğrul, Çev.) İstanbul: Nakışlar.

Köprülü, M. F. (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Ankara.

Köprülüzade, M. F. (1925, Ağustos). Oğuz Etimolojisine Dair Tarihi Notlar. *Türkiyat Mecmuası*(1), 185-211.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. Ankara.

Oğuzdestanı. (1982). *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)* (2 b.). (A. Z. TOGAN, Çev.) İstanbul: Enderun.

Oğuznâme. (2015). *Oğuznâme (Kazan Nüshası)* . (N. D.-Ö. Aydoğdu, Dü.) İstanbul: Kesit.

Oğuznâme. (2016). *Oğuzname (İngiltere Nüshaları).* (N. Demir, Dü.) İstanbul: h Yayınları.

Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi I* (Cilt 1). Ankara: TTK.

Özdemir, G. (2007). Destinasyon Yönetimi ve Pazarlam Temelleri İzmir İçin Bir Destinasyon Model Önerisi Yayınlanmamaış Doktora Tez. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turism İşletmeciliği Ana Bilim DalıTurizm işletmeciliği Programı*. İzmir: i.

Özdemir, Ü., & Çelikoğlu, Ş. (2014). Batı Karadeniz'de Rekreasyonel Açıdan Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 79-100.

Özmenli, M. (2014). *Giresun Tarihi* (2 b.). Ankara: Nobel.

Sarı, Y., & Kozak, M. (2005). Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon websiteleri için Bir Model Önerisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 248-271.

Sümer, F. (1992). *Çepniler.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Tekemen, E. (2011). Bolu: Kıbrıscık Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği.

Türkdoğan, O. (1995). *Alevi Bektaşi Kimliği.* İstanbul: Timaş.

www.kibriscik.gov.tr. (tarih yok). 08 03, 2019 tarihinde http://www.kibriscik.gov.tr/yaylalar adresinden alındı

www.kibriscik.gov.tr/yaylalar. (2019). 8 05, 2019 tarihinde Kıbrıscık Kaymakamlığı ResmiWeb Sitesi: http://www.kibriscik.gov.tr/yaylalar adresinden alındı

Yalçın Alemdar, H. Y. (2005). Güvenç Abda. *Hacıbektaş*.

Yaraşlı, G. Y. (2007). Destinasyon İmajı ve Turabzon Yöresine Yönelik Bir Araştırma Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Yönetimi*. Ankara: Başkent Üniversitesi.

Yazıcızade, A. (2009). *Tevarih-i Âl-i Selçuk.* (A. Bakır, Çev.) İstanbul: Çamlıca.

YAYLA VE YAYLACILIK BİBLİYOGRAFYASI

PLATEAU AND TRANSHUMANCE BİBLİOGRAPHY

Muhammed ŞAKAR[*], Nazım Kuruca[**]

Özet

Ülkemizde son yıllarda bilim alanındaki bibliyografya çalışmalarının artarak devam ettiğini görmekteyiz. Bu çalışmalar sayesinde bilim insanlarına ciddi kolaylıklar sağlandığını ifade etmek gerekir. Araştırmacılar yapılan bu çalışmalarla birlikte, yeni birçok kaynağa ulaştığı gibi tasnifi başkaları tarafından yapılmış kaynakları da eserlerinde kullanabilmektedir. Özellikle belli konular hakkında yapılan bibliyografya çalışmalarının ilim adamları tarafından daha çok tercih edildiğini de belirtmek gerekir.

Yaylalarımız; bitki örtüsü, yaban hayatı, dereleri, gölleri, çağlayanları, pınarları, obaları, doğal güzellikleri, folklorik unsurları, terminolojik kavramları, mesken tipleri, yaşam tarzları, tarihi dokusu, araç gereçleri ve birçok sosyo-kültürel değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu bakımdan yaylalarımız, geçmişten günümüze insanların ve diğer canlıların yaşam alanı olarak süregelmiştir. Yaylalar aynı zamanda kültür, sanat, edebiyat, iktisat, sosyoloji, eğitim, spor gibi insan hayatını yakından ilgilendiren unsurların yaşatıldığı yerlerdir. Ülkemizde ve dünyada yayla ve yayla kültürü hakkında birçok bilimsel çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Yaylalar hakkında yapılan bilimsel çalışmaların daha derli toplu hale getirilebilmesi için bibliyografik bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca bibliyografya çalışmaları sürekli yenilenmesi gereken çalışmalardan olduğu için de yeni eserler meydana getirildikçe yenilenmesi gereken çalışmalar olarak da bilinmektedir.

Bu bibliyografya çalışmasında yayla ve yaylacılık faaliyetleri ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezlerine yer verilmiştir. İncelenen tezler; tez çalışması yapılan üniversiteler, tez çalışmalarının sayısı ve bölümlere göre sayıları tablolar şeklinde ifade edilmiş olup 143 tezin künyesi ifade edilmiştir.

Anahtar sözcükler:: Yayla, yaylacılık, bibliyografya, bilimsel çalışma

---

[*] Doktora Öğr. Muhammed Şakar, Gazi Üniversitesi, muhammedsakar92@gmail.com.
[**] Dr. Öğretim Üyesi Nazım Kuruca, Giresun Üniversitesi, badali28@hotmail.com.
ORCID: 0000-0003-2411-7433

Abstract

We see that continue to increase the bibliography in scientific studies in recent years in Turkey. Thanks to these studies, it is necessary to state that scientists are provided with serious facilities. As a result of these studies, researchers can reach many new sources as well as other sources that are classified by others. It should be noted that especially bibliography studies on certain subjects are preferred by scientists more.

Plateaus; vegetation, wildlife, creeks, lakes, waterfall, spring water, obas, natural beauties, folkloric elements, terminological concepts, residential types, lifestyles, historical texture, tools and many socio-cultural values are available. In this respect, our plateaus are the living space of people and other living things from past to present. Plateaus are also places where human life-like elements such as culture, art, literature, economics, sociology, education and sports are unique. Turkey and in the world; It is known that many scientific studies have been done about plateau and plateau culture. We can say that a bibliographic study is needed for the regularization of scientific studies on the plateaus. Furthermore, since bibliography works are among the works that need to be renewed continuously, they are also known to be renewed as new works are created.

In this bibliography study, master's and doctoral theses about plateau and transhumance activities are included. Theses examined; universities with thesis work, number of dissertations and numbers by sections tables are specified.

Keywords: Plateau, Transhumance, Bibliography, Scientific work

Giriş

Yayla ve yaylacılık hayatına dair uygulamaları bozkır kültürünün yoğun olduğu yerlerde görmek mümkündür. Bozkırları asırlardır mesken tutan göçerler yanlarında getirdikleri sürülerini en güzel otlakların olduğu yaylalarda otlatmakta ve onlardan istedikleri verimi almaktadır. Özellikle Asya coğrafyasında yaylacılık faaliyetlerinin dünyanın diğer yerlerine göre daha fazla geliştiğini söylemek mümkündür. Bu bölgenin coğrafî yapısındaki farklılıklar da bölgedeki yaylacılık faaliyetlerinin farklılaşmasına sebep olmaktadır.

Ülkemizdeki yaylacılık faaliyetlerine dair ilk bilgilere Osmanlı Arşiv kayıtlarında tesadüf etmek mümkündür. Bu kayıtlarda "metruk arazi" olarak da ifade edilen yaylalar göçerlerin yılın belli zamanlarında kullandıkları araziler olarak ifade edilmektedir. Devlet bu arazileri kullanan göçerlerden yaptıkları faaliyetler karşılığında vergi tahsil etmektedir. Son yıllarda yayla ve yaylacılık konusunda çok farklı disiplinler tarafından bilimsel çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar aynı zamanda farklı bilim dallarına kaynak teşkil etmesi bakımından önemli çalışmalar olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde değişik alanlarda bibliyografya çalışmaları yapılmış olup, bu çalışmalar ilim adamlarına ciddi kolaylıklar sağlamaktadır. Yayla ve yaylacılık konusunda birçok bilimsel çalışma yapılmış olup, bu çalışmalar ilim dünyası tarafından takip edilmektedir. Yapılan çalışmada yayla ve yaylacılık konusunda "doktora ve yüksek lisans" çalışmalarına yer verilmiştir. YÖK veri tabanından ve üniversite kütüphanelerinden elde edilen bulgulara göre ülkemizde 28 adet doktora ve 115 adet yüksek lisans olmak üzere toplam 143 adet tez çalışması yapılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada; çalışmayla ilgili olabilecek başlıklar sıralanmış ardından YÖK tez merkezinden ve üniversite kütüphanelerinden bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular tasnif edilmiş ve belirlenen başlıklara göre tablolar halinde sunulmuştur. Yeterince kapsam geçerliliği yüksek bir araştırma olmasına dikkat edilmişse de gözden kaçan eksiklikler ve yeni yapılan çalışmalar olacaktır. Ayrıca bibliyografya çalışmaları sürekli yenilenmesi gereken çalışmalardan olduğu için de yeni eserler meydana getirildikçe yenilenmesi gerekmektedir.

Bulgular

Tablo 1. *Yaylacılık ile ilgili yüksek lisans çalışması yapılan bölümler ve sayıları.*

Bölüm	***Sayı***
Arkeoloji	3
Besin Hijyeni ve Teknolojisi	1
Biyoloji	23
Besin ve Hijyen Teknolojisi	1
Coğrafya	13
Çevre Mühendisliği	2
El Sanatları	1
Gıda Mühendisliği	1
Harita Mühendisliği	1
İktisat	1
Jeofizik Mühendisliği	1
Jeoloji Mühendisliği	11
Kimya	1
Mimarlık	5
Orman Mühendisliği	11

Peyzaj Mimarlığı	7
Sahne ve Görüntü Sanatları	1
Sanat Tarihi	1
Sosyoloji	5
Tanıtım ve Halkla İlişkiler	1
Tarih	3
Turizm	3
Türk Dili ve Edebiyatı	3
Türk Halk Bilimi	3
Ziraat Mühendisliği	13
Toplam	**115**

Tablo 2. *Yıllara göre yüksek lisans çalışmalarının sayısı*

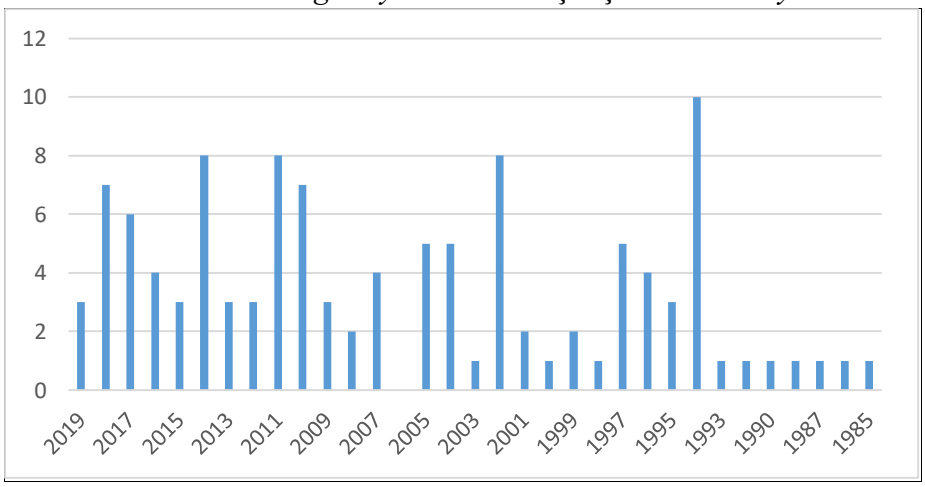

Tablo 3. *Yüksek Lisans çalışmaları yapılan üniversiteler*

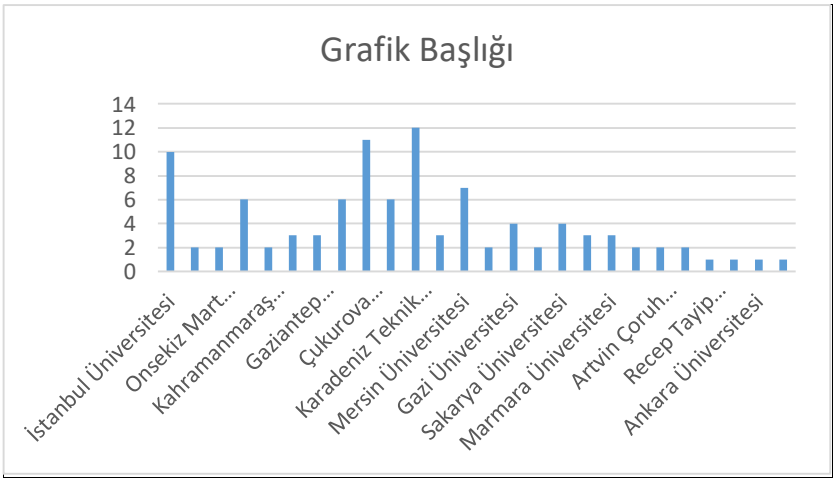

Akbulut, Kübra, **Ünlüpınar (Kelkit-Gümüşhane) Eylence yayla Pb-Zn-Cu±Au cevherleşmesinin jeolojik, mineralojik ve kökensel incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane, 2014.

Akgün, Nurettin, **Ordu ilinde üretilen kestane balı, akasya balı, orman gülü ve yayla ballarının fiziksel ve kimyasal aktiviteleri ile antioksidan aktivitelerinin incelenmesi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu, 2017.

Altuncu, Sinan, **Meydan Yaylası-Karagöl-İspirtepe civarı karbonatlı kurşun-çinko yataklarının minerolojisi ve sentezi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde, 2000.

Atasever, Savaş, **Samsun'un bazı ilçelerinde yayla koyunculuğunun genel yapısının analizi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1994.

Atmış, Erdoğan, **Türkiye'de yayla turizminde alt yapı sorunları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1994.

Aydoğmuş, Ahmet, **Değişen sosyo – ekonomik koşullarda Yörükler (Manavgat örneği)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak, 2018.

Bahat, Betül, **Altındere Vadisi Milli Parkı yaylalarının milli park yönetimi açısından değerlendirilmesi olanakları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011.

Başbuğ, Talip, **Yayla koşullarında örtüaltı yetiştiriciliği yapan işletmelerin maliyet ve karlılığının analizi: Antalya ili Elmalı ilçesi örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2016.

Baştan, Ahmet, **Türk göçebeliği ve Trabzon yaylacılığı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2002.

Bay, Arda, **Uludağ yöresinde (Bursa) alternatif turizm türü olarak yayla turizmi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2014.

Bayat, Can, **Osmaniye Fenk Yaylası krom yataklarının mikrogravite yöntemiyle araştırılması,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2015.

Bayram, Neşet, **Turizm coğrafyası açısından bir inceleme: Kümbet yaylası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2001.

Besel, Ahmet Sırrı, **Trabzon ili Kadıralak yaylasının turizm potansiyelinin incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak, 2002.

Biçer, Emre, **Söğüt Yayla-Gölboğazı Yayla-Meydancık Yayla (Hadim-Konya) dolayındaki geç devoniyen yaşlı Gölboğazı dolomitlerinin sedimantolojik ve**

jeokimyasal incelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2011.

Bilgiç, İbrahim, **Sakarya yaylalarının turizm açısından pazarlanabilirliği; Sorunlar ve çözüm önerileri,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2007.

Bilgin, Fuat, **Artvin Ardanuç-Aydın Köyü yaylası mera vejetasyonu ile bazı toprak özelliklerinin yükseltiye göre değişiminin irdelenmesi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin, 2010.

Boru, Hülya, **Gülek Yaylası'nın turizm ve regreasyon potansiyelinin belirlenerek ekolojik alan kullanım prensiplerinin araştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1994.

Boylu, Ökkeş Akın, **Başkonuş ve Tekir yaylasında (Kahramanmaraş ili) Nymphalidae ve Pieridae (Lepidoptera) familyalarına ait türlerin faunası ve dağılımı üzerine bir araştırma,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2011.

Bozdoğan, Şadiye Gül, **Cennet Vadisi ve Tekir yaylasının (Erciyes Dağı-Kayseri) biryofit florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde, 2012.

Buyurgan, Kadir, **Farklı fizyografik ünitelerde gelişen yayla seracılığının uzaktan algılama ve CBS teknikleri ile belirlenmesi; Antalya/Elmalı örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2019.

Can, Alper, **Mersin ili Toros yaylalarında (Tarsus/Boztepe köyü) İvesi kuzularının geleneksel ve çağdaş yöntemlerle besi performansının karşılaştırması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2014.

Canan, İhsan, **Mersin ili yaylarında açılan doğal depoların limon muhafazasında kullanım olanaklarının araştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2004.

Ceylan, Mustafa, **Uzaktan algılama ve cbs ile yayla alanlarındaki değişimin izlenmesi: Gümüşhane örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane, 2014.

Cimrin, Emine, **Alanya civarında geleneksel yayla evleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi(İngilizce), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1996.

Cin, Firdevs, **Ceyhan Yörüklerinde halk kültürü araştırmaları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2004.

Çakır, Mustafa Bülent, **Huzurlu Yaylası (Gaziantep)'nın odunsu bitkilerinin tespiti ve biyoekolojik özelliklerinin saptanması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2004.

Çetintaş, Selim Alkın**, Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü, Çaycuma ve Yayla yöreleri Duglas (Pseudotsuga menziesii (Mirb.) Franco) deneme ağaçlandırmalarında büyüme ve bazı morfolojik özellikler üzerine araştırmalar**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak, 2005.

Çiftçi, Emine, **Konya yöresel yayla balı ile püren balının kalite kriterleri yönünden karşılaştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2014.

Çolak, Elif, **Destinasyon bazında marka denkliği ve Doğu Karadeniz yaylalarının eko turizm açısından marka denkliğine ilişkin bir uygulama**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010.

Daşçı, Mahmut, **Şekerli Beldesi (Narman) yayla vejetasyonunun mevcut durumu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2002.

Demir Tonguç, Çiğdem, **Keremali Elmacık Dağı'nda yaylacılık faaliyeti ve yayla turizm potansiyelinin belirlenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2009.

Demir, Esra, **Ayder-Ceymakçur (Çamlıhemşin/Rize) yaylalarının florası ve yöre ballarının kimyasal ve palinolojik özellikleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayip Erdoğan Üniversitesi, Rize, 2013.

Dinçer Durak, Sevgi, **Doğu Karadeniz yaylalar bölgesinde kültürel-fiziki çevre etkileşimi ve turizm ilişkileri üzerinde bir inceleme**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1995.

Dinçer, **Şevikar, İçel Çamlıyayla yöresi epifitik likenlerinin taksonomik özellikleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 1994.

Doğan, Mustafa Mehmet, **Kırıkhan-Islahiye yöresi yörüklerinde sosyal, kültürel ve ekonomik yapı,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1999.

Dönmez, İclal, **Bergama yöresi Kozak Yaylası'nda yetiştirilen fıstıkçamlarından (Pinus pinea L.) elde edilen çamfıstıklarının kimyasal kompozisyonunun araştırılması,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2002.

Duman, Serdar, **Melendiz Dağı yayla obaları mimarisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2015.

Duran, Şehnaz, **Bergama Kozak yaylasında fıstık çamı yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinin ekonomik analizi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1996.

Durdu, Ayşe, **Giresun'da yayla kültürü ve geleneksel yayla evleri (Alucra ve Yağlıdere)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2011.

Elinç, Gülşah, **Ordu güney'inde Çambaşı yaylası ve Bektaş yayla intrüzif kayaçlarının 40ar/39ar petrolojisi ve jeotermokronoloji yöntemiyle incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tunceli Üniversitesi, Tunceli, 2013.

Eren, Sevinç, **Anamas yaylalarındaki yörük düz dokumaların çözümlemesine ilişkin bir yöntem araştırması,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1998.

Ergün, Başak Deniz, **Horzum yaylasındaki Pb-Zn madeninin atıkları ve drenaj sularındaki arsenik ve ağır metallerin incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2017.

Erken, Hasan, **Salın ve Eldelek yaylalarının Işık Dağı higrofil vejetasyonunun floristik analizi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1997.

Ertürk, Mustafa, **İskilip'te yaylacılığın sosyal ve ekonomik hayata etkileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1995.

Fettahoğlu, Burcu Şenkaya, **Ayder (Rize) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2010.

Gazozcuzade, Nazlı, **Silifke yayla köylerinde domates üretiminde hastalık yönetimi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2010.

Gülay, Şafak, **Türkiye'nin turizm ve tanıtımında Çamlıhemşin,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1994.

Gürbüz, Mehmet, **Göksun'da yaylacılık (kar yaylacılığı)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1994.

Gürses, Gülfem, **Yaylanın sesi [Film (VHS video, kaset)],** Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

Haberal, Hikmet, **Yaylacılık kültürünün yayla turizmi içindeki önemi: Rize yaylaları örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2011.

İkinci, Ali, **Ova ve yayla koşullarında değişik anaçlar üzerinde bir yaşlı kiraz fidanı yetiştirme olanakları üzerinde araştırmalar**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1994.

İlter, Asım Alpagu, **İçel ili yayla yerleşimlerinde ekolojik kapsamlı rekreasyonel planlama ilkelerinin araştırlması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1995.

İnce, Derya, **Türkiye'de bölgesel kalkınma üretim doğa ve metalaşma üzerine bir inceleme: Rize Yeşil Yol projesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2018.

İpek, Mualla**, Yıldızeli'nin sosyo-kültürel ve dini yapısı (Demirözü ve Üyük Yaylası örneği)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2004.

İşcan, İlknur, **Yayla/sütçüler kekiğinin (Origanum minutiflorum O. Schwarz et P.H. Davis) kültüre alınması ve farklı hasat dönemlerine göre verim ve bazı kalite özelliklerinin araştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2018.

Kabalak, Vedat, **Korhan yaylası (Ağrı Dağı-Iğdır) florası'na giriş**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2016.

Kadıoğlu, Sibel, **Cihanlı köyü (Tortum) yaylası mera vejetasyonunun mevcut durumu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2003.

Kalyoncu, Samet, **Trabzon yaylalarında bulunan şehitlikler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2018.

Karakaya, Haydar, **Ordu-Çambaşı yaylasının subalpin ve alpin vejetasyonu üzerinde floristik ve fitososyolojik bir araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1990.

Kaya, Ali, **Belbaşı-Maha yaylaları (Antalya-Gazipaşa) florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2011.

Kayalı, Özcan, **8. - 11. yüzyıllar arasında göçebe Türklerin yaylak ve kışlak hayatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Kereci, Memik, **Hatay ili Kuseyr yaylası kırsal yerleşimleri seramikleri,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, 2019.

Keskin, Ali, **Kızıldağ Yayla (Adana) ve çevresinin florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde, 2014.

Kılıç, Hediye, **Bardat (Gülnar-İçel) yaylasının floristik yapısı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2002.

Kılınç, Nurdan, **Antalya yöresi yörük fıkraları üzerine bir araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2010.

Kınalıoğlu, Kadir, **Kızılkaya (Trabzon-Araklı) yaylası liken florası üzerine bir araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1994.

Kıran, Sevilay, **Trabzon ili Sis Dağı Yaylası Otçu Göçü geleneğinin ve değişim sürecinin performans teorisi üzerinden incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2015.

Koca, Halil, **Rekreasyonal amaçlı bir yayla yerleşmesi Gözne,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1989.

Koçhan, Ahmet, **Doğu Karadeniz Bölgesi yaylaları için enerji duyarlı bir bungalov önerisi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1997.

Koçhan, Pınar, **Hasanbeyli (Osmaniye) ilçesi Almanpınarı yaylası sınırları içerisinde yüzeylenen kırmızı killerinin jenezi ve ekonomik potansiyeli**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2018.

Köse, Olgun, **Trabzon'da yaylacılık ve yayla hayatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2001.

Köseoğlu, Melek**, Küre dağları Sorkun yaylası florası,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2005.

Köseoğlu, Mustafa Eğemen, **Çamlıhemşin yöresinde sosyo-kültürel değişim bağlamında yayla göçü, yayla şenlikleri, düğün ve Horon**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Kutbay, Faruk, **Huzurlu Yaylası örümcek (Arachnida;Araneae)sistematiği ve ekolojisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2004.

Oğur, Erdinç, **Fenik yaylası ve çevresinin (Yayladağ/Hatay) bitki sosyolojisi ve ekolojisi yönünden araştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, 2007.

Oral, Zeliha, **Geleneksel yaylacılıktan yayla turizmine: Ordu- Çambaşı yaylası örneğinde halk bilimsel bir inceleme**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010.

Özbeden, Gamze**, Ayder (Rize) yaylalarında yayılış gösteren Lamiacea familyasına ait bazı taksonlar üzerinde morfolojik ve anatomik bir araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2009.

Özdemir, Hatice, **Çamlıhemşin-Kale-Ayder yaylalarında floristik bir çalışma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1997.

Özdemir, Simla, **Yayla evlerinin modernizasyonu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1996.

Özer, Emre, **Kozağaç yaylasının floristik yapısı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2008.

Özgür, Fatma, **Alanya yöresinde bulunan farklı yükseltideki meraların botanik kompozisyonları ve ot verimlerinin belirlenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce, 2018.

Özgür, Hayati, **Trabzon ilinde turizm merkezi olarak ilan edilen yaylaların turizm açısından incelenmesi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1993.

Öztürk, M. Ali, **Karagöl dağında yaylacılık: Ordu-Giresun**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991.

Pehlivan, Mustafa, **Huzurlu yaylası (Gaziantep) otsu bitkilerinin floristik incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2005.

Pirselimoğlu, Zeynep, **Ekolojik temelli rekreasyon ve turizm planlama ilkelerinin araştırılması: Trabzon ili Çalköyü yayla yerleşimi örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2007.

Polat, Fecri, **Doğu Anadolu yayla kültürü ve yayla mimarisi: Etnoarkeolojik bir bakış**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2011.

Savaş, İsak, **Iğdır ilinde göçer hayvancılık**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Iğdır, 2019.

Seyhan, Levent, **Kozlar yaylasının florası ve Pinus brutia ten. , Quercus coccifera L. toplulukları ile erozyona uğramış alanlarda bazı mevsimsel toprak parametreleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2002.

Sipahi, Ferkan, **Camiboğazı ve Sarıtaş Yaylaları arasındaki bölgenin petrografi ve maden yatakları açısından incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1996.

Solbaş, Şule, **Kozak yaylasında (Bergama) fıstık çamının ekolojik şartları ve yetiştiriciliği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak, 2011.

Sütlü, Ercan, **Fırtına Havzası'nda yaylaların ve yaylacılığın zaman içerisindeki değişimi ve ortaya çıkan bazı çevresel sorunlar**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin, 2009.

Şimşek, Rabia Gökçen, **Barçın Yaylası (Başyayla-Sarıveliler-Ermenek) folkloru**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008.

Tekbaş, Serpil, **Küre Dağları Milli Parkı'nın Bartın bölümünde bulunan Zoni yaylası ve etrafının florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın, 2017.

Timur, Barış Ali, **Muğla Karabağlar yaylası geleneksel konut mimarisi değer, sorun ve potansiyelinin değerlendirilmesi üzerine bir çalışma,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi(İngilizce), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2012.

Tiyenşan, Derman, **Süleymanlı Yayla Gölü (Buldan, Denizli) fitoplankton toplulukları ve bazı su kalite parametrelerinin incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2017.

Tugay, Osman, **Dipsiz Göl-Sarıot Yaylası-Sorkun (Bozkır-Konya) arasında kalan bölgenin florası,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1997.

Tunçkol, Bilge, **Taşlıyayla ve Kızık (Bolu-Seben) çevresinin florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2012.

Tusun, Adnan, **Doğu akdeniz bölgesi yayla ve ova bölgesindeki Ceratitis capitata Wiedeman (Diptera: Tephritidae) popülasyonlarının mitokondriyal DNA bölgelerindeki (COI-COII) varyasyonların araştırılması,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2016.

Tuztaş, Ayşe Hilal, **Günümüzde Isparta'da yaşayan yörüklerin siyasi ve kültür tarihleri,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2005.

Uçar, Aşkın Hasan, **Balandız yaylasının florası ve genel vejetasyon yapısı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2002.

Uçar, Oya Gülfem, **Düzköy (Haçka) yaylası güneybatısının petrografik ve mineralojik incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1994.

Uğurluay, Ahmet, **Akkaya Yaylası (Feke-Adana) kömür sahasının jeolojisi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1987.

Ulusoy, Duygu, **Çamlıhemşin yöresi Hemşin halkının toplumsal yaşamında tulum ve horonun yeri ve işlevleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2002.

ÜnlüGenç, Ulvi Can**, Kızıldağ yayla (Adana) dolayının jeoloji incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1986.

Velioğlu, Asu Senem, **Ağaçbaşı yayla (Sürmene/Trabzon) turbalığı'nın iz element jeokimyası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2017.

Yalçın, Dilek, **Gölköy'de yaylacılık faaliyetleri,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1994.

Yalçınalp, Emrah, **Trabzon'da bazı turizm merkezleri ölçeğinde yayla turizminin ekoturizm kapsamında incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2005.

Yapar, Yakup**, Hiro yaylası ve çevresinin (Adaklı-Bingöl) florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, 2017.

Yaylalıoğlu, Hüseyin Ersin, **Fındıkpınarı Yaylası (Mersin-İçel) florası**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 1999.

Yel, Mustafa, **Silifke(Mersin) İlçe'sinde göçebe hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri: Kavra Dağı örneği,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, 2018.

Yetim, Necdet, **Beritan Aşireti'nin konar-göçer yaylacılık faaliyetleri,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2016.

Yonca, Yücel, **Kadirli'de yaylacılık faaliyetleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2014.

Yonkuç, Nihan Mecbure, **Giresun ili Kümbet yaylası evsel atıksularının doğal arıtma yöntemleri kullanılarak arıtılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2013.

Yücel, Burhan, **Abanoz yaylası (Anamur-Mersin) ve civarının jeolojisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1985.

Yüceol, Fulya, **Avgadı Yaylası'nın floristik yapısı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2007.

Tablo 4. *Yaylacılık ile ilgili doktora çalışması yapılan bölümler ve sayıları*

Bölüm	***Sayı***
Antropoloji	1
Biyoloji	3
Coğrafya	2
Harita Mühendisliği	1
Jeoloji Mühendisliği	2
Mimarlık	3
Müzik Bilimleri	1
Orman Mühendisliği	3
Peyzaj Mimarlığı	4
Sosyoloji	1
Tarih	2
Türk Dili ve Edebiyatı	1
Türk Halk Bilimi	1
Ziraat Mühendisliği	3
Toplam	**28**

Tablo 5. *Yıllara göre doktora çalışmalarının sayısı*

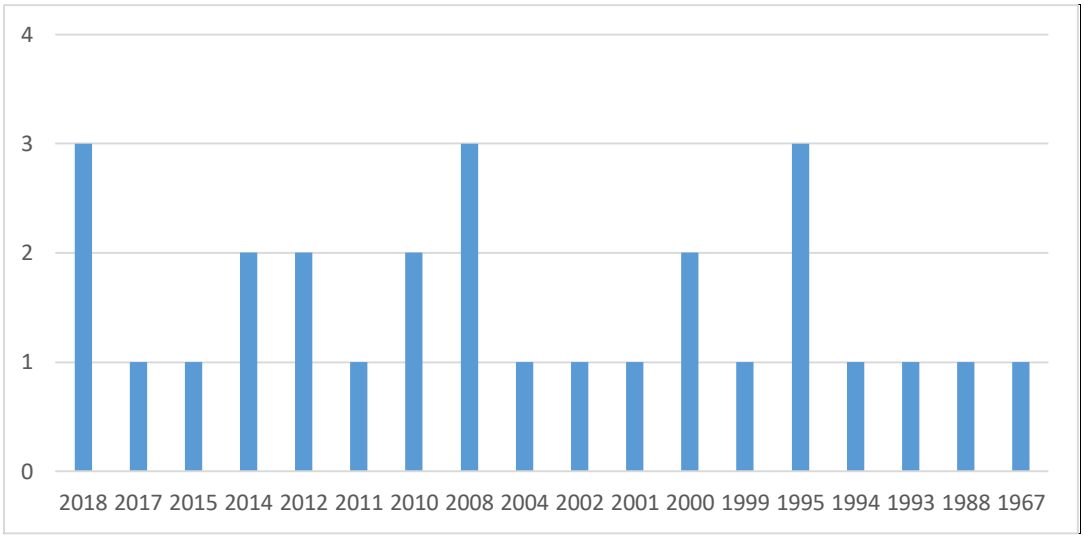

Tablo 6. *Doktora çalışmaları yapılan üniversiteler*

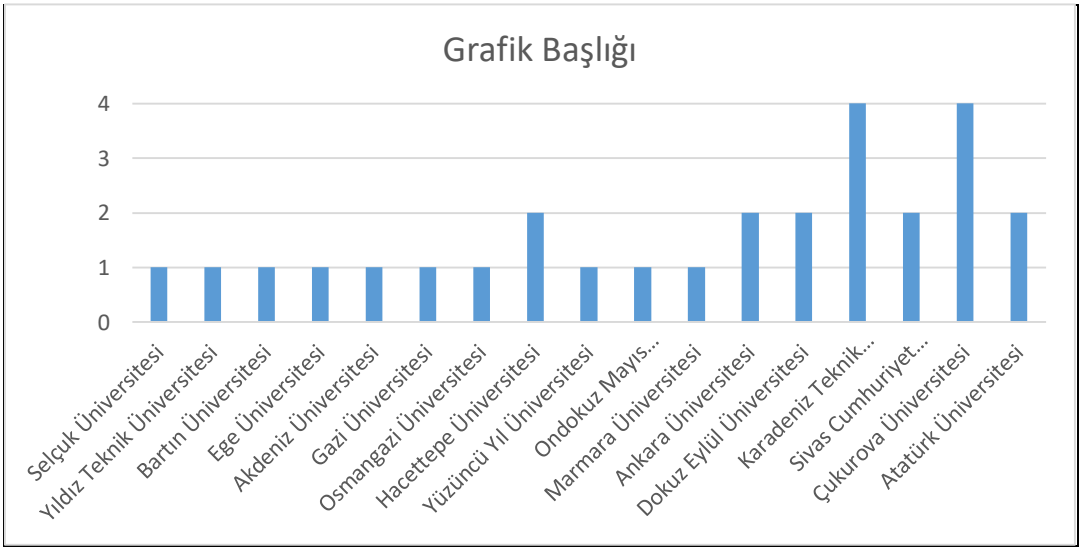

Ak, Mehmet. **19. yüzyılda Teke Yöresi Yörüklerinin sosyo-ekonomik durumu,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2012.

Akar, Alper. **Mera ve yayla alanlarındaki değişimin tespiti ve yeni bir mera yönetim modeli yaklaşımı: Trabzon ili Akçaabat ilçesi örneği,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2014.

Aksoy, Ertuğrul. **Amanos dağlarında toprak yapan faktörler ile toprak genesisi arasındaki ilişkinin araştırılması,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1995.

Aytaç, Ahmet Serdar., **Amanos dağlarının orta kesiminin doğal ortam, sosyo-ekonomik faaliyetler, koruma kriterleri ve çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2010.

Bakır, İbrahim. **Batı Toroslarda göçerlerin yerleşme ve mekan sorunlarının çözümü üzerine bir deneme,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1995.

Beşikçi, İsmail. **Kışın Silvan ovasında, yazın Nemrut ve Süphan yaylalarında konaklayan bir göçebe aşiretin sosyal organizasyonu,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1967.

Canbaz, Oktay. **Ağmaşat Yaylası (Zara - Sivas) çevresindeki alterasyon zonlarının jeolojik, mineralojik, jeokimyasal ve metalojenik özellikleri,** Yayımlanmamış Doktora Tezi Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2018.

Çınar, İsmail. **Biyoklimatik konfor ölçütlerinin peyzaj planlama sürecinde etkinliği üzerinde Muğla-Karabağlar yaylası örneğinde araştırmalar.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2008.

Demir, Kemal. **Kış turizmi ve kış sporları tesisleri biçimlendirme süreci için veri tabanı modeli (Erciyes Tekir yaylası örneği).** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul. 2000.

Durmaz, Ramazan. **Antalya ili örneğinde Karakoyunlu Yörük ağzı: Ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve Karakoyunlu Yörük etnografyası.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2018.

Ege, İsmail. **Bolkar dağlarının doğu kesiminde jeomorfolojik birimler üzerinde arazi kullanımı.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008.

Ergun, Levent. **Yörüklerde müzik ve boğaz çalma,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2004.

Ersoy, Erhan Gürsel. **Sosyo-kültürel değişme sürecinde Hemşin'de yaylacılık,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1994.

Fidan, Mehmet. **Sine yaylası (Balveren-Şırnak) florası**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2015.

Güllap, Mehmet Kerim. **Kargapazarı dağında (Erzurum) farklı otlatma sistemi uygulamalarının mera bitki örtüsüne etkisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2010.

Gülten, Sadullah, **XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2008.

Güneş, S. Gül. **Beypazarı-Eğriova yayla ekosisteminin bütüncül yönetimi üzerinde bir araştırma,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2002.

Güney, Özlem. **Doğu pontidlerdeki Kafkuma yaylası-Ovit dağı arası granitoyidlerinin jeotermokronoloji ve izotop jeokimyası yöntemleriyle yerleşme / soğuma / yüzeylenme tarihçelerinin ve kökenlerinin incelenmesi,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2018.

Kınalıoğlu, Kadir. **Bülbülan (Artvin), Ayder, Anzer (Rize), Kalecik (Trabzon) ve Kümbet (Giresun) yaylalarının likenleri,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Samsun, 1999.

Özdemir, Mehmet. **Giresun yayla şenlikleri.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Ankara, 2017.

Özğenç, Özlem. **Doğu karadeniz bölgesi yayla evlerinde kullanılan ahşap malzemenin dış hava koşullarına karşı dayanımının arttırılması**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2014.

Özyaba, Murat**. Doğu Karadeniz bölgesi yaylalarında eko turizm olanaklarının araştırılması ve kentsel bölgesel ekonomiye olan etkileri,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2001.

Palta, Şahin. **Bartın yöresi çayır-mera alanlarında bulunan gramineae familyasına ait bitkilerde arbusküler mikorizal fungusların (AMF) varlığının ve ekolojik özelliklerinin belirlenmesi.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın, 2012.

Sirel, Berrin. **Berdan Nehri (Tarsus Çayı) yukarı havzasının yayla turizmi açısından kullanımı üzerinde bir arştırma,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1995.

Şen, Gökhan. **Yaylacılık faaliyetlerindeki sosyo-ekonomik değişimin yüksek dağ ormanları üzerindeki etkilerinin araştırılması (Maçka ilçesi örneği),** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011.

Taşkın, Hatice. **Bolu ilindeki ahşap materyalde (tarihi ahşap evler ve yayla evleri) çürümeye sebep olan mantarlar üzerinde araştırmalar,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2000.

Türemiş, Nurgül Fethiye. **Çileklerde ova ve yayla koşullarında kol bitkisi üretimi üzerinde araştırmalar,** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Konya, 1988.

Yılmaz, Kemal Tuluhan. **Amanos dağları dörtyol kesiminde bazı yayla yerleşimlerinin doğala yakın vejetasyonlar üzerindeki etkilerinin araştırılması.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1993.

Sonuç

Yayla ve Yaylacılık ile ilgili bir literatür sunan bu çalışmada; YÖK veri tabanından ve üniversite kütüphanelerinden elde edilen eserlerin ayrıntılı künyesine yer verilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre; 14 farklı alanda, 28 adet doktora çalışmasına rastlanmış olup bu çalışmalar toplamda 17 farklı üniversitede yürütülmüştür. Doktora tez çalışmalarının sayısal olarak yetersiz olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca doktora tez çalışmaları; niceliksel olarak 2018, 2008, 1995 yıllarında artış göstermiştir. Yüksek lisans tez çalışmaları incelendiğinde ise 25 farklı bölümden 115 yüksek lisans tez çalışmasına rastlanmıştır. Bu çalışmalar toplamda 40 farklı üniversitede yürütülmüştür. Yüksek lisans tez çalışmaları 2018, 2014, 2011, 2010, 2002, 1994 yıllarında artış göstermiştir. Genel olarak tüm bulgular incelendiğinde yayla ve yaylacılıkla ilgili eserlerin günümüze yaklaştıkça artış gösterdiğini ve çalışma alanlarının genişlediğini görmekteyiz. Yayla ve yaylacılık ile ilgili çalışmaların artış göstermesi ve çalışma alanlarının genişlemesi birçok bilim dalına kaynak teşkil etmesi bakımından önemli olması beklenmektedir.

GÖLE'DE (ARDAHAN) YAYLACILIK

TRANSHUMANCE IN GÖLE (ARDAHAN)

Harun Reşit BAĞCI[*], *Hediye KILIÇ*[**]

Özet

Bu çalışmada Göle'deki yaylacılık faaliyetleri ele alınmıştır. Doğu Anadolu Bölgesinin, Erzurum Kars Bölümünde yer alan Göle, Ardahan'ın en büyük ve kalabalık ilçesidir. Deniz seviyesinden yaklaşık 2000 m yüksekte ve engebeli bir topografyaya sahip olan Göle'de doğal ortam özellikleri beşeri ve iktisadi faaliyetleri kısıtlamaktadır. Çalışmanın amacı; Göle'de yürütülen geleneksel yaylacılık faaliyetlerini coğrafi perpektifle inceleyip, açıklamak, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yürütülen yaylacılık faaliyetleriyle kıyaslayarak benzer ve farklı yönlerini tespit etmektir. Bu amaçla, arazi çalışmalarıyla, yaylalar ve ulaşım güzergâhları incelenmiş, yöre halkıyla görüşülmüştür. CBS ve UA teknikleri kullanılarak uydu görüntüleri üzerinden ölçümler yapılmıştır. Çeşitli kuruluşlardan veriler temin edilerek, analizler yapılmıştır.

Bulgulara göre, Göle'de temel geçim kaynağı hayvancılıktır. İlçedeki 54 köyden 44'ü yaylacılık yapmaktadır. Yörede geniş alan kaplayan dağ ve platolar pek çok iktisadi faaliyeti zorlaştırırken meralar yaylacılık açısından uygun koşullar ortaya çıkarmıştır. Yörede yılın belirli dönemlerinde hayvanlar meralarda otlatılmakta bu sayede taze otlarla beslenen hayvanların et, süt verimi ve kalitesi artarken besicilik maliyetleri düşmektedir. Yöre halkı, aynı zamanda alçak kesimlerde, kırsal yerleşmelerin yakınında bulunan tarım alanlarını hayvanlar tarafından tahrip edilmeden hasat etmek amacıyla da yaylalara çıkmaktadır. Göle'de iklim koşullarına bağlı olarak yaylada kalma süresi 80 günü aşmamaktadır. Haziran'ın ortalarında yaylalara çıkılmakta, en geç Ağustos sonu Eylül başı gibi dönülmektedir. Göle'de yayla yerleşmeleri ile daimi kırsal yerleşmeler arasında 10-20 km mesafe bulunmakta, köyler ortalama 2000 m yükselti basamağında iken yaylalar 2200 - 2300 metrelerde kurulmaktadır. Buna bağlı olarak göçler günübirlik olarak, herhangi bir

[*] Dr. Öğr. Üyesi, OMÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, harun.bagci@omu.edu.tr.
ORCID: 0000-0003-1833-6293
[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, OMÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, klc75ardhn@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-9219-8397

konaklama noktasına ihtiyaç kalmadan yapılabilmektedir. Göle'de taş ve ahşap malzemeden inşa edilen geleneksel yayla meskenleri, sedirlerden kurulmuş oturma alanı, aşhane ve hayvanların barındığı koz olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Sonuç olarak; Göle'de yaylacılık faaliyetlerinin geleneksel olarak devam ettiği, ancak üretimin ve elde edilen gelirin yörenin potansiyelinin altında olduğu söylenebilir. Göle'de doğal koşullara bağlı olarak yaylaya çıkma dönemleri, yaylada kalma süresi ve yaylaların yerleşmelere uzaklığı Türkiye'nin pek çok yöresine göre önemli farklılıklar göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Göle, Yaylacılık, Mera, Hayvancılık.

Abstract

In this study, the transhumance activities in Göle are discussed. Göle, which is located in Erzurum Kars Section of Eastern Anatolia Region, is the largest and most populous district of Ardahan. Göle has a rugged topography about 2000 m above sea level. In Göle natural environment characteristics restrict human and economic activities. Purpose of the study; Examine the traditional transhumance activities carried out in Göle with the geographical point of view, to explain is to identify similar and different aspects of transhumance activities carried out by comparison with the other regions of Turkey. For this purpose, field studies, plateaus and transportation routes were examined and local people were interviewed. Measurements were made on satellite images using GIS and UA techniques. Data were obtained from various institutions and analyzes were conducted.

According to the findings, livestock is the main source of livelihood in Göle. 44 out of 54 villages in the district are engaged in transhumance. Mountains and plateaus covering a large area in the region make many economic activities difficult, and the pastures on it have created favorable conditions in terms of transhumance. In certain periods of the year, the animals are grazed in the pastures so that the meat, milk yield and quality of the animals fed with fresh herbs increases while the cost of fattening decreases. The people of the region also go to the highlands in order to harvest the agricultural areas near the rural settlements in the lowlands without being destroyed by the animals. Depending on the climatic conditions, the length of stay in the plateau does not exceed 80 days. It goes to the plateau in the middle of June and returns at the end of August and early September. There is a distance of 10-20 km between the highland settlements and permanent rural settlements in the Göle. while the villages are at an altitude of 2000 m, plateaus are established at 2200 - 2300 meters. Therefore, migrations can be made on a daily basis without the need for accommodation. Traditional plateau dwellings in the Göle are built of stone and wood and consist of three sections: a living room built from cedar, a kitchen and koz for animals.

As a result; It is possible to say that the transhumance activities in the Göle have traditionally continued, but that the products produced and the revenues obtained are below the potential of the region. Depending on natural conditions; Plateau to emerge periods, from the settlement of the highland plateau in duration and is different from many regions of Turkey.

Keywords: Göle, Transhumance, Grassland, Farming

Giriş

Yaylalar, jeomorfolojik olarak, akarsularla derin bir şekilde yarılıp, parçalanmış, çevresine göre yüksekte kalan, üzerinde belirgin düzlüklerin bulunduğu yeryüzü şekilleri (İzbırak, 1986) olarak bilinen platolar üzerinde kurulan yerleşmeler olarak tanımlanabilir. Yayla yerleşmeleri, beşeri ve iktisadi açıdan ise, yaz mevsiminde hayvanların otlatıldığı, köyün dışında olmakla birlikte, ekonomik bakımdan köye bağlı ve ekonomik, sosyolojik olarak onu destekleyen, bazen dinlenme, sıcaklığın arttığı dönemde serinleme gibi amaçlarla da kullanılan, mevsimlik konutların yer aldığı, dağların yüksek kesimlerindeki düzlükler (Doğanay, 1997;273-278) şeklinde tanımlanmaktadır.

Adını aldığı Göle Ovası'nın güneybatı bölümünde kurulmuş olan Göle ilçesi deniz seviyesinden yaklaşık 2000 m yükseklikte engebeli bir topografyaya üzerinde kurulmuştur. Sahada yükseltisi 3000 metreye yaklaşan dağlık kütleler bulunmaktadır (Zamp Dağı 2745). Yükselti değerlerinin fazla olması, deniz etkisine kapalı karasal bir bölgede bulunması ve Anadolu'ya kuzeydoğudan sokulan soğuk hava kütlelerinin etkisine açık olmasına bağlı olarak Göle'de kış mevsimi uzun ve sert geçmektedir. Yöreye kışın düşen yağışların büyük bölümü kar olarak düşmekte ve uzun süre erimeden yerde kalmaktadır. Göle'de yaz mevsimi ise kısa, serin ve yağışlı geçmektedir. Yörenin sahip olduğu bu doğal ortam özelliklerine bağlı olarak tarım olanakları sınırlıdır. Sanayi faaliyetleri ise sermaye ve ham madde yetersizliği, doğal koşulların ortaya çıkardığı dezavantajlar ve kalifiye iş gücü noksanlığı gibi etkenlere bağlı olarak yeteri kadar gelişememiştir. Yöreye gelen turist sayısı son yıllarda artmakla birlikte, şimdilik yöre ekonomisine katkı sağlayacak seviyeden çok uzaktadır. Ekonomik faaliyetler açısından yukarıda bahsedilen olumsuzluklar yöre insanını büyükbaş hayvancılık faaliyetlerine yöneltmiştir. İklim koşullarına bağlı olarak sahada yılın büyük bölümünde yeşil kalan otlak alanlarının varlığı ise besicilik maliyetlerini düşürüp hayvancılık faaliyetlerini daha karlı hale getirmiştir.

Araştırma sahasında temel geçim kaynağı durumundaki yaylacılık faaliyetleri coğrafi ve kültürel açıdan değerli motifleri barındırmakta ve Türkiye'nin diğer yörelerine nazaran önemli farklılıklar göstermektedir. Ancak literatürde Göle'deki yaylacılık faaliyetlerini ele alan bir çalışmanın olmaması dikkati çekmektedir. Buradan hareketle yörede yürütülen geleneksel yaylacılık faaliyetlerini coğrafi bakış açısıyla inceleyip, açıklamak, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yürütülen yaylacılık faaliyetleriyle kıyaslayarak benzer ve farklı yönlerini tespit etmek amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmayla ulaşılan bulguların konu ve sahayla ilgili literatüre katkı sağlayacağı, yöreyle ilgili planlamalar yapan yönetim mekanizmalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma Alanı

Doğu Anadolu Bölgesinin, Erzurum Kars Bölümünde yer alan Göle ilçesi, Ardahan il merkezinin yaklaşık 45 km güneyinde bulunmaktadır. İdari olarak Göle; kuzeyden Ardahan merkez, kuzeybatıdan Ardanuç (Artvin), güneyden Şenkaya (Erzurum) ve Selim (Kars), güneybatıdan Olur (Erzurum), doğudan ise Susuz (Kars), ilçeleriyle komşudur (Şekil 1).

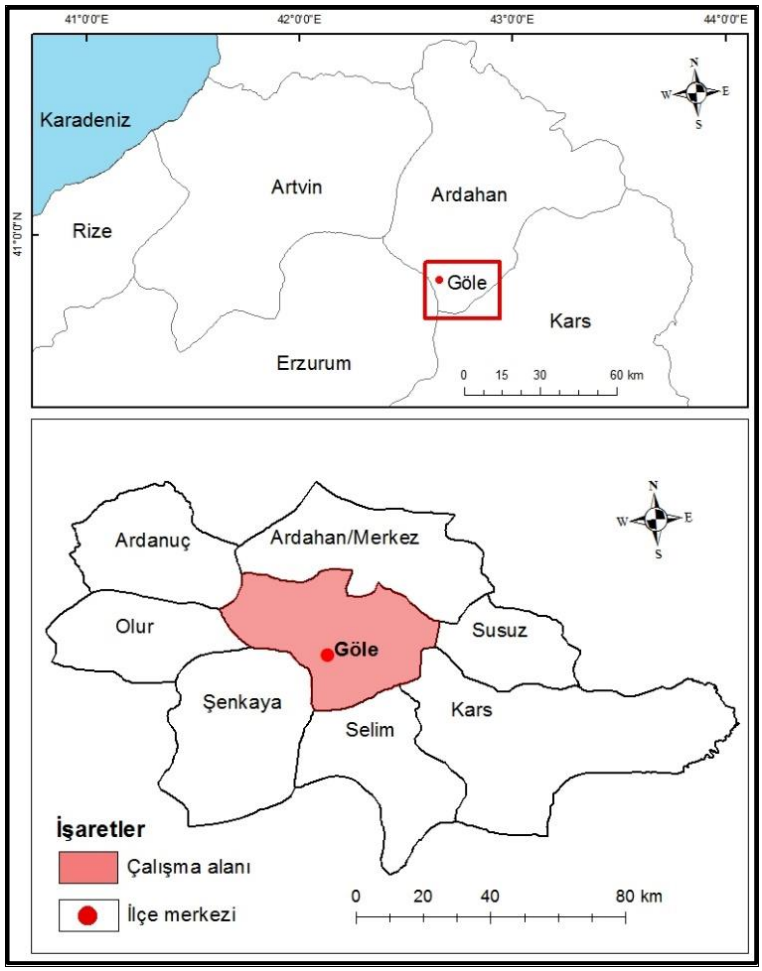

Şekil 1: *Araştırma sahasının lokasyon haritası*

Yöntemler

Araştırmanın temel veri kaynaklarını arazi çalışmaları, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler ve çeşitli kuruluşlardan alınan veriler oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde kullanılan materyaller ve gerçekleştirilen uygulamalar özetle şöyledir;

- Çalışmaya, konu ve sahayla ilgili literatür araştırması yapılarak başlanmıştır. Yaylacılık, Göle, hayvancılık, mandıracılık gibi anahtar kelimelerle çeşitli veri tabanları taranarak yerli ve yabancı çok sayıda eser incelenmiştir.
- Araştırma sürecinde yaylacılık faaliyetlerinin bütün aşamalarını kapsayacak şekilde (yaylaya çıkış, yaylada kalınan dönem ve geri dönüş) üç arazi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarla; daimi yerleşmelerden yaylaya çıkış güzergâhları ve ulaşım faaliyetleri, yayla meskenleri ve yaylada geçirilen zaman gözlenmiştir. Yöre halkıyla görüşmeler yapılarak, birtakım sorunlar tespit edilmiştir.
- Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama teknikleri kullanılarak; uydu görüntüleri üzerinden yayla yerleşmelerinin konumu, köyler aralarındaki uzaklık ve yükselti farkları tespit edilip, haritalanmıştır.
- USGS'den 30 m çözünürlüklü Sayısal Yükseklik Modeli verileri indirilmiş, ArcGIS 10.5 programında sahanın lokasyon ve yükselti basamakları haritası

üretilmiştir. Bu uygulamalardan elde edilen veriler konunun açıklanmasında kullanılmıştır.

- Çalışma kapsamında Türkiye'nin farklı yörelerinde gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetleri de araştırılmıştır. Bu sayede Göle'deki yaylacılığın kendine özgü yanları ortaya konmuştur.

Bulgular

Araştırmanın sonucunda ulaşılan bulguları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Göle ilçesine bağlı toplam 54 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bu köylerden birkaç tanesi haricinde neredeyse tamamı yaylacılık faaliyetiyle ilgilenmektedir. İlçede hemen hemen her köye ait bir yayla yerleşmesinin bulunduğunu, bazı yaylaların iki köy tarafından paylaşıldığını söylemek mümkündür. Göle'de köylerin yanı sıra ilçe merkezine ait olan bir yayla da mevcuttur. Bulgulara göre araştırma sahasında toplam 45 yayla yerleşmesi olduğu tespit edilmiştir.
- Göle'deki köy yerleşmeleri genel olarak 2000 m yükseltiye sahip Göle Ovası'nda akarsuların çevresinde yayılış göstermektedir. Yaylalar ise köylere göre nispeten bir üst basamakta, 2200m - 2300m'lerde yer almaktadır. Yörede yaylalar ve daimi yerleşim birimleri olan köyler arasında yükselti farkının az (ortalama 100-200 metre), mesafenin kısa olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2).
- Göle'de iklim koşullarına bağlı olarak yaylada kalma süresi Türkiye'de yaylacılık yapılan diğer yörelere göre daha kısadır. Göle'nin coğrafi konumu ve yüksek bir topografyaya sahip olması kışların uzun ve sert geçmesine neden olmuştur. Ardahan Meteoroloji İstasyonu verilerine göre yörede yıllık sıcaklık ortalaması 5 °C yıllık yağış miktarı ise 638 mm'dir. Göle'de kış yağışlarının büyük bölümü kar olarak düşmekte, Nisan ayının sonuna kadar kar örtüsü yerde kalabilmektedir (Koçman, 1993). Yükselti değerlerini göz önüne alarak Göle ilçe merkezi ve köylerin bile yayla yerleşmelerine benzer iklim koşullarına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu koşullara bağlı olarak Göle'de yaylada kalma süresi 80 günü aşmamaktadır. Yöre halkı Haziran'ın ortalarında yaylalara çıkmakta, en geç Ağustos sonu Eylül başı gibi dönmektedir.
- Göle'de göç tarihleri köyün ihtiyar heyeti tarafından belirlenmektedir. İhtiyar heyeti süreci belirlerken; yaylalardaki sıcaklık koşulları, karların erimesi ve otlakların uygun hale gelmesi, tarım alanlarının hasat dönemi ve geleneksel yaylacılık süreçlerini göz önünde bulundurmaktadır. Yörede sıcaklık değerlerinin son yıllarda arttığı ve yaylaya çıkma döneminin geçmiş yıllara göre daha erkene alındığı şeklinde bir kanı mevcuttur. Ancak yıllara göre yaylaya çıkma ve geri dönüş tarihleri değişebilmektedir.

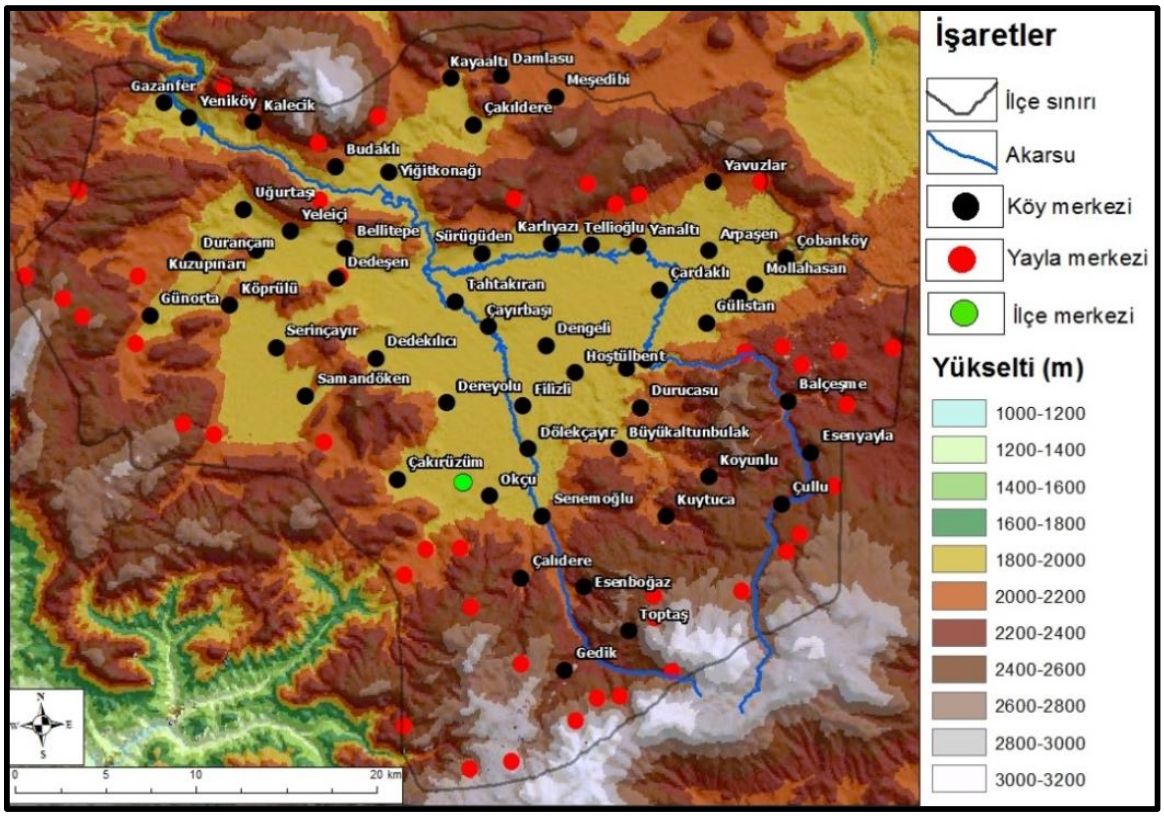

Şekil 2: *Göle'de köy ve yayla yerleşmelerini ve bulundukları yükselti basamağını gösteren harita.*

- Göle'de temel geçim kaynağı büyükbaş hayvancılıktır. Doğal çevrenin kısıtlayıcı etkisinden dolayı tarımsal faaliyetler ticari değer taşımamaktadır. Sahadaki tarımsal faaliyetler geçimlik olarak ve kış mevsiminde hayvanların yem ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmaktadır. Göle'de kısıtlı tarımsal üretim, sanayi ve diğer ekonomik faaliyetlerin gelişmemiş olması ve geniş mera alanlarının varlığı insanları yaylacılığa yöneltmiştir.

- Göle'de yaylacılığın amaçlarını; devlet tarafından köylere tahsis edilen meralardan faydalanmak. Hayvanlara taze ot bulmak, et ve sütte verim, kaliteyi artırmak, besi maliyetlerini düşürmek. Köylerin içinde ve yakınında bulunan tarım alanlarını hayvan tahribine uğramadan hasat edebilmek. Kışlık gıdaları daha kolay ve doğal olarak üretebilmek şeklinde sıralamak mümkündür.

- Göle'de yayla meskenlerinin yer seçiminde kaynak sularına yakınlık büyük önem teşkil etmektedir. Yaylalarda su şebekesi olmadığı için hayvanların ve evlerin su ihtiyacı taşıma suyla sağlanmaktadır. Buna bağlı olarak su kaynağına yakın olmak yaylalarda günlük hayatı önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle yayla yerleşmelerinin sahaya yayılışında su kaynaklarının etkili olduğu görülmektedir (Şekil 3)

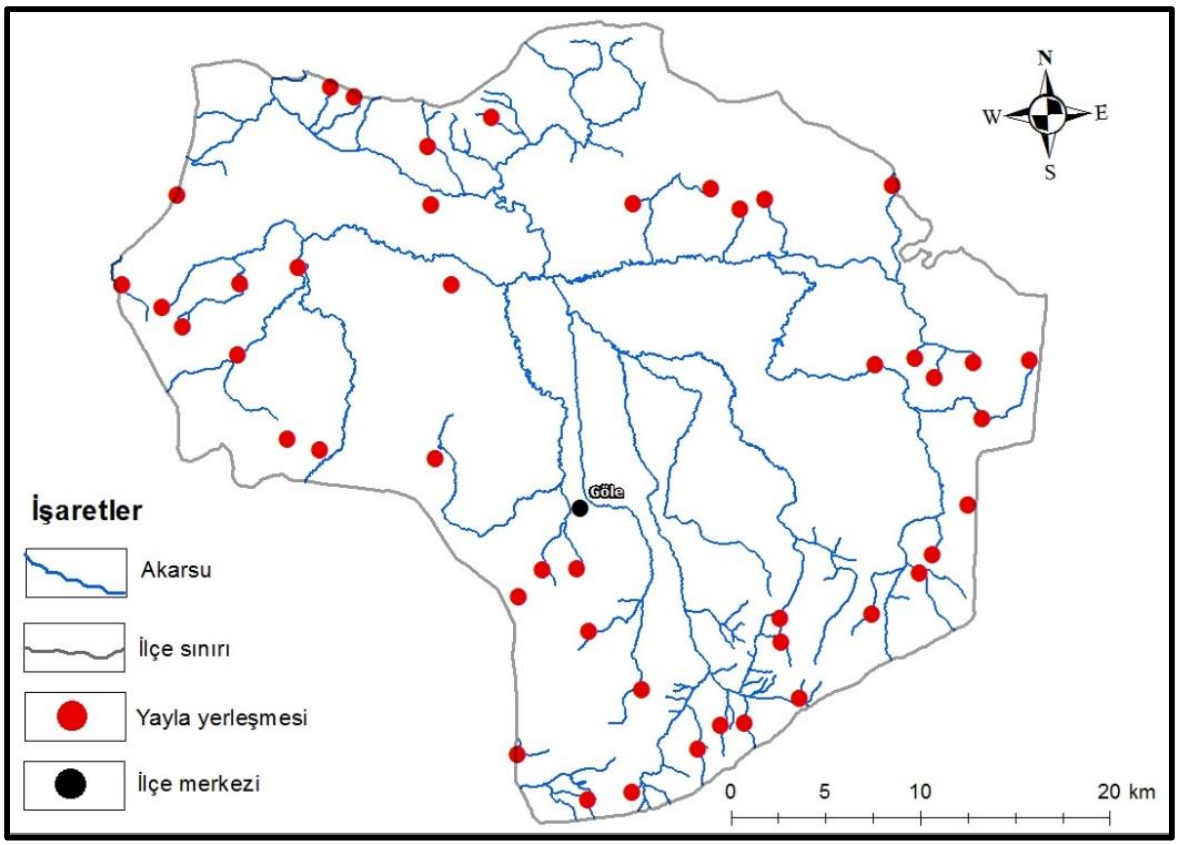

Şekil 3: *Göle'nin hidrografya haritası ve yaylaların konumu.*

- Göle'de köylerle yayla yerleşmeleri arasındaki mesafe ortalama 10 – 20 km arasında değişmektedir. Mesafenin bu kadar kısa olmasının bir sonucu olarak yayla yolları üzerinde herhangi bir konaklamaya gerek duyulmamaktadır Göle'deki yaylalar için bu durum avantaja dönüşmektedir. Yörede yaylacıların köylerle hiçbir zaman bağlantısı kesilmemektedir. Gün içerisinde yaylacılar işlerini halletmek amacıyla binek hayvanları ve motorlu taşıtlarla veya yürüyerek köylerine gidip gelebilmektedir (Şekil 4).
- Göle'de Türkiye'nin diğer yörelerinde de olduğu gibi yaylalara çıkılmadan önce hazırlıklar yapılmaktadır. Yayla evine götürülecek her türlü malzemenin temizliği, hazırlığı ve yayla evinin içinin temizlenip dizayn edilmesi kadınların, uzun süre karlar altında kalan yayla evlerinde meydana gelen hasarları onarmak ise erkeklerin sorumluluğundadır.
- Göle'de taş ve ahşap malzemeden inşa edilen yayla meskenleri, iklim koşullarına uyumlu olarak kalın ve bir kısmı toprağa gömülü duvarlarla çevrili olup küçük kapı ve pencerelere sahiptir. Yayla meskenlerinde sedirlerden kurulu oturma alanı, aşhane ve hayvanların barındığı koz olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır. Aile bireyleri zamanlarının büyük kısmını oturma alanında sedirlerin üzerinde geçirirler. Yemek, uyumak, dinlenmek gibi temel ihtiyaçların karşılandığı alan burasıdır. Geleneksel yayla evlerinin hemen hepsinde tavanlara ve duvarlara çakılmış perdeler görmek mümkündür. Bu durum tavan ve duvarlardan dökülen toprağa karşı alınan bir önlemdir (Foto 2).

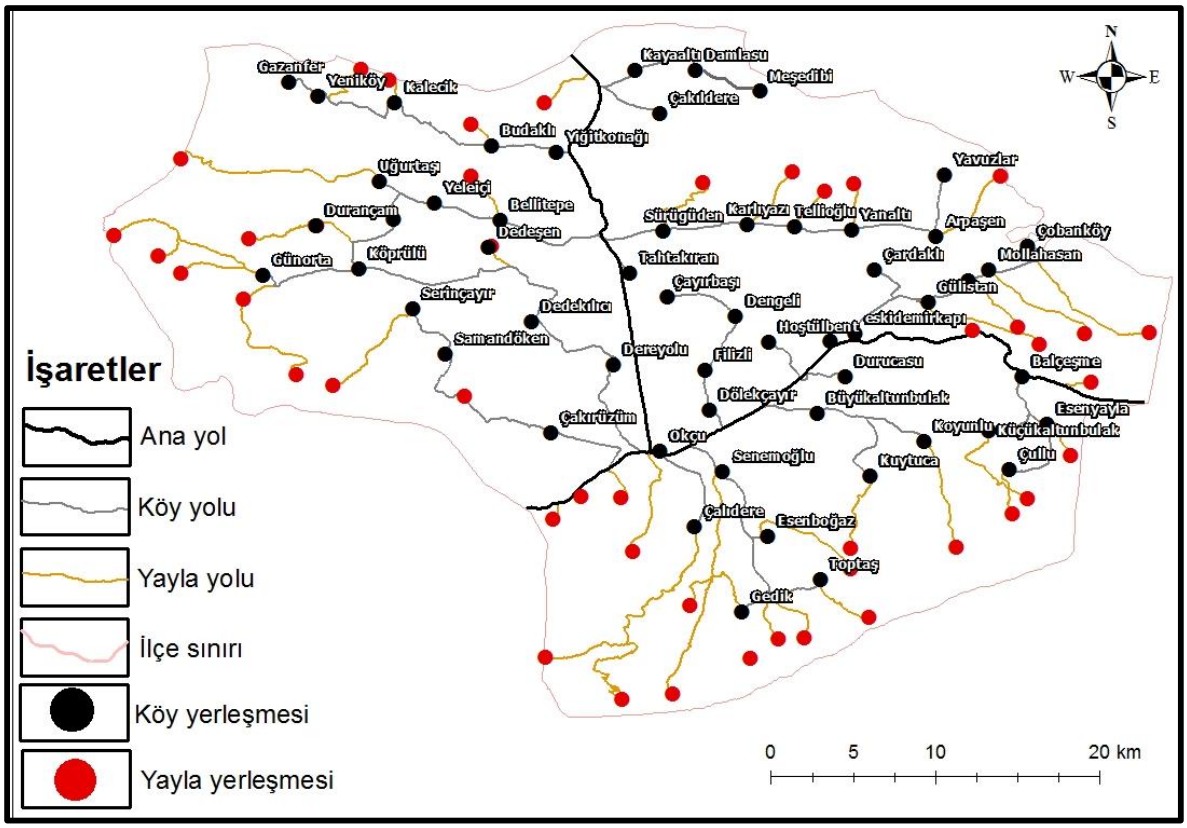

Şekil 4: *Göle İlçesi ulaşım haritası.*

- Yayla evlerinin aşhane olarak kullanılan bölümlerinde, hayvansal gıdaların üretimi gerçekleştirilmekte ve üretilen ürünler muhafaza edilmektedir. Aşhanede bulunan, yörede "*kulcık"* olarak adlandırılan ocaktan peynir üretimi yapmak ve ekmek pişirmek için faydalanılmaktadır (Foto 3). Yörede hayvan barınağı olarak inşa edilmiş üstü kapalı alanlara ise "*koz"* adı verilmektedir.

- Yörede iklim koşulları nedeniyle sebze, meyve üretme olanaklarının kısıtlı olmasına bağlı olarak geleneksel besin kaynaklarını daha çok hayvansal gıdalar oluşturmaktadır. Yaylalarda kurulan sofralarda; etli yemekler, süt ve peynir, tereyağı, yoğurt, kaymak gibi süt ürünleri, buğday unundan yapılmış yöresel hamur işi tatlar en sık tüketilen ürünler arasında yer almaktadır. Yaylalarda iş yükü fazla olduğu için zamanı daha iyi değerlendirebilme açısından daha çok hızlı pişen yiyecekler tercih edilmektedir. Yayla alanlarına yakın yerlerde bulunan kaynak sularından, kadınlar ve çocuklar omuzluklarla içme suyu temin etmektedirler.

Araştırma sürecinde yörede yaylacılık faaliyetleri yürüten insanların karşılaştığı birtakım zorluklar ve mekânsal problemler tespit edilmiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Yayla yerleşmelerine belediye hizmetleri ulaşmamakta, yaylacıların çöplerini atabilecekleri konteynırlar bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak yöre halkı çöplerini dere kenarlarına, yerleşim birimlerinden daha uzak alanlara atmayı ya da toprağa gömmeyi tercih etmektedirler. Hayvanlar bu çöpleri yiyerek hastalanabilmekte hayvan ölümleri bile yaşanabilmektedir.

- Yayla meskenlerinde son yıllarda doğal yapıya uygun olmayan yapı malzemesi kullanılmaya başlanmış, yayla evleri geleneksel şeklinden uzaklaşarak betonarme yapılara dönüşmektedir. Bu durum yöredeki yaylacılık kültürünün yozlaşmasına ve sıradanlaşmaya neden olmaktadır.

- Yaylacılar yakacak temin etmek ve hayvanlara otlak alan açmak amacıyla ormanlık alanları tahrip etmektedirler. Bu konuda herhangi bir yaptırım uygulanmamaktadır.

- Yaylalara yakın mera alanlarda, hayvan otlatan çobanlara ayı saldırıları çok sık yaşanmaktadır. Ayılar tarafından saldırıya uğrayan yöre halkı da ayıları öldürmeye çalışmaktadır. Yörede bu açıdan ciddi bir güvenlik sorunu olduğu ve planlamaya ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

- Yörede köylere ait meraların sınırları net olarak bilinmediği için sınır ihlali sorunları yaşanabilmektedir. Bazı yaylalarda çobanlar kendilerine ait olmayan mera alanlarında hayvan otlatmaktadır. Bu durum yörede kavga ve huzursuzluklara yol açmaktadır.

- Türkiye'nin pek çok yöresinde olduğu gibi Göle'de de yaylacılık faaliyetleri gerçekleştirilirken bakıma muhtaç durumdaki çocuklar ve ihtiyarlar dışında kalan, ailenin bütün üyeleri birtakım sorumluluklar üstlenmektedir. Aile içindeki iş bölümü genellikle şöyle olmaktadır; evin reisi olan babalar ve 15 yaş üstü erkek çocuklar hayvanların bakımı ve otlatılmasıyla ilgilenirken, anneler ve genç kızları sütün sağılması ve işlenmesi sürecinde rol almaktadır. Yörede yaşlı kadınlar kazları otlatıp, tilki, atmaca gibi yırtıcılardan korumakta, yumurtaları toplamaktadır. Kız ve erkek çocuklar ise güçleri yettiği kadar, su taşıma gibi işlerde ailelerine yardım etmektedir (Foto 4). Göle'de yaylacılık faaliyetini gerçekleştiren ailelerden bazıları son yıllarda çocuklarının okumak, çalışmak veya evlenmek gibi amaçlarla başka şehirlere göç etmiş olmasına bağlı olarak aile içindeki iş gücünü yitirmiştir. Buna bağlı olarak yörede yaylaya çıkmayan aileler de mevcuttur.

Foto 1: *Geleneksel yayla meskenleri*

Foto 2: *Oturma alanından bir görünüm*

Foto 3: *Geleneksel yayla meskenlerinin aşhane bölümünden görüntüler*

Foto 4: *Yayla alanlarına yakın yerlerde bulunan çeşmelerden evlere içme suyu taşıyan kadın ve çocuklar*

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yaylacılık faaliyetleri Türkiye'nin farklı yörelerinde yazları çıkılıp oturulan serin yerler, dağların üzerindeki yazlık oturma alanları ya da yazlık meralar şeklinde tanımlanmaktadır (Emiroğlu, 1977). Yayla kelimesinin kökeni itibariyle eski Türkçe 'de yer alan yay (yaz) ve yaylamak (yazı geçirmek) ifadeleriyle ilgili olduğu kabul edilir (Doğanay & Coşkun 2014). Ancak Göle'de doğal koşullar yaylacılık faaliyetlerini zorunlu bir geçim kaynağı haline getirmiştir. Yöredeki yaylacılık faaliyetlerinde yaz döneminde serinlemek gibi bir amaçtan bahsetmek mümkün değildir. Türkiye'de Akdeniz Bölgesinde yaylada geçirilen süre 4-5 ayı bulurken Giresun'da yer alan 1640 m yükseklikteki Kümbet Yaylası örneğinde olduğu gibi bazı yerlerde ise yaylalar hem yaz hem de kış döneminde kullanılmaktadır (Aydınözü & Solmaz, 2003). Ancak Doğu Anadolu Bölgesinde sıcaklık koşullarına bağlı olarak yaylacılık süresi daha kısadır. Ağrı İli güneyinde yer alan Aladağlar 'da yaklaşık 2500 m yükseltilerde kurulan yaylalar yılın 3 ayında kullanılabilmektedir (Kaya, 2011). Göle'de iklim koşullarının sertleşmesi yaylacılık süresini daha da kısaltarak, yaklaşık 2-2,5 ayla sınırlandırmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Göle'de de yaylacılık faaliyetlerine katılanların sayısı azalmaktadır. Yörenin gençleri eğitim ve çalışmak için büyük yerleşim birimlerine göç etmekte, iş gücü yetersizliğine bağlı olarak geride kalanlar yaylaya çıkmak istememektedir.

Türkiye'de son yıllarda özellikle Karadeniz ve Akdeniz yaylalarında şenlikler düzenlenmekte bazı yaylalar geleneksel amacından sapıp bütünüyle rekreasyon alanına dönüşmektedir. Araştırma sahasındaki yaylalarda küçük çaplı etkinlikler dışında böyle bir durum söz konusu değildir. Bu durum yöreyi turizm gelirlerinden mahrum bıraksa da yörede geleneksel yaylacılık anlayışının ve doğal ortam özelliklerinin korunmasına katkı sağlamıştır. Göle'de yürütülen yaylacılık faaliyetleri doğal koşullara bağlı olarak kendine özgüdür. Yaylaların köylere uzaklığı, yaylaya çıkma ve geri dönme dönemleri, yaylada kalma süresi bakımından Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetlerinden farklıdır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer kesimlerindeki yaylacılık faaliyetleri ise Göle'dekine benzer özellikler gösterse de önemli farklılıklar söz konusudur.

Bulgulardan yola çıkarak Göle'de yürütülen yaylacılık faaliyetleri için; Türkiye'de yaylaya çıkma döneminin en geç, yaylada kalma süresinin en kısa, yayladan geri dönüşün ise en erken gerçekleştiği yerin burası olduğunu, yaylalar ile daimi yerleşmeler arasındaki mesafenin en kısa olduğu yerin ise yine Göle olduğunu söylemek mümkündür.

Göle'deki yaylalarda zaman zaman çobanlar ayı, kurt gibi vahşi hayvanların saldırısına uğramaktadır. Bu saldırılarda sürüler zarar görmekte hayvanlar telef olmaktadır. Çobanlarında yaralandığı vakalar mevcuttur. Bunun yanı sıra kendini korumaya çalışan yöre halkı vahşi hayvanlara zarar verebilmektedir. Ortaya çıkan zararların önüne geçebilmek adına vahşi hayvanları yaylalardan uzak tutacak tedbirler alınmalı, hayvanların yaşam alanı ve kullandıkları güzergâhlar doğa korumacılar tarafından tespit edilerek yöre halkına anlatılmalıdır. Aksi takdirde yörede bu sorunun ciddi boyutlara ulaşacağı, doğal hayatın zarar göreceği düşünülmektedir.

Yayla meskenlerinde kullanılan malzeme ve mesken şekilleri bakımından yörede kültürel yozlaşma söz konusudur. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların yaylalarda inşa edilen meskenlerin denetlenmesi ve planlamalar yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde yöre yaylacılığının kültürel değerlerini kaybetme riski vardır.

Köylere ait mera alanları netleştirilerek yöre halkına bildirilmeli ve önleyici tedbirlerle sınır ihlallerinden doğabilecek husumetlerin önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

Aydınözü D., Solmaz F. (2003). Doğu Karadeniz Bölümü Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Giresun Kümbet Yaylası. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 23 (3), 55-69.

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul.

Doğanay H., Coşkun O. (2014). Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları *Doğu Coğrafya Dergisi,* 18 (30), Erzurum.

Emiroğlu, M. (1977). Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay.* No: 272, Ankara, s: 16-19.

İzbırak, R. (1986). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. İstanbul.

Kaya, F. (2011). Aladağ'da Yaylalar ve Yaylacılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı.19, Erzurum.

Koçman, A. (1993). *Türkiye İklimi.* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 72, İzmir.

TRABZON MANİLERİNDE YAYLA HAYATI

PLATEAU LIFE IN TRABZON MANIS (A TRADITIONAL TURKISH QUATRAIN FORM)

Bekir ŞİŞMAN[*]

Özet

Maniler; Anadolu'nun hemen her yerinde bilinen, söylenen, çeşitli vesilelerle icra edilen ve bazen farklı adlarla zikredilen; muayyen bir şekli olmasına rağmen bazen de faklı biçimlerde karşımıza çıkabilen, Anonim Halk Edebiyatımızın en yaygın nazım biçimlerinden biridir. Maniler bu özelliklerinin yanı sıra Anadolu insanının duygu ve düşüncesini, değer yargılarını, beklentilerini, sevinç ve hüznünü, sitemlerini, ilençlerini, sevgilerini ve yaşam biçimlerini en iyi yansıtan türlerden biridir.

Bu çalışmada "Manilerimiz ve Trabzon Manileri, Trabzon Halk Kültürü, Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat" gibi yazılı kaynaklarda yer alan ve yöreden daha önce derlenmiş olan yüzlerce mani incelenmiştir. Bu maniler arasında Karadeniz Yöresindeki yayla hayatını, yayla kültürünü, yayla şenliklerini, yayla havasını, yayla insanını kısaca Doğu Karadeniz Yaylacılığını konu olarak ele alan çok sayıda mani tespit edilmiştir. Bu maniler içerik açısından incelenerek bir tasnife gidilmiş ve bu manilerin yayla hayatını ne denli ele aldığı ve yayla hayatının hangi özelliklerini öne çıkardığı belirlenmeye çalışılmıştır. Mani söyleyen kişilerin söyledikleri manilerde yaşadıkları yörenin özelliklerini, tarihi, sosyal ve kültürel değerlerini bu metinlere en iyi şekilde yansıttıkları görülmüştür.

Anahtar sözcükler:: Mani, Trabzon, Yaylacılık, Kültür, Yayla Hayatı.

Abstract

Mani; It is known, spoken, practiced on various occasions and sometimes mentioned under different names in almost every part of Anatolia; one of the most common verse forms of our

[*] Prof. Dr.,Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bl. Atakum / Samsun
E-Posta: bsisman@omu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5252-9657

Anonymous Folk Literature, although it has a certain form and sometimes appears in different forms. In addition to these features, Mani is one of the species that best reflects Anatolian people's emotions and thoughts, value judgments, expectations, joy and sadness, reproaches, curses, love and lifestyles.

In this study, hundreds of manis which have been compiled from the region and written in the sources such as "Manilerimiz ve Trabzon Manileri, Trabzon Halk Kültürü, Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat" have been examined. Among these mani's, a number of mani have been identified that address the plateau life, plateau culture, plateau festivals, plateau air and plateau people in the Black Sea Region. Briefly there are lots of manis that identified Eastern Black Sea Transhumance. These manis were examined in terms of content and a classification was made and it was tried to determine how much these manis discussed the plateau life and which features of the plateau life. It has been seen that people who say mani reflect the characteristics, historical, social and cultural values of the region they live in, in the best way in these texts.

Keywords: Mani, Trabzon, Transhumance, Culture, Plateau Life.

Giriş

Mâniler; genellikle yedi heceli ve müstakil dörtlüklerden oluşan, kafiye örgüsü *aaba* yahut *baca* şeklinde uygulanan; her zaman ana tem olan sevginin yanında, toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün temaların işlendiği, anonim halk şiirinin en çok sevilen, en yaygın ve en eski türüdür. (Çelik, 2005: 17-18)

Mâniye Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ve çeşitli Türk boylarında farklı isimler verilmektedir. Denizli yöresinde *"mana"*, Urfa'da kadınların söylediği mânilere *"meani"*, erkeklerin söylediğine *"hoyrat"*, Kars, Erzurum ve Artvin yöresinde *"meni"*, İç ve Batı Anadolu'da *"mâni"*, Trabzon yöresinde *"atma türkü"*, Doğu karadeniz yöresinde *"karşı-beri"*, Irak Türklerinde *"hoyrat/horyat"*, Azerbaycan'da *"bayatı ve mahnı",* Kırım Tatarlarında *"mane"*, Kazan Tatarları ile Kazak ve Kırgızlarda *"aytipa ve kayım",* Özbeklerde ise *"koşuk ve aşula"* gibi isimler verilmektedir. (Albayrak, 2004: 355)

Mânilerin klasik şekli olan *aaba* kafiye düzenini ise özellikle Anadolu'nun kuzey-doğu törelerinde, Karadeniz'in kıyı bölgelerinde ve İstanbul'un meydan kahvehanelerinde *baca* şeklinde olduğu ve bunun da aslında mâninin ilk şekli olup, *aaba* şeklindeki mânilerin daha sonra ortaya çıktığına dair görüşler de mevcuttur. (Boratav, 1978: 186)

Mâniler Anadolu insanının duygu ve düşüncesini, değer yargılarını, beklentilerini, sevinç ve hüznünü, sitemlerini, ilençlerini, sevgilerini ve yaşam biçimlerini en iyi yansıtan türlerden biridir. Mâni söyleyen kişiler elbette söyledikleri mânilerde yaşadıkları yörenin özelliklerini, tarihi, sosyal ve kültürel değerlerini bu metinlere de yansıtmaktadırlar. Böylelikle icra ortamının metne bir tür yansıması diyebileceğimiz bir gerçeklikle Trabzon yöremizin vazgeçilmez bir kültürel olgusu olan yaylalar da; ağacı, çimeni, sisi, dumanı, soğuk suyu, tozu, buzu, kızı, ayranı, çorbası, obası, eğlencesi ve çeşitli insan tipleri ile bu mani metinlerinde kendilerine yer bulabilmektedir.

Yöntem

Biz bu çalışmamızda esas itibariyle Trabzon yöresinde çok fazla söylenen, yörenin sözlü edebiyatına büyük katkısı bulunan ve bir geleneğin ürünü olan mânilerde yer alan yayla kültürüne ve yayla hayatına dair malzemeyi tespit etmeye ve bu malzemenin yöre için taşıdığı değere dikkatleri çekmeye çalışacağız. Bu çalışmada kullandığımız yöntem yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemidir. Yazılı kaynaklarda yayla hayatına dair tespit edilen maniler ise çeşitli başlıklar halinde tasnif edilmiş ve yayla kültürü açısından yorumlanmaya çalışılmıştır. Bunun için kullandığımız temel eser Prof. Dr. Ali Çelik tarafından 2005 yılında bilim dünyasına kazandırılmış olan "Manilerimiz ve Trabzon Manileri" adlı çalışmadır. Bu eserde 4191 adet mani yer almaktadır. Ayrıca; Dr. Mustafa Duman tarafından hazırlanmış olan "Trabzon Halk Kültürü" ve yine Prof. Dr. Ali Çelik'e ait olan "Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat" gibi yazılı kaynaklardan da faydalanılmıştır.

Metodolojik olarak ise içerisinde yayla sözcüğü geçen mâniler değerlendirmeye alınmıştır. Örneğin anlam bakımından bir yaylayı çağrıştırdığı halde;

Soğuk soğuk sulardan
İçti güzelim içti
Bağrımu yaka yaka
Geldi yanımdan geçti (Çelik, 2005: 390)

şeklinde ifadesini bulan mâniler çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Ayrıca konular kronolojik olarak ele alınmış; bir kısmı ise folklorun konuları bağlamında sınıflandırılmıştır.

Bulgular ve Yorum

1. Yaylaya Hazırlık

Köken itibariyle *"yayla(k)"* terimi, eski Türkçede yaz mevsimi anlamına gelen *"yay"* sözcüğünden türetilmiştir. Yaylalar genellikle dağların üzerinde bulunan düzlüklerdir. (Atalay, 1998: 47) Yaylacılık ise; yaz mevsiminde insanların hayvanlarını da yanlarına alarak yaylaya çıkmalarını, orada bir süre kalmalarını ve orada birtakım ekonomik ve kültürel faaliyetlerde bulunmalarını kapsar. Yaylaya çıkmadan evvel köy evinde ve yayla evinde olmak üzere iki mekânsal hazırlık yapılmaktadır.

Yaylada yapılan hazırlık daha çok yaylada bulunan evin, ahırın temizlenmesine ve onarılmasına yöneliktir. Yaylaya çıkmadan birkaç hafta önce yayla evine gidilerek bu bakım, onarım ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilir.

Yaylaya gideceğum
Mart ayları dumanda
O zaman ağla beni
Sana Allah vuranda (Çelik, 2005: 242)

Bu dörtlükte mart ayını yaylaya çıkış zamanı olarak değil de yaylaya çıkmadan önce yayla evinde yapılacak olan hazırlığın vakti olarak değerlendirmek gerekir. Yöre insanı yaylaya çıkmadan önce mutlaka yaylaya gider ve oradaki evde bir takım eksiklikler, tadilat ve tamirat işleri varsa onları yerine getirir ve tekrar evine döner.

Yaylanın çimenünün
Küriyelim garini
Bekâr kızlar çok sever
Entarinin darini (Çelik, 2005: 370)

Bu mânide de yine yaylada yapılan ön hazırlıktan bahsedilir. Çünkü insanlar yaylalara çıkışları yayla evinde ve obada karların eridiği bir döneme tekabül etmektedir. Ancak kar varsa bile bazı gölgelik yerlerde ve tepelerde vardır ki buraların karının kürenmesinin de bir gereği yoktur. Bu nedenler mart-nisan aylarında yayla evinde yapılacak hazırlıklar sırasında bu kar küreme ve çevre temizliği işleri yapılır.

2. Yayla Zamanı

Yayla zamanı, yaylacıların yaylaya çıkışlarını/göç edişlerini ifade eder:

Ah gene seslendi
Karadeniz dağlari
Mayis onbeş dedumi
Başlar yayla göçleri (Çelik, 2005: 106)

Canlarım olsun kurban
Başındaki paraya
Geldi mayıs on beşi
Göçeceğuk yaylaya (Çelik, 2005: 292)

Yukarıdaki iki mânide de yayla göçünün mayıs ayının on beşinde başladığı anlaşılmaktadır. Bu tarih bahar mevsiminden yaz mevsimine geçişin olduğu ve artık yaylaların ısındığı, otların bollaştığı, suların coşku ile aktığı vakittir ve yaylalar her şeyiyle artık insanları davet etmektedir.

Girez ayi gelende
Gideceğum yaylâya
Ecelum da gelmedi
Galdi başum belâya (Duman, 2011: 27)

Bu mânide ise yayla zamanı veya yaylaya göç vakti, halk takvimine göre kiraz ayı, yani haziran ayı olarak ifade edilmektedir.

Hıdırnebi Gayasi
Ne bakayisın bağa

Orağun ikisinde
Ben geleceğum sağa (Duman, 2011: 33)

Yukarıdaki mânide ise mâniyi söyleyen kişi halk takvimine göre orak ayının, yani temmuz ayının ikisinde yaylada olacağını ifade etmektedir. Yalnız bu tarih yaylaya göç etmek için geç bir tarihtir. Bu nedenle bu tarihi mâniyi söyleyen kişinin bireysel olarak yaylaya çıkış vakti olarak kabul etmek gerekir.

Sabahtan kalkar kızlar
Bakarlar aynalara
Giyinir kuşanırlar
Çıkarlar yaylalara (Çelik, 2005: 284)

Buradaki ifadeden de anlaşıldığı üzere yayla göçü sıradan bir iş değildir. İnsanlar bu göç için hazırlanır, genç kızlar süslenir, güzel ve gösterişli kıyafetlerini giyer ve yola öyle koyulurlar. Çünkü yayla göçü aynı zamanda bekâr gençlerin birbirlerini gördükleri, beğendikleri ve sevdalandıkları bir süreci de ihtiva eder.

Gidiyorum yaylaya
İki at bi katırla
Konuştuğumuz yerde
E kız beni hatırla (Çelik, 2005: 257)

Burada yayla göçü esnasında insanların çeşitli binek ve yük hayvanlarını da yanlarına aldıkları ve yük taşımak için hayvanlardan yararlandıkları görülmektedir.

3. Hayvancılık

Yaylacılığın icrasının temel nedeni aslında hayvancılık yapılması ve hayvanlardan azami verim alınabilmesi düşüncesidir. İnsanlar bu süreci daha mutlu, keyifli, verimli ve dinamik geçirebilmek için çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerde de bulunmaktadırlar; ancak esas olan hayvancılıktır. Bu nedenle yayla söz konusu olduğunda pek çok hayvan adı yayla ile yan yana gelir ve mânilere konu olur.

Yaylanın çimenine
Taylar yayulur taylar
Ne zamanıdı gülüm
Gonuştuğumuz aylar (Çelik, 2005: 105)

Yayladan gelur atlar
Yol kenarına otlar
Şemsiyenin altında
İnsanın canı patlar (Çelik, 2005: 210)

Yaylanın çimeninde
Otlayi dana dana
Haber eyledi bana
Gideyirim ormana (Çelik, 2005: 264)

Goyun geldi yayladan
Hana giriyor hana
Kırk yamadan bi pontol
Annem giydirdi bana (Çelik, 2005: 269)

Sis Dağı'nın üstünde
Deve yayarum deve
Haftalar yedi gündür
Bir gün varayım eve (Çelik, 2005: 321)

Yaylanın çömeninde
Guziler meleşiydi
E yavri dudakların
*Kiminlan söyleşiyd*i (Duman, 2011: 54)

Yaylanun keleğinde
Öter koyun keleği
Bilemedim yârimi
Hayin imiş yüreği (Çelik, 2005: 354)

Yaylanın çümeninde
Atlar talim edeyi
Gelin gaynanasine
Nasin çalim edeyi (Çelik, 2005: 393)

Yaylanın çimeninde
Hobal gezeyi hobal[1]
İki tane sevdam var
Biri kör biri topal (Çelik, 2005: 410)

Yaylanın çimeninde
Atlar oynar geyukler
Hadi kaçalım yârim
Ne diyecek büyükler (Çelik, 2005: 489)

[1] Hobal: köpek yavrusu; (Giresun)

Yaylanın çimeninde
Yük daşıyı develer
Gel soralım gızlara
Aca kimi severler (Duman, 2011: 98)

Yaylanın çimeninde
Kara tavuk okuyor
E kız senin abulan
Bana çorap dokuyor (Çelik, 2005: 501)

Yaylanın çimeninde
Bi kuluçka bi cücük
Dayi evlendur bizi
İkimuz da gencecuk (Çelik, 2005: 407)

Yukarıdaki mâni örneklerinde yaylada rastlanan kimi beslenerek etinden yararlanılan, kimi sütünden yararlanılan, kimi taşımacılıkta kullanılan hayvanlar ya da bunların yavruları zikredilmektedir. Bunlar at, tay, deve, koyun, kuzu, sığır (dana), tavuk, civciv (cücük) olarak geçmektedir. Ayrıca evin ve yayılan hayvanların sadık koruyucusu köpek (hobal) ile daha çok yayladaki ormanlarda karşılaşılan av hayvanı geyik de metinlerde yer almaktadır.

4. Bitkiler

Yaylada çeşitli bitki türlerine rastlanmaktadır. Bu bitkiler daha çok hayvanların otladığı ya da ev, orman ve yol kenarlarında bulunan çimenlerdir. Bunun dışında yemek için kullanılan çeşitli türden bitkiler mânilerde geçmektedir ki, bu da yörenin mutfak kültürünü ve bu kültürün zenginliğini yansıtır:

Yaylanın çimenine
Oturdum serinine
Elin güzel kızına
Vuruldum benim diye (Çelik, 2005: 105)

Yaylanın çimenine
Nane toplarım nane
Yâr akluma gelende
Atarum dane dane (Çelik, 2005: 306)

Yaylanın mantarlarini
Gel döşüre döşüre
Bile koysunlar beni
Yarumlan teneşure (Çelik, 2005: 318)

Yaylanın çimeninde
Mısır serdim güneşe
Habu köyün gızları
Benzer kısır camişe (Çelik, 2005: 319)

Yaylanın çimeninde
Yuvarladım gabağı
Kimlen atışıyisun
E Allah'ın papağı (Çelik, 2005: 328)

Yaylanın çimeninde
Buldum bir kukuvacık
Alacağıdım onu
O da benden ufacık (Çelik, 2005: 404)

Yaylanın bahçesinde
Lahana koparırım
Habu kızlara bakıp
Aklımı kaçırırım (Çelik, 2005: 423)

Yaylanın guguvağı
Yere vurdi kırağı
Hiç bi şeye benzemez
Sevdaluğun merağı (Duman, 2011: 59)

Buradaki şiirlerde geçen bitkilerden nane, mantar (kukuvak/guguvak), mısır, kabak, lahana yörede en çok bilinen, sevilen ve yöre mutfağında en fazla tüketilen yiyeceklerdir aynı zamanda.

5. Yaylaların Özelliği

Aşağıdaki mânilerde ise yaylanın çeşitli özellikleri şu şekilde zikredilmiştir:

Yaylanın soğuk suyu
Vuruyu dişlerime
Babam da bakmaz oldu
Bu benim işlerime (Çelik, 2005: 106)

Yayla yayla gezersin
Çimenleri ezersin
Yaylada çiçek çoktur
Hangisine benzersin (Çelik, 2005: 106)

Duman aldi dağlara
Yayildi ovalara
Daha çıkmayacağum
Gaybana yaylalara (Çelik, 2005: 130)

Yayla yollari taşli
Geliyi güzel başli
Ne oldi sağa yavrum
Dayman gözlerin yaşli (Çelik, 2005: 157)

Yaylalar otlu olur
Suyu kuvvetli olur
Allah'ın hikmetinden
El kızi tatli olur (Çelik, 2005: 228)

Sis dağının üstünden
Geçer kara bulutlar
Günden güne güzelim
Kesiliyi umutlar (Çelik, 2005: 482)

Ben yaylaya gidersam
Gelir misin obama
O da söyleyi ona
Benzeyisin bobama (Çelik, 2005: 258)

Burada zikredilen özelliklere gör; yaylalarda soğuk su kaynakları çoktur, yaylanın otu/çimeni boldur; duman kalkmaz başından, yoları taşlı olur.

6. Giyecek, Kıyafet

Kılık-kıyafetler ve giyecekler toplumun folklorik yapısını, coğrafyayı, iklimi ve insanların meşgalelerini en iyi yansıtan kültürel unsurlardandır. Trabzon mânilerinde de bunu en güzel biçimde görmek mümkündür:

Yaylanın çimenine
Gel menine menine
E gız gurban olayim
Şalvarunun enine (Çelik, 2005: 140)

Yayla yolu bu mudur
E kırmızı şallılar
Güzel güzel kızları
Alır delikanlılar (Çelik, 2005: 482)

Yaylanın yollarında
Bilezik kollarında
Daha mı duracaksın
Ananın çullarında (Çelik, 2005: 117)

Yaylaya giden atlar
Yol kıyısını otlar
Ne çok yakıştı sağa
Beyaz naylon çoraplar (Çelik, 2005: 212)

Yaylanın çimeninde
Volta yaparım volta
Kara çerap ustine
O da mi yeni moda? (Çelik, 2005: 244)

Yaylaya gideceğim
Yola çıkmışım yola
O boncuklu kolları
Yârim boynuma dola (Çelik, 2005: 256)

Yaylanın çimeninde
Başörtünü bağlama
Bu benim türkülerim
Türkü değil ağlama (Çelik, 2005: 258)

Yaylanın çimenine
Gel menine menine
Kaç arşın basma gider
Şalvarının önüne (Çelik, 2005: 314)

Al şalım eski şalım
Dağları dolaşiruk
Allah'a düva ettim
İnşallah kavışıruk (Çelik, 2005: 409)

Daha çok da kadın kıyafetlerine rastladığımız Trabzon yöresi mânilerde bilezik, şal, şalvar, takı olarak kullanılan çeşitli boncuklar, naylon çorap, kara çorap, başörtüsü (yaşmak)

gibi çeşitli giysiler ve takılar yörenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaktadır.

7. Mutfak

Yayla mutfağında esas olan doğal ürünler tüketmektir. Daha çok bitkilerle zenginleşen Trabzon mutfağının (Karadeniz mutfağı demek daha doğru olur) temel tüketim maddelerinden biri de hayvansal gıdalardır. Yaylacılığın temel esprisi de zaten burada yatmaktadır. Yani, yayla otlarıyla beslenen hayvanın etinden, sütünde ve süt ürünlerinden faydalanmaktır. Yaylaya çıkanlar bunları hem tüketmekte hem de satışını yaparak bunları ticari birer metaa dönüştürmektedir. Böylelikle ev ekonomisine de bir katkı sunulmuş olmaktadır:

Yaylaciyim yaylaci
Oldi kaymağum aci
Seni alacağumi
Bana söyledi falci (Çelik, 2005: 153)

Yedim yayla yoğurdi
Seni kimler doğurdi
Seni doğuran ana
Ballarlan mi yoğurdi? (Çelik, 2005: 155)

Yaylanın çümeninde
Guzi kesdum gavurdum
Efkârundan be oy gız
Bi kaç zigara savurdum (Duman, 2011: 78)

Yukarıdaki mâni örneklerinde sütten elde edilen kaymak, yoğurt ve ayrıca et tüketiminde kullanılan kuzu ifadeleri geçmektedir. Burada yaylacıların yağ yapımına da vurgu yapılmaktadır. Çünkü tereyağı sütün ve yoğurdun kaymağından elde edilmektedir. Ancak sütün kaymağı acı olursa, bu acılık ondan elde edilen tereyağına da sirayet eder ki bu durum müşteriler açısından da hoş bir durum değildir.

8. Sosyal Hayat

Burada verilen örnekler de tamamen yaylalardaki sosyal hayatı yansıtmaktadır:

Haburadan ukari
Gel gidelum yaylaya
Yoruldunsa Fadimem
Binelum arabaya (Duman, 2011: 29)

Bu mâni eskiden atlarla, katırlarla ve deve kiralamak suretiyle yapılan yayla göçünün, günümüzde artık çoğunlukla motorlu taşıtlarla yapıldığına güzel bir örnektir.

Sis dağları ıssızdır
Orda geçen hırsızdır
Her boynu bükük olan
Benim kibi yarsızdır (Çelik, 2005: 221)

Yaylanın çimenine
Ben kolciyum kolciyum
Kızlar sorarsa beni
Sali güni yolciyum (Çelik, 2005: 439)

Buradaki birinci mânide yayla evlerine özellikle boş oldukları zamanlarda –ki bu zaman dilimi daha çok sonbahar ve kış aylarına rastlar- musallat olan hırsızlardan bahsedilir. Hırsızlar özellikle yaylaların ıssız olduğu zamanları tercih etmektedirler. Bu nedenle yaylacılar yayla mevsiminde olduğu gibi kış mevsiminde yayladaki evlerini hırsızlardan koruması için bekçi tutarlar ki, bu bekçilere de "kolcu" denilmektedir. İkinci mânide ise bu kolculardan bahsedilmektedir.

Otlattım sığırları
Bizim böyük yaylada
Yârim gitti askere
Aklım hep kaldi onda (Çelik, 2005: 244)

Yaylanın çimeninde
Kuzi yayarim kuzi
Yedin bitirdin beni
Seni gavurin kızi (Çelik, 2005: 396)

Yaylacılığın ve yayla hayatının esasını hayvancılığın oluşturduğunu yukarda söylemiştik. Burada sığırların ve koyunların otlatılması, onların bakımı, onlarla meşgul olunması yayla insanını en fazla meşgul eden uğraşıların başında gelmektedir ve bunun da mânilere yansıdığı görülmektedir.

Bu şenlukler bitecek
Yaylâ issuzlenecek
Basduğumuz topraklar
Ustumuze dönecek (Duman, 2011: 70)

Kadırganın başında
Ediyorlar donanma

Öyle bir güne geldik
Babana da inanma (Çelik, 2005: 261)

Yaylanın çimeninde
Oyun oynarım oyun
Bu ne kadar güzellik
Hep böyle midir soyun (Çelik, 2005: 478)

Yaylanın çimenine
Mile oynarım mile
Sarsam seni sırtıma
***Yayuk** ibilan bile* (Çelik, 2005: 302)

Yayla hayatı içerisinde insanların zaman zaman bir araya gelerek eğlenmeleri ya da sonraları belirli bir takvime bağlanan yayla şenlikleri ve çeşitli kutlamalar yaylacılığın olmazsa olmazıdır. Bu birlikteliklerin elbette sosyal ve kültürel yönü vardır. En azından birlik ve beraberlik işlevini de gördüğü muhakkaktır. Bu birlikte eğlenme geleneğine yörede "donanma" adı da verilmektedir. Ayrıca daha çok çocukların ilgisini çeken mile oyunu ve büyüklerin ilgisini çeken "horon" oyunu bu eğlenceliklerin başında gelmektedir. Yine yörede sözlü kültürün üretilmesinde önemli bir işleve sahip olan yayık yayma geleneğine de burada bir gönderme yapıldığı görülmektedir.

Ismarladılar beni
Kadırga camisine
Ben nice sevda oldum
Elin acemisine (Çelik, 2005: 313)

Bu mânide zikredilen Kadırga Yaylası ve bu yaylada bulunan Kadırga Camii, yöre insanının hem ibadet ihtiyacına cevap vermekte ve bu yönüyle özellikle Cuma günleri toplu ibadet açısından önem arz etmekte, diğer taraftan da caminin açık alanda açık hava camii özelliği göstermesiyle de dikkat çekmektedir.

Omuzumda tüfeğum
Haçan atsam vurur mi
Yayla yollari serin
Adam köyde durur mi? (Çelik, 2005: 361)

Martinumi yasladum
Yasduğumdan ukari
Sevduğumun gollari
Sankim yaylânun kari (Duman, 2011: 60)

Yayla hayatında avcılık da önemlidir. İnsanlardaki silah tutkusu ıssız ormanlık alanda bir ihtiyaç olarak görülmekte ve insanlar hayvan otlatırken, ormana giderken yanlarında tüfek bulundurmaktadırlar.

Pencere demirine
Boya vururlar boya
Yarlan yaylaya gitsem
Konuşsam doya doya (Çelik, 1992: 23)

Hıdırnebi düzünde
Gelur oturur gızlar
Bilmeyen de sanur ki
Endi gökten yıldızlar (Çelik, 1992: 23)

Trabzon manilerinde en çok ve en detaylı işlenen konulardan biri de sevdalıların buluşup konuştuğu, gençlerin birbirlerini görüp beğendiği; türkülerin yakılıp, manilerin atıldığı yaylalardır. (Çelik, 1992: 23) Bu yönüyle yaylaların yeni sevdalara kapı aralama yahut sevdalıların buluşmasına zemin hazırlama gibi bir işlevinin olduğu da görülmektedir.

Soğuk soğuk sulardan
Eğuldi da içeyi
Yaylanın çümeninde
Yarim çayır biçeyi (Çelik, 2005: 393)

Yaylanın çimeninde
Otluk yabarım otluk
Almadan uşakları
Biz ederuk sevdalık (Çelik, 2005: 405)

Yaylaciyim yaylaci
Çayır kurutuyırım
Vuruyırım işlere
Yari unutuyırım (Çelik, 2005: 423)

Yayla hayatı içerisinde özellikle bol otlak araziler tercih edilmekte ve buradaki otlar belirli bir büyüklüğe eriştikten ve hatta biraz kurutulduktan sonra biçilip sap yahut balya halinde kışın hayvanlara verilmek üzere köylere taşınmaktadır.

Yaylanın çimeninde
Ben çok mâni demişum
Benlan atişamazsun
Sürmene'den gelmişum (Çelik, 2005: 438)

Yayla hayatı içerisinde özellikle "atma türkü" yahut "karşı-beri türkü" olarak da adlandırılan ve karşılıklı mâni söyleme geleneğine dayanan bir kültüre de burada vurgu yapılmak ve mâni söyleyen kişi kendi ustalığını övmektedir.

Yaylanın çumeninde
Var obamuz obamuz
Hayde kaçalım hayde
Yok anamuz Bubamuz (Çelik, 2005: 521)

Köylerin yaylalarda konuşlandıkları alana/muhite "oba" adı verilmektedir. Genellikle birkaç köy bir araya gelerek büyük obaları oluşturdukları gibi (Kadırga Yaylası yakınlarına konuşlanmış olan Derin Oba gibi), bir köye ait olan obalar da bulunabilmektedir. Obaların en önemli özelliği bol otlak araziye konuşlanmış olmalarıdır. Buradaki evlerin birbirine yakın olması da yayla hayatındaki sosyalleşmeyi ve yardımlaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu durum ayrıca otlak araziden herkesin eşit olarak yararlanması düşüncesine de katkı sağlamaktadır.

Sonuç Yerine

Stendal der ki: "Roman caddede gezdirilen ayna gibidir." Yani caddede ne varsa aynaya o yansır. Aslında edebi metinlerin hepsi birer aynadır ve mânilerimiz de bundan yeterince payını almaktadır. Coğrafya ise kültürü şekillendirir. Karadeniz coğrafyası horonu, kemençeyi, mutfağı, giyim kuşamı biçimlendirir. Yaylalar bu coğrafyanın en önemli unsuru ve olmazsa olmazıdır. Bugün yaylacılıkta ciddi değişimler gözlenmesine rağmen özellikle Karadeniz yöresinde yaylacılık yapan insanların ömrünün ortalama olarak dörtte biri yaylalarda geçmektedir. Bu bile yaylaların Karadeniz insanı için ne kadar vazgeçilmez bir olgu olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda yaylaların insanın sosyal ve kültürel hayatı açısından da son derece önemli ve verimli mekânlar olduğu verilen mâni örneklerinden de anlaşılabilmektedir. Böylelikle metnin ve icra bağlamının iç içe geçtiği olgusundan hareketle, Trabzon mânilerinin icra edildikleri ortamdan izler taşıdığı gerçekliği bir kez daha vurgulanmaktadır. Şehirlerin kültür tarihi incelenirken yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerinden yararlanmanın bir gereklilik olduğu bu çalışma ile bir kez daha ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Atalay, Besim (1998). Divanu Lügat'it-Türk Tercümesi, C. III, Ankara: TDK Yayınları.

Boratav, Pertev Naili (1978). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Çelik, Ali (2005). Manilerimiz ve Trabzon Manileri, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çelik, Ali (1992). "Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat II", Milli Folklor Dergisi, S. 14, s. 22-25.

Duman, Mustafa (2011). Trabzon Halk Kültürü, İstanbul: Heyamola Yayınları.

Albayrak, Nurettin (2004). Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, İstanbul: LM Yayınları.

DERİN EKOLOJİ BAĞLAMINDA AHMET KUTSİ TECER'İN ŞİİRİ VE MEKÂN OLARAK YAYLA

POETRY OF AHMET KUTSİ TECER IN CONTEXT OF DEEP ECOLOGY AND PLATEAU AS A PLACE

Taner TURAN[*]

Özet

İnsanlar her daim çevrenin bir parçası olarak yaşayışını sürdürmek zorundadırlar. Bu zorunluluk ise insanı, çevresinde olan öğelerle ilişki kurmaya iter. Bu ilişki en nihayetinde hem insanı hem de ilişki kurulan öğeleri değiştirecek ve şekillendirecektir. Bu bağlamda insanın yaratılışından beri en çok ilişki içerisinde olduğu, kendisini değiştiren ve şekillendiren öğe doğadır. Derin ekolojistler de bu ilişkiyi de göz önünde bulundurarak derin ekolojinin içerisine hem canlı hem de cansız çevre öğelerini dahil ederek onların birbirleriyle olan ilişkilerini ele alır. Çünkü onlara göre insan doğası, doğadan asla ayrı düşünülemez. Bu yüzden de derin ekolojistler insan ve çevre arasındaki ayrımın suni olduğunu düşünürler ve insan-merkezli bir anlayışın karşısında dururlar ki bu da derin ekolojiyi, sığ ekolojiden ayırır. Çünkü derin ekolojiye göre doğanın yalnızca araçsal bir değere sahip olduğu düşünülmez ve bu anlayışa göre bütün yaşam formları özgün bir değere sahiptir. Derin ekolojinin bu canlı-merkezli yaklaşımını en nihayetinde edebiyat da yankı bulmuştur ve Türk edebiyatında da bu bağlamda değerlendirilmeye müsait pek çok metin bulunmaktadır ki Ahmet Kutsi Tecer'in şiirleri de bu bağlamda dikkati çeken metinlerdir. Çünkü Tecer, bu şiirlerinde doğa sevgisini ve doğada yaşama arzusunu vurgulamış, doğayla özdeşim kurmuş, köy ve köylü yaşantısını şiirselleştirmiş ve bu bağlamda ayrı bir mekân olarak yaylayı ele almıştır. Bu çalışmada öncelikle derin ekoloji üzerinde durulacak, ardından bilhassa derin ekoloji bağlamında Ahmet Kutsi Tecer'in tabiat konulu şiirleri ve şairin bu şiirlerde bir mekân olarak yaylayı nasıl kullandığı ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler:: Derin Ekoloji, Ahmet Kutsi Tecer, Yayla, Natural Poetry.

[*] Arş. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, e-mail: tanerturan@osmaniye.edu.tr.

Abstract

People always must lead a life as a piece of environment. Because of this necessity, people should contact to objects which exist in the environment. This contact eventually will change and shape not only people but also objects which is contacted. Accordingly, nature is the object in which humans are in a relationship with since they exist, and it shapes and changes humans. Those who adopt the deep ecology, as consider this relationship, by incorporating both living and non-human environmental elements into deep ecology, handle relationship which are with each other. Because according to those adopting the deep ecology, the nature of human is not considered as separate from nature. Thus, according to those adopting the deep ecology, is artificial between distinction human and nature and they oppose an understanding of human-centric and in this way, deep ecology breaks up from shallow ecology. Since according to deep ecology, nature has not only an instrumental value is not considered and to this understanding, all life-forms have a value original. In understanding of deep ecology, this approaching is designated as bio-centric, eventually seems in literature and some texts in Turkish Literature can be evaluated in deep ecology context. For instance, the poetry of Ahmet Kutsi Tecer may be evaluated in this context. Because the poet has emphasized his love of nature and desire to live in nature and has talked about village and village life and finally from the value of plateau as a place. Firstly, in this study, will be focus on deep ecology, then Ahmet Kutsi Tecer's poems about nature and how the poet uses the plateau as a space in these poems will be discussed.

Keywords: Deep Ecology, Ahmet Kutsi Tecer, Plateu, Natural Poetry.

Giriş

"*Nature always wins"*
Poison Ivy, Batman: Arkham Knight

Derin ekoloji hareketi 1960'ların başında bilhassa Rachel Carson gibi isimlerle başlamıştır. Ardından derin ekoloji terimi Norveçli filozof Arne Naess tarafından 1973 yılında "*Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects*" isimli yazıda ortaya atılmıştır. Naess, derin kavramını tanımlamaya çalışırken daha manevi bir tarafa yönelmiş ve Rachel Carson ve Aldo Leopold'un toprak etiği kavramından yararlanmayı tercih etmiştir. Bu noktada Leopold tarafından geliştirilen *toprak etiği* kavramı üzerinde durulmalıdır.

Toprak etiği kavramı, topluluğun sınırlarını karaları, suları, bitki ve hayvanları, yani tüm toprağı kucaklayacak şekilde genişletir. Nitekim Leopold, toprak etiğini şu şekilde tanımlamış ve derin ekoloji kavramının temelini oluşturacak bütünlükçü anlayışına önemli bir kapı aralamıştır. Onun için her şeyde olduğu gibi toprak hususunda da bir etik anlayışa ihtiyaç vardır:

"(...) insanın toprak ve üzerinde yaşayan hayvanlar ve bitkilerle ilişkilerini ele alan bir etik hala yoktur. Toprak Odise'nin köle kızları gibi, hala bir mülk olarak görülmektedir. Toprakla olan ilişki hala tümüyle ekonomiktir ve bu ilişki insana yükümlülükler getiren değil ayrıcalıklar sağlayan bir ilişkidir." (Leopold, 2013, s. 212).

Leopold, toprak etiğinin var olmadığından yakınarak böyle bir etiğin gerekliliğini ortaya koymuştur. Ona göre medeniyetler ancak bu şekilde ayakta kalabilir ve insanlık yalnızca bu etiğe uyarak soyunu devam ettirebilir. Çünkü insan, yaşadığı toprağın sahibi değil, yalnızca sade bir üyesidir. (Leopold, 2013, s. 214). Bu anlayış derin ekoloji anlayışını temelden etkilediği gibi doğa yazınını da şekillendirmiştir. Nitekim Özdağ'a göre toprak etiğinde şu dört prensip öne çıkmaktadır:

"Birincisi toprak, yani ekosistem, birbirine bağlı unsurlardan oluşmuş bir sistemdir; toprağa ekonomik fayda sağlayan bir ürün olarak değil bir topluluk olarak bakmak gerekir. İkincisi, Homo sapiens toprak topluluğunun fatihi değil sade bir üyesidir; eğer biyotik topluluğa zarar verecek bir eylemde bulunacak olursa, etik dışı davrandığı için suçlu sayılmalıdır. Üçüncüsü, esas olan biyotanın bütünlüğüdür; insanoğlu kendisinin ve diğer canlıların doğadaki konumunu ve değerini ancak bütünü göz önünde bulundurursa anlayabilir. Sonuncusu, insan olarak görevimiz toprağa karşı ahlaki yükümlülük duyabilmek ve toprağı korumaktır." (Özdağ, 2005, s. 48).

Özdağ'ın saptamalarından hareketle de görülüyor ki ekosistem birbirine bağlı unsurlardan müteşekkildir ve bu unsurların birbiriyle ilişkisi sayesinde dünya yaşamaya devam edecektir. Bu noktada insanın rolü şüphesiz çok önemlidir. Çünkü insan, endüstri devrimiyle beraber kendisini toprağın sahibi olarak görmüş ve toprağı, toprağın üzerindeki canlıları dilediği şekilde ve kendi çıkarı uğrunda kullanmış ve onların yaşam haklarını ellerinden almıştır. Ancak günümüzde endüstri çağından ekoloji çağına bir geçiş başlamıştır. Bu geçişle beraber insanın rolü değişmiştir. Artık insan doğayı fethetmek, ona egemen olmak yerine, doğanın bir parçası olarak yaşayacaktır. (Metzner, 1994, s. 33). Nitekim Leopold da bu duruma vurgu yapmış ve insanlığın bir toprak etiğine sahip olması gerektiğini vurgulamıştı.

Leopold, hatta öncesinde Henry David Thoreau ve John Muir'in de katkılarıyla toprak etiği kavramı 1949 yılından sonra gelişmeye devam etmiştir ki yukarıda da üzerinde durulduğu gibi derin ekolojinin köklerini bu noktada aramakta yarar vardır. Çünkü derin ekoloji ve doğal olarak derin ekolojistler birey ile doğa arasındaki ayrıma karşı çıkmışlar ve bu noktada Naess sığ ekoloji ve derin ekoloji kavramlarını tanımlamış ve bu iki anlayış arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre sığ ekoloji, gelişmiş ülkelerdeki insanların sağlık ve gönencini korumaya çalışan insan-merkezli bir yaklaşımdır. Derin ekoloji ise, çevre imgesindeki insan görüşünü reddeder ve sığ ekolojiye göre çok daha bütüncül ve insan-merkezli bir yaklaşımı benimser. (Desjardins, 2006, s. 401). Capra da Naess'in tanımlamasına yakın bir tanımlama yapar ve derin ekolojinin tüm canlıların içsel değerlerini tanıdığını ve insanları yaşam ağının bir parçası olarak gördüğünü söyler. (Dindar,

2012, s. 62). Bu yaklaşımı benimseyen derin ekolojistler insanların çevrenin bir parçası olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre insan, çevreden asla ayrı düşünülemez. Çünkü insan, çevresinde bulunan öğelerle ilişkilerini tanımlar ve bu yüzden derin ekolojistler doğal kaynakların ve doğal çevrenin korunması gerektiğini savunurlar.

Doğal kaynakların ve doğal çevrenin korunmasında şüphesiz insanın rolü büyüktür. Ancak insan doğal kaynakları ve doğal çevreyi korurken nasıl bir yol izleyecektir ve bu hususta bir insanın ne yapması gereklidir? Derin ekolojistler bu mesele üzerinde düşünmüş ve insanın doğayla özdeşim kurması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin Naess'e göre insan, kendini çevresiyle olan ilişkileriyle tanımlayacağına göre çevresiyle özdeşim kuracak ve onunla bütünleşecektir. Derin ekolojistler bunu "ekolojik benlik" olarak ele almışlardır. Çünkü onlara ekolojik benlik, "zorlamacı ve statik bir ideoloji değil, samimi ve içten bir biçimde doğaya açılmaya arayıştır." Bu noktada derin ekolojistler iki kavram öne sürerler: Self-realization (kendini gerçekleştirme) ve Bio-centric Equality (canlı-merkezli eşitlik).

Self-realization (kendini gerçekleştirme), Naess'in felsefesine yön veren öğretinin ilk adımıdır. Buna göre insan, kendini gerçekleştirme potansiyelinin farkına varmalı ve buna göre yaşamaya başlamalıdır. (Dindar, 2012, s. 79) Çünkü hepimiz kurtulana kadar hiçbirimiz kurtarılmış sayılmayız. (Devall-Sessions, 1985, s. 67). İnsan bunun farkına vardığı vakit yalnızca insanları değil, doğadaki canlı ve cansız bütün varlıkları düşünmeye ve onlarla birlikte var olabileceğine inanır. Bu da canlı-merkezli bir anlayışın doğmasında son derece önemli bir husustur. Bio-centric Equality (canlı-merkezli eşitlik) ise biyosferdeki her canlının eşit yaşam hakkına sahip olduğu düşüncesine dayanır. (Devall-Sessions, 1985, s. 67) Bu düşünceye göre her canlının gelişmeye ve yaşamaya hakkı vardır. Birinin bir diğeri üzerinde baskı kurması doğru değildir. Çünkü her canlı kendine özgü bir değere sahiptir ve bu değer herkes tarafından bilinmeli ve sayılmalıdır.

Bu iki öğretiyle birlikte Naess, derin ekoloji kavramının temel ilkelerini şu şekilde dile getirmiştir:

1- Yeryüzündeki bütün insanların ve insan olmayan bütün yaşamlarının gelişmesinin doğal ve içsel bir değeri vardır. İnsan olmayan canlıların sahip oldukları bu değerler insan amaçları için kullanılamaz.

2- Yaşam formlarının çeşitliliği ve zenginliği bu değerlerin gerçekleşmesine katkıda bulunur ve aynı zamanda onların da kendine has değerleri vardır.

3- İnsanların kendi hayati ihtiyaçlarını karşılamak dışında yaşam formlarının çeşitliliğini ve zenginliğini azaltmaya hakları yoktur.

4- İnsan yaşamı ve kültürünün gelişimi insan nüfusunun önemli ölçüde azalmasıyla ilişkilidir. İnsan dışı yaşamın gelişimi için de böyle bir azalmaya ihtiyaç vardır.

5- Günümüzde insan, insanın dışındaki dünyaya aşırı şekilde müdahale etmektedir ve bu durum hızlı bir şekilde daha kötüye gitmeye devam etmektedir.

6- Bu yüzden politikalar değiştirilmek zorundadır. Bu politikalar, temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkilemektedir. Ortaya çıkan bu durumun sonuçları ciddi anlamda günümüzden çok farklı olacaktır.

7- Yapılacak olan değişiklikler ağırlıklı olarak gösteriyor ki insanlar yüksek yaşam standartlarını arttırmak yerine yaşam kalitesinin önemi ortaya koymalıdır. Böylece kocaman ve büyük arasındaki fark çok daha net bir şekilde görülecektir.

8- Yukarıda üzerinde durulan noktalar ister dolaylı ister dolaysız olarak gerekli olan değişikliklerin gerçekleştirilmesi hususundaki önemi ortaya koyacaktır. (Devall-Sessions, 1985, s. 70)

Bu temel prensiplere ek olarak Norveçli filozof Naess, adını kendi verdiği felsefesi *Ekosofi T* üzerinden felsefi görüşlerini ise şu şekilde dile getirmiştir ve derin ekoloji anlayışını etraflıca açıklamıştır:

"1- Sınırlı yaşam koşulların ve bireysel olarak (her biriyle ayrı ayrı olmak üzere) kendini canlılarla özdeşleştirme;

2- Kendini topluca tüm canlılarla veya onların doğasıyla özdeşleştirme ('yaşamın kendisiyle, ekosistemle, diğer türlerle)

3- Bireyin farklı durumlarla ilgili ahlaki yargısı (farklı derecelerde);

4- Yaşam ve doğası konusundaki bütüncül ahlaki yargısı" (Dindar, 2012, s. 81)

Naess'in hem derin ekolojinin temel ilkelerinde üzerinde durduğu hem de felsefi görüşlerini dile getirdiği noktada pek çok ortaklık dikkati çeker. Ona ve diğer derin ekolojistlere göre en önemli şey insanın doğanın sahibi olmadığıdır. İnsan, doğanın sahibi olmadığını idrak ettiğinde ise kendisini doğayla özdeşleştirmeyi tercih etmelidir. Çünkü doğayla özdeşleşen bir insan doğayı yönetmekten, onu kendi çıkarı için kullanmaktan vazgeçecektir ki bu bağlamda Gaia varsayımıyla dikkatleri üzerine çeken James Lovelock da Naess'in felsefesini destekleyecek görüşler öne sürmüştür. Çalışmalarını bilim temelinde yürüten ve *The Age Of Gaia* isimli ikinci kitabını 1988'de yayımlayan Lovelock'a göre de dünyadaki yaşam ancak insanların dünya üzerindeki bütün canlılarla bütünleşmesiyle devam edecektir: "Belki insanoğlunun sonu uysallaşmak ve böylece yıkıcı ve açgözlü kabileleşme ve milletleşme hırslarından sıyrılarak Gaia'yı oluşturan tüm yaratıklarla kendini birleşmiş ve tekleşmiş olarak görmek olacaktır." (West, 1994, s. 120).

Sonuç olarak derin ekoloji, doğanın insan tarafından tahrip edilmesine ve insanın doğanın fatihi olmasına karşıdır. Derin ekolojiye göre insan, doğanın sade bir üyesidir ve bu yüzden insan-dışı yaşamla kendisini özdeşleştirmeli ve insan-dışı yaşamı kendi çıkarları uğrunda kullanmaktan vazgeçmelidir. Bunu da daha çok Aldo Leopold'un görüşleriyle şekillenen toprak etiği anlayışına bağlamak mümkündür. Çünkü Leopold, toprak etiğini insanın toprağa karşı ahlaki yükümlülüğü olarak tanımlamıştır. En nihayetinde Norveçli filozof Naess de Leopold'un görüşlerine paralel bir biçimde kendi felsefesini ortaya koymuş ve insanın doğanın sahibi olmadığını vurgulamıştır.

1. Doğanın Ruhuna Yöneliş: Tecer'in Şiirlerinde Doğa Yaşamı ve İnsan

Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967), özellikle 1940'lı yıllarda yayımlamış olduğu şiirleriyle Türk edebiyatında farklı bir sese sahip olmuş şairlerden biridir. Çünkü Ahmet Kutsi Tecer, şiirlerinde folklorik unsurlardan yararlanmış ve halk edebiyatını modern şiire taşımayı başarmıştır. Bu yüzdendir ki onun şiirlerinde, köy ve köylü yaşamı, yurt ve toprak sevgisi ve tabiat temi önemli bir yer tutar. Ancak şair, tabiatı çoğu zaman olduğu gibi değil, kendisini etkilediği şekilde ele alır ve bundan dolayı onun şiirlerinde öznel tabiat tasvirleri dikkati çeker. (Özbalcı, 2007, s. 161). Tabiatı bu şekilde ele alan şair onu kendi şiir muhayyilesinin süzgecinden geçirir ve ruhunu anlatacak bir biçime dönüştürür.

Tabiat teminin Tecer'in şiirlerinden çok önce Türk edebiyatına sirayet ettiği açıktır. Ancak Divan şiirinin tabiat algısı bir kenara bırakıldığında tabiatın farklı duyumsanmaya başlaması Tanzimat ile birlikte olur ve Cumhuriyet döneminde de devam eder. Şehir hayatından bunalan Abdülhak Hâmid'in sahraya kaçması, Abdullah Cevdet, Mehmed Celâl, Nigâr Hanım, Mustafa Reşid gibi Ara Nesil şairlerinin onun izinden gitmesi bu durumun açık örnekleridir. Ancak Cenab Şahabeddin'in şiiriyle birlikte durum farklı bir noktaya gelir. O, tabiatı bir ayna olarak kullanır, o aynadan kendi ruhuna bakar ve böylece doğayla özdeşim kurarak kendi şiir estetiğini de şekillendirmiş olur. Şairin tabiat konulu şiirlerine bakıldığı vakit hem döneminde hem de sonrasında farklı bir anlayışa sahip olduğu kolaylıkla görülebilir. Cenab Şahabeddin'in ardından Ahmed Haşim de ona yakın bir anlayışla tabiatı şiirlerinde ele alır. Ancak Cumhuriyet ile birlikte Türk siyasi hayatının dinamikleri nasıl değişmişse Türk şiirinin de dinamikleri değişmiştir. Artık şairler ve yazarlar Anadolu'yu eserlerinde anlatacaklar, toprak ve yurt sevgisini içlerinde yaşatarak okurlarına aktarmaya çalışacaklardır ki bu hususta Ahmet Kutsi Tecer oldukça önemli bir isimdir ve şairin *Orada Bir Köy Var Uzakta* isimli şiiri bu durumun en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Bununla birlikte Ahmet Kutsi Tecer de tabiatı kendi ruhunda hissetmiş ve tabiatın, toprağın bir değeri olduğunu görmüştür. Onun için tabiat, sıradan bir yer değildir. O, tabiatı sürekli yaşanacak bir mekân olarak addeder ve onun şiirlerinde tabiat yalnızca bir dekor veya yazarın ilham kaynağı olarak ele alınmaz. Şair, gerçekten doğayla özdeşlemeyi, doğada yaşamayı ister ve her daim bunun hayaliyle yaşar. Örneğin *Tabiat Odam* başlıklı şiirinde şair bunu belirtmiştir:

"Severim ben kırlarda yaşamayı,
On iki ayı.
Severim kırların yeşil göğsünü,
Bütün süsünü" (Tecer, 2009, s. 17)

Şairin tek isteği kırlarda sıradan bir gezintiye çıkmak değildir. Çünkü ona göre doğa, başının üzerindeki dam, toprak ise bir yataktır. Bu durum şairin doğaya olan sevgisini ve saygısını göstermesini bakımından önemlidir. Nitekim derin ekoloji anlayışına göre de toprak, hükmedilecek bir unsur değil, insanın saygı duyması ve yalnızca temel ihtiyaçları doğrultusunda kullanılması gereken bir unsurdur. Tecer de bunun paralel bir anlayışa sahip

gibidir ve bu noktada şair, tıpkı derin ekolojinin canlılarla özdeşleşme ilkesine uygun olarak kendisini doğadaki canlılarla özdeşleştirir:

"Her sabah neşeyle uyanan bir eş,
Koynumda güneş
Dallarda ötüşen kuşlar kabilem,
Bilmezler elem." (Tecer, 2009, s. 17)

Şairin bu anlayışı pek çok şiirinde devam eder ki bu şiirlerin isimlerine bakıldığı vakit bile bu durum anlaşılabilir: *Gölgesinde Oturduğum Ağaç ve Ben*, *Kuşlar, Köy Yazarlığı*, *Uzaklara Gidelim*, *Yaz Mevsiminde Bir Gün*, *Ağaçla Konuşma*, *Siz Ağaçlar*, *Öğüt*, *Toprak Cenneti*, *Nola?*, *Yörük Hasreti*, *Unutmam Sizi*, *Ağaç*. Başlıkları zikredilen bu şiirlerin genelinde Tecer, insanı doğadan ayrı olarak düşünmez ve insan ile doğayı bir bütün olarak görme eğilimindedir. Nitekim tabiatı odası olarak gören bir şair için şüphesiz bu durum şaşırtıcı değildir. Örneğin *Gölgesinde Oturduğum Ağaç ve Ben* isimli şiire bakıldığında doğa ve insanın birlikteliği kolayca görülebilir:

"Ben onun gölgesinde, o benim başucumda,
Ben tıpkı onun gibi, o tıpkı benim gibi.
Onun bazı coşarken fırtınalarla kalbi,
Benim de buhar olur bir damla avucumda." (Tecer, 2009, s. 21)

Bu şiirde Tecer, ağaca karşı duyduğu derin sevgiyi anlatmış ve kendisini ağacın yerine koymuştur. Şair sarsıldığı zaman ağaç tarafından teselli edilir ve şairin böyle bir teselliye aşina olduğu açıktır. Çünkü şair, ağacın gölgesinde oturduğu vakit ağacı dinler ve derdini ağaca anlatır. Bu da şairin insan-dışı yaşama karşı duyduğu saygı ve sevgiyi gösterir. Şair, ağacı bu şekilde ele alarak ağacın tıpkı bir insan gibi doğanın bir üyesi olduğunu vurgulamıştır. Benzer bir anlayış ile şairin *Ağaçla Konuşma* isimli şiirinde de karşılaşılır:

"Yine geldim senin gölgene ağaç,
Bu yalnızlığımla, ıssızlığımla.
Yalnızlık şifası yalan bir ilaç,
Avundum boş yere yalnızlığımla." (Tecer, 2009, s. 73)

Bu şiirde de şair derdini ağaca anlatır ve yalnızlığından dolayı ağacın gölgesine sığınır. Çünkü Tecer'e göre doğa, insanın derdini açabileceği, avunabileceği ve en nihayetinde ruhunun özünü bulabileceği tek yerdir. Son olarak Tecer'in ağaçla münasebeti *Siz Ağaçlar* isimli şiirinde de görülür:

"Siz ağaçlar elbet beni bildiniz,
Ben sizden ayrılmış yürür bir dalım.
Ey çamlar, köknarlar, ey yeşil deniz,
Ben kendi kendini sürür bir dalım." (Tecer, 2009, s. 75)

Diğer iki şiirine nazaran bu şiirinde Tecer, ağaçtan kopmuş bir dal olarak kendini niteler. Şairin kendini böyle nitelemesi onun doğayla özdeşim kurduğunu açıkça gösterir.

Şair, doğanın bir parçasıdır ve doğadan ayrılsa bile onun bir parçası olmaya devam edecektir ki insan asla doğadan ayrılamaz ve her zaman doğaya ihtiyaç duyar. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi doğa kurtarılmadan insan asla kurtarılamaz. Bununla birlikte Tecer, tabiata ait olan unsurlara şiirlerinde yer vermiş ve onları etraflıca anlatmaya gayret etmiştir. Hayvanlar bu anlayışın en önemli noktasını teşkil ederler. Örneğin *Kuşlar* şiirinde şair kuşların yaşayışlarını anlatmış ve kuşların korunmasına dair temennilerini dile getirmiştir:

"Biri bir dalda yorgun, biri çılgın, havada,
Biri daha ötede öte, durmadan öter.
Akşam olunca döner, birleşirler yuvada,
Melekler bu yuvayı kanatlarıyla örter." (Tecer, 2009, s. 22)

Bu dörtlükte şairin kuşlara verdiği değeri görmek mümkündür. Tecer'e göre kuşların yuvaları melekler tarafından korunmaktadır ve şair kendi gönlünü de bu kuşlara benzeterek doğadaki canlılarla özdeşim kurma yoluna gider. Çünkü şair, ilham kaynağını doğada, kuşların seslerinde bulur:

"Onların baharın ruhu, kırların neşesidir,
O sevdalı kuşların musikisi, sesidir,
Bana şiirlerimin ahengini öğreten." (Tecer, 2009, s. 22)

Kabul etmek gerekir ki kuşlar, yüzyıllardır şiirlere konu olmakta ve şairler, şiirlerinin ahengini kuşlardan aldıklarını söylemektedirler. Bu noktada Tecer'i diğer şairlerden nasıl ayırmak gerekir? Bu bağlamda şairin *Yaz Mevsiminde Bir Gün* isimli şiiri dikkati çeker. Bu şiirde şair bir yılanla olan karşılaşmasını şu şekilde dile getirir:

"Birden, ne oldu bilmem,
Sallandım, düşecektim;
Kendimi geri çektim:
İri, büyük bir yılan,
Kendi rengine çalan
Dikenler arasında.
Vahşi manzarasında bir tat bulmadım değil,
Bir anda korkusuyla…
Bu oldu bir vesile,
Gözlerimi bıraktım,
Ruhuna kadar baktım.
Bana mı öyle geldi,
Bilmem? Fakat güzeldi.
Güzel, en ilk görüşte,
Bir güzellik ki işte
Mümkün değil okşamak,
Ne birlikte yaşamak.

Razıydım hatta eğer
Onun yaşadığı yer
Benim yatağım olsa." (Tecer, 2009, s. 30)

Şair, sıklıkla yaptığı bir gezintiden bahsetmektedir. Ancak yılanla karşılaşması ve ona bakış açısı pek çok insanın bakış açısından farklıdır. Yılanın korkulan ve öldürücü bir canlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda şairin ona yakın davranması farklı bir bakış açısının ürünüdür. Şair, yılanı ilk gördüğünde irkilmiş olsa da onun vahşiliğinde kendini çeken bir nokta keşfeder ve ardından yılanın gözlerinden ruhunu görür ve bunun güzel olduğunun farkına varır. Çünkü doğadaki her canlı yaşam hakkına sahiptir ve Tecer'in yılana karşı takındığı tavırdan buna saygı duyduğu anlaşılmaktadır. Hatta şair, yılanın yaşadığı yerin kendi yatağı olmasını dilemiş ve böylece hem doğayla hem de yılanla özdeşim kurmuştur.

Tabiat Odam şiirinde de görüldüğü gibi şair, tabiatla yalnızca özdeşim kurmakla kalmaz çoğu zaman onu bir yuva olarak görür. Tabiat, şairin sevgilisiyle beraber olmak istediği yegâne mekândır. Çünkü orada doğa ve doğa güzelliklerinden başka bir şey yoktur ve şair doğayla uyum içinde sade bir hayat sürmeye hazırdır. Buna istinaden şair, *Uzaklara Gidelim* şiirini şu şekilde tamamlar:

"Orda ne şan, ne kaygı, ne ıstırap, ne para! (Tecer, 2009, s. 25)

Derin ekolojistlerin de belirttiği gibi doğada bir hiyerarşi yoktur. Bu yüzden de insan doğadaki hiçbir canlıdan üstün değil ve içinde yaşadığı doğanın sade bir üyesidir. Onlara göre bu durum insanı, gerçek mutluluğa taşıyacaktır ki Tecer de "ne şan", "ne para" diyerek bunu belirtmiş gibidir. Şan istemeyerek sade bir yaşama hazır olduğu görülür. Para istemeyerek de doğayı kontrol altına alan insan imajından uzaklaşmış olur. Nitekim derin ekolojistlere göre insan, kendini ekonomik olarak gereğinden fazla tatmin etmek ister, ama bu son derece yanlış bir tutumdur. Çünkü insan, doğanın bir parçasıdır ve yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar doğadan yararlanmalıdır. Tecer'in de gayesi bu anlayışa oldukça yakındır. O yalnızca sevgilisiyle sade bir yaşam sürmek ister ve bu yüzden de şan ve para istemez.

Sonuç olarak Ahmet Kutsi Tecer'in doğayı ele aldığı şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda doğayla özdeşim kurduğu ve tıpkı derin ekolojistlerin belirttiği gibi kendisini doğanın sade bir üyesi olarak gördüğü ve insan-dışı yaşama saygı duyduğu söylenebilir. Bu bağlamda şairin ağaçlara sığınması, ağaca derdini açması, kendini bir kuş ve hatta bir yılanın yerine koyması ve bu canlıların yaşamına hayranlık duyması şairin belli başlı şiirlerinin derin ekoloji bağlamında değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Çünkü şair doğanın dışında, doğanın bir parçası olmayan yaşamdan ziyade doğayla bir olmayı ve onun bir parçası olarak davranmayı tercih etmiştir.

2. Kurtarılmış Bir Diyar: Tecer'in Yaylaya Bakışı

Kendini doğanın bir parçası olarak gören Tecer, çareyi doğaya kaçmakta bulmuş ve mutluluğu orada aramayı tercih etmiştir. Aslında onun doğaya gitmesi bir kaçış değil daha çok bir öze dönüş niteliğindedir. Bu yüzdendir ki şair, çoğu zaman doğayı odası, yuvası olarak görür ve kendisini orada mutlu hisseder. Onun için doğa, bir evdir ve Bachelard'ın da belirttiği gibi "ev, bizim dünyadaki köşemizdir." (Bachelard, 2008, s. 34). Bu yüzden de şaire göre tabiat, "bin bir güzellikle dolu olduğu kadar, bin bir sırla da doludur. İnsan bu güzelliklerin tadına vardıkça ve tabiatın sırlarına erdikçe onunla daha çok bütünleş-mektedir." (Özbalcı, 2007, 168). Bu bütünleşme sonucunda Tecer'in şiirinde tek bir mekân belirir: Yayla. Yayla onun için adeta bir cennettir ve bu yüzden de şair şiirlerinde yaylaya dair unsurlara yer verir. Şairin bu bağlamda dikkati çeken şiirlerinin isimleri şunlardır: *Kır Uykusu, Toprak Cenneti, Nola?, Yörük Hasreti, Unutmam Sizi*.

Kır Uykusu isimli şiir, Tecer'in yayla geleneğini ele aldığı önemli şiirlerinden biridir. Bu şiirinde şair, yaylaya çıkan bir insanın temiz hava almasını, deniz sıcaklığından bunalan insanın yaylaya çıkmasını anlatır:

"Ne hoştur kırlarda yazın uyumak!
Bulutlar ufukta beyaz bir yumak,
Ağaçlar bir derin hulyaya varmış,
Saçında yepyeni teller ağarmış". (Tecer, 2009, s. 19)

Ahmet Kutsi Tecer, yaylaya çıktığı ve başını yeşil otlara yasladığı vakit mutluluğa ulaşır. Onun tek isteği yaylanın bir parçası olmaktır. Çünkü yaylada saf ve ılık bir hava mevcuttur ve bu hava, yaz günleri insanı rahatlığa kavuşturur. Şaire göre de bu hava sayesinde gönülde ne varsa diner ve yaz kokuları bütün yaylayı etkisi altına alır.

Toprak Cenneti isimli şiir de yayla ve yayla geleneğinin ön planda olduğu şiirler arasındadır. Yaylayı bir toprak cenneti olarak gören şair, bu cennetin bir dağdan ötede olduğunu belirtir ve burayı şu şekilde anlatır:

"Besbelli bir ova, ya dağ, ya belen,
Bir ırmak kıyısı, belki bir pınar.
Varabilsem orya bir sabah erken,
Bir ömür yürüsem orya kadar." (Tecer, 2009, s. 96)

Bu toprak cenneti yani yayla, şairin dünya üzerindeki tek olmak istediği yerdir. O, yaylayı her şeyiyle tatmak, yaşamak ister. Bu noktada şairin yayla geleneğine de değinmesi dikkat çekicidir. Bu gelenek dahilinde şair, köy ve köylünün yayla anlayışını ele alır. Nitekim bu şiirde köylüler sabah erkenden hayvanlarını yaylaya ve otlağa götürürler, akşamları ise köylüler, hayvanları tekrar köye indirirler:

"Yolumu bir ince toz göğü örtsün,
Köye akşamleyin inerken davar.
Sabahleyin güneş bir damda tütsün,
Bir yolağzı desin: Yürü, daha var!" (Tecer, 2009, s. 96)

Burada belirtmek gerekir ki Tecer'in anlattığı yayla, köye yakın bir yayladır. Bu yüzden de bu köyde akşamleyin hayvanlar köye geri getirilir. Bununla beraber şairin yaylaya olan duygusal yaklamışı da dikkati çeker. Çünkü ona göre yayla hür insanların yaşadığı bir diyardır:

"Nerdedir, nerdedir toprak cenneti:
Hür insanların yaşadığı diyar?
Bir ömür yürüsem bitmez hasreti,
Beni yalnız onlar: Tarlalar…" (Tecer, 2009, s. 96).

Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi şairin doğayla ve doğanın bir parçası olan insan-dışı yaşamla özdeşim kurduğu açıktır. Ancak yayla, şairin nezdinde farklı bir öneme haizdir. Yaylayı kurtarılmış bir diyar olarak nitelendirmesi, hem yaylayı modern Türk şiirinin bir parçası haline getirir hem de doğaya yeni bir bakış açısı kazandırılmış olur. Çünkü Tecer'in şiirlerinde yayla donuk ve yalnızca tasvirden ibaret bir doğa parçası değil, adeta yaşayan bir varlık olarak ortaya çıkar. Nitekim şairin *Nola?* şiirinde de aynı anlayış göze çarpar:

"Gönlümüz uymuş havaya
Sen de kanat ol yuvaya
Göçelim köye, yaylaya
Nola hey gülüm nola?" (Tecer, 2009, s. 97).

Nola?'da şair, doğayla ve bilhassa yayla ve yayla yaşamıyla özdeşim kurmayı ve buna göre de bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Bu durum şairin, yayla ve köy kültürüne ne kadar hakim olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte şairin bu söyleminden hareketle kendisini yaylaya ait olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda şairin şehir hayatına yabancılaşmış olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere yabancılaşma "daha özel olarak da psikiyatride normalden sapmaya ve çağdaş psikoloji ve sosyolojide, kişinin kendisine içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissine işaret eder." (Cevizci, 2013, s. 1617). Tecer bu yabancılaşmadan yaylaya veya köye döndüğü vakit uzaklaşır. Örneğin şairin, Paris'te kaleme aldığı şiirlerine veya şehir hayatını yerdiği şiirlerine bakıldığında, memleket ve bilhassa köye duyduğu özlem dikkati çeker. Bu da şairin doğaya yabancılaşmadığını aksine doğayla özdeşim kurduğunu ortaya koyar. Bu yüzden Tecer'in yayla konulu şiirlerininde de derin ekoloji anlayışına bir yakınlık taşıdığı söylenebilir.

Unutmam Sizi ve *Yörük Hasreti* isimli şiirler de Tecer'in yaylayı anlattığı şiirleri arasındadır. Bu şiirlerde şair güney yaylalarına karşı duyduğu derin hisleri dile getirmiştir. Örneğin *Yörük Hasreti* isimli şiirinde şair duygularını şöyle dile getirir:

"Güneyde bir avuç toprağım,
Bir evim, kışlağım olaydı,
Baharda göçseydi otağım,
Toros'ta yaylağım olaydı." (Tecer, 2009, s. 108)

Şairin tek isteği güneyde bir yere sahip olmaktır. Onun amacı toprağın sahibi olup hüküm sürmek değil doğa ile iç içe, doğanın bir parçası olarak yaşam sürmektir. Bu noktada şair kurtarılmış bir diyar olarak gördüğü yaylaya kavuşmak ister. Çünkü şair, şehir hayatına yabancılaşmıştır:

"Onulmaz içimde bu yara,
Şehirler dumandan kara,
Çıkaydım dağlara dağlara,
Bulutlar çardağım olaydı." (Tecer, 2009, s. 108)

Aynı anlayış *Unutmam Sizi* isimli şiirde de göze çarpar:

"Güneyden gündoğuya ve kuzeye uzanan
Sarıçiçek yaylası, Uzunyayla, Bozoğlan
Boğa dağları vardır.
(...)

Yıldızların, göçlerin, mevsimlerim uğrağı,
Bu dağlar, unutulmuş Tanrıların toprağı,
Kurtulmuş bir diyardır." (Tecer, 2009, s. 129)

Öyle görülüyor ki Tecer için yayla kurtarılmış bir diyardır. Çünkü bir yaylada insan doğayla özdeşim kurar ve doğanın bir parçası olarak hayatını sürdürür. Bu durum Tecer'in bilhassa tabiat teminin ağır bastığı şiirlerinde açıkça görülür. Tecer için doğa ve yayla insanın hakimiyet süreceği bir alan değil insanın kendi iç dünyasına yapacağı yolcukta önemli bir diyardır. Burada insan, kendi iç dünyasının sesini duymaya başlar ve böylece insanın tek emeli hayatını sürdürmek olur.

3. Tecer'in Şiirinin Karanlık Yüzü: Doğanın Hakimi Olarak İnsan

Ahmet Kutsi Tecer, sayısız şiirinde doğayı, doğanın içindeki unsurları ve doğanın içerisinde insanın yaşamını anlatmış ve bu şiirlerinde daha çok doğayla özdeşim kurmayı başarabilmiş insanı ele almıştır. Bu durum Tecer'in şiirini derin ekolojiye yaklaştırmaktadır. Ancak yukarıda da üzerinde durulduğu gibi derin ekoloji, en nihayetinde bir ekolojik bilinç gerektirir. Bu ekolojik bilinç sayesinde insan, doğanın hakimi olmaktan vazgeçer ve doğadan yalnızca temel ihtiyaçları doğrultusunda yararlanmayı tercih eder. Ancak Tecer'in şiirlerinin yayımlanmış olduğu yıllara bakıldığında Türkiye'de bir ekolojik krizin var olduğunu

söylemek güçtür. Daha çok 1970'lerde başlayan ve 2000'li yıllarda bütün yıkıcılığıyla kendisini hissettiren ekolojik krizin 1940-1960 yılları arasında aynı şiddette olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bu yıllar arasında daha çok toprağa hakim olan insan ve topraktan kazanç sağlayan insan anlayışı ön plandadır. Bu noktada İkinci Dünya Şavaşı yıllarındaki Türkiye'nin ekonomik yetersizlikle boğuşması, tarımsal üretimin ciddi oranda düşmesi böyle bir anlayışın gelişmesini engellemiştir. **Geçersiz kaynak belirtildi.** Ülkenin bu durumdan kurtarılması gerekmektedir ki 1950'lerden sonra da Demokrat Parti tarafında tarıma dayalı bir büyüme anlayışı benimsenmiştir. "Tarıma destek için ilk aşamada Marshall Planı'ndan sağlanan fonlar ile tarımsal araç, makine ve özellikle de traktör ithalatı desteklendi. (Pamuk, 2019, s. 227). Nitekim ülkeyi kalkındırmak ve insanlara bir gelir sağlamak için benimsenen bu anlayış, insanın ve en nihayetinde Tecer'in de toprağa olan bakış açısını şekillendirmiştir. Üzerinde durulan bu tutumun toprak etiğine aykırı bir durum olduğunu söylemek mümkündür ki Tecer'in şiirlerinde de bu anlayışla karşılaşmak mümkündür. Örneğin *Uçsuz Bucaksız Bir Toprakta* isimli şiirde Tecer buna vurgu yapar:

"Taraktor, taraktor, taraktor
Daha her türlü çift aleti,
Bu işte toprağın hasreti,
Becerikli el, kol ve motor." (Tecer, 2009, s. 101)

Tecer'e göre toprağın isteği "becerikli el, kol ve motor"dur. Ancak bu durum Tecer'in diğer şiirlerine aykırı bir durumu teşkil eder. Nitekim şair, tabiat teminin hakim olduğu şiirlerinde doğayla özdeşleşen bir insan portresi çizmişti. Bu şiirinde ise kendi emelleri uğruna toprağı kullanan insan dikkati çeker. Bu hem toprak etiğine hem de Derin Ekoloji'ye aykırı bir tutumdur ve Tecer'in ekolojik bir bilince sahip olmadığını ortaya koyar. Bu bağlamda *Nadas Türküsü* isimli şiirde örnek olarak gösterilebilir:

"Selam ey taraktoru sürenler,
Selam ey toprağı şenletenler,
Selam! İşte geldim içinize,
Yedek, yardımcı olayım size." (Tecer, 2009, s. 103)

Tecer, bu şiirinde toprağın işlenmeye muhtaç olduğunu savunur. Ancak derin ekoloji anlayışına göre toprağın ve doğanın kendi yaşam hakkı vardır ve insan bu toprağın sahibi değil, yalnızca bir parçasıdır. Toprağın bir parçası olan insanın toprağı dilediği gibi sürmeye, ondan para kazanmaya ve onu sömürmeye hakkı yoktur. Bunu savunan kişinin ekolojik bilinç geliştirmediği rahatlıkla söylenebilir. Ekolojik bilinç geliştiremeyen insanların en büyük emeli doğayı kontrol altına almaktır. Tecer'in *Eski Günler* isimli şiirinde bu durum çok daha açıktır:

"Uzaklardan taş taşınır
Kırılır yola döşenir
Ne yaman bir yol olur bu
Övmeye diller üşenir" (Tecer, 2009, s. 121)

Bu şiir, insanın doğaya hükmetmesinin başlangıcı olarak algılanabilir. Çünkü insan taş ile birlikte doğaya el sürer ve kontrolü altına almaya başlar. Bu en nihayetinde şehirleşmeye kadar gider ki günümüzde Ayder Yaylası ve Uzun Göl gibi doğa harikası mekânların düştüğü durum ortadadır. Doğaya insan elinin yıkıcılığı değince doğanın dengesi bozulur ve doğa insanın kontrolü altına girerek insanın amaçları uğrunda yok olmaya başlar. Burada anlatılan bu sürecin bir başlangıcı olduğu gibi ekolojik bilinç geliştirememiş bir insanın da mühim bir göstergesidir.

Sonuç

Derin ekoloji, Norveçli filozof Arne Naess tarafından 1973 yılında "*Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects*" isimli yazıda ortaya atılmış ve öncesinde Aldo Leopold'un kavramlaştırdığı toprak etiğinden büyük ölçüde yararlanmıştır. Bu anlayışa göre insan, doğanın hâkimi değil doğanın sade bir üyesidir. Bu yüzden insan, insan-dışı yaşama saygı duymalı ve onun yaşamasına izin vermelidir. Derin ekolojistlere göre bu anlayışa sahip olan bir insan dünyayı kurtaracak ve mevcut olan ekolojik krize bir son verecektir. Bu çözüm yolu derin ekoloji anlayışının temelini oluşturur.

Derin ekolojinin Türkiye'de ve Türk şiirinde izini sürmek çok kolay değildir. Çünkü 1973'te ortaya atılan ve bugün bile üzerinde tartışmalar devam eden derin ekoloji anlayışı, Türkiye'de daha çok 2000'li yıllarda bilinmeye başlamıştır. Bu hususta Günseli Tamkoç'un derlediği yazılardan oluşan *Derin Ekoloji* isimli eser oldukça önemlidir. Bununla beraber bu anlayışın izlerini 1940'larda yazılmış şiirlerde de tespit etmek mümkündür. Tecer'in şiirleri bu noktada önemli bir yer tutar. Çünkü onun şiirleri, daha çok doğayla özdeşleşen ve doğanın bir parçası olan insan anlayışı üzerine kurulmuştur. Şairin pek çok şiirinde de bu durum göze çarpar. O, doğayı yönetmek, hükmetmek yerine doğada yaşamayı ve doğanın sade bir üyesi olmayı tercih eder. Bu bağlamda onun şiirlerinde yayla da önemli bir yer tutar. Nitekim şair, yaylayı kurtarılmış bir mekân olarak niteler ve emelinin yaylada/doğada yaşamak olduğunu dile getirir. O, her bakımdan yaylaya ve yaylacılığa bağlıdır. İnsanın yaylada huzura ereceğini ve dertlerinden arınmış bir şekilde yaşayabileceği düşüncesindedir.

Tabiatı odası olarak gören ve doğa yaşamına son derece saygı duyan Tecer'in şiirlerinde doğanın hâkimi olan insanı da bulmak mümkündür. Çünkü Tecer'in şiirlerini yayımlamış olduğu dönemlerde Türkiye toplu bir kalkınmanın peşindedir ve bu noktada tarım, ülke ekonomisinin oldukça önemli bir parçasını oluşturur. Tecer de bunu şiirlerinde ele almıştır. Toprağın sahibi olarak çiftçiyi görmüş, insanın zenginleşmesi uğruna toprağın sürülmesi gerektiğini savunmuş ve böylece derin ekoloji anlayışının dışına çıkmıştır. Bu da çalışmanın bağlamına göre Tecer'in şiirinin karanlık yüzünü teşkil eder. Çünkü derin ekoloji, insan tarafından ele geçirilmiş ve mekanik bir hale getirilmiş doğaya karşıdır. Derin ekoloji anlayışına göre bu durum, doğal yaşama izin vermeyen insan anlayışının çarpıcı bir örneğidir.

KAYNAKÇA

Bachelard, G. (2008). *Mekânın Poetikası.* İstanbul: İthaki.

Cevizci, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Desjardins, J. R. (2006). *Çevre Etiği Çevre Felsefesine Giriş.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Devall, B., Sessions, G. (1985). *Deep Ecology*. Utah: Peregrine Smith Book.

Dindar, G. (2012). Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoeleştiri: Bir Garip Şair Orhan Veli. S. Opperman içinde, *Ekoeleştiri Çevre ve E Edebiyat.* Ankara: Phoenix Yayınevi.

Garrad, G. (2016). *Ekoeleştiri Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. İstanbul: Kolektif Kitap.

Leopold, A. (2013). *Bir Kum Yöresi Almanağı.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Metzner, R. (1994). Ekoloji Çağı. G. Tamkoç içinde, *Derin Ekoloji*. İzmir: Ege Yayıncılık.

Özbalcı, M. (2007). *Ahmet Kutsi Tecer Şairliği ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Özdağ, U. (2005). *Edebiyat ve Toprak Etiği Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce.* Ankara: Ürün Yayınları.

Özer, M. (2017). *Doğa Etiği*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Pamuk, Ş. (2019). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tecer, A. K. (2009). *Ahmet Kutsi Tecer Bütün Şiirleri.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

West, R. E. (1994). Yeranamız Gaia James Lovelock ve Gezegen Birliği Görüşü. G. Tamkoç içinde, *Derin Ekoloji*. İzmir: Ege Yayıncılık.

YAYLA KÜLTÜRÜNDE KADIN İŞİ – ERKEK İŞİ ALGISI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: AŞAĞI ÇAĞRANKAYA YAYLASI ÖRNEĞİ

A STUDY ON PERCEPTİONS OF FEMALE WORK – MALE WORK İN TRANSHUMANCE CULTURE: EXCAMBLE OF AŞAĞI ÇAĞRANKAYA YAYLASI

Aslıhan HAZNEDAROĞLU[*]*, Didem Ayça KARAGÖZ*[**]

Özet

Yaylacılık, bugün geleneksel dokusunu kaybeden halk kültürünün önemli bir kesitidir. Yaylaların giderek üretim merkezlilikten uzaklaşıp tüketim merkezine evrilişini sadece modern hayatın getirdiği konfor ihtiyacı ve ekonomik durum açısından değerlendirmek eksik bir yaklaşımdır. Yaylacılığı insan emeği ve işbölümü açısından sorgulamak, kadının ve erkeğin bu sistemdeki yerini ve sorumluluklarını yeniden ele almayı gerektirmektedir. Bu dikkat, yaylacılığın sürdürülebilirliğine ümitli bir katkı olacaktır.

Kadın ve erkeğin toplumdaki konumlanışlarıyla ilgili bir kavram olan "toplumsal cinsiyet", sosyal hayattaki duruşu olduğu kadar günlük işlerdeki işbölümünü, görev ve sorumlulukları da belirler. Toplumsal cinsiyetin önemli bir yansıması, işlerin kadın veya erkek işi olarak algılanmasında ortaya çıkar. Bu çalışmada kadının yaylada üstlendiği ve hayvancılıkla ilgili faaliyetler üzerine durulmuş, kadının ve erkeğin yayladaki bu görevleri ne şekilde değerlendirdiğine mercek tutularak işbölümü üzerindeki toplumsal cinsiyet kabulleri sorgulanmıştır. Aşağı Çağrankaya Yaylası özelinde yapılan ve yaylacıların görüşlerinin değerlendirildiği çalışmamızda kadın işi – erkek işi ayrımının yaylacılığın devamı açısından bir anlam taşıdığı gözlemlenmiştir. İşlerin üstlenilmesine yönelik gelenekten gelen algılayışın kadın erkek arasındaki hiyerarşik anlamla biçimlenmesi, ancak bu hiyerarşik anlamlandırmanın özellikle genç kadınlar tarafından giderek

[*] Düzce Üniversitesi Öğr. Gör., E-posta: aslihankaragoz@duzce.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0778-6101
[**] Gümüşhane Ü. Halkla İlişkiler Bl mezunu. E-posta: didem@ikizdere.net. ORCID: 0000-0001-8325-4126

sorgulanır hale gelmesi bu çalışmanın önemli bir bulgusudur. Kültürün dayattığı işbölümü algılayışı ve gelecek nesille ilgili beklentiler yaylacılığın devamı açısından kritik bir önem arz etmektedir.

Anahtar sözcükler: Kadın işi, İşbölümü, Yaylacılık, İnek bakımı, Yük taşımak

Keywords: Female Work, Work Sharing, Humantrance, Cow Care, Load Carrying

GİRİŞ

Yaylacılık Türk yaşayışın en eski unsurlarından biridir. Eski çağlardan beri Türklerin yurt edinme anlayışında yaylak ve kışlak ayrımı söz konusudur. Yazın yüksek yerlere, kışınsa alçak ovalara, köylere yerleşildiği için bu hareketli yaşam tarzını "konar göçerlik", "dikey göçebelik" şeklinde adlandıranlar vardır (Eröz, 1991). Türklerin bu yerleşim hususiyeti en eski tarihî metinlerde dile getirilmiş bir husustur. Beylerin, bey oğullarının kendilerine ait yaylakları olduğunun ifade edildiği ve "yayla bağışlamak" gibi bir motif de içeren Dede Korkut hikâyelerinde yayladan şu şekilde söz edilmektedir: "*Yėrden göge ucalubdur yanı karlı, elvan otlu, gök sünbülli gözel dağlar, çıkub çıkub ak ordular ağır eller ol dağları yaylamasa, seküsinde bedev atlar örük üste otlamasa, sırtlarında kızıl geyik kır teke sıçraşmasa, çeşmesinün üstinde ala saybânlar çapılmasa, kızıl güller sepilmese, yangıl almalar tökülmese, sürahiler düzülmese, lalì çakır süzülmese, körpe kuzular çevrülmese, av etinden dadlu kebâblar buyrulmasa, o çakırdan beyzâdeler içüb içüb yetürmese, yerden göge ucaldugı, yanı karlı, elvan otlu gök sünbülli gözel dağlar neye yarar, neye yarar? (Ekici, 2019)*

Köken olarak "yaz, yazı (geniş düzlük), yaymak" kelimeleriyle ilişkili olan yayla, hayvanlara taze ot temin etmek için yaz mevsiminde göç edilen geniş otlaklı yüksek platolardır. Ayrıca yaylalar "dinlenme ve sayfiye yeri" anlamı da taşımaktadır *(Doğanay & Coşkun, 2013)*. Yaylacılık ise, hayvancılıkla ilgili üretim faaliyetlerinin verimliliğini arttırarak kışa hazırlık yapmaya yönelik faaliyetleri ihtiva eder. Yaylacılığa dair pek çok tarihî kaynakta bilgi yer almasına rağmen yayladaki günlük işlerin ne şekilde yürütüldüğüne ve kadın ile erkek arasındaki işbölümüne dair fazla bilgi yoktur.

Kadim bir faaliyet alanı olan yaylacılığı toplumsal işbölümünün dışında düşünmek mümkün değildir. Toplumumuzda kadının ev içi sorumluluklarla ön plana çıktığı bilinen bir gerçektir. Eski Türkçe'de "kadın" anlamında kullanılan "evci, evcimen" gibi kelimeler de kadının ev içiyle özdeşleşmiş rolüne işaret eder. Ancak merkezî yerleşimden uzaklaşıldıkça ev içi ve ev dışı ayrımı belirsizleşmekte ve kadının sorumluluk alanı değişiklik göstermektedir. Bu sebeple yayla kültürü, farklı dinamikleri gözeten bir bakışla ele alınmalıdır. Yayladaki işbölümü, kadının ve erkeğin toplumsal rolleriyle ilişkili olarak kültüre de ışık tutmaktadır.

A. Amaç ve Kapsam: Yaylacılık ve İşbölümü

Sosyal bilimin önemli bir kavramı olan işbölümü, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde "b*ir topluluğu oluşturan üye, aile ya da öteki birimlerin toplumsal işleri aralarında bölüşmeleri, toplumsal konumlarına ve biyolojik özelliklerine göre belirli işleri yapmaları"* şeklinde tanımlanmaktadır (TÜBA, 2019). Bu tanımlayışta işaret edilen işbölümünün "biyolojik" gerekçeleri, cinsiyete dayalı işbölümü konusundaki tartışmaları anlamlı kılmaktadır. Feminizm tartışmalarında cinsiyete dayalı işbölümü ve bunun hangi düzlemde ele alınacağı önemli bir konudur. Bazı kuramcılar cinsiyete dayalı işbölümünün kökeninin toplumsal üretimdeki görev ve faaliyet farklılaşmasında aranmasını savunurken, bazıları da işbölümünün kadın - erkek ilişkilerinin bütününden hareketle kavranabileceğini ileri sürmektedir (Savra & Demiryontan, s.20) İşbölümü ve cinsiyet tartışmalarında ev içi roller olduğu kadar geçimle ilgili günlük işlerin paylaşımının da araştırılması gerektiği açıktır.

Genel olarak "Karadeniz kadını" ve "Karadeniz bölgesindeki ataerkil yapı" üzerine kalıp haline gelmiş yargılar söz konusudur. Karadeniz köylerindeki ve yaylalarındaki kadın emeği üzerine yapılan çalışmalarda genel kanaatlerle uyumlu veriler ortaya konmuştur. Bu çalışmanın farklılığı, günlük hayatı odağa alması ve hem kadınların hem erkeklerin günlük işleri ne şekilde algıladığı üzerine yoğunlaşarak değişen toplumsal kabullere de ışık tutmasıdır. Günlük işlerin cinsiyet algısı üzerinden, farklı yaş ve eğitim kategorisindeki kişilerle görüşerek sorgulanması ve katılımcı gözlem yoluyla incelenmesinde kültürel hayatın çok önemli bir kesiti olan yayla hayatının tercih edilmesi, "kültür"e odaklanan bir çalışma için ayrıca önemlidir.

Karadeniz yaylaları, günlük hayatta kadın emeğinin en çok öne çıktığı yerlerin başında gelmektedir. Kadının çok iş üstlenmesi hakkında, geçmişteki "kıtlık ve savaş durumları" gerekçe olarak dillendirilmektedir. Bir yandan savaş kayıpları, diğer yandan ailedeki genç erkeklerin gurbete gitmesi ile kadınların, zamanla birçok ağır işin altından kalkabilme becerisi geliştirdiği söylenmektedir. Erkeklerin tarımdan ve hayvancılıktan kopmasının, onlara zanaatkârlık, gurbetçilik ve salt "erkeklik" yolunu açtığı değerlendirmesi de yapılmaktadır (Bakırezer & Demirer,2009). Ancak kadınların geçinmekle ilgili bu çabalarının erkeklerin uğraşıyla eşit derecede saygın görünmesi şeklinde bir yansımasının olmaması bir sosyal gerçekliğe işaret etmektedir. Savaş durumlarının ve büyük kıtlıkların geride kalması işbölümünde büyük bir değişim getirmemiş, kadının köy ve yayladaki iş üstlenici pozisyonu neredeyse sabit kalmıştır. Kadına yönelik yargıların köklü bir geçmişe sahip olması, sosyal yapıdaki değişimin hızını etkilemektedir. Merkez yerleşime uzaklığın erkeklerin varlığını daha da azalttığı yayla kültüründe kadının iş üstleniciliği her noktada görülmektedir. Bu sebeple kadının yaylacılığın devamı açısından kritik bir rolü olduğu ortadadır.

Yaylada da kadınlar için üretim faaliyetleri, ev kadını rollerinin bir gereği olarak düşünülmektedir (Tekeli,1990:117). Geleneksel yayla çıkımı yolculuğunda bebeğini, yatak yorgan gibi çeşitli ihtiyaç malzemelerini sırtında taşıyarak hayvanları da önüne katıp güden

kadının bu hali, günlük hayat rollerinin tipik bir yansımasıdır. Kadınların üretim sürecine dâhil oldukları zaman bile aileye karşı sorumluluklarında bir eksilme olmaması gerçeği (Erder vd., 1982:394) burada da işlemektedir. Yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi işler, yaylada asıl işlerin arasında daha az yer tutan yan işlerdir.

Kültürün toplumsal cinsiyet algısının işbölümüne olan etkisini yansıtmayı hedefleyen bu çalışma, kültürel çalışmalar için olduğu kadar, hem çevreye ve tarıma yönelik, hem de aileye ve kadına yönelik sosyal politikalar için de bir anlam taşımaktadır. Ayrıca "kalkınma"yı merkeze koyan değerler dizisinin algılanma biçimi ve daha önemli olarak değerler eğitimi alanında yapılacak sorgulamalar konusunda önemli veriler sunmaktadır. Geleneğin yeniden değerlendirilmesinde ve özellikle kırsal bölgelerdeki toplumsal değişime dair ipuçlarının elde edilmesinde de çalışmamızın bir katkısı olacağı kanaatindeyiz.

B. Araştırma Sahası: Aşağı Çağrankaya Yaylası (Aşağı Yayla)

Bu çalışmada Aşağı Çağrankaya Yaylası, araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Nüfusunun büyük bir kısmının şehirlere yerleşmiş olması ve son yıllarda sosyal yapıda dramatik değişikliklerin yaşanması bu yaylayı araştırma konusu açısından cazip kılmaktadır. Ayrıca yalnız Çağrankaya(Kafkame) köyünün halkına ait olan bu yaylanın başka ailelerin yerleşimine kapalı olması da kültürü ve değişimi daha iyi değerlendirme fırsatı vermektedir.

İkizdere ilçesinde yer alan Aşağı Çağrankaya Yaylası, Çağrankaya Yaylaları diye anılan üç yayladan ilkidir ve bu yüzden yerel dilde "Aşşaçi (Aşağıdaki)Yayla, Aşağı Yayla veya Küçük Yayla adıyla anılır. Merkeze 18 km uzaklıktaki 1800 rakımlı yayla, şimdiki yoluna 1970'li yıllarda kavuşmuştur. Geleneksel Çağrankaya Yayla Şenliklerinin güzergâhında bulunan yayla son yıllarda dağcılık kulüplerinin ilgisini çeken, çevreci ve "sürdürülebilir turizm" ilkesine bağlı Kar Yürüyüşü etkinliğine de ev sahipliği yapmaktadır.

Aşağı Yayla'da 150 hane bulunmakta olup bunların ancak 45-50 tanesi meskûn haldedir. Birçok ev sadece günlük veya birkaç günlük tatil maksatlı olarak ziyaret edilmektedir. Sahipleri tarafından uzun yıllardır ziyaret edilmeyen haneler fazladır. Elektrikle 1990 yazında tanışan Aşağı Yayla'da teknolojik ilerlemenin değiştirici gücü son yıllarda artmıştır. Evler yenilenirken tuvaletler de içeri alınmıştır. Buzdolabının devreye girmesiyle, hayvansal ürünlerin saklandığı, "kadı" adı verilen yöresel ahşap kapların işlevi kalmamış; televizyon, çamaşır makinesi, akıllı telefon gibi teknolojiler alışıldık unsurlar olmuştur. Son yıllarda betonlaşma da hız kazanmıştır. 2000li yılların başında yaylada sadece 4 hanenin beton olup bunların da sadece ikisinin meskûn olduğu gözlenirken bugün beton yapılı evler eski tip ahşap evlerin sayısına ulaşmıştır. 2008'de İdare Heyeti tarafından kurulan Yayla Koruma Derneği, geleneksel yapının muhafazası için kararlar almış, evlerin su basmayan taş duvar üstüne ahşap olarak yapılması, meralara ve yol güzergâhına ev yapılmaması gibi bir dizi kurallar koymuş, ancak bir yaptırımı olmayan bu kurallar uygulanmamıştır. Yeni yapılan ve bazıları apartman tipi olan yüksek binalar, kot farkından dolayı bodrum katı yapılmış olsa da hayvan bakımını önceleyen klasik yaylacı hayatıyla donanmış değildir. Bu sebeple bu yeni evlerin, yöreye has "ağriken" otunun yetiştirildiği bahçeleri de yoktur. İneklere, dolayısıyla yayla işlerine yer vermeyen, yapı olarak da yarı

kentli bir hayatı yansıtan bu haneler, yaylada üretici değil tüketici sınıfını işaretler. Beri taraftan bu haneler eski yayla yaşayışını devam ettiren "inek sahibi" aileler için bir geçim kapısı olmuştur.

Yaylacılık faaliyetlerinin merkezinde büyükbaş hayvancılığın (inek) yer aldığı Aşağı Yayla'da geleneksel yaylacılık faaliyetleri sönüşe geçmiştir. Eskiden 500-600 civarında olduğu söylenen inek sayısı 2019 yazında 27 olarak bildirilmiştir. "İnek" faktörünün hayatın ve geçimin merkezinden çekilmesiyle kadınların sosyal hayattaki ve ev içindeki rollerinin de kentli ailelerdekiyle benzeşme göstermeye başladığı bir gerçektir.

1. Yaylada Hayat ve Günlük Yayla İşleri

Yaylada günlük hayat yaylacılar için hayvan bakımı ve süt ile ilgili üretimlerin etrafında şekillenmektedir. Geleneksel yaylacılıkta kadın, ineklerin bakımı, temizlenmesi ve beslenmesi, sütün sağılması, ineklere ot temin edilmesi gibi işlerin sorumlusudur. Süt ürünlerinin değerlendirilmesi, tereyağı, peynir gibi ürünlerin imal edilmesi de kadının ev işlerinin doğal bir parçasıdır. Yaylanın üretim ayağını oluşturan bu işler, günlük ve haftalık olarak planlanan bir dizi işlemi gerektirir. Erkekler için ise daha çok "hoşça vakit geçirmeye" yönelik bir yayla anlayışı söz konusudur. Yaylada bulunmayan bazı temel ihtiyaç malzemelerini (un, şeker, çay, besi yemi ..vs) temin etmek, hayvan yemi satın almak, erkeğin "evi geçindiren" rolünün en önemli parçasıdır. Ayrıca bahçe tamiri, ev tamiri gibi işlerde erkekler devreye girmektedir. Odun kesme, ağaç devirme gibi kadınlarla erkeklerin ortak yaptığı işler nadirdir ve burada motor kullanımıyla ilgili hiyerarşik bir algı da söz konusudur. Yayla mevsiminde köyde de tarım ve hayvancılıkla ilgili işler devam etmekte, kadınlar buradaki faaliyetleri de yürütmektedir. Kadınların köydeki yoğun uğraşlara rağmen yayladaki işlerden geri durmaması, yaylayı "kadına ait" bir faaliyet alanı kılmaktadır.

Yayla kültüründe kadın işi – erkek işi algısını ortaya koymada dikkatleri yaylaya has günlük işlere yönlendirmek gerekmektedir. Çocuk bakımı, yemek, çamaşır gibi gündelik işler yaylaya has olmadığı için çalışmamıza alınmamıştır. Yayla işlerinde en önemli konu "ineklerin bakımı ve ürünlerin elde edilmesi"dir. İneklerin bakımı "ahırla ilgili" bir dizi iş yükünü getirir. "Evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı" anlamına gelen ve İkizdere'de, Farsça'daki şekliyle "aḫur" olarak telaffuz edilen "ahır", geleneksel yayla evlerinde evin kot farkından dolayı değerlendirilen alt kısmıdır ve ev dışında harcanan emeğin büyük kısmının mekânıdır. Kimisi günde birkaç defa tekrarlanmak şartıyla başlıca yayla işleri, çoğunlukla hayvancılık odaklı işlerdir.

a) Ahır işleri (ahırları etmek) ve inek bakımı

Yerel konuşmada "Ahurlari etmek" veya "sığırlari etmek", ineklerin "yedirilmesi, altlarının temizlenmesi, yıkanması ve sağılması" gibi işleri ifade eder. Sabah "ahırları etmek," işi gün doğarken başlar. Hayvanlar için hazırlanmış olan mutfak atıkları ve küspeden oluşan yal ("poti") ahıra indirilir ve hayvanlara yedirilir. Hayvanların altı gübreden arındırılır, sağılacak hayvanlar temizlenip kurulanır. Sağım işi bitirilip buzağılar beslendikten sonra hayvanlar meralara çıkmak için hazır duruma getirilir. Akşam "ahırları

etmek" de sağım işinden sonra hayvanların önlerini otla doldurmaktır. ***Ahırı çıkarmak*** (ineklerin altındaki gübreleri temizlemek): Kürek veya "virka" (dirgen) yardımıyla ineklerin altından gübreleri çekmek ve ahırın dibindeki "patoma" denilen gözenekten dışarı atmak işini ifade eder. Patoma, ahırın gideridir ve temizlik işi bitince taş, ağır tahta gibi sağlam malzemelerle kapatılır. Geceleri patoma özellikle emniyete alınır. ***Ahırın gerisini atmak / gübre taşımak:*** Patomadan dışarıya atılan gübreler, evin bahçesine dahil olan, ahırın arka kısmında birikir. Bu biriken gübrenin, patomanın arkasından biraz öteye atılması gerekir. Günde en az bir defa bu yapılmazsa ahırda su birikir, gübreler dışarıya itilemez. Ayrıca patomanın az ötesine tepelenen gübrenin de zaman zaman bahçeye dağıtılması gerekir. Eskiden örme sepetle sırtta taşınan gübreler bugün metal sepetle veya el arabasıyla da taşınabilmektedir. ***İnekleri sağmak*:** Öncesinde ılık suyla yıkanan ve ahırda asılı bulunan havluyla kurulanan inekler, ahıra mahsus alçak bir iskemleye oturularak sağılır. İnek sağmak, kirlenme ihtimali yüksek bir iş olduğu için bu iş için ayrılmış bir kıyafet giymek gerekir. İnekler, süt üretiminin daha fazla olduğu çıkım (haziran sonu ve temmuz başı) aylarında günde üç defa, yaylanın inim vaktine doğru ise genellikle iki defa sağılır. ***İnekleri yedirmek*:** Önceden hazırlanan yalak ineklere paylaştırılır. Akşamları ineklerin önü, eğer hava yağışlıysa daha çok kuru otla, hava sıcaksa taze çimenle doldurulur.

b) Süt ve süt ürünleriyle ilgili işler

Yaylada sütle ilgili günlük olarak yapılan başlıca işler yoğurt yapmak, sütü süt krema makinesinden geçirmek, tereyağı, minci ve peynir yapmaktır. Minci, tereyağı ve peynir yapımı için "katıh (katık) yapmak" tabiri kullanılır. Yapılan katıkların kışın tüketilmek üzere, iyice kuru hale getirilip tuzlanarak doldurulduğu ahşap kaplara ise "kadı" denilir. "***Sütü çekmek":*** Sağılan sütü süt krema makinesinden geçirerek sütün kaymağını ayırma işidir. Kaymak bir kapta biriktirilirken, kaymağı ayrılan süt de peynir ve minci yapılmak üzere "çiçeni kazanı" denilen büyük kazana boşaltılır. ***Yayık vurmak*:** Biriken kaymak ahşap yayığa doldurulur ve yayık için yapılan salıncağa koyularak sallanır. Yağın oluştuğu anlaşılınca yayık indirilir ve tereyağı birçok defa yıkanıp tuzlanarak kaplara doldurulur. ***Minci ve peynir (koloti peyniri) yapmak:*** "Çiçeni kazanı" veya "minci kazanı" denilen büyük kazanda biriktirilen süt, kesilince kuzineye kaldırılır ve duruma göre minci veya kolot peyniri yapılır. Sütün geri kalan kısmı ("çiçeni") genellikle hayvanların yemine ilave edilir.

c) Çobanlık: Genellikle günde iki defa hayvanlar meralara götürülür. Sabah gün doğunca "sabah çobanlığı", ikindiden önce de "akşam çobanlığı" başlar. Soğuk havalarda iki çobanlığın birleştirilerek daha uzak meralara gidilmesine "birlik" denir. Aşağı Yayla'da yayla halkının ineklerini güden bir çoban yoktur. Bu yüzden her hane kendi inekleri için çobanlık yapmak durumundadır.

d) Oduna gitme, odun kesme ve taşıma: Odun ve çıra temin etme, yaylada da köyde de en temel faaliyet alanlarından biridir. Yaylanın etrafındaki ormanlık alandan gürgen, çam, meşe gibi ağaçlar kesilir, odun ve çıra elde edilir. Bazen bahçe çiti veya başka işler için mertek de yapılır. Ağaç devirme, kütük kesme gibi ağır işlerde devreye erkekler girebilir. Geçmişte taşıma işinde yaygın olarak eşek kullanıldığı bilinmektedir. Sobayı tutuşturmak için kadınlar "komar çalısı" ve bazen "puşi"(kuru çam dalları) toplarlar. Günümüzde odun

ihtiyacının bir kısmı parayla odun satın almak suretiyle karşılansa da "meşeye (ormana) oduna gitme" eyleminin yaylacılığa has önemi devam etmektedir.

e) Ot kesme, ot taşıma ve bahçe bakımı: Eskiden yaylada hayvanlara ot temin etmek için uzak çayırlara, meralara gidilmesi("çimene gitme"), yapraklı dalların ("sufan") budanıp yük yapılması önemli bir faaliyet alanıydı. Ancak son birkaç yılda buna ihtiyaç kalmamıştır. Yaylacılık azaldığından meralar ve yayla içindeki bahçeler yaylacılara yetmektedir. Daha çok "ağriken" otunun yetiştirildiği yayla bahçeleri ise hayvanların günlük ot ihtiyacı için ilk kaynaktır. Orakla kesilen, keskin kokulu ve alerjen yapılı bu uzun bitki, yaz boyu hayvanlara yedirilir. İnim zamanı bütün otlar kesilip çayırlar otarılır. Ağriken tohumları ayrılır, kurutulur, kuru saplar yakılır. Bahçe yabani otlardan temizlenip gübrelenir ve tohumlanır.

f) İneğin boğaya götürülmesi ve "uğur alması" (döllenmesi): Hayvanların üreme mevsimi genellikle yayla dönemine denk gelmektedir. Yetişkin ineklerin döl zamanı gelmesi için hayvana tuzlu yem yedirilir. Döl zamanı gelen ("boğası gelen") ineği boğayla buluşturmak gerekir. Her yaz yaylada boğa sahibi birkaç hane bulunur. Hayvan bu hanelerden birinin önüne getirilip bağlanır. Boğa sahibi olan aileden bir veya iki kişinin daha yardımcı olmasıyla hayvan döllendirilir. "İnek uğur aldı" veya "kısmet aldı" sözleri bu işin mecazlı ifadesidir. Bazen döllenme işlemi çobanlık sırasında gerçekleşir. Döllenme sonrası boğa sahibine para veya hayvan yemi götürülür. 2019 yazında bir ineğin uğur almasının bedeli 50 tl'dir. Aşağı Yayla'da son yıllarda boğa bulunmadığından hayvanı diğer yaylalara götürmek gerekmektedir. Veteriner desteğiyle sunî tohumlamayı tercih edenler de artmıştır.

Yaylada "çahavel (ahır süpürgesi) yapmak, bahçeyi onarmak, eve giden patika yolları temizlemek gibi daha nadir yapılan işler de vardır. Ayrıca "sobayı yakmak" da günlük işlerdendir. Ancak bunların eski önemi kalmamıştır. Ahududu, likapa (yaban mersini) gibi yayla yemişlerini ve şifalı otları toplamak ise son yıllarda yaygınlaşan bir faaliyet alanıdır.

C. Araştırma Yöntemi: Katılımcı Gözlem ve Görüşme

Derinlikli görüşme yönteminin kullanıldığı bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış, yukarıda sıralanan yayla işleri tek tek ayrıntılı olarak sorgulanmıştır. Daha genel çerçevedeki *"Erkekler yaylada hangi işleri yapar? En zorlayan yayla işi hangisidir? Bu işler kaba veya ayıp mıdır? Hangi işler erkek işi olmalı? Erkekler ahıra girer mi? Erkekler yaylada ne yapar ve ne yapmalı? Gençler sizce yaylacılık yapmak istiyor mu? Neden?"* gibi sorular da yöneltilmiştir. Yaylacılığın devamı konusundaki düşünceleri sorgulamak görüşmelerin önemli bir yönü olmuştur. Bu konuda, hem yaylacılığı devam ettiren insanların, hem de artık yaylaya çıkmayan hane üyelerinin görüşleri alınmıştır. Evlatları, torunları şehre yerleşmiş kadınlar ve erkekler için farklı sorular seçilmiştir: *"Kendi çocuklarınızın bu işleri yapmasını ister misiniz? Çocuklarınız sizin yaylacılık yapmanızı istiyorlar mı? Sizden sonra işleri devam ettirecek var mı? Yaylada erkekler daha çok iş yapsaydı, eşinizden destek görseydiniz yaylacılığa devam eder miydiniz?* Geçmişte yaylacılık yapmış olup son yıllarda yapmayan katılımcılara ilave sorular sorularak yayla işlerine ve yaylacılığa bakışı sorgulanmıştır: "*Neden yaylacılık yapmıyorsunuz? Aileniz siz*

*isteseniz yaylacılık yapar mıydı? (Erkeklere) Yaylacılık yapsaydınız hangi işlere yardım ederdiniz? Erkek olarak o işleri yapmanızı isterler miydi? Eşinizin / kızınızın gübre taşımasını inekle uğraşmasını ister miydiniz?"*Görüşme formunda gençlerin yayla işlerine bakışını tespit için sorular da mevcuttur. *"Yayladaki işleri kadına yakıştırıyor musunuz? Neden? (hijyen, nahiflik, kibarlık..vs açılardan) Bu işleri annenizin yapmasından memnun musunuz? Eşinizin yayla işleri yapmasını nasıl bulursunuz? Yaylada bu işler nasıl devam etsin isterdiniz? (erkeklere) Bir erkek olarak bu işleri siz devralmak ister miydiniz?*

Yaklaşık iki aylık sürede 27 kişi ile görüşme yapılmış, yayladaki süregelen hayat gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılarla soruların ancak bir kısmı görüşülebilmiştir. Her katılımcı için ortalama 10 dk. süren ve yüz yüze gerçekleşen görüşmelerde verilen cevaplar "neden" ve "nasıl" sorusuyla derinleştirilmiş ve katılımcılara rahat bir ortam sağlanmıştır. Aynı haneden en çok iki kişiyle görüşülmüş, katılımcıların farklılık göstermesine dikkat edilmiştir.

Tablo 1: *Katılımcıların yaş dağılımı*

Yaş aralığı	***Kadın***	***Erkek***	***Toplam***
15 - 25	3		3
26 - 35	1	1	2
36 – 45		3	3
46 - 60	3	3	6
61 - 70	3	3	6
71 ve üstü	6	1	7
Toplam	16	11	27

D. Bulgular ve Sonuçlar

1. Yaylacılığı Devam Ettiren Hanelerde Genel Durum

Yaylada geleneksel yaylacılığa devam ettiren 12 hane bulunmaktadır. Bu haneler genellikle orta yaş üstünde bir karı-kocadan oluşan, ara ara yetişkin çocukların ve torunların ziyaret ettiği hanelerdir. Genellikle bir veya iki kişinin sürekli ikamet ettiği bu hanelerde işleri devam ettirme sorumluluğu kadının üzerindedir. Üç hanede evin erkeği uzun süreler yaylada kalmakta ve işlere dahil olmaktadır. Bir hanede ise evin beyi vefat etmiş olup yaylacı kadın, kız torunundan destek görerek yayla işlerini sürdürmektedir. Kalan 8 hanede evin erkeği sürekli yaylada bulunmayıp ara ara gelmektedir. Evin kadını da köydeki tarımla, çayır ve çay kesimiyle ilgili işlerden dolayı dönem dönem köye gitmektedir. "Yaylayı döndüren" bu kadınların yaş ortalaması 65 olarak tespit edilmiştir. En genç olan yaylacının 55 yaş üstünde olduğu yaylada en yaşlı yaylacı kadın ise 85 yaşındadır. 12 yaylacı kadından 5'i 70 yaş üstüdür.

Yaylada mevcut inek sayısı 27'dir. Bu sayı geçen yılki sayının yarısıdır. 5 yıl önce ise inek sayısının 100'ün üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Genellikle hane başı bir veya iki inek bakılmaktadır. Zahmeti daha az görüldüğü için bir iki koyun veya keçi bulunduranlar da vardır. Hayvancılık sayısındaki büyük düşüşler son yıllarda olmuştur ve bunda yaşlı yaylacıların vefatı ve bazı yaylacıların da yardımcısı olmadığı için işleri yürütecek gücü bulamaması etkilidir. Çoğu evlatlarını büyütmüş, okutmuş ve evlendirmiş olan yaylacılar, işleri sürdüren son nesil olarak görülmektedir. Yaylada yaylacılık yapan genç sayısı da düşmüştür. Yükseköğretim görmekte olan yaylacı ise kalmamıştır.

2. Günlük Yayla İşlerinin Değerlendirilmesi

Günlük işlerin kadın işi mi yoksa erkek işi mi olduğunu görüşürken, "genel kanaat" sorulmadığı halde kadınlar da erkekler de genel kanaati ifade etme gereği duyarak daha sonra kendilerinin bu kanaate uymadığını belirtmiştir. Bu, yöre halkının geleneksel algıyı doğru bulmadığını, en azından sorguladığını, sorgulanmasını istediğini yansıtan bir durumdur. Yayla işlerinde erkeğin dahlini "*istenen, güzel bir şey*" olarak değerlendirenler çoğunluktadır. Ancak erkeklerin birkaç işe dahil olmasını *"Daha ne yapacaklardı?"* şeklinde savunan erkekler ve kadınlar da vardır.

a) Ahır işleri

Erkeklerin "en zor işler" olarak gördüğü ahır işleri, aynı zamanda erkeklerin pek bilmediği işlerdendir. "Erkekler ve ahır işi" konusunda *"Yapabilir ama yapmaz"* görüşünü paylaşan kadınlar, bu işin yeni nesilde en kabul edilemez iş olduğunu düşünmektedir. Kadınlar için de ahır işleri, ezici bir durum olarak algılanmaktadır. "*Ahır çıkarmak burada kadın işi. Yakışmaz ama bize yakıştırılmış.* (*K, 70) "Adam ahıra girer mi"(K, 65) "Ahır işine yalan yok ben giremem. Ahır karıların işidir." (E. 44) "Şimdi kızlara desen gel yayla işi et, gir ahıra. Aklına gülerler."(K.76)* "Bütün yaz yaylada durduğu halde neden yaylacılık yapmak istemediğini" *"Kibarlıktan"(K, 55)* diyerek açıklayan kadın da aslında ahır işlerinin hor görülüşünü, şehirli davranışlara uymadığını ifade etmektedir. Dahası, kendi çocuklarının, gelinlerinin bu işi yapmasına kıyamayan kadınlar vardır. Çünkü bu iş *"kebrelerin –gübrelerin- içinde kalmak"* olarak tanımlanmaktadır. "*Ben kalmışım kebrelerin içine. Gelinim niye kalsın? Ben kebrelenmişim diye onun da mı kebrelenmesi gerek. Aman aman etmesin kimse bizim gibi etmesin." (K, 75)*

Ahır işleri ağırlıklı olarak kadın işi olarak algılanmaktadır. Diğer işlere olumlu yaklaşan iki erkek de *"Ahıra ben giremem, o iş kadın işi."* demiştir. Erkekler için ahır işi bir mecburiyet halinde *yapılabilir* görülmektedir. 85 yaşında olan hanımının artık sağlığının elvermediğini anlatan, yıllardır işleri eşiyle yürüten bir yaylacı erkek, *"ahır işlerini kendisinin yapmak zorunda"* kaldığını, yaylacılığı bitireceklerini söylemiştir. Ahırda yapılan işlerden olan süt sağmak, erkeklerin genelde hiç bilmediği bir iştir. Ancak "*belki yaparım*" diye bu işi öğrenmeye çalıştığını ancak başaramadığını ifade eden erkekler olmuştur. Yaylacı kadınlar süt sağma işini kendi çocuklarına yaptırmakta bile zorluk çekmektedir.

Erkekler ise kadınlara bu işi yapabileceği konusunda güven vermemektedir. Evin kadını başka işleri için yaylayı birkaç günlüğüne bıraktığında süt sağma işini de komşusuna ısmarlamaktadır. Komşu ilişkilerinin en önemli yönü çobanlık ile süt sağma sorumluluğu olmaktadır.

b) Süt ve süt ürünleriyle ilgili işler

Yaylada erkeklerin süt ve süt ürünleri ile ilgili işlere girmediği bilinmektedir. Bu işler "yemek temini" ile ilgili diğer işlerde olduğu gibi bir kadın işi görülmektedir. Kadınların sütün süt krema makinesinden geçirilmesi, peynir ve yağ yapımı gibi işlerde fazla yardım talep etmediği gözlenmiştir. Süt işlerinden yayık vurmak, erkeklerin en istekli olduğu ev işidir. Erkeklerden *"Yağı yıkamasam da yayık vururum." "Bazen peynirlere yardım ederim."* gibi olumlu görüşler alınmıştır. Ancak devamlı surette bu işlere yardımcı olmak düşünülmemektedir. Yemek yapmak gibi peynir yapmanın da kadına yakıştığı, kadının bu işi daha güzel yaptığı ifade edilmiştir.

c) Çobanlık

Cinsiyet açısından tarafsız olan işlerin başında çobanlık gelmektedir. Bu iş öncelikli olarak çocuklar ve gençlerin işi olarak görülmektedir. Çocukluğunda çobanlık işi yapmayan yok gibidir. Bu yüzden erkeklerin yayla anılarının önemli kısmını da çobanlık anıları oluşturmaktadır. Erkekler bu işi üstlenme konusunda çoğunlukla *"Çobanlığı severim." "Çobanlıkta çok iyi oynardık."* gibi cevaplar vermektedir. Meralardaki futbol sahası çizgileri ve kale işaretleri erkek çocuklarının bu işi geçmişte sahiplendiğini göstermektedir. Bugün çobanlık yapan çocuk sayısı çok azalmıştır. Birçok meraya gidilmemekte ve hayvanlar yayla yakınında otarılmaktadır.

Günün büyük kısmını kaplayan çobanlık, gençler için arkadaşlarla buluşma görüşme, ayrıca genç kızlar için bir "görünme" anlamı taşıdığı ve bu yüzden kıyafete özenildiği de ifade edilmektedir. Yaylacı kadınların çobanlığa "odun, çalı temin etme" ihtimaline karşılık orak, tahra, ip gibi malzemeler götürmesi bir gelenek halindedir. Yetişkin erkeklerin çobanlık yaptığı ise çok nadir görülmektedir. Eşinin *"inekleri tanımadığından, meraları bilmediğinden, evin yolunu bulamadığından"* şikâyet eden kadınlar vardır. Bu kadınlara göre çobanlık da "mecburen" *kadın işi* olmuştur.

d) Oduna gitme, odun kesme

Odun yapma ve odun kesme erkeklere yakıştırılmaktadır. "*Erkek hangi işi yapmalı?"* sorusuna en çok verilen cevap odun işi olmuştur. Erkeğin odun kesmesi, birçok ailede kadın için "büyük bir yardım" olarak görülmekte ve takdirle karşılanmaktadır. Yaylacılık yapanlardan bir kadın (76) bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: *"Geçmişte adamlar odun keserdi, mertek ederdi… Daha ne yapacaklardı…"*

Aşağı Yayla'da eşiyle birlikte oduna giden erkekler vardır. Kadının odun işlerinden tamamen uzak tutulması gibi bir düşünce söz konusu olmayıp sadece ona "yardımcı olmak" şeklindeki bir erkek katkısının dile getirilmesi, odun yapımının da kadın işi olarak

algılandığını göstermektedir. İlginç bulduğumuz bir manzara, eşiyle oduna giden kadının beline sadece bir ip kuşanmış olması (ip odun yükünü taşımak içindir) ve tahra ve biçki aletlerini de kendisinin taşımasıdır. Aynı kadının *"Eşim bana yardım eder."* demesi, erkeklerin az bir yardımına duyulan minnetin de bir ifadesidir. Kadınlar vazifelerin ağırını yüklenmeyi içselleştirmiştir ve razı durumdadır.

Erkeklerin odun kesmesinde teknoloji ve hiyerarşi ilişkisini düşündüren bir nokta vardır. Erkekler bu işi motorla yapmaktadır. Yaylada bütün kadınlar ağaç devirebildiği, biçki, balta, tahra gibi kesici aletleri her gün kullandığı halde, motor kullanabilen yalnız bir kadın vardır.

e) Çimene gitme, ot kesme, bahçe bakımı

Kadınların geçmişte fiziken en çok yıprandığını anlattığı iş "çimene gitme" işidir. Artık ot için uzaklara gidilmemesi büyük bir rahatlama olmuştur: "*Haramilere Isırlığa (Çağrankaya'da bir mevki) giderdik şimdi bahçeyi bile kesmiyorlar. Hayvan otlasın da, işi nedir diyorlar."(K, 76) "Zamanında çok kırılmışız biz hep ırmaklara meşelere."(K, 70)*

Ot kesme konusunda erkekler genellikle olumlu görüş bildirmektedir. Ancak yaylada erkeklerin bahçede kesim yaptığı nadirdir. Erkekler kesim işinde "tırpan" kullanmaktadır. Çobanlığa giden kadınların önemli bir aracı olan ve erkeklerin elinde görülmeyen "orak" ve orakla kesim işi, kadının sahasına girmektedir. Bunda orağın daha dar alanlarda daha ince işler için kullanılması ve eğilmeyi gerektirmesinin etkili olduğu yorumu yapılabilir. Eğitimli genç erkekler de ot kesme işinde alet olarak tırpandan bahsetmektedir. Bu tercih, erkeklerin yapmaya talip olduğu kesim işi için, daha geniş ve düz çayırlar tasavvur ettiğini göstermektedir. Bu şekildeki çayırlar ise yaylada az bulunmaktadır.

Eşine bahçe kesiminde sıkça yardımcı olan 3 erkek bulunmaktadır ve bu kişiler yaylacılık yapan son erkeklerdir. Gençler arasında ise tırpanla kesmenin erkek işi olarak kabul edildiğini gösteren bir sahipleniş görülmektedir. Alerjen bir ot olan "ağriken"in kesiminin sadece kadınlar tarafından sahiplenildiği görülmektedir.

f) "İneklerin boğaya götürülmesi" ve uğur alması

İneklerin uğur alması olayına cinsiyet rolleri açısından bakış, bu çalışmanın aydınlatmak istediği önemli bir meseledir. Bu yüzden hemen bütün katılımcılara bu konu sorulmuş, fakat bu konuda detaylı görüş bildiren az olmuştur. İneklerin uğur (döl) alması için boğanın yanına bağlanması işinde kadınların da erkeklerin de hazır bulunması gözlemlenebilen bir vakıadır. Ancak gençlerin sıcak bakmadığı bir iş olduğu açıktır. Boğa tehlikeli bir hayvan olsa da genel olarak kadınlar bu işi üstlenmektedir. Yine de "*kadın da erkek de bu işi yapabilir*" denilmektedir.

İneğini boğaya götüren kadınlar, erkek olsun kız olsun, çocukların ve gençlerin yardımını beklemektedir. Yetişkin bir erkeğin ahırdan ineği alıp "boğaya (boğa sahibi hanenin önüne) götürmesi" ise erkekler için uzak bir meseledir. Bir kadının *"Eşim yapabilir*

ama ben yaparım." cevabı da erkeğe bu işin uygun görülmediğinin ifadesidir. Hâlihazırda da bu işi kadınlar yapmaktadır. Boğa sahibine bir çeşit borçlu olma durumu, erkeğin bu işe yanaşmamasının sebebi olarak yorumlanabilir. Kanaatimizce yörede kadınların ineklerle kurduğu bağ da bu olayda etkilidir. İneği "kızım" diye seven yaylacı kadınlar ineğin her ihtiyacına koşmakta, huylarını tartıp yorumlamaktadır. Erkeklerden, sadece hayvanın kaçması, ipini koparması gibi özel durumlar için yardım istemektedir.

g) Yük taşıma

İster odun, ister ot, isterse gübre yükü olsun, yük taşımayla ilgili işler genel olarak kadın işi olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte erkeğin yardımcı olması beklenen sahaların başında da yük taşıma gelmektedir. Odun taşıma konusunda erkeklerden fazla bir destek görülmediği ifade edilmiştir: *"Erkek geldi mi atar omzuna bir odun gider. Kadın taşır yükü…" (K,75)*

Yük taşıma işinde de diğer işlerde olduğu gibi, gerek erkekler, gerekse kadınlar tarafından kullanılan anahtar kelime "yardım etmek" ifadesidir. Kadınlar, erkeklerin yük taşıma gibi ağır bir yükü karısına yakıştırmasıyla değil, bu işte ona "yardım etmemesiyle" ilgili serzenişte bulunmaktadır. Geçmişten örnek olarak anlatılan, oysa bugün de gözlemlenebilen şu tablo, yörede oldukça meşhurdur: *"Adam önde dimdik yürüyor. Karısı onun gerisinden, sırtında yük. Kadın iki büklüm. Hava sıcak. Sonra adam terliyor bir de ceketini atıyor kadının yükünün üzerine. Kadın taşıyacak."* Kocasıyla veya çocuklarıyla birlikte oduna giden kadınlar ip, balta, tahra gibi malzemeleri ve azığı kendisi taşımaktadır. Erkeğin yük taşıması omzunda mertek taşıma şeklinde olmaktadır. Sırtta yük taşıma, erkeklerde nadir gözlemlenmektedir. Erkekler tarafından yük taşımada kadına "yardımcı" olmak, hem eleştirileri göze almak hem de kadına bir lütuf olarak görülmektedir. Geçmişte dedesinin ninesiyle birlikte yük taşımaya, oduna gittiğini gururla anlatan bir katılımcı (E, 78), dedesinin bu yüzden çok eleştirildiğini, *"Böyle adam olur mu*!.." gibi küçümsemelere maruz kaldığını anlatmıştır. Dedesinin dik bir duruş sergilediğini söyleyen katılımcının dedesinden aktardığı şu söz, işbölümü açısından bir adalet düşüncesinin geliştiğini göstermektedir: *"Senin sırtında yük, benimkinde yok! Öyle şey olur mu?"*

Erkekler ot yükü konusunda olumsuz görüş bildirmemiştir. Gübre taşımanın ise erkeklerin kabulde zorlandığı bir iş olduğu görülmektedir. Esasen yaylacı kadınların kendi çocuklarına da yaptırmaya kıyamadığı bu işe dair erkeklerden beklentileri zayıftır. Gübre taşıma, evin kadınına (geçmişte gelinlere) ait bir iştir ve el arabasıyla gübre taşıyarak annesine veya eşine yardım eden erkekler nadiren gözlemlenmektedir. Gübre taşımak konusunda kadınlardan *"Şimdi erkekler de taşıyabilir aslında. El arabası var."* şeklinde yorumların gelmesi, sırtta yük taşımakla ilgili algıyı yansıtmaktadır. Her odunun omuzda taşınamaması, eğimli bahçeler için el arabasının yeterli olmaması ise işin bir başka yönüdür.

h) Diğer işler: Erkekler ev işinde "soba yakma ve çay demleme" işini üstlenebilmektedir. Yemek yapmak, temizlik gibi işler burada da kadın işi olarak tanımlanmaktadır. Ancak erkekler çok iş yaptıkları için kadınlara ev işinde destek olmak gerektiği konusunda hemfikirdir.

3. Yayladaki Erkek ve Kadın Emeğinin ve Yaylacılığın Değerlendirilmesi

a) Erkeklerin yayla işleri yapmasına dair düşünceler

Gerek yaylacılığa devam eden gerekse yaylacılığı bırakmış olan ailelerle yapılan görüşmelerde, erkeklerin yaylada fazla iş üstlenmediğiyle ilgili bir ortak kanaat olduğu gözlemlenmiştir. Erkekler tarafından, geçmişte gurbete gidilmesinin veya ilçe merkezinde çalışılmasının yayla işlerinin kadınlara kalmasına sebep olduğu şeklinde bir savunma da yapılmaktadır. Yaylada görece diğer erkeklerden daha uzun kalan, eşleriyle yayla işi yapan erkekler de "kadına yardım etmek gerektiği" düşüncesindedir.

Erkeklerin yayla işlerine dahil olup olmadığı konusunda yapılan şu yorumlar dikkat çekicidir: *"Hen eskiden çok eskiden, yaylaya yol yokken, adamlar bir iki iş ederlerdi sonradan yok. Ben hiç görmedim." (K, 76) Zor işleri adam yapmalı. Ama onlar sade kahvede oturuyor. Gençler yapmıyor ihtiyarların da fitili bitti… (K, 60) "Ben başka hiçbir yerde görmedim, kadın arkasında yük taşıyor, önünde erkek elinde şemsiye."(E, 60) İlerde erkekler bu işleri yapar da demek yalan olur, öyle gelmiş öyle gider…"(K, 65)* Erkeğin yayladaki rolüne dair eskiden yaylacılık yapan bir erkeğin şu değerlendirmesi dikkat çekicidir: *"Biz erkekler ne ederdik? Biz sadece evi yapıp giderdik. Gerisini kadının işi… Evi çekip çevirecek, sığırları edecek, çobanlığı edecek… Akşam da yemek yapacak. Yağmurun altında o işleri yapıyor kadın sonra eve gelen erkek niye yemek yapmadın diyor."(E, 55)*

Ancak erkeklerin yardımı konusunda çelişik ifadeler de vardır. *"Etse eder ama etmezler."* diyen olduğu gibi *"Adam çalışırsa ne yapabilir?"* diyenler de vardır. Çalışan erkeklerin sadece hafta sonu gelebildiğinden, onun da bir işe yaramadığından yakınılmaktadır.*"Eşinizden destek görüyor musunuz*?" sorusunu bazı kadınlar gülerek karşılamıştır. Erkeğin ahırdaki inekleri tanımadığı için kaybettiği, sütü kaynatmasını bile beceremediği anlatılmaktadır. Dahası eşinin yaylada bulunmasını bazı kadınlar ek işlere sebep olacağı için istememektedir: *"Onun yaylada olmaması daha iyi. Yorulmuş geliyorum, bir sürü işim var bir de ona yemek yapacağım. Dursun köyde.(K, 60).*

b) Yayladaki kadın emeğine ve yaylacılığa dair düşünceler

Kadınlar, yaylada maruz kaldıkları zor hayatın başka yerlerde olmayıp bu bölgeye mahsus olduğunu, sadece burada kadınların "ezildiğini" düşünmekte, "*Bizim burda erkekler anca kahvede oturur." "Gençliğimizi buralarda harcadık." "Bizim buranın kadını gibi dünyada yoktur." "Bizimkisi hamallık."* gibi sözler söylemektedir. Yayla işlerinin "eziyet, sıkıntı, hamallık" olarak tanımlanmasında hem ilkel şartlar hem adaletsiz işbölümü etkilidir: *"Ben bu dağlara bakınca ezilmiş, iki büklüm olmuş kadınları görüyorum. Yağmur çamur yük taşıyan kadınlar. Yaylanın nesini özleyeyim..." (K, 45)* "*İşimiz yok bu işi yapıyoruz. Ben olsam kamyon şoförü olurdum. Bundan daha kolaydır. Ama idik kadın olduk böyle. Ne edeceğuk?" (K, 62) "Biz çok kırıldık. Gençliğimizi oralarda harcadık. Parasız pulsuz. Çocuklarımızı büyüttük başka elde bir şey yok. Hep ırmaklara kabanlara gittik. Sebilerimizi*

oralara taşıdık. Habeyle keyifli, bezli, zevkli büyütmedik onları. Biraz uyanık olsak okumuş olsak yapmazdık. Siz bunları yapmayın, siz okuyun, güzel işler yapın." (K, 70)

Gençler eğitim ve iş durumlarından dolayı yaylacılıktan uzaktır ve annelerini de bu işlerden vazgeçirme uğraşındadır. Yaylacı aileler genellikle evlatların bu işlere bulaşmasını istememekte, diğer yandan onların bu işleri sürdüremeyeceğinden bahsetmektedir. Bunda gençlerin *"hazırcılığa alışması"*, *"rahata alışması"*, "*bilgisayar çocuğu olması"* hatta *"akıllanması"* gibi sebepler gösterilmektedir: *"Hangi kız ahıra gidiyor şimdi? Eskiden kızlar yaylacı olurdu. Kızlara şimdi desen aklına gülerler."(K, 76)* Yayla işlerini *"kızlarının yapabileceğini ama gelininin yapmak istemeyeceğini"* veya her ikisinin de yapmak istemeyeceğini ifade edenler vardır. Kadınların kendisinden sonra evlatlarının bu işleri devam ettirip ettirmeyeceğine genellikle kızlarından ve gelinlerinden pay biçerek cevap vermesi önemli bir bulgudur. Evin oğlunun yaylacılığı sürdürmesinde işlerinin yüklenicisi olarak yine bir kadın, gelin hatra gelmektedir.

Yaylacı kadınların tamamı yaylacılığı hep *"evlatlarının istememesine rağmen"* yaptığını söylemektedir. Yaylanın ve süt ürünlerinin sevilmesi, evlatlara bir şeyler yollamak arzusu, ineklerin çok sevilmesi, başka yapacak bir şeyin bulunmayışı, yayla işlerinin devamı konusunda ileri sürülen sebeplerdendir. Bir yandan evlatların annelerine kıyamaması dile getirilirken öte yandan evlatların düşüncesizliğine sitem de edilmektedir: *"Yapma diyorlar. Biz sana alırız diyorlar. Ama gene de olsun diyorum ne edeceğim. Hep bana yalvarıyorlar yalan yok. Yapma biz de istemeyiz peynirini mincini. Ama ben gene bırakamıyorum.(K, 76) "Yapmamı istemiyorlar ama İstanbul'dan ki hazırlanıyorlar -gelmek için- anne hoşmeri hazırla! E hani yapma diyordun? Anne yapma… Yapmadan nasıl yiyeceksin! Odun yapma diyorlar. Al bana bir kamyon odun!(K,76) "Ahan sebiler gidiyor. Ben gene kaldım bularla –ineklerle-. Bunlar da olmazsa ben hepten yalağuz (yalnız) kalmışım. Bular bana evlattan yakındır." (K, 62) "Bırakacağım gene sebilerden sebep ediyorum ya niye… Neden sebep edeyim? Geliyorlar buraya hepsini hazırlayıp gönderiyorum. Bunlar benim hediyem çocuklarıma torunlarıma." (K, 65)*

Yayla işlerinin değilse de yayla ürünlerinin ve "yayla havası"nın özlem duyulan, çok sevilen şeyler olduğu söylenebilir. Erkeklerde "kadınlar bu işleri bırakmasın" havası baskındır. Kadınlar arasında ise yayla ürünlerine büyük bir sevgi duyulsa da geleneksel yayla kültürüne sitem ağır basmaktadır. *"Şimdi herkes rahata alıştı. Kötü mü oldu." (K, 76)* yorumu bir özet mahiyetindedir. Görüştüğümüz erkekler yaylacılığın bittiğini anlatırken bir yandan da kadınların eskiye nazaran daha rahat olduğunu söylemektedir. Bugün yayladaki durumun hem kadınlar ezilmiyor olduğu için iyi, hem de yaylacılık yapılmıyor olduğu için kötü bir tablo olarak sunulması, hangisinin tercihe layık olduğunu belirsiz bıraktığı için düşündürücüdür. Bu konuda çözümleyici sözlerden biri ise, çocukluğundan beri yaylacılık yapan bir yaylacı kadının yayla kültürünün devamı konusunda söylediği şu sözdür: "*Ezilmek çok mu güzel bir şeydir. Biz gidiyoruz ineklerin peşinde, millet geziyor taşlarda… (K, 76)"*

c) Hayvanlar üzerinde söz sahibi olma konusunda düşünceler

İşlerin üstlenilmesi konusunu "mülkiyet" açısından sorgulamak, çalışmamıza sonradan ilave ettiğimiz bir konudur. Kadınların "ineklerim" diyerek sahiplendiği hayvanların ve ürünlerinin alım satımında ve hediye edilmesinde söz hakkı olup olmaması, iş yükünün taşıdığı anlam açısından ışık tutucudur.

Geçmişte kayınvalideyle bir evi paylaşan kadınlar, çok çalıştığı halde emeklerinin karşılığını görmediğinden yakınmaktadır. Hayvan alım satımında, ürünlerin kullanım ve satımında da erkeklerin ve aile büyüklerinin kararlarının etkili olduğu ifade edilmektedir. Geniş ailede işlerin büyük yükünü üstlenen gelinler, çoğu zaman aç kaldıklarını, ürettiklerinden yiyemediklerini, satılan ürünlerin parasını alamadıklarını anlatmaktadır. Geçmişte "çok ezildiğini" anlatan bu kadınlar bugün inekleri, hayvansal ürünleri, tarlaları üzerinde "söz sahibi" olduğunu ifade etmektedir. İnek alım satımında erkekler bir danışma rolündedir:*"İneklerin kâhyası kadındır, o bakıyor o karar verecek tabii."(K, 65)* Çocuklar, bu konuda annelerinin babalarına destek olmak için hayvan beslediği bilgisini vermektedir. "Borçları kapatmak" için inek sayısının artmasını teşvik eden erkekler vardır. Hayvan alımına karar verme ve hayvan seçmede kadınların, fakat satımda erkeğin daha etkili olduğu görülmektedir. Kadının emek verdiği ineklerle kurduğu duygusal bağ, erkekler için söz konusu değildir.

Kadınların bütün bakımını üstlendikleri inekler konusunda karar alıcı olduklarını düşünmeleri önemli bir gelişmedir. Hayvancılıktan elde edilen geliri kadın, eşinin ve evlatlarının borcu için verebilmektedir. Gözlemlediğimiz bir durum da kadının elde ettiği parayı yine inekleri için yem ve ot alarak harcamasıdır. "İnek" kadınların yaşamında sanılandan daha fazla yer tutmakta ve kadın inekler için yaptığı harcamanın ev için büyük bir katkı olduğunu düşünmektedir.

3. Kadına Ait Görülen İşlerle Erkeğe Ait Görülen İşlerin Karşılaştırılması

a) Yaygınlık açısından: Yaygınlık ve nadirlik

Yaylacılık faaliyetlerinin temel üstlenicisi olan kadının birçok sorumluluğu alabilmesi, her işin aynı zamanda bir kadın işi olabildiği kabulünü de getirmektedir. Yaylada kadının da bahçe tamiri, kütük yarma gibi temelde erkek işi olarak algılanan işleri bile yaptığı gözlemlenebilmektedir. Böyle olunca yaylacılığın kendisi kadına ait bir alan olmaktadır. Nitekim eşi ve yetişkin oğulları yaylaya hiç uğramayan kadınlar olagelmiştir. Kadın işlerinde bu sebeple bir seçicilik yoktur ve bu işler hayatın her alanını kuşatmaktadır. Kadının üstlendiği işlerin günlük, sürekli ve sık sık tekrar eden işler olmasına karşılık, yaylada erkeğin yapmayı tercih ettiği ve ondan beklenen işlerin (çocukluk döneminde yapılan çobanlık dışında) nadir yapılan işler olduğu görülmektedir. Erkeğin iş yapmadaki tercihleri de yaygın bir alana karşılık gelmemektedir. Kısaca erkek işleri bazı özel zamanlarda bazı özel şekillerde yapılan işler olmaktadır. Bu özel işlerin özel bir de aleti vardır. Örnek verecek olursak; erkeklerin ot kesmede tercih ettiği "tırpan" sadece düz, taşlıksız çayırlarda; kadının kullandığı orak ise eğimli, düzensiz, karışık arazilerde ve her

zaman kullanılabilir. Motor, ağaç devirmede ve kütük kesmede kullanılır. Kadınların kullanımındaki tahra ve baltanın kullanımı ise daha geniştir. Erkekler odunu omuzda taşımaktadır. Omuzda en fazla birkaç odun veya mertek taşınabilir. Geri kalan bütün malzemeler sırtta taşımaya uygundur ve kadınlar tarafından taşınır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yaylada erkeğe dair dar bir iş sahasının tanımlanması, erkeğin yaylada nadir bulunmasıyla uyumludur.

b) Beden duruşu açısından: Eğilmek ve eğilmemek

Yayladaki işler incelendiğinde birçok işin eğilir pozisyon gerektirdiği görülecektir. Kadın işi olarak yorumlanan orakla ot biçme, bahçe temizleme, ısırgan otlarını sökme, inekleri sağma, ahırı temizleme, sütle ilgili diğer üretim işleri daima eğilmek bazen çömelmek gerektiren, yerle yakın teması olan işlerdir. İlkel, zahmetli ve "eğilir" pozisyon gerektiren işlerin kadın işi olarak algılanması, geleneksel "itaat eden, hizmet eden, boyun eğen" kadına imajıyla uyumludur. Erkeğin iş yapma tercihlerinde (tamir ve makine bakım işleri hariç) vücudu dik tutma şeklinde karakteristik bir görüntü mevcuttur. Odun işlerindeki tercihler bunun çarpıcı bir örneğidir. Ağaç devirme ve mertek yapma için ormana giden erkek, motor kullanır ve yüksek dallarla ilgilenir. Yakacak olarak ikincil kıymette olan komar çalısı, gürgen, çam dalı gibi malzemeler kadın tarafından budanır, toplanır ve taşınır. Yine evin önünde motorla kesilen odunları toplayıp dizmek de kadının işidir. Ot kesmede erkeğin tırpanı tercih edip orağı akla getirmemesi de eğilmekle ilişkilidir.

Eğilmeme durumunun en önemli yansıması yük taşıma konusundadır. Yük taşımak, kadınlıkla ilişkilendirilmiştir. Birlikte bir yere hareket edildiğinde malzemeleri ve azığı kadın taşımaktadır. Erkeğin çarşıdan alıp arabayla getirdiği ağır yükleri yol kenarından alıp eve taşıyan kadın olmaktadır. Dahası, geçmişte ev yapımıyla ilgili anlatımlarda, erkeğin yayladaki en başat rolü olan "ev inşa etmek" işinde de kadınların kum ve taş taşıma işini üstlendiği görülmektedir. Bugün yapı inşa sürecinde makinelerin, taşıma araçlarının devreye girmesi ve geniş çaplı bu işlerde yevmiyeci çalıştırılması kadınların yükünü azaltmıştır.

Sırta çuval yükleme, sepet yükleme gibi türlü şekilleri olan yük taşıma, kadının "taşıyıcı, yüklenici, toparlayıcı" rolünün bir parçasıdır. "Yük taşımanın cinsiyeti"ne yönelik bu algı çocukluktan başlayan bir süreçtir. Kız çocuğunun yük taşıması için kısa ve renkli ipler edinilmiş, bu iş onlara benimsetilmiştir. Bir erkek için "iple sırtına almak suretiyle" yük taşıma, bugün de gururla yapılacak bir iş olarak görülmemektedir. Çocukluğunda yaylacılık yapan, yüksek eğitim ve iş sahibi olma sebebiyle yayladan uzak kalan genç erkekler için de bu durum değişmemiştir. Erkeklerin yük taşıması ancak eğilmeme gerektiren pozisyonlarda olmaktadır. Omuzda mertek taşıma ve el arabasıyla taşıma buna örnektir. Bebeği sırtında taşıyan kadın görüntüsü çok bilindik bir görüntüyken aynı taşıma şekli erkeklerde hemen hiç görülmemektedir.

c) Kullanılan alet açısından: İlkel ve gelişmiş

Kadınların makine kullanımıyla ilgili çok aşama kaydettiği bilinmektedir. Ev içi rolleriyle uyumlu olarak kadınlar ev teknolojileriyle ilgilidir ve sorumluluk almaktadır. Süt

krema makinesiyle 1970'li yıllarda tanışan yöre kadını her gün kullandığı bu makinenin her türlü bakımından sorumludur. Buzdolabı gibi ev eşyaları da alışıldık unsurlar olmuştur. Bununla birlikte kadınların ilkel aletler konusunda erkeklerden daha ustalaşmış olduğu görülmektedir. Orak, el tahrası, taşıma ipi, virka(dirgen) gibi ilkel aletler sadece kadına ait görünmektedir. Erillik ve teknoloji arasında üretilmiş olan doğal ilişki (SAVCI, ?:134) kadınların çeşitli kesici aletlerle arasına mesafe koymadığı halde motor kullanımına belirsiz bir mânia oluşturmuştur. Motorla yapılacak işler için erkek yardımı beklenmektedir. Zahmetten çok bilgi ve ehliyet gerektiren motora verilen anlam, erkeğin hiyerarşik üstünlüğünün bir göstergesi olmaktadır. Yaylacı kadınların, erkeğe ait görünen birçok teknolojik unsurda olduğu gibi araba kullanmayı, anten ayarlamayı düşünmemiş olması da bu teknolojik sınır algısının bir yansımasıdır.

d) Kirlenme ihtimali açısından: Kirli ve temiz

Günlük işleri kirlenme ihtimali açısından karşılaştırdığımızda kadına düşen işlerin daha fazla kirlenme ihtimali barındırdığı görülmektedir. Erkeklerin yanaşmadığı, kadına ait görülen bir iş alanı olarak ahır, en fazla kirlenme ihtimali barındıran yerdir. Bu yüzden kadınlar ahır için özel bir giysi kullanırlar. Bunun gibi bahçeden ot kesme de ağriken otunun keskin kokusundan dolayı elbise değiştirmeyi elzem kılar. Hoş kokulu olmayan bu mekânlara erkeğin girişi sınırlıdır. Genel olarak erkeklerin ev dışında giydikleri dış kıyafetleri kadınlarınkinden daha az yıpranmaktadır. Ot kesme, gübre taşıma gibi yerle teması sık olan, kirlenme ihtimali yüksek işlerin sorumlusu olan kadın, erkeğin yaptığı işlerin ardından da temizleyici toparlayıcı olarak görev almaktadır. Erkekler arasında gübre taşımanın en zor iş olarak görülmesi "kirli alan" algısının bir uzantısıdır. El arabalarının devreye girmesiyle erkek eli gübre taşıma işine az da olsa dahil olabilmiştir.

e) Zaman alma açısından: Uzun süreli ve kısa süreli

Yetişkin erkeklerin etkin olduğu işler genellikle kısa sürelidir ve bir veya birkaç defaya mahsus, tekrarı az olan işlerdir. Erkeklerin bu işler için birkaç gün yaylada kalması gerekecektir. Kadınların işleri ise sık tekrarlanan ve zaman alan işlerdir. Erkeğin işleri kadının alanına göre daha kısa sürmekte ve "bitmekte"dir.

f) Zaman duyarlığı açısından: Sabit ve değişken

Yayla kültürünün baş aktörü olan kadınlar yıllık, aylık ve günlük zaman dilimlerine hassastır. Yörede "Koca karı ayları" adıyla bilinen ve miladî takvimden 13 gün geriden işleyen eski takvim kadınlar arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Kadınlar hayvanlarının gebeliklerini, ekme biçme zamanlarını bu takvime göre takip etmekte ve ayarlamaktadır. Ayrıca ahıra iniş, ineklerin yemlenişi, çobanlık gibi günlük işlerin saatleri sabit olmaya yakındır. Gün içinde işler "planlı, düzenli" bir şekilde seyretmektedir. Erkekler için ise yayla genellikle daha serbest zamanlara karşılık gelmektedir. Erkek işlerinin zamana duyarlılığı nispeten azdır. Yağmurun yağması veya başka sebeplerle ertelenebilir. Kadınların işi ise genellikle ertelenememekte, kadınlar da işleri ertelemek istememektedir. Bu yüzden yağmurun, soğuğun içinde de devam eden işler kadın işi olmaktadır.

g) Sahiplenme ve sorumluluk açısından: "yardımcı olma" ve "yardım görme"

Yaylacılıkla ilgili faaliyetlerde erkeğin işin üstlenicisi olarak değil "işe yardımcı olmak" olarak konumlanışı, işlerin kadın işi olarak algılanmasının sonucudur. Yaylacılığın merkez unsurunu oluşturan "ineğin" kadına aitliği, kadının sorumluluğunda görülmesi, erkeğin bu alanda varlık göstermesini engellemektedir. İnekle ilgili uğraşlar "ineği sevmek" de dâhil kadının alanındadır. Kadın yaylayla ilgili meseleleri sahiplenmiştir. (Bu konuda bkz. Arıkan, 1988:s.13). Kadınların, kendi çocukları hakkında eşine "çocuklarımız" veya "çocukların" şeklinde bahsedebildiği halde, ineklerden bahsederken her zaman "ineklerim" ifadesini kullanması çok manidardır. Erkeğin inekle ilgisi parasal mevzularda, alım satım konularında olmaktadır. Alım satım işinde kadınlar genellikle eşlerinden tasdik ve aracılık beklemekte, ayrıca inekler için yem aldırmaktadır. Ahırla, bahçeyle ve "paksa"yla (ot saklama yeri) ilgili tamir işleri erkeğin inekle ilgili başlıca işleridir. Geçmişte, kadın için düğün takıları gibi birer "yönetimsiz mülkiyet" konusu olan inekler ve süt ürünleri hakkında bugün kadının sözü daha çok geçmektedir ve bunda aile yapısının değişmesi etkilidir. Çekirdek aile yapısının oturması ile üst soyun ekonomik denetimi ortadan kalkmıştır.

Sonuç

Yaylacılık kültür hayatımızın önemli bir kesiti olarak kadının ve erkeğin toplumdaki konumlanışının bir yansıtıcısıdır. Yayla işlerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiği bu çalışmada yayla işlerinin üstleniciliği, cinsiyetler arası işbölümüne yönelik algılar sorgulanmış, yayladaki günlük iş yükünün kadına ve erkeğe ait olma yönü değerlendirilmiştir. Yaylada kadınlar, günlük yayla işlerinin baş sorumlusu ve üstlenicisi olarak öne çıkmakta, işleri planlamakta ve yürütmektedir. Erkeklerin yayladaki varlığı bir "destek ve yardım" anlamı taşımaktadır. Kadının emeği yaylacılığın tümünü kuşatırken erkek işlerinde seçicilik ve seçkinlik söz konusudur. Erkeğin ve kadının işlere yaklaşımı ve yakıştırılışı, kullanılan aletlerle, beden pozisyonlarıyla, zaman ve sıklık durumlarıyla, sahiplenme algısıyla karakterize bir yapı arz etmektedir. Cinsiyetler arası hiyerarşik anlamlandırma, işlerin mahiyetini, sıklığını, zorluğunu ve statüsünü erkek lehine etkilemektedir.

Yaylacı kadınlar, artık sönüşe geçmiş olan yayla kültürünün de son temsilcileri olmuşlardır. Kadınların bilinçlenmesi, maddi açıdan kendini daha özerk ve güçlü hissetmesi, evlatlarını büyütüp yalnız kalması gibi sebepler, yayladaki iş yüküne rıza göstermesini engellemektedir. Yayla işlerinin adil olmayan taksimine karşı genç ve orta nesilde de bir tepki görülmektedir. "İnek sağma, ahır temizleme, ahırın gerisini atma, gübre taşıma" gibi işlerin kadına ait işler olmasının yeni nesilde sürdürülebilirliği zayıf görülmektedir. Yaylacılık yapan ve geçmişte yapmış olan aileler çocuklarının bu işleri yapmasını düşünmemektedir. Gençler için de yaylacılığın iyi yanları, yayla işlerini devamlı surette yüklenme konusunda yeterince istek uyandırmamaktadır. İnek bakımıyla ilgili işlerin "kaba, sevimsiz" olarak değerlendirilmesi ve "hijyen" açısından sıkıntılı bulunması, yaylacılığın geçim temin etmede iyi bir yol olarak görülmemesi de bunun bir sebebidir.

Değişen sosyo-ekonomik şartlar ve yeni aile düzeni işler konusunda yeni bir paylaşımı gündeme getirmektedir. Yaylacılığın, eski yayla işlerinin devam etmesinde kadın ve erkeğin bu hayat içindeki konumlanışları artan bir şekilde sorgulanmaktadır. Doğal hayatın sütü üreten ineği beslemekten geçmediği tatilci yayla anlayışında, hem işlere hem de işbölümüne dair olumsuz fikirler etkilidir. Geleneksel yaylacılıktan "ineksiz" ve tatilci yaylacılığa doğru gerçekleşen dönüşümde modern tüketim alışkanlıklarının payı olduğu kadar geleneksel işbölümü yaklaşımının zamanımıza uyarlanamazlığı da göz ardı edilmemelidir.

Resim 1: *Yük taşıyan yaylacı çocuklar*

Resim 2: *Çobanlık yapan bir çift. Kadının giyimi, yayladaki iş üstlenici konumunu yansıtmaktadır.*

Resim 1: *Aşağı Çağrankaya Yaylasındaki son yaylacılardan bir kadın.*

Çalışmamızın bize gösterdiği temel bulgulardan biri, yayla kültürünün devamı konusunda hayvancılıkla ilgili teknolojilerin ve erkek işgücünün devreye girmesinin elzem olduğudur. Artık kadınların da tüketici olmayı tercih etmeleri, kadınların çabalarıyla devam

eden ve "külfet" olarak görülen geleneksel yaylacılığın bitişi demek olacaktır. Yayladaki bugünkü durumun hem *"kadınlar artık ezilmiyor"* olduğu için iyi, hem de *"yaylacılık yapılmıyor"* olduğu için kötü bir tablo olarak yorumlanması, karşı karşıya kalınan açmazları yansıtmaktadır. Yaylacılık sevilmekte ama işbölümü ve işlerin ağırlığı insanî bulunmamaktadır. Geleneksel yapıdaki kadın aleyhine gerçekleşen işbölümünün sürmesi zamanın ruhuna uygun görülmemekte, "kadın işi- erkek işi" algılayışında bir dönüşümü gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir bir yayla kültürünün oluşması bu açmazların çözülmesine bağlıdır.

KAYNAKLAR

Kitap:

Bakırezer, G., Demirer, Y. (2009) *Trabzon'u anlamak.* İletişim, 2009 - 429 Sayfa

Ekici, M. (2019). *Soylamalar ve 13. Boy: Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Erder, T., Abadan Unat, N. , Kandiyoti, D., Kıray, M. B. (1982). *Türk toplumunda kadın*. İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.

Eröz, M. (1991). *Yörükler,* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Savra, G. A., Demiryontan, N. T. (2008). *Kadının görünmeyen emeği, maddeci bir feminizm üzerine.* İstanbul: Yordam Kitap

Tekeli, Ş. (1995). *Kadın bakış açısından 1980'ler Türkiye'sinde kadınlar*. Ankara: İletişim Yayınları

Makale:

Arıkan, G. (1988). Kırsal kesimde kadın olmak, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), s.1-16.* Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41160/497777

Doğanay, H.,Coşkun, O. (2013) Türkiye yaylacılığındaki değişme eğilimleri ve başlıca sonuçları, *Doğu Coğrafya Dergisi, 18 (30), 1-28.* Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/27035

Savcı, İ., (2015). Toplumsal cinsiyet ve teknoloji. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi SBF Dergisi 54(1), s.124-142.* Erişim adresi: acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2452/3214.pdf+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr

Danışma kaynağı:

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (2019). *İşbölümü maddesi.* Erişim adresi: http://www.tubaterim.gov.tr/

TÜRKÜLERDE YAYLA VE YAYLACILIK

HİGHLAND AND TRANSHUMANCE İN FOLKSONGS

Cengiz GÖKŞEN[*]

Damarında akan Türk'ün kanıdır.
Göğsünü kabartan Türk'ün şanıdır;
Yayla Türk'ün canı, öz vatanıdır,

Sarmaşır güneşle, öpüşür ayla,
"Yaylalar içinde Erzurum yayla"
(H. N. Zorlutuna)

Özet

Türkülerin en önemli özelliği halkın duygu ve düşüncelerini dile getirmesidir. Türk halkı, içinde bulunduğu durumlar ve yaşadığı olaylara bağlı olarak ortaya çıkan sevinçlerini, hüzünlerini, ümitlerini, yeislerini, kabullerini, protestolarını türkülerde dile getirmiştir. Türküler sadece halkın duygu ve düşüncelerini değil, aynı zamanda halkın günlük hayatına ve yaşadığı coğrafyaya ait unsurları da yansıtır. Günlük hayatta yapılan işler, kullanılan eşyalar, yaşanılan yerler türkülerde yer bulmuştur. Bu durum bugüne kadar böyle olduğu gibi, bundan sonra da böyle olacaktır. Bu yüzden bir bölgenin türkülerine veya bir halkın türkülerine bakarak o coğrafyada yaşayan insanların kültürel dokularını deşifre etmek mümkündür.

Yaylacılık, Türk kültüründe geçmişten günümüze varlığını devam ettiren olgulardan biridir. Geçmişte tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu dönemde olduğu gibi bugün de ülkemizde yaylacılık devam eden bir olgudur. Hayvancılıkla uğraşan insanlarımız temelde hayvanlarına daha iyi besin alanları bulmak için yaylalara çıkarken, şehir merkezlerinde, özellikle Akdeniz coğrafyasında sahil kesiminde, yaşayanlar sağlıklı yaşamak için yaylalara çıkmaktadırlar. Kısacası yaylacılık Türk toplumsal hayatının bir geleneğidir. Bu bağlamda, yer adlarından bitki adlarına, yaylalarda yapılan çeşitli iş ve faaliyetlere kadar birçok unsur türkülerimizde yer almıştır. Bu durum, çevreyle insan arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından da manidardır. Bu bildiride, türkülere konu olmuş yaylalar ve bu yaylalarda yapılan faaliyetlerle ilgili tespitler yapılacaktır. Çalışmanın amacı, yaylaların türkülerimize konu oluş biçimini ve yaylaların insanlar üzerindeki etkilerini göstermektir.

Anahtar sözcükler: Türkü, yayla, yaylacılık, Türk kültürü

[*] Prof. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi , Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cengizgoksen@osmaniye.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7838-7220

Abstract

The most important feature of folk songs is that people express their feelings and thoughts. The Turkish people expressed their joy, sorrow, hopes, acceptions and protests in folk songs due to their situations and events. Folk songs reflect not only the feelings and thoughts of the people, but also the elements of the daily life and the geography of the people. Works performed in daily life, goods used, places lived in folk songs. This has been the case so far, and so on. Therefore, it is possible to decipher the cultural fabric of people living in that region by looking at the folk songs of a region or the folk songs of a people.

Transhumance is one of the phenomena that have survived in Turkish culture from past to present. As in the past when agriculture and animal husbandry were widespread, transhumance is an ongoing phenomenon in our country. While our people dealing with animal husbandry go to the highlands to find better food areas for their animals, the people living in the city centers, especially in the Mediterranean region, go to the highlands for healthy living. In short, transhumance is a tradition of Turkish social life. In this context, many elements from place names to plant names to various works and activities in the plateaus have been included in our songs. This situation is also significant in terms of showing the relationship between the environment and human. In this declaration, the plateaus subject to folk songs and the activities carried out in these plateaus will be determined. The aim of this study is to show how plateaus are the subject of folk songs and effects of plateaus on people.

Keywords: Folk song, plateau, transhumance, Turkish culture.

Giriş

Türküler, halkın hayatından kaynaklanır. Halk hayatında cereyan eden olumlu veya olumsuz her türlü sosyal olay, duygu, düşünce, sevinç, üzüntü, kin, nefret, umut, yeis, eleştiri, protesto bir şekilde türkülerde yansır. Bu bağlamda türkülerin en önemli özelliği, halkın haleti ruhiyesi yanında duygu ve düşüncelerini yansıtmasıdır.

İnsanlar, içinde bulunduğu durum ve yaşadığı olaylara bağlı olarak ortaya çıkan sevinçlerini, hüzünlerini, ümitlerini, yeislerini, kabullerini, protestolarını, acziyetini, iç çatışmalarını çeşitli şekillerde dışa vururlar. Ağlamak, bağırıp çağırmak, bayılmak, bir şeyleri kırıp dökmek, üstünü başını yırtmak, susmak gibi davranışlar, insanların ruhsal veya sosyal bakımdan yaşadığı duygusal çöküntü veya coşku patlaması sırasında sergiledikleri davranışlardan bazılarıdır. Bu dışa vurum vasıta ve şekillerinden biri de türkülerdir.

İnsanın her olay ve durum karşısındaki tepkisi aynı değildir. Birçok olay ve durumun niteliği insanların tepkisinin niceliğini ve niteliğini de belirlemektedir. Bu durum aynı zamanda türkülerin de niteliğini ve niceliğini, yani ezgisini ve muhtevasını şekillendirmektedir. Bu bağlamda, türküler aynı zamanda bir iletişim vasıtası ve biçimidir. Türkü söyleyen kişiler, iç dünyalarında belli bir dinginlik yaşarken aynı zamanda psiko sosyal durumlarıyla ilgili olarak çevreleriyle iletişim kurarlar. “Derdini söylemeyen derman

bulamaz", "Küpün içinde ne varsa dışına o sızar", "Dervişin zikri neyse fikri odur" ve "Demiri nem insanı gam çürütür" ata sözlerinde belirtildiği üzere, türküler vasıtasıyla sıkıntısını dile getiren kişi, bir taraftan rahatlarken aynı zamanda içinde bulunduğu durumu da çevresine bildirmiş olur.

Türküler sadece halkın duygu ve düşüncelerini değil, aynı zamanda halkın günlük hayatına ve yaşadığı coğrafyaya ait unsurları da yansıtır. Halkın günlük hayatında yaptığı işler, kullandığı eşyalar, sosyal ve ekonomik faaliyetleri, yaşadığı yerler türkülerde yer bulur. Bu bağlamda, türküler, Halkbilimi yanında, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji, Müzik, Tıp gibi insanı merkeze alan bütün sosyal ve beşerî bilimlerin inceleme alanına girerler. Tuncel, Halk türkülerinde doğa tasvirlerine sıkça rastlandığını, ayrıca Türkiye'nin fiziki coğrafyası yanında, beşerî ve iktisadi coğrafyasına ait, kır ve şehir yerleşmeleriyle, gurbetçilikle, ekonomik coğrafyayla ilgili unsurların dikkat çektiğini belirtir (2015: 299-300). Bu durum bugüne kadar böyle olduğu gibi, bundan sonra da kuvvetle muhtemel böyle olacaktır. Bu yüzden bir bölgenin türkülerine veya bir halkın türkülerine bakarak o coğrafyada yaşayan insanların kültürel dokularını deşifre etmek mümkündür.

Yaylacılık, geçmişte tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu dönemde olduğu gibi, bugün de ülkemizde devam eden bir olgudur. Hayvancılıkla uğraşan insanlarımız temelde hayvanlarına daha iyi besin alanları bulmak için yaylalara çıkarken, şehir merkezlerinde, özellikle Akdeniz coğrafyasının sahil kesiminde, yaşayanlar yaz günlerinin aşırı sıcak ve nemli ortamından kurtulmak ve daha sağlıklı yaşamak için yaylalara çıkmaktadırlar. Köyde evi, yeri, yurdu olmakla birlikte, daha konforlu bir hayat veya çocuklarını okutmak için kışı şehirde, yazı köyünde geçirenler de bir şekilde yaylacıdır. Kısacası yaylacılık, Türk içtimai hayatının bir geleneğidir. Bu bağlamda, yer adlarından bitki adlarına, yaylalarda yapılan çeşitli iş ve faaliyetlere kadar birçok unsur türkülerimizde yer almıştır. Bu durum, çevreyle insan arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından da manidardır.

Bu bildiride, TRT Türk Halk Müziği Nota Arşivi'nde kayıtlı bulunan türküler içinde yer alan yayla türküleri ve bu türkülerdeki muhteva unsurları: türkülerde adı geçen yaylalar, eşyalar, özel adlar, yiyecek ve içecek adları, giyecekler, yapılan işler, hayvan ve bitki adları ve konular tespit edilecektir. Nitel bir çalışma olan bu bildirideki veriler literatür tarama ve doküman analizi yöntemiyle elde edilmiştir. Çalışmanın amacı, yayla türkülerinde dile getirilen unsurları ve yaylaların türkülere konu oluş biçimlerini ve bu vesile ile yaylaların insanlar üzerindeki etkilerini göstermektir.

Türkülerde yayla ve yaylacılık

Türkü tanımlarına baktığımızda en çok vurgulanan hususlardan biri, türkülerin halkın ortak yaratmaları olduğu ve türkülerde halkın duygu ve düşüncelerinin dile getirildiğidir (Yakıcı, 2013: 53-58). Mirzaoğlu'nun belirttiği gibi, halk türküleri, bir toplumun günlük yaşamına ilişkin çeşitli görünümleri yansıtırken, ait oldukları kültürel geleneklerini, sosyal ve kültürel değerlerini de yansıtırlar ve günümüze iletirler (2015: 107). Türk halkının bütün

hayat sahnelerine ait örnekler bulabildiğimiz türküleri incelediğimizde, bazı türkülerin yayla ve yaylacılıkla ilgili olduğunu görürüz.

Yaylaların bugüne kadar türkülere, şiirlere veya başka kültürel etkinliklere konu olmasının sebeplerinden biri, toplumsal hayatımızdaki işlevleridir. "Yaylaya asıl kimliğini kazandıran fiziksel özellikleri değil, onun sosyal hayat içindeki konumu, yani beşerî yanıdır. Her varlığın insanla olan ilişkisi ve bunun düzeyi onun gerçek ve geçerli kimliğinin oluşmasını sağlar." (Çelik, 2015: 59). Halkın hayatında yaylaların hususi bir karşılığı olmasa türkülere, şiirlere, efsanelere vs bu denli konu olmazdı. Shakespeare'in "Bir milletin türkülerini yapanlar, kanunlarını yapanlardan daha güçlüdürler" şeklinde belirttiği gibi, günümüz insanının bilimsel etkinliklerle yapmaya çalıştığı, yaylaların insanlığın sosyo ekonomik ve sosyo kültürel hayatına sağladığı katkılara ait, farkındalık oluşturma çabalarını, geçmişin insanı, insanın gönül teline dokunarak edebi ürünlerle yapmıştır diyebiliriz.

Türküler, tezahürleri itibariyle ferdi bir nitelik taşısalar da yakıcısının, çığırıcısının dilinden kendi gibi düşünen milyonların gönlünün ve zihninin tercümanıdırlar. Bu yüzden türküler sınır ve sınırlama tanımaz. "Türküler, tabiatları icabı yereldirler; coğrafyasıyla, insanıyla, ezgisiyle, ritmiyle yöreyi yansıtırlar fakat işledikleri konu, yakaladıkları tema ve yansıttıkları tema evrenseldir. Onları sürekli hale getiren de bu büyüdür." (Açıkgöz, 2009-2010: 10)

İnsan doğa ilişkisinin en samimi, gösterişsiz ve özlü ifadelerini türkülerde buluruz. Tabiat türkülerde sanat yapmak için bir dekor veya tual, bir araç değil, doğrudan içinde yaşanan canlı mekandır. Bu durumun en tipik görüldüğü mekanların başında ise yayla türküleri gelir. Türkülerin, yayla-insan ilişkisinin en güzel yansıdığı edebi ürünler olduğunu söylesek abartmış olmayız. Çünkü diğer hiçbir türde insan hayatı türkülerdeki kadar canlı, diri ve sıcak değildir. Bu tür türkülerin en güzel örneklerini Karacaoğlan ve Âşık Veysel gibi konar-göçer veya kırsal hayatın içinden çıkmış âşıkların türkülerinde görürüz. Türkülerin hayatımızı riyasız ve samimi biçimde yansıtmalarından olsa gerek ki Tanpınar, Anadolu'nun romanını yazmak isteyenlerin ona mutlaka türkülerden gitmeleri gerektiğini belirtir. (Tanpınar, 1988: 105) Çünkü bizim türkülerimiz halkın bir kısmının, bir zümrenin değil, topyekûn bir milletin hikâyesidir.

Gemuğluoğlu, 1959 yılında yazdığı *Türkülere Merhaba* adlı yazısında, türkülerde halkın, milletin; ince, yüce, ulvi, afif, hafif, çılgın, şehvetli, avare tarafları ve kırılan, küsen, kaçan, dışına kaçmak istedikçe kendi içine büzülen, küçük ilgiler bekleyen yönüyle insanın olduğunu; şiirin, hikmetin, yaşama kurallarının, ahlakın, törelerin, geleneklerin ve en mühimi yüreğimizin ve gönlümüzün olduğunu belirtir. Sözü uzatmadan türkülerde insanın, Hakk'ın büyükşehirlerin hanlarında veya yıkılarında söylenenlerin; küçük ve unutulmuş kasabaların bir göz odalarında, damlarında, yazılarında, ak doruklu dağlarında, sarı çiçekli yaylalarında, boz bulanık su başlarında söylenenlerin ve rüyaların olduğunu söyler (2015: 130-131). Akbaş, türküleri bir toplumu bütün unsurlarıyla içine alan nara benzetir. Nasıl narın kabuğu kırıldığında içinden kanlı canlı, muhteşem bir dünya çıkarsa, edebiyatçı için türkülerin dünyası, bu dünyanın ruhu tükenmez kaynaklarından biridir (2009-2010: 17).

Türküler, en önemli kültür taşıyıcı edebi ürünlerimizdendir. "Yazılı olarak kayda geçirilemeyen, olay, olgu ve problemlerin, türkü formunda ve müzik eşliğinde, hafızada çok kolay ve en az kayıpla tutulabilmesi, Türkülerin bir müzik olgusu olmasının yanında, kolektif hafıza olmasını da sağlamaktadır." (Bulut, 2009-2010: 22). "Türk insanının düşünen, soran, seven, küsen, gülen, ağlayan kalbinin içi görülür türkülerde. Onlar bizim hayat hikâyelerimizdir. Bizi anlatır asırlardır." (Özbek, 2009). Bu bağlamda yayla türküleri, günümüzde veya geçmişte hayatı yaylak ve kışlak arasında geçen insanların günlük hayatının bir döneminin romanıdır. Kızıltuğ'a göre, bu ürünlerin hemen tamamı, yoğunlaştırılıp özetlenmiş hikâye ve romandır. Bu araştırılmamış ve üstünde durulmamış bir konudur... Halk türkülerimizi yaratanlar, efsanelerimizden başlayarak, destanlarımızı, tarihimizi, sosyal hayatımızı, hem de zamanın çok ilerisinde bir tutumla, saz eşliğinde, (kopuz, çeng, çöğür, ıklığ, yatuğan, nefesli çalgılar..) dile getirmişlerdir (Kızıltuğ, 2009-2010: 13).

Yayla ve yaylamak, yakın zamanlara, günümüzden 40-50 yıl öncesine kadar, Türk'ün hayatında bir yayladan çok fazla şey ifade ederdi. En kısa ifadesiyle halkın kahir ekseriyetinin tarım ve hayvancılıkla uğraştığı memleketimizde yayla demek istikbal demekti. Hem hayvan yemleri hem de ulaşım imkanları günümüzdeki kadar çeşitli olmadığından, yaylanız varsa hayvanlarınız çok ve semiz/zorlu, sizin başınız rahat, geleceğiniz bir yerde garanti demekti. Çünkü sizin bekanız hayvanlarınıza, hayvanların bekası ise yaylaya bağlı idi. Bu yüzden yayla demek geleceğinizin, bir başka ifade ile hayatınızın teminatı olan hayvanlarınızın sigortası demekti.

Yayla, Türk'ün hayatında sadece yılın belli bir kısmında günlük hayatın yaşandığı yer değildir. Çünkü yayla, birçok yerde senenin yarısından çoğunu geçirdiğimiz yerdir. Aynı zamanda yayla, hayvancılıkta mahsulün toplandığı, gelecek yılın ürünü için tohumun atıldığı yerdi. Yaylalar, hayvansal ürünlerin elde edildiği ve kış hazırlıklarının yapıldığı yerler olmaları yanında, hayvanların semizleştiği, satılacakların satıldığı, teke/koç vb katımların yapıldığı yerlerdir. Birçok dostlukların, birlikteliklerin temelinin atıldığı, çoğu zaman var olmak mücadelesinin kazanıldığı veya kaybedildiği yerdir yayla. Yayla yüzünden nice koç yiğitler yere serilmiş, gelinler dul, çocuklar yetim kalmış, niceleri bu tür cürümlerin faili olarak zindanlarda çürümüşlerdir. Bu yüzden yayla, bizim geçmiş hayatımızda bir yerleşim yerinden çok fazlasıdır.

Yaylalar, sadece ekonomik faaliyetlerin, hayvansal ürünlerin üretilip satıldığı, hayvanların semizleştiği, kışlık iaşelerin tedarik edildiği yerler değildir. Yaylalar, yeniden dirilişin, canlanmanın, hayat bulmanın, paylaşmanın gerçekleştiği; komşunun külüne muhtaç olunan, ataş alınmaya gidilen yerlerdir. Yaylalar özgürlük alanlarıdır. Sığırların ipten, koyunların ve kuzuların ağıllardan kurtulduğu yerdir. Çocukların, özgürce, başı boş koştuğu, oynadığı, düştüğü, belki acıyı ilk tattığı, düşüp başını yardığı, kolunu kırdığı, ilk defa bir işin ucundan tuttuğu, sorumluluk yüklendiği, annelerinin, ninelerinin, babalarının veya bir komşularının yaptığı kocakarı ilaçlarıyla ilk tedavi olduğu, ottan yapraktan yapılmış yemekleri ilk tattığı, kekik, yavşan, dağ çayı kokusunu ilk defa aldığı, kurda kuzuyu ilk kaptırdığı, tabiatın bizden başka da sakinlerinin olduğunu ilk tecrübe ettiği yerlerdir yaylalar.

Yaylalar, masal diyarlarına yolculukların başladığı, masal ülkelerine bazen gökyüzünden bazen yer altından gidildiği, hayallerimizin genişlediği, büyük ve küçüğün bir ölçüye denk geldiği yerlerdir.

Halkın hayatının, duygu ve düşüncelerinin en samimi yansıdığı türlerden biri türkülerdir. Türk insanının yayla hayatında yaşadığı olaylara bağlı birçok türkü teşekkül ettiği gibi, yaylalara çıkış ve dönüş yollarında yaşananlardan, yaylada günlük kullanılan eşyalara ve yaylalarda üretilenlerden tüketilen gıdalara kadar hayata dair birçok unsur türkülere konu olmuştur.

Edebiyat tarihimizde bugüne kadar elimize geçmiş en eski metinlerinden biri, tek dörtlük şeklindeki bir şiirdir. Bu metnin muhtevasının yaylayla ilgili olması, yaylanın ve yaylacılığın geçmişten günümüze hayatımızda ne denli önemli olduğunu ortaya koyması açısından oldukça manidardır.

Yençişan dağını yitirdik,
Kadınlarımızın güzelliğini aldılar,
Silanşan yaylalarını yitirdik
Hayvanlarımızın otlağını aldılar.

Dörtlükte yaşanılan bir olay sonrasında ortaya çıkan bir durum anlatılmaktadır. Şiirin yapısına, muhtevasına ve üslubuna baktığımızda başka dörtlüklerin de olabileceği anlaşılmaktadır. Dörtlükte dile getirilen duyguların ve yaşanan olayların bağlamı düşünüldüğünde bu dörtlüğün öncesinin veya sonrasının olması aşikardır. Bir sagu/ağıt örneği olan bu metinde, atalarımız, düşmanlarına yenilmelerinden ziyade, kaybettikleri Silanşan yaylası ve Yençişan dağı için üzülmektedirler.

Bu çalışmanın evreni TRT repertuarındaki türkülerdir. Sosyal medya üzerindeki arama motorlarından TRT repertuarındaki yayla türküleri tespit edilmiştir (http://www.trtnotaarsivi.com/thm.php17.09.2019). TRT Türk Halk Müziği Nota Arşivinde 4443[1] kayıt bulunmaktadır. Ancak arşivdeki iki numarada birden fazla türkünün notası kaydedilmiştir. 2546 nolu kayıtta 26, 1212 nolu kayıtta ise 8 farklı türkü notası bulunmaktadır. Türkü adlarını esas alarak yaptığımız araştırmada, TRT Türk Halk Müziği Nota Arşivi'ndeki 4443 türkünün 65'i yaylalarla ilgilidir. TRT arşivindeki türküler, ülkemizde söylenen türkülerin tamamı olmadığı gibi, adında geçmese de dörtlükleri içinde yayla adı geçen başka birçok türkü olması da muhtemeldir. TRT arşivindeki 4443 türkünün il ve bölgelere göre ve bunlar içinde yer alan yayla türkülerinin dağılımı şöyledir:

[1] Özbek, **Türkülerin Dili** adlı ansiklopedik eserinin kapak sayfasında çalışmasını TRT repertuarına girmiş ve yaygınlık kazanmış 5773 türkü metnini inceleyerek hazırladığını belirtmişse de biz elektronik ortamdaki TRT arşivinde bu sayıdaki arşive ulaşamadık.

Tablo I. *TRT Arşivindeki illere ait türkülerin ve yayla türkülerinin dağılımı*

Şehir Adı	*Türkü Sayısı*	*Yayla Türküsü*
Adana	40	
Adıyaman	14	
Afyon	68	1
Ağrı	27	
Amasya	36	1
Ankara	113	
Antalya	55	3
Artvin	30	1
Aydın	33	
Balıkesir	57	
Bilecik	68	
Bingöl	1	
Bitlis	20	
Bolu	24	
Burdur	93	5
Bursa	47	
Çanakkale	26	
Çankırı	53	
Çorum	42	
Denizli	86	5
Diyarbakır	85	1
Edirne	27	
Elazığ	77	
Erzincan	180	2
Erzurum	249	4
Eskişehir	68	
Gaziantep	34	
Giresun	65	2
Gümüşhane	20	2
Hakkari	3	1
Hatay	28	
Isparta	45	
İçel	41	2
İstanbul	23	
İzmir	53	
Kars	101	4
Kastamonu	63	
Kayseri	86	
Kırklareli	27	
Kırşehir	56	
Kocaeli	6	
Konya	67	1
Kütahya	64	
Malatya	77	
Manisa	94	
Maraş	29	
Mardin	6	
Muğla	77	3

Şehir Adı	*Türkü Sayısı*	*Yayla Türküsü*
Muş	12	
Nevşehir	44	
Niğde	21	
Ordu	63	3
Rize	62	3
Sakarya	5	
Siirt	3	
Sinop	23	
Sivas	315	3
Tekirdağ	19	
Tokat	105	4
Trabzon	88	6
Tunceli	17	
Şanlıurfa	119	1
Uşak	55	1
Van	53	
Yozgat	74	
Zonguldak	3	
Aksaray	12	1
Bayburt	39	
Karaman	1	
Kırıkkale	26	1
Batman	0	
Şırnak	0	
Bartın	12	
Ardahan	22	
Iğdır	7	
Yalova	0	
Karabük	19	
Kilis	13	
Osmaniye	0	
Düzce	0	
Kerkük	68	
Kıbrıs	11	
Azerbaycan	90	
Orta Anadolu	63	1
Kuzey Anadolu	3	
Doğu Anadolu	13	
Güney Anadolu	5	
Ege	7	
Karadeniz	12	
Rumeli	275	3
TOPLAM	**4463**[1]	**65**

[1] Olması gereken 4443 veya 4475'tir. Repertuarda bulunan türkülerin kayıt numarası sırası ile repertuarda bulunan türküleri saydığımızda aynı sayıya ulaşamıyoruz. Yukarıdaki fazlalıkları eklediğimizde bile Toplam'a eşitlenmemektedir.

Bu listeye göre yayla türkülerinin en çok görüldüğü şehirler Trabzon, Burdur, Denizli, Erzurum, Kars ve Tokat'tır. Yayla türkülerinin bölge ve yörelere göre dağılımına baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Doğu Karadeniz bölgesi (20), Göller Yöresi (16) ve Doğu Anadolu bölgesi (13) yayla türkülerinin yaygın olduğu yerlerdir. Yayla türkülerinin yaygın biçimde görüldüğü şehir ve bölgelerin topoğrafik yapısı ile hayvancılıkla ilgili faaliyetlerini dikkate aldığımızda sonuç şaşırtıcı değildir. Bir başka ifade ile söyleyecek olursak, hayvancılık yapılan ve hayvanların yaz aylarında beslenmesine uygun yüksek yerleşim alanlarına/yaylalara sahip olan yerlerde yaşanılan yayla hayatının yaygınlığına paralel olarak yayla türküleri de daha yaygın görülmektedir. Ancak Karacaoğlan gibi birçok şiir/türküsünde yaylaları ve yayla hayatını dile getirmiş bir âşığın yaşadığı coğrafya olmasına ve yaylacılığın bugün, hayvancılığa bağlı olmasa da, hâlâ canlı bir şekilde görüldüğü Adana/Çukurova bölgesine ait hiçbir yayla türküsünün olmaması dikkat çekmektedir. Benzer bir durumu özellikle küçükbaş hayvancılığın yaygın biçimde görüldüğü Güney Doğu Anadolu bölgesi için de düşünebiliriz.

Yayla türkülerinin muhtevasından ve söyleniş üslubundan anladığımız kadarıyla bu türkülerin büyük çoğunluğu erkek meclislerinin ürünüdürler. Türkülerin sözlerine baktığımız zaman erkekçe söylem daha hâkim. Bunun sebebi, yaylaya çıkıldıktan sonra erkekler kadınlara göre daha rahat olmalılar. Bu vesile ile hem kendilerine hem de başka işlere ayıracakları zamanları daha çok olur. Hayvanların bakımı, otlaması vs çeşitli sebeplerin yanında, yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı, erkekler daha fazla yayla türküsü söylemiş olabilir.

Kırsal hayatta işler genellikle kaba kuvvetle çözülür. Yaylaya göç gibi, yayla hayatı da tabiatla baş başa yaşanılan bir hayattır. Burada üretkenlik konusunda kadınlar daha yoğun bir hayat temposuna sahip olmakla birlikte, ev dışında yapılan işlerde ister istemez erkek daha aktiftir.

Tablo 2. *Yayla türkülerinin muhtevasında bulunanlar*

Sıra ve Rep. No	*Türkü*	*Yöresi*	*Yayla adı*	*Eşya adı*	*Özel ve kişi için adlar*	*Yiyecek içecek*	*Giyecek*	*Yapılan iş*	*Hayvan/ bitki*	*Konu/Tema*
1-35	Yaylalar İçinde Erzurum Yayla	Şanlıurfa	Erzurum yayla		Nazif			Adam vurmak/cinayet		Adam vurma
2- 82	Yayladan Gelirim Yüküm Üzümdür	Sivas	Yayla	Yük	Yaylanın kızları, komşu kızı	Üzüm Erik		Yayladan gelmek		Yayladan gelmek
3- 97	Ay Akşamdan Işığdır	Erzurum	Yaylalar	Şimşir kaşık				Kız kaçırmak		Sevdalanmak
4- 164	Yaylanın Soğuk Suyu	Giresun				Yaylanın soğuk suyu		Üç günlük gelin iken selam yollama	Domuz	
5- 172	Yayladan Çıktım da Kamalar Parlar	Gümüşhane	Yayla Uğurlu Arduçluk Alansa dağı Kelkit	Kama /martin				Adam vurma Doktor yara sarma		Adam vurma/cinayet
6- 193	Yaylanın Çimenine	Trabzon	Yaylanın çimeni		Çeçen kızı		Al ve kırmızı giymek	Kuzu yaymak Dağ çıkmak, gül nergis toplama	Kuzu	Yaylada kuzu otlatmak
7- 211	Yaylalarda Üç Atım Var Binilir	Kars	Yaylalar		Türkmen kızı	Et, süt, bal/ Elma, ayva, nar		Yaylalarda al, doru, kır, ata binmek. Yaylalarda et, süt bal yemek	Elma, ayva, nar	Yayla hayatı

Sıra ve Rep. No	Türkü	Yöresi	Yayla adı	Eşya adı	Özel ve kişi için adlar	Yiyecek içecek	Giyecek	Yapılan iş	Hayvan/ bitki	Konu/Tema
8- 262	Yayla Yollarında Galdım Yalınız	Muğla	Yayla yolu		Ak kız			Yayla yolunda yalınız kalma	Ardıç	Yayla yolculuğu
9- 309	Nasip Olsa Gine Gitsem Yaylaya	Sivas	Yayla		Suna boylu Mevla /Yaradan Yayla kızı	Pınar gözü	Telli poşu	Yaylaya gitme	Sürü, körpe kuzu	Yaylaya gitme
10- 328	Yaylalar İçinde Erzurum Yayla	Aksaray	Erzurum yayla		Osman			Adam vurmak		Adam vurmak, cinayet
11- 457	Ayşenin Evleri Yayla Yolunda	Afyon	Yayla yolu	Zil	Ayşe		Etekçek, dökmeli don	Ayşe'yi yayla yolunda beylerin oynatması		Ayşe'yi yayla yolunda beylerin oynatması
12- 493	Yayla Yollarında Yürüyüp Gelir	Burdur	Yayla yolları	Davul, zurna, tüfek	Gelin Ayşe, Fatma, Gülsün, İnce belli kız	Yoğurt	Allı şalvar	Yayla yolları Ayşe, Fatma, Gülsün diye ünlemek Oda döşemek	İnekli, sinekli, Menekşe, nane	Yayla yolları Ayşe, Fatma, Gülsün diye ünlemek Oda döşemek
13- 505	Âşığın Yaylası Derler Otağı	Konya	Âşığın yaylası otağı		Yavru			Âşığın otağının yaylası olduğu belirtme		Âşığın yaylası
14- 657	Şu Karşı Yaylada Göç Kater Kater	Erzincan	Yayla					Göç	Kervan	Sevgiliden ayrılma
15- 1050	Yaylam Otun Nedendir	Gümüşhane	Yayla	Yayla tapısı	Şurutlu, Kel Apır, Eşmede			Yayla davası	Yayla otu, at, çiçek	Yayla davası
16- 1121	Yayla Çiçeği misin	Tokat	Yayla yolu		Gelin	Yoğurt, bal		Yayla yolunda oğlanın kızı beğenmesi	Yayla çiçeği, gürgen	Yayla yolunda oğlanla kızın karşılaşması
17- 1136	Yörük de Yaylasında Yaylayamadım	Rumeli	Yörük yaylası	Bakır (kazan)		Süt		Yörük yaylasını yaylamak	Gül, bülbül Yayla da kar	Yaylamak
18- 1144	Yaylasından İnmişler Üç Kız Bir Ana	Kars	Yayla		Üç kız bir ana		Karalar giymek	Yayladan inenlerin ağlaması		Yayladan inenlerin ağlaması
19- 1199	Gelin Yaylanız Çiyilli Pınar	Uşak	Civilli Pınar	Çadır	Gelin / Allah		Yemeni	Sevenleri ayırmak, inek sağmak, nargile içmek, yaylanın taşlarını saymak, çadır kurmak Gönül eğlemek	Gazel	Yaylada sevenleri ayırmak
20- 1311	Gar Mı Da Yağmış Şu Yaylanın Düzüne	Antalya	Yayla	Kurşun	Allah, Sülü Zeybek			Yaylaya kar yağması/ cinayet	Kar	Adam vurmak, cana kıymak
21- 1322	Yayla Çimeni Budur	Giresun	Yayla Yaylanın düzü			Yayla yoğurdu, bal		Yaylanın çimenlerinde oturmak, sevda derdi çekmek	Yayla çimeni /yayla otu, mal, yayla çiçeği	Yaylanın güzellikleri Sevda
22- 1402	Sarı Gızı Aldım Çıktım Yaylaya	Erzurum	Yayla	Nalça, bohça	Sarı Kız	Şeker		Sarı Kızı alıp yaylaya çıkmak		Sarı Kızı yaylaya kaçırmak
23- 1454	Gidelim Gidelim Nere Gidelim	Burdur	Dirmil Yaylası					Dirmil yaylasına gitmek, yâri elinden aldırmak		Dirmil yaylasına gitmek
24- 1472	Geyinmiş Kuşanmış Yayladan Gelir	İçel	Yayla		Ayşe, Mevla		Giyinmek kuşanmak	Yayladan gelmek	Dağ, duman	Yayladan gelmek
25- 1503	Çadır Kurdum Şu Yaylanın Düzüne	Burdur	Yaylanın düzü	Aynalı martin	Nalbant, cerrah		Karalar bağlamak	Yaylaya Çadır kurmak,	Kır at	Adam vurulması
26- 1511	Topçam Yaylası Düz Yıldız Işılar	Tokat	Topçam yaylası	Dom dom kurşunu	Tevfik			Tevfik'in vurulması	At, aslan	Adam vurulması
27- 1554	Erende Yaylasında Yaylayamadım	Antalya	Erende yaylası					Erende yaylasında yaylayamama/	Kuzu	Erende yaylası

Sıra ve Rep. No	***Türkü***	***Yöresi***	***Yayla adı***	***Eşya adı***	***Özel ve kişi için adlar***	***Yiyecek içecek***	***Giyecek***	***Yapılan iş***	***Hayvan/ bitki***	***Konu/Tema***
28- 1812	Yayla Güzelini Gördüm Bezeli	Artvin	Yayla		Yayla güzeli, melek, Leyla			Yayladan dönmek/Yaz sonu göçünü yükleyip yayladan inmek	Dağlar maralı	Yayladan dönmek
29- 1924	Yayla Yaylaya Bakar (Hatipoğlu)	Ordu	Yayla		Bacı, Allah			Eništenin kayınına kendini vurmaması isteği ve bedduası	Meşelik	Kayının eništeyi vurması
30- 1946	Yaylalar İçinde Erzurum Yayla	Kırıkkale	Erzurum yayla		Aslan		Giyinmek kuşanmak	Aslanın vurulması		Aslanın vurulması
31- 1960	Çekin Mayaları Burdan Gidelim Dirmil Yayalasına Göçe Gidelim	Burdur	Dirmil Yaylası					Dirmil yaylasına göçmek	Maya, mor deve	Dirmil yaylasına göçmek
32- 1981	Tokat Yaylasında Yaylayamadım	Orta Anadolu	Tokat Yaylası		Hamdi			Karanlık gecede vurulmak/ Ölmeden kabire koymak		Cinayet
33- 1996	Oğul Yarim Yaylalardan Aş da Gel	Tokat	Yayla	Saz				Yaylalardan aşıp gelmek, naz etmek		Yaylaya çağrı
34- 2072	Yayladan Gelir Koyun	Rize	Yayla					Sevgiliye soru sorma	Koyun, selvi	
35- 2217	Yayla Da Yollarında Göç Kater Kater	Tokat	Yayla yolları					Katar katar yaylaya göçmek	Katar, Bülbül, menevše	Yaylaya göç
36- 2266	Çıktım Yaylaları Gezdim	Amasya	Yayla obası					Yaylada sevdalanmak	Gül, lâle	Sevdalanmak
37- 2328	Oy benum sevduceğum	Trabzon	Of Sürmene Yaylası					On beş doktora bedel		Yayla
38- 2334	Çukur Yaylasının Yolu Düz Gider	Ordu	Çukur Yaylası						Kuş, gül	Çukur yaylası
39- 2346	Şu Yaylanın Çamları	Denizli	Yayla		Çavdır/ Ayše			Sevdiği için vurulma	Çam, keklik	Cinayet
40- 2356	Yaylada Gördüm Seni	Rumeli	Yayla					Yaylada gördüğü güzeli sevmek		Yaylada güzel görmek
41- 2357	Yaylanın Gülü Hoş Olur	Muğla	Yayla				Yaşmak	Yayla beline kar yağar	Yayla gülü, kuş	Yaylanın özellikleri
42- 2358	Yayla da Yollarında Göç Kater Kater	Mersinhttp://www.trtnotaarsivi.com/thm_git.php?secenek=yore&deger=TOKAT	Yayla yolları	Kafes				Katar katar yaylaya göçmek	Katar, palaz, Gül	Yaylaya göç
43- 2423	Meşesi Meşesi Yayla Meşesi	Denizli	Yayla	Sakız	Yedi benli Ayše ve Hörü			Yayla meşesinin ve Ayše'nin özelliği	Yayla dorusu, orman, çam, öküz	Yayla meşesi
44- 2570	Güzeller De Dönmüş Yaylaya Gider	Erzincan	Yayla					Güzeller yaylaya gider	Gül	Güzeller yaylaya gitmesi
45- 2665	Dirmilcik'ten Gider Yaylanın Yolu	Burdur	Dirmilcik yaylası Kırkpınar					Yaz gelmeden yaylaya çıkmak	Yayla gülü	Yaylaya çıkmak/göç
46- 2681	Dumanlı Yayla Başı	Diyarbakır	Dumanlı yayla	Maşraba						Sevgiliye kavuşma
47- 2737	O Yaylalar Yaylalar	Erzurum	Yayla					Askere gitmek	Çimen, gürgen	Askere gitmek
48- 3111	Yayladan Ki Yürüdüm	Rize	Yayla					Yayladan ayrılırken ağlamak	Kuş, selvi	Sevdiğinden ayrılmak
49- 3258	Gara Yaylanın Çamları	Denizli	Gara yayla		Ümmet Çavış			Ümmet Çavuşu vurmak, beddua	Çam	Cinayet

Sıra ve Rep. No	Türkü	Yöresi	Yayla adı	Eşya adı	Özel ve kişi için adlar	Yiyecek içecek	Giyecek	Yapılan iş	Hayvan/ bitki	Konu/Tema
50- 3394	Yayla Yaylaya Bakar	Ordu	Yayla					Enişteyi vurmak Yayladan gelmek dua	Koyun	Cinayet ve yayladan dönmek
51- 3410	Hani Yaylam Hani Senin Ezelin	Erzurum	Yayla					Yayladan güzel beklemek Yazın yaylaların otlanması, malların beslenmesi	Bağ, gazel, Arap at, koyun, kuzu, ot	Yaylayla söyleşme
52- 3438	Bir Yayla İsterim Yörük Gonmadık	Denizli	Yayla		Fadik, Omar Çavuş, Yörük			Yörük konmadık yayla isteme	Menevşe	İstekler
53- 3440	Yaylaların Ayranı	Muğla	Yayla			Yaylaların ayranı			Kuzu	Yayla ayranı
54- 3475	Yayla Suyu Yan Gider	Erzurum	Dumanlı dağlar yaylalar							Dumanlı dağlar yaylalar
55- 3506	Yaylalarda Gezersin	Denizli	Yayla, yayla yolu		Yörük	Yaylaların ayranı	Al basma giymek	Yaylalarda gezmek	Keklik, kekik	Yaylalarda gezme
56- 3535	Bizim Yayla Düz Gibi	Trabzon	Yayla	Çember				Kar yağma		
57- 3606	Sarıkamış Yaylaları	Kars	Sarıkamış yaylaları	Halı				Koyun otlatmak	Koyun, meşe	Yaylada koyun otlatma
58- 3647	Berçelan Yaylaları	Hakkari	Berçelan Yaylaları		Gülzar, Reşko, Sümbül					Berçelan yaylaları
59- 3783	Hemşin'in Yaylaları	Rize	Hemşin Yaylaları Elevit yaylası		Ayşe			Yayla şenlikleri Çoban olmak istemek Sevgiliye kavuşmak istemek	Çam	Hemşin Yaylaları
60- 3904	Sen Bu Yaylaları Yayliyamazsın	Trabzon	Yayla	Terazi				Yayla yaylamak Derin gölleri boylamak	Domuz	Yayla yaylamak
61- 3983	Karşıki Yayla Ne Güzel Yayla	Antalya	Yayla					Yayladan şaha gitmek istemek	Bostan, turna	Yayladan şaha gitmek
62- 4006	Yüksek Yaylalarda Kaldım Halilim	Rumeli	Yüksek yaylalarda		Halil				Koyun kuzlama	Yaylada kalmak
63- 4254	Yaylanın Çimeninde Gelir Oturur	Trabzon	Yayla	Aynalı tüfek				Kızlar yaylanın çimenine oturur Katır yükleyip yaylaya gitmek	Çimen, katır Kızıl ağaç	Yaylada yapılanlar
64- 4260	Seni Gördüm Yayla Yolunda	Kars	Yayla yolu					Senem'in güzelliğini anlatmak	Kar	Bedua, Senem'in güzelliği
65- 4294	Sen Bu Yaylaları Yaylıyamazsun	Trabzon	Yayla	Terazi				Yayla yaylamak	Domuz	Yayla yaylamak

Yayla türkülerinde bazı yaylaların doğrudan adları anılırken, yer adı olarak genel manada "yayla" adının öne çıktığını görüyoruz. Erzurum (3), Dirmil -Burdur (3), Civilli Pınar-Uşak, Topçam, Tokat, Erende -Antalya, Kırkpınar-Burdur, Gara yayla-Denizli, Sarıkamış-Kars, Berçelan-Hakkari, Hemşin, Elevit -Rize, Dumanlı yayla-Diyarbakır, Çukur-Ordu adı türkülerde geçen yaylalardır. Bunların dışında yayla (29), yayla yolu (5), yayla yolları (3), yaylalar (2), yaylanın düzü (2), Yörük yaylası, çimenli yayla, yayla obası, yaylalar gibi genel manada yer adları daha sık geçmektedir.

Yayla türkülerine konu olan veya yayla türkülerinde adı geçen eylemler bir hayli çeşitlidir. Bunlar arasında en dikkat çeken ve türkülere en çok konu olan eylem ise bir şekilde

adam vurmak (12) cinayet eylemidir. 65 yayla türküsünden 12'sine adam vurmanın konu olması oldukça manidar bir durumdur. Yaylalarda bu denli cinayet işlenmesinin başında geçmişteki yayla davalarının ve yaylaların şehir merkezlerine ve köylere göre daha ıssız olması hasebiyle hasımları birbirlerine daha açık hedef haline getirmesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Cinayet dışında kız kaçırmak, yayladan gelmek, üç günlük gelinken selam yollama, doktorun yara sarması, kuzu yaymak, dağa çıkmak, gül nergis toplamak, ata binmek, et, süt, bal yemek, yalnız kalmak, yaylaya gitmek, beylerin kadın oynatması, yayla yolunda Ayşe, Fatma, Gülsün diye ünlemek, oda döşemek, göç etmek, yayla davası görmek, yayla yolunda oğlanın kızı beğenmesi, Yörük yaylasında yaylamak istemek, yayladan inerken ağlamak, sevenleri ayırmak, inek sağmak, dana bağlamak, nargile içmek, yaylanın taşlarını saymak, çadır kurmak, gönül eğlemek, çimene oturmak, sevda çekmek, Sarı kızı alıp yaylaya çıkmak, Dirmil yaylasına gitmek, yari elinden aldırmak, yayladan dönmek, Erende yaylasında yaylayamamak, yaz sonu yayladan inmek, beddua etmek, Dirmil yaylasına göçmek, Katar katar yaylaya göçmek, yaylada sevdalanmak, yaylada gördüğü güzeli sevmek, Sürmene yaylasının on beş doktordan üstünlüğü, yaz gelmeden yaylaya gitmek, güzellerin yaylaya gitmesi, askere gitmek, yayladan gelmek, yaylada güzel beklemek, Yörük konmadık yayla istemek, yaylalarda gezmek, koyun otlatmak, yayla şenliklerine katılmak, çoban olmak istemek, sevdiğine kavuşmak istemek, kızların yayla çimeninde oturması, katırı yükleyip yaylaya gitmek, Senem'in güzelliğini anlatmak, yayla yaylamak, yaylalarda yapılan diğer eylemler veya işlerdir.

Yayla türkülerinde geçen kişi adları içinde en sık geçen Ayşe'dir. Tek başına dört defa geçen Ayşe adı iki defa da Gelin Ayşe, Yedi Benli Ayşe şeklinde geçmektedir. Diğer adlar ise Fatma, Gülsün, Tevfik, Leyla, Hörü, Gülzar, Sümbül, Nazif, Ümmet Çavuş, Fadik, Ömer Çavuş, Reşko, Halil, Şurutlu, Kel Anır, Eşmede, Sülü Zeybek, Aslan, Hamdi'dir.

Yaylalardaki kızların adları yerine ise "yaylanın kızları", "komşu kızı", "suna boylu", "yayla kızı", "ince belli kız", "yayla güzeli", "sarı kız", "ak kız", "Çeçen kızı", "Türkmen kızı" terkipleri kullanılmıştır.

Yayla türkülerinde fazla bir eşya ismi geçmemekle birlikte, türkülerdeki eşya adları üç grupta toplanabilir. Bunlar günlük işlerde kullanılan eşya adları, silahlarla ve müzikle ilgili eşya adlarıdır. Geçen eşya isimleri arasında delici, kesici ve ateşli silahlarla ilgili eşya isimleri dikkat çekicidir. Günlük işlerde kullanılan, şimşir kaşık, kafes, maşraba, sakız, terazi, bakır (kazan), nalça, bohça, sekiz eşya adı geçerken, silahlarla ilgili olarak kama, martin, tüfek, kurşun, aynalı martin, domdom kurşunu, aynalı tüfek şeklinde yedi ad geçmektedir. Silahlarla ilgili adların diğer eşya adlarına göre daha yoğun olması, türkülerde işlenen temalarla doğru orantılı bir durumdur. 65 türküden 12'sinin adam vurmak veya cinayetle ilgili olduğunu hatırlarsak, bu durum çok da şaşırtıcı değildir. Diğer adlar ise saz, zil, davul, zurna olup hepsi müzikle ilgilidir.

Yayla türkülerinde geçen yiyecek içecek adları oldukça sınırlıdır. Yaylalardaki beslenme imkanlarının sınırlılığını düşündüğümüzde bu durum normal gibi görünse de

yaylalarda oldukça bol olan süt, yoğurt, ayran, yağ gibi özellikle yaylaların temel besin maddelerinin bile türkülerde yoğun olarak geçmemesi dikkat çekmektedir. Türkülerde geçen yiyecek adları, meyve olarak, elma, erik, üzüm, ayva, nar; hayvansal gıda olarak et, süt (2), yoğurt, bal (3); içecek olarak, yaylanın soğuk suyu ve yayla ayranı(2)dır. Bunların dışında kalan tek besin maddesi ise şekerdir. Yiyecek olarak hiçbir yemek adının ve otun adının geçmemesi ilginç bir durumdur.

Yiyecek içecek adları gibi sayıca az olan bir diğer ad grubu da giyim kuşamla ilgili adlardır. Hatta en az ad grubunun giyim kuşamla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Yayla türkülerinde adı geçen giyim kuşam adları, yaşmak, çember, telli poşu, etekçek, dökmeli don, allı şalvardır. Bunların yanında, karalar giymek, karalar bağlamak, giyinmek kuşanmak, al bağlamak, al ve kırmızı giymek …

Beslenme ve giyimle ilgili adlara göre hayvan adları daha zengin bir gruptur. Her ne kadar keçi olmasa ve geçme yoğunlukları az olsa da bir yaylada karşılaşabileceğimiz bütün hayvanların yayla türkülerinde geçtiğini söyleyebiliriz. Etinden ve sütünden faydalanılan hayvanlardan koyun (5), kuzu (5), körpe, maral, inek, öküz; yük hayvanlarından at, katır, arap atı, kır at, maya, mor deve; kanatlı hayvanlardan kuş, turna, bülbül (2), keklik (3), palaz; hayvan topluluğu katar(2), sürü, mal; haşere türünden ise sinek adı geçmektedir.

Yiyecek grubu içine de aldığımız elma, ayva, narı bir tarafa bırakacak olursak, yayla türkülerinde adı geçen bitkilerin neredeyse tamamen yaylaya özgü olduğunu söyleyebiliriz. Yayla türkülerinde adı geçen ardıç, meşe (2), menek/vşe (3), çimen (2), kızıl ağaç, nane, yayla otu (3), yayla çiçeği (3), gül (4), gürgen(2), yayla çimeni, bağ, orman, lale, çam (5), yayla gülü (2), yayla dorusu, selvi (2), çiçek, ot, bostan odunsu veya otsu bitkilerin hepsi yaylalarda görülebilen bitkilerdir.

Yayla türkülerinde dile getirilen hususlara ve işlenen unsurlara baktığımızda, bu türkülerin yaylaya çıkan insanların günlük hayatını yansıttığını, yakın tarihlerde kaybettiğimiz Haluk Dursun hocamızın çizdiği yayla profiline[1] uyduklarını söyleyebiliriz. Bu türküleri ve muhtevalarını bugüne göre değil, bundan en az 30-40, bazıları için belki 80-100 yıl hatta daha öncesini düşünerek yorumlamak gerekir. Yayla türkülerinde en dikkat çeken hususlardan biri, anlatılan eylemler ve işlerle ilgili her şey, bir rutinin icrasından ve günlük hayatın gereğinden çok daha başka bir heyecan yüklüdür. Bu durumu, yaylanın her şeye verdiği dinginliğin, dinçliğin, yenilenmenin türkülere yansıması olarak yorumlayabiliriz.

[1] Merhum A. Haluk Dursun hocamız bir yazısında, *"Sisli, yağmurlu, sarı çiçekli, kekik kokulu, buz gibi soğuk pınarlı, taş oluklu, yaz geceleri bile yorgansız yatılmayan ve de mutlaka kara çadırlı Yörük konmuş has yayla arıyorum. Kır atların koşturduğu, develerin böğürdüğü, koyunların melediği, kepenekli çobanların kaval çaldığı, bozlakların çınladığı yaylalar…"* arıyordu.
(http://www.ahmethalukdursun.com/index.php?lang=tr&page=10&anIIcat_2=12&anIIitm_2=299 17.09.2019).

Sonuç

İnsan eli, dili ve düşüncesiyle üretilen her ürünün bir alıcısı, toplumda bir tüketicisi vardır. Bu bağlamda türkülerin de bir tüketicisi vardır. Ancak birçok üründen farklı olarak türkülerin her devirde dinleyicisi vardır. Şöyle de diyebiliriz: Türküler tükenmeyen tüketim mamulüdür. Türküler sevince benzer. Nasıl sevinçler paylaşıldıkça çoğalırsa, türküler de tüketildikçe çoğalmakta, ömrü uzamaktadır.

Doğu Karadeniz türküleriyle diğer yayla türküleri arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Doğu Karadeniz türküleri mâni şeklinde teşekkül ettiğinden birinci dörtlükte yayladan bahsedilse de diğer dörtlüklerde genellikle başka konular işlenmektedir. Yani türkülerin yapısına bağlı olarak konu bütünlüğü olmamaktadır. Diğer yörelerin türkülerinde ise konu bütünlüğü görülmektedir.

Yayla türkülerinde yer alan muhteva unsurlarıyla diğer türküler arasında bazı hususiyetler açısından pek bir fark olmadığı kanaatindeyiz. Örneğin giyim kuşam, yiyecek içecek, hayvan ve bitki adlarındaki yoğunluk bakımından pek fazla bir değişkenliğin olacağı düşünmüyoruz. Ancak yayla türkülerindeki ağaç türleriyle diğer türkülerdeki ağaçlar arasında nispi bir farklılık olabilir. Türkülerin muhtevasındaki bu benzerlik aslında bir yerde gayet normal bir durumdur. Zira türkülerin ilk yakıcıları halktan insanlar olmaları ve bunların kahir ekseriyetinin özellikle yakın geçmişe kadar kırsalda/köylerde yaşıyor olmaları hasebiyle benzer hayat şartlarına sahiplerdir.

Yayla türkülerinin muhteva yönünden çok zengin olduğunu söylemek zordur. Yayla türkülerdeki eylem yoğunluğuna mukabil, yiyecek içecek adları, giyim kuşam unsurları, hayvan adlarının azlığı dikkat çekicidir. İnsanların yaylaya çıkış sebeplerinin temelinde hayvanlar olduğunu düşündüğümüzde bu durum tezat gibi görünmektedir. Ancak yaylaya çıktıktan sonra hayvanlara bakımın kolaylaştığı, hayvanların meralarda kendi başına otladığı ve insanların meşguliyet bakımından rahatladığı dikkate alındığında bu durum normaldir.

Yayla türküleri yayla hayatını nispeten yansıtmaktadır. Niçin nispeten diyoruz, çünkü geleneksel yayla hayatının en vazgeçilmez uğraşlarından ve bir yerde yaylaya çıkışın sebebi olan hayvancılıkla ilgili faaliyetler yayla türkülerinde kendilerine çok az yer bulmuştur. Bu durumun sebebi kuvvetle muhtemel, bu tür işlerin ve eylemlerin yaylanın rutin işleri olmasındandır. Bu işler rutin işler olduğu için türkülerin ilk söyleyicisi bunları kayda değer bir öge olarak görmemiştir. Bununla birlikte yayla türkülerinde heyecanlı bir söyleyiş hakimdir.

Yayla hayatının görüldüğü bütün bölgelerin türkülerinde yayla hayatının yansıdığı söylenemez. Ülkemize yaylaya en çok ihtiyaç duyulan ve çıkılan iki bölgemiz, Çukurova ve Güneydoğu Doğu Anadolu bölgesi yayla türkülerine yeterince yansımamıştır.

Günümüzde ya yayladan ya da paradan vazgeçeceğiz. “Paranın yüzü sıcaktır” diye bir atasözümüz var. Kapitalizm gittikçe iliklerimize kadar işliyor. Gittikçe daha çok menfaatçi olduğumuz bir gerçek. Yaylaları korumak için rahatı, konforu, parayı, zenginliği bırakıp tekrar eskiye sığırlı, sıpalı, atlı, eşekli katırlı günlere, çadıra, dama dönmemiz

gerekiyor. Daha sağlıklı bir çevre için elbette söylenilenler doğrudur. Ancak bal bal demekle ağız tatlanmıyor. Hayatın gerçeklerini bir tarafa atamazsınız. Hiç kimse kusura bakmasın, kimse bugün konforunu rahatını temizliğini bırakıp eskinin tozuna toprağına rezilliğine geri dönmez. Bunu savunanlar da bu hayatı yaşayamaz. Hem yeşil yol projesi yapıp hem de yaylaların doğal dokusunu koruyamazsınız. Asfaltın düştüğü yere kapitalizm gelmiş demektir. Bir yere kapitalizm gelmişse, artık her şey onun dümen suyuna göre ayarlanmaya başlar. Yeni nesillere her gün bir yenisi biçilen emeksiz, kısa yoldan köşe dönme rolleri, sunacağımız her reçeteyi baştan geçersiz kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, N. (2009-2010). Türkülerin merkez üssü: semai kahveleri. *Bizim külliye*, Aralık-Ocak-Şubat, S.42, s.10-12.

Akbaş, A. V. (2009-2010). Türkülerdeki ruh. *Bizim külliye*, Aralık- Ocak-Şubat, S.42, s.15-17.

Bulut, S. (2009-2010). Türkü: hayatı türküleştiren milletin müziği, *Bizim külliye*, Aralık-Ocak-Şubat, S.42, 20-22

Çelik, A. (2015). Türk kültüründe yaylak kışlak geleneği ve bunun doğu Karadeniz bölgesindeki yansımaları. H. Tunçel *(Ed.), Yayla kültürü ve yaylacılık sempozyumu (6-7 Kasım 2014 -Bilecik*), Bilecik. s.57-76.

Gemuğluoğlu, F. (2015). *Dostluk üzerine, Fethi Gemuğluoğlu kitabı*, İstanbul. İz yayıncılık.

http://www.ahmethalukdursun.com/index.php?lang=tr&page=10&anIIcat_2=12&anIIitm_2=299 17.09.2019

http://www.trtnotaarsivi.com/thm.php17.09.2019

Kızıltuğ, F. (2009-2010). Halk türkülerinin türk edebiyatına etkileri. *Bizim külliye*, Aralık- Ocak-Şubat 2009-2010, S.42, s.13-14.

Mirzaoğlu, F. G. (2015). *Halk türküleri, konu-icra-yapı-anlam-işlev.* Ankara. Akçağ yayınları.

Özbek, M. (2009), *Türkülerin dili*, İstanbul. Ötüken yayınları.

Tanpınar, A. H. (1988), *Beş şehir*, İstanbul. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

Tuncel, H. (2015). Yaylacılık ve halk türkülerimize etkileri. H. Tunçel *(Ed.), Yayla kültürü ve yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 -Bilecik*), Bilecik. s.297-302.

Yakıcı A. (2013). *Halk şiirinde türkü*, Ankara. Akçağ yayınları.

KASTAMONU KAZASI YAYLAKLARI (1487-1582)

THE PLATEAUS OF KASTAMONU DISTRICT (1487-1582)

Sibel KUNDAKÇI[*]

Özet

Türkler, Ural Altay dağları arasında uzanan bozkır bölgesinde hayvancılığa dayanan geçim tarzı ve bozkır konar-göçerliliğini meydana getirmişlerdir. Bozkır hayatı içinde göçebe ya da yarı göçebe yaşayan Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra Anadolu'nun coğrafî şartları gereği tarıma elverişli toprakları sayesinde yerleşik hayata geçmişlerdir. Orta Asya'dan getirdikleri bu yayla ya da yaylacılık kültürü hiçbir zaman kaybolmamış ve hatta günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda, bildiri konusu 1487 ile 1582 yılları arasında Kastamonu kazasının yaylalarını tespit etmek ve bunların hangi cemaat ya da Yörüklere tahsis edildiğini belirlemektir. Çalışmanın kaynakları tahrir defterleridir. Kastamonu sancağında ilki bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra olmak üzere farklı tarihlerde tahrirler yapılmıştır. Kastamonu'ya ait olan elde mevcut ilk mufassal tahrir defteri 1487 tarihlidir. İkinci mufassal tahrir defteri 1560 tarihli olmakla birlikte defterde Kastamonu merkez kazası bulunmamaktadır. Üçüncü mufassal tahrir defteri ise 1582 tarihlidir. Bildirinin ana kaynağı, 1487 ile 1582 tarihli mufassal tahrir defterleridir. Bu defterlerin değerlendirilmesi neticesinde Kastamonu kazasına tabi olan köylerde bulunan yaylalar hakkında bilgiler verilecektir. Böylece günümüzde de devam eden yaylacılık kültürünün geçmişi 16. yüzyıllarda Kastamonu'da aranacaktır.

Anahtar sözcükler: Kastamonu Kazası, yaylaklar, tahrir defterleri.

Abstract

The Turks created the subsistence bearing stock farming and steppe nomadism in the steppe district extending between Ural and Altay mountains. After they came to Anatolia, Turks lived the nomadic or semi-nomadic within steppe life, became settled by means of arable lands due to the geographical conditions of Anatolia. This plateau culture Turks brought from Central Asia has never lost and has even survived to the present day. In this context, the subject of the presentation is to

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, skavakli@kastamonu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-8125-3549

determine the plateaus of Kastamonu between 1487 and 1582 and to determine which community or nomad are allocated. The sources of the study are tahrir records. In the Kastamonu district, the tahrir records were made on different dates, the first of which was after the Ottoman rule of the region. The first detailed tahrir records of Kastamonu is dated 1487. Although the second detailed tahrir records is dated 1560, there is no the central district of Kastamonu in the records. The third detailed tahrir records is dated 1582. The main source of the presentation is the detailed tahrir records dated 1487 and 1582. As a result of the evaluation of these records, the information will be given about the plateaus in the villages bounded to Kastamonu district.

Keywords: Kastamonu district, plateaus, tahrir records.

Giriş

İnsanlar yaşadıkları coğrafyanın şartlarına bağlı olarak ve yine bu coğrafyanın kendilerine sunduğu olanaklar ölçüsünde sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bazen tarımla uğraşarak bazen de hayvancılık yaparak geçimlerini temin etmişlerdir. İşte coğrafyanın insanlara sunduğu olanaklardan biri de bir yerleşim yeri ve bir ekonomik faaliyet alanı olarak ortaya çıkan yayla ve yaylacılıktır. Orhun yazıtlarından başlayarak eski Türkçe metinlerde "yaylak(g)" olarak geçen bu kavram, yaz anlamına gelen "yay" ve yazı geçirmek anlamında "yaylamak" kelimesinden türemiştir. Yay sözcüğüne +la+g eki eklenerek yaz anlamında kullanılan bu sözcük, mekân anlamı yüklenmiştir. Günümüzde ise g ve k ekleri düşerek kelime, "yayla" şekline dönüşmüştür (Gümüşçü, 2016, s. 677-678). Şemseddin Sami'de Yaylag(k)'ın iki sözlük anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, "*yazın çıkılıp ikamet olunan yüksek ve serin yer, dağların üstündeki yazlık ikametgâh: Anadolu'da ekser kasabalılar yazın yaylalara, yaylaklara çıkarlar*" şeklinde tarif edilirken ikincisi "*yazlık mera, yazın sürülerin yayladıkları meralık dağ üstleri*" olarak anlatılmıştır. Aynı yazara göre yaylamak kavramı ise yine iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi "*yazı yaylada geçirmek, yaylada bulunmak",* ikincisi ise "*yaylada otlamak, yaylaya çıkarılmış olmak*" şeklindedir (Sami, 1317, s. 1540). Sami'nin bu tanımlamalarından anlaşılacağı üzere, yaylalar dağ ve yamaç gibi yüksek ve serin yerlerde yer alan, yılın belli bir döneminde kullanılan ve hayvan sürülerinin otlatıldığı yazlık mekânlardır. Günümüzde de aynı misyonu üstlenen yayla kavramı ile ilgili olarak bir coğrafyacının tanımına yer verilebilir. Şöyle ki: "*bir yerleşim yeri ve ekonomik faaliyet alanı olarak ele alınan yayla, farklı yerleşmelerde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik yapıdaki grupların yılın belli bir döneminde çıktıkları ve orada beşeri ve ekonomik faaliyetlerde bulundukları alan olarak tanımlanabilir*" (Emiroğlu, 1977, s. 9). Bu anlatım üzerine bir köy altı yerleşme şekli olarak da ifade edilebilen yayladaki ekonomik faaliyetler, hayvan otlatmak, az da olsa ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak olarak ifade edilebilir. Hatta dinlenmek için de yaylaya gidilebilir (Alagöz, 1941, s. 150-157; Sözer, 1972, s. 35-38; Tunçdilek, 1967, s. 138-142). Buna göre yaylalar, bir yerleşme yeri olmakla birlikte kırsal nüfusun yayılma ve ek bir geçim alanı olma özelliği ile köy hayatında önemli bir yere sahiplerdir.

Yaylaların kuruluşunda coğrafî şartlara bağlı, fiziksel etmenlerin doğrudan belirleyici olduğunu söylemek mümkün değildir. Fiziksel şartlardan daha fazla ek bir geçim alanı olabilme özelliği daha önemlidir. Ancak suyun varlığı, bitki örtüsünün özelliği, toprak yapısı, morfolojik bazı etmenler yaylalar için seçilen yerler üzerinde etkili olmaktadır (Emiroğlu, 1977, s. 10). Örneğin, çalışmaya konu olan yaylaların Ilgaz Dağları'nın kuzeyinde ve Gökırmak'ın kollarını suladığı alanlarda bulunması yayla tanımında yer alan fizikî şartlarla ilgili olsa gerektir.

Türkler, Ural Altay dağları arasında uzanan bozkır bölgesinde hayvancılığa dayanan geçim tarzı ile bozkır konar-göçerliliğini meydana getirmişlerdir. Bu sebeple de Türklerin hayatında yayla ve yaylacılık önemli bir yere sahip olmuştur (Kafesoğlu, 2011). Bu konar-göçer Türkmenler, Anadolu'ya geldikten sonra yavaş yavaş yerleşik hayata geçseler de bu yaşam tarzını imkânlar ölçüsünde devam ettirmişler ve Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde farklı isimlerle yaylalar kurmuşlardır. Bu bağlamda, Türklerin yoğun olarak yerleştirildiği, Batı Karadeniz Bölgesi yayla ve yaylacılığın en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Çalışmanın konusu, Osmanlı idaresinde 1487-1582 yılları arasında Kastamonu'da var olan yaylakları tespit etmek, bunların kimlere tahsis edildiğini belirlemek ve ekonomik anlamda yaylaklardan alınan vergileri değerlendirmektir. Elde edilen veriler doğrultusunda, tarihte yayla ve yaylacılık ile ilgili hem bölgesel hem de genel sonuçlar çıkarmaktır. Çalışmanın materyali ise Kastamonu Tahrir Defterleridir. Tahrir, Osmanlı'da vilayet ve sancaklarda vergi tespiti amacıyla gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade etmektedir. Sayımlar sonunda vergilendirilebilir her şey bu defterlere kaydedilmiştir. Böylece defterler, ait oldukları yerin sosyal, idarî, iktisadî ve ekonomik tarihini aydınlatacak bilgiler içermektedir. Yerleşim yerlerinin tespiti de bu defterler sayesinde yapılmaktadır. Bu sebeple de Osmanlı döneminde yaylalar hakkında en iyi bilgi yine bu defterlerden çıkarılabilir (Afyoncu, 2003, s. 267-286; Barkan, 1940-41, s. 1-40; Barkan, 1988, s. 1-44; Emecen, 1991, s. 143-156; Güneş, 2004, s. 165-184; İnalcık, 1987; Öz, 1991, s. 429-439). Kastamonu sancağında ilki bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra olmak üzere farklı tarihlerde tahrirler yapılmıştır. Kastamonu'ya ait olan elde mevcut ilk mufassal tahrir defteri 23m numaralı 1487 tarihli defterdir. İkinci mufassal tahrir defteri 327 numaralı 1560 tarihli olmakla birlikte defterde Kastamonu merkez kazası bulunmamaktadır. Üçüncü mufassal tahrir defteri ise 143 numaralı ve 1582 tarihlidir. Bildirinin ana kaynağı, 1487 ile 1582 tarihli mufassal tahrir defterleridir. Çalışma boyunca "her iki tahrir dönemi" ya da "her iki tahrir defteri" olarak geçen ifadeler bu iki defter ve tarihle ilgilidir. Ayrıca 1521 tahririnin sonuçlarını içeren Anadolu Eyaleti'nin tüm sancaklarını içine alan 1530 tarihli 438 numaralı icmal tahrir defteri (438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), 1994) ile 1560 tahririnin sonuçlarını içeren 456 numaralı evkaf tahrir defterinden de yararlanılmıştır (Ünal, 2008, s. 15-25) [1]. Bu defterlerin değerlendirilmesi neticesinde Kastamonu kazasına tabi olan köylerde bulunan yaylaklar hakkında bilgiler verilecektir.

[1] Kastamonu Tahrir Defterleri kullanılarak yapılan çalışmalar için bkz. (Kankal, 2004; Kuruca, 1995; 2009; Tosunoğlu, 1984; Ünal, 2008; Yağcı, 1993; Yakupoğlu, 2007).

Bozkır Coğrafyası: Türklerde Yayla ve Yaylacılık

Yaşadıkları bozkır coğrafyasından dolayı temel geçim kaynağı hayvancılık olan Türkler, hayvanlarına gerekli şartları temin edebilmek için konar-göçer hayata ihtiyaç duymuşlardır. Bu konar-göçerlik de yaylak ve kışlak hayat tarzını beraberinde getirmiştir (Durmuş, 2014, s. 269-272; Kafesoğlu, 2011, s. 205-331).

1071 Malazgirt savaşından sonra Osman Turan'ın deyimiyle "Büyük Türk Muhâceratı" başlamış, Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur. Bu tarihten sonra Orta Asya'dan yani Bozkır coğrafyasından yola çıkan Türkmenler akınlar halinde Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır (Turan, 2016, s. 33-67). 13. yüzyılda gerçekleşen Moğol istilası sebebiyle Moğolların önünden kaçan Türkmenlerin Anadolu'ya gelişleri bu defa da Anadolu'nun doğusunda bulunan Türkmenlerin batıya doğru hareket etmesine neden olmuştur (Köprülü, 2006, s. 62-71). Bu süreçler içerisinde birçok Türkmen'in Ilgaz Dağları'nın kuzeyine geldiği bilinmektedir. Hatta yüz bin çadır Türkmen'in Kastamonu bölgesinde yığılması dolayısıyla, Kastamonu "Türkmenlerin başkenti", "Büyük Türkmen Eyaleti Kastamonu" şeklinde tanınmaya başlamıştır (Yınanç, 1944, s. 285). Bölge, ilk olarak Hüsameddin Çoban'ın hâkimiyeti altına girmiş ve Çobanoğulları olarak bilinen bir uç beyliği kurulmuştur. Bu beyliğe son veren, Şemseddin Yaman Candar tarafından bu defa da Candaroğulları beyliği bölgeye hâkim olmuştur. Bölge, son olarak Fatih Sultan Mehmed tarafından 1461 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Yücel, 1980).

Anadolu'ya gelen bu konar-göçer Türkmenler, daha çok tarım arazileri, ticaret yolları ve maden ocakları çevrelerine yerleşmişlerdir. Bazen var olan köy ve kasabaları yurt edinirken bazen de yeni köy, kasaba ve şehirler kurmuşlardır. Bu sayede Anadolu'nun yeniden yapılanması ve şenlendirilmesi gerçekleşmiştir. Değerlendirilen yıllarda Kastamonu kazasında bulunan yaylakların Ilgaz Dağları'nın kuzeyinde ve Kastamonu'nun güneyinde yoğunlaşması Türkmenlerin bu bölgeye yerleşmesiyle ilgilidir. Yine bu konar-göçer Türkmenler, merkezî bürokratik bir devlet yapısını temsil eden öncelikle Türkiye Selçukluları sonra da Osmanlılar zamanında yerleşik hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Yerleşik hayatı çok da benimsemeyen, yaylak ve kışlakları arasında yarı-göçebe bir hayat yaşayan bu konar-göçer Türkmenlerin yine de yerleşik toplumu meydana getiren en önemli unsurlardan biri olduğu bir gerçektir. Toplumun varlığı için önemli işlevleri yerine getirerek toplumun ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti yerleşik düzene geçmeye çok da istekli olmayan bu konar-göçerleri, kendi devlet düzeniyle uyum içinde var edebilmek için bazı önlemler almıştır. Örneğin, her cemaate yaylak ve kışlaklarıyla bir yurt verilmiş ve bunun sınırları belirlenerek tahrir defterlerine kaydedilmiştir (İnalcık, 2004, s. 75-80).

Devlet ve toplum için önemli görevler yerine getirmelerine karşılık, yaylak ve kışlaklarına hareketleri sırasında yolları üzerinde bulunan yerleşik ahalinin tarlalarına ve mallarına zarar vermeleri konar-göçer Türkmenlerin başıboş gruplar şeklinde algılanmalarına neden olmuştur. Bu durum karşısında yerleşik ahalinin konar-göçerlerden sürekli şikâyetçi oldukları belgelerden anlaşılmaktadır (Armağan, 1997, s. 2). Oysa konar-göçerlerin mekânca başıboş gruplar oldukları düşünülemez. Onlar için, genellikle uzun yıllar

değişmeyen belirli birer yaylak ve kışlakları vardır. Yaylak ve kışlaklara gidecek yol güzergâhından, ne kadar kalacaklarına kadar her şey kanunlarla belirlenmiştir (Gökçen, 1946, s. 16; Refik, 1989, s. 32, 71). Bunda ki amaç, konar-göçerleri denetim altında tutmak ve özellikle vergi tahsilinde kolaylıklar sağlamaktı (Gündüz, 1997, s. 107).

Yukarıda sayılan olumlu taraflarına rağmen bu konar-göçer Türkmenler, Devlet kavramına yabancı olan ve aşiret düzeni dışında hiçbir kural tanımayan, disiplinsiz gruplar olarak nitelendirilmişlerdir. İdare mekanizması biraz zayıfladığı zaman hemen kargaşa unsuru olmuşlar, açık köylere iyi müdafaa edilemeyen şehirlere tüccar kafilelerine saldırmaktan ve mallarını yağmalamaktan geri kalmamışlardır (Köprülü, 2006, s. 76-78). Merkezî bürokratik bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte, konar-göçerleri her fırsatta yerleşik düzene geçirmeye çalışmış, özellikle Balkanlar olmak üzere fethedilen bölgelere göndermiştir (Orhonlu, 1987). Ancak konar-göçerlerin yerleşik hayata geçmeleri oldukça yavaş olmuş ve hatta yüzyıllarca sürmüştür. Anadolu yaylalarının göçebeliğe elverişli olması, konar-göçerlerin sürekli hareket halinde olmaları, güçlü bir aşiret ruhunun onları yönlendirmesi ve devlet yönetimiyle aralarındaki çelişkiler toprağa yerleşmeyi geciktirici etkenler olarak görülmüştür. Bunların yerleşik hayata geçtikten sonra da bazı gelenek, görenek ve alışkanlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir (Armağan, 1997, s. 3). İşte bu alışkanlıklardan biri de yaylacılıktır.

16. yüzyıldan sonra tarım arazisinin otlaklar aleyhine genişlemesi konar-göçerleri yerleşik hayata mecbur etmeye başlamıştır. Hatta çoğu sipahi, tımar gelirini arttırmak açısından konar-göçerlere ayrılmış otlakları ekili araziye dönüştürmek istemiştir (İnalcık, 2004, s. 84-85). Kastamonu kazası açısından değerlendirilen yıllarda her tahrir döneminde yaylak sayısının arttığı ve yaylakların bazen konar-göçer guruplara bazen de köylü reayaya tahsis edildiği görülmektedir.

Yöntem

Çalışma, giriş kısmında belirtilen tahrir defterlerine göre, Kastamonu kazasında bulunan yaylakların tespit ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bunun için öncelikle, defterde yer alan yaylakların ismi, yeri ve konumu belirlenerek kimler tarafından kullanıldığı ve karşılığında devlete ne kadar vergi verildiği konusunda açıklamalar yapılacaktır.

Kastamonu Coğrafyası ve Kastamonu Kazasındaki Yaylakların Köylere Göre Dağılımı

Kastamonu, Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümünde yer almaktadır. Oldukça yüksek ve engebeli arazi şartlarına sahip olan Kastamonu, kuzeyinden Küre Dağları ve güneyinden Ilgaz Dağları gibi yüksek sıradağlar ile çevrilmiştir. Ilgaz dağlarının yüksekliği 2587 metreye kadar ulaşmaktadır. Ilgaz Dağları'ndan doğan ve Kızılırmak'ın su toplama havzasında kalan Devrez ve Gökırmak nehirleri Kastamonu sularının büyük bir kısmını toplamaktadır. Gökırmak Kastamonu'nun en büyük nehridir. Akkaya, Karadere, Karaçomak, Daday Çayı gibi akarsuların sularını toplamaktadır. Araç çayı ve Yenice ırmağı Kastamonu'nun diğer büyük akarsularıdır. Kastamonu'da kıyılarda Karadeniz iklimi

yaşanırken kıyılardan iç kesimlere doğru Karadeniz iklimi yerini Kara iklimine bırakmaktadır. Bitki örtüsü bakımından oldukça zengin olan Kastamonu'nun %59'unu orman ve fundalık alan, %28'ini tarım arazisi, %5'ini çayır ve mera alanı ve %7'sini diğer alanlar kaplamaktadır. Buna bağlı olarak Kastamonu'nun geneli için tarımdan ziyade büyükbaş hayvan ve ürünlerinin gelişmeye açık bir alan olduğu söylenebilir. Arazinin dağlık ve ormanlık olması sebebiyle küçükbaş hayvancılık için uygun bir coğrafya değildir (İbret, 2018, s. 16-25; Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013, s. 1-53). Bu durum doğal olarak yaylacılığı ön plana çıkarmaktadır.

Tahrir defterleri değerlendirildiğinde 1487-1560-1582 yılları arasında Kastamonu kazasında bulunan yaylaklar, vergi kalemi olarak yazıldıkları köyler ve alınması öngörülen yaylak resmi miktarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: *Yaylaklar, Bağlı Oldukları Köyler ve Yaylak Resmi Miktarı*

Köy Adı	***Yaylak Adı***	***Tahrirler***			***Yaylak Resmi Miktarı (akçe)***		
		1487	***1560***	***1582***	***1487***	***1560***	***1582***
Bürümce	Dereçayır		x			30	
	Elmacık		x			30	
	Ilıcalı		x			30	
	Karabalçık		x			20	
	Kayaaltı		x			30	
	Koyunhasan		x			15	
	Maksudseküsü		x			30	
	Suluçemen		x			30	
	Uçbeyli		x			15	
	Sarıboncuk		x			20	
Alpi	Bük Alişir			x			5
	Deresekü			x			40
	Divanoğlu			x			15
	Gidücek (Karapınar)			x			25
	Karatepe	x		x	70		15
	Meydan			x			10
	Sarhad			x			40
	Saruçiçek			x			10
Sartı	Bağluca		x			325	

	Paşa		x				
	Gökyar		x				
	Bayramluca		x				
	Darıyurdu		x				
	Ballu		x				
	Sartı		x				
	Yaylak		x			120	
Karasu	Atalanı	x		x	180		180
	Suluçemen	x		x			
	Eğincek	x		x	20		20
	Harmancık	x		x			
	Yalıncıkçayı			x			14
	Zimmiyân	x		x	12		12
	Rumiyân	x		x	40		40
Saraycık	Bulabucak	x		x	20		20
	Gölcüğez	x		x			
	Sulusekü			x			
	Çağancık			x			30
Hoca Hacib	Beyler		x			10	
	Kuyucak		x			120	
	Saraylı		x			60	
Kabalar	Akviran			x			15
	Gölsekü			x			60
Arazya	Dedekeçi	x		x	9		10
	Yaylacık			x			30
Sermüddin	Değirmensekü	x		x	50		50
	Sekülük	x		x			
Eşengazi	Gözcük	x		x	15		15
	Güryetan			x			
Sarıboncuk	Karacapınar	x		X	40		40
	Mansurcuk	x		x			
Sahib	Budunalan	x		x	48		48
Karaçomak	Çal		x	x		100	25

Çukurviran	Çalkulu			x			60
Kayı	Çobanyurdu			x			15
İbn-i Arslan	Gölcük			x			30
Melik Emir	Güllüce			x			
Hamid	Hamid	x		x	200		200
Kuzcuğaz	Kuzcuğaz			x			15
Geyiklü	Meydan	x		x	20		20
Ortaca	Ortaca			x			30
Körpeler	Saruçiçek			x			10
Sinbeyi	Sinbeyi	x		x	245		240
-	Bilovacığı			x			30
-	Kilisesekü		x			30	
Toplam		19	23	42	969	1015	1416

Yaylakların Bağlı Olduğu Köyler

Bürümce Köyü: Değerlendirilen kaynaklarda Bürümce olarak geçen köyün şimdilerde Bürme köyü olduğu düşünülmektedir. Bürme köyü, Kastamonu'nun yaklaşık 36 km güneydoğusunda yer almaktadır. Değerlendirilen defterlere göre en fazla yaylak bulunduran bu köye kayıtlı 10 yaylak vardır.

Alpi Köyü: Değerlendirilen defterlerde Alpi ya da Alpu şeklinde geçen bu köy, Deresekü ve Boyundurcak köyleri ile birlikte bir tımar hissesi oluşturmuştur. Bugün Kastamonu'nun 20 km güneyinde Alpi köyü bulunmaktadır. 1487 tahririnde köye bağlı bir yaylak adı geçerken 1582 tahririnde bu sayı yediye yükselmiştir.

Sartı Köyü: 1560 tarihli evkaf defterine göre köyde sekiz yaylağın adı zikredilmektedir. Sartı köyünün yeri tam olarak tespit edilememiştir.

Karasu Köyü: Bugün köy, Kastamonu'nun 10 km güneydoğusunda yer almaktadır. Gökırmak'ın kollarından Karasu yakınlarında bulunan köye kayıtlı yedi yaylak adı tespit edilmiştir.

Saraycık Köyü: Bugün Kastamonu'nun 23 km güneyinde yer alan köyde 1487 tahririnde iki yaylak, 1582 tahririnde ise dört yaylak belirlenmiştir.

Hoca Hacib Köyü: Kastamonu'nun 24 km güneybatısında yer alan Hoca Hacib köyü bugün İhsangazi ilçesi sınırları içerisindedir. Değerlendirilen her iki tahrir döneminde de köye kayıtlı üç yaylak vardır.

Kabalar Köyü: Karasu köyü yakınlarında olan Kabalar köyüne kayıtlı 1582 tahririne göre iki yaylak mevcuttur.

Arazya Köyü: Yeri tespit edilemeyen köylerden biri de Arazya köyüdür. Köye kayıtlı 1487 tahririnde bir, 1582 tahririnde ise iki yaylak bulunmaktadır.

Sermüddin Köyü: Kastamonu'nun 17 km güneyinde Sermittin Köyü yer almaktadır. Köye kayıtlı iki yaylak tespit edilmiştir.

Eşengazi Köyü: Yeri tespit edilemeyen köyde, 1487'de bir, 1582'de iki yaylak bulunmaktadır.

Sarıboncuk Köyü: 1521 tahririni içeren 438 numaralı tahrir defterinde "Sarıboncuk" şeklinde okunabilen köyün adı diğer defterlerde "Sarpuncak" olarak da okunabilir. Bu sebeple de köyün adının Sarpuncak olma ihtimali de bulunmaktadır. Köye kayıtlı her iki tahrir döneminde de 40 akçelik gelire sahip iki yaylak vardır.

Sahib Köyü: Bugün Kastamonu'nun 21 km güneyinde Sahip köyü bulunmaktadır. Her iki tahrir dönemlerinde de geçen köye bağlı bir yaylak saptanmıştır.

Karaçomak Köyü: Kastamonu'nun 30 km güneyinde Karaçomak deresi yakınlarında yer alan köyde bir yaylak belirlenmiştir. 438 numaralı defterde geçen iki yaylaktan biri bu yaylaktır.

Çukurviran Köyü: Yeri tespit edilemeyen köyde, 1582 tahririne göre bir yaylak tespit edilmiştir.

Kayı Köyü: Kastamonu'nun 20 km güneyinde yer alan köyde, 1582 tahririne göre bir yaylak bulunmaktadır.

İbn-i Arslan Köyü: Değerlendirilen defterlerde Alparslan ve İbn-i Arslan köyleri ayrı ayrı yazılmıştır. İki ayrı köy olduğu düşünülen bu köylerden Alparslan köyü Kastamonu'nun 10 km güneybatısında bulunmaktadır. İbn-i Arslan köyünün yeri tespit edilememiştir. 1582'de köye kayıtlı bir yaylak vardır.

Melik Emir Köyü: Kastamonu'da bugün Melik Emir adında bir köy bulunmamaktadır. Kastamonu'nun 15 km kuzeyinde ve 20 km güneyinde merkeze bağlı Emirler adında iki köy bulunmaktadır. Güneyde yer alan Emirler köyünün Melik Emir köyü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca değerlendirilen defterlerde Emirler köyü diye zikredilen bir köy adına rastlanmamıştır. Köye kayıtlı 1582 tahririne göre bir yaylak vardır.

Hamid Köyü: Kastamonu'nun 22 km güneyinde yer alan köyde her iki tahrir döneminde bir yaylak kayıtlıdır.

Kuzcuğaz Köyü: Köyün bugün Kastamonu'nun 20 km güneyinde yer alan Kuzyaka köyü olduğu düşünülmektedir. 1582 tahririne göre köye kayıtlı bir yaylak vardır.

Geyiklü Köyü: Kastamonu'nun 30 km güneydoğusunda bulunan köyde her iki tahrir döneminde bir yaylak bulunmaktadır.

Ortaca Köyü: Bugün Kastamonu'nun 21 km güneybatısında bulunan Ortaköy'ün Ortaca köyü olduğu düşünülmektedir. Köyde 1582 tahririne göre bir yaylak vardır.

Körpeler Köyü: Bugün İhsangazi ilçesine bağlı Kastamonu'nun 30 km güneybatısında bulunan Görpe köyünün Körpeler köyü olduğu tahmin edilmektedir. 1582'de köye kayıtlı bir yaylak bulunmaktadır.

Sinbeyi Köyü: Yeri tespit edilemeyen köyün Kastamonu'nun güneyinde Ilgaz Dağları'na yakın bir mesafede olduğu tahmin edilmektedir. Köyde her iki tahrir döneminde bir yaylak vardır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1487 ile 1582 yılları arasında Kastamonu kazasının 23 köyünde 61 yaylak ismi zikredilmiştir. Bu köylerden altısının yeri tespit edilememiştir. Genellikle yaylakların Kastamonu'nun güneyinde, Ilgaz dağlarının kuzey yamaçlarında Gökırmak suyunun kollarına yakın yerlerde bulunduğu söylenebilir.

Tahrir defterlerinde 61 yaylak, köye bağlı ve köy altı geçici bir yerleşme birimi olarak ortaya çıkmıştır. Bir köyün gelirleri arasında yazılmıştır. Bu yaylakların aksine 1560 tahririnde ismi geçen Kilisesekü Yaylağı ile 1530 ve 1582 tahrirlerinde geçen Bilovacığı, Aksekü ve Gökçeöz cemaatlerinin yayladıkları yaylak, bir köye bağlı olmadan bağımsız bir yerleşim birimi olarak kaydedilmişlerdir.

Bulgular

Tahrir defterlerinin değerlendirilmesi neticesinde Kastamonu kazası için tespit edilen yaylaklar ve özellikleri aşağıda yer almaktadır.

Kastamonu Kazasında Bulunan Yaylaklar

Akviran Yaylağı: Kabalar köyü gelirleri arasında gösterilen bu yaylak, 1582 tahririnde geçmektedir. Yaylaktan 15 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 143, s. 70).

Atalanı Yaylağı: Karasu köyü altında yazılan yaylağın adı her iki tahrirde de Suluçemen Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Yine her iki tahrirde bu iki yaylaktan altı müd sadeyağ ve 180 akçe vergi alınması öngörülmüştür. Ayrıca yaylaklarda ziraat yapıldığı anlaşılmaktadır (TT 23m, s. 33; TT 143, s. 79).

Bağluca Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak Sartı köyünde, bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı Paşa, Gökyar, Bayramluca, Darıyurdu, Ballu ve Sartı yaylakları ile birlikte geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Ballu Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Sartı köyünde, bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı

Bağluca, Paşa, Gökyar, Bayramluca, Darıyurdu ve Sartı yaylakları ile birlikte geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Bayramluca Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Sartı köyünde bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı Bağluca, Paşa, Gökyar, Darıyurdu, Ballu ve Sartı yaylakları ile birlikte geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Beyler Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen ve Hoca Hacib köyünde bulunan yaylaktan iki kıyye sadeyağ elde edilmektedir. Yaylağın 10 akçelik geliri İsfendiyar Bey Vakfı'na vakfedilmiştir (TT 456, s. 31).

Bilovacığı Yaylağı: Yaylağın adı 1530 ve 1582 tahrirlerinde geçmektedir. 1582 tahririne göre yaylada Bilovacığı, Aksekü ve Gökçeöz cemaatleri yaylamaktadır. Yaylaktan 1530 ve 1582 tahrirlerine göre senelik 30 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 438, s. 596; TT 143, s. 115).

Budunalan Yaylağı: Sahip köyünde yer alan yaylağın adı, her iki tahrirde de geçmektedir. Köy halkına tahsis edilen yaylaktan yine her iki tahrirde de alınması öngörülen vergi miktarı 48 akçedir. Ayrıca yaylaktan beş müd sadeyağ alınmıştır (TT 23m, s. 62; TT 143, s. 95).

Bulabucak Yaylağı: Saraycık köyünde bulunan yaylağın adı, 1487 tahririnde Gölcüğez Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Her iki yaylaktan 20 akçe vergi alınması öngörülmüştür. 1582 tahririnde ise yayla, Gölcüğez ve Sulusekü Yaylağı ile birlikte anılmaktadır. Bu tahrirde her üç yaylaktan 20 akçe alınması öngörülmüştür (TT 23m, s. 47; TT 143, s. 76).

Bük Alişir Yaylağı: Alpi köyünde bulunan bu yaylağın adı, sadece 1582 tahririnde geçmektedir. Yaylağa 5 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 91).

Çağancık Yaylağı: Saraycık köyünde bulunan bu yaylağa, 1582 tahririne göre Mahmud ve oğlu Muharrem tasarruf etmektedir. Ziraat yapıldığı anlaşılan yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı 30 akçedir (TT 143, s. 76).

Çal Yaylağı: Karaçomak köyünde Ilgaz yakınlarında bulunan bu yaylağın adı, 1530 ve 1582 tahrirlerinde geçmektedir. 1530'da yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı senelik 100 akçe iken 1582'de yaylağın toplam hâsılı 25 akçedir (TT 438, s. 598; TT 143, s. 118). 1560 yılında Çal Yaylağından senelik 100 akçe gelirin Atabey Gazi Cami ve Medrese Vakfı'na gittiği anlaşılmaktadır (TT 456, s. 17).

Çalkulu Yaylağı: Çukurviran köyünde bulunan bu yaylağın adı, 1582 tahririnde geçmektedir. Buna göre yaylaya 60 akçe vergi yazılmış ve yaylak, Çoban köyü ahalisine tahsis edilmiştir (TT 143, s. 103).

Çobanyurdu Yaylağı: Kayı köyünde yer alan yaylaktan 1582 tahririne göre 15 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 143, s. 78).

Darıyurdu Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Sartı köyünde bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı Bağluca, Paşa, Gökyar, Bayramluca, Ballu ve Sartı yaylakları ile birlikte geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Dedekeçi Yaylağı: Arazya köyünde yer alan yaylağın adı diğer kaynaklarda Dudulcu olarak okunmuştur (Yağcı, 1993, s. 273; Yakupoğlu, 2007, s. 465). 1487 ve 1582 tahrirlerini içeren her iki defterin karşılaştırılması sonucunda yaylağın adının Dedekeçi olduğu düşünülmüştür. Her iki tahrir dönemlerinde adı geçen yaylak, 1487'de 9 akçe ve 1582'de 10 akçe vergi ödemekle yükümlü tutulmuştur (TT 23m, s. 104; TT 143, s. 54).

Değirmensekü Yaylağı: Sermüddin köyünde yer alan yaylağın adı her iki tahrirde de Sekülük Yaylağı ile birlikte yazılmıştır. Yine her iki tahrirde yaylaklardan 50 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 23m, s. 83, 84, 89; TT 143, s. 69, 70).

Dereçayır Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylaktan bir müd sadeyağ ve 30 akçe vergi alınması öngörülmüş ve bu vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır. Ayrıca yaylağa Bürümce köyü halkı ile birlikte Çayır köy halkı da tasarruf etmektedir (TT 456, s. 55).

Deresekü Yaylağı: Yaylağın adı 1582 tahririnde geçmektedir. Alpu, Deresekü ve Boyundurcak köyleri üzerine yazılan yaylak, 40 akçe vergi vermekle yükümlüdür (TT 143, s. 116).

Divanoğlu Yaylağı: Alpi köyünde bulunan bu yaylağın adı, 1582 yılında geçmektedir. Yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı üç kıyye sadeyağ ile 15 akçedir (TT 143, s. 91).

Eğincek Yaylağı: Karasu köyünde olan yaylağın adı her iki tahrirde de Harmancık Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Yine her iki tahrirde bu iki yaylaktan dört kıyye sadeyağ ve 20 akçe vergi alınması öngörülmüştür. Ayrıca yaylaklar, Başmakçılar cemaatine tahsis edilmiştir (TT 23m, s. 73; TT 143, s. 106).

Elmacık Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylaktan bir müd sadeyağ ve 30 akçe vergi alınması öngörülmüş ve bu vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır (TT 456, s. 55).

Gidücek Yaylağı: 1582 tahririnde adı geçen yaylak, Alpu, Deresekü ve Boyundurcak köyleri hissesinde yazılmıştır. Yayla, Karapınar Yaylağı olarak da meşhurdur. Sözü edilen tarihte beş kıyye sadeyağ ve 25 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 116).

Gökyar Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Sartı köyünde bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı

Bağluca, Paşa, Bayramluca, Darıyurdu, Ballu ve Sartı yaylakları ile birlikte geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Gölcüğez Yaylağı: Saraycık köyünde bulunan yaylağın adı, 1487 tahririnde Bulabucak Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Her iki yaylaktan 20 akçe vergi alınması öngörülmüştür. 1582 tahririnde ise yayla, Bulabucak ve Sulusekü Yaylağı ile anılmaktadır. Bu tahrirde her üç yaylağa 20 akçe vergi yazılmıştır (TT 23m, s. 47; TT 143, s. 76).

Gölcük Yaylağı: İbn-i Arslan köyünde bulunan yaylağın adı, yalnızca 1582 tahririnde geçmektedir. Bu tahrirde yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı bir müd sadeyağ ve 30 akçedir.

Gölsekü Yaylağı: Kabalar köyünde bulunan bu yaylak, 1582 tahririnde geçmektedir. Yaylağa 60 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 70).

Gözcük Yaylağı: Eşengazi köyünde yer alan yaylak, her iki tahrirde de geçmektedir. 1582 tarihli defterden öğrenildiğine göre yaylakda, Yörük Ömerlü ve İsa cemaati konaklamışlardır. Her iki tahrir döneminde de yaylağın senelik vergisi 15 akçedir (TT 23m, s. 94; TT 143, s. 66).

Güllüce Yaylağı: Melik Emir köyünde bulunan yaylağı köy halkının kullandığı,1582 tahririnden anlaşılmaktadır. Buna göre, yaylaktan üç kıyye sadeyağ alınmaktadır (TT 143, s. 83).

Güryetan Yaylağı: Eşengazi köyünde bulunan bu yaylağın Kalafat cemaatine tahsis edildiği 1582 tarihli defterden anlaşılmaktadır. Yaylaktan alınacak vergi, üç kıyye sadeyağ üzerinden yazılmıştır (TT 143, s. 55).

Hamid Yaylağı: Hamid köyünde bulunan yaylağın adı her iki tahrirde de geçmektedir. 1582 tahririnde yaylayı köy halkının kullandığı anlaşılmaktadır. Yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı 200 akçedir (TT 23m, s. 61; TT 143, s. 47).

Harmancık Yaylağı: Karasu köyünde olan yaylağın adı her iki tahrirde de Eğincek Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Yine her iki tahrirde bu iki yaylaktan dört kıyye sadeyağ ve 20 akçe vergi alınması öngörülmüştür. Ayrıca yaylaklar, Başmakçılar cemaatine tahsis edilmiştir (TT 23m, s. 73; TT 143, s. 106).

Ilıcalı Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylaktan bir müd sadeyağ ve 30 akçe vergi alınması öngörülmüş ve bu vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır. Ayrıca yaylak, Durağan kazasının yörük cemaatlerine tahsis olunmuştur (TT 456, s. 55).

Karabalçık Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylağın 20 akçelik vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır (TT 456, s. 55).

Karacapınar Yaylağı: Sarıboncuk köyünde yer alan yaylağın adı her iki tahrirde de Mansurcuk Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Köy halkının tasarruf ettiği yaylak, her iki tahrir döneminde de 10 kıyye sadeyağ ve 40 akçe vergiye tabi tutulmuştur (TT 23m, s. 97; TT 143, s. 51).

Karatepe Yaylağı: Alpu köyünde bulunan yaylak, 1487 tahririnde Alpu ve Deresekü köyleri hissesine yazılmıştır ve 70 akçelik gelire sahiptir (TT 23m, s. 40). 1582'de yaylağın gelirinin düştüğü görülmektedir. Yaylağa üç kıyye sadeyağ ve 15 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 91).

Kayaaltı Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylaktan bir müd sadeyağ ve 30 akçe vergi alınması öngörülmüş ve bu vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır. Ayrıca yaylağı, Keçiçamlı Cemaati tasarruf etmektedir (TT 456, s. 55).

Kilisesekü Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde Dede Sultan Zaviyesi ve hamamının gelir kaynakları arasında gösterilen Kilisesekü Yaylağında Karaevli cemaati yaylamaktadır. Bir müdlük sadeyağ ve 30 akçe vergi alınmaktadır (TT 456, s. 17).

Koyunhasan Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylağın 15 akçelik vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır (TT 456, s. 55).

Kuyucak Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen ve Hoca Hacib köyünde bulunan yaylaktan dört müd sadeyağ elde edilmektedir. Yaylağın 120 akçelik geliri İsfendiyar Bey Vakfı'na vakfedilmiştir (TT 456, s. 31).

Kuzcuğaz Yaylağı: Kuzcuğaz köyünde bulunan yaylak, 15 akçelik alınması öngörülen vergi miktarı ile 1582 tahririni içeren deftere kaydedilmiştir (TT 143, s. 44).

Maksudseküsü Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylağın 30 akçelik geliri Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır (TT 456, s. 55).

Mansurcuk Yaylağı: Sarıboncuk köyünde yer alan yaylağın adı her iki tahrirde de Karacapınar Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Köy halkının tasarruf ettiği yaylaktan her iki tahrir döneminde de 10 kıyye sadeyağ ve 40 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 23m, s. 97; TT 143, s. 51).

Meydan Yaylağı: Alpi köyünde bulunan bu yaylağın adı, 1582 tahririnde geçmektedir. Yaylak üzerine 10 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 91).

Meydan Yaylağı: Geyiklü köyünde bulunan bu yaylağın adı her iki tahrirde de geçmektedir. 1582 tahririne göre çavundur cemaatine tahsis edilen yaylakta az da olsa ziraat yapılmaktadır. Her iki tahrir döneminde yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı 20 akçedir (TT 23m, s. 80; TT 143, s. 100).

Ortaca Yaylağı: Yaylak, Ortaca köyünün gelir kaynakları arasındadır. Köy halkının tasarrufunda olan yaylağa 1582 tahririnde 30 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 68).

Paşa Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Sartı köyünde bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı Bağluca, Gökyar, Bayramluca, Darıyurdu, Ballu ve Sartı yaylakları ile geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Rumiyan Yaylağı: Karasu köyünde bulunan bu yaylağın, köyün zimmilerine tahsis edildiği adından anlaşılmaktadır. Her iki tahrir döneminde de adı geçen yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı 40 akçedir. Yaylakta tarım yapıldığı anlaşılmaktadır (TT 23m, s. 33; TT 143, s. 89).

Saraylı Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen ve Hoca Hacib köyünde bulunan yaylağın 60 akçelik geliri İsfendiyar Bey Vakfı'na vakfedilmiştir. Ayrıca yaylak, Mevlana Nureddin Efendi tasarrufundadır (TT 456, s. 31).

Sarhad Yaylağı: Alpi, Deresekü ve Boyundurcak köyleri üzerine kayıtlı olan yaylağın adı sadece 1582 tahririnde geçmektedir. Yaylak, Gödel köyü ahalisine tahsis edilmiştir. Yaylak üzerine 40 akçe vergi yazılmıştır (TT 143, s. 116). Gödel köyü, Alpi köyünün yaklaşık 17 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır.

Sarıboncuk Yaylağı: Bürümce köyünde bulunan yaylaktan 1582 tahririne göre senelik 20 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 143, s. 112).

Sarıklu Cemaati Yaylağı: Sartı köyünde bulunan yaylağın adı 1560 evkaf defterinde geçmektedir. Deftere göre yaylağın 120 akçelik geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır. Yaylağa Mevlana Mahmud Çelebi Efendi tasarruf etmektedir (TT 456, s. 32).

Sartı Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Sartı köyünde bulunmaktadır. Geliri İsfendiyar Bey Zaviyesi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Yaylağın adı Bağluca, Paşa, Gökyar, Bayramluca, Darıyurdu ve Ballu yaylakları ile birlikte geçmektedir. Bu yaylakların toplam geliri 325 akçedir (TT 456, s. 32).

Saruçiçek Yaylağı: 1582 tahririnde adı geçen ve Alpi köyünde yer alan yaylaktan alınması öngörülen vergi miktarı 10 akçedir (TT 143, s. 91). Yine aynı yaylağın 10 akçelik geliri Körpeler köyü hissesinde yazılmıştır. 1582 tahririne göre yaylada köy halkından Emin, Abdullah ve Hacı Seydi yaylamaktadırlar (TT 143, s. 57).

Sekülük Yaylağı: Sermüddin köyünde yer alan yaylağın adı her iki tahrirde de Değirmensekü Yaylağı ile birlikte yazılmıştır. Yine her iki tahrirde yaylaklardan 50 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 23m, s. 83, 84, 89; TT 143, s. 69-70).

Sinbeyi Yaylağı: Her iki tahrirde de geçen yaylak, Sinbeyi köyünde bulunmaktadır. Köyün yeri tespit edilememiştir. Ancak yaylağın Ilgaz'da olduğu kayıtlıdır. 1487'de 245

akçe vergi alınması öngörülmüşken 1582'de her bir haneden ikişer akçe olmak üzere toplam 240 akçe vergi yazılmıştır (TT 23m, s. 28; TT 143, s. 56). Buradan yola çıkarak yaylağın 120 haneden oluştuğu tahmin edilebilir.

Suluçemen Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünün gelir kaynakları arasındadır. Yaylaktan bir müd sadeyağ ve 30 akçe vergi alınması öngörülmüş ve bu vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır (TT 456, s. 55).

Suluçemen Yaylağı: Karasu köyünün gelir kaynakları arasında da olan yaylağın adı her iki tahrirde de Atlanı Yaylağı ile birlikte geçmektedir. Yine her iki tahrirde bu iki yaylaya altı müd sadeyağ ve 180 akçe vergi yazılmıştır. Ayrıca yaylalarda ziraat yapıldığı anlaşılmaktadır (TT 23m, s. 33; TT 143, s. 79). 1582 tahririnde Suluçemen Yaylağında Çiftlik pazarı bâc vergisi 55 akçe olarak kayıtlıdır. Defterde "bâc-ı bâzâr-ı çiftlik der-yaylâk-ı Suluçemen 55" şeklinde geçmektedir (TT 143, s. 89).

Sulusekü Yaylağı: Saraycık köyünde bulunan yaylağın adı sadece 1582 tahririnde geçmektedir. Yaylak, hem Bulabucak ve Gölcüğez yaylakları ile anılırken tek başına yayla olarak da deftere yazılmıştır. Defterden anlaşıldığına göre yaylağı kullanan Hüseyin oğlu Sefa yaylada yaptığı ziraat karşılığında 10 akçe öşür vermektedir (TT 143, s. 76).

Uçbeyli Yaylağı: 1560 tarihli evkaf defterinde adı geçen yaylak, Bürümce köyünde bulunmaktadır. Yaylağın 15 akçelik vergi miktarı, Tosya'daki Mirşah Zaviyesi'nin gelir kaynakları arasındadır (TT 456, s. 55).

Yalıncıkçayı Yaylağı: Karasu köyünde bulunan bu yaylağa, 1582 tahririne göre Benlüşeyh isimli bir kişinin çocukları Mahmud Çelebi, Ahmed Çelebi, Ali Çelebi, Mustafa ve Halim tasarruf etmektedir. Bu kardeşlerin verdikleri öşür miktarı 14 akçedir (TT 143, s. 79).

Yaylacık Yaylağı: Arazya köyünde bulunan bu yaylağın köy ahalisine tahsis edildiği 1582 tahririnden anlaşılmaktadır. Yaylaktan bir müdlük sadeyağ ve 30 akçe vergi alınması öngörülmüştür (TT 143, s. 53-54).

Zimmiyan Yaylağı: Karasu köyünde bulunan bu yaylağın köyün zimmilerine ayrıldığı adından anlaşılmaktadır. Her iki tahrirde de adı geçen yaylaktan 12 akçe gelir elde edilmektedir (TT 23m, s. 45; TT 143, s. 79).

Sonuç Yerine

Yüzlerce yaylak ve kışlağı barındıran bozkır coğrafyasından gelen ve bu coğrafyanın kendilerine sundukları şartlar doğrultusunda konar-göçer bir yaşam tarzı benimseyen Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra da bu yaşam tarzını devam ettirmişlerdir. Anadolu'da köyler, kasabalar ve şehirlerle birlikte yaylaklar da kurmuşlardır. Konar-göçer Türkmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği Ilgaz Dağlarının kuzey yamaçları, Kastamonu kazasının 1487-1582 yılları arasında yaylaklarının da bulunduğu coğrafya olmuştur. Bu coğrafyada köye

bağlı ve köyün bir alt yerleşim birimi olarak ortaya çıkan bu yaylaklar, köylüler ve konar-göçer cemaatler tarafından özellikle hayvanlarını otlatmak amacıyla kullanılmıştır. O halde hayvancılık ve hayvansal ürünler bunların en önemli geçim kaynaklarıdır. Ayrıca az da olsa bu yaylaklarda tarım yapılmıştır. Örneğin Karasu köyünde bulunan Suluçemen ve Atalanı yaylakları için 1582 tahririnde "zirâat olunan yerlerin öşrün virirler" ifadesi yer almaktadır. Hatta Suluçemen Yaylağında pazar kurulur olmuş ve bu pazardan bâc vergisi alınması yoluna gidilmiştir (TT 143, s. 89). Aynı şekilde Geyiklü köyündeki Meydan Yaylağında da tarım yapıldığı anlaşılmaktadır (TT 143, s. 100).

Bu yaylaklardan elde edilen en önemli hayvansal ürünlerden biri de defterlerde "revgân-ı sâde" olarak geçen sadeyağdır. Buna göre bazı yaylakların elde ettiği yağ miktarı, defterlerde bazen "kıyye" ya da "vukıyye" bazen de "müd" cinsi üzerinden belirtilmiştir. Her iki tahrir döneminde yaylaklar üzerine yazılan sadeyağ miktarı aynıdır.

Yaylakların çoğunlukla konar-göçer cemaat, Yörük ya da Türkmenlere tahsis edildiği bilinmektedir. Değerlendirilen yıllarda Kastamonu kazasında bulunan yaylakların kimlere tahsis edildiği aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: *Yaylakların Tahsis Edildiği Cemaat ve Kişiler*

Köy Adı	***Yaylağın Adı***	***Tahsis Edildiği Cemaat ve Kişiler***
	Bilovacığı Yaylağı	Bilovacığı, Aksekü ve Gökçeöz cemaatleri yaylamaktadır
	Kilisesekü Yaylağı	Karaevli cemaati yaylamaktadır
Sahip	Budunalan Yaylağı	Köy halkına
Saraycık	Çağancık Yaylağı	Mahmud ve oğlu Muharrem tasarruf etmektedir.
Çukurviran	Çalkulu Yaylağı	Çoban Köyü halkına
Karasu	Eğincek Yaylağı	Başmakçılar Cemaati
	Harmancık Yaylağı	
Eşengazi	Gözcük Yaylağı	Yörük Ömerlü ve İsa cemaati konaklamışlardır.
	Güryetan Yaylağı	Kalafat cemaatine tahsis edilmiştir.
Melik Emir	Güllüce Yaylağı	Köy halkı
Hamid	Hamid Yaylağı	Köy halkı
Bürümce	Ilıcalı Yaylağı	Durağan Kazası'nın yörük cemaatlerine tahsis olunmuştur
	Kayaaltı	Keçiçamlı Cemaati
	Dereçayır	Bürümce ve Çayır köyleri halkı
Sarıboncuk	Karacapınar Yaylağı	Köy halkı
	Mansurcuk Yaylağı	
Geyiklü	Meydan Yaylağı	Çavundur Cemaati
Ortaca	Ortaca Yaylağı	Köy halkı
Hoca Hacib	Saraylı Yaylağı	Mevlana Nureddin Efendi

Alpi	Sarhad Yaylağı	Gödel Köyü halkı
Sartı	Sarıklu Cemaati Yaylağı	Mevlana Mahmud Çelebi Efendi tasarruf etmektedir
Körpeler	Saruçiçek Yaylağı	Köy halkından Emin, Abdullah ve Hacı Seydi yaylamaktadırlar.
Saraycık	Sulusekü Yaylağı	Hüseyin oğlu Seyfi
Karasu	Yalıncıkçayı Yaylağı	Benlüşeyh isimli bir kişinin çocukları Mahmud Çelebi, Ahmed Çelebi, Ali Çelebi, Mustafa ve Halim tasarruf etmektedir
Arazya	Yaylacık Yaylağı	Köy halkı
Karasu	Zimmiyan Yaylağı	Köyün zimmilerine

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, yaylaklar, öncelikle köy halkı ve köy halkından bazı şahıslara tahsis edilmiştir. Daha sonra çeşitli konar-göçer cemaatlerin yaylakları kullandıkları anlaşılmaktadır. Bunlar arasında Karaevli, Çavundur, Kalafat, Ömerlü, İsa, Başmakçılar ve Keçiçamlı cemaatleri bulunmaktadır. Bir köye kayıtlı bulunan bir yaylağın başka bir köy halkı tarafından kullanılmasına da izin verilmiştir. Örneğin Alpi köyündeki Sarhad Yaylağı, Gödel köyü halkının kullanımına açılmıştır.

Evkaf defterinden elde edilen veriler doğrultusunda bazı yaylakların gelirlerinin çeşitli vakıflara gittiği anlaşılmaktadır. Yaylaklar ve gelirlerinin sarf edildiği vakıflar şunlardır: Çal Yaylağı gelirleri, Atabeygazi Cami ve Medresesi Vakfı'na, Kiliseseküsü Yaylağı geliri Dede Sultan Zaviyesine, Kuyucak, Beyler ve Saraylı yaylaklarının gelirleri Kastamonu'da yer alan İsfendiyar Bey Evkafı'na, Bağluca, Paşa, Gökyar, Bayramluca, Darıyurdu, Ballu ve Sartı yaylaklarının gelirleri yine İsfendiyar bey Zaviyesine gitmektedir. Tosya'da bulunan Mirşah Zaviyesi Vakfı'na ise Elmacık, Maksudseküsü, Ilıcalı, Suluçemen, Kayalatı, Dereçayır, Karabalçık, Uçbeyli, Koyunhasan yaylaklarının gelirleri tahsis edilmiştir.

Yaylağı kullananlardan yılda bir defa olmak üzere kaynaklarda, "yaylak resmi", "resmi merâi", "otlak resmi" olarak geçen bir vergi alınmıştır. Sürülerini başka tımar sahibinin topraklarında ya da mirî yaylaklarda otlatan sürü sahipleri ve göçebe Yörüklerden sürü başına bazı yerlerde koyun başına alınan vergiye yaylak resmi adı verilmektedir. Bazı yerlerde 300 koyun bir sürü hesap edilip bir sürüden bir koyun alınırken, bazı yerlerde sürüler derecelendirilerek 10 ile 20 akçe arasında yaylak resmi alınmıştır (Çağatay, 1947, s. 510). Değerlendirilen yıllarda Kastamonu kazasının yaylaklarından alınması öngörülen yaylak resmi miktarları şöyledir: 1487'de 19 yaylaktan 917 akçe; 1560'da 23 yaylaktan 875 akçe; 1582'de 42 yaylaktan 1387 akçedir.

1487 ile 1582 yılları arasında Kastamonu kazasının 23 köyünde 61 yaylak adına rastlanmıştır. İki yaylak ta herhangi bir köye bağlı değildir. Böylece bu yıllar içinde değerlendirilmeye alınan yaylak sayısı 63'tür. 1487 tahririnde 19 yaylak bulunurken, 1560 tahririnde 23 yaylak ve 1582 tahririnde 42 yaylak tespit edilmiştir. 1560 yılına ait mufassal tahrir defterinin bulunmaması bu yıldaki yaylak sayısı konusunda net veriler elde edilmesini

zorlaştırmaktadır. Bu 23 yaylak, evkaf defterindeki verilerden elde edilmiştir ve geliri çeşitli vakıflara ayrılan yaylaklardır. Bu verilerden hareketle yaylak sayısının her geçen yıl arttığı söylenebilir. Her ne kadar 16. yüzyılda tarım arazileri otlaklar aleyhine artış gösterse de ve konar-göçerler yerleşik hayata geçseler de Kastamonu özelinden hareketle Anadolu'da her zaman yaylacılığın önemini koruduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Tapu Tahrir Defterleri: 23m, 438, 143, 456.

Kitap ve Makaleler

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) (1994). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, II, Ankara.

Afyoncu, E. (2003). "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler". *Türkiye Literatür Dergisi*, 1, 267-286.

Ahmed Refik (1989). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200).* İstanbul.

Alagöz, C. A. (1941). "Yayla Tabiri Hakkında Rapor", *Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941)*. Maarif Vekilliği Yayını, Raporlar-Müzakereler-Kararlar, 150-157.

Armağan, A. L. (1997). "XVI. Yüzyılda Teke Sancağındaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19/30, 1-35.

Barkan, Ö. L. (1940-41). "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri". *İktisat Fakültesi Mecmuası*, II/I, 1-40.

Barkan, Ö. L. (1988). *Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri*. Ankara.

Durmuş, İ. (2014). "Türk Kültür Çevresinde Kültür Adlandırmaları". *Akademik Bakış*, 8/15,269-298.

Emecen, F. (1991). "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri". *Tarih ve Sosyoloji Semineri*, 143-156.

Emiroğlu, M. (1977). "Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları,* No: 272, 3-27.

Gökçen, İ. (1946). *16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*. İstanbul.

Gümüşçü, O. (2016). "Yaylak ve Kışlak". *DİA*, EK-2, 677-678.

Gündüz, T. (1997). *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, "Bozulus Türkmenleri (1540-1640)".* Ankara.

Güneş, A. (2004). "Osmanlı Tahrir Defterleri ve Bunların Tarih Yazıcılığında Kullanımı Hakkında Bazı Düşünceler". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 150, 165-184.

İbret, B. Ü. (2018). "Kastamonu İlinin Coğrafî Özellikleri". *81 İlde Kültür ve Şehir-Kastamonu,* Kastamonu Valiliği.

İnalcık, H. (1987). *Suret-i Defter-i Sancak-ı Arnavid.* Ankara.

İnalcık, H. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İstanbul: Eren.

Kafesoğlu, İ. (2011). *Türk Millî Kültürü.* İstanbul: Ötüken.

Kankal, A. (2004). *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı).* Ankara

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2013). *Kastamonu Merkez İlçe Analizi*. Haz. Turgay Yıldız.

Köprülü, M. F. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. İstanbul: Akçağ.

Kuruca, N. (1995). *16. Yüzyılda Kastamonu Vakıf Tahrir Defteri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kuruca, N. (2009). "Tahrir Defterlerine Göre Boyovası/Boyabat Kazasının 16. Yüzyıl Başlarında İktisadî ve Sosyal Durumu". *Erdem*, 55, 117-144

Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*. İstanbul: Eren.

Öz, M. (1991). "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler". *Vakıflar Dergisi*, 22, 429-439.

Sözer, A. N. (1972). *Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık.* Ankara.

Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tosunoğlu, A. (1984). *XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi.

Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskân Coğrafyası*. İstanbul.

Turan, O. (2016). *Selçuklular Zamanında Türkiye.* İstanbul: Ötüken.

Ünal, M. A. (2008). *Osmanlı Devrinde Sinop*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Yağcı, Z. G. (1993). *1487 (H. 892) Tahririne Göre Kastamonu Kazası.* On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yakupoğlu, C. (2007). *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi –XIII-XV. Yüzyıllar-*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Yücel, Y. (1980). *XII-XV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candaroğulları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yınanç, M. H. (1944). *Türkiye Tarihi: Selçuklu Devri I., Anadolu'nun Fethi.* İstanbul.

YAYLACILIK KÜLTÜRÜNDE DÖNÜŞÜM: SULTANMURAT VE EĞRİSU YAYLALARI ÖRNEĞİ

TRANSFORMATION IN TRANSHUMANCE CULTURE: EXAMPLE OF SULTANMURAT AND EGRISU HIGHLANDS

Engin KABAN[*]

Özet

Toplumların yaşadıkları ekonomik, sosyal gelişme ve değişimler, kültürel yapılarda da önemli değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Türk toplumunun geleneksel yaşam biçimi ve ekonomik faaliyetlerinden olan yaylacılık ve yayla kültürü de değişen sosyo-ekonomik şartlardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Türk yaylacılık ve yayla kültüründe yaşanan dönüşümü anlamak için, Trabzon ili Çaykara ilçesi sınırları içindeki Sultanmurat ve Eğrisu yaylaları, iki çarpıcı örnek teşkil etmektedir. Sultanmurat yaylası, geleneksel bir yayla çarşısı iken, son yıllarda yaşanan hızlı sosyo-ekonomik değişimle birlikte, dönüşüm geçirerek yayla turizmi merkezi haline gelmiştir. Eğrisu yaylası da, ekonomik yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığı geleneksel bir yayladan, konforlu yapıların yer aldığı sayfiye amaçlı bir yaylaya dönüşmüştür. Sultanmurat ve Eğrisu yaylalarında yaşanan bu dönüşüm, yaylacılığın işlevini ve yaylacılık kültürünü de dönüştürmüştür. Bu dönüşüm son yıllarda daha hızlı ve belirgin bir şekilde gerçekleşmiştir. Ekonomide yaşanan gelişmeler, yaylalara ulaşımın kolaylaşması, turizm alanındaki hareketliliğin artması, yaylacılık ve yayla kültüründeki dönüşümü hızlandırmıştır.

Anahtar sözcükler: Sultanmurat yaylası, Eğrisu yaylası, Yaylacılık kültürü

Abstract

The economic, social development and changes experienced by societies lead to important changes and transformations in cultural structures as well. Transhumance and transhumance culture, which is a traditional way of life and economic activities of Turkish society, has also been significantly affected by changing socio-economic conditions. In order to understand the transformation of Turkish transhumance and transhumance culture, Sultanmurat and Eğrisu plateaus

[*] Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi, Eynesil Kâmil Nalbant MYO. 61engin28@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-9241-0239

within the boundaries of Çaykara district of Trabzon constitute two striking examples. While the plateau of Sultanmurat was a traditional highland bazaar, it became a center of highland tourism by transforming with the rapid socio-economic change experienced in recent years. Eğrisu plateau has changed also from a traditional plateau where economic plateau activities are carried out to a summer plateau with comfortable structures. This transformation in the plateaus of Sultanmurat and Eğrisu has transformed the function of transhumance and the culture of transhumance. This transformation has been realized more rapidly and more clearly in recent years. Developments in the economy, easier access to the highlands, increased mobility in tourism, accelerated the transformation of transhumance and transhumance culture.

Keywords: Sultanmurat plateau, Egrisu plateau, Transhumance culture.

Giriş

Trabzon ili Çaykara ilçesi sınırları içinde bulunan Sultanmurat Yaylası, çevresinde yer alan yaylaların ulaşım güzergâhı üzerinde olması dolayısıyla, bu yaylalar için konaklama ve alış-veriş ihtiyaçlarının giderildiği bir merkez konumundadır. Osmanlı padişahlarından Sultan IV. Murat Han'ın, İran seferi esnasında ordusu ile birlikte burada Cuma namazını kılması dolayısıyla yaylaya "Sultanmurat" ismi verilmiştir. 2200 rakımlı Sultanmurat Yaylası, aynı zamanda 1916 Osmanlı-Rus savaşına da sahne olmuş bir mekândır. Yayla merkezinin 1 km. güneyinde, savaşta şehit olan bir subay ve 70 erin metfun olduğu şehitliğin bulunduğu tepe "Şehitler Tepesi" olarak anılmaktadır. Şehitler Tepesi, yaylaya gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin özellikle uğradığı bir mekândır. Ayrıca şehitler her yıl 23 Haziran'da çeşitli etkinliklerle anılmaktadır. Yine her yıl 20 Ağustos tarihinde Sultanmurat Yaylası'nda "Ağustos Yedisi" olarak ta bilinen geleneksel "Yayla Ortası" şenlikleri yapılmaktadır. Şenliklere yöre insanının yanı sıra, özellikle son yıllarda Arap turistlerden de önemli katılım olduğu gözlenmektedir. Eğrisu Yaylası ise, Sultanmurat yaylasına 1 km. uzaklıkta olan ve Sultanmurat Yaylası'ndan farklı olarak homojen yapısıyla geleneksel yaylacılık faaliyetleri kapsamında kurulmuş iki obadan oluşan bir yayladır. Sultanmurat Yaylası'na çok yakın olması nedeniyle yayla sakinleri günlük ihtiyaçlarını karşılamak ve vakit geçirmek üzere çoğunlukla Sultanmurat Yaylası'na gitmektedir. Yörede yaylacılık faaliyetleri 80'li yıllara kadar geleneksel biçimde sürdürülmüş, 80 sonrası yoğunlaşan köyden kente göç nedeniyle yaylacılık büyük ölçüde gerilemiştir. 2000'li yıllarla birlikte; gelişen yeni orta sınıfın da ilgisiyle, yaylalara yeniden bir yöneliş başlamıştır. Bu yeniden yöneliş, geleneksel ihtiyaç odaklı yaklaşımdan farklı olarak, yaylaların bir turizm mekânı, sayfiye yeri gibi görülmesi; yaylada kalış süresinin, yaylacılık faaliyetlerinin ve yaylalarda yapılaşmanın da buna paralel olarak dönüşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda geleneksel yaylacılık ve yayla kültürünün önemli dönüşüme uğradığı Sultanmurat ve Eğrisu yaylaları, anlamlı örnekler içermektedir. Nitel araştırmaya dayalı bu çalışmada, ekonomik gelişme ve sosyal değişmenin yaylacılık ve yayla kültürü üzerinde gerçekleştirdiği işlevsel ve mekânsal dönüşüme dikkat çekme amaçlanmıştır.

Yayla, yaylacılık, yaylak ve kışlak kavramları

Yayla: "Plato" terimiyle de ifade edilen yayla kavramı; beşerî anlamda, hem bir geçici yerleşme yerini, geçici meskeni, hem de onun çevresindeki ekonomik faaliyet yürütülen alanı tanımlar. Yılın belli bir döneminde buralara göçüp, hayvancılık ve yer yer ekip biçme faaliyetleri yapma faaliyetlerine de yaylacılık denir (Doğanay, 2000:401).

Yaylak: Hayvanların yayılıp otladıkları otlaklara yaylak denmektedir. Yaylaklar, yükselti durumuna dört türe ayrılmaktadır.

1-Alçak yaylak: Devamlı oturma bölgesinde, normal tahıl ziraatı yapılan alanların bitişiğinde olan, genellikle deniz seviyesinden 900-1200 metre yükseklikteki yaylak.

2-Orta yaylak: Devamlı oturulan ve normal tahıl tarımı yapılan bölge sınırının üstündeki, genellikle deniz seviyesinden 1200-1600 metre yükseklikteki yaylak.

3-Ön yaylak: Esas yaylaktan daha aşağıda bulunan, çıkarken veya inerken bir süre hayvan otlatılan ve bir miktar ot biçilip kurutulan yaylak.

4-Yüksek yaylak: Orman sınırının üzerinde, en az 1600 metre yükseklikteki otlak.

Kışlak: Yaylacıların hayvanlarıyla birlikte kışı geçirdikleri, alçak, kuytu yerlerde kurulmuş olan ve genellikle kış mevsimi boyunca oturulan yerleşmeler, oba, cenik anlamına gelmektedir (TDK).

Türklerde yaylacılık

Yaylacılık, Türklerin ilk atasına kadar dayandırılan bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin soyunun kendisinden geldiğine inanılan Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in, (Türkler "Ebülce Han", "Bulça Han" derler) ilk Türk yurdunda, göçebe hayatı yaşadığına; onun yaylasının çok büyük ve yüksek bir dağ olduğuna inanılırdı (Ögel, 2010:150). Yayla ve kışlak kavramları, eski ve yeni Türklerin günlük hayatında vaz geçilmez iki önemli kavrama işaret eder. Yayla ve kışlak, biri diğerini tamamlayan, biri olmaksızın diğerinin önemi olmayan iki unsurdu. Türklerde, yayla ve kışlak hayatı, kesin töre ve geleneklerle düzen altına alınmış, her topluluğunun nerelerde yazlayıp nerelerde kışlayacağı kesin törelerle belirlenmişti. Türklerde yayla hayatı, bir tutku ve önüne geçilemez bir alışkanlıktı. Yaylaya çıkamayanlar, fakir ve bahtsız kişilerdi. Türklerde yayla ve kışlak hayatı, iki boyutlu bir ekonomik sistem oluşturuyordu (Ögel,1978:1). Göçebe yaşam tarzına sahip olan Türkler, yaylacılık faaliyetlerini yerleşik hayata geçtikten sonra da sona erdirmemiş, günümüze kadar devam ettirmiştir. Günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan Türkler arasında, geleneksel yaylacılık biçiminin yanı sıra; yaşanan sosyo-ekonomik gelişme ve değişmelere paralel olarak turizm amaçlı yaylacılık ve sayfiye yaylacılığı gibi çeşitli amaçlara yönelik yeni yaylacılık türleri ortaya çıkmıştır.

Doğu Karadeniz'de Yaylacılık

Doğu Karadeniz Bölgesi yaylacılığı, bölgeye Orta Asya'dan göçen Türk boylarının yaşam tarzını ve kültürel varlığını devam ettirmelerinin bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede, günümüzde de yaylacılık faaliyetlerini sürdüren Oğuz boylarında bu bilincin canlılığını koruduğu görülmektedir. Yaylacılığın "Oğuz boyu ve kültürüne" mensubiyetin bir gereği olduğu inancı varlığını sürdürmektedir (Bkz. Kaya, 2018).

Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde geniş bir alana yayılan yaylalar, genellikle kırsal nüfusun ek geçim alanları ve yaz mevsiminde hayvancılık faaliyeti ve dinlenme amacıyla belli bir süreliğine çıkılan geçici yerleşmelerdir. Bu yaylaların bir kısmı ormanlık alanların içinde, bir kısmı ise 2000 m.'nin üzerindeki Alpin kuşakta yer almaktadır. Yaylaların kuruluş yerlerinin seçiminde fiziki ve be şeri faktörler etkili olmuştur (Zaman, 2007:213,214).

Türklerin Doğu Karadeniz'e yerleşmesinden önce bu bölgede yaşayanların yaylacılık faaliyetlerinde bulunduklarına dair tarihi kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu nedenle de göçebe kültürüne sahip olan Türklerin, bölgedeki yaylacılık faaliyetlerinin doğmasına neden oldukları kuvvetle muhtemeldir. Çünkü yaylacılık göçebe kültürünün bir uzantısıdır. Nitekim Türkler yıllarca step karakterine ve hayvancılık ekonomisine bağlı olarak göçebe hayatı yaşamıştır. Doğu Karadeniz'e göç ettikten sonra da, bu kültüre bağlı olarak yaylacılık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Zaman, 2016:315).

Doğu Karadeniz'de, yılın belirli zamanlarında yaylalara çıkılarak, birtakım sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, yüzyıllardır geleneksel olarak sürdürülmektedir. Bu geleneksel yapı, yaylacılığın, yayla ekonomisinin, yayla kültürünün ve yayla turizminin temelini oluşturmaktadır. Son yıllarda sosyal, ekonomik ve teknolojik şartlara bağlı olarak bir takım yapısal ve işlevsel değişikliklere uğrayan günümüz yaylacılığı, Doğu Karadeniz insanının vaz geçilmez bir tutkusu ve kültürel bir değeri olarak yaşatılmaya devam etmektedir (Şişman, 2010:550).

Yayla kültüründe dönüşüm

Dünya ölçeğinde hızlı bir şekilde yaşanan ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel değişim ve dönüşümler, hiç kuşkusuz Türk toplum yaşamına da yansımakta; açık bir toplum olan Türk toplumu, bu değişim ve dönüşümleri büyük ölçüde modern dünya ile aynı süreçlerde ve yoğunlukta yaşamaktadır. Bu çerçevede yaşanan değişim ve dönüşümler, kent sosyal hayatını dönüştürdüğü gibi, özellikle son yıllarda kırsal yaşamı ve buna bağlı olarak yayla yaşamı ve kültürünü de dönüşüme uğratmıştır.

Günümüzde, yaylalara hayvancılık yapmak için geçmiş yıllara oranla daha az sayıda insan göç etmekte; ekonomik amaçlı yaylacılık her geçen gün daha da gerilemektedir. Bunun yanında yaylalara sayfiye ve turizm amaçlı talep artmaya başlamıştır. Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerinin yaylalarında öteden beri var olan dinlenmeye yönelik sayfiye yaylacılığı ya da yaylaların rekreasyon amaçlı kullanımı son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır. Kasaba ve şehirlerde yaşayanlar yaylalara yazlık evler inşa etmek suretiyle tatillerini yaylalarda geçirmeyi tercih etmektedirler. Dolayısıyla, sözü edilen bu üç bölgedeki

yaylaların işlevi değişmekte, ekonomik amaçlı yaylacılığın yerini sayfiye yaylacılığı almaktadır (Somuncu, 2011:831).

Türkiye nüfusu her geçen yıl daha fazla kentsel görünüm kazanmakta ve kentlerde yaşayan nüfus, kırsal nüfusu geride bırakmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da, Türkiye'de yayla sayısı giderek azalmakta ve pek çok yayla yerleşmesi ise geleneksel işlevlerinden ziyade farklı yaylacılık amacına hizmet eder duruma gelmektedir (Doğanay & Coşkun, 2013:1).

Sayfiye yaylacılığı ve turizme bağlı değişmeler, yaylaların ekonomik etkinlik amacıyla kullanılmasının azalması, bu amaçla yaylaya çıkan insan sayısını azaltmıştır. Ancak, günümüzde yaylalar farklı amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Bu çevredeki yaylalar, şehirlere yerleşmiş olanların sıla hasretini gidermek amacıyla geldikleri sayfiye yerleri haline gelmeye başlamıştır. Bu değişim doğal olarak yaylaların fiziksel görünümlerinde de birtakım değişikliklere neden olmuştur. Evlerin bir kısmı yeniden yapılmıştır ve evlerin yapımında kullanılan malzemeler farklılaşmıştır. Mesken yapımında taş ve ahşabın yerine çimento, demir, tuğla, briket gibi malzemeler kullanılır olmuştur (Tunçel ve diğerleri, 2004:63).

Türkiye yaylacılığı, önemli bir işlevsel değişim sürecinden geçmektedir. Geçmişte hemen tamamen hayvancılık temelli geleneksel faaliyetlere ev sahipliği yapan yaylaların, artık farklı amaçlarla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum, geleneksel yaylacılık dışında farklı yaylacılık türleri ortaya çıkarmakta ve yaylacılık faaliyetlerinin dönüşümüne zemin hazırlamaktadır. Artık Türkiye yaylaları ve yaylacılığı önemli ölçüde bir işlevsel değişim sürecine girmiş; bunun sonucunda çok sayıda yayla, şenlikler, sayfiye evleri, modern yayla konutları ve sahip oldukları kültürel motiflerle turizme hizmet eder duruma gelmiştir. Söz konusu dönüşüm sürecini, ülke nüfusunun her geçen yıl daha fazla kentleşmesi ve yaşanan hızlı iç göç sonucunda kent nüfusunun kırsal nüfusu oldukça geride bırakması ile açıklamak mümkündür (Doğanay & Coşkun, 2013:23).

Sultanmurat ve Eğrisu yaylalarında dönüşüm

Sultanmurat Yaylası, yakın zamana kadar "yayla" olarak anılmamaktaydı. Bunun nedeni ise, Sultanmurat bölgesinin, geleneksel anlamda bir yayla olmaması, diğer yaylaların geçiş yolları üzerinde olan bir merkez olması idi. Burada çevre köylülerin pazarının da kurulduğu bir hanın olması nedeniyle "Sultanmurat Hanı" olarak anılırdı. Harita Genel Müdürlüğünün 1945 tarihli Trabzon haritasında da, bu bölge yayla ismiyle değil, Sultanmurat Hanı ismiyle geçmektedir (Albayrak :18). Sultanmurat Yaylası'na 1 km. uzaklıkta olan Eğrisu Yaylası'nın, Aşağı Eğrisu obası bölümünde Çaykara'nın Akdoğan ve Soğanlı köylüleri; yukarı Eğrisu obası bölümünde ise Köknar köylüleri yaylacılık yapmaktadır ("caykaragazetesi.com", 2015.).

Sultanmurat ve Eğrisu yaylalarının bulunduğu Çaykara ve yöresinde yaylacılık, Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi, geleneksel Orta Asya'dan miras olan Türk kültürünün ve ekonomik yaşam tarzının bir devamı olarak sürdürülmüştür. Yakın geçmişte

yaşanan hızlı dönüşüm öncesindeki yörede yapılan yaylacılık faaliyetlerine ilişkin görüştüğümüz, halen Sultanmurat yayla yolunda küçük bir işletme sahibi olan yazı işleri müdürlüğünden emekli Mustafa Yavuz Yıldırım, o dönemin yaylacılık faaliyetleriyle ilgili şu değerlendirmelerde bulundu:

> *Bu yörede, geçmişte yaylacılık faaliyetlerinde ekonomik gelir elde etme düşüncesi ve amacı ön planda idi. Yaylalara çıkma ve yaylada inme ona göre belirleniyordu. Yaylaya çıkış, kademeli olarak yapılmakta idi. İlk olarak kom /mezire denilen yayla ile köy arasındaki ilk durağa çıkılırdı. Burada hayvanlar bir süre otlatılır, aynı zamanda da yaylacıların bu yükseltinin havasına alışması sağlanırdı. Bundan sonra bazı yaylacılar, biraz daha yüksek mevkide bulunan ve otu yeni yetişen ikinci durak komlara çıkar, aynı şekilde bir süre burada kalındıktan sonra asıl yaylalara çıkılırdı. Bu süre içinde hayvanların dinlenmesi, otlaklardan azami derecede faydalanması ve yaylacıların bünyesinin de kademeli olarak yayla havasına alışması sağlanırdı. Günümüzde ise ekonomik kaygı olmadığı için artık hayvan besleme ve ot temin etme gibi ihtiyaçlar ortadan kalktı. Onunla birlikte kom gibi ara mekânlar ve buralardaki çayırlıklar âtıl kaldı. Geçtiğimiz yıllarda, daha önce beraber çalıştığımız bir arkadaşa bizim komun etrafındaki çayırları herhangi bir bedel ödemeden kesip almasını söylemiştim, birkaç yıl aldı, daha sonra "Müdürüm, hazır çayır daha ekonomik ve zahmetsiz oluyor, ben artık sizin çayırları kesemeyeceğim". Demişti. Yani imkânlar arttıkça yaylacılığın geleneksel işleri ve mekânları da ortadan kalmış oldu (M.Y. Yıldırım, kişisel iletişim, 28 Ağustos 2019).*

Sultanmurat ve Eğrisu yöresinin yaylacılık kültürünün geçmişine ve bu gününe dair görüştüğümüz emekli eğitimci olan ve halen yerel gazetecilikle uğraşan Fahri Düzenli, bize şu bilgileri aktardı:

> *Geçmişte; Sultanmurat, Eğrisu ve o havalideki yaylalarda yaylacılık, bir bakıma zorunlu bir ekonomik faaliyetti. Yazın hayvanların köyde bakılması hem ekonomik olarak bir külfet getirirdi, hem de köyde yapılması gereken işlere engel teşkil ederdi. Bu nedenle yaylacılık köy hayatını destekleyen bir faaliyet olarak görülmekteydi. 30-40 yıl öncesinde yaylalarda, 40 m2'lik bir ahırda 15-20 inek beslenerek aile ekonomisine katkı sağlanırdı. Bazı yaylacılar, kendi ineklerinin yanında, yaylası olmayan komşularının, hatta uzak ilçelerdeki tanıdıklarının ineklerini de bakarlardı. Buna "el malı" denilirdi. Bakılan el malından elde edilen ürünler mal sahibi ile anlaşılan ölçüye göre bölüşülürdü. Günümüzde yaylacılıktaki dönüşüm, yaylaları insanların gezme ve dinlenmesi alanları haline getirdi. 1950-1960' lı yıllarda yaylamızdaki 35 obadan (yayla evi) en az 30'unun kapısı açıktı (Şenlik oba denirdi.) Sınırdaşımız yaylalarda da üç aşağı beş yukarı durum aynıydı. 400-600 arası büyükbaş; 1000-1300 arası küçükbaş hayvan vardı. Bu sayıların hayvancılıkla geçinen aileler için büyük önemi vardı. Son yıllarda aynı yaylada her iki yakada açık ev sayısı iki elin parmakları kadar değildir. Hayvanların sayısı da otuz 30'un altında. Dönüşümün yurt ekonomisine verdiği kayıp çok fazla. Yaylada evi olup yaz boyu hiç uğramayan çok sayıda ailenin yanında, özel eğlence günleri şenliklere iştirak*

edenlerle yaylaların haftalık veya günübirlik ziyaret edenlerle yaylanın varlığı gündemde tutuluyor. Önceden, yaylalardaki ihtiyaçlar haftalık veya on beş günlük periyotlarla karşılanırdı. Araba yolu olmadığı için sırtta taşınarak çözülen bu sorun birlikte yayla yolu yolculuğu geleneğini yaşatıyordu. Aynı yol güzergahında farklı ilçelerden farklı köylerden oluşan guruplar arasında dostluk ve kaynaşma oluyordu. Hatta evlenme çağındaki kızların ve delikanlıların birbirini görüp tanışmalarına vesile oluyordu. Yaylalara varıldığında mevsimine göre, birkaç salatalık, armut, erik ve benzeri ürünlerle çoğunluğu yaşlı olan yaylacılara ziyaret yapılarak sevgi bağları sosyal yardımlaşma gelenekleri pekiştiriliyordu. Oysa şimdi yaylaya çıkıp birkaç gün kaldıktan sonra dönenlerin bir kısmının çıkışı ve dönüşü orada olanlar tarafından duyulmuyor bile. Doğa içinde yerleşmiş olan ahşap evler yıkılarak beton yığınlarına dönüştürülmeye başlandıktan sonra yayla özelliği tamamen kayboldu. Şehirlerdeki yazlık teması hâkim oldu. Şenliklere eskiye oranla daha çok önem verilmekte ise de eski şenliklerdeki dostluk, kaynaşma, misafirperverlik yok oldu. Yaylacılık ta artık, insanların yoğun yaşam şartları ve mücadelesi nedeniyle, eskisi gibi yapmaya imkân bulamadığı bir faaliyet haline geldi. Yaylacılığı yapacak kimse yok artık. Bu duruma önemli bir etkende, nüfus planlaması sonucu ailedeki kişi sayısının azalması olarak gösterilebilir. Gerek yayla yolları güzergahında bulunan hanlar ve Sultanmurat, Limonsuyu yerleşim alanları, çevre yaylaları ve yayla yolcularının acil ihtiyaçlarını karşılama ve konaklama alanları iken, tamamen ticari amaca hizmet eder hale gelmiştir. Eğrisu Yaylası ise, bana göre neredeyse yayla olmaktan çıkmış, bir dağ tatil köyüne dönüşmüştür (F. Düzenli, kişisel iletişim, 7 Eylül 2019).

Yaylalar ve yaylacılıktaki dönüşüm bağlamında, Sultanmurat, Eğrisu ve çevre yaylalarla ilgili mülakatta bulunduğumuz emekli tarih öğretmeni Hüseyin Ataman ise bize yaylacılık ve yayla kültüründeki dönüşümü şu şekilde değerlendirdi:

Türk töresi ve geleneği içinde önemli bir yeri olan yaylacılık, Orta Asya'da ve oradan göç edilerek yurt edinilen coğrafyalarda, birçok boy tarafından sürdürülen temel ekonomik yaşam biçimidir. Yaylacılıkla uğraşanlar, genellikle kültürel açıdan daha muhafazakâr bir özelliğe sahiptir. Bölgemizde bunun en çarpıcı örneklerini Şalpazarı yöresi yaylacılarında görebiliriz. Oradaki yaylacılar, hala daha geleneksel kıyafetleri kullanmakta, yaylaya iniş ve çıkışta bu kıyafetleri giymeye özen göstermektedirler. Hayvanlarını da geleneksel boncuklu örme takılarla süslemektedirler. Bizim yaylalarımızda da 20-30 yıl öncesine kadar geleneksel giyim-kuşam ve tüketim kültürü ön planda idi. Günümüzde ise yaylalarda gördüğümüz giyim kuşam, tüketim alışkanlıkları şehir yaşamıyla aynı düzeye gelmiş vaziyettedir. Sultanmurat Yaylası, özellikle turizmin de gelişmesiyle, artık neredeyse şehirli bir yaşam standardına ulaştı. Sultanmurat ile Bayburt arasında yer alan ve Sultanmurat'a göre geleneksel yapısını çok daha fazla muhafaza eden Kuşmer Yaylası'nda bile yayla bakkalında kola satılmaktadır. Yaylada halen hayvancılık yapıldığından, süt, yoğurt ve ayranın kolaylıkla bulunmasına rağmen, bakkalın belirttiğine göre özellikle yaylaya gelen çocuklar süt ve süt ürünleri yerine kolayı tercih etmektedir. Oba kültürü diyebileceğimiz kültür büyük ölçüde kaybolmuştur. Kuşmer Yaylası'nda, 70'li yılarda, 4000'e yakın büyükbaş hayvan bulunuyor ve bunları gütmek için de yayladan beş

çoban tutuluyordu. 2019 yılına gelindiğinde, mevcut hayvan sayısı 160-170 civarında olup hayvanlar için yerli çoban bulunamamakta, Afganlı çoban çalıştırılmaktadır. Sultanmurat ve Eğrisu başta olmak üzere yöredeki yaylalarda yapılaşma da dönüşüm geçirmektedir. Yeni yapılan binalarda, çoğunlukla betonarme yapı şekli tercih edilirken, birçoğunda hayvanlar için ahır yapılmamaktadır. Yaylalarda evler, arazinin düz ve kısıtlı olması dolayısıyla, köydekinden daha yakın mesafede inşa edilmektedir. Bu da birbirinden etkilenmeye ve bazen gösteriş için yayla evini çok aşan boyutlarda ve özelliklerde binaların yapımına neden olmaktadır (H. Ataman, kişisel iletişim, 9 Eylül 2019).

Eğrisu Yaylası'nda ikamet eden ve yayladan en son inenlerden olan emekli eğitimci ve işletmeci Yusuf Kenan Türker ile, Sultanmurat ve Eğrisu yaylalarının dünü bugünü ve yaşanan dönüşümle ilgili görüşmemizde bize şunları aktardı:

Yaylalarda,1980 sonrasında şehirlere yaşanan göç nedeniyle belirgin bir boşalma görüldü. 1990'larda ve 2000'li yıllarda, yaylalara tekrar dönüşler gerçekleşti. Bu dönüşlerle birlikte yaylacılık kültüründe de yavaş yavaş dönüşüm başladı. Eğrisu yaylamızda, önceden her evde birkaç hayvan mevcut iken, günümüzde birkaç evde az sayıda hayvan bakılmaktadır. Son 3-4 yıldır devlet tarafından hayvancılığa verilen teşvik sayesinde, bazı aileler, sekiz-on kadar inek beslemekte ve yaylada uzun süre kalmaktadırlar. Eğrisu Yaylası'nın yukarı kısmında yer alan Ogene (Köknar) Obası bölümünde, geleneksel yayla evleri varlığını korumakta iken, aşağı kısımdaki Soğanlı- Akdoğan bölümünde, geleneksel yapılardan çok farklı modern tarzda evler yer almaktadır. Sultanmurat'ta bulunan Şehitler Tepesi mevkiinde yapılan şehitleri anma törenleri, resmi olarak 18 Mart tarihine alındığından burada artık müftülük tarafından ayrı program icra edilmektedir. Geleneksel yayla şenliklerinden olan ve Temmuz ortasında yaylalara yaya çıkılarak yapılan "çürük ortası" şenlikleri ise kalkmış durumdadır. Bu geleneği tekrar canlandırmak için Çaykara ve Dernekpazarı kaymakamlıkları 4-5 yıl öncesinde girişimde bulunup sembolik yayla yürüyüşleri tertip etseler de çok etkili olmadı ve sürdürülemedi. Ağustos 7'si olarak bilinen şenlikler ise, Sultanmurat - Eğrisu yolu üzerinde, geniş katılımlı organizasyonlarla yapılmaya devam etmektedir (Y. K. Türker, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019).

Sultanmurat Yaylası'ndaki modern turistik otelden sonra yapılan ve otel ile birlikte Sultanmurat Yaylası'nın silüetini değiştiren Sultanmurat Şehitler Camii dernek başkanı Muhittin Hamdi Yıldırım ile, Sultanmurat Yaylası ve Sultanmurat Şehitler Camii ekseninde yaptığımız görüşmede bize şu bilgileri aktardı:

Sultanmurat Yaylası, karasal iklim ile deniz ikliminin kesişme noktasında yer alan bir yayladır. Sultan IV. Murat'ın, İran seferi sırasında ordusuyla konaklayıp Cuma namazı kıldığı tarihi bir mekân; Of yöresini irşat için gelen Maraşlı Muhammed Efendi'nin metfun bulunduğu Maraşlılar mezarlığı ve Osmanlı-Rus harbinde çetin çarpışmaların yaşandığı Şehitler Tepesi'nin bulunduğu manevi boyutlara sahip doğa harikası bir mekândır. Geleneksel yayla kültürünün hâkim olduğu dönemlerde, yaylalara çıkış ve inişler genellikle hayvanlarla birlikte ve yaya olarak yapılırdı. Bu

esnada çeşitli şenlik ve eğlenceler düzenlenirdi. Bu ortamlar, aynı zamanda kız-erkek tanışmasına da imkân sağlayarak evliliklerin gerçekleşmesine bir vesile olurdu. Büyük çaplı şenliklerin mekânı her zaman Sultanmurat Yaylası olmuştur. Sultanmurat Yaylası'nın ayrıcalıklı bir yönü de şehitler mekânı oluşudur. Şehitlerimizin aziz hatırasına ithafen, yaylada, gelecek yüz yılın ihtiyaçlarına cevap verecek bir cami inşaatına başladık. Şehitler Camii olarak isimlendirdiğimiz bu cami, doğaya uyumlu, sadelik esas alınarak, Osmanlı-Selçuklu mimarisinin birleştiği çok amaçlı bir yapı olarak inşa edildi. 1000 kişi kapasiteli olan camide, yapım aşamasında iken bile panel düzenledik. Cami, kongre sempozyum gibi etkinliklere cevap verecek imkânlara sahiptir. Lokantaları ve bayan erkek kafeteryaları ile, yaylaya gelen yerli ve yabancı turistlere nezih ortamlar sunmaktadır. 6 milyon TL civarındaki harcamanın yaklaşık üçte biri, Sultanmurat Yaylası'na turist olarak gelen Arap ülkeleri vatandaşlarının yardımları ile karşılanmıştır. Geri kalan kısmının da büyük çoğunluğu Eğrisu Yaylası sakinlerinin yardımlarıyla karşılanmıştır. Sultanmurat Şehitler Camii, çevre yaylaların merkezi konumundaki Sultanmurat Yaylası'nın tarihi, kültürel geçmişini temsil noktasında önemli bir eserdir (M. H. Yıldırım, kişisel iletişim, 21 Eylül 2019).

Sultanmurat Yaylası ve yöresinin kültürel geçmişi ve yaşanan dönüşümle ilgili görüştüğümüz akademisyen Mehmet Günaydın, bizimle şu görüşlerini paylaştı:

Yaşadığımız çağda, her alanda hızlı değişimlerin yaşandığı bir durumda, yaylaların ve yayla kültürünün bu değişimden etkilenmemesi düşünülemez. Bu çerçevede, Sultanmurat Yaylası ve Eğrisu Yaylası'nın bu değişim ve dönüşümden daha fazla etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişte büyük ölçüde ekonomik bir faaliyet olan yaylacılığın kendine has bir kültürel yapısı vardı. Bu kültür içerisinde yayla şenliklerinin ayrı bir yeri vardı. Bu şenliklerin en görkemlisi olan Ağustos yedisi şenliklerinde, civar ilçe köylerinden yaya olarak şenliğe katılmak için yaya olarak yola çıkılır, yol süresince kemençe ve kaval eşliğinde oyunlar oynanırdı. Sultanmurat Yaylası'na gelmeden civar köy ve ilçelerden gelenler yolların kesiştiği yerlerde birleşerek büyük bir kalabalık oluşturur, Sultanmurat'a kadar birlikte giderek orada bir anlamda şenliklerin finali yapılırdı. Burada farklı köy ve ilçelerden gelenlerin bir arada horon oynamaları (horon oynama yörede "seyir yapma" olarak ta ifade edilir) esnasında, oyun oynayan kızlar, tanınmamak için yüzlerini yazma ile kapatırdı. Katılan kızların yemeği için delikanlılardan para toplanır, kızlara yemek ikram edilirdi. Sultanmurat'taki şenlikten sonra, civardaki yaylalarına dönenler, kendi yaylalarında bazen bir iki gün daha şenliğe devam ederdi. Günümüzde Ağustos yedisi şenlikleri, belediyelerin organizasyonuyla, çeşitli sanatçıların katıldığı, alış-veriş stantlarının kurulduğu, ekonomik yanı öne çıkan bir şekle dönüşmüştür. Yaylalardaki yapılaşma kültüründeki değişim de dikkat çekmektedir. Sultanmurat Yaylası'nda otel ve cami dışında büyük yapılaşmanın olmaması olumlu olarak değerlendirilebilir. Diğer yaylalarda son dönemde göze çarpan aşırı yapılaşma, âtıl yatırım olarak nitelendirilebilir. Ekonomik bir getirisi yoktur. Bu yapılaşmada gösteriş faktörü de etkili olmuştur. Önemli oranda harcama yapılan bu evlerde kısa süre kalınmaktadır. Çocuklar genellikle yaylaya gelmemektedir (M. Günaydın, kişisel iletişim, 24 Eylül 2019).

Sultanmurat Yaylası ve Eğrisu Yaylası ekseninde, yaylacılık, yayla kültürü ve bu kültürdeki dönüşüm, kaybolan değerler gibi konularda Felsefe Öğretmeni Davut Coşkun ile yaptığımız mülakatta, bize görüşlerini şu şekilde ifade etti:

> *Yöremizde geçmişte yapılan yaylacılık faaliyetleri, hayvancık kapsamında değerlendirilebilecek ekonomik faaliyetlerdi. Yaylaya çıkanlar hayvanlarıyla beraber çıkar ve hayvanların yayladan azami derecede yararlanmasına çalışılırdı. Günümüzde ise başta Sultanmurat ve Eğrisu Yaylası olmak üzere, hayvancılık faaliyetlerinin büyük ölçüde gerilemesi sonucu, yaylada kalanların günlük ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli süt ve süt ürünlerini bulabilmesi hayli zor olmaktadır. Bu da yaylacılığın artık bir hayvancılık faaliyetinden çıktığını göstermektedir. Yaylacılıkta geçmişte, iş birliği önemli bir toplumsal değer olarak varlığını sürdürmekte idi. Yaylaya çıkış, yaylada kalış ve yayladan iniş süreçlerinde bu değer önemli işlevler görürdü. Günümüzdeki yaylacılıkta ise, yaylaya çıkanlar, kısa bir süre kafa dinleme, yalnız kalma gibi amaçlarla yaylayı tercih etmektedir. Tatillerinin tamamını değil, bir kısmını geçirdikleri bir yazlık mekandır artık yayla. Yaylalarda artık part-time kullanım tercih edilmektedir. Ege, Akdeniz sahillerindeki turistik bir beldede bulunan yazlık ne ise; örneğin Eğrisu Yaylası'ndaki yayla evi de odur günümüz yaylacılarının büyük bir bölümü için. Yaylada uzun süre kalan ve geleneksel yaylacılık faaliyetlerinde bulunanların oranı yüzde yirmiye ulaşmaz. Yaylacılıkta çok dikkat çekmeyen bir ayrıntı ise, geçmişte çocukların sosyalleşmesi için oynadığı önemli roldür. Okulların kapanmasıyla birlikte dede ve nine ile birlikte yaylaya çıkan çocuklar, genellikle bayır arazide kurulu köylerinde, birbirine uzak mesafedeki evlerde yaşamaları dolayısıyla yeterince bulamadıkları sosyalleşme imkânını yaylada bulabiliyordu. Her tarafı çimen olan yayla, çocuklar için hem güvenli bir oyun ortamı, hem de akran öğrenmesinin gerçekleşebileceği rahat bir ortam sunuyordu. Köyde yaşayan ebeveynler de çocuklarının bakımıyla uğraşmadan köy işlerine daha fazla zaman ayırabiliyordu. Günümüzde, yaylalarda artık uzun süre kalan çocuklar olmadığı gibi, kısa süreli gelenler de, söz konusu sosyalleşme imkanlarından yararlanamamakta; şehir hayatındaki alışkanlıklarına orada da devam etmektedirler. Günümüz yaylacılığında, dikkat çeken bir ayrıntı da, maddi gelişmişlik noktasında belirmektedir. Yaylalarda artık hemen her evde beyaz eşyanın her türü bulunmakta, yapılarda kullanılan mimari tarz ve malzeme köydeki hatta şehirdeki evlerle aynı olmakta, geleneksel maddi kültür öğeleri hızla değişmektedir. Bu noktada yaylalar köyleşmektedir. Geleneksel hayvancılık faaliyetlerinin büyük ölçüde terk edildiği günümüz yaylacılığı, artık kır sosyolojisinin alanından çıkmış, turizm ve iktisat sosyolojisinin alanına girmiştir (D. Coşkun, kişisel iletişim, 26 Eylül 2019).*

Yaylacılık ve yayla kültüründe dönüşüm konusu, kuşkusuz genel ekonomik ve sosyo-kültürel yapıdaki değişim-dönüşümlerden bağımsız değerlendirilemez. Türkiye'de son yıllarda yaşanan hızlı değişimler, gündelik hayatın çeşitli boyutlarında dönüşümler gerçekleştirdiği gibi, yeme-içme alışkanlığından tatil yapma alışkanlığına kadar uzanan dönüşümlere yol açmıştır. Sultanmurat ve Eğrisu yaylalarının bulunduğu coğrafyada, yaylacılık ve yayla kültüründeki dönüşümün temelinde, genel sosyolojik dinamiklerin yanı sıra; yöre insanının ekonomik gelişmişlik düzeyi ve söz konusu yaylaların, uluslararası bir

turizm merkezi olan Uzungöl'ün hinterlandı içinde yer alması da yatmaktadır. Son yıllarda özellikle Sultanmurat Yaylası'nda yaşanan turizm yaylacılığına doğru işlevsel dönüşüm, Uzungöl merkezli turizm hareketliliğinin yaylalara yansımasıyla hız kazanmıştır. Eğrisu Yaylası'nda gözlenen mekânsal dönüşüm ise, büyük ölçüde ekonomik gelişmişlik düzeyiyle açıklanabilir. Hızla sayfiye yaylacılığına doğru dönüşen yaylada; mekânsal dönüşüm ihtiyaçtan ihtişama doğru evrilmektedir.

Sonuç

Sultanmurat ve Eğrisu yaylaları, yaylacılık kültüründe meydana gelen dönüşümü temsil etme açısından önemli iki örnektir. Bu yaylalardaki işlevsel dönüşümler, Türkiye yaylacılığında etken olan genel değişim ajanlarının yanı sıra; yöreye özgü değişim dinamiklerden de beslenmiştir. Kültürel değişim ve dönüşümün başlangıcında, yörenin coğrafi yapısından kaynaklanan ulaşım sorunlarının iyileşmesi önemli bir faktör olarak gözükmektedir.

Geleneksel yaylacılık kültüründe, hayvanlarla birlikte kademeli şekilde (mezire/kom denilen yayla öncesi ara mekânlarda belli bir süre kalarak) genellikle yaya olarak çıkılan yaylalara; günümüz araçlarıyla hızlı bir şekilde ulaşılmaktadır. Bu nedenle, yaylaya yaya çıkılan dönemlerdeki göçerlik geleneği ve buna ilişkin kültürel unsurlar terk edilerek unutulmaya yüz tutmuştur.

Ekonomik bir faaliyet olan geleneksel yaylacılık, işlevselliğini yitirerek sayfiye yaylacılığına dönüşmüş, bu dönüşüm ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya yansımıştır. Bu bağlamda, yaylacılığın vazgeçilmezi olan hayvan besleme, hayvansal ürünlerin satışı veya mübadelesi gibi işlemler yok denecek düzeye inmiştir. Yayla komşuluğu ve yardımlaşma dayanışma ilişkileri önemli ölçüde zayıflamıştır.

Geleneksel yaylacılık kültüründe belirli tarihlerde yapılan ve çoğunlukla katılımcıların kendilerinin organize ettiği, yerel enstrümanlar eşliğinde gerçekleştirilen geleneksel eğlenceler; günümüzde çeşitli sivil toplum kuruluşları, yerel sponsorlar ve yerel yönetimlerin finanse ettiği büyük çaplı profesyonel organizasyonlara dönüşmüştür.

Sayfiye yaylacılığıyla birlikte, özellikle Sultanmurat ve Eğrisu yaylalarında ciddi mekânsal dönüşüm yaşanmıştır. Geleneksel bir yayla çarşısı olan Sultanmurat, lüks turistik oteli ve kompleks camisiyle, çevre yaylaların merkezi olmanın ötesine geçerek, özellikle Arap turistler için bir cazibe merkezi olmuş; turizm şirketlerinin tur programlarına dahil edilen turistik bir mekâna dönüşmüştür.

Eğrisu Yaylası, son yıllarda modern tarzda evlerin çoğunlukta olduğu yoğun bir yapılaşmaya sahne olmuştur. Yayla işlevselliği açısından abartılı olan bu yapılaşma, yayla kültürü ve doğaya uyum açısından sorun teşkil etmekte, yaylanın geleneksel formunu zedeleyerek plansız bir "yaylakent" görünümü vermektedir.

80'li yıllardan sonra, gelişen ekonomik ortamla birlikte kente yönelik yaşanan hızlı göçle birlikte gerileme sürecine giren geleneksel yaylacılık, bu süreç sonrasında oluşan yeni orta ve üst sınıfın bir tercihi olarak sayfiye yaylacılığı şeklinde yaylalara yeni bir ilgiye dönüşmüştür. Bu işlevsel dönüşüm, Sultanmurat Yaylası'nda daha çok yayla turizmine yönelik ekonomik bir boyutta; Eğrisu Yaylası'nda ise, mekânsal dönüşüm boyutunda kendini göstermektedir.

Yaylalarda yaşanan bu hızlı dönüşümün olumsuz etkileri de beraberinde getireceği açıktır. Bu nedenle, yayla ve meralarla ilgili mevzuatın güncellenmesi, kaçak ve yaylaların doğal ortamına uygun olmayan yapılaşmaya izin verilmemesi gerekmektedir. Turizm amaçlı yaylacılığın, amacına uygun olarak belirlenecek mekanlarda yapılaşması, geleneksel dokuya zarar vermemesi sağlanmalıdır. Geleneksel yaylacılığın cazip hale getirilmesi, yaylalardaki hayvancılığın desteklenmesi, geleneksel yapıların onarımının teşviki ve desteklenmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, H. (t.y.) Çaykara Sultanmurat Yaylası ve Sultanmurat savaşları. Ankara: Semih Ofset.

Çaykara Gazetesi, (2015, 20 Nisan). Eğrisu Yaylası. Erişim adresi: https://caykaragazetesi.com/yaylalar/egrisu-yaylasi-11399/ erişim: 24 .09. 2019.

Doğanay, H. (2000). Coğrafyaya giriş, VI. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.

Doğanay, H. & Coşkun, O. (2013). Türkiye yaylacılığındaki değişme eğilimleri ve başlıca sonuçları, *Doğu Coğrafya Dergisi* – C.18.S.30,1-28.

Kaya, M. (2018). Giresun'da eski bir deyim: "Oğuzluk İçin". Erişim adresi: https://www.haberespiye.com/YazarPaylasimDetay?PaylasimID=46, erişim: 26.09. 2019.

Ögel, B. (1978). Türk kültür tarihine giriş 1, Türklerde köy ve şehir hayatı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Ögel, B. (2010).Türk mitolojisi. C.1, 5. Baskı (Tıpkıbasım) Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi

Somuncu, M. (2011). Kırsal ve kentsel alanlardaki sosyo-ekonomik değişime bağlı olarak Türkiye yaylalarının fonksiyonlarındaki farklılaşma. *38. Uluslararası ICANAS Kongresi Bildiriler Kitabı,* içinde, C.II, 811-830. Ankara,

Şişman. B.(2010). Kültürel, yapısal ve işlevsel açıdan Doğu Karadeniz'de yaylacılık ve yayla şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırga Yaylaları örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 3/11.*

Tunçel, H., Gürgen, G., Çiçek, İ., ve Doğu, A. F.(2004). Doğu Karadeniz dağlarında yaylacılık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science* Cilt: 14, Sayı: 2, S: 49-66. http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt14/sayi2/49-66.pdf erişim:22.10.2019

TDK, https://sozluk.gov.tr/?kelime= erişim: 04.09.2019.

Zaman, M. (2007). Doğu Karadeniz kıyı dağlarında yaylalar ve yaylacılık. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayını.

Zaman, M. (2016). Türklerin Doğu Karadeniz'e yerleşmeleri ve yaylacılık kültürünün ortaya çıkışı. T. Çetin ve A. Meydan (Ed.), *Türk kültüründe coğrafya II* içinde (s.315-340). 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

TİREBOLU - ÇAYKARA ÇEVRESİNDE YAYLA KÜLTÜRÜ VE YAYLA ŞENLİKLERİ

YAYLA CULTURE OF THE TIREBOLU – ÇAYKARA AREA AND YAYLA FESTIVALS

M. Hanefi BOSTAN[*]

Öz:

Bu bildiride Doğu Karadeniz bölgesindeki yaylacılık ve yayla kültürünün tarihi seyri ele alınmaktadır. Türkler, Tirebolu ve Çaykara çevresine gelmeden önce her iki bölgede bir yayla kültürünün olmadığı, Türkler bölgeye yerleştikten sonra yaylacılık faaliyetlerinin müşahede edildiği ve yörede yaşayan halktan yaylak vergisi alınmaya başladığı *Tahrir Defteri* kayıtlarından ortaya çıkmaktadır. Yaylada barınma evi olarak kullanılan evlerin her iki yörede de kelif adıyla kayıtlarda yer aldığı tespit edilmektedir. Tirebolu ve Çaykara çevresinde yaylaya çıkmadan önce mezralara ve oradan yaylalara çıkış, yaylalardan mezralara iniş ve Ot Göçü olarak anılan Yayla Ortası (Çürük Ortası) Şenliklerinin aynı tarihlerde ve aynı amaçla yapıldığı ve aynı kültür motiflerinin kullanıldığı ortaya konulmaktadır. Her iki bölgedeki koyunların adının Çepni koyunu olduğu belirlenmektedir.

Tirebolu çevresi ile Çaykara çevresinde yaşayan yayla kültürünün aynı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bildirimizin kaynaklarını başta arşiv kayıtları olmak üzere yayla kültürü ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar, bu kültürü yaşayanların ve yayla şenliklerine tanıklık edenlerin hatıraları oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Çaykara, Tirebolu, Yaylak Resmi, Yayla Şenlikleri, Kelif, Çepni Koyunu.

Abstract:

In this paper it will be mentioned about yayla's history and yayla culture of the East Black Sea Region. There was not any yayla culture before the Turkmens had not come to the region. According to the records of *Tahrir Defteri*, there was acitivities of yayla and taxation of yayla taken by the community who were living on the region of yayla since the Turkmens had settled down there.

[*] Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Assoc. Dr. Marmara University, Faculty of Science and Literature). E-mail: mhbostan@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0003-3498-0142

It was obtained some yayla houses in both regions in name of kelif. There was Yayla Ortası (Çürük Ortası) Festivals, namely Ot Göçü, at where the same date and some cultural motifs had been used. In both region sheep was known as Çepni sheep. Both of the yayla cultures in Tirebolu and Çaykara had remained same. The references of our paper are the archive records, scientific research on yayla culture, people who witnessed yayla culture and yayla festivals.

Keywords: Çaykara, Tirebolu, Yayla Tax, Yayla Festivals, House of Yayla (Kelif), Çepni Sheep.

Giriş

Yayla, Türkçe bir kelime olup, yazın hayvanlarla birlikte çıkılıp ikamet edilen yüksek ve serin yer anlamına gelmektedir (Alagöz, 1941: 150). Bu sözcüğün Orhun Kitabeleri'nde yaz mevsimi anlamına gelen "*yay*" (Orkun,1987:170) kökünden türetildiği belirtilmektedir (Zaman, 2007: 230). Kitabelerde "*yayladum*" (Orkun, 1987: 170, 172, 173, 180) tabiri de kullanılmaktadır. Dîvânü Lügât'it-Türk'te yayla terimi, "*yaylağ*" şeklinde geçmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1985, I: 13, 214; II: 355; III: 47, 265). Türkçede kullanılan yayla, yaylak, yaymak ve yazlak kavramları genel olarak aynı anlamda kullanıldığı ifade edilmektedir (Emiroğlu, 1977: 16).

Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan oba teriminin boy ve oymak anlamında kullanıldığı gibi, yayla anlamında da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Çaykara ilçesinde bazı yaylaların oba adıyla kaydedildikleri görülmektedir: Çayıroba ve Sicanoba gibi. Yörede oba, yayla evi anlamında da kullanıldığı belirtilmektedir (Bakkaloğlu, 1984a, 8: 6; Niyazoğlu, 2005: 128; Saran, 2009: 30; Albayrak, 2013: 54).

Tirebolu yöresinde (bugünkü Eynesil, Güce, Yağlıdere, Tirebolu, Doğankent/Harşit, Kürtün, Görele, Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçeleri) ise yaylalar, oba adıyla da anıldığı kaydedilmektedir (Alp Arslan, 1331, VIII/7: 125). Nitekim Karagöl, Komanyurt, Barak, Tuzlak, Türkmen, İlit, Domaçlı, Adabük, Yılanlı, Mavluca, Erikderesi, Apsa(l)a, Şıhyurdu, Melikli (Dere), Sarıyar, Kırımsat, Kulpar, Eski, Ağasar yaylaları oba olarak da adlandırıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2016: 4, 51, 56, 58, 59, 65, 118, 119-120, 121, 126, 134, 147, 148; Yüksel, 2019: 283, 286, 288, 289, 290). Ancak oba teriminin Giresun bölgesinde aynı yaylada yaylacılık yapan farklı köyler ahalisini birbirinden ayırmak için de kullanılmaktadır. Nitekim Kadırga Yaylası Obaları: Abdallı, Akkese, Aktaş, Baş, Beypınar, Boğaç, Çağmanlı, Çelike, Çeşmeler, Davunlu, Derin, Eskala, Güdün, Karakaya, Kazmadere, Kefli, Kızılağaç, Mandagöz, Oğuz, Simenli, Şahmelik, Şarlı, Üzümözü ve Yediharman köylerinden oluşmaktadır. Sisdağı Yaylası Obaları da Ağlartamı, Alan, Anbarlı, Bakıralan, Çadırdüzü, Çağmanlı, Çamuralanı, Çayır, Çevge, Çırakman, Dokuzoluk, Edelik, Erkeksu, Eynesil, Geyikli, İnişdibi, Kabesuyu, Karageliş, Kızılot, Kireçhane, Kurtini, Oğulbey, Örümcek, Pelitçik, Pelitçukuru, Seyitahmet, Taş ve Tımara obalarından teşekkül etmektedir (Kuruca ve Kara, 2015: 177, 179).

Yaylacılık, Türkler'in başlatıp geliştirdiği bir faaliyettir. Bu faaliyet Balkanlar ve Avrasya'nın büyük bir kısmına Türkler tarafından getirilmiş bir gelenektir. Bugün Yunanistan ve Gürcistan'da Müslüman Türk nüfus dışında yaylacılık yapılmadığı belirtilmektedir. Yine yaylacılık faaliyetinin Akdeniz çanağındaki ülkelerde görülen ve birkaç çobanın organize ettiği tranzümansla bir ilgisi bulunmamaktadır (Pez, 2014: 34, 54-55, 179). Yaylacılık, göçebe hayvancılığa (nomadism) veya çobanlık yaşantısına bir bakıma benzemekle birlikte aynı değildir. Nitekim yaylacılık yapanlar, biri yerleşik (köy), diğeri de geçici olan (yayla) iki yerleşme bölgesi arasında düzenli aralıklarla yaptıkları göç hareketidir. Yazları geçici yerleşmeler olan yaylalara, güzleri de esas ve devamlı iskân birimleri olan köylere veya şehir ve kasabalara inilmektedir. Buna mukabil göçebe hayvancılık yapanlar belli bir yerleşme bölgesine bağlı olmadan devamlı bir otlak arama (göç) faaliyeti içindedirler (Doğanay ve Çoşkun, 2013, 30: 5-6).

Yaylalar ve yaylacılık yalnız hayvancılık faaliyeti ve üretimi değil, aynı zamanda dinlenme, gezip-görme, sağlığa kavuşma, psikolojik rahatlığa erişme, yayla şenlikleri ve çeşitli kültürel etkinliklerin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır (Zaman, 2007: 262). Yaylacılık ve yayla hayatı, Türkler için Orta Asya'dan günümüze kadar sürdürülen bir hayat tarzı yanında, Türk kültürünün oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Haberal, 2013: 55).

Giresun, Espiye, Tirebolu, Doğankent, Kürtün, Görele, Şalpazarı, Çaykara, Dernekpazarı ve çevre ilçelerde yaylacılık vazgeçilmez bir hayat tarzıdır. Bölge insanı, hayatını sürdürebilmesi için nasıl gıda ve suya ihtiyacı varsa yayla hayatına da aynı derecede ihtiyaç duymaktadır (Yiğit, 1981: 14, 118; Karaca, 2000: 134). Nitekim Çaykara ve Dernekpazarı ile Tirebolu yöresinde yaşayan halk iktisadi ve sosyal sebepler nedeniyle bütün hesaplarını ilkbaharda çıkacağı ve sonbaharda geri döneceği yaylasına göre yapmaktadır. Bu yüzdendir ki, yörede en çok söz söylenen ve türkü yakılan husus yayla, yayla yolları ve yaylacılıktır. İhtiyarlar düşüncelerini, gençler de düşlerini yayla üzerinde kurmaktadır (Kurşun, 1993, 5: 7-8; Tuncel, 2015: 300-301).

Yaylalar, insan sıhhatine uygun alanlar olmaları yanında hayvanlar ve hayvancılık için de hem ürün ve hem de hayvan sağlığı açısından önemli yerlerdir. Nitekim yayladaki bitkilerin çoğu yararlı maddeler ihtiva ettiğinden süt, tereyağı, peynir ve etin değerini yükseltmektedirler. Yaylada yaşayanlar bu ürünlerle beslendiğinden daha çevik ve daha güçlü olmaktadırlar. Aynı şekilde yayladaki hayvanlar da temiz hava, soğuk su, taze ve çeşitli otlarla beslendiklerinden köylerdeki hayvanlardan daha sağlıklıdırlar (Zaman, 2007: 261). Çaykara ve Dernekpazarı yöresinde hayvancılık yapmayan halkın da sağlığa çok elverişli yayla havası ve yayla suyundan istifade etmek için yaylaya göç ettiği belirtilmektedir. Bu şekilde yaylaya çıkışa; halk arasında, "*yaylalanmak*" denilmektedir (Yiğit, 1981: 118).

A. Tirebolu ve Çaykara Yöreleri Yayla Kültüründe Türk İzleri

Yaylacılık Tirebolu ve Çaykara yörelerinde sosyo-ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsuru olmasının yanında, yöre folklorunun bütün canlılığıyla günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim horonlar, türküler, maniler, atışmalar, seyir ve şölenler, çayır biçmeler, yayla ortası/ot göçü şenlikleri gibi zengin bir folklor ve diğer birçok adet ve gelenek, tabii olarak yayla ve yaylacılık kapsamı içinde yer almakta ve bu kavramlarla bağlantılı bulunmaktadır (Saran, 2009: 61-62). Nitekim Doğu Karadeniz bölgesinde "*yazılı ve sözlü kültür unsurlarının hayat bulmasında ve zenginleşmesinde yaylacılık ve hayvancılık faaliyetleri birinci derecede ehemmiyet arz*" ettiği belirtilmekte ve *Yol Havaları* (*Yayla Havaları*) olarak adlandırılan ve yaylaya çıkış ve inişte kemence, kaval veya tulum eşliğinde seslendirilen uzun hava türünde türküler söylendiği ifade edilmektedir (Hamzaçebi, 2015: 316, 320-321).

a. Yayla ve Mezra Evleri

Türklerin Doğu Karadeniz bölgesine geldikten sonra Tirebolu ve Çaykara – Dernekpazarı yörelerinde kurulan yayla ve yapılan yaylacılıkta tarih boyunca yaşayan Türk Kültürünün izlerini tespit etmek mümkündür. Nitekim yaylalarda Türklere ait izlerden biri, yayla, oba ve diğer coğrafi birimlere verilen adlardır. Tirebolu yöresinde Ağaçbaşı, Alağıdere, Arpalık, Atkoyağı, Ayderesi, Ayıalanı, Balıklı, Bayır, Beğdili, Beğyurdu, Çakıl, Çatak, Çeğel, Çıkrıkdüzü, Dikmen, Espiyeçakılı, Gölönü, Güce, Harmancık, Karadoğan, Karaovacık, Karaşıh, Kavaklıbel, Kazıkbeli, Kızıllar, Komanyurt, Küçükbarak, Mallıca, Ramazanyurdu, Sarıyar, Sazlı, Şıhyurdu, Taflancık, Taşbaşı, Taşdibi, Taşoba, Tepealan, Türkmen, Uzunalan, Yalak, Yapraklı, Yazlak gibi oba ve yayla adını taşıyan iskân birimleri bulunmaktadır (Kuruca ve Kara, 179).

Ekrem Ünlü, eskiden Kürtün n.d. Tirebolu kazası adıyla kayıtlarda yer alan (Bostan, 2016b: 57) ve bugün Gümüşhane iline bağlı Kürtün ilçesinde 70'den fazla yayla bulunduğunu belirtmektedir. Bu yaylaların Akbaba, Akçababa, Aksu, Aktaş – Kanyaş, Aktaş – Yaraş, Alacapazar, Alan, Alatepe, Arapaköy, Arpacık, Barak, Beytarla, Çakal, Çakırdüzü, Çakmakkaya, Çamtarla, Çatak, Çatalkaya, Çatma, Çayırağzı, Çeğel, Çekümce, Çetlice, Davunlu, Demircikaya, Denditepe, Derindere, Derintepe, Eğrikar, Erikbeli, Erzicek, Gâvur, Geriş, Gölceğiz, Gölünü, Güvende, İbrahimalan, İnçayırı, Kabaktepe, Kabakyayla, Kadıcık, Kadırga, Karaboya, Karaçukur, Kazıkbeli, Kazmaköy, Kızılali, Kirazalan, Konacık, Körükalan, Kuşalan, Kuşluk, Küçükköy, Kuzugölü, Madentepe, Merekgözü, Mevce, Mürsel, Oğuz, Öküzlü, Paçacı, Patırdıyurdu, Sadi (Şadı), Suluca, Suluçukur, Şehmelik, Taşındibi, Tohdamır, Tuzluyurt, Türkmeneli ve Yılanlı adlarını taşıdığını kaydetmektedir (2016: 48-50).

Çaykara, Dernekpazarı ve Köprübaşı yöresinde de Ağaçbaşı, Alkoyun (Aydıntepe sınırları içinde), Arapdere, Arpaözü, Barma, Bayraklı, Buzpınar, Cerah, Demirkapı, Ebeler, Eğrisu, Dumanaltı, Derindere, Görnek, Hanırmak, Harman, İsmailağa, Kama, Kangel, Kavlatan, Kazankıran, Kovuktaş, Köşk, Kurtdağı, Kutlusu, Kuşmer (Aydıntepe sınırları içinde), Limon Suyu, Sarıkaya - Ataköy, Sarıkaya – Çayıroba, Seydi Yakup (Aydıntepe sınırları içinde), Şekersu, Sicanoba, Sırandağı, Soğuksu, Sulak, Sultan Murat, Şekersu,

Şeyhi, Tabanoz, Taşlı, Tufa, Turnalı, Uzuntarla, Vartan, Veli, Yangın, Yeni, Yente Sultan ve Yurt adını taşıyan yayla ve obaların varlığı söz konusudur (Tuncer, 2017a: 570).

Yayla evlerine gelince; Of, Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene ve Köprübaşı ilçelerinde yayla evlerine "*kelîf*" (*TŞS,* nr. 1999/185: 41a), yine Ordu, Giresun ve Gümüşhane yaylalarında "*kelif*", Akçaabat, Vakfıkebir, Şalpazarı ve Tonya ilçelerinde "*mağazi*" (mağaza), Vakfıkebir ve Zigana Dağlarında "*kom*", Rize yaylalarında "*pak*" ve "*merze*", Ovit Dağı çevresinde "*ören*" adıyla anılan taştan inşa edilen tek katlı ya da iki katlı evler olup, iki katlı olanların birinci katı kârgir duvarlarla çevrili hayvan barınağı ve üst katı da yatma yeri olarak kullanılan ahşap bir odadan oluşan (Bilir, 2001: 248; Doğanay ve Çoşkun, 2013: 7; Kaya, 2017: 359) basit planlı evler olup, bunların planları Orta Asya göçebe kültürünü yansıtan çoban evinin bir benzeri olduğu belirtilmektedir. Göçebe çadırlarının içi; yemek, yatmak ve oturmak için kullanılırken, geleneksel yayla evleri diye nitelendirilen kelif, mağazi, kom, merze gibi adlarla anılan evlerin ahşana bölümü de bu amaçlar için kullanılmaktadır. Bu yayla evlerinden mağazi ve kom Kıpçaklar (Kumanlar), kelif ismi de Çepniler tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Orta Asya'dan getirilen yayla kültürünün mirası olan yayla evleri, farklı olsa da planları aynı olup çadıra benzediği belirtilmektedir (Zaman, 2007: 250, 253; 2016: 330; Korkmaz, 2016:121). Ayrıca Trabzon, Giresun ve Ordu'da küçükbaş hayvan ağıllarına da "*kelif*" adı verildiği anlaşılmaktadır (Zaman, 2007: 223).

Doğu Karadeniz'de, Tirebolu ve Çaykara-Dernekpazarı özelinde yaylalarla ilişkisi olan diğer bir geçici iskân şeklini daha çok bir güz yaylası niteliğinde olan ve *güzle* ya da *güzlek* olarak adlandırılan güz otlağı anlamını taşıyan ve 1200-1400 metre yükseltideki mezralar oluşturmaktaydı. Mezralarda iki sefer konaklanmaktaydı. İlk konaklama yaylaya çıkmadan önce, Nisan ayında başlamakta ve yaylaya çıkış tarihi olan Mayıs ayı sonlarına kadar devam etmekteydi (Bilir, 2001: 247; Ağıralioğlu, 2002: 5; Tuncel ve Gürgen, 2004: 61; Zaman, 2007: 24; Özdemir, 2015: 103, 109). Mezralara ikinci konaklama yayla dönüşü olan Ağustos ayının ya da Eylül ayının sonlarında başlamakta Ekim ayı sonu ve Kasım ayı başlarına kadar sürmekteydi. Nitekim Giresun ili ile Çaykara ve Dernekpazarı ilçelerinde yaşayan halk yılın altı ayını köyde, yılın diğer altı ayını da yayla ve mezrada geçirmektedir. Bunun dört ayı yaylada ve iki ayının da mezrada, yöre deyimi ile "*mezire*"de geçirildiği anlaşılmaktadır (Ağıralioğlu, 2002: 5; Niyazoğlu, 2005: 15; Saran, 2009: 35-36, 125; Albayrak, 2013: 65, 67; Şahin, 2015: 342; Tuncer, 2017b: 15). Yaylaya göç etmeden önce mezraya çıkılması ve yayladan mezraya inilmesi hayvanların hamlıklarının giderilmesine yönelik gelenek Orta Asya Türklerine ait bir gelenek olduğu belirtilmektedir (Zaman, 2007: 253). Mezradaki evlere "*kom*" adı verilmekte olup bu evler yayla evlerinin bir derece küçüğü idi (Ağıralioğlu, 2002: 5; Niyazoğlu, 2005: 128; Albayrak, 2013: 65).

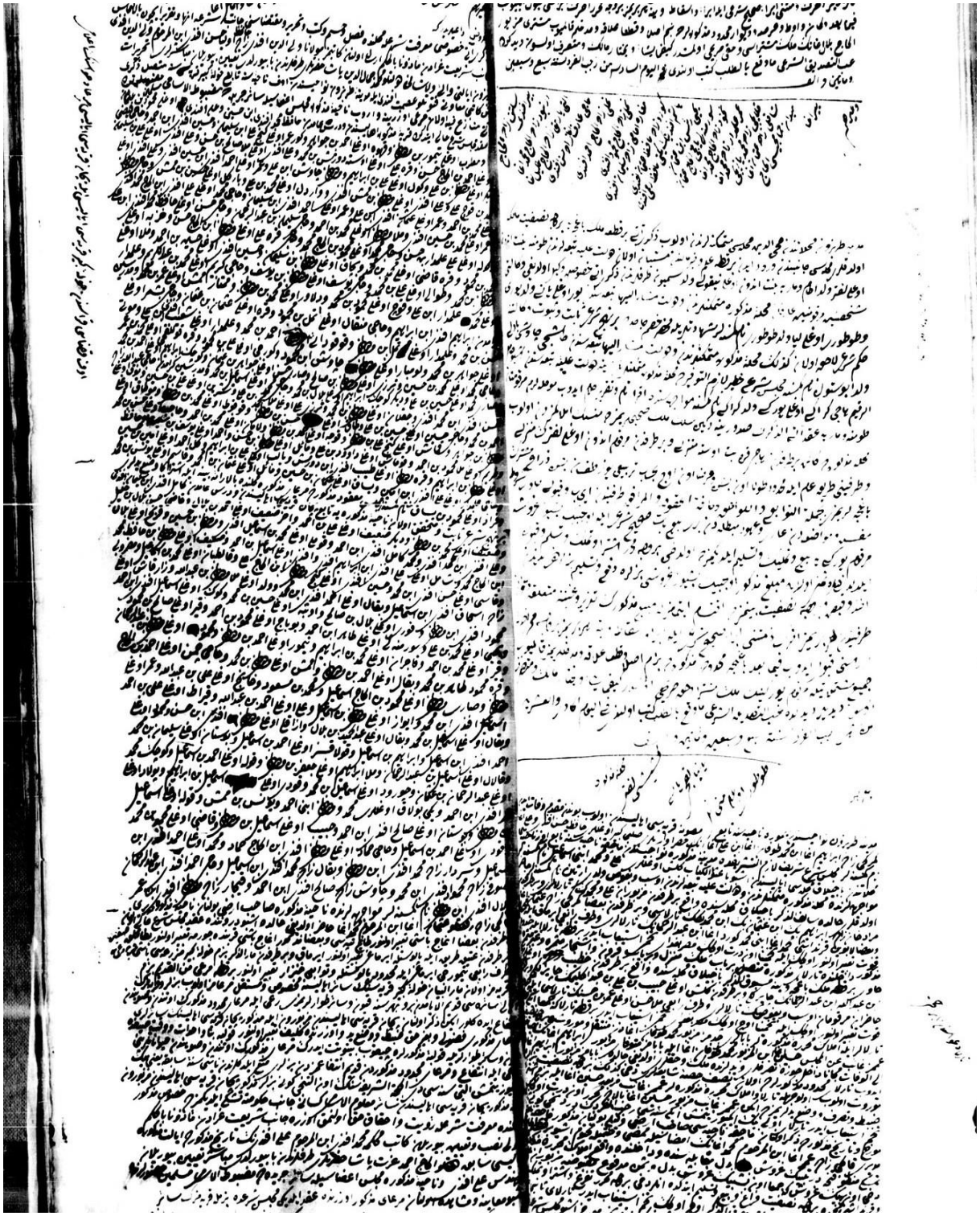

***TŞS*, nr. 1999/185, s. 41a**

Yayla şenlikleri ve yayla göçü esnasında kaval, kemençe ve tulum çalınması, horon ve benzeri oyunların oynanması ve türküler söylenmesi gibi adetler bir Türk geleneğidir. Kışlak ve yaylak arasındaki göç olayı sırasında hayvanların püskül ve çanlarla süslenmesi, göçe katılanların bayram havasında en yeni elbiselerini giymeleri bozkır kültürünün bir tezahürüdür. Yaylalarda ailelere ait mülklerin yabancılara satılmaması, hayvancılığın

yanında çorap, yelek, kazak, çul, yular ve ip gibi el sanatlarının yapılışı eski Türk adetlerindendir.

Yine koyun ve keçilerin karışmaması için vücutlarının çeşitli yerlerine farklı renklerde boya sürülmesi, hayvanların tanınması için başlarından dağlanmaları ve yaylaya çıkış tarihinin belirlenerek hep birlikte çıkılması Orta Asya'dan beri sürdürülen bir Türk geleneğidir.

Giresun, Eynesil, Güce, Yağlıdere, Tirebolu, Doğankent, Kürtün, Görele, Beşikdüzü ve Şalpazar'nda yedi, Çaykara, Dernekpazarı ve Köprübaşı yöresinde beş asırdan beri sürdürülen yaylacılık ve yayla hayatı, yalnız ekonomik amaçlı bir faaliyet olmayıp aynı zamanda yöre halkının vazgeçilmez bir geleneği, tutkusu ve kendine özgü bir töresi ve alışkanlığı olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatta yöre halkı bu durumu yayla evini şenlendirmek

veya baba ocağını tüttürmek şeklinde değerlendirmektedir (Yiğit, 1981: 136; Zaman, 2007: 254-256; 2016: 330-333; Şahin, 2015: 342).

"*Otçu Göçü*" ya da Yayla Şenlikleri adı verilen ve "*Asya'dan Anadolu'ya taşınan konar-göçer hayat, yaylacılık geleneğiyle birlikte bölgede bir araya gelme ve toplanma vesilesi olarak iş*" gördüğü ve "*Eski Türk Kültürünün belki de en canlı izlerinin müşahede edilebileceği yörede, yaylacılık; kemençesiyle, horonuyla, türküsüyle ve adetleriyle dağılmış bir boyun tekrar bir araya gelmesi için yılda birkaç kez de olsa imkânlar*" sunduğuna dikkat çekilmektedir (Ünlü, 2016: 47).

b. Tirebolu ve Çaykara Yöresinde Yaylacılığın Tarihi Seyri

Doğu Karadeniz bölgesinde ilk yaylacılık faaliyetinin XIII. ve XIV. yüzyıllarda Çepni ve Kıpçak ve diğer Oğuz boylarıyla başladığı anlaşılmaktadır (Turan, 1980: 30). Anadolu'da Türklerden önce yaylacılık yapıldığına dair tarihi kaynaklarda bir bilgi yer almamaktadır (Zaman, 2007: 243, 249-251; 2016: 315; Haberal, 2013: 56, 57).

Bölgede yaylacılık faaliyetinin Trabzon'un 15 Ağustos 1461 tarihinde fethi ile birlikte gelişerek büyüdüğü alınan yaylak vergisi oranlarından ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1486 yılı Trabzon Sancağı'na ait tahrir kayıtlarında yer alan bilgiye göre yaylacılık yapan halktan 2.650 akça, 1515'te 5.426 akça, 1554'te 5.950 akça ve 1583 yılında da 23.700 akça yaylak resmi alındığı tespit edilmektedir. 1486-1583 yıllarında Trabzon Sancağı'nda yaylacılık yapan halktan hâne başına yılda 2 akça vergi alındığı belirlenmektedir (BOA, *MAD,* 828: 745; TK. KKA, *TD*, 29: 19a). Bu bilgilerden hareketle sancak sınırları dâhilinde yaylacılık faaliyetine katılanların 1486 yılında 1.325 hâne, 1515'te 2.713 hâne, 1554'te 2.975 hâne, 1583 yılında da 11.850 hâne olduğu hesaplanmaktadır. XVI. asrın sonlarında sancak dâhilinde yaylacılık faaliyetiyle uğraşan yaklaşık 50-60 bin kişilik bir nüfusun bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Trabzon Sancağı'nda 1486 yılına ait yaylak resminin 1.800 akçası Trabzon kazasından, 1.000 akçası Of kazasından, 400 akçası Çepni (Giresun) nahiyesinden ve 250 akçasının da Kürtün nahiyesinden alınmaktaydı. 1515'teki yaylak resminin 3.500 akçası Trabzon kazasında, 476 akçası Çepni nahiyesinde ve 1.450 akçası da Kürtün nahiyesi yaylalarında yaylacılık yapanlar tarafından verilmekteydi. 1554 yılında Trabzon kazasından 3.500 akça, Torul kazasından 1.000 akça, Kürtün kazasından 1.450 akça resm-i yaylak vergisi alınmaktaydı. 1583 yılında da Trabzon kazasından 6.700 akça, Of kazasından 1.000 akça, Torul kazasından 6.000 akça, Kürtün kazasından 4.000 akça, Çepni (Giresun) kazasından da 6.000 akça yaylak vergisi alındığı tespit edilmektedir (Bostan, 2002: 485; 2016a:).

1486-1583 yılları arasındaki yaklaşık bir asırda sancak dâhilinde alınan yaylak vergisi 2.650 akçadan 23.700 akçaya, yaylaya çıkan hânelerin sayısı da 1.325 hâneden 11.850 hâneye yükselmiştir. Bu dönemde Rize kazasında toplanan vergiler arasında yaylak resminin yer almaması dikkat çekmektedir. Muhtemelen bu kaza dâhilinde yaylacılık faaliyetinin olmadığı ya da henüz kayıtlarda yer almadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır

(Bostan, 476, 477, 479, 482, 483, 485, 486, 487). Ancak bundan Rize, Pazar (Atina), Arhavi ve Hemşin kazalarında hayvancılık yapılmadığı gibi bir sonuç çıkarılması doğru değildir. Nitekim bu kazalarda koyun ve büzgale (keçi yavrusu) beslendiği ve özellikle Hemşin'de tereyağı üretiminin önemli bir seviyede olduğu görülmektedir (Bostan, 518-519).

1486-1583 yılları arasındaki yaklaşık bir asırlık dönemde Of kazasında yaylacılık yapan hânelerin sayısı 250 hâneden 500 hâneye yükselmiştir. Bu da XVI. yüzyılın sonlarında yaklaşık 2.500 kişilik bir nüfusun Of kazasında (bugünkü Of, Hayrat, Çaykara, Dernekpazarı ve Köprübaşı ilçelerinde) yaylacılık faaliyeti içinde olduğunu göstermektedir. Of kazasında 1486 yılında yaylak resmi dışında 300 baş, 1515'te 274, 1554'te 160 baş koyundan vergi alındığı ve ayrıca keçi de beslendiği tespit edilmektedir (Bostan, 2016a: 77, 83-84, 92, 96).

1515 yılında Tirebolu kazasındaki köylerde beslenen koyunlardan 639 akça koyun resmi alınırken, 1583 yılında 4.527 akça alındığı görülmektedir (Bostan, 2016b: 90). Bu da kaza dâhilindeki köylerden 1515'te 1.278 baş, 1583'te de 9.054 baş koyundan vergi alındığını ortaya koymaktadır. Espiye yöresindeki köylerden 1515 yılında 335 akça, 1554 yılında 341 akça resm-i ganem alınmaktaydı. Bu durum yörede 1515'te 670, 1554'te de 682 baş koyundan vergi alındığını göstermektedir (Bostan, 2007: 54, 55).

XV. ve XVI. asırlarda Harşid Vadisi'nde yer alan alan iskân birimlerinden Akçal, Ara, Beşir, Gelevera, Harid, Kargakayası, Karadere, Kızılcadam, Kılan, Kozluca, Küçük Gelevera, Menuk Hacı n.d. Beytarlası, Sarıbaba, Söğütönü, Tilkicik, Uluköy köyleri ile Uluköy'e tabi Çamçukuru ve ayrıca Arpacı n.d. Ayıderesi, Taşlıca, Çarçur, Elmacık, Gönderi ve Küçük Harid mezraları yayla oldukları tespit edilmektedir Bölgede 1583'te 10 bin baş koyunun beslendiği alınan "*resm-i ganem*" ve "*adet-i ağnam*" vergilerinin yekünundan ortaya çıkmaktadır (Bostan, 2018b: 3-4, 60; 2018c: 24, 155-156). İlhan Şahin de Giresun bölgesinde 1515 tarihli tahrirde 26 adet yaylak mahalli kaydedildiğini belirtmektedir (1997: 117).

Tahrir kayıtlarına göre; bugünkü Şalpazarı ilçesine bağlı iskân birimlerinde 1571'de 246 akça ve 1583 yılında da 226 akça "*resm-i ağnam*" alındığı dolayısıyla bu yerleşim birimlerinde yaklaşık 450-500 baş koyundan vergi alındığı anlaşılmaktadır (Bostan, 2018a: 100, 101).

Tirebolu ve Of yöresinde beslenen koyun sayısının tahrir kayıtlarına yer aldığından daha çok olduğu düşünülmektedir. Nitekim kadı, sipahi, müderris. emin vb. gibi askerî zümreden 150 koyundan az koyunu olanlarından ağnam resmi alınmamaktaydı (Emecen, 1998: 478). Trabzon sancağında askerî zümrenin bir kısmının XVII. yüzyıl kadı sicillerinde yer alan bilgilere göre köy ve mezralarda beslenen çok sayıda koyununun bulunduğu ortaya çıkmaktadır (Aygün, 2018: 37-41).

Trabzon eyaletinde bulunan küçük baş hayvanların tespiti için 1721 yılında başlanıp 1722 yılının Şubat ayında tamamlanan bir tahrir yapılmış ve tahrir sonuçları ve mal sahiplerinin ikamet durumuna göre oluşturulan *Ağnam Defteri'ne* kaydedilmiştir. 12 Mart 1721'de bir ferman yayınlanarak eyalet dâhilindeki kasaba ve köylerde ikamet eden sâdat-ı

kiram ve sefere katılan askerî zümrenin beslediği 150 koyundan fazlasının ve halkın beslediği her bir koyunun vergiye tabi olduğu ve her bir koyundan bir akça resm-i ganem, her yüz adedinden 20'şer akça âdet-i gulamiye ve her 300 adedinden de beşer akça resm-i ağıl vergisi alınması emredilmiştir.

Ağnam Defteri'ndeki kayıtlar Trabzon şehri, Maçka, Yomra ve Akçaabad (bugünkü Akçaabad, Düzköy, Çarşıbaşı, Tonya, Vakfıkebir, Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçeleri) nahiyelerinden oluşan Trabzon kazasına ait bulunmaktaydı. 1722'de Trabzon şehrinde ikamet edenlerin üzerinde bulunan 8.922 baş koyundan vergi alınmaktaydı. Ancak şehirde yaşayıp askerî zümreden bulunmaları hasebiyle 13.050 baş koyunun vergisinden muaf 87 mal sahibinin olduğu belirtilmektedir. Buna göre şehirde ikamet edenlerin kazanın kırsal kesimindeki köy, mera ve yaylalarda beslenen toplam 21.972 baş koyununun bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte kazanın tamamındaki mevcut koyunların 30.409 adedinden vergi alındığı kaydedilmektedir. Bunların 11.337 başı Akçaabad, 4.193 başı Yoros, 8.922 başı Trabzon şehrinde, 2.639 başı Yomra ve 7.511 başı da Maçka nahiyesinde ikamet edenlere aitti (Aygün, 47-49). Bu bilgilerden hareketle 1.722 yılında Trabzon kazası dâhilinde yaklaşık 50-60 bin koyunun bulunduğunu, dolayısıyla Trabzon eyaleti dâhilinde tahrir kayıtlarında verilen sayılardan daha fazla küçükbaş ve büyükbaş hayvanın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Nitekim XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Of ve Tirebolu kazalarında hayvanları otlatmak için yeterli mera ve yaylak olmadığı için köy, nahiye, kaza ve sancaklar arasında ihtilafların doğması (TŞS, nr. 1866/52: 61a; 1904/90: 19b; 1923/109: 5b, 24b, 121b; 1999/185: 41a-41b; Gökçek, 2018: 78, 94-95) bunun göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum aynı zamanda her iki yörede de yaylacılık faaliyetinin çok yaygın olduğu, bölgede yeterli ve verimli toprak bulunmaması nedeniyle (Bostan, 2002: 555) halkın geçimini sağlamak için hayvancılığa, dolayısıyla yaylacılığa büyük önem verdiği ortaya çıkmaktadır.

B. Yayla Şenlikleri

a. Mezra ve Yaylalara Çıkış ve İniş Sırasında Yapılan Şenlikler

Tirebolu, Espiye, Şalpazarı, Çaykara ve Dernekpazarı yörelerinde, Yayla Ortası Şenlikleri'nden başka mezire ve yaylaya göç ederken, yaylada ve yayladan inerken de şenlikler yapılmaktaydı. Bu şenlikler Yayla Ortası Şenlikleri gibi büyük olmasa da kayda değer niteliktedir. Nitekim Prof. Dr. Necati Ağıralioğlu, 1954 yılında kendisinin de katıldığı yaylaya göçü şöyle anlatıyor:

> "*Sanki her canlıyı coşturmak istercesine en gençlerinden oluşan çobanlar arada sırada kavalları ile uzun havalar çalıyor genç kızlar ve delikanlılar türkü söyleyip arada bir naralar atıyorlar. Kuzu, koyun, keçi melemeleri de bu seslere karışıyor. Bu şenlik ve sesler en çok biz çocukları sevindiriyor... Amcaların başlarında sarı "ağbani"ler. Gelinler, gelinlik kızlar, büyükanneler, çocuklar kırmızılı, pembeli, beyazlı ve siyahlı en güzel bayramlıklarını giymiş gidiyorlar. Kadın erkek herkes diz kapağı altına kadar çıkan beyaz yün çorap giymiş. Hepsi el ve ev dokuması olan bu çoraplarda çeşitli desenler var. Hanımlarınkilerde ayrıca kırmızı, pembe veya yeşil*

nakışlar işlenmiş. Renkli önlük ve Acem şalı kuşak bu giyim kuşamın vazgeçilmez iki unsuru" (2002, 16: 6).

Eskiden Tirebolu ilçesine, şimdi ise Espiye ilçesine bağlı ve sahile yakın bulunan İbrahimşıh köyünden Yalçın Korkmaz, yaylaya göç hazırlıklarını ve yaylaya göçlerini şöyle anlatır:

"*Göç tarihi ve günü belirlendi. Artık evde hummalı bir hazırlık telaşı başlıyor. Babam, Annem ve Hanife Anam, ayrı hazırlıkların içindedirler. Ancak Anneannem, yani Hanife Anam hemen hemen her hazırlıkta titizlik gösterip herkesin noksanlarını tamamlar. Önce yaylaya gidecek eşyaları tek tek ayırır, bozuk olanları onarır, denk denilen katır ve at yüklerini hazırlardı. Katırların kor denilen boyun ve yan çanları hazırlanır boncuk ve rengarenk püsküllerle süslenirdi. İnek, camış ve buzağıların boyun ipleri, başına takılacak süslü boncuklar takılır, buzağılarınkine daha da özen gösterilerek hazırlanırdı… Artık, tüm hazırlıklar tamamlanmış olup yol arkadaşlığı yapacak olanlara haber salınır… Yöre ağzında mal denen inek, camış, düve, dana ve buzağılar sabah erkenden yola çıkardı. Onları 'sürecek' olan biz çocuk takımı da, erken yola çıkılacak olduğundan o gece erken yatmış olsak da, yolculuğun sevinciyle beni bir heyecan sarardı ki, uyku uyumakta zorlanırdım. Sabaha birkaç saat kala kalkılır… İlit yokuşunu çıkmaya başlıyoruz. Burada öyle güzel kor seslerine rastlıyoruz ki arkadan gelen, önden giden yayla göçlerinin katırlarının vurduğu korlar adeta o vadiyi ve güzergâhı inletiyor… Ne âhenkli bir melodi idi! O güzellikleri ancak yaşayanlar bilir… Bazen karşı dönemeçten çıkan korlu katır sürücüsünün dağlarda yankılanan uzun hava türküsüne biz de eşlik ediyoruz. Keyfe gelip silahındaki carcuru (şarjör) boşaltanlar da oluyor"* (Korkmaz, 2016: 25, 27, 30, 43).

Espiye yöresinde de yaylaya çıkış bir şenlik havasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim hayvanlar süslenip bakımları yapıldıktan sonra sabahın ilk ışıklarıyla köylerin insan sesleri ve kelek (büyük çan) sesleriyle çınladığı ve kalabalık insan gruplarının yüzlerce hayvanla gün ağarmaya yakın bir zamanda yola çıktıkları belirtilmektedir (Dönmez ve Hamzaçebi, 2007: 224).

Öğretmen Mehmet Güvendi de yaylaya çıkışı şöyle anlatıyor:

"*Tatlı bir telaştır gidiyor, Bir taraftan çamaşırlar yıkanıp seriliyor, un öğütülüyor, yatak denkleri hazırlanıyor. Aile bireylerinden kimlerin gidip, kimlerin kalacağı saptanıyor. Kolumdan tuttu birileri, sende hazırlan! Bir taraftan da önceden yaylaya yük atıp, yayla evinin yıkılan yerlerini, çiti çubuğu tamir edip, pancar fidesi diktiklerini anlatıyor… Sabahın seher vakti herkes ayakta. İnsanların telaşı sanki hayvanlara da bulaşmış. Koyunlara fazladan çan, kelek takılmış; ineklerin alınlarına nazarlıklar, buzağıların boynuna yeni menükler hazırlanmış. Adeta yola çıkmak için sabırsızlanıyorlar, derken efendim, katırlar semerlenip yüklenmiş. Cümbür cemaat herkes yollarda, bir gürültü, bir hengâmedir gidiyor*" (Ünlü, 2016: 109, 110).

Şalpazarı Fidanbaşı köyünden Harun Özdemir de mezire ve yaylaya göçü şöyle anlatır:

"*Baharın ortaları gelince mezere evleri denen köye yakın evlere hayvanlarla birlikte ilk göç başlar… Mezere göçleri bir şenlik gibi hazırlanılıp yapılmaktadır. Yayla göçleri öncesinde bir hazırlıktır bu. Genellikle mezerede evleri olan aileler hep*

birlikte karar verip aynı gün göç yolculuğuna başlar. İnekler yıkanıp süslenirler, boğazlarına, boynuzlarına süsler takılır, dağlık alanda kaybolunca bulunsun diye ses çıkaran kelek, çan ve ziller takılır. Mezerede otlaklar herkesin ortak malıdır, ortak olduğu için inekler birlikte meraya ulaşsın, herkes nasibine birlikte ulaşsın anlayışı ile göçerler ve hep birlikte kararlaştırıp, aynı gün mezere evlerine göç edilirdi.

Yayla göçlerinin öncü provası niteliğinde olan bu mezere göçleri köyün en uzak mesafesindeki ailelerin yola çıkıp gelmeleri ile yollarda birleşip buluşmalarla başlar. Ardı ardına dizilen göçerler türküler, şarkılar, eşliğinde yola koyulurlardı" (Özdemir, 2015: 109, 110).

Ozan Arif (Arif Şirin), yaylaya göç zamanını şöyle tasvir ediyor:

"Göç zamanı şimdi Kazıkbeli'nin,
Sis basınca hükmü kalkar yolunun
Sarıyar'dan esen duman yelinin
Bacaları yaladığı zamandır.

***

Kim dinlerse kavaldaki gaydayı,
Hemen anlar çobandaki sevdayı,
Gelinlerin kıştan kalma buğdayı,
Yeni baştan elediği zamandır.

***

Malı olan toplar tası tarağı,
Yaylalardır üç-dört aylık durağı,
İreçberin yavaş yavaş orağı,
Kösürede bilediği zamandır." (Şahin, 2015: 345)

Yaylada evi olan herkesin bir de çayırı vardır. Çayırların etrafı taş duvarla çevrilerek hayvanlardan korunur. Havalar iyi olunca bu yayla çayırlıkları genelde birlikte (imece usulü ile) kesilir (Yiğit, 1981: 118; Bakkaloğlu, 1984a: 6; Altuncu, 2006). Çayır kesme sırasında türküler söylenilir. Akşam olunca da horonlar oynanır (Yiğit, 1981: 135). Yaylada bulunan 15-25 yaş arası gençler ya da yaylaya yeni gelenlerle birlikte ıssız veya şenlik bir evde buluşup kız ve erkekler kaval eşliğinde horonlar oynar sonrada atma türküler söylerlerdi (Çelebi, 1984, 8:16; Ağıralioğlu, 2002: 7; Altuncu, 2006). Bugün Barma, Görnek ve Sultan Murat yaylalarındaki hanlarda bu gelenek sürdürülmektedir.

Dernekpazarı – Barma Yaylasında Çayır Kesme

Yayla yolları yapılmadan önce (takriben 45-50 yıl önce) yayla çayırlıklarında biçilen otlar, yayla sezonunun sonuna doğru haftada bir (Albayrak, 2013: 63) imece usulüyle köylere taşınırdı. Bu ot yükü taşıma esnasında türküler söylenir, düzlük yerlerde de erkekli-kızlı birlikte horonlar oynanır, "*seyir"*ler yapılırdı. Seyirlerde genelde çalgı aleti kullanılmaz, oyunun ritmi oyuncuların sürekli söylediği türkülerle sağlanırdı (*Dernekpazarı Haber Bülteni*, 1991, 3: 18). Altay Yiğit, yaylalara gidip gelmelerde büyük eğlenceler ve toplandılar yapıldığını ve bunların en önemlisinin "*seyir*" olduğunu, kemençe ve kaval eşliğinde yapılan bu eğlencelerde mani ve atışmaların büyük yer tuttuğunu belirtmektedir (1981: 136). Ali Kemal Saran da "*seyir*"in genelde "*e vay beni vay bana*" şeklinde tekrarlanan nakaratlarla karşılıklı türkü söylenmesi, yahut kız erkek ayrı ayrı olarak kemençe veya kaval eşliğinde horon oynanması olduğunu ifade etmektedir (2009: 63).

Şair Remzi Abbasoğlu, kızların yayladan inişini şöyle tasvir ediyor:

"*Bugün yolda ne gördüm, anlatayım da bakın,*
Şen kızlar iniyordu yaylâdan akın akın,

Kafileler halinde kenar yoldan sarktılar,
Fundalıklar önünden düz tepeye aktılar,

İndiler, oturdular, açıldı "horon" düzü,
"Sallama"dan bir fasıl, güldü hepsinin yüzü,

Şen, şakrak edalarla sallanıp dönüyorlar,
Yıldız ışığı gibi parlayıp sönüyorlar,

İçlerinde beyazdan, sarışından, yağızdan,
Şarkı okuyanlar var, bir dilden bir ağızdan:

"*Yar gelir güler geçer,*
Kalbimi deler geçer.
Biraz derin düşünsem,
Aklımdan neler geçer." (Yiğit, 1981: 112)

Mustafa Korkmaz da, yayla ve mezireden ot taşıma mevsimini şöyle anlatır:

"G*enç kızlar yayla çayırlarındaki rengarenk çiçekleri andırırdı. Yeni yeni önlükler, türlü türlü renkte yaşmaklar. Cicili bicili fistanlar… Horon düzü doluydu. İğne atsan yere düşmez… Bir vaybenidir yankılar dağlarda. Koro halindeki bu nağmeye delikanlılar haykırmalarla cevap verirdi*" (1985, 11: 4).

Sonbahar gelince, yaylalarda halkın "*göç kovan*" ya da "*vargit*" adını verdiği acı çiğdemlerin açması (Haberal, 2013: 141) ve havaların soğumaya başlamasından dolayı

yaylacılar mezire veya köylere inmeye başlar. Mahalli ağızda buna "*yayladan inme*" denir ki, bu durum yaylacıları hüzünlendirir. Bu hüzün manilerle şöyle dile getirilmiş:

"*Kemençeci, kavalcı,*
Çalar garip havalar,
Sonumuz yaklaşıyor,
Ey virane yaylalar."

***

"Atmacayum atmaca,
Selviye konacağum,
Habu garip dağlardan,
Nasıl ayrilacağum."

***

Ah dağlar ıssız dağlar,
Han ağlar, oba ağlar,
Çekenler bilur ancak,
Ayrıluk yürek yakar." (Yiğit, 1981: 139; *Dernekpazarı Haber Bülteni*, 1990, 1:17)

Bu bölümü Çaykaralı Rasim Efendioğlu'nun anlamlı sözleri ve Zeki Şimşek'ten aldığı dizelerle bitirmenin konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Efendioğlu şöyle diyor:

"*Evet ben ne kıranlarda seyircilere katılabildim ne Çepni taşından yaş kurşun gibi ot taşıyan kervana katılabildim. Ne de izlerim kaldı horon düzlerinde. Ama tatmadım değil o dostça söyleşilerin tadını; duymadım değil o yanık türküleri ve izlemedim değil, atışmalı seyircileri. Çoğunu çocuk kalbimle duydum, çocuk gözüyle gördüm. Ama tazeliği saklı belleklerinde bana anlatılanların.*

"*Ey memleket kokusu birazda burnuma es,*
Sultan Murat şehitler, yaylalar sütü enfes.
Dağlar oldukça güzel, toprakları mukaddes,
Bilip de sevmeyenin insanlıktan nesi var." (1984, 8: 14)

Yayla Ortası Şenlikleri

Yayla Ortası Şenlikleri, Tirebolu, Espiye, Eynesil, Görele, Şalpazarı ve Beşikdüzü, Çaykara, Dernekpazarı, Köprübaşı, Sürmene ve Of ilçelerinin olduğu gibi Doğu Karadeniz bölgesi halkının en önemli ve en büyük şenlikleridir. Bu şenlikler yaylacılık kültürünün önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Yayla Ortası Şenlikleri; Eynesil, Tirebolu, Görele ve Şalpazarı'nda "*Ot Göçü*" (Alp Arslan, 1331, VIII/7: 122: Yılmaz, 1998:158;), Beşikdüzü, Vakfıkıkebir, Tonya ve Akçabat ile Gümüşhane yaylalarının bir kısmında "*Dernek*", "*Çürük Ortası*" ve "*Otçular*", Rize yaylalarında ise "*Yayla Ortası*", "*Vartivor*" (*Vartavor*) ile

"*Hodoç*" şeklinde isimlendirildiği kaydedilmektedir (Zaman, 2007: 281). Şalpazarı ve çevresinde Otçular Haftası, "*Kaynak Çokluk Haftası*" olarak da adlandırıldığı görülmektedir (Karaca, 2000: 144, 145; Özdemir, 2015: 196). "*Ot Göçü*", Eynesil, Görele, Şalpazarı ve Tirebolu'da "*Otçu Göçü*" ve "*Otçu Haftası*" olarak da adlandırılmaktadır (Yılmaz, 1998: 159).

b.a. Ot Göçü ve Yayla (Çürük) Ortası Şenliklerinin İlişkisi

Yayla Ortası (Ot/Otçu Göçü) Şenlikleri; Çaykara, Dernekpazarı, Köprübaşı, Of ve Sürmene bölgesinde "*Çürük Ortası*", "*Ağustos'un Yedisi*" ve "*Yayla Ortası*" olarak adlandırılmaktadır (Yiğit, 1981: 132; Durgun, 1993, 5: 21; Zazoğlu, 1994, 7: 57; Yılmaz, 1994, 8: 41; Bilgin, 2000: 91; Bayoğlu, 2000: 58, 59, 101; Çelik, 2005: 269, 273; Sarı, 2005: 309-312). Trabzon yaylalarında iki yörede yapılan yayla şenlikleri çok meşhurdur. Bunlardan biri Akçaabat ve Maçka yaylalarının orta yeri sayılan Kadırga Yaylası'nda yapıldığı için "*Kadırga Yayla Şenlikleri*" olarak anılmaktadır.

İkincisi de Çaykara, Dernekpazarı, Köprübaşı, Sürmene ve Of'un bazı yaylalarının şenlikleri; Maraşlıların nüfuz bölgesi ve Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgede en çok şehit verilen Şehitler Tepesi'nin burada bulunması hasebiyle yörenin en meşhur yeri olan Sultan Murat'ta yapıldığından bu şenliklere "*Sultan Murat Yayla Şenlikleri*" de denilmektedir. Sultan Murat bir yayla olmayıp, yaylaların kesiştiği ve hanların bulunduğu bir uğrak ve kavşak noktasıdır. Kazankıran, Görnek, Şur-Yangın, Köprübaşı-Yangın, Barma, Ağaçbaşı, Hanırmak, Seslikaya, Sicanoba, Vizera, Cerah, İsmailağa, Köşk, Kutlusu, Sulak, Yeni Yayla, Vartan, Sarıkaya, Eğrisu, Aşağı ve Yukarı Mavreyas, Mahtala, Ablayeras, Limon Suyu, Öküzlü ve Uzuntarla gibi yöredeki yaylalarının tümü Sultan Murat Yaylası ya da Yaylaları olarak anılmaktadır.

Tirebolu, Espiye, Yağlıdere ve civar köylerin Otçu Göçü Şenlikleri de Karaovacık Yaylasında yapıldığı belirtilmektedir (Dönmez ve Hamzaçebi, 2007: 222).

b.b. Tirebolu ve Çaykara Yörelerinde Yapılan Yayla Ortası Şenlikleri Aynı Mıdır?

Bu bölümde Tirebolu – Şalpazarı ile Çaykara – Dernekpazarı yörelerinde yapılan Yayla Ortası Şenlikleri'nin aynı olup olmadığı, bu şenlikleri yaşayıp görenlerin yazdıkları eserlerden ortaya konulmaya çalışılacaktır. İlk olarak Tirebolulu Hüseyin Avni Alp Arslan'ın "*Ot Göçü*" makalesindeki konuyla ilgili bilgiler aktarılacak, sonra da bu şenliklere katılanların gözlemleri verilecektir. Ayrıca Çaykara ve Dernekpazarı yöresinde Holo köylülerinin yayla şenliklerine katılışı meşhur olduğundan ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

Tirebolulu Alp Arslan, 1915 yılında yazdığı "*Türk Bayramlarından Ot Göçü*" adlı makalesinde Tirebolu ve çevre ilçelerdeki bu geleneği şöyle anlatmaktadır:

"Çepni oymağından olan Tirebolu Türkleri eski törelerden birini bugün bile korumakta ve yapmaktadır. İşte bu töre ot göçüdür.

Çepni oymağı, Trabzon havalisine ilk geldiğinde çadır, otak altında yaşar Türk göçerlerinden idi. Başka göçerler gibi bunlar da sığır, koyun, keçi sürüleri beslerler, bunlar ile geçinirler idi. Yazın sürüleri ile yaylalara çıkarlar, kışın cenik dedikleri kışlağa[1], yalıya inerlerdi.

Gitgide cenikte (kışlakta) evler yaptılar. İyice yerleştiler, çoğaldılar. Yalnız sürü beslemek bunları geçindirmez oldu. Ekin işi ile de uğraşmak gerekti. Artık gildeki (ailedeki) kişiler arasında işler bölünmeğe, ayrılmağa, dağıtılmaya yüz tuttu.

Kamu yıl birinci ayın (Nisan) sonuna doğru gildeki (ailedeki) kocamanlar, kocakarılar, çocuklar sürüleri önlerine katar, yaylalara çıkarlar. Cenikte (köyde) kalan delikanlılar, genç kızlar, gelinler ellerine megel denilen enli bir kazma alırlar; imece denilen karşılıklı yardımlaşma ile tarlalara darı denilen mısır ekerler…

Yirmi gün bir ay içinde ekilen darılar büyür. Yine imece yapılır. Darıların arasında biten kötü otlar megel ile yontulur, ayıklanır[2]. Yirmi gün bir ay sonra bu ot ayıklama işi bir kez daha yapılır[3]. Darı ekmek, iki kez ot ayıklama işi dördüncü ayın (Temmuz) ortasına kadar sürer. Son ot ayıklamanın bittiği dördüncü ayın (Temmuz) ortasında cenikte (köyde) kalan işte bu ekinciler de yaylaya gitmek üzere bir kımıldama, bir derlenme, bir toparlanma başlar…

Artık delikanlılar, kızlar, gelinler en yeni pusadlarını (elbiselerini) giyinirler. Delikanlılar koral (silah), yaraklarını takınırlar. Kemençe gibi çalgıyı da beraberlerine alırlar…

Bir aka gün (Perşembe) erden (sabahleyin) kümeler (kafileler) halinde yaylaya doğru yönelirler. Kemençe boyuna çalar. Delikanlılar aralık, aralık koral, yarak atar. Donanma yapar. Türkü söyler, ciğ (meserret nağrası) çeker, haykurur!.. En çok, en sık donanma yaylada obalara girer iken yaparlar. O kadar koral, yarak atarlar, ciğ çekerler, bank ururlar, haykururlar ki: dağlar, tepeler inim inim inler! Kümelerdeki kişiler köylerinin obasındaki komlarına giderler. Derim (Cuma) günü derekte (Pazar yerinde) birikirler. İşte bu gün erden geçe kadar derekte oyun oynarlar, gezerler, ekmek, kebap, koyurtmaç yerler.

Art (erdesi) günü yine koral, yarak ata, donanma yapa, ciğ çeke, bank ura, haykura haykura kümeler hep birden obadan, yayladan çıkar, yola düzülürler. Kemençe çalar, yarak sesleri, ciğ çekmeler, haykurmalar kamu yanı tutar. Sürer gider. Bir an gelir ki: artık sesler, gürültüler yayladan işitilmez olur. Artık kümeler köylerine yakınlaşırlar…

---

[1] Çepnilerin XIV. ve XV. yüzyıl sonlarında ve yukarı Harşit'te (Bedreme Kalesi ve yakınlarında) kışlaklarının bulunduğuna dair bk. Tellioğlu, 2015: 141; Bostan, 2018: 18-19.

[2] Çaykara ve Dernekpazarı'nda buna "*birleme*" denilir.

[3] Çaykara ve Dernekpazarı'nda buna "*ikileme*" denir.

Dörtyüz, dörtyüz elli yıldan beri süren kamu yıl (her yıl) yapıla gelen işte bu üç günlük eğlenti Ot Göçü adını alır. Bu Ot Göçü, bu yer Türklerince en çok sevilen bir bayramdır" (Alp Arslan, 1313, VIII/7: 122-126; 1999: 153-158).

Temmuz ayının diğer bir adı, Çaykara, Dernekpazarı ve Köprübaşı ilçelerinde "*Çürük ayı*"dır. Yörede Çürük ayının ortasından (28 Temmuz'dan) sonra yayla çayırlarının biçilmesi işlemine başlanır ve Ağustos ayının on beşine kadar biçilip kurutulan otlar köydeki evlere taşınır (Bayoğlu, 2000: 55, 101). Yörede yayla çayırlarındaki otları biçme zamanı genelde Yayla Ortasıdır. Yayla Ortası da "*Çürük Ortası*" demektir. (Durgun, 1993, 5: 20, 21). Yayla Ortası Şenlikleri her yıl 20 Temmuzda yapılır (Yiğit, 1981: 132).

Görüldüğü üzere "*Ot Göçü*", Çaykara ve Dernekpazarı yöresinde Çürük Ortası (Yayla Ortası) anlamına gelmektedir. Tirebolulu Alp Arslan'ın belirttiği gibi köydeki mısır tarlalarında ikileme denilen ot ayıklama ve çay toplama işi bittikten sonra, köylerde kalan çiftçilerin eskiden olduğu gibi aynı gelenekleri sürdürerek yaylalara çıkıp şenliklere katılmaktadır (Zaman, 2007: 282). Eskiden yörede hem *Çürük Ortası* (*Yayla Ortası*) ve hem de *Ağustos'un Yedisi* (20 Ağustos) şenlikleri ayrı ayrı yapılmaktaydı (Yiğit, 1981:132, 134; Çelik, 2005: 269-274; Sarı, 2005: 309-312). Bugün Çürük Ortası şenliklerini yalnız Kuşmer yaylasında yaylacılık yapan Çaykara ilçesine bağlı Şahinkaya (Şur) köylülerinin yaptığı anlaşılmaktadır.

Nitekim bu durum yöre şairlerinin şiirlerine de yansımıştır:

"*Temmuz Ağustos ayı, bir başka havası var,*
Yediden yetmişine ortak bir davası var,
Yemyeşil vadisinde bir Çuruk Ortası var,
Eski gelenekleri yaşar güzelim Kuşmer." (Zazoğlu, 1994, 7: 57; Altuncu, 2006).

Yayla şenlikleri Doğu Karadeniz Bölgesinde Temmuz ayının 3. haftasıyla 20 Ağustos tarihleri arasında yapılmaktadır. Şenlikler her yaylada sevgi çiçeklerinin açtığı, sevda türkülerinin söylendiği ve dağların şenlendiği günlerdir (Durmuş, 1998, 13: 6; Zaman, 2007: 85, 286-287, 290). Yayla (Çürük) Ortalarında gönül yalnızlıklarını gideremeyenler boşuna bir yıl geçirmiş sayılır. Nitekim şair bunu güzel dile getirmiş:

"*Çıkardum yeleğumi*
Astum kuri eruğe
Bu yazı boş geçuren
Kalur öbür Çürüğe." (Durgun, 1993, 5: 21)

Prof. Dr. Ali Çelik, Yasemin Arduç'tan naklen Çaykaralı Emine Ninenin (Şenaslan'ın) Yayla Ortası Şenliklerine çıkışı şöyle anlattığını belirtmektedir:

"*Bi de yayla ortası olurdi. Çürük ayının on beşi. O zaman gurbette olanlar İstanbul, Ankara nerde genç varsa hepsi toplanup gelurdi. Ondördünde köye inilurdi. Onbeşinde yaylaya gidilecek. Süslenup püslenüp kızlarun arkalarına küçük küçük sepetler böyle hep beyazdan, hiç siyah olmayacak çok küçük. Onların üzerlerine örtü olacakti böyle dantelli kaneviça işlenmiş, kar gibi kabanacak Kızlar giyinmiş kuşanmış çok güzel yani kiyafete çok önem verulurdi o zaman.*

Ellerine şemşiyeleri rengarenk. Bunlar akşam erken yatup gece sabaha üç saat kala herkes kalkup yola koyulurdi" (2005: 269).

Şerife Yamaç, Şalpazarı yöresinde yapılan Otçu Göçü Şenliklerini ise şöyle anlatıyor:

"*Ey gidi ben sepet sırtımda, şemsiye elimizde. Önce böyle tüfeklüler. Önde. Garılar böyle peşde… Önde horonlar. Biyaz işliklü. Davul önde. Gümbür gümbür. Davul önde erkekler önde. Garılar unların peşinde fildigur peştambal. Anam aynaya bakar zülüfleri dökerdük burağa aşağa. Anlı çemberi sararduk, fildigur peşdambalı sararduk. Beyaz çorabı geyerdük… Havu Göğsuyunun gürgenin yaprağı yere enerdi. Öyle silah atarlardı… Beğede büyük horan oludu. Tonya garıları da dıkılurdu (girerdi) içine. Telleme (terleme) gıyamet. Havas ederlerdi Ağasar Occusu geldi. Gızı gelini unlar da girerdi. Türküler… Göğösu'da yatarlardı, bizim occu. Gasımağazlu gelürdü. Saz Alanı'nda yatarlardı. İki Gızılağaç başından aşardı. Bi Ağdaş tarafından aşardı. Bi de Doğancı occusu… Foldere'ye gelülerdi… Gelüdü zıp durudu. Erkekler uraya bi büyük horan bağlarlardı. Ey beyaz işlik undan sonra tüfekler. Gumaş pontul ceket. Kara. Beyaz işlik. Dakım. Enseleri çiçek gibi… Bu geleneğin oturmuş guralları varıdı. Herkes uyardı…*" (Çelik, 1999:485-487).

Öğretmen Mehmet Güvendi, çocukluk yıllarında katıldığı Ot Göçü Şenlikleri ile ilgili şunları anlatıyor: "*Mısırlar diz boyunu geçti. İkinci ot (ot ayıklama) da bitmek üzere. Darıların sıkı da alındı. Artık millet ot göçüne hazırlanıyor, 'Orak ayının haftası da yaklaştı' diyor birisi.*

Kemençemin başına
Süreceğim yayları
Yarıla konuşurken
Geldi orak ayları.

Çaykara – Dernekpazarı'nda Yayla Ortası Şenliklerine Çıkış

Karar veriyorum, mutlaka köye gideceğim. Bu ot göçü denen şeyin hazırlıklarını görmek için. Yalvar yakar oluyoruz büyüklere, nafile! Razı olmuyorlar bir türlü. Ama ben kafaya koymuşum bir kere. Derken bir yolunu bulup köye kaçıyorum… Artık köydeyim. Ot göçünün yüz yıllar ötesinden gelen, adeta ayinleşmiş bir eğlence olduğunu biliyorum; hazırlıklarını da yerinde izleyebileceğim için çok mutluyum…

Yarı uykulu yarı uyanık sabahı dar ettik. Bir de baktık ki herkes hazır. Hatta katırların yükü bile sarılmış. Yola çıkma vakti gelmiş. Alelacele bir şeyler yedik, giyinmeye gerek yok; çünkü akşamdan yeni giysilerimizi giyip yattık zaten. Güneş yükselmeye başladı… Çalsın kemençe derken bir horon başlıyor ki sormayın gitsin… İnsanlara bakıyorum. Allı, yeşilli, mavili adeta bir renk cümbüşü. Kızlar pullu yaşmak, gutni yakalık, ipekli ceket, şal kuşak üstüne fildigoz peştamal giyinmiş; gelinler olanca ihtişamı ile beşiklerini süslemişler; her yer adeta renk renk olmuş. Yel estikçe her taraf ıpıl ıpıl. Amanın, bu ne görülmeye değer bir manzara, bu ne güzellik, sanki bir rüya âlemi. Gençler siyah pantolon üzerine beyaz gömlek giyinmişler. Katırlar bile süslenmiş, olanlar gor takmış. Yürümüyoruz, adeta ayaklarımız havada.

Derken güle oynaya Gölcüvez'e (Gölceğiz) çıktık. Gölcüvez önemli. Bir kere yarı yol. Yeniden bir horon başladı, çimenleri ezercesine; ama bu horon kısa sürdü… Biraz da dinlendikten sonra yolculuk tekrar başladı. Kemençe artık yol havası çalıyor. Sesi güzel olanlar bir taraftan türkü söylemeye başladılar… Bütün delikanlılar hançerelerini yırtarcasına hep bir ağızdan heeey!.. Bir gürültüdür kopuyor. Bum!.. gümmm! Bum! Gümmm! Arka arkaya dinamitler patlıyor. Arkasından hasbal çifteler ve tek düdükler! Sanki kıyamet kopuyor patlama seslerinden… Buradaki patlama sesleri çok uzaklardan duyulurmuş. Öyle ya Şadu'nun ot göçü yaptığının ilanı gibi âdeta… Hep beraber Tepealan'dayız. Biraz dinlenildi, yemekler yendi. 'Hadi hoşça kalın komşular. Yolcu yolunda gerek; yarın Halilbe'de görüşürüz' deyip, yola çıktık, Çatakçayır obasında oturanlar. Çala söyleye, ata yıka obaya vardık. Herkes koşuşturuyor, çoluk çocuk sarmaş dolaş… Evdeyiz. 'Gece eğlencesine hazır olun' diyor birileri, 'Olur' diyorlar…".

Mustafa Güvendi de Ot Göçü ile ilgili anılarında aşağı yukarı aynı bilgileri aktarıyor (Ünlü, 2016: 109-114, 116-120). Emine Güvendi Tekin de: "*Aslında her otçu göçü şenliği, yeni bir sevdanın başlangıcı ya da bitişidir*" diyor (Ünlü, 2016: 296).

Yalçın Korkmaz, Kazıkbeli'nde yapılan Otçu Göçü Şenlikleri konusunda şu bilgileri veriyor: Mısır tarlalarında "*ot temizleme işinin bitişiyle fındık toplama zamanına, yani Ağustos ayı başına kadar 'Cenik'te (köyde) iş kalmaz, sıcaklar da artardı. İşlerin bitmiş olmasının sevinci, yaylada olanlarla hasret giderme isteği ve yayla yaylamanın zevkini bilen bu genç kitle, çevredeki herkesin işi aynı zamanda bittiği için, otçu göçü adıyla toplanıp eğlence, şaka şamata ve yöresel oyunlar oynayarak yayla yolculuğuna başlarlardı. Bu yolculuk genelde iki, üç gün sürer ve bitimi yaylalardaki kır pazarlarının kurulduğu güne denk getirilerek yapılırdı.*

Otçu göçleri, yaylasına çıkıldığında, kendi obalarında şenlik, şamata ve karşılamalarla bitebildiği gibi, obaların ortak Pazar yerinde de şenliğe dönüştürülebilirdi…

Kazıkbeli'ne bugün otçu geliyor. Otçu göçü şenliği için babamla beraber ailenin tamamıyla birlikte… Kazıkbeli'ne gidiyoruz… Herkes yöresel kıyafetlerinin en temiz ve güzelini giyinmiş şenliğe gidiyor…

Hava güneşli, etraftaki obalardan ve yollarından hayli kalabalık insanların geldiklerini görüyoruz. Pazarda şimdiden horon oyunları kurulmuş bile! Değişik birkaç oyun halkasında kemençeler çalınıyor, oynuyorlar, silahlar patlıyor! Ama asıl Cimidelililerin tepenin arkasından üç beş yüz metre uzunlukta saf tutup tepeden aşağı horon oynayarak pazara girmeleri ve atlıların, erkekli kadınlı karışık saf tutmuş horon oynayanların önünde bir o yana bir bu yana koşturulup horon oynayanlara eşlik etmeleri, benim ve pazardakilerin bekledikleri en güzel ve unutulmaz seyirdi. Herkes heyecanla bu anı bekliyor… Aman Allah'ım! Sanki orduların cenk meydanına inişleri kadar ihtişamlı bir görüntü. Horonu adım adım oynayarak pazara ilerliyorlar.

Kalabalığın uzunluğu neredeyse beş altı yüz metre, bir tepeden, bir tepeye paralel uzanıyor. Hiç saf bozmadan oynayarak pazara yaklaşıyorlar. Atlar bir o yana bir bu yana koşarak kalabalıkta oynayanların düzenini sağlarken, oyuncuların önünde sekiz on kemençe çalıp, onlar da oyuncuların sıra bozmadan oynamalarını kontrol altına alıyorlar. Artık pazardaki insanlar yönlerini oyunculara dönmüş onları seyrediyorlar. Oyuncuların coşkusu ve kemençe sesleri pazara yaklaşıldığında ancak duyulabiliyor. Oynayarak pazara giren horoncular, kendilerine ayrılan uzunca bir çimende oyunlarına devam ederken, pazardakilerin de oyuna katılımıyla alan, oyuncuları almaz olup, ayrı ayrı oyun halkaları oluşturuluyor. Ortada dönüp oyuncuları kontrol eden görevlinin oyunu disipline ettiğini görüyoruz. Oynanan oyunları zevkle izliyorum, otçu göçünün tadını çıkarıyorum" (Korkmaz, 2016: 123-128).

Ali Bilir de Görele yöresinde Ot Göçü Şenlikleri konusunda şu bilgileri veriyor:

"*İkinci ot kazıldıktan sonra Temmuz ayının ilk haftasından sonuna kadar yaylalara çıkılır. Bu göçlere 'otçu göçü' ya da 'otçu haftası' denir. Bu göç, yörede özellikle Eynesil, Görele, Şalpazarı ve Tirebolu'da yaygındır.*

İkinci otun kazılmasının bitiminde tüm köy halkı özellikle gençler, bayram ve düğünlerde olduğu gibi giyinip kuşanırlar. Kızlı erkekli gruplar kemençe, davul zurna eşliğinde horon oynayarak karşılıklı kesme türkü (mani) atmaları yaparak yaylalara çıkarlar. Meşhur yaylaların merkezi bir obası ve bu obanın da bir pazarı vardır. Haftanın belirli günlerinde kurulan bu pazarlar, otçu göçlerinde bir panayır, hatta bir karnaval şekline döner… Pazar yerleri için genellikle geniş düzlükler seçilir. Böyle geniş düzlüklerin seçilmesindeki amaç; Pazar kurulduğu gün yüzlerce obadan bir araya gelecek insanların geliş gidişine elverişli olması içindir…

Otçu göçüne çıkanlar, pazarın olacağı gün en güzel giysiler içinde, kızlı erkekli gruplar halinde kemençe ve davul zurna ile horon oynayarak obalardan Pazar yerine inerler. Pazaryerinde bir erkek bir kadın meşhur otçu horonlarını oynarlar. Görele Otçular Havası, yörede oynanan en meşhur oyunlardan biridir" (Bilir, 2001: 252).

Eskiden araba yolu olmadığından yaylalara yaya olarak çıkılırdı. Araba yollarının getirdiği rahatlıktan sonra, otçuların birkaç gün süren ve eğlenceli olduğu kadar yorucu da olan yolculuk kısmı kalkmış, geriye sadece yaylada buluşma ve eğlenme kısmı kalmıştır.

Bugün Dernekpazarı, Köprübaşı ve Çaykara'nın bir kısım yaylalarında Yayla Ortası (Çürük Ortası) Şenlikleri 20 Ağustos (Rumi takvimle 7 Ağustos)'da Sultan Murat'ta yapılmaktadır. Eski hatıraları canlandırmak üzere Görnek'ten Barma Yaylası'nın içinden Sultan Murat'a kadar kaymakamlar, muhtarlar ve Holo köyleri ve çevre köyler halkı kaval ve kemençe eşliğinde temsili olarak yürümektedirler. Aynı şekilde bu yaylaya çıkış Doğu Karadeniz'in diğer ilçelerinde de temsili olarak canlandırılmaktadır.

Sultan Murat'a çıkıldığında ilk olarak Şehitler Tepesine gidilerek Kuran okunmakta, hocalar dinî vaazlarda bulunmakta ve sonra da hep birlikte dua edilmektedir. Bu dinî merasimden sonra eskiden Şehitlik Tepesinin aşağı tarafında bulunan düzlükte, kaval ve kemençe eşliğinde horonlar oynanırdı. Bugün eğlence ve oyun faslı Sultan Murat hanlarının bulunduğu Eğrisu Yaylası tarafındaki düzlük kısımda yapılmaktadır.

b.c. Holo Köylülerinin Yayla Ortası Şenliklerine Gidişi

Bugün Holo köyleri yedi köyden oluşmaktadır. Bu köyler Çalışanlar, Çayırbaşı, Günebakan, Ormancık, Taşçılar, Tüfekçi ve Yenice köyleridir ki, bunlar Dernekpazarı ilçesine bağlıdır. Hola-i Kebir olarak anılan bu köylere eskiden Dağardı, Büyük Doğanlı, Küçük Doğanlı, Emirgan ve Yılmazlar adlı köyler de dâhildi. Şimdi bu beş köy ise Köprübaşı ilçesine bağlı bulunmaktadır. Holo köylerinin yayla şenliklerine katılışı ile ilgili yazılı ilk bilgi tespit edebildiğimiz kadarıyla Hasan Umur tarafından verilmektedir. 1905 yılı Temmuz ayında Akdoğan (Yukarı Hopşera) köyünde bulunan hocası Tayyip Zühtü Efendi'den yirmi gün içinde feraiz ilmini tahsil ettikten sonra Ağustos ayında Eğrisu yaylasında bir akşam kalıp, buradan da Kemer üstünden Bayburt'a geçmek için yola koyulur. Eğrisu Yaylası'na varıncaya kadar yolda gördüklerini şöyle anlatır:

"*Solaklı deresi halkı yaylaya gitmek hususunda her semt için haftanın ayrı ayrı günlerini tayin etmişlermiş, benim tesadüf ettiğim gün Holo köylerine ayrılmış günmüş. Yoldaki kalabalık bir bayram şenliğini andırırcasına neşeliydi. Haykırmalar, oynamalar vardır. Yollarda muayyen ve münasip yerlerde kız ve erkek delikanlılar toplanıp - bizim havaliye mahsus - dansediyor ve hoplayıp oynuyorlardı. Bizim derenin (Baltacı deresinin) yayla yollarında bu kadar neşeli eğlencelere pek tesadüf edilemediği gibi, bu kadarı ayıp da sayılacağını sanıyorum. İki dere halkı arasında bariz bir eğlence ve yaşayış farkı.*" (Umur, 1949: 90)

Sadık Albayrak, bundan 50-55 yıl önce Holo köylerinin Yayla Şenliklerine iki koldan yaya olarak çıktıklarını belirtmektedir. Kollardan birini Günebakan (Zenozena), Yenice (Martadas) ve Çalışanlar (Kalanas) köyleri teşkil etmekteydi. İkinci kolu da Tüfekçı (Arşela), Taşçılar (Fotkene), Ormancık (Makidanos) ve Çayırbaşı (Havaşo) köyleri oluşturmaktaydı.

Albayrak, Günebakan, Yenice ve Çalışanlar köylerinin oluşturduğu birinci kol ile Yayla Şenliklerine katılışını şöyle anlatmaktadır:

"*Bir sabah vakti, Cerada'da su içip sabahı kılarak, Çikoşo'ya doğru yürürken, gaz lambası ile yola çıkanlar Kondu yolu ile birleştikleri anda mezire obalarında konaklayarak, kervanın canlanmasını beklerlerdi.*

Çaykara – Akdoğan Köylüleri Yaylaya Çıkarken Bir Horon Düzündeki Seyirleri

Silah sesleri, türkülü nameler ve (türkü) atışlarla Kusbiti'nin tepelerini aşarken Güneşera (Köprübaşı-Fidanlı)'dan gelenlerle bir köyler panayırı oluşurdu…

Kızlar ve kadınlar sırtında sepetleri, gençler omuzlarında ceketleri, önde yürür, türkü ve atışmalarla Holo köylerinin "partiya"ları (kafileleri/grupları) ile Holo'nun Ortasokak'ta Kalis (Konuklu), Mezire (Holo Mezire / Yılmazlar), Okşoho (Dağardı) ile birleşip, çamur ve tezekli yollardan yukarıya doğru yürüdükçe Köprüsuyu, biraz daha kan-terli bir yürüyüşten sonra, solda Kazankıran görünürdü…Kazankıran'ı aştığımızda, Şur ile Bacan'ın yaylak yerleri görülürdü.

Görnek'te mola verilirken, öğle de olmuş olurdu…

Horon ile başlayan merasim, yemekle sürer ve Muhittin ile Sadullah ve Dursunbey'in hanlarında ekmekle muhlamanın tadı bir başka olurdu.

Horon bilmezdim, amma seyrine doyum olmazdı…

Yine kurtlarını dökmeden yola koyulurken, çam kokusu içinde Parma (Barma)'ya doğru yol alarak Suli'nin hanına vardığımızda Parma'nın karşı cenahında olan bizim oba görülürdü. Ne günlerdi Allahım, ninemle yıllarca sığır beklediğim günleri tahattur ederdim.

"Dünya viran kalasın,
Kimseye amanın yok!
P(B)arma her şeyin yekta,
Sade bir Numan'ın yok!"

Türküsünü söyleyen "aşık"lardan eser kalmamıştı.

Ama, Ağaçbaşına doğru kervan yol alır, yine türkü ve atışmalar…

Kimsede bir yorgunluk yok. Ama kadınlar işlemeli örtülerle sepetlerindeki armut ve elmalarla gönül almasını bilirlerdi.

Sicanoba ve Vartan'dan geçerek ta karşıda semaya doğru uzanan Matur'a (Matur dağına) sanki birleşen bir heyecan insanı kaplardı.

Bir de yağmur yağmasa…

Birden etrafı duman kaplar, yavaş yavaş sis kaplar ve çimenler ıslanmış bir halde… Ayakkabılar su çeker, çoraplar vıcık vıcık olurdu. Amma yine de türkülü ve şarkılı sesler kesilmez, herkeste bir heyecan… Burnundan soluyan insanlar, sanki bir mutlu hedefe doğru yürüyor. Sultan Murat'a yakın Maraş şehitliklerinin arkasında kervan "reisleri"nin ikazı ile, sepetler indirilir ve horon başlar. Bir yandan kemençe, öte yandan kaval sesi, horon başlar…

Peştemallı kızlar, keşana bürünmüş ellerle el-ele düz horon, sık saray v.s. v.s, aynayıp durulurdu…

Kiminde önde olma heyecanı, kiminde de horona arkadan katılma şevki ile, yine emirle sepetler sırta, ceketler omuza yola koyulur. Sultan Murat'ta o çeşmenin başında konaklanırdı.

Kimi namaz kılar, kimi de çimenler üzerinde oturup, yine peynir ekmek yemeye koyulurdu…

İkindiye doğru ancak Mavreyasa veya Ablayerasa varılırdı… Herhalde Limon Suyu ve Alkoyun'a gidecekler, yolda konaklamak zorundaydı.

Öyle bir gidişti, nerede ise Bayburt'a ulaşacaktı…".

Albayrak, herkes yayladaki obasına vardıktan sonra "*geceleri, yaylada metruk obalardaki horon alayları ve sabaha karşı bitik bir halde, evi olan evine, olmayanlar da yaylanın camiine gidip*" sabahladıklarını kaydetmektedir. Yine bir iki gün yaylada kalındığını ve "*her gün yaylanın bir düzlüğünde"* kızlı erkekli horona devam edildiğini yazmaktadır.

> *Yazar, şimdi bunların hepsinin bir hayal olduğunu belirterek şu özlemlerle yazısını bitiriyor:*
>
> *"Ne yürümeye mecal ve ne de yol kaldı. Araba yolları ile köyler birleşti.*
>
> *Otlar araba ile, insanlar hususilerle gidip geliyor.*
>
> *Tek tük türküler duyulur, ara sıra horon tepilir.*
>
> *Her halde o eski günleri canlandırmak için bizde mecal kalmadı.*
>
> *Horon, kemençe ve kaval sesi… Yok ki biraz atışma yapılsın. Şimdi atışmalar, siyasilerde ve seçkinlerde. Bir daha, bir çok yoldaş ile, kaval sesi duysak veya bir kemençe ile oynayan gençleri seyretsek, gençliğimizin tadını bir dumanlı hava ile geçiştirmiş olurduk!"* (Albayrak, 1998, 8: 32-33).

İbrahim Sarı, Holo köylerinin Yayla Ortası (Çürük Ortası) şenliklerini Temmuz ayının son günlerinde yaptığını, Dernekpazarı'ndan Limon Suyu'na kadar uzanan bir günlük yolculukta ilk konaklama yerinin Görnek Hanları'nın altındaki (Kazankıran Yaylası'nın yukarı tarafındaki) Çatak düzlüğü olduğunu belirtir. Bu düzlükte kaval-kemençe, davul-zurna eşliğinde horonlar oynandığını, seyir/vaybeniler, kızlar-erkekler arasında atışmalar ve ölçülü şakalaşmalar yapıldığını kaydeder. Görnek-Barma-Sultan Murat-Limon Suyu doğrultusunda bulunan yaylalara çıkarken yapılan Çürük Ortası ve Ağustos Yedisi Şenliklerinin en coşkulu ve etkili yaşandığı bölgenin Holo köyleri yaylalarının bulunduğu bölge olduğunu yazmaktadır (2005: 310, 312).

Eskiden Yayla Ortası Şenlikleri'ne katılan Holo bölgesindeki yedi köyün kız ve delikanlıları ile Çaykara tarafından gelen genç kız ve erkeklerin Kazankıran Yaylası'nın hemen üst tarafında bulunan Çatak mevkiinde konaklayarak birbirini beklerdi. İlk horon ve seyirin burada yapıldığı belirtilmektedir. Genç kız ve delikanlılar genelde Yayla Ortaları'nda konuşma ve anlaşma imkânı bulduklarından bu şenlikleri sabırsızlıkla beklerlerdi. Nitekim bu durum türkülere de yansımıştır:

> "*Su koydum su tasına,*
> *Derenin ortasına,*
> *Haydi gidelum yarum,*
> *Yaylalar Ortasına.*"

Yayla Ortaları'nda genç kız ve erkekler en temiz ve en yeni giysilerini giyer, güzel kokular sürünürler, kızlar sepetlerinin üstünü işlemeli beyaz örtülerle süslerlerdi.

Konaklama yerlerinde ve yolculuk sırasında köyler arası atışmalar yapılır ki, bu atışmalarda ana tema sevda olduğu kaydedilmektedir (Çelik, 2005: 273-274).

"*Yayla çimenlerinde,*
Sallanarak gezersun.
Yedi türlü çiçek var,
Hangisine benzersun." (Çevik, 1992, 15: 7).

"Güneş batar Matur'dan ufuklar pembeleşir,
Yayla ortası olur, kıranlar güzelleşir,
Çimenlerde kuzular oynayarak meleşir,
Bu işin piri olan git Keşiş'e[1] *sor da bak."* (Durgun, 2005b: 424)

Yayla Ortası Şenliklerine katılanlar yaylalarına çıktıklarında en az bir gün yayla evlerinde kalırlar ve yayla evlerinden birinde toplanarak çeşitli eğlenceler yapar ve sohbetlerde bulunurlardı. Ertesi gün aynı heyecanla köylerine dönerlerdi (Çelik, 2005: 274; Sarı, 2005: 310).

Holo köylülerinin Yayla Şenlikleri sırasındaki türkülü atışmaları da meşhurdur.

1965 yılında, Yayla Ortası dönüşü sırasında Sultan Murat, Barma ve Görnek yolunda, Günebakan (Zonezona) köyünden Topal Şükrü ile torun sahibi iki yaşlı bayan arasında şöyle bir atışma olur:

T. Şükrü - : *Yine geldi yazbaşi,*
Çıkıldı yaylalara.
Allah saburlar versun
Ayrı yaşayanlara.

Y. Bayanlar -: *Yayla ortası dönüş,*
Serpilmışuz yollara.
Yıldırımlar çarpmasun,
Kuzili koyunlara.

T. Şükrü - : *Sultan Murat yolunda,*
Karıştuk dumanlara.
Vartan sırt üstü yayla,
Ün saldı cihanlara.

Y. Bayanlar -: *Vartan çeşmesi oluk,*
Su sunar yolculara.
Ağaçbaşı yolları,
Ulaşur Barmalar'a.

[1] Sicanoba yaylası çobanı.

T. Şükrü - : *Sevduğum yayladadur,*
Gezinur çayırlara.
Bekar gezinup durdum,
Yıllarca çamluklara.

Y. Bayanlar -: *Nafile dolaşursun,*
İniş ve yokuşlara.
Yavaş yürü türkici,
Takılursun taşlara.

T. Şükrü -: *Sizde vardur ekranum,*
Bu sözlarum onlara.
Evlenup gitmeliyuk,
Holo'dan uzaklara

Y. Bayanlar -: *Şükrü şemsiyen yirtuk,*
Maruz kaldun sulara.
Baston ile gezersun,
Düşmezsun bu kızlara.

T. Şükrü -: *Yosma dokunma bana,*
Takilursun ağlara.
Benum ahım tutarsa,
Kalursun bucaklara.

Y. Bayanlar -: *Bizum saygimuz vardur,*
Siz gibi amcalara.
Şükrü amca dokunma,
Haburdaki kızlara.

T. Şükrü -: *Varmak üzere olduk,*
Görnek'teki hanlara.
Bizden selamlar olsun,
Yaylalara dağlara.

Y. Bayanlar - : *Sabah güneşi vurur,*
Mor çiçekli kırlara.
Bu türküler hatıra,
Yaran ve yarınlara." (Durgun, 2005a: 401-402)

Değerlendirme ve Sonuç

Görüldüğü üzere Çaykara, Dernekpazarı ile Köprübaşı ilçeleri halkının çok eskiden beri her yıl yaptıkları Yayla Ortası Şenlikleri, Tirebolu, Görele ve Şalpazarı'nda yapılan Otçu Göçü Şenlikleri'nden farklı olmadığı ortaya çıkmaktadır

(Alp Arslan, 1313, VIII/7: 122-126; 1999: 153-158; Çelik, 1999: 484-488; Bilir, 2001: 252; Bostan, 2018d: 827). Nitekim şenlikler aynı tarihlerde yapılmakta, yayla evlerine aynı isim verilmekte, oynanan oyunların ve çalınan müzik aletlerinin aynı olduğu tespit edilmektedir. Hatta Of kazasındaki (bugünkü Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Köprübaşı ilçelerindeki) koyunların Giresun ilindeki (Kesap, Espiye, Güce, Yağlıdere, Tirebolu, Harşit/ Doğankent, Eynesil, Görele ilçeleri) koyunlarla aynı olduğu ve bu koyunlara Çepni koyunu denildiği bilinmektedir. Çepni koyunları ince uzun kuyruklu olup, beyaz postunda büyük siyah benekler bulunmaktadır (Sümer 1992: 94; Öztürk, 2017).

Yine Of yöresindeki beşiklerin Çepni beşikleri ile aynı olduğu kaydedilmektedir (Sümer, 1992: 94). Ayrıca Çaykara yöresinde "*Çepni Taşı*" denilen bir yer adı bulunmaktadır (Efendioğlu, 1984: 14). 1653 tarihli avarız kayıtlarında Of kazasına tabi Küçükhol (Cumapazarı) köyündeki Müslümanların Tirebolu n.d. Kürtün adlı kazaya bağlı Boynuyoğun köyünden gelip buraya yerleştikleri tespit edilmektedir. Dernekpazarı ilçesine bağlı Holo köylerinden olan Çalışanlar köyünde Çepni soyadlı aileler yaşamaktadır. Çaykara ilçesine tabi Maraşlı köyünde "*Cebnoğulları*" ve aynı ilçeye bağlı Koldere köyünde de *Çepnioğulları* adıyla anılan aileler bulunmaktadır. Ayrıca Koldere mahallelerinden biri de "*Çepni Mahallesi*" adını taşımaktadır (Bostan, 2012: 144, 145).

Çaykara – Dernekpazarı yöresine Tirebolu yöresinde yaşayan Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri Kültürünün yöreye yerleşen Çepni, Karamanlı, Akkoyunlu ve Dulkadirli Türkmenleri ile geldiği düşünülmektedir (Bostan, 2012: 134-150). Nitekim bölgeye yerleşen Dulkadirli Türkmenleri'nden Maraşlı Şeyh Osman Efendi'ye, oğluna ve torununa Sultan Murat çevresindeki yayla ve mezraları şenlendirmek ve mamur etmek görevi verilmiştir (Bostan, 2018d: 800).

Sonuç olarak; Türkler, Tirebolu ve Çaykara yörelerine gelmeden önce her iki bölgede bir yayla kültürünün olmadığı, Türkler bölgeye yerleştikten sonra yaylacılık faaliyetlerinin müşahede edildiği ve yörede yaşayan halktan yaylak vergisi alınmaya başlandığı arşiv kayıtlarından ortaya çıkmaktadır. Her iki bölgedeki koyunların adının Çepni koyunu olduğu belirlenmektedir. Yaylada barınma evi olarak kullanılan evlerin her iki yörede de kelif adıyla kayıtlarda yer aldığı tespit edilmektedir. Tirebolu ve Çaykara çevresinde yaylaya çıkmadan önce mezralara ve oradan yaylalara çıkış, yaylalardan mezralara iniş ve Ot Göçü olarak anılan Yayla Ortası (Çürük Ortası) Şenliklerinin aynı tarihlerde ve aynı amaçla yapıldığı ve aynı kültür motiflerinin kullanıldığı, dolayısıyla her iki bölgenin aynı kültür dairesinde bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (= BOA)

----------, *Maliyeden Müdevver Defterler (= MAD)*, nr. 828.

Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (= TK. KKA)

----------, *Tahrir Defteri (= TD)*, nr. 29, 43.

Trabzon Şer'iyye Sicilleri (= *TŞS*), nr. 1866/52, 1904/90, 1923/109, 1999/185.

Kitap ve Makaleler

AĞIRALİOĞLU, Necati, (2002), "Yaylaya Göç", ***Çaykaralılar***, 16: 5-8.

ALAGÖZ, C. A., (1941), "Yayla Tabiri Hakkında Rapor", ***Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941): Raporlar, Müzakereler, Kararlar***, Ankara: Maarif Vekilliği Yayını, 150-157.

ALBAYRAK, Sadık, (1998), "Dizlerimin Dermanı", ***Dernekpazarı Haber Bülteni***, 8: 32-33.

----------, (2013), ***Manaho Deresi (Cezaevi Notları)***, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları.

ALP ARSLAN, Tirebolulu (Hüseyin Avni Bey), (1331), "Türk Bayramlarından Ot Göçü", ***Türk Yurdu***, VIII/7: 122-127.

ALTUNCU, Naci, (2006), "Yayla Yolları ya da Yayla'ya Çıkım ve İnim", http://www.sahinkayalilar.com/viewtopic.php?p=35988 (Sal Ağu 29, 2006).

AYGÜN, Necmettin, (2018), "Osmanlı Devleti Kırsalında İktisadî Örüntüler ve Trabzon'da Koyun (Sürü) Sahipleri (1722)", ***Karadeniz İncelemeleri Dergisi***, 25: 11-67.

BAKKALOĞLU, Numan, (1984a), "Çaykara'da Yaylacılık", ***Yeni Çaykara Bülteni***, 8: 6-7.

BAYOĞLU, Ayhan, (2000), ***Of Kazası'nın Siyasi, Kültürel ve Sosyo - Ekonomik Tarihi***, Denizli: y.e.y.

BİLGİN, Mehmet, (2000), ***Madurdağı Savaşı***, Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

BİLİR, Ali, (2001), ***Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle Görele***, İstanbul: Simurg Yayınları.

BOSTAN, M. Hanefi, (1992), "Sultan Murad ve Of Muharebeleri", ***Çaykaralılar***, 2: 5-9.

----------, (2002), ***XV- XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat***, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

----------, (2005), "Çaykara ve Dernekpazarı Tarihi", ***Geçmişten Geleceğe Çaykara - Dernekpazarı (Tarih - Toplum - Kültür)***, İstanbul: Çaykara ve Dernekpazarı Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayını: 17-94.

----------, (2007), "XV – XVII. Yüzyıllarda Espiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi", ***Tarihi, Kültürel ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu (24 Haziran 2006)***, İstanbul: Espiye Belediyesi Yayınları, 21-60.

----------, (2012), ***Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı***, İstanbul: Nöbetçi Yayınevi.

----------, (2016a), "XV - XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası", ***Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of***, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 35-109.

----------, (2016b), "Tirebolu'nun İdarî, Sosyal ve İktisadî Yapısı (XV. – XVII. Yüzyıllar)", ***Tirebolu Tarihi Yazıları***, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 51-96.

----------, (2018a), "Şalpazarı'nın İdarî, Sosyal ve İktisadî Tarihi", ***Şalpazarı (Tarih – Kültür - İnsan)***, (Ed. Veysel Usta), İstanbul: Serander Yayınları, 51-124.

----------, (2018b), "XV. – XVII. Yüzyıllarda Harşit Vadisi'nde İktisadî Hayat", ***Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi***, 38: 1-74.

----------, (2018c), ***Harşit Vadisinin İdarî, Sosyal ve İktisadî Tarihi (XV. – XVII. Yüzyıllar)***, İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları.

----------, (2018d), "Barma Yaylası ve Yayla Ortası Şenlikleri", ***2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi (7-8 Aralık 2018 - Antalya)***, 6, Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, 793-830.

ÇELİK, Ali, (1999), ***Trabzon - Şalpazarı Çepni Kültürü***, Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

----------, (2005), ***Trabzon - Çaykara Halk Kültürü***, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayıncılık.

ÇEVİK, Mehmet, (1992), "Folklorumuz", ***Yeni Çaykara Bülteni***, 15: 7.

DOĞANAY, Hayati ve ÇOŞKUN, Ogün, (2013), "Türkiye Yaylacılığında Değişim Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları", ***Doğu Coğrafya Dergisi***, 30: 1-27.

DÖNMEZ, Beytullah – HAMZAÇEBİ, Gökhan, (2007), "Karaovacık Yayla Şenlikleri ve Otçu Göçü Geleneği", ***Tarihi, Kültürel ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu (24 Haziran 2006)***, İstanbul: Espiye Belediyesi Yayınları, 217-226.

DURGUN, Hasan Hüsnü, (2005a), "Bir Söz Yangını / Atışma Türküleri", ***Geçmişten Geleceğe Çaykara – Dernekpazarı (Tarih - Toplum - Kültür)***, İstanbul: Çaykara ve Dernekpazarı Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayını: 373-406.

----------, (2005b), "Yürek Çarpıntıları / Türküler - Destanlar – Ağıtlar", ***Geçmişten Geleceğe Çaykara - Dernekpazarı (Tarih - Toplum - Kültür)***, İstanbul: Çaykara ve Dernekpazarı Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayını: 407-430.

DURGUN, Necdet, (1993), "Kuşmer'de Yayla Ortası", ***Çaykaralılar***, 5: 20-21.

DURMUŞ, Fatma, (1998), "Trabzon'da Yaylacılık", ***Trabzon***, 13: 5-6.

EFENDİOĞLU, Rasim, (1984), " Çepni Taşı Kunilar, Ah O Eski Anılar", ***Yeni Çaykara Bülteni***, 8: 14.

EMECEN, Feridun, (1998), "Ağnam Resmi", ***Diyanet İslam Ansiklopedisi***, I: 478-479, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

EMİROĞLU, Mecdi, (1977), ***Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık***, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

GÖKÇEK, Mehmet Fatih, (2018), "1 Numaralı Trabzon Ahkâm Defteri'nde Kürtün Nahiyesi İle İlgili Kayıtlar (1742-1759), ***Karadeniz İncelemeleri Dergisi***, 25: 69-101.

HABERAL, Hikmet, (2013), ***Yayla Kültürü ve Yayla Turizmi***, Trabzon: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Yayınları.

HAMZAÇEBİ, Gökhan, (2015), "Yol Havaları", ***Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 - Bilecik)***, (Ed. Harun Tunçel), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 315-326.

KAŞGARLI MAHMUD, (1985), ***Dîvânü Lügât'it-Türk***, I-III (çev. Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KAYA, Mevlüt, (2017), ***Eynesil Tarihi ve Kültürü***, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

KORKMAZ, Mustafa, (1985), "Yollar Yeşerdi", ***Yeni Çaykara Bülteni***, 11: 4.

KORKMAZ, Yalçın, (2016), ***Çocukluğumda Yayla Göçleri***, İstanbul: Yaz Yayınları.

KURŞUN, Zekeriya, (1993), "Çaykara'da Yayla Turizmi Yapılabilir Mi?", ***Çaykaralılar***, 5: 7-9.

KURUCA, Nazım – KARA, Hüseyin – EMİROĞLU AYDIN, Fatma, (2015), ***Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 - Bilecik)***, (Ed. Harun Tunçel), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 161-184.

NİYAZOĞLU, Ahmet Cemal, (2005), "Çaykaranın Folklorik Yapısı", ***Çaykaranın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu – I (16-19 Temmuz 2002)***, Trabzon: Çaykara Müftülüğü Yayınları.

ORKUN, Hüseyin Namık, (1987), ***Eski Türk Yazıtları***, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZDEMİR, Harun, (2015), ***Sis Dağının Çocukları***, İstanbul: Heyamola Yayınları.

ÖZTÜRK, Özhan, (2017), "Çepni Koyunu", ***https://ozhanozturk.com/2017/08/29/evcil-hayvanlar-sigir-keci-koyun-esek-at/.***

PEZ, Toni, (2014), ***Kadırga ve Sultan Murat Yaylaları***, trc. Ahmet Duru, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul. Bu eser 2012 yılında Fransa'da yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir: ***Contribution A L'anthropologie Historique: Les Rituels de Kadirgaet de Sultan Murat en Mer Noire***, (Institut National Des Langues et Civilisations Orientales – Master II).

SARAN, Ali Kemal, (2009), ***Omuzumda Hemençe***, İstanbul: Kurtuba Yayınları.

SARI, İsmail, (2005), "Yaşamın Evreleri", ***Geçmişten Geleceğe Çaykara – Dernekpazarı (Tarih - Toplum - Kültür)***, İstanbul: Çaykara ve Dernekpazarı Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayını: 297-314.

SÜMER, Faruk, (1992), ***Çepniler***, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

ŞAHİN, Dursun, (2015), "Tabiat Unsuru Olarak Şiirimizde Yayla ve Giresunlu Şairler", ***Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 - Bilecik)***, (Ed. Harun Tunçel), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 327-350.

ŞAHİN, İlhan, (1997), "Osmanlı Döneminde Giresun Bölgesinde Konar – Göçerlerin İzleri", ***Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) – Bildiriler***, İstanbul: Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, 111-117.

TELLİOĞLU, İbrahim, (2015), ***Tarih Boyunca Karadeniz***, Trabzon: Serander Yayınları.

TUNCEL, Metin, "Yaylacılık ve Halk Türkülerimize Etkileri", ***Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 - Bilecik)***, (Ed. Harun Tunçel), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, s. 297-302.

TUNCER, İbrahim, (2017a), ***Coğrafyası ve Belgeleriyle Çaykara Tarihi***, İstanbul: Çaykara Kültür Sanat ve Yayıncılık Limited Şirketi.

----------, (2017b), ***Yaşantısı ve Ananeleriyle Çaykara***, İstanbul: Çaykara Kültür Sanat ve Yayıncılık Limited Şirketi.

TUNÇEL, Harun - GÜRGEN, Gürcan - ÇİÇEK, İhsan ve DOĞU, A. Fuat, (2004), "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık", ***Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, XIV, 2: 49-66.

TURAN, Osman, (1980), ***Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti***, 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

UMUR, Hasan, (1949), ***Of ve Of Muharebeleri***, İstanbul: Güven Basımevi.

ÜNLÜ, Ekrem, (2016), ***Harşıt Vadisi Tarih ve Kültür Yazıları***, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

YILMAZ, Hasan, (1998), "Giresun Çoban Kültürü", ***Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998)***, İstanbul: Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, 151-160.

YILMAZ, Muzaffer, (1994), "Çaykara'da Yayla Şenlikleri", ***Çaykaralılar***, 8: 41-44.

YİĞİT, Altay, (1981), ***Çaykara ve Folkloru***, Ankara: Kent Matbaası.

(1991), "Yöre Eğlencelerimizin Vazgeçilmez Tutkusu: Seyir Oyunu", ***Dernekpazarı Haber Bülteni,*** 3: 18-19.

YÜKSEL, Ayhan, (2019), "Anadolu'da Çepniler ve Çepni Kültürü (Giresun Çepnileri Örneği)", ***Yörükler – Orta Asya'dan Anadolu'ya***, (Ed. İlhan Şahin), İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 279-292.

ZAMAN, Mehmet, (2007), ***Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık***, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

ZAMAN, Mehmet, (2016), "Türklerin Doğu Karadeniz'e Yerleşmeleri ve Yaylacılık Kültürünün Ortaya Çıkışı", ***Türk Kültüründe Coğrafya II***, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

ZAZOĞLU, Adnan, (1994), "Hatıralar Yaylası Kuşmer", ***Çaykaralılar***, 7: 57.

YAYLA FOTOĞRAFLARI

Dernekpazarı – Barma Yaylası

Çaykara - Dernekpazarı Seydi Yakup Yaylası

Tirebolu, Yaşmaklı Ağaçbaşı Yaylası

Çaykara – Eğrisu Yaylası

Barma Yaylasında Eski ve Yeni Yayla Evleri

Giresun Karagöl Yaylası'nda Yayla Evleri

Bulancak – Paşakonağı Yaylası'nda Yayla Evleri

Çaykara – Akdoğan Köyü'ne Ait Mezire Evi

Kadırga Yaylası

Sultan Murat Hanları

Kadırga Yayla Şenliği

Kadırga Yayla Şenliği

Kadırga Yayla Şenliği

Çaykara – Dernekpazarı İlçelerinde Barma Yaylasından Temsili Olarak Sultan Murat Yayla Şenliklerine Çıkış

Rizelilerin Yaylaya Çıkışı

Trabzon Yöresinde Yaylaya Çıkışın Canlandırılması

Sultan Murat Şehitliğinde Yayla Şenliği

Sultan Murat'ta Yayla Şenliği

Çaykara – Vartan Yaylasından Bir Görünüş

Harşit (Doğankent)ten Ağaçbaşı Yaylası'na Çepni Koyunlarının Çıkışı

ÇEPNİ: GÖÇER VE ÖZGÜR

CHEPNI: WANDA AND FREE

Mehmet ÖZMENLİ[*]

Öz

Türklerin tarihsel hayatı incelendiğinde genellikle boylar veya uruklar halinde yaşadıkları görülmektedir. Bu teşkilat yapısı Türk göçleri üzerinde de etkili olmuş ve yeni fethedilen yurtların idarî yapısı üzerinde etkili olmuştur. Oğuz boylarının teşkilat yapısı incelendiğinde Türk teşkilat yapısının bütün özelliklerini bu yapı içinde görmek mümkündür. Oğuz Türklerinin en önemli boylarından biri olan Çepniler olduğunu tarihi kaynaklarda görmekteyiz. Çepniler Anadolu'nun fethinde ve Türk iskânına açılmasında etkindirler. Anadolu'nun Türk iskânına tabi tutulmasından sonra bölgede iktisadî faaliyetler de bu iskân anlayışına göre gelişmiştir.

Türkler Anadolu'da iktisadî faaliyetlerinin merkezine geleneksel hayvancılık faaliyetlerini de taşıyarak önemli bir geçim kaynağı haline getirmişlerdir. Bu ekonomik faaliyette ağırlıklı olarak göçerler yer almış ve buna ait canlı bir kültür hayatı geliştirmiştir. Göç ve buna ait unsurlar Anadolu'da gelişmiş bir uygulama olmayıp kaynağını çok eski tarihlerden almaktadır. Göçerlik geleneği asırlardır Türkistan topraklarında yaşayan birçok topluluk tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu coğrafya da yaşayan topluluklardan ekseriyeti teşkil eden Türklerin yaşam biçimi de genellikle göçerlik olmuştur. Göçerlik aynı zamanda bir teşkilat yapısını ve büyük bir organizasyonun adını temsil etmektedir.

Bu çalışma ile Çepni Türk boyunun tarihi hakkında kısa aydınlatıcı bilgilere ulaşıp ve Anadolu'da genellikle nerelerde yaşadıklarını bildiri kuralları içerisinde göçerliğin ve özgürlüğün Çepniler için ne anlama geldiği açıklanmaya çalışılacaktır. Bu göçlerin merkezinde ise yayla ve buralardaki uygulamalar yer aldığından çalışmanın ana kaynağını da Çepnilerin yaylacılık faaliyetleri teşkil edecektir. Yöntemimiz tarih alanının ana kaynaklarının literatür çalışması çağdaş eserlerden yararlanma arazi çalışması biçiminde olacaktır.

Anahtar sözcükler: Çepni, Göçer, Özgür, Yayla, Hayvancılık

Abstract

When the historical life of the Turks is examined, it is seen that they generally live in lengths or uruks. This organizational structure also had an impact on Turkish immigration and had an impact on the administrative structure of the newly conquered dormitories. When the organizational structure of the Oghuz tribes is examined, it is possible to see all the features of the Turkish organizational structure within this structure. One of the most important tribes of the Oghuz Turks

[*] Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mehmetozmenli@hotmail.com.
ORCID: 000-0002-8616-0712

are Chepni in historical sources. The Chepni are active in the conquest of Anatolia and opening up to the Turkish settlement. After the resettlement of Anatolia to the Turkish settlement, economic activities in the region developed according to this settlement understanding.

The Turks brought traditional livestock activities to the center of their economic activities in Anatolia and made them an important source of livelihood. This economic activity was predominantly nomadic and developed a lively cultural life. Migration and its elements are not a developed practice in Anatolia, but originate from ancient times. The tradition of nomadism has been carried out by many communities living in Turkestan for centuries. The lifestyle of the Turks, who constitute the majority of the communities living in this geography, has generally been nomadic. Nomadism also represents an organizational structure and the name of a large organization.

In this study, it will be tried to reach brief informative information about the history of Chepni Turkish tribe and explain the meaning of immigration and freedom for Chepni within the rules of declaring where they usually live in Anatolia. As the center of these migrations is the plateau and the practices in these areas, the main source of the study will be the transnational activities of Chepni. Our method will be in the form of a literature survey of the main sources of the field of history and the use of contemporary works.

Keywords: Chepni, Wanda, Free, Plateau, Livestock

Giriş

Özgür, Göçer ve Çepni gibi üç ana kavram üzerinde oluşturacağımız çalışmamızda kaynak taraması yanında arazide gördüğümüz Çepnilerin yaşam algılarının uçsuz bucaksız yaylalarda hayvanları ile mutlu olduklarına tanık olduk. Gelir kaynakları genellikle hayvancılık olan göçer olan Çepniler yaylalarda özgürce yaşamaktadırlar. Bu özellikleri inanç sistemlerine de yansımıştır. Daha heterdoks bir yaşam biçimi benimsemişlerdir. Aşağıda verdiğimiz haritadan da anlaşılacağı üzere Anadolu'ya ilk geldiklerinde ağırlıklı olarak yaylaları olan bölgelere yerleşmişlerdir. Karadeniz yaylalarının dışındaki bölgelerde yaşayanların alevi inanç sistemi içerisinde bulundukları da bir vakıadır.

Yayla ve Çepni Boyu

Coğrafi olarak yayla, bir yüzey şeklini ifade eder. 'yüksek yerlerdeki derin akarsu vadileriyle yarılmış düz arazi şekli' olarak tanımlanmaktadır. Yazın bozkırın sıcağından serinlere kaçmak, yemyeşil çayırlarda hayvanlarını otlatmak ve kışa saman depolamak için yılda birkaç aylığına da olsa yükseklere çıkmak, yüzyıllardır Türklerin yaşam biçimidir. Yaylada yaşamaya başlayan insanlar, artık sonsuzluğun hakim olduğu bir yaşam alanının tek yöneticileridir. Yaylada yaşayanlar hayatın meşakkatli ortamlarından uzak, doğanın koynunda bir başına ama alabildiğine özgür, alabildiğine mutludurlar. Türk insanı için yaylacılık, bütün güçlükleri aşmaya yarayan, direnci ve asla yitirilmeyen yaşama sevincini besleyen bir kaynaktır. Ülkemizde yaylalar yazın hayvan otlatmak için çıkılan dağlık ve ormanlık bölgelerdeki yüksek düzlükler olarak kabul edilmekle beraber, tarihi olarak konar-göçer bir hayat tarzına sahip olan Türklerin hayatında yaylacılık, kültürel ve ekonomik bir olgu olduğu kadar ananevi bir hayat tarzıdır.

Çalışma konumuz bir yayla topluluğu olarak ifade etmemiz mümkün olan Oğuzların Çepni boyudur. Çepniler, 24 Oğuz Boyu'ndan biri ve en kalabalık olanlarındandır. Üç -

Okların Gök Han koluna bağlıdırlar (Oğuzdestanı, 1982, s. 52) (Ögel, 1971, s. 344) (Oğuznâme, Oğuzname (İngiltere Nüshaları), 2016, s. 38/13) . Çepni adının yer aldığı ilk yazılı metin, Türk bilgini olan Kaşgarlı Mahmud'un 1070 yılında kaleme almış olduğu Divanü Lügati't-Türk (Kaşgarlı, Divanü Lûgat-it-Türk I, 1998, s. I- 68) (Kaşgarlı, Divanü Lugati't-Türk, 2005, s. 354) (el-Kâşgarî, 1982, s. 102) isimli eserdir. Eserde Çepni Boyu, damgasının resmi verilip, Oğuz Boylarının 21. sırasında gösterilmiştir.

Harita: *Yusuf Halaçoğlu, Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650), Ankara, 2009.*

Resim 1. *Divan-ı Lügât'it-Türk'deki Çepni damgası*

Ebülgazi Bahadır Han Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü) (Ebulgazi, Tarihsiz, s. 51) isimli eserinde Çepnilerden bahsederken cesurdurlar ve ongunları Hümay (Devlet Kuşu) dır. Bu onguna ayrıca "Gökten gelen egemenlik" anlamları yüklenmiştir (Özmenli, 2014, s. 96-98). Türk mitolojisinde "Bereket Tanrıçası"dır. Koruyucu iye, zarafet ve güzellik sembolüdür. Efsanevi bir kuştur. Çok yükseklerde uçar ve yere konmaz. Cennette oturduğuna inanılan Huma, bazen yedi kat göğe yükselir ve Tanrı ile irtibata geçer. "Huma veya hüma, Kırım'da en iyi cins kartallardan birine verilen bir addır. Bu kuşun adı, Kırgız lehçesinde kumay olmuştur. Kırgızlar, (Vulturidae) bu kartal türünün en büyük cinsine kumay derler. Bu, akbaba cinsinden, kar-kuşu da denilen büyük bir kartaldır (Ögel, 1971, s. 361). Kazan Oğuznamesinde de verilen damga aşağıda verilen biçimde olup, ongunu Hüma kuşudur. " Çepni, bahadır. Dağı bu turur: Kuşı, hümay turur." (Oğuznâme, Oğuznâme (Kazan Nüshası) , 2015, s. 136)

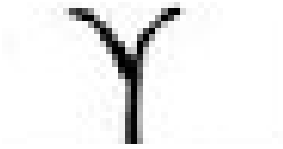

Resim 2. *Şecere-i Terakime'deki Çepni damgası ve Kazan Oğuznâmesinde de bu damga bulunmaktadır.*

Reşideddin'in 1310 yılında kaleme aldığı Camiü't-Tevarih adlı eserin ikinci cildinde Tarih-i Oğuzan adlı bölümünde Oğuz Destanı nakledilmektedir. Ongununu da Sunkur olarak belirtip, "Yağı olan her yerde durmayıp savaşan" diye tanımlamaktadır (Oğuzdestanı, 1982, s. 52). Sungur-Sunkur yırtıcı bir kuş olarak bilenen avcı bir kuştur. Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır. Mesela "öldü" yerine, "sunkur boldi" (sungur oldu, sungur olup uçtu) denir. Türkler, ölen insanların ruhlarının kuş olup uçarak bedenden ayrıldığına inanmışlardır.

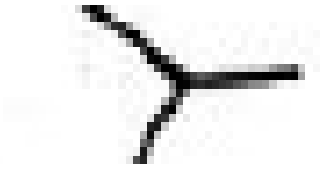

Resim 3. *Camiü't-Tevarih'teki Çepni damgası*

Yazıcızade'nin Tevarih-i Âl-i Selçuk (Yazıcızade, 2009, s. 26) isimli derleme eserinde de aynı bilgilere rastlamaktayız.

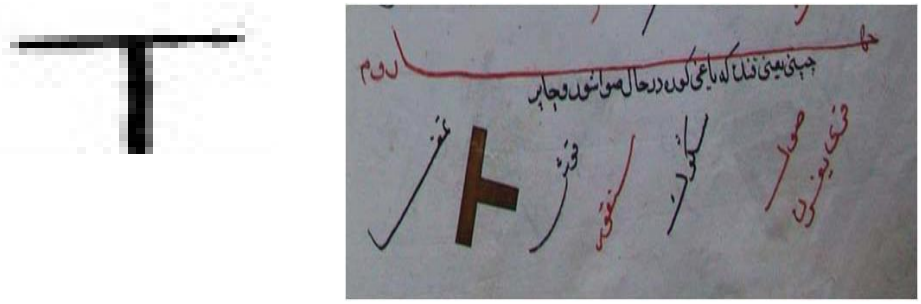

Resim 4. *Resimdeki eski yazılı metin: Cehharom: Çepniya'ni Kandaki yağı göre derhal savaşur ve çapar. Karı yağrın: sol sünük, sunkur kuş, tamga:*

Sungur kelimesi eski Uygurca'da *sıŋkur* şeklindedir. Türkçe'den Moğolcaya *şiŋkor* olarak geçen sözcük tekrar geriödünçleme yoluyla Türkçe'-ye *şuŋkar~şunkar* biçimleriyle geçmiştir. Mançuca karşılığı *şongkon* olan sözcüğün Kırgızca'sı *şumkar*, Türkmencesi *şunkar*'dır. Latince adı ise Falcorusticolus Gyr-falcon'dur. Çince'si hai-ch'ing olan sungura, 1549 yılında kaleme alınan bir Çince-Farsça sözlükte karşılık olarak *Şâh*-bâz kelimesi verilmiştir (Aydın, 2013, s. 27). Soŋḳur: Bu togrıl kuşundan küçük, yırtıcı kuşlardan birinin adıdır." (Kaşgarlı, Divanü Lûgat-it-Türk I, 1998, s. III- 381).

Çepni adının anlamı üzerinde bilim insanlarının ortak bir görüş ortaya koyamadıklarını görmekteyiz. Kafesoğlu, askeri bir unvan (Kafesoğlu, 1984, s. 218), Çelik, Ataniyazov'a atfen "küçük grup, sürü" anlamına gelen "çep, çöp" kelimesinden türediğini

belirtmektedir (Çelik, 2002, s. 313). Ögel, Reşdeddin ve Ebulgazi'nin belirttiği savaşan ve bahadır anlamlarının Moğolca "cebe" kelimesinden –ni eki getirilerek türetmektedirler dedikten sonra bunun irdelenmesinden yana tavır almaktadır (Ögel, 1971, s. 344-345) . Köprülü'de "çapmak" (Köprülüzade, 1925, s. 206) kelimesinden türemiş olabileceğini vurgulamaktadır.

Bu özelliklerine baktığımızda Çepnilerin pekte ele avuca sığmayan bir karaktere sahip oldukları kanaatine varmak mümkündür. Bu karakter yapılarını bütün hayat şartlarına uygun hale getirdiklerini de tarihlerini inceledikçe görebilmekteyiz. Bir devlete temel oluşturduklarında da bu devletin topraklarını genişletebilmişler, kendilerinden daha güçlü devletlere karşı başarılı savaşlar yapmışlardır.

Çepniler ve Anadolu

Çepniler Anadolu'ya 1071'de girmişler ve yayılmışlardır. Önemli faaliyetlerinden biri Karadeniz Bölgesi'ni Sinop'tan Trabzon'a kadar 1277 yılında fethetmek olmuştur.

Bazı kaynaklar Çepnilerin Anadolu'ya Hacı Bektaşi Veli ile geldiğini, hatta Hacı Bektaşi Veli'nin Çepni olduğunu iddia etmişlerdir (HacıBektaş, 1958, s. 125). Anadolu'nun pek çok yerine dağılan Çepnilerin Sarı Saltuk ile Balkanlara hareket ettikleri de belirtilmektedir (Köprülü, 2003, s. 54-55). 16. yüzyılda, Anadolu'da Çepniler'e ait 50 civarında yerleşim yerinin adı tespit edilmiştir.

Anadolu Çepnileri:

a. Karadeniz Çepnileri: Trabzon, Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce Trabzon Rum İmparatorluğu yönetimindeki gelip şehre yerleşen ve fetih ordusunda bulunup Trabzon'da kalan Çepniler'den oluşmaktadır. Karadeniz'e gelen Çepniler, yoğun olarak Giresun'dan Rize'ye kadar geniş bir alana yayılmışlardır. Şebinkarahisar ve Alucra ilçelerinde ve köylerinde oturmaktadırlar. 'Çepni' denildiğinde, ilk akla gelen Karadeniz Çepnileridir. Kelimeye, 'yiğit - gözü pek ve cesur' anlamını kazandıranlardır[1].

b. Ulu Yörükler: Sivas, Tokat ve Kırşehir illeri ile ilçe ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bu kentlere 1520 yılında Gümüşhâne'nin Kelkit ilçesinden göç ettikleri bilinmektedir. İkinci kalabalık grubu oluşturmaktadırlar[2].

c. Bozoklar: Yozgat ili ve ilçelerine bağlı köylerde yaşarlar. (Sümer, 1992, s. 20).

d. Başım Kızdulu Çepnileri: Çepniler'in eski beylerinin Kantemir olduğundan, adı 'Kantemirli' olarak ta bilinen Aydın ve Saruhan bölgesindeki Çepnilerdir (Sümer, 1992, s. 17).

[1] BOA,TD,nr.288 (1553-1554); BOA,TD,nr.444 (1520-1521); BOA,TD,nr.37 (II. Bayezid Devri)
[2] BOA,TD,nr.79 (1519-1520); BOA,TD,nr.998 (1521-1523)

e. Dulkadirli Çepnileri: Maraş Bölgesine yerleşmişlerdir. Sayıca azdırlar (Sümer, 1992, s. 19).

f. Adana Çepnileri: 1519 yılında bölgeye geldiler. Bunlara 'At Çekenler' de denilmektedir[1].

g. Ankara Çepnileri: Orunkuş Köyü ve çevresinde yerleşmişlerdir[2].

h. Aksaray Çepnileri: Koçhisar nahiyesinde Yaşayan Çepnilerdir[3].

i. Halep Türkmenleri: 1520 tarihli kayıtlarda Antakya ve Anteb olmak üzere bölgede görülmüşlerdir (Sümer, 1992, s. 16).

j. Konya Çepnileri: Akşehir civarında konuşlanmışlardır[4].

k. Karaman Çepnileri: Belviran nahiyesi ve çevresinde yerleşmişlerdir[5].

l. Balıkesir Çepnileri/Çetmileri: 18. Yüzyılın başlarına rastlamaktadır bölgeye gelişleri.

Bu saydıklarımızın dışında yerleştikleri yerlerde bulunmaktadır. Genelde yüksek yerler olarak kabul ettiğimiz arazilerde yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir. Buna örnek: 1404 yılında Trabzon'dan Erzincan'a giden İspanyol Elçisi Ruy Gonzales de Clavijo (Klaviyo) Zegan (Zıgana) kalesi ile buradan Erzincan Türk Beyliği arasındaki yerlerin Kabasitan'lı derebeyler elinde olduğunu; Çabanlı (Çepni) Türkleri'nin bunlarla savaşıp yıldırdığını bildirmektedir (Klaviyo, 1975, s. 66). Klaviyo'nun verdiği bu bilgide Doğu Karadeniz Dağları içinde yer alan ve bugün Kalkanlı Dağları diye isimlendirilen Zigana dağı da Çepnilerin yaşadıkları yerler arasında bulunmaktadır.

Sümer, 'Çepni Vilâyeti'nin 1500'lü yıllara ait vakıf defterlerinden yararlanarak lokalizasyon vermiştir. Bugünkü Giresun iline bağlı Keşap ve Dereli ilçelerinin bulunduğu yerlerin bu vilayet içinde yer aldığını yazmaktadır. Yine Çepnilerin, Giresun ve çevresinde, Şebinkarahisar ve Alucra'da, Tirebolu'nun köylerinde çoğunlukta olduklarını belirtmektedir. Tirebolu kent merkezinde yaşayanların, hangi etnik kökenden olurlarsa olsunlar, bütün köylülere 'Çepni' dediklerini bundan dolayı da o yörede, 'Çepni' kelimesi, 'köylü' ile özdeş hale geldiğini vurgular (Sümer, 1992, s. 64-65). Burada Çepni adının çokta hoş tanımlamalarının olmadığı da görülmektedir. Arazi çalışmalarımız esnasında kendini Çepni diye tanımlayan yöre insanına pek az rastlanmıştır. Ancak, hem yörenin tarihi verileri hem de kültürel kodlar Çepni diyarında olduğumuz konusunda tereddüdümüzü ortadan kaldırmaktadır.

Trabzon'un fethi, Çepnilerin, konar - göçer hayatı bırakmalarına ve yerleşik düzene geçmelerine neden olmuştur. 16. yüzyıla gelindiğinde, Bartın'ın sahil şehri olan Amasra'dan Rize'ye kadar uzanan kıyı şeridinde nüfusun çoğunluğunu Çepniler oluşturmaktadır.

---

[1] BOA,TD,nr.969-943 (1525-1526)
[2] TKA,Td, nr. 76 (1571-1572)
[3] TKA, TD, nr. 131,vr,166a (1584)
[4] BOA,MAD,nr. 241 (1465-1467)
[5] TKA, TD, nr. 455 (1518-1519)

Yayla ve Konar- Göçer

Cuveyni'nin eserinde geçen şu sözler Türk hayat tarzını ve özelde Çepnilerin yaşam anlayışını ortaya koymaktadır: "Yol gösterici hayvanlar efsanelerde vahşi hayvanlar olduğu gibi evcil hayvanlar da olabilmektedir. Uygur göç efsanesinde Uygurları göçe teşvik eden ve göç sırasında onlara yol gösteren varlıklar, hep bir ağızdan 'Göç! Göç!' şeklinde bağıran atlar, develer, köpekler, sığırlar, koyunlar, kuşlar ve çocuklardır (Juvaini, 1997, s. 61).

Konar-göçer, tarımla uğraşmayan veya uğraşsalar bile sınırlı bir şekilde ve ikinci dereceden bir iktisadi faaliyet olarak yapan pastoralistler diye tanımlanmaktadır (Khazanov, 2015, s. 93). Burada göçebe olarak da ifade edilen yatay hareketlilik içinde olan gezgin yani toplayıcılık ve avcılık ağırlıklı yaşam sürenlerle dikey hareketlilik olarak ifade edebileceğimiz ve üretimi hayvancılık olan hayvan ürünlerinden çeşitli mamuller üreterek pazarlayan yeri geldiğinde obasının etrafında bağ ve bahçe ve hatta tarımın birçok türünü kısmen de olsa gerçekleştirilen göçerleri birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Yani sahra göçebeleri ile Asya bozkırlarındaki göçerlerin faaliyetlerinin aynı olmadığını bilmekteyiz. Biri düzenli yani dikey hareketlilik (kışlak ve yaylak sistemi), diğeri düzensiz yatay hareketlilik ki otlak arazi bulma endişesi ile gerçekleşen bir yaşam biçimidir. Bugün Türkiye'nin birçok yerinde yapılan yaylacılık faaliyetleri de dikey yani yüksek yerlere hayvanları ile göç etmek ve orada üretim yapmak şeklindedir. Bu insanlar sürüleri ile beraber uzun ve yüksek yerlere yürüyerek ve çeşitli ritüeller yaparak çıkmaktadırlar. Pastoral bir göçerlik olarak tanımlanan bu faaliyet gezgin hayvancılık türü olduğu ve topluluk üyelerinin çoğunluğunun hayvanlarıyla beraber göç ettiği kendine has bir besin üretim ekonomi tipidir.

Yayla ve At

Göçer kültürün en önemli unsurlarından biri olan at Türk onomastiğinde önemli bir yer tutmaktadır. Türk kültüründe at, uçan, konuşan olağan üstü bir varlık olarak kabul edilmektedir Atların gökten, sudan, topraktan veya yelden yaratıldığına dair efsanelere de rastlanmaktadır. (Çınar, 1993, s. 29). Kaşgarlı eserinde "él" maddesinde "at Türklerin kanatları gibidir" (Kaşgarlı, Divanü Lugati't-Türk, 2005, s. 254) Selçuklular devrinde At çeken Çepnileri hakkında verilen bilgilerde yetiştirdikleri atlarla ilgili "güzel atlar" ve soylu atlar" diye övgüyle bahsedilmektedir (Sümer, 1992, s. 115). Atın kuyruğundan kesilenler ile tuğ yapılırdı (Çınar, 1993, s. 21). Tuğ bağımsızlık ve devlet anlamındaydı. Dede Korkut at binen Türk'e isim vermiştir. Ad kelimesi ile at kelimesi aynı kökten gelmektedir iddiası mevcuttur (Gökyay, 1984, s. 77). Çepnilerin yaylalarda at'tan yararlandıkları bilinmektedir. Öyleki bazı yerlere at'ı ifade eden isimler vermişlerdir. Örneğin: Karadenizde bulunan Karagöl dağında birçok gölden birinin ismi "Aygır gölü"dür.

Yayla ve özgürlük

Özgürlük, tanım olarak; "bir kişinin diğer insanların müdahalesi olmadan kendi hareket biçimini seçebilme imkânına sahip olmasıdır". Kendi isteklerinin, tercihlerinin, arzularının, hayattaki amaçlarının ve dolayısıyla çıkarlarının neler olduğunun bilgisine ancak kişinin kendisi sahiptir. Nerede yaşayacağıma, nerede çalışacağıma ya da hayatımı kiminle birlikte geçireceğime karar verme hakkı benimdir. Kanunlar ise doğaları itibariye

bireylerin özgürlüklerini kullanmalarını kısıtlarlar. İnsanlardan uymaları ve itaat etmeleri beklenir.

Yayla, insanın özgürlük tanımına uygun olarak bir hayat sürmesine imkân tanıyan en önemli coğrafi alandır. Çünkü müdahale yok denecek kadar azdır. Müdahalesiz bir yaşam da Çepni yaşam tarzına en uygun olandır. Bundan dolayı hayvanlarıyla yaylalara göç ederek bu özgür duygularını üst düzeyde gerçekleştirmişlerdir. Baskılar karşısında da isyan edebilmişler ya da bazı isyanlara iştirak etmişlerdir.

Çepniler ve Alevilik

Sosyolojinin bir alanı olan etnik sosyoloji, aynı topraklarda yaşayan insanların tasada, kıvançta nasıl davrandıklarını inceleyen bir bilim alanıdır. Köklerde birlik şuurunu taşıyan insanların, dallarda ayrılıkları olsa bile, yine aynı sistemin bir parçası olduğunu unutulmamak gerekmektedir.

Çalışmamızın ana konusu olan Çepnilerin tarihlerini Anadolu topraklarına girdiklerinden itibaren takip edebilmekteyiz. Ancak Oğuz Türklerinin bir parçası olmaları itibari ile önceki yurtlarının da Oğuzların yaşadıkları yerler olduğunda şüphe yoktur. Doğal olarak bilgi eksikliklerimizi Oğuz tarihini izlemek suretiyle tamamlayabilmekteyiz. Oğuz boyları, X. Asrın başlarında İslamiyet'i kabul ettiklerine göre, Bu bilgilerden yola çıkarak Çepnilerin de aynı tarihlerde Müslüman olduklarını söyleyebiliriz.

İbn Fazlan, "Oğuzların İslam'ı sadece tevhid inancından ibarettir" demektedir. Sıkıntıya düşenlerin " bir Tanrı" dediklerini vurgulamaktadır. Bu ve buna benzer kaynaklardaki bilgiler, X. yüzyılda İslamiyet'i kabul eden Oğuzların, bu yeni dini ilk zamanlar tam anlamıyla özümseyemedikleri bilgisini vermektedir (Fazlan, 1975, s. 31).

Türkler, Anadolu'ya gelmeden yaklaşık bir asır önce Müslüman olmaların rağmen, konar-göçer oldukları için çoğunlukla dinî yüzeysel olarak benimsemiş oldukları, İslam adı altında eski yaşayış ve inançlarını günümüzde de devam ettirdiklerini arazi çalışmalarımız esnasında tespit ettik.

Alevi mezhebinden ve Kalenderiye meşrebinden bir Türkmen olan Baba İshak ve onun başlıca haleflerinden olduğu iddia edilen Hacı Bektaşi Veli'nin ortaya koyduğu akideler hakkında bir bilgi sahibiz. Tahtacı ve Çepniler, daha doğrusu bütün Anadolu Kızılbaşları da bunlardan ibarettir. Kızılbaşlara Çepni yahut Çetni denildiği, bilhassa Trabzon havalisinde olup, Lazlar ile birlikte yaşamaktadırlar. Lisanları Türk ve Acem ve Şah-ı Acemi mabud itikad edip revafizidendir (Franz Babinger, 1996, s. 52). Babinger, o dönemlerde Trabzon ve havalisinde yaşayan Çepnilerîn Alevi olduklarından bahsetmektedir.

Gümüşhane Taşlıca köyü ve Kürtün'den göç ederek Trabzon Akçaabat'a yerleşenler il zamanlar Güvenç Abdal Ocağına bağlıdurlar (Yalçın Alemdar, 2005, s. 43). Tarihi çizgi İran Çepnilerinin Trabzon ve Canik Çepnileriyle bağlantılarının olduğunu göstermektedir (Türkdoğan, 1995, s. 199). İbn-î Battuta, Sinop'ta halkın tavşan yemediğini gördüğünü

belirtmektedir (Battuta, 2010, s. 444). Bu bilgiler bize Çepnilerin, o Kızılbaş olabileceklerine dair ipuçları vermektedir. Bunlar sonradan Sünnileşmişlerdir. Ancak, yörede yer yer bunlardan bakiyeler kalmış olması muhtemeldir.

Günümüz Çepnilerinden de özellikle Balıkesir yöresindekiler başta olmak üzere, Gaziantep, Trabzon ve Sivas'ın bazı köylerinde bulunan Çepnilerin önemli bir kısmı Alevidirler. Karadeniz'in diğer yerlerinde bulunanlar ise Anadolu'ya ilk geldikleri sıralarda Alevî olsalar bile Sünnileşmişlerdir.

Yukarıda anlattığımız Çepnilerin heteredoks bir yapıya sahip olmalarından ötürü, daha serbest ve hatta başına buyruk bir yaşam tarzları bulunmaktadır. Tarihi sürece baktığımızda bazı isyanlarda Çepnilerin ön saflarda yer aldıkları yadsınamaz bir gerçektir.

Sonuç

Özgürlük, genel bir bakışla, tüm hayata uygulanan doğal bir kanun olarak kabul edilir. Yaşam biçimi insanlara özgür davranmayı da sunmaktadır. Coğrafya insanların ne kadar özgür olduklarını ne kadar bağımlı olduklarını ortaya koymaktadır. Yayla insanı bağımlığı en az olandır. Alabildiğine yüksek ve alabildiğine geniş arazilerde yaşamaktadırlar. Bu arazileri sürüleriyle ve atlarıyla kat etmişlerdir. Kurallı kent hayatından uzak ama kendi doğal kuralları içinde daha mutlu bir yaşam biçimleri vardır. Teneffüs ettikleri hava, yedikleri yiyecekler, içtikleri su bile müdahalesizdir. Yani kirlenme oranı en az olanlardır. Çepni tarihine baktığımızda metin içinde sadece bir kısmını verdiğimiz yerlerde yaşamaktadırlar. Merkezi otoriteye isyan etmişlerdir. Göç ederken her türlü zorlukla baş edebilmişlerdir. Bugünde özellikle Karadeniz yaylalarında gerçekleştirdiğimiz arazi çalışmalarında bu yayla yaşam biçimini benimsemiş insanların aynı duygular içinde ama birazda sıkıntılarının doğa değil insanların meydana getirdikleri engebelerin olduğu yönündedir. Ongunları olan yüksekte uçan bir kuş, binekleri olan mitlerindeki kanatlı at, onları göçe teşvik eden çeşitli hayvanları, Çepni Türklerinin özgür hayat tarzlarının yaylalar olduğunu kanıtlamaktadır.

Özgürlük tüm değerler arasında en kıymetli olanıdır, zira tüm değerlerin temelini oluşturur. Bunlara anlam katar. Hayatlarımızı kendi seçtiğimiz biçimde yaşamamızı sağlar. Yayla, konar-göçer hayat tarzı olan Çepni Türkü için en uygun olanıdır.

KAYNAKÇA

AKALIN, Ş. H. (2011). Seyahatname'den Evliya Çelebi'ye. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 212-233.

Albayrak, İ. (2011). Kıbrıscık Yaylalalrı ve Fauna Zenginliği. *Kıbrıscık Köroğlu ve Yayla Kültürü Canlandırma ve Yaşatnma Porjesi* (s. 43-48). Bolu: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği.

Aydın, Y. A. (2013). Osmanlı Dönemi ve Öncesinde Avcı Kuşlardan Sungur Üzerine Bazı Notlar. *Tarih Dergisi, 1*(57), 25-44.

Aydoğdu, M. (2011). Köroğlu Dağları ve Çevresi Ekosistemi. *Kıbrıscık Köroğlu ve Yayla Kültürü Calandırma ve Yaşatma Projesi* (s. 32-42). Bolu: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği.

Battuta, İ. (2010). *Seyahatname.* (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.

Bekdemir, Ü., & Özdemir, Ü. (2002). Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Örnek:Bektaş Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9-35.

Cengiz, B., & Ertem Mutlu, B. (2016). Sustainable Future of Bolu-Köroğlu Uplands in terms of Ecotourism. *International Forestry Symposium (IFS2016)*, (s. 892-900). Kastamonu.

Çalışkan, O. (2011). Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 370-381.

Çelebi, E. (1999). *Seyahatname* (Cilt 2). (Z. K.-S.-V. Dağlı, Dü.) İstanbul: YKB.

Çelebi, E. (2001). *Seyahatname* (Cilt 4). (Y. D.-S. Kahraman, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi.

Çelebi, E. (2002). *Seyahatname* (Cilt 6). (S. A.—Y. Dağlı, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi.

Çelebi, E. (2003). *Seyahatname* (Cilt 7). (Y. D.-S.-R. Dankoff, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi.

Çelebi, E. (2006). *Seyahatname* (Cilt 3). (Y. D. Seyit Ali KAHRAMAN, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi Bankası.

Çelik, A. (2002). Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi. *Türkler* (Cilt 6, s. 312-323). içinde Ankara: Yeni Türkiye.

Çetin, B. (2012). Alan Yaylasında (Kırıkhan - Hatay) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 129-150.

Çınar, A. A. (1993). *Türklerde At ve Atçılık.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Doğanay, S. (2010). İşlevsel Değişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 611-639.

Doğanay, S. (2010). İşlevsel eğişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 611-639.

DULGER, E. (2011). EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATMESİ'NDE FAL. *Turkish Studies, 6*(4), 97-105.

Ebulgazi, B. (Tarihsiz). *Şeceri Terakime (Türklerin Soy Kütüğü).* (M. Ergin, Dü.) İstanbul: Kervan.

el-Kâşgarî, M. (1982). *Türk Şiveleri Lügatı.* (R. D.-J. Kelly, Çev.) Harvard: Harvard Üniversitesi.

Ersun, N., & Arslan, K. (2011). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 229-248.

Fazlan, İ. (1975). *Seyahatname.* (R. Şeşen, Çev.) İstanbul: Bedir.

Franz Babinger, F. K. (1996). *Anadolu'da İslamiyet.* (M. Konar, Dü., & R. Hulusi, Çev.) İstanbul: İnsan.

Gilles DELEUZE, F. Q. (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni. Göçebebilimi İncelemesiSavaş Makinası* . (A. Akay, Çev.) İstanbul.

Gökyay, O. Ş. (1984). Cönkler Üzerine. *Folklör ve Etnografya Araştırmaları*, 107-173.

Haberal, H. (2013). *Yayla Kültürü ve Yayla Turizmi.* Trabzon: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.

HacıBektaş. (1958). *Vilayet-nâme.* (A. Gölpınarlı, Dü.) İstanbul: İnkılap.

Juvaini, A.-a.-d.-M. (1997). *Genghis Khan: The History of the World Congueror.* (L. A. Boyle, Çev.) Manchester: Unesco Publishing.

Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü* (3 b.). İstanbul: Boğaziçi.

Kantürer, O. (2016). Bolu Havzasında Yer Alan Geçici Kır Yerleşmelerinin Coğrafî Özellikleri VeTurizm Potansiyelleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 16*, s. 1339-1375.

Kaşgarlı, M. (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk I* (4 b., Cilt 1). (B. Atalay, Çev.) Ankara: TDK.

Kaşgarlı, M. (2005). *Divanü Lugati't-Türk* (1 b.). (S. T. Seçkin Erdi, Çev.) İstanbul: Kabalcı.

Khazanov, A. M. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya* (1 b.). (Ö. Suveren, Çev.) İstanbul: antropoloji Doğu Kütüphanesi.

Kıbrıscık Kaymakamlığı. (2017, 8 22). *KIbrıscık Kaymakamşığı Genel Bilgiler*. Kıbrıscık Kaymakamlığı: http://www.kibriscik.gov.tr/genel-bilgiler adresinden alındı

Kırca, M. (2013). *Destinasyon Ve Destinasyon İle İlgili Kavramlar.* 07 26, 2019 tarihinde www.mustafakirca.com: http://mustafakirca.com/destinasyon-ve-destinasyon-ile-ilgili-kavramlar.html adresinden alındı

Klaviyo. (1975). *Timur Devrinde Semerkanda Seyahat.* (Ö. R. Doğrul, Çev.) İstanbul: Nakışlar.

Köprülü, M. F. (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Ankara.

Köprülüzade, M. F. (1925, Ağustos). Oğuz Etimolojisine Dair Tarihi Notlar. *Türkiyat Mecmuası*(1), 185-211.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. Ankara.

Oğuzdestanı. (1982). *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)* (2 b.). (A. Z. TOGAN, Çev.) İstanbul: Enderun.

Oğuznâme. (2015). *Oğuznâme (Kazan Nüshası)* . (N. D.-Ö. Aydoğdu, Dü.) İstanbul: Kesit.

Oğuznâme. (2016). *Oğuzname (İngiltere Nüshaları).* (N. Demir, Dü.) İstanbul: h Yayınları.

Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi I* (Cilt 1). Ankara: TTK.

Özdemir, G. (2007). Destinasyon Yönetimi ve Pazarlam Temelleri İzmir İçin Bir Destinasyon Model Önerisi Yayınlanmamaış Doktora Tez. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turism İşletmeciliği Ana Bilim DalıTurizm işletmeciliği Programı*. İzmir: i.

Özdemir, Ü., & Çelikoğlu, Ş. (2014). Batı Karadeniz'de Rekreasyonel Açıdan Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 79-100.

Özmenli, M. (2014). *Giresun Tarihi* (2 b.). Ankara: Nobel.

Sarı, Y., & Kozak, M. (2005). Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon websiteleri için Bir Model Önerisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 248-271.

Sümer, F. (1992). *Çepniler.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Tekemen, E. (2011). Bolu: Kıbrıscık Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği.

Türkdoğan, O. (1995). *Alevi Bektaşi Kimliği.* İstanbul: Timaş.

www.kibriscik.gov.tr. (tarih yok). 08 03, 2019 tarihinde http://www.kibriscik.gov.tr/yaylalar adresinden alındı

www.kibriscik.gov.tr/yaylalar. (2019). 8 05, 2019 tarihinde Kıbrıscık Kaymakamlığı ResmiWeb Sitesi: http://www.kibriscik.gov.tr/yaylalar adresinden alındı

Yalçın Alemdar, H. Y. (2005). Güvenç Abda. *Hacıbektaş*.

Yaraşlı, G. Y. (2007). Destinasyon İmajı ve Turabzon Yöresine Yönelik Bir Araştırma Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Yönetimi*. Ankara: Başkent Üniversitesi.

Yazıcızade, A. (2009). *Tevarih-i Âl-i Selçuk.* (A. Bakır, Çev.) İstanbul: Çamlıca.

BOA,TD,nr

BOA,MAD,nr

TKA, TD, nr

YAYLA TURİZMİNİN EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ VE YAYLACILIĞIN KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ: GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ

THE ROLE OF PLATEAUS TOURISM IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL TRANSFORMATION OF PLATEAUS: THE CASE STUDY OF GİRESUN

Hakan SİPAHİ[*], *Nihal ARICAN KAYGUSUZ*[**], *Kurtuluş Yılmaz GENÇ*[***]

Özet

Yaylalar geçmişten günümüze kültürümüzün bir parçası olarak yörede yaşayanların ekonomik olarak yaylacılık faaliyetlerini sürdürdüğü alanlar olarak bilinmektedir. Bu alanlar insanların kent ortamından uzaklaşmalarını sağlayan doğal yapısı ve özgün kültürü ile günümüzde daha da ilgi görmektedir. Aynı zamanda yaylaların hem fiziki hem kültürel açıdan taşıdığı değerler bölgesel ekonomik kalkınma açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bölgesel kalkınmada turizm kaynaklarının etkin kullanılması noktasında yayla turizmi önemle üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülmektedir. Bu araştırmada, Giresun ilindeki yaylalar özelinde yayla turizminin ekonomik kalkınmadaki rolü, yaylacılığın dönüşüm sürecinin kültürel boyutta değerlendirilmesi ve bu hususta çözüm önerileri sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmada bölgesel kalkınma, yaylacılık ve yayla turizmi kavramları ele alınarak, yayla turizmi ile ilgili literatürde yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra Giresun ilinin yayla turizmi noktasındaki mevcut durumu, gelen yerli ve yabancı turist sayıları, turistlerin harcamaları gibi bir takım ekonomik göstergelere bakılarak ortaya konulmuştur. Araştırmada Giresun ilindeki yaylaların bölgesel kalkınma bağlamında ele alınması, yaylaların mevcut potansiyelinin ortaya konulmasına ve bu alanlara ilişkin farkındalığın daha da artmasına katkı sunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Yayla, Yayla turizmi, Giresun ili

[*] Dr. Öğrencisi, Giresun Üniversitesi/SBE, İşletme ABD, hakansph@gmail.com.
ORCID: 0000-0003-2468-4817
[**] Dr. Öğrencisi, Giresun Üniversitesi/SBE, İşletme ABD, nicem_kaygusuz@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-0749-2592
[***] Doç. Dr., Giresun Üniversitesi/İİBF, İşletme Bölümü, kyilmazgenc@gmail.com.
ORCID: 0000-0001-5637-2995

Abstract

The Highlands are known as the areas where the inhabitants of the region continue their Highland activities economically as a part of our culture from the past to the present. These areas are more interesting today with their natural structure and original culture, which allows people to move away from the urban environment. At the same time, the values of the Highlands, both physically and culturally, play a very important role in terms of regional economic development. Highland tourism is seen as an important issue in the area of effective use of tourism resources in regional development. In this research, the role of Highland tourism in economic development in the Highlands in Giresun province, the transformation process of Highland culture is evaluated in cultural dimension and it is aimed to present solutions in this respect. The research covers the concepts of regional development, highland farming and Highland tourism and includes studies in the literature related to Highland tourism. Later, the current status of Giresun province at Highland tourism point, the number of local and foreign tourists arriving, and the expenditure of tourists were determined by looking at a number of economic indicators. In the research, the consideration of the Highlands in Giresun province in the context of regional development contributes to the realization of the current potential of the Highlands and to further increase awareness of these areas.

Keywords: Highland, Higland Tourism, Giresun province

Giriş

Türkiye'de dâhil olmak üzere birçok ülke ekonomisi açısından turizm sektörünün önemi günümüzde giderek artmaktadır. Bu açıdan turizm sektörü gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bölgelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarına katkı sunan önemli bir sektördür. Turizm ve bölgesel kalkınmanın birbirini tamamlayan yönü düşünüldüğünde ise özellikle Türkiye'de kalkınma noktasında gelişim sağlayamamış bölgelerde mevcut turizm değerlerinin kullanılması oldukça önem arz etmektedir. Ülkeler için ekonomik kalkınma aracı ve önemli bir gelir kaynağı olarak hızlı büyüyen turizm sektörü gelişimini çeşitlenerek sürdürmektedir. Bu turizm çeşitlerinden biride doğal yapısı ve geleneksel yaşam kültürünü yansıtmasıyla ilgi çeken yayla turizmidir. Yaylalar ve yaylacılık faaliyetleri geçmişten günümüze Türk kültürünün bir parçası olarak bu bölgelerde yaşayanların yaşam tarzının, yerleşme şekillerinin yansıdığı ve ekonomik olarak yaylacılık faaliyetlerinin sürdürdüğü alanlar olarak bilinmektedir. Bu bölgelerde turizm kaynaklarının etkin kullanılması noktasında yayla turizmi önemle üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, Giresun ilindeki yaylalar özelinde yayla turizminin ekonomik kalkınmadaki rolü, yaylacılığın dönüşüm sürecinin kültürel boyutta değerlendirilmesi ve bu hususta çözüm önerileri sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmada bölgesel kalkınma, yaylacılık ve yayla turizmi kavramları ele alınarak, yayla turizmi ile ilgili literatürde yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra Giresun ilinin yayla turizmindeki mevcut durumu, gelen yerli ve yabancı turist sayıları, turistlerin harcamaları gibi bir takım ekonomik göstergelere bakılarak ortaya konulmuştur. Bölgesel kalkınmada Giresun ekonomisine yayla

turizminin ekonomik katkıları değerlendirilmiştir. Araştırmada Giresun ilindeki yaylaların bölgesel kalkınma bağlamında ele alınması, yaylaların mevcut potansiyelinin ortaya konulmasına ve bu alanlara ilişkin farkındalığın daha da artmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca çalışmada yaylacılığın kültürel dönüşümü konusunda, bölgesel kalkınma ve kültür ilişkisi bağlamında Giresun'daki yansımalara yer verilmesi, yerel paydaşlara, yatırımcılara, ulusal ve bölgesel planlayıcılara yön göstermesi açısından da önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Bölgesel Kalkınma, Turizm ve Yayla Turizmi

Bölgesel kalkınma, endüstriyel faaliyetlerin belirli bölgelerde kümelenmesi sonucu oluşan dengesizliği yok etmek amacıyla, gelişmemiş ya da gelişemeyen bölgelerin sanayileşmesini ve ekonomik kalkınmasını hedefleyerek ülke içinde eşit gelir dağılımının sağlanmasını ifade etmektedir (Ildırar, 2004, s. 6). Bölgesel kalkınma, bölgedeki gelir artışının sağlanması, sosyo-ekonomik yapının değişmesi ve gelişmesi, bölgedeki kaynakların etkin kullanılması, bölgedeki gelir ve istihdam artışı sağlayarak, genel hayat standardının ve refah seviyesinin yükseltilmesi olarak ifade edilebilir (Bilici, 2014, s. 2-3). Bu yönüyle bölgesel kalkınma, bölgeler arasındaki sosyoekonomik farklılıkların giderilmesi, tarımsal gelişmenin, sanayi, kentsel ve kırsal altyapının geliştirilmesine yönelik çalışmaları içermektedir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleşebilmesi için her bölgeye uygun farklı bölgesel politika hedefleri oluşturulmalıdır. Çünkü ülkede ya da bölgede bulunan farklılıklardan dolayı kalkınmada şekillenmektedir. Bu farklılıklar arasında bölgenin tabi kaynakları, yatırımı, doğal ve kültürel zenginlikleri yer almaktadır (Künü vd., 2015, s. 80). Bu açıdan düşünüldüğünde, Türkiye de bölgesel kalkınma yönünden farklılıklara sahip ve bu farklılıklar bölgesel dengesizliklere yol açmaktadır. Bu noktada bölgesel farklılıkların ve dengesizliklerin giderilmesi için bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının hedefleri, ekonomik kaynakların adil kullanımını sağlamak, devlet kaynaklarının en uygun şekilde kullanımını sağlayarak bölgesel gelişmedeki fark ve dengesizlikleri en aza indirmektir (Bilici & Işık, 2018, s. 4).

Turizm, bölgeler arasında var olan gelir dengesizliğin azaltılmasında önemli ve etkin bir rol oynamaktadır. Tarım veya sanayi sektörlerinde yeterli gelişim imkânı bulunmayan ancak turistik imkanlara sahip bölgelerin doğru turizm yöntemlerinin planlı bir şekilde uygulanması ile bölgesel kalkınmaları mümkün olabilmektedir. Bölgesel kalkınma ile turizm yakından ilişkili olup, bu ilişkinin ekonomik gelişme sağlanması, iş yaratmada aracı olması, bölgenin sosyal gelişimine de etki etmesi açısından oldukça önemlidir. Turizm, insanların boş vakitlerini değerlendirmek amacı ile yapılan, maddi bir kazanç sağlama amacı olmadan, toplu veya bireysel bir şekilde gerçekleştirilen seyahatlerdir (Kılıçoğlu & Yıldız, 2018, s. 607). Gidilen yerde en az bir gün ya da bir gece konaklamak suretiyle, bu zaman zarfında dinlenme, eğlenme, spor, sağlık amacıyla yapılan seyahatler, kültürel faaliyetler, dost ve akraba ziyaretleri gibi faaliyetlerden oluşan sosyal, ekonomik ve kültürel bir faaliyet ve hizmet sektörüdür (Akıllı, 2004, s. 18-19). Turizm, ham madde ve teknoloji bakımından dışa bağımlılığı olmayan, insan emeğine dayalı, işsizlik oranını olumlu etkileyen bir

endüstridir. Turizmin gelişmesi özellikle kırsal alanlardaki mal ve hizmet üretenler için büyük bir fırsat niteliğindedir. O bölgelerdeki insanların ekonomik açıdan büyümesi, milli geliri olumlu etkilemesi, iş imkânı yaratması, sosyal açıdan gelişmesini sağlamaktadır. Ayrıca bölgede var olan kültürel mirasların korunması ve geliştirilmesi, alt yapının gelişimini sağlaması açısından bakıldığında turizmin bölgesel kalkınmada önemli bir yer tuttuğunu görülmektedir (Durgun, 2016, s. 90; Güner, 2018, s. 49). Turizm faaliyetlerinin bölge ekonomilerine katkıları katma değer yoluyla sağlanmaktadır. Çünkü turisttik amaçlı üretilen mal ve hizmetlerin milli gelir üzerinde yarattığı etki diğer sektörlerden daha büyük olduğu için turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmadaki rolü oldukça önemlidir. Turizm faaliyetleri yapıldığı yerde tüketilen bir üretildiği yerde biten bir eylem olması nedeniyle yerel bir sektör olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmada özel bir payı vardır (Güner, 2018, s. 49).

Turizmin bölgeye etkilerinden bahsederken, ihracı mümkün olmayan sosyo-kültürel varlıklar, değerler, jeo-ekonomik varlıklar ile spesifik bazı hizmetler o bölge ve bölge halkı için maddi kaynak haline gelmektedir. Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin bıraktığı dövizler ile bölge halkı talebi karşılamak için daha çok turistik yatırımlar yapmakta ayrıca üretim artışı da sağlanmaktadır. Yerel kalkınmanın sağlanması için katalizör görevi olan turizm sektöründe hem ekonomik kalkınmaya katkılar sağlanırken aynı zamanda tarihi, kültürel ve turistik yönden çekici olan ekolojik alanların korunması ve restore edilmesi hedeflemektedir. Bu bağlamda yerel kalkınma ve turizm ilişkisi; turizm ve çevre aracılığı ile ekonomiye katkı sağlama, gelişmede denge sağlama, sektörler ve bireyler arasında dengeli bir gelişme sağlarken, kültürel, doğal ve fiziksel çevreyi koruma, turistlere hizmet verirken, yerel halkın da ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak sürdürülebilir turizm stratejilerini oluşturmaktadır (İnskeep, 1991, s. 174). Bu stratejilerin başarılı bir şekilde uygulanması turizm sektörünün gelişmesini dolaylı olarak da olsa diğer sektörlerinde gelişmesini etkileyecektir. Turizm sektörünün gelişmesi ile birlikte bu bölgelerdeki bazı evler pansiyon olarak kullanılmaya başlanarak, turistlere kiralanarak bölgede ikamet eden halkın gelir elde etmesi sağlanabilmektedir. Gelen yerli veya yabancı turistler ile bölgede yaşayan yerli halkın etkileşimi de sosyo-ekonomik kalkınmayı olumlu etkilemektedir. Ayrıca turizm faaliyetleri yapılan yörenin kültürel değerleri, gelenek ve görenekleri de gelen turistleri etkilemekte ve bölgenin gelişimini artırıcı bir etken olmaktadır. Bu bölgelerin geleceğine ilişkin turizm özelinde de oldukça önemli olan çevre bilinci görülmektedir. Buradan yola çıkarak çevreyi temiz tutmak, hava ve su kirlenmesini önlemek ve sürdürülebilir temiz çevre modeli oluşturmak da kalkınma sürecinde oldukça önemlidir (Oğuz vd., 2018, s. 115).

Turizm denildiğinde akla gelen deniz, kum ve güneş üçlüsü olarak düşünülse de, insanların her türlü talep ve ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yapılan bir faaliyet olduğu bilinmektedir. Ancak son zamanlarda bu üçlü ile sınırlandırılmamakta ve yıl içinde yapılan alternatif turizm faaliyetleri de göze çarpmaktadır (Bilici, 2014, s. 2-3). Alternatif turizm faaliyetleri olarak; deniz-kum-güneş üçlüsünün yanı sıra, değişik sebeplerle yapılan farklı aktivitelerde söz konusudur. Bu aktiviteler; doğa, tarihi, sağlık, termal, spor, kültürel, kongre, eğitim gibi faaliyetlerdir. Bu aktiviteler sayesinde insanlar farklı yerleri görmekte ve yeni yerler keşfetmektedir. Bu yönüyle turizm birçok boyutta ülkelerin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Künü vd., 2015, s.3). Turizmin bir çeşidi olan, kırsal bölgelerde gerçekleşen

kırsal turizm olarak adlandırılan alternatif turizm faaliyetleri de son zamanlarda insanların ilgisini çekmektedir. Kırsal alanlarda yapılan turizm faaliyetleri o yörenin gelişimi, yöre halkının ekonomik ve sosyal açıdan gelişimini etkilemektedir. Yörede turizm faaliyetlerinin başlaması, tarımsal üretimin de daha kaliteli olmasını, satılacak ürünün gerçek değerinin oluşmasını ve yöre halkının da bu faaliyetlerden geçim kaynağı sağlayarak gelir artışının yaşanmasını tetikleyici bir unsurdur. Yeşil turizm, çiftlik turizmi gibi adlarda alan kırsal turizm; turistlerin geleneksel kıyı turizm egemenliğinden kurtularak, kırsal yörelerin dinlendirici atmosferinde, yöre halkına da ek gelir imkânı sunan çok yönlü bir kompleks bir aktivitedir. Kırsal turizm bileşenleri de kırsal alanlar, kırsal miras, kırsal yaşam ve kırsal etkinlikler olmak üzere dört ana başlıkla incelenir ve bu başlıkları açmak gerekirse;

- Kırsal alan altında; dağlar, göller, nehirler, ormanlar ve doğa manzaraları
- Kırsal miras altında; çağdaş mimari, tarih öncesi miras, kaleler, kiliseler vb., köyler
- Kırsal yaşam altında; el sanatları, yerel etkinlikler, beslenme, geleneksel müzik, agriturizm
- Kırsal etkinlikler altında; bisiklete binme, balık tutma, at binme, avcılık ve yürüyüş faaliyetleri yapılmaktadır (Çeken, 2007, s.7).

Kırsal turizmin alt dallarından biri olan ve daha çok doğayı seven insanların tercihi olan yayla turizmi, insanların konaklama, dinlenme, doğa yürüyüşleri yapma ve kültürel amaca yönelik gözlemlerde bulunması, geleneksel yayla yaşamını görmesi ve bu yaşama aktif olarak katılmasını içeren bir faaliyettir (Türkiye Çevre Vakfı, 2017, s. 1). Coğrafi terim olarak yayla, akarsularla derin bir şekilde yarılmış ve parçalanmış fakat üzerindeki düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır (Daşcı & Çomaklı, 2006, s.275). Yerleşim birimi olarak ise sıklıkla yaz aylarının sıcak dönemlerinde ziraat faaliyetlerini gerçekleştirmek ve hayvansal ürünlerin üretilmesi için gidilen yüksek serin yer veya mera alanı anlamına gelmektedir (Daşcı & Çomaklı, 2006, s. 275). Yaylacılık ise bu faaliyetler bütününü kapsamaktadır. Aynı zamanda bozulmamış doğada yayla kültürü ile yaşamak ve yaylalardaki kültürel etkinliklere katılım gösteren insanların turizm hareketleri yayla turizmini bir turizm çeşidi olarak ortaya çıkarmıştır (Bakırcı, 1992, s. 79). Yayla turizmi kapsamında, gidilecek olan bölgede var olan göller, şelaleler ve doğanın bize sunduğu eşsiz manzaralar, bitki örtüleri insanları büyüleyen bir etki yaratmaktadır. Bu etki insanların birbirine aktarımını ve dilden dile uzanan bilgi paylaşımı ile ziyaretlerin sürekliliğini sağlamakta, ayrıca diğer insanlara da öneriler yapılarak teşvik edici oldukları da görülmektedir. Yaylalarda ki evlerin, pansiyon ya da otellerin doğal ortamdaki mimari yapıları gelen turistlerin ilgisini çekmekte, bu doğal ortamlarda kalmak istemektedirler. Ayrıca yerli halk içinde gelen turistler bir nevi gelir kaynağı olmakta, ekonomik ve sosyal önem taşımaktadır. Özellikle son zamanlarda şehir hayatının gürültüsünden uzaklaşmak isteyen, sıcak havadan kaçarak yaylaların serin ve temiz havasından, soğuk sularından faydalanmak için insanların tercihi yayla turizmi olmaktadır. Yayla turizmi klasikleşen kitle turizminden farklı olarak doğal yaşam imkânı sunan alternatif bir turizm çeşididir. İnsanlar yaşadıkları şehirlerden uzaklaşıp, yazın sıcak aylarında serin ve temiz bir doğa ortamında yaylalara çıkarak, orada konaklama ve tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri yayla turizmini yaratmaktadır.

Kültürel ve doğal güzelliklerinde keşfedildiği bu turizm çeşidi ile insanlar doğal ortamlarda turizm faaliyetine katılmakta ve gidilen yerlerde bölgesel kalkınmaya da etki etmektedir. Günümüzde yaylacılık faaliyetlerinin ekonomik, kültürel ve yasal boyutları bulunmaktadır. Yaylacılığın bu boyutları aynı zamanda toplumsal boyutu da oluşturmaktadır (Bilgiç, 2007, s. 31-32).

a) Ekonomik Boyut: Yaylacılık faaliyetlerinin ekonomik sebeplerden ortaya çıktığı bilinmektedir. İlk zamanlarda yaylalarda, hayvancılığın korunması, hayvan yetiştirilmesinin ıslahı ve hayvanların yaz yemlerinin sağlanması gibi çeşitli ekonomik faaliyetler amacıyla kullanılmıştır.

b) Kültürel Boyut: Yaylacılık, faaliyetleri geçmişten günümüze kadar geçen sürede yaşanılan geleneklerle kendi kültürlerine özgü bir yaşam tarzını yansıtmaktadır.

c) Çevresel Boyut: Yaylalar geçmişten günümüze kadar birçok değerlerini korumuştur. Geniş otlakları, zengin bitki örtüsü, faunası, akarsu ve gölleriyle önemli turizm değerlerini temsil etmektedir.

Günümüzde turizm pazarına bakıldığında, talep oranlarının tatil için gidilen bölge bakımından son zamanlarda özellikle değişme gösterdiği ve turistlerin tercihlerinin de değiştiği görülmektedir. Önceden tatil denildiğinde akla gelen kavramların yerini manzara, dağlık alanlar, mimari yapılar, bozulmamış çevre, geleneksel kültür türleri turistlerin ilgisini daha fazla çeker duruma gelmiştir. Türkiye turizm açısından bakıldığında birçok değere sahiptir. Bu çalışma kapsamında da bakıldığında, Karadeniz Bölgesi'nde deniz turizmi pek gelişmemiş olsa da alternatif turizm faaliyetleri bakımından, özellikle de yayla turizmi bakımından oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan yaylaların zengin bitki örtüsüne, doğal mimari yapılara, kaynak sularına sahip olması da hem iç hem de dış turizme hizmet verecek şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda yayla turizmi, alternatif turizm arayışları içinde oldukça büyük önem taşımaktadır. Ayrıca turizm arzını çeşitlendirmek, farklı pazarlara yönelmek, turizm sezonunu uzatmak amacıyla Turizm Bakanlığı faaliyetlere başlamış ve yaylaları turizme kazandırmak amacıyla Doğu Karadeniz'e öncelik vermiştir. (Bekdemir, 2002, s. 1-2). Bu bölgede dağlık alanların çokluğu ve yaylacılık faaliyetinin yaygın olması nedeniyle, yayla turizmi açısından geniş imkanlara sahip en uygun bölgelerdendir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada bölgesel kalkınma çerçevesinde, yayla turizmin Giresun ilinin ekonomik kalkınmasına katkıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Giresun'da Yayla Turizmi ve Ekonomik Kalkınmadaki Rolü

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Giresun ili, doğusunda Trabzon ve Gümüşhane, batısında Ordu, güneyinde Sivas ve Erzincan, güney-batısında yine

Sivas illeriyle komşu olup, kuzeyi Karadeniz ile kuşatılmıştır. (Giresun Valiliği, 2019) Nüfus yoğunluğu, kıyı şeridinde il ortalamasının üzerinde iken, kıyı şeridinden iç kesimlere doğru gidildikçe belirgin bir şekilde ortalamanın altına düştüğü görülmektedir. İI merkezi, Aksu ve Batlama vadileri arasında denize doğru uzanan bir yarımada üzerinde kurulmuş olup, bu yarımadanın doğusunda ve 2 km. açığında Doğu Karadeniz'in tek adası olan Giresun Adası bulunmaktadır. Giresun ili, yüzey şekilleri bakımından arızalı (engebeli) bir görünüşe sahiptir ve yüzey şekillerinin çatısını, Karadeniz kıyısı boyunca uzanan oldukça dar ve alçak düzlüklerden oluşan bir kıyı şeridi ile güneyde Kelkit Çayı Vadisi arasını kaplayan Giresun Dağları meydana getirir. Bu dağların 2000 m.'yi aşan bazı kesimlerinde hayvancılığın aktif olarak yapıldığı birçok yayla yer almaktadır (Giresun Valiliği, 2019).

Giresun, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki diğer iller gibi sakin, huzurlu ve tabiat açısından zenginliklere sahip bir şehirdir ve ilimizde bulunan Giresun Adası (Aretias) Giresun'a özel bir değer katmaktadır. Ada, doğal güzelliği, tarihi kalıntıları, kuş gözlem alanları ve mitolojik hikâyelerle harmanlanmış kültürel yapısı ile turistlerin de ilgi odağıdır. Giresun Kalesi ve Müzesi yerli ve yabancı turistlerin ilk ziyaret noktalarıdır. Turizm Merkezi ilan edilen Bektaş, Kümbet ve Kulakkaya yaylalarının yanında, Karagöl, Kazıkbeli, Çakrak, Paşakonağı, Karaovacık, Dokuzgöz ve Sisdağı belli başlı yaylalardır. (DOKA, 2019).

Giresun Yaylaları

Giresun ili yayla turizmi açısından önemli potansiyele sahiptir ve bu bölgede ki yaylalar genel olarak ilin kuzey kesimlerinde bulunmaktadır. Giresun genelinde 400 ve üzeri yayla bulunmaktadır fakat turizm merkezi olarak nitelendirilen yaylalar; Kümbet, Bektaş, Kulakkaya (Yavuz Kemal), Paşakonağı, Sisdağı ve Karaovacık yaylalarıdır.

Kümbet Yaylası: Giresun'un Dereli ilçesi sınırlarında yer alır ve il merkezine yaklaşık 60 km uzaklıkta olup 1750-1950 m yükseltileri arasında kurulmuştur. Yayla sahip olduğu eşsiz arazisi ile piknik yapmaya ve kamp kurmaya elverişlidir. En fazla ziyaretçi çeken yaylaların başında gelen Kümbet Yaylasında konaklamak için 6 adet otel ve üç adet yayla evi bulunmaktadır. Bu yayla 1600 metre yüksekliğe sahip olmakla birlikte, Giresun şehir merkezine 60 km, Ordu-Giresun Havalimanına 85 km. mesafede yer almaktadır. Yol asfalttır ve yol boyunca birçok yeme-içme tesisleri, tarihi ve kültürel yapılar, her mevsim değişen bitki örtüsünün yaratmış olduğu muhteşem güzellikteki manzaralar oldukça etkileyici boyuttadır. (Giresun Valiliği, 2019).

***Kulakkaya Yaylası*:** Giresun'un Dereli ilçesinde sınırlarında yer alan bir diğer yayla da Kulakkaya yaylasıdır ve sahip olduğu turistik kaynakları ile yüksek düzeyde turizm potansiyeline sahiptir (Sezer, 2015, s. 96). Giresun'un en bilinen ve en çok gidilen yaylası olan Kulakkaya Yaylası yolu üzerinde yer alan Despot Kayası, Erimez Mevki ve Gelin Kayası da turizm açısından ayrı birer ilgi odağıdır (Giresun Valiliği, 2019).

Bektaş Yaylası: Bektaş yaylası Giresun il merkezinden 56 km uzaklıkta ve 2030 m yüksekliktedir. Her yıl ağustos ayında Bektaş Yaylası Kültür, Turizm ve Sanat Festivali

yapılmakta ve pek çok turist bu yaylayı ziyaret etmektedir. Bu yaylanın yüksekliği 1600 metredir ve Giresun şehir merkezine 60 km, Ordu-Giresun Havalimanına 85 km. mesafededir. Yaylanın yolları asfalttır ve yol boyunca birçok yeme-içme tesisleri, tarihi ve kültürel yapılar, bitki örtüsünde renklerin her tonunu yakalamak mümkündür ve muhteşem güzellikteki manzaralar oldukça etkileyici boyuttadır. (Giresun Valiliği, 2019).

Paşakonağı Yaylası: Giresun'un Bulancak ilçesinde bulunan yayla denizden 1450 metre yükseklikte bulunmaktadır ve Bulancak merkeze uzaklığı 45 dakikadır. Paşakonağı Yaylası çadır kurup kamp yapmaya elverişli arazisi ve sahip olduğu mor, beyaz ve sarı açalyalar (orman gülleri) ile doğal bir güzelliğe sahiptir. Ayrıca bu yaylada Karasay Şelalesi, Geçilmez Vadisi, Kızılot Çayırı ve Çiğseli Gölü gibi gezip görülebilecek pek çok turistik alanın da bulunması turistlerin daha çok ilgisini çekmekte ve yöreye yapılan turistik gezileri arttırmaktadır. Tüm bunların yanı sıra kış aylarında düzenlenen Paşakonağı Kar Festivali ve Off Road yarışları da bölgenin ilgi çekici etkinlikler arasında yerini almaktadır (Bulancak Belediyesi, 2019).

Sis Dağı Yaylası: Sis dağı Doğu Karadeniz sıra dağlarının uzantılarından biri olup, Giresun İli Görele ilçenin sınırları içerisinde yer almaktadır ve yüksekliği 2182 metre olarak bilinmektedir. Sis dağına merkezden 1.5- 2 saatte ulaşılmakta ve ortalama 40 km. uzaklıkta olduğu bilinmektedir. Yaz aylarında oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olan bu yayla, aynı zamanda yol güzergahı boyunca doğa sporlarına elverişli pek çok yere de sahiptir. Bölge dağcılık aktivitesinin en fazla yapıldığı alanlardan biridir. Her yıl belirli tarihlerde kutlanan 'Sis Dağı Şenlikleri' yöredeki çok sayıda köy ve obadan gelenlerin katılmasıyla kutlanır. Sis Dağı 'C Statüsünde Milli Park' olarak korunmaya alınmıştır. (Giresun Valiliği, 2019).

Karagöl Yaylası: Karagöl dağı Giresun Valiliği verilerine göre ilin en yüksek ikinci dağı olarak bilinmektedir ve bu dağlarda birçok oba yer almaktadır. Dağın kuzeybatısında Ordu ili sınırına yakın olan bölgede Elmalı, Bozat Taşı ve İnboynu Obaları, 3107 metrelik Karagöl Tepesinin hemen altında bir buzul gölü olan Aygır Gölü bulunmaktadır. Karagöl dağları Trekking sporuna çok elverişlidir ve yaz aylarında rehber eşliğinde doğa yürüyüşleri yapıldığı bilinmektedir. (Giresun Valiliği, 2019).

Çakrak Yaylası: Giresun Valiliği verilerine göre bu yayla Giresun'a 80 km uzaklıktadır ve bu yaylaya ulaşım Yağlıdere ve Kümbet Yaylası üzerinden yapılmaktadır. Çakrak merkezinde üç kemer köprü, iki tarihi kilise kalıntısı, Çakrak yakınlarındaki Kırkharman Obasında sağlam bir kilise ile beş değirmen kalıntısı bulunmaktadır. (Giresun Valiliği, 2019).

***Tamdere Yaylası*:** Tamdere, Giresun ilinin Dereli ilçesine bağlı bir köy olup, Dereli-Şebinkarahisar yolu üzerinde bulunmaktadır. Arazi yapısı kayak sporu yapmaya uygundur. Tamdere'de bulunan ve birçok hastalığa şifa olduğu söylenen Acısuyun, sindirim sistemi, idrar yolu hastalıklarına ve metabolizma bozukluklarına iyi geldiğine inanılmaktadır. (Giresun Valiliği, 2019).

Giresun ilindeki yaylalar için Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Giresun Şube Müdürlüğü tarafından yapılan SWOT analizine göre;

Tablo 1: *Giresun Yaylaları SWOT Analizi*

Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
Çok sayıda yaylanın varlığı, Çoğunun turizm için kullanılabilir olması, Yaylaların turizm çeşitliliğine açık olması, Yayla evlerinin konaklama için uygun olması	Yaylacılığın azalma eğilimi göstermesi, Yayla evlerinin bakımsız kalması, Bazı yaylalarda alt yapı sorununun olması, Yaylacılık yapanların turizm fikrinin olmaması, Eğitim seviyesinin düşük, insan kaynağının yetersiz olması
Fırsatlar	**Tehditler**
Yaylalarda konaklama imkânlarının çeşitliliği, Yaylaların mevcut turizm alanlarına yakınlığı, Misafirperver köylülerin turizme sıcak bakması, Kıyı ve dağ ekosistemlerinin bir arada olması ve turizmi çeşitlendirme imkânı, Kıyı ve yayla turizminin bir arada aynı destinasyonda olması	Yayla kültürünün yok olma riski, Yaylalardaki bazı su kaynaklarının köylere aktarılması, Eski yolların bakımsızlık nedeniyle daha da bozulması, Yaylalarda düzensiz yapılanmaların varlığı

Kaynak: *Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı Giresun Şube Müdürlüğü, (2012), s.76.*

Tablo 2: *Giresun Gelen Turist Sayısı*

YIL	***YERLİ***	***YABANCI***	***TOPLAM***
2012	631.195	33.382	664.577
2013	649.806	35.028	684.834
2014	703.229	38.059	741.288
2015	768.284	42.367	810.651
2016	171.185/…	22338/…	

Kaynak: *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.*

Tabloda 2012-2016 yıllarında Giresun iline gelen yerli ve yabancı turist sayıları gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere yıllar itibarıyla Giresun iline gelen yerli ve yabancı turist sayılarının artışı genel olarak değerlendirildiğinde konaklama yapan turist sayılarının

artmasıyla ilde ve yaylalarda yer alan konaklama işletmelerinde de bir artış görülmektedir. Dolayısıyla Giresun'da yapılan yayla turizmi faaliyetleri kapsamında gelen yerli ve yabancı konukların konaklama ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan konaklama işletmelerinin gelirleri ile de Giresun ilinin ekonomik anlamda bölgesel kalkınmasına katkı sağlanmaktadır. Bu doğrultuda yeni yatırımların yapılması istihdamı da olumlu etkileyecektir. Kalkınma doğrultusunda yatırımların yapılması ve bunun sonucunda ortaya çıkacak istihdam da etkin bir sonuçtur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2019 verilerine göre İşletme Belgeli Tesisler, Belediye Belgeli Tesisler, Yatırım Belgeli Oteller ve Yaylalarda Bulunan Tesisler aşağıdaki tablolarda verilmektedir.

Tablo 3: *İşletme Belgeli Tesisler*

Merkez	New Jasmin Otel, Kit-Tur Otel, Ormancılar Otel, Başar Otel, Serenti Otel, Giresun Otel, Çarıkçı Otel, Damcılar Otel, Serenti Pamuk Otel, Sedef Otel, Hüseyin Otel, Kaan Otel, Topçuoğlu Otel
Tirebolu	Bal Otel, Bal Mini Otel, Yılgın Otel, Hebo Marina Otel
Şebinkarahisar	Hancılar Otel, Colonia Park Otel, Karşı Bahçe Pansiyon
Dereli	Saloon Otel, Onur Sena Pansiyon, Sağrak Gölpark Aile Pansiyonu
Keşap	Amazon Aretias Otel, Asteria Hotel, Keşap Apart Otel
Piraziz	Ravza Grand Otel, Eğrice Otel
Görele	Gayasis Resort Otel
Bulancak	Başoğlu Otel

Kaynak: *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.*

Tablo 4: *Belediye Belgeli Tesisler*

Merkez	Aripsas Otel, Bulut Otel, Kale Otel, Lonca Butik Otel, Kılıç Otel, Akkaya Otel, Çotanak Otel
Tirebolu	Huzur Otel, Ayana Otel, Eren Pansiyon, Safkad Otel, Yuvam Otel, Cırnık Otel
Bulancak	Hotel Avcı, Ada Loft Aparts, Otel Kayalar
Espiye	Andoz Otel, Konak Otel
Şebinkarahisar	Başaran Otel, Selinay Otel
Piraziz	Lodos Otel
Eynesil	Oyrak Otel

Kaynak: *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.*

Tablo 5: *Yatırım Belgeli Oteller*

Merkez	Giresun Titanik Otel, Giresun Labonita Butik Otel
Espiye	Zafira Otel
Dereli	Kümbet Yakut Otel

Kaynak: *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.*

Tablo 6: *Yaylalarda Bulunan Tesisler*

Kümbet	Koçkayası Birun Tesisleri, Zirve Otel, Mert Turistik Pansiyon, Chalet Pansiyon, Dorukhan Kümbet Evleri
Kulakkaya	Kulakkaya Otel, Zifin Otel,
Bektaş	Bektaş Otel
Tamzara	Tamzara Apart Otel
Paşakonağı	Gündoğdu Otel
Süllü	Homostey Süllü Dağ Evi

Kaynak: *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.*

Tablo da görüldüğü gibi Giresun'daki belediye işletme belgeli otel 14 tanedir. Bu oteller, ilin farklı farklı ilçelerinde bulunmaktadırlar. Bu otellerin toplam yatak kapasitesi 645 ve oda sayısı da 323'tür. Tablo'da görüldüğü gibi turizm işletme belgeli otel sayısı 19 olup bu otellerden büyük çoğunluğu Giresun'un merkez ilçesinde faaliyet göstermekle birlikte, ilçelerde de faaliyette olan oteller bulunmaktadır. Bu otellerin toplam oda sayısı 618 ve toplam yatak kapasitesi 1210'dur. Tabloya bakıldığında Giresun'da yatırım belgeli 8 otel olduğu görülmektedir fakat şu an bu otellerden sadece 4'ü aktif şekildedir.

Tablo 7: *Yaylalardaki Konaklama Tesisleri*

Tesisin Adı	***Tesisin Türü***	***Tesisin Kapasitesi***	***Tesisin Bulunduğu Yayla***
Koçkaya Birun Tesisleri	Otel	27 oda/ 140 yatak	Kümbet
Mert Turistik Otel	Otel	11 oda /22 yatak	Kümbet
Kümbet Zirve Otel	Otel	22 oda/48 yatak	Kümbet
Dorukhan Kümbet	Otel	9 oda/ 40 kişilik	Kümbet
Kümbet Chalet Pansiyon	Otel	12 oda/24 yatak	Kümbet
Zifin Otel	Otel	28 oda/56 yatak	Kulakkaya
Kulakkaya Otel	Otel	10 oda / 20 yatak	Kulakkaya
Homostey Süllü Dağ Evi	Otel	6 oda/18 yatak	Süllü

Gündoğdu Otel	Otel	15 oda/48 yatak	Paşakonağı
Bektaş Otel	Otel	8 oda/ 20 yatak	Bektaş
Toplam		***148 oda/ 436 yatak***	

Kaynak: *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.*

Tabloda görüldüğü gibi Giresun'un yaylalarında faaliyet gösteren 10 adet otel olup 5 otel Kümbet yaylasında, 2'si Kulakkaya' da, birer tane de Süllü, Paşakonağı ve Bektaş yaylalarında bulunmaktadır. Giresun ilinin turizm arzının önemli bir boyutu da ilin sahip olduğu turizm kaynaklarıdır. Bu turizm kaynakları genel olarak müzeler, geleneksel evler, kaleler, köprüler, hanlar, camiler, milli parklar, çeşitli festivaller ve kendi özgü mutfağı olarak sıralanabilir. Bu kaynakların varlığı turizm talebini oluşturmada önemli bir etken iken aynı zamanda turizmin çeşitlenmesine olanak sağlamaktadır. Giresun ilinde yapılacak aktiviteler; rafting, dağcılık, dağ tırmanışı, trekking, atlı doğa yürüyüşü, botanik turizm, dağ bisikleti, av turizmi, doğa turları, yayla ve festival turizmi, foto safari, fauna gözlem turizmi, kampçılık ve karavan turizmi, yamaç paraşütü, tarım ve çiftçilik (agro) turizmi, deniz ve mağara turizmi gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Bu çalışmada ele aldığımız yayla turizmi ve bu aktiviteye katılan gelen yerli- yabancı turist sayıları, konaklama tesisleri, doğa turizminde öne çıkan yerlerdir. Giresun ili bulunduğu coğrafya ve stratejik konumu yönünden uluslararası turizm pazarlarına açılımı kolay olan bir şehirdir. Doğal kaynaklarının çeşitliliği nedeniyle doğa turizmine uygun bir yapıdadır. Bunlar düşündüğünde ilin sahip olduğu turizm kaynaklarına olan turistik talepte artışın sağlanması ile birlikte bölgesel kalkınma açısından önemli derecede ilerlemeye kat edeceğini belirtmek mümkündür.

Tablo 8: *Giresun'daki Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Konaklama İşletmeleri Sayısı, Oda Sayıları ve Yatak Kapasiteleri*

	GELİŞ SAYISI		***GECELEME SAYISI***	
YILLAR	***YERLİ***	***YABANCI***	***YERLİ***	***YABANCI***
2016	101.945	2.798	151.299	4.821
2017	166.844	5.069	234.058	100.29
2018	182.313	6.210	258.328	104.99
2019 (Ağustos'a kadar)	92.573	2.366	129.099	3.326

Kaynak: Giresun İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2019.

Tablo incelendiğinde Giresun'da bulunan işletme ve belediye belgeli konaklama işletmelerine gelen turist sayısında ve geceleyen turist sayısında istikrarlı bir şekilde artış olduğu görülmektedir. Tesise gelen ve geceleyen yabancı turist sayısı ilin turist potansiyelini yansıtması açısından önem arz etmektedir. 2016 yılında tesise giriş yapan yabancı turist

sayısı 2.798 iken bu rakam 2018 yılında 6.210'e ulaşarak artış göstermiştir. Yerli turist sayısında da artış olduğunu belirtmek mümkündür. İşletmelerde geceleyen yerli ve yabancı turist sayısının 2016 yılından 2018 yılına kadar artması da Giresun ilinin turizm talebinde bu yıl aralığında artış olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaylacılığın Kültürel Dönüşümü

Yaylacılık faaliyetleri, teknolojik altyapının, ekonomik ve sosyal yaşamın değişimine dayalı olarak büyük değişim geçirmiştir. Yaylacılıkla ilgili geçmişten günümüze kadar geçen zaman içerisinde nelerin değiştiğini şöyle sıralamak mümkündür; göçler, göç yöntemleri, barınma şekilleri, yaylaya gitme nedenleri, yaylacılık ürünleri, yaylacılık ürünlerinin sunum şekilleri, gündelik araç ve gereçler, gündelik konuşmaların ve ilgilerin içeriği, yaylalarda kurulan pazarların kapsamı, yayla mimarisi, komşuluk ilişkileri, yaylacılık faaliyetlerine katılan aile bireylerinin sayısı, çobanlığın bir profesyonel meslek haline dönüşümü, sürülerdeki ortalama hayvan sayısı. Yaylalardaki bu değişim sürmektedir. Bu değişimin nedenleri şunlardır:

- Kent yaşamının yaygınlaşması; kentlere göçler,
- Hayvancılık faaliyetlerinin çok azalması,
- Yaylalara yapılan yollarla motorlu taşıtların yaylaya göçlerde yaygın şekilde kullanılabilmesi,
- Kentlileşme ile birlikte, yayla ziyaretlerinin belirli bir kesim için (hayvancılık yapmayanlar için) bir turizm faaliyetine dönüşmesi,
- Kıyafetlerin değişimi,
- Yaylalara modern evlerin yapılması,
- Hayvancılık ürünlerinin üretiminde modern tekniklerin kullanımı,
- Gıda kaynaklarının ve gıda türlerinin değişimi,
- Yaylacı insan niteliklerinin değişimi,
- Devlet hizmetlerinin yaylalara yaygın şekilde götürülmesi,
- Elektriğin yaylalara götürülmesi,
- Yaylalarda çok sayıda hizmet işletmesi ve diğer işletmelerin açılması,
- Yaylacılıkla ilgili yapılan araştırmalar.

Sonuç ve Öneriler

Turizm, bölgelerin ve ülkelerin turistik arz kaynaklarını verimli bir şekilde kullanarak, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesinde ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir itici güce sahiptir. Bununla birlikte turizm sektörü hem gelişmiş hem gelişmekte olan hem de az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde de önemli bir yere sahiptir. Giresun'un doğal, tarihi ve kültürel güzellikleri ile turizme kazandırılması, bölgenin turizm destinasyonu olarak geliştirilmesi, ziyaretçilerin istek ve beklentilerini karşılamaya yönelik girişimlerin yapılması ve turizm değerlerinin turistik ürün haline getirilmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan bölgede bu çalışma özelinde ele alınan başta yayla turizmi olmak üzere, ekoturizm, kuş gözlemciliği, kırsal turizm, sağlık turizmi, kongre turizmi, gastronomi turizmi gibi alternatif turizm alanlarında desteklenmesi bölgenin mevcut turizm değerlerinin farkındalık kazanmasında etkili olacaktır. Bir bölgenin

kalkınmasındaki turizmin rolü incelenirken o bölgeye gelen turistlerin harcama kalemlerinin incelenmesi ve bu doğrultuda turizm politikaların oluşturulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada Giresun'un bölgesel kalkınmasında yayla turizmin rolünü üzerinde durulmuştur.

Giresun yaylaları, turizm açısından önemli aktivitelere olanak sağlayacak alanlarının varlığıyla gelişmeye oldukça açıktır. Giresun'un sahip olduğu yayla turizmi potansiyelinin oluşturulması kadar yaylalarda var olan olanakların geliştirilmesi ve turizme kazandırılması için doğallığını kaybetmeden gerekli restorasyonların yapılması bölgesel kalkınma içinde önemli bir faktördür. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi, sürdürülebilir turizmi sağlamak için yapılan faaliyetlerin tanıtımının yapılması gerekmektedir. Yaylalarda konaklama, alışveriş, yeme içme konularında öncelikle mevcut yapılardan faydalanılmalı, bu yapılardan özgün olanlarının aslına uygun bir şekilde restorasyonu ile turizme kazandırılmaları teşvik edilmelidir. Giresun'da turistlerin ilgisini çekebilecek farklı güzelliklerde yaylalar bulunmaktadır. Bu bölgede yayla turizminin geliştirilmesi, yayla turizmine yönelik talebin hızlı artışının etkin bir şekilde karşılanabilmesi, bölgesel kalkınma ile arasındaki ilişkiyi arttırılması amacıyla aşağıdaki öneriler sunulabilir;

Giresun'un bölgenin turizm açısından cazip bir hale getirilmesi için hem yerel hem de kamu otoritesinin, üniversiteler ile ortak hareket etmesi ve yeni projelerin hayata geçirmesi gereklidir.

Bu çalışma özelinde ele alınan başta yayla turizmi olmak üzere, ekoturizm, kuş gözlemciliği, kırsal turizm, sağlık turizmi, kongre turizmi, gastronomi turizmi gibi alternatif turizm alanlarında desteklenmesi bölgenin mevcut turizm değerlerinin farkındalık kazanmasında etkili olacaktır.

Giresun'un ve yaylaların diğer destinasyonlara göre sahip olduğu farklı turizm ürünlerini ortaya koyulmalıdır.

- Giresun'un dengeli bir şekilde kalkınması için Giresun'un ve yaylalarının reklam ve tanıtımının yoğun bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- Giresun yaylalarının tanıtımı ilk olarak il bünyesindeki devlet, özel ve STK'lar aracılığıyla yapılmalıdır. Bununla birlikte Giresun ilindeki eğitim kurumlarındaki öğrencilerin tatil dönemlerindeki okullar genelinde bir organizasyonla yaylaların tanıtılması sağlanabilir.
- Yaylalarda turizm arzının artırılması, yayla alanlarının doğru bir şekilde pazarlanabilmesi ve konaklama imkanlarının geliştirilmesi noktasında bölgede var olan tur hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda Giresun'a yönelik turları düzenleyecek acente şirketleriyle bağlantılar kurulmalıdır.
- Yaylaların sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunması noktasında yöredeki halkın ve gelecek turistlerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu husus yayla alanlarındaki tüm faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

- Giresun ilinde yayla turizminin geliştirilmesi noktasında sürekliliğin sağlanması ile birlikte yöre halkının yaylacılık faaliyetlerinde de sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.
- Yaylalardaki alt yapı sorunlarından su ve elektrik alt yapılarının da çözümünün sağlanması, bu sorunların yaylardaki doğal ortamı engellemeyecek düzeyde iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Yaylalardaki doğal güzellikler başta olmak üzere var olan olanakların geliştirilmesi ve turizme kazandırılması, gerekli restorasyonların yapılması bölgesel kalkınma içinde önemli bir faktördür.
- Yaylalarda konaklama, alışveriş, yeme içme konularında öncelikle mevcut yapıların geliştirilmesi ve yayla şenliklerine katılımın artırılması sağlanmalıdır. Aynı zamanda yaylalardaki konaklama tesislerinde kalifiye elemanların istihdamı ile yayla turizmindeki kaliteyi yakalamak mümkün olabilecektir.
- Giresun yaylalarında fotoğrafçılık, kampçılık, manzara ve kuş gözlemciliği, yabani hayvan, bitki ve çiçek türlerinin saptanması vb. aktivitelerin turizm açısından düzenlenmesine olanak sağlanmalıdır.
- Bu araştırma çalışmasında sonuç olarak, Giresun yaylalarının yayla turizmi açısından bölgenin ekonomik kalkınmasında önemli bir rolü olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışma düşünüldüğünde, Giresun yaylalarında ekonomik faaliyet gösterenler işletmelerin ve yaylalara gelen turistlerin yayla turizmine ilişkin algılarına ilişkin vb. konular yeni araştırma konuları olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Akıllı, H. (2004). Ekoturizmin Sosyo Kültürel Ekonomik Yönetsel ve Çevresel Etkiler Bakımından İrdelenmesi: Antalya Köprülü Kanyon Milli Parkı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bakırcı, M. (1992). Doğu Karadeniz bölgesinin turizme kazandırılması, Doğu Karadeniz Turizm Konferansı-Workshop. Ankara: Turizm Bakanlığı, Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.

Bekdemir,Ü. (2002), "Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Bektaş Yaylası", Doğu Coğrafya Dergisi 7, 1-2.

Bilgiç, İ. (2007). Sakarya Yaylalarının Turizm Açısından Pazarlanabilirliği; Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bilici, N. & Işık, Z. (2018). Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize İli Örneği, AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 2018, Cilt: 4, Sayı:1, 1-21.

Bilici, N. (2014). Yayla Turizminin Bölgesel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Ayder Yaylası Örneği, International Conference in Economics Prague, Czech Republic September 03-05, 2-3.

Çeken, H. Karadağ, L. & Dalgın,T. (2007). "Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma", Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), 7.

Daşcı, M. & Çomaklı, Binali. (2006). Yaylacılık ve Tarımsal Açıdan Önemi, Atatürk Ü. Ziraat Fak. Dergisi, 37 (2), 275-280.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2019). Bölgemiz. Erişim adresi; http://www.doka.org.tr/bolgemiz_Giresun-TR.html

Durgun, A. (2006). "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 90.

Giresun Belediyesi. (2019). Erişim adresi https://giresun.bel.tr/category/giresun-turizm-rotasi/ giresun-doga-rotasi/

Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). İstatistikler. Erişim adresi https://giresun.ktb.gov.tr/

Giresun Valiliği. (2019).Yaylalarımız. Erişim adresi http://www.giresun.gov.tr/ yaylalarimiz

Güner, K. (2018). "Turizm Sektörünün Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi: Giresun Örneği", Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 49.

Ildırar, M. (2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

İnskeep, E. (1991). Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Approach. Nostrand Reinhold.

Kılıçoğlu, İ., ve Yıldız, Z., (2018). Yerel Kalkınmada Turizm Sektörünün Rolü ve Bartın İli Örneği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10:85, 604-628.

Künü, S., Hopoğlu, S., Gürçam, S. Ö. ve Güneş, Ç. (2015). Turizm ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişki: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir İnceleme, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı / No. 7, Nisan / April 2015: 71-93.

Oğuz, S., Kızıldemir, Ö. ve Eker, N., (2018). Adana'da Turizm Sektörünün Bölgesel Kalkınmadaki Rolü, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), Ekim 2018, 108-136.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı Giresun Şube Müdürlüğü, (2012), 76.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2019). Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı. Erişim adresi http://giresun.ormansu.gov.tr/Giresun/Files/MCK_Kararlari/Giresun%20Doğa%20Turizmi%20Master%20Planı.pdf

Türkiye Çevre Vakfı Haber Bülteni, (2017) "Dağ Otlakları Olan Yaylaların Ekolojik, Ekonomik ve Kültürel Önemi", sayı:1

GÖLE'DE (ARDAHAN) YAYLACILIĞIN EKONOMİK BOYUTU

ECONOMIC DIMENSIONS OF TRANSHUMANCE IN GÖLE (ARDAHAN)

Harun Reşit BAĞCI[*], *Hediye KILIÇ*[**]

Özet

Bu çalışmada Göle'de yaylacılık faaliyetlerinin yöre ekonomisine etkileri araştırılmıştır. Kuzeydoğu Anadolu'da, Erzurum-Kars yöresinde yer alan Ardahan ilinin en kalabalık ilçesi olan Göle, yaklaşık 2000 m yükseklikte kurulmuş, iklim başta olmak üzere doğal koşulların sosyoekonomik faaliyetleri sınırlandırdığı bir coğrafyada yer almaktadır. Çalışmanın amacı; Göle'de yaylacılık ve bağlantılı ekonomik faaliyetleri coğrafi bakış açısıyla açıklamaktır. Bu amaçla; arazi çalışmaları yapılmış, yaylacılık faaliyetleri gerçekleştiren yöre halkıyla görüşülmüştür. Ardahan İlinde ve Göle İlçesinde tarım, hayvancılık, sanayi, ticaretle ilgili resmi ve özel kuruluşlardan veriler temin edilerek yorumlanmıştır. Yörenin doğal ortam özellikleri CBS teknikleriyle analiz edilerek görselleştirilmiş, ekonomik yapıya etkileri açıklanmıştır. Bu veri tabanından yola çıkarak yaylacılığın yöre ekonomisine katkısını artırmaya yönelik planlamalar yapılmıştır.

Bulgulara göre, Göle'de doğal ortam özellikleri tarım başta olmak üzere ekonomik faaliyetleri sınırlandırmaktadır. Yörede tarım ticari değer taşımamakta geçimlik ve hayvancılığı destekler nitelikte yapılmaktadır. Bitkisel üretimde yulaf %50'lik oranıyla ilk sıradadır. Mera olarak tanımlanabilecek arazilerin ilçe yüzölçümüne oranının % 47 olmasına bağlı olarak büyükbaş hayvancılık temel geçim kaynağıdır. Yörede Haziran'ın sonuna doğru yaylalara çıkılmakta, en geç Ağustos sonu Eylül başı gibi dönülmektedir. Yılın en sıcak dönemi olan bu devrede bile yaylalarda sıcaklık değerleri 11°C - 12°C civarındadır. Bu süreçte taze otlarla kaplı çayırlarda otlayan hayvanların et ve süt verimi artmakta, beslenme maliyetleri düşmektedir. Yayla meskenlerinin aşhane olarak adlandırılan bölümünde süt kısmen işlenebilmektedir. Yaylacılar ihtiyaç fazlası ürünlerini ilçe merkezinde bulunan mandıra ve şarküterilere satmaktadırlar. Göle İlçesinde 15 adet küçük mandıra, 1 adet mezbaha bulunmaktadır. Bu tesislerde çalışan işçi sayısı mevsimlere göre değişmekte kışın 60, yazın 300 kişiyi bulmaktadır. Yörede hayvansal ürünleri işleyen tesisler

[*] Dr. Öğr. Üyesi, OMÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, harun.bagci@omu.edu.tr.
ORCID: 0000-0003-1833-6293.
[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, OMÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, klc75ardhn@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-9219-8397

arasında kooperatifleşme yoktur. Yöre halkı ve tesislerin ürettiği ürünlerin sunulabileceği pazarlar ise sınırlıdır.

Sonuç olarak, Göle ekonomisinde yaylacılık faaliyetlerinin önemli bir yeri olduğu ancak, pek çok ailenin yaylacılık faaliyetlerini geçimlik yaptığı, hayvansal ürünlerin işlenmesi, depolanmasında kullanılabilecek tesis sayısı ve niteliklerinin yetersizliği, pazar anlarının kısıtlılığı gibi nedenlerle gelirin potansiyelin altında olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Göle, Yaylacılık, Ekonomi, Mandıra, Mezbaha.

Abstract

In this study, the effects of transhumance activities on the local economy of Göle were investigated. Göle, which is the most populous district of Ardahan, is located in Erzurum-Kars region in Northeast Anatolia. Established at an altitude of 2000 m, Göle is located in a geography where natural conditions, especially the climate, limit socioeconomic activities. Purpose of the study; To explain the economic activities related to transhumance in the Göle from a geographical point of view. For this purpose; field studies were conducted and citizens participating in transhumance activities were interviewed. In Ardahan Province and Göle District, data were obtained from official, private institutions about agriculture, livestock, industry and trade. The natural environment characteristics of the region were analyzed by GIS techniques and visualized and their effects on the economic structure were explained. Based on this database, plans were made to increase the contribution of transhumance to the local economy.

According to the findings, the natural environment characteristics of Göle limit economic activities, especially agriculture. Agriculture in the region does not have commercial value and supports livelihood and livestock. Oat is the first in vegetable production with a rate of 50%. Cattle husbandry is the main source of livelihood due to the ratio of the land that can be defined as pasture to the district area being 47%. In the region, up to the end of June, the plateaus are climbed and the end of August is the beginning of September. Even in the hottest period of the year, the temperature values in the plateaus are around 11 ° C - 12 ° C. In this process, the meat and milk yield of the animals grazing in the meadows covered with fresh herbs increases and their feeding costs decrease. In the part of plateau dwellings called “aşhane”, milk can be processed partially. Local people sell surplus products to dairies in the district center or take them to markets. There are 15 small-scale dairy farms and 1 slaughterhouse in the district. The number of workers working in these facilities varies according to the seasons and reaches 60 in winter and 300 in summer. There is no cooperativeization between the plants processing animal products in the region. The local people and the markets where the products produced by the facilities can be offered are limited.

As a result, it has been found that plateau activities have an important place in Göle economy, but many families subsist on plateau activities, income is under the potential due to reasons such as lack of facilities and quality of animal products processing, storage and limited market moments.

Keywords: Göle, Transhumance, Economy, Dairy, Slaughterhouse.

Giriş

Bir yerleşme şekli ve aynı zamanda ekonomik bir faaliyet olan yaylalar; farklı yerleşmelerde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik yapıdaki grupların yılın belli bir döneminde çıktıkları, orada beşeri ve ekonomik faaliyetlerde bulundukları alan olarak tanımlanabilir (Çelikoğlu & Atış 2016). Sahip olduğu doğal kaynaklara bağlı olarak bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin ekonomik yapısında hayvancılık faaliyetlerinin de önemli bir yeri vardır (Durmuş & Çağlıyan, 2009). Yaylacılık faaliyetinde esas geçim kaynağını hayvancılık oluşturduğundan, yaylacılık üzerinde etkili olan en önemli faktörün, otlatmaya dayalı hayvancılık ekonomisi olduğu görülmektedir (Toroğlu & Kılınç, 2008). Göle ilçesinde geleneksel olarak devam ettirilmekte olan yaylacılık faaliyeti serinlemek ya da rekreatif faaliyetlerde bulunmaktan ziyade yörenin temel geçim kaynağı olan hayvancılık faaliyetlerini destekleyici şekilde ortaya çıkmıştır.

Göle Kuzeydoğu Anadolu'da, Erzurum Kars Bölümünde yer alan Ardahan iline bağlı bir ilçe yerleşmesidir. İlçe merkezi, Ardahan il merkezinin yaklaşık 45 km güneyinde yer almaktadır. Göle, doğal ortam özellikleri bakımından büyükbaş hayvancılığa uygun koşullara sahiptir. İlçede geniş alan kaplayan mera ve çayır alanları yaz mevsiminde hayvanların otlatılmasına imkân sağlamaktadır. Böylece yörede besicilik maliyetleri düşmektedir. Yörede büyükbaş hayvancılık faaliyetini yürütenler mera alanlarından faydalanabilmek için Haziran ayının sonlarına yaylalara çıkılmaktadır.

Bu çalışmada doğal ortam özelliklerine bağlı olarak yaylacılık açısından elverişli koşullara sahip olan Göle'de yaylacılık ve bağlantılı ekonomik faaliyetleri tespit etmek ve coğrafi bakış açısıyla açıklamak hedeflenmiştir. Araştırma ile ulaşılan bulguların Göle'de yaylacılık faaliyetlerinden elde edilen geliri artırmak, yerel ve ulusal çapta planlamalar yapan yönetim mekanizmalarına alt yapı oluşturmak, yöre ve konuyla ilgili literatüre katkı sağlamak açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Çalışma Alanı

Doğu Anadolu Bölgesinin, Erzurum Kars Bölümünde yer alan Göle, Ardahan'ın en büyük ve kalabalık ilçesidir. İlçe merkezi, Ardahan il merkezinin yaklaşık 45 km güneyinde bulunmaktadır (Şekil 1). Göle, kuzeyden Ardahan merkez, kuzeybatıdan Ardanuç (Artvin), güneyden Şenkaya (Erzurum), güneybatıdan Olur (Erzurum) ve Selim (Kars), doğudan Susuz (Kars), ilçeleriyle komşudur (Şekil 1).

Araştırma sahasının iklim koşullarına bağlı olarak Türkiye'nin ekonomik faaliyetler bakımından en dezavantajlı yörelerinden birinde yer aldığını söylemek mümkündür. Düşük sıcaklık değerleri, uzun süren kış mevsimi ve yılın yaklaşık yarısında yerde kalan kar örtüsü tarımı sınırlandırmaktadır. Doğal koşulların ortaya çıkardığı dezavantajın yanı sıra sermaye ve nitelikli iş gücü yetersizliği, ulaşımda yaşanan zorluklar gibi etkenlere bağlı olarak yörede sanayi faaliyetleri de gelişmemiştir. Araştırma sahasına gelen turist sayısı son yıllarda artmış

olsa da potansiyelin çok altındadır. Ekonomik faaliyetler açısından yaşanan bu olumsuzluklar yöre halkını hayvancılık faaliyetlerine yöneltmiştir.

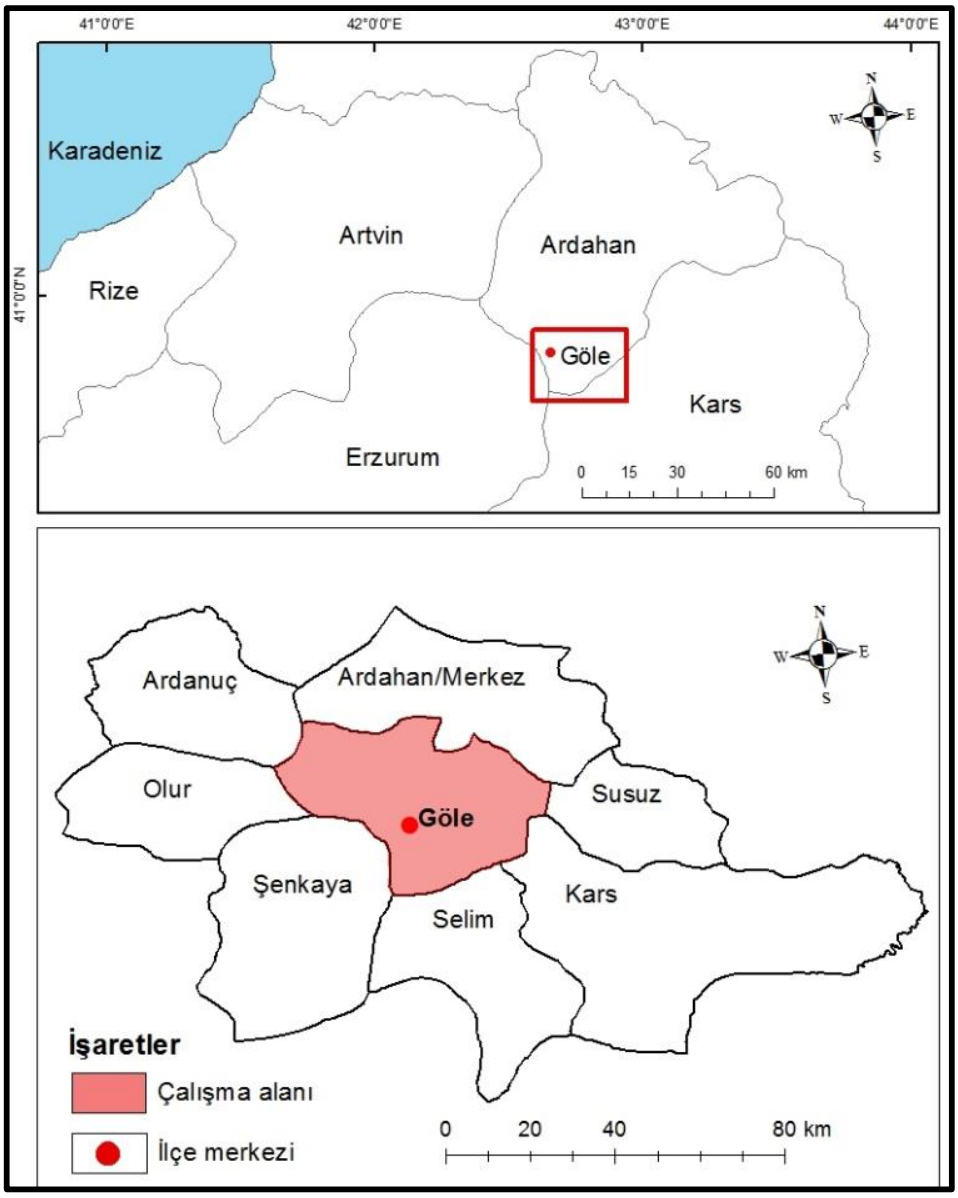

Şekil 1: *Araştırma sahasına ait lokasyon haritası*

Yöntemler

Araştırmanın temel veri kaynaklarını arazi çalışmaları, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler ve çeşitli kuruluşlardan alınan veriler oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde kullanılan materyaller ve gerçekleştirilen uygulamalar özetle şöyledir;

- Çalışmaya, konu ve sahayla ilgili literatür araştırması yapılarak başlanmıştır. Ardahan, Göle, Yaylacılık, hayvancılık, mandıracılık, mezbaha gibi anahtar kelimelerle çeşitli veri tabanları taranarak yerli ve yabancı çok sayıda eser incelenmiştir.

- Yörede gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetinin ekonomik boyutunu çok yönlü inceleyebilmek amacıyla, yaylalar, köyler ve Göle ilçe merkezi olmak üzere üç farklı alana, birden fazla arazi çalışması düzenlenmiştir. Bu çalışmalarda sahanın coğrafi yapısı araştırılmış, yöre halkıyla görüşülmüştür. Yaylalarda üretilen ürünler, yapılan üretimin niteliği ve bu üretimin yaylacılık faaliyetiyle ilişkisi incelenmiştir.
- Göle'de, et ve süt ürünlerini işleyen tesisler ziyaret edilerek işçi sayısı, üretim kapasitesi, pazar durumu gibi konular araştırılmıştır. Ardahan İli ve Göle İlçesinde tarım, hayvancılık, sanayi, ticaretle ilgili resmi ve özel kuruluşlardan veriler alınarak yorumlanmıştır.
- CBS ve UA teknikleri kullanılarak; uydu görüntülerinden yayla yerleşmelerinin konumu, köyler aralarındaki uzaklık ve yükselti farkları tespit edilip, haritalanmıştır.
- USGS'den temin edilen veriler kullanılarak ArcGIS programında sahanın lokasyon ve yükselti basamakları haritası üretilmiştir. Yörenin doğal ortam özellikleri CBS teknikleriyle analiz edilerek görselleştirilmiş, ekonomik yapıya etkileri açıklanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulgularını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Göle ilçe merkezi ve çevresi genç volkanizmanın eseri olan, platolardan meydana gelmektedir (Ceylan, 1995). Sahada yüksek düzlükler ve bu düzlükler üzerindeki tepelerden oluşan engebeli bir topografya söz konusudur. Ardahan Meteoroloji İstasyonu verilerine göre bölgede yıllık yağış miktarı 638 mm, yıllık ortalama sıcaklık değeri ise 5°C dir (Şekil 2). Göle, Ardahan merkeze göre daha soğuk ve daha yağışlıdır. Yaylalarda ise sıcaklık ortalamaları daha da düşük olup Temmuz, Ağustos'da bile 11-12 °C'yi geçmemektedir.

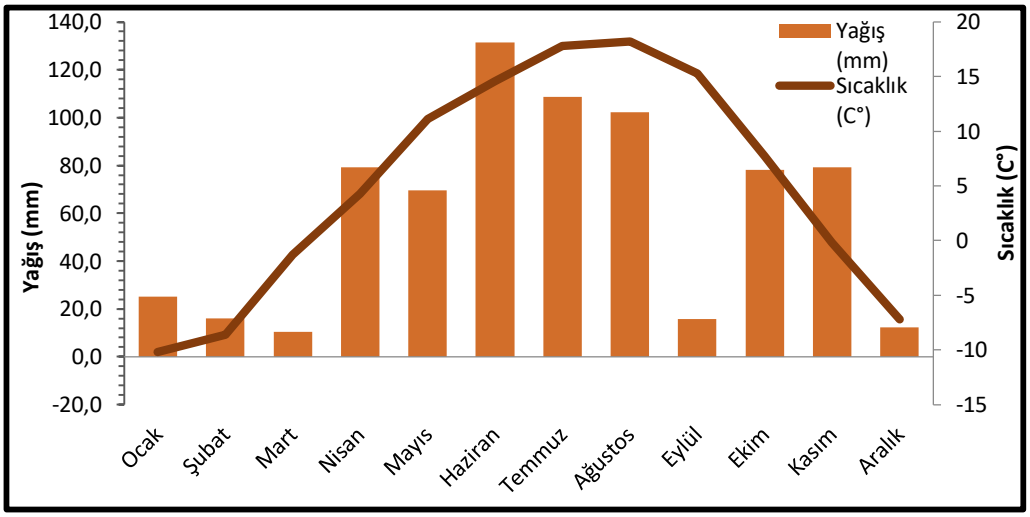

Şekil 2: *Ardahan ili aylık toplam yağış ve ortalama sıcaklık grafiği (MGM, 2015).*

• Göle'de kullanılabilir araziler içerisinde en büyük paya sahip olan mera alanlarının ilçe arazisine oranı %47 dir (Şekil 3). Göle'de yağışların büyük bölümünün yaz döneminde düşmesi ve yazların serin geçmesine bağlı olarak yaylalar uzun süre taze ve yeşil otlarla kaplıdır. Bu durum yörede büyükbaş hayvancılık için uygun koşullar oluşturmuştur. Göle'de doğal koşulların etkisiyle tarımsal faaliyetler ekonomik olarak çok büyük değer taşımamaktadır. Yörede yapılan tarımsal faaliyetler hayvancılığı desteklemek amacıyla daha çok yem bitkilerinin ekilmesiyle yapılmaktadır. Yöre halkı bu sayede hayvanların yemle beslendiği kış döneminde besicilik maliyetlerini düşürmeyi amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak yöredeki tarım ürünleri arasında yem bitkileri önemli yer tutmaktadır. Bitkisel üretimde yulaf %50'lik oranıyla ilk sıradadır. Arpa %17 oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Bu durum yulaf ve arpa bitkilerinin soğuk iklim koşullarına daha dayanıklı olmasından kaynaklanmaktadır (Şekil 4).

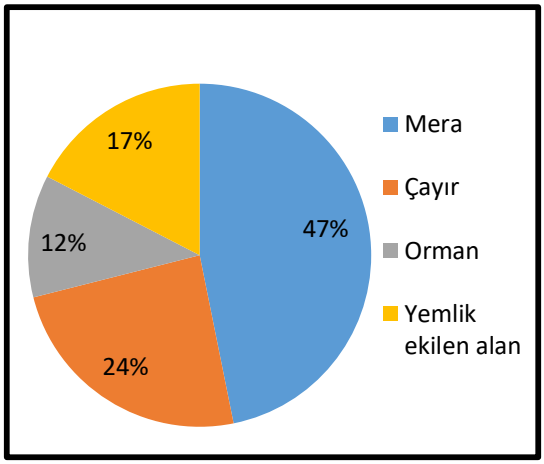

Şekil 3: *Göle'de 2017 yılında kullanılabilir arazilerin arazi kullanım sınıflarına göre dağılımı (Göle İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2019)*

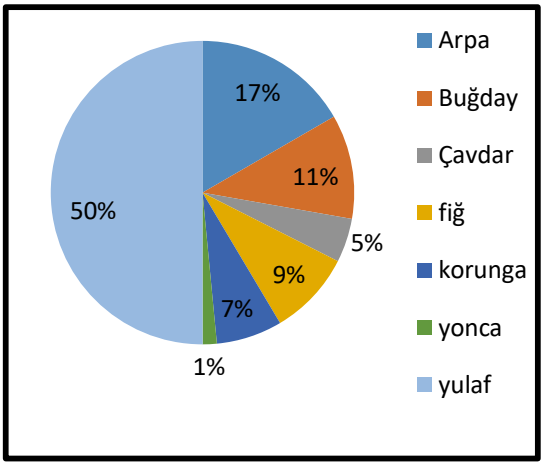

Şekil 4: *2017 yılında Göle'de üretilen yem bitkilerinin türlerine göre dağılımı (Göle İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2019)*

• Büyükbaş hayvancılık faaliyetinin yoğun olarak yapıldığı Göle'de dişi hayvan sayısı oldukça fazladır. Hayvan varlığı incelendiğinde damızlık inek %40 oranıyla ilk sırada, %25 oranıyla düve 2. sırada yer almaktadır (Şekil 5).

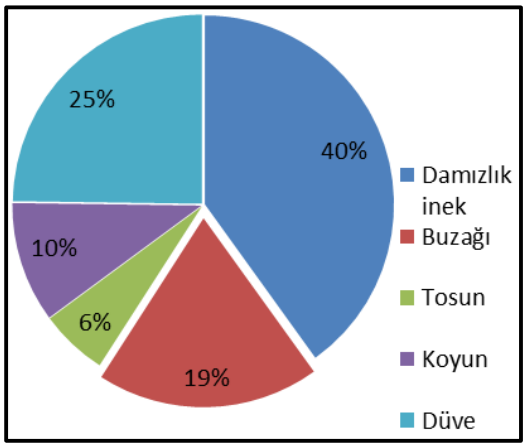

Şekil 5: *2017 yılı verilerine göre Göle'de hayvan varlığı (Kaynak: Göle İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2019)*

- TÜİK verilerine göre Göle'de nüfus miktarında son 40 yılda önemli miktarda azalma meydana gelmiştir (Tablo 1). İlçe büyük şehirlere yoğun olarak göç vermektedir. Yörede iş imkânlarının kısıtlı olması, yapılan tarımsal faaliyetlerin ve hayvancılığın ekonomik açıdan yeterli gelir sağlamaması bu durumun temel sebepleri arasında yer almaktadır.

Tablo 1: *Yıllara göre Göle'nin nüfus miktarı*

Yıllar	*Kişi sayısı*	*Yıllar*	*Kişi sayısı*
1965	*47.681*	*1985*	*55.928*
1970	*53.442*	*1990*	*44.953*
1975	*58.176*	*2000*	*37.814*
1980	*58.168*	*2018*	*25.187*

(Kaynak: TÜİK, 2019)

- Göle İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verilerine göre, 2017 yılı itibariyle Göle'de 23 kayıtlı arı yetiştiricisi, 1761 kovan bulunmaktadır. Devletin arıcılara yaptığı toplam destek tutarı ise 15.440.00 TL'dir. Arıcılık açısından yüksek potansiyele sahip olmasına rağmen yörede yerli bal üretimi istenilen düzeyde değildir. Bu durumun temel sebebi sahada yerli üretimden ziyade Artvin'den gelen arıcıların üretim yapmasıdır.

- Göle'de hayvansal ürünlerin üretimi ve pazarlamasını yapan 15 adet küçük çaplı mandıra, 1 adet mezbaha olduğu tespit edilmiştir. Bu tesislerde çalışan işçi sayısı mevsimlere göre değişmekte kışın 60, yazın 300 kişiyi bulmaktadır. Bu duruma yapılan işin mevsimlik olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Göle İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün 2018 yılı verilerine göre ilçede bulunan mandıraların geneline ait yıllık toplam kaşar peyniri üretim kapasitesi 2731,4 ton, yıllık toplam tereyağı üretim kapasitesi ise 170,56 tondur (Tablo 2). Yörede hayvansal ürünleri işleyen tesisler arasında herhangi bir kooperatifleşme söz konusu değildir.

Tablo 2: *Göle'de 2018 yılı mandıra üretim kapasiteleri*

İşletme Adı	*Kaşar (ton)*	*Tereyağı (ton)*
Alibey Süt Sanayii	*234*	*21*
Yılmazlar Süt Gıda	*300*	*27*
Göl Süt Gıda	*120*	*10,8*
Yüksel Petrol Nakliyat	*300*	*2,7*
Acar Süt Ürünleri Gıda	*300*	*2,7*
Çalıdere Süt Ürünleri	*300*	*2,7*
Koçlar Mandıra	*135*	*13,5*
MUPAŞ Gıda ve Süt	*120*	*12*
Osmanoğlu Süt ve Süt Ürünleri	*135*	*10*
Kaşkar Süt Ürünleri	*98.2*	*8,28*

Koçhan Süt Ürüleri	*120*	*8*
Göle Çapan Süt	*135*	*13*
Ateşoğlu Gıda Süt İşleme	*98.2*	*8,28*
Çetin Mandıra Süt İşleme Tesisi	*36*	*3,6*
YES Süt ve Süt Ürünleri Süt İşleme Tesisi	*300*	*27*
GENEL TOPLAM	***2731.4***	***170.56***

*(***Kaynak:** *Göle İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2019)*

- Büyükbaş hayvancılık faaliyetiyle ilgilenen yöre halkı devletin kendilerine tahsis ettiği mera alanlarından faydalanabilmek için Haziran ayının sonuna doğru yaylalara çıkmakta, Ağustos sonu Eylül başı geri dönmektedirler. Göle'de her köy yerleşmesine bir yayla düşmektedir. Bazı yaylalar ise iki köy tarafından ortak kullanılmaktadır. Bu duruma Hoştülbent Köyü ile Filizli Köyünü örnek vermek mümkündür. Araştırma sahasında köy yerleşmeleri ile yayla yerleşmelerinin birbirine oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir (Şekil 6).

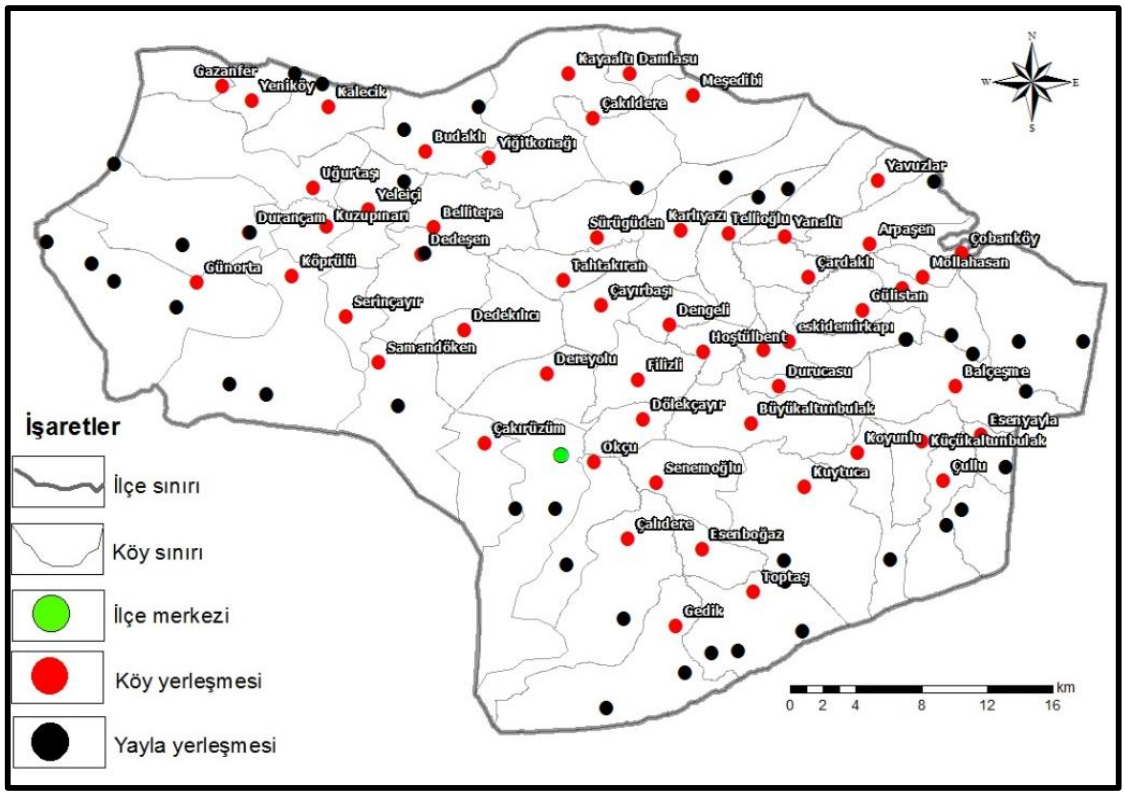

Şekil 6: *Göle'deki köy ve yayla yerleşmeleri*

- Hayvanların yayla döneminde meralarda otlatılmasıyla besi maliyetleri düşmektedir. Ayrıca hayvanların yaylalarda dağ kekiği gibi bitki türleriyle beslenmesi et ve süt kalitesini artırmaktadır.

- Yayla meskenlerinin aşhane bölümünde süt kısmen işlenebilmektedir. Bu bölümde sütü işlemek ve ekmek pişirmek amacıyla inşa edilen ocaklara yörede *kulçık*

denilmektedir. Yörede yayla yağı, yayla peyniri olarak nitelendirilen, yörenin süt ürünleri yayla döneminde üretilmektedir. Bunun yanı sıra yaylalarda geleneksel yöntemlerle lor, beyaz yağlı peynir, çeçil peyniri ve küflü peynir gibi birçok peynir çeşidi üretilmektedir.

- Yaylalarda yürütülen ekonomik faaliyetlerden biri de kaz yetiştiriciliğidir. Yörenin iklim koşullarına dayanıklı olan kazlar, yaşlılar veya çocuklar tarafından yaylalarda otlatılmaktadır. Bu faaliyetin de ekonomik açıdan getirisi istenilen düzeyde değildir. Ailelerin ihtiyacından fazla olan ürünler bireysel veya toplu olarak ilçe merkezindeki pazarlarda satılmaktadır.

- Ayrıca sahada doğal olarak yetişen ve şifalı olduğu düşünülen aromatik bitki türleri bulunmaktadır. Söz konusu bitki türleri yayla döneminde toplanmaktadır. Toplanan bitkilerden kış çayı, marmelat, turşu, reçel gibi ürünler üretilmektedir. Fakat yaylacılar bu faaliyetten de gelir elde edememektedirler.

Foto 1: *Araştırma sahasında doğal yollarla yetişen nane ve dağ kekiği*

- Yayla yerleşmelerine yakın kesimlerde Ağustos başına kadar erimeden kalan kar kütleleri bulunmaktadır. Yaylalara elektrik hizmeti gelmeden önce hayvansal gıdaların üretimi ve saklanması aşamasında bu kar kütlelerinden faydalanılmaktaydı. Eski zamanlarda bu karlar köy yerleşmelerine kadar taşınıp, çeşitli amaçlarla kullanılmaktaydı. Ancak yaylalara elektrik alt yapısının ulaşmasıyla buzdolapları yaygınlaşmaya başlamış ve bu gelenek neredeyse son bulmuştur.

Çalışmayla ulaşılan sonuçlar, tespit edilen problemler ve çözüm önerileri şöyledir;

- Göle sahip olduğu doğal ortam koşullarıyla yaylacılık faaliyeti açısından son derece elverişli koşullara sahiptir. Ancak, pek çok ailenin yaylacılık faaliyetini geçimlik olarak yapması, hayvansal ürünlerin işlenmesi, depolanması gibi süreçleri yürütecek tesis sayısının yetersiz olması, üretilen ürünlerin sunulabileceği

pazar alanlarının yetersiz olması gibi olumsuz koşullardan dolayı yörede yaylacılık faaliyetinin ekonomik getirisi mevcut potansiyelin çok altındadır.

- Yöre halkının da üretimde aktif rol oynayabileceği tesisler kurulmalı, var olan tesislerin kapasite ve nitelikleri arttırılmalıdır. Yaylacılar ve yayla ürünlerini işleyen tesisler arasında işbirliği tesis edilmelidir. Aracıların elde ettiği yüksek karın üreticiye de yansıması için düzenlemeler yapılmalıdır. Yaylacılar ve tesisler kooperatifleşmeye ve birlikte yatırımlar yapmaya teşvik edilmelidir. Böylece yaylacılık faaliyeti açısından yüksek potansiyele sahip olan Göle'de yaylacılar ekonomik açıdan daha fazla kazanç elde edebilecek ve üretimde aktif rol oynayabileceklerdir.

Foto 2: *Yayla yerleşmelerine yakın yüksek kesimlerde 22 Temmuz tarihinde hala erimemiş olan küçük kar kütleleri*

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

- Yöredeki tıbbi ve aromatik bitkiler konunun uzmanları tarafından tespit edilmeli, yöre halkına söz konusu bitkilerden ekonomik anlamda nasıl faydalanacağı gösterilmelidir.

- Yörede süt verimi düşük olan hayvan ırkları beslenmektedir. Bunun yanında buzağıların gelişebilmesi amacıyla sütün bir miktarı sağılmayıp buzağılara ayrılmaktadır. Bu durumda süt verimi daha çok düşmektedir. Yörede hayvan hastalıklarına müdahale günümüzde de geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Bu tür müdahaleler hayvan kayıplarına sebep olabilmektedir. Yörede hayvan ırkları ıslah edilmeli, Yöre halkı hayvan

bakımı ve hastalıkları konusunda bilinçlendirilmelidir. Göle'de İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü bünyesinde ve özel olarak faaliyet gösteren veteriner sayısı arttırılmalıdır.

- Göle'de pek çok aile tarafından yapılan kaz yetiştiriciliği gibi alternatif ekonomik faaliyetlerin özendirilmesi ve geçimlik olmaktan ziyade profesyonel hale dönüştürülmesi gerekmektedir.

- Göle'de üretim yapan mandıra işletmeleri maliyetlerine bağlı olarak yaylacıların geleneksel yöntemlerle ürettiği ürünleri almayı tercih etmeyip, yaylacılardan işlenmemiş sütü daha ucuza alıp kendileri işlemeyi tercih etmektedirler. Yaylacılar ürettikleri ihtiyaç fazlası ürünleri küçük şarküterilere ya da yaz aylarında yaylalara gelen gurbetçilere düşük fiyatlarla satabilmektedirler.

- Ürünlerini sunabilecekleri pazar alanları bulamayan, depolama imkânları da kısıtlı olan yöre halkı ilçedeki mandıralara sütünü işlemeden satmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla yaylacılar bu faaliyetten yeteri kadar gelir elde edememektedirler. Sütün işlenmeden satılmasına bağlı olarak yayla meskenlerindeki aşhaneler boş kalmakta işlevi dışında kullanılmaya başlanmaktadır.

- Yörede mera alanlarında hayvan otlatan hayvan sahiplerinden köy muhtarları tırnak parası, çöp parası adı altında usule uygun olmayan yollarla para toplamaktadır. Yöre halkı her sene muhtarlara, muhtarın belirlediği miktarda ödemeler yapmaktadırlar. Bu durum yörede büyükbaş hayvancılığı ve hayvancılıkla bağlantılı yaylacılık faaliyetini olumsuz etkilemekte, yöre halkını zor duruma düşürmektedir.

- Yörede genç nüfusun iş bulmak ve eğitim almak amacıyla büyük şehirlere göç etmesiyle birlikte yörede yaylacılık faaliyetini devam ettirebilecek iş gücü eksikliği ortaya çıkmıştır. Bu durumda işgücü gerektiren yaylacılık faaliyetini gerçekleştiremeyen aileler hayvanlarını köylerde, ahırlarda beslemektedirler. Bu durum besi maliyetlerini artırmakta ve süt verimini düşürmektedir.

- Yörede eğitim seviyesi genel olarak düşüktür. Hayvancılık faaliyeti ekstansif yöntemlerle geleneksel olarak yapılmaktadır. İlçede Halk Eğitim Merkezi tarafından çeşitli kurslar düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle büyükbaş hayvancılık, kaz yetiştiriciliği, mandıracılık gibi konularda yöre halkının bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

- Günümüzde halkın refah düzeyinin yükselmesi, ulaşım koşullarının iyileşmesi gibi nedenlerle turizm faaliyetlerine katılanların sayısı artmaktadır. Yörenin kalkınabilmesi için reklam ve tanıtımların yapılması, buradaki geleneksel yaylacılık faaliyetleri görsel ve yazılı olarak paylaşılmalıdır. Karadeniz'deki bazı yaylalarda olduğu gibi şenlikler düzenlenmeli, en azından ilk etapta Ardahan merkez ve çevre illerde yaşayan insanların yöreyi ziyaret etmesi sağlanmalıdır.

- Yöreye özgü peynir türleri coğrafi işaretler gibi çeşitli statülerle koruma altına alınıp standartlaştırılmalıdır. Ürünlerin yapılış şekli, kullanılan malzemeler ve hazırlanma

teknikleri çeşitli belgeseller, yazılı eserlerle kayıt altına alınmalıdır. Bu sayede bu değerleri gelecek nesillere aktarmak mümkün olacaktır. Yörenin bu kültürel zenginliği sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak büyükbaş hayvancılık faaliyeti açısından yüksek potansiyele sahip olan Göle'de yöre halkı bu ekonomik faaliyetten yeteri kadar gelir elde edememektedir. Buna bağlı olarak göçler yaşanmakta, Göle ilçesi istenilen düzeyde gelişememektedir. Yaylacılara üretim ve pazarlamada aktif rol oynayabilecekleri ve her türlü hayvansal gıdaları üretebilecekleri nitelikli tesisler, ürettikleri ürünleri sunabilecekleri pazar alanları tahsis edilmelidir. Göle'de mevcut mandıra işletmelerinin kapasite ve nitelikleri arttırılmalı ve kooperatifleşme yoluna gidilmelidir. Böylece yörede yaylacılıktan elde edilen gelirin arttırılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ceylan, S. (1995). Ekonomik Fonksiyonları Yönünden Tipik Bir Tarım Kasabası Göle (Ardahan). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1 (1), 112-131.

Çelikoğlu, Ş., Atış, E. (2016). Rekreasyonel Dönüşüm Sürecinde Önemli Bir Yaylacılık Sahası: Gümeli Yaylaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 9 (42), 929-940.

Durmuş, E., Çağlıyan, A. (2009). Tunceli İli'nde Yaylacılık. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi.* 1 (8), 84-102.

Toroğlu, E., Kılınç N. (2008). Binboğa Dağlarında Yaylacılık. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, DOA Dergisi (Journal of DOA).* 14, 33-60.

KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİNİN YAYLA TURİZMİNE ETKİSİ: GİRESUN İLİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

THE EFFECT OF RURAL DEVELOPMENT SUPPORT ON PLATEAU TOURISM: AN EVALUATION ON GIRESUN PROVINCE

Hakan AKYURT[*]*, Hatun İŞLER*[**]

Özet

Turizm sektörü son yıllarda önemli yatırımlar yapılan, gelir ve istihdam sağlayan bir sektör olarak görülmektedir. Özellikle kırsal kalkınma amaçlı desteklerin turizm sektörü içinde payının arttığı ve yatırımların hız kazandığı bilinmektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ulusal ve uluslararası fonlardan yararlanarak sürdürülebilir ve AB standartlarına uygun inovatif girişimleri desteklemektedir. TKDK''nin Giresun ilinde desteklediği 16 adet alt sektörden birisi de "Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri" olduğu bilinmektedir. İlde yayla turizmine katkıda bulunan, kaliteli konaklama hizmetlerini ve yöresel lezzetleri Giresun'a gelen ziyaretçilere en iyi şekilde sunmaya çalışan TKDK desteği ile kurulmuş birçok turizm işletmesi bulunmaktadır. Bu çalışmada TKDK'nin Giresun ilinde gerçekleştirmiş olduğu destekler incelenerek konuyla ilgili kurum ve kuruluşların analizlerinden faydalanılmış olup konu hakkında literatür araştırılması yapılmış ve SWOT analiz tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmayla yayla turizmine yönelik kırsal kalkınma desteklerinin sunduğu fırsatları göstermek, yayla kırsalında yaşayan bireylerin bu fırsatlar hakkında bilinçlenmelerine katkıda bulunmak ve bölgenin kalkınmasına yönelik farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın kırsal kalkınma desteklerini almayı düşünen turizm işletmelerine ve akademik alanda kırsal kalkınma konusunu çalışmayı düşünen akademisyenlere katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar sözcükler: Giresun 1, kırsal kalkınma 2, yayla turizmi 3, TKDK 4

Abstract

The tourism sector is seen as a sector that has made significant investments in recent years,

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi/Bulancak Kadir Karabaş UBYO., hakan.akyurt@giresun.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6522-684X
[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekoturizm Rehberliği Anabilim Dalı, isler.hatun@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9065-1066

providing income and employment. It is known that the share of supports for rural development in the tourism sector has increased and investments have accelerated.The Agriculture and Rural Development Support Agency (TKDK) supports sustainable and innovative initiatives in line with EU standards by utilizing national and international funds. It is known that "Rural Tourism and Recreation Activities" is one of the 16 sub-sectors supported by the TKDK in Giresun. There are many tourism enterprises established in the province with the support of TKDK, which contributes to the plateau tourism and tries to provide quality accommodation services and local delicacies to the visitors coming to Giresun in the best way.In this study, the supports provided by TKDK in Giresun province were analyzed and the relevant institutions and organizations were analyzed, literature was searched and SWOT analysis technique was used. In this context, the study aimed to show the opportunities provided by rural development supports for plateau tourism, to contribute to the awareness of the people living in plateau rural areas and to raise awareness for the development of the region. This study is expected to contribute to tourism enterprises considering rural development support and to academicians considering academic development in rural areas.

Keywords: Giresun1, rural development 2, plateau tourism 3, TKDK 4

Giriş

Günümüzde küreselleşmeyle ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerin turizm sektörüne yansımaları olumlu yöndedir. Bu kapsamda uluslar kalkınma politikalarını uluslararası antlaşmalarla geleceğe daha emin adımlar atmayı planlamıştır. Türkiye'de Avrupa Birliği üyelik sürecinde diğer aday ülkeler gibi ortak stratejilerde yer almaktadır. Yaşanabilir çevre bilincinin oluşmasını destekleyen, kent ile kırsal arasındaki ayrımın en aza indirmeyi hedefleyen ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını Avrupa Birliği IPARD programıyla gerçekleştirmektedir. Türkiye'de IPARD programı kapsamında desteklenen kırk iki ilden birisi de Giresun'dur. Kırsal kalkınma destekleri, illere birçok alanda yatırım yapma ve istihdam alanı sağlayan bir yapıya sahiptir. Doğru olarak bu destekler kullanıldığı takdirde, illere önemli katkılar sağlamaktadır. Bu desteklerin verildiği sektörlerden biri de turizm sektörüdür. Giresun ilindeki mevcut yayla ve doğal alanlar düşünüldüğünde, kırsal kalkınma desteklerinden faydalanması muhtemel olan başlıca iller arasında olmaktadır. Kırsal kalkınma desteklerinin Giresun ilinde sadece yayla ve doğal alanlarda değil şehir merkezinde de kullanıldığı görülmektedir.

Giresun'da Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri içerisinde değerlendire bileceğimiz yaylalar, flora ve faunasının yanında doğal ve kültürel unsurlarıyla önemli fırsatlar sunmaktadır. Giresun ilinde 400'e yakın yayla bulunmaktadır. Kümbet yaylası, Bektaş yaylası, Kulakkaya yaylası ve Sis Dağı yaylası Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm merkezi ilan edilmiştir. Giresun yaylaları sunduğu rekreasyon faaliyetleri, eşsiz destinasyonlarıyla hem ulusal hem de uluslararası turizm potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda Giresun ili yaylalarının kırsal turizm açısından elverişli olması, yaylalarda doğal güzelliklerin bozulmamış olması kırsal turizme yönelik doğa yürüyüşleri, ata binme, foto safari gibi faaliyetlerle gelen ziyaretçilere birçok fırsat sunmaktadır. IPARD programı kapsamında bu fırsatların ne derecede farkında olunduğu, kırsal kalkınma desteklerinden

yararlanan projelerin yayla turizminin kalkınmasına yönelik nasıl rol oynadığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu çalışmayla Giresun ilinde kırsal kalkınma desteklerinin yayla turizmine sağladığı katkılar incelenmiş, kuramsal çerçevede kırsal alan, kırsal kalkınma, kırsal kalkınma destekleri, kırsal turizm ve yayla turizmi kavramları incelenerek literatür araştırması yapılmıştır. Kırsal kalkınma desteği ile yaylalara kurulmuş işletmeler hakkında TKDK'nin analiz ve bilgilerinden yararlanılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda SWOT analizi uygulanmıştır.

1. Temel Kavramlar ve Kırsal Kalkınma Destekleri

1.1. Kırsal Alan ve Kırsal Kalkınma Kavramları

Kırsal alan kavramını tanımlamak için kentsel ve kırsal ayrımını ortaya koyabilmek gerekmektedir. Kırsalın ve kentselin özellikleri birbirinden ayırmada ekolojik, ekonomik ve sosyal unsurlara göre değerlendirme yapılmalıdır. Bu unsurlar açısından kırsal alanlar; genellikle tarım ve ormancılık için kullanılan, kamu hizmetinin tam olarak götürülmediği, üretim modelinin otantik içerikli olduğu, geleneksel yaşamın sürdürüldüğü düşük gelirli küçük yerleşim alanlarıdır (Kuşat, 2014, s. 67). Bu alanlarda doğada bulunan unsurların ekonomik bir değer haline getirilmesi alanın kalkınmasına ve sosyo-ekonomik yönden gelişmesine imkân tanıyacaktır (Kızılaslan & Ünal, 2014, s. 46).

Kırsal alanların; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel açıdan kalkınmasına yönelik kırsal turizmin önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları; kırsal bölgelerde alt yapı eksikliklerinin giderilmesi, kırsalda yaşayan insanların refah durumlarının iyileştirmesi ve istihdam olanaklarının artırılması, kırsalda turizmin gelişmesiyle birlikte insanların ekonomik kazanç sağlaması bunların yanı sıra kırsal alanlarda kadınlarında iş hayatında aktif rol alması gibi faktörler sıralanabilir (Özkan, 2007, s. 84).

Kırsal Kalkınma; tarım ve tarım dışı faaliyetlerin geliştirilmesi, kırsal alanlarda yaşayan bireylerin refah seviyelerinin arttırılması, kent ve kır arasında gelişmişlik düzeyinin farkının azaltılması gibi görevleri üstlenen kavramdır (Avcı, 2019, s. 274). En kullanılan tanımı ise kırsal alanda yaşayan insanların ekonomik ve sosyal kültürel anlamda yaşam standartlarının iyileştirilmesidir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Bir diğer tanımda ise kırsal kalkınma, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin sosyal kültürel ve ekonomik yönden gelişmesine katkıda bulunan, kırsal alanlarda adalet ilkelerini esas alan, kaynakların daha verimli kullanması sağlanarak yaşam kalitesinin artırılmasına olanak sağlayan, kırsal alanlarda altyapı koşullarının iyileştirilmesi ve daha sağlıklı beslenmenin oluşturulmasına destek olan, şehir ve kırsal arasındaki farklılıkların azaltılması kırsal alanların da gelişmişlik düzeyinin arttırılmasına önem verir (DPT, 2000). Ayrıca kırsalda yaşayan bireylerin orada sürekli ikame etmesiyle kırdan kente göç durumunun önlenmesine katkı sağlamaktadır.

Kırsal kalkınma, yalnızca tarıma dayalı üretim anlayışı ve kırsal alanlarda yaşayan bireylerin refah düzeylerinin artmasını sağlamak değil aynı zamanda üretim sürecinde nitelikli ürün ortaya çıkarılması, çevreye duyarlı ve çevreyi koruyan üretim anlayışının olması ve tarım dışında da üretim yapılarak ürün yelpazesinin genişletilmesi, alt yapı eksikliklerinin de giderilmesiyle geniş bir anlamda kalkınma olmalıdır (Bakırcı, 2007).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığının on birinci kalkınma planında kırsal kalkınmanın amacı "*Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaçtır"* olarak verilmiştir (SBB, 2019, s. 180).

Kırsal kalkınmanın temel amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kırsal bölgelerin devamlılığının sağlanması
- Kırsal alanlarla kent arasındaki gelişmişlik farklarının en az seviyeye indirilmesi
- Kullanılan kaynakların doğaya zarar verilmeden kullanılması
- Kırsal alanlarda yaşayan toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi
- Kırsal yaşam koşullarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır (Kaypak, 2012, s.18).

1.2. Kırsal Kalkınma Destekleri, İPARD

Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık süreci içerisinde ''Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisini'' gerçekleştirmek üzere Tarım ve Ormancılık Bakanlığının ilgili kuruluşu olan Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) görevlendirilmiştir. TKDK kırsalda karşılaşılan sorunlar için yenilikçi çözümler sunmakta ve bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik çalışmalar yürütmektedir.

TKDK desteklerini, AB'nin Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)'nın 5. Bileşeni olan Kırsal Kalkınma (Instrument for Pre Accession - Rural Development - IPARD) Programı kapsamında sürdürülen faaliyetler oluşturmaktadır.

"IPARD desteğinin 2014-2020 dönemini içeren çok yıllı "Kırsal Kalkınma Programı" çerçevesinde uygulanması gerekmektedir. Bu süreçte Avrupa Birliği Komisyonu ve Türkiye tarafından birlikte finanse edilecek destek programları uygulanacaktır" (Zengin & Savgın, 2016, s. 89).

TKDK tarafınca, IPARD programı Giresun'unda içerisinde olduğu toplamda 42 ili (Tablo 1) kapsamaktadır (TKDK, 2019a, s.8).

Tablo 1. *IPARD programına başvuru yapabilecek 42 il (TKDK, 2019a: 8).*

1.Afyonkarahisar	8.Balıkesir	15.Diyarbakır	22.Kahramanmaraş	29.Manisa	36.Şanlıurfa
2.Ağrı	9.Burdur	16.Elazığ	23.Karaman	30. Mardin	37. Sivas
3.Amasya	10.Bursa	17.Erzincan	24. Kars	31. Mersin	38. Tokat
4.Aksaray	11.Çanakkale	18.Erzurum	25. Kastamonu	32. Muş	39. Trabzon
5.Ankara	12.Çankırı	19.*Giresun*	26. Konya	33.Nevşehir	40. Uşak
6.Ardahan	13.Çorum	20. Hatay	27. Kütahya	34.Ordu	41. Van
7.Aydın	14.Denizli	21. Isparta	28. Malatya	35. Samsun	42. Yozgat

IPARD desteklerinin AB'ye katılım sürecinde Türkiye'ye sağladığı fırsatlar aşağıda verilen konularda belirtilmiştir. Bunlar:

- Mali desteğin sağlanmasıyla sürdürebilir büyümeyi,
- Kaynakların verimli kullanımı ve çevreye duyarlı enerji kaynakları kullanımının yaygınlaşmasını sağlamayı,
- Doğanın korunması ile ilgili AB standartları ile uyum içinde olmayı,
- Kırsal alanlarda yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve bölgeler arasındaki adaletsizliği gidermeyi,
- Yeni iş imkânları yaratılmak ve kırsal alanların da mali yönden gelişmesini sağlayarak göçün oluşmasını engellemeyi hedefler (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019, s.2).

IPARD kapsamında 16 tane alt sektör desteklenmektedir. Bu sektörlerin en önemlilerinden biri de kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleridir. Çünkü, Türkiye Turizm Strateji Planı 2023'ün hedefleri arasında kırsal turizm de yer almaktadır. Arkeolojik, tarihî ve doğal kaynaklarının yanı sıra, yerel özellikleri ve kırsal turistik mekânlarıyla Türkiye kırsal turizme elverişlidir. Fakat istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir. Günümüzde değişen ziyaretçi talepleriyle Türkiye'nin kırsal kalkınmasında turizmin kayda değer katkıları olabilir. Türkiye'nin kırsal turizmine yönelik değerlerinin tanıtması ve bahsi geçen yerlerdeki altyapının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yeni işletmeler kurulmalı, mevcut işletmeler yenilenmeli ve imkânları geliştirmelidir (TKDK, 2019b, s. 28). ''Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetler'' başlığı altında gerçekleşecek yatırımların, başvuru sahibine bakılmaksızın kırsal alanda olması, konaklama tesisine yönelik yatırımlarda nihai ödeme talebine kadar, "Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik" uyarınca belgelendirilmesi ve işletmenin kapasitesi maksimum 25 oda olması gerekmektedir. Yeme-içme tesislerinde başvuru yapılacakların ise 5996 sayılı Gıda Kanununca belirlenmiş sertifikalara sahip olması gerekmektedir ve yeni tesislerde bu işlemleri nihai ödeme talebine kadar hazırlaması gerekmektedir (TKDK, 2019a, s.12).

1.3. Kırsal Turizm ve Yayla Turizmi

Kırsal turizm: Bireylerin kent yaşamından uzaklaşarak kırsal alanları ziyaret ettikleri, kırsalda üretilen mal ve hizmetleri tükettikleri ve geçici olarak konakladıkları turizm türüdür (Albayrak, 2013).

"Kırsal turizm, günümüzde tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu yörelerde tarım faaliyetlerinin yanı sıra turizm sektörüne bağlı olarak gelişen yeni bir turizm çeşididir. Gerçekleştirildiği alana göre çiftlik turizmi, köy turizmi, yayla turizmi, tarım turizmi gibi farklı isimlerle de anılan kırsal turizm kavramını açıklamak için birçok farklı tanım oluşturulmuştur'' (Çeken vd. 2012, s. 12).

Soykan'a (2013) göre kırsal turizmi, kırsal yerleşim alanları ile doğal kaynakları içinde barındıran turizm çeşidi olarak tanımlamakta ve özelliklerini şöyle açıklamaktadır:

- Her mevsim yapılabilen bir turizm çeşididir.
- Kırsal turizmin turist profili ve potansiyeli farklıdır.
- Doğal çevreyi ve kültürel değerleri korumaya çalışır.
- Kırsal turizmde sürdürülebilirlik anlayışı hâkimdir.
- Turizmin coğrafi olarak dağılımında denge unsurudur.
- Birçok turizm türü ile etkileşim halinde olabilir.
- Kırsal turizmde yapılan faaliyetler kendi özgüdür.
- Kırsal turizm bir ülkenin tanıtım ve pazarlanmasında önemli bir yere sahiptir.

"Kırsal turizme dünyada olduğu gibi ülkemizde de her geçen gün ilgi artmakta ve yeni yatırımcılar bu alanda faaliyet göstermeye başlamaktadır. Günümüzde kırsal alanlarda yapılan faaliyetler sadece tarım faaliyetleri olmaktan çıkarak çeşitlenmiştir. Turizm faaliyetleri yerel halka ekonomik katkı sağlaması, yöresel değerlerin ve kültürel özelliklerin tanıtılması ve korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda Kalkınma ajansları tarafından da destek kapsamına alınan kırsal turizm faaliyetleri Katılım Öncesi AB Fonları tarafından desteklenmektedir" (Zengin & Savgın, 2016, s. 88).

Kırsal turizm faaliyetlerin gerçekleştiği kırsal alanları yayla, orman, piknik alanları, organik pazar, el değmemiş doğa oluşturmaktadır. Kırsal turizm faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için turizm hizmetlerine uygun sistemlerin oluşturulması gerekmektedir (Dursun v.d., 2017, s. 1). Turizm anlayışının değişmesiyle kırsal turizme olan talep artmış toplumların yaşayış biçimleri, yöresel lezzetleri, el sanatları gibi unsurlar ziyaretçilerin ilgisini çekmiş ve kırsal alanlar gelişime açık hale gelmiştir (Avcıkurt & Köroğlu, 2008).

Kırsal turizm hem tarımsal faaliyetlerin yapıldığı hem de insanların dinlenerek kendilerine zaman ayırdıkları farklı turizm türlerini içinde barındıran turizm türüdür. Türkiye'de kırsal turizm kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör tarafından desteklenmektedir. Kırsal turizmin çeşidi olan yayla turizmini geliştirmek adına, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1990 yılında "yayla turizmi projesi" başlatılmış ve proje doğrultusunda Karadeniz Bölgesi ve Toroslarda yer alan 26 yaylanın turizm merkezi haline getirilmesi amaçlamıştır (Dursun vd. 2017, s.3).

"Yayla" kelimesi dağlarda yüksek rakımlı düzlükler için kullanılmaktadır. Flora ve fauna çeşitliliğiyle Doğu Karadeniz Bölgesi en zengin yayla potansiyeline sahiptir. Günümüzde şehir hayatından uzaklaşmak isteyen insanlara eşsiz doğal güzelliklere sahip olan yaylalar farklı etkinlikleri içerisinde bulunduran turizm imkânlarıyla cazibe merkezi haline gelmektedir (Kozak vd. 2018, s.36). Yayla turizminin tercih sebeplerinden biri de yaz sıcaklarından bunalan bireylerin nem oranı düşük olan serin yaylalarda konaklama ve temiz hava, doğal güzellik, yayla kültürü ve yaşayışını yaşamak istemesidir (Çeken, 2016, s. 154).

Türkiye'nin coğrafi koşulları göz önüne alındığında dağlık arazilerin fazla olması, insanların yayla kültürünün bilincinde olması, yayla faaliyetlerinin birçok bölgede yapılması yayla turizminin gelişmesi için önemli bir unsurdur. Kullanım amaçlarına göre yaylalar bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Doğu Karadeniz bölgesinde yaşayan insanlar genellikle hayvanlarını otlatmak, kışlık ihtiyaçlarını gidermek için yaylalara giderken son zamanlarda ise yaylalara turizm etkinlerine katılmak, dinlenmek, iyi vakit geçirmek için gitmektedirler. Bölge yayla turizmi açısından değerlendirildiğinde bitki örtüsünün çeşitli olması, doğa ve dağ yürüyüşlerine uygun koşulların bulunması, şelale ve akarsular bakımından güzelliklere sahip olması temiz havanın da etkisi bölgeyi cazibe merkezi haline getirmektedir (Albayrak, 2013, s.150).

Yayla turizmi için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca belirlenen amaçlar aşağıda verilmiştir:

- Kırsal alanlarda yaşayan insanların turizm gelirlerinden faydalanmalı,
- Yayla turizminin devamlılığının sağlanması ve ürün çeşitliliği genişletilmeli,
- Yayla turizmine uygun turist profiline önem verilmeli,
- Yaylaların cazibe merkezi haline gelmesi için yatırımcıların dikkatinin çekilmesi hedeflenmektedir (https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11532/yayla-turizmi.html,2019).

Yayla turizmine yönelik özellikler aşağıda verilen şekilde sıralanabilir: (Albayrak, 2013, s.149).

- Yayla turizmine katılan ziyaretçiler yalnız başına ziyaret etmek yerine genelde kalabalık arkadaş grupları, aile gibi toplulukla seyahat eden bireylerden oluşur.
- Yayla turizmine katılan ziyaretçilerin konaklama zamanları diğer turizm çeşitlerine göre daha uzun bir süreye yayılır.
- Yayla turizmi ziyaretçileri seyahat planlarını önceden planlamazlar.

- Yayla turizminin turist profili farklı öğrenim seviyeleri ve her yaş grubu insanlardan oluşabilir.
- Yayla turizminin şehrin kalabalığından uzaklaşmak isteyen insanlara doğanın içinde yaşam sunması ve bölgede yaşayan insanların misafirperver olması bölgeye olan talebi daha da artırmaktadır.

Yayla turizminin gelişmesi doğrultusunda bazı olumsuz çevre koşullarını önlemek amacıyla gereken önlemler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Yaylalarda yaşayan insanların yaşayış biçimleri engellenmemelidir,
- Bölgenin geleneksel dokusu ve kültürel değerleri korunmalı, çarpık yapılaşma engellenmeli, bölgenin yerel dokusuna uygun projeler yapılmalıdır,
- Gerekli alt yapı eksiklikleri giderilmelidir,
- Taşıma kapasitesinin üzerine çıkılmamalı ve çevre kirliliği oluşturulmamalıdır,
- Yaylalarda geleneksel yaşam biçimi devam ettirilmeli ve el sanatlarına verilen önem artırılmalıdır,
- Yayla turizmiFnin geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalarda bölge halkının da desteği alınmalıdır,
- Yaylalarda yapılan aktivitelerde çevre kirliliğini engellemek amacıyla mahalli yönetimlere önemli görevler düşmektedir (Erdoğan, 2003, s. 122-123).

Yöntem

Çalışmada TKDK'nin IPARD kapsamında desteklediği 16 tane alt sektörden ''Kırsal Turizm ve Rekreasyon faaliyetleri'' başlığı altında Giresun ilinde gerçekleştirdiği çalışmaların yayla turizmine etkileri incelenmiştir.

Bu kapsamda kırsal kalkınma desteklerinin Giresun ilinde yayla turizmine yönelik olarak güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymaya çalışılmış, söz konusu fırsat ve tehditlere dikkat çekilmiştir. Bu çalışmayla yayla turizmine yönelik kırsal kalkınma desteklerinin sunduğu fırsatları göstermek, yayla kırsalında yaşayan bireylerin bu fırsatlar hakkında bilinçlenmelerine katkıda bulunmak ve bölgenin kalkınmasına yönelik farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Yayla turizmine yönelik desteklerin geliştirilmesi ve tanıtılması, bölgede gerçekleşen turizm faaliyetlerinin güçlendirilmesi, bölgenin sosyal, ekonomik açıdan kalkınması ve kırsal alanda yaşayan insanlara istihdam oluşturulması açısından önemlidir.

Bu çalışmada TKDK'nin Giresun ilinde gerçekleştirmiş olduğu destekler incelenerek konuyla ilgili kurum ve kuruluşların analizlerinden faydalanılmış olup konu hakkında literatür araştırılması yapılmış ve Giresun ili kamu ve özel turizm yöneticileri üzerinde SWOT analiz tekniği kullanılmıştır.

Bulgular

Bugüne kadar Giresun ili TKDK'den toplamda 10.690.042,87 Avro destek almıştır. Bu destekleri aşağıda şekilde gösterildiği gibi %31,2'si yani 3.336.941,10 Avro'su kırsal turizm kapsamında kullanılmıştır (Şekil 1).

Giresun ili TKDK kırsal turizm desteklerinin %28,5'lik kısmını ise (951.154,63 Avro) yayla turizmine doğrudan etkisi olan tesisler oluşturmaktadır (Şekil 2).

Şekil 1. *Giresun TKDK Destekleri*

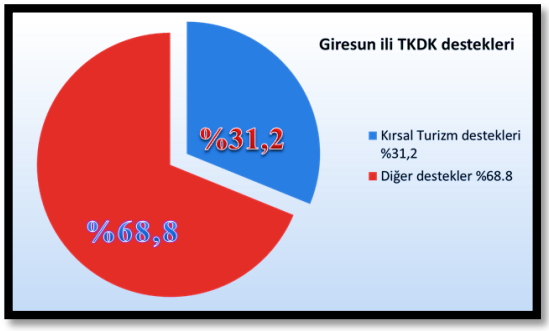

Şekil 2. *TKDK Kırsal Turizm Destekleri*

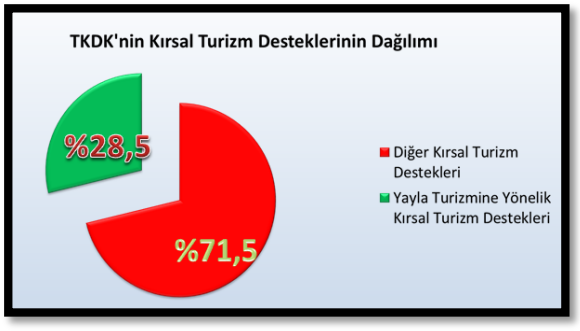

IPARD1 - 9. Çağrı döneminde Giresun ili 2013 yılında ilk kez destek almıştır. Bu destek kırsal turizm alanında gerçekleşmiş olup doğrudan yayla turizm yönelik olarak gerçekleşmiştir. Destek miktarı 178.745,81 Avrodur. IPARD1 - 11. Çağrı döneminde aynı proje ek olarak 157.819,45 Avroluk destek almıştır. Fakat proje desteği turizm işletme belgesi alamaması nedeniyle tamamlanamamıştır.

IPARD1 - 10. Çağrı döneminde Giresun ili Kümbet Yaylasında Sena Otel için restorasyon ve otelin geliştirilmesi için 71.989,48 Avro destek sağlanmıştır.

Resim 1. *Sena Otel proje otelinin görseli (Sanal 1)*

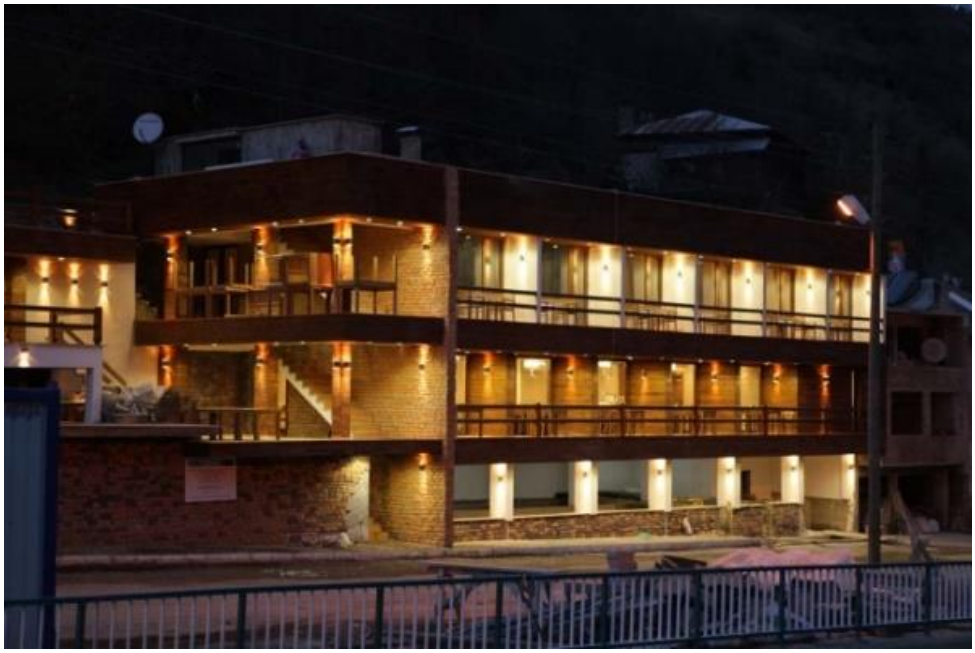

IPARD1 - 11. Çağrı döneminde Giresun ili Sağrak Gölü Yaylasında gerçekleşen kırsal turizm faaliyetlerine yönelik restoran otel projesi için 51.470,35 Avro destek sağlanmıştır.

Resim 2. *Yadigâr Coşkun Restoran Otel projesi görseli (Sanal 2)*

IPARD1 - 12. Çağrı döneminde ise Giresun ili Kümbet gerçekleşen proje için 248.204,49 Avro destek sağlanmıştır.

Resim 3. *Atlas Turistik Otel projesi görseli (Sanal 3)*

IPARD1- 13. Çağrı döneminde ise Giresun ili Tamzara kırsalında gerçekleşen proje için 242.925,05 Avro destek sağlanmıştır.

Resim 4. *Tamzara Butik otel ve Restoran projesi görseli (Sanal 4)*

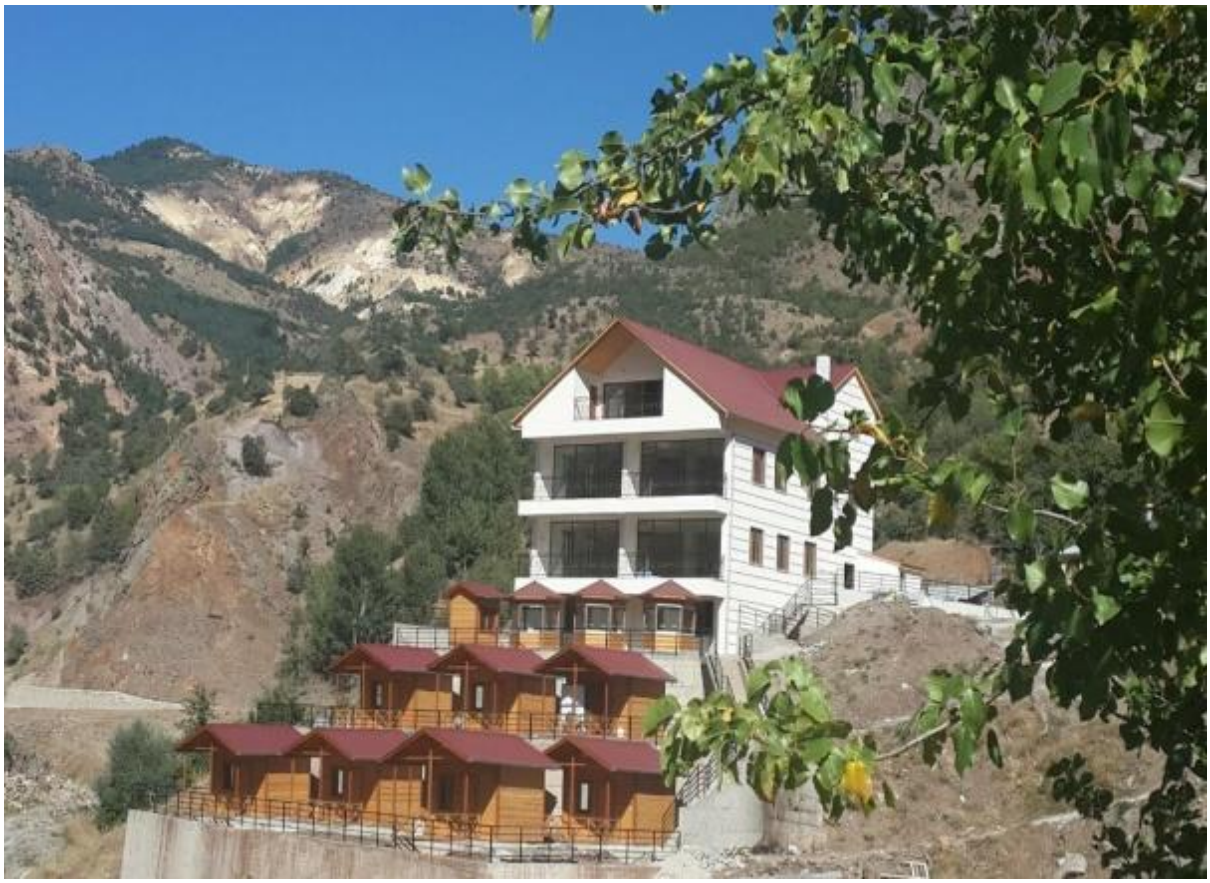

Tablo 2. *Giresun İlinde Kırsal Turizm Kapsamında TKDK'nin IPARD Destekleri*

Çağrı Dönemi	*Faydalanıcının Adı*	*Yatırımın Adı*	*Tkdk Desteği (Avro)*
15. ÇAĞRI DÖNEMİNDE İMZALANAN SÖZLEŞMELER	AHMET SARICA	ALPINA BALIK RESTORAN	250.000,00
13. ÇAĞRI DÖNEMİNDE İMZALANAN SÖZLEŞMELER	MUHAMMED TORUNOĞLU	TORUNOĞLU RESTORAN	235813,22
	SEZAİ ŞENOL	*TAMZARA BUTIK OTEL VE RESTORAN*	242925,05
	BIÇAKÇILAR KERESTECILIK İNŞAAT VE TICARET LTD. ŞTI.	KEŞAP APART OTEL	248281,56
	BAYRAM YILDIZ	GÖRELE'NIN BAYRAMI	246697,32
	MUSTAFA YILMAZ	ASTERIA GARDEN & SPA HOTEL	243990,99
	HAMIT KARAOĞLANOĞLU	GRAND RAVZA HOTEL	246646,77
	MUSTAFA KARAKAYA	EĞRICE SAHIL OTEL	250000,00
12. ÇAĞRI DÖNEMİNDE İMZALANAN SÖZLEŞMELER	ÇAVUŞLU DENİZ GIDA PETROL ÜRÜNLERİ İNŞAAT TURİZM SANAYİ TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	DENİZ OTEL	250.000,00
	ATLAS TURİSTİK OTELLERİ İŞLETMESİ ANONİM ŞİRKETİ	*ATLAS TURİSTİK OTEL PROJESİ*	248.204,49
	MUSTAFA KILIÇ	CİNAĞA NIN YERİ	244.277,46
11. ÇAĞRI DÖNEMİNDE İMZALANAN SÖZLEŞMELER	BAL GAYRİMENKUL YATIRIM İNŞAAT TURİZM AKARYAKIT SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	BAL 19 YATAKLI BUTİK OTEL	170.079,15
	VADİ KENT İNŞAAT TAAHHÜT TURİZM SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	*GİRESUN'UN YENİ SOLUĞU BUNGALOV EVLER*	157.819,45
	YADİGAR COŞKUN	*RESTORAN OTEL PROJESİ*	*51.470,35*
10. ÇAĞRI DÖNEMİNDE İMZALANAN SÖZLEŞMELER	*SENA OTELCİLİK İNŞAAT TAAHHÜT TURİZM ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİ TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ*	*KIRSAL TURİZM TAMAMLAMA YATIRIMI*	71.989,48
9. ÇAĞRI DÖNEMİNDE İMZALANAN SÖZLEŞME	*VADİ KENT İNŞAAT TAAHHÜT TURİZM SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ*	*GİRESUN'UN YENİ SOLUĞU BUNGALOV EVLER*	178.745,81
TOPLAM DESTEK MİKTARI			**3.336.941,10**
Yayla Turizmine Doğrudan Etkisi Olan Tesislere Yönelik Destek Miktarı			***951.154,63***

Tablo 3. *Giresun'da Yayla Turizminin Kırsal Kalkınma Destekleri Açısından SWOT Analizi*

Güçlü Yönleri:	**Zayıf Yönleri:**
• Bozulmamış doğaya ve zengin flora ve faunaya sahip olması • Kırsalda yaşayan bireylerin misafirperver oluşu • Kamu katkısı • Tarihi ve kültürel mirası içinde barındırması • Desteklerden yararlanmak isteyen girişimcilere TKDK tarafından eğitimler verilmesi • Yayla turizmine ulaşım güzergâhı üzerinde akarsu, şelale ve tabiat parkları gibi eşsiz güzelliklere sahip olması	• Kırsal turizm ve yayla turizmine yönelik destekler hakkında bilgi yetersizliği • Söz konusu desteklerden yararlanmak isteyen yatırımcıların azlığı • Bölgede yer alan sivil toplum kuruluşlarının bölge halkını destekler hakkında bilinçlendirme faaliyetlerine katılmaması • Yatırımcıların kırsal turizm sektörüne tedirgin yaklaşması • Kırsal alanlarda nüfusun azalması • Altyapı hizmetlerinin yetersizliği Yaylada yapılan mimari yapıların geleneksel dokuya uygun inşa edilmemesi
Fırsatlar:	**Tehditler:**
• Kırsalda yaşayan halkın sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlaması • Alt yapı eksikliklerinin giderilmesi • İstihdamın arttırılması ve kentlere göçün önlenmesi • Kültürel değerlerin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması • Yaylada gerçekleşen turizm faaliyetlerini tüm yıla dağılabilmesi • Yaylada yaşatılan el sanatlarını ve lezzetlerinin turistik ürün haline getirilerek kimlikleştirilmesi • Doğaya duyarlı sistemlerin geliştirilmesi ve toplumun çevre bilincinin oluşturulması	• Doğal alanların tahribinden kaynaklanan çevre sorunları • Taşıma kapasitesinin aşılması sonucu çevre kirliği oluşması • Harcamalarda kullanılan desteklerin doğru kullanılmaması sonucu kaynak israfı • Yaylada sürdürülen geleneksel üretimin azalması İstihdam olanakların dönemlik olması

Sonuç ve Öneriler

Kırsal kalkınma destekleri, kırsal turizm türü olan yayla turizmi açısından değerlendirildiğinde kırsal alanların gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Kırsal alanların kalkınmasına yönelik yapılan çalışmalar; yerel ekonominin güçlenmesini ve bölgede yaşayan insanların refah durumunun iyileşmesine olanak sağlamıştır. Kırsal alanlarda yaşayan insanların sadece sosyal ve kültürel anlamda gelişmeleri değil aynı zamanda ekonomik anlamda kalkınmalarını da destekler.

Yayla turizminden elde edilen gelirler yerel ekonomiye fayda sağlayarak çarpan etkisi yaratıp kırsal bölgenin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Yaylada üretilen ürünlerin yaylada kırsal kalkınma destekleri ile kurulan otel, restoran gibi işletmelerde tüketilmesiyle elde edilen kazancın da yaylada kalarak yerel ekonomiye katkı sağlaması, istihdam ve iş olanaklarını artması kırsal kalkınma destekleri ile yayla turizmi ivme kazanarak gelişme göstermektedir.

Avrupa Birliği (AB) adaylık sürecinde olan Türkiye, uyum süreci AB'nin fonlarından yararlanarak kırsal kalkınma politikasına yön vermiştir. "Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisini'' gerçekleştirmek üzere TKDK aracılıyla gerçekleştirilen Kırsal Kalkınma Programı IPARD Giresun ilinde bugüne kadar birçok proje desteği almıştır. IPARD programı kapsamında ilk alınan destek 2013 yılında ''Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri'' kapsamında yayla turizminin kalkınmasına yönelik alınmıştır. Bu da Giresun ilinde yayla turizminin geliştirilmesi adına önemli bir adım olduğunu göstermektedir.

IPARD programı desteklerinin hedefleri ile yayla turizminin hedefleri örtüşmektedir. Yaylalar bozulmamış doğaya, zengin bir flora ve faunaya sahiptir. Kırsal kalkınmaya yönelik destekler de çevreye duyarlı yayla turizmine ve rekreasyon faaliyetlerine destek olmaktadır. Dağ bisikleti, rafting, doğa yürüyüşleri, at biniciliği, turistik açık alan aktivitelerinin yatırımlarına aynı zamanda yenilenebilir enerji üretimi için gereken makine vb. ihtiyaçlara da destek sağlanmaktadır. Yaylalarda turizminde doğal güzelliklerin bozulmaması korunması esas alınmıştır. Kırsal kalkınma destekleri de doğal kaynakların etkin kullanılmasına, kaynakların bilinçsiz tüketilmemesi geri dönüşüm yoluyla değerlendirilmesine yönelik yatırımlara destek olmaktadır. Yayla turizminin devamlılığının sağlanmasıyla göçlerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kırsal kalkınma destekleriyle kurulan işletmelerin de sürdürebilir olması gerekmektedir. Belirlenen sürelerde devamlılık sağlayamayan işletmeler aldıkları destekleri geri ödemek zorundadır.

Giresun ilinde TKDK belirli periyotlara Kırsal Kalkınma Programı IPARD hakkında projelerin tanıtımın yapılması ve yaygınlaştırılması için uzman kişiler tarafından eğitimler düzenlemektedir. Destek projelerinin çoğaltılması için önemli çabalar sarf edilmesine rağmen Giresun kırsalında desteklerle kurulmuş işletme sayısı istenilen seviyede değildir. Giresun ilinde çok sayıda yayla olmasına rağmen şu ana kadar kırsal alanlarda yapılan işletmeler üç yaylada faaliyet göstermektedir.

Bu araştırma sonucunda kırsal kalkınma desteklerinin Giresun ilinde yayla turizmine katkısına yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur:

- Giresun ilinde yayla turizminin geliştirilmesi ve tanıtılması için kitle iletişim araçlarından özellikle sosyal medyada tanıtım, reklam ve pazarlama stratejileri ile doğal güzelliklerin farkına varılması sağlanmalı ve doğada yapılan aktiviteler daha da cazip hale gelebilir.
- Giresun'da yaylalarda eko çiftlikler kurularak doğal ürünlerden gelir elde edilebilir ayrıca Tatuta projesi de uygulanabilir.
- Giresun yaylaları gastronomi özellikleriyle eşsiz lezzetler sunmaktadır. Yaylalarda yöresel lezzet şenlikleri yapılarak yörenin mutfak kültürü tanıtılıp cazibe merkezi haline getirilebilir.
- Giresun'a özgü ürünler coğrafi işaretle tescillenebilir. Tamzara dokuması, sepet ve hasır örme, kilim dokuma gibi el emeği ürünlerin satışı yapılabilir, bu ürünlerin pazarlama ve tanıtımlarının yapılmasıyla daha geniş kitlelere ulaşabilir. Yöresel el sanatları ve gelenekler gelecek kuşaklara aktarılabilir.
- Sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler iş birliği yaparak destekler hakkında bölge halkı bilgilendirilmeli yapılan örnek projelerle yatırımcılar teşvik edilmelidir.

- Alternatif turizm etkinlikleri macera parkurları, zipline, kayak gibi etkinliklere de yer verilebilir.
- Giresun ilinde kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumlarının da iştiraki ile oluşturulmuş detaylı bir kırsal turizm planı oluşturulabilir.
- Yayla kırsalında yaşayan kadınlar turizm işletmelerinde çalışarak sosyal haklardan yararlanabilir.
- Altyapı eksikliklerinin giderilmesiyle yayla turizmi olanakları arttırılabilir.

KAYNAKÇA

Albayrak, A. (2013). *Alternatif turizm*. Ankara: Detay yayıncılık.

Avcı, M. (2019). Kırsal kalkınma. Orhan İçöz ve Muzaffer Uysal (Ed.), *Türkiye Ansiklopedisi* (274). Ankara: Detay yayıncılık.

Avcıkurt, C., ve Köroğlu, Ö. (2008). Kırsal turizm. C. Avcıkurt ve N. Hacıoğlu (Ed.) *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (ss. 61-83). Ankara: Nobel kitapevi.

Bakırcı, M. (2007). *Türkiye'de kırsal kalkınma: kavramlar-politikalar-uygulamalar*.

Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çeken, H. (2016). *Sürdürülebilir turizm: temel kavramlar ve ilkeler.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Çeken, H., Dalgın, T. & Çakır, N. (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2*(2), 11-16.

DPT. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı*. Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Dursun, C., Demiral, M., Zengin, B. ve Batman, O. (2017). 2023 Türkiye turizm stratejisi kapsamında kırsal turizmin değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 1* (1), 1-5.

Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko)turizm*. Ankara: Genel Yayın ve Dağıtım.

Ipard Programı Yatırımcı Rehberi. (2019). *Ipard programı amacı*, https://ipard.tarim.gov.tr/Content/tedbirkitap.pdf, (Erişim tarihi: 15.10.2019).

Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 11-29.

Kızılaslan, N. ve Ünal, T. (2014). Tokat İlinin ekoturizm/kırsal turizm potansiyeli ve swot analizi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 9*, 45-61.

Kozak, N., Kozak, M.A. & Kozak, M., (2018). *Genel turizm ilkeler ve kavramlar.* Ankara Detay Yayıncılık.

Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir kırsal kalkınma için bir alternatif olarak kırsal turizm ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(2), 65-87.

Özkan E. (2007). Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları ve kırsal turizm, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Soykan F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, *12*, 1-11.

T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2019). Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri, https://www.tkdk.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARDII_Programi-Turkce_3Cagri.pdf. (Erişim tarihi: 15.10.2019).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *Yayla turizmi*. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11532/yayla-turizmi.html. (Erişim tarihi: 14.10.2019).

T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). *Kırsal kalkınma*, https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler, (Erişim tarihi: 14.10.2019).

T.C Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019), *Kalkınma planları*. http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari. (Erişim tarihi: 17.10.2019).

TKDK. (2019). *Çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi ve iş geliştirme*. https://www.tkdk.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARDII_Programi-Turkce_3Cagri.pdf. (Erişim tarihi: 15.10.2019).

Zengin, B ve Savgın, E. (2016). Katılım öncesi AB kırsal kalkınma fonları Ipard kırsal turizm desteklerinin incelemesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, *57*, 84-100.

GİRESUN YAYLA TURİZMİ VE ŞEHİR PAZARLAMASI İLİŞKİSİNE YÖNELİK KEŞİFSEL BİR ANALİZ

AN EXPLORATORY STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN GİRESUN PLATEAUS TOURISM AND CITY MARKETING

Pınar SARP[*]*, Yonca Deniz GÜROL*[**]*, Halit KESKİN*[***]

Özet

Türkiye'de orman alanları, doğası ve platoları doğal ve kültürel mirasa bağlı olarak önemli bir yere sahiptir. Özellikle yaylalar, şehir hayatının yarattığı stres ortamından kaçmak isteyen bireylerin ilgisini çekmekte ve alternatif bir tatil imkânı sunmaktadır. Bu nedenle yapılan araştırmalarda özellikle çalışan bireylerin tatil anlayışlarının tabiat ve kırsal hayatı içerisinde barındıran yayla konseptine evrildiği görülmektedir. Ülkenin sahip olduğu iklimsel özellikler, yöresel unsurların önem kazandığı geleneksel yaşam şekli de yayla turizmi için de elverişli bir ortam yaratmaktadır. Söz konusu bu durum gelişmekte olan yayla turizminin ivme kazanabilmesi için bir potansiyelin olduğunu gözler önüne sermektedir. Giresun ili de doğal güzelliği ve yaylaları açısından turizm faaliyetleri için büyük bir potansiyele sahiptir. Şehrin bu potansiyelinin ekonomik bir değere dönüştürülmesi için ticari faaliyetlerin yanı sıra akademik çalışmalar ve işbirlikleri de önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Giresun iline bağlı yaylalardaki turizm faaliyetleri ve turizmin şehrin pazarlanmasına olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle Giresun ilinin tarihçesi, coğrafi konumu ve turizm potansiyeli ile bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında yayla turizmi ve şehrin pazarlanması arasındaki ilişkiye yönelik keşifsel bir analize yer verilmiştir. Söz konusu bilgiler ışığında turizm planlaması yapan kurum ve kuruluşlara stratejik yönetim ve turizm pazarlaması açısından önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Giresun, Alternatif Turizm, Yayla Turizmi

Abstract

Forest areas, nature and plateaus in Turkey have an important position depending on natural and cultural heritage. Especially the plateaus attract the attention of individuals who want to escape from the stress environment created by the city life and offer an alternative holiday opportunity. For this reason,

[*] Arş. Gör. Pınar SARP, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, p.sarp@iku.edu.tr. ORCID: 0000-0003-3022-5182
[**] Prof. Dr. Yonca Deniz GÜROL, Yıldız Teknik Ü., gurol@yildiz.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0618-5750
[***] Prof. Dr. Halit KESKİN, Yıldız Teknik Üniversitesi, hkeskin@yildiz.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4432-3998

it is seen that the holiday concept of people working individuals has evolved to the plateau concept which includes nature and rural life. The climatic characteristics of the country, the traditional way of life where local elements gain importance, create a favorable environment for plateau tourism. This reveals that the potential for developing plateau tourism has gained momentum. In this sense Giresun province has that great potential for tourism activities in terms of its natural beauty and plateaus. In addition to commercial activities, academic studies and collaborations are also important for transforming this city's potential for an economic value.

In this study, it is aimed to investigate plateaus of Giresun and the effect of tourism on the marketing of the city. First of all, information the history about geographical location and tourism potential of Giresun province are given. In the research part of the study, an exploratory analysis of the relationship between plateau tourism and marketing of the city is given. In the light of this information, suggestions have been made to the institutions and organizations that make tourism planning in terms of strategic management and tourism marketing.

Keywords: Giresun, Alternative Tourism, Plateau Tourism.

Giriş

Turizm sektörü dünya üzerinde günümüze kadar varlığını sürdürebilen tüm kaynaklar ile etkileşim içerisindedir. Ülkelerin sahip olduğu tarihi eserler, doğal ve coğrafi güzellikler ile kültürel değerler turizmin faydalandığı kaynaklar arasında gösterilebilir. Sektörün yaratmış olduğu ekonomik, sosyo-kültürel ve politik katkılar nedeniyle gerek gelişen gerekse gelişmekte olan ülkelerin turizme verdiği önem her geçen gün daha da artmaktadır. Dünya turizm örgütü verilerine göre 2020 yılında 2 trilyon dolarlık gelir ve 1,6 milyar kişinin seyahatiyle daha da ivme kazanacak turizm sektöründen daha fazla gelir elde etmek isteyen ülkeler turizm sektörü ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar (Yıldız, 2011). Bu nedenle turizm, bir devlet politikası olarak değerlendirilmekte, turizm master politikaları ve planları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Birçok ülke tanıtım çalışmalarına, ürün çeşitlendirmesine, mevcut destinasyonları geliştirmeye ve korumaya, potansiyel destinasyonları turizm pazarına sunmaya özen göstermektedir. Turizm sektöründe rekabet unsuru oluşturabilecek faktörlerin belirlenebilmesi, turizm bölgelerinin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilebilmesi planların başarıyla uygulanabilmesi için önem arz etmektedir. Turizm yapıldığı bölge ve çevresini olumlu ve olumsuz açıdan etkilemektedir. Bu nedenle turizm planlamasının yapıldığı bölgelerde olumlu sonuçları arttırmak, olumsuz sonuçları ise en aza indirmek için turizme yönelik stratejik planlamanın iyi hazırlanması gerekmektedir.

Yerel birimlerin ve işletme yöneticilerinin stratejik planı hazırlarken müşteri ihtiyaç ve beklentilerini de dikkate alması gerekmektedir. Çünkü globalleşen dünya ile birlikte bireylerin tatil tercihleri de değişmiştir. Son yıllarda bireyler deniz-güneş-kum üçgeninden ayrılarak alternatif turizm türlerine yönelmektedir. Özellikle hayat kalitesi ve gelir düzeylerinin artması, kolaylaşan ulaşım ve konaklama olanakları, reklam ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin yaygınlaşması vb. unsurlar turizm hareketlerinin hızlı bir şekilde yön değiştirmesine neden olmuştur. Tarih turizmi, dağ turizmi, kültür turizmi ve inanç turizmi vb. tercih edilen alternatif turizm çeşitlerine örnek olarak verilebilir. Ayrıca post-modern düşünce sisteminin neden

olduğu tüketim olgusu alternatif turizm seçenekleri üzerinde de etkili olabilmektedir. Çünkü postmodern dönemde kalıplara girmeyi reddeden, tüketimde imgesel semboller ve öğelere yönelen bireyler bulunmaktadır. Bu nedenle söz konusu orta sınıf tüketici grubu kültürel sermaye üzerine yükselerek ekoturizmin içerisinde barındırdığı seyahat ürünlerini tüketebilmektedir. Başka bir ifadeyle postmodern seçimler ön plana çıkarak bireyin tüketim tercihi değişmiştir. Çünkü postmodern tüketim çağında gösteriş yaygınlaşarak turizm için cazibe unsuru olmaktan çıkmıştır (Richards, 1996). Kendisini ifade etmek isteyen postmodern tüketicilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve rakiplerden daha iyi bir şekilde karşılayabilmek amacıyla tüketimin sembolik doğasının anlaşılabilmesi turizm açısından son derece önemlidir. Bu nedenle yerel yöneticilerin markalarını rakip markalardan daha özel kılabilmek için ürünün ve/veya hizmetin sembolik niteliklerini vurgulamaları gerekmektedir (Azizağaoğlu&Altunışık, 2012). Çünkü sembolik öğeler ve imgeler açısından şehir pazarlaması tüketiciler üzerinde etkili olabilmektedir.

Şehir pazarlaması açısından ön plana çıkan şehirler incelendiğinde bu şehirlerden kiminin şehrin sahip oldukları kültürel ve tarihi mirası sebebiyle kimisinin ise sahip oldukları deniz, orman, dağ vb. güzelliklerle ön plana çıktığı görülmektedir. Bir tüketim algısı olarak turizm, yerli ve yabancı turistlerinin tüketim şekillerine, tüketime atfedilen anlam, davranış ve tutumlarının neden olan psikolojik mekanizmaya dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda eko-turizmin bir çeşidi olan yayla turizmi sembolik bir değer olarak şehir pazarlamasında aktif rol oynayabilmektedir. Özellikle son yıllarda turizm sektörü yöresel faktörleri ön plana çıkararak pazar içerisindeki payını artırmaya çalışmaktadır (Tosun & Bilim, 2004).

Ulusal kalkınma için bir araç olarak düşünülen turizm sektörü yöresel, bölgesel ve kentsel ekonomik gelişmeler için olanaklar sunmaktadır. Çarpan etkisiyle beraberinde getirdiği sektör talebi bölgesel dengesizliğin ortadan kaldırılmasında etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte yayla turizmi şehir için olumlu bir kimlik ve imaj algısı yaratarak potansiyel ziyaretçi ve yatırımcıları kendi alanına çekebilmektedir.

Bu çalışmada Giresun iline bağlı yaylalardaki turizm faaliyetleri ve turizmin şehrin pazarlanmasına olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yukarıda sayılan unsurlar ışığında yapılan literatür taramalarında yayla turizmi ve şehir pazarlaması ilişkisini direkt olarak ele alan çalışmaların bulunmaması alanda doldurulması gereken önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Bu nedenle çalışmanın sonuçları itibariyle yeni araştırmacılara yol göstermesi, yazındaki boşluğu doldurması ve yerel yöneticilere önerilerde bulunması açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Teorik Çerçeve

Turizm Kavramı

Turizm; literatürde maddi ve manevi olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Özellikle kültürün önemli bir boyutu kabul edildiği manevi açıdan turizm kavramı; insanların yakın çevreleri ile seyahat ettikleri romantik ve egzotik yerleri çağrıştırmaktadır. Araştırmacılar ve akademisyenler ise turizmi modernizm ile post-modernizm arasındaki farkı anlamaya yarayan bir kavram olarak tanımlamaktadırlar (Oakes&Claudia, 2004'den akt. Salim vd., 2012).

Modern ve post-modern zamanda, turizm kavramı turistlerin seyahatlerinde klasik olandan ziyade aradıkları özgünlük ve tecrübeyi ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle postmodernizm bağlamında turizm giderek önem kazanan özel bir konu ve/veya özgünlük olarak ele alınmaktadır. Özellikle bu alandaki çalışmalar orijinallik, geleneksellik ve yöresellik gibi unsurlar üzerinde odaklanmaktadır (Salim vd.,2012). Söz konusu unsurları sanat, mimarlık, tarihi ve kültürel mirası kapsayan bir toplumun kendine özgü maddi, manevi ve entelektüel özellikleriyle ilgilidir (Richards, 2018).

Maddi açıdan ise turizm, ekonomi ve üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkilere neden olan bir sektör konumundadır. Özellikle, daha az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler, büyümeye, gelişmeye ve döviz kazancına yönelik bir yol olarak turizme giderek daha fazla odaklanmaktadır (Andrades&Dimanche, 2017). Bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak, sınırlı kaynakları etkin ve verimli kullanmak, turizm gelirlerini artırmak ve istihdam yaratabilmek amacıyla turizm etkinlikleri her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir. Bu nedenle turizm sektörü gerek mikro gerekse makro anlamda bölge ve ülke ekonomisi için bir değer artışına sebep olmaktadır (Uğuz, 2011).Turizm, ülkeler için döviz girdisi ile istihdam sağlayıcı nitelikleriyle yerel ekonomiye katma değer sağlayan, uluslararası alanda ise kültürel ve sosyal iletişimi destekleyen ve bütünleştirici etkisi ile dünya barışının korunmasında da önemli payı olan bir sektördür. Özellikle Türk ekonomisinin de vazgeçilmez unsurlarından olan turizm, dış ticaret dengesi, enflasyona ve işsizlik vb. sorunlara karşın üzerinde durulan bir konudur (Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, 1997). Tablo 1'de yıllar itibariyle turizm sektörüyle ilgili istihdam bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. *Türkiye'de Turizm Sektöründe İstihdam (Bin Kişi)*

Yıllar	*Doğrudan İstihdam*	*Dolaylı İstihdam*	*Türkiye'de Toplam İstihdam*	*Turizm Sektörünün Payı (1/2) (%)*
2006	488	1.199	20.954	8,05
2007	435	1.252	21.189	7,97
2008	458	1.283	21.194	8,22
2009	451	1.373	21.277	8,58
2010	458	1.152	22.594	7,12
2011	487	1.367	24.110	7,69
2012	507	1.308	23.397	7,58
2013	531	1.450	24.602	8,05
2014	580	1.550	25.933	8,21
2015	614	1.596	27.341	8,08

Kaynak: World Travel&Tourism Councel

Türkiye'de turizm sektörünün doğrudan istihdam rakamları söz konusu dönemde % 29 oranında artarak 474 bin kişiden 614 bin kişiye ulaşmıştır. Ayrıca dolaylı istihdamda 1 milyon 260 bin kişiden 1 milyon 596 bin kişiye yükselmiştir. Bu dönemde turizm sektöründe dolaylı istihdamın artış oranı % 26 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte bir ülkeyi ziyaret eden turist sayısının konaklamaları doğrultusunda geceleme sayıları ve yatak sayılarına göre ekstra yatak

talebi oluşmaktadır. Bu durumun ise bölgeye dolaylı ve doğrudan olarak ekonomik katkısı tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.*Turizm Sektörünün Bölgedeki İstihdama Etkisi*

Yatak başına 0,020 personel	3,358 kişi
Ticaret ve Hizmetler Sektörü	940 kişi
Toplam	4,298 kişi
Dolaylı Etkileyebileceği Nüfus (x5)	21.491 kişi

Kaynak: TMP, DOKAP Rize İl Raporu 2013, yatak başına 0,20 personel, çarpan katsayısı (x5) alınmıştır.

Ülkelerin turizm sektöründeki gelirlerini arttırmaları sahip oldukları ve potansiyel turizm ürünlerini ve hizmetlerini çeşitlendirmeleri vasıtasıyla mümkündür. Söz konusu bu durum ise ürünlerin çeşitlendirilmesi alternatif turizm imkânlarının araştırılması ve geliştirilmesiyle olabilmektedir (Öztürk&Yazıcı, 2002). Bu nedenle çalışmamızda teorik olarak alternatif turizm ve çeşidi olan yayla turizmi ile şehir pazarlaması kavramından bahsedilmiştir.

Bir Alternatif Olarak Yayla Turizmi

Kaynakları etkin ve verimli kullanmak, turizmi dört mevsime yaymak ve bütün bir sene boyunca turizm geliri elde edebilmek için alternatif turizm türlerine gereksinim duyulmaktadır. Bununla birlikte maliyet ve gelirlerin eşit dağıtılabilmesi, sosyal ve kültürel etkilere karşı daha hassas turizm stratejilerinin gerekliliği alternatif turizme duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir (Brohman, 1996).

Alternatif turizm; "geleneksel ve klasik kitle turizminin neden olduğu istenmeyen etkileri azaltabilmek için yeni turistik ürünlerin bir araya getirilmesi ile ortaya çıkan bir turizm türü olarak ifade edilmektedir (Wearing&Neil, 1999'dan akt. Tosun vd.,2003).

Alternatif turizmde çevrecilik boyutu ön plana çıkmakta, doğal çevrenin bozulmamasına ilişkin bir anlayış geliştirilmektedir. Alternatif turizm, sürdürülebilir turizm yaklaşımı açısından, doğal güzellikleri, tarihi mirası ve kültürel kaynakları koruyan ve sınırlı kaynaklar bağlamında yaşama kapasitesini dikkate alan bir yaklaşım çerçevesinde şekillendirilmektedir (Erdoğan&Erdoğan, 2005).

Kitle turizminden ziyade bireyselliğin tercih edildiği alternatif turizmde, konaklama için büyük ölçekli işletmelerin yerine yerel ve kültürel faktörlerin ön plana çıktığı küçük ve orta boy işletmeler tercih edilmektedir.

Alternatif turizm türleri içerisinde en yaygın olanlar ise akarsu turizmi, dağcılık ve kış turizmi, sağlık turizmi, av turizmi, inanç turizmi olarak sıralanabilir.

Alternatif turizm türleri içerisinde yayla turizmi de son dönemde dikkat çeken turizm faaliyetlerinden biridir. Yayla turizmi klasik turizmden farklı niteliklere sahip daha özel ürünlerle sunulan bir turizm türüdür. Dağlar, doğa, ormanlık alanlar, mağaralar, nehirler, doğal beslenme, farklı iklim, spor, yüzme, festivaller, avcılık, bisiklet ve kayak gibi turistik ürün

bileşenleri yayla turizmini ziyaretçiler için çekici kılmaktadır. Bununla birlikte kıyı bölgelerine kıyasla yaylalar, daha az bozulmuş ortamları, sahip oldukları yeşillik ve doğal ortamları ve en önemlisi kentin yorucu ve sıkıcı yapılarından uzak olmaları nedeniyle de tercih sebebi olabilmektedir. Ayrıca yaylalar sahip oldukları serin iklim koşulları nedeniyle yaz mevsiminde ülkenin sıcak ve boğucu havalarında turistik olarak alternatif bir işleve sahiptirler (Dönmez&Topaloğlu, 2018).

Türkiye'nin yüksek dağlık bölgelere ve geniş ovalara sahip olması ülkeyi yayla turizmi için elverişli kılmaktadır. Bozulmamış doğal güzellikleri, karakteristik değerleri, yöresel mimarisiyle Türkiye'nin yayları da alternatif turizm kapsamında yayla turizm faaliyetleri için elverişli kabul edilmektedir. Bu durumun yanısıra eko-turizm yaklaşımıyla faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin sayısının az olması, sınırlı kaynaklar nedeniyle hizmet sektörünün yeterince gelişememesi, plansız yapılaşma ve mimariler, istihdam edilen personelin nicelik ve nitelik olarak kalifiye olmaması yayla turizminde çözüme kavuşturulması gereken sorunlar arasında yer almaktadır (Tekin, 2016).

Şehir Pazarlaması

Günümüzde, şehirler de marka değeri olabilmek için işletmeler gibi birbirleriyle rekabet içerisindedirler. Şehir için marka değeri olabilmenin ise niceliksel ve niteliksel olarak birçok ölçütü vardır. Şehre gelen yatırımlar, faaliyet göstermeye başlayan işletme sayısı, şehri ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı söz konusu ölçütler arasında sayılabilir. Birçok araştırmacı şehir pazarlaması kavramını şehrin bir ürününü satabilmek amacıyla bir araç olarak görür. Fakat şehir pazarlaması bu düşünceden çok daha fazlasını ifade etmekte olup birçok faaliyeti içerisinde barındıran bir süreçtir. Bu süreç sahip olunan değerlerin, fırsatların ve şehrin sakinleri hakkında kapsamlı bir araştırma yaparak mevcut durumun analiz edilmesiyle başlar (Kavaratzis&Ashworth, 2007). İkinci adım, şehir için belirli bir vizyonun ve mümkün olduğunca geniş bir paydaş yelpazesinin işbirliği ve mutabakatı ile gerçekleştirilmesi gereken hedeflerin belirlenmesi ve seçilmesidir. Bir sonraki süreç ise ortak hedeflere ulaşabilmek amacıyla katılımcı kuruluşlar için net roller belirleyerek belirli projeleri planlama aşamasıdır. Bu durumun sonucunda ise tanıtım amaçlı planlanan kararlar uygulamaya koyulur (Ashworth&Voogd, 1990'den akt. Kavaratzis, 2009). Son olarak ise pazarlama süreci faaliyetlerin sonuçlarının izlenmesi ve ve periyodik olarak kontrol edilmesiyle sona erer.

Kotler'a göre şehir pazarlama modeli şekil 1'de gösterilmiştir. Model süreç, hedef pazarları, pazarlama faktörlerini ve planlama grubunu içerir. Hedef pazarlar, bir yerin pazarlama mesajlarını aktarmak amacıyla seçmiş olduğu bölüm ve müşteri grubunu ifade eder. Pazarlama faktörleri, şehrin ilgi çekici yerleri, alt yapısı, insanları, şehir imajı ve yaşam kalitesidir. Son olarak planlama grubu, şehir pazarlamasının sürecinin planlama ve kontrol aşamasından sorumludur (Rainisto, 2003).

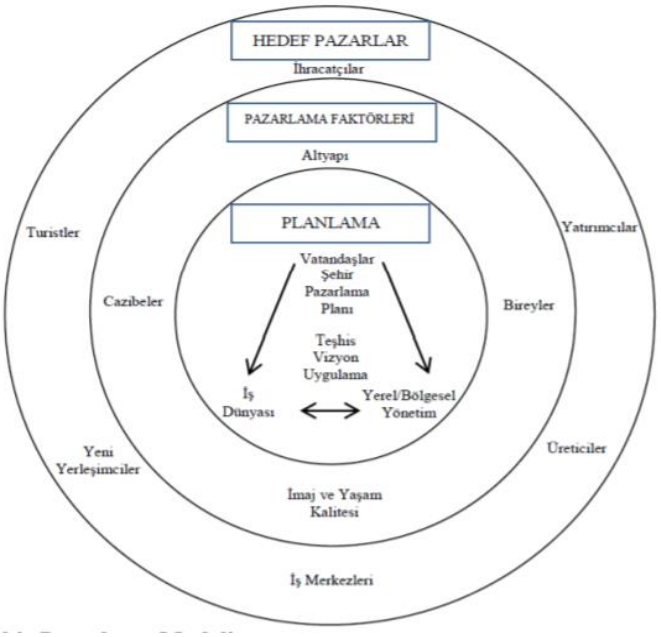

Şekil 1. Şehir Pazarlama Modeli

Şehir pazarlaması şehrin sahip olduğu potansiyel ile bu potansiyeli şehir sakinlerinin yararına kullanımı açısından önemli bir rol oynamaktadır. Şehir pazarlaması, ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik oluşturmak için şehir veya bölge paydaşlarına değer yaratma, iletme ve paylaşma süreci olarak tanımlanmaktadır (Rufaidah, 2012). Etkili bir şehir pazarlamasının altında başlıca dört temel faktör yer almaktadır (Karmowska, 2002).

- Şehre yerli ve yabancı ziyaretçi çekebilmek,
- Şehre endüstrinin gelişmesini sağlayacak yeni yatırımcı ve girişimcileri çekebilmek,
- Şehirde yaşaması muhtemel potansiyel sakinleri çekebilmek,
- İç pazarlama stratejisiyle mevcut şehir sakinleri ve toplum önünde olumlu bir imaj bırakabilmek olarak sıralanabilir.

Daha yalın bir ifade ile şehir pazarlamasının asıl amacı bir şehri pazarlayarak yeni bir değer artışı meydana getirmek veya bir ülkenin başka şehirlerinde faaliyet gösteren üretim, tüketim ve yatırım gibi değerlerinin başka bir şehre aktarılmasını sağlayarak refah artışının gerçekleşmesine katkıda bulunmaktır. Bu açıdan değer artırıcı bir özelliğe sahiptir. Daha öncede bahsedildiği üzere ilgili şehir sahip olduğu kimlik, imaj ve özellikleri ile pazara sunulursa başarılı ve etkili bir pazarlama sürecini yürütebilir. Şehirde mevcut olan sosyal ve kültürel semboller gözler önüne serilmelidir. Söz konusu değerler özellikle şehir turizminin mıknatısı, şehirdeki hayat kalitesinin kilit faktörlerinden birisi ve şehrin ekonomik kaynağı için destekleyici bir yapıya sahiptir (Polat,2007). Çünkü şehre yerleşmek isteyen potansiyel sakinler ile yatırımcılar için sözkonusu şehrin güven verici ve bilinir olması karar aşamasında belirleyici olabilmektedir (Deffner&Liouris, 2005).

Giresun Yayla Turizmi ve Şehir Pazarlaması İlişkisi

Giresun tarih boyunca birçok kavime ev sahipliği yapmıştır. 1461 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir. Giresun'un

isminin kiraz ağaçlarından aldığı düşünülmektedir. Coğrafik olarak batısında Ordu, Tokat ili, güneyinde Sivas, Gümüşhane, Bayburt illeri doğusunda Trabzon ili, kuzeyde Karadeniz bulunmaktadır. Yüzey şekilleri bakımından engebeli bir görünüme sahiptir. Dağların denize paralel uzanması nedeniyle iki farklı iklim tipi görülmektedir. İl sınırları içerisinde Harşit Çayı, Gelevera Deresi, Batlama Deresi, Kelkit Irmağı ve Yağlıdere bulunmaktadır. Giresun ili sahip olduğu coğrafyası ile eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Giresun ilini ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayılarının yıllar itibariyle dağılımı Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. *Giresun'daki Turist Sayısı*

Yıllar	***Yerli Turist Sayısı***	***Yabancı Turist Sayısı***	***Toplam***
2007	578.420	12.490	599.091
2008	557.376	15.893	573.269
2009	601.048	20.067	621.115
2010	623.209	29.961	653.017
2011	627.102	31.258	658.036
2012	631.195	33.382	664.577
2013	649.806	35.028	684.834
2014	703.229	38.059	741.288
2015	68.284	42.367	810.651
2016	171.185/…	22.338/…	193.523/…

Kaynak: Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstatistikleri, 2018

Giresun ilinde Kümbet, Bektaş, Yavuzkemal ve Sisdağı yaylaları başta olmak üzere 400'ün üzerinde yayla vardır. Özellikle yaylalar; temiz hava almak, yöre kültürünü tanıtmak ve doğa sporlarıyla uğraşabilmek için ziyaretçilerine elverişli alanlar sunmaktadır. Yaz döneminde ise çeşitli şenlikler düzenlenmektedir. Yöresel yemekleri tatmak, yöresel dansları izlemek isteyen ziyaretçiler için önemli kültürel etkinlik organize edilmektedir. Giresun'da öne çıkan yaylalar aşağıda verilmiştir.

Kümbet Yaylası; Kümbet Yaylası, Giresun Merkeze 60 km mesafede bulunmaktadır. Merkezden Dereli-Şebinkarahisar yolu ile Dereli' den sonra Güdül-Yüceköy üzerinden yaylaya ulaşılabilmektedir. Yaylada elektrik, telefon ve su bulunmaktadır. Günübirlik gelenler için bakkal, kasap, manav, fırın, kır kahvesi ve lokanta gibi alternatifler mevcuttur. Her yıl temmuz ayında şenlikler düzenlenmektedir (GDTMP, 2013).

Bektaş Yaylası; Giresun merkezden yaklaşık 56 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Yaylada elektrik, su, telefon gibi altyapı hizmetleri bulunmaktadır. Ayrıca konaklama işletmesi hizmet vermektedir. Bunun yanısıra yaylada bulunan Orman İşçi Eğitim Tesisleri orman içi piknik alanı günübirlik kullanışlar için imkân sunmaktadırlar. Bölgede bir piknik sahası, çocuk parkı, restoran ve 3 adet dağ evi mevcuttur.

Sis Dağı Yaylası; Giresun ili Görele ilçesinin sahile 40 km. mesafesindeki en büyük dağı olan Aladağ'ın en yüksek tepesi Alimeydan (Sis) Dağı 2182 m. yükseklikte bulunmaktadır. Çayırlar ve kır çiçekleri ile kaplı, geniş bir alana yayılmış, küçük yaylalardan oluşmuştur. Yayla ismini yılın çoğu günü zirvesinin hemen altını kaplayan sisten aldığı düşünülmektedir (Gökçe, 2006).

Bu çalışmada şehir pazarlaması yaylacılık turizmi perspektifinden ele alınmıştır. Küreselleşmeyle birlikte rekabet etkisini her alanda hissettirmiştir. Şehirlerde bu rekabetten payını almıştır. Özellikle markaların rolünün giderek artığı günümüzde şehirlerde bir marka olarak ekonomiye katma değer sağlamaktadır. Söz konusu katma değer, şehre çekilen yatırımcı sayısı, ziyaretçi sayısı, gelir vb. değişkenlerle ölçülmektedir. Bu nedenle yerel yöneticiler iyi bir imaj bırakabilmek için pazarlama çabalarına girişmeye ve destek almaya başlamışlardır. Her şehir farklı bir çekim unsuruna sahiptir. Şehirlerden bazıları kültürel ve tarihi mirasıyla öne çıkarken, bazıları ise sahip olduğu, kendi eli ile yaptıkları özgür ve otantik mimarisiyle ön plana çıkmaktadır (Koçak, Tandoğan, 2008). Bu açıdan değerlendirildiğinde şehirlerin sahip olduğu doğal ve coğrafi özellikler de pazarlama açısından kent sakinleri ve yerel yönetime büyük avantajlar sunabilmektedir. Tercih nedeni ne olursa olsun ziyaretçilerin şehri ziyaret etmelerini sağlayan en önemli unsur o şehrin sahip olduğu pozitif imajdır. Bu nedenle şehirlerin kendine özgü özelliklerini ortaya çıkararak hedef kitlenin beklentilerini karşılayacak stratejiler geliştirmeleri şehir pazarlamasının başarısı için önem arz etmektedir. Yerel yöneticilerin stratejileri oluştururken dikkat etmeleri gereken unsurlar vardır. Şehrin pazarlamasının ve tanıtımının iyi yapılması, büyük ölçekli fiziksel gelişimin desteklenmesi, kültürel ve sanatsal etkinliklerin planlanması, kamu-özel sektör ortaklıkları vb. girişimlerin teşvik edilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir (Hall&Hubbard, 1996).

Şehirlerin bir marka değer olarak pazarlanması iç ve dış yatırımların artmasına, toplumun gelişiminin sağlanmasına, yerel kimliğin güçlenmesine, şehirlerin vatandaşlarla özdeşleşmesine ve rekabet avantajı elde edebilmesine olanak vermektedir (Paddison, 1993).

Şehir pazarlaması aslında şehrin "imajını" teşvik edip destekleyebilecek ve potansiyel hedef pazarlar için cazip ve rekabetçi hale getirebilecek bir işleve sahiptir (Ashworth, Voogd, 1994'den akt., Navarro, Martinez, 2011). Şehir pazarlaması bir felsefe olarak algılanabilir ve hedef pazarın gereksinimlerinin belirlenmesi ve anlaşılması ve bu ihtiyaçların rekabetten daha iyi bir şekilde karşılanması ve böylece rekabet avantajı yaratılması için davranış şekilleri geliştirilebilir (Metaxas, 2002).

Bu bağlamda şehir yöneticileri sembolik imgelerini ön plana çıkararak hedef kitleyi kendi sınırlarına çekebilir. Örneğin, Sis Dağı yaylasında Temmuz ayının dördüncü cumartesi günü şenlikler ve eğlenceler düzenlenerek geleneksel değerler yaşatılmaya devam etmektedir. Şenlik zamanında birçok ziyaretçi trekking, piknik gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Ayrıca Sis Dağı sınırlarında yer alan ve Milli Park olarak ilan edilen koruma alanı bulunmaktadır. Söz konusu yöresel ve doğal güzellikler, mimari yapısı Giresun ilinin imajına etki ederek şehir pazarlaması bağlamında olumlu katkı sağlamaktadır.

Bilindiği üzere Giresun ilinde Giresun Dağları ve Karagöl Dağları gibi dağlık ve engebeli alanlar ile yakınlarında birçok yayla ve oba yerleşmesi bulunmaktadır. Uzun süredir turizm faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı ve iç turizm anlamında popüler olarak ifade

edilebilecek yaylalar (Kümbet, Bektaş, Kulakkaya) "Turizm Merkezi" olarak ilan edilmiştir (Sezer, 2015). Bu durum Giresun ilinin pazarlaması açısından önem taşımaktadır.

Globalleşmeyle birlikte yerel değerlerin önem kazandığı, özgünlüğün popüler bir hale geldiği günümüzde kültürlerin, yerel kimlik ve sembolik değerlerin artan bir ilgi görmesi farklılık tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanısıra belirli sosyal grupların sosyal, eğitimsel ve kültürel sermaye birikimlerinin birleşimi yeni bir sınıf kültürünün oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Söz konusu yeni sınıf ekonomik ve kültürel sermaye üzerine yükselmekte ve ekoturizm gibi farklı turizm alternatiflerini değerlendirmektedir. Özellikle şehri özgün kılan sembolik imgeler olmak üzere şenlikler, festivaller, yöresel tatlar turizm alternatiflerinin seçiminde öncül olabilmektedir. Bu bağlamda yerel yöneticiler kaynaklarını etkin bir şehir pazarlaması yapabilmek adına stratejik planlar yapmaktadırlar (Kavanoz&Erdem, 2017).

Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) kapsamında da yayla turizmi ele alınmaktadır. DOKAP projesinde deniz alanlarının kısıtlı olması nedeniyle turizm faaliyetleri yayla faaliyetlerine ağırlık verilerek gerçekleştirilmektedir. Özellikle yabancı ülkelerden gelen rağbet doğrultusunda yayla turizmi hızlı bir ivme kazanmaktadır. Bu doğrultuda bölgenin turizm alanında bir marka değeri yaratması için DOKAP bölgesindeki yaylaları üst kottan birbirine bağlayacak olan "Yeşil Yol" projesi çalışmalarının tamamlanması şehir pazarlaması açısından önem teşkil etmektedir.

Şehir pazarlamasında kentlerin çekici hale gelmesini etkileyen faktörler arasında sert cazibe faktörleri olarak adlandırılan ekonomik istikrar, verimlilik ve maliyet gibi değişkenler de yer almaktadır (Kotler vd., 2002 akt. Avcılar&Kara, 2015). Bu bağlamda şehir pazarlaması; şehri başka insanların da ilgi ve yaşam alanlarına almalarını sağlamak, insanların faaliyetlerinin tamamını veya bir kısmını bu alana kaydırmalarını sağlamaktadır (Polat, 2007). Çünkü turizmin gelişmesi ve kalkınma arasında olumlu yönde bir korelasyon vardır. Turizm sektörü kaynakların verimli kullanılarak dengesizliğin azaltılması ve bölgesel kalkınma sağlanmasında önemli bir etkendir (Çeken, 2008). Yayla turizmi nedeniyle şehre gelen turistler ilde ve yayla bölgesinde konaklama işletmelerinde artışa sebep olarak turizm sektörüyle ilişkili birçok sektörde talep artışını da beraberinde getirmektedir (Bilici & Işık, 2018). Bu durum ise ekonomik olarak bölgenin kalkınmasını ve imajını olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü şehre yatırım yapmak isteyen yatırımcılar, kurum-kuruluşlar daha iyi bilinen ve tanınan şehirlere yatırım yapmayı tercih etmektedirler (Polat, 2007).

Şehir pazarlaması literatürde kentsel girişimciliği ifade eden bir kavram olarak yer almaktadır. Bu kavram özellikle yerel ekonomik kalkınma, bölgesel gelişim, bölgenin tanıtımı açısından kamu-özel ortaklıklarının desteklenmesi ile birlikte ele alınmaktadır (Paddison, 1993). Şehir pazarlaması süreci ilgili yöresel değerlerin ortaya çıkarılması ile mümkündür. Bu sürecin başarıya ulaşmasında coğrafi konum, doğal ve tarihi yapılar, bölgelerin gelişmişlik düzeyi, ekonomik faktörler etkili olmaktadır (Giritlioğlu & Avcıkurt, 2010). Bu bilgiler ışığında ekoturizmin içerisinde yer alan yayla turizmi şehir pazarlamasında önemli rol oynamaktadır.

Ayrıca turizmin geliştirilmesine yönelik olarak yaylalarda ayrıca gerekli alt yapı yatırımları yapılmıştır. Bakanlık tarafından yapılan yatırımlar sonucunda, yaylalar, özellikle gerek yerli turist gerekse yabancı turist tarafından talep görmeye başlamıştır. (Bilici & Işık,

2018). Söz konusu talebe istinaden yaylalardaki konaklama tesislerinin arzı Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. *Yaylalardaki Konaklama Tesisleri*

Tesisin Adı	***Tesisin Türü***	***Tesisin Kapasitesi***	***Tesisin Bulunduğu Yayla***
Koçkaya Birun Tesisleri	Otel	27 oda/ 140 yatak	Kümbet
Kümbet Zirve Otel	Otel	22 oda/48 yatak	Kümbet
Mert Turistik Otel	Otel	11 oda /22 yatak	Kümbet
Dorukhan Kümbet	Otel	9 oda/ 40 kişilik	Kümbet
Kümbet Chalet	Otel	12 oda/24 yatak	Kümbet
Zifin Otel	Otel	28 oda/56 yatak	Kulakkaya
Kulakkaya Otel	Otel	10 oda / 20 yatak	Kulakkaya
Homostey Süllü Dağ Evi	Otel	6 oda/18 yatak	Süllü
Gündoğdu Otel	Otel	15 oda/48 yatak	Paşakonağı
Bektaş Otel	Otel	8 oda/ 72 yatak	Bektaş
Toplam	**Otel**	**148 oda/ 436 yatak**	

Metodoloji

Yöntem

Bu çalışmada yayla turizmi ve şehir pazarlamasına ilişkisine yönelik olarak bir literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda araştırma konusuyla ilgili daha önceden yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca araştırma safhasında resmi kurum ve kuruluşların elde ettiği verilerden yararlanılmıştır. Geniş bir yaklaşıma sahip şehir pazarlaması ve yayla turizmi ilişkisinin betimlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni yayla turizmi, bağımlı değişkeni ise şehir pazarlamasıdır. Araştırma modeli şekil 2'de gösterilmiştir.

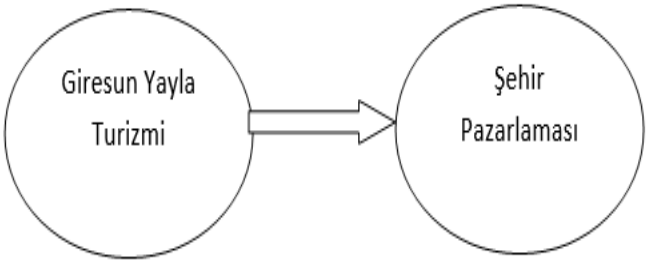

Şekil 2: *Araştırma Modeli*

Araştırmanın amacı, Giresun yayla turizminin şehir pazarlaması üzerindeki etkisini tespit etmektir. Şehrin pazarlanması sürecinde şehrin kimliğinin ve imajının geliştirilmesinde

kilit rol oynayan karakteristik değerlerin tespit edilmesi, kurum ve kuruluşlara stratejik ve pazarlama açısından önerilerde bulunması açısından önem taşımaktadır.

Bulgular

Bu araştırmada Giresun ilinin şehir pazarlamasına etki eden yayla turizmi, doğal ve kültürel özellikler ile bölgesel kalkınma perspektifinden ele alınmıştır. Deniz, güneş ve kum üçlüsünü tercih etmeyen bireyler ekoturizmin sunduğu alternatiflere yönelmektedir. Kıyı kesiminden yeşil turizme evrilen talep şehir pazarlaması üzerinde nitelik ve nicelik olarak etkisini göstermektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda şehir pazarlamasına etki eden birçok faktör mevcuttur. Hizmet sektörü yüksek alt sektörlerin gelişmesi, odaklı ekonomik büyüme ve gelişme, bölgesel kaynakların etkin kullanılması olarak sıralanabilir. Şehir pazarlaması için yerel gelişimin pazarlamayla birlikte desteklenmesi de önem arz etmektedir. Çünkü yaylaların turizm açısından bölgesel kalkınmaya destek olarak birçok sektör talebini beraberinde getireceği ve bu durumun şehrin pazarlanmasına olanak sağlayarak yatırımcıları da şehre yönlendireceği varsayımı ortaya konmuştur. Başka bir ifadeyle şehir pazarlaması; şehri başka insanların da ilgi ve yaşam alanlarına almalarını sağlamak, insanların faaliyetlerinin tamamını yâda bir bölümünü bu alana yönlendirmelerine olanak sağlamaktadır.

Ek olarak, şehirlerin sahip olduğu doğal çekicilikler şehir pazarlamasına katkıda bulunmaktadır. Bitki örtüsü, dağ, ırmak, göl ve akarsular bir şehrin sahip olduğu doğal varlıklardır. Çeşitli ve farklı iklim tipleri, coğrafi konum ve doğal değerler kırsal ve yayla turizmini daha çekici hale getirmektedir. Bilindiği üzere bir bölgede turizmin gelişmesi ve çevresel olarak değerlendirilmesi çarpan etki yaratmaktadır. Ayrıca yaylaların şehir merkezine ulaşılabilir olması, yaz sezonu boyunca düzenlenen yayla şenlikleri ve yöresel aktivitelerin (yemek ve dans aktiviteleri) ziyaretçiler için alternatif bir imkân sunarak şehrin pazarlamasında aktif rol oynayacağı ortaya konulmuştur.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Küresel rekabetin şiddeti her alanda hissedilmektedir. Şehirler de bu rekabetten etkilenmiştir. Şehri ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı, kültürel ve yöresel değerler, bölgesel kalkınma ve şehre gelen yatırımcı sayısı başarılı bir pazarlama sürecinde etkili olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın sonucunda turizm sektöründe faaliyet gösteren yerel yöneticilere birtakım önerilerde bulunulmaktadır.

Öncelikle şehirler kendilerine has özelliklerini ön plana çıkararak etkin bir imaj yaratabilirler. Ayrıca yerel yöneticiler, turizm arz kapasitelerinin nasıl değerlendirileceğine dair çalışmalar ve swot analizleri yaparak şehirlerin güçlü-eksik yönleri tespit edebilir ve fırsatlar-tehditleri ortaya çıkarabilirler.

Turizmin yarattığı çarpan etkisi nedeniyle yerel girişimciler desteklenmelidir. Yaylalarda bulunan konaklama tesislerinin sayısı artırılarak bölgesel kalkınmaya katkıda bulunulabilir. Çünkü devlet veya özel sektör vasıtasıyla desteklenen yeni girişimler istihdam artışına neden olarak bölgesel ekonominin gelişmesine imkân vermektedirler. Ayrıca söz

konusu işletmelerde müşteri memnuniyetini sağlamak için istihdam edilen personele eğitimler verilmesi de hizmet pazarlaması adına olumlu bir imaj bırakacaktır.

Yaylacılık faaliyetleri ile ilgili yapılan Swot analizi sonucunda da önerilerde bulunmak mümkündür. Fırsatlar kapsamında yerel yöneticiler Giresun genelinde bulunan diğer yaylalarında turizm merkezi olarak değerlendirilebilmesi için çevre çalışmaları yapabilir. Söz konusu girişim, yaylacılık turizmi açısından geliştirilmesi gereken turizm potansiyelinin önünü açabilir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerde ortaya çıkan yeni gelişmeler doğrultusunda da şehir pazarlama süreci yönetilebilir. Bilindiği üzere sosyal medya da pazarlama çalışmalarında sık tercih edilmesi nedeniyle önemli bir yer edinmiştir. Çünkü sosyal medyanın takipçilerinin davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Bu nedenle yaylalarda organize edilen etkinlikler hakkında insanlar sosyal medya, basın ve yayın kanalları vasıtasıyla daha fazla bilgi sahibi olabilir.

Sektör temsilcileri ve akademik yetkinliğe sahip uzmanların bir araya geldiği, yaylalar ve şehir pazarlaması konusunda mevcut problemlerin ve çözüm alternatiflerinin ele alındığı bir çalıştay programı da bölgesel kalkınma ve turizm potansiyelini geliştirmek açısından Giresun iline katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Andrades, L. ve Dimanche, F. (2017). Destination Competitiveness And Tourism Development in Russia: Issues and Challenges, *Tourism Management,* 62, 360-376.

Avcılar, M.Y. ve Kara, E. (2015). Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 34, 76-94.

Azizağaoğlu, A., ve Altunışık, R. (2012). Postmodernizm, Sembolik Tüketim ve Marka. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 33-50.

Bilici, N.ve Işık, Z. (2018). Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize İli Örneği. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(1), 1-21.

Bilici, N. (2014, Eylül). Yayla Turizminin Bölgesel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Ayder Yaylası Örneği.*International Conference in Economics,* Prag Czech Republic.

Brohman, J. (1996). New Directions in Tourism for Third World Development. *Annals of Tourism Research,* 23(1), 48-70.

Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* 2, 295.

Deffner, A.ve Liouris, C. (2005, Ağustos). City Marketing: A Significant Planning Tool For Urban Development in A Globalised Economy. *45th Congress Of The European Regional Science Association*. Amsterdam.

Dönmez, F. G. ve Topaloğlu, C. (2018). Swot Analysis Of Plateau Tourism Potential of Karabağlar Plateau with Its Authentic Environment. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 58, 223-238.

Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.

Giritlioğlu, İ. ve Avcıkurt, C. (2010). Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler Ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 74-89.

Gökçe, F. (2006). *Yerel Destinasyonlarda Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Swot (Fütz) Analizi Tekniği: Giresun Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Hall, T. ve Hubbard, P. (1996). The Entrepreneurial City: New Urban Politics, New Urban Geographies. *Progres in Human Geography*, 20(2), 153-174.

Karmowska, J., (2002). Cultural Heritage as an Element of Marketing Strategy in European Historic Cities. Cracow, *Proceeding of the 5th Conference, Cultural Heritage Research.* Polonya.

Kavanoz, S.E. ve Erdem, N .(2017). Küreselleşme Sürecinde Kent Pazarlama Stratejisi Olarak Kente Özgü Değerlerin İletişim Ağlarında Kullanımı: *Trabzon Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 22(15), 1961-1978.

Kavaratzis, M. and Ashworth, G. J. (2007). Partners in Coffeeshops, Canals and Commerce: Marketing the City of Amsterdam. *Cities*, 24 (1): 16–25.

Kavaratzis, M. (2009). What Can We Learn From Cıty Marketıng Practice? *European Spatial Research and Policy,* 16(1): 41-58.

Koçak, N. ve, Tandoğan, G. K. (2008). Kent Turizmi Kapsamında Fuar ve Sergilerin İzmir Turizmine Olası Etkileri: EXPO Örneği.*SOİD Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 5(2), 6-15.

Kozak, N., Akoğlan, M. ve Kozak, M. (2019), *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Metaxas T. (2002, Nisan). Place / City Marketing as a Tool for Local Economic Development and City's Competitiveness: a Comparative Evaluation of Place Marketing Policies in European Cities. *EURA Conference Urban and Spatial Konferansı,* Yunanistan.

Navarro, G. C. ve Martinez, A. (2011). Improving Competitiveness Through City Marketing in Spanish Hotels. *The Services Industries Journal*, 31(9), 1489-1513.

Özdemir, A. G. (2013). *Şehir Varlıklarının Şehir Pazarlamasındaki Önemi: Alanya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk Y. ve Yazıcıoğlu, İ.(2002). Gelişmekte olan Ülkeler için Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.

Paddison, R. (1993). 'City Marketing, Image Reconstruction and Urban Regeneration', *Urban Studies*, 30(2): 339–350.

Polat, C. (2007). Şehir Pazarlaması, Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 10(1-2),231-258.

Rainisto S. P. (2003). *Success Factors of Place Marketing: A Study of Place Marketing Practices in Northern Europe and The United States,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Helsinki University of Technology.

Richards, G. (2018). Cultural Tourism: A Review of Recent Research And Trends, *Journal of Hospitality And Tourism Management*, c.36, 12-21.

Richards, G. (1996). Production and Consumption of European Cultural Tourism. *Annals of Tourism Research*, 2, 261-283.

Rufaidah, Popy. *(*2012, Kasım*).* Dimensions of City Marketing. *Gobal Advance Research Conference on Management and Business Studies.* Endonezya.

Salim, A. B. Muhammad, Noor, I. A.B. ve Hassan H. (2012). Language for Tourism: A Review of Literature. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 66(7): 136-143.

Sezer, İ. (2015). Doğu Karadeniz'de Gelişme Potansiyeli Yüksek Bir Yayla Turizm Merkezi: Kulakkaya Yaylası. *Eastern Geographical Review*, 34, 89-115.

Tekin, Ö. F. (2016, Mayıs). Alternatif bir turizm türü olarak yayla turizmi ve Bozkır İlçesi'nin potansiyelinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*. Konya.

Tosun. C., Bilim, Y. ve Temizkan R. (2003, Mayıs). Alternatif Turizm Ve Turistik Ürün Çeşitlendirme Stratejileri: Hatay Örneği. *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı.* Çankaya.

Tosun, C. ve Bilim, Y. (2004). Şehirlerin Turistik Açıdan Pazarlanması. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 125-138.

Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, (1997). *Türkiye'de Turizm Yatırım Olanakları ve Yatırım Süreci.* Ankara.

Uğuz, Çelik, S. (2011). "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi, 24:* 332-353.

Yıldız, Zafer. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi.* 3(5): 54-71.

Giresun Doğa Turizmi Mater Planı. Erişim Adresi:http://giresun.ormansu.gov.tr/Giresun/Files MCK_Kararlari/Giresun%20Do%C4%9Fa%20Turizmi%20Master%20Plan%C4%B1.pdf

Giresun İl ve Kütür Turizm Bakanlığı. Erişim Adresi: https://giresun.ktb.gov.tr/TR-204562/yil2018.html

T.C. Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Stratejik Planı (2017-2021). Erişim Adresi: https://www.dokap.gov.tr/wp-content/uploads/2018/02/DOKAP-Stratejik-Plan-2017.pdf

World Travel Tourism Council. Erişim Adresi: http://www.wttc.org/datagateway

KARAGÖL DAĞI CİVARINDA YAYACILIK FAALİYETLERİNİN İKTİSADİ HAYATIMIZ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

PUBLICATION ACTIVITIES IN THE MOUNTAIN OF KARAGOL MOUNTAINTHE IMPACTS OF OUR ECONOMIC LIFE

Nazım KURUCA[*]

Özet

Doğu Karadeniz bölgesinde asırlardır sürdürülen yaylacılık faaliyetlerinin yörenin iktisadî ve sosyal hayatı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bölgede buluna irili ufaklı birçok yaylanın ve bunlara bağlı obaların göçerler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Giresun'da yaylak-kışlak, konargöçer ve yarı göçebe diye tarif edilen hayatının en güzel uygulamalarını yörede görmek mümkündür. Göçerlerin hayatı, yayla ile kışlak arasındaki yollarda asırlardır sürüp gitmektedir. Yayla yürüyüşleri yola çıkılmadan günler önceden planlandığı için mükemmel bir organizasyonu berberinde getirmektedir.

Doğu Karadeniz bölgesinde göçerlerin asırlardır kullandıkları yaylakların başında Karagöl Dağı ve çevresindeki obalardan oluşan zengin otlaklar gelmektedir. Karagöl Dağı eteklerinde yer alan obalar hem hayvancılık hem de tarım ürünleri için oldukça verimli topraklara sahiptir. Dağın zirvesinde yer alan Karagöl aynı zamanda obaların su ihtiyacının karşılanması bakımından özel bir öneme sahiptir. Karagöl'de arazinin önemli bir kısmının düz olması hem hayvan otlakları bakımından hem de sebze üretimi açısından uygun bir arazi yapısına sahiptir. Yörede küçükbaş ve büyükbaş hayvan üretimi yapılmakta ve üretimi yapılan hayvanların büyük çoğunluğunun yerli melez olduğu bilinmektedir.

Karagöl Dağı çevresindeki obalar sadece Giresun ve Ordu illerinden gelen göçerler tarafından kullanılmamaktadır. Aynı zamanda yöreye Samsun, Amasya, Tokat, Sivas gibi yakın illerden de göçerler gelmektedir. Göçerlerin yöreye yaptıkları yürüyüşler çoğu zaman günlerce hatta haftalarca sürebilmektedir. Bu yürüyüşler asırlardır göçerler tarafından kullanılan yol güzergâhları takip edilerek sürdürülmektedir. Göçerler, hayvanları ile sürdürdükleri yürüyüşlerini belli bir nizam ve intizam ile yapmaktadır. Yol üzerinde bulunan arazilerden ne zaman geçmeleri gerektiğine yolculuğa başlamadan önce karar verilmektedir. Göçler sırasında köylerdeki arazilere zarar verilmemesine ve diğer göçerlere ait otlakların hayvanlar tarafından herhangi bir zarara uğratılmamasına dikkat edilmektedir.

[*] Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi. ORCID: 0000-0003-2411-7433

Ülkemizde ve dünyada yaylacılık faaliyetleri hakkında birçok bilimsel çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Giresun Üniversitesi Giresun İli Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin destekleriyle bu bilimsel çalışma sürdürülmektedir. Çalışmanın ana hatları Karagöl Dağı civarındaki göçerlerin geçmişten günümüze kadar sürdürdükleri yaylacılık faaliyetlerini kapsamaktadır.

Anahtar sözcükler: Giresun, Karagöl Dağı, yaylacılık, otlak, tarım

Abstract

The centuries-old transhumance activities in Eastern Black Sea region have always had a significant impact on the economic and social life of the region. It is known that many high and small plateaus in the region and the nomads' tents for settlement, that is, the obas, are used by nomads. Especially in Giresun, it is possible to see the best practices of life, which are described as plateau-winter camps, nomads and semi-nomads. The life of nomads has been going on for centuries on the roads between the plateau and the barracks. The plateau walks are accompanied by a perfect organization because they are planned days in advance of the departure. In Eastern Black Sea region, the most significant pastures which have been used by nomads for centuries are the rich pastures which are located around Karagöl Mountain where there have existed numerous obas. The obas located on the foothills of Karagöl Mountain have very fertile soil for both livestock and agricultural products. Located at the top of the mountain, Karagöl also has a special importance in terms of meeting the water needs of the obas. The fact that a significant part of the land is flat in Karagöl has a suitable land structure both in terms of animal pastures and vegetable production. Ovine and bovine production is carried out in the region and it is known that most of the animals produced are domestically hybrids. The obas around the Karagöl Mountain are not used by only the nomads from the provinces of Giresun and Ordu. The region attracts and draws a lot of nomads from such nearby cities such as Samsun, Amasya, Tokat and Sivas. The walks of nomads to the region can often last for days or even weeks. These walks are carried out by following the routes which have been used by nomads for centuries. The nomads perform their marches with their animals in good order. A decision on when to cross the land along the route is made before the start of the journey. During the migrations, it is ensured that the lands in the villages are not damaged and the pastures of other nomads are not harmed by the animals. It is known that many scientific studies have been conducted on transhumant activities in our country and elsewhere in the world. The scientific study is being done with the support of Research and Application Center of the province of Giresun and Giresun University. The study basically focuses on the activities of nomads around Karagöl Mountain which have continued from the past to the present.

Keywords: Giresun, Karagöl Mountain, transhumance, grassland, agriculture

1. Giriş

İskân ve yerleşim alanları hakkında yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde özellikle tarım, hayvancılık ve toprağın işlenmesi konularında birbirinden değerli bilgilerin gün ışığına çıkarıldığını görmekteyiz. Türk toplumunun iktisadî ve sosyal hayatı hakkında yapılan çalışmalarda göç ve ona ait uygulamaları sıklıkla görmek mümkün olmaktadır. Türk toplumunun asırlardır sürdürdüğü göç ve ona ait uygulamaları doğru teşhis etmek gerekmektedir. Bu göçlerin göçebelik ile ifade edilmesi mümkün değildir. Türk toplumunda görülen göçlerin kaynağında hayvancılık faaliyetlerinin geldiğini söylemek gerekir. Türk göçleri kışlak-yaylak arasında sürdürülmekte bu sahalar arasında da mezra gibi bazı tali yerleşim yerleri de bulunmaktadır. Göçerlerin yaylacılık faaliyetleri için tercih ettikleri yaylalar tesadüfen seçilen yerler olmayıp, bu yerler hakkında yüzyıllardır sürüp giden yaylacılığa ait bilgi birikiminin önemli etkileri vardır. Göçerler yaylaları tercih ederken özellikle yöredeki otlakların bolluğuna ve bu otlakların etrafındaki sulak alanlara dikkat etmektedir. Bunun yanında konaklamanın yapılacağı yerin çığ ve rüzgâr gibi doğal afetlerden korunaklı olmasına ve güneş görüyor olmasına da dikkat edilmektedir. Yaylalardaki obaların diğer obalara ve yaylalardaki pazar yerlerine yakın olması da bir başka tercih sebebidir.

Genel anlamıyla yaylacılık, yaz mevsiminde insanların hayvanlarını da yanlarına alarak yaylaya çıkmalarını, orada bir süre kalmalarını ve birtakım ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını kapsar. Yaylacılık mevsimsel bir hareketliliktir. Bu hareketliliğe katılan insanların yayladaki bütün faaliyetleri yaylacılık adı altında değerlendirilmektedir (Emiroğlu, 1977: 19). Devamlı kırsal yerleşme sahasından sonra, orman kuşağı içinde yer alan mezralar (yöre insanı tarafından "mezere, mere, güzlek olarak adlandırılır); hayvancılık faaliyetinin yanı sıra az da olsa ekip-biçme faaliyetleri ile ürün elde etme ve kışlık yakacak odun ihtiyacının da büyük ölçüde sağlandığı yerleşmelerdir. Böylece mezralar, bölgedeki temel geçim kaynaklarından olan hayvancılığı desteklemek için, tarım alanlarının dışındaki daha yüksek sahalarda yer almaktadır. Böylece, tarla ve bahçelerde yetiştirilen ürünlere hayvanların verecek olduğu zararın önüne geçilmeye çalışılmıştır (Zaman, 2018: 331-332).

Yüzyıllardır sürdürülen bu faaliyetler zaman içinde kendi sistematiğini de ortaya çıkarmış ve daha düzenli hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Yaylacılık faaliyetlerinin merkezinde zaman ve ona bağlı uygulamaları görmek mümkündür. Günlük hayatta kullanılan takvim ve zaman uygulamasının yaylacılık faaliyetlerinde belirleyici bir özelliğinin olmadığını söylemek gerekir. Yayla hayatının sistematiğini belirleyen tarihler doğanın ve hava durumunun müsaade ettiği zaman üzerinden yürütülmektedir. Genellikle yaylaya yürüyüş Nisan ayının sonlarında başlıyor olsa da bunun her sene aynı tarihte yapılacağı anlamına gelmediğini görmekteyiz. Yaylaya çıkış tarihi çoğu zaman Nisan-Mayıs ayı içindeki herhangi bir gün olarak kabul edilmektedir. Aynı durum yayla dönüşü için de geçerli olup genellikle Ekim ayı diye söylenen yayla dönüşü de havanın müsaadesine bağlıdır. Yayla dönüşünü de aynen yaylaya gidişte olduğu gibi Ekim-Kasım ayının her hangi bir günü şeklinde söylemek mümkündür. Yaylacının hava durumu üzerinde gelişmiş kuvvetli bir tahmin ve bilgi birikiminin oluştuğunu görmekteyiz. Yaylacılar rahat bir şekilde hava durumuna ait tahminlerde bulunabilmektedir. Giresun ve havalisinde özellikle göçerler tarafından kullanılan yerel takvim[1] günlük hayatın

[1] Giresun ve havalisinde günümüzde de kullanılan geleneksel aylar: Kuzu (Mart), Abrul (Nisan), Çiçek (Mayıs), Kirez (Haziran), Orak (Temmuz), Çürük (Ağustos), Darı (Eylül), Koç (Ekim), Üzüm (Kasım), Karakış (Aralık), Zemheri (Ocak), Gücük (Şubat)

vazgeçilmez unsurlarından sayılmaktadır. Özellikle yaylacılık için önemli olan Mart (Kuzu), Mayıs (Çiçek), Eylül (Darı), Ekim (Koç) ayları zamanı kullanma ve faaliyetleri ona göre düzenleme açısından önemli aylar sayılmaktadır.

Konar-göçer Türkmen aşiretlerinin gönüllü ya da gönülsüz "yarı-göçer" veya "tam yerleşik" hayata geçirilmeleri geleneksel hayat tarzlarının önemli ölçüde unutulmasına hatta ortadan kalkmasına neden olmuştur. Ancak bu kadar büyük değişime rağmen bu hayat tarzının izlerini günümüze kadar koruyan ve yaşatan bölgeler de vardır (Artun, 2008:8; Gökşen, 2015:216). Yerleşme şekilleri ve dağılışında tarihî faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Çünkü yerleşme coğrafyası ile ilgili araştırmalarda esas hedefi bugünkü durumun belirlenmesi oluştursa da, nüfus ve yerleşmenin dağılışı ile şekillenmesinde tarihî faktörlerin de çok önemli olduğu bilinmektedir. Nitekim tarihi faktörler içerisinde ele alınan savaş, işgal ve asayiş bozukluğu, evin şekli gibi, yerleşme şekli üzerinde etki yapar. Tarihi dönemlerden beri savaş ve işgale sahne olan veya asayişi uzun zaman bozuk giden bölgelerde yerleşme, korunma ihtiyacı sebebiyle genel olarak toplu olarak kurulmuştur (Zaman, 2018: 341). Yaşanan her türlü olumsuzluğa ve değişime rağmen Doğu Karadeniz bölgesinde asırlardır sürdürülen yaylacılık faaliyetlerinin günümüzde en canlı şekilde yürütüldüğü yerlerin başında Giresun yaylalarının geldiği söylenebilir. Giresun'un doğusunda yer alan Sis Dağı ile batısında yer alan Karagöl Dağı arasında yüzlerce oba bulunmaktadır. Bu obaların çoğunda hayvancılık faaliyetleri sürdürülmekte ve yaylacılığa dair kültür, sanat unsurları bu obalarda yaşatılmaktadır.

Giresun'un güney batısında yer alan Karagöl Dağı civarında sürdürülen yaylacılık faaliyetlerinin Giresun, Ordu, Tokat, Samsun ve Sivas yöresinden gelen göçerler tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Göçerlerin hayvancılık konusundaki bilgi birikimleri atadan-babadan geçen geleneksel bilgileri ifade etmektedir. Hayvan bakımından elde edilen ürünlerin işlenmesine ve mamul hale getirilmesine kadar bütün konulardaki bilgiler geleneksel bilgiler yumağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hayatı yaylalarda geçen Hüsniye Kılıç (KK:5): "*Doğduğum günden beri ömrüm yayla yollarında ve yaylada geçti, ben yaylacı bir ailenin çocuğuyum. Büyüklerimizden yaylacılık konusunda çok şey öğrendik*." şeklindeki ifadesi bu geleneksel faaliyetin canlı tanığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar sırasında sıkça bilgilerine müracaat edilen Hüsniye Kılıç nerede ise bu çalışmanın ana kaynaklarından bir tanesi haline gelmiştir. 2012'nin bahar aylarından itibaren peyderpey ziyaretine gittiğimiz ve en son 6 Ekim 2019 tarihinde Karagöl yaylası İnboynu obasında yaptığımız görüşmede yaylacılığın son 75 yıllık sürecini kısa hikâyeler ile bizlere anlatmıştır. Hüsniye Kılıç yaylaların sadece bir üretim merkezi olmadığını aynı zamanda burada sağlıklı yaşadıklarını ve kültürel hayata dair bilgileri buralara yaşayan büyüklerinden öğrendiklerini ifade etmiştir.

Yine gençliği Almanya'da geçen ve eşiyle birlikte Karagöl yaylasına gelen Naziye Kasap'ın (KK:2) "*uzun yıllar gurbette kaldım ve sonra büyüklerimizin hayatlarını sürdürdükleri yaylalara geldik, eşimle birlikte hayatımızı burada sürdürüyoruz. Yaylacılık hakkında bizden önceki göçerlerden çok şey öğrendik*" şeklindeki ifadesi de geleneksel bilgi aktarımını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Eşinden birkaç yaş daha ufak olan Safi Kasap uzun yıllar hayvancılık yaptıklarını ve bunun bereketini gördüklerini ifade etmiştir. Özellikle hayvancılığın büyük bir bereket olduğunu yaylada hem sağlıklı yaşadıklarını hem de ülke

üretimine katkı sağladıklarını dillendirmiştir. Karagöl civarındaki otlakların çok verimli olduğunu ve göçerlerin bu obaları özellikle tercih ettiklerini ifade etmiştir. Büyükbaş hayvan üretimi yaptıklarını ve elde ettikleri sütlerin özellikle pastahaneler ve dondurmacılar tarafından tercih edildiğini ifade etmiştir.

2. Yayla ve Yaylacılık Kavramı

Yaylalar baharın gelmesiyle birlikte köylülerin, göçerlerin hayvan sürüleriyle birlikte çıktıkları, hayvanlarını otlatmak için zengin otlakların bulunduğu, iktisadî ve sosyal faaliyetlerin sürdürüldüğü alandır. Bu faaliyetler zaman içinde kendisine ait kavramı, kültürel uygulamayı aynı zamanda iktisadî anlayışı da beraberinde getirmiştir. Giresun ve havalisinde "yaylak", "kışlak", "cenik", "mezra", "düşün yeri", "güzlek", "koç katımı", "otçu göçü", " koyun katma" gibi kavramlar yaylacılık üzerine inşa edilen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giresun ve havalisinde iktisadî ve sosyal hayatın şekillenmesinde kaynağında yaylacılık ve ona ait uygulamalar yatmaktadır. Özellikle Doğu Karadeniz yöresinde yayla ve yaylacılık denildiğinden belirlenmiş bir coğrafî yer ve burada sürdürülen iktisadî ve sosyal faaliyetler akla gelmektedir. Yaylacılık faaliyetlerinin bünyesinde bozkır medeniyetinin vazgeçilmezi olan ve büyük hayvan sürülerinden meydana gelen göçler gelir. Göçlerin ciddi bir disiplin ile yürütülmesini ve göçlerin üretime sayesinde servete dönüşmesini de çobanlar sağlar. Yayla havasının birçok hastalığa iyi geldiği ve özellikle belli yaştaki kişilerin sağlık için buralara geldiği ve burada günlerce kaldığı ifade edilmektedir. Özellikle yaz aylarında sahillerde havaların ısınmasıyla birlikte yaylaya doğru göçlerin arttığı ifade edilmektedir. Yayla havasının insanı dinlendirdiği ve sağlık için de çok faydalı olduğu görüşü yörede hâkimdir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Giresun yaylaları sahip olduğu coğrafî özellik sayesinde birçok zenginliği bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle Giresun havalisinde göçerler tarafından tercih edilen zengin otlaklardan meydana gelen yaylalar ve bu yaylaların alt birimi olan obalar bulunmaktadır. Günümüzde bu obalarda geleneksel hayvancılık faaliyetleri sürdürülmekle beraber bazı problemleri de bünyesinde barındırmaktadır. Yaylaların ülke ekonomisine sağladığı katma değer daha verimli ve planlı çalışma ile sürdürülebilir özelliğe sahiptir. Bunun yanında yaylaların her türlü özelliği ve zenginliği gelecek nesillere de taşınabilmelidir. Rakımı bazı yerlerde 3200 metreye kadar çıkan Karagöl Dağı civarında yaylacılık faaliyetlerine Samsun, Tokat, Sivas, Ordu ve Giresun yöresinden gelen göçerler katkı sağlamaktadır. Bölgemizde sürdürülen yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülebilir olması ve millî ekonomiye daha fazla katma değer sağlayabilmesi için yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle sağlıklı bir durum tespitinin yapılması ve buna göre çözüm önerilerinin sunulması gerekmektedir.

2.2. Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaylacılık Faaliyetleri

Doğu Karadeniz Bölgesi engebeli ve derin vadilerin hayat verdiği bir arazi yapısına sahip olduğu için, bu bölgede hayvancılık ve tarım faaliyetleri oldukça zorlu şartlarda sürdürülmektedir. Bölgenin engebeli arazi yapısı sahillere çok yakın yerden başladığı için bölgenin büyük bir kısmı bu zor arazi şartlarının etkisinde hayatını sürdürmek zorundadır. Yöre insanı hayvancılık faaliyetlerini sahillerde zorlukla sürdürürken bölgenin çatısı gibi görülen

yaylalarında ise bu faaliyetlerini çok daha rahat şartlarda sürdürmektedir. Samsun-Artvin illeri arasında yükseltisi 1500 metreden başlayan irili ufaklı binlerce oba bulunmaktadır.

Doğu Karadeniz dağlarının denize paralel olarak kısa mesafede yükselmesi, bahardan itibaren karın yerden kalkmasında bir yavaşlama ve kademelenme meydana getirmektedir. Yaylacılık dönemi başladığında, sürüler köylerden ayrıldığında dağların yüksek kesimleri henüz karla kaplı durumdadır, böyle olunca da bir hamlede köylerden yaylalara ulaşmak söz konusu olamamaktadır. Bu durum insanları yaylacılık dönemi içinde değişik yükseltilerde durmaya, konaklamaya ve belirli sürelerle beklemeye zorlamaktadır. Yayla yürüyüşü kışlak olarak kullanılan köylerden başlayıp ara geçiş yeri olan mezralara kadar devam etmekte ve yayladaki hava durumuna göre de yaylalara yürüyüş bu şekilde tamamlanmaktadır. Yayla yürüyüşü sırasında nerede konaklanacağı ve burada ne gibi faaliyetlerin yapılacağı çok önceden belirlenmektedir (Tunçel ve diğerleri, 2004: 52). Yaylacılık faaliyetleri her ne kadar ilkbaharda başlayıp yaz aylarında yoğunluk kazansa da sıcaklık yine de bu aylarda dahi düşük olabilmektedir. Yaylada yaşayan göçerler gerek ısınma gerekse yemek pişirmek için yakacağa ihtiyaç duyar. Yakacak ihtiyacının bir kısmı tezekten, bir kısmı da yakın yerlerdeki ormanlardan elde edilen odundan karşılanır. Bundan dolayı yayla yerleşim yerleri genellikle ormanlık ve çalı türü bitkilerin bulunduğu alanlara yakın alanlara kurulması tercih edilir (Cin, Aydın, 2015: 157). Bölgenin arazi yapısının engebeli olması yöredeki hayvan cinsleri üzerinde de belirleyici olmuştur. Özellikle küçükbaş hayvanların yöre insanı tarafından seçilirken araziye uyum sağlayan hayvan cinslerinden olmasına dikkat edilmektedir. Yörede "Karabaş", ve "Karagöz" diye bilinen koyunların Tokat-Karayaka yöresinden getirilmiş olan melezi olduğu kanaati yörede oldukça yaygındır. Giresun ve havalisinde "uzun kuyruk/kamçı kuyruk" koyun diye de adlandırılan koyunlar aynı zamanda "Çepni koyunu" olarak da bilinmektedir. Bu koyunlar genellikle 25-30 kilo ağırlığa sahip olup, iyi bakımlı koçlar ise 45-50 kilo kadar ağırlıktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki hayvancılık faaliyetleri hakkında tarihî kayıtlarda da bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bölge hakkındaki yazılan tarihî eserlerde Osmanlı Devleti zamanında Trabzon vilayeti dâhilinde daha çok küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu ifade edilmektedir. Vilayet dâhilinde en çok koyun, keçi ve inek yetiştirildiği belirtilirken, bunların nerelerde yetiştirildiği de kaynaklarda ifade edilmektedir. Yörede arazinin dar ve engebeli olmasının bölgede hayvancılığın ön plana çıkmasına sebep olduğu ifade edilmektedir (Öksüz, 2008: 19). Yaylalarda büyük ve küçükbaş hayvanların ne zaman ve nerede otlatılacağı önceden tespit edilmekte ve özellikle koyunların oba yerleşimi içinde yani yerleşim yerlerinin yakınında otlatılmamasına dikkat edilirdi. Yayladaki konutların yakınlarındaki otlak alanları ineklere ayrılmış olup ineklerin uzun mesafelere götürülmeleri çoğu zaman mümkün olmadığı için bu alanlarda otlatılmaktadır. Koyun sahipleri ve çobanlar bunu bildikleri için inek sahiplerinin mera haklarını gözetirler, hukukî bir dayanağı olmayan ve tamamen şekli olmayan nitelikli bu mutabakat sonucunda koyun sahipleri de uzun kış ayları süresince inek sahiplerinin kışlaklardaki bahçelerinde (fındıklıklarında) hayvanlarını sorunsuzca otlatabilmektedirler (Aça, 2018: 99). Yaylalardaki obaların kurulduğu yerlerde özellikle hayvanların otlaması için bol otlakların olmasına dikkat edilir. Yaylaya ilk çıkış genellikle Nisan ayında başlamasına rağmen bu çıkışlar Haziran ayının ortalarına kadar devam eder. Yayla dönüşü Eylül ayının gelmesiyle başlar ancak, göçerler yaylada havaların iyi gitmesi halinde Kasım ayının başlarına kadar erteleyebilirler (KK:8).

Doğu Karadeniz kıyı dağları üzerinde yaygın olan dönemlik kırsal yerleşmeleri; çok sayıda oba-yayla, mezra ve güzle yerleşmeleri oluşturur. Bu yerleşmeler genelde hayvancılık faaliyetine bağlı olarak ortaya çıkan bazen dağınık, çoğunlukla da gevşek veya toplu bir yerleşme şekline sahiptirler. Nitekim orman kuşağın üzerindeki Alpin kuşakta kurulmuş olan yaylaların önemli bir bölümünde ve orman açmak suretiyle sınırlı ölçüde yerleşme yeri temin edilen güzle ve mezra yerleşmelerinde çoğunlukla gevşek kısmen de toplulaşma eğilimi görülebilmektedir. Obaların nereye kurulacağı konusu özellikle su kaynaklarının durumuna göre tayin edilmektedir (Zaman, 2018: 329). Yaylalardaki obalar tesadüfen ve alelade değil belli kurallara ve imkânlara göre kurulmaktadır. Obaların yerleşime açılmasında su kaynaklarının bolluğuna, rüzgâr almamasına ve çığ tehlikesinden uzak olmasına dikkat edilmektedir. Bunun yanında ulaşım, pazara yakınlık, otlakların zenginliği, yerleşim yerinin güneş alıyor olması gibi özelliklere de dikkat edilmektedir. Oba yerleşiminde ihtiyaç duyulan bütün özellikler yılların deneyimi ile belirginleşmiş özellikler olarak bilinmektedir. Yayla göçleri büyük bir şenlik ve coşku ile başlar ve bu şekilde sürüp gider (KK:10).

Göç öncesi her türlü hazırlık yapılır, ihtiyaç duyulan her türlü eşyanın hazırlanması, eksiklerin giderilmesi, tamire ihtiyacı olanların tamirlerinin yapılması ve yaylada ihtiyaç duyulan kap, kacak gibi eşyaların göçle birlikte götürülmesine dikkat edilir. Hayvanlara ait uygulamaların başında ise kuzuların sütten kesilerek analarından ayrılması, hayvanların damgalanmasına ve aşılarının yapılmasına dikkat edilir (Artun, 1996: 27-28; Gökşen, 2015: 221). Yaylaya iniş ve çıkış tarihlerini, yayla alanındaki otlatmanın esaslarını köylerde muhtar, diğer yerlerde ise bu iş için görevlendirilen kişiler düzenler. Otlatma sahası ortak olarak kullanıldığından hayvanlar tür, yaş ve cinsiyetlerine göre değişik sürüler halinde, her bir sürü ayrı bir veya birkaç çoban tarafından otlatılır. Obalarda hayvan otlatma faaliyeti gün doğuşundan gün batışına kadar devam ettirilir. Akşam vakti geldiğinde çobanlar tarafından obalara getirilen hayvanlar kendi ağıllarına dağıtılırlar (Daşcı, Çomaklı, 2006: 277). Obalarda hayvanların otlatılması sırasında çobanların yardımcısı özel bakımlı köpekleri vardır. Göçerler köpeklerinin bakımına özen gösterirler, sürülerine zarar verebilecek canavar ve diğer vahşi hayvanlara karşı köpekleri hayvanlarını koruyabilmelidir. Çobanlar köpeklerinin iyi bakımı için onları etle beslemeyi tercih ederler ve kestikleri koyun ya da koçların etlerini köpeklerine yedirirler (KK:16). Yaylada çobanlar yapacakları uygulamaları çok iyi bilmek zorundadır ve özellikle koyunların bakımı, beslenmesi, otlatılacağı yer ve zamanı geldiğinde koç katımı konusunda çobanlar çok iyi yetişmiş olmalıdır. Yaylada koçlar koyunlardan ayrı olarak otlatılmakta ve zamanlı geldiğinde ise koyunlarla birlikte otlatılmaktadır. Bunun sebebi çobanların bilgileri dışında koçların koyunları döllemesi ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Çobanlar koyunlarını hangi tarihte döllenmesi gerektiğine karar verirler, çünkü kuzuların doğacağı tarihler çok önemlidir. Kuzular doğduğunda köylerde taze otların yeşermeye başlamış olması gerekir. Kuzuların erken doğması çobanlar tarafından tercih edilmemektedir (KK:16).

Çocuk yaşlarından itibaren aile büyükleri ile birlikte yaylalarda ve köylerde koyun sürülerini otlatmaya başlayan çoban adayları, meslekî bilgi ve tecrübelerini uzun süreli bir gözlem ve uygulamaya borçludurlar. Hayvanlar için elverişli otların türleri, hayvanların ideal yaylım zamanları, hayvan hastalıkları ve bunların tedavi biçimleri, hava durumunun tahmini, yabani hayvanlardan koruma ve korunma gibi pek çok mesleki bilgi birikimi, geleneksel usullerle edinilmektedir. Çobanlar, dinamik eğitim süreçlerinde edindikleri bu birikimi kültürel miras (baba mirası) olarak kabullenmekte ve muhafaza etmeye çalışmaktadırlar. Teknik bilginin pratiğe dönüştürülmesi, üretim esaslı tüm meslekler için önemlidir (Aça, 2018: 96).

Yaylacılık faaliyetleri için mezralar özel bir öneme sahiptir. Mezralar, köy ve yayla arasında yer alan geçiş yeri olarak yani "güzlek" adıyla bilinmektedir. Çobanlar bu geçiş yerine hayvanlarını otlatırlar ve nereye göç edecekse ona göre hazırlıklarını gerçekleştirir. Güzlekler genellikle köylerin yani bahçelerin bittiği ve otlakların başladığı yerlerde kuruludur (KK:16).

Yaylacılık dönemi içinde yaylalar ile daha aşağı kesimlerdeki yerleşmeler arasında sürekli bir bağlantı ve haberleşme söz konusudur. Mezra ve bazı yaylalarda eğimin az olduğu kesimlerde çayırların etrafı taş duvarlarla kuşatılarak buralara hayvanların girmesi engellenir, çayırlar yeterince boylandığında otlar biçilerek kurutulur. Yayla dönüşünde buralara hayvan gübresi yayılır, böylece bir sonraki yıl otların daha gür çıkması sağlanmaya çalışılır (Tunçel ve diğerleri, 2004: 63). Yaylalarda göçerler kışın hayvanlarına yedirmek için saman ve ot ihtiyacını da karşılamak için çalışırlar. Yaylada otlakların bazı yerleri taş ve bazı araç gereçle çevrilerek kış ihtiyacı için ayrılır ve buradaki otlar biçilerek balyeler haline getirilip köylere gönderilir. Daha önceki yıllarda biçilen otlar at, katı gibi hayvanlarla köylere taşınırken günümüzde arabalar ile taşıma işi gerçekleştirilmektedir. Göçerlerin büyük bir kısmının kış ihtiyacı otlarını yaylaların verimli otlarından temin ettikleri görülmektedir.

Göçerler, özellikle kış aylarında hayvanlarına yedirmek için yaylanın verimli otlaklarından biçtikleri otları kurutup köylerine götürürler. Eski yıllarda yaylalarda göçerler ve obalar arasında otlakların kullanımı konusunda bazı problemlerin yaşandığı bilinmektedir. Hatta bu yaşanan problemler büyük sıkıntılara da yol açtığı ve bazı obaların bu sıkıntılardan dolayı obalarını terk ettiklerini bilmekteyiz (KK:12). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde hayvancılıkta son yıllarda gözle görülür bir gerilemenin yaşandığı bilinmektedir. Hayvancılık alanında yaşanan bu geriye gidiş birçok problemi beraberinde getirmesine rağmen resmî rakamlara da yansımaktadır. 1970 yılında bölge nüfusu 2.543.327 ve kır nüfusunun toplam nüfus içindeki payı %80,2 iken bölgedeki sığır koyun ve keçiden oluşan toplam hayvan sayısı 2.940.840'tır. Hayvancılık faaliyetleri kırsalda sürdürüldüğü halde yaşanan göçler hayvancılık üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. 1970 yılında nüfus ile hayvan sayısı arasında bir dengenin olduğu görülmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan göçler hem yörenin nüfusu üzerinde hem de hayvan üretimi üzerinde olumsuz etki yapmıştır. 2007 yılında bölge nüfusu göçe bağlı olarak azalarak 2.565.261'e gerilemiş ve kır nüfusunun toplam nüfus içindeki payı da %44,7 olmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin 2007 yılındaki toplam hayvan sayısı ise 1.147.312'ye düşmüştür (Zaman ve diğerleri, 2015a: 97-98). Ülkemizin tarım ve hayvancılık politikasında son yıllarda bazı yeni uygulamaların hayata geçirildiğini görmekteyiz. Ülkemizin önemli hayvan üretim merkezlerinden birisi olan Doğu Karadeniz Bölgesi bu yeni uygulamalardan istifade edebilmelidir. Giresun ve havalisi başta olmak üzere bölgede zengin otlaklara sahip yaylalar bu uygulamaların merkezi haline getirilebilecek her türlü imkâna sahip olarak görülmektedir.

2.3. Karagöl Dağı Çevresinde Yaylacılık Faaliyetleri

Giresun bölgesini kendilerine yurt tutan Oğuz boyları, ekonomik bakımdan hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı konargöçerliğin hayat tarzı olan yaylak ile kışlak hareketleri ve bununla ilgili kültür unsurlarını, beraberinde getirmiştir. Bölgenin arazisinin oldukça dağlık ve engebeli olması, bölgedeki Türkmen unsurlarının erken dönemden itibaren

yerleşik bir hayata geçmelerinde önemli bir rol oynamıştır (Şahin, 2006: 261). Doğu Karadeniz Dağları'nda çok çeşitli unsurlara ve uzun bir zamana bağlı olarak ortaya çıkan yaylacılık, son yıllarda ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan meydana gelen hızlı değişimlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Son yıllarda yaylalarda, yayla turizmini geliştirme yönünde yoğun çabaların gösterilmesine ilave olarak yaylaların ve yaylacılığın yöre insanı için vazgeçilmez bir gelenek, tutku ve kendine özgü bir töre ve alışkanlık olarak kabul edilmesi, bu faaliyetlerin sürdürülmesinin belki de en önemli nedenidir (Zaman, 2007: 262). Yaylalara turizm ve rekreasyon için talebi artıran en önemli ögelerden biri, bölgede karayolu ulaşımının omurgasını oluşturan Karadeniz kıyısındaki karayolunun otoyola dönüştürülmesidir. Bu durum önce bölgeye, buradan da yüksek kesimlerdeki yaylalara erişimi kolaylaştırmış bu da bölgenin dağlık kesiminde rekreasyon/turizmin gelişmesine yol açmıştır. Karadeniz kıyı bölgesinden güneydeki dağlık alanda bulunan yaylalara daha iyi ulaşılabilmesi için yeni yolların inşaatı sürmektedir (Somuncu ve diğerleri, 2010: 115). Bölgedeki ulaşım faaliyetlerinin son yıllarda oldukça geliştiğini ve her obaya ulaşım ağının kurulduğunu görmek mümkündür. Yaylalardaki ulaşım faaliyetlerinin gelişmesi aynı zamanda köy-yayla arasındaki ilişkilerin daha sıklıkla sürdürülmesine de zemin hazırlamıştır.

Özellikle Giresun-Ordu bölgesindeki coğrafî silsile üzerinde heybetli doruklar, diluviyal glasiyasyona ait kuvvetli izlerle Ağustos'ta bile içinde kar bulunan çukurları sıklıkla görmek mümkündür. Bu silsileler kıyı boyundan itibaren muayyen yükseltilere kadar çıkan fakat bazı yerlerde kısır hareketlerle ve şiddetli aşıntı yüzünden ayırt edilemeyen bir coğrafî özelliğe sahiptir. Doğudan batıya doğru yükselti ve bu yükseltilerin sayısı bir takım kıyı şekillerini meydana getirmektedir (Trak, 146). Giresun ve havalisinde sürdürülen yaylacılık faaliyetleri incelendiğinde her türlü detayın gözardı edilmeden hesaplandığını, ihtiyaç duyulan her türlü alet-edevatın hazırlandığını, gıda, giyecek, güvenlik, sağlık, haberleşme gibi temel ihtiyaçların hazırlanarak yola çıkıldığını ifade etmek gerekir (Kuruca, Kara, Aydın, 2015: 164). Yaylacılık faaliyetlerinde hareketlere yön veren zamanın tayininde bilinen takvimden çok yörede sıkça kullanılan halk takviminin kullanıldığı bilinmektedir. Bunun yanında yaylacıların hava tahmini konusunda oldukça yetenekli olduklarını ve yaptıkları hava tahminlerinin çoğunun şaşılacak şekilde doğru çıktığını ifade etmek gerekir. Hava durumu hakkında genellikle çobanların güneşin durumuna göre tahmin yaptıkları görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölümü'nün batısındaki Karagöl Dağları, Giresun-Ordu arasında, en yoğun yaylacılık faaliyetlerinin görüldüğü yerler arasındadır. Karagöl Dağlarına ait olan bu alan, Dereli ilçesinin güneybatısında, Giresun-Ordu-Sivas illerinin kesişme noktasına yakın bir konumda bulunur. Karagöl Dağları çevresinde Giresun, Ordu, Tokat, Sivas ve Samsun illerinden gelen göçerler hayvancılık faaliyetlerini sürdürmektedir (Zaman, 2007: 263). Osmanlı döneminde göçebe grupların hayvanlarını otlattığı yaylaklar her aileye müstakil olarak tahsis edilmiş yerler statüsünde değildi. Buralar bir göçebe grubun mensupları tarafından ortaklaşa kullanılır ve istifade edilirdi. Bu durum göçebelere tahsis edilen yaylakların tipik bir özelliği olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2006: 259).

Karagöl Dağlarına gelen göçerler yaylanın çevresindeki zengin otlaklarda yaylacılık faaliyetlerinin sürdürmektedir. Bölgede hayvancılık faaliyetlerinin en yoğun olarak sürdürüldüğü yaylaların başında Karagöl Dağı ve çevresi gelmektedir. Göçerler olarak bunun sebebini yöredeki bol suya ve hayvanların sevdiği verimli otların varlığına bağlamaktayız (KK:9). Yörede Karayaka göçerleri diye bilinen yaylacılar Tokat'ın Karayaka beldesinden

gelen göçerler olup, sakini oldukları yaylaları yani obalarını yüzyıllardır yaylak olarak kullandıkları ifade edilmektedir. Karayaka göçerleri Karagöl civarına 20-25 günlük yürüyüşleri sonucunda ulaşmaktadır. Yörede beş obada yaylacılık faaliyetlerini sürdüren Karayaka göçerleri hayvansal üretim bakımından yörenin en verimli göçerleri olarak tanınmaktadır. Karayaka göçerleri ile birlikte hareket eden diğer göçerler ise Samsun-Bafra ve Çarşamba ilçelerinden gelen göçerleridir. Samsun tarafından gelen göçerlerin yayla yürüyüşleri oldukça uzun sürmekte ve 30 gün civarında bir yürüyüş ile obalarına varılmaktadır (KK:1). Yaylalarda herkesin iş tanımı yapılmış olup her yaştan insanın faaliyetlerde yer aldıkları görülmektedir. Yaz aylarında özellikle çocukların çobanlık konusunda önemli faydalarının olduğu ifade edilmektedir.

Yaylalarda yer alan ve buradaki üretim faaliyetlerinde yer alan nüfus yapısının iki belirgin özelliği vardır. Bunlardan ilki olarak yaşlılar ve çocukların oluşturduğu nüfus yapısı karşımıza çıkmaktadır. Sadece ekonomik amaçla çıkılan yaylalarda nüfus, çocuklar ve yaşlılardan oluşur, yaylalarda ailelerin tümünün bulunmayışı diğer aile bireylerinin köylerde tarımsal faaliyetleri sürdürüyor olmalarıyla ilgilidir. Diğer nüfus yapısı ise mezralar ve aşağı yaylalar ile ulaşımı kolay olan yukarı yaylalarda görülür. Buralarda nüfus ile kullanılan mesken sayısında artışlar olur, çünkü böyle yaylaların kullanım süresi daha uzundur, ulaşımı kolaydır ve kullanımları günümüzde ekonomik kaygıdan çok yaz tatilini geçirme amacına dönüşmüştür (Tunçel ve diğerleri, 2004: 59).

Karayaka'dan başlayan göç birçok zorluğu da beraberinde getirmektedir. Günlerce süren bu yolculuk sırasında iş birliği yapmak gerekir. Yol boyunca yapılan iş birliği sayesinde yolculuk kolaylaşır ve işler istenildiği gibi yürütülür. Kadınlar göçerlerin sağ kolu gibidir ve onlar aylarca sürecek olan konargöçer hayatın merkezinde bulunmaktadır (Kuruca, Ak, 2017: 441). Giresun ve havalisinde belli başlı büyük yayla ve bunlara bağlı obaların olduğu ve hayvancılık faaliyetlerinin buralarda devam ettirildiği bilinmektedir. Giresun ve havalisinde "yayla" tabiri birçok obanın birleşiminden meydana gelen bir nevi obaların bütününe verilen ad olarak kullanılmaktadır. Obalar kendine has özelliklere sahip yerleşimler olup, genellikle aynı aileden oluşan göçerler tarafından ya da aynı köylerden gelen göçerler tarafından oluşturulmaktadır. (Kuruca, Kara, Aydın, 2015: 177). Giresun'un doğusunda yer alan Kadırga yaylası ile batısında yer alan Karagöl yaylasının arasında yer alan otlaklarda irili ufaklı 525 civarında oba bulunmaktadır. Karagöl dağı civarındaki oba sayısı diğer yaylalara göre daha fazla olup bunun sebebi olarak yöredeki otlakların zenginliği ve coğrafi yapının yaylacılık faaliyetlerine elverişli olması gösterilmektedir.

Bölgede 3095 metre yükseltiye malik bulunan Karagöl dağı, bölgenin ünlü yaylak ve Kızılırmak, Yeşilırmak ve Terme sularının teşkil etmiş oldukları delta kısımlarında önemli kışlak sahalarını teşkil etmektedir. Bafra'nın Demirci köyü ile Karagöl tepeleri arasında müstakim hat istikametinde 240 kilometrelik bir mesafe bulunduğu göz önünde tutulursa, yaylalarla kışlalar arasında, yılda iki defa gidip gelmeyi icap ettiren yaylacılık hareketinin önemi belirir (Trak, 1943: 153). Karagöl Dağı civarında yaylacılık faaliyetlerinin yoğun olarak sürdürülmesinin esas sebebi bölgenin yerleşime oldukça uygun olmasıdır. Yerleşim alanlarının çevresi zengin su kaynakları ve otlaklarla dolu olması yörenin çekiciliğini artırmaktadır. Bölgenin en yüksek dağları bu yörede yer almakta ve bu dağlar su kaynakları ile doludur. Karagöl Dağı civarında bulunan Aygır Gölü, Barsak Gölü, Karagöl, Kazan Göl, Kumlu Göl,

Kuru Göl, Sağarak Gölü obaların su kaynaklarıdır. Yöredeki göller bazı yerlerde 3200 metre yükseltiye sahiptir. Bu göllerin çevresindeki kuytularda bulunan kar yığınları tarafından yıl boyunca beslenmektedir (KK:1). Karagöl Dağı civarındaki su kaynaklarının bereketi aynı zamanda kültür hayatımız üzerinde de etkisini göstermektedir. Türk kültüründe su kültüne ait birçok inanmanın olduğunu ve buna ait uygulamaların Giresun ve havalisinde de canlı bir şekilde yaşatıldığını ifade etmek gerekir.

Göllerin içinde çeşitli ruhların yaşadığına ve bu nedenle göle girerken ya da yıkanırken dikkatli olmak ve içinde yaşadığına inanılan ruhlara saygı göstermek gerekir. Karagöl için de benzeri şeyleri söylemek mümkündür. Çevre halkı gölün bereketine ve mânevî bir canlılığın kaynağı olduğuna inanmaktadır. Göle abdestsiz girmenin kişilere ve yöre insanına uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Kara, 2009: 150). Karagöl Dağında bulunan gölleri ziyarete gelenler göle girip yıkanmayı ya da abdest almayı kendilerine uğur getireceğini söylemektedir. Yöre sakinleri gölün ruhunun iyi niyetli, itikat sahibi kişiler geldiğinde mutlu olduğunu ve üzerindeki sislerin dağıtılarak yüzünü gösterdiğine inanılmaktadır. Aksi durumda ise göl sislerle kaplanıp memnuniyetsizliğini belirttiği ifade edilmektedir (Kara, 2009: 150). Bölgede buna benzer birçok inanç ve kültürel zenginlik asırlar içinde ortaya çıkmıştır. Günümüzde Karagöl Dağı civarında sürdürülen yaylacılık faaliyetleri bünyesinde kayıt altına alınmamış birçok ritüeli de bünyesinde barındırdığı ifade edilmektedir. Özellikle kaynak kişilerin aktardığı birbirinden değerli bu inanç hamulesi yörenin geçmişi hakkında zengin bilgilerini de göstermektedir.

Dağın çevresinde yer alan obaları Samsun, Tokat, Ordu, Sivas ve Giresun illerinden gelen göçerlerin kullandıkları görülmektedir. Bu illerden gelen göçerlerin yerleştikleri oba sayısı yaklaşık 70 civarındadır. Obaların sayısal durumu hakkında kesin bilgi vermek mümkün olmayıp, bazı obalar zamanla terk edilmiş durumdadır (KK:9). Nisan ayının gelmesiyle birlikte göçerler yaylalardaki obalara göç etmeye başlarlar ve buralardaki evlerine yerleşirler. Yayladaki faaliyetler, Ekim ayının sonlarına kadar bir şekilde devam eder. Yaylalardaki bazı obalar terk edilmeye yüz tutmuş ve metruk olduğundan oba sayısının kesin olarak verilmesi mümkün değildir (KK:7).

Karagöl Dağı civarında su kaynaklarının zenginliği bitki örtüsü üzerinde de etkili olmuş ve yöre zengin otlaklara sahiptir. Daha önce de birçok defa ziyaretine gittiğimiz göçerler bazı sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Özellikle 31 Temmuz 2019 tarihinde yaptığımız ziyarette Karagöl yaylasında hayvancılık faaliyetlerini sürdüren göçerlerin en ciddi sıkıntılarının çoban bulamakta yaşadıkları sıkıntı olduğu görülmektedir. Uzun yıllar yaylacılık yapan ve yaşları 70'in üzerindeki göçerler son yıllarda koyunlarını otlatmak için çoban bulamadıklarını ve böyle giderse hayvancılık faaliyetlerinden vazgeçeceğini ifade ettiklerini görmekteyiz (KK:1). Çoban bulduğumuz yıllarda bizim 400-600 kadar koyunumuz vardı ve Rızvan ovasında biz aylarca kalırdık. Çocuklarımız artık çobanlık işine pek önem vermiyorlar. Böyle giderse bizden sonra ailemizde çobanlık yapacak kişi kalmayacak (KK:2). Bölgedeki Rızvan obasındaki yaylacılık bizlere babam Raşitoğlu Rızvan (Karaali)'den miras kaldı. Babam 1927 yılında doğmuş olup 2015 yılında vefat etmiştir. Biz babamızın hatırasına devam ettirmek amacıyla burada hayvancılık faaliyetini sürdürüyoruz. Bizden sonra ailemizde bu işleri devam ettirecek kimse yok onun için biz kendimizi ailemizdeki yaylacıların son nesli sayıyoruz (KK:3). Sivas ve havalisinden gelip Karagöl civarında yaylacılık faaliyetlerini sürdürüyoruz. Bizim yöreden gelenler genellikle büyükbaş hayvancılık ile uğraşmaktadır (KK:11). Koyulhisar'da büyükbaş

hayvan üretimine devam ediyoruz. Yaylada elde edilen gübreleri köyümüze götürmüyoruz, burada bırakıyoruz, çünkü buradan gübreleri götürmek oldukça maliyetli (KK:12).

Karayaka göçerleri koyunlardan elde ettikleri sütlerden peynir yapmaktalar. Ancak, yağ üretimi yapmadıklarından elde edilen koyun peynirleri oldukça yağlıdır. Büyükbaş hayvan sayısı yörede az olduğundan elde edilen ürün miktarı da koyunlardan elde edilen kadar zengin değildir. Göçerler ürünlerini Cuma günü Tamdere Yaylasında kurulan pazarda satışa sunmaktadır. Bunun yanında Giresun, Bulancak, Dereli ve Keşap gibi yerlerdeki tüccarlar da göçerlere ürün siparişi vermektedir (Kuruca, Ak, 2017: 439). Son yıllarda küçükbaş hayvanların sağımında yaşanan sıkıntılardan dolayı bu hayvanlara ait ürünlerin pazarlarda yer almadığı görülmektedir. Koyun peyniri ve çökeleğinin büyükbaş hayvan ürünlerine göre daha pahalı olmasına rağmen, üretiminin maliyetli olmasından dolayı üretiminin gerçekleştirilemediği ifade edilmektedir.

2.4. Yaylalarda Yaşanan Problemler

Osmanlı idarî sisteminden günümüze intikal eden yaylaların kullanım hakkı konusunda bazı problemlerin hala devam ettiğini görmekteyiz. Bu problemlerin başında Cumhuriyet dönemindeki idarî yapılanmalar sonucunda yaylaların başka vilayetlerin sınırları içinde kalmış olması gösterilmektedir. Bu duruma ait Gümüşhane İli sınırları içinde kalan ve Giresun ve Trabzon göçerlerinin kullanmaya devam ettiği Kazıkbeli yaylası örnek gösterilebilir. Karagöl Dağı civarındaki yaylacılık faaliyetleri de bu duruma bir benzerlik göstermektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinde ortaklaşa kullanılan bir başka yayla ise Kadırga yaylasıdır. Kadırga yaylası Trabzon, Giresun ve Gümüşhane illerinden gelen göçerler tarafından yaylak olarak kullanılmaktadır.

Gümüşhane İlinin Söğüteli Köyü sınırları içinde bulunan ve bu köyün kullanımına tahsis edilen Kazıkbeli ve Alistire yaylalarının kullanıcıları içinde bu köyden olanların oranı yok denecek kadar azdır. Yaylaları asıl kullananlar ise, Giresun İlinin Tirebolu, Görele, Espiye, Eynesil, Çanakçı, Güce, Doğankent ve Alucra; Trabzon İlinin Beşikdüzü, Şalpazarı, Vakfıkebir ve Tonya ilçelerinde ikamet eden nüfustur. Yukarıda da belirtildiği gibi nüfusun büyük bölümü de yaylaları tatil yapmak amacıyla yazlık bir mekân olarak kullanmaktadırlar. Bu nüfusun kullanmış olduğu yaylalar ise ikamet ettikleri il sınırlarının dışında yani Gümüşhane İli sınırları içindedir (Somuncu ve diğerleri, 2010: 120). Bölgenin idarî yapısı değişmeden önce yöre Trabzon vilayeti dâhilinde olduğundan göçerler her hangi bir sıkıntı yaşamamışlardır. İdarî yapının değişmesi sonucunda ise göçerler başka illerin sınırları içinde yaylalar başka illerin sınırları içinde kaldığından problemler baş göstermiştir.

Küçükbaş hayvan üretiminden çoban bulamadıkları için vazgeçmek zorunda kaldıklarını ifade eden göçerler, bu problemin acilen çözüme kavuşturulması gerektiğini dillendirmektedirler. Yaşanılan bu problemin nerede ise bütün göçerlerin yaşadığı bir problem olup, küçükbaş hayvancılıktan vazgeçen birçok göçer şartlar gereği büyükbaş hayvan üretimine geçmek zorunda kalmıştır. Böyle giderse bundan da vazgeçeceğiz çünkü büyükbaş hayvanlarımız için aldığımız yem fiyatları çok pahalı ve emeğimizin karşılığını alamıyoruz. Bir çuval yem 90 lira ve bunu bir inek üç-beş günde bitirmektedir (KK:1). Bu kadar sıkıntının yanında, özellikle hayvanlarımızı yaylaya getirirken ulaşım konusunda ciddi sıkıntı yaşıyoruz. Bizler yayla yollarına düştüğümüzde yayla yollarında 2-3 metreye varan kar kütleleri yürüyüş

yollarımızı kapatmaktadır. Bizler yetkililerden özellikle yayla çıkışı sırasında yollardaki bu kar kütlelerinin kaldırılmasını ve yayla yürüyüşümüzün rahatlatılmasını talep etmekteyiz (KK:14). Göçerler, son yıllarda değişen iktisadî ve sosyal şartlar gereği çoban bulamadıklarını, bu konuda ciddi harcamalar yaptıkları halde bu konuyu çözemediklerini ifade etmişlerdir. Son yıllarda özellikle Afgan ve Gürcü çobanların istihdam edildiğini bunu ise geçici bir çözüm olduğuna dikkat çekilmiştir. Göçerler kışın hayvanlarına yedirmek için yaylada otlakları çevirip buradan elde ettikleri otları biçerek balyeler haline getirmektedir. Arabalarla bu otlar köylere taşınıp buralarda depolanmaktadır (KK:5).Yapılan bu çalışma süresince görüşme yapılan 20 civarındaki obadaki göçerlerin sıkça dillendirdiği sıkıntı çoban bulamama konusunda olmuştur. Çobanlık yapacak gençlerin daha çok köylerde toprak işine yönelmesi ya da büyük şehirlere göç etmeleri bu problemin sebebi olarak görülmektedir.

Köylerde sürdürülen ekonomik faaliyetlerin hayvancılığa oranla daha fazla gelir getirmesi, tarım dışı sektörlere yönelme ve büyük şehirlere göçü tetiklemiştir. Bundan dolayı yaylalarda beslenen hayvan sayısını günden güne azaltmakta ve dolayısıyla yaylaya çıkan aile ve kişi sayısını düşürmektedir. Bunun sonucu olarak nerede ise tüm yaylalarda terkedilmiş olan meskenlerde artış, nüfuslarında azalma ve nüfusun yaş gruplarında (yaşlı) belirgin bir gruplaşma oluşturmaktadır (Tunçel ve diğerleri, 2004: 59). Dağlık bir bölge olan ve hayvancılık dışındaki ekonomik kaynakları yetersiz olan Doğu Karadeniz Bölgesi ise kırdan kente yapılan göçün en yoğun olduğu bölgelerden birisi olmuştur. Bunun yanında bölgede Karadeniz'in güneyindeki yamaçlarda ve alçak kesimlerde fındık ve çay tarımının giderek gelişmesi sonucunda hayvancılık ikinci plana düşmüştür (Somuncu ve diğerleri, 2010: 115). Yaylalar asli fonksiyonu olan yaylacılık faaliyetlerinin dışında kullanılmasına dair uygulamalar son yıllarda artarak devam etmektedir. Özellikle günübirlik "yayla şenlikleri" bu uygulamalarının başında gelmektedir.

Son yıllarda yaylalarda imar affına isnat edilerek plansız ve düzensiz yapılaşmalar, beraberinde bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Yayla içi yolları dar ve yetersiz olması, yayla konutlarının fosseptik çukurlarından sızan suların yeraltı sularını kirletmesi, evsel atıklar, yayla şenlikleri yapılan yerlerdeki katı atıkların toplanamaması gibi problemler devam etmektedir (Koca, 2015: 249). Yaylaların yıllardır çözülemeyen idarî uygulamalarındaki problemleri günümüzde de bir şekilde göçerleri rahatsız etmektedir. Yaylalar, köy idari sınırları içerisinde bulunmalarına rağmen, köylerden daha kalabalık ve orman arazisi üzerinde kaçak olarak kurulmalarından dolayı köy muhtarlıkları tarafından sahiplenilmemektedir. Yayla yerleşmelerinin en önemli sorunlarından olan, kontrolsüz ve plansız kaçak yapılaşma köy muhtarlarının yetki ve sorumlulukları içerisindedir (Koca, 2015: 248). Hayvansal üretim açısından düşündüğümüz zaman yayla mera alanları sahip oldukları doğal bitki örtüleri ile sağlıklı hayvan yetiştiriciliği ve hayvansal üretim açısından oldukça önemli bir yere sahiptir (Daşcı, Çomaklı, 2006: 275).

Giresun ve ilçelerinde 1990 ve 1996 yıllarına ait büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayımlarına ait verilere bakıldığında 1990 yılında 432.199 küçükbaş ve büyükbaş sayımı yapıldığı halde 1996 yılında bu sayı 374.334'e düşmüştür. 1990 yılında 249.940 koyun sayısı 1996 yılında 198.824'e kadar düşmüştür. Giresun ve çevresindeki hayvan üretimi yıllar geçtikçe daha da düşmüş ve 2002 yılında 276.205'e ve 2011 yılında ise 146.520'ye kadar düşmüştür (Kuruca, Kara, Aydın, 2015: 173). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde geleneksel yaylacılık yaşanılan birçok probleme rağmen günümüzde sürdürülmektedir. Özellikle Karagöl

Dağı civarında bu faaliyetleri sürdüren göçerler yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Giresun ve çevresinde hayvancılık üretimi konusunda elde edilen veriler dikkate alınması gereken bilgiler içermektedir. Giresun ve havalisinde 1990 yılında 432.199 olan büyük ve küçükbaş hayvan üretiminin 2011 yılında 146.520'ye düşmüştür. Bu rakamlar bölgemizde yaşanan yaylacılık faaliyetlerinin problemlerini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

2.5. Yaylacılığın Kültürel İzleri

Yaylalar sadece hayvancılık yapılan metruk araziler olarak düşünülmemeli, buralar aynı zamanda birçok kültürel unsurun hayat bulduğu yerler olarak görülmelidir. Yaylaya yollarındaki arazinin sert ve haşin olması insanları ortak hareket etmeye ve işbirliği yapmaya zorlamaktadır. Bu ortaklaşa hareket ve işbirliği sadece yaylaya çıkarken değil aynı zamanda yaylada sürdürülen faaliyetlerde de kendisini göstermektedir. Yaylada koyunların beraber otlatılması, hayvanların sağılması, kırkılması gibi işler yanında ot biçme, bağ bahçe işlerinde göçerler imece ile işlerini yapmaktadır. Göçerler, yayladaki işlerini imece ile yaptıklarını bu imecenin sadece işlerin kolay yapılması için değil aynı zamanda sosyalleşmenin bir gereği olduğunu ifade etmektedir. Yaylacıların her konuda birbirlerine ihtiyaçları olduğunu ve ailelerin birbirlerine emanet olduğunu ifade ettiklerini görmekteyiz (KK:2).“Biz buralarda sadece yaylacılık yapmıyoruz, aynı zamanda bu toprakları, vatanı yani yaylaları bekliyoruz. Biz buralara gelmesek buralar bu topraklar ıssızlaşır ve zamanla terkedilir. Biz bunun için sadece yaylacılık değil topraklarımızın bekçiliğinin de yapıyoruz” (KK:4). “Dul kaldık ama çocuklarımızı el ocağına muhtaç etmedik. Biz hayata “el ocağı başına gitmeme” anlayışıyla bağlandık ve çocuklarımızı böyle büyüttük. Eşim öleli 30 sene oldu ve ben onun aziz hatırasını yaşatıyorum. Doğduğum günden bu yana hayatım yaylada ve yollarında geçiyor” (KK:5). “İnsan hayatı boyunca dost edinmeli ve iyi insan olmak için gayret etmelidir. Kötülükten kimseye fayda gelmez, biz ömrümüzü iyilik yapmaya adadık ve bunun faydasını her zaman gördük. Yaylalar zorlu arazi şartlarına sahip ama biz bu zorlu şartlarda dost olarak yaşamayı başardık” (KK:5).

Şehirlerimizde görülen teknolojik gelişmelere paralel sosyal ve kültürel değişim sürecinden; önce ilçelerimiz, daha sonra da köylerimiz etkilenmiştir. Özellikle televizyonun ve motorlu tarım araçlarının köylere ulaşmasıyla birlikte sözlü kültür üretimi büyük bir zafiyete uğramıştır. Teknoloji merkezli kültürel değişim süreci nihayet 2000 ila 3000 metre yükseklikte bulunan ve özellikle Türkler açısından her zaman gizemli, mistik ve huzurlu mekânlar olarak addedilen yüce da başlarına; Karadeniz'in bereketli yaylalarına kadar ulaşmıştır. Bu süreç kültür bilimi açısından yaylacılığın yapısal ve işlevsel özeliklerine çoğunlukla istenmedik yönde bir etki yapmış; pek çok kültürel değerin unutulup gitmesine zemin hazırlamıştır (Şişman, 2010:553).

Yaylacılığı sadece tarımsal bir faaliyet olarak düşünmek veya değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmaz. Çünkü dağ ve yayla ikliminin insan sağlığı üzerine olan olumlu etkileri bu alanlardan farklı şekilde faydalanma imkânlarını geliştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Türklerde bir tutku olarak yapılan hayvancılığa dayalı yaylacılık faaliyeti son dönemlerde çeşitli nedenlerden dolayı eski önemini kaybetmiş ve yayla alanlarının tarımsal faaliyetler için kullanımından ziyade turistik amaçlı kullanımı artış göstermiştir. Yayla alanları sahip oldukları

doğal güzellikleri ile tertemiz, hava ve çevresiyle insanların dinlenmeleri için muhteşem ortamlardır (Daşcı, Çomaklı, 2006: 277). Yaylalar kültür hayatımız üzerinde de belirleyici özelliğe sahip yerlerdir. Arazinin zor ve engebeli olması dahi insan hayatı üzerinde fazla etkili olamamıştır. Özellikle yaylacılar ve göçerler bu engebeli ve zorlu araziyi pazar yeri, şenlik alanı, koç katma alanı gibi yerler sayesinde kültür harmanı haline getirmişlerdir.

3. Yaylalarda Yaşanan Hukuki Problemler ve Çözüm Önerileri

Yapılan çalışma 2012-2019 tarihleri arasında Trabzon Kadırga Yaylası ile Giresun Karagöl Yaylası arasındaki obalardan elde edilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Bu çalışma sırasında yaklaşık 450 oba ziyaret edilmiş ve buralardaki göçerlerle görüşmeler yapılmıştır. Özellikle göçerlerin problemleri arazinin kullanılması ve elde edilen ürünlerin pazarlanması üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında yaylalarda gelecekte en ciddi problem olarak çevre kirliliğinin dile getirilmesi göçerlerin bu konudaki hassasiyetlerinin de göstermektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, hayvancılığın tercih edilen bir ekonomik model olmaktan uzaklaşması ve yurt içine ve dışına geçimlik temelli göçlerin giderek yaygınlaşması hayvancılığa ve bu bağlamda çobanlığa olan rağbetin azalmasına sebep olmuştur. Pek çok yayla yerleşiminin hayvancılık ekseninde işlevini yitirmesi, buraların terk edilmesine ve başka amaçlar için kullanılan alanlar haline dönüşmesine zemin hazırlamıştır (Aça, 2018: 102). Yakın zamana kadar yaylada yaşanan otlak kullanımı konusunda yaşanan sıkıntıların Karagöl civarındaki obalarda da yaşandığı bilinmektedir. Ancak son yıllarda yörede hayvan sayısının azalması ve bazı göçerlerin faaliyetlerine son vermesi bu anlaşmazlıkların kendiliğinden ortadan kalkmasını sağlamıştır (KK:6). Özellikle Ordu yöresinden gelen göçerler ile Giresun/Bulancak yöresinden gelen göçerlerin bu otlak konusunda mahkeme oldukları bilinmektedir. Yörede bulunan obalardan Keşkaya ve Yassıyurt obalarındaki kullanım hakkı konusundaki hukuki süreç günümüzde de devam etmektedir (KK:3).

Hanım Şenel 11.09.2019 tarihinde yaptığımız görüşmede: "*Biz göçerler olarak yaylalarda bazı problemler yaşıyoruz. Özellikle yaylaya gelirken yollarda 2-3 metreyi bulan kar kütleleri oluyor. Bu kar yürüyüşümüzü yavaşlatıyor, bazen de zorlaştırıyor. Ulaşım konusunda devletimizden yardım istiyoruz. Yayla bizim hayatımızın vazgeçilmezi. Biz büyüklerimizin yanlarında yaylacılığa başladık, ilk defa yaylaya kaç yaşında geldiğimi dahi hatırlamıyorum. Biz burada küçükbaş ve büyükbaş hayvan üretimi yapıyoruz. Koyunlarımızı sağamıyoruz, çünkü yeterli insan gücümüz yok. Biz de koyunları kuzulara emziriyoruz ve bu sayede kuzular daha semiz olarak büyüyorlar. Ben toprakla uğraşan bir ailenin kızı idim. Eşimle evlendikten sonra yaylacılığa başladım. Çocuklarımı yaylacılıktan elde ettiğim gelir ile evlendirdim. Eşimle 32 yıldır yaylaya gelirim ve Giresun Karayaka Yaylasındaki Avşar obasına Tokat'tan yürüyerek yaylaya gelen tek kadın göçer benim. 750 koyunum var ve iki çoban çalıştırıyoruz. Gelecekte çoban bulmakta sıkıntı çekeceğimizi düşünüyorum. Yünümüz para etmiyor, ne yazık ki yünümüzün büyük bir kısmını kırkmadan sonra burada bırakmak zorunda kalıyoruz. Kadınların sosyal güvenceleri eşleri üzerinden sürdürülüyor hâlbuki biz de yaylacıyız devletimiz bizim de sosyal güvencemizi yapsa nasıl olur? Devletimizin 300 koyun projesi için başvurduk ama bize çıkmadı. Yetkililere bunun sebebini sorduk ama cevap alamadık.*" (KK:13).

28.08.2019 tarihinde yaptığımız görüşmede Ayşe Karagöl: "*Yayla hayatımız nerede ise otuz sene önce başladı ve hala devam ediyor. Yayla bizim ruhumuza işlemiş ve bundan vazgeçmemiz mümkün değil. Biz yayladan elde ettiğimiz gelir ile evlendik ve çocuklarımızı bu gelirle baş göz ettik. Yaylanın bize sunduğu bu nimetleri nasıl inkâr ederiz. Bizim yaylaya minnet borcumuz var ve bu borcumuzu her sene törenle yaylaya gelerek ödüyoruz. Bizden sonra ailemizde yaylacılık bitecek diye korkuyoruz ve bu konuda devletimizden yardım bekliyoruz. Yaylada sadece hayvancılık faaliyetini sürdürmüyoruz, aynı zamanda burada kışlık yiyeceklerimizi de yapıyoruz. Özellikle kuşburnu pekmezimizi burada yapıyoruz. Şebinkarahisar pazarlarından aldığımız kuşburnunu burada pekmez haline getiriyoruz. Bahçelerimizde sebze üretimi de yapıyoruz. Soğan, patates, turp, nane, ısırgan, karalahana gibi sebze ihtiyacımızı kendimiz üretiyoruz. Biz Karayaka obasına 12-25 gün yürüyerek geliyoruz. Yayla hazırlığımız göçten çok önce başlar. Biz gözümüzü yaylada açtık ve burada kapatmaya niyetimiz var*." Yaylalardaki hukukî ve sosyal problemler konusunda yeni hukukî düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Göçerlerin yaşadıkları topraklara sahip çıkmaları ve korunması konusunda gösterdikleri hassasiyet dikkat çekicidir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Ülkemizin önemli hayvancılık üretim merkezleri arasında gelen Doğu Karadeniz Bölgesi'nde her türlü değişime rağmen bu üretimi devam ettirilmektedir. Özellikle son yıllarda ülkemizde tarım ve hayvancılık üretimi konusunda yeni düzenlemeler yapılmakta ve bu düzenlemeler hayata geçirilmektedir. Doğu Karadeniz yaylaları sahilden başlayan keskin bir yükselti ile kısa zamanda 3000 metrelere kadar çıkmaktadır. Bu kadar sert ve keskin arazide insanların hayatını sürdürebilmesi için sürekli mücadele etmek ve çalışmak zorunluluğu vardır. Yörede göçerler tarafından yüzyıllardır kullanılan irili ufaklı yüzlerce oba bulunmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaylacılık faaliyetlerinin en canlı yoğun olarak sürdürüldüğü yaylaların başında Karagöl Dağı civarındaki yaylalar gelmektedir. Bu bölgede Giresun, Ordu, Samsun, Tokat, Sivas illerinden gelen göçerler yaylacılık yapmaktadır. Özellikle Ordu, Tokat, Samsun gibi illerden gelen göçerler bölgeye asırlardır gelen göçerlerin devamı olduklarını ifade etmişlerdir. Göçerlerden Erbaa, Karayaka, Bafra ve Çarşamba yöresinden gelen göçerler günlerce süren yürüyüşleri sonunda yaylalarına ulaşmaktadır. Suşehri ve Koyulhisar göçerlerinin kışlakları iki-üç günlük yürüyüş mesafesinde olup, günümüzde çoğu arabalarla obalarına gelmektedir. Giresun ve Ordu göçerlerinin önemli bir kısmı yürüyerek bir kısmı da araçlarıyla yaylaya göç etmektedir.

Yaylalar sadece maddî üretim merkezleri olmayı aynı zamanda manevî değerlerimizin en canlı olarak yaşatıldığı yerlerdir. Özellikle toplumsal dayanışmanın ve işbirliğinin en güzel numunelerini yaylalarda görmek mümkündür. Toplumsal ve kültürel değişime yaylalar bir şekilde direnmektedir. Yaylalar planı ve düzenli bir değişim ile hem iktisadî hem de sosyal hayatımıza ciddi katkı sağlayacak potansiyele sahip yerler olarak görülmektedir. Son yıllarda hayvancılık dışında turizm, sağlık, spor ve sanat alanında yapılan çalışmalarda yaylalar sıklıkla kullanılmaktadır. Yaylalar sadece bizlere ait topraklar olmayıp aynı zamanda bizden sonra gelecek nesillerin bizlerde olan emanetleri gibidir. Bizler bu emanetleri daha kullanışlı hale getirip ve doğasını bozmadan bizden sonra gelecek nesillere taşımak durumundayız.

KAYNAKÇA

Açа, Mustafa. (2018). " Doğu Karadeniz Hayvancıları ve Çobanları Arasında Geleneksel Meslek Hukukunun Temsilleri", Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:93, 2018/1, ss.93-103.

Artun, Erman. (1996). "Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri", I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Nisan 1994 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss.25-33.

Cin, Mustafa, Fatma Emiroğlu Aydın. (2015). "Giresun'da Yayla Yerleşmelerini Etkileyen Coğrafi Faktörler", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), İstanbul: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, ss.153-160.

Daşcı, Mahmut, Binali Çomaklı. (2006). "Yaylacılık ve Tarımsal Açıdan Önemi", Erzurum: Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Dergisi. 37 (2), ss.275-280.

Düzgün, Ülkü Kara. "Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 2/7 Spring 2009, ss.133.153.

Emiroğlu, Mecdi (1977); Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.

Gökşen, Cengiz. (2015). "Osmaniye ve Çevresinde Yaylacılık", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), İstanbul: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, ss.215-236.

Kuruca, Nazım, Hüseyin Kara, Fatma Emiroğlu Aydın. (2015). "Giresun'da Yaylacılık Faaliyetlerinin İktisadî, Sosyal ve Kültürel Hayata Etkileri", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), İstanbul: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, ss.161-184.

Kuruca, Nazım, Muammer Ak. (2017). "Beşyüz Yıldır Süren Göçün Son Temsilcileri: Karayaka Göçerleri", Route Educational and Social Science Journal, Volume 4(7), December 2017, ss.430-448.

Öksüz, Melek. (2008). İktisadî Trabzon Abdülvahap Hayri, Trabzon: Serander Yayınları.

Somuncu, Mehmet, Nevin Akpınar, Ekrem Kurum, Nilay Çabuk Kaya, Tanyel Özelçi Eceral. (2010). "Gümüşhane ili Yaylalarındaki Arazi Kullanımı ve İşlev Değişiminin Değerlendirilmesi: Kazıkbeli ve Alistire Yaylaları Örneği", Ankara: Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi 2(2), ss.107-127.

Şahin, İlhan. (2006). Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler, İstanbul: Eren Yayınları.

Şişman, Bekir. (2010). "Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açıdan Doğu Karadeniz'de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırga Yaylaları Örneği), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research Volume 3 / 11 Spring 2010, ss.549-559.

Trak, Selçuk. (1943). "Giresun-Ordu Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları", Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt. II; No.1, ss.145-155.

Tunçel, Harun, Gürcan Gürgen, İhsan Çiçek, A. Fuat Doğu. (2004). "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık", Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, ss.49-66.

Zaman, Mehmet. (2007). Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Zaman, Mehmet. (2018). "Doğu Karadeniz Bölümü Sahil Yöresindeki Kırsal Yerleşmeler ve Özellikleri", Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 22(1), ss.323-346.

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Safi Kasap, Giresun/Bulancak 1951, İlkokul, Emekli

KK-2: Naziye Kasap, Giresun/Bulancak 1949, İlkokul, Emekli

KK:3: Raşit Gürsoy, Giresun/Bulancak/Bozat 1955, İlkokul, Emekli

KK:4: Fatma Gürsoy, Giresun/Bulancak/Bozat, İlkokul

KK:5: Hüsniye Kılıç, Giresun/Bulancak/Bozat 1935, Okuryazar değil

KK:6: Türkan Hekim, Ordu 1949, Okuryazar değil

KK:7: Necati Hekim, Ordu 1949, İlkokul, Emekli

KK:8: Mustafa Hekim, Ordu 1953, İlkokul, Emekli

KK:9: Meryem Hekim, Ordu 1952, İlkokul

KK:10: Zühre Hekim, Ordu 1947, Okuryazar değil

KK:11: Arif Çakar, Sivas/Koyulhisar, 1969, İlkokul

KK:12:Nejla Çakar, Sivas/Koyulhisar 1971, İlkokul

KK:13: Hanım Şenel, Tokat/Karayaka, 1967, İlkokul

KK:14: Ayşe Karagöl, Samsun/Karayaka, 1967, İlkokul

KK:15: Seher Koyuncu, Tokat/Karayaka, 1942, Okuryazar değil

KK:16: Mızrap Kuruca, Tirebolu/Giresun, 1929, İlkokul (Vefat tarihi 12 Kasım 2017)

Ek I: *Karagöl Dağı Obalarında Yaylacılık Yapan Göçerler*

Hüsniye Kılıç, İnboyu Obası/Karagöl Yaylası (84 yaşında)

Naziye Kasap ve eşi Safi Kasap/İnboyu Obası Karagöl Yaylası (72 yaşında)

Hanım Şenel, Avşar Obası/Karagöl Yaylası (52 yaşında)

Seher Koyuncu, Avşar Obası /Karagöl Yaylası (77 yaşında)

Ayşe Karagöl, Karayaka Yaylası, (52 yaşında)

Zühre Hekim, Yassıyurt Obası/Karagöl Yaylası (72 yaşında)

Ek:II: *Karagöl Dağı*

GİRESUN'DA YAYLAK KIŞLAK HAYATININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF SPRING AND WINTER LIFE IN GIRESUN

Muammer AK[*]

Özet

Göç ve ona bağlı uygulamaları insanlık tarihinin bilinen en eski zamanlarına kadar götürmek mümkündür. Göç, tesadüfler üzerine ortaya çıkan bir uygulama olmayıp esasen büyük bir organizasyonun adıdır. Göçerlik sadece toplumun belli bir kesimi tarafından değil nerede ise tamamı tarafından yaşatılan bir hayat nizamıdır. Aylarca süren göçler sırasında birçok toplumsal hadisenin yaşandığını da söylemek gerekir.

Türk toplumunun göçler konusunda büyük bir tecrübeye sahip olduğunu tarihi kaynaklarda görmek mümkündür. Özellikle mevsimlik göçler Türk kültür hayatının şekillenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Kaynaklarda bu göçlere yaylak-kışlak, yarı göçebe, atlı göçebe, konargöçer gibi adların verildiği görülmektedir. Göçler belli bir zaman aralığında da olsa büyük nüfus hareketlerinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Aileler, bahar aylarının gelmesiyle birlikte aylarca süren hazırlıklarının sonucunda göç yürüyüşünü başlatırlar. Göçerler yeni yılın göç hazırlıklarına kış aylarında yani çok erkenden başlarlar. Bu göçler bazen günlerce sürmekte olup, yaylaklara ulaşana kadar devam eder. Göçün sonunda varılan yayla ve buradaki yaylaklar da yine bir organizasyon ile idare edilir ve hiçbir faaliyet tesadüflere bırakılmaz.

Giresun ve havalisi yayla göçlerinin en canlı yaşandığı yurt köşelerindendir. Giresun göçerleri yılın önemli bir kısmını bu göçler ile geçirmektedir. Göçerlerin geçimi nerede ise tamamen hayvancılık ürünlerine bağlı olduğu için hayvanların bakımı hayati bir mesele olarak kabul edilmektedir. Yaylalar sadece hayvanların otlatıldığı araziler olmayıp aynı zamanda sosyal ve kültürel hayatımızın da canlı bir şekilde yaşatıldığı yerlerdir.

Yapılan çalışma asırlardan süzülüp gelen Giresun göçerlerinin sosyo-kültürel hayatının dayandığı izleri üzerine olacaktır. Çalışma literatür çalışması yanında bizzat arazide yaylacılık faaliyetleri sürdüren göçerlerle yapılacak görüşmelerle de desteklenecektir.

Anahtar sözcükler: Giresun, yaylalar, göçerler, sosyoloji, kültür

[*] Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, akmuammer@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-0241-1893

Abstract

Migration and its associated practices can be traced back to the earliest known times in human history. Migration is not a practice of coincidence, but rather the name of a large organization. Nomadism is not only a certain part of society, but a life order that is lived by almost all. It should be said that many social incidents took place during the migrations that lasted for months.

It is possible to see in the historical sources that Turkish society has a great experience in migration. Especially seasonal migrations have an important role in shaping the Turkish cultural life. In the sources, it is seen that these migrations are given names such as plateau-barracks, semi-nomadic, horse-nomadic, and nomadic migrants. Migrations lead to large population movements, albeit within a certain period of time. Families start the migration march as a result of their months-long preparations with the arrival of the spring months. The nomads start the preparations for the new year's migration in the winter months, very early. These migrations sometimes last for days and continue until they reach the highlands. The plateau reached at the end of the migration and the plateaus here are also managed by an organization and no activity is left to chance.

Giresun and its environs are among the most active dormitories in the highland migrations. Giresun nomads spend a significant part of the year with these migrations. Caring for animals is considered a vital issue as the livelihoods of the nomads are almost entirely dependent on livestock products. Plateaus are not only areas where animals graze, but also where our social and cultural life is alive.

The study will be based on the traces of the socio-cultural life of the Giresun nomads coming from centuries. The study will be supported by interviews with nomads who carry out transhumance activities in the field.

***Keywords**:* Giresun, plateaus, nomads, sociology, culture

Giriş

Göç olgusu insanlık tarihinde her zaman olmuştur ve adeta insanlık tarihi ile eştir. Göçlerin tarih boyunca ana nedeni ekonomik olarak görülmektedir. Türk toplumu göç konusunda bir hayli tecrübeye sahip olup toplumsal hafızasında göç olgusu ile ilgili birçok hadise mündemiçtir. Ancak Türklerin bu göç tecrübeleri ve göç etrafında şekillenen yaşam tarzları konu ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmında *göçebe* kavramı ile vasıflandırıldığı ve bu durumun Türklerin yerleşik hayata geçememiş toplumlar arasında değerlendirilmesine de yol açtığı görülmektedir. Bu bağlamda konuyla ilgili birçok çalışmada göç ile ilgili *göçer*, *koner-göçer*, *göçebe* gibi kavramların birbirinin yerine aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlaştırmada konunun kavramsal bir tartışma çerçevesinde değil genel kabule uyarak *göçebe* kavramının kullandıklarını ifade edebiliriz.

Türkiyenin birçok yöresinde olduğu gibi yaylak- kışlak hayatı Giresun yöresinde de varlığını sürdürmektedir. Yöre halkı tarafından bu faaliyetlere genel olarak *yaylacılık*, bu faaliyetleri icra eden kişiler ise *yaylacı* denilmektedir. Burada bahse konu olan yaylacılık

faaliyetlerinin (yaylak-kışlak hayatı) litaretürdeki *göçebe-göçer- konar göçer* veya genel olarak *göçebelik* şeklinde ifade edilen hayat tarzından farklı bir durum arz ettiğini belirtmeliyiz. Çünkü ayrıldığı yere bir daha ne zaman geri geleceği belli olmayan belli bir plan dahilinde yapılmayan göç hareketini gerçekleştiren ve *göçebe* olarak ifade edilen topluluklarla yaylak-kışlak arasında göç eden topluluklar arasında bir hayli fark vardır. Bu farkların en önemlisi ve öncelikle vurgulanması gereken bu toplulukların yaylak ve kışlak olarak kullandıkları yerlerin sabit olduğu ve her yıl bu yerler arasında göç edilmesi gelmektedir. Bu yönüyle Giresun yöresinde icra edilen ve hayvancılık temeline dayanan ekonomik bir faaliyet olan yaylacılığı göçerlik/göçebelik olarak değil yaylak- kışlak hayat tarzı kapsamında değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda çalışmada Giresun yöresindeki yaylak- kışlak hayatının yansımaları ve bu hayat tarzının özellikleri sosyolojik olarak incelenecektir.

Kavramsal Çerçeve

Türk Dil Kurumu sözlüğünde *göçebe* kelimesine iki farklı anlamın yüklendiği görülmektedir. 1- Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), *göçer* ; 2- Mevsimlere göre ülke veya yer değiştiren (TDK, 1992, s.556). Tarama sözlüğünde ise *göçer* kelimesi "gezer, bir yerde durmaz, göçebe" şeklinde açıklanmaktadır (Dilçin, 2009, s.96). Baylara'ya göre *göçebeler,* bir yerde karar etmeksizin hem zaman hem de mekanda hareket halindedirler. Senenin hemen her zamanını farklı yerlerde geşirebilirler. Aynı yerde hem yaz hem de kış aylarını geçirebilmektedirler (Baykara, 2001, s.63). Bu hayat tarzı göçebelik olarak ifade edilmektedir. *Göçebelik*, bir toplumsal birliğin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilmek üzere düzenli aralıklarla yer değiştirme gelenek veya alışkanlığında olması (TDK, 1992, s.556). Göç ile ilgili diğer kelime konar-göçerdir. Konar göçer; göçebe bir yaşam süren, sürekli bir yere yerleşemeyen, *göçer*. Görüldüğü gibi Türk Dil Kurumu sözlüğünde *göçebe- göçer-konar göçer* kelimeleri aynı anlamda kullanılmaktadır.

Göçebe, göçer, konar -göçer toplumlarda sabir bir yer yoktur. Mevsime ve otlağın durumuna göre sürekli bir hareket hali bulunmaktadır. Oysa yaylak-kışlak hayatında kışın geçirildiği ve kışlak olarak ifade edilen (yöredeki ifadesi *cenik*) merkez konumunda olan sabit bir yer vardır. Yaylak ve kışlak hayat tarzının temelini toplumun geçim kaynağının hayvancılığa dayanması oluşturmaktadır. Bu topluluklar hayvanların hayatta kalabilmesi için yeşil ve taze otlak bulabilmek amacı ile yaylak ve kışlak arasında yıl boyunca iki defa yaşanan yolculuklar gerçekleştirirler çünkü hayvanların beslenmesi hayati önem taşımaktadır. Kışlak/köy/cenik civarındaki çayırlardaki otlar hayvanların kışlık ot ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. Bu çayırlardaki otların büyümesi ve belli bir boya ulaşması için mayıs- eylül arasında çayırlarda hayvanların otlamaması gerekmektedir. Bu durum mayıs- eylül arasında hayvanların yaylaya çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca kıyılar yaz mevsiminde çok sıcak ve nemlidir. Buradaki asıl amaç hayvanları iskan mahallerinden uzaklaştırmak ve taze otlakalara götürmektir.

Yayalacılık faaliyetinin en önemli nedeni hayvanların beslenmesini sağlamaktır. İnsanların büyük bir kısmının geçimi hayvan beslemek olan bir toplum için bu hayat tarzı, hayatın mevsimlere bağlı olarak ayrı yerlerde geçmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü yaşanılan

coğrafya, hem arazi hem de iklim olarak, her zaman hayvanlar için yeşil ve taze otları mümkün kılmamaktadır. Böyle olunca bu toplulukların hayvanların gıdasını da düşünerek, mevsime bağlı bir hareketlilik içinde olmalarını olağan karşılamak gerekir (Baykara, 1994, s.21). Diğer taraftan, uzun yıllar mevsime bağlı olarak farklı yerlerde yaşamak, insanlarda iklim şartlarına bağlı olarak bazı alışkanlıkların yer etmesine de yol açmıştır. Bu alışkanlıkların gereği olarak, doğrudan hayvan beslemekle ve hayvansal gıda üretimine katkısı olmayanlar da mevsime bağlı hareketin içinde bulunurlar. Bu bağlamda yöre halkından hayvancılıkla uğraşanlar hayvanlarını beslemek için hayvancılıkla uğraşmayanlar ise temiz ve kuru havası için yazın yaylaya gitmektedir. Türkiye'de ve yörede yaylacılık amacıyla yaylalara göç genellikle dikey ritmik hareketler şeklinde olur.

Yaylak- kışlak hayatı sürdüren topluluklar ekonomik olarak hayvanlarına bağımlı oldukları için, sürülerin beslenmesi, kendi geleceklerinin de garantisini oluşturmaktadır. Yaylak- kışlak arasında yılda iki defa yapılan bu göç zorunluluktan dolayı oluşan bir göçtür ve tekrarlanmaması durumunda temel geçim kaynağı hayvancılık olan bu topluluklar ekonomik olarak çöküntüye uğrayabilir ve hem insanlar hem de hayvanlar aç kalmayla karşılaşabilir. Burada tekrarlanması gereken konu, Türk kültüründe var olan göçerliğin sosyoekonomik ihtiyaçlardan kaynaklandığı ve mevsime bağlı olarak, belli güzergahlar çerçevesinde geliştiği, buna karşın, göçebe toplumlarda böylesine belirgin şartların ve güzergahların olmadığıdır(Yılmaz & Telci, 2010, s. 26).

Yaylacılık, konar-göçer yaşamın ruhunun özüdür. Yaylasını iyi alan, yaylada iyi beslenen hayvan, kışı rahat geçirir. Yayalacılar, kışlık kazancını yayladan sağlar. Çünkü bu kişiler yaylalarda koyunundan, ineğinden, mandasından bereketli sütler sağar, sağdığı sütten yağ ve peynir yapar. Yaptığı bu ürünlerin bir kısmını kendi ihtiyacı için ayırır bir kısmını da pazarda satar. Yine hayvanlarının yaşlısını, erkeğini ve kuzusunu da satarak hem kendi ihtiyaçlarını hem de hayvanların kışlık ihtiyaçlarını karşılar.

Yörede *yayla* tabiri obalardan meydana gelen daha büyük idari birime verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Oba ismi ise daha ziyade köylere tahsis edilmiş ve yaylanın daha alt birimi olarak kullanılmaktadır (Kuruca, Kara ve Emiroğlu, 2015, s. 177). Obalar yaylaların alt birimidir. Yani yaylalar her köy için tahsis edilen obalardan oluşur. Obalar birleşerek yaylayı oluşturur. Gerek yaylaların gerekse yaylanın alt birimi olan ve her köyün kullanımı için tahsis edilen obaların sınırları belirlidir. Sınır ihlalleri halinde bazı sorunlar ortaya çıkar.Oba sakinleri hayvanlarını sınırları belli yerlerde yaz boyunca otlatır. Sınırların dışına çıkılmaz. Yörede gerek yayla gerekse oba olarak tahsis edilen araziler uçsuz bucaksız yerler değildir. Türkiye'nin Doğu ve İç Anadolu yaylalarıyla kıyaslandığında çok küçük arazilerdir. Yayla ve oba arazilerinin darlığı hayvan sayısının da sınırlı olmasını gerektirmektedir. Hayvan sayısının çok olması otlağın yetmeyeceği anlamına gelmektedir. Gerek yayladaki gerek kışlakdaki arazinin darlılığı sebebiyle yöredeki hayvancılık faaliyetleri sınırlı ve ailelerin hayvan sayısı azdır. Bu bağlamda yöredeki hayvancılık faaliyeti pazar için ve kâr odaklı üretim olmayıp ailelerin geçimini sağlamak için yapılan bir ekonomik faaliyettir. Bu yönüyle yöredeki yaylacılığı ticari bir faaliyetten ziyade geçim ekonomisine dayalı bir hayat tarzı olarak ifade edebiliriz.

Yöredeki yaylacılık hayvancılığa dayalı bir hayat tarzıdır. Bu faaliyetin merkezinde yaylak ve kışlak olarak iki yerleşim yeri vardır.Yaylalarda ve kışlaklarda devamlı meskenler

bulunur. Yaylaktaki mesken kışlaktaki meskenlere göre daha iptidaidir. Yaladaki mesken daha çok yayla sezonunda kullanılırken, kışlaktaki mesken ise on iki ay sürekli kullanılır yani kışlaklar sürekli iskan yeridir. Kışlak olarak ifade edilen yerler bugün köy statüsündedir. Bir yerin oba ve kışlak olarak seçilmesi tesadüfi değildir. Yaylaların ve obaların oluşmasında su önemli bir faktördür. Bunun yanında yiyecek (ot), sıcaklık, güneş, çığ gelme durumu, rüzgar alma gibi diğer faktörler de obaların yerleşim yerlerinin seçiminde etkilidir. Yaylada bir yerin oba kurulmasına uygunluğu yılların birikimi ile kararlaştırılır. Yıllara dayanan tecrübi bilgi değerlendirilir ve obanın yerleşim merkezi için en uygun yer belirlenir.

Obanın yerleşim merkezi belirlenince oba içi yerleşim düzenlenir. Bir obayı birden fazla köy kullanıyorsa, köylerin sakinleri/yaylacıları obada dağınık bir şekilde yerleşmezler. Her köyün sakini toplu olarak belirlenen bir yere yerleşir; yani köyler birbirine karışmaz. Örneğin obanın içinden dere akıyorsa, derenin bir yakasına bir köyün sakinleri diğer yakasına ise diğer köyün sakinleri yerleşir. Bunun gibi aynı köyün farklı mahallelerinden olan aileler de genellikle bir arada bulunur. Oba içi bu yerleşim düzeni köylerin ileri gelenleri, ki bunlar yaşlı ve saygın kişilerdir, birlikte kararlaştırır. Bu kişilere *Köy Uslusu* denir. Bu Uslu'lar obada yapılacak diğer işleri de kararlaştırır, planlar, yönetir ve yönlendirir. Göç hadisesinin tüm süreçleri ve yaylaya-kaşlağa-yazlak-güzleğe ne zaman göçüleceği gibi kararlar yine bu Uslu'lar tarafından alınır ve uygulanır. Bu kişiler sadece yaşlı olmalarından dolayı değil obanın en tecrübi bilgisine sahip kişileri olması hasebiyle de bu saygıyı görürler. Yani bu kişilerin otoritesinin asıl kaynağı doğa, iklim, hayvan bakımı vb. konulardaki sahip oldukları ve yılların tecrübesi ile oluşmuş geleneksel bilgidir. Bu bağlamda bu kişiler "geleneksel otorite" tipine de iyi birer örnek teşkil ederler. Çünkü bu kişiler geleneği iyi bilirler ve işleri geleneğe uygun bir şekilde yürütürler. Bu kişilere gösterilen saygı aynı zamanda geleneğe gösterilen saygıyı ifade eder. Ailede ise göç süreçleri ile ilgili kararları ailenin büyüğü verir. Özellikle göç zamanının belirlenmesinde doğa ve iklim şartlarının etkili olduğu görülmektedir.

Yayalak Kışlak Hayatı İle İlgili Bazı Kavramlar

Yaylak-kışlak hayatıyla ilgili değinilmesi gereken başlıca kavramlar, kışlak, yazlak, yaylak, güzlek'tir. Dört mevsimin adına bağlı olarak tespit edilen bu adlar, şüphesiz Türk hayatının geçmiş yıllarında, hatta bin yıllarında oluşmuş bulunuyordu. Bu dört yerde senenin oniki ayının geçirilmesi ortalama şöyle idi: Kışlak: 5 ay, Yazla:1 ay, Yayla:4 ay, Güzle:2 ay (Baykara, 1994, s. 22).

Yaylak- kışlak hayatı süren yaylacıların Kasım ayı ile Mayıs ayı başına kadar yaşadıkları yere *kışlak* adı verilir. Ormanlık, derin bir vadi ve sahil kenarları kışlak alanları için uygun yerlerdir. Çünkü buralar, kuytu olup daha ılıman bir iklime sahiplerdir. Bu tür kışlaklar, çok fazla rüzgâr almayan ve hayvanları mevsimin sertliğinden koruyan yerlerdir. Kışlak alanlarının seçilmesinde, hayvanların kışın da otlayabilmeleri için söz konusu alanın az kar tutması, kışlak yerlerinde su ile odunun fazla bulunması önemli etkenlerdendir. Kışlak olarak seçilen yerler, genellikle köylerdir(Alagöz, 1993, s. 10; Eröz, 1991, s. 92). Kışlak ve yaylakta geçen hayat, Türk hayatının bütününü ifade ediyor denebilir. Ancak iskan açısından daha önemli olan, kışlaktaki hayattır. Daimi yerleşim yeri ve ataların mezarlarının bulunduğu yerler

kışlaklardır. Bugün köy konumunda olan kışlaklar, kışın zor şartlarında insanların ve hayvanların yaşamaya devam edebilecekleri alçak, korunaklı yerlerdir(Çelik, 201, s. 62).

Yaylak kışlak hayat tarzı veya yaylacılık faaliyetleri köy hayatının bir uzantısıdır. Bu hayat tarzının merkezinde yerleşim yeri olarak köy, topluluk olarak ise köylü bulunmaktadır. Türk yaşama tarzında köylerin oluşumu ve sosyoekonomik işlevleri, Batıdaki yerleşik feodal kırsal yaşantıdaki benzerlerinden tamamen farklıdır. Türklerin göçebe değil köylerde yaşayan bir tarım toplumu olduklarını ve dolayısıyla bizim göçebelikten kaynaklandığını söylediğimiz özelliklerin köylülükten başka bir şey olmadığını ifade edebiliriz. Modern Türk toplumunda köylülük diye nitelenen tutumlar, aslında doğrudan doğruya göçebelik zamanlarının bakiyesidir (Göka, 2010, s. 103).

Yayla, yaylacıların mayıs ayından eylül ayına kadar kaldıkları, dağlar üzerindeki bol otlu ve sulak düz arazi parçalarıdır (Eröz, 1991, s. 86). Yayla, sadece yaylacılar için değil halk için de cazip gelmektedir. Yaylacılar için daha çok hayvanların otlatıldığı yer olan yaylalar, diğerleri için ise yazın geçirildiği serin ve sağlıklı yer olma özelliğinden dolayı caziptir. Bu özelliğinden dolayı hiç hayvanı olmayan kişiler tarafından da yazın tercih edilmektedir. Özellikle çocukların daha sağlıklı olmaları ve büyümeleri için baba anne, nine veya dede ile yaylaya gönderilmektedir. Çünkü sahil (kışlak/ köy/cenik) yazın sıcaktır ve nemlidir. Yaylanın ise kuru ve serin bir havası vardır. Çocuklar yaylada doğal ve hayvansal gıdalarla (süt, yoğurt, peynir vb.) beslenmektedir. Ayrıca yaylada köye (kışlak/cenik) göre daha az iş vardır. Çocuklar günün büyük bir kısmını oyun oynayarak geçirmektedir.

Bazı yaylacılar, yaylak ve kışlak arasında bulunan dönem içerisinde *"yazlak/yazla"* olarak adlandırılan ara mekânlarda da konaklamaktadırlar.Yazla ya da yazlak olarak da isimlendirilen bu yerler, ilkbahardaki iskân yeridir. Bunlar, kışlaktan hareket edildikten sonra rakımı yaylaya göre daha düşük olan ve karın erken eridiği yerlerdir. Bu yerler, genellikle kışlağa(köy) uzak ve yaylaya yakın yerlerdir (Şahin, 1998, s. 147).

Yazlak ve yazlaların dışında güzle veya güzlek diye isimlendirilen yerler de vardır. *Güzle*, sonbaharın geçirildiği, dağ etekleri, köy civarlarıdır. Kışlaya daha yakın yerlerdir; buralar güz ikametgâhıdır. Bir ya da iki ay kalınır. Yayalacılar, yayla havasının soğumasıyla beraber, hemen kışlaklarına dönmeyip daha aşağılara güzleklere inmektedir. Güzlekte kalmanın amacı tabii ot ve çayırlardan daha fazla istifade edilebilmektir (Eröz, 1991, s. 86). Yaylak ve kışlak iskan mahallerindeki yaşam anlayışı yaylacılık hayat tarzının en belirleyici unsurudur. Konar göçerlik gibi bu hayat tarzında da göç edilen mekan bellidir. Bu topluluklar aynı zamanda çiftçilik ile de uğraşır. Mısır tarlaları ve fındık bahçeleri kışlak/köylerdedir. Ancak arazinin yetersiz ve toprakların ziraata çok elverişli olmamasından dolayı kışlakdaki tarla ve bahçeden elde edilen ürünler tek başına ailelerin geçimini karşılayamamaktadır. Toprağın yetersiz ve verimsiz olması insanların havancılığa yönelmesine sebep olmuştur. Bu insanlar geçiminin bir kısmını fındıktan diğer kısmını da hayvancılıktan sağlamaktadırlar. Dolayısıyla yaylalar köylerin daha başka yerde farklı bir geçim sahasına sahip olma amacından doğmuştur. Yaylada da her evin önünde 100 veya 150 m^2 bir bahçe bulunur; burada patates veya karalahana yetiştirilir.

Yaylak ve Kışlak Hayatının Sosyolojik Analizi

Türk hayatında, hayvan beslemek esas olduğundan, yaşanılan coğrafya, devamlı otlak imkanı vermediğinden, mevsimlere bağlı bir hareketlilik söz konusudur. Göçebe yaşam tarzı ve değer sistemi, topluma dinamizm, dinçlik, dayanıklılık, eşitlik ve dayanışma ruhu katmaktadır (Göka, 2010, s. 34). Yayla tutkusu içimizde "mantık ile açıklanmayacak derin bir istek ve içgüdü"dür (Ögel, 1978, s. 74). Yaşam tarzı olarak göçerlerde coğrafyanın ve iklimin belirlediği bir yeni umut hali belirgin biçimde görülür. Göçebe sanıldığı kadar özgür değildir; doğa koşullarına bağımlıdır ve yarın ne olacağını bilemez durumdadır (Göka, 2010, s. 137-140). Sürekli *an*da var olan göçebeler, yerleşiklere nazaran hal ile daha uyum içinde ve yerleşikleri sürekli sınırlayan geçmiş anlatı geriliminden uzaktırlar (Polat, 2004, s. 125).

Burada bahsedilen göç hadisesi yaşam tarzı olan göçtür. Yaşam tarzı olarak göçün zamanını belirleyen güç, hayvanların ve insanların beslenme ve barınma ihtiyaçlarının mevsimlere göre değişmesidir. Değişen mevsimler, göç kafilelerinin yaylakla kışlak arasında hareket etmesine neden olmakta, bu hareketin sonucunda da topluluğun mevsimlik ihtiyacı karşılandığı için doğal bir ferahlık, özellikle yayla zamanı coşku ve umut neşet etmektedir. Yaşama tarzı olarak göçü seçen insanlar ve topluluklar, psikolojilerini, doğadaki değişime, hayvanların ihtiyaçlarına, savaş koşullarına göre ayarlamış ve bu ayarlamayı kendilerinden sonraki kuşaklara öğretmişlerdir. Bu nedenle vakit tamam olduğunda, göç vakti geldiğinde, herkes bu duruma kendiliğinden bir tarzda hazırdır ve kaygıyla değil arzuyla beklemektedir. Göçün getirdiği değişim, bir nesne kaybından çok umudu ve kurtuluşu temsil eder (Göka, 2008, s. 105-106).

Diğer bir yandan yaşam tarzı olarak göçü seçmiş olan göçebe, sonsuz bir özgürlüğü doyasıya kat etmenin hazzına gark olmuş değildir. Tümüyle doğaya bağımlılık ve çoğu zaman yarın ne olacağını bırakın bilmeyi, kestirimde dahi bulunamamak, göçebeyi oldukça yüksek bir belirsizlik endişesiyle karşı karşıya bırakır. Mekan anlamında köksüz olan göçebe, bir bakıma doğanın ve belirsizlik endişesinin tutsağıdır. Göçebelerin yaşantılarında görülen birçok çelişkili tutumun altında aslında mekanla iğreti ilişki yatar. Göçebe, bir yandan mekanla iğreti ilişkisini sürdürürken bir yandan da onu aşmaya çalışır. Göçebeliğin " göç yolda düzülür" anlayışı nedeniyle genel yaşamda bir plansızlık doğurduğundan söz edebiliriz (Ercilasun, 1992, s. 176). Göçebeliğin zihnimizde yaptığı ilk çağrışım, dinamizm ve esnekliktir. Bu bağlamda göçebe için eşyanın estetiği değil işlevi önemlidir. Bu esnek zihin, eşyanın muadilini ve özellikle kriz dönemlerinde veya olağan dışı durumlarda çok farklı, pratik ve kısa vadeli çözümler üretmede ve yeni sentezler yapmada başarılıdır. Ayrıca göçebe, belirsizliğe alışkındır ve bunlara karşı sabır ve tahammül göstererek direnir. Çünkü göçerlik, Edward Said'in de işaret ettiği gibi "kesintili bir var olma durumudur" (Chambers, 2014, s. 13).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yaylalar sadece iktisadi faaliyetlerin uygulama merkezleri olmayıp aynı zamanda bozkır medeniyetinin yaşam alanı olarak kabul edilmektedir. Göçerler bozkır coğrafyasını asırların kültürel birikimi ile idare etmekte ve buraları bir üretim merkezi haline getirmektedir. Göçerler hayatlarının önemli bir kısmını yaylalarda geçirmekte olup yaylacılık aynı zamanda büyük bir organizasyonu gerekli kılmaktadır. Büyük hayvan sürülerinin idare edilmesi, bu hayvanların bakımından sorumlu kimselerin her türlü ihtiyacının karşılanması bu

organizasyonun merkezinde yer almaktadır. Çoban tabiri kültürel olarak "cahil, iş bilmez" kimseler için kullanılıyor olsa da çobanlar hayvancılık konusunda zengin birikimlere sahip olan kimselerdir. Çobanlar doğa ile mücadelenin yanında birbirleri ile de mücadele ederek en iyi otlakları bulmak zorundadır. Bu bağlamda çobanlar hem doğanın hem de hayvanın dilinden anlayan kişidir.

Mevsimlere bağlı olarak yaşanan hayat, Türk yaşayışının hakim özelliği olunca, onu yerleşme açısından bu özelliği ile birlikte değerlendirmek gerekir. Geçim kaynağı ve iktisadi hayatın gereği olan faaliyetlerin cereyan ettiği yerlere dayalı hayat, toplumda bazı alışkanlıklara da sebebiyet vermektedir. Bu alışkanlıklar, doğrudan o iktisadi hayatla ilgisi olmasa da devam edebilmektedir. Örneğin yurt dışında veya büyük şehirlerde yaşayanların yazın memleketlerine geldiklerinde çoğunlukla yayla gezisi yapmaları bu alışkanlığın bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Geçmişte bölgede yaygın olarak görülen yaylak ve kışlak hayatı günümüze kadar işlevlerini yitirerek yok olma seviyesine inmişse de hatıralarda ve günümüze intikal etmiş kültürel unsurlarda yaşamaya devam etmektedir. Yörede hayvancılığın ortadan kalkması yaylak kışlak hayat tarzına dayalı yaylacılığın yok olmasına sebep olacaktır. Çünkü bu hayat tarzı hayvancılığa dayanmaktadır. Ayrıca yörede yaylacılığın ortadan kalkması bu yaşam tarzına özgü kültürel unsurların da yok olması anlamına gelecek, gerek göç yolunda gerek yayla sezonunda yaşanan hatıralara yenileri eklenemeyecektir. Geçmiş hatıralar bir süre tekrarlanacak bir zaman sonra da unutulup gidecektir.

Yaylacı için yayla yaşam alanı ve hatıralarının olduğu mekandır. Bu durum mekana duygusal yakınlık ve bağlılık sağlar; mekanın sahiplenilmesine yol açar. Ayrıca yaylacı için kendi yaylası veya obası diğerlerinden çok farklıdır ve onun için çok özeldir. Ömrünün belli zamanı buralarda geçmiştir. Yaylaları tatil için kullananlarda ise bu duygular oluşmaz. Onlar için yayla tatil yeridir ve çevredeki yaylalardan herhangi biridir. Kendini mekana ait hissetmeye bilir. Oysa yaylacı için yaylanın anlamı çok farklıdır. Onun için yayla yaşamını sürdürdüğü bir yerdir. O yaylacılık faaliyetini bir yayşam tarzı olarak tercih etmiştir. Bu bağlamda yaşam tarzı, yaşamı nasıl ve nerede sürdüreceğimizle ilgili temel seçimlerimizi ve genel hayat görüşümüzün tezahürüdür. Yaşam tarzı insan-insan ve insan-doğa ilişkisini de etkilemektedir. Yaylacı doğayla iç içedir; bazen doğaya hükmetmekte bazen de doğaya boyun eğmektedir.

Yaşam tarzındaki benzerlik toplum içinde kendine özgü birliktelikler de oluşturur. Bir yere ait olma güveni yaratır. Toplumsal yaşamda benzer yaşam tarzını sürdürmek benzer anlayışları ve birlikteliği ortaya çıkarır. Yaylacının yaylayı yaşam alanı olarak tercih etmesi ona doğaya karşı sorumluluk da yüklemektedir. Yaylacı doğadaki ve iklimdeki olumsuz değişikliklerin onun hayatına etkilerinin farkındadır. Onun için yaylacı yaylada cemaat ruhuyla davranılması ve doğa karşısında birlikte hareket edilmesi gerektiğinin idrakindedir. Bu dayanışmanın en güzel örneğini yayladaki komşuluk ilişkilerinde görebiliriz. Yayla komşuluğunu ve arkadaşlığını kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve çobanlar unutmaz. Örneğin birkaç köyün ortak kullandığı obaların sakinleri ancak yayla sezonunda bir araya gelmekte ve görüşebilmektedir. Bu insanlar yayla sezonunu heyecanla beklemektedir.

Yaylada ailedeki kadın-erkek-yaşlı-çocuk herkesin bir görevi vardır. Herkes bir işten sorumludur. Birinin sorumluluğunu yerine getirmemesi işleri aksatacaktır. Onun için herkes

sorumluluk bilinciyle davranmalıdır. Bu iş bölümü özellikle çocukların sorumluluk duygusu kazanmalarında çok faydalı olmaktadır. Yaylada çocuklar gerçek hayat tecrübesiyle bu sorumluluk duygusunu kazanmaktadır. Ayrıca yayla hayatının merkezinde şehirlerdeki gibi rekabet değil işbirliği, yardımlaşma ve dayanışma vardır. Yine yaylada şehirlerdeki stres ortamı yoktur. Yaylanın temiz havası, doğal beslenme yaşam memnuniyetini artırmakta ve ortalama ömrü uzatmaktadır.

Yörede hayvancılığın ve ona bağlı yaylacılığın ortadan kalkması yöre insanının gündelik hayatını da değiştirecektir. Gündelik hayattaki bu değişiklikler ise topluluğun davranış ve düşünme biçimlerini, taleplerini, beslenme şeklini, değerler, tercihler,beklentiler, umutlar, korkular, gelenekler, inançlar, toplumsal roller, alışkanlıklar gibi toplumun kültürel dinamiklerini de etkileyecektir.

Yaylak kışlak hayat tarzını sürdüren toplulukların geçim kaynağı havancılıktır. Yöredeki hayvancılığa bağlı yaylacılık faaliyetleri ancak ailelerin geçimini sağlayacak boyuttadır. Bu yönüyle yörede hayvancılığa bağlı yaylacılığın bitmesi bir çok ailenin geçim sıkıntısı yaşayacağını ve yaylada üreten ve kendi geçimini sağlayan insanların üretici konumundan tüketici ve kendi geçimini sağlayamayan durumda olacağını göstermektedir.

Günümüzde yaylaların bir kısmı turizm ve sayfiye yeri olarak kullanılmasına rağmen bir çoğu hala hayvancılık amaçlı kullanılmaktadır. Ancak hayvancılıkla uğraşan aile sayısındaki azalmaya bağlı olarak hayvan sayısındaki çok ciddi azalmanın olduğu görülmektedir. Devletin yaptığı teşfikler de maalesef hayvan sayısının istenilen sayıda olmasına yetmemektedir. Bu konuda devletin üretimden pazarlamaya çok daha kapsamlı projeler geliştirmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Baykara, T. (1994). Göktürk Yazıtlarının Türk İskan (yerleşme) Tarihindeki Yeri. *Türk Dil Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 38, 17-29.

Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. İsmail Türkmen & Mehmet Beşikçi (çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Çelik, A. (2015). Türk Kültüründe Yaylak Kışlak Geleneği ve Bunun Doğu Karadeniz Bölgesindeki Yansımaları. Harun Tunçel (Ed.), *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu*, Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, 57-72.

Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu

Yılmaz, A., Tekci, C. (2010). Türk Kültür Terminolojisinde Göç Kavramı Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 14-33.

Şahin, İ. (1998). Yaylacılık Geleneğinin Giresun'daki İzleri. *Giresun Kültür Sempozyumu.* İstanbul: Giresun Belediyesi, 145- 150.

Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Alagöz, C. A. (1993). Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları. *Türkiye Coğrafya Dergisi*, 1-51.

Kuruca, N., Kara, H., Emiroğlu Aydın, F. (2015). Giresun'da Yayalacılık Faaliyetlerinin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hayata Etkileri. Harun Tunçel (Ed.), *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu*. Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, 161-184.

Göka, E. (2008). *Türklerin Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.

Göka, E. (2010). *Türk'ün Göçebe Ruhu*. İstanbul: Timaş.

Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Polat, M. S. (2004). *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*. İstanbul: Kitabevi.

Ercilasun, A.B. (1992). *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ.

SİS DAĞI YAYLACILIK GELENEĞİNDE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

CULTURAL TRANSFORMATION IN THE PLATEAU TRADITION OF SIS (FOGGY) MOUNTAIN

İbrahim BOZ[*]

Özet

Sis Dağı Yaylası; Giresun, Gümüşhane ve Trabzon illerinin kesiştiği bir noktada bulunur. Bu bakımdan zengin bir kültüre sahiptir. Yaylacılık geleneği, sıcak yaz havalarında hayvan otlatmak, dinlenmek ve kültürel faaliyetlerde bulunmak üzere yapılan bir gelenektir. Sis Dağı yaylacılık geleneğinde ise tarım, hayvancılık ve üretimden ziyade yaylacılığın kültürel boyutu ağır basmaktadır. Sis Dağı yaylacılık geleneği günümüzde de varlığını canlı bir şekilde sürdürmektedir. Çünkü geleneksel unsurlar toplumun ihtiyacına cevap verdiği ve değişime ayak uydurduğu sürece varlığını sürdürebilir. Ancak değişimin geleneksel değerlerin özünü yitirmeden yaşanması gerekir.

Yaylalar, yöre halkının birlik ve beraberliğini sağlayan, kültürel değerlerin yaşatılmasına imkân tanıyan mekânlardır. Bu mekânlar halk mimarisi, halk mutfağı, giyim kuşam, törenler gibi kültürel unsurları içinde barındırır. Yaylacılık geleneğinin kayıt altına alınması, korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Bunu sağlamak için gelenekte ortaya çıkan değişimin izlenmesi gerekir. İşte bu çalışmanın amacı Sis Dağı yaylacılık geleneğinde yaşanan değişimi ortaya çıkarmaktır. Çalışmada yazılı kaynaklardan yararlanma ve alan araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Sis Dağı yaylacılık geleneğinde yaşanan hızlı değişim, nedenleri ve sonuçlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler/Keywords: Gelenek, yaylacılık, Sis Dağı Yaylası, kültür, değişim

Abstract

Sis Mountain Plateau is located at the point where the three provinces, Giresun, Gümüşhane, and Trabzon intersect. Thus, it has a rich culture. Plateau era is a tradition that contains animal husbandry, leisure, and cultural activities, during the hot season. In the plateau tradition of Sis Mountain, plateau style weighs heavier than agriculture, animal husbandry, and home production. Sis Mountain plateau tradition survives in a vivid way to our time. Traditional elements may survive as long as they respond to the expectations of the society, and keep up with the changes. But the changes should occur without the traditional facts losing their essence.

[*] Doktora öğrencisi, OMÜ/Fen-Edebiyat Fak., ibrahim_boz28@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-6350-3137

The plateaus are the venues that provide the unity of the local society, and that makes it possible for the cultural values to be carried on. Such venues contain cultural elements such as people's architecture, people's cuisine, clothing, and ceremonies. The plateau tradition should be secured under registration, preserved and kept survive. In order to provide this, the change in the tradition should be followed. The aim of this study is to put the change that occurs in the Sis Mountain plateau tradition. In the study, written sources will be used, and field research methods will be employed. The quick change that occurs in the Sis Mountain plateau tradition will be handled together with its causes and results.

Keywords: Tradition, plateau living, Sis Mountain plateau, culture, change

Giriş

Yaylalar, yükseklerde bulanan, tarım için elverişli olmayan ancak hayvan otlatmak için uygun olan ve yazın havası serin olan yerlerdir. Yaylacılık geleneğiyse insanların genellikle hayvanlarını otlatmak amacıyla yazın gittikleri yaylalarda yaptığı faaliyetleri ifade eder. Bu gelenek mevsimsel olarak yürütülen bir gelenektir.

Yaylacılık geleneği eski Türklere ait göçebe yaşam tarzının bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Karadeniz yöresinde yılın belli zamanlarında yaylaya çıkarak sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesi geleneksel olarak varlığını sürdürmektedir. (Şişman, 2006, s.550)

Oğuzların yirmi dört boyundan biri olan Çepniler, Selçuklu Devleti zamanında Karadeniz'e yerleşmeye başladı. Kürtün ile Tirebolu arasında Vilayet-i Çepni adı verilen idari bir yapı oluştu. Çepni boyu Görele, Eynesil ve Şalpazarı bölgelerine yerleşmeye başladı. Trabzon'u fethetmeye gelen Fatih Sultan Mehmet, bu bölgelerdeki insanlardan yardım gördü. Bunun üzerine bölge insanına zeamet ve tımar gibi dirlikler verildi. Böylelikle Çepniler 15. yüzyılda yerleşik hayata geçmeye başladı. (Duru, 2011, s. 3) Çepni Türkleri hem Anadolu'nun hem de Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesine katkı sağladı. (Sümer, 1992, s. 45) İşte bu Çepni aşiretleri Sis Dağı yaylacılık geleneğinin oluşmasında etkili oldu.

Çepni boyuna bağlı Türkler Karadeniz Bölgesi'ne ilk geldiklerinde çadırlarda yaşıyor, konargöçer bir hayat tarzını benimsiyordu. Bu insanlar sığır, koyun ve keçi besleyerek yaşamını sürdürüyordu. Yaz geldiğinde yaylaya çıkar, kış geldiğinde kışlaklarda vakitlerini geçirirlerdi. Bu aşiretler zaman içerisinde evler yaptı ve yalnız hayvancılık geçimi sağlamaya yetmediği için ekin işleriyle uğraşmaya başladı. Mısır, en fazla ekilen ürünlerden biri oldu. Genç kızlar ve genç delikanlılar ellerinde bulunan ve *megel* adı verilen bir kazmayla yörede *darı* adı verilen mısırları imece usulüyle ekmeye başladı. İmece usulünde birinin darıları komşularla beraber ekildikten sonra diğer komşuların darısı da beraber ekilirdi. Böylelikle bütün ekim işlemleri birlikte yapılmış olurdu. (Hüseyin Avni Bey, 1915, akt. Hacıfettahoğlu, 2003, s. 153-155)

Mısırlar ekildikten yirmi gün sonra büyür. Mısır tarlalarında bulunan otun temizlenmesi gerekir. Mısırların içinde bulunan otlar imece usulüyle ayıklanır. Bu işlem mayıs ayında yapılır. Mısırların içindeki otlar haziran sonunda tekrar çıkar. Yöre insanı bu otları tekrar toplamak zorunda kalır. Bu otlar toplandıktan sonra insanlar şenlik havasında ve toplu hâlde yaylalara

çıkar. Bu durum otçu göçü geleneğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. (Hüseyin Avni Bey, 1915, akt. Hacıfettahoğlu, 2003, s. 155)

Yöntem

Bu çalışmada alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda Sis Dağı Yaylası'yla bağlantıları devam eden Eynesil ve Görele ilçe merkezi, Belen köyü ve Sis Dağı'nda bulunan Eynesil obasında gözlem ve görüşmelerde bulunulmuştur. Sis Dağı'na Şalpazarı ve Eynesil yollarından iki kez gidilmiş, Sis Dağı Erkek Su Şenliği'ne katılım sağlanmıştır. Çalışmada yazılı kaynaklardan da yararlanılmasına rağmen çalışmanın temelini alan araştırmaları oluşturmuştur.

Bulgular

1. Yaylaya çıkmak için yapılan hazırlıklar

Yaylaya çıkma zamanının geldiği *mayıs suyunun* ortaya çıkmasıyla anlaşılırdı. Mayıs suyu eriyen karların suyunun tekrar toprak üstüne çıkmasıyla oluşurdu. Bu suyla yıkanmanın insan sağlığına iyi geldiğine inanılırdı. Yöre halkı bu uygulama için *mayıs suyunda yıkanmak* sözünü kullanırdı. (K.K.1) Köylerde tarla kazma ve ekim dikim işleri bittikten sonra yaylaya çıkma imkânı olurdu. Köylerde genellikle yaşlılar bırakılır, genç aileler ve çocuklar yaylaya çıkardı. (K.K.2)

Yaylaya çıkmadan önce turşular, hamsi tuzlaması hazırlanır. Mısır ve buğday değirmende öğütülür ve un hâline getirilir. Mısır ve buğday unları böylece hazır duruma gelmiş olur. Yaylaya götürülen en önemli malzemelerden biri de kibrittir. Bir kutu kibrit yaylaya götürmek üzere hazırlanır. Yaylada ateş yakmak çok önemli olduğu için ocakta yanan ateş uzun süre muhafaza edilmeye çalışılır. Yaylaya giden bir kadın ilk kibritle yaktığı ateşin üzerini külle kapatır ve bu ateşi aynı yöntemi kullanarak yaylada kaldığı dört ay boyunca kullanmaya çalışır. Sadece bir kibrit kullandıktan sonra kibrit kesesini dolu olarak geriye getiren kadınlara yörede rastlanabilir. Bu bakımdan yaylaya çıkış hazırlıklarında kibritler önemli bir yer tutar. Hatta yörede "Bir kibrit için kaynana gelinini boşamış." diye bir söz söylenir. (K.K.1)

2. Yayla göçü

Yaylaya göç etmek için birkaç aile anlaşır ve birlikte belirlenen bir tarihte hep beraber yaylaya göç edilirdi. Yaylaya çıkmadan bir gün önce yükler hazırlanırdı. Ekonomik durumu iyi olanlar yükleri taşımak için at kiralardı. Bu atlar sabahleyin erkenden gelir, yükleri alır, sahiplerinin gelmesinden saatler önce yükleri evlerinin kapısına bırakırdı. Atlar, *atçı* adı verilen kişiler tarafından idare edilirdi. Atların bir tarafında bulunan sepette un bulunur; diğer tarafında kap kacak, çatal bıçak, ayakkabı gibi malzemeler yer alırdı. Yükleri götürmek için katır kiralayanlar da olurdu. Katırlar, *katırcı* adı verilen kişiler tarafından yönetilirdi. Atların ve katırların üzerinde bulunan semerlere yükler koyulurdu. Bir hayvanın yüz, yüz elli kg yük taşıdığı olurdu. Yükün fazla olduğu durumlarda ineklere bile yük koyulduğu olurdu. Hayvanların bu durumdan dolayı çok eziyet çektiği görülürdü. (K.K.1)

Koyun sürüleri çobanlar tarafından yaylaya götürülürdü. Ancak koyunlar insanlardan daha hızlı yürüdüğü için yaylaya daha önce varırdı. İnek sürüleri ise daha yavaş gittikleri için

koyun sürülerinden geri kalırdı. Bu durumda inek sürülerinin çobanları dinlenmek üzere mola verirdi. Yörede bu uygulamaya *düşün atmak* denirdi. Koyun sürüleri diğer sürülerle karışmaması için koyunların alın, boyun, sırt ve kalça kısımları boyanırdı. Koyunların boynunda çan veya kelek asılı olurdu. İneklerin başlarına püskül takılırdı. Bu püsküller yaylaya çıkıldıktan kısa bir süre sonra diken ve tellere takılmasın diye çıkarılırdı. İnek ve koyun sürüleri çobanların çıkardığı seslerle ve ıslıkla diğer sürülerden ayrılırdı. (K.K.2)

Göç edilecek günün sabahı yolda yemek üzere yumurta haşlanır ve çörek pişirilirdi. Bu malzemeler yolculuk boyunca *çenti*lerde taşınırdı. Küçük çocuklar iple sırta sarılır, bu şekilde yaylaya kadar taşınırdı. İnsanların sırtında yük taşımak için selek, harar ve çuval bulunurdu. Eynesil merkezden Sis dağı Yaylası'na gidenler sabah kahvaltısını Ören beldesinin yukarısında bulunan Molla Halil Suyu mevkisinde yapardı. Daha sonra sırasıyla İnişdibi, Sancılı Su ve Örümcek mevkilerinde dinlenme imkânı olurdu. Örümcek mevkisi geçildikten sonra yayla evlerine ulaşılırdı. (K.K.1)

Yaylaya giden insanlar güneşten korunmak için keçi kılından yapılmış *çekmen* adı verilen çuvalı ters çevirerek başlarına takardı. Çobanların sırtındaysa *camadan* bulunurdu.

Yaylalarda bulunan insanlar haziran ayının son haftasında mısır tarlalarında bulunan otları çapalamak için köye dönerdi. Genellikle genç kadın ve genç erkekler köye giderdi ve çapalama işi çoğunlukla kadınlar tarafından yapılırdı. Yayladan giden insanlar için "Ceniğe gidiyorlar." denirdi. Köyler için *cenik* adı kullanılırken Sis Dağı için *yayla* adı kullanılıyordu. İşte bu köye giden kişiler işleri bittikten sonra temmuz ayında yaylaya tekrar göç ediyordu. Bu göçe *otçu göçü* adı veriliyordu. Otçu göçü adı verilen uygulamada her köy gruplar hâlinde yaylaya çıkardı. Her köyün davul zurna ve kemençe ekibi grupların yanında bulunurdu. İshaklı ve Belen köyü halkı Kaya Suyu mevkisinde buluşurdu. Kemerli ve Mançaba köyleri Ağataş mevkisinde buluşurdu. Balculu ve Ören köyleri Gizgine'de buluşurdu. Bu köylere Kemerli, Belen ve Mançaba köyünden gelenler katılırdı. Bu beş köy hep birlikte yaylaya doğru yürümeye başlardı. Ancak köy gruplarını oluşturan aileler başka köylerin gruplarına karışmadan yürürdü. Köyler birbirini takip ederek giderdi. Beşikdüzü'nden köylerle Görele'nin köyleri İnişdibi mevkisinde bu beş köyle birleşirdi. Köylerin en iyi oyuncuları ve çalgıcıları ortaya çıkardı. En fazla oynanan oyunlardan biri de *bıçak* oyunuydu. Bu oyunda oyuncuların elinde *kamalar* bulunurdu. Bıçak oyunu kemençeyle de oynanmasına rağmen genellikle davul zurna eşliğinde oynanırdı. İki oyuncu çalgılar eşliğinde oynar ve ellerinde tuttukları kamaları birbirlerine doğru sallardı. Bu oyunda karşında bulunan kişiyi kesmemek gerekirdi. Ancak oyunlarda yararlanmalara da çok sık rastlanırdı. Yorulan oyuncu ya pes ederdi ya da yaralandığı için oyunu bırakmak durumunda kalırdı. Böylece karşı taraf oyunun galibi olurdu. (K.K.2)

Yolculuk sırasında her köyün sözü dinlenen, itibarlı idarecileri olurdu. Bu kişilerin elinde değnek bulunurdu ve halkı idare etmeye çalışırdı. İdareciler köylerinin önünde atlı olarak giderdi. Onların arkasında silahlı bir grup bulunurdu. En arkada köyün insanı yer alırdı. Yolculuk patika yollar üzerinde yapılırdı. Gizgine, Armutalanı, İnişdibi, Erkek Su mevkileri hem dinlenilen hem de horon oynanan yerlerdi. (K.K.2) Sis Dağı'na varınca şenlik alanında bütün köyler birleşirdi. Köylüler şenlik alanına kol kola girerdi ve bu esnada bütün silahlar ateşlenirdi. Büyük halkalar hâlinde kadın erkek birlikte horon oynardı. Halka şeklinde horon oynamaya *horon bağlamak* denirdi. (K.K.8) Horon halkaları cazgır veya meydancı adı verilen

kişiler tarafından düzenlenirdi. Şenlikte at yarışı, en güzel koyun ve kuzu yarışmaları yapılmaktaydı. (K.K.7)

Yaylaya yakın olan aileler bir gün önceden yaylaya gelir ve otçu göçüne katılmadan şenlikte yerini alırdı. Bazı aileler ve aileleri yanında olmayan gençler ve çocuklar eğlenmek için otçu göçüne katılır, Sis Dağı'nda yapılan şenlikten sonra köylerine dönerdi. Şenlikte taflan, erik gibi meyveler satılırdı. *Et kavurması* en yaygın yapılan yemek çeşidiydi. Şenliklerin ilk zamanlarında et satılan yerlerden et alan aileler etlerini kendileri pişiriyordu. Sonradan etleri kuzinelerde belli bir ücret karşılığı pişiren insanlar görülmeye başladı. (K.K.2) Yağlı et yiyen kişiler soğuk su içtiğinde boğazdaki yağ donardı. Bu durumdaki kişi rahatsızlık geçirir, ilçe merkezindeki sağlık kurumuna acil bir şekilde yetiştirilmeye çalışılırdı. Yöre insanı yağlı et yiyen kişilere soğuk su içmemesi için telkinlerde bulunurdu. Ancak yöre insanı kavurma yapacakları etin yağlı olmasını tercih etmeye devam ederdi. (K.K.3)

Yayladan dönüş zamanı genellikle ekim aynın son haftasıdır. Ancak bazı aileler yaylada kalmaya devam eder. Bu aileler Sis Dağı'na yağan üçüncü kardan sonra yayladan ayrılır. Çünkü üçüncü kar yerde tutan bir kar olduğu için yayladan ayrılmak zorunda kalırlar. Üçüncü karın yağdığı zamanlar genellikle kasım ayı içerisindedir. (K.K.3) *Vargit* çiçeklerinin açması da yayladan gitme zamanı geldiğini gösteren bir işaret olarak görülür. Bazı aileler sonbahar mevsimi gelmeden yayladan ayrılmaz. Çünkü hayvanlarının besleyici olan topuk otundan daha fazla faydalanması istenir. (K.K.7)

3. Yaylada yapılan uygulamalar

Yayla evine varıldıktan sonra öncelikle temizlik yapılır. Getirilen yükler yerleştirilir ve insanlar yolculuktan dolayı çok yorgun olduğu için yataklar yapılır. Yatakların altında ot bulunur ve otun üstüne çul atılır. Örtünmek üzere yatağın üzerine yorgan koyulur. Evin ahırına inekler koyulur ve geçen sene yaylaya gelişte kullanılmak üzere hazırlanan otlar hayvanların önüne bırakılır. Yaylaya vardıktan bir gün sonra sabahleyin inekler sağılır.

Yaylada çökelek, yoğurt, süt, tereyağı ve yumurta gibi malzemeler çok fazla tüketilirdi. Ekonomik durumu iyi olan aileler sofrasında zeytin bulundururdu. (K.K.1) Yaylada pezik kavurması, sarma, yoğurtla yapılan yarma, pancar ve fiğ çorbası, kiraz ve fasulye turşularının kavurması sevilen yemekler arasındaydı. Belen köyünden gelen insanlar üzüm karşılığında Ağasarlı ailelerden patates alırdı. Ağasarlı aileler üzümden pekmez yapardı. Belen köylü aileler patatesin sadece kızartmasını yapardı. (K.K.2) Çay yöreye ilk geldiğinde güğümlerde demlenirdi ve çaydanlıkla çay demleme uygulaması bilinmiyordu. Çay içmek o dönemlerde yöre halkı için lüks kabul edilebilen bir uygulamaydı. (K.K.3)

Yaylada her hafta pazar düzenlenirdi. İnsanlar bu pazarda alışverişlerini yapardı.

Tuzlanmış hamsiler, birkaç kez suda kaynatılır, böylece hem pişer hem de tuzundan arındırılmış olurdu. Daha sonra bu hamsilerin üzerine terayağ veya sıvı yağ konarak sofraya getirilirdi. Genellikle sabahleyin yenen bir yemek çeşidiydi.

Etler, bozulmamaları için tuzlandıktan sonra evin dış kapısının arkasına asılırdı. Böylelikle etler belli bir süre dayanırdı. Ancak etler çoğunlukla bir hafta içinde tüketilirdi. Yörede kurulan haftalık pazardan tekrar et alınırdı.

Yörede en fazla yenilen yiyeceklerden biri de çörekti. Çörekler saclarda piştikten sonra içine tereyağı ve şeker konurdu. Çocukların çok sevdiği bir yiyecekti. Ayrıca mısır unundan yapılan mısır ekmeği çok yaygındı. Sacda pişen mısır ekmekleri üzerine tereyağı sürüldükten sonra yenirdi. Mısır taneleri, Eynesil ve Şalpazarı bölgesinde bulunan taş değirmenlerde öğütülürdü.

Yaylada en önemli geçim kaynağı hayvancılıktı. *Topuk otu* adı verilen bir ot cinsi yaylalarda çok fazla bulunduğu için yazları hayvanlar Sis Dağı'na götürülürdü. Ancak Sis Dağı'nda topuk otu çok yaygın olmadığı için hayvanlarını Kazıkbeli Yaylası'na götürenlerin sayısı çok daha fazlaydı. Küçük sürüleri bulunanlar genellikle Sis Dağı'nı tercih ederdi. Hayvanlar taşlarla çevrili yerlerde kalırdı ve bu yerlerde insanların kaldığı da olurdu. Zaman içerisinde evlerin ve ahırların yapılmasıyla hayvanlar ve insanlar dışarıda kalmaktan kurtulmuş oldu. Ancak koyun sürüleri dışarıda kalmaya devam ederdi. İnek sürüleri yağmurlu havalarda ahırda kalır, hava sıcak olduğunda dışarıda bulunurdu. (K.K.2) Yaylada inekler için ot biçildiği de olurdu. İnekler öncelikle otlaklarda ve orman içlerinde yayılır, en son tarlalara yakın olan otlaklarda yayılmaları sağlanırdı. Yörede sisli günlerde yolunu bulamayan insanlar inekleri takip ederek evine ulaşırdı. (K.K.3)

Yörenin yüksek bir yerde olması tarım faaliyetlerini sınırlandırmıştır. Yörede en fazla dikilen ürün pancardır (karalahana). Mayıs ayında yaylaya gelen ailelerin ilk işlerinden biri pancar fidillerini dikmektir. Bir ay sonra pancarlar ortaya çıkar ve yayla pancarından yapılan yemekler çok lezzetli olur. (K.K.6)

Yörede at sahibi olan kişiler genellikle zengin kişilerdi. Atlar insanları taşımak için kullanılırdı. Bazen gerekli olduğunda yük taşımaya da yarardı. At sürmek isteyen kişilerin at kiraladığı da olurdu. (K.K.3) Katırlar yük taşımak için kullanılırdı. Yörede araba yolları olmadığı zamanlarda patika yollar üzerinden katırlarla taşıma işi yapılırdı. (K.K.5)

Yaylada eskiden kurt, ayı ve geyik gibi hayvanlar avlanırdı. Bu hayvanların postundan ve etinden faydalanmak bir gelenekti. (K.K.1) Kurt, sürüler için en tehlikeli hayvan olarak görülürdü ve avlanma işinde kurtların avlanmasına öncelik verilirdi. Bu hayvanlardan korunmak için yaylacılar bölgede çok fazla köpek bulundururdu.

Eynesil ilçe merkezinde bulunan yaşlı kimseler, yaylaya giden çocuklarından yayla suyu getirmesini isterdi. Bunun üzerine Dokuzoluk'tan su getirilir ve yaşı kimseler bu sudan içerdi. (K.K.1)

Çocuklar yaylada Kur'an mektebine giderdi. Dinî bilgileri ve Kur'an'ı burada öğrenirdi. Bu mektepler Kur'an okumayı bilen ve dinî bilgisi yerinde olan kişiler tarafından idare edilirdi. Bu kişilerin parası yaylada bulunan aileler tarafından karşılanmaktaydı. Ayrıca bu kişilere yayladaki aileler tarafından sırayla yemek verildiği de olurdu. (K.K.1)

Erkeklerin yaylada yaptığı ilk iş yakacak temini için odun etmekti. Sonrasında ot biçme işleri yapılırdı. Bu otlar gelecek sene de kullanılmak üzere yığılırdı. (K.K.2)

Kadınlar inek sağma ve yayık yayma işlerini öncelikli olarak yapardı. Yemek yapma işinden de kadınlar sorumluydu. (K.K.1)

Yaylada ısınmak ve yemek pişirmek için *ocaklar* kullanılırdı. Kuzine olan ev sayısı çok azdı. Daha sonraları kuzineler yaygınlaşmaya başladı. (K.K.1)

Kış mevsiminde yaylaya gidenlere de rastlanırdı. Kışın yaylaya giden kişiler metrelerce karın üzerinde zorlu bir yolculuk yaptıktan sonra yaylaya ulaşırdı. Yaylada bir gece kaldıktan sonra geri dönülürdü. Bu sayede yaylaya olan özlem bir nebze olsun giderilmiş olurdu. (K.K.1)

Yaylada ilk yapılan evler, çam ağacının toprağa dikilmesi, etrafının ağaçla kapatılması ve çimenle kaplanması ile oluşturuldu. Sonradan tamamen ahşaptan oluşan evler yapılmaya başlandı. Ahşap evlerin yerini zamanla kırma taşların yığılmasıyla yapılan evler aldı. Bu taşların etrafı çam ağacıyla kaplandı. Evin üstüyse hartamadan (ince tahta) yapılıyordu. Hartamaların üstü tenekeyle kapatılıyordu. (K.K.1) Evin bir köşesinde ocaklık, bir köşesinde kap kacağın dizildiği tahtadan yapılmış terek bulunurdu.

Televizyonun bulunmadığı ve radyonun birkaç ailede olduğu zamanlarda yaylada bulunan kahvehanede soba yakılır, tarihî olaylar ve masallar büyükler tarafından gençlere anlatılırdı. Türkü söylendiği, kemençe çalındığı ve düdük öttürüldüğü de olurdu. Gençlerin büyüklere saygı göstermesi gerektiğine inanılırdı. Hatta yolda yürürken gençler büyüklerinin arkasında yürür ve onların önüne hiçbir zaman geçmezdi. (K.K.1)

Yayla göçü esnasında ve yaylada kemençe türküleri sıklıkla söylenirdi. Yöre halkı kemençe türküleriyle doyasıya eğlenirdi. Bazen kemençe söyleyen sanatçılara eşlik edilir ve insanların sesi yeri göğü inletirdi. Hatta yayla göçü esnasında insanlar, hayvanlar ve çevreden çıkan seslerin kemençe ezgilerinin oluşmasında etkili olduğu söylenirdi. Yörede sıklıkla söylenen ve Sis Dağı'yla ilgili olan kemençe türkülerine ait bazı dörtlükler şöyledir:

Sis Dağı sisli olur
Havası puslu olur
Yârinden ayrı kalan
Gönülden yaslı olur.

Oy Sis Dağı Sis Dağı
Ben yemem koyun yağı
Kızlar benden istemez
Zülüfüne gül yağı.

Sis Dağı'nın başında
Kar mısın boran mısın?
Alacağım kız seni
On yedide var mısın?

4. Yaylacılık geleneğinde yaşanan değişim

Sis Dağı'na yaylacılar ilk olarak vardığında ilçe merkezinden getirdikleri hazır samanları kullanmaktadır. Bir sene önce biçildikten sonra evlere konan otların kullanımı ortadan kalkmıştır. (K.K.1)

Günümüzde yaylada bulunan çocuklar Kur'an kurslarına gitmeye devam etmektedir. Ancak burada kurs hocası olarak görevli olan kişiler ilçe müftülüğü tarafından atanmaktadır ve bu kişilerin maaşı devlet tarafından ödenmektedir. (K.K.1)

Kışın yaylaya gitme geleneği günümüzde yaygın olarak uygulanan bir gelenektir. Kışın yolların dozerler tarafından açılması bu durumda etkili olmuştur. Kış lastiği ve zinciri bulanan araçlarla yaylaya gidilmektedir. Ayrıca burada benzinli ve mazotlu jeneratörlerle elektrik ihtiyacı karşılanmaktadır. (K.K.1)

Günümüzde Sis Dağı Yaylası'nda çanak anten vasıtasıyla televizyon kanalları takip edilmektedir. Ayrıca yaylada internet hattı mevcuttur. Telefonlar vasıtasıyla da internete bağlanmak mümkündür. Eskiden cep telefonları belli yerlerde çektiği için bu yerlerde bulunan kişilerin telefonu haberleşmek için kullanılırdı. Bugün yaylada cep telefonları çoğu yerde çekmektedir. (K.K.1)

Yaylada ısınmak için kat kaloriferi taktıranların sayısı artmıştır. Bu kişiler evlerine kat kaloriferi taktırmadan önce ısı yalıtımı yaptırmaktadır. Ayrıca sıcak su kullanabilmek için güneş enerjisi sistemlerini evlerinin çatısına kurduran aile sayısı son yıllarda çok fazla artmıştır. (K.K.1)

Sis Dağı'nda bugünlerde betonarme evlerin sayısı çok artmıştır. Ahşap evlerin sayısı iyice azalmıştır. Betonarme evlerin çatısı çinkoyla kaplanmaktadır. (K.K.1) Yine evlerin duvarları da çinkoyla kaplanmaya başlamıştır. Çinkoyla duvar arasına yalıtım malzemesi konmaktadır. Böylece evler hem sıcak olmakta hem de kar dolayısıyla duvarda oluşan yıpranmalar engellenmektedir. (K.K.5) Evlerin çinkoyla kaplanmasının bir sebebi de son dönemde bölgede sayıları artan ayıların evlere girmesidir. Çinko kaplamalar sayesinde evler ayılardan korunmak istenmektedir. (K.K.4) Ancak çinko kaplı evler, yörede çirkin bir görüntü oluşmasına neden olmaktadır. Son yıllarda yörede yapılan prefabrik evlerin sayısı artmıştır.

Günümüzde Sis Dağı Yaylası'na ekmek günübirlik olarak ilçe merkezlerinden gelmektedir. Mısır ekmeği ve çörek yapma geleneği azalarak da olsa varlığını sürdürmeye devam eder. Mısır ve buğdayları öğüten taş değirmenlerin sayısı çok azalmıştır. İlçe merkezlerinde bulunan fabrikalarda mısır ve buğday öğütme uygulaması yaygınlaşmıştır. Ancak taş değirmenlerinde öğütülen un lezzetli olduğu için yöre halkı tarafından daha çok tercih edilmektedir.

Yaylada hayvancılık yapanların sayısı özellikle Eynesilli ailelerde çok azdır. Ancak Zıva bölgesinden gelen ve Kaya Sis mevkisinde yaşayan aileler hayvancılık geleneğini sürdürmeye çalışmaktadır. (K.K.3) Bazı aileler kurbanlık mallarını Sis Dağı'nda bakmaktadır. Bu kurbanlıklar yaylada kesilir veya köylere ve ilçe merkezine kurban için götürülür. (K.K.1)

Yaylaya toplu gidişler çok azalmıştır. Ancak birkaç ailenin yaylaya yürüyerek ve toplu hâlde gittiği bilinmektedir. Bu aileler genellikle yaylaya yakın olan köylerde yaşamaktadır. Yaylaya uzak yerlerde yaşayan aileler özel arabalarıyla yaylaya gitmektedir. Ayrıca Eynesil ilçe merkezinden minibüsler günübirlik olarak yaylaya yolcu taşımaktadır. Bu minibüsler sabah erkenden yaylaya gitmekte, akşamleyin geri dönmektedir. Hayvanları olan insanlar bunları pikap veya kamyonla yaylaya götürmektedir. (K.K.1) Bu durum yayla göçüyle ilgili birçok geleneğin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Günümüzde Sis Dağı'nda iki ayrı şenlik düzenlenmektedir. Bunlardan ilki Şalpazarı ilçesinin öncülüğünde düzenlenen Sis Dağı Geleneksel Yayla Şenlikleri'dir. İkincisi ise Görele

ilçesinin öncülüğünde düzenlenen Erkeksu Otçu Göçü Şenliği'dir. Bu şenliklerde genel olarak eğlence unsuru öne çıkmaktadır. Mikrofonun sesinin yüksek olması şenliğe hâl hatır sormak için gelen insanların konuşmasına ve kaynaşmasına engel olmaktadır. Ayrıca otçu göçü yolculuğu yapılmadığı için geleneksel bazı unsurların zayıfladığı görülmektedir. Şenliklerde geleneksel kıyafet ve eşyaların, döner, et kavurmasının, Gümüşhane ekmeği ve pestilinin satıldığı yerlere rastlamak mümkündür. Eskiden şenliklerde et kavurması sıklıkla yapılırken günümüzde et ve tavuk döner yapan yerlerin sayısı artmıştır. Ayrıca et kavurmaları bazı esnaflar tarafından şenlik alanında yapılmakta ve ziyaretçilere lokantalarda olduğu gibi servis edilmektedir. Kemençe oynayan kişiler halka oluşturur ve bu halkalar sunucular veya görevlilerin yardımıyla düzenlenir. Eskiden ellerinde değnek olan meydancılar veya köylerin uslu kişileri şenliklerde artık görülmemektedir.

Son dönemlerde yaşanan terör olaylarının Sis Dağı Yaylası'nda yaşanmadığı görülmektedir. Bunun sebebi Sis Dağına çıkan yollarda yaşayan insan sayısının bir hayli fazla olmasıdır. Yine kışın da bölgede insan olması yörenin güvenli olmasını sağlamaktadır. Ancak evleri muhafazalı olmayan aileler terör unsurlarının kullanmaması için yayla evlerinde erzak bırakmamaya çalışır. (K.K.1)

Yaylada *silah atma* geleneği de çok azalmıştır. Rastgele ateş eden kişilerin yol açtığı yaralanmalar ve mermilerin evlere rast gelmesi cami hoparlöründen uyarılar yapılmasına neden olmaktadır. Bu durum geleneğin zayıflamasında etkili olmuştur. (K.K.1)

Son yıllarda ayıların sayısı yörede bir hayli artmıştır. Kurt İni denilen bölgede bulunan ormanın yaşlanması sonucu gençleştirme yapmak için kesilmesi ayıların yuvalarının dağılmasına neden olmuştur. Bu durum ayıların bölgede daha fazla görünür olmasında etkili olmuştur. Yaylada bulunan insanlar sık sık ayılarla karşılaşmakta ve yaşadıkları tehlikeli durumdan dolayı şikâyet etmektedir. (K.K.3)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sis Dağı yaylacılık geleneğinin değişmesinde hayvancılık faaliyetlerinin azalmasının etkili olduğu görülmektedir. Hayvancılığın bırakılması bu faaliyetle ilgili birçok geleneğin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Yine televizyon, internet gibi teknolojik unsurların yaylaya ulaşması gelenekteki değişimi hızlandırmıştır. Özellikle sözlü anlatılar teknolojik unsurların yaylaya ulaşmasıyla zayıflamaya başlamıştır.

Otcu göçü yolculuğunun yapılmaması ve yöreye yapılan yayla göçlerinin genellikle araçlarla yapılması göçle ilgili geleneğin devam etmesini engelleyici faktörlerdir. Yöreye yakın yerlerde bulunan ilçe ve köylerde özellikle genç erkek ve kızların sayısının İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi şehirlere yapılan göçle azaldığı görülmüştür. Yöredeki tarım, hayvancılık ve kültürel faaliyetlerin icracısı genellikle gençler olduğu için bu durumun geleneğin devam etmesine olumsuz etkileri olmuştur.

Sis Dağı'nın sahile çok yakın bir yayla olması yörenin günübirlik olarak ziyaret edilmesinde etkili olmuştur. Ancak bu durum yörede kısa süre kalınmasına ve dolayısıyla yaylacılıkla ilgili geleneklerin yürütülmesine engel bir durum teşkil etmektedir.

Sis Dağı yaylacılık geleneğinin zayıflaması yörenin daha çok dinlenme ve kültürel amaçlı ziyaret edilen bir yer olmasına neden olmuştur. Şehir hayatının yoğunluğu ve havaların sıcaklığı insanların havası serin olan yaylaya gitmesini sağlayan etkenlerdir. Yine yörede yapılan şenlikler bölgenin eğlenme, kültürel faaliyetlerde bulunma imkânını devam ettirmektedir. İnsanların bir araya gelip kaynaşmasında şenlikler önemli işlevler görmeye devam etmektedir.

Yöreye ait yaylacılık geleneğinin sürdürülmesiyle ilgili şu öneriler getirilebilir:

Yörede çok az sayıda kalan ahşap yapılar korunmaya alınmalıdır. Son yıllarda sayıları çok fazla artan betonarme yapılar çirkin bir görüntü oluşturduğu için çevreyle uyumlu ahşap evlerin yapımına öncelik verilmelidir. Evlerin dış kısmının çinkoyla kaplanması yörenin doğal güzelliğinin bozulmasına neden olmaktadır. Dış kaplamada çinko yerine ahşap malzeme kullanılmalıdır.

Yörede kayak sporu, dağcılık ve yürüyüş için alanlar oluşturulmalıdır. Bu sayede insanların yörede kalma süresi artacak ve yörenin kalkınmasına katkılar sunulacaktır. Ancak bu alanlar oluşturulurken çevrenin doğal yapısına zarar verilmemelidir. Çünkü doğal yapısını koruyan yerler kültür turizmi için en fazla tercih edilen yerler olacaktır. (Bekdemir ve Özdemir, 2002, s. 30) Yörenin ekonomik olarak kalkınması büyük şehirlere olan göçü tersine çevirebilir. Yöreye geri dönüş yapan insan sayısının artması bölgenin kültürel hayatının canlanmasını sağlayacaktır.

Sis Dağı'na Beşikdüzü, Şalpazarı üzerinden giden yol asfalt olduğu için genel olarak iyi durumdadır. Ancak Eynesil üzerinden yaylaya ulaşan yol genel olarak kötü durumdadır. Eynesil'den Belen köyüne giden yol asfalttır. Belen köyünden Gizgine mevkisine giden yol beton malzemeyle kaplanmıştır. Ancak Gizgine'den Sis Dağı'na giden yol genişletilmesine ve yer yer beton olmasına rağmen çok kötü durumdadır. Bu yol Şalpazarı yoluna göre daha kısa sürmektedir. Ayrıca yol boyunca doğal manzarayı izleme imkânı olmaktadır. Bu bakımdan insanların yaylacılık faaliyetlerine ve burada düzenlenen özellikle şenliklere katılabilmesi için yolların düzenlenmesi gerekmektedir.

Yaylada kurulan oteller ve Şalpazarı yolu üzerinde bulunan dinlenme yerleri Sis Dağı'na gelen ziyaretçileri ağırlamaktadır. Eynesil yolu üzerinde bulunan konaklama yerlerinin sayısı azdır veya yeterli düzeyde değildir. Bu bakımdan yörede kültür turizmini geliştirmek için konaklama alanlarının sayısı arttırılmalıdır.

Yörede iki ayrı şenliğin düzenlenmesi yöre insanları arasında ayrılıklara neden olmaktadır. Bu bakımdan Görele, Eynesil, Çanakçı ve Şalpazarı ilçelerinde bulunan kamu ve özel kuruluşların, derneklerin organize edeceği geniş katılımlı bir şenlik düzenlenmelidir. Bu şenlik için sabah erkenden başlayıp şenlik alanına kadar sürecek otçu göçü yürüyüşü sembolik de olsa sergilenmelidir. Yürüyüş öğleyin şenlik alanına varılabilecek bir noktadan başlamalıdır. Bu nokta İnişdibi mevkisi olabilir. Ayrıca şenliklerde at yarışı, en güzel koyun ve kuzu yarışmaları gibi geleneksel uygulamalar canlandırılmalıdır.

Bu çalışma sonucunda Sis Dağı Yaylacılık geleneğinin hızlı bir değişime uğradığı, geleneğin kültür yönünün son yıllarda öne çıktığı ve bu gelenekle ilgili değerlerin korunması, yaşatılması ve yaygınlaştırılması gerektiği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Bekdemir, Ü. ve Özdemir, Ü. (2002). Doğu Karadeniz Bölümü'nde gelişmekte olan yayla turizm merkezlerine bir örnek: Bektaş Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7 (7), 9-35. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26827

Duru, A. (2011). *Giresun'da yayla kültürü ve geleneksel yayla evleri (Alucra ve Yağlıdere)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Erişim adresi: http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1732

Hacıfettahoğlu, İ. (2003). *Sakarya Şehidi Binbaşı Hüseyin Avni Bey Tirebolulu Alparslan*. Ankara: Atlas Yayınları.

Sümer, F. (1992). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy-teşkilatı-destanları.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Şişman, B. (2006). Kültürel, yapısal ve işlevsel açıdan Doğu Karadeniz'de yaylacılık ve yayla şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırga yaylaları örneği), *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, (s. 549-559), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gaziantep.

Erişim adresi: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/sisman_bekir.pdf

Kaynak Kişiler Listesi

K.K.1. Eşref Yanar, 1952, ortaokul, Eynesil, esnaf, 08.08.2019, Eynesil.

K.K.2. Fazlı Boz, 1949, ortaokul, Belen, emekli, 09.08.2019, Belen.

K.K.3: Cemal Hacak, 1948, lisans, Eynesil, emekli, 08.08.2019, Sis Dağı.

K.K.4: Sezgin Topal, 1978, lise, Eynesil, esnaf, 08.08.2019, Sis Dağı.

K.K.5: Ali Kurt, 1941, ilkokul, Eynesil, emekli, 08.08.2019, Sis Dağı.

K.K.6: Hüseyin Somuncuoğlu, 1955, ortaokul, Eynesil, emekli, 08.08.2019, Sis Dağı.

K.K.7: Uğur Bilgi, 1959, lise, İstanbul, televizyoncu, 09.08.2019, Görele.

K.K.8: Reşat Kurucu, 1955, ortaokul, Bayazıt, emekli, 09.08.2019, Görele.

KONARGÖÇER KÜLTÜRÜN BİREYSEL ve TOPLUMSAL PSİKOLOJİMİZDE BIRAKTIĞI İZLER

TRACES OF NOMADIC CULTURE IN OUR INDIVIDUAL AND SOCIAL PSYCHOLOGY

Nilgün DAĞ[*]*, Bülent AKSOY*[**]

Özet

Konargöçerlik, bir kültürdür ve zengin bir tarihi birikimi olan sosyolojik bir terimdir. Aynı zamanda bir toplumsal kümenin kalıp davranışlarını tahlil etmede dayanak oluşturan temel bir belirteçtir. Kavramsal açılımı itibarıyla göçebelik ile yerleşik hayat arasındaki bir ara yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzı, konargöçerlerin zaman ve mekânla olan ilişkilerinden alışkanlıklarına, sanat anlayışlarına hatta kişilik örgülerine kadar birçok özelliklerine tesir eder. Bu çalışmada, konargöçerlik mirasının Türklerin bireysel ve toplumsal psikolojilerinde bıraktığı izler konu edilmekte ve grup davranışları ile fikri, hissi, fiili evrenlerinde ve kolektif bilinçlerinin işleyişinde konargöçer kültürün nasıl bir arka fon oluşturduğuna odaklanılmaktadır. Çalışma, dedüktif bir felsefi çözümleme denemesidir.

Konargöçerler, mekânla sabit olmayan bir ilişki kurarlar ve varoluşlarını mekânla değil sözle gerçekleştirirler. Söze dayalı bir kültür dairesinde yaşamaları şifahi bir geleneğin doğmasına sebeptir. Söz aynı zamanda müzik ve şiir gibi sesle dayalı sanatların doğmasına vesiledir. Sürekli yer değiştirmek ise, hayatın zorluklarına karşı direnç geliştirmeye, kanaat etmeye, sabır ve tahammül göstermeye ve gidilen her yeri vatan bellemeye gerekçedir.

Anahtar sözcükler: Konargöçerlik, toplum psikolojisi, kültür.

Abstract

Nomadism is a culture and a sociological term with a rich historical background. It is also an essential marker for analyzing the stereotyped behavior of a social group. It is an intermediate lifestyle between nomadic and settled life. This lifestyle affects many aspects of the nomadics'relations with time and space, their habits, their understanding of art and even their personality. In this study, the traces of nomadic legacy on Turkish individual and social psychology are discussed and the focus is on how the

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, ndag@mersin.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5084-6472
[**] Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, baksoy28@gmail.com. ORCID: 0000-0002-7181-8008

nomadic culture forms a background in stereotyped behaviors, intellectual-sensation-actual universes and collective consciousness. The study is an attempt of philosophical analysis.

Nomadics establish an unstable relationship with space and realize their existence by word, not by space. Living in a verbal culture leads to a verbal tradition. It is also the occasion for the birth of sound-based arts such as music and poetry. Contiuous displacement is the reason for developing resistance, conviction, to show patience and endurance to the challenges of life, and to mark everywhere as a homeland.

Keywords: Nomadism, social psychology, culture.

Giriş

İnsan bir geleneğin ve kültürün içine doğan, ne yapması ve nasıl davranması gerektiğini de o yapının içinde öğrenen kültürel ve toplumsal bir varlıktır. Bireysel psikolojisi, doğup büyüdüğü aile, toplum ve kültür tarafından hem şartlandırılır hem de şekillendirilir. Yani insan, birlikte ve beraberce ortaya koyduğu şartlara hem maruz kalan hem de o şartlardan etkilenerek değişip dönüşen bir figürdür. Çünkü insan, şahsi tercihlerine göre hareket eden otonom bir varlık olduğu kadar iletişim ve etkileşim hâli ile toplumdaki norm ve değerlerle bütünleşen sosyal de bir varlıktır. Ayrıca yaşadığı mekân duygu ve düşüncelerinden, duygu ve düşünceleri de yaşadığı mekândan bağımsız değildir.

Konar göçerlik, bir kültürdür ve zengin bir tarihi birikimi olan sosyolojik bir terimdir. Aynı zamanda bir toplumsal kümenin kalıp davranışlarını tahlil etmede dayanak oluşturan temel bir belirteçtir. Kavramsal açılımı itibarıyla göçebelik ile yerleşik hayat arasındaki bir ara yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzı, konargöçerlerin zaman ve mekânla olan ilişkilerinden alışkanlıklarına, sanat anlayışlarına hatta kişilik örgülerine kadar birçok özelliklerine tesir eder. Bu çalışmada, konar göçerlik mirasının Türklerin bireysel ve toplumsal psikolojilerinde bıraktığı izler konu edilmekte ve grup davranışları ile fikri, hissi, fiili evrenlerinde ve kolektif bilinçlerinin işleyişinde konargöçer kültürün nasıl bir arka fon oluşturduğuna odaklanılmaktadır.

Kültür

Kültür, üzerinde en az mutabakat sağlanmış mefhumlardan biridir. Almancadan Batı dillerine geçmiş bir sözcük olup ilk olarak Klemn tarafından kullanılmıştır. Ünlü İngiliz antropoloğu Taylor ise, ondan iktibas[1] yapmıştır (Bilge, 2009, s. 93). Kültür, kapsamlı ve yüklü bir olgudur. Çünkü muhtevası itibarıyla insanoğlunun yarattığı her şeyi (kurumları, yapıları, ilişkileri, değişkenleri vb.) kapsar. Antropolojide, "bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığı", "belli bir toplumun kendisi", "bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi", "bir insan ve toplum teorisi" gibi temel kavramlar karşılığında kullanılan soyut bir sözcüktür (Güvenç, 1979, s. 95).

[1] Alıntı.

Kültür, ne mutlak mânâda statik ve tamamlanmış, ne de mutlak mânâda değişken ve dinamiktir. Bir yandan inşa eden bir yandan da şekil alan bir unsurdur. Kültür, bireysel özgünlük ve otonomiyle kolektif norm ve kabiliyetlerin buluştuğu bir noktadır (Kalın, 2013, s. 263-264). Mardin'e (1993, s. 101) göre, toplumdaki anlamlı semboller bütünüdür. Topçu'ya (2011) göre ise, yaşanan maddi bir hayat ile onun içinden gelen duyguların, düşüncelerin ve inanışların bir terkibidir. Özakpınar (1997, s. 51-52) için "medeniyetin; yani inanç ve ahlâkın maddi ve manevi tezahürleri olan her şeydir". Aslında kültür, özel bir nesneler, toplumsal eylemler ve kurumlar alanıdır. İnsanoğlunun uzun bir tarihsel süreçte biriktiregeldiklerine işaret eden dinamik bir yapıdır. İnsanlara deneyimlerini yorumlayabilecekleri bir yapı sunan ve insanların niyetlerini ve eylemlerini biçimlendirerek yönlendiren (Turner, 2013, s. 105, s. 195) verili bir sistemdir.

Bunlar, kültürün betimsel yönüdür. Bir de değersel yönü vardır; ki bu, pek mütalaa edilmez. Ancak bu yönü, kavramsal karşılaştırmalar yardımıyla belirginleşebilir. Örneğin, Cemil Meriç, *Kültürden İrfana* adlı eserinde kültür ve irfan kavramları üzerine oldukça çarpıcı tespitlerde bulunur. Ona göre Batı kültürün, Doğu irfanın vatanıdır. "Kültür, irfana göre, katı, fakir ve tek buudlu[1]"dur (Meriç, 2013, s. 33). Ve kültürde irfanın metafizik ve insani yönü yoktur. "İrfan akıl ile sezgiyi, mantık ile aşkı, bilgi ile ahlâkı, idrak ile erdemi mecz[2] etmektir" (Kalın, 2013, s. 282). Ziya Gökalp ise, kültür ve medeniyet terimleri arasında bir ayrım yapar. Ona göre kültür milli, medeniyetler milletlerarasıdır. Kültür umumi ve metotsuzdur, medeniyet ise metotludur. Kültür ilham ve sezgilerden, medeniyetse akli faaliyetlerden mürekkeptir. Kültür taklit edilemez, medeniyet ise taklit yoluyla alınabilir (Kök, 2015, s. 15).

Kültürün insanın sosyal varoluşuyla ilgili bir fonksiyonu vardır. Her fert, bir geleneğin ve kültürün içine doğar, orda nefes alıp verir, hüzünlenip neşelenir ve olaylar karşısında ne yapması gerektiğini de o yapının içinde öğrenir. Kişinin bireysel psikolojisi, içine doğduğu aile, toplum ve kültür tarafından hem şartlandırılır hem de şekillendirilir. Bu bağlamda kültür denilen hayat alanı, aslında bir varlık iddiasıdır. Ortak anlamların dolaşımı yoluyla kişilerin birbirlerini, insanı, hayatı, evreni ve dünyayı algılayış biçimlerine yön verir ve onu organize eder. Aynı zamanda kişilerin tecrübeleriyle yeniden ve yeniden biçimlenir. Dolayısıyla kültür yaşayan, canlı bir süreçtir (Fiske, 2012, s. 35-36). Ve davranışın mı kültüre, kültürün mü davranışa yön verdiği; bireyin mi toplumu, toplumun mu bireyi yarattığı kadim bir sorudur. Ve Kalın'a (2013, s. 264) göre, Türkiye bir kültür daralması yaşamaktadır. Kültür üretme kabiliyetini yitirdiği için başka kültürleri ne taklit ne de tevarüs[3] edebilmektedir. Oysa Türkiye, büyük bir mazinin mirasçısıdır.

Konargöçer Kültür

Göç sosyal, siyasal, kültürel ve mekânsal anlamda değişime sebep olan bir nüfus hareketidir ve toplu bir faaliyettir. Mekânsal bir yer değiştirme durumudur (Polat ve Sucu-Polat, 2017, s. 1332). İnsanların ve toplumların zorunluluk hâlinde veya dışında, belli bir noktayı

[1] Boyut.
[2] Bütünleştirmek, kaynaştırmak.
[3] Mirasa konma.

hedeflemeksizin ve ayrıldığı yere bir daha ne zaman geri döneceğini planlamaksızın yaptıkları toplu bir yer değiştirme hareketidir (Zafer, 2018, s. 105-106; Büyükcan-Sayılır, 2013, s. 24). Ancak bu yer değiştirme, avarelik şeklinde olmayıp belli bir istikamette ve düzen içerisinde yapılan bir faaliyettir. "Zorunlu, travmatik" ve "yaşam tarzı olarak" olmak üzere iki tür göç vardır. Ve Türkler, tarihi süreçte her iki göç türünü de tecrübe etmiş bir millettir. Ayrıca Türk göçebeliği, Arap Yarımadası'ndaki gibi horizontal (uzunlamasına) değil, verticaldir (diklemesine). Yani, yazın yaylalarda, kışın daha sıcak kışlaklarda oturan göçebe tipindedir. Ya da göçebelikle yerleşik yaşam arasında olan ve "yarı göçebe" olarak adlandırılan tiptedir (Göka, 2017, s. 82). Bu, rastgele bir göç değildir. Yılın belirli aylarında, belirli şekillerde, belirli yerlere gitme/yer değiştirme şeklindedir (Karahan, 2012, s. 427-428). Nitekim göç hareketleri incelendiğinde, Türklerin yaylak (yazlık) ve kışlak (kışlık) olarak adlandırılan yerler arasında göç ettikleri görülmektedir. Mevsimsel olarak yer değiştirdikleri için Türkler göçebe olarak değil, "göçer" olarak adlandırılırlar. Ki burada kavramsal bir farklılık açığa çıkar. Göçerlik ve göçebelik, mânâ ve muhteva bakımından birbirinden farklılık arz eder. Göçebelikte bir keyfiyet durumu söz konusu iken göçerlikte coğrafi şartlar veya ekonomik faktörlerden kaynaklı bir mecburiyet hâli esastır (Zafer, 2018, s. 106).

Göçerlik hakkındaki araştırmalar incelendiğinde, göçer toplulukların cemaat (topluluk), aşiret (aileler birliği), oymak (aşiretler birliği) şeklinde isimlendirildiklerini görmek mümkündür. Bunun yanı sıra yaşanılan coğrafyaya veya yaşayış şekillerine göre de Türk/Etrak, Yörük[1], Türkmen, Kürt/Ekrad şeklinde isimlendirildikleri de olmaktadır. Konargöçerler, bir devlet çatısı altında yaylak ve kışlak olarak tabir edilen alanlarda yaşamlarını sürdürürken göçebeler belirli zaman dilimleri içinde, süreklilik arz etmeyen alanlarda hayatlarına devam ederler (Büyükcan-Sayılır, 2013, s. 24; Zafer, 2018, s. 106).

Arkeoloji, sanat tarihi ve coğrafya alanında yapılan çalışmalarda, Türklerin yerleşik hayata geçmeden önceki yaşamları *göçebe* kavramıyla vasıflandırılmıştır. Ancak bu kullanım biçimi, kavramsal bir tartışmanın ürünü değildir. Mevsime bağlı olarak gerçekleşen ve yaylak veya kışlak arasında gidip gelen toplulukların bağlı bulunduğu kültür, göçebe kültür değil; göçer kültürdür. Bu kültürü üreten insanlar da göçebe değil, göçer ya da göçer-konardır (Yılmaz ve Telci, 2010, s. 16, s. 26).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, konargöçer kültürün bireysel ve toplumsal psikolojimizde bıraktığı izleri ortaya koymaktır.

Yöntem

Çalışmada, hipotetik-dedüktif düşünce ve uslamlama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, sosyolojinin genel metodolojik yaklaşımıdır. Sosyal Bilimler ile ilgili araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir ve hipotez-gözlem-sınama aşamalarından oluşur. Araştırmacı, bu yönteme bir hoptezden araştırmanın bir teoriden, kavramsal modelden veya kavramsal

[1] "Yörük" adı, Anadolu'da oluşmuş bir terimdir. Bu ad, "yürümek" mastarından türetilmiş olup "yürüyen, sefere koşan çadır halkı" anlamına geldiği kabul edilmiştir. Ancak yörük'ün "göçebe, dağlı, gezende, sabit ve muayyen yeri olmayan, çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan" şeklinde değişik mânâları olduğu da ileri sürülmektedir (Akt: Büyükcan-Sayılır, 2013: 27).

çerçeveden hareketle başlar. Gözlemlerde bulunur ve problem olarak karşısına koyduğu durum hakkında yorumlarda bulunur (Çelebi, 1986; Çelebi, 1994).

Sonuç ve Öneriler

Konargöçer ruh hâli, Türk grup davranışının ana belirleyenlerinden birini oluşturur. Bu ruh hâlinin olumlu yanları olduğu kadar olumsuz yanları da bulunmaktadır. Özü itibarıyla göç, travmatik bir hadisedir. Psikolojik olarak bir kayıplar manzumesidir ve insanların hayatına çok yönlü bir değişim getirir. Ortaya çıkardığı yabancılık ve iğretilik duyguları göç eden insanlarda zihinsel bir arka fon hâlini alabilir. Öte yandan hayatın sürdürüldüğü mekân, kişilerin iç dünyaları ile ruhsal ve zihinsel süreçlerine tesir eder ve duygu dünyalarını şekillendirir (Göka, 2017, s. 77, s. 80, s. 105-111).

Konargöçer kültür, bireysel ve toplumsal psikolojimizde birtakım izler bırakmıştır. Bu izleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Göka, 2017, 2010; Halman, t.y.; Tayanç, 2018):

1. Konargöçerlik, kendine has zihniyet ve davranışı kalıbı olan bir kültürdür. Kalabalık düşmanlara ve meşakkatli tabiat şartlarına karşı var olma mücadelesi veren bir davranış kalıbı geliştirir. Konargöçerlerin kendilerine has bir savunma düzenekleri mevcuttur. Düşman saldırılarına karşı sürekli tetikte bekleme, yapılması gerekeni doğal bir seyir içinde yapma, dünya hayatındaki altüst oluşlara kayıtsızlıkla cevap verebilme, sabrederek direnme/baş etme, telaşsız bekleme gibi birçok konuda iyidir.
2. Konargöçerlerin bir yerde sıkışıp kalmamaları, "klostrofobik" hüviyete bürünmemeleri, değerli ve yararlı buldukları, benimseyebilecekleri her öğeyi alıp yeni bir sentez ortaya koyabilmeleri üstün yanlarıdır. Ancak kent hayatı, konargöçerlerin zihin dünyalarını, davranış ve ilişkilerini, değer yargılarını, yaşam biçimlerini etkiler. Hareketliliği esas alan yaşam tarzlarını değişime uğratır. Kadınların üretici kimliklerinin kaybolmasına neden olur.
3. Konargöçerlerin mekânla iğreti bir ilişkileri vardır. Kervanları her an hazırdır. Sürekli hareket hâlindedirler. Savaşçı niteliklerini sürekli yer değiştirerek telafi ederler. "Savaşçı zihin" şeklinde nitelenebilecek bir düşünce kalıpları vardır. Bu düşünce kalıbı, onları fanatizme yatkınlaştırır; sorunları muarızını düşmanlaştırma ve düşmanı yok etme yoluyla çözmeye çalışmaya iter. Savaşçı ruhları, bakışlarından yürüyüşlerine kadar her hâllerine sirayet eder.
4. Hiçbir mekânda ebediyen kalıcı olmadıkları için tüm programlarını kısa zaman dilimleri için yaparlar. Mekân, sınır'ı ifade eden bir kavramdır. Ama konargöçerlerin dünyasında duvarlar yoktur. Varlıklarını mekânda değil, sözde gerçekleştirirler.
5. Sürekli yer değiştirmek ise, hayatın zorluklarına karşı direnç geliştirmeye, kanaat etmeye, sabır ve tahammül göstermeye ve gidilen her yeri vatan bellemeye gerekçe teşkil eder.
6. Konargöçer kültürün en önemli miraslarından biri, sözlü kültürdür. Dinsel yaşantısında, eğlence biçiminde, hobilerinde, ilişkilerinde hep söz hakimdir. Sözlü kültür insanının yaşantısı "an"a dayalıdır. Söz ve eylemler yapılır yapılmaz kaybolup gider. Ama söz, müzik ve şiir gibi sesle dayalı sanatların doğmasına vesile olur.
7. Konargöçerler, tabiat kültleri aracılığıyla içinde bulundukları coğrafyayı kutsallaştırırlar ve bu kutsallıktan bir vatan bağlılığı türetmeyi bilirler.

KAYNAKÇA

Bilge, M. (2009). Nurettin Topçu'nun kültür ve medeniyet anlayışı. *TSA*, Yıl: 13, Sayı: 1, s. 91-102.

Büyükcan-Sayılır, Ş. (2013). Türkiye'de konargöçerlerin sosyo-tarihsel yapıları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (19), s. 23-38.

Fiske, J. (2012). *Popüler kültürü anlamak* (Çev.: S. İrvan). İstanbul: Parşömen Yayınları.

Göka, E. (2010). *Türk'ün göçebe ruhu*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Göka, E. (2017). *Türklerin psikolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Halman, T. (t.y.). Kaç/Göç: Edebiyat ve kültür araştırmaları. 03.11.2019 tarihinde http://www.kulturad.org/images/goc_halman_konusma.htm adresinden temin edilmiştir.

Kalın, İ. (2013). *Akıl ve erdem: Türkiye'nin toplumsal muhayyilesi*. İstanbul: Küre Yayınları.

Karahan, R. E. (2012). Eski Türklerde şehircilik. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 48, s. 425-440.

Kök, M. (2015). Yeni bir medeniyet teorisi ışığında Nurettin Topçu'da kültür, medeniyet ve Batılılaşma meselesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, Kış Özel Sayısı, s. 15-43.

Mardin, Ş. (1993). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2013). *Kültürden irfana*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özakpınar, Y. (1997). *Kültür ve medeniyet anlayışları ve bir medeniyet teorisi*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Polat, E. ve Sucu-Polat, M. (2017). Konar-göçerlikten yerleşikliğe, yüzer-gezerlikten yerelliğe göç. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol: 22, s. 1329-1341.

Tayanç, M. (2018). *Göçebelerin kente tutunma biçimleri: Siirt Conkbayır mahallesi örneği*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Topçu, N. (2011). *Kültür ve medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Turner, S. P. (2013). *Sosyal teori ve sosyoloji: Klasikler ve ötesi*. 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

Yılmaz, A. ve Telci, C. (2010). Türk kültür terminolojisinde GÖÇ kavramı üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 14-33.

Zafer, C. (2018). Türkiye'de konargöçer kültürü. *Muhakeme Dergisi*, 1 (2), s. 105-115.

KARAYOSUNLARI VE YAYLALAR

MOSSES AND PLATEAUS

Bahadır KOZ[*]

Özet

Karayosunları, karada gelişmişlerdir, bunun sonucu olarak da kütikül (epiderma), stoma ve vasküler (iletim) dokularına sahiptirler. Karayosunları embriyo meydana getirdiklerinden dolayı *Embriyophyta* (embriyolu bitkiler) olarak ta adlandırılırlar. Embriyofitler, klorofil a, b, karotinler ve birkaç ksantofil ile lutein içerirler.

Karayosunları ise üremelerinin suya bağımlı olması fakat gelişmelerini farklı ortamlarda sürdürebilmelerinden dolayı bitkiler dünyasının amfibileri olarak ta adlandırılabilirler. Biryofitler kara bitkilerinin yaklaşık 23 bin kadar türünü ihtiva eden bir gruptur. Bitki hayatının devamını sağlayabilecek kadar yeterli miktarda nemin var olduğu, tropikal bölgelerden subarktik bölgelere kadar, dünyanın bütün iklimlerinde geniş bir yayılışa sahiptir. Bu nedenle karayosunları tropikal ve mutedil ormanlarda, bataklık alanlarda ve subarktik bölgelerde, ekosistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Karayosunlarının bazıları kendi hacminin 10 katına kadar su tutma kapasitesine sahiptirler. Bundan dolayı ortamın nemini korunmasında ve ormanlık alanlarda üzerine düşen tohumların çimlenmesinde önemli rol oynarlar.

Karayosunları ağır metal kirliliğinin hassas biyoindikatörleri olarak kullanılmışlardır. Onlar ağır metallerin büyük bir kısmını dokularında biriktirirler. Karayosunları çok geniş bir coğrafik dağılıma sahiptir ve çeşitli doğal habitatlarda bol miktarda bulunurlar. Fakat sanayi tesislerinden çevreye verilen SO_2(Kükürtdioksit) karayosunlarının klorofillerini parçaladığından dolayı hava kirliliği olan bölgelerde karayosunları çok az bulunmaktadır. Karayosunlarının bol bulunduğu, insan kaynaklı kirlilikten uzak olan yaylalarımız gibi bölgeler hava kirliliği açısından son derece temiz bölgelerdir. Bu durum daha önceleri yapılmış birçok çalışmada gösterilmiştir.

Anahtar sözcükler: Karayosunları, hava kirliliği, yayla.

Abstract

Mosses are developed on land and as a result they have cuticle (epiderma), stoma and vascular tissues. Mosses are also called Embriyophyta (embryo plants) because they form embryos. Embryophytes contain chlorophyll a, b, carotenes and several xanthophylls and lutein.

[*] Doç.Dr., Giresun Ü./ Mat. ve Fen Bil. Eğitimi Böl., bahadirkoz@yahoo.com. ORCID: 0000-0003-3264-0144

Mosses can be called as amphibians of the plant world because their reproduction is dependent on water but they can continue their development in different environments. Bryophytes are a species of about 23 thousand species of land plants. It has a wide spread in all climates of the world, from tropical regions to subarctic regions where there is sufficient moisture to maintain plant life. For this reason, mosses are an important part of the ecosystem in tropical and moderate forests, marshes and subarctic regions. Some of the mosses are capable of holding water up to 10 times their volume. Therefore, they play an important role in preserving the humidity of the environment and germinating the seeds falling on forest areas.

Mosses have been used as sensitive bioindicators of heavy metal pollution. They accumulate a large proportion of heavy metals in their tissues. Mosses have a wide geographical distribution and are abundant in various natural habitats. However, SO_2 (Sulfur Dioxide) moss which is given to the environment from industrial plants breaks down chlorophyll, so there are very few mosses in air pollution areas. Areas such as our plateaus, where mosses are abundant and away from human pollution, are extremely clean in terms of air pollution. This has been shown in many previous studies.

***Keywords**:* Mosses, air pollution, plateau.

GİRİŞ

Dünya tarihinin en önemli olaylarından biri, Karayosunlarının karaya geçişidir. Eğreltiotları, Açık tohumlu ve Kapalı tohumlu bitkiler karada gelişirler. Karayosunları ise üremeleri suya bağımlıdır ama gelişmelerin değişik ortamlarda olduğundan dolayı bitkiler dünyasının amfibileri olarak tanımlanabilirler. Karayosunları *Thallophyta* dediğimiz Algler, Mantarlar ve Likenlere göre daha gelişmiş bir yapıda olup bazılarında gözlenen leptoid ve hidroid gibi yapılar ileri yapılı bitkilerin iletim sistemlerine benzetilir.

Bryophitlerin yaklaşık 23 bin türü mevcuttur. Bitki hayatının devamını sağlayabilecek yeterli miktarda suyun var olduğu, tropikal bölgelerden subarktik bölgelere kadar, dünyanın bütün iklimlerinde geniş bir yayılışa sahiptir. Bu nedenle Karayosunları, tropikal ve mutedil ormanlarda, bataklık alanlarda ve subarktik bölgelerde, ekosistemin son derece önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Karayosunları; Ciğerotları, Boynuzsuotlar ve Yapraklı Karayosunları (Gerçek karayosunları, *Musci*) olmak üzere 3 kısma ayrılır, hepsi küçük yapılı, yeşil renkli ve gerçek köksüzdür çoğu epifitiktir. Kara ortamına uyum sağlamışlar, sadece küçük bir grubu ikincil olarak sucul ortamlara adapte olmuştur. Bütün Karayosunları heteremorfik döl almaşı gösterir. Karayosunu fertleri tek başlarına olduklarında pek dikkat çekmezler ancak içiçe kümeler halinde oldukları zaman oldukça geniş alanları kaplarlar ve dikkat çekerler. Haploid olan gametofit, yeşil renkli ve hayat devresinde bağımsız durumdadır. Sporofit bütün hayatı boyunca gametofite bağımlı yaşar.

Bataklık veya Turba yosunu olarak bilinen *Sphagnum* soğuk ve ıslak yerlerde hatta su içerisinde yaşar. Turba yosunları hidrojen iyonları için ortamdaki birçok pozitif yüklü iyonları değiştirebilir. *Sphagnum* ayrıca bazı antibiyotik maddeler salgılar, bu da bazı mikropların aktivitesini engeller. Asitik ortam *Sphagnum* tarafından oluşturulur. Böylece bazı böcek yiyen

bitkiler, kızılcıklar ve yaban mersini gibi asitik ortamları seven bitkilerin çoğalmasına neden olurlar. Bunların yanında yüksek su tutma kapasiteleri ve asitik olmalarından dolayı Turba yosunları bahçelerdeki toprak tadilatında, bitki köklerini sıcak ve soğuktan korunmasında, tohumların çimlenmesinde, fidelerin büyütülmesinde, fidelerin bir yerden başka bir yere taşınmasında, köklerin kesiminde ve paketleme işlemlerinde sıkça kullanılırlar.

Karayosunları içerisinde en fazla kullanım alanına ve ekonomik öneme sahip olan cins *Sphagnum*'dur. İçerdiği antiseptik maddelere ek olarak, pamuktan daha iyi bir absorblayıcıdır. Amerikan Kızıl Haçı, *Sphagnum*'dan yapılan sargıyı standart sargı olarak kabul etmiştir.

Karayosunları birtakım doğal olaylar (erozyon) açısından da önemlidir. Yüksek su tutma kapasitesi, havalandırmaya yatkınlığı ve elastikiyeti nedeniyle toprak kalitesini artırmaktadır.

Biryofitler anatomik ve morfolojik özellikleri nedeni ile ekosistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Ağaç gövdeleri ve orman tabanındaki karayosunu örtüsü, nemin korunması, suyun tutulması nedeni ile üzerlerine düşen tohumların çimlenmesinde oldukça önemlidirler. Yapılan çalışmalar sonucunda orman tabanında yayılış gösteren karayosunları kendi ağırlıklarının 3-12 katı arasında suyu emebildikleri saptanmıştır. Bu yüksek su tutma kapasitesi ve oluşan örtünün yoğunluğu, aynı anda hem erozyonun azalmasına hem ortam neminin korunmasını sağlaması yanında tohum çimlenmesinde de bir çeşit ekolojik sigorta görevi görmektedir. Bunların dışında çeşitli çalışmalarda karayosunları ile ortamdaki diğer bitkiler arasında alleopatrik ilişkilerin bulunduğu belirlenmiştir. Rusya'da yapılan bir çalışmada *Polytrıchum commune* Hedw. ve bazı *Sphagnum* türlerinin Çam *(Pinus)* ve ladin *(Picea)* türlerine ait tohumları inhibe (durdurucu etki) ederken melez *(Larix)*'e ait olanları stimule (uyarma) ettiği tespit edilmiştir.

Sanayinin yoğun olduğu bölgelerde ve büyük şehirler civarında hava kirlenmesi seviyesinin bir göstergesi olarak karayosunları büyük değer taşımaktadır. Karayosunları, yaklaşık 30 yıldır büyük şehirlerin hava kirliliği haritalarının yapımında indikatör bitkiler olarak kullanılmaktadırlar.

Atmosferik kirlilik, ormanları oluşturan ağaçların canlılığının ve ormanların azalmasına, ilk defa İskandinavya'da gözlenmiş olan asidifikasyona, asit yağmurlarına ve bu asit yağmurları da tatlı sularda, ormanın ağaç tabakalarında, fundalıklarda, makiliklerde, çimenliklerde etkisini göstererek birçok bitki türünün azalmasına neden olmaktadır (Wolterbeek, 2002).

Ekosistemle ilgili çalışmalar insan sağlığı üzerine odaklanmıştır. Dünyadaki epidemiyolojik çalışmalar hava kirliliğinin, solunum sağlığı üzerine etkileri ile ölüm oranları arasındaki ilişkiye yoğunlaşmaktadır (özellikle hava partikülleri, ozon, asit yağmurları, azot oksitler ve sülfür oksitler üzerine). Bugün epidemiyolojik çalışmalar, partiküllerdeki elementel konsantrasyon ile bunun insan sağlığı üzerine olan etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Son yıllardaki endüstriyel gelişme ve hızlı şehirleşmeden dolayı, atmosferik kirlilik çoğu ülkede karasal çevrenin ciddi bir şekilde kirlenmesine neden olmuştur. Böylece, şehir çevresindeki hava kaynaklı metallerin monitörlenmesi, dünyanın çoğu kısmındaki kontrol programları ve çevre planlamalarının önemli bir parçası olmuştur. Biyomonitörleme,

Biyosfer'in belirli özellikleri üzerine kantitatif bilgi elde etmek için biyolojik materyaller ve organizmaları kullanan bir tekniktir (Wolterbeek, 2002).

Karayosunları ağır metal kirliliğinin hassas biyoindikatörleri olarak kullanılmışlardır. Onlar ağır metallerin büyük bir kısmını dokularında biriktirirler (Uyar vd., 2007). Karayosunları indikatör organizmalar olarak birkaç avantaja sahiptirler: 1. Karayosunları çok geniş bir coğrafik dağılıma sahiptir ve çeşitli doğal habitatlarda bol miktarda gelişirler hatta endüstri ve şehir merkezlerinde bile bulunurlar fakat temiz bölgeye nazaran daha azdırlar. 2. Kütikula ve epidermise sahip olmadıklarından hücre duvarları kolaylıkla metal iyonlarını soğurur. 3. Onların substrat'dan minerallerin alımı için organları yoktur, çökelme sonucunda mineralleri biriktirirler. 4. Organsı yapılar arasında minerallerin taşınması vasküler dokuların olmamasından dolayı zayıftır. 5. Karayosunlarında metal birikimi ve iyon değişimi pasif yolla olmaktadır. 6. Karayosunları atmosferik birikim miktarının bir fonksiyonu olarak çoğu metallerin fonksiyonunu gösterir (Rühling vd., 1998).

Bu çalışmanın amacı; Daha önce yapmış olduğumuz çalışmalar da indikatör bitkiler olan karayosunlarının insan kaynaklı kirlilik olan bölgelerde daha az bulunurken, insan kaynaklı kirliliğin daha az bulunduğu bölgeler olan yaylalarda daha fazla bulunduğunu ve buralardaki ağır metal ölçümleri ile bu ağır metal kirliliğinden yaylalarımızın etkilenmediğini göstermektir.

YAPILAN ÇALIŞMALAR

Hedef alan olarak belirlenen insan kaynaklı kirliliğe maruz kalmış bölgedeki istasyonlardan toplanan karayosunları polietilen poşetlere konularak laboratuara getirilir. Poşetlerin üzerine numunenin alındığı bölge ile alakalı yükseklik, lokalizasyon, substratum, tarih gibi bilgiler not edilir. Laboratuvarda karayosunu örnekleri makroskobik ve mikroskobik çalışmalara tabi tutularak çeşitli flora eserleri yardımıyla teşhisleri gerçekleştirildi. Karayosunu örneklerinin teşhis edilmesinde, The Moss Flora of Britain and Ireland (Smith, 1980), British Mosses and Liverworts (Watson, 1981), Illustrated Moss Flora of Fennoscandia and Grasses (Nyholm, 1981), Introduction to Bryology (Schofield, 1985) gibi flora eserlerinden faydalanıldı. Kontrol bölgesi olarak çalışma bölgesinde yer alan insan kaynaklı kirlilikten uzak olan yaylalarımızdaki karayosunları kullanıldı. Teşhisleri gerçekleştirilen karayosunları ağır metal analizleri gerçekleştirilmek üzere ICP-MS, AAS veya EDXRF gibi laboratuarlara gönderilerek analizleri gerçekleştirilmiştir.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Tablo 1. *Kontrol bölgesi(Artvin-Şavşat ilçesi Savaş Köyü yaylaları) ve kirletilmiş bölgedeki(Murgul bakır madeni çevresi) karayosunlarının ortalama ağır metal konsantrasyonları (Koz, v.d., 2012)*

	Al (mg/kg)	V (mg/kg)	Cr (mg/kg)	Mn (mg/kg)	Fe (g/kg)	Ni (mg/kg)	Cu (mg/kg)	Zn (mg/kg)	As (mg/kg)	Pb (mg/kg)
Kirli alan karayosunu ağır metal konsantrasyon ortalamaları	4.40	70.91	43.47	888.39	4.14	25.34	524.30	263.86	18.17	19.04
Kontrol bölgesi karayosunu ağır metal konsantrasyon ortalamaları	1.54	69.2	52.00	1015.20	1.89	23.00	122.00	105.00	15.00	7.40

Tablo 2. *Kontrol bölgesi(Giresun-Dereli ilçesi Kümbet yaylası) ve kirletilmiş bölgedeki(Giresun-Şebinkarahisar Kurşun Çinko madeni çevresi) karayosunlarının ortalama ağır metal konsantrasyonları (Koz, 2014)*

	Al (mg/kg)	V (mg/kg)	Cr (mg/kg)	Mn (mg/kg)	Fe (g/kg)	Ni (mg/kg)	Cu (mg/kg)	Zn (mg/kg)	As (mg/kg)	Ba (mg/kg)	Pb (mg/kg)
Kirli alan karayosunu ağır metal konsantrasyon ortalamaları	148.23	240.12	35.20	1551.30	44.90	28.23	188.81	802.75	16.56	806.80	1322.30
Kontrol bölgesi karayosunu ağır metal konsantrasyon ortalamaları	7.38	83.40	40.60	935.20	7.49	21.60	114.20	102.20	13.00	250.80	22.00

Tablo 3. *Kontrol bölgesi(Kahramanmaraş-Süleymanlı Köyü-Yaylaları ve Başkonuş Yaylası) ve kirletilmiş bölgedeki(Kahramanmaraş-Afşin-Elbistan Termik santrali) karayosunlarının ortalama ağır metal konsantrasyonları (Koz, v.d., 2013)*

	Al (mg/kg)	V (mg/kg)	Cr (mg/kg)	Mn (mg/kg)	Fe (g/kg)	Ni (mg/kg)	Cu (mg/kg)	Zn (mg/kg)	Pb (mg/kg)
Kirli alan karayosunu ağır metal konsantrasyon ortalamaları	531	13	11.61		752	8.31	9.18	170	34.5
Kontrol bölgesi karayosunu ağır metal konsantrasyon ortalamaları	450	5.8	8.93	90.5	351	8.79	1.77	13.1	2.6

Tablo1, 2 ve 3'te görüldüğü gibi yaylalar insan kaynaklı ağır metal kirliliği bakımından son derece temiz bölgelerdir. Kanserle ağır metallerin vücutta birikimi arasında doğrudan ilişki vardır. Dolayısıyla ağır metal miktarlarının az olması kanser olma riskini de azaltmaktadır.

SO_2 karayosunlarının klorofillerinin yapısını bozduğundan dolayı karayosunları sanayinin çok olduğu bölgelerde çok az bulunmaktadır (Schofield, 1985). Karayosunlarının bol olduğu bölgeler hava kirliliği açısından son derece temiz bölgeler olarak kabul edilmektedir. Yaylalarımız da bol miktarda karayosunlarına rastlanmaktadır. Bu durum, yaylalarımızın hava kirliliği açısından temiz olduğunun önemli bir göstergesidir.

Şehirler ve endüstriyel alanlar genellikle az miktarda briyofit ile karakterize edilir, ancak bazı yosunlar endüstriyel kirlenmeye karşı toleranslı görünmektedir. Ilıman bölgelerde, örneğin, *Ceratodon purpureus* ve *Bryum argenteum* yosunları kentsel alanlarda sık görülür.

Özellikle epifitik Bryophytes hava kirliliğine karşı özellikle duyarlı görünüyor. (Schofield, 1985).

Kirlilik toleransı daha fazla olan birçok Briyofit, kirli alanlarda, hoşgörüsüz olanlardan daha yüksek üreme kapasitesine sahiptir. Kirlilik toleranslı türlerin büyüme hızı, genellikle toleranssız türlerinkinden çok daha hızlıdır. (Schofield, 1985).

Kentsel ortamda, taş duvarların ve korunaklı alanların briyofitleri genellikle daha açık alanlarınkinden daha fazla kirliliğe karşı toleranslıdır. Ağaç üstleri ve kalkerli substratlar genellikle daha toleranslıdır. Artan PH, iyonlaşma ve asidik kirleticilerin oksidasyonunun bu bölgeleri karakterize ettiği öne sürülmüştür. Daha nemli iklimlerde, kirliliğe tolerans büyük ölçüde artarken, daha kuru iklimlerde düşük konsantrasyonlar toksiktir. (Schofield, 1985).

Bazı briyofitler özellikle kirleticilere karşı hassastır ve doğal olarak dağıldıkları bölgelerdeki yokluğu değerli kirlilik göstergeleri olarak hizmet verebilir. Bu tür hassas briyofitler, belirli bir bölgedeki atmosferik kirlenmeyi belirlemek için kullanılabilecek bir "bryo-metre" nin yapımında sunulabilir. Böyle bir "bryo-meter", havanın çekildiği bir odadaki canlı briyofitleri içerir. Briyofitlerin mortalitesinde kaydedilen değişiklikler, havadaki toksik madde miktarının göstergesidir. (Schofield, 1985).

Ba ve Ca araba fren sistemlerinde kullanılan önemli elementlerdir (Zechmeister vd., 2005). Ca topraktada bol miktarda bulunmaktadır. Fe ve Sn ağır metal'dir. Na, Mg, P, K, Ca, Ti, Cr, Mn, Ni, Fe ve Ba yer kabuğunda doğal olarak bulunmaktadır. Sr, Sn, Cu, Y, Zn, Co, Cd ve Pb ise yer kabuğunda doğal olarak bulunmamaktadır.

Kurşunun ana kaynağı endüstrileşme ve kurşunlu yakıtların kullanılmasıdır. Kurşun kirliliği nüfus yoğunluğu ve şehirleşme ile ilişkilidir. Kurşun yetişkinlerde kan basıncının ve kardiovasküler hastalıkların artmasına neden olmakta, çocuklarda ise idrak gelişiminin ve zihinsel performansın azalmasına neden olmaktadır. Kurşun toksik bir elementtir ve kemik, karaciğer, böbrek, pankreas, kalp, beyin ve sinir sistemi gibi doku ve organlar üzerinde toksik etki yapmaktadır (URL-1, 2004).

Temel kurşun kaynakları kurşunlu benzinin yanmasıdır. Kurşun, çocukların zeka gelişimini olumsuz yönde etkilemekte ve yetişkinlerde kardiyovasküler hastalıklara neden olmaktadır (European Commission, 2002).

Trafiğe bağlı bakır ve çinko kaynağı fren ve lastiklerdir (Zechmeister vd., 2005). Hulskotte ve diğ. (Hulskotte, vd., 2007), Hollanda'daki atmosferik Cu emisyonlarının% 80'inden fren aşınmasının sorumlu olabileceğini ve dur-kalk trafiğinin Cu ve Zn fren aşınması emisyonlarına önemli ölçüde katkıda bulunduğunu belirtti.

Ortamdaki Cu, Zn ve Co otomobillerden ve kamyonlardan serbest bırakılır (Garg, vd., 2000). Yer kabuğunda da krom, manganez, demir ve nikel bulunur. Bu ağır metalleri içeren tehlikeli atık sahalarının yakınında yaşayan insanlar bu kimyasalların yüksek seviyelerine maruz kalabilirler. Kobaltın akut toksisitesi, astım ve zatürre dahil akciğerlere etki olarak görülebilir. Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı (IARC) kobalt ve kromun insanlar için olası bir kanserojen olduğunu belirlemiştir (IARC, 1993). Havada çok yüksek düzeyde krom solumakta, akciğerlere, mideye ve bağırsaklara zarar verebilir. İnsanlardaki nikelin alerjik

reaksiyonlara neden olduğu bilinmektedir. Başlıca maruz kalma kaynakları otomatik egzoz, gübre, endüstriyel atık ve akaryakıt yanmasıdır (Koz, vd., 2008) .

Kurşun kirliliği şehirleşmeyle insan nüfusunun yoğunluğu ve araç sayısı ile ilişkilidir. Hem çocuklarda hem de yetişkinlerde kurşun toksisitesi sinir sistemini etkiler. Yüksek miktarda kurşuna maruz kalırsa, çocuklarda ve yetişkinlerde beyne ve böbreklere zarar verebilir ve hatta ölüme neden olabilir (ATSDR, 2008).

Vanadyum kan damarlarından ve beyin bariyerlerinden geçebilir. Zehirlenme, özellikle solunduktan sonra meydana gelir; Semptomlar yeşil dil ve ishal şeklinde görülür, kramplar (Mukherjee, vd., 2004). Her ne kadar krom karbonhidrat ve lipid metabolizması için temel element olsa da, eksiklik kalp-damar hastalıklarına neden olabilir (WHO, 1988a). Mangenezin kirli çalışma ortamlarındaki toksisitesi, nörolojik bir hastalık olan mongolizme neden olabilir (WHO, 1980b).

Kadmiyum, insan faaliyetleri sonucu çevreye verilir. İnsanlar yiyecek ve sigara dumanı ile kadmiyuma maruz kalırlar. Aşırı bakırın neden olduğu toksisite çok nadirdir. Gastrointestinal sorunlara yol açar (WHO, 1992).

Nikel bazı enzimler ve üreazlar için bir kofaktördür, ancak nikel toksisitesi gelişimi yavaşlatabilir ve anemiye neden olabilir (WHO, 1991a).

Aşırı çinko, çevre kirliliğinden kaynaklanır. Çinko neden olduğu akut toksisite semptomları bulantı, kusma, ishal, uyuşukluk, ateştir (WHO, 2001a).

Ozaki ve diğ. (Ozaki, vd., 2004), fren aşınması, dur-kalk trafik emisyonu kaynakları, lastik aşınması ve asfalt aşınmasının yüksek Zn, Cd ve Ni konsantrasyonlarına da katkıda bulunabileceğini söyledi.

Havada taşınan ağır metaller ekosistemlere dolaştığı yerlere girer ve konsantrasyonlarına ve toksisitelerine bağlı olarak bu ekosistemlerin bileşenlerine daha büyük veya daha küçük bir tehdit oluşturur. Herpin ve diğerleri, (Herpin, vd., 1996), toprak canlı organizmalarında ağır metal birikiminin çevre üzerinde zararlı bir etkiye sahip olabileceğini söylemektedir.

Vanderpoorten ve goffinet (Vanderpoorten ve goffinet, 2009), briyofitlerin çevresel koşullara bağlı olarak morfolojik karakterlerinde geniş bir çeşitlilik gösteren değişkenlik gösterdiğini söylemiştir. Susbtrat konsantrasyonları ile karşılaştırıldığında, analiz edilen yosun numunelerinde tespit edilen diğer elementlerin bolluğu düşük seviyelerden yüksek seviyelere değişmektedir. Bu tür bir değişiklik, yaprak yüzey alanı ve rüzgar yönü, elementel konsantrasyonlar ve havadaki nem gibi diğer çevresel etkiler gibi yosunların morfolojik ve anatomik yapısı ile doğrudan ilişkili olabilir (Koz, vd., 2008).

KAYNAKLAR

Agency for Toxic Substances and Disease Registry (ATSDR), (2008). *Division of Toxicology, Clifton Road, NE, Atlanta, GA, available at:* http://www.atsdr.cdc.gov/toxprofiles/.

Communities of the European Commission, (2002). Commission Regulation (EC) 221/2002 of 6 February 2002 amending regulation (EC) No.466/2002 setting maximum levels for certain contaminants in foodstuffs. Official journal of the European Communities. Brussels, 6 February 2002; 2008.

Garg, B.D., Cadle, S.H., Mulawa, P.A., Groblicki, P.J., Laroo, C. and Parr, G.A., (2000). Brake wear particulate matter emissions. *Environmental Science & Technology*, 34; 4463-4469.

Herpin, U., Berlekamp, J., Markert,B., Wolterbeek, B., Grodzinska, K., Sievers, U., Lieth, H., Weckert, V., (1996). The distribution of heavy metals in a transect of the three states Netherlands, Germany and Poland determined with the aid of moss monitoring. *Science of the Total Environment*, 187; 185-198.

Hulskotte, J.H.J., Denier van der Gon, H.A.C., Visschedijk, A.J.H., Schaap, M., (2007). Brake wear from vehicles as an important source of diffuse copper pollution. *Water Science & Technology*, 56; 223-231.

IARC. *IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans*, Vol. 58, Lyon, France; 1993.

Koz, B., Cevik, U., Ozdemir, T., Duran, C., Kaya, S., Gundogdu, A. and Celik, N., (2008). Analysis of mosses along Sarp-Samsun highway in Turkey. *Journal of Hazardous Materials*,153; 646-654.

Koz. B., Cevik, U., Akbulut, S., (2012). Heavy metal analysis around Murgul (Artvin) copper mining area of Turkey using moss and soil. *Ecological Indicators*, 20, 17-23.

Koz, B., Cevik, U., Akbulut, S., (2013). Biomonitoring of Heavy Metals by Moss and Soil around Afsin-Elbistan Coal-Fired Power Plant in the East Mediterranean Region of Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, 22, 3751-3758.

Koz, B., (2014). Energy dispersive X-ray fluorescence analysis of moss and soil from abandoned mining of Pb-Zn ores. *Environmental Monitoring and Assessment*, 186, 5315-5326.

Mukherjee, B., Patra, B., Mahapatra, S., Banerjee, P., Tiwari, A., Chatterjee, M., (2004). Vanadium-An elementof atypical biological significance. *Toxicology Letters*, 150; 135-143.

Nyholm, E., (1981). *Illustrated Moss Flora of Fennoscandia*, Swedish Naturel S.R.C. Fasc. 1-6

Ozaki, H., Watanabe, I., Kuno, K., (2004). Investigation of the heavy metal sources in relation to automobiles. *Water, Air, Soil and Pollution*, 157; 209-223.

Ruhling, A., Steinnes, E., (1998). Atmospheric heavy metal deposition in Europa 1995-1996. *NORD* 15, 1-66.

Schofield, B.W., (1985). *Introduction to Bryology*

Smith, A.J.E., (1980). The Moss Flora of Britain and Ireland, Cambridge Univ. Press, London

URL-1, www.traceminerals.com./humanhealth.html, 15 Mart 2004

Uyar, G., Oren, M., Yildirim, Y., Ince, M., (2007). Mosses as indicators of atmospheric heavy metal deposition around a coal-fired power plant in Turkey, *Fresennius Environmental Bulletin*, 16, 182-192.

Watson, E. V., (1981). *British Mosses and Liverworts*, Cambridge Univ. Press, London

Wolterbeek, B., (2002). Biomonitoring of trace element air pollution: principles, possibilities and perspectives, *Environmental Pollution*, 120(1), 11-21.

World Health Organization. Environmental Health Criteria 58- Chromium. Geneva: WHO; 1988a.

World Health Organization. Environmental Health Criteria-Mangenese. Geneva: WHO; 1980b

World Health Organization. Environmental Health Criteria- Cadmium. Geneva: WHO; 1992

World Health Organization. Environmental Health Criteria- Nickel. Geneva: WHO; 1991a

World Health Organization. Environmental Health Criteria- Zinc. Geneva: WHO; 2001a

Vanderpoorten, A., Goffinet, B., (2009). *Introduction to bryophytes*. New York: Cambridge University Press.

Zechmeister, H.G., Hohenwallner, D., Riss, A., Hanus-Illnar, A., (2005). Estimation of element deposition derived from roadtraffic sources by using mosses. *Environmental Pollution,* 138; 238-249.

GİRESUN BÖLGESİNDEKİ YAYLALARDA MÜZİK KÜLTÜRÜ VE HALK ÇALGILARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

MUSIC CULTURE IN PLATEAUS IN GİRESUN AND GENERAL FEATURES OF FOLK INSTRUMENTS

Emrah KAYA[*]

Öz

Giresun bölgesi ve güzergâhlarındaki yaylalar, müzik kültürü açısından oldukça zengin yerlerdir. Kırık hava, uzun hava ve halk oyunu ezgilerinin bir arada bulunduğu bu yörelerde, farklı birçok halk edebiyatı türüne de rastlamak mümkündür. Bunların yanında yayla güzergâhlarında birçok halk çalgısı da bulunur. Söz konusu sazlar içerisinde unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş birçok çalgı mevcuttur. Bu çalgılar içerisinde, yaylı, vurmalı ve nefesli sazlar yer alır.

Bu bildiride, Giresun bölgesinin batı kesimi, doğu kesimi ve güney kesimlerinde yer alan yayla güzergâhlarının ve yakın çevrelerinin müzik kültürü incelenmiştir. Bu bağlamda ezgilerin, makamsal yapısı, usulleri ve ses sınırlarının ayrıntılı sonuçları ele alınmıştır. Söz konusu bu bulgular, usul grafiği, ses sınırı grafiği ve makam grafiği ile desteklenmiştir. Giresun bölgesi üç gruba ayrıldığında her grubun kendi içerisinde hem etkileyen hem de etkilenen konumda olduğu görülmektedir. Bunun ana nedenlerinden bir tanesinin diğer yörelerle birlikte yapılan yayla şenlikleri esnasındaki müzik etkinliklerinin olduğu düşünülmektedir. Buna göre yöreye dışarıdan taşınmış veya varyasyonlu havalar da bildiride ele alınıp incelenmiştir. Giresun bölgesinin üç yayla güzergâhında da tıpkı müzik kültürü gibi farklı çalgılara rastlanmıştır. Bildiride bu çalgıların yöreye özgü yapısal özellikleri, önemli icracıları ve kullanıldığı ortamlar ele alınıp sonuçlar paylaşılacaktır. Bu anlamda, çalgıların Giresun bölgesine dağılım haritası da gösterilecektir. Tüm bunların yanında yörede bilinen fakat literatürde yer almayan birçok çalgı da tespit edilmiştir. Söz konusu bu çalgıların, ses arşivi ve fotoğraflarından oluşan bir slayt da sunumda yer alacaktır.

Giresun bölgesindeki yayla güzergâhlarında ki müzik kültürü ve birçok halk çalgısının detaylı olarak incelendiği bu çalışma, 1926 yılından bu yana Giresun bölgesinde yapılan en kapsamlı çalışmalardan birisidir.

Anahtar sözcükler: Giresun 1, yaylalardaki müzik kültürü 2, yaylalardaki halk çalgıları 3.

[*] Kültür ve Turizm Bakanlığı Çimon Yapım Sanatçısı/Müzik Öğretmeni/Giresun Güzel Sanatlar Lisesi
E-Mail:emrahmuzik@hotmail.com

Abstract

Plateaus in Giresun region and routes, they are quite rich in terms of music culture. Kırık hava, uzun hava and folk dance melodies in these regions, it is possible to come across many different types of folk literature. There are also many folk instruments on the plateau routes. There are many forgotten or almost forgotten instruments in these instruments. These instruments include stringed, percussion and wind instruments.

In this paper, the plateau routes in the western, eastern and southern parts of Giresun and the music culture of the close circles was examined. In this context, the detailed results of the melodies, their theoretical structure, methods and sound limits are discussed. These findings were supported by procedural graph, volume limit graph and authority graph. When Giresun region is divided into three groups, it is seen that each group is both affected and affected. One of the main reasons for this is thought to be music activities during the highland festivals with other regions. Accordingly, the weather carried to the region from the outside or the weather with variations were also discussed and examined. Different instruments were found on the three highland routes of Giresun, just like music culture. In this paper, the structural features, important performers and the environments in which these instruments are used will be discussed and the results will be shared. In this sense, the distribution map of the instruments to Giresun region will also be shown. In addition to these, many instruments known in the region but not in the literature have been identified. Audio slides and photographs of these instruments will also be included in the presentation.

This study examines the music culture and many folk instruments on the highland routes in the Giresun region in detail, ıt is one of the most comprehensive studies in Giresun since 1926.

Key wods: Giresun 1, music culture in the highlands 2, folk instruments in the highlands 3.

Giriş

Giresun, coğrafi konumu itibariyle Ordu, Trabzon, Erzincan, Sivas ve Gümüşhane illeriyle komşudur. Giresun'un bu beş il ile de ortak yaylaları mevcuttur. Dolayısıyla Giresun bölgesi ve güzergâhlarında ki yaylalar, müzik kültürü açısından oldukça zengin yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırık hava, uzun hava ve halk oyunu ezgilerinin bir arada bulunduğu bu yörelerde, farklı birçok halk edebiyatı türüne de rastlamak mümkündür. Bunun başlıca nedenlerinden birisisi olarak ortak yayla sahalarında kültürlerin bir arada harmanlanması ve yaşatılması sayılabilir.

Giresun halk müziğinde yörenin doğal yapısına uygun bir ayrım söz konusudur. Bunlar kıyı ve iç kesim olarak belirlenmiştir. Kıyı şeridindeki türkülere genellikle 'yalı havaları' denilirken dağlık bölgelerdekilere ise 'yayla havası' denilmektedir. Daha iç bölgelerdekiler ise 'ova havas'ı adını almaktadır (Akpınar, 1999). Kıyı şeridindeki ezgiler genellikle Trabzon ve Ordu illerinden etkilenmiştir.

Şekil.1: *Giresun İdari Haritası*

Giresun ve Ordu illerinde rastlanan fingil havaları'nın özel bir tavırla çalınması; her iki yörenin de benzer yapıda olduğunu göstermektedir. İç kesimde kalan Şebinkarahisar ve Alucra yöreleri ise, hem İç Anadolu bölgesinin özelliklerini hem de kıyı kesimin müzikal özelliklerini bir arada taşır. Yörede deyişler, fingil havaları ve hamzara uzun havası denilen türler bir arada görülebilmektedir. Bunlardan hicaz makamında söylenenlere 'ova garibi' adı verilir. Giresun için Doğu Karadeniz'de uzun havaların yaygın olduğu bir yöredir denilebilir (Tüfekçi, 1982). Ayrıca yöre insanları yerine göre türküleri, kullanıldıkları iş gruplarına göre ayırmış ve adlandırmışlardır. Fındık toplarken söyledikleri türkülere 'fındık havası', yaylaya çıkarken söyledikleri türkülere de 'yol havası' veya 'yürüme havası' demişlerdir (Ekici, 1992).

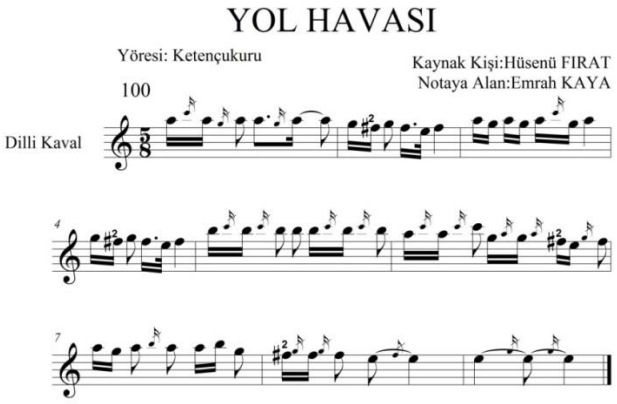

Şekil.2: *Yol Havası Örneği*

Yukarıdaki ezgi, yörede Hüsnü Fırat tarafından dilli kaval ile çalınmıştır.

Vedat Akpınar'a göre ise Giresun'daki türkü ve oyun havalarını üç grupta toplamak mümkündür.

1. Eskiden Rumların tesiri altında kalınarak bestelenen veya Rumların bestelediği türkülerin sözleri değiştirilip besteleri aynen kalmak suretiyle yapılan türkü ve oyun havaları,

2. Beste ve güftelerin arz ettiği özelliğe göre Giresun'un olmadığı anlaşılıp, Giresun türküsü gibi benimsenmiş türküler,

3. Giresun'a mahsus türkü ve oyun havaları (Akpınar, 1999).

Giresun deyince 'oturak havası'ndan söz etmeden de geçemeyiz. Oturak havası genellikle kişilerin bir araya gelerek herhangi bir konu hakkında konuşması, bu arada da yenilip içilmek suretiyle herhangi bir saz eşliğinde yöreye özgü havaların söylendiği toplantılardır. Burada genellikle saz olarak kemençe veya kaval çeşitleri kullanılmaktadır. Oturak havasının benzerine Kuzeydoğu Anadolu coğrafyasında 'herfene', 'elfene' gibi isimler verilmektedir. Bu toplantının herfene'den farkı sadece soğuk kış gecelerinde yapılmayıp herhangi bir zaman diliminde de yapılabilmesidir. Aşağıda yöreden alınan bir oturak havası örneği verilmiştir.

Şekil.3: *Yöreden Alınan Oturak Havası Örneği*

Tüm bunların yanında yaylacılık kültürünün önemli unsurlarından birisi yaylalara göç etme hususudur. Bu göç, isteğe bağlı olabildiği gibi gerek hayvancılık gerekse de 'otçu göçü' denilen bir nedene bağlı olabilir. Otçu göçü, nisan ayında mısırlar ekildikten ortalama bir ay sonra dibindeki otların ayıklanmasının ardından yaylalara göç edilmesi durumudur. Bu esnada değişik sazlarla doğaçlama ezgiler çalınmakta ve kırık havalar söylenmektedir. Bu göçün zamanı bazı yörelere göre farklılık gösterebilir.

Yöntem

Araştırmada betimsel yöntem, alan araştırması ve müzikal analiz yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini Giresun bölgesindeki müzik kültürü ve halk çalgıları oluştururken, örneklemi ise; Giresun yaylalarındaki müzik kültürü ve halk çalgıları oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, birebir görüşme, kamera, ses kaydedici cihaz, fotoğraf makinası, yöre müziğiyle ilgili yazılı kaynaklar, mahalli kasetler ve cd'ler, kullanılmıştır.

Bulgular

Giresun genelinde ki yaylalardan alınan 40 türkü ve 5 halk oyunu ezgisi, usülleri, usüllerinin metrik yapısı, ses dizileri ve ses sınırı yönünden incelenmiş ve bu incelemeler ışığında aşağıdaki grafiksel bulgulara ulaşılmıştır.

Giresun yöresinde kullanılan usüllerin dağılımı aşağıdaki gibidir.

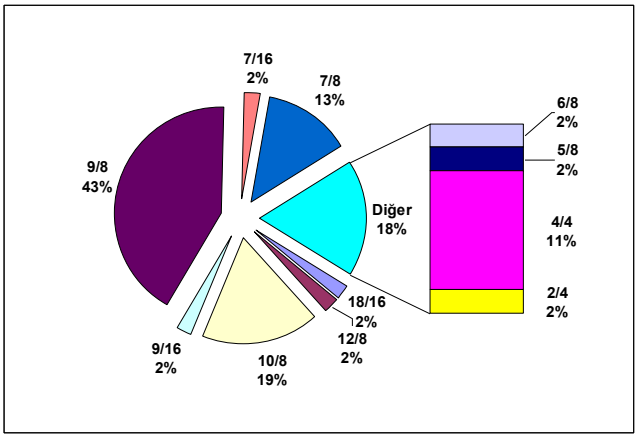

Şekil.4: *Giresun Ezgilerinin Usül Grafiği*

Bu grafiğe göre Giresun yöresinde 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12 ve 18 zamanlı usüllere rastlanmaktadır. Bu usüller içerisinde sırasıyla 9/8'lik, 10/8'lik 7/8'lik usüllerin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu usüllerin metrik dizilimine bakıldığı zaman 18/16 (3+3+3+3+3+3), 12/8 (3+3+3+3), 10/8 (2+3+2+3), 9/8 (2+3+2+2), 7/8(2+2+3) şeklinde sıralandığı görülmüştür. Yöre ezgilerinde bazı usül değişimlerine rastlanmaktadır.

Giresun yöre ezgilerinde kullanılan ses dizileri ise genellikle aşağıdaki dizi kalıplarından oluşmaktadır.

SOL KARARLI 1. DİZİ

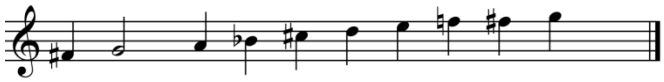

SOL KARARLI 2. DİZİ

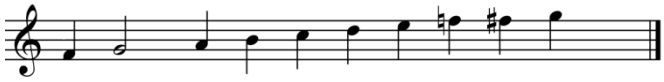

SOL KARARLI 4. DİZİ

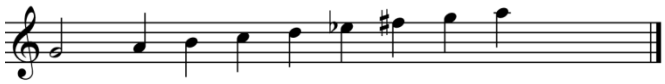

LA KARARLI 1. DİZİ

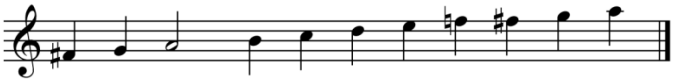

LA KARARLI 2. DİZİ

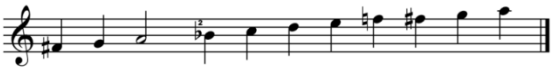

LA KARARLI 3. DİZİ

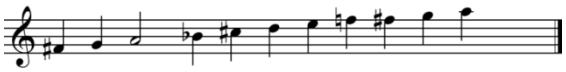

LA KARARLI 5. DİZİ

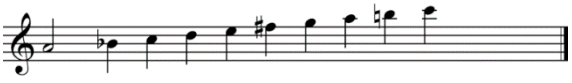

LA KARARLI 7. DİZİ

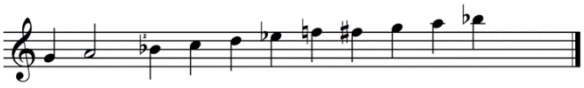

Sİ KARARLI 1.DİZİ

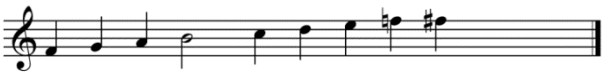

Sİ KARARLI 2.DİZİ

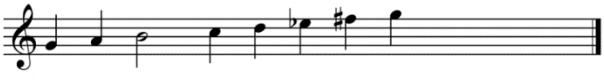

DO KARARLI 1. DİZİ

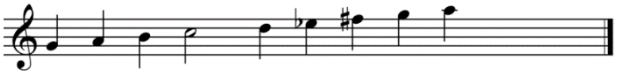

DO KARARLI 2. DİZİ

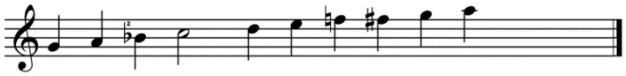

DO KARARLI 3. DİZİ

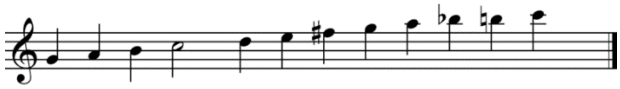

RE KARARLI 1. DİZİ

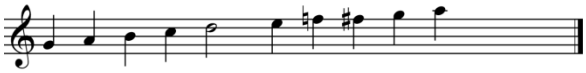

RE KARARLI 2. DİZİ

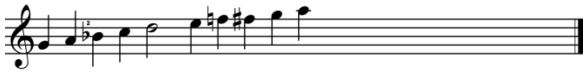

RE KARARLI 4. DİZİ

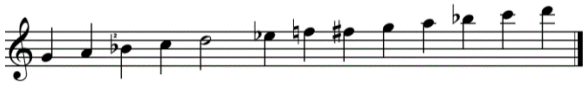

Bu dizilerin yöredeki 45 ezgiye göre dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

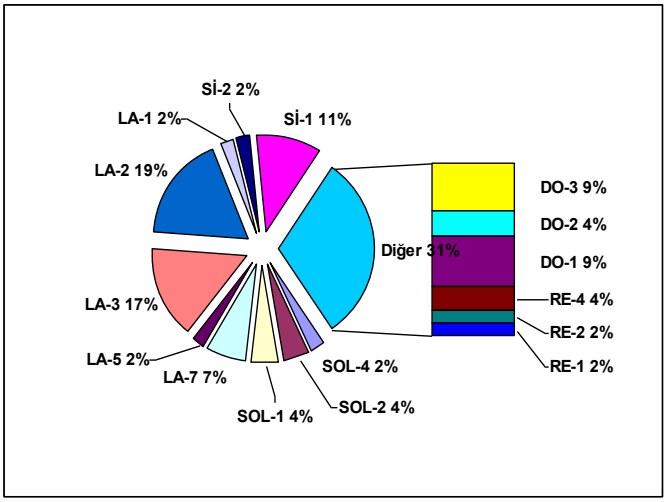

Sekil.5: *Giresun Ezgilerindeki Ses Dizilerinin Dağılım Grafiği*

Bu grafiğe göre la kararlı 2. dizi ve la kararlı 3. dizinin yörede en çok kullanılan iki dizi olduğu görülmektedir.

Giresun yöre müziğinde kullanılan ses sınırına bakıldığında ise aşağıdaki bulgulara ulaşılmaktadır.

Buna göre yörede icra edilen ezgilerin ses sınırının 5 ses ile 12 ses arasında kaldığı, bunlar içerisinde de en çok kullanılanların 6 veya 7 ses sınırındakilerin olduğu görülmektedir. Giresun ezgilerinin geniş bir ses sahasına sahip olması yörenin daha çok iç kesimlerden etkilendiğinin bir göstergesidir. Burada şu tespitimizi söyleyebiliriz:

Giresun'un kıyı şeridinde ses sınırı 7 iken, iç bölgelere gittikçe bu sınırın 12 ye kadar çıktığı görülmektedir.

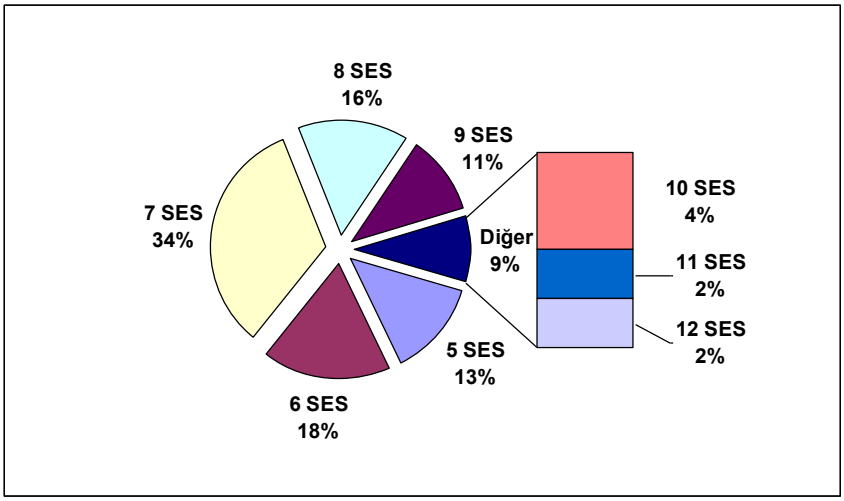

Şekil.6: *Giresun Ezgilerinin Ses Sınırı Grafiği*

Giresun'da ki müzik folkloru içerisinde yöreye dışarıdan taşınmış olan varyasyonlu bazı türkülerde mevcuttur. Bunun bir örneği de harşit vadisindeki 'Cemo' türküsüdür. Bu türkü harşit vadisinde yıllardır icra edilmiş ve halk oyunu olarak oynanmıştır. Harşit vadisindeki icracılardan aldığımız bilgiler ışığında bu türkü geçmişte Urfa'da vatani görevini yapan birisi tarafından bu bölgeye getirilmiştir.

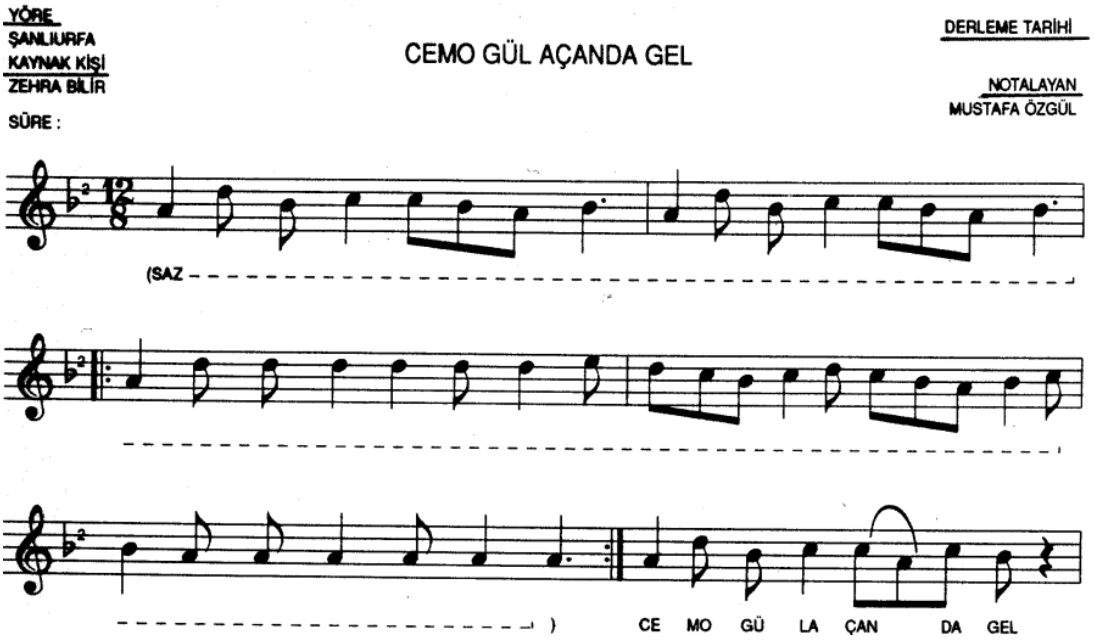

Şekil .7: *Urfa bölgesinde icra edilen 'Cemo gül açanda gel' ezgisinin örneği*

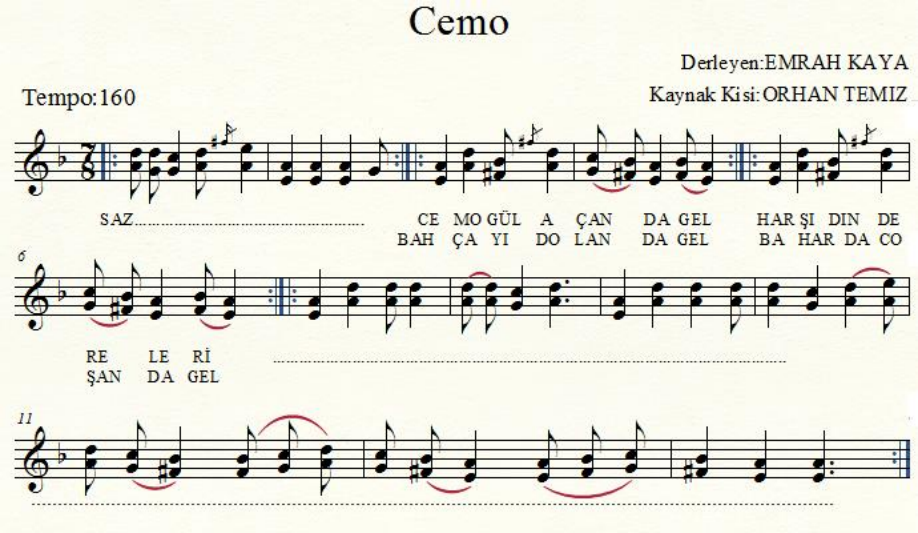

Şekil 8: *Harşit Vadisinde icra edilen 'Cemo gül açanda gel' ezgisinin örneği*

Alttaki ezgi Karadeniz Kemençesi ile çalınmıştır. Her iki ezgi birbiri ile karşılaştırıldığına Urfa'da icra edilen 12/8'lik usulde iken 'Harşit vadisinde' 7/8'lik usulde icra edilmektedir. Bu ezgiler usul olarak ayrı ayrı olsa da her iki ezginin motif yapıları birbirlerine çok benzemektedir. Bu ezgilerin sözleri de çok az değişime uğramıştır. Dolayısıyla attaki ezgi için bir varyasyondur diyebiliriz.

Giresun bölgesinde mani geleneği de çok yaygındır.

Maniye maraz derler ***-a***
Güzele beyaz derler ***-a***
Yarinden ayrılana ***-b***
Yana yana gez derler ***-a***

***

Yanıyom kuzu gibi
Kebabın közü gibi
Ben havaslık almadım
Ellerin kızı gibi

Giresun'da manilerin birçoğunun nazım birimi dörtlük, kafiyesi düz, nazım biçimi semai, nazım türü güzelleme, ölçüsü de 8'li hece ölçüsünden oluşmaktadır.

Giresun bölgesinde atma türkü geleneği de vardır. Bunun yaşayan örneklerinden bir tanesi de Hüseyin Demiral'dır. Aşağıdaki dörtlükte ona aittir.

Kemençemin telleri
Oynadıyo yelleri
Alsın yavrun babanı
Gün dönümü selleri oyy

Ey gidi Yaşar agam
Beter olmuşum beter

Madem sevdalı isen de
Bu türkü sana yeter oyy

Kemençemin üstünde
Yaya baksana yaya
On beş türkü söyledim
Yarım bardaklık çaya oyy

Bu atma türkü geleneği özellikle Tirebolu Doğankent arasında meşhurdur.

Giresun Bölgesinde Kullanılan Bazı Halk Çalgıları

İnsanoğlu yaşadığı coğrafya üzerinde içi boş kemik, bitki vs. gibi birçok materyali kendine çalgı yapmak için kullanmış ve müzik ihtiyacını karşılamıştır. Giresun bölgesinde de hem çevreden gelen hem de kendi içerisinde oluşan birçok halk çalgısı zenginliği vardır.

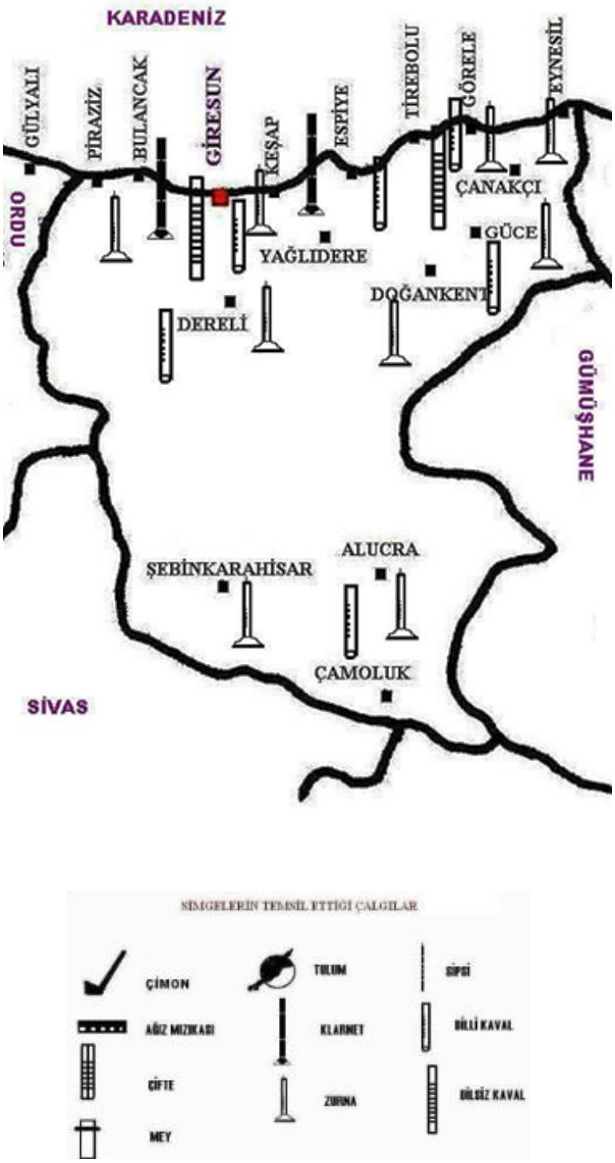

Şekil.9: *Giresun'da Kullanılan Bazı Nefesli Sazların Haritası*

Burada özellikle 'harşit vadisi' gibi bir güzergâhın olması da geçmişten bu yana yöredeki zenginliği daha da belirgin hale getirmektedir. Çünkü geçmişte bu güzergâh Anadolu'nun Asya'ya açıldığı çok önemli kapılardan bir tanesi olarak kullanılmaktaydı.

Giresun bölgesinde davul, zurna, Karadeniz kemençesi, cümbüş, ut, bağlama, dilli kaval, dilsiz kaval, tef, darbuka ve klarinet gibi enstrümanlar yaygın olarak görülürken, birde yörede bilinen ancak bugüne kadar literatürde yer almamış yani unutulmaya yüz tutmuş halk çalgıları da mevcuttur. Bu çalgılardan bazıları şöyle sıralanmaktadır:

Harşit vadisi kemençesi, yaprak zıpcuk, kabuk boru, dal zıpcuk, mısır sapı kaval, şimşir kaval (6 delikli), çifte yaprak, dilli ve dilsiz düdüklük kavalı gibi çeşitlerdir.

Bu çalgıların bazıları Emrah Kaya tarafından Kültür Bakanlığına kazandırılmış ve etnoğrafik eser olarak kabul edilmiştir.

Yukarıya yöreden edinilen bilgiler ışığında yapılmış bazı nefesli sazların haritası çıkartılmıştır. Haritaya bakıldığında yörede klarinet, zurna, dilli kaval ve dilsiz kaval çalgılarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Giresun yöresi yüzölçümü bakımından içe doğru genişlediğinden çalgılar arasında ani bir bitiş ve geçiş vardır. Örneğin, klarinet kıyı kesimlerde yaygınken iç kesimlerde hemen hemen hiç görülmemektedir. Bu yörede kullanılan klarinet sol kararlı Türk müziği klarineti adı verilen klarinettir. Bu yöre klarinet'i, düğün, nişan, sünnet törenleri, yayla şenlikleri ve bunlar gibi çeşitli eğlencelerde kullanılmakta ve çoğu zamanda kıvrak melodiler çalmaktadır. Yörede kullanılan zurna ise Doğu Karadeniz'e özgü küçük boylu Giresun zurnası diye tabir edilen zurna çeşididir. Bir buçuk oktavlık ses sahasına sahip olan bu yöre zurnaları, çoğunlukla halk oyunu ezgilerine eşlik etmektedir.

Yöredeki dilli kavallar ise genellikle 8 delikli ve uzun boyludur. Dilli kavalla iç kesimde koyun otlatma havaları ve uzun havalar çalınırken, kıyı kesimde tempolu horon ezgileri çalınmaktadır. Dilsiz kaval'la ise çoğunlukla kırık hava çalınmaktadır.

Giresun bölgesinin iç kesimlerinde Şebinkarahisar dolaylarında tulum ve sipsiye de rastlanmaktadır.

Unutulmaya yüz tutmuş halk çalgılarından bazı örnekler:

Harşit Vadisi Kemençesi:

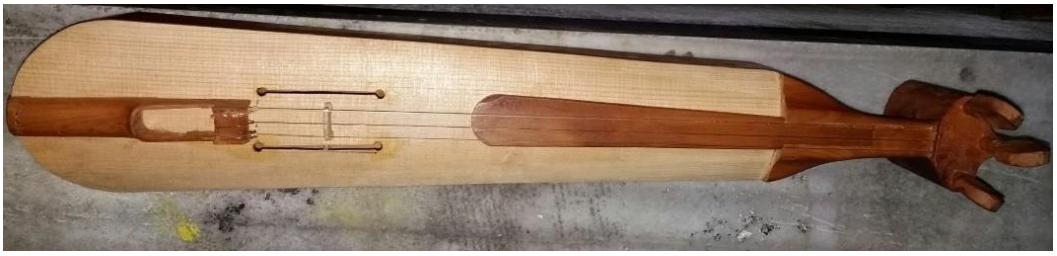

Şekil.10: *Vadide Kullanılan Kemençenin Önden Görünüşü*

Şekil.11: *Vadide Kullanılan Kemençenin Yandan Görünüşü*

Bu kemençe form olarak, kullanılan ağaçları ve kullanılan telleri açısından bilinen Karadeniz kemençesinden oldukça farklı durumdadır.

Zıpcuk:

Şekil.12: *Dal Zıpcuğu Örneği*

Şekil.13: *Dal Zıpcuk Yapımı ve Çalım Şekli*

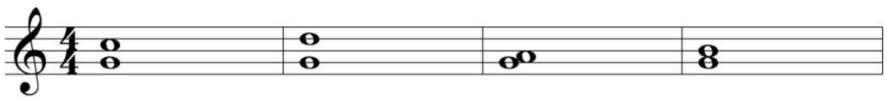

Şekil.14: *Dal Zıpcuk'tan Çıkan Bazı Sesler*

Yaprak Zıpcuk:

Şekil.15: *Yaprak Zıpcuk Örneği*

Yukarıdaki örnekler Ketençukuru Köyünde ki yapımcı ve icracı olan Hatice Korkmaz'dan derlenmiştir.

Düdüklük Kavalı:

Şekil.16: *Düdüklük Ağacı Kavalı Örneği*

Sonuç ve Öneriler

-Giresun bölgesi gerek coğrafi konumu gerekse üzerinde yaşanılan sosyal olaylar ve olgular nedeniyle müzik folkloru açısından oldukça zengin bir yer konumundadır.

-Giresun bölgesindeki müzik kültürünün harmanlandığı yerler genellikle yayla ortamındaki şenlikler, göçler ve festivaller olmaktadır.

-Giresun müzik folklorunda, kırık hava, uzun hava, halk oyunu havaları, yol havaları, atma türkü ve mani düzme gibi örneklere rastlanmaktadır.

-Yörede müzik icra edilen oturak havası eğlenceleri ile otçu göçü diye tabir edilen farklı gelenekler vardır.

-Giresun ezgileri genellikle 9/8'lik olmaktadır.

-Ezgileri genellikle hüseyni makamında olmakla birlikte yörede RE ve DO kararlı tipik diziler mevcuttur.

-Ezgilerindeki ses sınırı kıyı şeridinde 7 ses iken, iç kesimlerde 12 sese kadar çıkabilmektedir.

-Bölgede yöreye uzak bölgelerden gelen varyasyonlu kırık hava türleri mevcuttur.

-Bölge halk müziği sazları açısından oldukça zengindir. Bunun yanında yörede literatürde yer almayan çalgılarda tespit edilmiştir.

Öneri olarak ta şunları söyleyebilirim:

Giresun bölgesinde derleme çalışmaları çoğaltılmalı ve acilen Giresun arşivi oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

Acartürk, Nevzat; Türk Halk Müziği Çalgılarından Kavalın Ortaokul ve Liselerdeki Müzik Eğitimi Derslerinde Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2000.

Ahrens, Christian; Eine vergleichende Unterrsuchung der Spielprakxis von Davul-Zurna, Kemençe und Tulum, München 1971.

Akpınar, Vedat; TRT Repertuarındaki Giresun Kıyı Şeridi ile İç Kesim Ezgileri Arasındaki

Cihanoğlu, Selim; Kemençe Metodu, Tümay Matbaacılık, 2.Baskı, İstanbul 2002.

Cihanoğlu, Selim; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Oynanan Horonlar Karşılamalar Barlar ve Halaylar, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Efsane Reklamcılık ve Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul 2004.

Ekici, S; Giresun İli Halk Müziği Üzerine Bir İnceleme, ''Türk Halk Kültüründen Derlemeler'' Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Emnalar, Atınç; Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1998.

Fatsa, Mehmet; Giresun'da Kırsalın Sosyal Tarihi, Melisa Matbaası, Giresun 2002.

Gazimihal, Mahmut Ragıp; Türk Nefesli Çalgıları, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1975.

Karahan, Can; Türk Halk Müziği'nde Çoksesli Unsurlar, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2002.

Okan, Atilla; Türk Halk Çalgıları Terminolojisi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002.

Ögel, Bahaeddin; Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt 8, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000 s.10-360.

Öztuna, Yılmaz; Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlük, Orient Yayınları, Ankara 2006.

Sözer, Vural; Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986.

TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, TRT Türk Halk Müziği Repertuar Kitabı (Ezgi adına göre)(t.y./1987),TRT Müzik Dairesi Yayınları, Yayın no:45

Tarlabaşı, Burhan; Ortaöğretim İçin Kaval Metodu, Bilmen Basın Yayın, İstanbul 1991.

Tüfekçi, Nida; Yurt Ansiklopedisi, Cilt 2, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s.735-1512.

Tüfekçi, Nida; Yurt Ansiklopedisi, Cilt 5, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s.3087-3864.

Tüfekçi, Nida; Yurt Ansiklopedisi, Cilt 9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s.6223-7000.

Tüfekçi, Nida; Yurt Ansiklopedisi, Cilt 10, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s.7007-7828.

Yazıcı, Mustafa; Trabzon'dan Kemençe-Horon, Davul-Zurna ve Türkü Kültürü, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1993.

Yürük, Ünal; Kaba Zurna'nın Türk Müziğindeki Yeri ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

Hatice Korkmaz Görüşme-2018

Alican Bölük Görüşme-2018

Hüseyin Demiral Görüşme -2017

Hüsnü Fırat Görüşme-2019

GİRESUN İLİ BULANCAK İLÇESİ YÖRESEL KOLAN DOKUMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATİON ON THE LOCAL GİRTH WEAVİNG OF BULANCAK DİSTRİCT OF GİRESUN PROVİNCE

Derya ASLAN[*], *Nurdan KUMAŞ ŞENOL*[**]

Özet

Toplumların kültürel birikimlerinin birer dışa vurumu olarak nitelendirilen el sanatları; özellikle Anadolu insanının sanattaki yetenek ve becerisiyle bir araya gelerek bugüne kadar varlığını sürdürebilmiştir. Halkın maddi kültürünü oluşturan el sanatlarından biri olan kolan dokumacılığı ise geleneksel yöntemlerle yapılan üretimi ile günlük ihtiyaçların karşılanması çerçevesinde Bulancak ilçesinin yayla ve köylerinde hala işlevsel olarak kullanılmaktadır. Hayvancılık ile uğraşanların kışa hazırlık için yaz aylarında gittikleri yaylalarda otlarını biçip kurutarak kolanla sırtlarında taşıdıkları veya hayvanlarını otlatmak için kolana bağladıkları bilinmektedir. İşlevselliğinin yanı sıra Bulancak ilçesinin yaylalarında kolan ipinin motif ve desenlerine de ayrı bir önem verilerek dokunduğu belirlenmiştir. Araştırmanın kapsamında Giresun'un Bulancak ilçesinin yaylalarında ki kolan dokumacılığı incelenmiştir. Verileri, alan araştırma yöntemiyle tespit edilen bu çalışma Giresun ili Bulancak ilçesinde yöresel "kolan dokumacılığı" yapan ustaların envanterlerini ortaya koymuştur. Çalışma ile birlikte Giresun ili Bulancak ilçesi özelinde ön plana çıkan yöresel kolan dokumacılığının üretim farklılıkları üretimi yapan ustalar ile değerlendirilmeye tabi tutularak özellik ve kullanım alanları bakımından açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Bulancak, el sanatları, dokuma, kolan

Abstract

Handicrafts, which are described as an expression of the cultural accumulations of societies, has survived until today especially thanks to the talent and skill of the Anatolian people in art. Kolan weaving, which is one of the handicrafts constituting the material culture of the people, is still used in the highlands and villages of Bulancak to meet the daily needs with its production with traditional methods. It is known that livestock farmers mow and dry their grasses in the highlands where they go in summer to prepare for winter and carry the dried grass on their back with girth or tie the animals to

[*] Öğr. Gör., Giresun Üniversite/TBMYO, derya_aslan@giresun.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0968-7721
[**] Öğr. Gör., Giresun Üniversite/TBMYO, gazi-moda@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-1161-2665

graze. In addition to its functionality, it was determined that the girth rope was woven in the plateaus of Bulancak district with a special emphasis on motifs and patterns. Within the scope of the research, girth weaving in the highlands of Bulancak district of Giresun was examined. This study, whose data was determined by field research methodology, revealed the inventories of local ”girth weaving" craftsmen in Bulancak district of Giresun province. Together with the study, production differences of the local girth weaving, which is prominent in Bulancak district of Giresun province, were evaluated with the craftsmen, who make production, and explained the girths in terms of feature and usage areas.

Keywords: Bulancak, crafts, weaving, girth

Giriş

El sanatları kişilerin bilgi ve becerisine dayanan, mananevi karakteri olan, ekonomik değer taşıyan kişisel ya da küçük çaplı işletmelerin gerçekleştirdiği üretim şeklidir (Özen,2008:2). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde el sanatları: “El tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanılarak elle yapılan işlerin tümü” olarak tanımlanmıştır.

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde el sanatları, tarımsal üretim yapan çevrelerde ortaya çıkmasına karşın, tarımsal üretimden çok farklı bir üretim biçimi olmuştur. Yerleşik hayata geçildikten sonra el sanatları, önce işbölümünün avantajlarını kullanmış, ardından da artı ürünün olanaklarıyla gelişimini hızlandırmıştır (Sümerkan,2008:9). Bir üretim biçimi olarak ortaya çıkan bu sanatlar ile insanlar geçimlerini sağlamış ve böylelikle ekonomik bir işlev kazandırılmıştır (Şahin,1997: 395).

El sanatları üretimi ise belirli ham maddeleri el becerisi ve basit el araçları yardımıyla, işlenmiş ve yarı işlenmiş ürünler elde etmek olarak tanımlanmıştır (Aktan,1989: 4). Sanatsal yönü bulunan bu üretim; el becerisine, geleneksel bilgi ve görgüye dayandırılmıştır (Öztürk,1998:7). Geleneksel el sanatları ise bir nevi canlı belgeler olması nedeniyle maddi kültürümüzün en önemli parçası arasında yer alırlar. “El dokumaları Türk kültürünün geniş coğrafyasında var olmuş ve farklı kültürlerle karşılaştığında bile orijinalitesini bozmayıp, toplum içerisindeki yerini tarih boyunca korumuştur” (Aytaç, 2010: 191).

Çeşitlilik gösteren coğrafik konumu, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yaparak farklı kültürleri bir arada barındırması gibi özellikleri nedeniyle zengin bir kültürel mirasa sahip olan Anadolu’da, geleneksel el dokumaları kültürümüzün hep bir parçası olmuştur. Her yörenin kendine özgü özelliklerini yansıtan yöresel dokumacılık kültürünün olduğu, günümüzde bu kültürün çok az sayıda da olsa bazı yörelerde yaşatılmaya çalışıldığı kaynaklarda yer almaktadır (Koca vd.,2015:126).

El dokumacılığı el sanatlarının en zengin dalıdır. Ayrıca doğal hammaddeleri kullanan, zamanla nesilden nesille aktarılan bilgilerine dayanan, gelenek ve görenekleri taşıyan, duyguları ve istekleri kelime kullanmadan yansıtabilen bir zanaattır (Akpınarlı vd., 2012: 42). Dokuma kumaş tasarımında temel amaç, kullanım yerine uygun özelliklerin önceden belirlenerek yeni kumaş yapıları geliştirmek; mümkün olan en yüksek dokuma verimini elde etmek ve kumaş kalitesini yükseltmektir. Kaliteli bir kumaş ve yüksek dokuma verimi ise belirli

dokuma şartlarının sağlanmasıyla elde edilebilmektedir. Bu şartların en temeli önceden tasarlanan kumaşın dokuna bilirlik sınırı içinde olmasıdır (Turhan & Eren, 2005: 71).

Türk insanı ince sanat zevkini, estetiğini duygusallığını, hoşgörüsünü, pratikliğini üretmiş olduğu el sanatları ürünleri ile ortaya koymuştur. Böylece çok zengin ve değerli sanat eserlerine sahip olmuştur. Sahip olduğu bu sanat eserlerini her geçen gün özenle geliştirerek zenginleştirmeye devam etmiştir (Yazıcıoğlu & Zeynep, 1997: 1).

Türk el sanatları geleneği içerisinde köklü bir geçmişi olan kolan dokumalar, günümüzde varlığını sürdürmeye çalışan maddi kültür değerlerindendir. El dokumacılığı kapsamında yer alan kolan dokumalar, çözgü yüzlü, şerit şeklinde ve genellikle desenlidir. Desenin çözgüde oluştuğu, enleri dar ve boyları uzun olan şerit şeklindeki dokumalara " kolan dokuma " adı verilmektedir (Atlıhan, 2002:70). Bu dokumalar; yün ya da yün-kıl bileşimi ile dokunmuş 3-7 cm arası genişlikte olan ince uzun yassı şerit dokumalardır (Barışta, 2005: 221) (Görsel 1.).

Görsel 1. *Yöresel Tarzda Dokunmuş Çeşitli Kolan Motifleri*

Kolanlarda genellikle kilim motifleri kullanılarak kompozisyonlar oluşturulmuştur. Kolan dokumalarda uygulanan desenler, tekrarlanan ince uzun desenlerdir. Bazı kolanda aynı desenin kullanıldığı, bazılarında ise bölüm bölüm farklı ve tekrarlanan desenlerin kullanıldığı görülmüştür (Arslan, 2014: 126). Bu durumun sebebi üretimlerinde kullanılan çok basit tezgâhların farklı dokuma türlerine ve ya motif oluşturmaya olanak vermemesinden kaynaklanmıştır (Sümerkan, 2008: 113). Renklendirilmiş ipliklerle dokunana kolan dokumalarda şerit şeklindeki iplerin motifleri çizgi oluşturacak şekilde dizilerek oluşturulmuştur.

Kolanlar eşya sarmak veya bağlamakta, çadırda, taşımada, binek ve yük hayvanlarının koşum takımlarında, giysilerde; kuşak, kemer, çorap bağı v.b. olarak kullanılmaktadır. Kullanıldıkları yere göre; kolan, kuşak, kemer, bağ, uçkur, ip gibi isimler almaktadır (Atlıhan,

2002:70). Kolan dokuma yapılırken yere çakılan iki çubuk arasına, dokunacak yere göre boyu ayarlanan çözgü ipleri gerilmekte, arasına gücü görevi yapan gücü çubuğu geçirilmektedir. Çubuğun döndürülmesiyle açılan çözgü aralığından atkı ipi atılıp, kılıçla sıkıştırılarak dokuma yapılmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006).

Anadolu'da daha çok geleneksel kullanım alanlarında değerlendirilen kolanlar günümüz ihtiyaçları doğrultusunda ve turistik amaçlı olarak farklı alanlarda kullanılabilir niteliklere sahiptir (Türktaş & Büber,2016: 904).

Yöntem

Çalışmanın materyalini Giresun ili Bulancak ilçe merkezi ve Bektaş yaylasında bulunan ve kullanılan kolan dokumalar, dokumaların üretiminde kullanılan materyaller ve bu materyallerin belgelenmesinde kullanılan fotoğraf ve belgeler oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz de kolan dokuma örneklerinin varlığı bilinmekle birlikte araştırmanın kapsamına Bulancak ilçe merkezi ve Bektaş yaylasında bulunan kolan dokumalar alınmıştır. Çalışma kapsamına 16 adet örnek alınarak incelenmiştir. Ulaşılan örneklerin 3 adedi Bulancak Şehir merkezine, 3 adedi Pazarsuyu köyüne, 3 adedi Süme köyüne, 7 adedi ise Bektaş yaylasında dokunduğu tespit edilmiştir. Verileri alan araştırması yöntemiyle tespit edilen bu çalışmada, Bulancak ilçe merkezinde yöresel tarzda üretim yapan kolan dokuma ustalarının, geleneksel üretim tarzları ve ürün çeşitleri ile geleneksel üretim yapan ustaları noktasında değerlendirilecektir.

Bulgular

Doğu Karadeniz Bölgesi yumuşak iklimi, bol akarsu varlığı, deniz ile 2000m. üzerindeki yükseltileri birlikte zengin bir topografik altyapı sunan bölgedir. Bulancak ilçesi de Karadeniz kıyı şeridinde bulunan, ilinin en yüksek nüfus çoğunluğu sahip bir yerleşim yeri olarak dikkat çekmektedir. Coğrafi anlamda Giresun Dereli ilçesine bağlı olan Bektaş Yaylası; ulaşım kolaylığı ve belli obalarının Bulancak ilçesine bağlı olması sebebiyle Bulancak halkının en çok rağbet ettikleri yayla olarak bilinmektedir. İl merkezine en kısa yoldan 56 km. uzaklıkta olan yayla; 2100 m. rakımıyla dikkat çekmektedir.

Bölgede el sanatlarının günlük yaşantısıyla yakından ilgili olduğu gözlemlenmiştir.

Hayvanların koşum takımlarında ve başlarının süslenmesinde, yük taşımada bağ olarak, sepet, çuval, heybe gibi taşıma araçlarında; Çocuk kundağı, beşik bağı, salıncak bağı (alıncak) ve Kuran bağı gibi işlevsel işlerde kullanılmıştır (Görsel 1.).

Görsel 1. *Yöre de Kolanın Farklı Şekillerde Kullanımı*

Yaylacılık kültürü içerisinde var olan kolan dokumalar için gereken liflerin çoğunluğu koyun ve ya keçi yününden elde edilmektedir. Hayvanlardan kırkılan bu yünler yıkanıp kurutulduktan sonra eğirme işlemi ile iplik haline getirilir. İnce olarak eğrilen bu ipliğe "bagarcak" adı verilerek kolan gibi dar şeritlerin dokunmasında kullanılır.

Yörede dokuma işinde kullanılan bir diğer hammadde ise kendir bitkisinin kurutulmasıyla elde edildiği saptanmıştır. Gerek yün gerekse kendirden elde edilen iplikler yine doğal yollarla üretilen renklere boyanmaktadır. Renkler genellikle bordo, siyah, kırmızı, sarı çeşitliliğindedir. Bu

boyalar için yine doğadaki bitkiler kullanılmıştır. Örneğin sarı renk için ıhlamurdan ve ayvadan, yeşil renk için kına taşından ve ya soğan kabuğundan, siyah renk için kömürden, kahverengi tonları için ise cevizin külle kaynatılmasından elde edilmiştir (Görsel 2.).

Görsel 2. *Bektaş yaylasında bulunan kına taşı*

Bektaş yaylasında dokunan kolanın kalitesi, ipliğin kaliteli bir şekilde dokunmasına bağlıdır diyen usta öğretici Burcu Karaibrahim bu el sanatının kendine özgü bir motifi olduğunu söylemektedir. Bahsi geçen kolan ile ilgili anlatı şöyledir:

Geçmişte genç kızların çeyiz sandığının olmazsa olmazı olan kolanların yörede bilinen 3 deseni vardır. Birincisi; "göz göze" şekli, ikincisi; "desensiz" düz şekli, üçüncüsü ise "hızar dişi"dir. Fakat günümüzde desenlere yenilere eklenmiş, çoğalmış ve çoğaltılmıştır. Bu desenler de en çok kırmızı, sarı ve siyah renkler kullanılmıştır (KK-1) (Görsel 3.).

Burcu Hanım'ın verdiği bilgilere göre yün ipliklerinin eğrilerek kullanıldığı kolanlar için yaylalarda hâlihazırda iplikleri olmayan dar gelirli insanlar ellerinde bulunan eski kazakların ipliklerini söküp eğirmişlerdir. Yapılan bu eğirmeden elde edilen iplikler en az 2cm. en çok 15 cm. eninde oluyormuş. Boyu ise el ölçüsü ile iki tam ve bir yarım kulaç (4,5-5cm.) olarak ölçülüyormuş (KK-1; KK-2).

Kolanın özellikle yaylalarda ki işlevselliğine dikkat çeken bir diğer kaynak kişi olan Havva Türk:

Yazın yaylamızda hayvanların otlatılması için çıktığımız yaylalarda kolan bizim için bir vazgeçilmezdir. Odunumu -yükümüzü taşırken, hayvanlarımızı otlatırken boynuna

bağladığımız kolanlar ayrıca çocuklarımızı yeri geldiğinde sırtımıza sarmamıza yarayan çok yönlü bir araçtır. Bu gereksinim sayesinde diğer el sanatlarının çoğunu neredeyse unuttuğumuz halde piyasada benzer bir ürün bulamadığımız için bu kolanlar hala eski usulde dokunmaya ve yaşatılmaya devam etmektedir (KK-3).(Görsel 3.).

Görsel 3. *Hızar dişi- Göz göze- Desensiz kolan motifleri*

İnsanlar eskiden yaylaya çıktıklarında (özellikle babaanneler, nineler gibi aile büyükleri) hayvanlarını otlatmaya gönderdikten sonra kolan dokuma işlerine başlarlar ve yanların da genellikle torunları olur. Böylece nesilden nesile bir şekilde aktarımında gerçekleştiği bu dokuma da bir ön hazırlık safhası vardır. İklimsel nedenlerden ötürü yaylamız da yetişmeyen ham fındık ağacı; şehir merkezimizden taşıma ile yaylamıza getirilir. Sağlam yapısı nedeniyle kolan tezgâhının ana malzemedir. Bu ağaçlara çakılan kolanlar daha sonra ıyılmaya başlanır. Iyılma, yöre de iplerin sırasına göre kaç tane olduğunun saptanmasına verilen addır. Iyma işleminden sonra gücüleme işlemine sıra gelir. Gücüleme işlemi de kolanın genişliğine göre ayarlanan çözgü ipliklerinin arasından gücüleyeceğimiz ipi elimize alır, sayarak desenimizi oluştururuz yani gücüleriz (KK-4).

Bulancak ilçesinde geleneksel yöntemlerle üretilen kolan dokumasında basit yer tezgâhı kullanıldığı görülmüştür (Görsel 4.). Tezgaha yerleştirilen ipliklerin sıkıştırılması ise " kılıç " denilen araç ile yapılmaktadır (Görsel 5.). Bu tezgâh dokumayı yapacak kişinin evinin önünde ve ya evinin içinde basit bir düzenek ile kendisinin kurabileceği bir tezgah şeklindedir (Görsel 6.).

Yöresel Tarzda Üretim Yapan Ustalar

Giresun ili Bulancak ilçesi ve Bektaş yaylasında yöresel tarzda üretim yapan dört adet ustaya ulaşılmıştır. Çalışmamızın bu kısmında yöresel tarzda üretim yapan ustalarla ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Aslen Tatar göçmeni olan ve Bulancak merkeze gelin olarak geldiğini söyleyen Burcu Karaibrahim; Lisans Eğitimini El Sanatları alanında tamamladıktan sonra Bulancak Halk Eğitim Merkezin de usta öğretici olarak çalışmaya başladığını dile getirmiştir. Kolan dokumasına özel bir ilgi duyduğunu anlatan usta öğretici yaptığı alan araştırmaları ile yöreye ait en çok dokunan motifleri belirlediğini söylemektedir (KK-1).

Görsel 4. *Basit kolan dokuma tezgâhı ve parçaları*

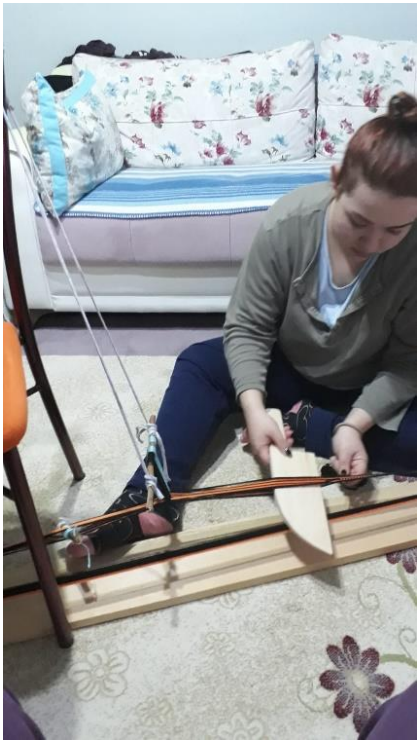

Görsel 5. *Ev içinde kurulan bir kolan dokuma tezgâhı*

Havva Türk, Bulancak İlçesine bağlı Süme köyünde kolan üreten bir diğer usta öğreticidir. Alaylı olarak bildiği ve dokuduğu kolan dokumasını bir adım daha ilerleterek Ustalık belgesine sahip olmuş ve Yaygın Eğitim Merkezinde usta öğretici olarak yaklaşık 15 yıldır devam ettiğini söylemiştir.

Model No:1
Desen Adı: Hızar dişi
Yapıldığı Yer: Bulancak/Pazarsuyu Köyü
Kullanılan Renkler: Bordo, Mavi

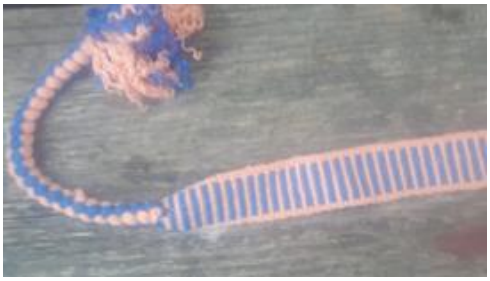

Model No: 2
Desen Adı: Tarak
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Lacivert, Yavruağzı

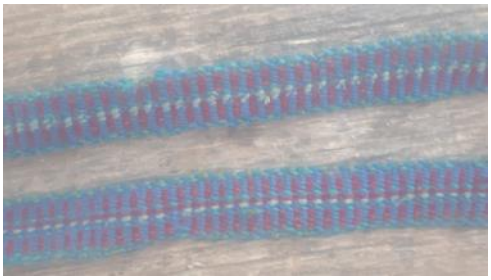

Model No:3
Desen Adı: Balıksırtı
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Mavi, mor, sarı, yeşi

Model No: 4
Desen Adı: Desensiz
Yapıldığı Yer: Bulancak/Süme Köyü
Kullanılan Renkler: Mavi, Kırmızı, Beyaz

Model No: 5
Desen Adı: Tarak
Yapıldığı Yer: Bulancak/Pazarsuyu Köyü
Kullanılan Renkler: Sarı, Kırmızı, Gri

Model No: 6
Desen Adı: Gözgöze
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Beyaz, Kırmızı, Gri

Model No: 7
Desen Adı: Hızardişi
Yapıldığı Yer: Bulancak/Merkez
Kullanılan Renkler: Beyaz, Sarı, Bordo

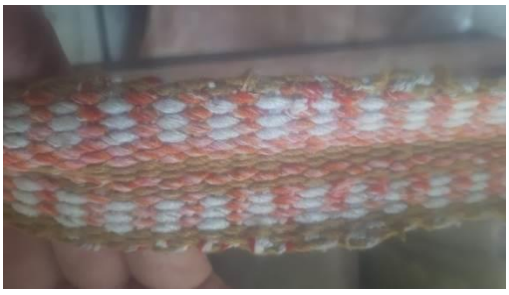

Model No: 8
Desen Adı: Desensiz
Yapıldığı Yer: Bulancak/Pazarsuyu Köyü
Kullanılan Renkler: Mavi, Kırmızı, Kahverengi

Model No: 9
Desen Adı: Hızardişi
Yapıldığı Yer: Bulancak/süme Köyü
Kullanılan Renkler: Beyaz, Kırmızı, Siyah

Model No: 10
Desen Adı: Gözgöze
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Beyaz, Kırmızı, Siyah, Mor, Pembe

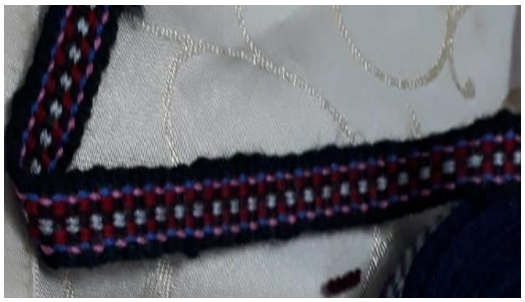

Model No: 11
Desen Adı: Gözgöze
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Beyaz, Kırmızı, Siyah, Mavi

Model No:12
Desen Adı: Gözgöze
Yapıldığı Yer: Bulancak/Süme Köyü
Kullanılan Renkler: Beyaz, Sarı, Kahverengi

Model No: 13
Desen Adı: Hızardişi
Yapıldığı Yer: Bulancak/Merkez
Kullanılan Renkler: Beyaz, Sarı, Bordo

Model No: 14
Desen Adı: Tarak
Yapıldığı Yer: Bulancak/Merkez
Kullanılan Renkler: Siyah, Sarı

Model No: 15
Desen Adı: Tarak
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Sarı

Model No: 16
Desen Adı: Gözgöze
Yapıldığı Yer: Bektaş Yaylası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Kırmızı, Beyaz

Sonuç ve Öneriler

Kolan dokumacılığı, hem maddi kültürün içinde önemli bir yere sahip hem de geçmişi oldukça eskiye dayanan el sanatlarımızdan biridir. Günümüz şehir yaşamında dokuma işleminin zor olarak nitelendirilmesi ve kullanım alanlarının kısıtlı hale gelmesinden dolayı dokuma işiyle uğraşan kişilerin sayıları gün geçtikçe azalmaktadır.

Araştırmada 16 adet örnek incelenmiş olup, bu örneklerin desen ve renk özellikleri açısından farklılıkları tespit edilmiş ayrıca kolan dokumanın en ve boy ölçüsüne göre kullanım

alanının değiştiği görülmüştür. Farklı amaçlarda kullanımı, bu ürünlerin tanıtımı ile birlikte, ürüne olan talebi de arttıracaktır.

Sonuç olarak Giresun ili Bulancak ilçe merkezi ve Bektaş yaylasında üretilen kolanların İşlevsellikleri nedeniyle yörede ayrı bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Diğer birçok yöresel üretim tarzının neredeyse yok olduğu günümüzde bu olumlu sayılabilecek bir artı değer olarak dikkat çekmektedir. Yapılan araştırma sonucundan elde edilen verilerden hareketle Bulancak/ Bektaş yaylasına özgü yöresel kolan dokuması geleneğinin ustaları ve usta öğreticileri çeşitli seminerler ve çalıştaylar ile desteklenerek daha kalifiyeli bir şekilde daha çok insana ulaşılması sağlanmalıdır. Geleneksel yöntemlerle üretilen kolan çeşitlerinin teknik çizimleri hazırlanarak çizimleriyle birlikte arşivlenmelidir. Bektaş yaylasında halihazırda yaşayan bu geleneksel üretimin tanıtımı yapılmalıdır. Bu noktada yerel yönetimin konuya ağırlık vermesi gerekmektedir. Tanıtıcı faaliyetler düzenlenmeli, toplumsal algıda farkındalık oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Akpınarlı, H. F ve diğerleri (2012). *Şanlıurfa El Sanatları ve Sözlü Kültür Malzemeleri.* Ankara: Şurkav Yayınları.

Aktan, O. (1989). *El Sanatları*. Makro Yayıncılık. Ankara. s.4.

Atlıhan, Ş. (2002). *Sultan Kaftanlarında Yer alan Dokuma Bantlar*. Antik&Dekor, Sayı:70, s. 106-112.

Arslan, H. Y. (2014). *Kolan Dokumanın Giysi Tasarımında Kullanılması*. Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, Ocak- Haziran. s.126.

Aytaç, A. (2010). *Kırgızistan'da Çarpana ve Kolan Dokumacılığından Örnekler*.

Milli Folklor, Yıl 22, Sayı 87. s.191-195.

Barışta, H.Ö. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara. s.221.

Koca, E., Koç, F. & Kaya, Ö. (2015). Yöresel Dokumaları Güncel Tasarımlarda Yorumlamak "Kargı Bezi Örneği". Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9, s. 126.

Öztürk, İ. (1998). *Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş*. Ürün Yayınları, Ankara. s.7.

Özen, K. (2008). *Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları*. Kitabevi Yayınları, İstanbul. s.2

Sümerkan, M. R. (2008). *Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları*. Serander Yayınları. Trabzon. s. 9.

Şahin, Y. (1997). *Türkiye'de Çağdaşlaşma Sürecinde Geleneksel El Sanatlarına Bakış*.

Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 395.

Turhan, Y. & Eren, R. (2005). *Dokuna bilirlik Sınırıyla İlgili Kuramsal Çalışmaların Değerlendirilmesi.* Mühendislik Bilimleri Dergisi, Cilt:11, Sayı:1.

Yazıcıoğlu, Y. & Zeynep T. (1997). *Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri*. Sempozyum Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Kaynak Kişi Künyeleri

KK.1-Adı Soyadı: Burcu Karaibrahim; Doğum Yeri ve Yılı: Bulancak/1979; Mesleği: Usta Öğretici; Adresi : Bulancak/Merkez

KK.2-Adı Soyadı: Havva Türk, Doğum Yeri ve Yılı: Bulancak-Süme Köyü/ 1972, Mesleği : Ev hanımı, Adresi : Bulancak/Merkez

KK.3- Adı Soyadı: Şefika Aslan, Doğum Yeri ve Yılı: Bulancak-Pazarsuyu Köyü/ 1947, Mesleği : Ev hanımı, Adresi : Bulancak/Merkez

KK.4- Adı Soyadı: Emine Aslan, Doğum Yeri ve Yılı: Bektaş Yaylası/1940, Mesleği : Ev hanımı, dresi: Bulancak/Merkez

DOĞU KARADENİZ YAYLALARINDA ÜRETİLEN GASTONOMİK ÜRÜNLERİN GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

CONSIDERATION OF GASTRONOMIC PRODUCTS PRODUCED IN EASTERN BLACK SEA HIGHLANDS FROM THE POINT OF GASTRONOMY TOURISM

Mehmet Akif ŞEN[*]

Özet

Gastronomi Turizminde yöresel ürünler gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Vatandaş, geçmişte aile bireylerinin tüketmesi amacıyla ürettikleri yöresel ürünleri pazara sunarak kendilerine bir gelir kapısı oluşturmuştur. Yöresel ürünlerin pazarlanması, yöre halkının ekonomik anlamda kalkınması açısından kıymetlidir. Bu durum ayrıca sosyalleşme ile birlikte halkın yaşam kalitesini yükseltmektedir. Türkiye'de son dönemde özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, yayla turizmine yönelik alternatif turizm çalışmalarına ülke politikalarında yer verilmeye başlanmıştır. Yayla turizmi, yalnızca insanların yeşili görmeleri, düşük rakımlı bölgelere göre daha serin olması açısından değerli olmayıp özellikle yöre halkının üretmiş olduğu gastronomik ürünlerin pazarlanması açısından da önemlidir. Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki yaylalarda yaşayan yöre halkının, inek ve koyun gibi çiftlik hayvanlarından elde etikleri yaylacılık ürünlerini gastronomi turizmi açısından değerlendirmek, pazar koşullarını iyileştirmek, alternatif pazarlar oluşturmak ve yerel gastronomiden turizmde daha etkin yararlanabilmek için somut öneriler sunmaktadır. Bu amaçla 2018 yılı temmuz ve ağustos döneminde Gümüşhane iline bağlı Dumanlı köyü, Taşköprü yaylası, Yağmurdere köyü ve Cami Boğazı yaylalarında süt ürünleri üretimi yapan yerel halkın üretim süreçleri izlenmiş daha sonra bunların piyasaya sunulduğu Trabzon ili Arsin, Araklı, Yomra ilçe pazarlarında alışveriş yapan tüketiciler ile yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde özellikle yaylalarda üretilen ürünlerin özel müşterileri olduğu görülmüştür. Tüketicilerin özellikle çalıştıkları memleketlere bu ürünleri kışlık erzak olarak götürdükleri tespit edilmiştir. Fakat bu ürünlerin hijyenik açıdan incelenmesi mutlak suretle atlanılmaması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmıştır.

Anahtar sözcükler: Yayla, gastronomi, Doğu Karadeniz Bölgesi

Abstract

Importance of Regional products is becoming more day by day in Gastronomy Tourism. people have created an income for themselves by presenting the local products they produce for the

[*] Dr.Öğr.Üyesi, Giresun Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, akif.sen@giresun.edu.tr. ORCID: 0000-0002-2987-8074

consumption of family members to the market in the past. The marketing of local products is valuable for the economic development of the local people. This situation also increases the quality of life of people with socialization. in recent years, in Turkey especially in the eastern Black Sea region to find alternative tourism for Plateau tourism has started to be included in country policies. Plateau tourism is not only valuable in terms of people seeing green, cooler than low altitude regions, but also important in terms of marketing gastronomic products produced by local people.This study provides concrete suggestions to evaluate the ethics of the local people living in the plateaus of the Eastern Black Sea Region from farm animals such as cows and sheep in terms of gastronomy tourism, to improve market conditions, to create alternative markets and to benefit from local gastronomy more effectively in tourism. For this purpose, the production processes of the local people producing dairy products in the Dumanlı village, Taşköprü plateau, Yağmurdere village and Cami Boğazı plateau of Gümüşhane province were monitored in July and August 2018. Afterwards, face-to-face interviews were conducted with the consumers who shop in Arsin, Araklı and Yomra district markets of Trabzon province where these products are introduced to the market. During the interviews, it was seen that there was a demand by special consumers especially for the products produced in the highlands. It was determined that consumers take these products as winter supplies especially to the cities where they work. However, the hygienic examination of these products emerged as an issue that should not be omitted.

Keywords: Plateau, gastronomy, Eastern Black Sea Highland

Giriş

Turizm faaliyetlerinin süresini uzatabilmek ya da daha uzun sürelere yayabilmek için turistik ürün çeşitlendirilmesine gidilmesi oldukça önemlidir. Türkiye'nin sahip olduğu en önemli yayla turizmi destinasyonlarından biri olan Doğu Karadeniz Bölümü'nde turizm kapsamında ağırladığı ziyaretçilerin bölgeyi tekrar ziyaret etmeleri veya kalış sürelerini uzatmak için destekleyici turizm ürünlerinden yararlanılması gerekmektedir. İnsanların ziyaret ettikleri destinasyonda, farklı bir arayış veya karnını doyurmak amacıyla yiyeceklerden yararlanmaları gastronomi turizminin gelişmesine sebebiyet verecektir.

Gastronomi kavramı, tüketilebilir olan tüm yiyecek ve içecekler ile kültür arasındaki ilişkiyi ve bununla birlikte iyi yemek yeme ve içme sanatını araştıran bir disiplin olarak ele alınmaktadır (Özkaya & Can 2012). Türk Dil Kurumu'na göre gastronomi, sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek yeme düzeni ve sistemi olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019).

Gastronomi turizmini; yöresel mutfak kültürünü tanımak, incelemek, yöreye özgü bir lezzetin tadımını yapmak, bölge coğrafyasına ait ürünlerin yetiştirilmesini ve toplanmasını görmek, bizzat bu eylemi deneyimlemek, toplanan bu ürünlerden tadımlar yapmak, yöresel mutfaklara ait araç ve gereçleri tanımak, ünlenmiş restoranların yemeklerini yemek amacıyla gerçekleştirilen bir turizm çeşidi olarak tanımlamak mümkündür. Dünya genelinde oldukça fazla rağbet görmeye başlayan gastronomi turları da bu turizm çeşidinin gelişiminin en önemli göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Şengül & Türkay,2015).

Yapılan bir araştırmada gastronomi turizmi amacıyla seyahat eden turistlerin % 70'inin gittikleri yerlerdeki yöresel yiyecek ve içecekler ile birlikte yemek tariflerini asıl ikamet

ettikleri bölgelere götürerek orada yaşayanlarla paylaşma niyetinde oldukları belirlenmiştir. Bu oran gastronomi amaçlı seyahat edenlerin yöresel tanıtımlar için ne derece önemli olduğunu göstermektedir (Kesici, 2012).

İngiltere'de yapılan bir çalışmada katılımcıların yöresel mutfak ürünlerine diğer yiyeceklere göre daha fazla ödeme yapabildikleri görülmüştür (Everett& Aitchison 2008).

Türkiye'de yaylalar, genellikle kırsal nüfusun ek geçim sahaları ve yaz mevsiminde hayvancılık faaliyeti ve dinlenme amacıyla çıktıkları dönemlik yerleşme alanlarıdır. Türkiye'deki en önemli yaylacılık faaliyet sahalarından birisi olan Doğu Karadeniz Bölümü yaylaları bol yağış almasından ötürü büyükbaş hayvancılığı anlamında fazlaca gelişmiştir (Doğanay, 2010). Büyükbaş hayvanlardan elde edilen peynir ve tereyağı yaylacılıkla uğraşan insanlar için önemli bir geçim kapısı haline gelmiştir. Kurun, korina veya külek adı verilen ahşap fıçılara bastırılarak olgunlaşması beklenen *kolot* adı verilen peynir özellikle kuymağın yapımında çok fazla tercih edilen bir peynir türüdür. Yine yaylalarda *minci* veya *minzi* olarak adlandırılan çökelek tarzı olan peynir fazlaca üretilmektedir. Kaymağın yayıklanmasıyla elde edilen tereyağı da peynir gibi yaylacılıkla uğraşanların geçim kaynaklarının başında gelmektedir.

Bu bağlamda çalışma, yaylalarda bulunan halkın geçim kaynaklarından olan peynir ve tereyağının daha fazla tanıtılmasına, geleneksel yöntemle üretilip sürdürülmesine, turizm aracılığı ile tüketimin yaygınlaşmasına, gastronomi turizminde kullanılmasına, ziyaretçiler ve bölge ekonomisinin gelişmesine katkıda sağlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Çalışmamızda verileri nitel araştırma yöntemleri arasında sıkça kullanılan mülakat yöntemiyle topladık. Mülakat, önceden belirlenmiş, ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir. (Stewart & Cash, 1985). Bu amaçla 2018 yılı temmuz ve ağustos döneminde Gümüşhane iline bağlı Dumanlı köyü, Taşköprü yaylası, Yağmurdere köyü ve Cami Boğazı yaylalarında süt ürünleri üretimi yapan yerel halkın üretim süreçleri izlenmiş daha sonra bu ürünlerin piyasaya sunulduğu Trabzon merkez, Arsin, Araklı, Yomra ilçe pazarlarında alışveriş yapan tüketiciler ile yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Mülakatlarımız esnasında yaylacılara kaç yaşından beri yaylacılık yaptıkları, hangi aylarda yaylaya çıktıkları ve hangi aylarda yayladan dönükleri, kaç adet hayvanları olduğu, tereyağı ve peynirin üretimini nasıl yaptıkları, depolama ve saklama koşullarının ne olduğu, satışları nasıl gerçekleştirdiklerini, tereyağı ve peynir üretimi metodlarını gastroturistlerle paylaşmayı ve onları üretim süreçlerine dahil etmeyi isteyip istemeyecekleri gibi sorular yöneltilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan bu sorularla, yaylacılık yapanların tereyağı ve peynir üretimi ve pazarlanmasının koşullarını ve gastronomi turizmi açısından yaylaların ne şekilde değerlendirilebileceği saptanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Yapmış olduğumuz bu çalışmada yaylalarda büyükbaş hayvancılıkla uğraşan insanların tereyağ ve peynir gibi süt ürünleri üretiminin ekonomik anlamda kendilerine çok büyük fayda sağladığını gözlemledik. Geleneksel yöntemlerle üretilen bu ürünlerin gastronomi turizmi bağlamında değerlendirilmesinin çok faydalı bir durum olacağı kanaatine vardık. Özellikle

yaylalarda, sahil kesimlere göre serin olmasından ötürü gezmek amacı ile gelen turistlerin haricinde geleneksel yöntemle üretildiği için gastroturistlerin de tereyağı ve peynir üretimini deneyimlemelerinin yaylacılara ek gelir kapısı olacağı düşünülmektedir.

Nisan ortası gibi havaların ısınması ile birlikte yaylalara göç başlamaktadır. Daha önceleri yol sıkıntısından dolayı ulaşım çok güç olduğundan göç yapanlar *mezire* adı verilen yerleşim noktalarına kadar yaya olarak çıkar burada hayvanlarıyla birlikte 3-4 gün dinlendikten sonra asıl konaklayacakları veya yaşamlarını sürdürecekleri yaylalara varırlardı. Mezire diğer yörelerde mezra adı verilen orman örtüsünün yavaş yavaş kalkmaya başladığı, köylerden daha yukarıda olan bölge olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde ulaşım ağının genişlemesi ile birlikte yaylacılar kamyonlara yükledikleri hayvanlarını ve eşyalarını mezireye uğramadan doğruca yaylalara çıkartmaktadırlar. Yaylada hayvancılıkla uğraşan vatandaşların ortalama 10-15 adet arası sağılan ineği bulunmaktadır. Bu inekler sabah güneş doğduktan sonra çoban eşliğinde ahırlardan toplanmıştır. Yaylanın ortak otlatma alanlarında

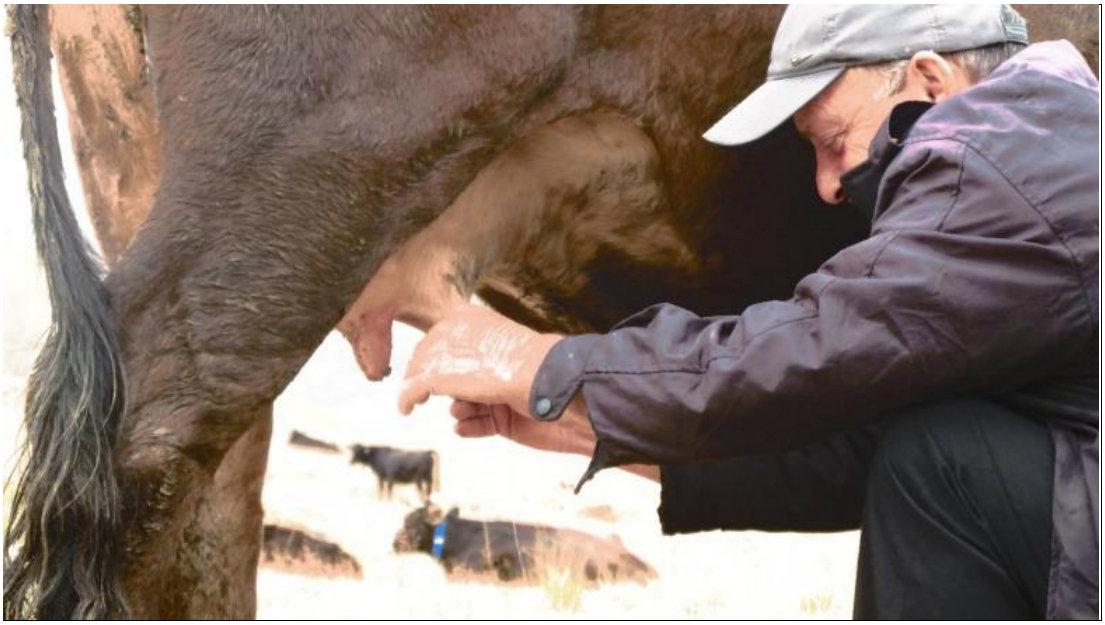

Resim 1: *İnek sağımı*

hayvanlar güneşin batışına kadar yayılmış ve otlamışlardır. Yaylalarda *ark* adı verilen hayvanların su içmesi için yapılmış yerler bulunmaktadır. Hayvanlar su ihtiyacını buralardan karşılamaktadır. Akşam dönen hayvanların tamamı kendi ahırını tanıyarak ahırlarına girmektedirler. İneklerin sağımı sabah ahırdan çıkmadan önce ve akşam ahıra geldikten sonra olmak üzere günde 2 defa olmaktadır. Hayvanlardan fazlaca süt alabilmek için yavrular anneleriyle birlikte otlamaya yollanmamaktadır. Aksi takdirde merada otlarken yavru, annesinin sütünü tamamen bitirebilir. Bu durum ekonomik olmamaktadır. Sağılan sütün bir kısmı yavrunun beslenmesi için ayrılmaktadır. Sağılan süt tereyağı üretimi için krema elde etmek amacıyla her gün makineden geçirilir. Bu şekilde elde edilen krema evlerin kiler adı verilen serin bölümünde saklanır. Bu krema 3-4 gün civarında biriktirilerek yayıklama işlemi yapılır. Yağı alınmış süt ise peynir yapılır. Yağı alınmış süt miktarı fazla olduğu için peynir her gün yapılmaktadır. Bir hayvandan günde ortalama 10-12 kg süt elde edilir. Bu sütün ortalama 3 kilogramı yavru için ayrılır. Geriye kalan 8 kg sütten edilen krema yaklaşık olarak 700 gram civarındadır. Ortalama 10 tane hayvanı olan bir yetiştirici günde yaklaşık 80 kg süt elde eder.

Bu da günde ortalama 7 kg kaymak ve 73 kg yağsız süt anlamına gelmektedir. Bundan dolayı 73 kg sütü saklamadan her gün peynir üretilmekte kaymak ise biriktirilerek yayıklanmakta ve tereyağı üretilmektedir. Görüştüğümüz kişiler, eskiden daha fazla yaylacının hayvancılıkla uğraştığını, yaylada daha fazla hayvan olduğunu, zamanla hayvan sayısının azaldığı ve bunun da tereyağı ve peynir üretimini düşürdüğünü belirtmişlerdir.

Sütün kremadan ayrılması

Bu işlem için akşam ve sabahın sütü birleştirilir. Süt sobada ılık hale getirilir. Ilık hale geldiğinin kontrolü parmağın ters tarafı süte batırılarak yapılır. Sütün kremadan ayrılmasında temel prensip sütün içerisindeki kaymağın yoğunluk farkından yararlanılarak ayrılmasıdır. Yoğunluğu fazla olan kaymak bir taraftan yoğunluğu az olan yağsız süt ise başka bir taraftan ayrılır.

Resim 2: *Süt kremasının ayrılması*

Tereyağı yapımı

Kaymak sobada kaynatılır. Kaynatılmasının ardından oda sıcaklığında soğumaya bırakılır. Soğumasının ardından bir miktar yoğurt mayasıyla mayalanır. Mayalanan kaymak yayığa alınıp yayıklama işlemi gerçekleştirilir. Elde edilen yağın içinde bulunan yayıklama artıklarını temizlemek için tereyağı soğuk suyla yıkanır. Yıkama işlemi suyun rengi berrak hale gelinceye kadar devam ettirilir. Eğer yıkama işlemi yapılmazsa yağın içinde bulunan artıklar yağın bozulmasına sebebiyet verecektir. Yayıklama sonucunda yağ haricinde yayık ayranı da elde edilmektedir. Bu yayık ayranı içecek olarak tüketilmektedir. Tereyağı yapımı kaymak kaynatılmadan da yapılabilir.

Resim 3: *Tereyağı yapımı*

Peynir yapımı

Kaymağın kaynatılmaması sonucu elde edilen tereyağ ile birlikte ortaya çıkan ayran içecek olarak tüketilmemektedir. Bu ayran sobada ısıtılarak lor haline getirilir. Lor haline gelen bu ürün torbalara doldurularak asılır. Asılmasının sebebi suyunun uzaklaştırılmasıdır. Suyunun daha fazla uzaklaştırılması isteniyorsa üzerine ağırlık koyularak suyunun süzmesi sağlanır.

Makineye vurulup yağsız hale getirilen süt sobaya koyularak ısıtılmaya başlanır. Üzerine endüstriyel maya atılarak bekletilir. Mayanın haricinde 1 gün önceden oda sıcaklığında bekletilerek ekşitilen sütten yaklaşık 2 kg civarında da bu karışıma ilave edilir. Sobada devamlı karıştırılarak sütün pıhtılaşması beklenir. Yeşil su (peynir altı suyu) ve pıhtı görülmeye başladığı anda devamlı karıştırılmaya başlanır ki pıhtılar birbirine yapışsın. Bu şekilde karıştırmayla birlikte pıhtılar bir araya toplanır. Ardından bu peynir kolot veya askı haline getirilir. Ardından 2 saat o halde bekletilir ve tel peynir haline getirilir. Yayıktan elde edilen lor ve bu telli peynir birbirine karıştırılarak tahta küleklere bastırılır. Taze olarak da tüketilebilir fakat 2 ay civarında küleklerde olgunlaşması beklendikten sonra tüketime sunulur.

Resim 4: *Peynir yapımı*

Yörede, 10 tane sağılan ineği olan bir vatandaş bir mevsimde yaklaşık 300 kg yağ ve 300 kg peynir üretip satmaktadır. Bizim araştırma yaptığımız dönemde 1 kg peynir 20 tl, 1 kg tereyağ ise 50 tl satılmakta idi. Yaylaya sırf peynir ve tereyağ almak için gelen vatandaşlar

bulunmakta. Önceden üreticiye sipariş vererek ürün hazırlatan tüketiciler de bulunmaktadır. Trabzon merkez, Arsin, Yomra ve Araklı ilçe pazarlarında ve şarküterilerde bu ürünleri piyasaya süren çok fazla satıcı bulunmaktadır. Bu peynirler piyasada yayla peyniri, kuymaklık peynir veya tereyağı adı altında satılmaktadır. Özellikle gurbetçi diye tabir edilen, batı illerinde çalışıp yaz tatilini memleketi Doğu Karadeniz'de geçiren vatandaşların büyük kısmı bu ürünleri çalıştıkları şehirlere götürmektedir. Kahvaltı sofralarında yöre halkı bu ürünleri tercih etmektedir. Ayrıca kuymak yapımında kullanılan tüketicinin aradığı peynir ve tereyağı yaylada üretilendir.

Üreticilerle yapmış olduğumuz görüşmelerde hayvan otlatma, süt sağımı, tereyağı ve peynir yapımı gibi işlemleri turistlerle birlikte yaparak onları bu sürece dahil ederek ilave ekonomik gelir elde etmek isteyip istemeyeceklerini sorduğumuzda çok olumlu cevaplar aldık. Bu süreçleri birlikte yapmaktan mutlu olacaklarını bizlere iletmekle birlikte evlerinde dahi misafir edebilecekleri cevabını vermişlerdir.

Sonuç

Araştırma bulgularından, Doğu Karadeniz yaylalarında büyükbaş hayvancılıkla uğraşan vatandaşların ürettiği yayla tereyağı ve yayla peyniri yöre halkı tarafından çokça beğenilen ve tüketilen ürünlerdir. Bu ürünler, sütün geleneksel metodlarla işlenmesiyle elde edilmektedir. İki ürünü de üretmek için ilk önce hayvandan sağılan sütün kaymağının ayrılması gerekmektedir.

Geleneksel yöntemlerle üretilen peynir ve tereyağı yaylacılıkla uğraşan insan sayısının azalması nedeni ile günümüzde daha az miktarda üretilmektedir.

Yaylalar genelde soğuk bölgeler olduğu için vatandaş kilerde tuttuğu ürünün mikrobiyal olarak bozulmayacağını düşünmektedir. Halbuki sıcak günlerinde yaşandığı unutulmamalıdır. Bu tarz sıcaklık dalgalanmaları sebebiyle kilerde saklanan kaymakların üzerlerinde küflenmeler görülmüştür. Üretici bilinçsiz olmasından ötürü küflenen kısmı kaşıkla ayırıp geri kalan kısmı kullanmaktadır. Bu durum üretilen yağda acılaşma, bozulma ve diğer kalite kayıplarını meydana getirecektir. Bundan ötürü yaylada dahi olsa soğuk zincirin kırılmaması yolunda önlemler alınmalıdır. Bu önlemler buzdolabı kullanmak olabileceği gibi kilerde toprağın eşilerek bir alan oluşturup bu alanda kaymakların depolanması sağlanabilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın üreticileri geleneksel üretim metodlarının korunması yönünde teşvik etmesi ve desteklemesi gerekmektedir.

Peynir üretiminde kullanılan maya endüstriyel mayadır. Endüstriyel maya yerine geleneksel yöntemle elde edilmiş mayaların kullanılması önemli bir avantaj olabilecektir.

Üniversitelerin gastronomi ve mutfak sanatları bölümlerinin, bu tip peynir ve tereyağından yeni yemek reçeteleri geliştirerek bunların kullanımı yaygınlaştırmaları önemlidir.

Peynir altı suyu (PAS) gıda endüstrisinde farklı amaçlar için kullanılırken, küçük aile işletmelerinde değerlendirilmeden atılması; toprağın ve suların kirlenmesine neden olmaktadır. PAS bileşiminde bulunan organik bileşiklerin sudaki oksijeni kullanmalarından dolayı,

toprağın yapısını bozmakta ve su kirliğine sebep olmaktadır. Bunun sonucunda toprağın verimini düşürmekte, özellikle suda yaşayan canlılar için tehlike oluşturmaktadır. PAS'ın toplanıp endüstriyel üretim yapan gıda işleme tesisleri için hammadde olması böylelikle de yaylacılara ek gelir kapısı sağlanması üzerinde çalışılabilir.

Bir bölgeyi ziyaret eden ziyaretçilerin o bölgeyle ilgili gastronomi deneyimleri, ilgili yöre ve bölge için önemli bir kalkınma stratejisidir. Doğu Karadeniz yaylalarını yerli ve yabancı ziyaretçilerin, burada elde edecekleri gastronomi deneyimleri, özellikle bölgenin kırsal alanları için de sürdürülebilir turizm gelişimini entegre etmek ve istihdamı artırmak açısından önemli etkenlerdir. Bu amaçla gastroturistler için yöre yaylaları bir destinasyon olarak değerlendirilebilir. İneğin sağılmasından, sütün kaymağının ayrılması ve peynir ile tereyağ üretimi aşamalarını deneyimlemeleri fazladan turist gelmesi ve yöre halkının kalkınması açısından özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ele alması ve desteklemesi gereken bir durumdur.

KAYNAKLAR

Doğanay, S. (2010). İşlevsel Değişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve

Yaylacılık. Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi, 7(2), 611-639.

Everett, S., Aitchison C. (2008). The Role of Food Tourism in Sustaining Regional

Identity: A Case Study of Cornwall, South West England. Journal Of Sustainable Tourism, 16(2), 150-167.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54fba1534c4d79.450 62450 .

Kesici, M., (2012). Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün

Rolü. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23), 33-37.

Özkaya, F.D., Can A. (2012). Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi.

Türktarım Dergisi, Temmuz-Ağustos, 206, 28-33.

Stewart, C. J., Cash, W. B. (1985). Interviewing: Principles and Practices. Dubuque, Iowa:

W.C. Brown Publishers.

Şengül S., Türkay, O. (2015). Bölge Restoran Mönülerinin Belirlenmesinde "Yöresel

Mutfaklar" Eğitiminin Kullanılması: Mudurnu Örneği. Electronic Journal of Vocational Colleges, Aralık, 4. UMYOS Özel Sayısı, 1-6.

DOĞU KARADENİZ ÇEPNİLERİNİN YAYLACILIKTA KULLANDIKLARI BAZI ARAÇ GEREÇLER VE BUNLARIN ETRAFINDA ŞEKİLLENEN HALK BİLGİSİ

SOME TOOLS USED BY EASTERN BLACKSEA ÇEPNİ PEOPLE IN TRANSHUMANCE AND FOLKLORE FORMED AROUND THEM

Murat TEMİZ[*]

Özet

Yaylacılık, Doğu Karadeniz bölgesindeki Giresun iline bağlı Espiye, Güce, Tirebolu, Doğankent, Görele, Çanakçı, Eynesil; Trabzon iline bağlı Beşikdüzü, Şalpazarı; Gümüşhane iline bağlı Kürtün ilçe ve köylerinde yaşayan Çepnilerin olmazsa olmaz faaliyetlerinden birisidir. Yöre halkı değişik ihtiyaçlara binaen yaz başında Kazıkbeli, Güvende, Karavacuk, Sisdağı, Alaca, Kadırga yayla pazarlarının etrafında kümelenmiş olan yaylalara çıkar ve yaylada havaların iyice soğuyup ilk karın yağdığı günlere kadar kalırlar. Bu üç dört aylık süre zarfında yaylacılar, ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik daha çok geleneksel yöntemlerle gerek kendileri gerekse yöredeki ustalar tarafından yapılan / üretilen girebi, camadan, gırklık, eşün vb. araç ve gereçleri kullanırlar. Bunlar yöre insanlarının yüzyıllar boyunca yaylalarda nasıl yaşadıklarının ipuçlarını barındıran kültürel değerlerdir. Bu değerlerin birçoğu, zaman ve zemindeki değişimlerin kurbanı olmuş, günümüzde kullanılmadığı gibi kaybolup gitme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çalışmanın amacı katılımcı gözlem ve mülakat tekniklerini kullanarak yörede geleneksel yöntemlerle üretilen ve yayla hayatında kullanılan araç gereçleri derlemek, yöresel isimleriyle tanıtmak, bunların etrafında şekillenen halk bilgisini kayd altına almaktır.

Anahtar sözcükler: Doğu Karadeniz, Çepni, yayla, yaylacı, girebi, eşün…

Abstract

Transhumance is one of the most important activities of Çepni people of Espiye, Güce, Tirebolu, Doğankent, Görele, Çanakçı, Eynesil districts of Giresun province; Beşikdüzü, Şalpazarı districts of Trabzon province; Kürtün district and villages of Gümüşhane province in the Eastern Black Sea Region. At the beginning of the summer, the local people climb to the tablelands clustered around Kazıkbeli, Güvende, Karavacuk, Sisdağı, Alaca, Kadırga tableland markets due to the different needs and they stay in there until the weather gets cold and the first snow falls. During this period of three to four months, in order to meet their needs, transhumants use tools such as girebi, camadan, gırklık, eşün etc. which are

[*] Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Osmaniye/Türkiye. ORCID: 0000-0002-5742-8484

made both by themselves and by local craftsmen in more traditional ways. These are cultural values that contain clues about how the local people have lived in the highlands for centuries. Many of these values have been victims of changes in time and space and they are not used today and are in danger of disappearing. The aim of this study is to compile tools produced by traditional methods in the region and used in tableland life by using participant observation and interview techniques and to introduce them with their local names and to record the folklore formed around them.

Keywords: Eastern Black Sea, Çepni, tableland, transhumant, girebi, eşün…

1. Giriş

Adına ilk defa Türk kültür ve medeniyetinin temel kaynaklarından biri sayılan Kaşgarlı Mahmut'un 1072 – 1076 yılları arasında yazdığı Divan-ı Lügat-it Türk'te rast geldiğimiz (Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, s.28) Çepniler, Reşîdüddin Fazlulâh'ın Câmiu't-Tevârîh adlı eserinde yer alan Oğuznâmedeki tasnife göre Oğuzların yirmi dört boyundan birisidir. Eserde "Nerede düşman görse durmayıp savaşan, bahadır." şeklinde tanıtılan Çepnilerin kendilerine has bir damgaları ve ongun kuşları vardır.

Anadolu'ya nasıl geldikleri, nerelere yerleştikleri, yayılış alanları hakkında teferruatlı bir malumat bulunmayan Çepnilerin Anadolu sahasında 12. yy'dan itibaren görülmeye başladıkları, Anadolu'nun iskânında önemli görevler üstlendikleri tarihçilerin genel geçer bir kabulü olmuştur. Bu kabule dair özellikle Faruk Sümer'in "Türkiye tarihinin yerli kaynaklarında adı ilk defa ortaya atılan Oğuz boyu muhtemelen Çepnilerdir." şeklindeki beyanını (Çelik, 2002, s.312) dikkat çekicidir. Bugün için bizzat Çepni isimli yerler (Şimşek Umaç, 2011, s.9-14) dikkate alındığında Çepnilerin 12. yy'dan sonra Anadolu'nun çok değişik bölgelerine yerleştikleri kestirilebilir bir durumdur. Bu bölgelerden birisi de Sis Dağı'nın eteklerinden doğup Beşikdüzü ilçesinden denize dökülen Ağasar Deresi ile Kazıkbeli yaylasından doğup Espiye ilçesinden denize dökülen Gelivera Deresi arasında kalan, derinliği 60 – 70 km'yi bulan bölgedir. Bölge, ılıman ve yağışlı ilkimi, su ve orman kaynaklarının bolluğu, otu bol mera ve yaylaları ile tarım, ormancılık ve hayvancılıkla geçinen Çepnileri cezbetmiş, yüzyıllardan beri Çepnilere yer yurt olmuştur.

Bölgede yaşayan Çepnilerin daha çok hayvancılık ve ormancılığa binaen yaptıkları olmazsa olmaz faaliyetlerinden birisi yaylacılıktır. Yöre halkı daha çok hayvancılık ve ormancılığa dayanan ekonomik faaliyetlerin gereğince yaz başında Güvende, Karavacuk, Kadırga, Sisdağı, Alaca, Kazıkbeli yayla pazarlarının etrafında kümelenmiş olan obalara halk takvimine göre belirlenen zamanlarda, gelenekselleşmiş usullerle göçerler. Çoğu orman üst sınırının hemen üzerinde, dağların güney yamacına kurulu obalardaki derme çatma evlerde havaların iyice soğuyup ilk karın yağdığı günlere kadar kalırlar. Bu üç dört aylık süre zarfında yaylacıların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik daha çok geleneksel yöntemlerle gerek kendileri gerekse yöredeki ustalar tarafından yapılan / üretilen araç gereç kullanırlar.

Araştırma sahası

Bunlar yöre insanlarının yüzyıllar boyunca yaylalarda nasıl yaşadıklarının ipuçlarını barındıran kültürel değerlerdir. Bu değerlerin çoğu, zaman ve zemindeki değişimlerin kurbanı olmuş, günümüzde kullanılmadığı gibi kaybolup gitme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çalışmanın amacı katılımcı gözlem ve mülakat tekniklerini kullanarak bahsedilen yöredeki yaylacıların gerek kendileri gerekse yöredeki ustalar[1] tarafından üretilen araç gereçleri derlemek, yöresel isimleriyle tanıtmak, bunların halk kültüründeki yansımalarını kayd altına almaktır.

2. Yöredeki Yaylacıların Kullandıkları Araç Gereçler ve Bunların Etrafında Şekillenen Halk Bilgisi

2.1. Akunduk: Akunduk, yörede yaygın bir ağaç türü olan doruk[2] ağacının gövdesinde oluşan akışkan bir maddedir. Bu akışkan madde yörede halk tababetinin önemli araçlarından birisidir. El ve ayaklarda oluşan çatlaklara sürülür, iltihabı söker, yaraları, kesikleri tez zamanda iyileştirir. Gerektiğinde kullanmak için yaylacıların evlerinde poşete sarılmış, kibrit kutularında muhafaza edilen akunduklar mutlaka bulunur.

Doruk sakızı

Akunduğun daha katı ve kıvamlı olanına "doruk sakızı" denir. Sakıza gitmek, sakız toplamak yaylacıların, özellikle çocukların severek yaptıkları işlerinden birisidir. Doruk ağaçlarının gövdesinden özel olarak yapılan bir tığ yardımıyla toplanan bu sakız kıvamına göre "emzik" ve "öküzgötü" diye isimlendirilir. Emzik denilen sakız makbul olan sakızdır. Emzik sakız çiğnendikçe olgunlaşır ve morumsu bir renk alır. Çok çiğnenen, kuru ve kıtır kıtır olan sakıza yörede "gocadı" denir. Herhangi bir sebeple yayladan köye gelenlerin köydekilere bir çiğneyimlik doruk sakızı getirmeleri adettendir. Hâsılı doruk sakızı rengi, kokusu ve tadıyla yöredeki yaylacılığın kültürel değer ifade eden has motiflerinden birisidir.

---

[11] Yukarıda bahsi geçen dağ pazarları Gümüşhane'nin Kürtün ilçesinin etrafındaki dağlarda kurulmuştur. Bu dağ pazarlarının etraflarında kümelenmiş obalara yaylacılık için gelen Çepnilerin araç gereç ihtiyaçlarının büyük bir kısmı Kürtün ilçesine bağlı bazı köylerdeki ustalar tarafından üretilmekte ve bu ürünler yukarıda bahsi geçen dağ pazarlarında yaylacılara satılmaktadır. Bu bağlamda Kürtün ilçesine bağlı olan Kırgeliş ve Yukarı Uluköy'de ahşap kap (yayık, külek, gufa, küfe…), Aşağı Uluköy'de bıçak, kazma, kantar, zil, çan, kelek, Demirciler'de balta, nacak, girebi, orak, nal, mık, Kızılot ve Taşlıca'da sepet, kepçe, kaşık imalatı yapılmaktadır.

[2] Doğu ladini (L. Picea oriantalis)

2.2. Bad, Fırakdu, Cablama: Yörede yaylacıların evlerinin etrafında bulunan bahçe ve çayırlarını hayvanlardan korumak için yaptıkları çitlere "bad" ya da "fırakdu" denir. Bad ya da fırakdunun kazıkları arasına enlemesine bir karış ara ile çakılan ortadan dilinmiş ince uzun doruk sırıklarına "cablama" denir. Çitteki kazıklar dayanıklı olması için "payanda" adı verilen yan kazıklarla sağlamlaştırılır. Kazıkların yere çakılan kısımları çürümemesi ve kurtlanmaması için ateşte hafifçe yakılır.

Yörede söylenen *"Yaylanın çimenine / Yaptım guzu badını / Bi sen söyle bi de ben / Getirelim dadını" "Duman geliyu duman / Duman kaplama gibi / E gız senin yüzünden / Oldum camlama gibi"* manileri, uzun ve zayıf kişiler için kullanılan *"cablama gibi"* benzetmesi, bir kişiye yaptığı bir işte destek çıkmak manasında kullanılan *"payanda olmak"* deyimleri ilgili araç gereçlerin yörenin dil ürünlerine yansımalarına örnek verilebilir.

2.3. Balta, Nacak: Yaylacıların orman ve ağaca dair her türlü kesme, yontma, yarma, çakma işlerinde kullandıkları en önemli gereçlerdir. Baltanın ve nacağın küt kısmına "küpü" denir ve bu kısım çakma, yarma işlerinde kullanılır. Kesen kısmı su verilmiş çelik olup, bu kısım körseyle bilenir. Bu işe yörede "tutmak" denir. Tutulan baltanın ya da nacağın ağzına bileyi taşıyla ince bir ayar daha verilir. Bu işleme de "gılolamak ya da gılo vermek" denir.

Yöre dilinde, bir işi usulünce yoluna koymak manasında "*gılo vermek*" deyimi kullanılmaktadır.

2.4. Bıçak: Yörede mutfak işlerinde kullanılan bıçak, "aşgana (aşhane) bıçağı" diye anılır. Bunun yanında "gufa bıçağı, eğri bıçak, doğru bıçak, yazacak" ahşap kap yapımında kullanılan bıçaklarlardır. Belde, kın içinde taşınan bıçaklara "bel bıçağı" denir. Bahse konu olan bıçakların tamamı yörede üretilir. Günümüzde bahse konu olan bıçakların üretimi az da olsa devam etmektedir.

2.5. Bileki Taşı: Ekmek yapımında kullanılan büyükçe bir tepsi şeklinde oyulmuş bir taştır. Kara ateşte iyice kızdırılan taşın içine buğday ya da mısır ununda yapılan mayalanmış hamur konulur. Ekmek olacak hamurun üzerine yanmaması için tercihen karalahana, garavu,[1] taflan[2] yaprakları serilir. Taşın üzerine ekmek sacı kapatılıp sacın üzeri közlenir. Yarın saat, kırk dakika pişen hamur oldukça lezzetli, kolay bayatlamayan bir ekmeğe dönüşür. Bugün için yörede ekmek pişirme usulü tamamen değişmiş, bileki taşında ekmek pişirme devri genel anlamda tarihe karışmıştır.

[1] Orman gülü
[2] Karayemiş

Çenti

2.6. Camadan (Zembil), Çenti: Camadan (zembil), çenti yörede kadınların koyun ya da keçi yününden elde edilen iple geleneksel tezgâhta[1] ürettikleri dokumalardan yapılan, bir şeyler taşımak için kullanılan çantalardır. Ağzı büzgülü, desenli, püsküllü, 50 – 60 litrelik sırt çantasına camadan (zembil) denir. Özelikle yaylaya gidiş ve dönüşlerde yüklenilen şeyleri rahat taşımak için kullanılır. Çenti, camadana göre daha küçük, kullanım amacı ve şekli farklı bir gereçtir. Üzeri püsküllerle süslenen, ağız kısmında omuza asmak için kalınca bir bağ bulunan çenti daha çok çobanların azıklarını koymaları için yapılır. Camadan ve çenti renk çeşitliliği, motif zenginliği, süs püskülleri ile orijinal bir yaylacı aracı olup günümüzde turistik bir objeye dönüşmüş, turistik eşya satılan mekânların aranılan ürünleri arasında yer almaktadır.

Camadan ve centinin halk diline yansımasına dair iki mani örneği şöyledir: "*Sırtındaki camadan / Otuz iki yamadan / Vardın elleri aldın / Benlen helallaşmadan," "Ah duman gara duman / Galksana yollarımdan / Olsam çenti bağları / Asılsam gollarından"*

2.7. Cingit: Üst başında orman olan yaylalarda kesilen ağaçları sürükleyerek bir yere taşımak için ağacın baş tarafına çakılan enli çividir. Çivinin başı delik olup bu deliğe takılmış, ağacı çekmeye yarayan urganın bağlanacağı demir bir halka vardır. Halkaya takılan ipin ucu omuzdan öne doğru sarkıtılarak bir elle sıkıca tutulur. Diğer el urganı sırt tarafından tutar, ağaç sürüklenerek istenilen yere taşınır.

2.8. Çan, Kelek, Zil: Yörede üretilen ve yaylayı çağrıştıran en önemli motiflerden birisi çan, kelek, gor ve zil sesleridir. Hayvanların başına süslü, boncuklu iplerle asılan çan, kelek, gor ve zil, içlerindeki tokaların dıştaki yuvaya vurmasıyla ses çıkarır. Bu ses çan ve keleğin büyüklüğüne göre değişik ton ve şiddette olur. "Kazan keleği" ve "teke çanı" oldukça büyük olup lider konumdaki hayvanların başına takılır. Kuzulara çana göre oldukça küçük ziller takılır. Özelikle yaylaya gidiş ve dönüş göçlerinde çan, kelek ve zil seslerine karışan çoban nidaları, köpek havlamaları, koyun kuzu sesleri yaylacılığın kültürel değer taşıyan en has görüntüleridir.

Yöredeki müzik kültüründe Tuzcuoğlu diye bilinen kemençeci kendi adı ile anılan ünlü horon gaydasını yayla göçü sırasında hayvanların çan, kelek ve zillerinden çıkan seslerden esinlenerek yapmıştır.

[1] Yöre kadınlarının koyun, keçi yününden ya da kendir liflerinden elde edilen iplikle çulu, dastarı, ipi, çentiyi, camadanı ürettikleri dokuma tezgâhıdır. Tezgâhta dokuma usulü ile üretilen her gerecin üretim tekniği aynıdır. Değişken olan şey üretilen gerecin ebadına bağlı olarak farklılık gösteren en ve boy oranlarıdır. Bu tezgâh günümüzde yörede yaşayan orta yaşın üstündeki kadınlar tarafından ip (dırmaç) dokumak için hala kullanılmaktadır. Dastar, çul, çenti, camadan imalatı maalesef bitme noktasına gelmiştir.

2.9. Çekmen: Yarım metre eninde iki metre boyunda dastar tezgâhında keçi kılından elde edilen iplikle dokunan iki metrelik parça boyundan ikiye katlanır. Dikdörtgen şekline gelen bu parçanın bir kısa ve bir uzun kenarı sağlamca dikilir. Yağmurlu havalarda başa takılarak kullanılan bu gereç insanların baş, omuz, sırt bölgesinin ıslanmasını engeller. Çekmenin naylondan olanına *"takaman"* denir. Yörede çayırlara atılan gübrenin dışındaki naylon çuvallar ziyan edilmez. Çuvalın uzun kenarından biri bıçakla düzgünce kesilir. Kulanım yöntemi ve amacı çekmenle aynıdır.

"Yağmur yağıyı yağmur / Al başına çekmeni / Dedi bana sevdiğim / Su yolunda çek beni" manisi ile cevabı *"çivi"* olan *"Ev üstünde takamanlı gâvur"* bilmecesi ilgili gereçlerin yörede dile dayalı ürünlerde kullanımına dair güzel örneklerdir.

2.10. Çencik ve Küpeste: Kapıların kilitlenmesinde kullanılan ve iki parçadan oluşan bir araçtır. Küpeste, yağmur damlası şeklinde kıvrılmış, iki sivri ucu kapının sövesine arka tarafından çıkıp eğilecek şekilde çakılan demir parçasıdır. Onu tamamlayan çencik iki başında daire formunda iki delik bulunan iki parmak eninde demir parçasıdır. Çencik kapıya sövedeki küpestenin benzeri bir aparatla tutturulur. Kapı, idarelik kapatılacağı zaman çenciğin ucu küpesteye takılıp bırakılır; kilitleneceği zaman çenciğin ucundaki daire sövedeki küpeşteye geçirilip üzerine asma kilit takılarak kilitlenir.

2.11. Çıra: Ateş tutuşturmak, evi aydınlatılmak için kullanılan, doruk ve sarıçam ağaçlarının köklerinden ya da reçineli kısımlarından elde edilen çıra yaylacılığın önemli motiflerinden birisidir. Makbul olan çıra koyu kızıl renginde yöredeki deyimle "et gibi" olur. Çıra için ormana gitmek, çıralı kökleri bulmak, çıra toplamak yaylacıların mutlaka yapmaları gereken bir iştir.

Moral bozukluğunu, suratını asmayı ifade eden *"yüzünü parlak çıra ışıtmamak"* yapılacak bir hataya karşı önlem almak bâbından özelikle çocuklara söylenen *"çırasını yakmak"* deyimleri, *"Çıra nasıl çırasın / Yakarım alışmasın / Kuş mu yedi dilini / Gız gülüm konuşmazsın"* ve *"Yan ateşim yan çıram / Islağam gurunayım / herkes yârini aldı / Sensiz nasıl durayım"* manileri çıranın yöre halkının dil verimlerine yansımasının güzel örnekleridir.

2.12. Çırakman: Üzerine geceleyin yayla evlerinin aydınlatılması için yakılan çam çırasının konulduğu üç ayaklı demir gereç. Çırakman yörede oynanan çocuk oyunlarından birinin de adıdır. Bu oyunda garavunun üç çatallı dalı kırılır, üç ayağının üzerine yere dikilen bu dala "çırakman" denir. Amaç belli bir mesafeden savrulan değneklerle çırakmanı düşürüp ebeye yakalanmadan değnekleri alıp belirlenen yere kaçabilmektir.

2.13. Çırkuk: Yayladaki çocukların eğlence araç gereçlerinden birisidir. Yere sabitlenen kalınca bir kazığın üst başına tam ortasından delinerek takılan uzun sırığa karın bölgeleri ile abanarak binen çocuklar zıplaya zıplaya döner. Bu dönme sırasında çıkrıktan sürtünmeden dolayı gacur gucur diye çocukları eğlendiren bir ses çıkar. Bu sesin şiddetini artırmak için çıkrığın delikli kısmına kömür tozu ile tereyağı sürülür. Yöredeki bir yayla adının "Çıkrıkdüzü" olması bu eğlence aracına verilen önem açısından dikkat çekicidir.

2.14. Çorap: Yaylacıların çorap iğnesi ile ürettikleri çoraplar dört çeşittir. Bunlardan biri koyun yünüden elde edilen iplerle örülen "yün çorabı"dır, gündelik hayatta daha çok bu çorap tercih edilir. Diğeri keçi kılından elde edilen "çöpür çorabı"dır. Çöpür çorabına kar

yapışmaz, dolayısıyla bu çorap su geçirmez özelliği ile yağmurda yaşta, karda boranda yapılan işlerde giyilir. "Ala çorap" özel günler için renk renk desenlerle örülen, düğünlerde, şenliklerde, bayramlarda giyilen çoraplardır. Bir de ala çoraba benzeyen ve "çetik" denilen kısa çoraplar vardır.

Yörede söylenen *"Beş gardaş bi yapı yapar"* bilmecesi çorap ve çorap iğnesine dair bir dil ürünüdür. Yine, *"Ayağında çorabın / Biri yün biri pamuk / Yetişemiyom sana / Çabuk gidiyon çabuk"* manisi çorabın halk diline yansımasına güzel bir örnek teşkil eder.

Püsküllü bir çul

2.15. Çul, Dastar: Keçi yünü ya da kendirden elde edilen iplikle yörede kullanılan geleneksel dokuma tezgâhında eni iki karış, boyu iki kulaç olacak şekilde farklı renklerde dokunan ve tahta denilen beş parçanın birleştirilmesi ile oluşan gerece çul denir. Yöredeki yayla evlerinde set denilen ahşap tahtalarla döşeli alana serilir. Bazen yorgan niyetine kullanıldığı olur. Soğuk havalarda gece yorganın üzerine atılan çulun eski olanları hayvanlar doğun yaptığında üşümesinler diye onların üzerine atılır. Yine yaylaya gidiş ve dönüş göçlerinde keçi kılından yapılan çul su geçirmediği için gece yatmak için idarelik yapılan sayfanların üzerine atılır. Dastarın koyunyününden elde edilen iplikle dokunmasının dışında üretim ve kullanın usulü bakımından çul ile aralarında bir fark yoktur. Ayrıca beşiklerin üzerine atılan daha küçük ve renkli iplerle dokunan "beşik dastarları" yörede beşiğe dair halk kültürünün önemli motiflerindendir.

Yörede dastar kelimesinin geçtiği bir mani şöyledir: *"Caminin kapısında / Bak dastara dastara / İki türkü söyledim / Ettim seni maskara"*

2.16. Dırmaç / İp: Koyunyününden ya da kendirden elde edilen iple tezgâhta dokunan yük taşıma gerecine denir. Yöredeki yaygın adı ip olan dırmacın odun, ot, zahire taşımak için olanları daha enlidir. Beşik taşmak amacıyla dokunan "beşik dırmacı" daha kısa olmasına karşın renkli ve süslüdür. Yine beşiğe dair halk kültüründe karşımıza çıkan, canlı renklerle dokunan ve bebekleri beşiğe sarmada kullanılan iplere "yörek bağı" denilir. Yörede eski zamanlardaki kadar yaygın olmasa da dırmaç / ip dokuma geleneği devam etmektedir.

2.17. Dutak: Eski yamalıklardan yapılmış iki parmak eninde, iki karış boyundaki bağın iki ucuna el kadar geniş kalın bir yamalık dikilir. Yayla evlerindeki ocağın üzerinde bulunan sıcak kapları tutup kardırmak ya da kenara çekmek, sobanın fırınındaki ekmek tepsisini çevirmek için kullanılan eski bezlerden yapılmış bu gerece yörede "dutak" denir.

2.18. Ecek: Ecek koyun ya da keçiden kırkılan yünü ipe dönüştürülmede kullanılan çok önemli bir araçtır. Bir buçuk karış uzunluğunda orta kısmı iki ucuna göre daha çaplı bir çubuğun alt başına eceğin dengeli dönmesini sağlayan, çapı üstten aşağı doğru azalan huni şeklindeki ortası delik "aşak" denilen tahta parça takılır. Döndürülerek kullanılan ecek ile ip eğirme kültürü günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş değerlerden birisidir.

Ecek ip eğiren bir yaylacı

2.19. Eşün: Günümüzde yaygın olarak kullanılan eşün **y**örede üretilen, ince uzun tutacak kısmının ucunda el büyüklüğünde enli bir kısım bulunan eşün, sacda pişirilen ekmek ve yufkayı yanmasın diye ters yüz etmeye yarayan metal gerece denir.

2.20. Gara Gazan: Yayla evlerinin tamamında bulunan, bakırdan yapılma, üst ve alt başı enli ortası ince, 40 – 50 litrelik mutfak gerecidir. Altında kara ateş yanan sacayağın üzerine oturmuş dışı isli, yaylacıların yemek pişirdikleri, su kaynattıkları en lüzumlu gereçlerden birisidir. Yörede *"gara gazanı kaynatmak"* diye çocukların yaramazlıklarındaki aşırılığa gönderme yapmak için söylenen bir deyim vardır.

2.21. Gazma: Yayla evlerinin önünde ya da yanındaki küçük bahçenin ekilip dikilmesi için ihtiyaç duyulan en önemli gereçtir. Gazmanın toprağı kazan kısmına ağız, tokalakları ezmeye yarayan küt kısmına küpü denir. Gazmaya dair yörede söylenen bir mani şöyledir: *"Tarla gazarım tarla / Küpülü gazma ile / Alacağım gız seni / Okudup yazma ile"*

2.22. Gıdık, Şelek, Sebet: Yöredeki birçok köyde fındık çubuklarından örme usulü ile kap yapan ustalar vardır. Bu usulle yapılan kaplar gıdık, şelek ve sepet diye adlandırılır. Gıdık bu kapların en küçüğü olup, yumurta koymak meyve taşımak için kullanılır. Şelek gıdıktan epey büyük sepetten küçük yassı kaplar olup iple sırtta taşınır. Sepet örgü usulü ile yapılan kapların en büyüğüdür. Şelekle aynı özeliklere sahip olan sepetler özelikle yayla göçlerinde oldukça lüzumlu bir gereçtir. Yine ahırlarda biriken hayvan gübresi sepetle bahçeye taşımak için kullanılan sepete yörede "kerme sebeti" denir.

Girebi ve tahra

2.23. Girebi, Tahra: Kesme işlerinde kullanılan tutacak kısmı ahşap, ağzı metal, ağzının ön tarafında kavisli bir burnu olan gereçtir. Girebinin dalları çekip kesmek için bırakılmış olan burnuna yörede "gegek" denir. Mal melal yaymak, kaybolduğunda aramak, çalı çırpı toplamak, dal odun etmek, komsu obalara misafirliğe gitmek gibi yaylacıların türlü ihtiyaçlarına binaen yaptıkları her faaliyette yanlarında bulundurdukları girebi, yöredeki obalarda yaylacılık yapılan

her evde mutlaka bir iki tane bulunan bir en lüzumlu gereçlerden birisidir. Orağa benzeyen yapısı ve küpüsüz oluşu ile dikkat çeken tahra, girebiye göre daha hafif bir kesme gereci olmasına karşın kullanım amacı bakımından girebiyle aynı özelikleri taşır.

Girebinin halk dili verimlerine yansımasıyla ilgili yörede söylenen iki mani örneği şöyledir: *"Gülüm senin o gocan / Ne avara avara / Ver eline girebi / Yolla onu davara"* ve *"Gürgenin dallarını / Kestim girebi ile / Seni kim olsa alır / Habu güzelliğile"*

2.24. Gırklık: Gırklık küçükbaş hayvanların tüylerinin kesilmesinde kullanılan büyük makasa denir. Yöredeki yaylalarda geçim hayvancılığa dayandığı için yaylacıların en önemli işlerinden birisi küçükbaş hayvanların tüylerini kırkmaktır. Bu iş beceri, güç ve tecrübe gerektiren bir iştir. Tüyleri kırkılan koyunlar daha iyi gelişirken yaylacılar da elde edilen yünden çeşitli ihtiyaçlarına yönelik dokuma, örme usulü ile çuldan çoraba birçok araç gereç üretirler.

2.25. Gufa: Su taşımak için yöredeki ustalar tarafından ahşaptan yapılan 15 – 20 litrelik tek kulplu kaplara gufa denir. Yöredeki yaylalarda yakın zamana kadar su gufa ile taşınarak kullanıldığı için çeşmeye gitmek, çeşme başında sıra beklemek, sıra beklerken yapılan sohbetler ya da sıra kavgaları yaylacılığın folklorik acıdan önem arz eden manzaraları arasındadır. Ayrıca kız çocukları için yapılan küçük gufalar, onların ablalarının, annelerinin yanında hem sosyalleşmelerini hem de işe güce alışmalarını sağlayan bir uygulamadır.

Gufanın halk diline yansımasına dair iki mani şöyledir: *"Sudan gelirke sudan / Su içtim gufasından / İstedim alamadım / Ayşe'mi babasından"* ve *"Sırtında gufası var / Düşürüp gırası var / Hergün sevdalık olmaz / Onun bi sırası var."*

2.26. Gumbul: Doruk ağacının dışından soyulan enli kabuktan yapılan, üsten kuplu, içinde kiraz, armut, elma gibi meyveler taşınan 8 – 10 litrelik bir gereçtir. Günümüzde artık kullanılmayan bu gereçten geriye tartışma ve çekişmelerde alay amaçlı, benzetme yolu ile mecazen söylenen *"gumbul ağazlı"* deyimi kalmıştır.

2.27. Hartama: Yayla evlerinin çatısını örtmek için doruk ya da köknar ağacından yarılarak elde edilen bir metre boyundaki ince tahtalara hartama denir. Hartama elde etmek için ormanda yarılgan bir doruk ya da köknar ağacı bulmak gerekir. Ağacın budaksız ve üzerindeki çizgilerin düz olmasına dikkat edilir. Bunların üstüne ağacın gövdesinden çıkarılan ve yörede "çeşni" denilen bir karış boyunda beş parmak derinliğindeki parça da düzgün yarılınca, "Ağaç yazıyor." denilir ve kesilir. Kesilen ağacın budaksız kısımlarından bir metre boyunda kesilen parçalar yazacak denen büyük bıçak yardımı ile özü merkeze alınıp yarılarak dört parçaya ayrılır. Bu işleme "dörderleme" denir. Dörderleme denilen parçalar üçgen formunda olup dış kabuğu soyulur, iç kısmı balta ile iki parmak yonulur. Bu işlemine "kırağını vurmak" denir. Kırağı vurulan her parçanın başına yazacakla bir, bir buçuk cm aralıklarla "yazacak" denilen büyük bıçakla iz yapılır. İzlerden ahşap çiviler yardımıyla yararak elde edilen hartamalar kurutulduktan sonra yayladaki yapıların üstüne bindirme usulü ile yağmur geçirmeyecek şekilde çakılır. Çatılarda on beş yirmi seneye kadar dayanan hartama, günümüzde kullanılmadığı gibi hartamaya dair halk kültürü kaybolmak üzeredir.

Hartamaya dair yörede söylenen iki maninin sözleri şöyledir: *"Yükledim gır atıma / Dorukhartamasını*[1] */ E gız nerden öğrendin / Adam aldamasını,"* ve *"Kemençemin üstüne / Hartama kapakları / Uyumuşum yâr ile / Duymadım sabahları"*

Kol hızarı tahta elde etme

2.28. Hızar: Kesme araçlarından birisi olan hızar iki çeşittir. El hızarı, 1-1,5 m boyunda, 10 cm eninde iki başında ahşap tutacakları olan çelik bıçkıya denir. İki kişi tarafından kullanılan el hızarı, ormanda ağaçları dibinden kesmek, parçalara ayırmak, kapıya getirilen odunları sobaya sığacak şekilde bölmek için kullanılır. Kol hızarı tahta yapmakta kullanılan dikdörtgen formundaki ahşap bir çerçevenin içine takılıdır. Bir platformun üzerine yerleştirilen, kömüre bulanmış iplik ile çırpıya alınan tomruklar üste ve altta duran iki kişi tarafından kol hızarı ile boydan boya dilinir. Elde edilen tahtalar yayla evlerinde yatakların serildiği setlerin yapımında kullanılır. Her iki hızarın dişleri zaman zaman üçgen iye ile bilenir. Bilenen hızara diş atlamadan yazacakla biri sağa biri sola belli miktarda eğilerek "çapraz" verilir. Çapraz verilmeyen hızar kesim sırasında sıkışır ve iyi kesmez. Günümüzde gerek el hızarı gerekse kol hızarı zaman ve zeminin azizliğine uğramış, neredeyse kullanımdan kalkmıştır.

2.29. Kaşık / Kepçe: Eskiden kepçe, kaşık gibi mutfak gereçleri ahşaptan üretilirdi. Özelikle yaykın, şimşir ve armut ağacından yapılan kaşık ve kepçeler yayla evlerindeki bucaklığın[2] esaslı gereçleridir. Günümüzde özellikle tercih edilmediği sürece ahşap kaşık ve kepçelerin yerini metal kaşık ve kepçeler almıştır.

2.30. Kirman: Sırgan yaparken kullanılan kirman genç doruk fidanlarının uç kısmından yapılır. Genç doruk ağaçlarının uç kısmına doğru dallarının aralığı bir buçuk iki karış olur. Bu aralıklardan biri dallı bölgeyi de içine alacak şekilde kesilir. Kesilen parça soyulur, dallar gövdede beş altı cm kalacak şekilde budanır. Budanan dalların altında kalan yer kapta rahat dönmesi için tombultulur, yaylacıların tereğindeki yerini alır. Sırgan yöredeki yaylacıların has yemeklerinden birisidir. Özelikle yaylaya ilk çıkıldığı zaman yeni filizlenen ısırgan otunun uç kısımları toplanır, yıkanır, kaynatılır. İki elin avuç içinde yuvarlanan kirman kaynatılan sırganın lapa haline gelmesini sağlar. Özelikle sacda pişirilmiş sıcak darı ekmeği ile yenilen sırgan yöredeki yaylacılığın olmazsa olmaz değerlerinden birisidir. Yörede söylenen *"kirman gibi dönmek"* deyimi bir iş yaparken hızlı ve becerikli kişiler için kullanılmaktadır.

[1] Fuat Saka'nın söylediği bir türküde "Torul hartaması" şeklinde söylenen ifadenin doğrusu "doruk hartamasıdır.
[2] Yayla evinde kap kaşığın konulduğu terekliğin bulunduğu bölüm.

Kopaz

2.31. Kopaz: Çamaşır yıkamada kullanılan küreğe benzer ahşap araç. Eskiden yaylalarda çamaşır şöyle yıkanırdı. Kirli çamaşırlar ıslatılır, katlanarak çamaşır küleğinin (gumul) içene konulurdu. Altı kevgir gibi delik olan çamaşır küleği de başka bir kabın içine oturtulurdu. Küleğin içine konulan çamaşırların üzerine "küllük bezi" denilen büyükçe bir bez parçası serilir, bu bezin üzerine 4 -5 kg kül dökülürdü. Kazanda kaynatılan su yavaş yavaş küle dökülür, böylece küleğin içindeki çamaşır, bezden sızan küllü su ile iyice ıslatılırdı. Küleğin altındaki kapta biriken küllü su alınır, ocaktaki kazana dökülür, kaynatılır, tekrar külekteki çamaşırların üzerine dökülürdü. Bu işleme çamaşırları pişirmek denilirdi ve defaatle yapılırdı. Pişirilen çamaşırlar küfelerle dereye taşınır, burada düz bir taşın üstünde kopazla dövülür, kiri pası çıkartılırdı. Yörede çamaşır yıkamada kullanılan kopazın hem şeklen hem de ismen Türk sazının / bağlamasının atası olarak kabul edilen kopuzla olan benzerliği dikkat çekici bir husustur.

2.32. Körse: Balta, nacak, girebi, tahra, bıçak gibi kesici araç gereçlerin yöresel dildeki genel adı amarattır. Körse, amaratların ağzını keskinleştirmek için kullanılan daire formunda kesilmiş bir taştır. Bu taşın döndürülmesi için içinden demir bir aparat geçirilir. Bir çatal büyümüş doruk fidanlarından yapılan bir platform üzerine kurulan ve saat yönünün tersine döndürülen körsede amaratların ağzı bilenir.

2.33. Küfe: Yöredeki ustalar tarafından büyükbaş hayvanlara yal, yem, su vermek için doruk ağacından elde edilen tahtalarla yapılan, gerek elde gerekse sırtta taşınması kolay olsun diye iki yanında kulpu bulunan 50 – 60 litrelik kaplardır. Küfeye araştırma yöresindeki bazı köylerde "gelder" denmektedir.

2.34. Külek: Yoğurt mayalamak, tereyağı saklamak, çamaşır yıkamak için doruk ağacından elde edilen tahtalarla yöredeki ustalar tarafından yapılan 15 – 20 litrelik ağzı kapaklı, tercihen kulplu kaplardır. Ahşabın yoğurda verdiği tada alışkın olan yöre insanının günümüzde de kullanmaya devam ettiği gereçlerden birisi olan külekler üzerlerine yapılan süsleriyle yaylacıların kültürel bir değer olarak önem arz eder.

2.35. Kütmek, Sekmen: *25 – 30 kuturundaki ağaçlardan kesilen boyu 25 – 30 cm olan, yayla evlerinde daha ço*k ocak başında oturmak için kullanılan kütüklere denir. Yayla evlerinde oturmak amacıyla kullanılan gereçlerden birisi de iskemidir. İskemi enli tahtalardan yapılan, yerden yüksekliği 20 – 25 cm olan iki ayaklı oturaktır. İskembiye yöredeki bazı köylerde "sekmen" denilir. Hem kütmek hem de iskembi (sekmen) yayla evlerinin yarı zemini toprak olduğu için en elzem gereçlerdendir.

2.36. Lamba / Löküs: İki gereç de yayla evlerinin aydınlatılması için kullanılmıştır. Yaylacılar iki çeşit lamba kullanmıştır. İlki alt kısımda bulunan tenekeden gaz tankının içine salınan fitilin yanması ile cılız bir ışık saçan idare lambasıdır. İkincisi alta bulunan camdan

yapılmış gaz tankının içine salınan ve aşağı yukarı indirilip kaldırılabilen genişçe fitilin cam bir fanusun içinde yanması ile ortamı ışıtan gaz lambasıdır. Gaz lambaları camlarının temizliğinden, gazının tedarikine kadar yöredeki yaylacılığın önemli motiflerinden birisidir. Yayla evlerini diğer iki lambaya göre daha fazla ışıtan löküslerin ilk örnekleri gazlı iken sonradan tüplü olanlar yaygınlaşmıştır. Günümüzde yöredeki yaylaların neredeyse hepsine elektrik gitmiş, geleneksel olan lambalar yerini elektrikli lambalara bırakmıştır.

Lamba ve löküsün halk dilinin verimlerine yansıdığı iki maninin sözleri şöyledir:

"Çek aşağı yukarı / Lambanın fidilini / Konuşsana ah gülüm / Kuş mu yedi dilini" ve "*Akşam oldu garanluk / Yak löküsü löküsü / Sarılsın bellerine / Kollarımın ikisi"*

2.37. Oluk / Kürün: Yaylacılık yapılan bölge su kaynağı bakımından oldukça zengindir. Yöre halkı gerek kendileri gerekse hayvanlarının su içmesi için temiz su kaynaklarını oluklardan akacak şekilde ıslah edip her oluğun altına hayvanların su içeceği kürünler kurmuştur. Oluk, 10 -15 kuturundaki budaksız doruk ağaçlarının bir tarafına balta ya da keserle boydan boya suyun akacağı bir kanal açılarak yapılır. Suyun gözüne yerleştirilen oluktan akan suyun biriktiği yalağa yörede kürün denir. Kürün 40 – 50 kuturunda 1,5 – 2 metre boyunda doruk ağacından kesilen kütüğün içi balta ya da keserle dikdörtgen formunda su birikecek şekilde oyularak yapılır. Yörede Soğukoluk, Kurukürün, Taşoluk gibi yer isimlerinde sıkça rastlanılan oluk ve kürün yaylacılık kültürünün her anlamda içselleştirilen önemli gereçlerindendir.

Oluk / Kürün

2.38. Orak / Tırpan: Orakların kesen kısmı yarım ay şeklinde olup tutacağı ahşaptır. Yöredeki yaylacıların en önemli işlerinden birisi çayırdan ot biçmektir. Ot, tırpan yaygınlaşıncaya kadar imece usulü ile kadınlar tarafından orakla biçilirdi. Sonraları yaygınlaşan tırpan, bir kişi tarafından kullanılan, sapı ince uzun doruk fidanlarından yapılan, ağzı metal çayır biçme aracıdır. Kullanmadan önce ağzı örsün üzerinde çekiçle dövülür. Yarım gün çalışan tırpancı körelen tırpanını yeniden döver. Bir önler (baş) ot biçen tırpancı tırpanının ağzını kör bir iye ile arkalı önlü iyeler. İyi bir tırpancı on kadının orakla iki günde biçtiği yeri tek başına bir günde biçer. Tırpanın yaygınlaşması ile yaylalardaki çayır alanları genişletilmiş, tırpancılık mevsimlik bir iş haline gelmiştir. Günümüzde çayırlar daha çok motorlu araçlarla biçilmeye başlamış olup orak ve tırpana dair halk kültürü kaybolmaya yüz tutmuştur.

2.39. Post: Küçükbaş hayvanların dersinden yapılan bir gereçtir. Hayvan kesildikten sonra derisi kurtlanmaması için tuzlanır. Tuzlanan deri gerilir, bir hafta on gün güneşte kurutulur. Üzerindeki yağ kalıntıları kazındıktan sonra derinin tüylü tarafı iyice yıkanır, kiri pası akıtılır. Seccade formunda şekillendirilen post üzerinde oturulup yatılabilmesine karşın daha çok namaz kılmak için kullanılır. Eskiden yöredeki yayla evlerinin uygun yerlerinde asılı

duran postlar bugün neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Yöre dilindeki *"postu sermek / atmak"* bir yerde bıkkınlık verecek kadar uzun süre kalmak manasında kullanılır.

2.40. Püskül: Yörede hayvanlara evden biriymiş gibi değer verilir, onlara özel isimler takılır, onlarla sohbet edilir, satıldıklarında arkasından günlerce ağlanır. Bu bağlamda yörede hayvanlar, onlara duyulan sevginin, verilen değerin bir ifadesi olarak püsküllü koşum takımları ile süslenir. Boyunluk, nazarlık, burunluk, kaşlık, boynuzluk gibi çeşitleri olan bu süs takımları renk renk ipliklerden yapılır ve ineklerin boyun ve başlarına takılır. Hayvanları nazardan korumayı amaçlayan bu uygulama yöre insanının hayvanlarına verdiği değeri göstermesi açısından önem arz eden kültürel bir değerdir.

Sacda ekmek pişirme

2.41. Sac: Yayla evlerinin olmazsa olmaz gereçlerinden biridir. 70 – 80 cm çapında dışbükey formda yapılmış, daire formunda kesilmiş sacın üzerinde ekmek ve yufka pişirilir. Sacda pişecek ekmeğin ya da yufkanın yanmaması için sacın altı külle sıvanır. Ekmek pişirilmeden önce yağlanan saca yörede ufra denilen bir avuç un serpilir. Ufralanan sacda iki çeşit ekmek pişirilir. Bazlama denilen iki el büyüklüğündeki mısır ekmeği ile tek parça pişirilen fetir ekmeğidir. Sac altının külünü dökmemek için dikkatli bir şekilde kaldırılır. Günümüzde kullanılmaya devam edilen nadir gereçlerden birisidir. Sacda pişen ekmekler kokusu ve tadı ile yöre insanının sevdiği ve vazgeçemediği yöresel tatlar olarak kültürel bir değerin ifadesidir.

2.42. Saciyek: Yayla evlerinde soba kullanılmaya başlamadan önce gara ateş diye tabir edilen ocağın üzerine oturtulan üç ayaklı gereçtir. Kaynatılacak, ısıtılacak, pişirilecek her şey altında ateş yanan sacayağın üzerinde yapılır. Sacayak, altında uç kısımları yanan dal odunlar; üstünde dışı isten kararmış kazan, tencere, ibrik, tava, sac; ısınmak için etrafına dizilmiş sekmen ve kütmekler ile yöredeki yaylacılığın orijinal motiflerinden birisidir.

2.43. Saplık: Girebi, kazma, balta, nacak gibi gereçlerin elle tutulan kısımlarına saplık denir. Saplığın makbul olanı gürgen ağacının kütükleri yarılarak elde edilir. Balta ile şekillendirilen saplık doğru bıçakla yonularak amarata takılır. Yöredeki evlerde doğru ve yarılgan gürgen padarları ihtiyaca binaen saklanır.

2.44. Semer: Yakın zamana kadar yaylaların birçoğuna araba yolu yoktu. Yaylacılar göç yüklerini, pazar alışverişlerini, ormanlardan ettiği yakacaklarını, çayırlardan biçtikleri otları, değirmende öğütülen unlarını eşek, katır ve atla taşınırdı. Semer, yüklerin hayvanlara rahat yüklenmesi için hayvanların sırtına konulan gereçtir. Yöredeki semerlerin dışında ahşap bir çatı bulunur. Ahşap çatının hayvanların sırtına gelen iç kısmına içi sazla doldurulmuş dışı deri içi telis yastıklar dikilir. Semerin ön ve arkasında ip bağlamak için bırakılan çıkıntılara "kaş" denir. Semer yük hayvanının sırtına karnın bölgesinden geçirilen ve "kolan" denilen enli iple bağlanır. Semerin ileri kaymaması için hayvanı kuyruğunun altından ve sağrısından saran

semere bağlı deri parçasına "palton" denir. Hayvanın taşıyacağı yük semerin iki yanına sarılacağı için ağırlık olarak denk olmalıdır. Semerde çap edilmiş şeridin uzunluğu 10 metreden az olmaz. Yörede semerin bir tarafına düşen yük payına "tay" denir. Hayvan yüklü olarak yokuş yukarı giderken semerinin arkaya kaymaması için hayvanın kafasındaki yuların gergince kaşa bağlanmasına "gasmak" denir. Yük yüklerken tayın altına yük iple sarılıncaya kadar konulan ucu çatal denge direğine "çayan" denir. Yük taşındıktan sonra kolan çözülüp semer hayvanın üzerinden alınır, yağmur yağış almayan bir yere konulur. Günümüzde yaylalarda yük taşımak için daha çok arabalar tercih edilmekte olup, semer ve semere dair halk bilgisi unutulmaya başlanmıştır.

2.45. Soba: Kara ateşten sonra yaygınlaşan sobalar ısınmak, yemek pişirmek, yal ısıtmak, su kaynatmak, çamaşır kurutmak için kullanılır. Duman, gara ateşte olduğu gibi evin içine dağılmaz, boru yardımı ile dışarı atılır. Yaylada özelikle genç kızlar arasında kim erken kalkacak kimin bacası önce tütecek diye bir yarış olur, mahir kızlar diğerlerini geçip itibar sağlar. Bazı yaylalarda "pöşke" de denilen soba yaylanın serin havasını ısıtan yanıyla hem dün hem de bugün yayla evlerinin has gereçlerinden biridir.

2.46. Sübürke: İğne yapraklı ağaçlarının dallarına yörede "pür" denir. Yaylacılar süpürgelerini genç doruk ağaçlarının dallarından yaparlar. Uç tarafından iki – üç karış gelecek şekilde kırılan pürler güneşe bırakılır. Yaprakları dökülen dallar üst üste konulur. Tutacak yerinden tel ile sıkıca sarılıp süpürge yapılır. Yörede bu süpürgeye çalı süpürgesi ya da pür süpürgesi denir.

2.47. Tekne: Yörede yaylacıların geleneksel usullerle ahşaptan ürettikleri ve kullandıkları tekneler iki çeşittir. Bunlardan biri hamur diğeri çamaşır teknesidir. Hamur teknesi daire formunda olup çapı iki, derinliği bir karıştır. İçine hamur yapışmadığı için daha çok kızılağaçtan (yaykın) yapılır. Çamaşır teknesinde çamaşır yıkanır. Bu tekne dikdörtgen formunda olup su kaynağına taşıması kolay olsun diye iki başı terekli yapılır.

2.48. Urgan: Urgan kendir liflerinden yapılan iki parmak kalınlığındaki ipe denir. Boyu ihtiyaca binaen değişiklik gösterebilir. Hayvanları bağlamaya, çekmeye; ormandan kesilen ağacı sürüklemeye; odun, ot, zahire taşımaya yarayan urgan şu şekilde yapılır. Yöre halkı urgan yapmak için kendir eker. Ekilen kendir biçilir, kurutulur, kaynatılır, dövülür, lifleri çıkartılır. Çıkan lifler kurutulup yün tarağında taranır. Yün haline gelen lifler eğrilir, eğrilen bu lifler saç örüğü gibi örülerek urgan elde edilir. Günümüzde kendirden urgan yapma kültürü kaybolmuştur.

2.49. Yatak: Yaylacılar yaylada koyun yününden yaptıkları yatak ve yorganları kullanırlar. Ancak yaylaya yeni çıktıklarında koyundan yün kırkıp hemen yatak yapamayacakları için yörede "ganyaş" ve "topuk" denilen otları biçip, güneşte soldurduktan bir şilteye doldurup sonra yatak yaparlar ve o yataklarda uyurlardı. Yörede ottan yatak yapmaya dair halk bilgisine vakıf olanlar eski yaylacılardır.

2.50. Yayık: Yoğurdu çalkalayarak ayran ve tereyağı elde etmeye yarayan yayık, yöredeki ustaların doruk ağacından elde etikleri tahtalar ile geleneksel yöntemlerle yaptıkları yaylacılığın olmazsa olmaz aracıdır. İki çeşidi vardır: "Doğru yayık" ve "gebeç yayık." Doğru yayığın alt başı hacimli, üst başı dardır; gebeç yayığın orta kısmı hacimli iki başı dardır. Gebeç yayık hayvanı çok olan yaylacıların tercih ettiği yayık türü iken hayvan sayısı az olanlar doğru yayığı tercih ederler.

Doğru yayık

Yayığı uygun bir yere asıp sallamak için alt başı ile üst başı arasına uygun ölçüde sağlamca bir ip bağlanır. Yayığın içine her kullanımından önce kaynar su dökülür. Bu su iyice çalkalanır. Bu uygulama, tahtaların genleşmesini ve birbirine iyice sıkışmasını sağlar. Böylece olası akıntı ve sızıntılar bertaraf edilir. Aynı zamanda bu uygulama ile yayığın içi de dezenfekte edilmiş olur. Yayık boş hâlde yayılacağı yere asılır. Yoğurt yayığın içine dökülür. Sonra yayığın ağzına temiz bir tülbent parçası serilir. Tülbent altta kalacak şekilde kapak sıkıştırılarak kapatılır. Yayık yayma işi ister ayakta ister oturarak yapılır. İleri yönde salınan yayık hızla geri çekilir. Aşağı yukarı bir saate yakın süren bu iş, belli bir düzende biteviye yapıldığı için yayıktan ahenkli bir ses çıkar. Bu ritimli sesin tonu işin sonuna doğru değişir. Yayıkta biriken tereyağının iyice katılaşması için yayığın içine bir miktar soğuk su dökülür. Yayık iki başından tutularak çalkalanır, böylece tereyağının ayranın üzerinde toplanması sağlanır. İpi gevşetilen yayık, tam altına konulan geniş ağızlı ve derin küleğin üzerine oturtulur; yarım sağa ya da yarım sola döndürülerek içindekiler küleğe boşaltılır. Boş yayık soğuk su ile çalkalanır, bu su da küleğe dökülür. Yayma işi bittikten sonra yayığın içine bir ibrik kaynar su dökülür. Bu su yayığın içinde iyice çalkalanır ve dökülür. Ardından soğuk su ile durulanan yayık kokmaması için ağzı açık bir şekilde yerine kaldırılır. Yörede yayık yayma işini kadınlar yapar. Kadınlar gerek iş yoğunluğundan gerekse çocuklarını hayata hazırlama niyetiyle bu işi yedi sekiz yaşlarından itibaren çocuklarına da yaptırabilirler.

Yayığın yöre diline yansımasına dair, *"Yayladan mı geliyon / Sırtındaki yayuk mu? / Geldi seni göresim / Senin göresin yok mu?"* manisi, cevabı yayık olan *"Anamın elinde ağzı belinde," "Bir gelinin var, on iki kuşaklı"* bilmeceleri örnek verilebilir.

2.51. Yün Tarağı: Hayvancılıkla geçinen yaylacıların en önemli gereçlerinden birisi yün taraklarıdır. Koyun ya da keçiden kırkılan kıllar yıkanıp kurutulduktan sonra bu tarak yardımı ile eğirilecek hale getirilir. Bir karış eninde, üç karış boyunda, bir parmak kalınlığında olan tahtanın bir tarafına yünü taramak için bir parmak aralıklı olacak şekilde iki sıra metal dişler çakılır. Dişlerin bulunduğu yerin altına bu tarafı on – on beş santim yukarı kaldıracak şekilde çakılmış bir çift ahşap takoz bulunur. Yöredeki kadınlar sağ ayaklarını tarağın dişsiz tarafının üstüne, sol ayaklarını dişli tarafının altına koyarak tarağı sabitler ve eline aldığı bir tutam yünü tarağın dişlerine takıp iki tarafa doğru çekerler. Tarama işi yıkanmış ve kurutulmuş bütün yün yumuşayıp pamuk gibi oluncaya kadar devam eder. Böylece yün eğrilip iplik olacak hale gelir. Tarağın dişlerinin eğilmemesi, tarağın sivri olan dişlerinden çocukların zarar görmemesi için tarağın dişleri arasına ahşaptan yapılmış olan aparat takılır. Tahtasının şekli, bu

tahtaya işlenen motifleri ile yöre insanının estetik tavrını yansıtması bakımından önem arz eden yün tarakları artık kullanılmaz olmuş, antikaya dönüşmüştür.

3. Sonuç

Yapılan çalışma halk kültürünün önemli motiflerinden olan, birçoğu kültürel miras özeliği taşıyan araç ve gereçlerin hikâyelerine dairdir. Yörede yüzlerce yıldan beri var olan yaylacılık kültürüne dair önemli ipuçları barındıran ve her biri kültürel miras olma özelliği taşıyan araç ve gereçler ile bunların etrafında şekillenen halk bilgisi maalesef günümüzde kullanılmadığı gibi unutulmaya yüz tutmuştur. Üç ay süren çalışmada araştırma sahası olarak belirlenen bölgenin değişik köylerinde yaşayan ve geçmişte yaylacılık faaliyetlerinde bulunmuş sekiz kaynak kişi ile defaatle görüşülmüştür. Çalışmada bu görüşmeler neticesinde yörede gerek yaylacıların bizzat kendileri, gerek yöredeki ustalar tarafından üretilen ve geçmişte yaylalarda kullanılan elli bir araç gereç tespit edilmiş, fotoğraflanmış, bunların tanıtımı yapılmıştır. Ayrıca bunların etrafında yaylacılığa dair oluşan halk kültürü kayd altına alınıştır.

KAYNAKLAR:

Çelik, Ali. "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi." Türkler c. 21/6 (2002): 312 – 323

Ercilasun, Ahmet B. & Akkoyunlu, Ziyat (2015). Kâşgarlı Mahmut Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şimşek Umaç, Zeynep (2013). Çepni Ağzı (Dil Özellikleri, Metinler, Sözlük) (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Sözlü kaynaklar

KK1. Akgün, Turgay, 1980, Trabzon Şalpazarı Sütpınar doğumlu, üniversite mezunu, 13.08.2019 – 21.08.2019 tarihli iki görüşme.

KK2. Boz, Fazlı, 1949 Giresun Eynesil Belen doğumlu, ortaokul mezunu, emekli memur, 25.08.2019 – 29.08.2019 tarihli iki görüşme.

KK3. Kaçemer, Âdem, 1969 Gümüşhane Kürtün Yukarı Uluköy doğumlu, ortaokul mezunu, 17.08.2019 – 21.08.2019 tarihli iki görüşme.

KK4. Karagöz, Engin, 1973 Trabzon Şalpazarı Simenli doğumlu, üniversite mezunu, maarif müfettişi, 18.07.2019 – 27.08.2019 tarihli iki görüşme.

KK5. Küçük, Zafer, 1974 Gümüşhane Kürtün Yukarı Uluköy doğumlu, ortaokul mezunu, 18.07.2019 – 20.08.2019 tarihli iki görüşme.

KK6. Ömeroğlu, Ramazan, 1967 Giresun Eynesil Ören doğumlu, üniversite mezunu, kemençeci, 18.08.2019 – 27.08.2019 tarihli iki görüşme.

KK7. Temiz, Mustafa, 1956 Gümüşhane Kürtün Yukarı Uluköy doğumlu, ilkokul mezunu, 08. 08. 2019 – 20.08.2019 – 05.09.2019 tarihli üç görüşme.

KK8. Temiz, Nezaket, 1960 Gümüşhane Kürtün Yukarı Uluköy doğumlu, ev hanımı, 07. 08. 2019 – 18.08.2019 – 04.09.2019 tarihli üç görüşme.

GERGER İLÇESİNDE (ADIYAMAN) YAYLACILIĞIN MEKÂNSAL VE SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİMİ

SPATIAL AND SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION OF TRANSHUMANCE (YAYLACILIK) IN GERGER (ADIYAMAN) DISTRICT

Muzaffer BAKIRCI[*]

Özet

Türkiye'de kırsal alanlarda yaşanan değişim ve dönüşümden en fazla etkilenen yaşam şekillerinden biri yaylacılıktır. Anadolu'nun hemen her bölgesinde gerçekleştirilen yarı göçebe hayvancılık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yaşam tarzı radikal değişimlerle karşı karşıya bulunmaktadır.

Türkiye'nin güneydoğusunda, Adıyaman iline bağlı olan Gerger ilçesi, bu değişim sürecini en belirgin olarak yaşayan yörelerden biridir. Oldukça dezavantajlı coğrafi koşullara sahip olan yörede, yüzyıllardır kesintisiz olarak gerçekleştirilen yaylacılığa dayalı hayvancılık faaliyeti ve buna bağlı olarak biçimlenmiş olan yayla kültürü günümüzde yok olma riskiyle karşı karşıyadır.

Çalışmanın temel amacı, Gerger yöresinde yaylacılığın gelişimini, mevcut durumunu ve muhtemel geleceğini analiz etmektir. Bu hedef kapsamında yayla sahaları farklı zamanlarda ziyaret edilmiş, hâlihazırda yaylacılık faaliyetine katılan, yayla sahasını ikinci ev olarak kullanan ve daha önce yaylacılık faaliyetine katılmış ancak günümüzde bu faaliyetin dışına çıkmış olan yöre halkıyla mülakat ve görüşmeler yapılmıştır. Sahada yapılan gözlemler ile mülakatlar sonucu elde edilen veriler birlikte değerlendirilerek değişimin boyutu ve nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular sonucunda; Gerger ilçesinde yaylacılık faaliyetinde birbiriyle bağlantılı üç boyutta değişimler meydana geldiği görülmüştür.

Mekânsal olarak: Mekânsal açıdan değişim arazi kullanımı ve mesken özelliklerinde belirginleşmektedir. Geçmişte doğal ortam koşullarına uygun olarak hayvancılık faaliyeti gerçekleştirilen sahalarda, bu faaliyet geri planda kalırken, yer yer tarımsal üretim yapılmaya başlanmıştır. Yine, geçmişte, çadırlarda ve Hol adı verilen küçük kaya girintilerinde karşılanan barınma ihtiyacı, günümüzde yerini neredeyse tamamen betonarme yapılara bırakmış bulunmaktadır.

Ekonomik olarak: Bu harekete katılan köyler için geçmişte temel ekonomik faaliyet olan hayvancılık, günümüzde son derece azalmış ve gelir getirici bir faaliyet olmaktan neredeyse çıkmıştır. Hâlihazırda çok az sayıda aile bu faaliyete katılmakta, yayla sahalarına çıkan ailelerin bir bölümü buradaki meskenlerini yazlık ev olarak kullanmaktadırlar.

[*] Doç. Dr., İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Böl.. mubak@istanbul.edu.tr. ORCID: 0000-0002-4848-3086

Sosyo-Kültürel olarak: Yaylacılık faaliyetine katılımın düşük düzeyde kalması, geçmişte keskin bir şekilde uygulanan bir takım sosyal kuralların etkisini tamamen yitirmesine, yine bazı geleneklerin ise yok olmasına yol açmaktadır. Hernekadar yayla şenlikleri gibi turizm eksenli birtakım çabalar sözkonusu olsa da, yörenin genel coğrafi özellikleri turizmin etkisinin kısa vadede yüksek seviyeye çıkmasını kısıtlayıcı niteliktedir.

Anahtar sözcükler: Yaylacılık, Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Değişim, Gerger

Abstract

Transhumance (Yaylacilik) is one of the most affected lifestyles from occurring changes and transformation of rural areas in Turkey. Semi-nomadic animal husbandry and resulting lifestyle from this activity are faced with radical changes that are practiced in almost every region of Anatolia.

Gerger district of Adiyaman province in southeastern Turkey is one of the most prominent areas living this process of change. The region, which has very disadvantageous geographical conditions, has been exposed to the risk of extinction in the pasture-based on livestock activity that has been carried out for centuries without interruption.

The main purpose of this study is to analyze the development, current status, and prospects of yaylacilik in the Gerger region. Within the scope of this target, the plateau areas were visited at different times, interviews were made with the local people who have already participated in the yaylacilik activity, using the plateau area as a second home and who have previously participated in the yaylacilik activity but have gone out of this activity today. The data obtained as a result of the observations made in the field and interviews were evaluated together and the extent and reasons of the change were tried to be revealed.

As a result of the findings obtained in the study; It has been observed that there are three interrelated changes in the yaylacilik activity in the Gerger district.

Spatially: Spatial change is evident in land use and residential properties. Agricultural production has been started in the areas where animal husbandry activities have been performed by the natural environmental conditions in the past, Again, the need for shelter, which was met in tents and small rock recesses called Hol in the past, has now been replaced almost entirely by reinforced concrete structures.

Economically: Livestock, which was the main economic activity in the past for the villages participating in this movement, has been extremely diminished and almost ceased to be an income-generating activity. Currently, very few families participate in this activity and some of the families who go to the yayla areas use their dwellings as second homes.

Socio-culturally: The low level of participation in the yaylacilik activity leads to the loss of the influence of certain social rules that were strictly enforced in the past and the disappearance of some traditions. Although there are some tourism-oriented efforts such as yayla festivals, the general geographical features of the region restrict the increase of tourism impact in the short term.

Keywords: Transhumance (Yaylacılık), Spatial and Socio-economic transformation, Gerger

Giriş

Yarı göçebe bir yaşam tarzını ifade eden ve geleneksel hayvancılık faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yaylacılık, sadece ekonomik boyutuyla değil aynı zamanda mekânsal ve sosyo-kültürel yönden de geçmişten beri Türkiye kırsal yaşamının önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Ülkenin hemen her yöresinde genel anlamda yaylacılık faaliyeti gerçekleştirilmekle birlikte, sahip oldukları coğrafi özellikler her yörede kendine has yaylacılık geleneklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'nin Güneydoğunda konumlanmış olan Gerger ilçesi bir bütün olarak dezavantajlı coğrafi özelliklere sahip bulunmaktadır. Topografik özellikler, iklim ve toprak şartları gibi fiziki coğrafya şartları ile tarım, ulaşım, ticaret ve sanayi faaliyetleri bakımından kısıtlı potansiyeller barındırması, yörenin geçmişten beri ekonomik olarak geri kalmasına zemin hazırlamış, bu durum yöre dışına göçü kaçınılmaz hale getirmiştir (Bakırcı, 2017).

Gerger ilçesi yaylacılık faaliyetlerinin çok eskiden beri kesintisiz olarak gerçekleştirildiği bir yöre niteliğindedir. Ancak değişen koşullar diğer klasik kırsal faaliyetlerle birlikte yaylacılığın da her geçen gün gerilemesine neden olmaktadır.

Geleneksel anlamda yaylacılık; köy halkının hayvanlarına taze ot yedirmek, kışlık ot elde etmek ve kısmen de hava değişimi sağlamak amacıyla mevsimlik olarak köylerinden farklı sahalara göç etmeleri ve dönem sonun da yeniden köylerine dönmeleridir. Bu hareket doğal ortam şartlarından en fazla yararlanmanın bir neticesi olduğu kadar aynı zamanda çayır ve mera hayvancılığının zorunlu kıldığı bir husustur.

Türkiye'de kırsal nüfusun ekonomik ve sosyo-kültürel hayatından önemli bir yeri olan yaylacılık, coğrafya bilimine mensup araştırmacılar tarafından sıkça inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmalar bazen daha geniş kapsamlı konular içinde ayrı bir başlık ele alınırken, çoğu kez ise temel konu olarak incelenmiştir.

Ülkenin hemen her yöresine ilişkin çalışmalara konu olan yaylacılıkta, ortaya konulan bilimsel çalışmalar başlangıçta daha çok kavramsal çerçevesinin çizilmesi ve genel özelliklerinin ortaya konulması şeklinde olurken (Alagöz, 1938; Emiroğlu, 1977; Leidenfrost & Pasher, 1969; Tunçdilek, 1964). Sonraki dönemlerde ise yayla sahaları tek tek ele alınarak fonksiyonel özellikleri ve sorunları üzerine odaklanılmıştır (Çetin, 2012).

Günümüze yakın dönemlerde yaylalar daha ziyade fonksiyonel değişim, turizm eksenli olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda bir yanda bu fonksiyonun geliştirilmesi diğer taraftan ise değişimin ortaya çıkardığı sorunlar irdelenmektedir (Bekdemir & Özdemir, 2002; İTO, 1997; Zaman, M., 2001; Doğanay & Coşkun, 2013). Yaylacılık faaliyetlerine ilişkin çalışmalar Türkiye'nin hemen her bölgesini kapsarken (Güner& Ertürk, 2005; Gürbüz, 1999; Sözer, 1972), ağırlıklı olarak Karadeniz Bölgesindeki yaylaların bilimsel çalışmalar konu olduğu görülmektedir (Aydınözü & Solmaz, 2003; Bakırcı, 1999; Doğanay, H.,& Zaman, S., 2004; Doğanay, S., 2011; Tunçel vd. 2004; Yürüdür, 2006; Zaman, M., 2000 ve 2007; Somuncu, 2012; Özdemir & Çelikoğlu, 2014)

Yöntem

Temel amacı; Adıyaman'ın Gerger ilçesinde yaylacılık faaliyetlerinin tarihsel gelişimi, yapısal özellikleri, günümüzde yaşanan değişimleri ve sonuçlarını ortaya koymak, bu sahaların geleceğine yönelik perspektifler oluşturmak olan bu çalışmada, saha gözlemleri, mülakatlar ve resmi istatistikler temel metod ve araçlar olarak kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışma sahasını Adıyaman ili Gerger ilçesi sınırları içinde yer alan (Harita 1) ve Güneydoğu Toros Dağlarının bir bölümünü oluşturan Gördük Dağlık kesimi oluşturmaktadır. Deniz seviyesine göre oldukça yüksek olan araştırma sahasında eğim değerleri de oldukça yüksek düzeydedir. 2250 m yüksekliğe ulaşan yörenin en yüksek ve eğimli zirvelerinin yer aldığı bu kesimde yer alan ve yükseltisi 1700-1900 m. arasında değişen çayır ve meralar hayvancılık için uygun şartlar sunmaktadır.

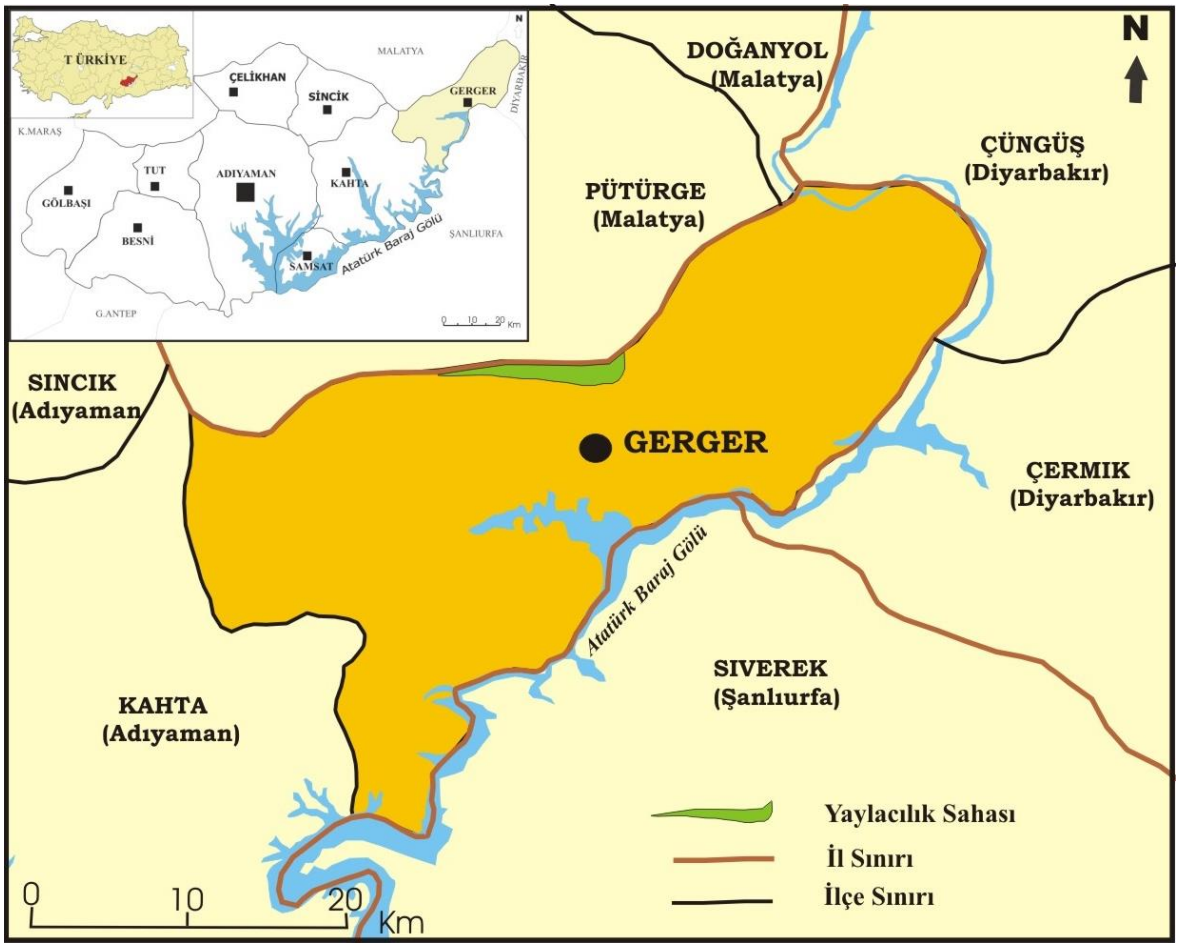

Harita 1: *Gerger İlçesi Lokasyon Haritası*

Gerger ilçesi genelinde topografik koşulların etkisiyle tarımsal arazilerin dar ve eğimli olmasını ve tarımsal üretimin zor şartlarda gerçekleştirilmesini beraberinde getirmekte, bu durum yöre köylülerinden bir bölümünün yüksek kesimlerdeki çayır ve meralardan tarımsal üretim amaçlı yararlanmasını zorunlu hale getirmektedir.

Çalışma alanımızı Gerger İlçe merkezinin kuzeyindeki dağlık sahada konumlanmış olan Avacık ve Kurdek yaylaları oluşturmaktadır. Birbirinin devamı olan ve bir eşikle birbirinden ayrılan bu sahalardan doğuda yer alan bölümüne Avacık Yaylası, batıdaki kesimine ise Kurdek yaylası adı verilmektedir (Harita 2).

Avacık yaylası ile Kurdek yayla sahası birbirinin devamı niteliğinde olmakla birlikte topografik özellikleri bakımından oldukça farklı nitelikler taşımaktadır. Bu çerçevede Avacık yaylası daha düz bir görünüm sergilerken, Kurdek yaylası yamaç eğimlerinin daha yüksek olduğu topografik özelliklere sahiptir (Foto 1).

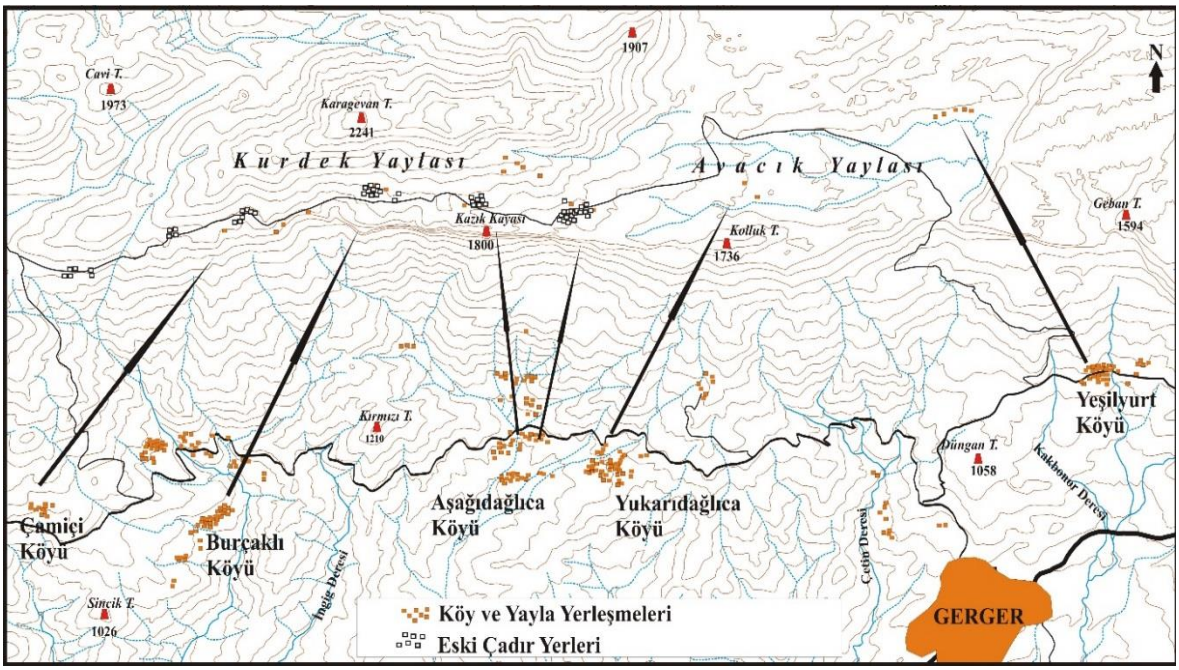

Harita 2: *Yayla Sahasının Topografik Görünümü ve Yaylacı Köylerin Konumu*

Yörenin genel topografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, ilçenin sayılı düzlük alanlarından bir olduğu kabul edilebilecek olan Avacık yayla sahasında yaz aylarında tamamen koruyan dereler kışın yağış ve ilkbaharda kar sularının saha içinde hareketine olanak tanımaktadır.

Foto 1: *Avacık Yaylası (solda) ve Kurdek Yaylası Topografik Görümünü*

Daha sert topografik özellikler taşımakta olan Kurdek yaylası ise genel hatlarıyla kuzeyinde yer alan yüksek eğimli zirveler ile güneyinde adeta uçurum halini alan saha arasındaki yamaç kesimlerinden oluşmaktadır. Eğim değerlerinin oldukça yüksek olması ve yamaç sahasının dar bir şerit halinde uzanması, Kurdek yayla sahasında bir akarsu ağının oluşmasına imkân verdirmemiştir. Yer yer yüzeye çıkan ve yaylacılık faaliyeti için hayati önem taşıyan kaynakların önlerinde küçük vadiler oluşmuş olmakla birlikte belirgin bir vadi sisteminden söz etmek mümkün değildir.

Diğer taraftan yayla sezonunun başladığı Mayıs ayından itibaren Haziran ayı başlarına kadar yayla sahalarında küçük dereler ve daha büyük miktarda suyun aktığı çeşmeler söz konusu olmakla birlikte, belirtilen tarihten itibaren su miktarı giderek azalmakta, gerek insanların kullanımı ve gerekse hayvanların su ihtiyacının karşılanmasında güçlükler yaşanmaktadır. Geçmişte bu sorunun giderilmesinde kar çukurlarından faydalanıldığı öğrenilmektedir. Kış mevsimi boyunca yağan karın yöredeki çukur alanlara dolmasıyla ve kar örtüsünün basınçla sertleşmesi sonunu yaz aylarının ortalarına kadar çıkarılarak değerlendirilebilmiştir.

Avacık ve Kurdek yaylalarında toprak özellikleri kısaca değerlendirildiğinde, bir bütün olarak her iki yayla sahasında da kahverengi toprakların yaygın bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Bu genel kaideye karşın eğim değerleri düşük olan Avacık yaylasında toprak örtüsü daha kalın ve büyük ölçüde otlarla kaplı iken, eğimin giderek artış gösterdiği Kurdek yaylasında ise önemli ölçüde aşınmaya maruz kalmış olan toprak örtüsü oldukça zayıf bir görünüm sergilemektedir.

Kurdek ve Avacık yayla sahalarından farklı köylerden gelen köylüler faydalanmaktadır. 300 yıl kadar geriye doğru geçmişi götürülebilen Gerger'de yaylacılık faaliyeti (Taştemir, 1999; Öztürk, 2008), Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 35 yılı aşkın bir süredir etkili olan terör olaylarının kırsal hayatı adeta bitirme noktasına getirmesine karşın kesintisiz olarak gerçekleştirilmeye devam etmiştir.

Avacık yaylasını her ne kadar uzunca bir süre sadece Yeşilyurt köylüleri kullanmış olsa da, yakın geçmişte yayla sahasının batı bölümünün Yukarıdağlıca köylülerine satılmasıyla bu iki köyün kullanın alanı haline gelmiştir. Diğer bir yayla sahası olan Kurdek yaylasının ise, Aşağıdağlıca, Burçaklı ve Çamiçi köylüleri tarafından kullanıldığı, böylece toplam 5 köyün belirtilen iki yayla sahasından faydalandığı görülmektedir

Avacık yaylası Yeşilyurt köyüne yaklaşık 5 km mesafede yer alırken, yaylanın Gerger şehir merkezîne uzaklığı ise 8 km kadardır. Fiziki olarak çok uzak sayılamayan bu mesafenin özellikler sert topografik özellikler ve keskin eğim değerleri nedeniyle zorlu bir yolculuk gerektirdiğini de ifade etmek gerekir.

Kurdek yaylası ise Gerger ilçe merkezine 13 km kadar uzaklıktadır. Bu mesafe yaylaya batı yönünde çıkılmak istendiğinde 18 km'yi bulmaktadır. Neredeyse uçurum olarak tarif edilebilecek sert topografik koşullar, bu köylerden yayla sahalarına kısa yoldan geçişi engellemektedir. Her iki yayla sahasına da Mayıs ayı ortalarında (15 Mayıs gibi) çıkılmakta, dönüş ise en geç ekim ayının başlarında (5-10 Ekim) gerçekleşmektedir.

Gerger'de yaylacı köylerin nüfus özelliklerine ve tarihsel gelişimine baktığımızda, genel hatlarıyla yaylacılık faaliyetine katılan köylerin 1985 yılına kadar artış eğilimi gösterdiği, bu tarihten sonra ise dramatik düşüşlere sahne olduğu görülmektedir (Tablo 1 ve Grafik 1). Aslında bu durum büyük ölçüde Gerger ilçesi genelinde yaşanan nüfus azalması sürecine uyumlu bir yapı göstermektedir.

Tablo 2: *Gerger İlçesinde Yaylacılık Faaliyetine Katılan Köylerin Nüfuslarının Gelişimi*

Gerger Yaylacı Köyler	1955	1965	1975	1985	1990	2000	2010	2015	2018
Aşağıdağlıca	386	459	591	663	588	403	312	250	192
Burçaklı	378	444	629	695	701	488	431	282	219
Çamiçi	392	445	634	533	488	303	268	167	195
Yeşilyurt	0	0	0	0	392	276	195	155	135
Yukarıdağlıca	341	332	435	496	467	447	392	305	273
Yaylacı Köyler Toplam	**1497**	**1680**	**2289**	**2387**	**2636**	**1917**	**1598**	**1159**	**1014**
Gerger İlçesi Toplam	**19749**	**26723**	**30820**	**32618**	**32587**	**27208**	**24622**	**19561**	**19035**

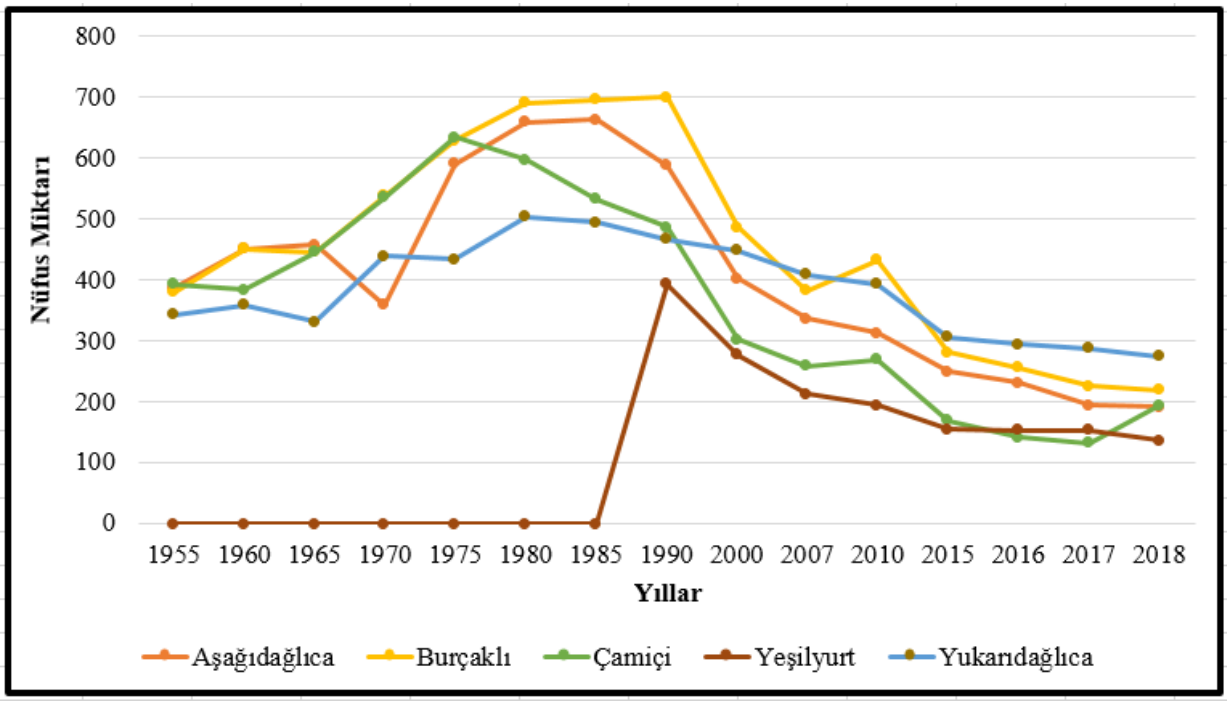

Grafik 1: *Gerger İlçesinde Yaylacılık Faaliyetine Katılan Köylerin Nüfus Gelişimi*

Yaylacılık faaliyetine katılan 5 köyün 1955 yılında toplam nüfusu 1500'e yaklaşırken, bu dönemde köylerin nüfuslarının büyüklük açısından birbirine yakın değerler gösterdiklerini görmekteyiz (ortalama 300-400 kişi). Yaylacı köylerin toplam nüfusu 1990 yılında en yüksek miktarına ulaşırken (2636 kişi), 2018 yılında toplam nüfusu 1014'e gerilemiştir. 2017 yılında

yaylacı köylerin toplam nüfusu ilk kez bin kişinin altına düşmüş, 2018 yılında küçük bir artışla yeniden bin kişinin üzerine çıkmıştır. Böylece 2018 yılında 1955 yılına göre %32, 1990 yılına göre ise %62 oranında azalış meydana gelmiştir. Toplam nüfustaki bu azalma köylerin ortalama nüfus büyüklüğüne de yansımış, 1990 yılında adı geçen köylerin ortalama nüfus büyüklüğü 527 iken, 2018 yılında 203 olarak gerçekleşmiştir.

Genel olarak yaylacılıkta değişim, daha az insan daha az hayvanın bu faaliyet katılması sonucu oluşan yeni durumu ifade etmektedir. Bu durum bazen yayla sahalarının tamamen terkedilmesiyle sonuçlanabilirken (Bakırcı, 2011), bazen de yaylalarda fonksiyonel bir dönüşüme ve çeşitlenmeye neden olabilmektedir (Bakırcı, 2013).

Yaylalarda yaşanan ekonomik değişim beraberinde mekânsal kullanımda (arazi kullanımında) farklılaşmaları da getirmektedir. Bu farklılaşma bir yandan yayla sahalarında hayvancılık ve bitkisel üretim eksenli olabilirken, turizme konu olmaya başlayan yaylalarda ise bu amaca yönelik olarak yeni yapıların oluşturulması gündeme gelmektedir. Bu durum geleneksel yaylacılıkta karşılaşılmayan yeni ünitelerin belirmesini de beraberinde getirmektedir.

Yaylalarda meydana gelen değişim sadece ekonomik ve mekânsal açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açılardan da radikal farklılaşmalara da neden olabilmektedir.

Yüzyıllar boyunca bir yaşam tarzına dönüşmüş olan yaylacılık faaliyeti, geleneksel anlamda kendine has davranış, hareket ve simgeleri barındırmaktadır. Yaylacılıkta hızla ortaya çıkan değişim, aynı zamanda daha önce sıkı bir şekilde uygulanan kuralların esnetilmesi veya tamamen terkedilmesi sonucunu doğurabilmektedir. Geçmişte toplu halde, adeta bir tören havasında gerçekleştirilen yaylaya çıkış ve inişler giderek bireysel bir yapıya dönüşmekte, yayla hayatının vazgeçilmezi olan geleneklerin ise genç nesil için anlamsız bir tarihsel hatıra olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Gerger yaylalarından yüzyıllardır fazlaca bir müdahale olmadan gerçekleştirilen mekândan faydalanma son 15-20 yılda hızlı bir değişim sürecine girmiş bulunmaktadır. Uzunca bir süre doğal niteliğine uygun olarak faydalanılan mera sahalarının zaman içinde kısmi değişime uğradığı ve tarımsal üretimin devreye girdiği izlenmektedir. Normal şartlarda ağaç formasyonunda bitkilerin son derece sınırlı miktarda yer aldığı yayla sahalarında, yöre halkı tarafından tarımsal amaçlı olarak düzenlenen arazilerin çevrelerinde yer alan çeşitli meyve ağaçları yeni bir görünüm ortaya koymaktadır (Foto 2).

Diğer taraftan geçmişte yaylacılık faaliyetinde hayvanlarına yeteri kadar ot sağlama önemli bir rekabet, çekişme ve hatta mücadele ortamının oluşmasına yol açarken, günümüzde gerek yaylaya çıkan ailelerin sayısı ve gerekse buna bağlı olarak oldukça azalan hayvan miktarı, bu tür bir rekabetin gerilerde kalmasına neden olmaktadır. Bu durum araziden farklı şekillerde yararlanmayı kolaylaştıran bir faktör olmaktadır.

Gerger yaylalarında barınma amaçlı kullanılan konutlarda da belirgin değişimler karşımıza çıkmaktadır. Bu değişim hem Avacık ve hem de Kurdek yaylasında benzer bir süreçle yaşanmakla birlikte, geleneksel yayla meskenlerinin farklı olması onları birbirinden ayırmaktadır.

Gerger yaylalarında 2000 yılına kadar tamamen geleneksel meskenlerde konaklanarak gerçekleştirilen yaylacılık, 2001 yılında itibaren hızlı bir değişim sürecine girmiştir.

Birbirine komşu sahalarda yaylacılık faaliyeti sürdürmelerine karşın Kurdek yaylasındaki "kıl çadır" eksenli yayla meskeni yapısı, Avacık yaylasında yerini "Hol" adı verilen ve topografik özeliklerden destek alınarak gerçekleştirilen geleneksel meskenlere bırakmaktadır.

Foto 2: *Gerger Yaylalarının Arazi Kullanımında Tarımsal Üretim*

Geçmişte Kurdek yaylasında gruplar halinde kurulan çadırlar adeta çadır mahalleleri oluştururken, çadır gruplarının konumlanacağı saha daha önceden belirlenmiş olduğundan gelişigüzel bir yayılış yerine toplu bir görünüm ortaya konulmuştur. Ancak günümüzde yaşam tarzının büyük ölçüde değişmesi, çadırlarını mesken olarak kullanılmasını iyice geriletmiş (Foto 3), betonarme binalar hızla çadırların yerini almaya başlamıştır (Foto 4).

Foto 3: *Kurdek Yaylasında Çadır Meskenler (Kaynak: Megamod, 2016) ve Sayıları İyice Azalmış Olan Kıl Çadırlardan Biri.*

Foto 4: *Kurdek Yaylasında Betonarme Meskenler.*

Birbirine çok yakın sahalar olmakla birlikte, Kurdek yaylasında geçmişte tamamen çadır meskenler kullanılmasına karşın Avacık yaylasından çadır hemen hiç kullanılmamıştır. Avacık yaylası kullanıcıları çadır yerine topografyanın kendilerine sağladıkları imkânlardan faydalanarak *"hol"* verilen meskenlerde barınmışlardır. Yaylanın etrafını çevreleyen tepelik sahalar aynı zamanda yaylacıların barınakları için ideal şartlar sağlamışlardır (Bakırcı, 2016).

Hol meskenler, tepelik alanların oluşturduğu girinti ve küçük oyukların barınma amacıyla yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmaktadır. Kayalık sahada mevcut küçük oyuk ve girintilerin çevresi taşlarla örülerek korunaklı hale getirilmekte ve üstü de çeşitli ot ve çalılarla kapatılarak mesken meydana getirilmektedir (Foto 5). Avacık yaylasında, 40'ın üzerinde hol bakiyesinin varlığı geçmişte kullanım yoğunluğunu açık bir şekilde ortaya koyarken, bu meskenler günümüzde neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

Foto 5: *Avacık Yaylasında Hol Meskenler.*

Hol meskenler genellikle tek bölmelik olurken içine konumlanmış olduğu oyuğun büyüklüğüne ve şekline göre iç düzeninin oluşturulmasında farklı bölmeler teşkil

ettirilebilmektedir. Küçük oyuk sahasının her bir kısmı farklı amaçlarla kullanılmakta ve adeta bir evin odaları gibi fonksiyonel olarak organize edilmiş bulunmaktadır.

Avacık yaylası meskenlerinde Kurdek yaylasına benzer bir değişim süreci yaşanmaktadır. Bu yaylanın geleneksel meskenlerinin yerini de yine betonarme binalar almaya başlamıştır (Foto 6). Bu durum her iki yayla sahasındaki yeni meskenlerde bir benzeşmenin meydana gelmesini beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan her iki yaylada yeni meskenlerin inşasında yapı malzemesi bakımından büyük oranda bir benzeşme olmakla birlikte, belirgin bir mimari bütünlüğün olmadığı görülmektedir.

Foto 6: *Avacık Yaylasında Betonarme Tarzda İnşa Edilmiş Mesken*

Hızlı bir yapılaşmanın söz konusu olduğu Kurdek yaylasında yeni konut yapımı konusunda ifade edilebilecek diğer bir husus, inşa edilen meskenlerin büyük bir bölümünün gerçek anlamda yaylacılık faaliyetinde bulunmak için değil, geçmişte bu faaliyetle katılmış ancak mevcut durumda büyükşehirlerde yaşayanların ikinci konutları niteliğinde olmasıdır.

Gerger yaylalarında yaylacılık faaliyetine özellikle hayvancılık faaliyetine katılanların sayısı 20-25 yıl öncesine göre çok çok gerilemiş durumdadır. Kurdek yaylasında 1990'lı yıllarda 6 ayrı yerde 60 civarında çadırı barındıracak çadır yerlerinin topografya haritalarında kayıtlı görünmesi (Harita 3), Avacık yaylasında ise Hol adı verilen çok sayıda geleneksel yayla meskenlerinin yerlerinin büyük ölçüde belirgin olması, bu iki yaylanın geçmişteki kullanım yoğunluğunu kanıtlar niteliktedir. Yöre halkının beyanları, geçmişte Yeşilyurt, Yukarıdağlıca, Aşağıdağlıca, Çamiçi ve Burçaklı köylerinin bütün köy halkıyla bu faaliyete katıldıkları yönündedir. 2013 yılında sahada yapılan çalışmada Avacık yaylasına Yeşilyurt köyünden 4, Yukarıdağlıca köyünden ise 9 olmak üzere 13 hanenin yaylaya geldikleri anlaşılmıştır. Buna karşılık Kurdek yaylasına ise 8'i Aşağıdağlıca, 13'ü Burçaklı ve 9'u Çamiçi köyünden olmak

üzere 30 hanenin yaylacılık faaliyetine katıldığı öğrenilmiştir. 2016 yılı temmuz ayında yapılan gözlemlerde ise bu miktarın daha da azaldığı gözlenmiştir.

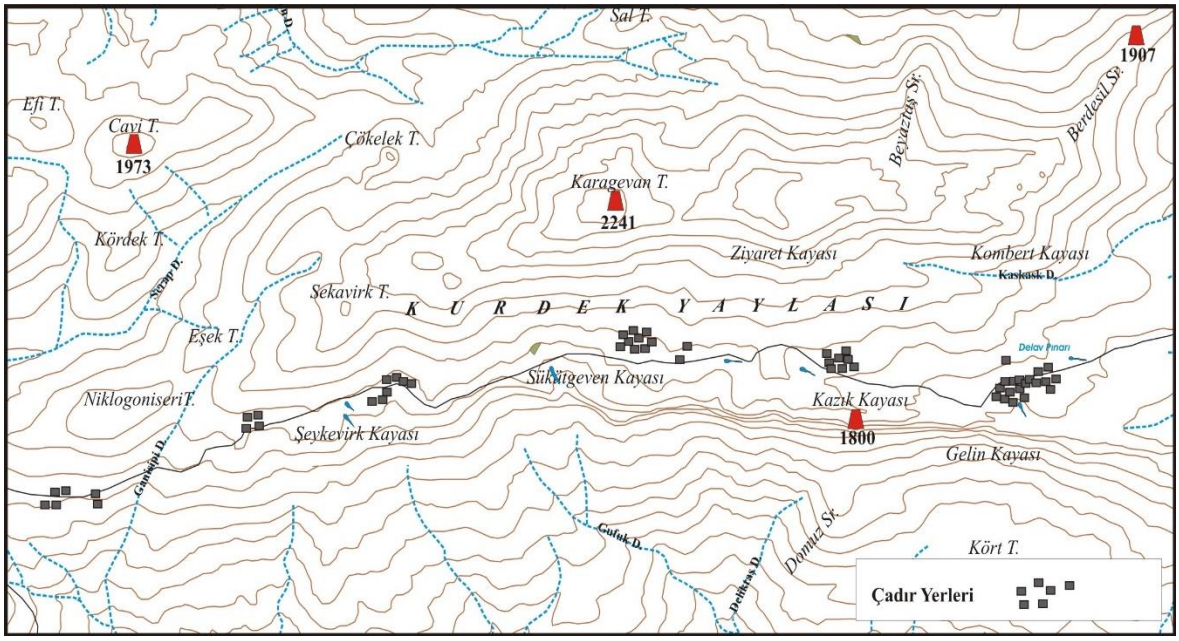

Harita 3: *Kurdek Yaylasında Çadır Sahaları*

Diğer taraftan sadece yaylaya çıkan hane sayısında değil, buna bağlı olarak beslenen hayvan sayısında da çok belirgin azalışların yaşandığı anlaşılmaktadır. 1990'lı yıllarda birkaç bin olarak ifade edilen hayvan sayılarının 2010'lu yıllardan itibaren 300-500 gibi sayılara kadar gerilediği, yine 1990'lı yıllarda her haneye ait en az 30 küçükbaş (genellikle keçi) ve 5-6 tane ise büyükbaş (inek) söz konusu olması, hayvan sayısındaki değişimin büyüklüğüne gösterecek niteliktedir. Günümüzde yaylaya çıkan köylülerin 5-10 küçükbaş ve birkaç büyükbaş hayvandan oluşan hayvan varlığına sahip olması Gerger yaylalarında gelinen noktayı göstermektedir (Foto 7).

Uzun süre mera hayvancılığına dayalı olarak gerçekleşen yayla sahaları ekonomisi son yıllarda tarımsal üretimin de devreye girmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Giderek bu sahaların temel ekonomik faaliyetlerinden biri olmaya başlayan tarımsal üretimde, arazilerin korunması son derece büyük önem arz etmektedir. Yaylalarda yer alan tarım arazilerinde, başta ceviz ve nar olmak üzere birçok meyve, yine mısır, domates, biber, soğan başta olmak üzere hemen her tür sebze yetiştirilmektedir. Bu durum sürekli yaşanan köylerinde kısıtlı miktardaki tarımsal arazilerini telafi edici bir imkân sunmaktadır. Yayla sahalarında araziden tarımsal amaçlı faydalanmanın gelecekte daha da yaygınlaşacağı öngörülmektedir. Bu düşünceyi kuvvetlendiren emarelerden biri yeni oluşturulan küçük tarımsal parsellerin varlığıdır.

Gerger yaylalarında geleneksel faaliyet olan hayvancılığın yanına sadece tarımsal üretim eklenmemiş, arıcılık faaliyeti de daha yaygın olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle ilkbahar mevsimiyle birlikte canlanan doğal bitki örtüsü yayla sahalarını arıcılık faaliyeti için elverişli hale getirmektedir (Foto 8).

Foto 7: *Gerger Yaylalarında Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği*

Bir yaşam tarzı olarak yaylacılık, sosyal yapıyı biçimlendiren güçlü faktörlerden biridir. Bu güçlü yan yaylacılığın kendine has davranış, kural ve geleneklerinin oluşmasına zemin hazırlar. Bu bakımdan yaylacılık faaliyetinin yürütülmesinde yazılı olmayan ancak güçlü yaptırımları bulunan kurallar söz konusudur. Bu aşamada en önemli önceliği yayla sahasının sahiplenilmesi ve korunması oluşturmaktadır. Bu durum o kadar hayati önemdedir ki, başka bir köyün sakinleri tarafından yayla sahasının izinsiz kullanımı veya hak iddia edilmesi büyük çatışmaların yaşanmasına neden olabilmektedir.

Geleneksel yaylacılık kuralları gereği, yaylacı köylerin her yıl aynı yaylaya gitmesi ve hatta aynı çadır veya hol yerini kullanması esastır. Yaylacılık geleneğinde karşımıza çıkan diğer bir husus ise toplu hareket etmek zorunluğudur. Bu durumun temelinde köyün ortak malı olan yayla sahasından yararlanma bakımından bir hakkaniyetin sağlanması isteği yatmaktadır. Örneğin Avacık yaylasını kullanan Yeşilyurt köylüleri belirlenen gün ve saatte yayla sahasının yamaç kesiminde toplanmakta, koşu komutunun verilmesiyle birlikte yamaçtan otlak sahasına doğru koşmaya başlamaktadır. Bunun temel sebebi hızlı koşanın en iyi ve en gür ot sahasına sahip olabilmesinin sağlanmasıdır.

Geleneksel yaylacılıkta sadece yayla sezonunun başlaması sırasında değil, faaliyetin devam ettiği dönem süresince akşam saatlerinde özellikle yaylanın erkekleri, gençleri ve çocuklarının katılımıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve oyunlar oynanarak vakit geçirilmektedir.

Günümüzde yayla sahalarına daha az sayıda hane ve beraberlerinde hayvanın çıkması, gerek yaylada taze ot sağlanmasında ve gerekse kışlık ot elde edilmesinde eski rekabet ortamının kaybolmasına zemin hazırlamakta, bu durum geçmişin düzenleyici bir takım kurallarının da artık uygulanmaması sonucunu doğurmaktadır.

Foto 8: *Kurdek Yaylasında Arıcılık*

Buna karşılık yaylalara yeni fonksiyonlar kazandırma arayışı söz konusudur. Bu arayışlardan birini turizm faaliyetleri oluşturmaktadır. Genel olarak yaylaların turizm fonksiyonu yüklenmesi iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan biri yayla sahalarından modern evlerin inşa edilmesiyle bu kesimlerin rekreasyon (ikinci ev) amaçlı kullanılmaya başlanması, diğeri ise yılın belirli dönemlerinde gerçekleştirilen yayla şenlikleridir.

Gerger yaylaları yoğun bir turizm hareketliliğine sahne olmamakla birlikte belirtilen iki değişim şeklinin kısmen gerçekleştiği izlenmektedir. Geçmişte yaylacılık faaliyetine katılmış, ancak mevcut durumda büyükşehirlere göç etmiş olan nüfusun yılın belirli bir bölümünü burada geçirmek istemesi yayla sahasında ikinci evleri gündeme getirirken, Gerger yaylaları hakkında bir farkındalık yaratmak ve turizm eksenli olarak geleceğe dair bir takım adımlar atmak amacıyla, ilki 2013 yılında olmak üzere organize edilen "Kurdek Yayla Şenliği" ise kültürel değişim yönüne işaret etmektedir (Foto 9).

Sonuç ve Öneriler

Gerger yaylalarından faydalanmada mevcut kısıtları ve karşılaşılan sorunları çeşitli başlıklar halinde ele almak mümkündür. Bu başlıkları; altyapı sorunları, mülkiyet ve kullanım hakkı sorunları, sosyal ve ekonomik sorunlar şeklinde sıralayabiliriz.

Gerger yaylalarında mekânsal kullanıma ilişkin sorunların başında *ulaşım şartları* gelmektedir. Geçmişte bütünüyle hayvan sırtında veya yaya olarak gerçekleştirilen ulaşım faaliyetlerinde bazı gelişmeler olmakla birlikte, bunların yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Yayla sahasına günümüzde motorlu taşıtlarla ulaşmak mümkün olmakla birlikte, yol niteliklerinin düşük düzeyde olması her tür motorlu aracın bu sahalara çıkmasına engel teşkil etmektedir.

Çağdaş dünyanın vazgeçilmez bir ihtiyacı haline gelen *elektrik enerjisi*, yayla sahalarında karşılaşılan sorunlarından bir diğerini teşkil etmektedir. Halihazırda elektrik enerjisini taşıyacak nakil hatları mevcut olmadığı gibi, bu yönde somut bir çalışma da söz konusu değildir. Bu sorun meskenlerin bir bölümünde kullandığı güneş panelleri vasıtasıyla aşılmaya çalışılmaktadır.

Yayla sahalarında karşılaşılan bir diğer sorun ise *su ihtiyacına* yöneliktir. Özellikle yeterli kar yağışının düşmediği yıllarda, ilkbahar aylarında bile su sorununun yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

Yüzyıllardır belli köyler tarafından kullanılan ve köy ortak malı olarak kabul edilen sahalar, zaman zaman köyler arasında veya aynı köylerin yaylacıları arasında çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmaların yayla sahalarından huzurlu bir ortamda yararlanmayı kısıtladığı anlaşılmaktadır.

Yaylaların bir bölümünün resmi kayıtlarda orman sahası olarak belirlenmiş olması da bu sahalardan otlak ve mera olarak yararlanılmasını idari açıdan zora sokan bir durum oluşturmaktadır. Yine, özellikle köy ortak malı olan arazilerde konut inşa edilmesi başka bir idari soruna yol açmış, bu durum mahkemelik olmuştur.

Yayla sahalarında yaşanan ekonomik ve mekânsal dönüşüm bazı sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle genç nüfusun büyük ölçüde ekonomik nedenlerle göç etmesi, hayvancılık eksenli geleneksel yaylacılığın bitme noktasına gelmesine yol açtığı gibi, bu dönüşümün gelecekte nasıl bir nitelik kazanacağı konusunda bir planlama da görünmemektedir.

Foto 9: *Birinci Kurdek Yayla Şenliği (Kaynak: Gerger Kaymakamlığı, 2016).*

Bir yanda yayla geleneklerinin yaşatılmasına yönelik istek ve çabalar, diğer taraftan özellikle ekonomik şartlara dair hayatın gerçekleri, Gerger yaylalarının geleceğinde bir ikilemin yaşanmasını beraberinde getirmektedir.

Genel olarak *hayvancılık* faaliyeti iyi gelir getiren bir uğraşı olmasına karşın, geleneksel koşullarda geçekleştirilmesinin zorluğu, yeni neslin bu faaliyeti devam ettirmesinde kısıtlayıcı bir faktör olmaktadır. Bu durum şehirlerde yaşamayı genç köylü nüfusu için daha cazip hale getirmektedir.

Yayla sahalarında hayvancılık faaliyetine destek amacıyla gerçekleştirilen *tarımsal üretim* ise hâlihazırda yayla ekonomisini canlandıracak bir ölçeğe sahip olmaktan uzaktır.

Arıcılık faaliyeti giderek önem kazanmakla birlikte yine organize gerçekleştirilen bir faaliyet olmaktan uzaktır. Buna rağmen arıcılık, kısa vadede yayla sahalarında geliştirme potansiyeli en yüksek olan ekonomik faaliyet niteliği taşımaktadır.

Son olarak Gerger'in Avacık ve Kurdek yaylalarında *turizm*e yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve bu sahaların belirtilen faaliyetten gelir elde etmesi kısa vadede mümkün görünmemektedir.

Kuşkusuz ülkelerin tarihsel hafızaları durumunda olan geleneklerin korunması, yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması, hem halk ve hem de kamu idaresi açısından önemli bir sosyal sorumluluk alanını oluşturmaktadır.

Gerger yaylalarında, geçmişin güç koşullarında biçimlenmiş ve kapalı ekonomik yapının etkisiyle uzun zaman yapısını muhafaza edebilmiş olan yaşam biçimini olduğu gibi korumak mümkün görünmemektedir. Nitekim belirtilen yaşam biçiminin zorlukları, şehirlerde daha iyi yaşam koşullarının varlığına olan inanç, hızla bu yaşam şeklinin terkedilmesini beraberinde getirmiş durumdadır.

Gerger ilçesinde yöre dışına göç etme nedenlerinin başında ekonomik nedenler ve hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler gelmektedir. Bütünüyle kırsal bir görünüme sahip olan Gerger ilçesinde yöre halkını burada tutacak ekonomik uğraşı alanları son derece kısıtlı, iyi gelir getirecek seconder ve tersiyer faaliyetler ise neredeyse yok denecek ölçüdedir.

Son derece az, dar ve küçük ölçekteki tarımsal arazilerin yöre halkının geçimini sağlayacak bir gelir getirmekten çok uzak olması, bir sermaye birikiminin sağlanması ve katma değer yaratmasını da oldukça zorlaştırmaktadır.

Yörede hayvancılık faaliyeti konusunda da benzer bir durum söz konusudur. Sadece yaylacı köylerde değil, genel olarak Gerger ilçesinde modern anlamda hayvancılık yapan işletmelerin sayısı yok denecek kadar azdır.

Yaylacılık faaliyetinin ekonomik boyutunda ilk ileri sürülebilecek husus, bu sahaların da köylerle entegre bir şekilde kombine modern hayvancılığın teşvik edilmesidir. Sadece hayvancılık faaliyetinin geliştirmesi değil, aynı zamanda üretilen hayvansal ürünlerin işlenmesi ve paketlenerek tüketim sahalarına taşıması da önemli bir gelir ve geçim sahasını oluşturacaktır.

Yaylacılık faaliyetinde üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise, kısıtlı ölçekte gerçekleştirilmekte olan tarımsal üretimdir. Bu üretimin daha planlı ve amaca yönelik olarak gerçekleştirilmesi halinde önemli bir gelir kalemine dönüşebilmesi mümkündür.

Özellikle kentsel alanlarda büyük rağbet gören ve daha yüksek ücret ödenerek sahip olunmaya çalışılan yöresel ürünler ile doğal koşullarda üretilmiş ürünler yöre ekonomisine belirgin bir katkı yapabilecek potansiyele sahiptir. Bu çerçevede yayla sahalarında veya bu sahalar yakın konumlanmış olan yaylacı köylerde iyi tarım ve organik tarım metotlarının uygulanmasının sağlanması son derece önemlidir.

Gerger yaylalarında geleneksel meskenler olan kıl çadır ve hol'lerin yerini hızla almaya başlayan betonarme konutlar, yaylacılık sahasının mekânsal yeniden organizasyonunda en olumsuz yönlerinden birini oluşturmaktadır. Kuşkusuz oldukça iptidai barınaklar olan çadır veya hol meskenlerde yaşamaya devam edilmesini önermek akla ve gerçeğe uymayacaktır. Ancak yeni yapıların yöresel bir anlam ve kültürü barındırması beklenmelidir.

Hâlihazırda ve yakın gelecekte çok ileri bir düzeye ulaması beklenmemekle birlikte, yörede yayla turizmi gündeme geldiğinde günümüzde inşa edilen meskenlerin herhangi bir katkısının olmayacağı açıktır. Hatta bu çerçevede geleneksel yayla meskenleri olan Kıl çadır ve Hollerin yerini doldurmalarının dahi mümkün olmadığı görülmektedir.

Bu hususta şunlar önerilebilir;

1. Yayla sahasında uygun bazı sahalar konut sahası olarak belirlenmeli ve sadece bu kesimlerde konut yapılmasına izin verilmelidir.
2. Yörede kolaylıkla bulunabilen taş malzemeyle inşa edilecek meskenler estetik bir görünüm sağlayacaktır.
3. Yayla meskenlerinde çok katlı olmaya (3 ve daha fazla katlı) engel olunmalıdır
4. İnşa edilen yayla meskenlerinde bir mimari karakter oluşturulmalı, bu yapılırken meskenlerin yöre gelenek ve göreneklerini yansıtması hedeflenmelidir.

Turizmin ana gerekliliklerini; ulaşım kolaylığı, konaklama imkânları, yeme içme olanakları ve yöre halkın turizm faaliyetine bakışı ve yaklaşımı şeklinde sıralamak mümkündür. Bu gerekliliklerin iyi derecede yerine getirilebildiği sahalarda turizmin gelişmesi daha kolay olmaktadır.

Gerger yaylaları, doğal ortam turizm unsurları açısından önemli bir potansiyel barındırmakla birlikte, beşeri koşulların buna yeteri kadar eşlik edebildiğini ileri sürmek güçtür. Mevcut durumda araştırma sahasında turizmi harekete geçirecek belirgin bir faaliyet olmadığı gibi, bu amaca yönelik herhangi bir planlamanın da var olmadığı görülmektedir. Ulaşım, tanıtım ve temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik tesislerin yokluğu ise yörede doğal akış içinde turizmin gelişmesinin mümkün olmayacağını göstermektedir.

Çalışma sonunda ulaşılan sonuçları şu şekilde maddeler halinde sıralamak mümkündür;

1. Çalışmaya konu olan yaylaların sınırları dahilinde bulunduğu Gerger ilçesi Türkiye ilçeleri içinde gelişmişlik sırası bakımdan en gerilerde yer alan bir ilçe durumundadır.

2. Hernekadar tarihin en eski zamanlarından beri yerleşilen bir saha olsa da, sahip olduğu coğrafi koşullar bu yörenin gelişmesini engelleyecek zorluktadır.

3. Engebeli ve yüksek eğim değerlerine sahip topografya şartları bir yandan geniş tarımsal arazilerin oluşmasına engel olurken, diğer taraftan yöre halkının hayvancılık faaliyetini yürütmesine imkân sağlayacak yayla sahalarını oluşturmaktadır.

4. Kurdek ve Avacık Yaylaları birbirinin devamı niteliğinde olmasına karşın, topografik görünümleri bakımından birbirinden farklılaşmaktadır

5. Avacık yaylası dağlık alanın içinde adeta bir çanak gibi, düz bir topografik karakter gösterirken, Kurdek yaylası eğim değerleri nispeten yüksek olan yamaç sahalarını kapsamaktadır.

6. Belirtilen yayla sahalarından 5 farklı köy yararlanmaktadır. Bu köylerde nüfus azalma yönünde bir değişim süreci içindedir.

7. Gerger yöresinde yaylacılık faaliyeti çok eski tarihlerden beri kesintisiz olarak uygulanmıştır.

8. Ancak uzun tarihsel süreç içinde şekillenmiş olan geleneksel yapı son 20-25 yılda hızla değişmeye başlamıştır..

9. Bu değişim, mekânsal kullanım ve yeniden düzenleme, ekonomik faaliyetlerin niteliği ve yoğunluğu, yaşam tarzının sosyo-kültürel boyutuyla yaşanmaya devam etmektedir.

10. Mekânsal açıdan, sahanın hayvancılık amacıyla mera alanı olarak kullanılmasının yanına yakın dönemlerde önemli ölçüde tarımsal üretim de dahi olmuştur.

11. Mekânın önemli unsurları olan yayla meskenleri bakımından geleneksel meskenler olan kıl çadır ve hollerin yerini betonarme binalar almaya başlamıştır.

12. Temel ekonomik faaliyetlerden hayvancılık gün geçtikçe gerilemektedir.

13. Bu faaliyetin azalmasına karşılık tarımsal üretim alanları sahasını genişletme eğilimindedir.

14. Geleneksel faaliyetlerin gerilemesiyle, bu faaliyetlere göre biçimlenmiş olan gelenekler de hızla ortadan kalkmaktadır.

15. Yörenin genel itibariyle ekonomik açıdan tatmin edici şartlar sağlamaması, ilçe dışına göçü tetiklemeye devam etmektedir.

16. Hâlihazırda yaşanan tüm olumsuzluklara karşın, genel olarak Gerger yöresi özelde ise yayla sahaları önemli potansiyelleri bünyesinde barındırmaktadır.

17. Saha, sahip olduğu, modern hayvancılık, organik tarım, kırsal turizm potansiyellerini harekete geçirecek maharetli elleri beklemektedir.

Teşekkür: ***Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası:2523.***

KAYNAKÇA

Alagöz, C. A. (1938). *Anadolu'da Yaylacılık*. Ankara: CHP Konferansları Serisi No: 1.

Aydınözü, D. ve Solmaz, F. (2003). Doğu Karadeniz Bölümü Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Giresun Kümbet Yaylası. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (3), 55-69.

Bakırcı, M. (2013). Effects of Tourism on Functional Diversification of Rural Settlements: The Case of Ayder Yaylasi (North-Eastern Turkey). In D.C. Kim, A.M. Firmino & Y. Ichikawa (Eds). *Globalization and New Challenges of Agricultural and Rural Systems* (pp. 45-58). Nagoya, Japan

Bakırcı, M. (1999). Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların Pazar Yeri Fonksiyonları. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 7, 375-385.

Bakırcı, M. (2011). Kırsal Yerleşmelerde Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesinde Turizmin Etkisi; Yaylalar Köyü Örneği (Yusufeli/Artvin). *Türk Coğrafya Dergisi*, 57, 71-85.

Bakırcı, M. (2017). *Gerger Yöresi Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Bakırcı, M.(2016). Avacık Yaylası (Gerger/Adıyaman) Örneğinde Değişen Sosyo-Ekonomik Şartların Mesken Farklılaşmasına Etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 67, 51-59.

Bekdemir, Ü. ve Özdemir, Ü. (2002). Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Bektaş Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7(7), 9-35.

Çetin, B. (2012). Alan Yaylasındaki (Kırıkhan-Hatay) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27), 129-150.

Doğanay, H. ve Coşkun, O. (2013). Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 1-30.

Doğanay, H. ve Zaman, S. (2004). Oba-Yayla Yerleşmelerine Tipik İki Örnek: Çambaşı ve Turnalık Obaları (Ordu İli). *Türk Coğrafya Dergisi*, 43,1-30.

Doğanay, S. (2011). Doğu Karadeniz'de Yayla Merkezlerine Yeni Bir Örnek: Taşköprü Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 223-240.

Emiroğlu, M. (1977). *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*.) Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını.

Gerger Kaymakamlığı, (2013). http://gerger.gov.tr/detay.asp?see=156. Son erişim: 26.09.2013.

Gerger Kaymakamlığı, (2016). https://www.facebook.com/Gerger-Kaymakam/?tab= album &albumid=613376055353971. Son erişim:08.08.2016.

Güner, İ. ve Ertürk, M. (2005). Fethiye'de Yaylalar ve Yaylacılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(14), 141-178.

Gürbüz, M. (1999). Dibek Dağları'nda (Göksun) Kar Suyuna Bağlı Olarak Yapılan Yaylacılık. *Türk Coğrafya Dergisi*, 34, 661-677.

İTO, (1997). *Karadeniz Bölgesinde Yayla Turizminin Geliştirilmesi, Bölgesel Gelişme ve Çevreyle Uyumlu Yapılaşma*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

Leidenfrost, K. ve Pasher, O. (1969). *Yaylacılık.* (Çev. M. Dündar ve H. Canver). Ankara: Ormancılık Araştırmaları Enstitüsü Yayını.

Megamod, (2016), http://www.panoramio.com/photo/34552712. Son erişim: 03.08.2016

Özdemir, Ü. ve Çelikoğlu, Ş.(2014). Batı Karadeniz'de Rekreasyonel Açıdan Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32). 79-100.

Öztürk, S. (2008). *Osmanlı Döneminde Adıyaman'ın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri. Medeniyetler*. Kavşağı Adıyaman Sempozyumu Kitabı. İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yayını.

Somuncu, M., Çabuk, Kaya. N., Akpınar, N., Kurum, E., Özelçi Eceral, T. (2012). *Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.

Somuncu, M. (1994). Rize Ayder Yaylasında Turizm. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3, 256-273.

Sözer, A. N. (1972). *Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayını.

Taştemir, M. (1999). *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Tunçdilek, N. (1964). Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık. *İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. 14, 15-28.

Tunçel, H., Gürgen G., Çiçek, İ., Doğu, A.F. 2004). Doğu Karadeniz Dağları'nda Yaylacılık, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 49-66.

Yürüdür, E. (2006). Yakın Mesafeli Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Yaylacık Dağı'nda (Tokat) Yaylacılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(16), 247-272.

Zaman, M. (2000). Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6(3), 221-244.

Zaman, M. (2001). Geleneksel Yayla Şenliklerinin Doğu Karadeniz Yayla Turizminin Geliştirilmesindeki Rolü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7(6), 188-214.

Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayını.

YAYLALARDAKİ TURİZM VE REKREASYON FAALİYETLERİNE YÖNELİK YEREL HALKIN BAKIŞ AÇISININ DEĞERLENDİRİLMESİ: GİRESUN KENTİ ÖRNEĞİ

EVALUATION OF LOCAL PEOPLE'S PERSPECTIVE FOR TOURISM AND RECREATION ACTIVITIES IN THE HIGHLANDS: GİRESUN CITY EXAMPLE

İbrahim SEZER[*]*, Ünsal BEKDEMİR*[**]

Öz

Yaylalar, son yıllarda klasik yaylacılık faaliyetlerinin yanı sıra turizm ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik kullanımlara da ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle yaylaların bulunduğu illerde yaşayan yerel halk da turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım göstermektedir. Bu durum bu faaliyetlerin gelişmesinde, yaylaların doğal, beşeri ve ekonomik durumundaki meydana gelen değişimlerde, yayla ortamlarının şekillenmesinde önemli etkiler yapabilmektedir. Bu bağlamda özellikle yaylaların bulunduğu bölgelerde yaşayan ve ev sahibi toplum olarak niteleyeceğimiz yerel halkın yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarının ortaya çıkarılması da önemli hale gelmektedir.

Giresun ili, yaylalar bakımından oldukça zengin bir il olarak, yayla turizminin ülkemizdeki gelişme gösterebileceği, potansiyeli yüksek illerden birisidir. Giresun Kenti ve yakın çevresinde yaşayan insanlar da yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine katılım göstermektedirler. Bu çalışmada, Giresun kentinde yaşayan insanların, yaylardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, bu faaliyetlere yönelik bakış açılarının tespit edilmesine gayret edilmiştir. Çalışmamızda Giresun il merkezinde yaşayan basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş 370 kişiye 2019 yılı bahar ve yaz döneminde yüz yüze anket uygulanmıştır. Anketimiz SPSS 17.0 programıyla analiz edilmiştir. Anket çalışmamızda elde ettiğimiz verilere göre; Giresun kentinde yaşayan halkın yaylaları en çok yaz mevsiminde tercih ettikleri, üç ve daha fazla kez ziyaret ettikleri, aile, akraba ve arkadaş gruplarıyla yaylaları gezdikleri, yaylalarda bir gün ve daha az sürelerde kaldıkları, yaylalara yapılan ziyaretten tatminkâr oldukları, piknik yapma, temiz hava ve suyundan istifade etme gibi amaçlarla yaylalardan yararlandıkları, ulaşım, konaklama, güvenlik, tanıtım gibi hususlarda bazı sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Kent halkının bu görüşlerinin ildeki yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerinin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesine katkılar yapmasını temenni ediyoruz.

[*] Doç.Dr. Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, E mail: ibrahimsezer@mynet.com
[**] Prof. Dr. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü E mail: unsal.bekdemir@giresun.edu.tr

Anahtar sözcükler: Halk, bakış açısı, turizm.

Abstract

In recent years, highlands are also home to classical highland activities as well as for tourism and recreation activities. Local residents, especially in the provinces where the highlands are located, also participate in tourism and recreation activities. With regards to development of these activities and natural, humanities and economic situation of the highlands, there are significant effects in shaping the highland environments. In this context, the emergence of attitudes and behaviors towards the highland tourism and recreation activities of local people, which we will characterized as the host community in the regions of the highlands, are also becoming important.

Giresun province being a very rich city in terms of highlands is one of the potential highest cities where highland tourism in our country can show improvement. People living in Giresun city and its vicinity also participate in highland tourism and recreation activities. In this study, it was endeavored to determine the perspectives of the people living in Giresun City, their participation in tourism and recreation activities in the springs, and their views on these activities. In our study, a face-to-face questionnaire was applied in the spring and summer period of 2019 to 370 people determined by simple random method living in the center of Giresun. Our survey was analyzed with SPSS 17.0 program. According to the data we obtained in our survey study; The living in the city of Giresun most preferred highlands during the summer season, made three and more times visits with family, relatives and groups of friends to highlands, spent a day in the highland and fewer time and it is understood that they are satisfied from the visit, that they benefit from the highland for the purpose of making picnics, fresh air and water, and encountering some problems such as transportation, accommodation, security and publicity. We wish that these views of the townspeople make contributions to the sustainable development of highland tourism and recreation activities in the city.

Key words: People, point of view, tourism.

Giriş

Ülkemizde başta Doğu Karadeniz dağları olmak üzere Kuzey Anadolu Dağları, Toroslar, Doğu Anadolu'daki dağlık alanlar gibi birçok dağlık bölgede yaylalara rastlanmaktadır. Yaylalar, kadim kültürümüzün en değerli miraslarından biri olan yaylacılık kültürünün en güzel yansımalarının ve somutlaşmış örneklerinin görüldüğü yerlerdir. Yüzyıllardır devam edegelen bu nadide kültür mirası ve bu mirasın ortaya çıktığı yaylalar, zaman içerisinde bazı değişimler geçirmiştir. Uzun yıllardır hayvancılık temelli yapılan klasik yaylacılık faaliyetlerine son dönemlerde turizm ve rekreasyonel faaliyetler de dahil olmakta ve yaylalar bu amaçla giden çok sayıda ziyaretçiye mekan olmaktadır.

Özgüç (2017)'ün de vurguladığı gibi yer şekilleri açısından turistik aktiviteler için en çok tercih edilenler, dağlardır (Özgüç, 2017, s.65). Bu bağlamda dağlık alanlarda bulunan yaylalar da insanlar için cazip özellikleri barındırmaktadır. Yaylaların sakin ve sessiz doğal ortamı, temiz ve şifa kaynağı havası ve suyu, yaylaların kendilerine has kültürel dokuları, turizm ve rekreasyonel faaliyetler için önemli bir çekim gücü oluşturmaktadır. Yayla turizminde asıl çekici etmen, sıcaklığın fazla olduğu aşağı seviyelerden, ılıman değerlere doğru

kaçış olanağıdır. Dağlık alanlarda orta yükseklikteki yaylalar, konaklama için kullanılırken, 2000 m'nin üstündeki yaylaların insan sağlığı bakımından rekreasyonel faaliyetler için sadece günübirlik kullanılması daha uygundur (Doğaner, 2001, s. 203).

Giresun ilinin de bulunduğu Doğu Karadeniz bölümü, yaylacılık ve yayla turizmi ile rekreasyonel faaliyetler için değerlendirilecek düzeyde potansiyele sahiptir. Bu bölümün kıyı kesimindeki yaylalardan yayla turizmi, dağ turizmi, doğa yürüyüşü, yaban hayatı ve kuş gözlemciliği, av turizmi, kano-rafting, dağcılık vb amaçlarla istifade edilmektedir. Hatta bu oldukça uzun bir süreden beri bu bölgedeki yaylalardan, sayfiye amaçlı olarak yöre insanının yararlandığı bilinmektedir (Zaman, 2010, s.209). Ülkemizde yayla turizmi denince ilk akla gelen yerlere sahip olan bu bölge, ülkemizde en çok sayıda yayla turizmi merkezine sahip olan ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde yayla koridoru olarak isimlendirilmiş, yeşil yolculuk projesinin de uygulama sahasıdır (https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html; https://www.dokap.gov.tr/projeler/yesil-yol-projesi/1/Detay; Anonim, 2007).

Giresun ili de yaylalar bakımından oldukça zengin bir ilimizdir. Doğal ve kültürel çekicilikleriyle Giresun yaylaları turistik açıdan da oldukça yüksek düzeyli bir potansiyele sahiptir (Bekdemir ve Sezer, 2016, s. 254). İlde Kümbet, Bektaş ve Kulakkaya (Yavuzkemal) yaylaları gibi yayla turizm merkezleri bulunmaktadır (https://yigm.ktb.gov.tr/ TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html). Giresun ilinde bulunan başta yayla turizm merkezleri olmak üzere yaylalar, son dönemde sahil kesimlerinde yaşayan, sıcak ve nemli ortamdan bunalan, serin ve temiz yayla ortamlarına kaçmak isteyenlerin çoğunlukla günübirlik olarak gerçekleşen ziyaretlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Çalışma sahası olarak seçtiğimiz ve anketimizin evrenini oluşturan Giresun kenti, Karadeniz kıyısında kurulmuş bir orta büyüklükte kenttir (Harita 1). Giresun ili içerisindeki en büyük ve en önemli kent yerleşmesini oluşturan Giresun kenti, başlangıçta Aksu ve Batlama vadileri arasında denize doğru uzanan bir yarımada üzerinde kurulmuş ve zaman içerisinde doğu batı yönünde genişlemiştir (Bekdemir, 2000, s. I). Günümüzde de sahile paralel ve çizgisel bir şekilde bu genişleme devam etmektedir. Kent, 28 mahalleden ibaret olup, TÜİK verilerine göre, kentin nüfusu 2019 yılı itibariyle 113 761 kişi olarak tespit edilmiştir (http://tuik.gov.tr). Kentin ekonomisinde fındık tarımının önemi büyüktür. Kentte bir kısmının turizm ve rekreasyon faaliyetleri için de değerlendirilebilecek mekanlar olarak Giresun Kalesi, Giresun Adası, Zeytinlik Mahallesi ile tarihi yapılar dikkati çekmektedir. Giresun kentinde yaşayan insanların ildeki yayla ortamlarıyla dikkate değer etkileşimi ve bağlantısı söz konusudur. Kent insanının dinlenme, eğlenme ve tazelenme alanları olarak en fazla yararlandıkları alanlardan önemli bir bölümünü de yaylalar oluşturmaktadır. Çalışmanın ana temasını da Giresun kentinde yaşayan bu insanların ildeki yayla ortamlarında gerçekleştirilen yaylacılık, yayla turizmi ve rekreasyon aktivitelerine yönelik bakış açılarının değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Metodu

Turistik çekicilikleri içerisinde en çok dikkat çeken unsurların yaylalar olduğu ve yaylalar ili olarak ifade edebileceğimiz Giresun ili, yayla turizminin ülkemizdeki gelişme gösterebileceği, potansiyeli yüksek illerdendir. İldeki yaylalar hem il dışından hem il içerisinden gelenlere ev sahipliği yapmaktadır.

Giresun Kenti ve yakın çevresinde yaşayan insanlar da ildeki yaylalara büyük ilgi göstermekte, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine de yoğun katılım göstermektedirler.

Giresun ilinde başta yayla turizm merkezleri olmak üzere yaylalara turizm, rekreasyon ve klasik yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere giden, yaylaları sıklıkla kullananlar içerisinde Giresun kentinde yaşayanlar önemli düzeydedir. Özellikle hafta sonu ve tatillerde Giresun kentinde yaşayanlar, yaylaların cezbedici ortamlarına gidip, bedensel, zihinsel ve ruhsal yönden tazelenme, canlanma, eğlenme ve piknik yapma olanağını değerlendirmektedirler.

Bu çalışmada, Giresun kentinde yaşayan insanların, yaylardaki yaylacılık, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları ile bu faaliyetlere yönelik bakış açılarının tespit edilmesine gayret edilmiştir. Çalışmamızda Giresun il merkezinde yaşayan basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş 370 kişiye 2019 yılı bahar ve yaz döneminde yüz yüze anket uygulanmıştır. Anketimiz SPSS 17.0 programıyla analiz edilmiştir.

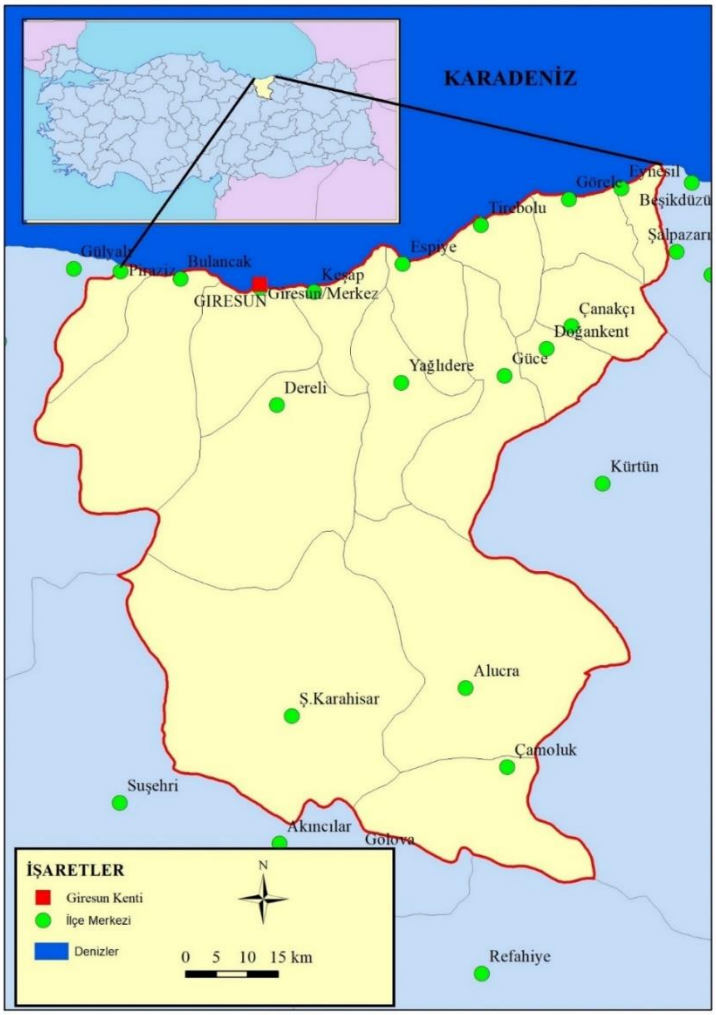

Harita 1. *Giresun Kentinin Lokasyonu.*

Anketimiz 4 bölüm ve 49 sorudan ibarettir. İlk bölümde katılımcıların demografik ve kişisel bilgilerinin belirlenmesine dair 7 soru sorulmuştur. İkinci bölümde katılımcıların ülkemiz ve Giresun ilindeki yaylalarla ilgili bilgi durumları, yayları kullanma durumları, yaylalardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, yaylalara çıkış amaçları ile yaylaların geleceği vb konularda sorular yöneltilmiştir. Bunlardan 13 tanesi çoktan seçmeli, 2 tanesi açık uçlu, 7 tanesi üç likertli olmak üzere 22 soru şeklindedir. Üçüncü bölümde katılımcıların Giresun ilindeki yayla ortamlarının bazı özellikleriyle ilgili beğeni durumlarını ölçen birleştirilmiş çoktan seçmeli 17 soru yer almaktadır. Son bölümde ise Giresun ilindeki

yaylalar ve yayla turizmiyle ilgili olarak katılımcıların dikkatini çeken ve karşılaştıkları sorunların ve bunlara yönelik sundukları önerilerin tespit edilmesine dair 2 açık uçlu soru bulunmaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmamızın bu bölümünde Giresun il merkezinde yaşayan basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş 370 kişiye 2019 yılı bahar ve yaz döneminde uygulanan yüz yüze anketten elde ettiğimiz bulgular irdelenecektir. Anketimizin ilk bölümünde katılımcıların demografik ve kişisel bilgilerinin belirlenmesine dair 7 soru sorulmuştur. İlk olarak cinsiyetiniz nedir? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların % 50,1'inin erkek, % 49,9'unun kadın olduğu görülmektedir. İkinci olarak yaşınız kaç? sorusuna verilen cevaplardan katılımcıların % 28,2'sinin 18-24 yaş, % 30,7'sinin 25-34 yaş, % 23,6'sının 35-44 yaş, % 11,5'inin 45-54 yaş, % 6'sının 55 ve üzeri yaşlarda olduğu belirlenmiştir. Üçüncü olarak katılımcıların % 49,9'unun Giresun Merkez'de, % 15,1'inin Giresun ilçelerinde, % 0,3'ünün Giresun ilinin köylerinde ve % 34,8'inin ise il dışında doğduğu anlaşılmaktadır. Dördüncü olarak katılımcıların % 31'inin 0-1500 TL, % 50,4'ünün 1501-3000 TL, % 12,9'unun 3001-4500 TL, % 5,5'inin 4501-6000 TL ve % 0,3'ünün 6001 TL ve üzerinde gelire sahip oldukları tespit edilmiştir. Beşinci olarak katılımcıların % 51,2'sinin evli, % 48,8'inin bekar olduğu belirlenmiştir. Altıncı olarak katılımcıların % 4,1'inin 1 yıl ve daha az, % 19,7'sinin 2-4 yıl, % 4,7'sinin 5-7 yıl, % 5,8'inin 8-10 yıl ve % 65,8'inin 11 yıl ve üzerinde il merkezinde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

İkinci bölümde katılımcılara ülkemiz ve Giresun ilindeki yaylalarla ilgili bilgi durumları, yayları kullanma durumları, yaylalardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, yaylalara çıkış amaçları ile yaylaların geleceği vb konularda sorular yöneltilmiştir. Bunlardan 13 tanesi çoktan seçmeli, 2 tanesi açık uçlu, 7 tanesi üç likertli olmak üzere 22 soru şeklinde dağılım göstermiştir. İlk olarak "yayla deyince aklınıza ne gelmektedir?" sorusuna katılımcıların % 23,5'i havası ve suyu sağlıklı yer, % 20,9'u yazın çıkılan yer, % 19,8'i hayvan otlatılan yer, % 19,7'si rekreasyon ve piknik yapılan yer, % 15,8'i yüksekte kalan otlak sahaları şeklinde cevaplarını vermişlerdir. İkinci olarak "Giresun il dışında herhangi bir yaylayı ziyaret ettiniz mi?" sorusunu katılımcıların % 57,3'ü evet, % 40,5'i hayır ve % 2,2'si fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Üçüncü olarak "Giresun ili dışında hangi yaylaları ziyaret ettiniz?" şeklindeki açık uçlu soruda katılımcılar, Ayder, Çambaşı, Perşembe, Kadıralak, Kadırga, Kayabaşı, Pokut, Eğriçimen, Sultan Murat, Tekir, Elmalı, Korgan, Kafkasör, Hıdırnebi, Anzer, Abdullah, Zigana yaylaları gibi Ordu, Trabzon, Artvin illeri gibi yakın çevredeki illerin yaylaları ile Mersin, Kayseri, Sivas, Kastamonu, Isparta vb illerin yaylalarını ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Dördüncü olarak "Giresun ilinde herhangi bir yaylayı ziyaret ettiniz mi?" sorusunu katılımcıların % 88,8'i evet, % 10,7'si hayır ve % 0,5'i fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. Beşinci olarak "Giresun ilinde hangi yaylaları ziyaret ettiniz?" şeklindeki açık uçlu soruda katılımcıların % 37,1'i Kümbet Yaylası, % 27,3'ü Kulakkaya Yaylası, % 24,2'si Bektaş Yaylası, % 3,7'si Sis Dağı Yaylası, % 3,3'ü Paşakonağı Yaylası, % 1,6'sı Gölyanı Yaylası ve % 2,6'sı diğer yaylaları (Karagöl, Ağaçbaşı, Kazıkbeli, Çakrak vb.) ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Altıncı olarak "Sizce Giresun ilindeki en tanınmış yayla hangisidir?" sorusuna katılımcıların % 69,3'ü Kümbet Yaylası, % 16,7'si Kulakkaya Yaylası, % 9,3'ü Bektaş Yaylası, % 1,6'sı Gölyanı Yaylası, % 1,6'sı Sis Dağı Yaylası ve % 1,4'ü Paşakonağı Yaylası şeklinde cevap vermişlerdir.

Yedinci olarak "Giresun ilindeki yaylaları ziyaret etme sıklığınız hangi düzeydedir?" sorusunda katılımcıların % 60'ı üç kez ve daha fazla gittiğini, % 17,3'ü iki kez gittiğini, % 15,1'i bir kez gittiğini ve % 7,7'si hiç gitmediğini belirtmişlerdir. Sekizinci olarak "Yaylaları daha çok yılın hangi döneminde ziyaret edersiniz?" sorusunda katılımcıların % 64'ü yaz mevsiminde, % 15,7'si yılın herhangi bir döneminde, % 12,4'ü ilkbahar mevsiminde, % 4,7'si kış mevsiminde ve % 3,3'ü sonbahar mevsiminde ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Dokuzuncu olarak "Yaylaları daha çok kiminle ziyaret edersiniz?" sorusunu katılımcıların % 61,7'si ailemle ve akrabalarımla, % 32,5'i arkadaşlarımla, % 4,1'i yalnız ve % 1,7'si turlarla şeklinde cevaplamışlardır. Onuncu olarak "Yaylalara çıktığınızda ne kadar vakit geçirirsiniz?" sorusunu katılımcıların % 36'sı yarım gün, % 26,4'ü bir gün, % 17,6'sı 2-4 saat, % 9,6'sı 1 günden fazla, % 5,2'si 1-2 saat ve % 5,2'si konaklama yaparım şeklinde cevaplamışlardır. On birinci olarak "Yaylalara çıkarken daha çok hangi tür aracı kullanırsınız?" sorusuna katılımcıların % 71,9'u kendi aracımla, % 12,7'si tur aracıyla, % 7,7'si kiralık araçla, % 2,8'i kamu taşıtıyla ve % 5'i diğer araçlarla şeklinde cevap vermişlerdir. On ikinci olarak "Haftanın daha çok hangi günlerinde yaylalara gidersiniz?" sorusuna katılımcıların % 69,6'sı hafta sonu, % 28,5'i haftanın herhangi günü ve % 1,9'u hafta içi şeklinde cevap vermişlerdir. On üçüncü olarak "Genellikle günün hangi saatlerinde yaylalara gidersiniz?" sorusunda katılımcıların % 47,1'i öğleden önce, % 31,8'i öğleden sonra, % 18,6'sı günün herhangi bir saatinde ve % 2,5'i akşam vaktinde yaylalara gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. On dördüncü olarak "Yaylalara gitme sıklığınız nasıl?" sorusuna katılımcıların % 43,7'si yılda birkaç kere, % 17,9'u ayda bir kere, % 14,6'sı yılda bir kere, % 11,5'i ayda birkaç kere, % 6,3'ü haftada bir kere ve % 6'sı haftada birkaç kere şeklinde cevap vermişlerdir.

On beşinci olarak "Yaylalara gitmeden önce, onlarla ilgili bilgi topladınız mı?" sorusunu katılımcıların % 62,7'si hayır, % 30,7'si evet ve % 6,6'sı fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. On altıncı olarak "Yaylalara yaptığınız ziyaretlerden genel olarak tatmin düzeyiniz nasıl?" sorusuna katılımcıların % 43,3'ü tatminkar, % 23'ü çok tatminkar, % 27,1'i kısmen tatminkar, % 3'ü hiç tatminkar değil, % 1,9'u kısmen tatminkar değil, % 1,6'sı tatminkar değil şeklinde cevap vermişlerdir. On yedinci olarak "Sizce Giresun ilinde yaylalara ve yayla turizmine yeterince önem veriliyor mu?" sorusunu katılımcıların % 67,7'si hayır, % 22,2'si evet ve % 10,1'i fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. On sekizinci olarak "Sizce Giresun ilinde yayla turizminin gelişmesi için yapılan yatırımlar yeterli mi?" sorusunu katılımcıların % 80'i hayır, % 8,2'si evet ve % 11,8'i fikrim yok şeklinde cevaplamışlardır. On dokuzuncu olarak "Sizce Giresun ili yayla turizmi bakımından gelecek için umut veriyor mu?" sorusuna katılımcıların % 60,5'i evet, % 26,6'sı hayır ve % 12,9'u fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. Yirminci olarak "Giresun ilinde yaylaların turizme açılmasını ve daha fazla yerli ve yabancı turistin gelmesini destekliyor musunuz?" sorusuna katılımcıların % 82,7'si evet, % 9,3'ü hayır ve % 7,9'u fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir.

Yirmi birinci olarak "Yaylalara çıkış amacınız nedir?" sorusunda katılımcıların % 26,1'i piknik yapmak için, % 24,8'i temiz hava ve suyundan istifade etmek için, % 13,7'si yayla kültürünü gözlemlemek için, % 13'ü festivale katılmak için, % 13'ü yayladaki yöresel yiyecek ve içecekleri tatmak için ve % 9,3'ü hayvancılık faaliyetleri için yaylalara gittiklerini ifade etmişlerdir. Yirmi ikinci olarak "Yaylalarda daha çok hangi aktiviteleri yaparsınız?" sorusunu katılımcıların % 27,4'ü piknik yapmak, 18,7'si fotoğraf çekme, % 12,1'i yayladaki yöresel yiyecek ve içecekleri tatmak, % 10,4'ü tarihi ve kültürel mekanları ziyaret etmek, % 8,5'i

alışveriş ve eğlence, % 8,4'ü doğa yürüyüşü, % 8,3'ü macera ve aksiyonlu aktiviteler, % 6'sı hayvancılık faaliyetleri olarak cevaplamışlardır.

Anketimizin üçüncü bölümünde katılımcıları Giresun ilindeki yayla ortamlarının bazı özellikleriyle ilgili beğeni durumlarını ölçen birleştirilmiş çoktan seçmeli 17 soru yer almaktadır. İlk olarak yemekler ve içeceklerin kalitesi ve lezzeti konusunda katılımcıların % 65'i iyi % 24,2'si orta ve % 10,8'i kötü şeklinde cevap vermişlerdir. İkinci olarak ulaşım konusunda katılımcıların % 40,6'sı iyi, % 36,9'u orta ve 22,5'i kötü şeklinde cevaplamışlardır. Üçüncü olarak etkinlikler konusunda katılımcıların % 36,7'si iyi, % 42,2'si orta ve % 21,1'i kötü şeklinde cevaplamışlardır. Dördüncü olarak bilgilendirme ve tanıtım konusunda katılımcıların % 27,5'i iyi, % 36,9'u orta ve % 35,6'sı kötü olarak cevaplamışlardır. Beşinci olarak yayla insanın yaklaşımı konusunda katılımcıların % 69,4'ü iyi, % 23,9'u orta ve % 6,7'si kötü şeklinde cevap vermişlerdir. Altıncı olarak piknik yapanların yaklaşımı konusunda katılımcıların % 66,7'si iyi, % 23,3'ü orta ve % 10'u kötü şeklinde yanıtlamışlardır. Yedinci olarak yöresel ve kültürel doku konusunda katılımcıların % 70,6'sı iyi, % 21,4'ü orta ve % 8,1'i kötü şeklinde cevaplamışlardır. Sekizinci olarak doğal güzellikler konusunda katılımcıların % 88,3'ü iyi, % 10,6'sı orta ve 1,1'i kötü olarak cevap vermişlerdir.

Dokuzuncu olarak temizlik ve hijyen konusunda katılımcıların % 49,7'si iyi, % 29,4'ü orta ve % 20,8'i kötü olarak cevap vermişlerdir. Onuncu olarak ürün ve hizmetlerin fiyatı konusunda katılımcıların % 29,4'ü iyi, % 46,1'i orta ve % 24,4'ü kötü olarak cevap vermişlerdir. On birinci olarak hizmet kalitesi konusunda katılımcıların % 38,9'u iyi, % 43,3'ü orta ve % 17,8'i kötü olarak cevaplamışlardır. On ikinci olarak havası ve suyu konusunda katılımcıların % 90,8'i iyi, % 6,9'u orta ve % 2,2'si kötü olarak cevaplamışlardır. On üçüncü olarak doğallığı ve özgünlüğü konusunda katılımcıların % 89,7'si iyi, % 6,7'si orta ve % 3,6'sı kötü olarak cevaplamışlardır. On dördüncü olarak yaylanın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda katılımcıların % 46,1'i iyi, % 32,5'i orta ve % 21,4'ü kötü olarak cevaplamışlardır. On beşinci olarak sakinlik ve sessizlik konusunda katılımcıların % 80'i iyi, % 13,3'ü orta ve % 6,7'si kötü olarak cevaplamışlardır. On altıncı olarak piknik alanları konusunda katılımcıların % 61,7'si iyi, % 25'i orta ve % 13,3'ü kötü olarak cevaplamışlardır. On yedinci olarak güvenlik konusuna katılımcıların % 40'ı iyi, % 35,6'sı orta ve % 24,4'ü kötü olarak yanıt vermişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Doğu Karadeniz bölümünde yer alan birçok ilde olduğu gibi Giresun ilinde de en önemli doğal güzelliklerin başında yaylalar gelmektedir. İlde özellikle yayla turizm merkezi olarak ilan edilmiş Kümbet, Bektaş, Kulakkaya yaylaları, gerek Giresun ili içerisinden gerekse çevre illerden gelen ziyaretçilerin ilgisine mazhar olmaktadır. Bu bağlamda özellikle ildeki yaylalar son yıllarda Doğu Karadeniz'de canlanma gösteren alternatif turizm türlerinden biri olan yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine ev sahipliği yapmaktadır. Giresun kentindekiler gibi ilin sahil kesimlerinde yaşayanlar, yaz mevsiminde piknik yapmak, eğlenmek, dinlenmek, yaylaların sakin ve sessiz ortamından, temiz hava ve suyundan istifade etmek için hafta sonları ve tatillerde genellikle günübirlik olarak yaylalara çıkmaktadır. Yaylalarla yoğun bir şekilde etkileşim halinde olan ve yaylalardaki ortam hakkında az çok fikir sahibi olan bu insanların yaylalar, yaylacılık, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerinin durumu hakkındaki bakış açılarının, yaylaların sürdürülebilir bir şekilde korunması ve turizme kazandırılmasında, yaylalarla ilgili yapılacak planlamalarda dikkate alınmasının yararlı olacağı kanısındayız. Kent

halkının yaylalarla ilgili görüş ve düşüncelerinin yer aldığı bu çalışmada, Giresun kentinde yaşayan insanların yaylacılık, yayla turizmi ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik bakış açılarının anket sorularıyla belirlenmesine ve değerlendirilmesine gayret edilmiştir. Çalışmamızda elde edilen sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

Anketimizin ilk bölümünde katılımcıların kişisel ve demografik bilgileri incelenmiştir. Bu kapsamda anketimize katılanlar içerisinde erkeklerin çok az bir farkla daha fazla olduğu, 18-44 yaş aralığındakilerin daha fazla olduğu, yarısına yakının Giresun Merkez'de doğduğu, yarısından fazlasının aylık 1500-3000 TL gelire sahip olduğu, çok az bir farkla evlilerin daha fazla olduğu, yarısından fazlasının 11 yıl ve üzerinde Giresun Merkez'de ikamet etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci bölümde katılımcılara ülkemiz ve Giresun ilindeki yaylalarla ilgili bilgi durumları, yayları kullanma durumları, yaylalardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılım durumları, yaylalara çıkış amaçları ile yaylaların geleceği vb. konularda sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların yayla kavramını havası ve suyu sağlıklı, yazın çıkılan, hayvan otlatılan ve piknik yapılan yer olarak algıladıkları, katılımcıların yarısından fazlasının Giresun il dışında herhangi bir yaylayı ziyaret ettiklerini, özellikle Ayder Yaylası gibi çevre illerdeki yaylaları ziyaret ettikleri, katılımcıların büyük çoğunluğunun Giresun ilinde bir yaylayı ziyaret ettiği, katılımcıların en fazla ziyaret edilen yaylaların Kümbet, Bektaş ve Kulakkaya yaylaları olduğu, yaylaların katılımcılar tarafından sıklıkla ziyaret edildiği, katılımcıların yarısından fazlasının üç ve daha çok kez yaylalara gittiği, katılımcıların yarısından fazlasının yaz mevsiminde yaylalara gittiği, katılımcıların yarısından fazlasının aile ve akrabalarıyla yaylalara gittiği, yaylalarda yarım ve bir gün süreyle vakit geçirildiği, katılımcıların büyük çoğunluğunun kendi aracıyla yaylalara gittikleri, katılımcıların çoğunlukla hafta sonu, öğleden önce yaylalara gittikleri, katılımcıların yarısına yakınının yılda birkaç kere yaylaları ziyaret ettikleri, katılımcıların yarısından fazlasının yaylalara gitmeden önce bilgi toplamayı gerek görmedikleri, genellikle yaylalara yaptıkları gezilerden tatminkar oldukları, katılımcıların yarısından fazlasının Giresun ilinde yaylalara ve yayla turizmine yeterince önem verilmediği algısına sahip oldukları, katılımcıların büyük çoğunluğunun Giresun ilinde yayla turizminin gelişmesi için yapılan yatırımların yeterli olmadığı algısına sahip oldukları, katılımcıların büyük çoğunluğunun Giresun ilinde yaylaların turizme açılmasını ve daha fazla yerli ve yabancı turistin gelmesini istedikleri, katılımcıların yaylalara genellikle piknik yapmak, temiz ve hava suyundan istifade etmek amacıyla gittikleri ve piknik yapma, fotoğraf çekme, yayladaki yöresel yiyecek ve içecekleri tatma gibi aktiviteler yaptıkları anlaşılmaktadır.

Anketimizin üçüncü bölümünde katılımcılara Giresun ilindeki yayla ortamlarının bazı özellikleriyle ilgili beğeni durumlarını ölçen birleştirilmiş çoktan seçmeli sorular yöneltilmiştir. Anketimize katılanların yemeklerin lezzeti ve kalitesi, yayla insanının yaklaşımı, piknik yapanların yaklaşımı, yöresel ve kültürel doku, doğal güzellikler, yaylaların havası ve suyu, yaylaların doğallığı ve özgünlüğü, sakinliği ve sessizliği, piknik alanları konularında beğeni durumlarının arttığı görülmektedir. Buna karşın ulaşım, etkinlikler, bilgilendirme ve tanıtım, temizlik ve hijyen, fiyat, hizmet kalitesi, yaylanın korunması ve sürdürülebilirliği ve güvenlik konularında katılımcıların beğeni durumlarının azaldığı görülmektedir.

Anketimizin son bölümünde Giresun ilindeki yaylalar ve yayla turizmiyle ilgili olarak katılımcıların dikkatini çeken sorunların ve bunlara yönelik önerilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların en çok dikkatini çeken ve sorun olarak ifade ettikleri hususlar; yaylaların doğallığının bozulmakta olması, ulaşım sorunu, hizmet kalitesinin zayıf

olması, temizlik ve hijyenin yetersiz olması, yaylalara yeterince önem ve özenin gösterilmemesi, tanıtım eksikliği, piknik ve kamp alanlarının yetersizliği, fiyatların yüksek olması, otopark sorunu, yatırım eksikliği, güvenliğin yetersiz olması, konaklama tesislerinin yetersiz olması, etkinlikler az ve yetersiz olması, wc, çeşme vb. zorunlu ihtiyaçların karşılanabileceği altyapı unsurların yetersiz olması vb.

Yukarıda katılımcıların ifade ettiği ve bizim de daha önceki Giresun ilindeki yayla araştırmalarında tespit etme olanağı bulduğumuz sorunları; hizmet kalitesinin yetersiz olması, ulaşım sorunu, piknik alanlarının yetersiz olması, tanıtım ve pazarlama konusundaki yetersizlikler, yayla halkının ve esnafın bilinçsizliği, yaylaların dokusunun bozulması ile piknik yapanların etrafa gelişigüzel bir şekilde bıraktıkları çöplerin oluşturduğu çevre kirliliği gibi birkaç başlıkta toplamak mümkündür. Bu sorunların çözümüne yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Yukarıdaki sorunlara yönelik olarak katılımcıların da önerdiği çözüm önerileri arasında yer alan özellikle yaylalardaki turistik altyapı, konaklama ve yeme-içme tesislerinin yetersizliğini giderecek yatırımların yapılması, yaylaların kendilerine has dokularının korunması yaylalardaki kaçak ve plansız yapılaşmanın önlenmesi, erişim olanaklarının iyileştirilmesi ve yaylaların tanıtılmasında etkili unsurların kullanılması, festivallerin yapılması, hizmet kalitesinin artırılması, temizlik ve hijyen koşullarının iyileştirilmesi, denetimin artırılması, yayla halkının ve esnafının turizm ve rekreasyon konularında bilinçlendirilmesi gibi önerilerin yararlı olacağı kanısındayız. Anketimize katılan Giresun kenti sakinlerinin bizlere sorun olarak ifade ettiği hususlar, yaylalarla ilgili daha önceki çalışmalarımızda tespit ettiğimiz hususlarla büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Dolayısıyla hem araştırmalarda ortaya çıkan hem de halkın gözüyle tespit edilen hususların dikkatle değerlendirilmesi ve yaylaların gelecek kuşaklara da varlıklarını sürdürmeleri için gerekenin özen gösterilmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Anonim, (2007). *Türkiye Turizm 2023 Stratejisi Eylem Planı (2007-2023)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 3085. Erişim Adresi: https://www.ktb.gov.tr/ Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0(Erişim Tarihi: 14.10.2019).

Bekdemir, Ü. (2000). *Giresun Kent Coğrafyası* (Basılmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniv Sos. Bil. Enst., Erzurum.

Bekdemir, Ü. ve Sezer, İ. (2016), *Giresun İlinin Turizm Potansiyeli*, Giresun Üniv. Bilimsel Araştırma Başkanlığı (BAP) Projesi, Proje No: Sos-BAP-A-220413-37, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özgüç, N. (2017). *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Zaman, M. (2010). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 977, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No: 134, Araştırma Serisi No: 110.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

https://www.dokap.gov.tr/projeler/yesil-yol-projesi/1/Detay (Erişim Tarihi: 10.10.2019).

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11533/yayla-turizm-merkezleri.html(Erişim Tarihi: 08.10.2019).

http://tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAYLA KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

METAPHORIC PERCEPTIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES REGARDING THE CONCEPT OF YAYLA

Serkan DOĞANAY[*], *Mete ALIM*[**]

Özet

Ülkemizdeki dönemlik yerleşmeler içerisinde, hem coğrafi dağılımları ve hem de ekonomik fonksiyonları bakımından en dikkat çekici olanları kuşkusuz yaylalardır. Türkiye'nin kır hayatında son derece önemli bir yeri olan ve hemen her bölgemizde bulunan yaylalarda hayvancılık, tarım ve turizm sürdürülen temel ekonomik etkinlikleri oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yayla kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim- öğretim yılı bahar yarıyılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi ile Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. Nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim (fenomenoloji) deseninin kullanıldığı araştırmada veriler öğretmen adaylarının " *Yayla …… gibidir; çünkü ……"* cümlesini tamamlamalarıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bulgular kategoriler ile temalar altında toplanarak sunulmaya çalışılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları toplam 51 metafor (zihinsel imge) geliştirmiştir. *Huzur, nefes, su, cennet, oksijen, anne, hayat, terapi* ve *ev* en çok üretilenlerdir. Zihinsel imgelerden 20'si ise sadece bir katılımcı tarafından belirtilmiştir. Metaforlar *Yaşam kaynağı olarak yayla, ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla, ekonomik faaliyet olarak yayla, koruyan kollayan olarak yayla ve çeşitlilik unsuru olarak yayla şeklinde* 5 farklı kategori altında sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Sosyal Bilgiler, yayla, metafor, metaforik algı.

Abstract

Among the seasonal settlements in our country, the most attention-grabbing ones in terms of their geographical distribution and economic functions are undoubtedly the yayla settlements. Animal husbandry, agriculture and tourism constitute the main economic activities on the yayla settlements, which have a very important place in the country life of Turkey and are located almost in every region of our country.

[*] Prof. Dr., Giresun Ü. Eğitim Fak., serkan.doganay@giresun.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2073-6894
[**] Prof. Dr., Atatürk Ü. Kazım Karabekir Eğitim Fak., metealim@atauni.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7805-3215

The purpose of this research is to reveal the metaphors that Social Studies teacher candidates have regarding the concept of yayla. The study group of the research consisted of 3rd and 4th grade students at Atatürk University Kâzım Karabekir Faculty of Education and Giresun University Faculty of Education Department of Social Studies Education in the spring semester of the 2018-2019 academic year. In the research where the phenomenology pattern, one of the qualitative research approaches, was used, the data were collected with the completion of the sentence "*Yayla is like ……; because ……*" by the teacher candidates. Content analysis was used in the analysis of the data. The findings were presented under categories and themes.

Social Studies teacher candidates developed 51 metaphors (mental image) in total. *Peace, breath, water, heaven, oxygen, mother, life, therapy* and *home* are the most produced metaphors. 20 of the mental images were specified by only one participant. Metaphors were presented under 5 different categories as *Yayla as a source of life, yayla as a source of mental and physical health, yayla as an economic activity, yayla as a protector and yayla as an element of diversity.*

Keywords: *Social Studies, yayla, metaphor, metaphoric perception.*

Giriş

Yaylalar hem dağılışları ve hem de ekonomik fonksiyonları bakımından Türkiye'deki dönemlik yerleşmeler içerisinde, en dikkat çekici olanlardan biridir. Türkiye'nin kır hayatında son derece önemli bir yeri olan ve hemen her bölgemizde bulunan yaylalarda hayvancılık, tarım ve turizm sürdürülen temel ekonomik faaliyetleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte çeşitli sosyo-ekonomik çevrelerden olan ve farklı bilgi, beceri ve anlayışa sahip insanların yayla algıları farklı olabilir. Algıyı incelemenin yollarından biri de metaforların (zihinsel imgelerin) ortaya konulmasıdır.

Metafor Grekçe "metapherein" kelimesinden gelir (Levine, 2005, s.172). "Mecaz ya da bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma" olarak ifade edilebilir (TDK, 2017). Metaforlarla, benzetmelerde olduğu gibi, anlatılmak istenilen kavram, onunla bir yönden benzerliği olan başka bir kavramla anlatılmaya çalışılır; böylece Sennett'in (1980)'de belirttiği gibi "bir metafor parçaları toplamından daha büyük bir anlam yaratır ve bize yeni bir farkında olma sunar" (Çelikten, 2006).

Saban'a göre (2004) olayların oluşumu ve işleyişi hakkında düşüncelerimizi yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlardan biri metaforlardır. Yani konu tam olarak kelimeleri, olgu ya da olayları bizim ne şekilde algıladığımız ve onlara ne anlamlar yüklediğimiz noktasında kilitlenmektedir (Doğan & Üngüren, 2010).

Günümüzde metaforlar, hem bireylerin kendi dünyalarını anlamaları ve hem de yapılandırmalarına imkân veren güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizması olarak dikkat çekmektedir (Küçüktepe & Gürültü, 2014). Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının "*yayla"* kavramına ilişkin sahip oldukları algıları zihinsel imgeler aracılığıyla ortaya koymaktır. Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının "*yayla"* kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler (metafor) nelerdir?

2. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının "*yayla"* kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler (metafor) hangi kategoriler altında toplanabilir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma nitel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiş olup, olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Bu yöntem olayları, durumları, deneyimleri, kavramları incelemek ve açıklamak için sosyal bilimlerde kullanılır (Sönmez & Alacapınar, 2011, s. 81). Olgubilim (fenomenoloji) günlük deneyimlerimizin anlamı veya doğası hakkında derinlemesine bir anlayışın kazanılmasını amaçlar (Patton, 2014). Fenomenolojik araştırmalarda bir grubun tecrübelerinden hareketle genellemeler yapmak amaçlanmaz. Bireylerin tecrübelerini kendi bakış açıları ile nasıl anlamlandırdıkları araştırılır. Bunun için de fenomenolojik araştırma sürecinde veriler bireylerin vizyonundan sunulmalıdır (Akturan & Esen, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi ve Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim gören 217 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırma grubunda çeşitlilik sağlayabilmek amacıyla iki farklı üniversiteden katılımcılarla çalışılmıştır. Öğretmen adaylarının demografik özellikleri ile ilgili bazı bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Çalışma grubunu oluşturan 217 öğretmen adayının 101'i (% 46,6) Atatürk Üniversitesi ve 116'sı da (% 53,4) Giresun Üniversitesi'nde öğrenim görmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. *Çalışma grubunun demografik özelliklerine ait frekans ve yüzde dağılımları.*

		Atatürk Üniversitesi	***Giresun Üniversitesi***	***Toplam***
Üniversite	n	101	116	217
	%	46,6	53,4	100

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 136'sı (% 62,7) kız; 81'i (% 37,3) ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır (Tablo 2). Katılımcılar ilgili anabilim dallarında 3. ve 4. sınıf öğrencileridir. Öğretmen adaylarından 11'i geldiği ili belirtmese de, 47 farklı ilden öğretmen adayı çalışma grubunu oluşturmuştur.

Tablo 2. Çalışma *grubunun demografik özelliklerine ait frekans ve yüzde dağılımlar.*

	Kız		***Erkek***	
	N	**%**	**n**	**%**
Atatürk Üniversitesi	57	56,4	44	43,6
Giresun Üniversitesi	79	68,1	37	31,9
Toplam	**136**	**62,7**	**81**	**37,3**

Verilerin Toplanması

Öğretmen adaylarının "yayla" kavramına ilişkin metaforlarını ortaya çıkarmak için öğretmen adaylarına *"Yayla……. gibidir; çünkü ……."* ifadesini tamamlamaları istenmiştir. Katılımcılar tek bir zihinsel imge (metefor) üreterek yayla kavramına ilişkin algılarını dile getirmişler ve ürettikleri metaforları bir gerekçe ile açıklamışlardır.

Verilerin Analizi

Çalışmada içerik analizi yapılmış olup, birkaç aşamada gerçekleştirilmiştir (Aydın, 2011; Nalçacı & Bektaş, 2012; Moser, 2000, Akt., Saban, Koçbeker & Saban, 2006; Saban, 2008; Saban, 2009; Yıldırım & Şimşek, 2011). Çalışma grubu tarafından üretilen metaforlar alfabetik sırada listelenmiş, formlar incelenerek öğretmen adaylarının belirli bir zihinsel imgeyi (metafor) net bir şekilde ifade edip etmedikleri belirlenmiştir. Bir metafor içermediği değerlendirilen ve boş bırakılan formlar ise kullanılmamıştır. Metaforlar, metaforun kaynağı ve metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişki bakımından incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Metaforlar, ortak özellikleri bakımından bir tema ile ilişkilendirilerek toplam 5 farklı kavramsal kategori oluşturulmuştur.

Araştırmada güvenirlik çalışması için bir uzmana zihinsel imgelerin alfabetik sıraya göre dizili olduğu bir liste ile 5 kategoriyi içeren birer liste verilmiş ve metaforları kategoriler ile eşleştirmeleri istenmiştir. Daha sonra araştırmacılar ve uzman arasındaki görüş birliği ve ayrılığı dikkate alınarak araştırmanın güvenirliği Miles ve Huberman'ın (1994, s. 64) formülü [(Güvenirlik = görüş birliği / (görüş birliği + görüş ayrılığı)] kullanılarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada yaklaşık % 97 oranında bir güvenirlik sağlanmıştır. Bu tür çalışmalarda, % 90 ve üzeri bir uyum sağlandığında istenilen düzeyde bir güvenilirliğe ulaşıldığı kabul edilmektedir (Saban, 2008).

Bulgular

Atatürk Üniversitesi'nden çalışma grubuna dahil edilen öğretmen adayları 27 ve Giresun Üniversitesi'nden dahil edilenler ise 24 metafor oluşturmuşlardır. Metaforlardan 14'ü oluşturulan ortak metaforlardır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından yayla kavramı ile ilgili toplam 37 geçerli metafor üretilmiştir. İlk beş zihinsel imgenin (metafor); *huzur (11), nefes (10), su (8), cennet (7), anne (6) ve oksijen (6)* olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen zihinsel imgelerden (metaforlardan) 20'si ise sadece birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Katılımcıların yayla kavramına ilişkin geliştirdikleri zihinsel imgeler (metaforlar) ve frekansları (f) Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal *bilgiler öğretmen adaylarının yayla kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar ve frekansları.*

Metaforlar (Atatürk Üniversitesi)	***f***	***Ortak Metaforlar***	***Metaforlar (Giresun Üniversitesi)***	***f***
Anne*	5	AĞAÇ	Anne*	1
Ağaç*	1	ANNE	Anne-baba	1
Aile	2	CENNET	Ağaç*	1
Cennet*	2	ÇİÇEK	Baba evi	1
Çiçek*	2	DENİZ	Cennet*	5
Çorba	1	EV	Çiçek*	1
Deniz*	1	GÜNEŞ	Deniz*	1
Doğanın minyatürü	1	HAYAT	Ev*	3
Ekmek kapısı	1	HUZUR	Güneş*	1
Ev*	1	NEFES	Hayat*	1
Fabrika	2	OKSİJEN	Huzur*	7
Gençlik	1	PSİKOLOG	İlaç	1
Güneş*	2	SU	İnanç	1
Hayat*	4	TERAPİ	Miras	1
Hazine	1		Mutluluk	2
Huzur*	4		Nefes*	5
İşlenmemiş maden	1		Oksijen*	3
Müzik	1		Su*	3
Nefes*	5		Psikolog*	1
Oksijen*	3		Rengârenk yelpaze	1
Pazar	1		Şiir	1
Psikolog*	1		Tablo	1
Renk	1		Terapi*	2
Su*	5		Yeşil deniz	1
Terapi*	3			
Toprak	1			
Yaz yağmuru	1			
*Ortak metaforlar				

Katılımcıların **"***yayla*" kavramına ilişkin ürettikleri toplam 37 zihinsel imge (metafor) 5 kategori altında toplanmıştır. Bunlar *Yaşam kaynağı olarak yayla, ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla, ekonomik faaliyet olarak yayla, koruyan kollayan olarak yayla ve çeşitlilik unsuru olarak yayla* kategorileridir. Kategorilerden *ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla* kategorisi 10 metafor ile en yüksek, *koruyan kollayan olarak yayla* kategorisi ise 5 metafor ile en az metafora sahip kategoridir (Tablo 4,5,6,7,8).

Katılımcılar tarafından üretilen ve *"Yaşam kaynağı olarak yayla"* kategorisinde yer alan zihinsel imgeler (metaforlar) Tablo 4'te verilmiştir. Öğretmen adayları tarafından üretilen *nefes, su, oksijen, Güneş, toprak* ve *yaz yağmuru* metaforları *Yaşam kaynağı olarak yayla* kategorisinde değerlendirilmiştir. Bunlardan *nefes* metaforu öğretmen adayları tarafından en fazla üretilen (10) metafordur. *Su* metaforu 8, *oksijen* 6, güneş 3, *toprak* ve *yaz yağmuru* metaforları ise birer katılımcı tarafından üretilmiştir.

Tablo 4. Sosyal *bilgiler öğretmen adayları tarafından oluşturulan ve "yaşam kaynağı olarak yayla" kategorisinde değerlendirilen metaforlar.*

Kategori	***Metafor***	***Katılımcılar***	***f***
Yaşam kaynağı olarak yayla	Nefes	$ÖA_{7,}$ $ÖA_{31,}$ $ÖA_{83,}$ $ÖA_{90,}$ $ÖA_{100,}$ $ÖA_{130,}$ $ÖA_{158,}$ $ÖA_{169,}$ $ÖA_{176,}$ $ÖA_{205}$	10
	Su	$ÖA_{39}$, $ÖA_{53,}$ $ÖA_{55,}$ $ÖA_{82,}$ $ÖA_{99,}$ $ÖA_{111,}$ $ÖA_{206,}$ $ÖA_{217}$	8
	Oksijen	$ÖA_{5,}$ $ÖA_{6,}$ $ÖA_{49,}$ $ÖA_{155,}$ $ÖA_{157,}$ $ÖA_{207}$	6
	Güneş	$ÖA_{36}$, $ÖA_{60}$, $ÖA_{187}$	3
	Toprak	$ÖA_{73}$	1
	Yaz yağmuru	$ÖA_{91}$	1

Aşağıda *"Yaşam kaynağı olarak yayla"* kategorisinde değerlendirilen metaforlarla ilgili bazı doğrudan alıntılar görülmektedir:

"Yayla nefes gibidir; çünkü onsuz yapamazsınız ($ÖA_{176}$)."

"Yayla su gibidir; çünkü su gibi yayla da canlıların yaşamı için vazgeçilmezdir ($ÖA_{82}$)."

"Yayla oksijen gibidir; insan ve insan dışındaki her canlının yaşamı için vazgeçilmezdir ($ÖA_{6}$)."

"Yayla Güneş gibidir; çünkü Güneş'in canlıların ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi yayla da ihtiyaçlarımızı karşılar ($ÖA_{60}$)."

"Yayla toprak gibidir; çünkü canlıları besler doyurur ($ÖA_{73}$)."

"Yayla yaz yağmuru gibidir; çünkü insanların sıcak havada serinlemesini sağlar ($ÖA_{91}$)."

"Ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla" kategorisinde yer alan zihinsel imgeler (metaforlar) incelendiğinde (Tablo 5), öğretmen adaylarının *yayla* kavramını ruh ve beden sağlığına katkı yapan metaforlarla açıkladıkları görülmüştür. Yayla kavramını *ruh ve beden sağlığı kaynağı* olarak algılayan 32 öğretmen adayı *huzur, cennet, terapi, mutluluk, psikolog, şiir, ilaç, inanç, gençlik* ve *müzik* metaforlarını üretmişlerdir. Bu zihinsel imgelerden *huzur* (11), *cennet* (7) ve *terapi* (5) metaforlarının öğretmen adayları tarafından en fazla üretilen metaforlar olduğu görülmektedir. *Mutluluk* ve *psikolog* zihinsel imgeleri 2'şer katılımcı tarafından üretilirken; bu kategoride yer alan diğer zihinsel imgeler ise birer öğretmen adayı tarafından üretilmiştir.

Tablo 5. Sosyal *bilgiler öğretmen adayları tarafından oluşturulan ve "ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla" kategorisinde değerlendirilen metaforlar.*

Kategori	***Metafor***	***Katılımcılar***	***f***
Ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla	Huzur	$ÖA_{14}$, $ÖA_{44}$, $ÖA_{59}$, $ÖA_{76}$, $ÖA_{103}$, $ÖA_{105}$, $ÖA_{178}$, $ÖA_{179}$, $ÖA_{180}$, $ÖA_{182}$, $ÖA_{183}$	11
	Cennet	$ÖA_{1}$, $ÖA_{114}$, $ÖA_{121}$, $ÖA_{127}$, $ÖA_{133}$, $ÖA_{143}$, $ÖA_{165}$	7
	Terapi	$ÖA_{4}$, $ÖA_{15}$, $ÖA_{97}$, $ÖA_{136}$, $ÖA_{149}$	5
	Mutluluk	$ÖA_{201}$, $ÖA_{210}$	2
	Psikolog	$ÖA_{94}$, $ÖA_{121}$	2
	İlaç	$ÖA_{144}$	1
	Şiir	$ÖA_{209}$	1
	İnanç	$ÖA_{188}$	1
	Gençlik	$ÖA_{9}$	1
	Müzik	$ÖA_{33}$	1

Aşağıda, öğretmen adaylarının *"Ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla"* kategorisinde değerlendirilen ifadelerinden bazıları verilmiştir:

"Yayla huzur gibidir; doğallığıyla insanın içini açmaktadır ($ÖA_{103}$)."

"Yayla cennet gibidir; verdiği huzura paha biçilemez ($ÖA_{127}$)."

"Yayla terapi gibidir; psikolojik olarak rahatlatır ($ÖA_{136}$)."

"Yayla mutluluk gibidir; çünkü huzur verir ($ÖA_{210}$)."

"Yayla psikolog gibidir; çünkü insanların streslerini atmasına yardımcı olur ($ÖA_{121}$)."

"Yayla ilaç gibidir; çünkü beden sağlığımız yanında ruh sağlığımıza da iyi gelir ($ÖA_{144}$)."

"Yayla şiir gibidir; çünkü ruhu besler gönlü rahatlatır ($ÖA_{209}$)."

"Yayla inanç gibidir; çünkü huzur verir, şifa verir ($ÖA_{188}$)."

"Yayla gençlik gibidir; canlılık hareketlilik demektir. Baktıkça umut verir geleceğe. Güven verir ($ÖA_{9}$)."

"Yayla müzik gibidir; çünkü insanı hem fiziki hem de ruhani olarak besler ($ÖA_{33}$)."

Öğretmen adaylarının "Ekonomik faaliyet olarak yayla" kategorisinde yer alan zihinsel imgeleri (metaforlar) Tablo 6'da verilmiştir. Öğretmen adayları tarafından üretilen *fabrika, ağaç, deniz, işlenmemiş maden, pazar, hazine ve ekmek kapısı* metaforları "*ekonomik faaliyet olarak yayla"* kategorisinde değerlendirilmiştir. Bunlardan *fabrika, ağaç* ve *deniz* metaforları ikişer; diğerleri ise birer katılımcı tarafından üretilmiştir.

Tablo 6. Sosyal *bilgiler öğretmen adayları tarafından oluşturulan ve "ekonomik faaliyet olarak yayla" kategorisinde değerlendirilen metaforlar.*

Kategori	***Metafor***	***Katılımcılar***	***f***
Ekonomik faaliyet olarak yayla	Fabrika	$ÖA_{10,}$ $ÖA_{79}$	2
	Ağaç	$ÖA_{58}$, $ÖA_{191}$	2
	Deniz	$ÖA_{43}$, $ÖA_{135}$	2
	İşlenmemiş maden	$ÖA_{35}$	1
	Pazar	$ÖA_{41}$	1
	Hazine	$ÖA_{20}$	1
	Ekmek kapısı	$ÖA_{175}$	1

Öğretmen adaylarının *"*ekonomik faaliyet *olarak yayla"* kategorisinde değerlendirilen metaforlarla ilgili ifadelerinden bazıları şöyledir:

"Yayla fabrika gibidir; çünkü üretim ve devamlılığı sağlar. İnsanın maddi ve manevi ihtiyaçlarını giderir ($ÖA_{10}$)."

"Yayla ağaç gibidir; çünkü insanlar için türlü türlü güzel imkânlar sunan, içinde birçok yararı barındıran bir yerdir. ($ÖA_{58}$)."

"Yayla deniz gibidir; çünkü yayla mahsulleri en az deniz kadar çeşitlidir ($ÖA_{43}$)."

"Yayla işlenmemiş maden gibidir; çünkü hem doğal güzellik hem de geçim alanıdır ($ÖA_{35}$)."

"Yayla pazar gibidir; çünkü bolluk-bereket ve ihtiyaçların karşılanması açısından canlılar için çok büyük bir beslenme alanıdır ($ÖA_{41}$)."

"Yayla hazine gibidir; çünkü varlığının değerini bulduğumuz zaman anlarız ($ÖA_{20}$)."

"Yayla ekmek kapısı gibidir; çünkü para kaynağıdır ($ÖA_{175}$)."

"Koruyan kollayan olarak yayla" kategorisinde yer alan zihinsel imgeler (metaforlar) Tablo 7'de verilmiştir. Öğretmen adayları tarafından üretilen *anne, ev, aile, anne-baba* ve *baba evi* metaforları *Koruyan kollayan olarak yayla* kategorisinde değerlendirilmiştir. Bunlardan *anne* metaforu öğretmen adayları tarafından en fazla (6) üretilen metafordur. *Ev* metaforu 4, *aile* metaforu 2; *anne-baba* ve *baba evi* metaforları ise birer katılımcı tarafından üretilmiştir.

Tablo 7. Sosyal *bilgiler öğretmen adayları tarafından oluşturulan ve "koruyan kollayan olarak yayla" kategorisinde değerlendirilen metaforlar.*

Kategori	***Metafor***	***Katılımcılar***	***f***
Koruyan kollayan olarak yayla	Anne	$ÖA_{16,}$ $ÖA_{23,}$ $ÖA_{70,}$ $ÖA_{72,}$ $ÖA_{89,}$ $ÖA_{151}$	6
	Ev	$ÖA_{19,}$ $ÖA_{171,}$ $ÖA_{195,}$ $ÖA_{159}$	4
	Aile	$ÖA_{11,}$ $ÖA_{22}$	2
	Anne-baba	$ÖA_{161}$	1
	Baba evi	$ÖA_{200}$	1

Aşağıda, *"Koruyan kollayan olarak yayla"* kategorisinde değerlendirilen metaforlarla ilgili ifadelerden bazıları sunulmuştur:

Yayla anne gibidir; çünkü yeşillikleri ile kötülükleri örter, aslında tıpkı annemiz gibi (ÖA151).

Yayla ev gibidir; çünkü insan doğasının evi de yayladır (ÖA19).

Yayla aile gibidir; çünkü her köşesini kendine ait hissedersin, her köşesinde hakkın olduğunu düşünürsün (ÖA22).

Yayla anne-baba gibidir; çünkü anne misali yayla insanı kucaklar besler. Baba gibi insanları korur kollar (ÖA161).

Yayla baba evi gibidir; çünkü insanı şehir hayatından uzaklaşıp kendini bulduğu yerdir (ÖA200).

Hayat, çiçek, çorba, renk, tablo, doğanın minyatürü, rengârenk yelpaze, yeşil deniz, ve miras metaforlarının yer aldığı *"Çeşitlilik unsuru olarak yayla"* kategorisinin 15 öğretmen adayı tarafından oluşturulan 9 farklı metafordan oluştuğu görülmektedir (Tablo 8). Bu kategori altında *hayat* (5) en fazla üretilen zihinsel imgedir. *Çiçek* metaforu 3 öğretmen adayı tarafından üretilirken, diğer zihinsel imgelerin ise birer öğretmen adayı tarafından üretildiği belirlenmiştir.

Tablo 8. Sosyal *bilgiler öğretmen adayları tarafından oluşturulan ve "çeşitlilik unsuru olarak yayla" kategorisinde değerlendirilen metaforlar.*

Kategori	***Metafor***	***Katılımcılar***	***f***
Çeşitlilik unsuru olarak yayla	Hayat	ÖA8, ÖA78, ÖA95, ÖA96, ÖA98	5
	Çiçek	ÖA30, ÖA51, ÖA211	3
	Çorba	ÖA71	1
	Renk	ÖA85	1
	Tablo	ÖA132	1
	Doğanın minyatürü	ÖA18	1
	Rengârenk yelpaze	ÖA145	1
	Yeşil deniz	ÖA198	1
	Miras	ÖA137	1

Aşağıda, öğretmen adaylarının "*Çeşitlilik unsuru olarak yayla" k*ategorisinde değerlendirilen ifadelerinden bazılarına yer verilmiştir:

"Yayla hayat gibidir; çünkü güzellikler ve zorluklar aynı yerdedir (ÖA98)."

"Yayla çiçek gibidir; çünkü rengârenk bir yerdir (ÖA211)."

"Yayla çorba gibidir; çünkü çorbanın içi zengindir. Yayla da zenginliklerle doludur (ÖA71)."

"Yayla renk gibidir; çünkü tüm doğa renklerini tüm tonlarıyla içinde barındırır (ÖA85)."

"Yayla tablo gibidir; çünkü bir ressamın eşsiz güzellikteki eseri gibi, yaratıcının da en güzel eserlerinden biri gibidir (ÖA132)."

"Yayla doğanın minyatürü gibidir; çünkü doğadaki her şeyi kendinde barındırır (ÖA18)."

"Yayla rengârenk yelpaze gibidir; çünkü birçok kültürden insanın bir yapıda birleştiği bir alandır (ÖA145)."

"Yayla yeşil deniz gibidir; çünkü her yer gür gür bitki örtüsü ile kaplıdır (ÖA198)."

"Yayla miras minyatürü gibidir; çünkü bizlere dedelerimizden anneannelerimizden kalan korunmaya muhtaç kültürdür (ÖA137)."

Sonuç

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının "*yayla"* kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirleme amacıyla yapılan bu araştırmaya 217 öğrenci çalışma grubu olarak dahil edilmiştir. Her öğrenci birer metafor üretmeye çalışmıştır. Ancak katılımcılardan 117'sının veri toplamak üzere kullanılan formu ya metafor yazılmadığı için, ya da metafor yazılsa bile ifade edilemediği için araştırma dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla 100 öğrencinin formu ve dolayısıyla ürettikleri metaforlar araştırmada kullanılmıştır.

Atatürk Üniversitesi'nden çalışma grubuna dahil edilenler 27 ve Giresun Üniversitesi'nden dahil edilenler ise 24 metafor oluşturmuştur. Bunlardan 14'ü oluşturulan ortak metaforlardır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından yayla kavramı ile ilgili farklı 37 geçerli metafor üretilmiştir.

Öğretmen adayları tarafından geliştirilen zihinsel imgelerden; *huzur, nefes, su, cennet, oksijen, anne, hayat, terapi* ve *ev* en çok üretilenlerdir. Zihinsel imgelerden 20'si ise sadece bir katılımcı tarafından geliştirilmiştir. Farklı sosyo-ekonomik çevrelerden gelen öğrencilerin yayla kavramı ile ilgili farklı algılara sahip oldukları söylenebilir.

Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından üretilen metaforlar *Yaşam kaynağı olarak yayla, ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla, ekonomik faaliyet olarak yayla, koruyan kollayan olarak yayla ve çeşitlilik unsuru olarak yayla* şeklinde 5 farklı kavramsal kategori altında gruplandırılmıştır.

Kategorilerden *ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla* kategorisi 10 metafor ile en yüksek; *koruyan kollayan olarak yayla* kategorisi ise 5 metafor ile en az metafora sahip kategoridir.

Öğretmen adaylarının *"ruh ve beden sağlığı kaynağı olarak yayla"* ve *"çeşitlilik unsuru olarak yayla"* kategorilerinde değerlendirilen zihinsel imgelerin çokluğu (toplam 19) dikkat çekmektedir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının algılarında yaylalar "*ruh ve beden sağlığına yararlı, huzur veren ve her türlü çeşitliliği kendinde barındıran alanlar"* olarak öne çıkmaktadır.

İki farklı üniversiteden çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlardan 14'ünün ortak olduğu belirlenmiştir. *Anne, ağaç, cennet, çiçek, deniz, ev, Güneş, hayat, huzur, nefes, oksijen, psikolog, su* ve *terapi* ortak olan metaforlardır.

Türkiye'de yaylaların tarım ve hayvancılık anlamındaki ekonomik potansiyeli yüksek olmasına ve kullanılmasına rağmen "*ekonomik faaliyet olarak yayla"* kategorisinde hem metafor sayısının az olması hem de tarım ve hayvancılıkla ilgili metaforların olmaması (birkaç metafor üretilse de geçerli sayılamamıştır) dikkat çekmektedir. Bu durum belki de Türkiye'de yayla ve yaylacılık alanında yaşanan fonksiyonel değişim ve dönüşümün bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akturan, U., & Esen, A. (2013). *Fenomenoloji.* T. Baş ve U. Akturan (Edt). Nitel Araştırma Yöntemleri içinde (s.83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydın, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin "çevre" kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi, 16*(26), 25-44.

Creswell, J. W. (2013) *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni.* (Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2* (21), 269-283.

Doğan, H., & Üngüren, E. (2010). İşletmelerde metafor kavramı ve önemi: yöneticilerin stratejik iletişim ve paylaşım araçları olarak metaforlar ve etkin kullanım yolları. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 61-74.

Doğanay, H. (2007). *Coğrafya bilim alanları sözlüğü.* Ankara: Pegem Akademi.

Ekiz, D. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Karaçam, S., & Aydın, F. (2014). Ortaokul öğrencilerinin teknoloji kavramına ilişkin algılarının metafor analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(2), 545-572.

Kılcan, B. (2017). *Metafor ve eğitimde metaforik çalışmalar için bir uygulama rehberi.* Ankara: Pegem Akademi.

Küçüktepe, S. E. & Gürültü, E. (2014). Öğretmenlerin "yapılandırmacı öğretmen" kavramına ilişkin algılarına yönelik metafor çalışması örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(2), 282-305.

Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), Metaphor and thought (2nd ed.). Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Levine, P. M. (2005). Metaphors and images of classrooms, kappa delta pi record, indianapolis: 41, (4), 172-175.

Meral, E., Küçük, B., & Gedik, F. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre kavramına ilişkin metaforik algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *24*(1), 65-78.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba, A. A. Ersoy, çev. ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Morgan, G. (1980). "paradigms, metaphors, and puzzle solving in organizational analysis" *Administrative Science Quarterly*, 25, 606-622.

Nalçacı, A., & Bektaş, F. (2012). Öğretmen adaylarının okul kavramına ilişkin algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13* (1), 239-258.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri.* (Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi.

Saban, A. (2004). "Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının "öğretmen" kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 131-155.

Saban, A., Koçbeker, B. N., & Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 6(2) 461-522.

Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Educational Administration: Theory and Practice, 55*, 459-496.

Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(2), 281-326.

Sennett, R. (1980). *Authority*, New York: Vintage Books.

Sönmez, V., & Alacapınar, F.G.(2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

TDK, (2017). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama= kelime&guid=TDK. GTS.58b2d0879f06a4.81206960 adresinden erişilmiştir.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SANAL ORTAMDA GİRESUN YAYLALARININ TANITIMLARI VE İTİBARLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

INTRODUCING GİRESUN UPLANDS IN VİRTUAL ENVIRONMENT AND EVALUATING THEİR REPUTATİON

Esra G. KAYGISIZ[*]

Özet

Bu çalışma birçok doğal güzelliği barındıran, çeşitli bitki ve hayvan türlerine ev sahipliği yapan, Giresun ili sınırları içerisinde bulunan yaylaların çeşitli internet sitelerinde tanıtımlarının değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Giresun Valiliği, Giresun Belediyesi, Giresun il Kültür ve Turizm Müdürlüğü, ilçe belediyeleri ve Giresun ilindeki çeşitli ilgili sayfalar ile Giresun'a yönelik hazırlanmış çeşitli internet siteleri ele alınmıştır. Bu incelemelerde Giresun yaylalarına ilişkin ulaşım, genel ihtiyaç, konaklama, hava durumu gibi bilgiler incelenmiştir. Çalışmada kullanılan kriterler, genel bilgiler, ulaşım ve konum, tasarım ve güncel bilgiler olmak üzere 4 ana başlık ile bunlara ilişkin toplam 27 alt başlıktan oluşmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Giresun yaylalarına ilişkin internette yeterli, güncel, ayrıntılı ve erişilebilir bilgilerin olmadığı sonucuna varılmıştır. Özellikle çalışmada incelenen internet sitelerinin yaylalara yer verdikleri ancak ilgili sayfaların birçok açıdan eksik olduğu görülmüştür. Dolayısıyla doğal güzelliklerin tanıtımında büyük rol oynayan internet sitelerinin Giresun Yaylalarının tanıtımları için yeterli nitelikte olmadıkları ve yayların sanal ortamda itibarlarını artırmaya yönelik olmadıkları söylenebilir.

Anahtar sözcükler: İnternet siteleri, yayla, tanıtım, itibar

Abstract

This study aims to evaluate the introduction of uplands located in Giresun that host many natural beauties and host various plant and animal species. In this direction the web sites of Giresun Governorship, Giresun Municipality, Giresun Provincial Culture and Tourism Directorate, district municipalities and various related pages about Giresun province are evaluated. Information about transportation, general needs, accommodation, weather conditions of Giresun uplands were examined in these examinations. The criteria used in the study consist of 4 main headings as general information, transportation and location, design and current information and a total of 27 sub-headings. According to the findings, it is concluded that there is not enough, up-to-date, detailed and accessible information

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, esra.kaygisiz@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4950-9508

on Giresun uplands on the internet. In particular, it was seen that the websites examined in the study included web pages about uplands but the relevant pages were incomplete in many respects. Therefore, it can be said that the websites which play a big role in the promotion of natural beauties are not qualified for the promotion of Giresun Upland and they are not intended to protect their reputation.

Keywords: Web sites, uplands, introduction, reputation.

Giriş

Sanal ortam olarak adlandırılan internet ağlarıyla kurulan mecra, çeşitli uygulama ve yazılımlar ile günümüzün en önemli iletişim aracı haline gelmiştir. Bilindiği gibi sanal ortam günün her saati, dünyanın her noktasındaki kullanıcılara kişiler, kentler, ülkeler, kurum ve kuruluşlar, ürün ve hizmetler, tarihi ve doğal güzellikler vb. hakkında çeşitli bilgilerin sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Sanal ortamın kullanıcılara sunduğu araçların en fazla kullanılanı şüphesiz internet siteleridir. Kaynak ile kullanıcı arasındaki bilgi köprüsü görevinde olan internet siteleri, 1990 yılında ilk kurulduğu günden bu yana büyük ölçüde değişmiş ve gelişmişlerdir. İlk zamanlarda sadece kaynak tarafından oluşturulabilen ve güncellenebilen internet siteleri, bugün kullanıcıların içerik üretebildikleri, kaynak ile hızlı etkileşim kurabildikleri ortamlar haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün bir sonucu olarak kullanıcıların internet sitelerinden beklentileri değişmiş ve değişmeye devam etmektedir.

Günümüzün kullanıcıları artık internet sitelerinde ilgili konu veya konular hakkında ayrıntılı, hızlı, güncel, doğru, kısa ve net bilgilere erişmek istemektedirler. Bununla birlikte bu internet sitelerinin mobil cihazlarla uyumlu olmasını, aynı zamanda sitenin hızlı ve kolay yüklenmesini, sitede aradıkları bilgi ve hizmete de çok kısa sürede erişmeyi beklemektedirler. Kullanıcıların bu beklentilerinin karşılanması ilgili site ya da içeriğin kullanıcı zihnindeki itibarını etkilemektedir.

Bu nedenle internet siteleri belirli aralıklarla güncellenmeli; doğru ve tutarlı bilgiler içermeli; günün her saati, her cihazdan, her yaştan ve her özellikteki kullanıcının erişimine uygun olmalıdırlar. Özellikle şehrin, bölgenin veya belirli bir lokasyonun tanıtımında kullanılan internet sitelerinin bu niteliklere uygun olmaları gerekmektedir. Bu tür tanıtım siteleri kurumsal bir kimlik de taşıdıkları için bu sitelerin şehrin, ilgili kamu kurumlarının da itibarını etkilemektedir.

Dolayısıyla Giresun iline ilişkin mevcut internet sitelerinin ve Giresun ilindeki yaylalarını tanıtmaya yönelik sitelerin de bu özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Ancak böylelikle yaylaların doğal güzellikleri bozulmadan, sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla ve itibarları korunarak gelecek kuşaklara devredilebilir.

İnternet Sitesi Kavramı

İnternet, Türkiye'de 1993 yılındaki ilk kullanımından sonra giderek yaygınlaşmış, 2000 yılına gelindiğinde ise internet sadece bilgi sunma aracı olmaktan çıkmış, üzerinde sunulan hizmetler farklılaşmaya başlamıştır. O günden bugüne gelindiğinde ise internet, farklı boyutlarda karşımıza çıkarak Türkiye'de nüfusun %72'sini oluşturan 59.36 milyon kullanıcıya[1] erişmiş ve hayatın odak noktasında yer almıştır. İnternetin büyüme ve gelişmesinin doğal bir sonucu olarak internet tabanlı kavramların da önemi artmıştır. Örneğin internet sitesi, internet sayfası, eposta gibi kavramlar ile özellikle son 3-4 yıldır sosyal medya kelimeleri sıklıkla kullanılır olmuştur. Söz konusu kavramların bu denli yaygınlaşmasının temelinde ise internet siteleridir vardır.

İnternet sitesi, site ziyaretçisi ile sayfa kodlaması arasında ara yüz görevini gören ve birbirleriyle ilişkili çok sayıda internet sayfasından oluşan yapılardır. İnternet tarayıcıları aracılığıyla görüntülenen internet sayfaları, metin, ses, grafik, görüntü gibi farklı verileri içermektedir (Öngören, 2006, s. 20, Akt. Duran, 2013, s. 16). Başka bir ifadeyle internet sitesi, internet ağında barınan grafik tasarım ve web yazılım dilleriyle şekillendirilmiş bir tanıtım ve paylaşım biçimidir.

Aslında internet siteleri, hayatımızda çok şeydir. Eğlence alanı, video ve müzik portalı, haber aracı, editör; kartvizit, broşür; faks, telefon, televizyon, canlı yayın aracı; form, bilgi yollama aracı; dosya transfer aracı; hesaplayıcı, çevirici; satış alanı, değişim alanı, vitrin, mağaza; muhasebe defteri; banka şubesi; sohbet odası; ziyaretçi defteri; emlak ofisi; gezi aracı; ofis aracı; harita, resim ve video düzenleyicisi ve daha birçok işlevi olan araç ve hizmetler sunmaktadır.

Kurumsal bir internet sitesi aynı zamanda kurumun etkin iletişim ve satış kanalı, ürün/hizmet araştırma alanı, bilgi toplama merkezi, örgütsel bağlılık unsuru, kurum kültürü ve yönetim biçiminin göstergesi, hizmet ve sorun destek merkezidir (Aysuna Türkyılmaz ve Gürdal, 2014, s. 64).

Tüm bu özelliklerinin yanında internet sitelerinin dünyanın her yerinden, her saatte kesintisiz erişim olanağı sunma özellikleri dolayısıyla iletişime büyük avantajlar sağlamaktadırlar. İnternet sitelerinin bu zamandan ve mekândan bağımsızlık özelliği, kamu ve özel sektörde kurumsal tanıtımın en etkili, en ucuz ve en kesintisiz yöntemidir. Aslında internet siteleri, kurum ve kuruluşların ülke ve dünya kamuoyuna açılan önemli bir kapısı olma niteliğine kavuşmalarına ve bu sayede bütün kullanıcılarına kurum kimliğine uygun şekilde grafiksel ara yüz yardımı ile istenilen bilginin iletilmesini sağlayabilmektedirler (Ateş ve Karacan, 2009, s. 333–334). İnternet kullanıcılarının, bir konuda bilgi araştırmak amacıyla ziyaret ettikleri siteler ile alışveriş, gezi, iletişim vb. amaçlarla ziyaret ettikleri internet sitelerinden beklentilerini farklılık göstermektedir örneğin belirli bir konuda bilgi araştırmak amacıyla ziyaret edilen internet sitesinde, gerekli verilere ulaşabilme olanağı, elde edilen verilerin kalitesi ve güncelliği önem kazanırken, bir alışveriş sitesinde, kişisel bilgilerin gizliliği ve güvenliği daha önemli olabilmektedir (Yüksel, 2007, s. 520). Bu nedenle internet sitesi

1 Digital 2019 in Turkey raporu. https://wearesocial.com/global-digital-report-2019

tasarımlarının içeriklerine uygun olmaları ve çeşitli standartlara göre hazırlanmaları beklenmektedir.

Söz konusu bu ölçütler çeşitli yazarlar tarafından farklı boyutlarda ele alınmış olmalarına rağmen internet sitelerinin hazırlanmasında uyulması gereken kriterler, Ekim 1994'te Ağ'ın mucidi Tim Berners-Lee tarafından MIT ve CERN bünyesinde kurulmuş olan uluslararası Dünya Çapında Ağ standartlarını belirleyen esas örgüt olan W3C[1] tarafından belirlenmiş kurallar dâhilinde hazırlanmalıdırlar.

Türkiye'de ise özellikle kamu kurumlarının site tasarımlarında uymaları gereken kurallar, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK BİLGEM Yazılım Teknolojileri Araştırma Enstitüsü (YTE) tarafından hayata geçirilen KAMİS[2] kılavuzu ile belirlenmiştir.

Bu kılavuzlar ile sitelerin tasarım, kullanılabilirlik, erişilebilirlik gibi temel konularda standartlaşmalarını ve böylelikle daha nitelikli bilgi ve hizmet sağlamaları mümkündür. Bununla birlikte kurallara uygun hazırlanmış internet siteleri, kullanıcıların nezdindeki itibarlarını olumlu etkilemektedir.

İtibar ve İnternet Tabanlı İtibar

Son yıllarda sürekli artan rekabet karşısında günümüz kurumlarını yakından ilgilendiren en önemli kavramlardan birisi itibardır. İşletme bilançolarında görülmeyen, parayla satın alınamayan ancak kurumların en önemli varlıklarından birisi olarak kabul edilen itibar, paydaşların zihninde kurumu ilişkin algıların tümüdür. Türk Dil Kurumu[3] ise itibarı saygı görme, değerli bulunma ve güvenilir olmak olarak tanımlamaktadır.

İtibar, bir kurum hakkında kamuoyunca sahip olunan tüm görüş, yargı ve düşünceler ile kuruma karşı duyulan inanç ve kurumun sahip olduğu güvenilirliğin bütünüdür (Dülger ve Acar, 2017, s. 260). Cretu ve Roderick'e göre (2007) itibar, paydaşların kurumun ne olduğunu, sorumluluklarını nasıl yerine getirdiğini, beklentileri nasıl karşıladığı ve sosyo-politik çevreye uyum sağlamadaki becerilerini değerlendirmelerinin uzun dönemli kombinasyonudur (Koçoğlu, 2018, s. 110). Bir başka ifadeyle itibar, bir kurumun yarattığı güvenin toplam pazar değeri içindeki katkı payıdır (Kadıbeşegil, 2015, s. 59).

İnternet uygulama ve hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla kurumlar için itibar kavramı her geçen gün daha da önemli hale gelmekte ve itibarın sürdürülmesi daha da kritikleşmektedir. İnternet üzerindeki her türlü etkileşim, paylaşım, internet sitesindeki bilgi ve hizmet kalitesi, kullanıcı taleplerine verilen cevapların niteliği ve hatta hızı dahi kurumun itibarını etkileyebilmektedir.

[1] World Wide Web Consortium-Dünya Çapında Ağ Konsorsiyumu, https://www.w3.org/2003/01/Consortium.pdf
[2] Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS) Projesi, https://kamis.gov.tr/
[3] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

Çevrim içi (online) itibar olarak adlandırılan internet ortamında itibar çalışmalarının önemli bileşenlerinden birisi de internet tabanlı itibardır. Bu kavram, kurumun resmi internet sitesinde yer alan fotoğraf, yazı karakteri, görüntü ve videoların orijinalliğini; site üzerinden sağlanan hizmetlerin güvenilirliğini; ürün ve hizmetler hakkında verilen bilgilerin doğruluk ve güncelliğini; sosyal medya hesaplarının aktif olmasını, sitenin tamamının kolay ve hızlı kullanılabilmesini ve dünyanın her yerinden, her zaman, her özellikteki cihaz ve tarayıcıdan herkes tarafından erişilebilir olmasını kapsamaktadır (Dumlu ve Kaygısız, 2018, s. 1261).

Bu doğrultuda kurumun dışarıya açılan yüzü olarak kabul edebileceğimiz internet sitelerinin günümüzde kurumsal itibarın sürdürülmesinde önemli bir araç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte özellikle kamu kurumlarına ait internet siteleri ile tanıtım ve bilgi amaçlı hazırlanan sitelerin sundukları hizmet ve bilgilerin doğru ve güncel olmaları kuruma duyulan itibarı etkileyeceğini vurgulamak gerekir.

Yöntem

Çalışmada Giresun ilindeki yaylalara ilişkin internetteki tanıtıcı bilgilerin içeriklerinin değerlendirilmesi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda literatürdeki ikincil veriler incelenerek yaylaların internet sitesi içeriklerine yönelik 4 ana başlıkta toplam 25 özellik belirlenmiş ve bu özelliklere göre belirtilen internet siteleri ziyaret edilerek veriler elde edilmiştir. İnternet arama motorlarında "Giresun yayları" aramasında en listelenen yaylalar bu kriterlere göre değerlendirilmiştir. Söz konusu yaylar Kümbet Yaylası, Kulakkaya Yaylası, Paşakonağı Yaylası, Sis Dağı Yaylası, Bektaş Yaylası, Karagöl Yaylası ve Ağaçbaşı Yaylası olarak listelenmektedir. "Giresun ilinin en bilinen ve en çok ziyaret alan yayları" olarak nitelendirilen bu yaylalara ilişkin tanıtıcı bilgilerin olduğu internet siteleri analiz edilerek çalışmanın bulguları oluşturulmuştur. Söz konusu internet siteleri değerlendirilirken Giresun Valiliği, Giresun Belediyesi, ilçe belediyeleri, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Giresun'da faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşları internet siteleri ve https://www.giresun.com.tr/, http://giresunyaylalari.com ele alınmış, kullanıcı yorumları ve etkileşimleri ile oluşan facebook, tripadvisor, foursquare vb. siteler değerlendirilmeye alınmamıştır. Bu ayırımın nedeni ise her bir ziyaretçi yorumunun kişisel olması ve ele alınan sitede verilen bilgilerin daha objektif olmasıdır.

Bulgular

Değerlendirme kriterleri ile gerçekleştirilen içerik analizi sonucu elde edilen bulgular gruplar halinde aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. İnternet sitelerinde yer alan İlgili kriter "+", yer almayan kriter ise "-" işaretleri ile gösterilmiştir.

Tablo-1 yaylara ilişkin genel bilgiler kriterlerinden oluşmaktadır. Bu bilgiler herhangi bir yaylaya ilişkin ana bilgilerdir. Bu bilgiler özellikle bölgeyi hiç bilmeyen bir ziyaretçinin internette aradığı ve hemen bulmak istediği temel ihtiyaçlar başta olmak üzere bilgileri olmak üzere diğer bilgilerden oluşmaktadır.

Tablo 3 *Yaylalara İlişkin Genel Bilgilerin Değerlendirilmesi*

Genel Bilgiler	***Kümbet Yaylası***	***Kulakkaya Yaylası***	***Paşakonağı Yaylası***	***Sis Dağı Yaylası***	***Bektaş Yaylası***	***Karagöl Yaylası***	***Ağaçbaşı Yaylası***
Tarihçe	-	-	-	Eski yayla kültürü	Adının nereden geldiğine ilişkin kısa bilgi	-	Efsaneler
İklimsel Özellikler	-	-	-	Temmuz ayına kadar karlı	Nisan ayına kadar karlı	-	-
Doğal Güzellikler	+	+	+	+	+	+	+
Bitki ve Hayvan Çeşitliliği	Ladin ormanları ve kır çiçekleri	Orman gülleri, Vargit çiçekleri	Mor, beyaz ve sarı açelyalar (orman gülleri)	-	-	-	75 bitki, 131 omurgalı hayvan türüne ev sahipliği
Bölge Halkının Gelenekleri	-	-	-	-	-	-	-
Temel İhtiyaçlar	PTT acentesi, sağlık ocağı, bakkal, kasap, manav, et lokantası, fırın, oto tamircisi	-	-	-	Elektrik, su, PTT, bakkal, kasap, fırın	-	-
Konaklama Olanakları	Otel bilgisi	-	Otel bilgisi	-	Otel bilgisi	-	-
İbadet Yerleri	-	-	-	-	-	-	-
Hediyelik Eşya	-	-	-	-	-	-	-
Yöresel Ürünler	El dokuması kolan ve örme sepet	-	-	-	-	-	-
Alternatif Faaliyetler	-	Doğa yürüyüşü, Off-road	-	Doğa sporları, Dağcılık	Kayak, doğa yürüyüşü	Doğa yürüyüşü	-
Geleneksel Yaylacılık	-	-	-	-	-	-	-
Yayla Şenlikleri	Temmuz ayının 2. haftasına rastlayan Cumartesi ve Pazar	-	-	Temmuz	30 Haziran-1 Temmuz	-	-

Tablo-1'de görüldüğü gibi Giresun ilinde bulunan yaylalara ilişkin genel bilgiler oldukça yetersizdir. Özellikle yemek, konaklama, ibadet, güvenlik, tuvalet gibi temel ihtiyaçlara ilişkin bilgilerin mutlaka bulunması gerekir. Ancak temel ihtiyaç bağlamında sadece Kümbet ve Bektaş Yaylalarına ilişkin kısmen bilgi bulunmaktadır. Diğer birçok kriter ile ilgili ise hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte tüm yaylaların doğal güzelliklerinden

bahsedilmiştir. Aynı şekilde alternatif faaliyetler kriterinde Sis Dağı Yaylasında doğa sporları yapıldığını belirtilmiş ama hangi mevsimde hangi sporların yapıldığı belirtilmemiştir. Yöre halkı için önemli bir turizm faaliyeti olan yayla şenliklerine ilişkin ise sadece üç yayla için bilgi bulunmaktadır. Bu bilgi ise görüldüğü gibi sadece şenliklerin hangi tarihlerde yapıldığı bilgisidir.

Tablo-2 söz konusu internet sitelerinin tasarım açısından değerlendirilmesini içermektedir. Tasarım başlığında yaylalara ilişkin farklı dillerde hazırlanmış sayfaların olup olmadığı ve yaylalara ilişkin sayfalara nasıl erişildiği incelenmektedir.

Tablo 4: *İnternet Sitelerinin Tasarım Açısından Değerlendirilmesi*

Tasarım	***Kümbet Yaylası***	***Kulakkaya Yaylası***	***Paşakonağı Yaylası***	***Sis Dağı Yaylası***	***Bektaş Yaylası***	***Karagöl Yaylası***	***Ağaçbaşı Yaylası***
Yabancı Dilde Hazırlanmış Sayfa	-	-	-	-	-	-	-
Kolay Erişim	+	+	+	+	+	+	+

Tasarım, bir internet sitesinde içerik kadar önem verilmesi gereken ana unsurlardan birisidir. İyi bir tasarım, çok fazla grafik, video, hareketli resimden çok kolay erişime odaklanmalıdır. Bu açıdan Tablo-2'de incelendiğinde yaylalara doğrudan erişilebilecek internet sayfalarının sadece Giresun Belediyesi internet sitesinde olduğu görülmektedir. Diğer kurum sayfalarından yaylalara erişim ise en az 3 tıklama ile mümkündür. Yayların turizme açılmasına rağmen farklı dillerde hazırlanmış sayfalar olmamakla birlikte Giresun Belediyesi sitesinde Türkçe metnin İngilizce ve Almanca çevirileri bulunmaktadır.

Tablo-3 yaylalara ilişkin ulaşım ve konum bilgilerinin internet sitesinde nasıl yer aldığına ilişkin bulguları içermektedir.

Tablo 5: *Yaylalara İlişkin Ulaşım ve Konum Bilgilerinin Değerlendirilmesi*

Ulaşım ve Konum	**Kümbet Yaylası**	**Kulakkaya Yaylası**	**Paşakonağı Yaylası**	**Sis Dağı Yaylası**	**Bektaş Yaylası**	**Karagöl Yaylası**	**Ağaçbaşı Yaylası**
Belirli Merkezlere Olan Uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık	Giresun ve ilçe merkezlerine olan uzaklık
Rota	Güzergah bilgisi	Güzergah bilgisi	Güzergah bilgisi	Güzergah bilgisi	Güzergah bilgisi	Güzergah bilgisi	Güzergah bilgisi
Toplu Taşıma Araçlarına İlişkin Bilgiler	"Yaz aylarında dolmuş"	-	-	-	-	-	-
Ulaşım Süresi	-	-	45 dk. (Bulancak)	1,5-2 saat (Görele)	-	-	-
Coğrafi Konum	Giresun il merkezine konum bilgisi	Giresun il merkezine konum bilgisi	Giresun il merkezine konum bilgisi	Giresun il merkezine konum bilgisi	Giresun il merkezine konum bilgisi	Giresun il merkezine konum bilgisi	Giresun il merkezine konum bilgisi
Harita Görseli	-	-	-	-	-	-	-

Tablo-3'de görüldüğü gibi yaylalara ilişkin ulaşım ve konum bilgileri genellikle aynıdır. Yaylaların Giresun il merkezi ve genellikle yaylanın bağlı olduğu ilçe merkezine olan uzaklığı km. cinsinden belirtilmiş ve hangi yol ya da yollar kullanılarak yaylalara ulaşılacağı bilgisi verilmiştir. Coğrafi konum bilgisi olarak sadece Giresun il merkezine olan uzaklık bilgisi vardır. Bu bilgiler dışında bilgi maalesef verilmemiştir. Örneğin toplu taşıma araçları ile ulaşıma dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Kümbet yaylasına ilişkin bilgilerde ise sadece " Yaz aylarında dolmuş" şeklinde bir ifade vardır. Ancak bu aracın nereden, kaçta hareket ettiği, ücreti, iletişim bilgileri vs. gibi genel bilgilere dahi ulaşılamamaktadır. Paşakonağı ve Sis Dağı yaylalarına ilişkin ulaşım süresi belirtilmiştir ancak bu bilgiler yaylaların bulunduğu ilçe sınırlarına ait Bulancak ve Görele Belediyeleri internet sitelerinden alındığı için sadece bağlı bulunulan ilçe merkezine olan ulaşım süresi belirtilmiş ama Giresun il merkezine olan süre belirtilmemiştir.

Tablo-4 ise yaylalara ilişkin güncel bilgileri içermektedir. Bu bilgiler bölgenin çok fazla yağış alması dolayısıyla anlık hava durumu, hava durum tahminleri ile yağıştan kaynaklı heyelan, sel vb. durumlardan dolayı yolun kapanması, yol çalışmaları yapılmasını içeren yol durumu, son güncellenme tarihi, iletişim kurulacak yetkili kişi ve kişilerin iletişim bilgilerini, varsa sosyal medya hesaplarını, bölgede özellikle GSM ve mobil iletişim altyapısı gibi bilgilerden oluşmaktadır.

Tablo 6: *Yaylalara İlişkin Günel Bilgilerin Değerlendirilmesi*

Güncel Bilgiler	**Kümbet Yaylası**	**Kulakkaya Yaylası**	**Paşakonağı Yaylası**	**Sis Dağı Yaylası**	**Bektaş Yaylası**	**Karagöl Yaylası**	**Ağaçbaşı Yaylası**
Hava Durumu	-	-	-	-	-	-	-
Son Güncellenme Tarihi	-	-	-	-	-	-	-
İletişim Bilgileri	-	-	-	-	-	-	-
GSM, İnternet erişim olanakları	-	-	-	-	-	-	-
Güncel Fotoğraf	Fotoğraf var. (Çekim tarihi yok)						
Yol durumu	-	-	-	-	-	-	-

Tablo-4'den görüldüğü gibi yaylalara ilişkin güncel, anlık bilgi bulunmamaktadır. İncelenen tüm internet sitelerinde yaylalarla ilgili fotoğraflar bulunmakta ancak bu fotoğrafların hangi tarihte çekildiklerine ilişkin bir bilgi verilmemektedir. İlgili sitelerin güncellenme tarihleri, anlık hava ve yol durum bilgilerinin olmaması önemli eksikliklerdir.

Tüm bunlarla birlikte verilen bilgilerin de güncel olması gerekmektedir. Örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı[1] sayfasında yolun 30 km. yol asfalt, 22 km. ise ham toprak yol olduğu ve

[1] https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10123/giresun-yaylalari.html

sadece 10 yataklı bir otel bulunduğu belirtilmektedir. Oysa uzun zamandır Kümbet Yaylası'na tamamı asfalt yoldan ulaşılmaktadır. Ayrıca bölgede çeşitli yatak kapasitelerine sahip otel ve pansiyonlar bulunmaktadır.

Bazı bilgiler ise farklı sitelerde farklı biçimde belirtilmiştir. Örneğin Kulakkaya Yaylası Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü[1] internet sayfasında Giresun şehir merkezine 40 km. olarak belirtilmişken, Giresun Valiliği[2] internet sayfasında 60 km. olarak belirtilmiştir.

Tablolardan görüldüğü gibi Karagöl, Ağaçbaşı Yaylalarına hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Giresun ili kültür, tarih ve doğal güzellikleri barındıran eşsiz bir şehirdir. Ancak maalesef Giresun ilinin sahip olduğu tüm bu özelliklerini yeterince tanıtılamamaktadır. Özellikle birbirinden farklı bitki ve hayvan türlerine ev sahipliği yapan; tarihi dokusu ile yaylacılık kültürünü barındıran; temiz hava ve su kaynakları ile Giresun yaylalarının da yetkili kurumlarca yeterince tanıtılmadığı görülmektedir.

İnternet ve mobil iletişimin oldukça yaygınlaştığı bu dönemde bölge tanıtımlarından en önemli araçlardan birisi internet siteleridir. Sosyal medyanın aksine internet siteleri objektif bilgileri içermektedir. Özellikle kamu kurumları tarafından verilen bilgiler resmi nitelik taşıdığından kullanıcılar nezdinde daha güvenilirdir. Ancak yapılan çalışmada görülmektedir ki Giresun ilindeki yaylalara ilişkin internet sitelerinde yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Mevcut bilgiler ise genellikle yayların konum, Giresun ve bağlı olunan ilçeye km. cinsinden uzaklığa ilişkin bilgileri içermektedir. Ayrıca incelenen internet sitelerinde yaylalar " Eşsiz manzaralara tanıklık edeceksiniz.", "Birbirinden farklı ağaçlar göreceksiniz", "Yeşilin her tonunu göreceksiniz." gibi genel ifadelerde tanımlanmış ancak, ziyaretçileri neyin beklediğine ilişkin somut bilgileri dair ifadeler bulunmamakta ve yaylalar sadece gezi ya da piknik alanı olarak yansıtılmaktadır. Örneğin son yıllarda özellikle kış aylarında yaylalarda kar festivalleri, offroad yarışları yapılmasına ve farklı illerden yarışmacılarında katılmasına rağmen bu konuda da ilgili sitelerde herhangi bir bilgi yoktur.

Bununla birlikte sitelerin çoğunun güncel olmadığı, güncel bilgiler içermedikleri ve kolay erişilebilir olmadıkları görülmektedir. Ayrıca bazı sitelerde aynı hataların ve aynı cümlelerin olması bu sitelerin kopyala-yapıştır yöntemi ile hazırlandıklarını göstermektedir.

Bir internet sayfasının özensiz olması, ana konusuna yeterince özen gösterilmediğinin bir göstergesidir. Bu doğrultuda Giresun yaylaları için hazırlanan web sitelerinin özensizliği de bu yaylalara hak ettikleri değerin verilmediğinin göstermektedir.

Bu doğrultuda vakit kaybedilmeden Giresun yaylalarının tüm özelliklerinin çeşitli yöntemlerle belirlenerek kültür, bilim, sanat, spor vb. alanlarda yaylada yapılabilecek alt disiplinler eşleştirilmeli ve bu doğrultuda Giresun Yaylaları Portalı hazırlanmalıdır. Bu portal her bir kurumun ayrı ayrı hazırlayacağı siteler değil, her bir kurumun katkı sunacağı, ortak

[1] https://giresun.ktb.gov.tr/TR-206831/kulakkaya-yaylasi-turizm-merkezi.html
[2] http://www.giresun.gov.tr/yaylalarimiz

hazırlanmış bir internet sitesi şeklinde olmalı ve bu ilgili sitelerden bu portala bağlantı verilmelidir. Ayrıca bu sitenin engelli, yaşlı, yabancı gibi farklı ziyaretçi profillerine de uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Aynı şekilde en kısa sürede bu sitenin mobil site ve mobil uygulaması hazırlanmalı ve mobil platformlardan ücretsiz indirilebilmelidir. Hazırlanacak olan bu portalın sadece en bilinen yaylaları değil, Giresun'un tüm yaylalarını kapsaması gerekmektedir.

Yaylalara ilişkin tüm güncel bilgileri içeren ve belirlenmiş aralıklarla güncellenen böyle bir portalla Giresun yaylaları sadece piknik amaçlı geziler dışında farklı disiplinlerdeki farklı çalışmalar ve hobiler için gelen ziyaretçileri de ağırlayacaktır. Ayrıca kurumsal kimliğe sahip bir internet sitesi ile yaylara gelen ziyaretçiler ve yaylacılar da uyulması gereken kurallara daha fazla özen gösterecek ve özellikle yaylaların korunması, temizlik gibi konularda daha duyarlı olacaklardır. Böylelikle yaylaların sadece sosyal medyada paylaşmak için gelen ziyaretçi profilinden ne istediğini bilen ziyaretçilere ev sahipliği yapması ve doğal güzelliklerinin sürdürülebilir turizm kapsamında devam etmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Ateş, V. ve Karacan, H. (Mayıs 2009). Abant İzzet Baysal Üniversitesi web sitesi kullanılabilirlik analizi. Gazi Üniversitesi Bilişim Teknolojileri Dergisi, 2/2, 15, s. 33-38.

Dumlu, H. ve Kaygısız, E. G. (2018). Kurumsal İtibar Bağlamında Türk Futbol Takımlarının Web Sitelerinin Değerlendirilmesi: Süper Lig Örneği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53(3), s. 1258-1272.

Duran, A. (2013). Sermaye Şirketlerinde İnternet Sitesi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dülger, G. ve Acar, O. K. (2017). Özel Okullarda Kurumsal İtibar Algısı: Okul Paydaşları Üzerinde Bir Araştırma Ve Model Önerisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.9 Sayı.22, Aralık, s.259-277.

Kadıbeşegil, S. (2015). İtibar Yönetimi, MediaCat, İstanbul.

Koçoğlu, C. M. (2018). Yerli Turistlerin Kurumsal İtibar Algılarının Marka Denkliğine Etkisi: Türk Hava Yolları Örneği. Turizm Akademik Dergisi, 02 (2018) 109-127.

Türkyılmaz, C. A. ve Gürdal, S. (2014). Web Tabanlı Kurumsal İtibar Yönetimi. H. Sumer ve H. Pernsteiner (Ed), İtibar Yönetimi, Beta Basım. İstanbul

Yüksel, H. (2007). İnternet Sitelerinin Kalite Boyutlarının Değerlendirilmesi. Sosyal Bilimler Dergisi 2007/1. http://sbmyo.duzce.edu.tr/Dokumanlar/sbmyo/ef03efda-8b54-4b5f-9df4-7e9655c71e7e.pdf (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

BARTIN İLİNİN YAYLA TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE POTENTIAL OF BARTIN PROVINCE IN HIGH PLATEAU TOURISM

Nurçin SEYMEN AKSU[*]

Özet

Ülkemizde son yıllarda hızla gelişen kentleşme ve buna bağlı olarak kentsel alan bölgelerinde yer alan yeşil alanların azalması, kentliyi dinlenmek ve eğlenmek için farklı mekân arayışlarına sokmaktadır. Doğal ve kültürel kaynaklar bu ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla yoğun olarak kullanılmaktadır. Kentleşmeye dayalı değişen bu tercihler, alternatif turizm türlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Bu bakımdan, günümüzde turizm açısından sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla geleneksel yapıya bağlı olarak yayla turizmi ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın amacı; Bartın ilinde doğal ve kültürel özellikleriyle ön plana çıkan yaylaları turizm potansiyelleri bağlamında tartışmak ve yayla turizmine uygunluğunu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, Bartın ilinde yer alan Ardıç, Gezen, Uluyayla ve Zoni yaylaları incelenmiştir.

Çalışmada yöntem olarak; literatür araştırması yapılmış, yerinde yapılan gözlemlerden yararlanılmış ve Bartın ili yaylaları GZFT analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yaylalara ilişkin doğal ve kültürel verilere erişim sağlanabilmesi amacıyla alana ait farklı kaynaklardan harita, fotoğraf ve analizler derlenmiştir.

Çalışmanın bulgular kısmında; literatür araştırması ve gözlemlere dayalı olarak yaylaların turizm potansiyelinin belirlenmesi açısından GZFT analizi yapılmıştır. Böylece Bartın ilindeki yaylaların güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak; ilde yer alan yaylaların mevcut durumlarını ve potansiyellerini kapsayan analizler bakımından yayla turizmi potansiyelleri değerlendirilmiştir. Zayıf yönleri ve tehditleri ortadan kaldırabilmek ve amacıyla yayla turizmine yönelik planlama önerileri getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Yaylacılık, yayla turizmi, Uluyayla, yayla turizmi potansiyeli

Abstract

The rapidly developing urbanization in our country in recent years and the decrease in the green areas in the urban areas, put the citizen in search of different places to rest and have fun. Natural and cultural resources are used extensively to meet these needs. These changing preferences based on

[*] Öğretim Gör., Bartın Ü./Ulus Meslek Yüksekokulu, nsaksu @bartin.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0787-0661

urbanization have been effective in the development of alternative tourism types. In this respect, in order to ensure sustainability in terms of tourism, high plateau tourism comes to the fore due to the traditional structure.

Purpose of the study; The aim of this course is to discuss the highlands which come to the fore with their natural and cultural characteristics in the context of tourism potential and to show their suitability for high plateau tourism in Bartın. In this direction, Ardıç, Gezen, Uluyayla and Zoni highlands in Bartın province were examined.

In the study; literature research was made, observations in the field were utilized and Bartın high plateaus were evaluated with SWOT analysis method. In order to provide access to natural and cultural data related to the high plateaus, maps, photographs and analyzes were compiled from different sources of the area.

In the findings part of the study; SWOT analysis was conducted to determine the tourism potential of the high plateaus based on the literature survey and observations. Thus, the strengths and weaknesses, opportunities and threats of the high plateaus in Bartın province were revealed.

As a result; The high plateau tourism potentials were evaluated in terms of analyzes covering the current status and potentials of the plateaus in the province. In order to eliminate the weaknesses and threats, planning proposals were made for high plateau tourism.

Keywords: Transhumance, high plateau tourism, Uluyayla, potential of high plateau tourism.

Giriş

Kentlerde artan nüfus yoğunluğu, yoğun iş hayatının getirdiği stresli yaşam koşulları, açık alan yetersizliği gibi kentlerin sahip olduğu olumsuz koşullar, insanları bu sorunlarla başa çıkabilmek doğayla buluşabilecekleri mekân arayışına sokmuştur. İnsanların dinlenme, eğlenme ve yeni yerler keşfetme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için ekolojik ve özgün değerleriyle bozulmaya uğramamış ve kültürümüzde de büyük öneme sahip yaylaları önemli birer mekan haline dönüştürmüştür. (Gülpınar, Sekban & Bekar, 2018)

Yayla, yerleşim yeri ve ekonomik faaliyet alanı olarak ele alındığında, farklı yerleşmelerde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik yapıda bulunan grupların yılın belirli döneminde çıktıkları, orada hem beşeri hem de ekonomik faaliyetlerde bulundukları alan olarak tanımlanır. (Doğanay & Coşkun, 2013) Yaylacılık ise, ülkemizin birçok kesiminde yaygın olarak yapılan ekonomik faaliyetlerdendir. Yaylacılık; doğal, sosyal, kültürel ve ekonomik koşullardaki farklılıklara bağlı olarak, bölgeden bölgeye veya belirli bölgenin çeşitli yörelerinde de farklılıklar gösterebilir. Zaman içerisinde değişen koşullara bağlı olarak yaylacılık faaliyetlerinde değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler aslında ülkemizdeki toplumsal değişim ve dönüşümün de birer yansımasıdır. (Çelikoğlu & Atış, 2016)

Başka bir açıdan bakıldığında, bu değişim ve dönüşümler geleneksel yaylacılığın yerini yayla turizmine bırakmasına neden olmuştur. Günümüzde yaylalar geleneksel kullanımın yanı

sıra yayla etkinlikleri, geleneksel mimarisi, sessiz ortamı, bozulmamış yayla kültürü ve doğasıyla turizm için önemli potansiyelleri oluşturmaktadır. (Özdemir & Çelikoğlu, 2014)

Ancak turizm amaçlı kullanımlarla birlikte yaylalardaki doğal kaynakların bilinçsizse tahrip edilmesi sürdürülebilirliğin sağlanması açısından olumsuz sonuçları meydana getirmektedir. Doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak ve doğal yaşam dengesini bozmadan kullanabilmek planlama ile mümkündür. Turizm amaçlı kullanılacak yaylalardaki planlama çalışmalarında alternatif turizm önemli bir kullanım biçimi olarak ön plana çıkmaktadır. (Köseoğlu, 1982)

Turizm Bakanlığı turizm terimleri sözlüğünde alternatif turizm "sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacını güden turizm çeşidi" olarak tanımlanmaktadır. Alternatif turizm, yeşil, kırsal ve eko-turizm olarak da adlandırılmaktadır.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kavramsal Eylem Planı kapsamında yapılan planlamalarda Bartın ili "doğa temelli turizmin planlı gelişimi" stratejisinde, biyo çeşitlilik ve eko-turizm potansiyeli açısından eko-turizmin geliştirileceği öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir.

Bartın, alternatif turizm türlerinden biri olan yayla turizminin yapılabileceği doğal ve kültürel değerlere sahiptir. Bartın yaylaları, olumlu iklimsel özellikleri, ormanüstü ve ormanaltı florasının zenginliği, korunmuş geleneksel yapısı ile birçok olumlu özelliği barındırmaktadır. Bartın ilinin hem bahsedilen olumlu özellikleri hem de eko-turizm odaklı gelişme bölgesi seçilmesine dayanarak kent içinde doğal ve kültürel potansiyelleri bağlamında turizm amaçlı kullanılabilecek dört adet yayla bulunmaktadır. Bunlar; Bartın ili sınırları içerisinde yer alan Ardıç, Gezen, Uluyayla ve Zoni yaylaları olup çalışma alanını oluşturmaktadır.

Bu nedenle çalışmanın amacı, Bartın ilinde doğal ve kültürel özellikleriyle ön plana çıkan yaylaları turizm potansiyelleri bağlamında tartışmak ve yayla turizmine uygunluğunu ortaya koymaktır. Çalışma alanı olarak seçilen yaylalara ait doğal ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmiştir. Bu bağlamda çalışma elde edilen veriler kapsamında literatüre katkı sağlama ve yayla turizmine yönelik hazırlanacak planlara rehber olma açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Çalışmada, Bartın kenti sınırları içinde yer alan Ardıç, Gezen, Uluyayla ve Zoni yaylaları incelenmiştir. Araştırmada 4 farklı yaylanın seçilmesinin nedeni bu alanların güçlü ve zayıf yönlerini, fırsat ve tehditlerini kıyaslayıp, yayla turizmi kapsamında potansiyellerini belirlemektir.

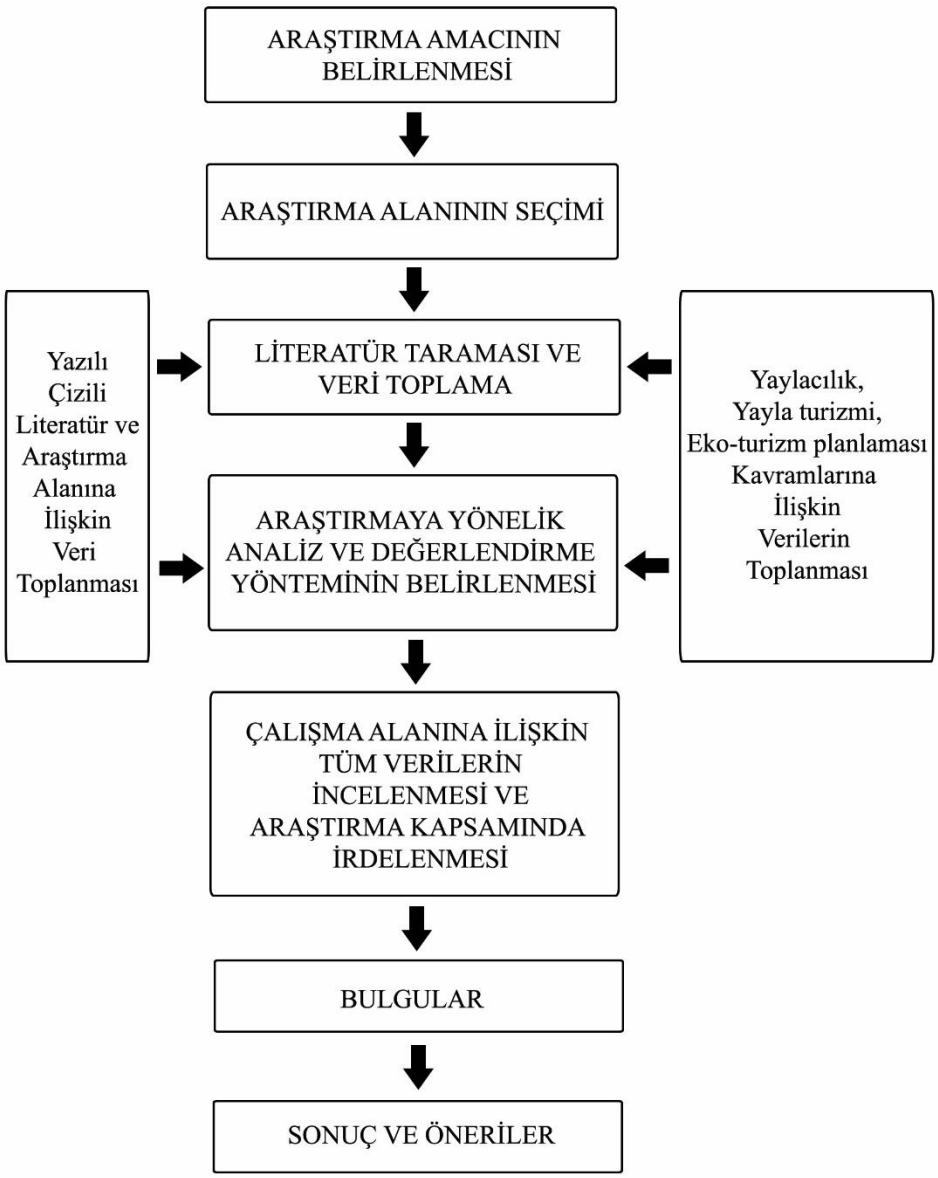

Şekil 1. *Araştırma süreci çizelgesi*

Araştırma birbiriyle ilişkili ve birbirini takip eden adımlardan oluşmaktadır. Araştırmada öncelikle çalışmanın amacı belirlenmiş, araştırmaya yönelik alanlar seçilmiş, literatür taraması yapılmış ve veriler toplanmış, araştırmaya yönelik analiz (GZFT analizi) ve değerlendirme yöntemi belirlenmiş, çalışma alanına ait tüm veriler incelenerek araştırma kapsamında irdelenmiş, bu veriler doğrultusunda bulgular kısmı oluşturulmuştur. Son olarak; çalışmanın sonuçları belirlenmiş ve bu sonuçlara dayanarak hem genel hem de alana özgü öneriler ortaya konulmuştur. (Şekil 1)

Çalışmada yöntem olarak, literatür araştırması, mekânsal, sosyal ve kültürel tespitler ve GZFT analizi teknikleri kullanılmıştır. Seçilen alanlara ilişkin veriler elde edilmiş ve bu veriler değerlendirilmiştir. Verilerin elde edilmesinde üç aşamalı bir yol izlenmiştir.

- *Literatür Araştırması:* Konu ile ilgili genel araştırmalar yapılırken, öncelikle yaylacılık, yayla turizmi, eko-turizm planlaması kavramları incelenmiş daha sonra Bartın kentinin

yaylalarına ilişkin kaynaklar, haritalar ve fotoğraflar incelenmiştir. Araştırmanın bu kısmı kavramsal çerçeveyi oluşturabilmek açısından önemlidir.

- *Mekansal, Sosyal ve Kültürel Tespitler:* Araştırma alanına ait mekânsal verilerin tespiti için; 1/25.000 ölçekli topografya haritasından, 1/100.000 ölçekli jeoloji haritasından, alanda çekilen fotoğraflardan, görsel analiz verilerinden yararlanılırken alana ait kültürel ve sosyal verilerin tespiti için çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır.
- *GZFT Analiz Yöntemi:* Araştırma kapsamında ele alınan yaylalara ait bilgiler (mekansal, sosyal ve kültürel) ve alanların yayla turizmi potansiyeline yönelik kullanılabilecek güçlü ve zayıf yönleri, fırsat ve tehditleri tespit edilmiş ve tablolarla ortaya konulmuştur.

Bulgular

Çalışmada Bartın ili sınırları içerisinde yer alan Ardıç, Gezen, Uluyayla ve Zoni yaylaları incelenmiştir. Ardıç ve Gezen Yaylaları Ulus ilçesine bağlı Kumluca Beldesi'nde, Zoni Yaylası Bartın merkeze bağlı Arıt beldesinde, Uluyayla'nın yarısı ise Ulus ilçesi diğer yarısı Karabük ili sınırları içinde bulunmaktadır. (Şekil 2)

Şekil 2. *Çalışma alanı olarak seçilen yaylaların kent içindeki konumu*

Araştırma çerçevesinde ele alınan dört yaylanın güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri GZFT analizi çerçevesinde değerlendirilip karşılaştırılarak, çalışma alanları tanımlanmış ve yayla turizmi potansiyelleri değerlendirilmiştir. Zayıf yönleri ve tehditleri en aza indirgeyebilmek ya da tamamen ortadan kaldırabilmek amacıyla yayla turizmine yönelik bulgular tespit edilmiştir.

Çalışma alanını oluşturan yaylalardan mekânsal olarak en büyüğü yaklaşık 27 hektar ile Uluyayla olurken en küçüğü yaklaşık 4 hektar ile Zoni Yaylasıdır. Bartın il merkezine uzaklıkları bağlamında bakıldığında ise en yakın Zoni Yaylası iken en uzak Uluyayla'dır. (Topay, 2003)

Tablo 1. *Çalışma alanlarına ait bilgiler*

Yayla adı	*Alan büyüklüğü(ha)*	*Ortalama rakım(m)*	*İl merkezine uzaklık*
Ardıç	10	1300	66
Gezen	2	1400	61
Uluyayla	27	1000	75
Zoni	4	1100	50

Ardıç Yaylası

Alana Bartın kent merkezinden Kumluca karayolu kullanılarak ulaşılmaktadır. Kumluca beldesi Ulus ilçesine bağlı olup, ilçe merkezine yaklaşık 33 km uzaklıktadır. Ardıç Yaylası yaklaşık 1500m yükseklikte yer akmaktadır. Yaylanın genel sahası yaklaşık 10ha iken, düzlük alanı 4ha büyüklüğündedir. (URL-6)

Şekil 3. *Ardıç yaylasını kullanan yerleşmeler*

Adını, ardıç kuşları ve doğal yaşamı olan ardıç ormanlarından almaktadır. Yaylanın bitki örtüsünü; Ardıç, Köknar, Kayın, Meşe, Gürgen, Fındık, Karaçam, Sarıçam, Kavak, Akçaağaç, Üvez, Ormangülü, Çobanpüskülü, Yaban gülü, Isırgan, Ahududu, Böğürtlen, Çilek, Ayı üzümü gibi diğer ağaç türleri ve yüzlerce alt flora oluşturur. Ardıç yaylası, Kasım ve Nisan arasındaki 6 ayını karlar altında geçirmektedir. Bu durum ulaşım açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. (URL-6)

Yayla; Zafer, Kızıllar, Hisar, Uğurköy, Bulak, Konuklu, Tokatlı ve Kırıklar yerleşmeleri tarafından hem yaylacılık faaliyetlerinde hem de rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. Alanda, Kumluca beldesine ait, orman işçilerinin konaklayabilmesi amacıyla yapılmış Ardıç Orman İşletme Şefliği misafirhanesi bulunmaktadır. (Şekil 3)

Ardıç yaylasının turizm amaçlı kullanılabilecek potansiyelleri; dağ-yayla gezisi imkânı sunması, hem doğal hem de kültürel değerlerin bir arada bulunduğu ve farklı peyzajların birleştiği bir alan olması, görselliği yüksek bir alan olmasından dolayı foto safari yapılabilirliği, kelebeklerin yoğun olarak gözlenebildiği ya da belirli bir kelebek türünün yılın belirli bir döneminde gözlenebildiği bir yayla olması, ayı, karaca, yaban domuzu gibi hayvanların belirli zaman aralığından tatmin edici bir biçimde görülmesi ve ormanlık alanlarında ormanaltı florasını tanıma imkanı sunması (yaylaya özel kanlıca mantarı) olarak sıralanabilir. (URL-7,Tablo 2)

Tablo 2. *Ardıç yaylasına ilişkin GZFT analizi*

Güçlü yönler	***Zayıf yönler***
•Zengin floraya sahip oluşu •Ardıç kuşlarının doğal yaşamı oluşu •Yaban hayatı yönünden zenginliği •Kar kuyusunun oluşu	•Altyapı eksikliği •Ulaşım zorluğu •Tanıtım ve eğitim eksikliği •Konaklama imkânı yetersizliği •Finansal kaynak eksikliği
Fırsatlar	***Tehditler***
•Turizm amaçlı farklı etkinlikler için uygun alanların bulunması •Halkın turizm amaçlı etkinlikleri olumlu karşılaması •Bozulmamış doğal çevre •Kelebek gözlemciliği •Garantili yaban hayatı gözlemi •Orman altı florasını tanımaya yönelik gezi imkânları (mantar vb.) •Foto safari imkânı	•Ormancılık faaliyetlerinin yapılması (Bozuk orman alanlarında gerçekleştirilen iyileştirme faaliyetleri) •Konaklama imkânı olmayışı

Gezen Yaylası

Alana Bartın kent merkezinden Kumluca karayolu kullanılarak ulaşılmaktadır. Ardıç bölgesindeki iki yayladan biri olan Gezen yaylasının Ardıç yaylası ile arasında yaklaşık 8 km bulunmaktadır. Yayla, Ardıç yaylasına orman içi stabilize bir yolla bağlıdır. Yaylanın yaklaşık yükseltisi 1400 metredir. Yayla; Zafer, Kızıllar, Hisar, Uğurköy yerleşmeleri tarafından kullanılmaktadır. (URL-6, Şekil 4)

Şekil 4. *Gezen yaylasını kullanan yerleşmeler*

Gezen yaylasının turizm amaçlı kullanılabilecek potansiyelleri; dağ-yayla gezisi imkânı sunması, kelebeklerin yoğun olarak gözlenebildiği ya da belirli bir kelebek türünün yılın belirli bir döneminde gözlenebildiği bir yayla olması, yaban hayatı gözleminin yapılabilirliği, botanik gezilere uygun saha sunması ve ormanlık alanlarında orman altı florasını tanıma imkânı sunması (yaylaya özel kanlıca mantarı) olarak sıralanabilir. (URL-7, Tablo 3)

Tablo 3. *Gezen yaylasına ilişkin GZFT analizi*

Güçlü yönler	***Zayıf yönler***
• Zengin floraya sahip oluşu • Taban suyunun yüksek olması • Yaban hayatı yönünden zenginliği • Doğal güzellikler	• Altyapı eksikliği • Ulaşım zorluğu • Tanıtım ve eğitim eksikliği • Finansal kaynak eksikliği
Fırsatlar	***Tehditler***
• Turizm amaçlı farklı etkinlikler için uygun alanların bulunması • Dağ-yayla turizmi imkânı • Halkın turizm amaçlı etkinlikleri olumlu karşılaması • Kelebek gözlemciliği • Botanik gezilerine uygun saha • Garantili yaban hayatı gözlemi • Orman altı florasını tanımaya yönelik gezi imkânları (mantar vb.)	• Ormancılık faaliyetlerinin yapılması • Konaklama imkânı olmayışı

Uluyayla

Bartın ili idari sınırlarının güneydoğusu ile Karabük ili idari sınırlarının kuzeybatı kısmında yer alır. Kızılgöl Yaylası, İnönü Yaylası, Aşağı Yayla, Karakız Yaylası ve Çokman

Yaylası adı verilen beş adet yaylayı içinde barındırmakta ve Güneyören, Akçakese, Karakışla, Emirören, Gökçeler ve Bostancı yerleşmeleri tarafından kullanılmaktadır. (Özdemir & Çelikoğlu, 2014, Şekil 5)

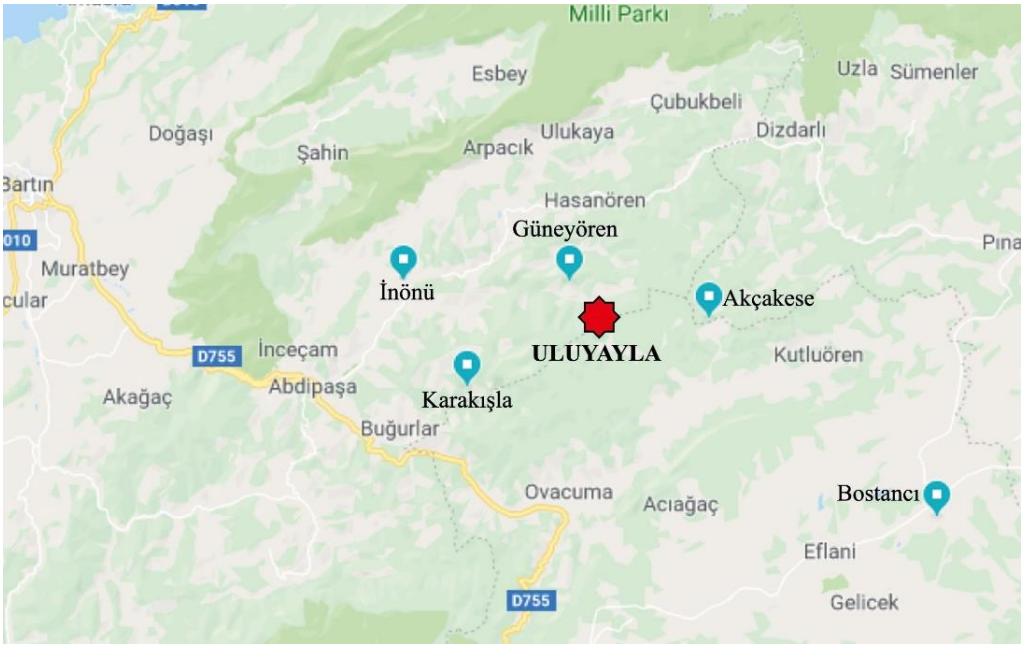

Şekil 5. *Uluyayla'yı kullanan yerleşmeler*

Alana kent merkezinden Bartın-Kastamonu karayolu kullanılarak ulaşılmaktadır. Uluyayla, Ulus ilçesine yaklaşık 27km uzaklıkta olup, yükseltisi yaklaşık 1000m'dir. (Çok, 2016) Kalkanlı mevkiinde, Ulus Orman İşletmesi'ne ait bir tesis bulunmaktadır.

Uluyayla içinde iki adet mağara bulunmaktadır. Bu mağaralardan biri İnönü yaylasının güneybatısında yer alan yaklaşık 478m uzunluğundaki İnağzı (Kırlangıç) Mağarasıdır. Diğer bir mağara ise yaklaşık 769m uzunluğundaki Subatık Mağarasıdır. (Özdemir & Çelikoğlu, 2014, Şekil 6)

Şekil 6. *İnağzı ve subatık mağaraları*

Alanda sulu ve kuru dereler bulunmaktadır. Bunlar; İnönü, Malakboğazı, Karanlık, Demircikolu, Kalabuklı, Kızılcık, Pamukçu, Bayırdibi, Hacılar ve Kısrak dereleridir. Yaylada Ulus Orman İşletmesi'ne ait bir adet gölet de bulunmaktadır.

Uluyayla geçmişte geleneksel yaylacılığın yapıldığı önemli bir mekândır. Ancak arazinin engebeli oluşu ve ormanlık alanların bol oluşu tarım alanlarını olumsuz yönde etkileyerek sınırlandırmaktadır. Aynı şekilde hayvanlar için otlak alan bulunabilmesi konusunda da sıkıntılar yaşanmaktadır. Köyler kentlere göç vermekte, hayvancılıkla uğraşanların hayvan sayıları azalmakta, arazilerin ekilememesinden ve otlak alanlarının kullanılamamasından dolayı yaylacılığa verilen önem gün geçtikçe azalmıştır. Bu nedenlerden ötürü yakın döneme kadar sürdürülen yaylacılık faaliyetleri giderek önemini kaybetmiştir. (Özdemir, 2014)

Diğer yandan Uluyayla'da 2006-2007 yıllarının Ağustos ayının ilk haftasında Ulus Belediyesi tarafından yayla şenlikleri düzenlemiştir. Uluyayla yaz aylarında etkinlikler ve yayla şenlikleriyle birlikte rekreasyonel amaçlı kullanılmıştır. Ancak kene tehditi nedeniyle 2007 yılından sonra bu şenlik daha düzenlenmemiştir. (Özdemir, 2014) Uluyayla iklim, zengin orman varlığı, yaban hayatı ve mağaralar gibi doğal özellikleri, geleneksel yaşamı ve mimari özellikleriyle yayla turizmi bakımından önemli potansiyellere sahiptir.

Uluyayla'nın turizm amaçlı kullanılabilecek potansiyelleri; dağ-yayla gezisi imkânı sunması, kurt, çakal, ayı, tilki, ördek, kaz, bıldırcın, üveyik, alakarga, karaca, yaban keçisi gibi hayvanları gözlemleyebilme, görselliği yüksek bir alan olmasından dolayı foto safari yapılabilirliği, aktif yaylacılığın yapılması, kelebeklerin yoğun olarak gözlenebildiği ya da belirli bir kelebek türünün yılın belirli bir döneminde gözlenebildiği bir yayla olması, çayır şeklinde gruplanmış dağ çiçekleri gezisine olanak tanıması ve özgün mimarisi olarak sıralanabilir. (URL-6,Tablo 4)

Tablo 4. *Uluyaylaya ilişkin GZFT analizi*

Güçlü yönler	***Zayıf yönler***
• Zengin floraya sahip oluşu • Korunmuş geleneksel doku • Mağara oluşumları (İnağzı ve Subatık) • Doğal ve kültürel zenginlikler • Yaban yaşamı varlığı • Su kaynaklarının içme amacıyla kullanılabilirliği	• Altyapı eksikliği • Yayla şenliklerinin kaldırılması • Tanıtım eksikliği
Fırsatlar	***Tehditler***
• Turizm amaçlı farklı etkinlikler için uygun alanların bulunması • Dağ-yayla turizmi imkânı • Halkın turizm amaçlı etkinlikleri olumlu karşılaması • Foto safari imkânı sunması	• Ormancılık faaliyetlerinin yapılması • Konaklama imkânı olmayışı

• Kelebek gözlemciliği • Aktif yaylacılığın yapılması • Çayır şeklinde gruplanmış dağ çiçekleri gezisine olanak sunması • Özgün mimari	

Zoni Yaylası

Yayla Bartın-Kastamonu Küre Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde, yaklaşık 4ha büyüklüğünde ve 1100m yüksekliğindedir. Zoni yaylası, Bartın ili Arıt beldesinde bulunmaktadır. Alan Arıt beldesine yaklaşık 10km uzaklıkta olup, alana kent merkezinden Arıt yolu takip edilerek ulaşılır. (URL-10)

Yayla; Güney, Turanlar, Söğütlü ve Çöpbey yerleşimleri tarafından kullanılmaktadır.

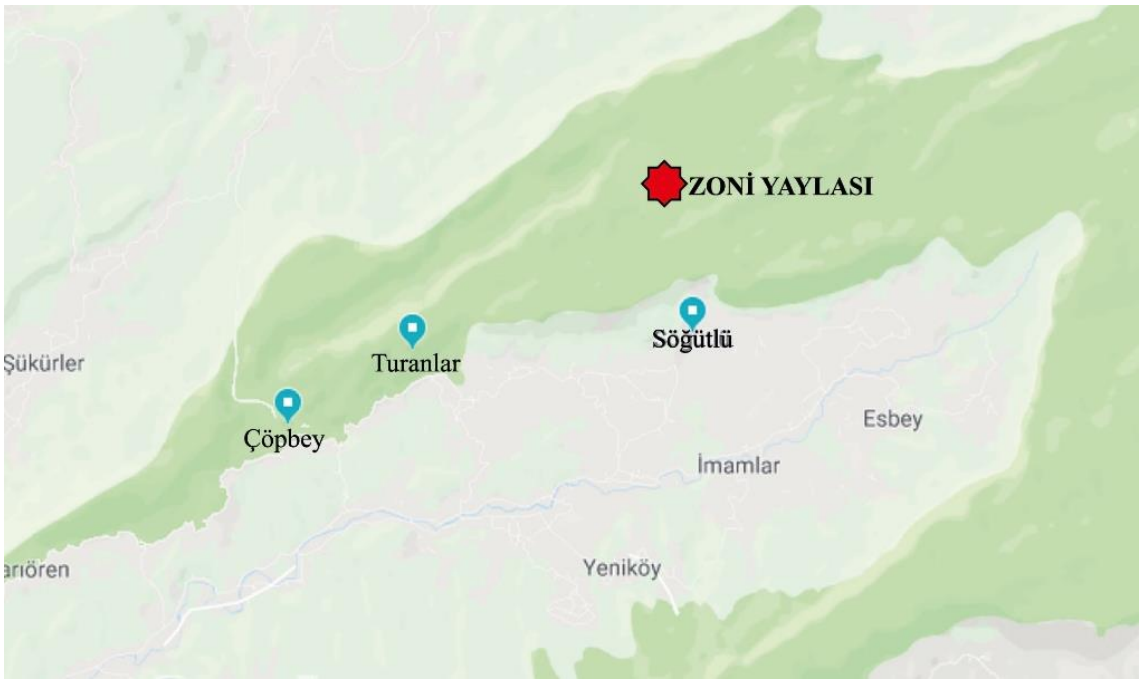

Şekil 7. *Zoni yaylasını kullanan yerleşmeler*

Zoni yaylasının turizm amaçlı kullanılabilecek potansiyelleri; manzara ve botanik zenginliği, kültürel değerleri içeren doğa yürüyüşü rotalarının bulunması, dağ-yayla gezisi imkânı sunması, hem doğal hem de kültürel değerlerin bir arada bulunduğu farklı peyzajların birleştiği alan olması, görselliği yüksek bir alan olmasından dolayı foto safari yapılabilirliği, kelebeklerin yoğun olarak gözlenebildiği ya da belirli bir kelebek türünün yılın belirli bir döneminde gözlenebildiği bir yayla olması, yaban hayatı gözleminin yapılabilirliği, izole ilginç ekosistemlerin yer alması (Söğütlü Gürdek Kayası) ve çayır şeklinde gruplanmış dağ çiçekleri gezisine olanak tanıması olarak sıralanabilir. (URL-6, Tablo 5)

Tablo 5. *Zoni yaylasına ilişkin GZFT analizi*

Güçlü yönler	***Zayıf yönler***
• Zengin floraya sahip oluşu • İzole ekosistemler • Doğal ve kültürel zenginlikler • Yaban yaşamı varlığı • Mutlak koruma bölgesinde yer alması • Taban suyunun derin olması • Kültürel zenginlikler (kilise kalıntısı)	• Donlu gün sayısının fazlalığı • Altyapı eksikliği • Tanıtım eksikliği • Ulaşımın zor olması
Fırsatlar	***Tehditler***
• Turizm amaçlı farklı etkinlikler için uygun alanların bulunması • İçme suyunun bulunması • Dağ-yayla turizmi imkânı • Halkın turizm amaçlı etkinlikleri olumlu karşılaması • Foto safari imkânı sunması • Kelebek gözlemciliği • Garantili yaban hayatı gözlemi sunması • Çayır şeklinde gruplanmış dağ çiçekleri gezisine olanak sunması • İzole ilginç ekosistemlere sahip olması	• Ormancılık faaliyetlerinin yapılması • Konaklama imkânı olmayışı • Hayvan yemi amaçlı ot kesiminin yapılması

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Kentleşmeyle birlikte gelen nüfus yoğunluğu ve açık alanların yetersizliği, bireylerin eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için arayış içine girmelerine neden olmuştur. Bireylerin bu ihtiyacı, yaşam şartlarına uygun, doğal ve kültürel özellikleriyle bozulmamış yaylaları önemli mekânlar haline dönüştürmüştür. Özellikle 1990 yılından sonra doğal çevresi ve kültürel özellikleri korunmuş alanlar insanların daha çok ilgisini çekmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak da turizm amaçlı kullanılan yaylaların sayısı gün geçtikçe artmıştır. Bireylerin farklı ihtiyaçlarıyla ortaya çıkan işlevsel dönüşümlerin sonucu olarak alternatif turizm türleri gelişmiştir. Günümüzde de yaylaların doğal ve kültürel değerlerinin sürdürülebilirliği açısından önemli eko-turizm, yeşil turizm veya doğa turizmi olarak bilinen yayla turizmi yaygınlık kazanmaktadır.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kavramsal Eylem Planı kapsamında yapılan çalışmalarda, Bartın ilinin eko-turizm odaklı gelişme bölgesi seçilmesine dayanarak kent içinde turizm amaçlı kullanılabilecek dört adet yayla bulunmaktadır.

Çalışma alanı olarak seçilen Ardıç, Gezen, Uluyayla ve Zoni yaylalarının ortak sorunları; altyapı eksikliği, niteliksiz yollardan dolayı alanlara ulaşım zorluğu, yaylaların tanıtımlarının eksik olması, konaklama imkânlarının yetersiz olması, finansal kaynak eksikliği, yerel yöneticilerin ve halkın yayla turizmi konusunda yeterli bilgi düzeyince olmayışıdır. Uluyayla özelinde yayla şenliklerinin kaldırılması ve Zoni yaylası özelinde topografyasından

kaynaklanan mikroklimatik özelliklerinin elverişli olmayışı bir diğer sorunlardır. Alanlara yönelik genel potansiyeller ise; zengin floraya sahip olması, yaban hayatı yönünden zengin olması, fotosafari imkânı sunması, kelebeklerin gözlemlenebildiği alanlar olması, ormanaltı florasına sahip olması, botanik gezilere uygun sahaların bulunması, dağ-yayla turizmi imkânı sunması ve halkın turizm amaçlı etkinlikleri olumlu karşılamasıdır. Uluyayla özelinde ise aktif yaylacılığın yapılması, özgün mimarisi (ahşaptan yapılmış iki katlı sayvan) ve doğal yeraltı kovukları (İnağzı ve Subatık Mağaraları) yer alır. Zoni yaylasında ise izole ilginç ekosistemlerin (Söğütlü-Gürdek Kayası) yer alması yayla turizmi potansiyeline örnek gösterilebilir.

Tablo 6. *Çalışma alanına yönelik sorunlar ve potansiyeller*

Sorunlar	***Potansiyeller***
• Altyapı eksikliği • Ulaşım zorluğu (Niteliksiz yollar) • Tanıtım ve bilgilendirmelerin eksikliği • Konaklama imkânının yetersizliği • Finansal kaynak eksikliği • Eğitim eksikliği (Yerel yöneticilerin ve halkın yayla turizmi hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması) • Mikroklimatik özelliklerin elverişli olmayışı* • Yayla şenliklerinin kaldırılması**	• Zengin floraya sahip oluşu • Yaban hayatı yönünden zenginlik • Alanların foto safari imkânı sunması • Kelebek gözlemlerinin yapılabilmesi • Orman altı florasına sahip oluşu (mantar vb.) • Botanik gezilere uygun sahaların yer alması • Dağ-yayla turizmi imkânı sunması • Halkın turizm amaçlı etkinlikleri olumlu karşılaması • Aktif yaylacılığın yapılması** • Özgün mimari (sayvan)** • İzole ilginç ekosistemlerin yer alması (Söğütlü-Gürdek Kayası)* • Doğal yeraltı kovuklarının olması (mağaralar)**
*Zoni Yaylası **Uluyayla	

Çalışma alanlarındaki doğal ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliklerini sağlamak için sorunların tespit edilmesi, sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmesi, koruma ve alanların kullanımına yönelik planların hazırlanması ve bunların uygulamaya konulması önemlidir. Bu nedenle, tanımlanan sorunlar ve potansiyellere yönelik, yayla turizmini ön plana çıkarabilecek, kullanıcının ihtiyaçlarına daha çok cevap verebilecek, doğal ve kültürel değerlerin korunduğu öneriler getirilmiştir. Bu öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Ulaşım;

- Yaylalara ulaşımın rahatlıkla sağlanabilmesi için yol standartları iyileştirilmelidir.
- Yollara bilgilendirici ve uyarıcı levhalar konulmalıdır. (özellikle yaban hayvanlarına karşı dikkatli olunması için)

Bilgilendirme ve tanıtım;

- Yaylalara ulaşımın nasıl sağlandığının, yaylalardaki gezi ve gözlemleme rotalarının ve konaklama alanlarına ilişkin bilgilerin yer aldığı kullanıcılara rehber olabilecek harita, broşür, afiş, video gibi tanıtım materyalleri hazırlanmalıdır.
- Yaylalarda yapılabilecek aktiviteler için (bisiklet, fotoğraf çekme, doğa yürüyüşü, mantar inceleme, kuş gözlemciliği, at ile gezinti, dağcılık, trekking gibi) özel turlar düzenlenmelidir.
- Hem yazılı hem görsel basın yayın organlarında yaylaların tanıtımı yapılmalıdır.
- Sosyal medyada tanıtımı ve internet duyurularına önem verilmelidir.

Özgün mimarinin korunması;

- Uluyayla'daki özgün mimariyi temsil eden ahşap sayvanlar korunmalı ve yayladaki betonlaşma önlenerek geleneksel dokunun sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.
- Geleneksel yapı formları ve yapım teknikleri yeni yapılacak olan yapılarla bütünleştirilmelidir.

Halk ekonomisine katkı;

- Geleneksel yayla evlerinde çeşitli düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılarak yaylalardaki ailelere de gelir sağlamak amacıyla ev pansiyonculuğu geliştirilmelidir.
- Köylerdeki dernek ve kooperatifler yardımıyla yörede üretilen ürünlerin tanıtımı ve satışının yapılacağı mekânlar oluşturulmalıdır.

Konaklama;

- Yaylalarda geçirilen süreyi artırmak ve kullanıcıların alandan en iyi şekilde yararlanmasını sağlamak için alanda en büyük eksiklik olan konaklama, yeme-içme ve WC birimleri çoğaltılmalıdır.
- Yaylaya gelen turistlerin alanda geçirdikleri zamanı daha kalite hale getirebilmek için donatı eksiklikleri giderilmelidir.

Aktiviteler;

- Yayla turizmine bağlı kullanımın artması amacıyla yayla şenlikleri düzenlenmelidir. Festivallerin geliştirilip, duyurulması bölgenin hem ekonomik kalkınmasına hem de turizm amaçlı tanınırlığına olumlu etkiler yapacaktır. Ancak bu festivaller bilinçsiz ve yetersiz düzeyde kalmayıp iyi planlanmalı, gelecek yıllar düşünülerek doğal çevre için olumsuz durumlar engellenmelidir.
- Topay (2003) tarafından hazırlanan çalışmada kamping, çadırlı kamping, klimatizm, dağ bisikleti, mağaracılık, golf, at ile gezinti, dağcılık, trekking, kayak, kuş gözlemciliği, doğada serbest yürüyüş etkinleri Uluyayla'da yerel halkın yapmayı en çok tercih ettiği etkinliklerdir. Alanın potansiyeli ve halkın desteğiyle birlikte bu aktiviteler desteklenmelidir.

İçme ve kullanma suyu sorunu;

- Uluyayla özelinde yaylaya gelen kullanıcıların kullanabileceği yalnız bir adet su kaynağı mevcuttur. Bunun önüne geçmek için yaylanın belirli noktalarına çeşmeler yapılarak çevredeki su kaynaklarından bu çeşmelere sular getirilmelidir.

Planlama ve uygulama;

Yaylalardaki rekreasyon imkanlarına göre planlamalar yapılmalı, aktivite çeşitliliği artırılarak her yaştan her kesime uygun kullanım alanları planlanmalı ve tasarlanmalıdır.

- Yayla turizminin daha çok kullanıcıya hitap etmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için doğaya ve yerel halkın ihtiyaçlarına saygılı planlamalar yapılmalıdır.
- Planlalar ekolojik kriterlere ve sürdürülebilirliğe uygun olarak koruma-kullanma kurallarına göre hazırlanmalıdır. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek mekânlar planlanmalı ve uygulama aşamasında bu düşünce esas alınarak mekânlar tasarlanmalıdır.
- Turizmin planlanması ve uygulanması sürecinde, ilgili kurumlarla bağlantı sağlayarak, sivil toplum kuruluşları, dernekler, kooperatifler, yerel yönetim ve yerel halk paydaşlar arasına katılarak, katılımcı planlama yaklaşımıyla birlikte bir turizm eylem planı hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

KAYNAKLAR

Alagöz, C. A. (1993). Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2,* 3-51.

Alternatif Turizm. (1999). *Turizm Terimleri Sözlüğü* (1.Baskı). Ankara, Türkiye Turizm Bakanlığı.

Çelebi, Z. (2005). *Bilinmeyen Yönleriyle Tarihsel Coğrafyamız: Uluslu İbrahim Hamdi Efendi*. Kocaeli: Altın Kalem.

Çelikoğlu, Ş., Atış, E. (2016). Rekreasyonel Dönüşüm Sürecinde Önemli Bir Yaylacılık Sahası: Gümeli Yaylaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar, 42,* 929-939.

Çelikyay, S. (2005). *Arazi Kullanımlarının Ekolojik Eşik Analizi ile Belirlenmesi Bartın Örneğinde Bir Deneme. (Yayımlanmamış doktora tezi).* Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çok, E. (2016). *Paflagonya'dan Ulus'a*. Ankara: Pelin.

Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası.* Konya: Çizgi.

Doğanay, H., Coşkun, O. (2013). Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları. *Doğu Coğrafya, 30,* 1-28.

Görmüş, S., Atmış, E., Özkazanç, N. K., Günşen, H.B., Artar, M., Cengiz, S., Tekebaş, S. (2015). *Küre Dağları Milli Parkı Köy Tasarım Rehberleri (Bartın Bölümü).* İstanbul: Mutlu.

Görmüş, S., Atmış, E., Özkazanç, N. K., Günşen, H.B., Artar, M. (2016). *Ekorota Bartın: Doğal ve Kültürel koridorların Haritalanması.* İstanbul: Stil.

Gülpınar, Sekban, D. Ü., Acar, C., Bekar, M. (2018). Trabzon İlinin Yayla Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Farkındalık Yönünden İncelenmesi. *Uluslararası Bilimsel araştırmalar, 3(1),* 349-361.

Gürel, T. (1970). *Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.

Köseoğlu, M. (1982). *Peyzaj Değerlendirme Yöntemleri.* İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi.

Kushi, E., (2011). Sustainable Tourism ans Enviroment Protection in a Albania. *Environmental Protection and Ecology. 12(1),* 251-257.

Özdemir, Ü., Çelikoğlu, Ş. (2014). Batı Karadeniz'de Rekreasyonel Açıdan Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla. *Doğu Coğrafya, 32,* 79-99.

Tunçdilek, N. (1964). Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, 7*, 14.

Topay, M. (2003). *Bartın-Uluyayla Peyzaj Özelliklerinin Rekreasyon-Turizm Kullanımları Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

URL-1, https://www.amasra.com.tr/ardic-yaylasi-bartin-ulus/

URL-2, https://www.amasra.net/uluyaylaya-zor-ama-rengarenk-bir-yolculuk/

URL-3, http://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/BartYn-Yli-Turizm-Eylem-Plan-11.02.2015.10.38.01.pdf

URL-4, http://bartin.bel.tr/dosyalar/2018/05/Bart%C4%B1n_Str.Plan_.10.01.pdf

URL-5, http://www.bartinhalkgazetesi.com.tr/haber/603/zoni-yaylasi-turizme-kazandiriliyor.html

URL-6, https://bartin.ktb.gov.tr/TR-69028/yaylalar.html

URL-7, http://bolge10.ormansu.gov.tr/10bolge/Files/DO%C4%9EA%20TUR%C4%B0ZM%C4%B0%20MASTER%20PLANLARI/BARTIN%20ILI%20DOGA%20TURIZMI%20MASTER%20PLANI.pdf

URL-8, https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2015/08/ayder-ekoturizm-plani-2006.pdf

URL-9, https://www.kdmp.gov.tr/haberler/kure-daglarinda-sonbahar-fotograf-ve-kultur-gezisi-etkinligi.119

URL-10, http://360sanalturbartin.com/project/

Yalçındağ, S. (1994). *Alternatif Turizmin Yönetsel Boyutu*. Ankara: TODAİE.

YAYLA TURİZMİNDE ALTERNATİF DESTİNASYONLAR: KIBRISCIK YAYLALARI*

ALTERNATIVE DESTINATIONS ON TABLELAND TOURISM: KIBRISCIK TABLELANDS

*Muammer BERİK**, N. Gonca GÜZEL ŞAHİN****

Özet

Sanayileşmedeki gelişmeler, çalışma şartlarındaki iyileşmeler ve sosyal alanda kazanılan yeni hakların etkisiyle canlanan turizm, günümüzde de görüleceği üzere bir kitle hareketi şeklinde gerçekleşmektedir. Kendisini özgür hissetmek ve doğa ile baş başa kalmak isteyen, dokunulmamış, temiz ve sakin yerlerin arayışında olan turistlere sunulan alternatiflerden birisi de yayla turizmidir. Türkiye'de de uzun yıllardan beri insanların sıcak yaz aylarında hayvan sürülerini otlatmak ve dinlenmek amacıyla oluşturup kullandıkları yerleşim birimleri olan yaylalar, günümüzde turistik amaçla da kullanılır hale gelmiştir. Doğa açısından bakıldığında daha az bozulmuş olan yaylalar, bulundukları bölgenin kültürel değerleri ile harmanlanarak alternatif turizmin ayak izlerini takip eden turistler için önemli kaynaklar olarak sunulmaktadır. Kıbrıscık İlçesi'nin sahip olduğu 23 yaylasından çoğu coğrafi konum olarak Köroğlu Dağı'nın eteklerinde yer almaktadır. Bu yaylalar bozulmamış doğası ve zengin doğal kaynakları ile yayla turizmi için yeni bir destinasyon olma özelliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı Kıbrıscık İlçesi'nin yaylalarının Yayla Turizmi potansiyelini belirlenmek, olası sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma deseninde yapılmış olup gözlem, görüşme ve doküman inceleme teknikleri kullanılmıştır. Yaylaların coğrafi durumu, nüfusu, ekonomisi, iklimi, kültürel varlıkları, doğal ve tarihi turistik değerleri gibi bilgilere literatür taraması ile ulaşılmış olup, bölgedeki turizm faaliyetleri ile ilgili olarak saha gözlemleri yapılmış ve bölge halkının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma bulguları, uzun yıllardır şehirlere göç veren ilçenin olumsuz olan bu durumunun yaylalarının dokunulmamışlığını ve korunması yönünden olumlu etkisinin olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde yayla ulaşımı için girişimlerin yetersizliğinden dolayı bölgede kontrolsüz bir yapılaşmanın gerçekleşmediği, halihazırdaki doğal güzelliklerin ve kültürel zenginliklerin korunabildiği görülmektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle bu yaylaların doğal ve kültürel zenginliklerinin

* Bu çalışma yazarın 2018 yılında hazırlamış olduğu "Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma" isimli Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Muammer BERİK, Atılım Üniversitesi Turizm İşletmeciliği A.B.D. Y.L. Öğrencisi mberik@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0603-874X

*** Doç.Dr. N.Gonca GÜZEL ŞAHİN, Atılım Üniversitesi Turizm İşletmeciliği gonca.guzel@atilim.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3632-9946

korunmasına yönelik önlemler alınması, bölgede planlı ve kontrollü turizm faaliyetlerinin yapılması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Kıbrıscık yaylaları, Kıbrıscık ilçesi, yayla turizmi, yaylacılık

Abstract

Tourism, which has been revitalized by the developments in industrialization, improvements in working conditions and the new rights gained in the social field, is realized as a mass movement as can be seen today. Tableland tourism is one of the alternatives offered to tourists who want to feel free and stay in touch with nature, in search of untouched, clean, quiet places. Also, In Turkey, peoples for many years to graze their herds in the hot summer months and which they use to create settlements in order to relax, tablelands which today is used for tourist purposes.. From a nature perspective, the less degraded tablelands are blended with the cultural values of the region where they are found and presented as important resources for tourists following in the footsteps of alternative tourism. Most of the 23 highlands of Kıbrıscık district are located at the foot of Köroğlu Mountain as geographical location. These highlands are a new destination for highland tourism with their unspoiled nature and rich natural resources.

The aim of this study is to determine the tableland tourism potential of the tablelands of Kıbrıscık district and to reveal possible problems and solution proposals. Qualitative research design and observation, interview and document analysis techniques were used was conducted in this research. Information such as the geographical situation, population, economy, climate, cultural assets, natural and historical touristic values of the tablelands were obtained through literature review. Research findings have shown that this negative situation of the district, which has been migrating to cities for long years, has a positive effect on the protection and protection of the tablelands. Likewise, it is seen that there is no uncontrolled construction in the region due to the lack of initiatives for tableland access and that the existing natural beauties and cultural riches can be preserved. Based on the findings, it was proposed to take measures to protect the natural and cultural riches of these highlands and to carry out planned and controlled tourism activities in the region.

Keywords: Kıbrıscık Tableland, Kıbrıscık District, Pletau Tourism, Transhumance

Giriş

Günden güne kendisini geliştiren insanoğlunun, ihtiyaçları ve beklentileri de farklılıklar göstermektedir. Bu gelişimler ve farklılıklar insanoğlunun tatil anlayışının da değişim göstermesine sebep olmuş, bu beklentilere yanıt vermeye çalışan turizm sektörü içerisinde Alternatif Turizm adı verilen yeni bir turizm çeşidinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren artış gösteren alternatif turizm faaliyetlerinden birisi de Yayla Turizmi'dir.

Fiziki yapı olarak akarsularca aşındırılarak derince yarıklarla birbirinden ayrılmış yüksek düzlükler şeklinde karşımıza çıkan yaylalar, bölge halkları tarafından sıcak yaz aylarında hem hayvanların beslenmesi, hem de kış için gerekli olan ot ihtiyacının karşılanması

için kullanılan, geçici olarak konaklanan ve genel olarak orman örtüsünün üst sınırlarında bulunan alanlardır (Özdemir & Çelikoğlu, 2014).

Yaylacılık faaliyetlerini genel olarak, göçebe yaşam tarzının yerleşik hayata geçildikten sonraki devamı olarak nitelendirmek mümkündür. Türkiye'de, özellikle Anadolu'da yerleşik hayatın ağırlıklı olarak tercih edilmeye başlanması ile canlanan yaylacılık; sosyal hayatta gerçekleşen gelişmeler; ekonomik gelir düzeyindeki artışlar büyük yerleşim alanlarına doğru yönelen göçler sebebiyle asıl amacının dışında, turizme yönelik bir nitelik kazanmaya başlamıştır (Çetin, 2012).

Zaman (2007)'a göre de yaşanan sosyo-kültürel değişimler ve ekonomik yapıdaki hızlı gelişmeler sonucu ekonomik amaçlı yaylacılık faaliyetleri gerileme dönemine girmiş, yayladan ekonomik kazanç sağlayan yöre halkının yerini buralarda para harcamaya gelen, kent yerleşimli, bölgede bulunma amacı sadece dinlenmek olan bir grup almaya başlamıştır (Özdemir & Çelikoğlu, 2014).

Çalışma bölgesini oluşturan Kıbrıscık İlçesi de 1970'lerden itibaren vermiş olduğu göçler nedeniyle önemli derecede nüfus kaybına uğramıştır. Özellikle köylerde yaşanan nüfus kaybı sebebiyle ilgilenecek yeterli insan kalmaması, büyük sayıdaki sürülerin zamanla erimesine neden olmuştur. Hayvancılığın azalması, genç nüfusta yaşanan gerileme ve nüfusun yaşlanması yaylalara çıkışı da hemen hemen durma noktasına getirmiştir. Bu çalışmada kullanım oranı neredeyse yok denilecek kadar az olan Kıbrıscık ilçesi yaylalarının yayla turizmi açısından alternatif bir destinasyon olarak kullanılabilirliğinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Destinasyon Kavramı

Destinasyon, insanların belirli bir amaç için gitmeyi hedefledikleri ya da gitme eğiliminde oldukları, bazı etkinliklerde bulunmak için konaklama amacıyla kullandıkları yerleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu terim küçük bir alanı, bir ülkeyi ya da büyük bir kıtayı ifade edebilmektedir (Yaraşlı, 2007).

Turizm açısından bakıldığında ise destinasyon; bir ülke bütünlüğünden küçük, insanların zihninde belirli bir yer edinmiş, turistik çekiciliği olan, festival ve şenlikler gibi çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapan, iyi bir ulaşım ağına sahip ve turistik amaca yönelik tesislerin gelişimine uygun ve yeterli coğrafi yapıya sahip bölge olarak tanımlanabilir (Ersun & Arslan, 2011).

Turistik destinasyonların bir çekim gücü yaratmaları, belirli sayıda ziyaretçi çekmeleri, ürün karması yaratarak kişilerin seyahat amaçlarına yönelik ihtiyaçlarını karşılaması beklenmektedir. Ziyaret eden kişinin tercih edeceği seyahat türüne, kültürel geçmişine, bölgeyi ziyaret amacına, eğitim seviyesine ve geçmişte edindikleri tecrübelere göre oluşan bir algısal kavram olarak da tanımlanmaktadır (Sarı & Kozak, 2005).

Bir destinasyonun başarıyı yakalaması birçok faktöre bağlı olarak gelişme göstermektedir. Her geçen gün yeni destinasyonların katıldığı, mevcut olanların ise konumlarını korumak ve rekabet edebilmek için yeni stratejiler geliştirdiği turizm pazarında yeni bir destinasyonun yaratılması kolay görülmemektedir. Doğru konumlanmış, bölgeyi tam

ifade edebilecek uygun ve çekici bir imaj yaratılması ve bunun güçlü bir marka ile desteklenmesi destinasyonun başarıya ulaşmasını sağlayabilir (Özdemir G. , 2007).

Bahar ve Kozak, turizm destinasyonunun aynı kültür, doğa ve iklim koşullarına sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bir destinasyon aynı zamanda doğal ve kültürel zenginlikleri olan, ziyaretçilere sunabilecek nitelikte o yöreye özgü aktiviteler geliştirmiş, yiyecek içecek, konaklama, ulaşım, iletişim gibi olanaklara sahip, ayrıca kamusal hizmetlerin de sunulduğu belirli bir marka ve imajına sahip bir coğrafik alan olmalıdır (Kırca, 2013).

Kırca(2013)'nın Buhalis'ten aktardığına göre çekicilik faktörlerinin çeşitlilik gösteriyor olması farklı destinasyon türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buhalis, bu çeşitlilikleri kentsel, deniz kıyısı, dağ, kırsal, otantik ve egzotik olarak ayrı ayrı sınıflandırmıştır (Kırca, 2013). Bahsi geçen destinasyonlardan özellikle dağ ve kırsal destinasyon sınıfına giren bölgeler, alternatif turizm çeşitlerinin bir çoğunun gerçekleştirilebileceği alanlardır. Özellikle Türkiye'de artış gösteren yayla turizmine yönelik olarak oldukça çok sayıda örnek göstermek mümkündür. Türkiye'nin Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerindeki yaylalar yayla turizminin yoğun olarak gerçekleştirildiği alanların başında gelmektedir.

Yaylacılık ve Yayla Turizmi

Akarsuların aşındırmasıyla meydana gelen derin yarıklarla birbirinden ayrılmış büyük düzlükler olarak karşımıza çıkan yaylaların asıl kullanım amacı sıcak yaz günlerinde hayvanların beslenmesi için gerekli taze otların teminini sağlamaktır.

Dünya genelinde yaylacılığın başlangıcının M.Ö. 5000 ile 1700 yıllarına kadar gittiği bilinmektedir. Subaşı (2004)'na göre M.Ö. Atina'nın yüksek tepelerinde Yunan kavimlerince düzenlenen büyük şenlikler gerçekleştirilmiştir ve Olimpiyatlar bu şenliklerin en önemli olanıdır (Haberal, 2013). Anadolu'daki yaylacılık faaliyetlerinin Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle beraber yoğun bir şekilde yapılmaya başlanmış olduğu, korunma kolaylığı sağlayan, bol otlaklar ve serin yapısı gibi nedenlerle yüksek yerlerin tercih edildiği görülmüştür. Konar-göçer hayat tarzı ve yaylak-kışlak hareketleri de bu dönemlerde Anadolu'da canlanmaya başlamıştır (Bekdemir & Özdemir, 2002). Türklerden önce Doğu Karadeniz'de yaşayan insanların hayvancılık yapmalarına rağmen yaylacılık benzeri bir faaliyette bulunduklarına dair kesin kanıt bulunmamaktadır (Haberal, 2013).

Osmanlının son zamanlarında başlayan ve Cumhuriyetin ilan edildiği dönemlerde devam eden konar-göçer yaşam tarzı süren aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi hareketiyle birlikte hayvancılık hedefli gerçekleşen yaylacılık anlayışı değişim göstermeye başlamıştır. Kafkas, Kırım ve Balkanlardan Anadolu'ya yönelik gerçekleşen göç hareketlerinin mülki sistemde değişikliklere yol açtığı ve köylerden küçük olan yerleşim birimlerinin kurulduğu görülmüştür (Çetin, 2012).

Mera Kanunu'na göre çok eskiden beri hayvanların otlatılması ve ot kaynağı olarak kullanılması amacıyla tahsis edilmiş yerler yayla olarak adlandırılmaktadır. Zamanla geleneksel olarak gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetlerinde bazı nedenlerden dolayı değişime uğramıştır (Doğanay, İşlevsel eğişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık,

2010); ekonomik refahın artışı nedeniyle büyük ilçe ve şehirlere yapılan göçlerle beraber hayvancılık faaliyetlerinin azalması, zamanla hayvancılık faaliyetlerinden beklenen maddi kazancın gerçekleşmemesi gibi. Yaylalarda yaşanan fonksiyon değişikliği bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel alanda edinmiş olduğu rolün değişimi olarak tanımlanabilmektedir. Bu sebepten dolayı ekonomik faaliyetlerde yaşanan değişim nüfusa yansımakta, bu da yaylalardaki fonksiyonel değişimin kaynağı olarak gösterilmektedir (Çetin, 2012). Türkiye'de bu gibi nedenlere bağlı olarak ekonomik açıdan gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetlerinde son yıllarda bir düşüş yaşanmakta beraber yaylalarda para ve zaman harcama eğiliminde olan kentli nüfusun yaylaların kırsal nüfusuna katıldığı bir döneme girilmiştir (Cengiz & Ertem Mutlu, 2016).

Hayvan sürülerinin beslemek, hayvanlara kışlık kuru ot sağlamak ve hayvansal ürünler üretmek yaylalara çıkışın ana amacıdır. Yaylacılık birçok köyün geçiminde tamamlayıcı bir üretim biçimi olarak görülmektedir. Bunun dışında Türkiye'deki yaylalarda, sınırlı miktarlarda ziraai faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. Son dönemlerde insanların doğa turizmine yönelmesiyle birlikte yaylaların sayfiye yeri olarak değerlendirilmeleri gündeme gelmeye başlamıştır. İlk olarak Akdeniz bölgesi yaylalarında görülmeye başlayan bu değişim zamanla diğer bölgelerdeki yaylalara da yayılmaya başlamıştır (Doğanay, İşlevsel Değişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık, 2010).

Kitle turizminden uzaklaşma hevesinde olan ve farklılık arayan turistlerin alternatif turizm çeşitlerine doğru yönelim göstermeleri; yaratmış olduğu kendine has kültürü, farklı yaşam tarzı ve doğa ile baş başa kalınabilecek ortamlar sunan yaylaları turistik çekim merkezleri haline getirmiştir. Yaylaların önemli özelliklerinden birisi de yaşam biçimlerini korumaları ve bozulmamış doğalarıdır.

Türkiye genelinde yayla turizmi denildiğinde ilk olarak akla Akdeniz ve Doğu Karadeniz yaylaları gelmektedir. Akdeniz'de Antalya, Doğu Karadeniz'de ise Sinop, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane ve Bayburt yayla turizm merkezleri olarak gösterilmektedir. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ile ülke geneline yayılmış olan termal, sağlık, yayla, kış gibi turizm çeşitleri ile kültürel açıdan önemli olan yer ve bölgelerin birbiri ile uyumunun sağlanarak güçlü ve cazip çekim alanları oluşturulması amaçlanmaktadır. TTS 2023 hedefleri arasında turizmin gelişmesi için öngörülen turizm gelişim koridorları arasında Samsun'dan Hopa'ya kadar uzanan bölge doğa ve yayla turizmi gelişim bölgesi olarak belirlenmiştir. Yayla turizm merkezleri seçilirken; bölgenin doğal değerler açısından ne tür zenginliklere haiz olduğu değerlendirilmekte, bölgenin kendine has bir sivil mimariye sahip olup olmadığına bakılmaktadır(Şekil 1).

Şekil 1: *Yayla Turizmi Merkezleri Seçiminde Değerlendirilen Kriterler*

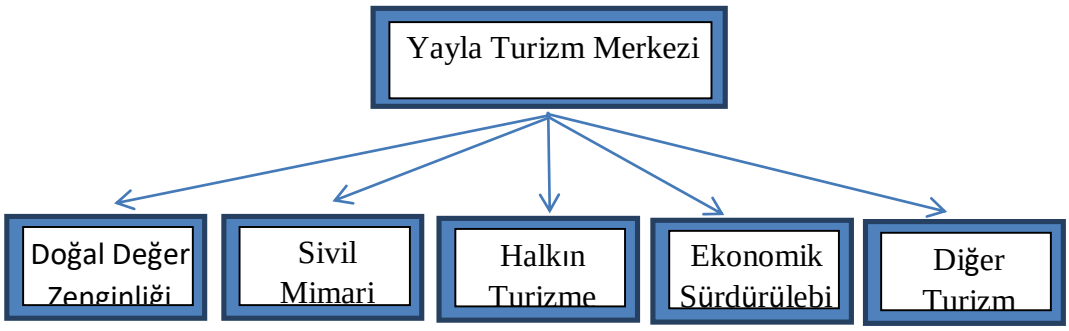

Kaynak: TTS,2023

Bölge halkının turizme bakış açısı ve sosyal yapısının turizme yatkınlığı değerlendirilen ayrı bir kriterdir. Bölgede turizm faaliyetlerinin ekonomik açıdan sürdürülebilir olup olmadığı da değerlendirilmektedir. Diğer turizm çeşitleri ile entegrasyonun sağlanabilir olması gözetilmekte, kırsal kesimin turizm gelirlerinden pay alması, turizm yatırımı için ekonomik açıdan uygun ve cazip yerlerin seçilmesi ürün çeşitliliği sağlanması ve turist profilinin belirlenmesine önem verilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Yayla turizmi, ağırlıklı olarak doğa ile iç içe olma hevesinde olan bireylere yönelik bir turizm hareketi olup içerisinde doğa yürüyüşü, at biniciliği, bisiklet gezileri, kanyon yürüyüşleri, dağcılık, akarsu balıkçılığı gibi birçok aktiviteyi içermektedir (Kantürer, 2016).

Yöntem

Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma ile ilgili veri toplama sürecinde literatür taraması yapılarak konu ile ilgili yayınlanmış kitap, makale, tez, yayınlar, bilgilendirme broşür ve kitapçıkları, yerel idareler tarafından yayınlanmış olan ilçe ve bölge ile ilgili tanıtım yayınları, konu ile ilgili yayın yapan internet siteleri, kaymakamlık, belediye, dernek ve kuruluşların internet siteleri taranmış, elde edilen veriler düzenlenmiş ve sayısal veriler tablo haline getirilmiştir.

Yapılan bir nitel çalışmada öncelikli amaç genelleme değildir. Nitel araştırmada, elde edilen sonuçların belirli bir oranda ve sınırlandırılmış bir şekilde ilgili durumlara genellenmesi ihtiyacı duyulmuştur. Bu nedenle araştırmanın yürütülmesinde evrenin temsili açısından sayısal kaygı taşınmamış olmakla birlikte; bu araştırmada araştırma problemi ile ilgili mümkün olduğunca zengin ve farklı bilgilere ulaşabilmek amacıyla çeşitli kaynaklardan görüşme yöntemi ile bilgi derlemesi yoluna gidilmiştir. Bu maksatla, başlıca amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan "maksimum çeşitlilik" yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın zaman ve maliyet açısından ekonomikliğini sağlamak üzere de aynı zamanda "kolay ulaşılabilirlik" yöntemi de kullanılmıştır. Bu araştırmada maksimum çeşitlilik örneklemi ile birlikte kolay ulaşılabilirlik örnekleminin kullanılması uygun bulunmuştur. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde çalışılan probleme ilişkin taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğinin en yüksek ölçüde sağlamaktır.

Görüşülen kişilerden konu ile ilgili daha detaylı bilgi elde edebilmek amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak açık uçlu sorular sorulmuş, kişiler belirli kalıpların dışına çekilerek bölge hakkında daha derinlemesine bilgi toplanılmaya çalışılmıştır.

Saha çalışması sırasında kamu yöneticileri, kamu idarecileri, yerel yönetim temsilcileri, muhtarlar, STK temsilcileri, esnaf ve yerel halk ile yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeyi kabul eden katılımcılarla yapılan mülakatlar sesli olarak, kabul etmeyen katılımcıların mülakatları ise yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Verilerin analizinde, görüşmecilerin, bölgenin turizm değerleri, turizmin gelişmemesi ile ilgili olarak beyan etmiş oldukları düşünceler oluşturulan bir çizelge üzerine çözümlenerek aktarılmış, en çok tekrar edilen başlıkların frekansları tespit edilmiştir.

Bulgular

Bölge hakkında literatürden derlenen bilgiler ve bölgede yapılan saha çalışması sırasında ve yapılan mülakatlarla ilgili bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Araştırma Alanı ve Özellikleri

Çalışma alanı Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Bolu İli'ne bağlı Kıbrıscık ilçesi sınırları içerisindedir. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Kıbrıscık ilçesi, Bolu İline bağlıdır.

Şekil 2: *Araştırma Alanı Sınırları*

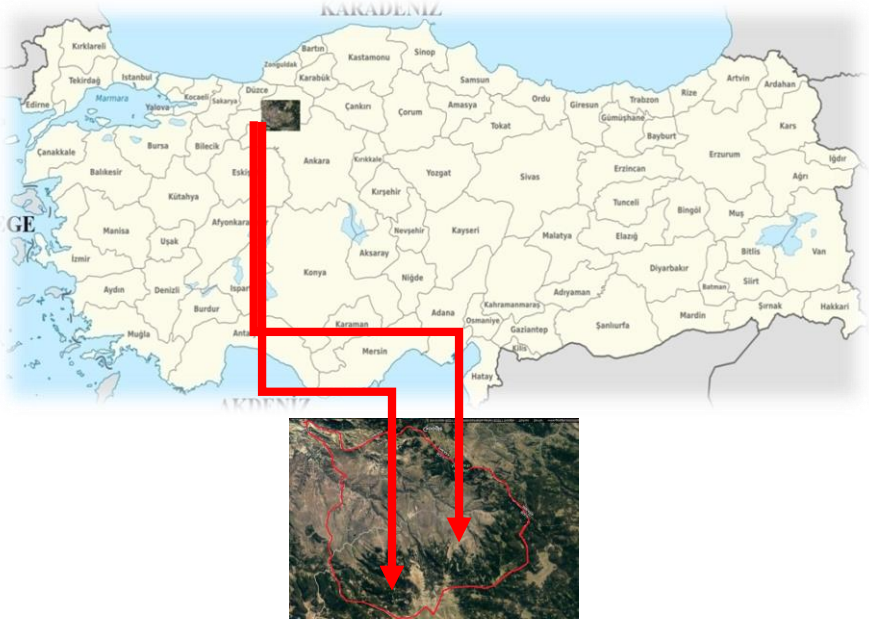

Kaynak maps.google.com

Köroğlu Dağı(2499)'nın güney yamacında konumlanmış olan Kıbrıscık ilçesinin 22 adet köyü bulunmaktadır. İlçe merkezi Ankara'ya 157, Bolu'ya 70, İstanbul'a ise 342 km mesafede yer almaktadır. Asfalt olan yoldan ulaşım kolaydır. İlçede elde edilen bulgulara göre ilçe tarihinin M.S.100 yıllarına kadar dayandığı görülmektedir. İlçe çevresinde Roma dönemine ait olduğu tespit edilen kalıntılara rastlanılmıştır (Tekemen, 2006).

Batı Karadeniz sınırları içerisinde bulunan Kıbrıscık'ta ağırlıklı olarak İç Anadolu iklimi hakimdir. Ancak hava sıcaklığının yaz aylarında İç Anadolu'ya göre daha düşük olduğu görülmektedir. Kıbrıscık meteoroloji istasyonu verilerine bakıldığında karasal ve okyanus iklimi özellikler taşıyan bir iklim görülmektedir (Aydoğdu, 2011). Kıbrıscık'ta her mevsim yağış olmasına rağmen kış ve ilkbahar aylarında yoğun yağışlar gerçekleşmektedir. İlçede m^2'ye 527,3 mm3 yağış düştüğü tespit edilmiştir (Tekemen, 2006).

Yüzölçümü 621 km2 olan ilçe topraklarının yarısından fazlasını ormanlık alanlar oluşturmakta ve bu alanın yarısının da verimli orman olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin orman oranının %27 olduğuna dikkat edilirse bölgenin orman açısından zengin olduğunu söylemek

mümkündür. Ormanların yüksek kesimlerinde sarıçam, karaçam ve köknar ağaçları göze çarparken, tepelerin eteklerinde ardıç ve meşe gibi geniş yapraklı ağaçlar bulunmaktadır. Yerleşim yerleri yakınlarında ise bozkır ve çalılıklar yoğunluktadır. İlçede tarım yapılabilecek alan oldukça kısıtlıdır. 4.jeolojik zamanda Köroğlu dağında gerçekleşen volkanik hareketler nedeniyle ilçe yakın çevresi ve kuzey tarafları kayalık ve taşlık bir yapıya sahiptir (Tekemen, 2011).

İlçe merkezinin doğusu ile kuzeyinin dağlık bir yapıda olduğu görülür. Kuzeyde Köroğlu ve Serke Dağları uzanmaktadır. Bu coğrafi yapıdan dolayı bölgede ova bulunmamaktadır. İlçe sınırları içerisinde iki önemli akrsu bulunduğu görülmektedir. Bunlardan biri Serke dağlarındaki Serke Deresi ile Karakise dağlarından gelen Hazar, Gümbürdek ve Sakal dereleri ile birleşerek Seben'e doğru uzanan Uludere'dir. İlk başlangıcında Cuma deresi olarak adlandırılan bu akarsu, daha aşağılarda diğer küçük derelerle beslenerek Şaduman adını alır. Diğer önemli akarsu ise Köroğlu dağlarından doğarak Çimencik deresi ile beslenen Arközü deresidir. Bu iki akarsu ilçenin güneybatısında birleşerek Uludere adıyla Sakarya nehrine kadar ulaşırlar. İlkbahar mevsiminde karların erimesi ve yağmurların etkisiyle çoğalan su seviyesinin sonbahara doğru azaldığı görülür. Şaduman deresi kenarlarında çeltik ekimi önemli bir yer tutmaktadır (Tekemen, 2011).

Kıbrıscık ilçesi sınırları içerisinde balık tutulabilen Karagöl isminde tabiat parkı (Karagöl) bulunmaktadır. Karagöl'de 28 yıldır Kıbrıscık Karagöl Festivali düzenlenmekte, bu festival sırasında yöresel halk oyunları oynanmakta, yöre halkı yöresel yiyecek ve ürünlerini tanıtma ve satma imkanını bulmaktadır.

Kıbrıscık İlçesi ve köylerine ait olan yaylalar ağırlıklı olarak Köroğlu dağı eteklerine yayılmıştır. Bölgede yapılan incelemeler Kıbrıscık ve civarındaki yaylacılık faaliyetlerinin çok eskilere dayandığını göstermektedir (Tekemen, 2011). Türklerin Anadolu'yu fethiyle beraber öncelikle Polatlı, Haymana ve Sivrihisar civarlarına yerleşen Türkmenlerden bir kısmının zamanla bu bölgeye gelerek Kıbrıscık çevresindeki köyleri oluşturdukları anlaşılmıştır (www.kibriscik.gov.tr/yaylalar, 2019).

Kıbrıscık Yaylaları

Bölgedeki yayla yükseltileri yaklaşık olarak 1400-1800m. arasındadır. Havaların ısınmasıyla birlikte Köroğlu dağının eriyen karları sayesinde sulak bir ortama sahip ve ormanlık alanlara yakın olan yaylalar flora ve fauna açısından zengindir (Khan, 2015). Bölgenin flora açısından zenginliğinin bir diğer sebebi de andezit bakımından zengin bir volkanik yapıya sahip olmasıdır. Dağlarda 1600-1750 m civarındaki yükseltilerde Sarıçam (Pinus sylvestris L.) ormanlarına rastlanılmaktadır. Yine Köknar (Abies nordmannina Spach.) toplulukları Köroğlu dağlarının hemen hemen her alanında rastlanılan türler olarak dikkat çekmektedir. Orman topluluklarının azaldığı ya da bittiği alanlarda bodur ardıç (juniperus communs subs.nana) toplulukları yayılışı yoğundur. Yine bölgede 1800-2350 metreler arasında Festuca varia çalılıkları, kekik (Thymus callieri), 1300-1600 metre aralığında geyven bitki toplulukları(Astragalus microcephalus Willd) yüksek dağ stepleri bulunmaktadır (Aydoğdu, 2011). azaldıkça plato ve tepe eteklerinde ardıç ve meşe gibi geniş yapraklı ağaçlar göze çarparken, yerleşim bölgelerinde ise çalılıklar ve bozkırlar dikkat çeker. Ormanlık alanlarda alıç, yaban armudu yetişmektedir. Tarım arazisi olarak kullanılan alanların aralarında, ormanlık

bölgelerde, mera olarak kullanılan yerlerde çeşitli meyveli ve meyvesiz ağaçlara da rastlanmaktadır İlçenin arasında yer aldığı iki ana akarsu olan Uludere ile Arközü derelerinin kenarlarında böğürtlen, söğüt, kuşburnu, kavak, karaçalı tarzı ağaççıkları ve çalıları görmek mümkündür (Kıbrıscık Kaymakamlığı, 2017).

Kıbrıscık Yaylaları, insan baskısının oldukça düşük olması sebebiyle yaz ve kış boyunca yaban hayvanlarının rahatça yaşayıp üreyebilecekleri uygun ekolojik bir sisteme sahiptirler. Derelerde kırmızı benekli alabalık, pullu sazan balığı bulunmaktadır. Buralarda bir çok yabani hayvanı görmek mümkündür; keklik, yaban ördeği, kara akbaba, sakallı akbaba, akkuyruklu kartal, kızıl şahin, tavşan, yaban kedisi, boz ayı, çakal, kurt, tilki, geyik ve karaca gibi. Yaylalarda kelebek ve çekirgelere ait 31 farklı tür tespit edilmiştir. Bölgede flora yapısına yönelik olarak derinlemesine bir araştırmanın yapılmamış olduğu görülmektedir. Yine de ilçede ve yakın çevre ilçelerde yapılan araştırmalar bölgenin zengin bir potansiyelinin olduğunu göstermektedir (Albayrak, 2011).

Kıbrıscık ilçesinde hemen hemen her köyün kendisine ait bir yaylası bulunmaktadır. Toplamda 23 adet yaylaya sahip olan ilçe merkezi ve çevresinde dağlık ve engebeli bir arazi yapısı göze çarpmaktadır.

Yayla mimarisi incelendiğinde ilçe genelindeki geleneksel yayla evlerinin duvar kısımlarının yapımında çivi kullanılmadığı görülmektedir. Uzun ağaç kütüklerinin baş kısımlarına açılan kertikler birbirine geçirilerek duvarlar inşa edilmiş, çatı kısımlar ise elde yapılan tahtalar aracılığıyla kapatılmışlardır. Genellikle tek odalı olarak inşa edilmiş olan evler ocak (şömine) ile ısıtılmaktadır. Bazı evlerde hayvanlardan elde edilen sütlerin işlendiği sütlük adı verilen bölümler bulunmaktadır. Elektrik bulunmayan yaylalarda aydınlanmada çıra ya da gaz lambası kullanılmaktadır (www.kibriscik.gov.tr/yaylalar, 2019).

Şekil.3: *Kıbrıscık Yaylaları ve Akarsuları Haritası*

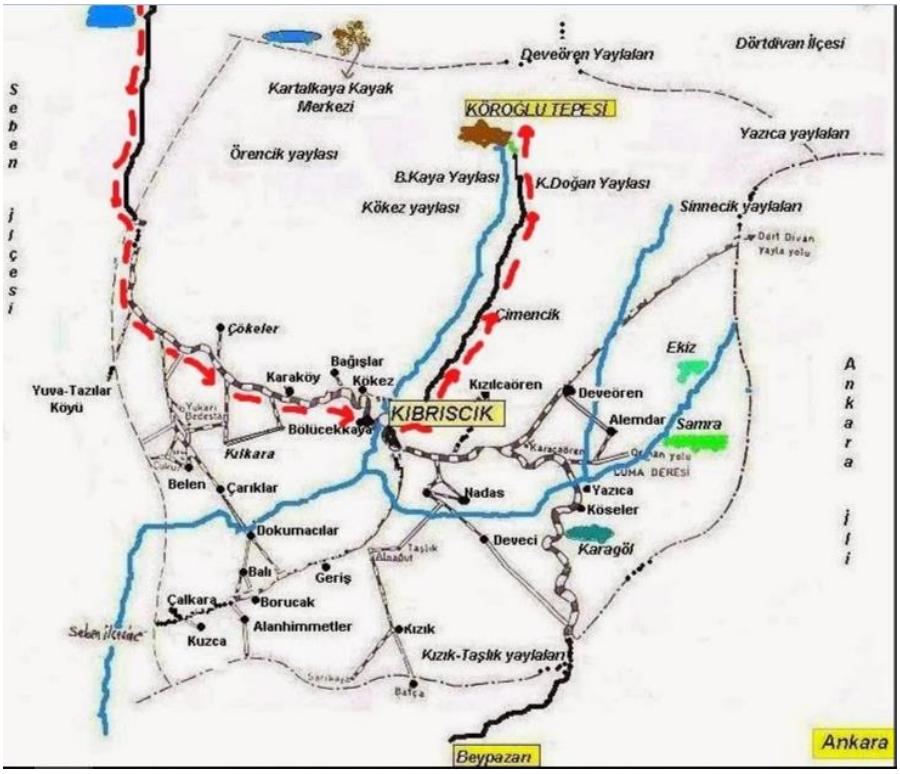

Kaynak: https://www.gezenbilir.com/konu/kibriscik.90092/

Tablo 1 : *Kıbrıscık Yaylaları ve Kullanan Köyler*

Kıbrıscık İlçesinin Yayları	***Yayla Yükseltisi***	***Çıkan Köyler***
Aladağ ve Goccuk Yaylaları	1600	Bölücekkaya
Belen Yaylası	1200	Belen
Çökeler Yaylası	1490	Çökeler
Deveci Yaylası	1490	Deveci
Geriş Yaylası	1510	Geriş
Güney Oluk Yaylası	1610	Alemdar
Karadoğan Yaylası	1830	İlçe Merkezi
Karakise ve Sakal Yaylaları	1570	Köseler
Karaköy Yaylası	1800	Karaköy
Kızık Yaylası	1530	Kızık
Kökez ve Çal Yaylaları	1960	Kökez
Nadas Yaylası	2030	Nadas
Örencik Yaylası	1530	Kılkara
Sarıkaya Yaylası	1440	Sarıkaya
Sarıoba ve Sorudak Yaylaları	1680	Yazıca
Sinnecik Yaylaları	1380	Karacaören/Kızılcaören
Taşlık Yaylası	1250	Taşlık
Tembel ve Ardalan Yaylaları	1760	Deveören

Kaynak: Khan, 2015

Aladağ ve Goccuk Yaylaları; Bölücekkaya Köyü tarafından kullanılan Aladağ ve Goccuk yaylaları Köroğlu Tepesi'nin güney yamacında, Bölücekkaya_Köyü'ne 15km'lik mesafede yer almaktadır. Orman yolu ile ulaşılabilen yayla Köroğlu Dağı'nın yamacında yer almasından dolayı zengin su kaynaklarına sahiptir. Karataş Vadisi'nden çıkan suların oluşturduğu Arközü Deresi'nde doğal mercan balığı bulunmaktadır. Kullanılabilir nitelikte pek fazla ev kalmamıştır (www.kibriscik.gov.tr, tarih yok).

Karadoğan Yaylası; İlçe merkezine ait olan yaylanın güneyinde ormanlar, kuzeyinde ise geniş otlaklar olan yayla Arközü vadisinde bulunmaktadır

Sarıoba ve Sorudak Yaylaları; İdari olarak Dörtdivan İlçesi'nin sınırları içerisinde kalmasına rağmen kullanım hakkı Yazıca Köyü'ne aittir. Köroğlu Dağı zirvesinin doğu yamacında bulunurlar. Geniş otlaklara, çayır ve su kaynaklarına sahiptir. Köroğlu KTKGB sınırları içerisinde bulunmakta olan yaylalar kar kayağı ve çim kayağı yapılabilecek bir yapıya sahiptir. Köroğlu dağının kuzeyinde yer alması sebebiyle uzun süre karlı kalabilmektedir.

Tembel ve Ardalan Yaylaları; Köroğlu Tepesi'nin kuzeyinde yer alan Tembel ve Ardalan Yaylaları Deveören Köyü'ne aittir. Köroğlu Tepesi ile Kartalkaya'nın arasındadır. Bolu-Kıbrıscık yolu üzerindeki Ayman Köprüsünden 15km.'lik bir yolla gidilebildiği gibi,

Dörtdivan İlçesi'nden de ulaşım imkânı mevcuttur. Çevresindeki derelerde doğal mercan balığı yetişmektedir.

Kökez ve Çal Yaylaları; Kökez Köyü'nün kuzeydoğusunda, Alkara Doruğu eteğinde yeralır. Soğuk su kaynakları ve yeşil alanlar bakımından zengindir.

Karakise ve Sakal Yaylaları; Köseler Köyü'nün olan yaylalara Yazıca Köyü'nden geçen orman yolu ile gidilmektedir. Yeşil Alanlara, orman içi güzelliklere, soğuk su kaynaklarına sahiptir.

Sinnecik Yaylaları; Karacaören ve Kızılcaören köylerinin olan yaylalar birbirlerine komşu durumdadırlar. Ulaşımları orman içi yollardan sağlanan yaylalarda soğuk su kaynakları boldur.

*Nadas Yaylası;*Köroğlu dağı batı yakasında bulunan Bakacak orman yangın gözetleme kulesinin güneyinde yer alan Nadas Yaylası diğer yaylalara nazaran daha meyilli bir arazide konumlanmıştır. Orman yolu ile ulaşılan yayla bol su kaynaklarına ve yeşil alanlara sahiptir.

Yayla turizmi, şehrin baskısından ve gürültüsünden, kitle turizminin kıskacından kaçmak isteyenler ve aileler için olduğu kadar macera tutkunları için de tercih edilebilecek en uygun turizm çeşitlerinden birisidir. Son yıllarda gözde olan yayla turizmi açısından incelediğimizde 300 civarında yaylası bulunan Bolu zengin bir potansiyeli barındırmaktadır. Ormanlık ve sulak alanları ile 1400-1800 metreye varan yayla yükseltileriyle Köroğlu dağının eteğinde bulunan Kıbrıscık yaylaları da bu zenginliğe değer katmaktadır. İlçe genelinde bulunan 23 adet yayla ağırlıklı olarak Köroğlu dağı eteklerine yayılmış durumdadır. Hayvancılık faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapıldığı dönemlerde oldukça yüksek bir kulanım oranına sahip olan Kıbrıscık yaylaları, hayvancılık faaliyetlerinin azalması ve verilen göçler nedeniyle eski hareketli günlerini kaybetmiştir. Kimi yaylalara sadece birkaç aile gitmektedir (Sorudak ve Sarıoba). Yayla turizminin ağırlıklı olarak gerçekleştirildiği Karadeniz yaylalarına bakıldığında fonksiyonel değişimin kentleşmeye doğru kaydığı görülürken, Kıbrıscık yaylalarında ise doğaya dönüş olarak adlandırabileceğimiz bir dönüşüm görülmektedir. Kullanılmayan ve ahşaptan inşa edildiği için doğa şartlarına karşı koyamayan yayla evleri zamanla yıkılmakta ya da kullanılamaz duruma gelmektedir. Bölge flora ve fauna açısından değerlendirildiğinde insan baskısının neredeyse kalmadığı insan ayak izlerinin iyice azaldığı bir doğal yaşam alanı haline dönüşmektedir. Aktif ve pasif yayılma gösteren canlılar için bu bölgeler oldukça uygun haldedir.

Doğal yürüyüş parkurları, uzun kanyonlar ve dik yamaçlar macera arayan turistler için değerlendirilebilecek uygun alanlardır. Yaz ve kış dönemlerinde Köroğlu dağı zirvesine yürüyüş organizasyonları düzenlenmekte, yöre halklarının kurdukları Sivil Toplum Kuruluşlarınca çeşitli geziler gerçekleştirilmektedir. Bölgede yapılan çalışmada hem yerel yönetimin, hem de yerel halkın bölgenin turizm değerlerinin farkında oldukları görülmüştür.

Fotoğraf 1: *Bölücekkaya Yaylasından Köroğlu Dağı*

Kaynak: Orijinal, 2018

Özellikle yaylalar ve doğal güzelliklerin turizm açısından değerlendirilebileceği görüşü hakimdir. İlçe dışına göçen bölge halkı yaylaların havası ve suyunun kendilerini buralara çektiğinden bahsetmişlerdir. Bölge için yapılacak tek yatırımın turizm olacağı düşünülmekte. Bölge halkı turizme katılma konusunda istekli bir profil çizmiştir. Yapılan çeşitli gezilerde yöre halkı tarafından gönüllü rehberlik yapılması bölge halkının turizme verdiği destek ve konuya olan ilgisine örnek olarak verilebilir. Çevre koruma konusunda duyarlılık gösterilmektedir. Turizmin çevreye zarar veren değil korumacı olması konusunda görüş birliğine sahip oldukları da anlaşılmıştır (Berik, a.g.e, 2018)

Bölgede yapılan çalışmada yerel yöneticiler, yerel halk ve sivil toplum kuruluşları yetkilileri ile yapılan görüşmelerde bölgenin sahip olduğu turistik değerlerle ilgili elde edilen veriler aşağıda görülmektedir.

Tablo 2: *Kıbrıscık İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler*

Kıbrıscık İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler	*f*	*%*
İklim	7	22,58
Köroğlu	6	19,35
Yaylalar	6	19,35
Köroğlu Dağ Evleri	3	9,67
Çim Kayağı Yapılabilecek Alanlar	2	6,45
Gelenek ve Görenekler	2	6,45
Kanyonlar	2	6,45
Karagöl	1	3,23
Yöresel Mimari	1	3,23
Vahşi Yaşam	1	3,23
Toplam		**100,00**

Dağılımlar incelendiğinde katılımcıların yaklaşık dörtte birinin bölgenin ikliminin önemli (%22,58) bir turistik çekicilik yarattığını düşündüklerini göstermiştir. İlçe sınırlarında yer alan Köroğlu Dağı ve bölgedeki yaylaların da (%19,35) en az bölgenin iklimi kadar önemli derecede turistik çekiciliğe sahip olduğu konusunda bölgede yaşayanlar arasında bir fikir birliği bulunmaktadır. İlçe merkezine çok yakın bir konumda (1,6 km) bulunan Kıbrıscık Belediyesi Köroğlu Dağ Evleri mülakata katılanlar tarafından orta derecede (%9,67) turistik değere sahip bir kaynak durumundadır. Bölgede bulunan yayla yamaçlarında yapılabilecek olan çim kayağı, ilçenin kendine has yerel kültürü ve kanyonlar görüşmecilere göre daha az öneme sahipken (%6,45), her sene festival düzenlenen Karagöl, bölgede ilgi çeken yerel mimari ve vahşi yaşam en az öneme sahip değerler olarak sıralanmaktadırlar (%3,23). Verilere baktığımızda yaylalarla direkt ya da dolaylı olarak ilişkilendirebileceğimiz iklim, yaylalar, çim kayağı alanları, yöresel mimari ile fauna ve flora açısından bölgenin zenginliği ortaya çıkmaktadır.

Bir yörenin turizm potansiyeli belirlenirken değerlendirilen bir diğer kaynakta iklimdir. Bir bölgede gerçekleşen hava olayları mevcut ya da gitmeyi düşünen turistlerin tercihlerine etki etmektedir. Ayrıca mevcut hava koşulları ve iklimden etkilenen direkt olarak etkilenen çeşitli turizm dalları da bulunmaktadır; spor turizmi, sağlık turizmi gibi (Çalışkan, 2011). Bölgede spor ve sağlık turizmi açısından da değerlendirilebilecek alanlar bulunmaktadır.

Tablo 3: *Kıbrıscık'ta Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller*

Kıbrıscık'ta Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller	***f***	***%***
Tanıtım	7	20
Nüfus /Göç	6	17,1
Gübre Fabrikası/ Tavuk Çiftlikleri	6	17,1
Tesis Noksanlığı	4	11,4
Ulaşım / Yol	3	8,57
Bireysellik	3	8,57
Esnaf Kültürü Noksanlığı	2	5,71
Girişimci Olunmaması	2	5,71
Coğrafi Yapı / Konum	1	2,86
Maddi Sıkıntılar	1	2,86
Toplam		***100,00***

Bölgede yapılan görüşmelerde elde edilen verilere göre tanıtım eksikliği (%20), göç (%17,1), ilçede kurulu olan gübre fabrikası ve tavuk çiftlikleri (%17,1), tesis noksanlığı (11,4) ve ulaşım (8,57) turizmin gelişmesini engelleyen faktörlerden en önemlileri olarak göze çarpmakta ve %74,71 gibi önemli bir oranı teşkil etmektedir. Turizmin canlanması, bir yerin turistler tarafından tercih edilebilir olması için tanıtım, yiyecek-içecek ve konaklama tesisleriyle beraber bir bütün olarak planlanması gerekmektedir. Bölge halkına göre de bu önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ancak son zamanlarda tavuk çiftliklerinin aktif olanların sayısında görülen azalma gübre fabrikası ile tavuk çiftliklerinin yaylalara olan mesafesine bakıldığında yayla turizmi açısından olumsuz bir etki yaratacağı düşünülmemiştir.

Yine bulgulara göre bölgede bireyselliğin ön planda tutuluyor olması (%8,57) turizmin gelişmesi bakımından engel olarak nitelendirilmektedir. Girişimci olunmaması (%5,71), bölgenin coğrafi konumunun (%2,86) yapılaşmaya uygun olmaması ve ilçe genelinde yaşanan maddi sıkıntılar (%2,86) bölgede turizmin gelişmemiş olmasında görülen diğer engeller olarak ifade edilmiştir.

Bölgenin SWOT Analizi

Yapılmış olan bir SWOT analizi ile güçlü ve zayıf yönlerin anlaşılması, fırsatların farkına varılması ve karşılaşabilecek tehditlerin görülmesi mümkündür. Yapılan bir analizde güçlü ve zayıf yönler iç çevre faktörlerine; fırsatlar ve tehditler ise dış çevre faktörlerine bağlıdır.

Yapılan bir SWOT analizinde bölgenin mevcut durumunun tespiti sağlanır. Bu noktada güçlü(Strength) ve zayıf (Weaknes) yanlarla birlikte bölgenin karşı karşıya olduğu fırsat (Opportinuties) ve tehditlerin (Threats) neler olduğu ortaya konulmaya çalışılır. Bu manada SWOT'u bir "mevcut durum" analizi olarak nitelendirmek mümkündür. Durumunun ne olacağını tespit ve tahmin etmeye yarayan bir analiz tekniğidir.

Bölgede yapılan incelemeler sonucunda bir SWOT analizi oluşturulmuştur.(tablo:2)

Tablo 4: *Bölgenin SWOT Analizi*

KUVVETLİ	***GÜÇSÜZ***
-Yıpranmamış doğal doku	-Yaylaların tanıtım eksikliği
-Yayla evlerinin farklı mimarisi	-Bakımsızlıktan yıkılma noktasına
-Temiz havası ve su kaynakları	gelmiş olan yayla evleri
-Alternatif turizm türlerine uygun alanlar	-Yaylalarda konaklama tesisi eksikliği
-Kartalkaya Kayak merkezine olan yakınlık	-Yaylalara olan ulaşım sıkıntısı
-Ankara ve İstanbul'a olan yakınlık	-Yayla turizmine yönelik plan ve proje
-Kış Turizmine yönelik olarak	eksikliği
değerlendirilebilecek alanlar	
-Fauna ve flora bakımından zengin alanlar	
FIRSAT	***TEHDİT***
-TTS 2023'te Yayla turizmine verilen önem	-Göç ve yaşlı nüfus artışı
-Yerel yönetim ve halkın turizme olan ilgisi	-Hayvancılığın bitme noktasına gelmesi
-Beypazar'a olan yakınlık	-Yaylalara çıkışın azalması
-Yaylalarda kamp yapmaya uygun alanlar	-Turizm faaliyetlerine katılacak genç nüfus azlığı
-Bölge dışında yaşayan yerel halkın yaylalara olan ilgisi	

Sonuç ve Öneriler

Bir turizm destinasyonunun aynı kültür, doğa ve iklim koşullarına, doğal ve kültürel zenginliklere, ziyaretçilere sunabilecek nitelikte o yöreye özgü aktiviteler ile yiyecek içecek, konaklama, ulaşım, iletişim gibi olanaklara sahip olmasını yanı sıra, ayrıca kamusal hizmetlerin de sunulduğu belirli bir marka ve imajına sahip bir coğrafik alan olması gerekliliğinden bahsedilmektedir (Kırca, 2013). Kıbrıscık yaylaları sahip olduğu doğası, doğal kaynakları, yapılabilecek yürüyüş, bisiklete binme, at biniciliği, oryantring, dağcılık, çim kayağı, yamaç paraşütü ve benzeri alternatif turizm çeşitlerine ev sahipliği yapabilecek fiziki yapısı ile ziyaretçilere eşsiz deneyim sunabilecek zenginliklere sahiptir. İnsan kalabalığından uzak, dokunulmamış doğası ile fauna ve flora açısından uygun yaşam alanı sağlamaktadır.

İlçede gelişmemişliğin etkisiyle mevcut olan eksikliklerin giderilmesiyle birlikte Kıbrıscık yaylalarına genel olarak bakıldığında doğal zenginlikleri ile alternatif bir destinasyon olarak değerlendirmeye uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Vahşi yaşam gözlemciliği yapmak isteyenler için de uygun alanlara sahip olan Kıbrıscık yaylalarında en önemli sıkıntı konaklama sıkıntısıdır. Yayla evlerinin çoğunun yıpranmış ve kullanılamaz durumda olması, ilçe merkezinde de yeterli konaklama tesisinin bulunmaması bu yönde adımlar atılmasının önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Köroğlu dağı eteklerinde bulunan yaylaların yolları, kışın yağan karların bahar aylarında erimeye başlamasıyla birlikte bozulmakta ve sürekli bakım gerektirmektedir.

Yaylaların çoğunda elektrik bulunmamakta ve yaylalarda betonlaşma görülmemektedir. Konaklama açısından büyük sıkıntı çekilen bölgede, yaylaların turizme açılmasında dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi bu sorunun çözümünde sivil mimarinin bozulmamasına önem verilmesidir. Kıbrıscık yaylalarında evler kütük ev şeklinde birbirine geçmeli ağaçlardan çivi kullanılmadan yapılmışlardır. Konaklama ihtiyacının giderilmesinde kullanılacak olan tesislerin de aynı teknik ile inşa edilmesi bölgenin otantikliğine zarar vermeyecektir.

Bölge turizme açılırken özellikle taşıma kapasitesinin tespiti ve iyi yönetilmesi korumacı olunması dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Yerel halkın da katılımın ve kazanç sağlayabileceği çözümler üzerinde durulmalıdır.

Uygun olan bölgelerde kurulabilecek Ta-Tu-Ta (Tarım, Turizm, Takas) benzeri oluşumlarla turistlerin ilgisini çekmek mümkün olabilecektir.

Köroğlu'nun at koşturduğu yaylalarda, efsanesinin yeniden canlandırılmasını sağlayacak organizasyonlar gerçekleştirilebilir.

Her yıl Karagöl'de gerçekleştirilen Kıbrıscık Karagöl Festivali, uygun olan yaylalarda organize edilerek yaylaların tanıtımına katkı sağlanabilir.

Eskiden yapılan yaylaya çıkış ve yayladan iniş ritüelleri gerçekleştirilerek canlandırılması ve yaşatılması sağlanabilir.

Son yıllarda turizm alanında atak yapan Beypazarı bölgeye 60 km. mesafede yer almaktadır. Yol yapım çalışmaları bittiğinde bir saatten daha kısa mesafede ulaşılabilecek olan Beypazarı ilçesine gelen turistlerle iletişime geçilerek Kıbrıscık yaylalarına gelmeleri sağlanabilir.

Yol ve konaklama tesisi gibi eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmadan önce bölgenin florası ve faunası üzerinde yapılacak detaylı bir çalışma ile yaşam alanlarına zarar vermeyecek yönde tedbirlerin alınması önemli bir noktadır. Tesislerden ortaya çıkacak olan atıkların yönetiminde azami hassasiyet gösterilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğine de dikkat edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, İ. (2011). Kıbrıscık Yaylaları ve Fauna Zenginliği. *Kıbrıscık Köroğlu ve Yayla Kültürü Canlandırma ve Yaşatma Projesi*, 43-48. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yayınları

Aydoğdu, M. (2011). Köroğlu Dağları ve Çevresi Ekosistemi. *Kıbrıscık Köroğlu ve Yayla Kültürü Canlandırma ve Yaşatma Projesi*, 32-42. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yayınları

Bekdemir, Ü., & Özdemir, Ü. (2002). Doğu Karadeniz bölümünde gelişmekte olan yayla turizm merkezlerine örnek: Bektaş Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *7*, 9-35 13.08.2019.tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26827 adresinden alınmıştır.

Cengiz, B., & Ertem Mutlu, B. (2016). Sustainable Future of Bolu-Köroğlu Uplands in terms of Ecotourism. *International Forestry Symposium*, Proceedings 07-10 December 2016, Kastamonu/TURKEY pp.892-900. 18.08.2019 tarihinde researchgate.net sitesinden alınmıştır.

Çetin, B. (2012). Alan Yaylasında (Kırıkhan - Hatay) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *17*(7), 129-150.

Doğanay, S. (2010). İşlevsel değişim sürecinde Çakırgöl çevresinde yaylalar ve yaylacılık. *Ulıuslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(2), 611-639. ISSN 1303-5134

Ersun, N., Arslan, K. (2011). Turizmde destinasyon seçimini etkileyen temel unsurlar ve pazarlama stratejileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, *31*(2), 229-248.

Haberal, H. (2013). *Yayla Kültürü ve Yayla Turizmi.* Ankara: Özyurt Matbaacılık. ISBN 987-605-60400-8-5

http://mustafakirca.com/destinasyon-ve-destinasyon-ile-ilgili-kavramlar.html

http://www.kibriscik.gov.tr/genel-bilgiler

http://www.kibriscik.gov.tr/yaylalar

http://www.tuik.gov.tr/

https://www.gezenbilir.com/konu/kibriscik.90092/

Kantürer, O. (2016). Bolu Havzasında yer alan geçici kır yerleşmelerinin coğrafî özellikleri ve turizm potansiyelleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 16*, (USBES Özel Sayı II), 1339-1375.

Khan, A. A. (2015). *Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Kalkınma: Bolu-Kıbrıscık İlçesi Örneği.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 3085, Ankara, ISBN.978-975-17-3260-6.

Özdemir, G. (2007). *Destinasyon Yönetimi ve Pazarlam Temelleri İzmir İçin Bir Destinasyon Model Önerisi* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özdemir, Ü., & Çelikoğlu, Ş. (2014). Batı Karadeniz'de rekreasyonel açıdan giderek önemi artan bir yaylacılık sahası: Uluyayla. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *19*(32), 79-100.

Sarı, Y., & Kozak, M. (2005). Turizm pazarlamasına internetin etkisi: Destinasyon websiteleri için bir model önerisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, *9*, 248-271.

Tekemen, E. (2006). *Kıbrıscık.* Bolu: Kıbrıscık Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları

Tekemen, E. (2011). *Bolu, Kıbrıscık*, İstanbul: Artıdoksan Yayınevi.

Yaraşlı, G. Y. (2007). *Destinasyon İmajı ve Turabzon Yöresine Yönelik Bir Araştırma,*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YÖRE HALKININ TURİZMİN ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILARI: KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ İLLERİ KONU ALAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ

LOCAL COMMUNITY'S PERCEPTIONS ON THE IMPACTS OF TOURISM: BIBLIOMETRIC PROFILE OF THE STUDIES BEING ABOUT THE PROVINCES IN THE BLACKSEA REGION OF TURKEY

İbrahim YILMAZ[*], *Hakan BENEK*[**]

Özet

Turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgelerde zaman içinde olumlu ve olumsuz birçok etki ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler, genel olarak çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak görülmektedir. Şüphesiz ki bu etkilerden en çok etkilenen turistik bölgelerde yaşayan yerel halktır. Yerel halkın turizmin etkilerini olumlu algılamaları o bölgede turizmin gelişimine önemli ölçüde katkılar sağlamaktadır. Ülkemizde yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algılarını inceleyen araştırmaların sayısı fazla olsa da konu ile ilgili yapılmış araştırmaları bibliyometrik analiz ile bir arada inceleyen bölgesel bazda sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bibliyometrik analiz, turizm literatüründe konuya ilişkin mevcut durumu belirlemek ve ortaya çıkarmak için sıkça kullanılaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına yönelik yapılmış araştırmaları Karadeniz Bölgesi özelinde çeşitli kriterler (çalışmaların yıllara göre dağılımı, illere göre dağılımı, yayın türü, yazar sayısı, araştırma yöntemi ve temel bulgular) açısından analiz etmektir. Yapılan analiz sonucunda, en fazla araştırmanın 2015 yılında yapıldığı ve en fazla araştırmaya konu olan ilin Karabük olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmaların en fazla makale olarak ele alındığı ve tek yazarlı yayınların çoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda en çok nicel yöntem kullanıldığı da belirlenmiştir. Temel bulgular bakımından bölgede yerel halkın turizm etkilerini genel olarak olumlu olarak algıladıkları ancak, turizmin olumsuz etkileri konusunda ise genel olarak çevresel etkileri algılansa bile bazı görüş farklılıkları bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bölgede yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına yönelik yapılan araştırmaların yetersiz olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Turizm, Yerel Halk, Turizmin Etkileri, Bibliyometrik Analiz, Karadeniz Bölgesi

[*] Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Turizm Fakültesi, iyilmaz@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1493-5379
[**] Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi / Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, hakan.benek@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9136-7446

Abstract

Many positive and negative impacts arise in the time in the regions where tourism activities take place. These impacts are generally considered as environmental, economic and socio-cultural. Undoubtedly, the most affected ones by these impacts are the local community living in touristic areas. The positive perception of the impacts of tourism by the local community makes a significant contribution to the development of tourism in that region. Although the number of the studies investigating the perceptions of local community about the impacts of tourism in our country is abounding, there are limited number of studies on regional basis that analyze the studies conducted on the subject together with bibliometric analysis. Bibliometric analysis is frequently used to determine and reveal the current situation in the tourism literature. In this context, the aim of this study is to analyze the studies conducted for the perception of the impacts of tourism by local community in terms of various criteria (distribution of studies by years, distribution by province, type of publication, number of authors, research method and basic findings) specific to the Blacksea Region. As a result of the analysis done, it was determined that the most research was carried out in 2015 and the province that was the subject of the most research was Karabük. It was concluded that these studies were mostly written as article and and single-authored publications were the majority. It was also determined that quantitative method was used most in the studies. In terms of basic findings, it was concluded that local community perceived tourism effects as positive in general, but there were some differences in opinion regarding negative effects of tourism even if environmental negative effects were perceived in general. In addition, it was found that the researches on the perception of the effects of tourism by local people in the region are insufficient.

Keywords: Tourism, Local Community, Impacts of Tourism, Bibliometric Analysis, The Blacksea Region

GİRİŞ

Turizm hem makro hem de mikro açıdan, geliştiği bölgelerde çeşitli düzey ve şekillerde çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkiler yaratmaktadır. Turizm bir bölgenin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel değerlerinin korunmasına önemli katkı sağlayabileceği gibi; bu değerler üzerinde önemli ölçüde bozucu ve yok edici bir etki de yaratabilir. Bu nedenle turizmin söz konusu etkileri genellikle olumlu ve olumsuz etkiler şeklinde incelenmektedir (Yılmaz, 2017).

Turizm olgusu çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkiler açısından çok boyutlu ve turist ile turist kabul eden toplum arasında etkileşim oluşturması bakımından ise dinamik bir süreçtir. Bu sürecin sağlıklı ve verimli geçmesi için fiziksel çevrenin, yöre insanının sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan turizme hazırlanması ve katılması önemli bir husustur. Çünkü yerel toplumun turizm geliştirme planlamasına katılması, turizmin olumlu etkilerini en üst düzeye çıkarmak ve olumsuz etkilerini en aza indirmek için yapılması gerekenlerden belki de en önemlisidir. Yerel halkın turizm gelişim sürecine katılmasını sağlamak, onların bu konudaki görüş ve önerilerini almak ve turizm gelişimini teşvik yönünde karşılıklı fikir alışverişinde bulunmak yerel halkın kendilerini turizmin bir parçası olarak hissetmeleri bakımında hayli önemlidir. Turizmin gelişimi konusunda yöre halkının geniş katılımının sağlanması; yerel halkın hem beklentilerini karşılamakta hem de turizme katılımını sağlayarak turistik koşulların iyileştirilmesine katkıda bulunmaktır (Soykan, 2004; Mansuroğlu, 2006; Alaeddinoğlu, 2007; Dal ve Baysan, 2007; Çetin, 2009).

Bibliyometri "kaydedilen araştırmalar üzerine bilimsel çalışma" olarak tanımlanmakta (Schrader, 1981) ve turizm alanındaki çalışmalardaki önemi de giderek artmaktadır (Özel ve Kozak, 2012). İlgili literatür incelendiğinde yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algılarını inceleyen çalışmaların sayısı oldukça fazla olsa da konuya ilişkin bibliyometrik analiz yapan bölgesel bazda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algıları ile ilgili Karadeniz Bölgesi illerinde yapılan ulusal ve uluslararası düzeydeki çalışmalara çeşitli veri tabanlarından yararlanılarak ulaşılmış ve bu çalışmalar bibliyometrik analiz ile incelenmiştir.

I. İLGİLİ LİTERATÜR

Literatürde turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkileri üzerine yerel halkın algılamalarını araştıran çalışmalar incelendiğinde destinasyonlara göre farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Kervankıran (2014) tarafından Beypazarı ilçesindeki yerel halkın turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkileri üzerine görüşleri belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, yerel halk turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini olumlu olarak algıladığı saptanmıştır. Turizmin olumlu etkileri olarak şu hususlar ortaya çıkmıştır: Kültürel etkinliklerin artması, yerel ürünlerin değer kazanması, yeni iş imkânlarının doğması, doğal ve kültürel değerlerinin tanınarak koruma bilincinin gelişmesi, eski mesleklerin canlanması, , doğal çekiciliklerin koruma altına alınması, kentsel hizmetlerin iyileşmesi.

Vatan ve Zengin (2015) tarafından Bilecik ilinin Söğüt ilçesindeki yerel halkın turizmin, çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri üzerine algıları belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, yerel halk, turizmin gelir getirici ve istihdam yaratıcı etkisine sahip olduğunu ve bölgenin kalkınmasına ve kentleşmeyi hızlandırmasına yardımcı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca yerel halk çevre tahribatına yol açması ve betonlaşmayı arttırması gibi olumsuz düşüncelere de sahip olduğu tespit edilmiştir.

Boğan ve Sarıışık (2016) tarafından Alanya'da yaşayan yerel halkın ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri açısından turizm faaliyetlerine ilişkin görüş ve algılamalarını belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre yerel halk turizm faaliyetlerini ekonomik açıdan olumlu karşılarken sosyal açıdan olumsuz etkilere sahip olduğu görüşündedir. Fakat, olumsuz görüş ve algılamalara rağmen yerel halk turizm faaliyetlerini genel anlamda olumlu değerlendirmektedir.

Dilek, Çoban ve Harman (2017) tarafından Batman'ın Hasankeyf ilçesinde yaşayan yerel halkın turizmin gelişimi ve etkilerine yönelik algı ve tutumlarını belirlenmiştir. Araştırma sonucundan hareketle yerel halk turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik olumlu etkilerinin farkındadır ve Hasankeyf'te turizmin gelişimini desteklemektedir

Güneş ve Alagöz (2018) Erzincan'da yaşayan yerel halkın turizm ve Erzincan turizmine yönelik görüşlerini belirlemeye amaçlamıştır. Araştırma sonucunda yerel halk turizmin ekonomik, sosyo-kültürel, doğal ve çevresel olumlu etkilerine yüksek düzeyde katılım gösterirken, turizmin ahlaki ve çevresel olumsuz etkilerine ise katılmamışlardır.

Literatürdeki çalışmalardan turizmin olumlu veya olumsuz etkilerinin olduğunu ve bu etkilerin en çok yerel halk üzerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle yerel kalkınma

açısından, turizmin yerel halk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini araştırmak ve sonuçlarına göre turizme yön vermek önem taşımaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bibliyometrik çalışmalar, belgelerin veya yayınların belirli özelliklerinin analiz edilmesi ve bilimsel iletişimle ilgili çeşitli bulguların elde edilmesi temeline dayanmaktadır (Al ve Coştur, 2007). Civelek-Oruç ve Türkay'a göre (2017) turizm alanyazınında yapılan bibliyometrik çalışmalar konu ile ilgili mevcut durumu belirlemek ve ortaya koymak amacıyla sık kullanılan yöntemlerdendir.

Bu araştırmada da konuya ilişkin Karadeniz Bölgesi illerinde ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Araştırmada yazın taraması yapılmıştır. Tespit edilen çalışmalar çeşitli kriterler (çalışmaların yıllara göre dağılımı, illere göre dağılımı, yayın türü, yazar sayısı, araştırma yöntemi ve temel bulgular) açısından analiz edilmiştir. Bu araştırmanın bulguları zaman, maliyet ve ulaşılabilirlik bakımından erişilebilen kaynaklarla sınırlandırılmıştır. Araştırma, çalışmanın kaleme alındığı döneme kadar (Haziran-2019) çeşitli veritabanlarından yararlanılarak tespit edilebilen bilimsel çalışmalardan oluşturulmuştur. Bu araştırmada aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Çalışmaların illere göre dağılımı nasıldır?
- Çalışmaların yayın türlerine göre dağılımı nasıldır?
- Çalışmaların yazar sayısına göre dağılımı nasıldır?
- Çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri nelerdir?
- Çalışmalardan elde edilen temel bulgular nelerdir?

III. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma sonucu konuya ilişkin Karadeniz Bölgesi özelinde yapılan ulusal ve uluslararası düzeyde toplam 34 çalışmaya ulaşılmıştır. Tespit edilen bu çalışmalar, araştırmanın yönteminde belirtilen sorular kapsamında incelenerek bulgular elde edilmiştir.

Tablo 1'de konuyla ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı görülmektedir. Tablo 1'den görüldüğü üzere yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına yönelik Karadeniz Bölgesi'nde yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde en fazla çalışmanın 2015 yılında yapıldığı görülmektedir. En az çalışma yapılan yılların 2002, 2003 ve 2009 yılları olduğu belirlenmiştir. 2004, 2005, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında ise konuyla ilgili Karadeniz özelinde çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tablo.1: *Konuyla İlgili Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı*

Yıllar	***Çalışma Sayısı***	***Yıllar***	***Çalışma Sayısı***
2002	1	2014	2
2003	1	2015	5
2009	1	2016	3
2010	2	2017	3

2011	4	2018	2
2012	4	2019	2
2013	4		

Tablo 2'den de görüldüğü üzere yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına yönelik çalışmaların Karadeniz Bölgesi'ndeki illere göre dağılımında en yoğun çalışma yapılan il Karabük'tür. En az çalışma yapılan iller ise 1'er çalışma ile Amasya, Giresun, Tokat, Samsun, Sinop ve Zonguldak'tır. Bayburt, Çorum ve Ordu illerinde ise konuya ilişkin yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 2: *Konuyla İlgili Yapılan Çalışmaların Karadeniz İllerine Göre Dağılımı*

İl	***Çalışma Sayısı***	***İl***	***Çalışma Sayısı***
Amasya	1	Kastamonu	2
Artvin	4	Samsun	1
Bartın	2	Sinop	1
Bolu	2	Rize	3
Düzce	3	Tokat	1
Giresun	1	Trabzon	4
Gümüşhane	2	Zonguldak	1
Karabük	6		

Tablo 3'ten konuyla ilgili Karadeniz Bölgesi özelinde yapılan 34 çalışmanın 19'unun (% 55,88) makale olduğu görülmektedir. Bunu 11 çalışma (% 32,35) ile bildiri izlemektedir.

Tablo 3: *Konuyla İlgili Yapılan Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı*

Yayın Türü	***Frekans***	***Yüzde***
Makale	19	55,88
Bildiri	11	32,35
Tez	3	8,82
Kitap ve Kitap Bölümü	1	2,95
Toplam	***34***	***100***

Tablo 4'ten konuyla ilgili Karadeniz Bölgesi özelinde yapılan 34 çalışmanın 12'sinin tek yazarlı (% 35,30) olduğu görülmektedir. Bunu 11 (% 32,35) çalışmayla iki ve 9 (% 26,47) çalışmayla üç yazarlı çalışmalar izlemektedir.

Tablo 4: *Konuyla İlgili Yapılan Çalışmaların Yazar Sayısı Dağılımı*

Yazar Sayısı	***Frekans***	***Yüzde***
1 yazarlı	12	35,30
2 yazarlı	11	32,35
3 yazarlı	9	26,47
4 yazarlı	2	5,88
Toplam	***34***	***100***

Konuyla ilgili Karadeniz Bölgesi özelinde yapılan çalışmaların araştırma yöntemlerine yönelik bulgular Tablo 5'te görülmektedir. Çalışmalarda en fazla kullanılan yöntemin nicel yöntem (% 73,53) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5: *Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemleri*

Araştırma Yöntemi	***Frekans***	***Yüzde***
Nicel Yöntem	25	73,53
Nitel Yöntem	3	8,82
Karma (Nicel ve Nitel) Yöntem	6	17,65
Toplam	***34***	***100***

Konuya ilişkin tespit edilen çalışmalardan elde edilen temel bulgular Karadeniz illerine göre şu şekilde açıklanmıştır:

Amasya

Altanlar (2018) çalışmasında Amasya ilinin geleneksel mahalle kimliğini koruyan on mahallesinde yaşayanlara, turizm gelişmesini nasıl algıladıklarını ve turizme verdikleri desteği belirlemiştir. Araştırma sonucunda mahalle sakinlerinin genel olarak turizmin ekonomik ve kültürel çevre için faydalı olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Mahalle sakinleri turizmin fiziksel ve sosyal çevrede ise yozlaşmaya neden olduğunu düşünmektedir. Ayrıca turizm odaklı politikaların içeriğinin mahalle sakinlerinin turizme olan desteğini önemli ölçüde belirlediği saptanmıştır.

Artvin

Ulaş (2010) UNESCO tarafından belirlenen ve Türkiye'nin tek Biyosfer Rezervi Koruma Alanı içinde yer alan Artvin'deki Macahel (Camili) Bölgesinde ekoturizmin çevreye ve yöre halkına olası etkilerinden bahsetmiştir. Şöyle ki; son yıllarda bölgeye yönelik projeler artmaktadır. Bölgeye yapılan turizmi geliştirmeye ve tanıtmaya yönelik yatırımlarla yerel ürünlerin satın alınması, yerel tedarikçilerin, işgücünün kullanılması önem kazanacaktır. Turizm yöre halkına yeni iş imkânı sağlayacak ve istihdam edilen kişi sayısı zaman içinde

artacaktır. Turizm, bölgeye yapılan yatırımın ötesinde gelir sağlayacak, yöreye özgü organik ürünlerden gelir elde etme, kilim, elişi dokumacılığı, pansiyonculuk ve yerel rehberlik gibi hizmetler gelişecektir. Çevresel etkiler açısından bakıldığında ise, ekoturizmin olumsuz etkisinden çok olumlu etkileri olacaktır. Güdü Demirbulat ve Aydemir (2015) Türkiye'nin ilk biyosfer rezerv alanı olan Artvin ili Macahel Yaylası'nda gerçekleştirdikleri araştırmaya göre yerel halkın turizmin ekonomik etkilerine yönelik görüşleri olumludur. Ancak yerel halk, yörelerinde çok az sayıda kişinin turizmden ekonomik kazanç sağladığını ifade etmiştir. Öte yandan, yerel halkın turizm sayesinde yörelerine gelen turistlerle manevi bağ kurduğunu söylemek mümkündür. Turizmin çevresel etkilerine yönelik olarak yöre halkının oldukça hassas davrandığı ifade edilebilir. Yörede yer alan işletmeler ve yöre halkı, çevrenin korunmasına özen göstermekte ve dolayısıyla turizmin çevre üzerindeki etkilerinin olumsuz olmadığı yönünde görüş bildirmektedir. Yöre halkı Macahel'de daha fazla turist çekmeyi sağlayacak turizm yatırımlarını istemektedir. Ancak, yerel halkın dışarıdan gelip Macahel'de turizm yatırımı yapacak olanlara destek verme noktasında olumsuz fikir belirttikleri görülmektedir.

Muhacir ve Özdemir (2017) tarafından kırsal turizmin algılanan etkileri konusunda Artvin'deki yerel halkın yaklaşımları belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; yerel halkının % 80 'in üzerinde bir oranla kırsal turizm faaliyetlerini desteklediği ve kırsal turizmi kırsal kalkınma yönünde bir araç olarak gördüğü belirlenmiştir. Şahin (2017) tarafından Artvin'in turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı Arhavi, Borçka, Artvin (Merkez) ve Hopa ilçelerinde yerel halkın turizme karşı algı ve tutumları ile turizme olan destekleri belirlenmiştir. Araştırma sonucunda genel olarak Artvin'deki yerel halkın turizmin ekonomik, sosyal, kültüre ve çevresel etkilerini olumlu algıladıkları ve turizme destek verdiği saptanmıştır.

Bartın

Cengiz (2012) tarafından Amasra'da yapılan araştırmaya göre yerel halk yazlık evler, yol yapımı ve taşkömürü işletmelerinin yaptığı çalışmalar gibi faktörlerin turizm faaliyetlerini sınırlayan (olumsuz etkileyen) etkilerinin farkında değildir. Yöre halkına göre turizm şehrin tanıtımına, ekonomisine ve kültürel mirasının korunmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak plansız arazi gelişimi nedeniyle turizm yörede doğal ve geleneksel özelliklerin zarar görmesine neden olmaktadır. Sarı Nayim (2017) tarafından Bartın ili Kurucaşile İlçesi Kapısuyu Köyü'ndeki yerel halk, ziyaretçi ve yöneticilerin sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ayrıca yerel halk, ziyaretçi ve yöneticilerden turizm ve korumaya yönelik düşünceleri saptanmış ve turizmin olumsuz çevre faktörleri hakkında da fikir sahibi olunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, yazın turist sayının artması ile taşıma kapasitesinin üstüne çıkılması nedeniyle altyapı sorunlarının ortaya çıktığı belirtilmiştir. Altyapı sorunları olarak en fazla temiz su sıkıntısının yaşandığı ifade edilmiştir. Ancak katılımcılar, köyde çevre sorunu ile karşılaşmadıklarını ya da çevre sorununa neden olan etkenlerin köydeki turizmi olumsuz etkilemediğini düşünmektedir.

Bolu

Genç ve Şengül (2015) Mudurnu'da yerel halkın kültürel miras turizmine yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla bir araştırma yürütmüştür. Elde edilen bulgulara göre,

Mudurnu halkı turizmin gelişmesine olumlu bakmakta ve turizm faaliyetlerine katılmakta istekli gözükmektedir. Kültürel miras unsuru olarak geleneksel evlerini ön plana çıkaran yerel halk mevcut durumda kültürel miraslarının yeteri kadar kullanılamadığını düşünmektedir. Öte yandan, yöre halkı iyi bir tanıtım ve planlama sayesinde turizm faaliyetlerinde başarılı olunabileceği görüşünü savunmaktadır. Mesci ve Dönmez (2016) Mudurnu halkının turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini olumlu algıladıklarını tespit etmiştir. Yerel halkın turizm faaliyetlerine doğrudan katıldığı ve turizm faaliyetlerini destekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bölge halkı turizmden elde ettiği gelirin turizmin gelişmesiyle birlikte daha da artacağının bilincindedir.

Düzce

Baran ve Taşgit (2010) tarafından Akçakoca'da gerçekleştirilen bir araştırmada turizmin yöre halkı için yeni yatırım imkânları, iş alanları ve istihdam olanakları oluşturarak yörede yaşayan halkın gelir düzeyinin artmasına, yörenin ekonomik refah düzeyinin yükselmesine ve ekonomik yönden kalkınmasına yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Turizmin gelişmesiyle birlikte yöre halkının farklı kültürlerden insanlara bakış açılarının olumlu yönde değiştiği, halkın sosyalleşme düzeyinin yükselmesi neticesinde turizme ve turiste karşı olumlu tutumlar geliştirdiği belirlenmiştir. Ayrıca turizm doğal, kültürel ve tarihi kaynakların korunması, parkların ve yeşil alanların artması, çevre bilincinin gelişmesi, alt yapı ve üst yapı yatırımlarının yapılmasında önemli bir rol oynadığı için halkın tutumunu olumlu yönde etkilemiştir. Bununla birlikte, turizmin gelişmesi yörede tarım için elverişli alanların tahrip edilmesine yol açarak yörede plansız yapılaşma, hava, gürültü ve görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Turizm sosyal açıdan yöre halkının aile yapısının bozulmasına, yöre halkının kültürel değerlerini kaybetmesine, yörede suç işleme oranının artmasına, göçlere ve mevsime bağlı olarak yörede aşırı nüfus artışı yaşanmasına neden olmaktadır. Bu açılardan bakıldığında halkın tutumu olumsuzdur.

Duran ve Özkul (2012) tarafından Akçakoca'da yapılan bir araştırmada turizmden doğrudan ya da dolaylı olarak fayda sağlayan yöre halkının turizmin sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik faydalarını maliyetlerinden daha ön planda gördükleri ortaya çıkmıştır. Özer ve Çavuşoğlu (2014) tarafından yapılan araştırmada Akçakoca ilçesindeki yerel esnafın genel olarak yörede düzenlenen yerel etkinliklerden memnun olduğu görülmüştür. Ekonomik ve sosyo-kültürel katkısı bulunan yerel etkinliklerin süresinin uzatılması ve geleneksel hale getirilip çeşitlendirilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Giresun

Çakır Keleş, Pelit, Keleş ve Pelit (2015) Giresun'un Bulancak ilçesine bağlı İnece Köyü'nde kırsal kalkınma yolunda ekoturizme yönelik önemli derecede çaba harcandığı ve halkın ekoturizme yaklaşımının olumlu olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte her geçen yıl ziyaretçi sayısı artan İnece Köyü'nde devam eden yapı düzenleme çalışmalarına ve köye ulaşım yollarının düzenlenmesine ilişkin kamu desteğine ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Gümüşhane

Işık, Tırak ve Serçeoğlu (2015) tarafından Gümüşhane'de yapılan araştırmada yerel halkın turizmi genel olarak destekledikleri ancak turizmin, çevrenin sürdürülebilirliğine olumsuz bir takım engeller oluşturduğu görüşünde oldukları saptanmıştır. Ayrıca yerel halk özellikle turizm faaliyetleri ile ilgili karar mekanizmalarında kendilerine fırsat verilmediğini

ifade etmiştir. Gökçe, Gökçe ve Kocabozdoğan (2015) Gümüşhane ili Kürtün ilçesi Kazıkbeli Yaylası'nda yaptıkları araştırmada yöre halkı ve kanaat önderleri ile yapılan görüşmeler neticesinde Yayla'da talebin hızla artmasına bağlı olarak üst yapı yatırımlarının plansız bir şekilde yapıldığı ve çevreyi olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Üst yapı yatırımlarının çoğunluğunu imar planı olmayan ve gelişigüzel yapılan ikincil konutların oluşturduğu görülmektedir. Turistik konaklama tesisi olarak yapılan tesisler ise estetikten ve yerel mimariden uzak yapılardır. Bir taraftan aşırı bir yapılaşma ve nüfus yoğunluğu ortaya çıkarken diğer taraftan alt yapı ile ilgili çalışmaların ve yatırımların yetersiz kalması yaylanın doğal çevresinin bozulması dışında; suların, toprağın ve havanın kirlenmesine de neden olmaktadır. Ancak yörede çevre ve turizm bilincinin yetersizliğine bağlı olarak durumun kanıksandığı ve çözüm üretmeye zorlayacak bir tepkinin de oluşmadığı gözlemlenmiştir.

Karabük

Safranbolu'da yapılan bir araştırmada (Gürbüz, 2002) yöre halkının çoğunun, turizmin sosyal çevreyi olumlu etkilediğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Safranbolu halkı, özellikle de turizm ile iç içe olan yöre halkı turizmi sadece bir ekonomik gelir kaynağı olarak görmekte ve turizmin olumsuz yönlerini göz ardı etmektedir. Ancak, yöre halkı trafik ve park yeri sorununa da dikkat çekmiştir. Karakuş, Cepni ve Kılcan (2011) tarafından Safranbolu'da yapılan benzer bir araştırmada Gümüş ve Özüpekçe'nin (2009) çalışmalarında kullandığı ölçüm aracı kullanılmış ve ilköğretim öğrencilerinin turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin genel olarak olumlu olduğu saptanmıştır.

Safranbolu'da 2006 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilen iki ayrı araştırma sonuçlarının birlikte ele alındığı araştırmada (Türker, 2013) yöre halkının istikrarlı bir şekilde turizme yönelik olumlu algıya sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu olumlu algı yöre halkının, turizmin istihdam fırsatlarını artıracağı, yeni iş imkânları yaratacağı, toplumsal kalkınmayı sağlayacağı ve eğlence gibi sosyo-kültürel etkinlikleri artıracağı yönündeki inançlarından kaynaklanmaktadır. Son olarak yöre halkı, 2006 yılına kıyasla 2011 yılında turizmin olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin daha az olduğunu düşünmektedir. Türker, Selçuk ve Özyıldırım (2016) tarafından yapılan benzer bir araştırmada turizm gelişiminin, Safranbolu halkının yaşam kalitesini genel olarak olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur. Turizmin ekonomik, kültürel ve çevresel etkileri Safranbolu halkının yaşam kalitesine olumlu yansırken, sosyal etkileri ise olumsuz yansımaktadır.

Tarihi Safranbolu kenti yakınlarındaki Yörükköyü sakinlerinin turizm algılarının belirlenmesine yönelik araştırma sonucunda (Türker, Yıldırım ve Gül, 2011) köy sakinlerinin turizmin etkileri konusunda olumlu düşündüğü ve turizmin ekonomik katkılarına yönelik beklenti içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Köy az sayıda turist tarafından ziyaret edildiği ve ziyaretçilerin kalış süresi çok kısa olduğu için köy sakinleri köyde turizm kaynaklı herhangi bir çevresel ve sosyal olumsuz etkiden bahsetmemiştir.

Aydın (2018) tarafından Safranbolu'da kültürel turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki öğrenciler tarafından nasıl algılandığını belirlenmiştir. Araştırma sonucunda öğrenciler kültürel turizmi ile birlikte Safranbolu'da yeni iş alanları oluştuğunu, ek gelir sağladığını, kültürümüzü tanıtmak için iyi bir fırsat oluştuğunu, tarihi yapıların ve yerel mimarinin korunduğu görüşündedirler. Ayrıca

öğrenciler, turizm etkinliklerinin hayat pahalılığına sebep olduğu ve ilçede arsa ve ev fiyatlarını arttığı görüşündedirler. Öğrenciler, Safranbolu'da kültürel turizminin önündeki en önemli engellerin de tanıtımın yeterince yapılmaması, ulaşım zorluğu, alt yapı sorunları ve turizm konusunda eğitim eksikliği olarak belirtmişlerdir.

Kastamonu

Ertuna, Güney, Güven ve Aydemir (2012) Kastamonu'nun dört köyündeki yerel halkın kırsal turizm ile ilgili tutumunu ve kırsal turizme katılma isteklerini etkileyen unsurları ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yerel halkın tutumu olumlu yöndedir ve kırsal turizm faaliyetlerine katılmaya isteklidir. Ayrıca yerel halk turizmi olumlu olarak algıladığında yaşadıkları bölgedeki kırsal turizm faaliyetlerine katılım eğilimleri de artmaktadır. Türker ve Öztürk (2013) tarafından Küre Dağları Milli Parkının ara bölgesinde bulunan ve Kastamonu iline bağlı Pınarbaşı, Azdavay ve Şenpazar ilçelerinde yapılan araştırmada bölge halkının, turizmin toplumdaki etkileri konusunda hem olumlu hem de olumsuz algılamalara sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Yöre halkı turizmin ekonomik faydalarını kabul etmekte, daha düşük düzeyde de olsa turizmin kültürel ve sosyal açıdan avantaj sağladığına inanmaktadır. Örneğin; yöre halkı turizm sayesinde arkadaşlık ve insan ilişkileri gibi sosyo-kültürel boyutlarda yaşanan değişime karşı olumlu algıya sahiptir. Yöre halkı aynı zamanda turizmin trafik sıkışıklığı ve kirlilik gibi bazı sorunlara yol açtığının da farkındadır.

Samsun

Karaman ve Avcıkurt (2011) tarafından Samsun'da yapılan araştırmaya göre yöre halkı turizmi gerekli bir faaliyet olarak benimsenmektedir. Turizm, turistler ile yerel halk arasında dostluklar kurulmasını, hoşgörünün gelişmesini ve yöredeki sanat eserlerinin korunmasını sağlamaktadır. Turizm yerel halkın yaşam biçiminde, gelenek ve göreneklerinde, ahlaki değerlerinde ve kılık kıyafetlerinde değişime yol açmaktadır. Son olarak, yerel halk turizmin alkol vb. zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olabileceğini belirtmiştir.

Sinop

Öztürk ve Arslan (2013) tarafından Sinop il merkezinde yapılan bir araştırmada yerel halkın genel anlamda turizmi olumlu olarak değerlendirdiği ortaya konmuştur. Halkın, turizmi yerel ekonomiye katkısı ve istihdamı arttırıcı etkisi nedeniyle faydalı bulduğu, turizm gelişiminin devam ederek yöreye daha çok turistin gelmesini istediği belirlenmiştir. Ancak yerel halkın, Sinop'un turistik arz kaynaklarını yeterli görmediği de araştırmanın önemli bir bulgusu olarak dikkat çekmektedir

Rize

Güdü Demirbulat, Bozok ve Avcıkurt (2014) tarafından Rize ili sınırları içinde bulunan Ayder Yaylası'nda yerel halkın turizmden kaynaklanan ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkiler konusundaki yaklaşımları belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; yerel halk genel olarak turizmin etkilerine yönelik olumlu görüşe sahiptir. Diğer bulguları ise şu şekilde özetlemek mümkündür: Yerel halk turizmin yörede ekonomiye fayda sağladığını ve yeni iş olanaklarını artırdığını düşünmektedir. Yerel halk, turizmin yöredeki ekonomik durumun iyileştirdiğini, halkın alım gücünü artırdığını ve buna bağlı olarak da yöredeki ürün fiyatlarını

artırdığını da düşünmektedir. Yerel halk, turizmin çevre kirliliğini artırdığını ve gürültü kirliliği oluşturduğu görüşündedir. Yerel halk yaylada turistik işletmelerin yapım aşamasında ve sonrasında doğal çevreyi bozacak etkiler yarattığı noktasında görüş birliği içerisindedir. Yerel halk, yörede çok fazla turizm işletmesi bulunduğunu ve aşırı kalabalık meydana getirdiğini düşünmektedir. Yerel halk, turizmin doğayı koruduğunu düşünmemekte aynı zamanda; yörede turizmin plansız bir şekilde geliştiğini düşünmektedir. Yerel halk, turizmin dünya görüşlerini değiştirdiğini, kadınların iş hayatına katılımını artırdığı görüşünde ve yöreyi ziyaret eden turist sayısının artmasını istemektedir. Son olarak, yerel halka göre turizm yöredeki geleneklerin yaşatılmasına katkıda bulunmamakta ve aynı zamanda da gelenek ve göreneklerin kaybolmasına neden olmamaktadır.

Acuner ve Tayfun (2016) tarafından Rize ilinin Çamlıhemşin ilçe merkezindeki yerel halkın turizme ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda yerli halk turizmde çalışmak istediğini fakat, yeterli ekonomik faydanın sağlanamadığı görüşündedir. Yerel halka göre mevcut turizm yapılanması bölgede yaşam maliyetlerini de yükseltmektedir. Ayrıca yerel halk devlet tarafından turizmin daha fazla desteklenmesi ve yine devletin daha fazla yatırım yapması gerektiği görüşündedir. Yerel halk, mevcut turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklara zarar vermediğini düşünmekte fakat turizm etkinliklerinin görüntü ve gürültü kirliliğine yol açtığını düşünmektedirler. Yerel halk, bölgelerinde turizmin sosyo-kültürel bakımından yararlar sağladığı ve turizmin genel olarak farklı kültürlere karşı hoşgörü düzeyini arttırdığı görüşündedirler.

Erkılıç (2019) tarafından Rize'de yaşayan yerel halkın turizmin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan olumlu ve olumsuz etkilere yönelik algısı ve bu algıların turizmin gelişimine verdikleri destek üzerindeki etkisi belirlenmiştir. Araştırma sonucunda yerel halkın turizmin gelişiminin sosyo-kültürel negatif etkilerine katılmadığı, turizmin yerel halkın algı ve davranışlarını olumsuz etkilemediği, kültürel değerlerin yok olmasına sebep olmadığı, yerel halkın turistik çekiciliklere ulaşımını zorlaştırmadığı, suç, uyuşturucu vb. sosyal sorunlara yol açmadığı, turizmin kültürel aktiviteler konusunda ilerleme sağladığı, yerel halkın yaşam kalitesini yükselttiği, ekonomik kazanç sağladığı, turizmin yerel ekonomiyi desteklediğini, bölgeye daha fazla yatırımın yapılmasını sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tokat

Ayaz, Artuğer ve Türkmen (2009) tarafından Zile'de yapılan araştırmada ilçe halkının bölgede turizmin gelişmesine yönelik olumlu yönde düşünce belirttikleri, ancak ortaya çıkabilecek olumsuzluklar için kararsız kaldıkları belirlenmiştir. Yerel halk, turizmin olumlu etkileri olarak bölgedeki yerel halkın gelirlerinin artmasına, diğer olumlu etkilere göre daha olumlu bakmaktadır. Turizmin olumsuz etkisi olarak ise, yerel halk turizmin yöredeki birçok mal ve hizmetin fiyatını artacağını düşünmektedir. Ayrıca, yerel halk, turizmin yörede geliştirilebilmesi için Zile Kalesi'ne ve tarihi Zile Evlerine öncelik verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Trabzon

Uzungöl'de yapılan bir araştırmada (Avcıkurt, Karaman ve Köroğlu, 2003) yöre halkı, turizm olumlu/olumsuz etkilerinin farkındadır. Yöre halkı bölgede planlanan turizm alanları

konusunda ise oldukça karmaşık duygulara sahiptir. Güdü (2011) tarafından Trabzon'da turist rehberliği mesleğini icra eden kişiler üzerinde yapılan araştırmada turist rehberlerinin genel olarak, turizmin sosyo-kültürel etkilerini algılayışlarında olumsuz bir görüşe sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Turizmin hem turist kabul eden ülke insanlarını hem de turist gönderen ülke insanlarını sosyolojik olarak etkilediği; turizm nedeniyle meydana gelen sosyo-kültürel değişimlerde, destinasyonların kalkınmışlık düzeyinin, medyanın ve turist rehberlerinin etkisinin oldukça fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güdü Demirbulat (2012) tarafından Trabzon'da turist rehberliği mesleğini icra eden kişilere yönelik olarak yapılan araştırmada turist rehberlerinin genel olarak turizmin sosyo-kültürel etkileri konusunda olumsuz bir düşünceye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Kaplan (2013) tarafından Doğu Karadeniz Bölgesinde (Trabzon şehir merkezinde ve Uzungöl'de) yapılan araştırmaya göre yöre halkı, çok büyük oranda turizmin bölge için önemli bir sektör olduğunu düşünmektedir. Yöre halkı turizmin ekonomik faydaları konusunda olumlu düşünmekte ve turizm gelişiminden ölçülebilir bir fayda elde ettiğini beyan etmektedir. Yöre halkı turizmin yerel ekonomiyi çeşitlendirdiğini, yerel ürünler için yeni pazarlar yarattığını ve neticede turizmin yöre halkı için gelir getirici ve istihdam fırsatı yaratıcı bir sektör olduğunu düşünmektedir. Öte yandan, yöre halkı çevreyi korumanın turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından çok önemli olduğunu ve bölgede turizmin doğal çevreye zarar vermediğini beyan etmiştir.

Zonguldak

Ercan (2019) tarafından Zonguldak ilinin Karadeniz Ereğli ilçesinde yaşayan yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutum ve algıları belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Karadeniz Ereğli ilçesinde yaşayan yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutum ve algılarının olumlu yönde olduğu ve ilçede turizmin gelişiminin yöre halkı tarafından desteklenmektedir. Yerel halk, ilçede turizmin gelişiminin, tarihi yapıların restorasyonu ve korunmasını teşvik edeceği, eğlence/dinlenme faaliyetlerinin artmasını ve yerel halk için daha fazla iş imkanı sağlayacağına inanmaktadır. Turizmin olumsuz etkilerine yönelik yerel halkta kararsız bir tutum ve algının olduğu, ancak yerel halk turizmin gelişimi ile birlikte ürün ve hizmet fiyatlarının artacağı, trafiğin yoğunlaşacağı yönünde yüksek oranda görüş belirtmiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına yönelik Karadeniz Bölgesi illeri özelinde tespit edilebilen ulusal ve uluslar arası düzeyde 34 (otuzdört) çalışma belirli kriterler açısından incelenmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde en fazla çalışmanın 2015 yılında yapıldığı görülmektedir. En az çalışma yapılan yılların 2002, 2003 ve 2009 yılları olduğu belirlenmiştir. 2004, 2005, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında ise konuyla ilgili Karadeniz özelinde çalışmaya rastlanılmamıştır. Karadeniz Bölgesi illeri özelinde konu ile ilgili çalışmaların en fazla Karabük ilinde yapıldığı belirlenmiştir. Çorum, Ordu ve Bayburt illerinde ise konuya ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenlerle konuyla ilgili Karadeniz Bölgesi illerinde yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Tespit edilen 34 çalışmanın 19'unun (%55,88) yayın türü olarak makale olduğu belirlenmiştir. Yazar sayısı dağılımında ise 1 yazarlı çalışmaların çoğunlukta olduğu elde edilen bulgudur. Tespit edilen

çalışmalarda araştırma yöntemi olarak çoğunlukla (%73,53) nicel yöntem kullanıldığı da elde edilen diğer bir bulgudur.

Konuyla ilgili Karadeniz Bölgesi illeri özelinde yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ise genel olarak şu şekilde açıklanabilir:

Karadeniz Bölgesindeki yerel halk turizm etkilerini genel olarak olumlu olarak algılamaktadır. Karadeniz Bölgesinde yerel halk turizme olumlu bakmakta ve desteklemektedir. Yapılan çalışmalardan Karadeniz illerindeki yerel halkın turizmin olumlu etkilerinden en fazla ekonomik yönüne (gelir düzeyini artması, istihdam gibi) odaklandıkları ortaya çıkmıştır. Ancak bazı illerde turizmin olumlu ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin algılandığı sonuçlar da vardır. Örneğin; Baran & Taşgit'in (2010) ve Duran & Özkul'un (2012) Düzce'nin Akçakoca ilçesinde yaptıkları çalışmalarda ve Mesci & Dönmez (2016) tarafından Bolu Mudurnu'da yapılan çalışmada turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini olumlu algıladıkları belirlenmiştir.

Karadeniz Bölgesindeki yerel halkın turizmin olumsuz etkileri konusunda ise genel olarak çevresel etkilerini algıladıklarını söylemek mümkündür. Ancak, il bazında yerel halk turizmin olumsuz etkileri konusunda bazı görüş farklılıklarına da sahiptir. Örneğin; Bartın, Gümüşhane, Kastamonu illerinde yapılan çalışmalarda turizmin olumsuz çevresel etkileri (altyapı sorunları, kirlilik gibi) algılanırken, Artvin ilindeki yapılan çalışmalarda ve Kaplan (2013) tarafından Trabzon ilinde yapılan çalışmada yerel halk turizmin çevre üzerindeki etkisinin olumsuz olmadığını düşünmektedir. Karabük ve Düzce'deki çalışmalarda yerel halk turizmin olumsuz çevresel etkileri yanı sıra olumsuz sosyal etkilerini de algılamaktadır. Diğer yandan Samsun ilinde yapılan çalışmada yerel halk turizmin olumsuz sosyal etkilerini (yerel halkın yaşamında ve ahlaki değerlerinde değişim, alkol vb. alışkanlıkların yaygınlaşması gibi) algılarken, Tokat ilinde yapılan çalışmada ise yerel halk turizmin olumsuz ekonomik etkisini (yöredeki birçok mal ve hizmetin fiyatının artması) algılamaktadır.

Yapılan bu çalışma sonucunda Karadeniz özelinde yerel halkın turizm etkilerini algılamalarına yönelik çalışmaların yetersiz kaldığı ve bu konuda hiç çalışma yapılmamış Karadeniz Bölgesi illeri olduğu da belirlenmiştir. Mevcut durumu ortaya koyması bakımından bu çalışmanın, yerel halkın turizm etkilerini algılamalarına yönelik Karadeniz Bölgesi illerinde yapılacak ileriki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca ileride bu konuyla ilgili bibliyometrik analiz ile bölgesel bazda çalışmalar yapılarak bölgeler arası benzerliklerin ve farklılıkların ortaya çıkarılabilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Acuner, E. Ve Tayfun, A. (2016). Çamlıhemşin ilçe merkezinde yerli halkın turizme ilişkin görüşleri. *II. Rize Sempozyumu* içinde (s. 209-218). Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

Al, U. ve Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin bibliyometrik profili, *Türk Kütüphaneciliği*, 21 (2), 142-163.

Alaeddinoğlu, F. (2007). Van halkının turisti ve turizmi algılama şekli, *Coğrafi Bilimler Dergisi, 5*(1), 1-16.

Altanlar, A. (2018). Re-thinking influences of tourism with consideration of local historical neighbourhoods: The case of Amasya. *International Journal of Human Sciences*, 15(4), 2093-2112.

Avcıkurt, C., Karaman, S. ve Köroğlu, A. (2003). Residents' attitudes toward tourism development: A case of Uzungol, TURKEY, Global Framework and Local Realities: Social and Cultural Identities in Making and Consuming Tourism, University of Brighton, Eastbourne.

Ayaz, N. Artuğer, S. ve Türkmen, F. (2009). Tarihi Zela (Zile) ilçesindeki yerel halkın turizme bakış açılarını belirlemeye yönelik bir alan araştırması, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*, 103-124.

Aydın, F. (2018). Kültürel turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerine yönelik bir araştırma: Safranbolu örneği. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 461-474.

Baran, Z. ve Taşgit, Y. E. (2010). Turizmin sosyo-ekonomik-çevresel etkileri ve yerel halkın tutumu arasındaki ilişki: Akçakoca örneği, *11. Ulusal Turizm Kongresi* içinde (s. 650-663). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Boğan, E., Sarıışık, M. (2016). Yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik görüş ve algılamalarının belirlenmesi üzerine Alanya'da bir araştırma. *Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan (12), 325-342.

Civelek-Oruç, M. ve Türkay, O. (2017). Turizmi konu alan lisansüstü çalışmalarının, bibliyometrik analizi, *1. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi* içinde (s. 57-58). Bildiri Özetleri Kitabı (28 Eylül-01 Ekim 2017- Van). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayıncılık.

Çakır Keleş, M., Pelit, E., Keleş, Y. ve Pelit, N. (2015). Ekoturizmin kırsal kalkınmaya etkisine yönelik yerel halkın algılamaları: İnece Ekoturizm Köyü örneği, *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi* içinde (s. 466-475). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi.

Cengiz, B. (2012). Local residents' perceptions of and attitudes toward sustainable tourism planning and management in Amasra (Turkey), *Landscape Planning*, 8, 177-197.

Çetin, T. (2009). Beypazarı'nda turist-yerli halk etkileşimi ve turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IX (1), 15-32.

Dal N. ve Baysan S. (2007). Kuşadası'nda kıyı kullanımı ve turizmin mekansal etkileri konusunda yerel halkın tutumları, *Ege Coğrafya Dergisi* 16, 69-85.

Dilek, S. E., Çoban, Ö. ve Harman, S. (2017). Hasankeyf halkının turizmin gelişimine yönelik tutumu. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6 (2), 59-72.

Duran, E. ve Özkul, E. (2012). Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları: Akçakoca örneği üzerinden yapısal bir model, *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 500-520.

Ercan, F. (2019). Karadeniz Ereğli ilçesinde yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutum ve algılarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (2):612-628.

Erkılıç E. (2019). Yerel halkın turizm algısı ve turizmin gelişimine yönelik tutumları: Rize örneği, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 3 (1), 66-82.

Ertuna, B., Güney, S., Güven, Ö. ve Aydemir, N. (2012). Yerel halkın kırsal turizm gelişimine katılma isteğini etkileyen unsurlar: Kastamonu örneği, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2*(2), 59-66.

Genç, K. ve Şengül, S. (2015). Kültürel miras turizmine yönelik yerel halkın görüşlerinin ortaya çıkarılması: Mudurnu ölçeğinde bir araştırma, *16. Ulusal Turizm Kongresi* içinde (s.2018-237). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Gökçe, F., Gökçe, H. ve Kocabozdoğan, K. (2015). Yayla turizminin sürdürülebilirliği kapsamında çevresel etki boyutu: Kazıkbeli Yaylası örneği, *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi* içinde (s. 689-701). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi.

Güdü, Ö. (2011). *Turizmin sosyal ve kültürel etkilerinin turist rehberleri tarafından algılanması: Trabzon'da bir uygulama*, Yayımlanmamış yüksel lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi SBE, Balıkesir.

Güdü Demirbulat, Ö. (2012). Turizmin sosyal ve kültürel etkilerinin turist rehberleri tarafından algılanması üzerine bir araştırma: Trabzon ili örneği, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1:53-75.

Güdü Demirbulat, Ö. ve Aydemir, B. (2015). Toplum temelli turizm çerçevesinde kırsal yörelerde turizm algısı (Macahel Yaylası/Camili örneği), *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, içinde (s. 63-71). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi.

Güdü Demirbulat, Ö., Bozok, D. ve Avcıkurt, C. (2014). Turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Rize/Ayder Yaylası örneği, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi* içinde (s. 359-376). Aydın: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Gümüş, N. ve Özüpekçe, S. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin turizme yönelik görüşleri: Foça örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 25-34.

Güneş, E. ve Alagöz, G. (2018). Yerel halkın turizm algısı: Erzincan'da bir araştırma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 409-442.

Gürbüz, A.(2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma, *Teknoloji,* 5(1-2), 49-59.

Işık, Z., Tırak, L. ve Serçeoğlu, N. (2015). Yerel halk ve sürdürülebilir turizm ilişkisi: Gümüşhane ili örneği, *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi* içinde Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi.

Kaplan, S. (2013). *Community based ecotourism for sustainable development in Eastern Black Sea Region An evaluation through local communities tourism perception,* Unpublished Master Thesis, Middle East Technical University, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.

Karakuş, U., Çepni, O. ve Kılcan, B. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin turizme yönelik görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Safranbolu'da nicel bir çalışma), *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi,* 1(4), 85-95.

Karaman, S. ve Avcıkurt, C. (2011). Turizmin halk üzerine etkileri (Samsun örneği*), Samsun Sempozyumu,* Samsun.

Kervankıran, İ. (2014). Beypazarı/Ankara örneğinde turizmin ekonomik, toplumsal ve çevresel etkilerine yerel halkın yaklaşımı, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 31, 133-153.

Mansuroğlu, S. (2006). Turizm gelişmelerine yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Akseki/Antalya örneği, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 35-46.

Mesci, M. ve Dönmez, G. (2016). Turizmin bölgesel kalkınma ve yerel halk üzerindeki etkisi: Mudurnu örneği, *AİBÜ SBE Dergisi*, 16 (2), 21-50

Muhacir Arslan S. E. ve Özdemir, M. (2017). Kırsal turizmin fiziksel sosyal ve kültürel etkileri konusunda halkın görüşleri: Artvin örneği, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 11-18.

Özel Ç. H. ve Kozak, N. (2012). Turizm pazarlaması alanındaki makalelerin bibliyometrik analizi, *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi* içinde (s.423-432). Bildiri Kitabı (12-15 Nisan 2012, Antalya), Ankara: Detay Yayıncılık

Özer, E. Z. ve Çavuşoğlu, F. (2014). Rekreasyonel bir faaliyet olarak yerel etkinliklerin kırsal turizme etkisi, *International Journal of Science Culture and Sport*, Special Issue:191-202.

Öztürk, Y. ve Arslan, Ö. E. (2013). Yeni gelişmekte olan destinasyonlarda turizme ilişkin yerel halkın görüşleri: Sinop il merkezinde bir araştırma, *14. Ulusal Turizm Kongresi* içinde (s. 1220-1237). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Sarı Nayim, Y. (2017). Bartın ili Kapısuyu Köyü'ndeki yerel halk, ziyaretçiler ve yöneticilerin sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik bakış açılarının incelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi SB Elektronik Dergisi,* 8(19), 137-153.

Schrader, A. M. (1981) Teaching bibliometrics, *Library Trends*, 30, 151-172.

Soykan, F. (2004). *Kırsal alanların turizm potansiyelinin saptanması ve Şirince Köyü'ne (İzmir) uygulanması,* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Şahin, G. (2017). *Artvin'de yaşayan yerel halkın turizme yönelik algı ve tutumları üzerine bir araştırma,* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Türker, N. (2013). Host community perceptions of tourism impacts: case study on the world heritage city of Safranbolu, Turkey, *Review of Research and Social Intervention*, 43, 115-141.

Türker, N., Yıldırım, M. ve Gül, T. (2011). Kültür turizmi bağlamında Yörüköyü'ndeki Bektaşi-Yörük Kültürü ve köy sakinlerinin turizm algıları, *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*. Sinop.

Türker, N., Selçuk Ş., ve Özyıldırım, A. (2016). Turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerine etkisi: Safranbolu örneği, *Karabük Üniversitesi SBE Dergisi,* 6 (1), 1-13.

Türker, N. ve Öztürk, S. (2013). Perceptions of residents towards the impacts of tourism in the Küre Mountains National Park, Turkey, *International Journal of Business and Social Science,* 4(2), 45-56.

Ulaş, D. (2010). Macahel'de hidroelektrik santrallerin ve ekoturizmin çevreye ve yöre halkına etkileri, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 151-158.

Vatan, A. ve Zengin, B. (2015). Söğüt ilçesi'nde kültürel miras ve yerel halkın turizme bakış açısı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 634-650.

Yılmaz, İ.(2017). *İl İl Türkiye'de turizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri (içerik analizine dayalı bibliyometrik yaklaşım*), Ankara: Detay Yayıncılık.

GİRESUNLU SANATÇILARIN YAYLA GÖZLEMLERİ VE ALGISI

HIGHLAND OBSERVATIONS AND PERCEPTIONS OF WRITERS FROM GİRESUN

Nazım ELMAS[*]

Özet

Giresun basın yayın faaliyetlerinde tarihi bir birikime sahiptir. 1900 lü yılların başlarında Giresun'da gazeteler yayınlanmakta, Giresunlu gençler il dışındaki matbaalarda çalışmaktadırlar. Samsun'da daha önce kurulan matbaalar küçük kentin çocuklarına yeni meslek ve iş imkanları sunmaktadır.

Giresun'daki basın yayın alt yapısı, edebi çalışmaların erken başlaması, yazar ve şairlerin yetişmesi için uygun bir zemin hazırlamıştır. Can Akengin, Mehmet Emin Yurdakul, Naim Tirali,. gibi sanatçılar bir yandan eserlerini yazarken bir yandan da Giresun'un tarihi ve doğal güzelliklerini öne çıkaracak çalışmalar yapmışlardır. Erimez, Kulakkaya, Bektaş, gibi yerleşim yerleri mekan olarak metinlerde yer almaktadır. Sanatçılar bu bölgelerin tabii güzelliklerini, kültürel değerlerini, yaylaya ait kültürel ögeleri ele almışlardır. Yaylaların doğal güzelliklerinin anlatıldığı yerler, insanların yayla hayatına ait gözlemler, yaylada sosyal hayata dair tespitler sanat eserlerine yansımıştır. Sanatçılarımızın roman, hikaye ve özellikle şiirlerinde yaylalara ait tespitler, genel değerlendirmeler, insan ve tabiat birlikteliğine ait hatıralar yer almaktadır. Bu çalışmada yaylalarla ilgili edebi ürünler tematik olarak tasnif edilecek ve değerlendirilecektir. Bu tespitlerden hareketle yaylalarda sosyal hayat, doğal güzellikler, insanlar arası ilişkiler ilgililerin dikkatine sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: yayla, sanatçı, mekan, sosyal hayat.

Abstract

Giresun has a historical background in press activities. In the early 1900s, newspapers were published in Giresun, and young people worked in printing houses outside the province. Previously established printing houses in Samsun offer new jobs and business opportunities for the children of the small city.

[*] Prof. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, (nazim.elmas@giresun.edu.tr)

The press experiences in Giresun provided a suitable basis for the early start of literary studies and the emergence of writers and poets. On the one hand, while writing their works, the poets and writers such as Can Akengin, Mehmet Emin Yurdakul, Naim Tirali produced works highlighting the historical and natural beauty of Giresun. Settlements such as Erimez, Kulakkaya and Bektaş appear in their works. The writers have dealt with the natural beauties, cultural values and cultural elements of the highlands of these regions. The places where the natural beauties of the highlands are mentioned, the observations about the people living in highlands and the findings about the social life in the highlands are reflected in their works of art. In the novels, short stories and especially poems of our writers, there are references to highlands, general images of them, memories of the association between human and nature. In this study, literary works related to highlands will be classified and evaluated thematically. Based on these findings, social life, natural beauties and relations between people will be presented to the attention of whom it may interest.

Keywords: higland, writer, place, social life

Giriş

Giresun doğu Karadeniz bölgesinde yaylaları ile ünlü bir ilimizdir. Sahil bölgesinin nem oranı yüksek bunaltıcı havasına mukabil serin ve nemsiz böylesi yüksek kısımlara sahip olması bir zenginliktir. Yaylalar; dağlık, yüksek yerlerde, kışları yaşam koşulları zor olduğu için genellikle boş kalan, yazları havası serin ve güzel, suyu, otu bol olduğu için geçici olarak bir süre oturulan yerlerdir. Yaz mevsiminde oturulan, deniz yüzeyinden yüksek, serin, nemsiz ve yüksek yerlerin tercih edilmesi gayet tabiidir. Bir süreliğine de olsa farklı bit tabiat zenginliği ruha ferahlık vermektedir.

Yaz aylarında sanatçılar da bu imkanlardan yararlanarak yaylalara çıkmışlar, eserlerini bu mekanlarda kaleme almışlardır. Derin bir ufuk, yemyeşil bir doğa ve tamamen doğal bir ortam, sanatçı ruhu uyaran bir dış etkendir. Bu ortamlarda bulunmuş, yaylaların güzelliğini içinde yaşamış sanatçılar, bu ortamları eserlerine ilham kaynağı yapmışlardır. Böylece yaylalar doğal ürünlerin yetiştirildiği bir yer olmanın yanında, sanat eserlerinin de üretilmesine katkı yapan mekanlar olmuştur. Bu çalışmamızda yaylalarda bir süre bulunan ya da yayla özlemi çeken sanatçıların sanat eserlerine yansıyan duygularını tespit etmeye çalışacağız. Çalışmalarımız esnasında Giresunlu şairlerin eserlerini incelemeye çalıştık. Şiirler araştırıldıktan sonra yaylalar, üç alt başlık altında değerlendirilmeye alındı. Şiir ve nesir türünde yaptığımız taramalarda şiir türünde eserler olduğunu, nesir türünde ise bu çalışma kapsamında yayla ile ilgili roman ya da hikayeden bölümlere rastlanamadı. Bu çalışma bildiri kitabında yer alıp yayınlanıncaya kadar yeni bilgilere ulaşılırsa roman ve hikaye türündeki yaylaya dair yeni örnekler de eklenecektir.

Şair ve Yazarların Yayla Gözlemleri

Şair ve yazarlar kimi zaman yaylaya bizzat giderek gözlemlerini kaleme almışlar, bazı durumlarda ise uzaktan uzağa hasretle yaylayı şiirlerinde işlemişlerdir. Yaylalar, tabii güzellikleri ve yaz mevsiminde yaşanılabilir özellikleri ile gündeme gelmiştir. Yaylaların adı ayrı ayrı şiirlerde yer aldığı gibi, kimi zaman genel adıyla yayla olarak mısralara girmiştir. Yayla ile ilgili edebi eserler tasnif edildiğinde, yaylaların doğal güzelliklerinin anlatıldığı, fiziki

ya da tabii özellikleri ile yayla, insani duyguların tezahürüne imkan sağlayan ortamıyla yayla, toplumun sosyal hayatını içine alan yanıyla yayla intiba ve gözlemleri olmak üzere gruplandırmak mümkündür. Elbette önce tabii güzellikleri ile yaylalar ilk sırada yer alır. Çalışmamızı Giresunlu sanatçılarla sınırlandırdık. Ancak Giresunlu olmayan diğer sanatçılardan da kısa kısa örnekler vererek bu alandaki ifadeleri sunmakta fayda görüyorum. Şair Halide Nusret Zorlutuna yaylalarla ilgili şiirinde bin bir renkli çiçekleriyle şifalı soğuk suları ile ve yüksek tepeleriyle öne çıkardığı tabii güzellikleri şöyle dile getiriyor:

"Bingöl yaylasında bin renktir bahar,
O güzel adına kurban yaylalar!
Bir yudum suyunda bin bir şifa var,

Sarmaşır güneşle, öpüşür ayla,
"Yaylalar içinde Erzurum yayla"

Aşık Kul Hüseyin de yaylaları tabii güzellikleri ile şiirine alır:

"Salunuban dost eline giderken
Ne acayip yolu vardır yaylanın
Servi boylum gonca gülün verirken
Açılır sünbülü gülü yaylanın

Yayla sen gibi yayla nerde olur
Seni arayanlar yurdunda bulur
Pare pare olmuş karların erir
Akar boz bulanık seli yaylanın

Nerkisin menekşen karışık biter
Dalında dal vermiş reyhanın tüter
Senin kokuların aleme yeter
Gülü burçak burçak kokar yaylanın"

Yaylalar edebi eserlerde şair Ömer Bedrettin Uşaklı'nın da şiirinde dile getirdiği gibi sosyal hayat bağlamında ve yaşanan hasretlerle ele alınır:

"İçinde saklayarak yaşmaklı bir dilberi
Gönlüm o şen günleri yalnız anıyor şimdi,
Dağların hasretiyle içim yanıyor şimdi,
Ah, o yayla hayatı, ah o köy âlemleri...

Tabii Güzellikleri ve Özellikleri ile Edebi Eserlere Yansıyan Yaylalar

Edebi eserlerde yaylalar tabii güzellikleri ile öne çıkar. Yaylaların ağaçları, soğuk suları, yüksekliğin verdiği derin ufkun sağladığı manzaraları şairleri etkilemiştir. Toplu olarak ya da tek tek yapılan seyahatlerde bu durum öncelikli olarak ele alınır. Şair Ahmet Kaçar'ın Beyitler halinde ve mesnevi tarzında kaleme aldığı Aksudan Kümbet'e adlı şiirinde tabii güzellikleri, yaz kış eksilmeyen suları ile yayla şöyle anlatılır:

Çıktık saniyeleri alarak arkamıza
Ebrulu sahillerden köpüklü yaylamıza

Aksu, Dereli, Salon Çayırı sevdi bizi
Yorulmuş çeşmelere tuttuk elimizi. (Demir; Ahmet Kaçar, s.106)

Aslen Alucralı olup başka illerde hayatının büyük bir kısmını geçiren sanatçı Ozan Arif uzaklarda olsa da çocukluğundaki gözlemleri unutmamıştır. Kazıkbeli yaylasının şenlendiği bir bahar mevsimi, bütün hayatın canlandığı zaman olarak ele alınır. Yılın mevsim geçişleri yaylalar üzerinden verilir. Baharın gelmesiyle yaylalar gündeme şöyle düşer:

Bahar geldi şimdi bizim köylerde
Kuzuların melediği zamandır.
Gelinciğin tarlaları her yerde
Al irenge belediği zamandır.

Göç zamanı şimdi Kazıkbeli'nin
Sis basınca hükmü kalkar yolunun
Sarıyar'dan esen duman yelinin
Bacaları yaladığı zamandır.

Malı olan toplar tası tarağı
Yaylalardır üç dört aylık durağı
İreçberin yavaş yavaş orağı,
Küsürede bilediği zamandır. (Çiçek, Arif Şirin, (Ozan Arif.), s.54)

Bir başka şair tabii güzelliklere gölleri de katar. Bilindiği gibi yaylalarda krater gölleri de vardır. Volkanik oluşumlar sonucu değişik bölgelerde bulunan bu göller berrak mavi suları ile yaylanın nazar boncukları gibidir. Şairler zengin bitki örtüsüyle birlikte gölleri de şiirine alır. Şair Hatice Satgun'un Bizim El adlı şiirinden bir dörtlük şöyledir:

Dallarında fındık kiraz bulursun
Yaylalarda doruk sakız alırsın
Şemsiyesiz gezme kız ıslanırsın
*Bizim elin gölü bitmez sevdiğim (Hatice Satgun *, Bizim El)*

Şair Satgun bir başka şiirinde yaylaların tabii güzelliklerini, yörenin en yüksek dağlarından olan Çaldağ'ın içinden bir ikindi vakti kaydıyla anlatır:

Çam kokuyor şiirler şimdi ikindilerde,
Güneş ki dorukların tepesinden bakıyor.
Yemyeşil örtüsünde Çaldağ'ın eteğinde,
Şırıl şırıl nazlanmış ta bir dere akıyor. (Hatice Satgun, Çam Kokuyor Şiirler)

Şair Ahmet Aydın da yayla tutkusunu coğrafi özelliklerini öne çıkararak şöyle dile getiriyor.

---

* Şair Hatica Satgun'a ait bu şiirler, henüz kitap haline gelmemiş örneklerden şairin izniyle alınmıştır. Teşekkür ederiz.

Akşam sabah esersin
Havan serindir yaylam;
Bazen olur küsersin,
Bu da nazındır yaylam.

Bana sorsalar seni
Açarım gözlerimi,
Anlatırım deli, meli,
Unutamam seni yaylam. (Çiçek, Ahmet Aydın, s.382)

İnsani Duyguları Harekete Geçiren Yaylalar

Yaylaların tabii güzellikleri yakında olanı da uzaklardakileri de etkiler. Bilhassa sanatçı ruhlu insanların duygu dünyasını besler, manzaradan yeni edebi ürünlere yol olur. Bu bağlamda tabii güzellikleri ile insanlara huzur veren yaylalar, uzaktaki insanların hasretle andığı yerlerdir. Gurbet duygusu yaylaları da hasret listesine ekler. Yeşil çimenlere yatmak, ta uzaklardan özlenir. Kendi varamazsa da yaylaya gidene bu minvalde istekler arz edilir. Şair Uğur Bilgi'de Sıla Yolcusu adlı şiirinde bu bağlamda mahalli ağızı da ekleyerek şiirler söyler:

Bizim dağların dumanı bol olur,
Yaylalarımın benzeri mi olur?
Göz doymaz eme ayaklar yorulur.
Yemyeşil çimenlere yatmadan gelme. Çiçek, (Uğur Bilgi.), s.170

Yayla hasreti şair Adem Güney'de de vardır. Nasıl Methedeyim Giresun Seni adlı şiirinde şöyle der:

Yaylalarda k*uzuların meleşir,*
Ağacında bülbüllerin söyleşir,
Bağın cennet güzellerin eğleşir,
Nasıl unutayım seni Giresun. (Çiçek, (Adem Güney s.243)

Bir hasret türküsü de şair Enver Konanç'tan gelir:
Dikmen dağı bulutlarda başı,
Kulakkaya, Bektaş, Karagöl
Sarmakta beni yaylaların havası.

Bir türkü gelir ta uzaklardan
"Tamzara'nın yolları dönümlüdür dönümlü",
Yanar yüreğim tutuşur.
Ne olurdu dünya olmasaydı ölümlü. (Çiçek, Enver Konanç, s.276)

Yaylanın hayali bile yeter kimi zaman. Hayal ile bütünleşen şair uzaklardan yaylaların kokusunu alır. Bu koku onlara yeni bir yaşama sevinci verir.

Şair Mehmet İpek de yayla kokusu alınca yeni şeyler yapmak istemektedir.

Sis dağından aşıp Harşıt içine
Kavraz dersinden kazık beline

Bektaş yaylasından Kümbet düzüne
Süzülüp de nara atasım gelir. (Çiçek, Mehmet İpek s.301)

Giresun'un yetiştirdiği önemli şairlerden Can Akengin ise sık sık kırsala çıkan bir sanatçıdır. Yazları Şebinkarahisar'a gitmekte, bu gidiş gelişler esnasında da yaylaları ziyaret etmektedir. Şebinkarahisar Avutmuş bağları ile ilgili şiirleri neşeli ve eğlenceli olmasına rağmen yayla şiirleri daha hikemi olarak ele alınmıştır.

Bektaş yaylası Can Akengin'in şiirinde yer alan bir yayladır. Şair Bektaş yaylasındaki Yürücek tepesine de çıkar. Orada yarı açık kitaba benzer bir taş vardır. Şair "Senin Kadar" adlı şiiriyle yaylanın taşına seslenir:

Bu marifet gaddar kışın,
Yürek gibi yarılmışın!
Meğer birmiş için dışın
Bağrım gibi yarılmışın!

Eller yalana yalan,
Dem sürerken aşağıda
Parmak bastım bu ağıta
Senin kadar, ey kırık taş,
Kopar da eğilmez bu baş. (Can Akengin, s.140)

Şair Can Akengin yaylanın verdiği yeni ve özgür bir ufukla fikirlerini daha rahat söyleme imkânı bulmuştur. Kimseden çekinmesine gerek yoktur. Beklenti içinde değildir. Bu rahat tavır şiirlerine yansır. Akengin, Son Yalvarış adlı şiirinde Karagöl'e seslenerek hayata dair ilkelerini şöyle anlatır:

Sen her derde deva bulan bir gölsün
Şefaat et bana dertlerim ölsün,

Yemyeşil Bursa da yatan yar gibi
Başını bekleyip duran kar gibi

O da vefalıydı o da beyazdı
Misli menendi hiç, hiç bulunmazdı. (Can Akengin, s.118)

Sanatçılar dağların, yaylaların bozulmamış özelliklerine dikkat çeker. İnsanların menfaat için her yolu denediği zamanlarda dağların saf ve temiz bir kimlikle algılanması söz konusu olmuştur. Bir yayla ziyaretinde Şair Ahmet Kaçar'ın gözlemleri şöyledir.

Dizilmişti çiseli çimenler hoş geldine
İnanmıştık dağların yalan bilmediğine.

Duygulandırdı bizi yitik mezar sesleri
Güneşte sise dönen ıslak çam nefesleri.

Dinlendik gönlümüzce bir zaman Alçak Bel'de,
Muhtacına verecek neler varmış güzelde.

Çamlar gelin adayı görücü Kulakkaya
Serap her taraf güneş daha yakındık aya. (Demir, Ahmet Kaçar s.107)

Sosyal Hayat Bağlamında Yayalalar

Yayla bilhassa yaz mesimlerinde insanların bir araya geldiği gurbettekilerin buluştuğu mekanların başında gelir. Değişik yaylalarda yapılan şenlikler bölge insanının sosyal hayatını zenginleştirir, kaynaşmasını sağlar, değişik yörelerde elde ettikleri kültürel zenginliği paylaşmasına imkan verir. "Dereli Kümbet Yaylalar Şenliği" adlı şiiriyle şair Hikmet Okuyar misafirlere şöyle sesleniyor:

Buluştuk gene bu gün
Yaylalar şenliğinde,
Gönüller yaptı düğün
Yaylalar şenliğinde

…

Kıvırcık kuzu eti
Unutulmaz lezzeti
Gör Dereli Kümbeti
Yaylalar şenliğinde. (Çiçek, Hikmet Okuyar, s.56)

Şiirler kimi zaman bestelenir ve müzik eşliğinde daha kalıcı hale gelir:

Otantik söz ve müzik Ahmet Kaçar açıklamasıyla yayınlanan yedi dörtlükten oluşan bir şiirinde Ahmet Kaçar yaylalar içinde kümbet yaylasını söyle anlatır:

Dereli'de salon Çayır
Esen tepe karlı bayır
Geç mi kaldık canım hayır
Vursun davul kümbet kümbet

Yollar yürüsün bir hele
Dağlar köprü kursun sele
Erimez'den Eğribel'e
Vursun davul Kümbet Kümbet

..

Aymaç'ta gör manzarayı
Sivas Suşehri zara'yı
Sazlar çalsın Tamzarayı
Vursun davul Kümbet Kümbet. (Demir, Ahmet Kaçar s.480)

Şair Rahmi Korkut'ta "Sahiliyle, bahçesiyle, yaylasıyla bu ili, *Bir gezen "natüvan"* dağlar delen Ferhat* "olur. Der. (Çiçek, Rahmi Korkut, s.123)

Kümbet şenliği Şiir yarışması birincisi Şair Hayrettin Günay ise Kümbet'e Çağrı adlı şirinde şöyle sesleniyor:

* Farsça bir kelimedir. Zayıf, güçsüz, çaresiz anlamlarına gelir.

Cennet *çamlıklar çadır kurulur*
Oba evlerinde yatıp kalkılır,
Yenilir içilir davul çalınır,
Temmuz aylarında uğra Kümbete.

Çam kokularını çek ciğerine,
Kentlerdeki kirli hava yerine.
Mutluluk karışsın alın terine,
Temmuz aylarında uğra kümbete.

Bulutu elinde tutmak istersen
Buz gibi suları içmek istersen
Ömrüne üç beş yıl katmak istersen
*Temmuz aylarında uğra Kümbet'e .(Çiçek, Hayrettin Gün*ay, s.144)

Yayla şenliklerinde şairlerin giriş şiirleri de olur. Aşıklık geleneğinde "hoş geldiniz" şiirleri vardır. Kümbet şenliğine gelenlere de şair Ahmet Keskin hoş geldiniz şiiri ile seslenmektedir.

İkisi yolundan geçen,
Ya da güdül yolunu seçen,
Kümbet yaylasını seven
Konuklar hoş geldiniz.

Pancar göçürtene çorbası,
Tavuk ile post mantarı,
Meşhur Salon Çayırı'nı
Görmeye hoş geldiniz.

Piknik için şu obalar,
Yemyeşil şu çayırlar,
Çamla kaplı şu dağlar,
Seyretmeye hoş geldiniz. (Çiçek, Ahmet Keskin, s.375)

Giresun yaylaları Dereli ilçesi sınırları, içinde ve civarında yoğunlaşmıştır. Bu sebeple birçok şair yayla ile Dereli ilçesini bir arada değerlendirmiştir. Bu durumu Hasan Tahsin Bektaş şöyle dile getiriyor:

Yaz gelir şenlenir Bektaş yaylası,
Karagöl,, Eğribel Turna Obası,
Tamderesi,, Kümbet, Kazankayası,
Bu güzel beldeler Derelimizin. (Çiçek, Hasan Tahsin Bektaş, s396)

Yaylalardan İmgelere: Anlatım Zenginliği

Yaylalar edebi sanatlara da girer. Etkili anlatım için yayla ve yaylada var olan özelliklerden yararlanan şair daha etkili bir söylem geliştirir.

Yalan kuş sesleri gelen ağaçta
Yayla çiçekleri açan yamaçta
Kumralı ilkbahar yağmuru saçta
Bir anda ak düşen teller yalancı. (Demir, Ahmet Kaçar, s.63)

Çiçeğini dağlara ödünç vermiş bir yayla,
Bir çim üzsem yüzünü buracakmış sanırsın. (Demir, Ahmet Kaçar, s.66)

Sarıçiçek yaylasından gelen bal. (Çiçek, Hikmet Okuyar, s.54)

Sarı yayla çiçekleri gülüşlerinden
Menekşe gülleri menevişi kaldı gözlerimde. (Çiçek, Namık Kemal Demir, s.228

Sonuç

Şairler yaylaların bitki örtüsü ve tamamı organik yiyecek çeşitlerini şiirlerine almışlardır. Şiirler üzerinden yaylalardaki bitki örtüsü ve yer adları kalıcı hale gelmiştir.

Yaylaların temiz havası ve saf suları ile sağlıkla ilgili tarafı öne çıkarılmış, ömüre ömür kattığı dile getirilmiştir.

Yayla şiirleri insanların toplu olarak bir araya gelmelerine vesile olan şenlikler üzerine de yazılmıştır. Toplumsal hareketliliği anlatmak ve insanların sosyal hayatını sanat üzerinden sunmak için şenlikler fırsat olmuştur.

KAYNAKÇA

Şiirler ve Nesirler-Can Akengin, Giresun Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2009

Şiire Adanmış Bir Ömür- Ahmet Kaçar; Bütün Şiirleri hayatı ve Sanatı; Hazırlayan: Prof. Dr. Necati Demir. Giresun Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2015

Seyfullah Çiçek, Giresunlu Şairler, Mamaşoğlu Yayıncılık Aş. İstanbul, 1997

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS: YAYLA ŞENLİKLERİ VE FOLKLORİK İŞLEVLERİ

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: HIGHLAND FESTIVALS AND THEIR FOLKLORIC FUNCTİONS

İlker AVCIOĞLU[*]*, Fatma GONCA*[**]

Özet

Yayla şenlikleri, geçmişten günümüze Türk topluluklarının göçebe yaşam tarzlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan kültürel bir olgudur. Köklü, zengin ve dinamik bir kültürel öğe olan yayla şenlikleri, somut olmayan kültürel miras envanterinde "Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Festivaller" grubuna dahil edilmektedir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32. Genel Konferansı'nda kabul edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti 27 Mart 2006 tarihinde sözleşmeye resmen taraf olmuştur. Bu çalışmada, somut olmayan kültürel miras bağlamında yayla şenlikleri ve folklorik işlevleri ele alınmıştır. Toplumun gruplar halinde örgütlendiğini ve her bir grubun toplumun sürekliliğine hizmet ettiğini savunan işlevsel halk bilimi kuramları, hem dünyada hem de ülkemizde yapılan folklor araştırmalarında yaygın olarak kullanılan teorilerdendir. İşlevsel halk bilimi kuramlarının önemli temsilcilerinden William Bascom'un 1954 yılında yayımlanan "Folklorun Dört İşlevi" adlı makalesi ile tespit ettiği; folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi; kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevlerinin tamamının yayla şenlikleri seremonilerinde gerçekleştiği görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Yayla Şenlikleri, Somut Olmayan Kültürel Miras, İşlevsel Halk Bilimi Kuramları.

Abstract

Highland festivals are a phenomenon that came up as a result of Turkish community's nomadic life and lived until today. Being deep-seated, rich and dynamic cultural element, highland festivals are included to "Social Practices, Rituals and Festivals" in the intangible cultural heritage inventory. Intangible Cultural Heritage Protection Convention, adopted on 17 October 2003 the 32nd General Conference of UNESCO and the Republic of Turkey officially became a party to the contract on March

[*]Öğr.Gör.,Giresun Üniversitesi, Şebinkarahisar Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ilker.avcioglu@giresun.edu.tr.
[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gonca.ftm55@gmail.com

27, 2006. In this study, highland festivals and folkloric functions are discussed in the context of intangible cultural heritage. Functional folklore theories that claim that society is organized in groups and that each group serves the continuity of society are among the theories commonly used in folklore researches both in the world and in our country. What William Bascom, an important representative of functional folklore theories, found in his 1954 article Four Functions of Folklore is; having fun, enjoying amusing; supporting values, community rules and morals; transferring the education and culture to the next generation and educate them; running away from personal and social pressures, all of these happens in the highland festivals.

Keywords: Highland Festivals, intangible cultural heritage, Functional Folklore Theories.

Giriş

"Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen 32. Genel Konferansı'nda kabul edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti 27 Mart 2006 tarihinde sözleşmeye taraf olmuştur. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" folklor, halk kültürü, geleneksel kültür, halk gelenekleri ve sanatları gibi terimlerle karşılansa da bilimsel bir disiplin değildir. Dünya kültürel mirasını koruma amaçlı bir programıdır (Oğuz, 2018, s.13-22). Bu bağlamda "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ni bilimsel bir disiplin olan halk biliminin yerini anlaması beklemek ya da halk biliminin yeni adı olarak değerlendirmek hatalı olacaktır. Çünkü sözleşme sadece "folklor" (halk bilimi) unsurlarını koruma altına almayı amaçlamaz. Söz konusu sözleşmeyle "folklor", "etnoloji", "antropoloji" vb. birçok disiplini içine alan uluslararası bir programdır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre somut olmayan kültürel mirasın özellikleri şu şekilde ifade edilir: *"Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur."* (https://teftis.ktb.gov.tr/TR-50543/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi sozlesmesi.html)

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre hangi kültürel unsurların somut olmayan kültürel miras olduğunu beş maddede açıklar. Buna göre;

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),

b) Gösteri sanatları (Karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),

c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, Nevruz, kutlamalar vb.),

d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),

e) El sanatları geleneği (dokumacılık, bakırcılık vb.) (https://aregem.ktb.gov.tr/).

Sözleşmenin 3. maddesi ile kültürel mirasın korunması güvence altına alınmıştır. Buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması da dâhil edilmiştir (Mete, Candeğer, Koca, 2017, s.101).

Yayla şenlikleri, geçmişten günümüze Türk topluluklarının göçebe yaşam tarzlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan kültürel bir olgudur. Köklü, zengin ve dinamik bir kültürel öğe olan yayla şenlikleri, somut olmayan kültürel miras envanterinde "Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Festivaller" grubuna dâhil edilmektedir. Geçmişten günümüze Türk toplulukları tarafından yaylaya çıkmadan önce yapılan hazırlıklar, yayla yolculuğu sırasında yapılan toplumsal uygulamalar, yayladaki sosyal dayanışma ve yardımlaşma, yayla şenlikleri, yayla dönüşü ve bunlara bağlı inanışlar ve ritüeller, yaylacılık geleneğinin kültürel bir olgu olarak oluşmasını sağlamıştır. Yaylacılık geleneği sadece Anadolu'da değil bütün Türk coğrafyasında karşımıza çıkar. Bu araştırmamızda, hemen hemen bütün Türk kültürlü halklarda karşımıza çıkan yayla kültürünü işlevsel halk bilimi kuramları bağlamında değerlendirmeye çalışacağız.

Folklor araştırmalarında kurumsal bir yaklaşım olarak benimsenen işlevselcilik 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İşlevselcilik, toplumun parçalar halinde örgütlendiğini ve toplumun her bir parçasının toplumun sürekliliğine hizmet ettiği varsayımına dayanmaktadır. Kuramın önemli temsilcileri, uzlaşmış ortak değerlerin ve kültürel kabullerin toplum düzeninin sağlamadaki rolü üzerine odaklanmışlardır (Aça, 2017, s.179).

Toplumun gruplar halinde örgütlendiğini ve her bir grubun toplumun sürekliliğine hizmet ettiğini savunan işlevsel halk bilimi kuramları, hem dünyada hem de ülkemizde yapılan folklor araştırmalarında sıklıkla başvurulan teoriler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, işlevsel halkbilimi kuramının en önemli uygulayıcılarından biri olan William Bascom'un 1954 yılında yayımlanan "Folklorun Dört İşlevi" adlı makalesi ile tespit ettiği; folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi; kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevlerini, yayla şenlikleri bağlamında değerlendirmeye çalışacağız.

Türk Kültüründe Yayla

Türklerin anayurtlarının tespiti meselesi asırlardan beri bilim insanları tarafından tartışılan konulardandır. Bilim adamları Altay Dağlarını, Tanrı dağları-Kuzey batı Asya sahasını, İrtiş-Ural arasını, Altay- Kırgız bozkırları arasını, Baykal gölünün Kuzey batısını, Ringan silsilesi bölgesini veya 90. boylamın doğusunu Türklerin anayurdu kabul ederler. Türklerin anayurtlarının coğrafi sınırlarını kesin olarak belirlenememesinin en önemli sebebi Türklerin geniş bir coğrafyaya yayılmış olmalarıdır (Kafesoğlu, 1998, s.49).

Türklerin anayurdu konusunda farklı görüşler olsa da tarihsel süreçte Türklerin Hazar Denizi'nin kuzeydoğusundan Altay Dağları'na kadar uzanan geniş bir bölgede yaşadıkları görülmektedir. Bütün bu coğrafyanın en belirgin özelliği ise bozkır iklim koşullarına sahip olmasıdır. Bozkır iklim şartları Türk boylarının en önemli ekonomik faaliyeti olan hayvancılığın yapılmasını zorlaştırmıştır. Özellikle hayvancılıkla uğraşan Türk boyları hayvan sürülerine yeşil otlaklar bulmak amacıyla yılın belirli dönemlerinde yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bu ihtiyaç yazın geçirildiği yerleşim sahalarının "yaylak", kışın geçirilen yerleşim sahalarının da "kışlak" olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Anadolu dışındaki Türklerde "yayla" ve "yaylak" sözcükleri; *yayla, yaylag (*Azerbaycan Türkçesi-Türkmen Türkçesi), yáyla, yáylag (Türkmen), yaylaḳ (Uygur), yaylak (Sarı Uygur), yaylav (Nogay), yaylım (Kerkük), yaylú (Altay), yäylöv (Başkurt), cäyläv (Tatar), cayló (Kırgız), çaylag (Hakas-Tuva), javlav (Kazak), javlav (Karakalpak) şeklinde kullanılmaktadır (Gülensoy, 2007, s.495).

Türkçe sözcüklerin köken bilgisi incelendiğinde yayla sözcüğü; "*1. Deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası. 2.Yaylanacak yer."* olarak tanımlanmaktadır. Yaylak sözcüğü ise; "*Hayvanların yayılıp otlamasına uygun yer, otlak"* olarak tanımlanır (Gülensoy, 2007, s.495). Bugün Anadolu ağızlarının birçoğunda "yay" sözcüğü yaz ayı olarak kullanılmaktadır. Yaz aylarının başlaması ve bitmesini ifade eden "yay girdi" ve "yay çıktı" deyimleri de buradan gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise yaylak sözcüğüdür. Yaylak sözcüğü, yaz sözcüğünden türemiş ve en kısa tanımıyla yazlık mekân, yaz ayının geçirildiği yerleşim yeri olarak tanımlanabilir. Ancak etimolojik sözlükler incelendiğinde; "*Hayvanların yayılıp otlamasına uygun yer, otlak"* (Gülensoy, 2007, s.495) olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Türk boylarının yaylak sözcüğünden hayvanlarının yayılıp otlayacağı geniş otlaklar olarak tasavvur ettikleri tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Türk kültüründe yaylacılık geleneğinin ortaya çıkmasının temel sebebi hayvancılığa bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerdir.

Türk kültüründe yayla kültürünün ortaya çıkış nedenini izah etmek için işlevsel halkbilimi kuramlarının önde gelen temsilcilerinden Bronislaw Molinowski (1884-1942)'ye değinmek yerinde olacaktır. Bronislaw Molinowski 1926 yılında yayımladığı "İlkel Psikolojide Mit" adlı çalışmasında ilkel insanların zihin yapılarına çözmeye çalışmıştır. Birey psikolojisine odaklanarak kültür adını verdiğimiz maddi ve manevi unsurların ortaya çıkma ve gelişme süreçlerini açıklamada folklor çalışmalarına önemli katkılar sunmuştur.

Molinowski, insanın doğal ve biyolojik ihtiyaçlarının, kültürü biçimlendirdiğini öne sürmüştür. İnsanlar doğal ve biyolojik gereksinimlerine kültürel yanıtlar vermeye başladığı andan itibaren bizzat bu yanıtlar yeni kültürel gereksinimleri ortaya çıkardığını tespit etmiştir (Aça, 2017, s.182-183).

İnsanın, doğal ve biyolojik ihtiyaçlarına cevap arama çabası, farkında olmadan yeni kültürel unsurların oluşmasını sağlar. Zaman içerisinde insanın ihtiyaçları arttıkça ya da değiştikçe yeni ihtiyaçlara göre yeni kültürel unsurlar ortaya çıkar. Bu durum kültürel unsurların tarihsel süreç içerisinde, değişim dönüşüm süreçleri bağlamında, statik değil dinamik bir yapıya bürünmesini sağlar.

Molinowski, insanın temel ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlara verdiği kültürel tepkileri şu şekilde sıralamıştır:

Metabolizma	→	Beslenme
Üreme	→	Akrabalık
Bedensel rahatlık	→	Konut
Güvenlik	→	Koruma
Hareket	→	Etkinlik
Büyüme	→	Eğitim
Sağlık	→	Hijyen (Molinowski, 1992, s.105)

Molinowski'nin "kültürel buyruklar" olarak ifade ettiği insan ihtiyaçlarına "kültürel tepkiler"den bazıları şu şekildedir:

Kültürel Buyruk: Üretim ve tüketim mallarıyla ilgili sistemler kurulmalı ve yenilenmelidir. ***Kültürel Tepki:*** *Ekonomik Faaliyetler*

Kültürel Buyruk: Töreler, yasalar ve ahlaki hükümler yasalaşmalı ve uygulanmalıdır. ***Kültürel Tepki:*** *Toplumsal Denetim*

Kültürel Buyruk: Kurumları besleyen insan malzemesi yenilenmeli, biçimlendirilmeli, yetiştirilmeli ve kabilenin bütün bilgisiyle donatılmalıdır. ***Kültürel Tepki:*** *Eğitim* (Molinowski, 1992, s.131)

Molinowski'nin tespitlerinden yola çıkarak Türk kültüründe yaylacılık geleneğinin ortaya çıkış nedenleri için şu tespitler yapılabilir:

Kültürel Buyruk: Ekonomik faaliyetlerin önemli bir parçasını oluşturan hayvanların bakımı için geniş otlakların bulunması. ***Kültürel Tepki:*** Bahar aylarında karların erimesiyle geniş otlakların bulunduğu yüksek dağ düzlüklerine göç.

Kültürel Buyruk: Bahar aylarında karların erimesiyle geniş otlakların bulunduğu yüksek dağ düzlüklerine göç. ***Kültürel Tepki:*** Göçebe yaşam tarzına bağlı olarak yaz aylarının geçirileceği yaylakların oluşması.

Kültürel Buyruk: Göçebe yaşam tarzına bağlı olarak yaz aylarının geçirileceği yaylakların oluşması. ***Kültürel Tepki:*** Yaylalarda geçirilen dönemde maddi ve manevi kültürel unsurların devamı.

Kültürel Buyruk: Yaylalarda geçirilen dönemde maddi ve manevi kültürel unsurların devamı. ***Kültürel Tepki:*** Yaylacılık kültürüne bağlı yayla şenliklerin ortaya çıkması.

İnsanın beslenme ihtiyacı en temel biyolojik ihtiyaçlarındandır. Hayvanların evcilleştirilmeye başlamasıyla büyük oranda hayvancılıkla uğraşan Türk boyları, biyolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için hayvanlarına geniş otlaklar aramışlardır. Bu bağlamda, Türk kültüründe yaylacılık geleneğinin ortaya çıkışındaki en temel unsurun ekonomik faaliyetler olduğu görülmektedir.

İşlevsel Halkbilimi Kuramları

Dorson'a göre işlevsel kuram, folklor çalışmalarında ikna edici yaklaşımlardan olup; folklorun kültürde oynadığı rol üzerinde odaklanmak olarak değerlendirmiştir. İşlevsel kuramı *"Folklor, kültür içerisindeki işlevini nasıl yerine getirir?"* sorusunun cevabı olarak özetlemiştir (Dorson, 2011, s.33). Bu soru folklor ürünlerinin sadece metinden yola çıkarak değerlendirilemeyeceği, folklor ürünlerinin sosyal-kültürel şartlarının da göz önüne alınması gerekliliği ortaya çıkar. Bu nedenle işlevsel halkbilimi kuramı bağlam merkezli kuramlar içerinde değerlendirilir. İşl**e**vsel halkbilimi kuramları halkbilimi çalışmalarında yaygın olarak kullanılan teorilerden arasında yer alır.

İşlevsel Kuram, halkbilimi çalışmalarına Franz Boas vasıtasıyla girmiş ve folklor araştırma yöntemlerinde kullanımı yaygınlaşmıştır. Kuramın kurucuları B. Malinowski (1884-1942) ve birbirlerinden habersiz olarak yürüttükleri alan araştırmalarının sonucu aynı kurumsal çerçeveyi ileri süren A. Reginald Radcliffe -Brown (1881-1955)'dur. R. Thurnwald (1869-1954), Ruth Benedict (1887-1948) ve William Bascom (1912-1981) kuramın önde gelen diğer temsilcileridir (Çobanoğlu, 2002, s.223-238).

İşlevsel halkbilimi kuramının en iyi uygulayıcılarından biri William Bascom'dur. Bascom, "The Journal of American Folklore" dergisinde 1954 yılında "Folklorun Dört İşlevi" adlı bir makale yayımlar. Bascom, makalesinde folklorun sosyal ve kültürel bağlamı kapsamında folklorun işlevleri üzerinde durmuştur. Boscom, bireysel işlevselciliğe odaklanan Malinowski'nin çalışmalarından yola çıkarak folklor ürünlerinin belirli başlı işlevleri olduğunu savunmuştur. Boscom, aslında folklorun en önemli işlevinin "eğlence" işlevi olduğunu ancak bunun altında derin anlamlar aranması gerektiğini ifade eder (Bascom, 2010, s.71-83). Şunu ifade etmek gerekir ki Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi" ifadesi işlevlerin sayısı bağlamında bir sınırlama değildir. Nitekim makalede geçen; "*Tartışmış olduğum dört işlev farklı bir şekilde sınıflandırılabilirdi. Ayrılmış olan çeşitli faktörlere tekrar bölünebilirdi veya şimdilik yapmayı tercih ettiğim gibi kültürün istikrarlılığını sağlayan bir işlev altında gruplaşmış olarak düşünülebilirdi."*(Bascom, 2010, s.83) ifadesi bu işlevlerin esnek olduğunu göstermektedir.

Dorson'a göre, işlevselciliğin folklor çalışmalarında uygulanmasındaki başarılı örneklerden biri William Bascom tarafından yapılmıştır. Bascom, yaşayan toplum kültürünün statik değil dinamik, yalıtılmış değil bütünleşmiş, periferideki değil merkezdeki parçalardan oluşan yaratıcı ürenleri için folklor terimi yerine "sözlü sanatlar" terimini düşünür. Folklor ürünlerinin belirli işlevleri vardır: Atasözleri yasal hükümlerin yerleşmesine, bilmeceler zekânın keskinleşmesine, mitler davranışların onaylanmasına, hicivli şarkılar gizli düşmanlıkların açığa çıkmasına yardım eder. Bu nedenle folklorcular "metin" kadar "bağlam"ı da araştırmalıdır (Dorson, 2011, s.34-35).

Folklorun çok sayıdaki işlevi arasında William Bacom'un basite indirgeyerek en önemli gördüğü birkaç tanesi şunlardır:

1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi: Folklorun birinci işlevi grup üyelerinin hoş vakit geçirmesini sağlamaktır. Eğlence veya eğlendirme her ne kadar folklorun önemli bir işlevidir; ancak folklorun tek işlevi değildir. Eğlence işlevi içerisinde derin anlamlar aramak gerekir.

2. Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme: Folklorun ikinci işlevi toplumun değerlerine ve kurumlarına destek vermektir. Kültür icraları yapanlar ve bu icralara katılanlar, toplumsal kurumları ve değerleri doğrulayıp onaylar. Böylece, toplumsal değerlerin güçlenerek sonraki kuşaklara aktarımı gerçekleşir.

3. Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılarak Eğitilmesi İşlevi: Folklorun üçüncü işlevi ise toplumu oluşturan bireylere içinde bulundukları kültürel ortamın bütün bilgilerini öğretmektir. Böylece kuşaklar arasındaki aktarım sağlanarak kültürel unsurlarının sürekliliği sağlanır.

4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulmak İçin Bir Kaçıp Kurtulma Mekanizması: Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de toplumun genel davranış kalıplarına uygun davranarak bireylerin, toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulmasını sağlamaktır (Çobanoğlu, 2002, s.235-236).

Türkiye'de folklor araştırmalarında işlevselciliği uygulayan araştırmacılar bulunmaktadır: İlhan BAŞGÖZ, *"Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)"* adlı çalışmasıyla Bascom'un belirlediği işlevlere ek olarak folklor ürünlerinin "protesto" işlevini yerine getirdiğini belirtir (Başgöz, 1996). Ayrıca; Aslı BÜYÜKOKUTAN "*Muğla Yöresi Kadın Merkezli Geleneksel Uygulamalar ve İşlevleri* (Büyükokutan, 2012), Mehmet Ali YOLCU *"Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar"* (Yolcu, 2014), Mehmet Emin BARS "*Wıllıam Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi Işığında Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme"* (Bars, 2015), Münir CERRAHOĞLU *"Halk Biliminin İşlevsel Çözümleme Modellerine Göre Yâran Geleneği"* (Cerrahoğlu, 2016), Yılmaz IRMAK "*İşlevsel Halkbilimi Kuramına Göre Âşık Mahzuni Şerif'in Şiirlerinde Tespit Edilen Yeni İşlevler"* (Irmak, 2017), Adile YILMAZ *"Araba Arkası Yazılar ve Folklorun Beş İşlevi"* (Yılmaz, 2018) vb. çalışmalar işlevsel halkbilimi kuramının başarıyla uygulandığı bazı çalışmalar arasında yer alır.

Yayla Şenlikleri ve Folklorik İşlevleri

Türkiye Cumhuriyeti, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eğitim ve Araştırma Genel Müdürlüğü'nün tespitlerine göre; yayla şenlikleri somut olmayan kültürel miras envanterinde 01.0057 envanter numarası ile "Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler" alanına girmektedir. Çokluk Haftası, Otçu Göçü, Vartivor Şenlikleri, Çürük Ortası/Yayla Ortası isimleriyle de anılan yayla şenlikleri 13.03.2013 tarihinde somut olmayan kültürel miras envanterine kaydedilmiştir (https://aregem.ktb.gov.tr).

Yayla Şenlikleri, geçmişten günümüze Türk topluluklarının hayvanlarına geniş otlaklar bulmak amacıyla ortaya çıkan, yaylacılık kültürüne bağlı kültürel bir olgudur. Bütün topluluklarda olduğu gibi Türk toplulukları da yaşadığı coğrafyanın şartlarına uyum sağlamıştır. Tarihi kaynaklar ve bugün elimizde bulunan bilgiler Türklerinin anayurtlarının geniş bozkırlar olduğunu işaret etmektedir. Bu bağlamda ekonomisi büyük ölçüde hayvancılığa dayalı olan Türk toplulukları hayvancılığa dayalı ekonomilerini ayakta tutmak için göçebe yaşam tarzını benimsemek zorunda kalmışlardır. Göçebe yaşam koşulları yaylacılığın kültürel bir olgu olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

W. Bascom'un tespitlerinden yola çıkarak; hemen hemen bütün Türk kültürlü halklarda rastladığımız ve yayla kültürüne bağlı olarak ortaya çıkan yayla şenliklerinde aşağıdaki işlevlere rastlanmıştır:

1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi

Bascom, folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevini şu şekilde açıklamıştır: *"Eğlence folklorun en önemli işlevlerinden biridir, ancak bugün bu durum tam bir cevap olarak kabul edilemez. Şurası açıktır ki; çoğu gülme unsurunun altında daha derin anlamlar bulunmaktadır."* (Bascom, 2010, s.83).

Türk kültüründe halkın bir araya geldiği özel günlerde yeme içme ve eğlence önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu eğlence günlerine Anadolu'nun birçok yerinde "toy günü" adı verilir.

"Toy" sözcüğü Divan-ı Lügati't Türk'te *"ordu karargâhı, hakanın ordu kurduğu yer, çamur, em (ilâç)"* anlamlarında kullanılmıştır (Atalay, 1985, s.141). Eyüpoğlu'na göre; "toy" sözcüğü eski Türkçede *"çamur, em (ilâç), ordu"* anlamlarında kullanılmakla beraber "bayram, şölen" anlamları da vardır. Anadolu ağızlarında toy "düğün, şölen bayram" anlamlarındadır. Toy küni ise; "düğün günü, şenlik günü, tören, şölen, eğlence günü yeme içme günü" anlamlarında kullanılmaktadır (Eyüpoğlu, 1988, s.336).

Etimolojik çalışmalardan da anlaşılacağı üzere yayla şenliğinin olduğu gün "düğün günü, şölen günü, eğlence günü, yeme içme günü" olduğu anlamları ortaya çıkar. Yayla şenlikleri, yılın belirli aylarında, yayladaki insanların ve diğer katılımcıların eğlenceli, hoş vakitler geçirmeleri amacıyla genellikle iki veya üç gün süren etkinliklerdir. Şenliklerin amacı, insanları yörenin geleneklerine uygun olarak hazırlanan eğlenceli ortamlarda hoşça vakit geçirmelerini sağlamaktır. Yayla şenliklerinde düzenlenen yöresel sanatçıların yer aldığı konserler, yöresel halk oyunlarının icra edildiği gösteriler, geleneksel yarışmalar vb. pek çok aktiviteyle insanların bir araya gelip eğlendikleri organizasyonlardır. Bu bağlamda yayla şenlikleri, Bascom'un işaret ettiği folklorun işlevlerinden hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevini yerine getirdiğini göstermektedir.

2. Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Verme İşlevi

Folklorun ikinci işlevi, kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kuramlarının doğrulanmasıdır." (Bascom, 2010, s.79)

Yayla şenlikleri yöre halkının yılın belirli dönemlerinde bir araya geldiği kaynaştığı kültürel ortamlardır. Şenlikler yöre insanların birbirleriyle özlem gidermesine ve sevdikleriyle hoş vakit geçirdiği daha çok yöresel organizasyonlardır. Ancak son yıllarda yaylacılık kültürünün alternatif turizm potansiyelini geliştirmek amacıyla yöresel ve ulusal tanıtım çalışmalarının artması yerli ve yabancı turistlerin de yaylalarda düzenlenen şenliklere iştirak etmesi sağlamıştır.

Yayla şenliklerinin yüzyıllar boyunca yapılan kültürel organizasyonlar olarak günümüze kadar ulaşması toplumu oluşturan bireylerin toplumun geleneksel törenlere verdiği desteğin bir sonucudur. Yüzlerce yıllık derin ve köklü bir geçmişinin bulunması bu kültürel olgunun günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Kültürel unsurlar tarihsel süreç içerisinde uygulanmazlarsa belirli bir süre sonra unutulur ve yok olurlar. Günümüzde yayla şenliklerine katılımların yoğun olması ve hemen hemen her yıl düzenli olarak yapılması bireylerin toplumun değerlerine, kurallarına ve törenlerine verdikleri desteğin en belirgin göstergesidir. Bu bağlamda yayla şenlikleri, Bascom'un işaret ettiği folklorun işlevlerinden değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi yerine getirdiğini göstermektedir.

3. *Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılarak Eğitilmesi İşlevi*

Bascom, folklorun eğitim işlevini şu şekilde açıklar: *"Folklorun üçüncü işlevi özellikle -fakat yalnızca değil- okuma yazması olmayan kültürdeki eğitim işleridir. Doğu Afrika'daki Chagalar arasında Rum'un yaptığı eğitim çalışması belki de en etraflı çalışma olmasına rağmen, pedagojik bir araç olarak folklorun birçok şeklinin önemi dünyanın birçok bölümünde belgelendi. Burada, dev masalları, bizim karabasan masallarımız gibi çocukları disipline etmek için kullanılır ve onların iyi bir kişiliğe sahip olabilmeleri için ninniler söylenir"* (Bascom, 2010, s.80)

Yayla şenlikleri, halk kültürü unsurlarının yeni kuşaklara aktarıldığı en önemli taşıyıcı organizasyonlardır. Şenliklerde, yöresel kıyafetlerin giyilmesi, yöresel yemek etkinliklerinin yapılması, halkın toplu halde yöresel dansları icra etmesi, yöresel enstrümanlarla yöresel ezgilerin dinlenmesi ve bunlara eşlik edilmesi yayla kültürün sonraki kuşaklara aktarılmasında büyük rol oynamaktadır. Yayla şenlikleri, toplumun en küçük parçası olan ve toplumun kurumlarını besleyen bireylerin kültürel anlamda eğitilmesini sağlar. Şenlik alanları, yörenin yüzlerce yıllık maddi ve manevi kültür unsurlarının yeni kuşaklara aktarıldığı kültürel ortamlardır. Bu bağlamda yayla şenlikleri, Bascom'un işaret ettiği folklorun işlevlerinden değerlere, kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi yerine getirdiğini göstermektedir.

4. *Kişisel ve Toplumsal Baskılardan Kaçıp Kurtulma İşlevi*

"Dördüncü sırada folklor önemli, fakat sıklıkla gözden kaçmış olan kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlemini yerine getirir. Son iki işlev birbiriyle ilişkili olmasına rağmen, ayrılmayı hak ediyor. Davranışları, inançları kurumları geçerli kılmak ya da doğrulamanın ötesinde, folklorun bazı şekilleri sosyal baskı uygulaması ve sosyal kontrol çalışması açısından önemlidir." (Bascom, 2010, s.81)

Göçebe yaşam tarzının bir sonucu olarak ortaya çıkan yayla kültürü, her ne kadar geçmişte insanların hayvanlarını otlatmak için gittikleri bir mekânlar olsa da günümüzde daha çok bireylerin şehrin karmaşıklığı, gürültüsü ve toplumsal baskılarından uzak kalmak için sığınma mekânlarına dönüşmüştür. Bireyler aileleriyle birlikte eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, yaşadıkları sıkıntıları kısa süreli de olsa unutmak, rahatlamak vb. sebeplerle yaylaları ziyaret ederler. Bireysel ve toplumsal baskılardan kaçarak yaylaların huzur veren ortamında yayla şenliklerine iştirak ederler. Bireylerin, toplumsal etkinliklere katılma sebeplerinden biri de

toplum tarafından dışlanma korkusudur. Bazı bireyler, toplumsal organizasyonlara katılmak istemedikleri halde aile ya da çevre baskısından endişe ettikleri için toplumsal organizasyonlara katılma zorunluluğu hissederler. Bu durumda birey, toplumsal organizasyonlara katılarak bu baskılardan kurtulmayı amaçlar. Bugün elimizde somut veriler olmasa da bazı kişilerin "mahalle baskısı" olarak da adlandırabileceğimiz bireysel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulmak amacıyla yayla şenliklerine katılmış olabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda yayla şenlikleri, Bascom'un işaret ettiği folklorun işlevlerinden kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi yerine getirdiğini göstermektedir.

Sonuç

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32.Genel Konferansı'nda kabul edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti 27 Mart 2006 tarihinde sözleşmeye resmen taraf olmuştur. Yayla şenlikleri; köklü, zengin ve dinamik bir kültürel unsur olarak, somut olmayan kültürel miras envanterinde "Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Festivaller" grubuna dâhil edilmektedir. Yayla şenlikleri, geçmişten günümüze Türk topluluklarının göçebe yaşam tarzlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan kültürel bir olgudur. Bu çalışmamızda, işlevsel halk bilimi kuramlarından yola çıkarak Türk kültüründe yaylacılık kültürünün oluşum süreçlerini ve somut olmayan kültürel miras bağlamında yayla şenliklerinin folklorik işlevlerini değerlendirmye çalıştık.

İşlevsel halkbilimi kuramlarının önemli temsilcilerinden William Bascom 1954 yılında yayımlanan "Folklorun Dört İşlevi" adlı çalışmasında folklorun işlevlerine dikkat çekmiştir. Araştırmamızda, hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi; kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi olmak üzere folklorun dört işlevinin yayla şenlikleri seromonilerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yayla şenlikleri, toplumun en küçük parçasını oluşturan bireylerin; hoş vakit geçirmesi, eğlenmesi, eğitilmesi, toplumun geleneklerine destek vermesi ve kuşaklar arasında bir köprü oluşturması noktasında Türk kültür çevresinde önemli bir rolü olan kültürel ortamlardır. Bu özelliği ile Türk halk kültüründe yayla şenlikleri toplumun bir bütün olarak sürekliliğine katkı sağlayan kültürel organizasyonlar olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

AÇA, M. vd. (2017). *Halk Bilimi El Kitabı.* İstanbul: Motif Vakfı.

ATALAY, B. (1985). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi III, Türk Dil Kurumu Yayınları: 523*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

BARS, M. E. (2015). "*Wıllıam Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi" Işığında Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme".* Turkish Studies, 10/4, 149-166.

BASCOM, W. R. (2010). Folklorun Dört İşlevi. (Çeviren: Ferya ÇALIŞ). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. (*Editör: M. Öcal OĞUZ ve Selcan GÜRÇAYIR). Ankara: Geleneksel Yayınları.

BAŞGÖZ, İ. (1996). *Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu) Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı.* Ankara: Feryal Matbaacılık.

BÜYÜKOKUTAN, A. (2012). *Muğla Yöresinde Kadın Merkezli Geleneksel Uygulamalar ve İşlevleri.* Konya: Kömen Yayınları.

CERRAHOĞLU, M. (2016). "*Halk Biliminin İşlevsel Çözümleme Modellerine Göre Yâran Geleneği"*. Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi, 7(1), 543-558.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

DORSON, R. M. (2011). *Günümüz Folklor Kuramları* (Çev.: Selcan Gürçayır, Yeliz Özay). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

EYÜPOĞLU, İ. Z. (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

GÜLENSOT, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

IRMAK, Y. (2017). "*İşlevsel Halkbilimi Kuramına Göre Âşık Mahzuni Şerif'in Şiirlerinde Tespit Edilen Yeni İşlevler"*. Studies of The Ottoman Domain, 7, 12.

KAFESOĞLU, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

MALİNOWSKİ, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* (Çev.: Hüseyin Portakal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

METE, F., CANDEĞER, Ü., KOCA, T. (2017). "*Somut Olmayan Kültürel Miras: Ferfene (Ankara Örneği)"*. Millî Folklor, 29, 114.

OĞUZ, Öcal M. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?.* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

YILMAZ, A. (2018). "*Araba Arkası Yazılar ve Folklorun Beş İşlevi"*. Millî Folklor, 30, 118.

YOLCU, M. A. (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, https://teftis.ktb.gov.tr/TR-50543/ somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html (E.T. 07.06.2019)

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html (E.T. 21.07.2019)

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, https://aregem.ktb.gov.tr/TR-51143/yayla-senlikleri.html (E.T. 15.08.2019)

ÂŞIK FEYMÂNİ'NİN ANLATTIĞI ÇUKUROVA ÂŞIK HİKÂYELERİNDE YAYLA

PLATEAU IN ÇUKUROVA MİNSTREL STORİES TOLD BY ÂŞIK FEYMÂNİ

*Anıl Oğuz BURKAY**

Özet

Türkler, yüzlerce yıl konargöçer bir hayat yaşamışlardır. Konargöçer yaşamın getirdiği şartlardan dolayı tarımsal faaliyetlerden ziyade hayvancılığa ağırlık vermişlerdir. Bu durumun gereği hayvanlarının sağlığını korumayı temel vazife olarak benimsemişlerdir. Kışın ılık alanlarda yaşayan Türkler, havaların ısınması ile sıcağa bağlı hastalıklardan korunmak, hayvanlarına daha bol ve taze otlaklar bulmak ve serinlemek amacıyla yaylak denilen platolara göçmüşlerdir. Bu yaşam biçimi sahil kesimlerinde ve Çukurova'nın belli bölgelerinde bugün de devam etmektedir. Çukurova'nın sıcağı sadece hayvancılıkla uğraşanları değil bu bölgede şehirlerde yaşayan insanların da yazın yaylalara çıkmasını zorunlu kılmaktadır. Çukurova'da yaşayanların yaylak ve kışlak arasında yaptıkları göç faaliyetleri, etkisi günümüzde de devam eden yaylacılık kültürünü oluşturmuştur. Çukurova bölgesinde yaylaya göç işlemi bir süreçtir ve sosyokültürel değer taşımaktadır. Yaylacılık kültürü, sosyo-kültürel değerlerin bağlamı içinde folklorun sözlü anlatı türü olan âşık hikâyelerinde de kendini göstermektedir. Bu çalışmada Âşık Feymânî'nin Çukurova'da derleyip anlattığı âşık hikâyelerinden yola çıkılarak, bölgede göçebe yaşam sonucu oluşmuş yaylacılık kültürünün, yerleşik hayatın ürünü olan ve Çukurova bölgesinde anlatılan âşık hikâyelerindeki izleri tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Yaylacılık kültürü, Çukurova bölgesi, âşık hikâyeleri, Türkmenler.

Abstract

The Turks lived for hundreds of years in a congress system. Because of the conditions brought by life, migrand has focused on animal husbandry rather than agricultural activities. As a requirement of this situation, they have adopted the main duty of protecting the health of their animals. The Turks, living in warm areas in winter, migrated to plateaus called plateaus to protect themselves from diseases caused by heat by warming the weather, to find more fresh and fresh pastures for their animals and to cool off. This way of life continues in Southeastern Anatolia and certain regions of Çukurova. The heat of Çukurova necessitates not only those who deal with animal husbandry but also the people living in cities in this region to go to the highlands in summer. The

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, anlbrky80@gmail.com. ORCID: 0000-0002-6623-2838

migration activities carried out by the Turkmens living in Çukurova between the highlands and the winter pastures have formed the culture of transhumance which continues to affect today. Migration to the highlands in the Çukurova region is a process of sociocultural value. In the context of sociocultural values, the culture of transhumance manifests itself in the lovers' stories, which are the verbal narrative genre of folklore. In this study, the traces of the transhumance culture, which was formed as a result of nomadic life in the region, as a result of the nomadic life of the Âşık Feymânî in Çukurova compiled and told in Çukurova region, were identified.

Keywords: Culture of transhumance, Çukurova region, minstrel stories, Turkmens.

Giriş

Değişik anlamlara gelen yayla sözcüğü, hem fiziki hem de beşeri coğrafya terimidir. Fiziki coğrafya terimi olarak yayla (Plato), akarsularla derin bir şekilde yarılmış yüksek veya yüksekçe düzlüklerdir. Beşeri coğrafya terimi olarak ise, yazın çıkıp yerleşilen yüksek ve serin yer, bir geçici yerleşme şekli, yaz mevsimi boyunca ahır hayvanlarını beslemek ve bazılarında tarım yapmak için yararlanılan ekonomik faaliyeti ifade eder (Doğanay, 1997, s. 273).

Yaylacılık göçebe Türk kültürünün bir parçasıdır. Bilindiği gibi 20. yüzyıla gelinceye kadar geçen dönemde Türklerin temel geçim kaynağı hayvancılıktı. Anadolu'yu bile Türk'lerin yurt edinmesinde esas faktörde buydu zaten; hayvanlara yeni otlak alanları yaratma düşüncesi. Osmanlı Devletinde de azınlık olan toplumlar yerleşik hayata geçmiş ve ticaret ile uğraşırken, Türk'ler temel geçim kaynakları olan hayvancılık sebebiyle göçebe hayatı tercih etmişlerdir. Bu göçebe yaşam 1950'li yıllara kadar da yoğun olarak sürmüştür. Günümüzde özellikle batı ve orta Toros dağlarında bu göçebe Yörük kültürünü hala devam ettiren Türkmen aşiretlerini de görmek mümkündür (Yonca, 2014. s. 13).

Yakın zamana kadar Çukurova'da yaşayan Türkmen aşiretleri konargöçer bir hayat sürmüşlerdir. Büyük çoğunluğu geçim kaynağı olarak hayvancılıkla uğraşan Türkmen aşiretleri, hayvanlarını daha iyi beslemek için taze otlaklar bulmak ve hem kendilerini hem de hayvanlarını yaz sıcaklarının sebep olacağı çeşitli hastalıklardan korumak amacıyla geleneksel olarak yaylalara çıkmışlardır. Çukurova ve çevresinde hayat sürmüş bu aşiretler arasında günümüz âşıklık geleneğinin izlerine rastlanılmaktadır (Çopuroğlu, 1998, s. 32).

Âşıklık geleneği değişikliklere uğramış olsa da günümüzde hâlâ devam etmektedir. Bazı araştırmacılar bu geleneğin 20. yüzyılda yok olduğunu söyleseler de günümüzde Kars, Erzurum, Sivas, Tokat ve Adana (Çukurova) bölgelerinde gelenek hâlâ canlılığını sürdürmektedir. Bu gelenek Çukurova bölgesinde Kars ve Erzurum yöreleri kadar sistemli olmasa da Türkiye çapında tanınmış âşıkların yetiştirilmesinde önemli bir bölge niteliğindedir (Turgut, 1995, s. 96). Başta âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden Karacaoğlan'ın bu bölgede yetişmiş olması, aşk, sevgi, güzellik vb. konuları işlemesi; Dadaloğlu'nun göç, iskân, aşiretçilik, kavga gibi epik söylemleri bu yörede yetişen âşıklara rol model olmuştur.

Çukurovalı âşıkların şiirlerinde ve âşık hikâyelerinde Yörüklük, konar-göçerlik konusu önemli yer tutmaktadır. Âşıkların bir kısmı bu kültürü yaşarken, bir kısmı ise dışarıdan gözlemlemiştir. Ayrıca bu manzum ve mensur ürünlerde Yörüklerin göç yolları, konalgaları

ayrıntılı olarak yer almıştır (Doğaner, 2013, s. 582). Anne tarafından Avşar aşiretine bağlı olan Âşık Feymânî'nin de dile getirdiği manzum ve mensur eserlerde bu konuların işlendiği görülmektedir.

Asıl adı Osman Taşkaya olan Âşık Feymânî, 1942 yılında Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Azaplı köyünde doğmuştur. Çukurova âşıklık geleneği içinde yetişmiş olan Âşık Feymânî, Türkiye'de âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden birisidir. Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli sanat faaliyetlerinde yer almış, konserler vermiş, yarışmalarda çok sayıda ödüle layık görülmüş ve âşıklık geleneğinin yaşaması için çevresindeki genç âşıkların yetişmesine katkıda bulunmuştur. Âşık Feymânî, âşık tarzı içinde yer alan türlerin tamamına yakınında usta malı eserler vermiştir. Âşık Feymânî'nin şiirlerinde maddi ve manevi aşkın yanı sıra, toplumu iyiye ve güzele çağrı geniş yer tutmaktadır (Taşkaya & Coşkun, 2009, s. 263).

Âşık Feymânî'nin şiir yazma, atışma yapma ve türkü söylemedeki tanınmışlığının yanında, hikâye anlatıcılığı pek öne çıkmamıştır. Hâlbuki Âşık Feymânî halk hikâyeleri konusunda da yaşayan en önemli kaynak kişilerden biri ve hikâye anlatımında da usta bir âşıktır. Âşık Feymânî'nin anlattığı hikâyelerde dikkat çeken özelliklerden biri, türkülerle hikâyenin uyumlu olmasıdır. Ayrıca hikâyenin de zaman akışının da kesintisiz olmasına dikkat etmektedir (Taşkaya, 2018, s. 10).

Feymânî'nin bu anlatımlardaki üslûbunda sadelik ve yöresellik vardır. Olayları tasvir ve betimlemelerindeki ayrıntılar ise dikkat çekmektedir. Bu durum yer isimlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ele aldığımız hikâyelerde verdiği ayrıntılı yer isimleri, konar-göçerlerin yayla güzergâhlarına ulaşmamızda yardımcı olmaktadır. Bu durum irdelendiğinde arkasındaki sebebin, Feymânî'nin gelecek kuşaklara bu bilgileri ulaştırma çabası içinde olduğunu göstermektedir.

Feymânî sanatını icra ettiği yerlerde, Çukurova bölgesine ait şiirleri ve anlattığı âşık hikâyelerinde bölgenin kültürel değerlerini aktarmayı başarıyla yerine getirmektedir. Çukurova bölgesinde yayla ve kışlak arasında aktif olarak devam eden konargöçerlik faaliyetleri, âşık hikâyelerine de yansımıştır. Kültür aktarımının olduğu bu hikâyelerde özelde yaylaya göç, yayladan dönüş, hayvan sürülerinin düzeni, Türkmen aşiretlerinde evlilik gibi Çukurova yaylalarında yaşayan insanların kültüründen izler tespit edilebilmektedir. Çalışmamızın amacı da Çukurova âşık hikâyelerindeki yaylayla ilgili olan kültürel unsurları tespit edebilmektir. Kullandığımız yöntem ise metin merkezli çalışma olup, metinden hareketle elde ettiğimiz veriler daha önce Çukurova bölgesinde yapılmış çalışmalarla mukayese edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın evrenini ise Âşık Feymânî'nin Çukurova'da anlattığı âşık hikâyeleri oluşturmuştur. Bu âşık hikâyelerinde yaylacılıkla ilgili şu dört temel başlık karşımıza çıkmaktadır:

Çukurova'da Yaylaya Çıkış Zamanı

Göçebe kültüründen yerleşik kültüre en son geçen Çukurova Yörükleri, Türkmenleri binlerce yıllık kültürü günümüze kadar saklayıp taşımışlardır (http://turkoloji.cu.edu.tr /HALKBILIM/artun_konar_gocer.pdf 02.09.2019). Bölgede yaşamaya devam eden Türkmen

aşiretlerinden yerleşik düzene ister tam ister yarı yerleşik yaşama geçmiş olsunlar yaylacılık geleneğini sürdürmektedirler (Gökşen, 2015, s. 216).

Yaylacılığı ortaya çıkaran bazı sosyo-ekonomik ve doğal faktörler vardır. Yaylacılık faaliyetinde esas geçim kaynağını hayvancılık oluşturduğundan, bir geçim faaliyeti olarak yaylacılık üzerinde etkili olan en önemli faktörün, otlatmaya dayalı hayvancılık ekonomisi olduğu görülmektedir (Kılınç, 2008, s. 36). Çukurova'da yaşayan Türkmenler yaylaya çıkış zamanlarını, yaylada taze otların yeşermeye başladığı mevsime göre ayarlamaktadırlar. Çünkü uygun iklim şartlarında hayvanlar yaylıma gidebileceğinden ve rahatlıkla doğada besin bulabileceğinden çok yem verilmesine gerek kalmaz, maliyetler belirli seviyede kalır (Doğaner, 2016, s. 474). Maliyet faktörünün yanı sıra Çukurova'nın sıcağı insanları ve hayvanları etkilemektedir. Sıcaktan etkilenen hayvanların yem yemeyi azaltmasına bağlı olarak zayıflaması da kaçınılmazdır. Böylece malların et ve süt verimi de düşmektedir. Bu tarz sorunları ortadan kaldırmak için göçebe Türkmenler yılın belli zamanında yaylaya çıkmaktadırlar. Bu durum Âşık Feymânî'nin anlattığı *"Âşık Molla Veli ile Döndü"* adlı âşık hikâyesinde şu şekilde dile getirilmektedir; "… bu konup-göçer aşiretin yazın yaylalarda, kışında Çukurova'da konup göçmelerini, konup göçmezlerse aşiret insanlarının ve hayvanlarının bu kurak ve verimsiz yerde alışık olmadıkları için Çukurova'nın sıcağında hastalanacağını fasih bir dille anlatmıştır" (Taşkaya, 2018, s. 44). Âşık Feymânî'nin *"Dadaloğlu'nun Hikâyesi"* adlı âşık hikâyesinde ise "O paşa bizi Çukurova'ya iskân etmek istiyordu ama bizim aşiretimiz Çukurova'nın sineğine ve sıcağına dayanamaz, hepsi hasta olur, kırılır." cümlesiyle, Türkmen aşiretlerinin yaylaklara göç yapmasının gerekliliğinden bahsedilmektedir (Taşkaya, 2018, s. 120).

Çukurova'da nisan ayından itibaren sıcaklıklar artmaya, yağmurlar azalmaya, sivrisinekler çoğalmaya ve davarların beslendiği makiler tazeliklerini kaybetmeye başlar. Bu yüzden nisan ve mayıs ayında yaylaya çıkılmaya başlanır (Gökşen, 2015, s. 221). Burada söylediklerimizi somutlaştırmak ve örnek olması açısından Çukurova'nın değişik yayla yerleşkelerinden birer örnek vereceğiz:

Çukurova bölgesi içinde bulunan Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde Binboğa yaylalarında 1-1,5 aylık gecikmeyle nisan ayı ortalarında yaylaya göçler başlamaktadır. Çocukların eğitim zorunluluğu ve belediyenin kısıtlamaları nedeniyle haziran ayının beklenmesi, mesafenin kısa oluşu nedeniyle ara konaklama olmaksızın yaylalara bir defada ve aynı gün içinde çıkılmaktadır (Kılınç, 2008, s. 36); Ceyhan'da yaşayan Yörükler ise mayıs ayının başlarında yaylalara çıkmaktadır (Cin, 2004, s. 50). Mersin ilinin Toroslar merkez ilçesine bağlı olan Arslanköy yaylası 1453 metre rakımında yer almakla birlikte, buraya yaz mevsiminde gelen Yörükler bu yerleşmenin hemen yakınındaki 2000 metreden yüksek dağlık bölgedeki yaylaya sürüleriyle birlikte çıkarak, mayıs-ekim arası dönemde yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler (Harunoğulları & Polat, 2018, s.78).

Yukarıda Çukurova bölgesindeki şehirlerde bulunan bazı yaylalarda göçün başlangıç zamanları verilmektedir. Buna göre, günümüzde eğitim yasalarından doğan eğitim zorunluluğu çocukları okula giden ailelerin yaylaya çıkış mevsimini geciktirse de, Çukurova bölgesinde bulunan yaylalarda genel itibariyle yayla mevsiminin nisan ortası mayıs ayının başı gibi olduğu, karların eriyip taze otların yeşermesiyle göçün başladığı görülmektedir.

Âşık Feymânî'nin Çukurova'da anlattığı âşık hikâyelerinde yaylaya çıkış zamanı, aşağıda bahsi geçen hikâyelerdeki cümlelerden anlaşılmaktadır:

"Binboğalı Karacaoğlan" adlı âşık hikâyesinde "Eymürlüler, ilkbaharda Doğu Torosları aşarak Binboğa dağlarına kadar gider hem hayvanlarını otlatırlar hem yaylalarını yaparlarmış" (Taşkaya, 2018, s. 16); *"... yazın temmuz/ağustos aylarının sıcaklığı geldiğinde Mamalular, Danişmentli ve Zakirliler Binboğa'nın ve Toros Dağları'nın değişik yaylalarına çıkarlar ..."* (Taşkaya, 2018, s. 16); "Malı çok olanlar yaylaya erkenden gelirlermiş" (Taşkaya, 2018, s. 17); *"Karacaoğlan'ın Mana Âlemine Gidişi"* adlı âşık hikâyesinde *"Gaçar Yörükleri, Kozan'dan aşağı İmamoğlu, Ceyhan, Yumurtalık'ın köylerinde kışlar, yazında Toros ve Erciyes yaylalarına, genellikle Niğde'nin Bulduruç Beli yaylasına çıkarmış. Güzün son aylarına kadar o yaylalarda kalırlarmış. Koyun, kuzu ve develerini otlatır, kendileri de Çukurova'nın sıcağı ve sineğinden kurtulurmuş."* (Taşkaya, 2018, s. 42); *"Âşık Mehmet ile Meryem'in Hikâyesi"* adlı âşık hikâyesinde ise "Bu ağa, yaz aylarında Kahramanmaraş'ın Göksün ve Afşin ilçeleri yakınındaki sıra Torosların bir kolunda, suyu ve otlağı bol yaylası serin olan Binboğa Dağları'nda yazlarmış." (Taşkaya, 2018, s. 188).

Yukardaki örneklerde görüldüğü gibi bazı aşiretler ilkbaharda yaylalara çıkarken bazıları ise temmuz ayını bekleyebilmektedir. Yarı göçebe yaşam tarzlarında hayvancılığın yanında kışlak alanlarda tarımsal faaliyetle uğraşan aileler de vardır. Bu aileler hayvanlarına kışlık yem üretmek için mısır vb. ürünler ekmektedir. Bu ürünlerin hasatını yapabilmek içinde yarı göçebe Türkmen aşiretlerine mensup aileler temmuz veya ağustos ayına kadar yaylaya çıkmayabilirler. Metinlerden öğrendiğimize göre ayrıca yaylaya geç çıkan aşiretler kışlak alanlarında ticaretle de uğraşmaktadır.

Hem araştırmacıların yaptığı tespitlerden hem de âşık hikâyelerinden yola çıkarak baktığımızda, Çukurova'da yaylaya çıkış zamanı olarak en uygun zaman nisan ve mayıs ayları olduğu görülmektedir. Âşık hikâyesinde de geçtiği gibi esas işi hayvancılık olan, koyunu ve keçisi çok olan aşiretler yaylaya ilk önce çıkmaktadır. Bunun birinci sebebini aşiretlerin yurt tutma kaygısı, ikinci sebebini ise yol üstünde bulunan taze ve bol olan otların başka sürüler tarafından yenilmeden kendi koyunlarına ve keçilerine yedirme kaygısıdır.

Çukurova'da Yaylaya Göç Süreci

Geçmişte, Çukurova'nın bataklıklarla dolu olması, yaz döneminde sinekten dolayı sıtma hastalığına yakalananların çok olması ve buna bağlı olarak ölümlerin artması serin yerlere, yaylalara göçü zorunlu hâle getirmiştir (Doğaner, 2013, s. 102). Göç kararı alınırken aileler tek başlarına karara varmazlar. Karar alınırken yaşlılar, göç ağaları ve çobanlar ortak bir gün belirler ve hazırlıklara başlarlar. Yalnızca Türkmenler arasında Salı günü iyi sayılmaz ve bu gün de göç yapılmaz (http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_ konar_gocer.pdf 02.09.2019). Göçün Perşembe günü başlaması uygun sayılır (Cin, 2004, s. 40).

Göç hazırlıkları başladığında obada ayrı bir sevinç başlar. Yediden yetmişe herkes gücüne kuvvetine göre iş alır. Göç başlamadan önce yapılan en önemli hazırlık çadır tamiridir. Çadırlar göç için hazırlandıktan sonra ise yolda yetecek kadar yiyecek hazırlanır. Göç işlemi

öncesinde hazırlanan yiyecekler ve eşyalar düzgün bir şekilde sınıflandırılır. Bu işin başında yaşlı kadınlar durmaktadır. Tecrübelerini de kullanarak döşek, yorgan, kilim gibi malzemeleri çuvallattırıp yük hayvanlarına yüklettirmektedirler. Kocakarılar bu derlenme ve toplanma işini aşiretin en eski yasalarına uygun şekilde hazırlarlar (Yalman, 1977, s. 183). Aynı zamanda koyunlar ve keçiler[1] de kendi içinde sınıflandırılır, göçe hazır edilir. Yaylaya göç davar sürülerinin yola çıkmasıyla coşku ile başlamaktadır. Ama bundan daha coşku verici bir şey daha vardır ki o da *"göç buyruğu"* ve *"katar başı seçilmesi"*dir. Belirlenen günde obanın ulu ağası *"göç"* diye seslendikten sonra kızların arasına girer; güzel kızları gözden geçirir ve içlerinden birini beğendikten sonra ona "katar başı" ol der ve katar başı seçilir (Yalman, 1977, s. 184). Katar başını Eröz şu şekilde tarif eder:

"Hele en öndeki devenin yularını bir suna boylu, bir nazlı çekmez mi? Allı, morlu en yeni elbiselerini giymiş, saçları örgü örgü omuzlarını döven on beşinde bir güzel, elindeki kirmenini çevirir, develeri çekerken, seke seke gider. Alnındaki altın ve gümüş pullar parıldaşırken, kaçak gözlerle civarda at süren, av avlayan delikanlıları süzer. Kirmenini döndürür." (1991, s. 88).

Bu açıklamaya bakacak olursak göçün Yörükler için ne kadar mühim bir süreç olduğu görülmektedir. En güzel kızın seçilmesi, katarı çekecek kızın yeni elbiseler giyerek kendine özen göstermesi bu işe verilen ehemmiyetin delilidir. Nasıl Anadolu toplumlarında bayram sevinçle, yeni kıyafetlerle karşılanıyorsa Türkmenler içinde göç öyle karşılanmaktadır.

Âşık Feymânî anlattığı âşık hikâyesinde katar çekimini ve düzenini şu şekilde anlatmaktadır: "Aşiret geleneğinde en önde barhana dedikleri ev eşyaları yüklü deve katarı, onun arkasında büyükbaş hayvanlar ve en arkada da küçükbaş hayvanlar sürü halinde yola devam edermiş. En öndeki katarlanmış deve kervanını çeken çok güzel süslenmiş ve bakımlı bir eşek olurmuş. Bu eşeği ise aşiretin en güzel kızı veyahut da en güzel gelini çekermiş." (Taşkaya, 2018, s. 193-194).

Feymânî'nin de anlattığı âşık hikâyelerinde bize göç düzeni ve katar başı hakkında bilgi verilmektedir. Tespitlere bakıldığında bu hikâyelerin yayla kültürünün etkisinde dile getirildiğini göstermektedir. Ayrıca özelde yayla haricinde bu bilgiler bize Türkmen aşiret geleneğinde kadına verilen değeri de göstermektedir.

Göçler genellikle iki aşamalı olarak yapılmaktadır. İlk olarak deve yüklü katarlar yola çıkmaktadırlar. Çobanlar katarın ardı sıra sürülerle giderler. Eşyalarla beraber oba mensupları yürürler. Ana yollardan uzak, hayvanların otlayabileceği bir göç yolu seçilir. Sürülerle insanların arası fazla açılmaz. Süt ve peynir üretimi göç boyunca sürdüğü için sürünün sağılması gerekmektedir (Şenesen, 2011, s. 278). Aradan belli bir süre geçer ve göçerler yorulursa dinlenme kararı alınır. Dinlenilecek yerler yola çıkmadan önce *"reis"* veya *"savran"* denen kişiler tarafından belirlenir (Cin, 2004, s. 42). Göçte mola verilen yerlere konalga denmektedir. Bir günde gidilecek yol varılacak konalganın uzaklığına bağlı olarak değişir. Çoğu zaman öğlen olmadan, saat 10-11'de konalga yerine varılır. Konalgada bir süre kalınacağı için çadırlar kurulur (Doğaner, 2013, s. 120). Konalgada dinlenildikten sonra göç önde koyunlar

[1] Bizim burada sadece koyun ve keçiden bahsetmemizin sebebi son zamanlara kadar Çukurova yöresinde büyükbaş hayvanların yaylalara taşınmamasında dolayıdır. Motorlu taşıtların (kamyon/traktör) gelişmesiyle büyükbaş hayvanlar yaylaklara çıkarılmaya başlanmıştır.

veya keçiler arkada olmak üzere aynı düzen yollarına devam ederler. Dinlendikten sonra göçe tekrardan devam etmeninin zamanını Âşık Feymâni anlattığı âşık hikâyesinde şöyle ifade etmektedir: *"Tekrar göç hazırlığı yapılıp gece horozlar bir boğum öttükten sonra aşiretçilik geleneğince yola çıkılırmış."* (Taşkaya, 2018, s. 85).

Göçebeler, ulaşacakları yaylakların mesafesine göre eskiden 10 ila 20 gün zaman aralığında yol giderlerdi (Şenesen, 2011, s. 279). Yol bitip yaylaya çıkıldığında ise ilk iş çadır kurmaktır. Çünkü yaylada açıkta kalmak pek mümkün değildir (Gökşen, 2015, s. 225).

Çukurova'da Yayladan İniş Zamanı

Toplulukların yaşayış biçimleri iklime bağlıdır. Havanın ısınması veya soğumasıyla birlikte göçebe toplumlar bir yerden başka bir yere göç etmektedirler. Aynı durum kışı Çukurova bölgesinde geçiren göçebe Türkmenler için de geçerlidir. Kış mevsimi yaklaştıkça yüksek rakımlı platolarda hava sıcaklığı düşmekte ve buralarda yaşayan Türkmenler ılıman iklime sahip olan Çukurova'ya inmektedirler.

Yaylalarda havaların soğuması ve yağışların başlaması göç mevsiminin geldiğini işaret etmektedir. Bu durumda yaylaya çıkış hazırlığı yapıldığı gibi iniş hazırlıkları da yapılmaktadır. Yalnız iniş ve çıkış hazırlığı arasında farklar vardır. İniş hazırlığı çıkış hazırlığı gibi heyecanlı değildir. Göçerler zamanlarını rahat geçirdikleri yaylak alanlarından inmek istemezler. Fakat hava şartları bu durumu zorunlu kılmaktadır. Çünkü yüksek rakımlı yerlerde düşük hava sıcaklıkları insan ve hayvan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kış mevsiminde yaylada kalan göçebe Türkmenlerin burada ne gibi zorluklarla karşılaştığını Âşık Feymânî anlattığı *"Dadal Musa'nın Hikâyesi"* adlı âşık hikâyesinde şöyle dile getirmektedir:

"Dadal Musa bir sene havaların yaylada çok iyi gitmesinden etkilenerek: 'Bu sene Çukurova'ya inmeyip memlekette kışlayalım.' demiştir. Aşirettekilerin bir kısmı da bunu kabul etmiş ve Sehel[1]'e inmemiş. Onunla Avşar ellerinde kalmaya karar vermişler. Karar verilmeye verilmiş ama Âşık Musa'nın şansından mı nedir, o sene de kış her senekinden çok daha şiddetli olmuş. …O sene, Dadal Musa ve komşularının hayvanlarının çoğu telef olmuş." (Taşkaya, 2018, s. 95-96). Hikâyenin bu parçasına baktığımızda, görüldüğü üzere çetin kış şartları göçebelerin hayvanlarına zarar vermektedir. Ekonomilerinin temelini oluşturan hayvanlarını kaybetmek istemeyen göçebeler zorunlu olarak yayladan inmektedirler.

Göçebe Türkmenler mayıs ayı gibi çıktıkları yaylalardan eylül ayı gibi kışlaklarına dönmeye başlarlar (Çetin ve Yılmaz, 2015, s. 32). Türkmenlerin yaylalarda kalma süresini otlakların verimlilik durumu belirlemektedir. Nisan ve mayıs ayları gibi yaylaya çıkan Yörükler ekim-kasım aylarında kar yağmaya başlayınca kışlaklarına dönmektedirler (Harunoğulları ve Polat, 2018, s. 79). Sonbahar mevsimine kadar konargöçer aşiretler kendilerine ait olan ya da kiraladıkları yaylaklarda kalırlar (Doğaner, 2015, s. 143). Çukurova'da yayladan dönüşü

[1] Sahil kıyısı

belirtilen zaman aralığı *"Binboğalı Karacaoğlan"* adlı âşık hikâyesinde aşağıdaki cümleyle ifade edilmektedir:

"… Temmuz-Ağustos bitiminden hemen sonra (Eylül) geri Çukurova'ya Binboğa kasabasına inerler herkes kendi işiyle uğraşırmış. Eymürler ise kar düşene kadar diğer konar-göçer aşiretler gibi yaylalarda kalır, ancak güz soğuklarının başladığı zaman memleketlerine gelirlermiş" (Taşkaya, 2018, s. 16). Anlatılan âşık hikâyelerine bakıldığında bizlere göçebe Türkmenlerin yayladan dönüş zamanını açık bir şekilde göstermektedir.

Yayladan kışlaklara dönüş, kışlaklardan yaylaya çıkışa göre daha rahat gerçekleşir. Yerleşiklerin ifadesiyle: *"Yaz geldi mi aşiret bir kişiye bin selam verir. Güz geldi mi de bin kişiye bir selam verir."* Yaylaya giderken tarlalar ekilidir. Güzün ise Yörükler erkek hayvanlarını satmış, hayvanların sütünden peynir ve yağ elde etmiş olarak dönerler." (Doğaner, 2013, s. 118). Yaylaya çıkışta solgun ve sarı çehreler yayla dönüşünde al al olur. Tekeler çift olmuştur. Aşirette her şey büyümüş ve çoğalmış, güç ve kuvvet de artmıştır (Yalman, 1977, s. 190). Her ne kadar yayla dönüşü üzücü olsa da aşiretler bedenen rahatlamış ve maddi olarak kazanç sağlamış olarak dönmenin mutluluğunu yaşarlar. Kazandıkları para ile kişisel ihtiyaçlarını karşılarlar. Oğlu kızı olanlar düğün hazırlıklarını yaparlar. Yukarıda ele aldığımız göçebe Türkmenlerin yaylaya göçleri ve inişleri, hayatlarını idame ettirebilmeleri için bir zorunluluktur.

4. Çukurova'da Yayla Gelenekleri

Gelenek kavramı sosyal bilimlerde farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte genel olarak bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli aktarım yöntemleri kullanarak daha sonraki kuşaklara ulaştırdığı her türlü maddi/manevi kurum ve uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2005, s. 40). Gelenek durağan bir kavram değildir. Çeşitli etkenler sebebiyle uzun yıllar içinde değişime uğrayabilmektedir. Yüzlerce yıldır Çukurova topraklarında yaşayan göçebe Türkmenlerin geleneklerinde de değişmeler olmuştur. Her ne kadar gelenekte değişim olsa da; Türkmenler zaman içinde, atalarından gelen eski geleneklerini koruyup, canlı tutmaya çalışmışlardır. Büyük bir bölümü bugün köylerde yaşasalar da hayatlarının bir bölümünü konar-göçer yaşamış veya eski konargöçer aile büyüklerinin kültürüyle beslenmişlerdir (http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_ konar_gocer.pdf 02. 09. 2019).

Birçok toplumda olduğu gibi göçebe Türkmenlerde geleneği oluşturan unsurların başında geçiş törenleri gelmektedir. Ama şu hususa dikkat çekmek gerekir ki göçebe Türkmenlerin geçiş törenlerini şekillendiren unsurlardan biri de yaylacılık faaliyetleridir. Bu kültür dairesinde oluşan gelenek, yayla faaliyetleri ile zaman, mekân ve bağlam açısından bütünsellik taşımaktadır.

Âşık Feymânî'nin Çukurova'da anlattığı âşık hikâyelerini incelediğimizde geçiş törenleri içerisinde yer alan *"evlenme"* gelenekleri karşımıza çıkmaktadır. Doğum ve ölüm gelenekleriyle ilgili ise bilgi verilmemektedir. Bu sebepten dolayı bu başlık altında göçebe Türkmenler'de yaylacılık kültürü etrafında "evlenme" geleneklerini ve hikâyelerde geçen uygulamaları ele alınmaktadır.

Evlilik aile olmanın ilk şartıdır. Çobanoğlu'nun Strauss'tan aktardığı bilgiye göre, aile doğal bir ilişki değil, kültürel olarak belirlenen bir toplumsal bağıntıdır (Çobanoğlu, 2016, s. 259). Evlilik sadece evlenen kişileri ilgilendirmeyip ailelerini, akrabalarını ve toplumda yaşayan herkesi ilgilendirdiğinden dolayı bir tören düzenlenir ve bu törene herkes katılır. Dolayısıyla düğünün amacı evlenen çiftleri çevreye ilân etmek, duyurmaktır. Bu bağlamda evlenmenin tamamlanmasına ilişkin ritlerin toplumsal ve genel amacı birleşmeyi açık bir şekilde ilân etmektir (Doğaner, 2013, s. 168).

Anadolu coğrafyasında yaşayan diğer topluluklar gibi, göçebe Türkmenlerde de düğün töreninin ilan etmeden önce bu sürecin evveliyatı vardır. Bu süreç eş seçimiyle başlar düğün ile son bulur. Göçebe Türkmenler eş seçimi yaparken kendileri gibi göçebe yaşam süren ailelerin kızlarını tercih ederler. Bunun sebebi yerleşik yaşam süren kızların, göçebe yaşam süren aileye ayak uyduramayacağı düşüncesidir. Diğer bir sebep ise boy ve aşiretler arasında yaylak alanların bölünmesine engel olmaktır. Fakat aşiretler arası kavgalarda arayı tekrardan bulmak amacıyla karşı aşiretin kızıyla veya oğluyla evlenme olayı gerçekleşebilmektedir. *"Senem ile Tanır'ın Hikâyesi"* adlı âşık hikâyesinde bu durum, "Aşiretçilik bu yöreye has gelenek ve görenekleriymiş. Bu tür görüşmeler, aşiretler arası kavgaları da azaltır; dostlukları da pekiştirirmiş. Bu pekiştirmelerin usule uygun olanlarından birisi de kız alıp vermelerle olurmuş." şeklinde anlatılmaktadır (Taşkaya, 2018, s. 86). Köseler ise bu durumu, kabile federasyonu (il) aşamasında eski egzogami dairelerinin devam etmesine rağmen, toplumun genişlemesiyle, kabileler arası evlilikler endogamik evlilikler olarak yorumlanabilir. Ataerkil ailenin temelini oluşturan dıştan evlilik ve kız kaçırma geleneği Türklerde uzun süre, hatta bazı yerlerde günümüze kadar devam etmiştir. Bu adetlerin kalktığı yerlerde ise izleri görülür. Türklerde dıştan evlilik daha çok iki boyun birbirlerinden kız alıp vermesi biçiminde olmaktadır; yani iki boy aralarında karşılıklı kızlarını değiştirmektedir, şeklinde yorumlanmaktadır (Köseler, 2008, s. 45).

Ağırlıklı olarak görücü usulü evlenmelerin görüldüğü göçebe Türkmenlerde aileler tarafından uygun kız seçildikten sonra kızın rızası alınır ve kızın rızası olursa istemeye gidilir. Kız Allah'ın emriyle istenir. Kız verildikten sonra tatlı yenir, düğün tarihi belirlenir. Düğün tarihi belirlenirken yayla dönüşü ya da bir sonraki yayla dönemine denk getirilir. Çünkü yayla zamanı ve yayla dönüşünde hayvancılık faaliyetleri sonucu kız ve erkek evi maddi kazanç sağlamış olacaktır. *"Senem ile Tanır'ın Hikâyesi"*nde düğün mevsimi olarak yaylak zamanı seçilmektedir: *"O sene iki gencin nişan işleri her iki aşiretin mutluluğu ile neticelenmiş. Gelecek senenin yayla zamanı da düğünlerinin olması kararlaştırılmış ..."* (Taşkaya, 2018, s. 88) şeklinde hikâyede yer almaktadır.

Aileler arasında kız alıp verme hadisesi gerçekleştikten sonra söz yapılmış olur. Göçebe Türkmenlerde söz kolay kolay bozulmamaktadır. Bu duruma *"Âşık Molla Velî ve Döndü"* hikâyesinde karşılaşmaktayız. Hikâyede Döndü'yü Adana valisi kendine istemiştir. Fakat kız Molla Veli ile sözlü olduğu için kızı veremeyeceklerini söylemişler. Adana valisi Döndü'yü zorla almak isteyince aşiretteki insanlar Vali'ye tepki göstermişlerdir. Bu tepki *"Döndü'nün aynı aşiretten Molla Veli adında bir delikanlı ile sözlü olduğunu, aşiretçilik geleneğinde ise bu kararı kimsenin değiştiremeyeceğini söylemişlerdir."* şeklindedir (Taşkaya, 2018, s.45).

Sözden bir sonraki aşama ise nişan ve kına gecesidir. Fakat incelediğimiz hikâyelerde nişan sürecine ve kına gecesine değinilmemiştir. Bu yüzden nişan törenine ve kına gecesine değinilmeden düğün süreci anlatılacaktır.

Düğün tarihi alındıktan sonra düğün törenini çevreye duyurmak için Anadolu da olduğu gibi göçebe Türkmenlerde de okuntu dağıtılmaktadır. Okuntu düğünden yaklaşık bir hafta önce düğün sahipleri tarafından dağıtılmaya başlanır (Köseler, 2008, s. 65). Âşık Feymânî'nin dile getirdiği hikâyelerden yola çıkarak Türkmen aşiretlerinin de bu geleneği sürdürdükleri görülmektedir. Bunu; *"Düğünün kırk gün kırk gece olacağı, çevredeki tüm aşiretlere duyurulmuş, okuntular gönderilmiş"* cümlesinden anlayabiliriz (Taşkaya, 2018, s. 50).

Okuntu dağıtıldıktan sonra oğlan evinde hazırlıklar başlamaktadır. Düğün evinin belli olması için evin çatısına bayrak dikilmektedir. Cuma günü erkek evine bayrak dikilerek düğün başlamış olur (Türkan, 2018, s. 795). Düğünün başladığı Cuma gününden itibaren gelinin ve damadın yanında onlara kılavuzluk edecek ve vazifelerini hatırlatacak sağdıçlar bulunmaktadır. Ayrıca gelin göçünün idaresi, gelinin sağdıcı tarafından kontrol edilir. Bu yüzden sağdıcın düğün töreni sırasındaki işlevi ayrı bir öneme sahiptir (Yalman, 1977, s. 262-263).

Gelin göçü kınanın ertesi günü yapılmaktadır. Bu süreç kızın baba evinden alınıp oğlan evine varıncaya kadarki süreci kapsamaktadır. Gelin almaya oğlan evi davullar zurnalar eşliğinde gider. Fakat bu duruma karşı kız evinde hüzün hâkimdir. Gelin, baba evinde son defa ailesiyle ve sevdikleriyle vedalaşmaktadır. Oğlan evi kız evinin önünde eğlence düzenlerken kız tarafından kimse bu eğlenceye katılmaz. Gelin baba evinden alınır at sırtında oğlan tarafının çadırına kadar götürülür. Bu süre zarfında yüzünde duvağı hep kapalı kalmaktadır. Bunun sebebi çevredeki nazarlardan ve kötülüklerden korunmaktır (Köseler, 2008, s. 79).

Sağdıcın bir emriyle alay kız evinden ayrılarak yavaş yavaş çadıra doğru yürümeğe koyulur, güveyinin evine yaklaşılır. Bu sırada alayın karşısına gençler ve çocuklar tarafından gerilmiş bir urgan çıkar. Sağdıç bu şen ve genç kalabalığa adet olan hediyeyi verir urgan yere düşer, alaya yol açılır. Verilen hediyeler tavuk, mendil, çevre (sırma işlemeli mendil), kese gibi şeylerdir (Yalman, 1977, s. 263).

Gelin alayı yola koyulduktan sonra düğüne gelen misafirler oğlan evinden bahşiş almaya çalışmaktadır. Anadolu'da misafirler köyün yakınında gelinin sırtındaki yastığı çalarken, Âşık Feymânî'nin anlattığı âşık hikâyesinden öğrendiğimize göre Türkmenlerde gelinin parmağındaki yüzük çalınmaktadır (Taşkaya, 2018, s. 19). Çalınan bu eşyalar erkek tarafına götürülerek karşılığında bahşiş alınmaktadır.

Gelin eve yaklaştığında güveyi evde elinde su testisiyle beklemektedir. Güveyi gelin gelince, bu suyu gelinin yüzüne serper ve gelin attan indirilir. Gelin oradaki kadınlara teslim edilir (Yalman, 1977, s. 264).

Göçebe Türkmenlerin aşiretler arası bağları güçlü olduğundan düğünleri kalabalık olmaktadır. Düğün sırasında topluluk tarafından oyunlar oynansa da, bireysel ya da iki kişilik oyunlar da oynanmaktadır. İncelediğimiz âşık hikâyeleri arasında *"Âşık Molla Veli ile Döndü"* adlı hikâyede düğün oyunlarından sin sin oyununa rast gelinmektedir. Sin sin oyunu hikâyede "Akşam olup kız eviyle oğlan evi arasında hararetli bir sin sin ateşi yakılmış. Sin sin oyunu başlamış, kıran kırana bir sinsin oyunu oynanmaktadır." şeklinde geçmektedir (Taşkaya, 2018,

s. 51). Erman Artun, sin sin oyununun oynanışını şu şekilde açıklamıştır: "Açık bir alana büyük bir ateş yakılır. Oyunculardan biri ateşin bir tarafına, diğeri öbür tarafına yerleşir. Davul bu oyuna özgü bir ezgi çalar. Oyuncular davul eşliğinde oynamaya başlarlar. Müzik hızlandıkça oyuncuların hareketleri de hızlanır. Oyunun özelliği ateş etrafında ve davul eşliğinde oynanıyor olmasıdır. Oyuncular oyunu günlük kıyafetleriyle oynarlar (http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/3.php#_ftn3 07.09.2019). Gün boyunca oyunlar oynanıp yemekler yendikten sonra gece düğün sonlandırılarak gelin ve damat, kalacakları çadıra geçmektedir. Burada gerdekten önce yüz görümlüğü olarak damat geline altın hediye etmektedir. Hediyeden sonra ise gelin duvağını açarak düğün sonlanmış olur.

Feymânî'nin anlattığı âşık hikâyesinde de göçebe Türkmenlerde görülen düğün âdetlerini saptayabilmekteyiz. Âşık Feymânî'nin anlattığı âşık hikâyesinde geçen düğün gelenekleri aşağıda verilmektedir:

"Gelin baba evinden alınıp yola çıkılırken gelinin gelişini tez haber vermek için seğmenler çok hızlı, âdeta yarış halinde, koşarak gelirmiş. Bazıları geline gelip parmağına nişanlanırken takılan yüksüğü gizliden alıp damada getirir, bahşiş alırlarmış. Buna yüksük kaçıran denirmiş. Damat da sağdıcıyla gelinin evinin içine gireceği kapının üst tarafına dinelir ve gelinin tam gelip de içeri gireceği bir sırada damattan mihr olarak kıymetli bir eşya alırmış. Gelinin yanında yenge denilen komşusu veya gelin tarafından beraber gelen kadın da bahşiş alırmış. Gelinin yüzündeki duvağı açıp kendini damada gösterirmiş." (Taşkaya, 2018, s. 19).

Yukarıda Âşık Feymânî'nin derleyip anlattığı *"Binboğalı Karacaoğlan"* hikâyesinden bir bölüm alınmıştır. Bu bölüm gelinin baba evinden alınıp oğlan evine kadar gelene kadarki süreci anlatmaktadır.

Evlenen çiftler için düğün yapılması insanlık tarihi kadar eskidir. Milletlere ve yörelere göre ayrıntılarda bazı farklılıklar olmakla birlikte hepsinin birleştiği ortak nokta düğünün eğlenceye yönelik olmasıdır (Gerek, 2012, s. 53). Gerek'in de dediği gibi Türkmenlerde de düğün adetleri eğlenceye dayalıdır ve Anadolu'daki düğün adetlerine benzer özellikler göstermektedir.

Sonuç

Çukurova bölgesi, yüzlerce yıl göçebe Türkmenlerin yaşam alanı olmuştur. Ekonomileri hayvancılığa dayalı Türkmenler, hayvanlarının ve kendilerinin sağlığı için havanın ısınmasıyla birlikte, ovalık alanlardan daha serin alanlara, yaylaklara çıkmışlardır. Türkmenlerin yaylalara çıkması geleneksel bir süreçtir. Oluşturdukları bu gelenek başta Karacaoğlan olmak üzere Çukurova'da yetişmiş birçok aşığı etkilemiştir. Bu sebepten dolayı Çukurova'da yetişmiş âşıkların manzum ve mensur eserlerinde yayla geleneklerinin unsurları görülmektedir.

Çukurova bölgesinde yetişmiş, günümüz yaşayan âşıklarından Âşık Feymânî de yaylacılık geleneğinden etkilenerek, âşık hikâyelerinde bu geleneği dekor olarak kullanmıştır. Toplumsal değerleri aktarmayı kendine vazife olarak gören Âşık Feymânî, anlattığı âşık hikâyelerinde bu görevi başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Yaylacılık kültürü, Âşık Feymânî'nin anlattığı yirmi âşık hikâyesinden yedi tanesinde tespit edilmiştir. Bu hikâyelerin adları *"Binboğalı Karacaoğlan"*, *"Âşık Molla Veli ile Döndü"*, *"Öksüz Yakup ile Turna'nın Hikâyesi"*, *"Sanem ile Taner'in Hikâyesi"*, *"Dadal Musa Hikâyesi"*, *"Âşık Mehmet ile Meryem'in Hikâyesi"* ve *"Dadaloğlu'nun Hikâyesi"* dir.

İncelediğimiz hikâyelerden genel itibariyle yaylaya çıkış zamanı, yaylaya göç süreci, yayladan iniş zamanı ve yaylacılık gelenekleri tespit edilmektedir.

Hikâyelerde yaylaya çıkış zamanı günümüzde olduğu gibi nisan ve mayıs aylarında başladığı tespit edilmiştir. Fakat bu durumun malın çokluğuna, tarımsal faaliyetlere ve okula giden çocukların eğitimlerine devam durumuna göre de değişebileceğini belirtmeliyiz. Yayladan iniş zamanı ise âşık hikâyelerinde eylül ayı olarak söylense de bazı aşiretlerin kar düşünceye kadar kaldığını söyleyebiliriz.

Bireylerin veya bireylerden oluşan toplulukların temel ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu vardır. Birey ve toplum ise temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir arayış içindedir. Göçebe Türkmen toplumların arayışları yataydan dikeye doğrudur. Yani ovadan dağlık alanlara doğru arayışlarını sürdürürler. Bu arayışa göç süreci de denmektedir. Göçebe Türkmenlerde bu süreç yerleşik köy hayatında olduğu gibi imece usulüyle yardımlaşarak, belli bir düzende gerçekleşmektedir. Bu sayede göç sürecinin göçebe Türkmenler arasındaki birliktelik bağını güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Genel olarak yaylaya göç Türkmenler için bir zorunluluk olmakla birlikte sosyal bir rahatlamadır.

Yaylaya göç günümüzde motorlu taşıtların vasıtasıyla bir gün içinde gerçekleşse de geleneksel göç sürecinde bu durum haftalar sürebilmektedir. Göçün bir sistematiği bulunmaktadır. Bu sistem dâhilinde göç baştan sona bir düzen içinde gerçekleşmektedir.

Yaylacılık faaliyetleri göçebe Türkmenlerin geleneklerini şekillendiren en büyük faktördür. Bizim yukarıda adı geçen hikâyelerden yola çıkarak tespit ettiğimiz gelenekler içinde "evlenme gelenekleri ve uygulamaları" yer almaktadır. Ele aldığımız hikâyeler içinde doğum ve ölümle ilgili âdetler yer almadığı için bu konulara değinilmeden doğrudan evlenme adetleri hakkında bilgi verilmektedir.

Göçebe Türkmenlerin düğün gelenekleri Anadolu'daki diğer toplumların düğün gelenekleriyle benzer özellikler göstermekle birlikte kendine has özellikler de barındırmaktadır. Hikâyelerden ulaştığımız sonuçlara göre göçerlerde kendi boy ve aşiretleri arasında kız alıp vermeler görülmektedir. Ayrıca aşiretler arası kavgayı bitirmek için de kız alıp vermeler olabilmektedir. Bu evlilikler bir nevi siyasi evlilik olarak da adlandırılabilir. Göçebe Türkmenlerde genel olarak görücü usulü evlilik görülse de âşık hikâyelerinde karşılıklı severek evlenme çeşidi görülmektedir. Bunun sebebini ise âşık hikâyelerinin genel özelliğine bağlamak yanlış olmayacaktır.

Çukurova coğrafyasında iklim değişikliği yaşanmadığı sürece, sıcaklıklardan dolayı göçebe Türkmenlerin yaylaya göçleri devam edecektir. Bu açıdan bakıldığında yüzlerce yıllık geçmişe dayalı bu gelenek, halk edebiyatı ürünlerinde kendini göstermeye devam etmesi tabî olarak normaldir. Bu çıkarımların bizi ulaştırdığı ortak nokta ise halk edebiyatı metinlerinden elde ettiğimiz bilgilerin, alan araştırmacılarının elde ettiği bilgilerle uyuşmasıdır.

KAYNAKÇA

Cin, F. (2004). Ceyhan Yörüklerinde halk kültürü araştırmaları. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Çetin, N. ve Yılmaz, Y. (2015). Ulla Johansen ve Mehmed Eröz'ün gözünden Yörüklerde yayla hayatı. H. Tuncel (Ed.), *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu* içinde (27-46), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

Çobanoğlu, Ö. (2016). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ.

Çopuroğlu, K. (1998). Yukarı Çukurova'da âşıklık geleneği ve âşık Eyyûbî. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Doğanay, H. (1997). *Türkiye beşeri coğrafyası*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Doğaner, A. (2013). Çukurova bölgesi konargöçerlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Doğaner, A. (2015). Çukurovalı âşıkların dilinde konargöçerlik. *Çukurova Araştırmaları Dergisi,* 1, 142-164.

Doğaner, A. (2016). Çukurova bölgesinde konargöçer yaşam biçiminin dünü ve bugünü. Y. Kurt (Ed.), *Tarihte Adana ve Çukurova C. 4* içinde (s. 471-488). Ankara: Akademisyen.

Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Gerek, H. G. (2012). Adana ili Pozantı ilçesi halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Gökşen, C. (2015). Osmaniye ve çevresinde yaylacılık. H. Tuncel (Ed). *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu* içinde (s. 215-236). Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

Harunoğulları, M. ve Polat, Y. (2018). Mersin-Arslanköy Yörüklerinin yaylacılık faaliyetleri ve sorunları. *Ege Coğrafya Dergisi,* 27, 71-86.

Kılınç, N. (2008). Binboğa dağlarında yaylacılık. *DOA*, 14, 33-60.

Köseler, S. (2008). Hatay ili Kırıkhan ilçesi halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Şenesen, R. (2011). Osmaniye/Düziçi'nde dünden bugüne yaylacılık ve Varsak Türkmenlerinin yayla göçü. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 267-286.

Taşkaya, O. (2018). *Çukurova'da anlatılan âşık hikâyeleri*. S. M. Taşkaya (Haz). Adana: Ekim Bir.

Taşkaya, S. M. ve Coşkun, İ. (2009). Âşık Feymânî'nin şiirlerinde eğitim ve eğitim unsurları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 259-278.

Turgut, O. (1995). Adana âşıklık geleneği ve yaşayan âşıklar (derleme-inceleme). Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Türkan, H. K. (2018). Kırıkhan Yörüklerinde doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri. *Turkish Studies, 13* (20), 779-806.

Yalman, A. R. (1977). *Cenupta Türkmen oymakları.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Yılmaz, H. (2005). Gelenek, gelenekçilik ve gelenekselcilik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 3, 39-53.

Yonca, Y. (2014). Kadirli'de yaylacılık faaliyetleri. Yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Elektronik Kaynakça

Çukurova Makale Bilgi Sistemi, (t.y.),, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_konar_gocer.pdf. adresinden erişildi.

Çukurova Üniversitesi Makale Bilgi Sistemi, (t.y.). http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/3.php#_ftn3. adresinden erişildi.

GİRESUN MÂNİ SÖYLEME/TÜRKÜ ATMA GELENEĞİNDE YAYLA KÜLTÜRÜ

GİRESUN HIGHLAND'S CULTURE OF SINGING MÂNI AND FOLK SONG

İlker AVCIOĞLU[*], *Fatma GONCA*[**]

Özet

Yaylalar, Giresun ili ve çevresinde yöre halkının hayvan otlatmak, ticaret yapmak, hoşça vakit geçirmek ve dinlenmek amacıyla umumiyetle yaz aylarında ziyaret ettikleri serin ve yüksek konaklama yerleridir. Giresun yöresinde geçmişten günümüze; yaylaya çıkmadan önce yapılan hazırlıklar, yayla yoluna çıkılınca yapılan toplumsal uygulamalar, yayla şenlikleri ve bunlara bağlı inanışlar ve ritüeller, yaylacılık geleneğinin kültürel bir olgu olarak oluşmasını sağlamıştır. Bu kültürel olgu, yöre insanı tarafından mâni söylemek, mâni atmak, türkü atmak, atma türkü vb. isimlerle adlandırılan, Giresun mâni söyleme geleneğinde kendine yer bulmuştur. Mâniler, toplumsal hafızanın önemli örneklerinden olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan anonim Türk halk şiirinin en eski ve en yaygın türüdür. Yöre halkı tarafından sevilerek söylenen yayla muhtevalı Giresun mânileri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle derlenerek kayıt altına alınmıştır. Bu çalışmada, sözlü ve yazılı kaynaklardan tespit edilen yayla muhtevalı 81 adet Giresun mânisine yer verilmiştir. Araştırmanın, Giresun yaylacılık kültürünün canlı tutulmasına ve Giresun anonim halk şiiri örneklerinin sonraki kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayacağı kanatindeyiz.

Anahtar sözcükler: Giresun, Yayla Kültürü, Giresun Mânileri, Halk Kültürü, Anonim Halk Şiiri.

Abstract

Highlands are the cold and high accomodation places that is used by the local people usually in summer times to graze animals, to trade, to have a nice time an to rest. From past to future in the Giresun region; preparations before going highlands, social practices after going to highlands, highland festivals and beliefs and rituals, all these things helped the highland's culture to be a cultural phenomenon. This cultural phenomenon is called "mâni söylemek, mâni atmak, türkü atmak, atma türkü etc." (all of them means singing a folk song/mâni) by the local people, so Giresun found it's own place in the tradition of singing mâni. Mânis are the oldest and most common type of the turkish folk songs that have being

[*]Öğr.Gör., Giresun Üniversitesi, Şebinkarahisar Sosyal Bilimler MYO, ilker.avcioglu@giresun.edu.tr.
[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gonca.ftm55@gmail.com

handed down from generation to generation and one of the examples of the public memory. Giresun mânis with highlands content are recorded with the semi-structured interview method. In this study 81 Giresun folk songs with the content of Giresun, which are found from the verbal and written sources, are included. We think that our study will help the anonymous folk poetry examplest to be handed down to next generations and will help keeping the highland's culture alive.

Keywords: Giresun, Highland's Culture, Giresun Mânis, Popular Culture, Anonymous Folk Poetry.

Giriş

Temeli konargöçer hayvancılığa dayanan yayla kültürü, Türk tarihinin bilinen en eski devirlerinden günümüze kadar ulaşan kültürel ve ekonomik olgular bütünüdür. Yayla kültürü, tarihsel süreç içerisinde değişim dönüşüm süreçleri geçirerek kendi bünyesinde kültürel kalıplar oluşturmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bünyesinde Türk kültürünün izlerini barındıran yaylacılık faaliyetleri, ülkemizin her bölgesinde son derece yaygındır. Coğrafi özelliklerinin elverişliliği göz önüne alındığında yaylacılık faaliyetleri ülkemizin Doğu Karadeniz bölümünde ayrı bir önem arz etmektedir. Yaylacılık için elverişli alanların yer aldığı Doğu Karadeniz sıra dağları içerisinde yer alan Giresun ilinde, geçmişten günümüze yaylacılık faaliyetleri kültürel unsurlarını koruyarak devam etmektedir.

Giresun, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünde yer alan, kültürel geçmişe sahip, tarihi bir şehirdir. Giresun, sahip olduğu özel konumu ile Doğu Karadeniz Bölümü ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında bir koridor özelliği taşır (Sever, 2015, s.11). Coğrafi konum özelliği ve köklü tarihi Giresun halk kültürü unsurlarının çeşitlenip zenginleşmesini sağlamıştır. Bu zenginliklerden biri de yaylacılık kültürüdür.

Giresun yöresinde geçmişten günümüze; yaylaya çıkmadan önce yapılan hazırlıklar, yayla yoluna çıkılınca yapılan toplumsal uygulamalar, yayla şenlikleri ve bunlara bağlı inanışlar, uygulamalar ve ritüeller yaylacılık geleneğinin kültürel bir olgu olarak oluşmasını sağlamıştır. Bu kültürel olgu, yöre insanın toplumsal hafızasında yüzyıllar boyu yaşayarak, yöre insanı tarafından mâni söylemek, mâni atmak, türkü atmak, atma türkü vb. isimlerle adlandırılan, Giresun mâni söyleme geleneğinde kendine yer bulmuştur. Mâniler, toplumsal hafızanın önemli örneklerinden olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan anonim Türk halk şiirinin en eski ve en yaygın türüdür.

Bu çalışmada; Giresun ili yaylacılık kültürünü yansıtan ve yöre halkı tarafından sevilerek söylenen yayla muhtevalı Giresun mânileri, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle derlenerek kayıt altına alınmıştır. Araştırmada, sözlü ve yazılı kaynaklardan tespit edilen yayla muhtevalı 81 adet Giresun mânisine yer verilmiştir.

Giresun Yayla Kültürü

Yaylalar, Giresun ili ve çevresinde yöre halkının hayvan otlatmak, ticaret yapmak, hoşça vakit geçirmek ve dinlenmek amacıyla umumiyetle yaz aylarında ziyaret ettikleri, yüksek rakımlı dağ düzlüklerinde yer alan konaklama yerleridir.

Son yıllarda Giresun sahil şeridinde bulunan ilçelerde ekonomik durumdaki zayıflama, iç bölgelerinde (Dereli, Şebinkarahisar, Alucra, Çamoluk) olduğu gibi, yöre halkının hayvancılığa yönelmesine neden olmuştur. Hayvancılıkla uğraşan aileler yılın belirli dönemlerini yaylalarda geçirmektedir. Giresun'da yayla yerleşmelerine göçler geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Yaylara göç mayıs aylarında itibaren başlar ve haziran ayı sonlarına kadar sürer. Gruplar halinde çıkılan yaylalara tespit edilen tarihten önce çıkış yapılmaz. Bunun nedeni yaylaya çıkan her ailenin yayladaki otlaklardan eşit olarak yararlanmasını sağlamaktır (Aydınözü, 2003, s.61).

Sahil bölgesinin dağlık bir yapıya sahip olması, sınırlı tarım alanlarının ise daha çok fındık ve çay tarımı için kullanılması, sahil kesiminde hayvancılıkla uğraşan ailelerin, yılın belirli dönemlerinde su ve ot bakımından zengin olan yayla yerleşme sahalarına göç etmelerine neden olmuştur. Benzer durumu Giresun'un iç kesimlerinde yer alan Alucra ve Şebinkarahisar ilçelerinde de görmek mümkündür. Karasal iklimin hâkim olduğu bu bölgelerde yaz yağışlarının yetersiz olmasına bağlı olarak hayvan otlak alanlarının yetersizliği özellikle büyükbaş hayvanların bakımını zorlaştırmaktadır. Bütün bu faktörler göz önüne alındığında özellikle hayvancılıkla uğraşan ailelerin Giresun ilinde yılın belirli dönemlerinde yayla sahalarını tercih etme nedeninin ekonomik faaliyetler olduğu yorumu yapılabilir.

Hayvancılıkla uğraşan her aile yaylaya çıkmadıkları kış aylarında (Kasım, Aralık, Ocak Şubat) olduğu gibi hayvanlarına ahırlarda bakabileceklerini düşünecek olursak, yayla yerleşim alanlarına göçün asıl nedeninin hayvan bakım maliyetlerini düşürmek olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü ahırlarda bakılan hayvanların ot ve yem gibi maliyetleri artacaktır. Yörede yayla göçlerine "otçu göçü" adı verilmesi ve bazı yayla şenliklerinin de (Espiye ilçesinde "Geleneksel Karaovacık Yaylası Otçu Göçü Şenliği", Dereli ilçesinde "Otçu Göçü Yayla Şenliği" vb.) otçu göçüyle anılması yayla geleneğinin temelinde hayvancılığın olduğunu göstermektedir.

Saha araştırmalarımızda, kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde, kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre Giresun ilinde bahar aylarında karların erimeye başlaması aynı zamanda yayla göçü için hazırlıkların başladığı dönemdir. Yayla göçü için yataklar, dastarlar sarılır; göç için hazırlıklar yapılır. Yayla yoluna çıkılmadan önce, yaylacılardan öncüler yaylalara gidip, yaylaların durumunu kontrol eder ve yaylacılara haber getirirler (KK2, KK4, KK20, KK24).

Yayla çıkış zamanı genel olarak her yıl mayıs ayı içerisinde yapılır. Ancak havaların soğuk ya da sıcak geçmesi yaylaya çıkış tarihlerinde değişikliklere sebep olmaktadır. Bu noktada, halk bilgisi adını verdiğimiz, kuşaktan kuşağa aktarılan tecrübelerle göç tarihi belirlenmeye çalışılır. Kaynak kişilerden (KK1, KK2, KK10, KK15, KK16, KK20) alınan bilgiler göre, yaylalarda açan "vargel çiçekleri" (çiğdem çiçeği) yaylaya çıkma zamanının geldiğini gösterir.

Anadolu'da güz çiğdemi, acı çiğdem vb. adlarla da anılan, çiğdem bitkisi otsu bir bitkidir. Anadolu'nun hemen hemen her yerinde görülen çiğdem bitkisinin ilkbahar ve sonbahar aylarında açan türleri bulunmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde ise "vargel" ve "vargit" çiçekleri olarak adlandırılan çiğdem çiçeği ilkbahar ve güz aylarında çiçek açarlar. Yörede ilkbaharda açan çiğdem çiçekleri, yöre halkının ifadesiyle "vargel çiçekleri", yaylacılara yaylalara gelme zamanının geldiğini işaret ederken; sonbaharda açan çiğdem çiçekleri, yöre halkının ifadesiyle "vargit çiçekleri", havaların yakında soğuyacağını ve yayladan gitme zamanının geldiğinin göstergesidir.

> *"Birçok bitki cinsi ve türünde olduğu gibi geofitler içerisinde değerlendirilen Türkiye'nin doğal çiğdem türleri de oldukça zengin bir konumdadır. İlkbahar ve sonbahar aylarında doğal olarak yetişen bu bitki baharın müjdecisi olarak doğada beyaz, sarı, mor, kırmızı, turuncu renklerde rengârenk çiçekler açar."* (Feyzioğlu, 2013, s.2).

Fotograf 1: *Çiğdem Çiçeği (*https://en.wikipedia.org/wiki/Colchicum_autumnale*)*

Ünlü[1]'ye göre; yaylaya çıkmadan önce hayvanlar yıkanır, kaşağılanır. Yaylaya gidilecek gün ineklere nazar değmemesi için ahır kapısının iki yanına ocaktan çıkarılmış köz konur. Besmele ile hayvanlar çözülür. İnekler ve öküzler isimleriyle çağrılarak ahırdan çıkarılır. Kıldan örülen yassı ipeklerle bağlanır, yiyecekler sepetlere ve camadanlara konulur. İnekler rengârenk püsküller, boncuklar ve çanlarla süslenir. "Başlık" adı verilen püsküller hayvanların başlarına takılarak yola çıkılır. Gün ağarırken evden çıkılır (Ünlü, (?), s.104-160).

Kuşluk vaktine doğru koyun ve keçi sürüsü obaya girer. Herkes sürünün obaya girmesini beklemektedir. Herkesin toplandığı anlaşılınca ihtiyar kadınlardan bir tanesi inekleri oba içesine sokar. Bu olaya "oba bozma" denir. Bu yaşlı kadına "yayla anası" adı verilir. Bu

[1] Ekrem ÜNLÜ; 1955 yılında Giresun'un Doğanken (Harşıt) ilçesinde doğmuştur. Doğankent ilçesinde ticaretle uğraşmaktadır. Tarih ve kültür araştırmalarını kitap haline getirip kendi imkanlarıyla yayımlamıştır. Bu çalışmada Ekrem ÜNLÜ'nün "Harşı Köyleri Kültür ve Gezi Rehberi" adlı kitap çalışmasından alıntılar yapılmıştır. Kitabın tarihi ve yayınevi bulunmadığından söz konusu hususlar kaynak kısmında (?) ile gösterilmiştir.

yayla döneminde ineklere ya da sürüye kurt saldırır veya o yıl yayla bereketsiz bir dönem geçirirse bu durumdan "yayla anası" sorumlu tutulur. Bu durumla "*Yayla anasının ayağı uğurlu gelmedi."* yorumu yapılır. Çobanların önlerinde sürüleri bellerinden tabancalarını çıkarıp havaya mermi atarlar ve obaya öyle girerler (Ünlü, (?), s.105). Ünlü'nün ifade ettiği "oba bozma" ve "yayla anası" ile ilgili tespitlere kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde de rastlanmıştır (KK2, KK10, KK15, KK20).

"Oba bozma" ritüelinin, "yayla anası" adı verilen yaşlı bir kadın tarafından yapılması dikkat çekicidir. Mitolojik metinlerde genellikle kadın ilk yaratıcı olarak kabul edilmiştir. Kadının doğurganlık özelliğinin bulunması en eski mitolojilerde kadını üretimin, artımın ve bereketin sembolü olarak görülmesine neden olmuştur. Mitolojik ana kompleksi[1] bağlamında yaylaya ilk girişte oba bozma ritüelinin "yayla anası" tarafından yapılması Türk mitolojisinin yaylacılık geleneğine bir yansıması olarak kabul edilebilir. Yaylalara giriş sırasında çobanların havaya ateş etmesi de yine Türk mitolojisinin izlerini yansıtmaktadır. Türk mitolojik sistemine göre; yıldırım ya da şimşek çakması esnasında Türkler Gök Tanrı'yı selamlamak için havaya ok fırlatırlar. Çobanların yaylaya giriş sırasında havaya ateş ederek yaylayı selamlamaları yaylaya duyulan saygının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Yaylada geçirilen süre boyunca toplumsal yardımlaşma son derece önemlidir. Yaylada işler yardımlaşma sistemine göre yapılır. Giresun ilinde geçmişten günümüze imece sistemi her türlü ekonomik faaliyette etkili olmaktadır. Hayvanlardan elde edilen süt, peynir, yoğurt, tereyağı, ayran, çökelek vb. hayvansal ürünlerin bir kısmı tüketilirken bir kısmı da kışa hazırlık için saklanır. Elde edilen hayvansal ürünlerin bir bölümü yaylalarda kurulan organik halk pazarlarında yaylaları ziyaret eden yerli ve yabancı turistlere satılır (KK3, KK5, KK8, KK11).

Havaların soğumaya başladığı ekim ayı ile yaylalardan dönüş için hazırlıklar başlar. Yaylaya çıkış zamanını gösteren çiğdem çiçekleri bu dönemde tekrar açmaya başlar. Bu dönemde açan çiçeklere halk arasında "vargit çiçekleri" adı verilir. Vargit çiçeklerinin açmasıyla yayladan dönüşler başlar (KK3, KK4, KK8, KK10, KK14, KK15).

Anonim Türk Halk Şiirinde Mâni

Türk halk şiirinin en yaygın türlerinden olan mâni; söylenmesi ve ezberlenmesi kolay olması dolayısıyla anonim halk şiirinin en kısa ve yaygın nazım şekillerindendir. Eski Türk şiirindeki koşuklara benzeyen mâniler, Türk halk şiirinin en hacimsiz ve en eski türlerindendir. Mâni türü, yüzyıllar boyunca Türk halkının duygu, düşünce ve hayallerini etkili bir şekilde aktarma işlevini üstlendiğinden Türklerin ayak bastığı bütün coğrafyalarda bu türe rastlamak mümkündür.

Mâni, genellikle 7 heceli ve aaba düzeninde uyaklı dört dizelik bir türdür. Mâniyi öbür şiir biçimlerinden ayıran başlıca özelliği uyak düzenidir. Tek dörtlük içinde anlam bütünlüğü gösterir. İlk iki dize mâninin asıl konusuna hazırlıktır. Son iki dizede anlatılmak istenen duygu ve düşünce ifade edilir. Bu nedenle mânilerde ilk iki dize ile son iki dize arasında tutarsızlık

[1] "Mitolojik ana kompleksi" ifadesi Prof. Dr. Fuzuli Bayat'a aittir. Detaylı bilgi için Prof. Dr. Fuzuli Bayat'ın "*Türk Mitolojik Sistemi 2"* eseri incelenebilir.

vardır. Bunun nedeni bu türün irticalen söylenmesidir. İlk dizeler bir bakıma mâniciye son iki dizeye yükleyeceği duyguyu, düşünceyi en özlü biçimiyle anlatacak sözleri ve uyakları arayıp düzenlemek için vakit kazandıran bir tekniktir (Boratav,1969, s.185-189).

Kaya'nın ilk iki mısra ile görüşü şu şekildedir: *"Mânilerin ilk iki mısrasında genellikle hazırlık sözlerine yer verilir. Eskiler bu sözlere mühmelât veya zevaid derlerdi. Bir başka deyişle bu mısralar; doldurma mısralar olarak isimlendirilir."* (Kaya, 1999, s.29).

Elçin ise; *"Mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Dinleyenin veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekemeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır."* tespitini yapmıştır (Elçin 2016, s.281).

Hacimsiz olmaları sebebi ile mâniler, halk bilgisi ürünlerinden fıkralara benzerler. Kolayca öğrenilebilen veya ezberlenebilen bir özelliğe sahiptirler. Mânilerin bu özelliği halk arasında yayılmasını kolaylaştırmakta ve bu suretle de ilk yaratıcılarından bağımsızlaşan mâniler, bütün toplumun edebî mahsulü yani "anonim" ürün hâlini almaktadır (Ekici, 2002, s.24).

Çelik, mânileri yapılarına göre mâniler ve söylendikleri yere ve amaca göre mâniler olmak üzere ana hatlarıyla ikiye grupta tasnif eder:

1. **Yapılarına Göre Mâniler:** Düz Mâniler, Kesik Mâniler, Ayaklı Mâniler, Artık ya da Yedekli Mâniler ve Müstezat Mâniler olmak üzere 5 ana başlık altında tasnif edilir.

2. **Söylendikleri Yere ve Amaca Göre Mâniler:** Niyet ve Fal Mânileri, Sevda Mânileri, İş Mânileri, Bekçi ve Davulcu Mânileri, Sokak Satıcılarının Söyledikleri Mâniler, Cinaslı Mânileri, Âşık Hikâyecilerinin Söyledikleri Mâniler, Mektup Mânileri, Düğün Mânileri, Saya Mânileri, Atışma Mânileri, Ağıt Mânileri, İnsan Adına Bağlı Mâniler, Şehir Adına Bağlı Mâniler, Karşılıklı Çift Mâniler, Katar Mâniler, Tekke ve Saz Şairlerinin Söylediği Mâniler olmak üzere 17 ana başlık altında tasnif edilir (Çelik, 2005, s.29-81).

Anadolu'da mâni söylemek için "mâni yakmak", "mâni düzmek", "mâni atmak" vb. deyimleri kullanılır. Mâni söyleyen kişilere "mânici", "mahnıcı", "mâni yakıcı", "mâni düzücü" vb. isimlerle anılır (Dizdaroğlu, 1969, s.67).

Türk kültüründe mâni söyleme geleneği içerisinde karşılıklı mâni söyleme geleneğinin özel bir yeri vardır. İki veya daha fazla mâni düzücüsünün karşılıklı söyledikleri bu mâniler muhteva bakımında değişiklik gösterebilir. Karşılıklı söylenen bu mânilere; *mânileşme, mâni atma, türkü atma, atışma, deyişme, atmaca, deyiş, atmaca, deyiş, düzmece mâni, deyiş mâni, atma, karşılıklı çatışma, söyleşme, taşlama ve âşık mânisi gibi adlar verilmektedir* (Artun, 2004:114).

Mâni türü *rubaî ve tuyuğ* ile karıştırılmaktadır. Çelik'e göre; mâniler hece ölçüsü ve irticalen vücuda getirilen şifahi bir tür olmasına karşın, *rubaî* ve *tuyuğ* aruz ölçüsü ile yazılır. Hem tuyuğ hem de rubaî'nin mâniye göre daha gelişmiş yazılı edebiyat ürünü oldukları dikkate alırsak, hâlen sözlü edebiyatın ürünü olan mâninin bu iki türden çok daha eski olduğu, yani bu türlerin mâniden sonra ortaya çıktıkları söylenebilir (Çelik, 2005, s.21).

Anadolu'da; "mâni", "mâna", "hoyrat", "bayatî", "türkü", "karşı-beri" (Boratav, 1997, s.285-286); "dörtleme", "deyişleme", "meni", "ficek", "pişrevî" (Kaya, 1999, s.10); "dörtlük" ve "deyiş" (Atlı, 2003, s.757) gibi isimler verilmektedir. Giresun yöresinde ise "mâni" adının yanı sıra "atma türkü" ve "türkü" adları da kullanılmaktadır.

Mâni türü, Anadolu dışındaki Türk topluluklarında; Azerbaycan'da "bayatî, mahnı"; Başkurtça'da "şiğir, törö"; Gagauzca'da "şın, çın"; Irak Türkleri'nde "hoyrat, horyat"; Kazakça'da "ölen türü, aytıpa, gayım öleng"; Kırgızca'da "tört sap, öleng, aytıpa, kayım"; Kumuk Türkleri'nde "sarım"; Özbekçe'de "törtlik, aşula, koşuk" Tatarca'da "şiğir töri, çıng, mâne"; Türkmence'de "rubayı" ve Uygurca'da "törtlik" kelimeleriyle karşılık bulmakta ve söylenmektedir (Yardımcı, 1999, s.29).

Anonim Türk halk şiirinin en temel türlerinden biri olan mâni, hemen her konuda söylenilebilir olması, hem kısa hem de söyleniş kolaylığına sahip olmasından dolayı oldukça yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Bu özelliklere bağlı olarak mâni söyleme geleneği, Türk dünyasında değişik isimlerle anılsa da kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Giresun Mâni Söyleme/Türkü Atma Geleneğinde Mâniler

Giresun yöresinde mânilere, mâni, atma türkü, türkü atma vb. adlar verilir. Anadolu'nun birçok yerinde genel olarak mâni söylemek ya da mâni yakmak terimleri kullanılırken Giresun yöresinde "türkü atmak" ya da "atma türkü" terimlerinin kullanılması dikkat çekicidir. Bu noktada Giresun yöresindeki atma türkü geleneğinin eski Türk şiiri türlerden olan "takmak" türünün devamı olarak değerlendirilebilir.

Eski Türk şiirinde "takmak" türü Arat'a göre, "*şaka, nükte, türkü yarışı, şaka türküsü; masal ve bulmaca"* anlamlarında kullanılır (Arat, 1991, s.XIV). Bu bağlamda eski Türk şiirinde takmak türü "birisine iğneleyici söz söyleme, takılma, laf atma, şaka yapma vb." amaçlarla kullanılan bir tür olduğu söylenebilir.

Boratav'a göre; "*Mâniyi öbür şiir türlerinden ayıran başlıca niteliği uyak düzenidir. Mânilerin dizeleri çoğu kez aaba düzeninde uyaklıdır. Dört dizelik her mâni bağımsız bir bütündür. Dörtlük bent bağımsız kalmakla beraber uyak düzenindeki kimi değişikliklerin yapıldığı olur. Özellikle Anadolu'nun Kuzey-doğu bölgesinde, Karadeniz kıyıları halk edebiyatında ve İstanbul'un 'Meydan Kahveleri' geleneğinde aaba yerine baca uyaklı mâniler görülür."* (Boratav, 1969, s.186).

Çelik'e göre; atma türküler adı verilen ve kafiye şeması baca şeklinde olan mâniler, bilinen klasik aaba şeklinde kafiyelinmiş mânilerden daha eskidir. Türlerin evrimiyle ilgili bu kuralı dikkate alarak bu iki mâni türünü değerlendirdiğimizde, Anadolu'da Doğu Karadeniz bölgesinde, (Artvin, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu) atma türküleri türkü türünün, bunları icra tarzını atışma geleneğinin ve bu türküleri meydana getiren kafiye örgüsü baca şeklinde olan ve yine en çok bu yörelerde kullanılan mânileri de mâni türünün en eski şekli olarak kabul edebilir (Çelik, 2005, s.24).

Arat'ın (Arat, 1991), Boratav'ın (Boratav, 1969) ve Çelik'in (Çelik, 2005) mâni türü hakkındaki görüşlerinden yola çıkarak; Giresun yöresinde "mâni" türüne genellikle "atma türkü" denilme sebebini, bu şiirlerin söylenme amaçlarıyla açıklamak yerinde olacaktır. Bu tür şiirler genellikle karşıdakine iğneleyici söz söyleme, laf atma, şaka yapma vb. amaçlarla söylenir. Uyak düzeni de klasik mânilerden farklı olarak abab şeklindedir. Bu bağlamda Giresun yöresinde genellikle mâni adı yerine "atma türkü" kullanılması bu tarz şiirlerin eski Türk şiirindeki "takmak" türünün devamı olduğunun bir göstergesidir. Eski Türk şiirindeki takmak türü tarzındaki şiirlerin yörede yaygın olması zamanla klasik mânileri de içerisine alarak aaba ve baca uyaklı tek dörtlükten oluşan bütün şiirlerin genel olarak "atma türkü" olarak adlandırılmasını sağlamış olabilir.

Giresun yayla mânileri veya atma türküleri Giresun yaylaları hakkında genel bilgilere ulaşmamızı sağlar. Bu mânilerde genel olarak yaylaların yolları, düzlükleri, iklimi, bitki örtüsü ve yayladaki yaşayış biçimi anlatılmaktadır. Ulaşılan mânilerde yaylalar hakkında; çimenleri eritecek derecede karın çok yağdığı (1 numaralı mâni), mavi ve yeşilin buluştuğu ovalar, kale oluşturacak kadar çok olan kızların bulunduğu (2 numaralı mâni), soğuk sularının bulunduğu (3 numaralı mâni), tepelerinde çakalların bulunduğu (4 numaralı mâni), yayla yollarında çınar çam ağaçlarının bulunduğu (5 ve 17 numaralı mâniler), yaylaya sırtta yayık götürüldüğü (6 numaralı mâni), çimenlerinin bol olduğu (8 numaralı mâni), kızların pınardan su doldurduğu, dere kenarlarında ısırgan toplandığı (9 numaralı mâni), çimeninde hayvanların yayıldığı (10 ve 15 numaralı mâniler), otunun bol ve suyunun kuvvetli olduğu (12 numaralı mâni), çiçeklerinin çok olduğu (13 numaralı mâni), yayla yollarındaki soğuk sular için oluk yaptırıldığı (14 numaralı mâni), yayla yollarında taflanların bulunduğu (18 numaralı mâni), yayla kapılarında asma kilitlerin bulunduğu (19 numaralı mâni), yaylada çakıldan su içildiği (20 numaralı mâni), genellikle yayla yollarında karın uzun süre kaldığı (22 numaralı mâni), yaylada soğuk esintilerin olduğu (7 ve 25 numaralı mâni) vb. yayla tasvirleri mevcuttur. Çalışmada; yazılı ve sözlü kaynaklardan 81 adet yayla muhtevalı Giresun mânisi tespit edilmiştir:

1.
Yaylanın çimenleri,
Kardan eridi kardan,
Allaha duam budur,
Ayırma beni yardan (KK8)

2.
Gördük mavi yeşili
Uzandık şu ovaya
Gördük kızlar kalesi
Bir de çıktık yaylaya (KK13)

3.
Yaylanın sularına
Oluk olayım oluk
Ordan geçen güzeller
İçsinler soğuk soğuk (KK14), (KK16)

4.
Çakal bağırı çakal
Yaylanın tepesinde
Benim sevdiğim çocuk
Sungurlu mahallesinde (KK11)

5.

Yayla yolları çınar
Kuşlar dona kanar
Ben sevdim eller aldı
Yüreğim ona yanar (KK11)

6.

Yayladan mı geliyon?
Sırtındaki yayuk mu?
Ben sağa ayakkabı verdim
Ayağundaki çaruk mu? (KK2)

7.

Yaylanın çimenleri
Serin esiyor serin
Napalım ah oğul
Var bende altı gelin (KK12)

8.

Yayla çimeni budur
Otur sevdiğim otur
Gönül kimi severse
Dünya güzeli odur (KK21)

9.

Kızlar suyu soldurur
Yaylanın pınarında
Topladım ısırganı
Derenin kenarında (KK21)

10.

Yaylanın çimenine
Koyun kuzu yayılır
Elim eline değdi
O da nişan sayılır (KK19)

11.

Yaylanın soğuk suyu da
Deldi bağrımı deldi
Üç günlük gelin iken de
Bana selamı geldi (Bilir, 2007, s.249)

12.

Yaylalar otlu olur
Suyu kuvvetli olur
Allah'ın hikmetinden
El kızı tatlı olur (Bilir, 2007, s.253)

13.

Hayda gidelim hayda
Çiçekli yaylalara
Oturalım yan yana
Bakalım aynalara (Ünlü, (?),s.201)

14.

Yaylanın yollarına
Oluk yaptırdım oluk
Gelen geçen güzeller
İçsinler soğuk soğuk (Ünlü, (?),s.201)

15.

Yaylanın çimeninde
İnek yayarım inek
İnek senin yüzünden
Yedim güzel bir dayak (KK4)

16.

Yaylalar otlu olur
Suyu guvvetli olur
Allah'ın hikmetinden
Güzeller dadlu olur. (Melikoğlu, 2018, s.226)

17.

Yayla yolu çam ağacı
Bi evde iki bacı
Böyüğü şöyle böyle
Güccüğü can ilacı (Melikoğlu, 2018, s.290)

18.

Yayla yolunda taflan
Ne gelirse Allah'tan
Benzinin sararması
Sevip de ayrılmaktan (Melikoğlu, 2018, s.290-291)

19.

Asma kilit olaydım
Yayla kapılarına
Gelmez oldun sevgilim
Pınar kıyılarına (KK4)

20.

Yaylanın çakılından
Su içtim yana yana
Yârimin ayrılığı
Ölümden beter bana (Melikoğlu, 2018, s.307)

21.

Yaylanın çayırında
İnek güderim inek
İnek senin yüzünden
Yedim yüzelli değnek (Melikoğlu, 2018, s.307)

22.

Tabancamın gümüşü
Elli dirhem var idi
Ben yayladan gelirken
Yayla yolu kar idi (KK1), (KK23)

23.

Yaylanın çimenine
Yayılıyu guzular
İki göz çeşme olmuş
Yârim beni arzular (Melikoğlu, 2018, s.307)

24.

Belledim tallaları
Tokalağa ezmeli
Senin ile sarı kız
Yaylaları gezmeli (KK10)

25.

Dağların seli olur,
Yaylanın yeli olur.
Gönlüm seni yitirse,
Sanırım deli olur. (KK10)

26.

İpi kelep ederim
Ben yorganı ne ederim
Yaylaya anam yollayın
Sonra yaylaya giderim (KK1), (KK3)

27.

Fındık kırdım iç ettim
Yaylalara göç ettim
Yarim senin yüzünden
Yaylalara göç ettim (KK2)

28.

Gidiyorum yaylaya
İki at bir katırla
Sana fındık yolladım
Ye de beni hatırla (KK6)

29.

Selçucak yayla mı?
İlkindi mi öğle mi?
Sevdalıktan ölüyom
Âdetiniz böyle mi? (KK7)

30.

Yaylanın çimenini
Hep toplamış geyikler
Sevdalunun işine
Ne garuşur böyükler (KK3), (KK15)

31.

Fındık kırdım iç ettim
Yaylalara göç ettim
Yarim senin yüzünden
Ben bu canı hiç ettim (KK4)

32.

Garga kondu tarlaya
Ben haylaya haylaya
Senle gidelim bize
Uşak gitsin yaylaya (KK23)

33.

Yaylanın yollarında
Bilezik kollarında
Daha mı duruyorsun?
Babanın çöllerinde (KK9), (KK10)

34.

Yaylanın çayırında
Atımı atlatırım
Yârime göz koyanın
Gözünü patlatırım (KK10)

35.

Çıktım yayla düzüne
Bastım suyun gözüne
İşim gücüm olmazsa
Baksam yârin gözüne(KK15)

36.

Yaylalardan gelenler
Yaylalarda kar var mı?
Yaylanın yollarında
Yârimi gören var mı? (KK11)

37.

Bizim yayla yolları
Duruyu gümüş gibi
Kimselere olmadı
Bana olan iş gibi (KK17)

38.

Kapısına suyundan
İçeyim kana kana
Yaz ayları gelende
Çıkalum yaylalara (KK5), (KK17)

39.

Yaylanın çimenine
Gel Emine Emine
Sana hasta dediler
Geçmiş olsun Emine (KK18)

40.

Yaylanın yollarında
Düştüm kaldırın beni
Tutmuyor elim kolum
Yavaş indirin beni (KK21)

41.

Yaylanın yoluna bak
Çiçeğin moruna bak
Küçüceksin ah yavrum
Her işin sonuna bak (KK4), (KK16)

42.

Yaylanın çimenini
Elimde kuruturum
Gız ben senin sözün
Ölürsem unuturum (KK20)

43.

Yayla çimeni kardan
Gel yukardan yukardan
Baba ver bedelimi
Ayırma beni yardan (KK22)

44.

Çayır çimen geze geze
Vardım bizim Kümbet'e
Gördüm orda yârimi
Bayıldım Kümbet'e (KK23)

45.

Ben yayladan gelirken
Taşa vurdum dizimi
O yârimin kapısından
Tanıdım izini (KK24)

46.

Çıktım Kümbet düzüne
Bastım suyun gözüne
İşim gücüm olmasa
Baksam yârin gözüne (KK3), (KK21)

47.

Yaylanın topuğunu
Elimde kuruturum
Sevdiğimin dediğini
Ölürsem unuturum (KK24)

48.

Bektaşın taşı mısın?
Kızın gardaşı mısın?
Seni alır gaçarım
Bu işin başı mısın? (KK22)

49.

Ben sana geleceğim
Yaylaların yaylası
Oynanır Espiye'de
Köroğlu sallaması (KK17), (KK19)

50.

Kulakkaya içinde
Tenekeci dükkânı
Nazlı yârin koynunda
Ellerimin vatanı (KK9), (KK22)

51.

Yaylanın düzlerinde
Yaracağım kütüğü
Ey gidi arkadaşım
Göstersene yüzlüğü (Bilir, 2007, s.252)

52.

Oy yaylalar yaylalar
Çimen bağladınız mı?
Ben askere gidince
Kızlar ağladınız mı? (Ünlü, (?),s.123)

53.

Haydin gidelim dağa
Dağlar olsun evimiz
Gürgen yapracıkları
Olsun kiremidimiz (Bilir, 2007, s.255)

54.

Yaylanın yolundayım
Gürgenin dalındayım
Anam beni sorarsa
Kızların kolundayım (Ünlü, (?) s.124)

55.

Yaylaya gideceğim
Karın erimesine
Dolanırım adamın
Tombulca memesine (Ünlü, (?),s.123)

56.

Oy yaylalar yaylalar
Otunu yesin mallar
Yavrum senin peşinde
Nedir çektiğim hallar (Ünlü, (?),s.123)

57.

Kıratımı nalladım
Nalımı kalayladım
Yaylaya gidenlerden
Yâre selam yolladım (Ünlü, (?),s.201)

58.

Yaylaya gideceğim
Yolları gona gona
O boncuhlu golları
Dola boynuma dola (Melikoğlu, 2018, s.227)

59.

Bu sene yaylaları
Bile gezelim bile
Sevdim de alamadım
Nafile düştüm dile (Ünlü, (?), s.201)

60.

Yaylanın çimenini de
Basarda gurudurum
Yavrum senin sözleriğinde
Ölürsem unudurum (Melikoğlu, 2018,s.206)

61.

Yaylanın çimeninde
Perilerin badı var
Yarim senin goynunda
Dünyaların dadı var (Melikoğlu, 2018, s.228)

62.

Yayla yolu bu mudur
Desdi dolu su mudur
Andır galsın suyu da
Gızın golu gurudu. (Melikoğlu, 2018, s.226-227)

63.

Yaylanın yolundayım
Fındığın dalındayım
Ölenecek yanında
Gız ben senin golundayım. (Melikoğlu, 2018, s.228)

64.

Belledim tallaları
Tokalağa ezmelü
Seğen ile sarığız
Yaylaları gezmelü (Melikoğlu, 2018, s.248)

65.

Fındığımı iç ettim
Yaylalara göç ettim
Ben o yârin yolunda
Bu canımı hiç ettim (Melikoğlu, 2018, s.269)

66.

Yaylaların yoğurdu
Seni kimler doğurdu
Seni doğuran ana
Balıla mı yoğurdu (Melikoğlu, 2018, s.291)

67.

Gideceğim yaylaya
Ben kurula kurula
Baban seni vermezse
Alacağım zorula (KK15)

68.

Yaylanın yoluna bak
Çiçeğin moruna bak
Belki seni alurum
Her işin sonuna bak (Melikoğlu, 2018, s.291)

69.

Ben yaylaya giderken
Gırıldı gufacığım
Eller beni istiyi
Ana ben ufacığım (Melikoğlu, 2018, s. 298)

70.

Yaylanın çayırında
Atım yok ki yayılsa
Gel beri gonuşalım
Gocan yok ki darılsa (Melikoğlu, 2018, s.307)

71.

Giderim elleşme
Gara gız mehlesine
Gara gız gelin olmuş
Giderim yaylasına (Melikoğlu, 2018, s. 301)

72.

Yayladan mı gelişin
Goyunuya maşallah
Bizim evde gelin yok
Sen olursun inşallah (Melikoğlu, 2018, s. 306)

73.

Yayliye gideceğim
Yollara gona gona
Alacağım gız seni
Başına vura vura (KK15)

74.

Yeni geldim yayladan
Fındık toplarım daldan
Ben yârimi tanırım
Alaca peştamaldan (Melikoğlu, 2018,s.519)

75.

Zabah güneşi atında
Gırmızı erüklere
Getti yarim yayliyede
Gelmiyo çeniklere (Melikoğlu, 2018, s.231)

76.

Yaylanın çimenine
Gül açtı mine mine.
Cıgaramın içine
Sığar mısın Emine? (KK10)

77.

Gidelim haydi gelin
Çiçekli yaylalara
İkimiz de sevdalı
Bakalım aynalara (KK3)

78.

Aşma kırandan, aşma
Ben seni tanıyorum
Yayla çiçeklerini
Eminem sanıyorum (KK4)

79.

Yaylanın düzünde
Kuzuların badı yok
Gitme yarsız yaylaya
Yarsız yayla tadı yo (Pamirli, 1941, s.27-28)

80.

Yaylanın yollarında
Sıra sıra ağaçlar
Ben bilirim yengemi
Kızı bana bağışlar (Pamirli, 1941, s. 27-28)

81.

Kiraz dalda bir çiçek
Benim yârim küçücek
Yârim gitti yaylaya
Büyüyüp de gelecek (Öneş, 1945, s.13)

Yukarıda belirtilen mâniler incelendiğinde birçoğunda asıl konunun yayla olmadığı görülmektedir. Mânilerin hemen hemen tümü katar mâni özelliği gösteren mânilerdir. "*Katar mâniler, bir konu üzerine söylenen genellikle konu ile ilgili bir sözcük ya da söz öbeğinin tekrarlandığı mânilerdir*."(Çelik, 2005, s.77). Mâni yakıcı ve yöresel ifadeyle "türkü atan" asıl konusuna giriş yapmak veya kafiyeyi uydurmak için "yayla" sözcüğünü kullanmıştır. Bu yaylacılık geleneğinin yöre halkının toplumsal hafızasında yer edindiğinin bir göstergesidir. Yayla sözcüğüyle oluşturulan katar mânilerde, "yayla" kelimesi mânideki kafiye uyumu ve hece ölçüsü için kullanılmıştır. Bu mâniler genel olarak sevda mânileridir. Yayla kelimesi bazen aşığın sevgili uğruna göç ettiği bir yerleşke olurken bazen de sevgili için gidilen uzun yol olarak tasvir edilmektedir. Yayla kelimesinin mânilerde çoğunlukla "yol, çimen, kar, düz, ot vb." sözcüklerle birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç

Geçmişten günümüze Giresun yöresinde; yaylacılık geleneği kültürel bir olgu olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Giresun yaylacılık geleneğinin izleri Giresun mâni söyleme geleneğinde kendisine yer bulmuştur. Anonim Türk halk şiirinde mâni türü, Türk şiirinin en eski ve en yaygın türlerinden biridir. Bu çalışmada, saha araştırmalarında 24 kaynak kişi ile yapılan sözlü mülakatlar ve yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz toplam 81 adet yayla muhtevalı Giresun mânisi tespit edilmiştir.

Mâniler; halkın duygu, düşünce ve hayallerini ifade ederek, söylendikleri bölgelerin maddi ve manevi kültür unsurlarını hakkında bilgiler içerirler. Giresun yayla mânileri, Giresun yaylaları hakkında genel bilgilere ulaşmamızı sağlar. Mânilerde yaylaların yolları, düzlükleri, iklimi, bitki örtüsü vb. yayla tasvirleri yer almaktadır. Araştırmamızda dikkat çeken nokta tespit edilen mânilerin tamamına yakınının "yayla" sözcüğüyle oluşturulmuş katar mâni niteliğinde oluşudur. Katar mâniler, bir sözcük ya da söz öbeğinin sık sık tekrarlandığı mâni türüdür. Bu mânilerde asıl konu yayla değildir. Mâni yakıcı, yöresel ifadeyle "türkü atan" ya da "atma türkü" söyleyen asıl konusuna giriş yapmak veya kafiyeyi uydurmak için "yayla" sözcüğünü sık sık tekrar etmiştir. Bunun sebebi mâni türünün irticalen söylenmesidir. Mâni söyleyen zaman kazanmak ve kafiyeyi uydurmak için umumiyetle birinci ve ikinci mısrada yayla sözcüğünü kullanmış son iki mısrada ise asıl vurgulamak isteğini konuyu dile getirmiştir. "Yayla" sözcüğüyle ile birlikte "çimen, yol, su, çiçek vb." sözcükler söz öbeği oluşturarak mâniler söylenmiştir. Örneğin *yaylanın çimeni* 1, 7, 8, 10, 15, 23, 30, 39, 42, 43, 60, 61 ve 76 numaralı mânilerde kullanılarak katar mâniler oluşturulmuştur.

Mâni söyleyenler tarafından kafiye uydurma veya zaman kazanma stratejisi olarak yaylalarla ilgili giriş yapılması ve Giresun mâni söyleme geleneğinde yayla konulu mânilerin fazla olması yaylacılık geleneğinin yöre halkının toplumsal hafızasında yer edindiğinin en belirgin göstergesidir. Araştırmanın, Giresun yaylacılık kültürüne ve Giresun anonim halk şiirine katkı sağlayacağı kanatindeyiz.

KAYNAKÇA

ARAT, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.

ARTUN, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş.* İstanbul: Karahan Kitabevi.

ATLI, S. (2003). "*Taşköprü (Kastamonu)'De Mâni Söyleme Geleneği".* Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1, 755-774.

AYDINÖZÜ, D. S. F. (2003*) "Doğu Karadeniz Bölümü Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Giresun Kümbet Yaylası".* Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 23, 3, 55-69.

BİLİR, A. (2007). *Geçmişten Günümüze Görele.* İstanbul: Kitabevi

BORATAV, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BORATAV, P. N. (1997). *İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÇELİK, A. (2005). *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

DİZDAROĞLU, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKİCİ, M. (2002). *"Ödemiş Yöresi Mânileri Üzerine Bir Değerlendirme"*. Motif Dergisi, 31, 24-27.

ELÇİN, Ş. (2016). *Halk Edebiyatına Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları,

FEVZİOĞLU, E. (2013). *Çiğdem (Crocus Kotschyanus Subsp. Kotschyanus) Türü Üzerinde Bazı Morfolojik ve Agronomik Araştırmalar*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay.

KAYA, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri***.** Ankara: Akçağ Yayınları.

MELİKOĞLU, A. (2018). *Giresun İli Halkbilim Monografisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Trabzon.

ÖNEŞ, A. A. (1945). *"Mânilerimizde Kiraz".* Aksu Dergisi, 36, 13.

PAMİRLİ, O. T. (1941). *"Tirebolu'da Gelin Güveyi Mânileri"*. Aksu Dergisi, 27-28, 31-32.

SEVER, R. (2015). *"Coğrafi Konum" (Ed. Ünsal BEKDEMİR ve Mehmet FATSA), "Geçmişten Günümüze Giresun",* Giresun İl Özel İdaresi, Mavi Ofset, 11-12.

ÜNLÜ, E. (?). *"Harşıt Köyleri Kültür ve Gezi Rehberi"* Doğankent/Giresun.

YARDIMCI, M. (1999). *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri / Âşık Şiiri / Tekke Şiiri.* Ankara: Ürün Yayınları.

Çiğdem Çiçeği https://en.wikipedia.org/wiki/Colchicum_autumnale (E.T. 07.07.2019)

Kaynak Kişiler

KK1: Mahide Sultan ÜLPER, 84 yaşında, Emekli Sanatçı, Ülper Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 18.05.2016

KK2: Nazmiye GÖK, 80 yaşında, Ev Hanımı, Duroğlu Beldesi-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2018

KK3: Hüriye Şen, 1961, Ev Hanımı, İlkokul, Kayagüney, Güce/Giresun. Görüşme Tarihi: 02.04.2019

KK4: Mustafa Şen, 1934, Çifçi, İlkokul, Kayagüney, Güce/Giresun, 02.04.2019

KK5: Naciye KILIÇ, 1937, Emekli, Orhaniye Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi:20.05.2018

KK6: Sabriye ERDOĞAN, 1959, Emekli, Merkez/ Giresun. Görüşme Tarihi:14.05.2018

KK7: Turgay TOKAÇ, 1969, Çiftçi, Kekiktepe Köyü-Eynesil/Giresun. Görüşme Tarihi: 28.04.2018

KK8: Mehmet KESKİN, 87 yaşında, Çiftçi, Kekiktepe Köyü-Eynesil/Giresun. Görüşme Tarihi: 28.04.2018

KK9: Mustafa KARATEPE, 68 yaşında, Çiftçi, Konak Köyü-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.05.2018

KK10: Arif GÖK, 1986, Serbest Meslek, Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 21.03.2019

KK11: Hasan CİNCİ, 1950, Serbest Meslek, İlkokul, Arslancık Köyü-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.05.2018

KK12 Nezaket DEMİREL, 1944, Çiftçi, Arslancık Köyü, Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.05.2018

KK.13 Osman TOPAL, 1975, Pazarcı, İlkokul, Menteşe Köyü-Görele/Giresun. Görüşme Tarihi: 02.03.2017

KK.14 Hakkı ÇALIŞKAN, 1963, Kaynakçı, Ortaokul, Merkez-Eynesil/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2019

KK15 Beytullah ŞEN, 1979, İşçi, Kayagüney, Güce/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.05.2019

KK16: Çakır EKEN, 59 yaşında, Ev Hanımı, Yavuz Kemal Beldesi-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi: 14.12.2017

KK17: Hacer EKER, 1979, Ev Hanımı, Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi: 10.12.2017

KK18: Hasan Tahsin CÖMERT, 1956, Emekli Öğretmen, Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 07.05.2016

KK19: Sahure TEKE, 1946, Serbest Meslek, Boztekke Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.07.2016

KK20: Hamdiye KILIÇ, 91 yaşında, Ev Hanımı, İnişdibi/Giresun. Görüşme Tarihi: 06.01.2016

KK21: Yılmaz Mesut GENCER, 73 yaşında, Altınova Köyü-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 18.04.2017

KK22: Abdullah KABASAKAL, 62 yaşında, Emekli, Burhaniye Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 22.05.2017

KK23: Emine ÖZTÜRK, 1931, Ev hanımı, Okur Yazar Değil, Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun. Görüşme Tarihi: 30.04.2019

KK24: Arzu KILIÇ, 1981, İşçi, Lise, Orhaniye Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 21.07.2019

GLAMPING TURİZMİN DOĞU KARADENİZ YAYLALARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ

APPLICABILITY OF GLAMPING TOURISM IN EAST BLACK SEA PLATEAUTS

Gülay ÇAKMAK[*]*, İsmail KIZILIRMAK*[2**]

Özet

Değişen yaşam şartları, kalabalık şehirler, yorucu iş hayatı, stres ve hava kirliliği insanların doğaya yönelmelerine neden olmuştur. Dinlenmek için doğayla baş başa kalmak isteyen insanlar, tatil tercihlerinde beş yıldızlı otellerde konaklamak yerine doğa içinde beş yıldızlı otel hizmeti veren işletmeleri tercih etmektedir. Özellikle kamp turizmini katılan kişiler için kamp yapma ve lüksü bir araya getiren Glamping turizm ortaya çıkmış ve kamp malzemelerini taşımadan daha kolay tatil yapmalarını sağlamıştır. Lüks kampçılıkta denilen Glamping turizminin, turizm gelirlerine katkısı diğer turizm türlerine göre daha yüksektir. 2020 yılında turizm trendi olması beklenen Glamping turizmi son yıllarda dünyada sayıları hızla artan farklı konseptteki işletmelerle gelişme göstermektedir. Günümüzde 5 kıtada, 9 bölgede 1000'e yakın Glamping işletme hizmet vermektedir. Türkiye'de Glamping turizminin gelişmesi çok hızlı gerçekleşmemiştir. Glamping hizmet veren 31 işletme bulunmaktadır.

Glamping turizmin özellikleri itibariyle Doğu Karadeniz Bölgesi için uygun bir turizm türü olmasına rağmen Doğu Karadeniz Bölgesinde Glamping işletmesi bulunmamaktadır. Yayla turizmine hizmet veren yaylalarda da uygulanabilirse bölgeye ve yerel halka katkı sağlayabilir. Bu çalışmada, Glamping turizmi incelenerek ilgili alan yazının sistematik analizi yapılmıştır. Glamper'ların ve Glamping turizmin özellikleri belirlenmiş, Glamping turizminin Doğu Karadeniz Yaylalarında uygulanabilirliği araştırılmıştır. Glamping turizmin bu bölgede geliştirilmesi ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Doğu Karadeniz Bölgesi, Glamping, Glamping Turizmi, Yayla Turizmi.

[*] Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi, gulaycakmak08@hotmail.com.
[**] Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, ikizilirmak@yahoo.com

Abstract

Changing living conditions, crowded cities, strenuous work life, stress and air pollution have caused people to turn to nature. People who want to stay alone with nature to relax, prefer to stay in five-star hotels instead of five-star hotels in the nature of Glamping businesses that prefer the service. Glamping tourism, which combines camping and luxury, especially for those participating in camping tourism, has emerged and made it easier for them to take vacation without carrying the camping equipment. The contribution of Glamping tourism, which is called luxury camping, to tourism revenues is higher than other tourism types. Glamping tourism, which is expected to be a tourism trend in 2020, has been developing with different concept enterprises which are rapidly increasing in the world in recent years. Today, there are nearly 1000 Glamping businesses in 9 regions on 5 continents. lamping development of tourism in Turkey happen very fast. There are 31 businesses serving glamping.

Although Glamping is a suitable type of tourism for the Eastern Black Sea Region due to its characteristics, there is no Glamping business in the Eastern Black Sea Region. It can contribute to the region and local people if it can be applied to the plateaus that serve plateau tourism. In this study, Glamping tourism was examined and systematic analysis of the related literature was conducted. The characteristics of Glampers and Glamping tourism were determined and the applicability of Glamping tourism in the Eastern Black Sea Highlands was investigated. Suggestions have been made for the development of glamping tourism in this region.

Keywords : Eastern Black Sea Region, Glamping, Glamping Tourism, Plateau Tourism.

Giriş

Glamorous (büyüleyici) ve camping (kamp yapma) kelimelerinin birleşmesinden oluşan bir kavram olan Glamping, tatillerini doğa içerisinde beş yıldızlı otel konforunda geçirmek isteyen kişilerin tercih ettiği alternatif bir turizm çeşididir. Bu turizm türünün talep kitlesini, gelir düzeyi yüksek ve çevreye duyarlı kişiler oluşturmaktadır. Glamping işletmeler, dünya genelinde 25 farklı konseptle hizmet vermektedir. Bu işletmeler, farklı alternatif turizm türlerinin yapıldıkları yerlerde bulunan çevre dostu işletmelerdir.

Geleceğin turizm trendleri araştırılırken rastlanan Glamping ’in, 2020’li yılların turizm trendi olması beklenmektedir. Avrupa ve Amerika’dan tüm dünyaya yayılan Glamping, günümüzde 5 kıtada, 9 bölgede 1000’e yakın işletme ile hizmet vermektedir. Türkiye’de Glamping ‘in gelişmesi çok hızlı gerçekleşmemiştir ve halen Glamping hizmeti veren 31 işletme bulunmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde Glamping işletme bulunmamaktadır. Dünyadaki Glamping işletmelerin rezervasyonları, 4 online tur operatörünün web sitesi tarafından yapılmaktadır (https://goglamping.net,https://www. goglamping.net /uk, https://www.glamping.com, www.glampinghub.com, 2019). Bu web sitelerinde Avrupa’dan 491 işletme, dünyadan ise 721 işletme bulunmaktadır. 2 web sitesinde Türkiye’den 25 işletme bulunmakta, diğer iki web sitesinde ise Türkiye’den işletme bulunmamaktadır.

Dünya genelinde hızla yayılan Glamping, katılımcıların alım gücü düşünüldüğünde ülkelerin turizm gelirlerine büyük bir girdi sağlayacaktır. Glamping turizmi özellikleri açısından Doğu Karadeniz Bölgesi için uygun bir turizm türü olmasına rağmen bölgede glamping işletmesi bulunmamaktadır. Bu turizm türü, yayla turizmine yönelik uygulanabilirse bölgeye ve yerel halka katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesi yaylalarında bulunan konaklama işletmeleri araştırılarak bu işletmelerin Glamping turizme uygun olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, Glamping turizmi incelenerek, ilgili alan yazının sistematik analizi yapılmıştır. Çalışmada Glamper'ların ve Glamping turizmin özellikleri belirlenmiş, Glamping turizminin Doğu Karadeniz Yaylalarında uygulanabilirliği araştırılmıştır. Glamping Turizmin bu bölgede geliştirilmesi ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın evrenini, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin Yaylaları ve bu yaylalarda bulunan işletmeler oluşturmaktadır.

Glamping turizmi ile ilgili alan yazınına bakıldığında, Doğu Karadeniz Bölgesi ile ilgili çalışma yapılmadığı görünmektedir. Türkiye'de önemi yeni yeni anlaşılmakta olan Glamping turizm ile ilgili yapılan araştırmalar, Glamping bir işletmenin örnek olarak gösterildiği, Glamping turizmin özellikleri ve öneminin anlatıldığı çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki yaylalarda Glamping turizminin uygulanabilirliğinin araştırılması anlamında bir ilk olacaktır.

Çalışma kapsamından ilk olarak alan yazında Glamping turizm ile ilgili bilgiler toplanmış, Glamper'ların ve Glamping turizmin özellikleri belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde ise, öncelikle Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerinde bulunan turistik öneme sahip yaylalar belirlenmiştir. Bu yaylalardaki konaklama işletmeler ile ilgili web sitelerinden konaklama işletmelerinin özellikleri araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında, konaklama işletmelerinin Glamping turizmine uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Doğal yaşam ve lüks kavramlarını bir arada sunan Glamping; Glamorous (büyüleyici) ve Camping (kamp yapma) kelimelerinin birleşmesinden oluşan bir kavramdır (Ergüven, Yılmaz & Kutlu, 2015). Lüks kampçılık da denilen Glamping, katılımcıların bulundukları yerden uzaklaşarak doğa ile iç içe olmak amacıyla gittikleri destinasyonda, lüks konaklama hizmetinin yanı sıra kaliteli yiyecek içecek hizmetlerini de aldıkları, macera ve yenilenme gibi rekreasyonel turizm faaliyetlerine katıldıkları alternatif bir turizm çeşidi olarak tanımlanabilir (Birdir, Unur & Dalgıç, 2015; Urdal & Uğurlu, 2016).

Doğa içerisinde lüks bir tatil sunan Glamping turizmi, ziyaretçilerine farklı konseptlerde konaklama imkanı sunmaktadır. Konaklamalar, içleri lüks eşyalarla donatılmış farklı türlerdeki çadırlar (çan, kubbe, Kızılderili, safari, otağı çadırları), ahşap kulübeler, ağaç evler, vagonlar, kabinler (Freme ve Pod kabinler), kapsüller, villalar, iglolar, mağaralar, ahırlar, karavanlar ve yüzen evlerde gerçekleşmektedir (Göktaş, Çetin & Kızılırmak, 2017). En çok tercih edilen çadırlar (Yurt çadırları, safari ve çan çadırları), kabinler, ahşap kulübeler, vagonlar, ağaç evler ve kapsüllerdir (https://goglamping.net,2019).

Glamping turizmde kullanılan konaklama birimleri ve özellikleri aşağıdaki gibi açıklanabilir (www.glampinghub.com):

1-Çadır ve Otağlar

- *Çadırlar:* Alüminyum veya fiberglas direkler ile çerçevelenmiş genellikle hafif, hava geçirmez ve dayanıklı kumaştan yapılan seyyar yapılardır.
- *Çan Çadırlar:* Tek bir merkezi destek direği olan koni şeklindeki çadırlardır.
- *Safari Çadırları:* Sert zemin üzerine alüminyum veya fiberglas direkler ile desteklenmiş, hava geçirmez ve dayanıklı kumaş ile çevrilmiş geniş, dikdörtgen yapılardır.
- *Kızılderili Çadırları:* Üçgen şeklinde birbirine bağlı ahşap direkler ile oluşturulmuş, dayanıklı kumaş veya hayvan derileri kaplanmış, küçük bir kapıya sahip yapılardır.
- *Kubbe Çadırlar:* Kubbe şeklinde, yüksek direnç gösteren PVC Polyester kumaş, ahşap, demir ve çelik vb. malzemelerden imal edilmiş yapılardır.
- *Otağlar:* Silindirik tabana sahip, ahşapla ve kalın kumaşla çevrili geniş çadırlardır.
- *Çadır Kabinler:* İskeleti ahşaptan üzeri ve çevresi gerdirilmiş kumaştan inşa edilen yapılardır.

2-Kulübeler

- *Ahşap Kulübeler:* Tamamen ahşaptan yapılmış, içi doğal malzemeler ve şömine ile donatılmış, tuvalet-banyosu olan elektrik (güneş enerjisi) ve su tesisatı yapılmış yapılardır.
- *Çatı Kulübeler:* Bir platform üzerine tamamen üçgen çatı şeklinde yapılmış ahşap yapılardır.
- *Yüksek Kulübeler:* Kazıklar yardımıyla ağaçların üzerine monte edilmiş genişçe yüksek ahşap kulübelerdir.
- *Barakalar:* Ahşap, yapraklar, kamış, kumaş vb. doğal malzemelerden yapılmış genellikle yaz aylarında kullanılan ilkel kulübelerdir.
- *Eko-Kapsül Barakalar:* Çoğunlukla ahşaptan imal edilen çevreye duyarlı küçük evlerdir. Her türlü hava koşuluna karşı koruma sağlar.
- *Ağaç Evler:* Bir ağacın dallarında kurulmuş tipik ahşap yapılardır.
- *Kır Evleri:* Ahşap malzeme ve taşlardan yapılmış küçük kulübelerdir.

- *Kütük Evler:* Bir platform üzerine kurulmuş duvarları kütüklerden yapılmış geniş evlerdir.
- *Bungalovlar:* Genel olarak tahtadan yapılmış, deniz kıyısında ya da kırda kurulmuş tek katlı, küçük evlerdir.

3-Diğer Yapılar

- *Karavanlar:* Bir aracın arka bölümünün veya aracın arkasına bağlanan kabinlerin konaklamaya uygun hale getirilmesiyle elde edilen tekerlekli seyyar evlerdir.
- *Eskimo Evleri:* Genellikle katı kar bloklarından inşa edilmiş kubbe şeklinde evlerdir.
- *Su Üstü Evleri:* Deniz veya göllerin üzerine inşa edilmiş hareketli veya kazıklarla sabitlenmiş evlerdir.
- *Villalar:* Doğa içinde lüks bir şekilde donatılmış ahşap ve taş malzemeden yapılmış evlerdir. Çok katlı ve havuzlu olarak inşa edilebilmektedir.
- *Doğa otelleri:* Doğal malzemelerden yapılmış, doğaya uyumlu, manzara ile bütünleşmiş, doğal çevrede konumlanmış otellerdir.
- *Vagonlar:* Eski tren vagonlarının restore edilerek konaklamaya elverişli hale getirilmesiyle elde edilen yapılardır.
- *Mağaralar:* Doğal olarak oluşmuş mağara içlerinin konaklamaya elverişli hale getirilmesiyle oluşturulmuş yapılardır.
- *Ahırlar:* Daha önceden ahır olarak kullanılmış yapıların restore edilerek konaklamaya elverişli hale getirilmesiyle oluşturulmuştur.
- *Adalar:* Küçük bir adanın ahşap ve doğal yapılarla konaklamaya elverişli hale getirilmesiyle elde edilen yaşam alanlarıdır.
- *Kuleler:* Yapıların üzerine veya yanlarına inşa edilen dar yüksek tesislerdir.

Glamping turizmine katılan turistler, tatilleri boyunca doğa temelli alternatif turizm türlerine de katılmaktadır. Bu turizm türleri destinasyonun konumuna göre (yürüyüş, rafting, kuş gözlemciliği, balık tutma, bisiklete binme, safari, yoga vb.) çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca doğa içerisinde ve otel konforunda spa, masaj, jakuzi ve çamaşırhane gibi yüksek kaliteli hizmetler de verilebilmektedir.

Doğa dostu (Eco-friendly) turizm olarak da görünen Glamping turizminin merkezinde, bozulmamış bir çevre ve el değmemiş doğal güzellikler bulunmaktadır. Glamping işletmeleri çevre dostu ürünler kullanarak, kendi yetiştirdikleri organik ürünleri sunmaktadır. Güneş enerjisinden faydalanarak aydınlatma ve sıcak su ihtiyaçlarını karşılamakta, çöplerin ayrıştırılmasına ve kaynakların verimli kullanımına dikkat etmektedirler (Sakacova,2013). Tatillerinde farklı deneyimler arayan ve Glamping turizmine katılan turistlere "Glamper" denilmektedir (Ergüven vd., 2015, Çelik, Bahar & Tatar. 2017).

Glamping turizmini tercih eden turistlerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Yüksek ve orta gelir grubundaki aile ve çiftler,
- Günlük yaşamın yoğunluğu ve stresinden kurtulmak isteyenler,
- Sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam tarzını benimseyenler,
- Kamp malzemesini satın almak ya da yanında taşımak istemeyenler,
- Doğa ile iç içe aynı zamanda lüks içerisinde otel konforunda tatil yapmak isteyenler,
- Macera, özgürlük ve farklı konaklama deneyimleri yaşamak isteyenlerdir.

Doğu Karadeniz Bölgesinde Bulunan Yaylaların Glamping Turizmi Açısından İncelenmesi

Doğu Karadeniz Bölgesi son yıllarda doğa temelli turizm türlerinde ve özellikle de yayla turizmi kapsamında ön plana çıkmaya başlamıştır. Bölge illerinin sahip olduğu tarihsel, doğal ve kültürel çekicilikleri görmek amacıyla her yıl artan sayılarda yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda turist gelmektedir. Özellikle doğal güzellikler içinde de bölgenin dağlık olmasından dolayı buralarda bulunan yaylalar ve yaylacılık geleneği büyük ilgi çekmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi, yaylalar bakımından zengindir. Köylerde yaşayan bölge halkı her yıl yaz aylarında hayvanları ile birlikte yaylalara çıkarak yaylacılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Bazı yaylalar ise turizm açısından önem kazanmıştır. Farklı arayışlar içinde olan, tatilini doğa içerisinde geçirmek isteyen kişilerin, son yıllarda en çok tercih ettiği yerler Doğu Karadeniz yaylalarıdır.

Tablo 1. *Turistik açıdan önemli Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin Yaylaları*

Ordu	***Giresun***	***Trabzon***	***Rize***	***Artvin***
Çambaşı	Bektaş	Düzköy	Anzer	Bilbilan
Keyfalan	Kulakkaya	Erikbeli	Avusor	Beyazsu
Perşembe	Kümbet	Haldizen	Çağırankaya	Gorgit
	Melikli Obası	Hıdırnebi	Elevit	Kafkasör
	Sis Dağı	Kadıralak	Gito	Karagöl/Borçka
		Kadırga	Hazındak	Karagöl/Şavşat
		Karadağ	Hazindak	Macahel
		Kayabaşı	İkizdere	Sahara

		Kiraz	Kavrun	
		Lapazan	Ovit	
		Mavreyas	Palovit	
		Mavura	Petran	
		Sisirna	Pokut	
		Sultan Murat	Sal	
		Şolma	Samistal	
		Uzungöl	Verçenik	

Tablo 1'de Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerinde bulunan turistik öneme sahip yaylalar listelenmiştir. Turistik öneme sahip yaylalar Trabzon ve Rize illerinde yoğunluk kazanmaktadır. Bu yaylaların bazıları, günübirlik ziyaret edilen yaylalardır ve konaklama işletmeleri bulunmamaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan yaylalardaki işletmeler, çalışma kapsamında 25 farklı konaklama birimi olan Glamping'lerden hangisine uygun olduğu araştırılmıştır. Bu kriterler, işletmelerin sahip olduğu fiziksel özellikleri ve donanımları, sunduğu hizmet türleri ve içeriği, katılabilecek aktiviteler ve çevreye yönelik uygulamalardır. Glamping işletmelerin en önemli özelliği lüks olmalarıdır. İlk olarak işletmelerin dekorasyonları ve verdiği hizmetler incelenerek, Glamping'e uygunluğuna bakılmıştır. Glamping'lerde konforlu bir konaklama kadar iyi bir yemek de önemlidir. İşletmelerde bulunan restoranların nitelikleri ve yapılan yemek türleri de araştırılmıştır. Glamping işletmeler, çevre dostu işletmelerdir. Yaylalarda bulunan işletmelerin çevre dostu faaliyetleri de incelenmiştir. Bu amaçla kaynakların verimli kullanılması, temiz enerji kaynaklarından yararlanma ve atık yönetimi incelenmiştir.

Glamping işletmelerde, konuklar tatilleri boyunca işletme çevresinde doğa temelli alternatif turizm türlerine de katılmaktadır. Yaylalarda bulunan işletmelerde yapılabilecek alternatif turizm türleri araştırılmıştır.

Çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesi yaylalarında bulunan işletmelerde; dekorasyon, sunulan yemekler, çevre dostu faaliyetler ve alternatif turizm türlerine bakımından incelenmiş, bu kriterlerden en az birine bile uygun olmayan işletmeler araştırmaya dahil edilmemiştir.

Tablo 2: *Ordu yaylalarındaki konaklama işletmesi sayıları*

Ordu Yaylaları	***Otel***	***Butik Otel***	***Pansiyon***	***Apart Otel***	***Motel***
Perşembe Yaylası	1	1	3	1	-
Çambaşı Yaylası	-	-	1	-	-
Toplam	1	1	4	1	-

Ordu Yaylaları arasında Perşembe ve Çambaşı Yaylaları turistik açıdan önemlidir. Bu yaylalarda, 1 otel, 1 butik otel, 4 pansiyon ve 1 apart otel bulunmaktadır. İşletmelerin tümü beton yapılardır.

Tablo 3: *Ordu yaylalarındaki konaklama işletmelerinin Glamping Turizmine uygunluğu*

Ordu yaylaları	***Konaklama işletmesi sayısı***	***Glamping turizmi için uygun hale getirilebilir konaklama işletmesi sayısı***
Perşembe Yaylası	6	2
Çambaşı Yaylası	1	-

Ordu Yaylaları incelendiğinde, Perşembe Yaylasında bulunan iki işletme, bina ve dekorasyon bakımından Glamping işletme olabilecek niteliktedir. Fakat bu işletmelerin restoranlarında, yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. Ancak bu işletmelerin herhangi bir çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. Çambaşı Yaylasına 2,5 km uzaklıkta Çambaşı Kayak Merkezi bulunmasına rağmen kullanılmamaktadır. Yaylada yapılan alternatif turizm faaliyeti Trekking'tir. Bu işletmeler, Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse, Glamping turizmine hizmet verebilir. Diğer işletmeler Glamping'lerin özelliklerini oluşturan dört kriterden hiçbirine uygun olmadığı için Glamping için uygun değildir. Turistik açıdan önemli olan bir diğer yayla Keyfalan Yaylasıdır. Yaylada, Orman İşletmesine ait 20 yataklı bir tesisin dışında konaklama işletmesi bulunmamaktadır. Keyfalan Yaylası genellikle günübirlik geziler ve piknik için kullanılmaktadır.

Tablo 4: *Giresun yaylalarındaki konaklama işletmesi sayıları*

Giresun Yaylaları	***Otel***	***Butik Otel***	***Pansiyon***	***Apart Otel***	***Motel***
Bektaş Yaylası	5	-	-	-	-
Kulakkaya Yaylası	1	-	-	-	1
Kümbet Yaylası	1	-	1	-	-
Toplam	**7**	**-**	**1**	**-**	**1**

Giresun yaylalarından Bektaş Yaylası, resmi olarak Giresun'un Dereli ilçesine bağlı olmasına rağmen Bulancak ilçesi halkı tarafından da kullanılmakta ve Kulakkaya Yaylası, Melikli Obası Yaylası, Kurttepe mevkii ve Alçakbel Orman İçi Piknik Alanı'nın bir araya gelmesi ile oluşan bütüne verilen bir isimdir. Bu yaylalardan Bektaş Yaylasında 5 otel, Kulakkaya Yaylasında ise 1otel ve 1 motel bulunmaktadır. İşletmelerin tümü beton yapılardır. Bazılarının dış cephelerine ahşap kaplama yapılmıştır.

Aymaç tepesi, Melikli obası ve Yavuzkemal gibi birçok yayladan oluşan Kümbet Yaylaları genel olarak kamp ve piknik amaçlı olarak tercih edilmektedir. Kümbet yaylasında

1 otel ve 1 pansiyon bulunmaktadır. İşletmelerin ikisi de beton binalardır. Otel işletmesinin dış cephesi ahşap kaplama, iç cephesi lambri kaplamadır.

Sis Dağının büyük bir kısmı Giresun sınırında kalmaktadır. Dağın zirve kısmı Giresun Görele sınırları içerisindedir. Fakat yayla olarak Giresun ve Trabzonlular ortak olarak kullanmaktadırlar. Sis dağı yaylasında konaklama işletmesi bulunmamaktadır.

Tablo 5: *Giresun yaylalarındaki konaklama işletmelerinin Glamping Turizmine uygunluğu*

Giresun yaylaları	***Konaklama işletmesi sayısı***	***Glamping turizmi için uygun hale getirilebilir konaklama işletmesi sayısı***
Bektaş Yaylası	5	4
Kulakkaya Yaylası	2	1
Kümbet Yaylası	2	-

Giresun Yaylaları incelendiğinde, Bektaş Yaylasından 4 işletme ve Kulakkaya Yaylasından 1 işletme dekorasyon ve bina özelliği bakımından Glamping turizmine uygundur. Bu işletmelerin restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. İşletmelerin çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. Bölge doğa temelli alternatif turizm türleri için oldukça uygun olmasına rağmen Trekking dışında alternatif turizm yapılmamaktadır. İşletmeler Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping Turizmine hizmet verebilir. Diğer işletmeler Glamping'lerin özelliklerini oluşturan dört kriterden hiçbirine uygun olmadığı için Glamping Turizmine uygun değildir.

Tablo 6: *Trabzon yaylalarındaki konaklama işletmesi sayıları*

Trabzon yaylaları	***Otel***	***Butik Otel***	***Pansiyon***	***Apart Otel***	***Motel***	***Dağ evi***	***Yayla evi***
Haçkalı Baba Yaylası	1	-	-	-	-	-	-
Düzköy Yaylası	1	-	-	-	-	1	1
Erikbeli Yaylası	1	-	-	-	-	-	-
Hamsiköy Yaylası	2	1	-	-	1		
Sultan Murat Yaylası	2	-	1	-	-	-	
Uzungöl Yaylası ***(En çok tercih edilen 10 İşletme)***	8	-	-	1	1	-	-
Toplam	**15**	**1**	**1**	**1**	**2**	**1**	**1**

Turizm açısından Trabzon Yaylaları çeşitlilik göstermektedir. Yaylalar incelendiğinde, Haçkalı Baba Yaylasında, 1 otel, Düzköy Yaylasında 1otel, 1 dağ evi ve 1 yayla evi, Erikbeli yaylasında 1 otel, Hamsiköy Yaylasında 2 otel ve 1 butik otel ve 1 motel, Sultan Murat Yaylasında 2 otel ve 1 pansiyon bulunmaktadır. İşletmelerin sekizi beton

binalar olup 3 tanesinin dış cephesi ahşap kaplamadır. Diğer işletmeler ise taş ve ahşap yapılardır.

Tablo 7: *Trabzon yaylalarındaki konaklama işletmelerinin Glamping Turizmine uygunluğu*

Trabzon yaylaları	***Konaklama işletmesi sayısı***	***Glamping turizmi için uygun hale getirilebilir konaklama işletmesi sayısı***
Haçkalı Baba Yaylası	1	11
Düzköy Yaylası	3	3
Erikbeli Yaylası	1	1
Hamsiköy Yaylası	4	4
Sultan Murat Yaylası	3	2
Uzungöl Yaylası ***(En çok tercih edilen 10 İşletme)***	10	10

İşletmelerden 7 otel, 1 butik otel, 1 pansiyon, 1 motel, 1 dağ evi ve 1 yayla evi, bina ve dekorasyon açısından Glamping turizmine uygundur. Bu işletmelerin restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. İşletmelerin çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. Bölgede alternatif turizm türlerinden Trekking yapılmaktadır. İşletmeler Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping Turizmine hizmet verebilir. Diğer işletmeler Glamping'lerin özelliklerini oluşturan dört kriterden hiçbirine uygun olmadığı için Glamping Turizmine uygun değildir.

Trabzon Yaylaları arasında en turistik yayla Uzungöl Yaylasıdır. Uzungöl yaylasında 169 konaklama işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerden, rezervasyon sitelerinde en çok tercih edilen 10 işletme seçilmiştir. 10 konaklama işletmesinin 8'i otel, 1 motel ve 1 apart otelden oluşmaktadır. Arap pazarına hizmet veren Uzungöl yaylasında konaklama işletmeleri Arap turistlerin tercihlerine göre şekillenmiştir. İşletmelerin dışı, 2013 yılında alınan kararla ahşap kaplama ile kaplanmıştır. İçleri genellikle ahşap lambri kaplamadır. Arap turistler lüks konaklamaları tercih etmeleri sebebiyle bazı işletmeler dekorasyonlarını lüks eşyalar ile yapmışlardır. Odalarda görülen bu özellik işletmenin diğer alanlarında görünmemektedir. Restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. İşletmelerin çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. Yaylada yapılan alternatif turizm türleri, dağcılık, jeep safari, yamaç paraşütü ve Trekking'tir.

Trabzon Yaylalarından, Haldizen, Kadıralak, Kadırga, Kirazlı, Lapazan, Mavreyas, Mavura, Sisirna ve Şolma Yaylalarında konaklama işletmeleri bulunmamaktadır. Bu yaylalar da genellikle günübirlik geziler ve piknik yapılmaktadır.

Tablo 8: *Rize yaylalarındaki konaklama işletmesi sayıları*

Rize yaylaları	*Otel*	*Butik Otel*	*Pansiyon*	*Apart Otel*	*Motel*	*Dağ evi*	*Yayla evi*
Avusor Yaylası	-	-	1	-	-	-	-
Gito Yaylası	-	-	2	-	-	-	-
Yukarı Kavrun Yaylası	-	-	-	-	-	1	-
Pokut Yaylası	-	-	7	-	-	-	-
Ayder Yaylası *(En çok tercih edilen 10 İşletme)*	7	1	1	-	-	1	-
Toplam	**7**	**1**	**11**	**-**	**-**	**2**	**-**

Rize Yaylaları, turizm açısından çeşitlilik gösteren yaylalardandır. Avusor Yaylasında 1 pansiyon, Gito Yaylasında 2 pansiyon, Yukarı Kavrun Yaylasında 1 dağ evi, Pokut Yaylasında 7 pansiyon bulunmaktadır. İşletmelerin tümü taş ve ahşap yapılardır.

Tablo 9: *Rize yaylalarındaki konaklama işletmelerinin Glamping Turizmine uygunluğu*

Giresun yaylaları	*Konaklama işletmesi sayısı*	*Glamping turizmi için uygun hale getirilebilir konaklama işletmesi sayısı*
Avusor Yaylası	1	1
Gito Yaylası	2	2
Yukarı Kavrun Yaylası	1	1
Pokut Yaylası	7	7
Ayder Yaylası *(En çok tercih edilen 10 İşletme)*	10	10

Bu yaylalarda, Glamping turizminde kullanılan konaklama birimlerinden ahşap kulübeler kullanılmaktadır. Bu işletmelerin bir ortak özelliği de işletmelerin iç dekorasyonunun yöresel motifler taşımasıdır. Bu nedenle işletmelerin dekorasyonları Glamping Turizmine uygun değildir. İşletmelerin restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. İşletmelerin çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. Fakat deniz kıyısına daha yakın olan Pokut Yaylasındaki konaklama işletmelerinin kendilerine ait bahçeleri bulunmaktadır. Bu yaylalardaki tüm işletmeler, Glamping turizminin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping olarak hizmet verebilirler.

Anzer, Avusor, Çağrankaya, Elevit, Gito, Hazındak, İkizdere, Ovit, Palovit, Petran, Sal, Samistal ve Verçenik Yaylaları turizm açısından önemli yaylalar olmasına rağmen ulaşımlarının zor olması ve yaylaların bazılarının birbirine yakın olması nedeniyle bu yaylalarda konaklama işletmesi bulunmamaktadır. Bu yaylalar, günübirlik turlar için kullanılmaktadır.

Rize Yaylaları arasında turistik açıdan en önemli olan yayla Ayder Yaylasıdır. Yaylada 108 konaklama işletmesi bulunmaktadır. Uzungöl Yaylasında olduğu gibi Ayder Yaylasında bulunan konaklama işletmelerinde de aynı özellikler dikkat çekmektedir. 108 işletmeden rezervasyon sitelerinde en çok tercih edilen 10 işletme seçilmiştir. 10 konaklama işletmesini, 7 otel, 1 butik otel, 1 pansiyon ve 1 dağ evi oluşturmaktadır. Ayder Yaylası, Arap pazarına ve iç pazara hizmet vermektedir. Yaylanın imara açılması ile plansız ve bilinçsiz birçok işletme açılmıştır. Alınan kararla binaların dış cepheleri ahşap kaplama yapılmıştır. İç tarafları genellikle ahşap lambri kaplamadır. İlk yapılan işletmeler ise taş ve ahşap yapılardır. Yapıların dekorasyonları iyi değildir. Restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. Bu işletmelerin çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. Ayder Yaylasında yapılan alternatif turizm faaliyetleri, trekking, rafting, kaplıca turizmi, olta balıkçılığı, ziplining ve heliski'dir.

Tablo 10: *Artvin yaylalarındaki konaklama işletmesi sayıları*

Artvin Yaylaları	*Otel*	*Butik Otel*	*Pansiyon*	*Apart Otel*	*Motel*	*Dağ Evi*	*Yayla Evi*
Kafkasör Yaylası	2						
Borçka/Karagöl Yaylası	4		2				
Macahel Yaylası			3				
Şavşat/Karagöl Yaylası	1		2				
Sahara Yaylası	3				1		
Toplam	**10**		**7**		**1**		

Artvin Yaylaları incelendiğinde, yaylalarda çok fazla konaklama işletmesi bulunmadığı görünmektedir. Konaklama işletmeleri genellikle yaylalara yakın yerlerde bulunmaktadır. Kafkasör yaylasında 2 otel, Borçka / Karagöl'e 35 km uzaklıkta 4 otel ve 2 pansiyon, Macahel'de 3 pansiyon, Şavşat /Karagöl'e ortalama 20 km uzaklıkta 1 otel ve 2 pansiyon, Sahara Yaylasına ortalama 20 km uzaklıkta 3 otel ve 1 motel bulunmaktadır.

Tablo 11: *Artvin yaylalarındaki konaklama işletmelerinin Glamping Turizmine uygunluğu*

Artvin yaylaları	*Konaklama işletmesi sayısı*	*Glamping turizmi için uygun hale getirilebilir konaklama işletmesi sayısı*
Kafkasör Yaylası	2	2
Borçka/Karagöl Yaylası	6	4
Macahel Yaylası	3	2
Şavşat/Karagöl Yaylası	3	3
Sahara Yaylası	4	3

Artvin il merkezine en yakın yayla olan Kafkasör Yaylasında 2 otel işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerden biri Artvin Valiliğine aittir. İki işletme de beton yapılardır. Bina ve dekorasyon açısından Glamping turizmine uygundur. İşletmelerde yöresel yemekler yapılmaktadır. Çevre dostu faaliyetleri bulunmamaktadır. İşletmelere ortalama 10 km uzaklıktaki Atabarı Kayak Merkezi kış aylarında hizmet vermektedir. Bir diğer alternatif turizm türü de Trekking'tir. İşletmeler Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping Turizmine hizmet verebilir.

Borçka/Karagöl'de konaklama işletmesi bulunmamaktadır. Karagöl'e 35 dakika uzaklıkta 3 otel ve 1 pansiyon, bina olarak Glamping Turizmine uygundur. Dış cepheleri ahşap kaplama olan bu işletmelerin dekorasyonlarında eksiklikler bulunmaktadır. Restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar servis edilmektedir. Çevre dostu faaliyetler olarak 3 işletmenin kendine ait bahçeleri bulunmaktadır. Bu bahçelerde yetiştirilen sebze ve meyveler misafirlere sunulmaktadır. Aynı zamanda isteyen misafirler bahçelerden kendileri sebze ve meyve toplayabilmektedir. Alternatif turizm faaliyeti olarak Trekking ve olta balıkçılığı yapılmaktadır. İşletmeler, Glamping turizmin özelliklerine göre revize edilirse Glamping olarak hizmet verebilir. Bu işletmeler aynı zamanda Beyazsu Yaylasına 38 km, Gorgit Yaylasına 18 km uzaklıktadır.

Macahel (Camili), Birleşmiş Milletler UNESCO MAB Sekretaryasınca, 29 Haziran 2005 tarihinde ilan edilen Camili Biyosfer Rezervi, dünyanın 25 sıcak noktasından biri olan, ülkemizin ilk ve tek biyosfer alanıdır. Macahel'de bulunan 2 pansiyon, taş ve ahşap olan yapılardır. Pansiyonlardan biri Tema Vakfı tarafından konukevi olarak işletilmektedir. Dekorasyonlarında eksiklikler bulunmaktadır. İşletmelerde yöresel yemekler yapılmaktadır. Kullanılan sebze ve meyveler doğaldır. İşletmeler Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping Turizmine hizmet verebilir.

Şavşat Karagöl'de konaklama işletmesi bulunmamaktadır. Tablo 10'da görülen işletmeler Karagöl'e ortalama 20 km, Sahara Yaylasına 50 km uzaklıktadır. İşletmeler yapı ve dekorasyon özellikleri bakımından Glamping turizmine uygundur. Otel beton, pansiyonlar ise taş ve ahşap yapılardır. İşletmelerin restoranında yöresel yemekler yapılmaktadır. Kullanılan sebze ve meyveler doğaldır. İşletmeler Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping Turizmine hizmet verebilir.

Sahara Yaylasında konaklama işletmesi bulunmamaktadır. Tablo 10'da Sahara Yaylası altında listelenen işletmeler, yaylaya ortalama 20 km uzaklıktadır. Şavşat Karagöl'e de ortalama 35 km uzaklıktadır. Bu işletmelerden 2 otel ve 1 motel, yapı ve dekorasyon bakımından Glamping turizmine uygundur. Gerekli düzenlemeler yapılırsa Glamping turizmine hizmet verebilir. İşletmelerin restoranında yöresel yemekler yapılmaktadır. Kullanılan sebze ve meyveler doğaldır. İşletmeler Glamping'lerin özellikleri dikkate alınarak revize edilirse Glamping Turizmine hizmet verebilir. Tablo 10'da bulunan diğer işletmeler Glamping'lerin özelliklerini oluşturan dört kriterden hiçbirine uygun olmadığı için Glamping Turizmine uygun değildir.

Bilbilan, Beyazsu ve Gorgit Yaylalarında konaklama işletmesi bulunmamaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğal yaşam ve lüks kavramlarını bir arada sunan ve lüks kampçılık olarak adlandırılan Glamping turizmi, Doğu Karadeniz Bölgesindeki yaylalar için büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak günümüzde bu yaylalar, bir kaçı dışında aktif olarak turizm amaçlı olarak özellikle de Glamping turizmine yönelik kullanılamamaktadır. Genellikle bu alanlara yapılan ziyaretler, kısa süreli olmakta, konaklama kapasitesinin yeterli ve istenilen standartlarda olmamasından dolayı da Glamper'lara hitap edememektedir. Mevcut konaklama işletmelerinin Glamping turizmi kapsamında mevcut durumunun ortaya konulabilmesi amacıyla yapılan araştırma sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler;

- Bölge illerinde bulunan yaylalar, Glamping turizm için uygun özelliklere sahiptir.
- Bu yaylalarda bulunan mevcut işletmelerin, yöresel özellikler taşıyan, konukların beklentilerini karşılayabilecek nitelik ve özelliklerde hizmet sunamadığı belirlenmiştir. Ayrıca bu işletmelerin konaklama fiyatlarının da oldukça yüksek olduğu görülmüştür.
- Restoranlarında yöresel yemekler ve ızgaralar ön plana çıkmaktadır. Bu yemek türlerinin sunum ve hazırlanma aşamalarının daha da geliştirilmesi ve alternatif menülerinde oluşturulması gerekmektedir.
- İşletmelerde, çevreyi korumaya yönelik faaliyetler bulunmamaktadır. Çöplerin ayrıştırılması veya güneş enerjisinden yararlanılması söz konusu değildir. Bu konuda işletme sahiplerine bilgilendirici etkinliklerin yapılması gerekmektedir.
- Glamping turizminin felsefesine uygun şekilde kendi bahçelerinde sebze ve meyvelerini yetiştiren işletme sayısı oldukça azdır. Bu işletmelerin küçük ölçekli tarımsal üretim konularında bilgilendirilerek teşvik edilmeleri yararlı olacaktır.
- Bazı yaylalarda, doğa temelli alternatif türlerinde çeşitlilik görünürken bazılarında ise trekking dışında bir faaliyet görünmemektedir. Ancak bazı yaylalarda ise olanakların sağlanması durumunda turistlerin, konaklamaları boyunca doğa temelli alternatif turizm faaliyetlerinden trekking, rafting, dağcılık, jeep safari, yamaç paraşütü, heliski, olta balıkçılığı, foto safari'ye katıldıkları görünmektedir.
- Doğu Karadeniz Yaylalarında bulunan işletmelerin, Glamping işletmelere çevrilmesi ve bu anlamda sağlanabilecek krediler ile yerel girişimcilerin desteklenmesiyle bölge dolayısıyla ülkenin turizm gelirleri artabilecektir.
- Doğu Karadeniz Yaylalarında Glamping turizminin uygulanabilmesi için bu turizme uygun olan işletmelerin yöneticileri, Glamping turizm hakkında bilgilendirilmeli ve gerekli düzenlemeleri yapmaları teşvik edilmelidir.
- Glamping Turizmin en önemli özelliği lüks konaklamalardır. Mevcut işletmelerde dekorasyonlar yöresel özellikler taşımaktadır. Glamping'e uygun hale getirilmesi için işletmelerin her alanı modern ve lüks eşyalarla değiştirilmelidir.
- Restoranlarında, yöresel yemeklerin yanı sıra Türk mutfağı ve dünya mutfaklarından da yemekler yapılmalıdır. Glamper'lara nitelikli hizmet verme konusunda alternatif hizmet anlayışı sunulmalıdır.

- İşletmelerin çevreye duyarlı işletmeler olması için eğitimler verilmelidir. Çevre dostu ürünler kullanılması, atık yönetimi, kaynakların verimli kullanılması, çöplerin ayrıştırılması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan yaylalarda Glamping turizminin geliştirilmesi ile bölge yaylalarında çevreye duyarlı ve çevresel değerleri sahiplenen bir turizm gelişimi yaşanacaktır. Günümüzde bu alanlara, adına kitlesel eko turizm türü diyebileceğimiz bir taleple karşı karşıya kalınmıştır. Bu turizm talebinde konaklamanın genellikle sahil bölgesinde yapıldığı, geceleme sayısının fazla olmadığı, yörede bulunulan doğal değerlerinin öneminin bilinmediği veya anlatılmadığı, günlük kazanç peşinde koşulan bir turizm anlayışı bulunmaktadır. Oysa Glamping turizminin gelişimi ile yaylalarda yerel halkın bilinçlendirilerek girişimciliğe özendirilmesiyle birlikte nitelikli işletmeler kurmaları teşvik edilmelidir. İşletme aşamasında da Glamper'ların beklentilerine uygun hizmet standartlarının oluşturularak gerekli eğitimler verilmesi ve işgücünün yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Son aşamada da bu işletmelerin pazarlamasının da Glamping turizmine yönelik çalışan online tur operatörlerinin sayfalarında ve doğa temelli çalışan acentalar özelinde yapılması mümkün olabilecektir. Böylece bu yaylalara harcama eğilimi yüksek, ziyaret ettiği yörenin kültürüne, yaşamına ve doğal değerlerine saygı gösteren daha az sayıdaki ziyaretçi ile daha fazla gelirin elde edilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Kongre bildirileri

Birdir, K., Unur, K. ve Dalgıç A. (2015). Türkiye ve Dünya'da Kamping ve Yeni Bir Turistik Ürün Olarak "Glamping". 1. Eurisia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators (EITOC-2015), 28-30 Mayıs 2015, Konya/Türkiye, 2.168-177.

Göktaş,L.S., Çetin,G.,Kızılırmak, İ. (2017). Özel İlgi Turizmi Olarak Glamping Turizminin Mevcut Durumu: Bir Örnek Olay Analizi Araştırması, 4. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Kuşadası, Aydın.

Urdal, M. ve Uğurlu, K. (2016). Kamp Turizminde Glamping İşletmeciliği: Kırklareli İli İçin Bir Model Önerisi, 17. Ulusal Turizm Kongresi, ss.1213-1224, Detay Yayıncılık, Muğla.

Dergiden çok yazarlı makale

Ergüven, M. H., Yılmaz, A., Kutlu D. (2015). Turistik Ürün Çeşitlendirme Bağlamında Hibrit Turizm: Glamping Örneği, The Journal Of Academic Social Sciences**,** (41), s. 255-265.

Çelik,N.,Bahar,O.,Tatar,S. (2017). Kırsal Kalkınmada Glamping Turizmin Rolü: Club Amazon Bördübet Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,** Cilt: 10 Sayı: 51 Cilt: 10 Issue: 51.

Tezler

Sakacova, K.L. (2013). Glamping-Nature Served on Silver Platter, Master's Thesis, Aalborg University.

Elektronik adresten yararlanılan kaynaklar

https://goglamping.net/glampsites/britain-type.

www.glampinghub.com-type.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10141/ordu-yaylalari.html.

https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-57698/yaylalarimiz.html.

https://www.orduturizm.com/yayla-turizmi-ordu/.

http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/TR-164500/turizm-isletme-belgeli-konaklama-tesisleri.html.

https://giresun.ktb.gov.tr/TR-162084/yaylalardaki-konaklama-tesisleri.html.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10149/trabzon-yaylalari.html.

https://www.tripadvisor.com.tr/HotelsNear-g781290-d10785785-Persembe_Yaylasi-Ordu_Ordu_Province_Turkish_Black_Sea_Coast.html.

https://www.tripadvisor.com.tr/HotelsNear-g781291-d4814117-Kumbet_yaylasi-Giresun_Giresun_Province_Turkish_Black_Sea_Coast.html..

https://www.tripadvisor.com.tr/Hotels-g1468364-Uzungol_Turkish_Black_Sea_Coast-Hotels.html.

https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-164500/turizm-isletme-belgeli-konaklama-tesisleri.html.

https://rize.ktb.gov.tr/TR-112789/yayla-turizmi.html.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11111/tesis-bilgileri.html.

http://www.ayderotelleri.com/ayder-otelleri.

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/TurizmAktiviteleri/borcka-camili-macahel-ve-koyleri.

DOĞU KARADENİZ YAYLALARININ VAZGEÇİLMEZ LEZZETİ "KUYMAK"

"KUYMAK" IRREPLACEABLE TASTE OF EASTERN BLACK SEA HIGHLANDS

Mehmet Akif ŞEN[*]

Özet

Türk mutfak kültürü, gastronomi turizmi açısından çok zengin bir potansiyel barındırmaktadır. Bu potansiyelin içinde Doğu Karadeniz mutfağı, mutfak kültürü ve yöreye özgü pek çok farklı ürünü bünyesinde barındırması sebebiyle önemli bir yer edinmiştir. Bu çalışmada, yöre yaylalarında üretilen peynirin mutlak suretle aromatik özelliğinden dolayı kullanılması arzu edilen ve halkın kahvaltılarında tükettikleri kuymağı tanıtmayı amaçladık. Yöre halkı Nisan ayı ortaları gibi çıktığı yaylalardan Eylül ayı ortaları gibi dönüşe başlamaktadır. Bu süreçte hayvanlarından elde ettikleri peynir ve tereyağından yapılan kuymak yörede kahvaltıların vazgeçilmezi olarak öne çıkmaktadır. Bu amaçla 2018 yılı temmuz ve ağustos döneminde Gümüşhane iline bağlı Dumanlı köyü, Taşköprü yaylası, Yağmurdere köyü ve Cami Boğazı yaylaları ile Trabzon ili Arsin ilçesinde yayla peyniri kullanarak kuymak yapan ev hanımlarıyla ve bu lezzeti tüketen kişilerle yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda; kuymağın yapılışı esnasındaki detayların, hammadde olarak kullanılması gereken bileşenlerin, ürünün gelişimi ve süreçte geçirdiği değişim aşamalarının ardından turizm açısından önemli bir gastronomik öğe olduğu sonuca varılmıştır.

***Anahtar sözcükler*:** Yayla, gastronomi, Doğu Karadeniz, kuymak

Abstract

Turkish cuisine culture has very rich potential in terms of gastronomic tourism. Eastern Black Sea cuisine within this potential, cuisine culture and many different products unique to the region hence It has gained an important place. In this study, we aimed to introduce the kuymak it is desirable to use cheese produced in local highlands because of its aromatic feature that the people consume at breakfast. local people go to the highlands in the middle of April and return in the middle of September. In this process, Kuymak, made from cheese and butter obtained from animals, stands

[*] Dr. Öğr.Ü., Giresun Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, akif.sen@giresun.edu.tr. ORCID:0000-0002-2987-8074

out as an indispensable part of breakfast in the region. For this purpose, in July and August 2018, Dumanli Village of Gumushane Province. Taşköprü Plateau, Yağmurdere Village and Mosque Strait Plateau and Arsin district of Trabzon interviews were conducted by using face to face technique with housewives who made Kuymak using highland cheese and people who consumed this flavour. In this context; It is concluded that the details during Kuymak making and the components that should be used as raw materials are an important gastronomic element for tourism after the stages of product development and changing of the product in the process.

***Keywords*:** Plateau, gastronomy, Eastern Black Sea, kuymak

Giriş

Kültürlerin en belirgin örneklerinden bir tanesi de yerel mutfaklardır (Şen, 2018). Toplumlar, bulundukları yerleşim yerlerinde savaş, göç, ticaret gibi etkenlerin sonucunda yöresel yemekleri geliştirmişler ve günümüzdeki haline getirmişlerdir.

Geniş çeşitlikte bir mutfak kültürüne sahip olan Türkiye'de, Doğu Karadeniz, kendine has coğrafyası ile ayrı bir mutfak kültürü barındırmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölümü, Ordu ilindeki Melet Çayından başlayıp doğuda Gürcistan sınırına kadar uzanmaktadır. Çok dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Dağların kıyıdan itibaren yükselmesinden dolayı kıyı düzlükleri oldukça dardır. Akarsu ve derin vadiler dağların yamaçlarını parçalamışlardır. Kıyıya paralel uzanan dağlar ve yükseltinin fazla olması sahilden iç kesimlere olan ulaşımı zorlaştırmaktadır. Bu bölümde, Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Giresun ve Ordu illeri bulunmaktadır. Trabzon en gelişmiş ve tarihi geçmişi olan şehir olarak öne çıkmaktadır

Mısır, burada besin olarak yetiştirilen önemli tarım ürünlerinden biri olmakla birlikte kıyı kesimlerinde fındık ve çay bitkisel üretim anlamında yörenin ekonomik anlamda gelir getiren ürünlerindendir. Türkiye'nin çay ihtiyacının tamamı buradan karşılanır. Fındık daha çok Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde yetiştirilmektedir. Hızlı nüfus artışı, yükseltiden ötürü tarım alanlarının dar olması ve miras yoluyla arazilerin parçalanmış olması kıyı kesimlerde balıkçılığın artmasına sebep olmuştur. Hayvancılık daha çok süt ve ürünleri için yapılmaktadır.

Doğu Karadeniz bölgesinde sahil kesimlerde bitkisel üretim, iç kesimlerde ise hayvancılık gelişmiştir. Bölgede vatandaş hayvanlarını eti için değil de sütü için beslemektedir. Peynir çeşitleri ve tereyağı en çok tüketilen hayvansal ürünlerdir. Hayvansal ürünlerin yanında mısır ekili alanlarda bölgede çok fazla görülmektedir.

Doğu Karadeniz'de yaylacılık Nisan ayı ortası gibi hayvanlarıyla yaylalara çıkmasıyla başlayıp Ekim ayı sonu, Kasım ayı başı gibi kışlık hayatlarını geçirecekleri merkezlere inmeleriyle son bulmaktadır. Yaylada hayvanlar sabah meraya salınır akşam ise

ahıra toplanır ve sağılır. Sağılan sütler seperatör yardımıyla yoğunluk farkından yararlanılarak kaymak ve yağsız süte ayrılmaktadır.

Türk mutfağı, coğrafyasının sunmuş olduğu farklı tarımsal ve hayvansal ürünleri, inanç ve geleneklerine uygun olarak pişirmesiyle diğer milletlerin mutfaklarından önemli ölçüde farklılaşmaktadır (Albayrak, 2013). Türk mutfağı içinde Karadeniz, özellikle Doğu Karadeniz mutfağı farklı özellikleriyle ortaya çıkmaktadır. Yaylalarda daha çok hayvancılıkla uğraşıldığı için tereyağı ve peynir başta olmak üzere pek çok süt ürünü, kıyı kesimlerinde bol yağıştan ötürü sebzeler (lahana, mısır, fasulye vb.) ekilmekte ve yemeklerde kullanılmaktadır. İç kesimlerde ise pestil, köme gibi geleneksel gıdalar üretilmekte ve tüketilmektedir (Doğu, 2009). Ayrıca yine sahil kesimlerde balıkçılıktan ötürü mutfaklarda deniz mahsülleri kullanımı oldukça yaygındır.

Ayder yaylasındaki yeme içme mekanlarında yapılan bir araştırmada muhlamanın bölge mutfağının turizmde en çok kullanılan yemeklerinden biri olduğu görülmüştür (Çokişler & Türker 2013).

Trabzon'da yerel halk üzerinde yapılan bir araştırmada kahvaltılarda en çok kuymak tercih edildiği ve bunun da hafta sonları daha yoğun tüketildiği ortaya koyulmuştur (Sevinç, 2019).

Yörede en bilindik ve en çok tüketilen yöresel lezzetlerden bir tanesi de muhlamadır. (Başaran 2017).

(Cömert & Özata 2016) Ankara'da Karadeniz mutfağını tercih eden müşteriler üzerinde yapmış oldukları çalışmayla en çok bilinen ve tercih edilen Karadeniz yemeğinin muhlama olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kuymak, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize, Artvin, Çorum, Sivas, Tokat, Amasya ve Erzurum illerinde çok popüler olan, Karadeniz Bölgesi'ne ait bir yemek çeşididir. Gürcistan, Dağıstan, Azerbaycan ve Kafkasya'nın bazı bölgelerinde de çok popülerdir (Wikipedia, 2019).

Kuymak, Doğu Karadeniz mutfağında geleneksel bir lezzettir. Geleneksel mutfak kültürü içerisinde geleneksel yöntemlerle kendi bağlamı içerisinde üretilip tüketilirken Karadeniz Bölgesinde turizmin büyük gelişim göstermesinin de etkisi ile kısa bir zaman içerisinde geleneksel bağlamından koparılıp lüks turistik mekânların menülerine girmiştir (Kabak, 2018).

Kuymak, 2 yemek kaşığı tereyağı, 2 yemek kaşığı mısır unu, 1 su bardağı sıcak su ve 80 gram Trabzon peyniri (tuzsuz tel veya çeçil peyniri) kullanılarak yapılan Karadeniz'e özgü bir yemektir. Erzurum gibi diğer bölgelerde de kuymak yapılmaktadır; ancak Karadeniz kuymağını diğerlerinden ayıran en önemli özellik, yapımında mısır unu kullanılmasıdır. Kuymak, Karadeniz kültüründe o kadar derin bir yer etmiştir ki Karadeniz yöresi halk inanışlarında bile kendine yer bulmuştur (Kabak, 2018).

Elazığ'da annenin sütü olması için tereyağ ve undan yapılan "kuymak" adlı aş anneye yedirilir, Loğusanın sütü olması için loğuşa şerbeti ve tereyağ, unla birlikte pişirilerek "kuymak" yapılır, Loğusanın sütü olsun diye tereyağına yumurta kırılıp pişirilir içine de pekmez dökülür "kuymak" denilen bu aş anneye yedirilir (Tanyıldızı, 2015)

Bu çalışmamızda günübirlik yaylaya çıkan ziyaretçilerin, yaylada kalıcı olan ve hayvancılıkla uğraşan ayrıca yaylada yaz mevsiminde ikamet eden vatandaşların tükettiği Doğu Karadeniz'de her öğünde ama özellikle kahvaltılarda beğenilerek fazlaca tüketilen kuymağın yapılışı esnasındaki detayların, hammadde olarak kullanılması gereken bileşenlerin, ürünün gelişimi ve süreçte geçirdiği değişimin araştırılması planlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak mülakat kullanılmıştır. Önceden belirlenmiş, ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci olan mülakat, nitel araştırma yöntemleri arasında sıkça kullanılan bir yöntemdir (Stewart & Cash, 1985).

Araştırma'da 2018 yılı temmuz ve ağustos döneminde Gümüşhane iline bağlı Dumanlı köyü (Santa), Taşköprü yaylası, Yağmurdere köyü ve Cami Boğazı yaylaları ile Trabzon ili Arsin ilçesinde yayla peyniri kullanarak kuymak yapan ev hanımlarıyla ve bu lezzeti tüketen kişilerle yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Doğu Karadeniz yaylaları yemek kültürü açısından çok çeşitli ürünler barındırmasına rağmen bu ürünler literatürde pek yer bulamamıştır. Araştırmamızın amacı, özellikle son yıllarda artan yayla turizminden dolayı yaylalarda üretilen ve tüketilen yerel lezzetlerin literatüre katılarak tanıtılmasının sağlanması ve böylece turizmde bilinirliğin arttırılmasıdır. Bu bağlamda; kuymağın yapılışı esnasındaki detayların, hammadde olarak kullanılması gereken bileşenlerin, ürünün gelişimi ve süreçte geçirdiği değişim araştırılması planlanmıştır.

Bulgular

Yaptığımız bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, geleneksel bir yiyecek olan kuymağın, yapıldığı ve tüketildiği zaman dilimleri, yapılış aşamaları, malzemeleri ve ürünün reçetesi tespit edilmiş ve eskiden günümüze kadar her evde yapılan, Doğu Karadeniz Bölgesini ziyarete gelen turistlere sunulan, özellikle yaylalarda üretilen ve halk dilinde rimis diye tabir edilen aroması yüksek telli peynirin kullanılması ile asıl lezzetini aldığı düşünülen bir ürün olduğu belirlenmiştir.

Kuymağın Tarifi ve Hazırlanışı

Kuymak yapımında mısır unu, tereyağ ve peynir olmak üzere temelde 3 hammadde kullanılmaktadır. Bu 3 hammaddenin özellikleri kuymağın lezzetinde belirleyici olmaktadır. Kuymak için mısır unu hazırlayan bir ev hanımıyla yaptığımız görüşmede mısır unu hazırlama işlemini şu şekilde anlatmaktadır "Yöremizde birkaç şekilde mısır unu hazırlanmaktadır. Kuymak yapımında verdiği rayiha ve renkten ötürü her mısır ununu

kullanmıyoruz. Fırınlanmış mısırdan elde edilen mısır ununun daha lezzetli kuymak elde edilmekte. Fırında 1 gün civarında kalan mısırları sonraki gün boşaltırız. Ardından bu mısırları el ile koçanından ayırırız. Yöremizde güneş ile mısırın kurutulması işlemi de gerçekleştirilmektedir. Ama fırında kurutulduğunda daha esmer ve is kokusu olan ürün elde etmiş oluyoruz. Bu şekilde hem kuymak daha koyu renkli olmakta ayrıca is kokusundan ötürü de lezzetini diğerine göre daha fazla beğenmekteyiz. Elde edilen bu taneleri köylerde bulunan su değirmenlerinde un haline getiriyoruz. Son dönemde elektrikli değirmenler bölgede arttı ama asıl lezzeti su değirmenlerinden elde edilen mısır ununun aldığımız için elektrikli değirmenlerde kuymak için öğütme yapmıyoruz". Mısır öğüten bir su değirmeni sahibiyle yaptığımız görüşmede elektrikli değirmen ile su değirmeninden çıkan mısır ununu kıyaslarken kullandığı tabir şu şekilde idi "Biri tereyağı, diğeri margarin". Elektrikli değirmenin çok hızlı dönmesinden kaynaklı unun yüksek sıcaklıktan ötürü yandığı, su değirmeninde ise böyle bir durumun söz konusu olmadığı şeklinde idi. İşte bundan dolayı su değirmeninde yapılan mısır ununa doğal un yakıştırması yapmak için tereyağı, elektrikli olana ise yapay olduğunu belirtmek için margarin tabiri kullanılmakta. Görüşme yaptığımız kişinin bahsetmiş olduğu; her mısır ununu kullanmıyoruz kavramından yola çıkarak görüştüğümüz başka kaynaklarımız güneşte kurutulan mısır tanelerinden bizlere bahsetmişlerdir. Güneşte kurutulduğunda rengin daha açık olduğunu ve is kokusu olmadığını bu mısır ununun da pek tercih edilmediğini belirtmişlerdir.

Yapmış olduğumuz çalışmalarda kuymağın birkaç tarifiyle karşılaştık. Bunlardan birincisi;

4 kişilik reçete (Bu reçetede kullanılan miktarlar, kuymağın üzerinin yağlı olup olmamasına ve kuymağın uzayıp uzamamasına göre değişmektedir.)

150 gram tuzsuz tereyağı,
50 gram tuzsuz kuru lor,
100 gram tuzsuz telli peynir,
150 gram mısır unu,
300 gram su,
Bir tutam tuz.

Tereyağı kalaylı bakır bir tavada eritilir ve içine lorun tamamı dökülür ve karıştırılır. İyice karıştıktan sonra su tavaya boşaltılır. Daha sonra mısır ununun tamamı yavaş yavaş bu karışıma dökülür. Dökülen mısır unu tamamen homojen karışım halini aldığı ve içinde topaklaşmış taneler olmadığından emin olunduğunda telli peynirin tamamı bu karışıma dökülür. Telli peynir iyice eriyinceye kadar ürün karıştırılır. Tamamen erimesinin ardından altı kısılır ve karıştırma işlemi bırakılarak erimiş tereyağının kuymağın üzerine çıkması beklenir.

Görüştüğümüz kişilerden elde ettiğimiz verilere göre ikinci tarif şu şekildedir.

Tereyağı tamamen eritildikten sonra mısır unu yavaşça yağın içine boşaltılır ve mısır unu ile yağ iyice karıştırılır. Daha sonra bu karışımın içine telli peynir dökülerek homojen

hale gelmesi sağlanır ve suyun tamamı ilave edilerek kaynamaya bırakılır. Elde edilen bu karışımın yüzeyinde yağın birikmesi ile tava ocaktan alınıp sofraya getirilir.

Üçüncü bir tarifte tereyağı yerine kaymak kullanılmaktadır. Kaymak kullanılarak yapılan üründe diğer bütün hammaddeler diğer tariflerde anlatıldığı şekliyle ilave edilmektedir.

Dördüncü olarak öğrendiğimiz tarifte, mısır unu bulunamadığında veya farklı bir lezzet elde etmek istendiğinde beyaz undan da kuymak yapılmaktadır.

Tavaya bir miktar su koyulduktan sonra içine un ve şeker koyulur. Bu karışım kaynayana kadar devamlı karıştırılır. Ayrı bir tavada eritilen tuzsuz tereyağı ise bu yemeğin üzerine dökülerek servis yapılır. Tereyağının bir miktar yanmasına dikkat edilir. Hafif kararmaya dönmüş tereyağı burada tercih edilir.

Vatandaşların aktardığı en önemli bilgilerden bir tanesi de kullanılan peynir ve tereyağının mutlaka yaylada üretilmesidir. Yaylalarda yapılan kuymak için yine yaylalarda üretilen peynir ve tereyağı kullanılmaktadır. Arsin'de görüştüğümüz vatandaşlar kuymak yapımı için özellikle yayladan gelen peyniri ve tereyağı kullanmak istemekteler. Bunun sebebini sorduğumuzda rimis diye tabir ettikleri olgunlaşmış peynir tadını ve tereyağının lezzetini ancak yayladan gelen ürünlerden almakta olduklarıdır. Sırf vatandaşın bu talebini yerine getirmek için özellikle yaylada üretilen peynir ve tereyağının satıldığı şarküteri dükkanları Arsin, Yomra ve Trabzon'da gözlemlenmiştir. Şarküteri dükkanlarının yanında pazarlarda açıkta da bu ürünler satılmaktadır.

Muhlama isminin nerden geldiğini sorduğumuzda; peynirin tavaya koyulup karıştırılmasından sonra yağın, yemeğin üzerinde birikmesi amacıyla karıştırılmaması ve bundan ötürü peynirin çökerek tavanın zeminine yapışması, mıh gibi çakılmasından dolayı mıhlama veya halk ağzında değişiklik göstererek muhlama adını aldığını tarafımıza bildirmişlerdir.

Vatandaşlarla yaptığımız görüşmelerde kuymağın yapılışını annelerinden ninelerinden öğrendiklerini gözlemledik. Kahvaltı yapmak için bazı dönemlerde ailece dışarıya gittiklerini belirten bir katılımcımız annesinin evde yaptığı kuymağın lezzetini hiçbir zaman dışarıda bulamadığından bahsetmiştir. Aynı şekilde yaz tatilini memleketi Arsin'de geçiren bir katılımcımız gurbete giderken sırf kuymak yapmak için yayla peyniri ve tereyağı aldığını belirtmiştir. Peynir ve yağ tükendiğinde marketten aldığı peynir ve yağı kullanarak yaptığı kuymakta aynı lezzeti alamadığını belirtmiştir.

Sonuç

Yapmış olduğumuz çalışmada yaylalarda üretilen tereyağı ve telli peynirin kullanılmasıyla elde edilen kuymağın pişirilme yöntemleri ve kültürümüzdeki yeri araştırılmış, bu ürünün sadece yöredeki hane halkının hafta sonu kahvaltı sofralarında sınırlı kalmayacak kadar değerli bir ürün olduğu ortaya çıkmıştır.

Kuymak Gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesi gereken bir üründür. Yöreye ziyarete gelen turistlerle birlikte kuymak pişirme deneyimleri yapmak, onların da deneyimlemesini sağlamak gerekmektedir.

Halk eğitim merkezlerinde kuymak gibi yöresel lezzetlerin kaybolmaması amacıyla usta öğreticiler tarafından yöresel yemek kursları düzenlenmelidir.

Kuymak üretiminde kullanılan mısır ununun su değirmenlerinden elde edildiğinde daha çok beğenirliği olduğundan yola çıkarak su değirmeni kültürünün yaşatılması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin kuymak gibi ürünlere coğrafi işaret almak konusunda destek olması önemlidir.

KAYNAKLAR

Sevinç, B. (2019). Yaşam Tarzı, Kuşaklararası Gıda Tüketim Kalıpları Farklılaşması ve Gastromilliyetçilik:Trabzon Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(62), 839-867. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3102

Şen, M.A. (2018). Sanayi Kenti Gebze'den Geleneksel bir Lezzet "Ekşi Mayalı Ekmek"; Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(82), 338-351.

Çokişler, N., Türker, A. (2015). "Mutfak Kültürünün Turizm Ürünü Olarak Kullanım Etkinliğinin İncelenmesi: Ayder Turizm Merkezi Örneği". GÜSBEED, 6 (14), 122-136.

Arvas, A. (2013). Geçmişten Bugüne Geleneksel bir Lezzet: İskilip dolması. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(1), 229-239.

Albayrak, A. (2013). Farklı Milletlerden Turistlerin Türk Mutfağına İlişkin GörüşlerininSaptanması Üzerine bir Çalışma. Journal of Yaşar University, 30(8), 5049-5063.

Doğu, F. A. (2009). Gıdaların coğrafyası. 2. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, 27-29 Mayıs 2009, s.1-4, Van.

Başaran, B. (2017). Gastronomi Turizmi Kapsamında Rize Yöresel Lezzetlerinin Değerlendirilmesi. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5(3), 135-149. DOI: 10.21325/jotags.2017.87

Gülsevin, G. (1998). Türk Dilinde koy- (kod-) ve kuy- (kud-) Üzerine. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 51-57.

Kabak, T. (2018). Yerel Mutfaktan Ulusal Mutfağa Kuymak'ın Seyrinin Kültür Endüstrisi Açısından İncelenmesi. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 4(6), 347-352.

Tanyıldızı, E. (2015). Elazığ Halk Kültüründe Doğum Adetleri. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10(12), 1067-1084.

Duvarcı, A. (2005). Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar, Bilig, 32, 125-144.

Cömert, M., Özata, E. (2016). Tüketicilerin Yöresel Restoranları Tercih Etme Nedenleri ve Karadeniz Mutfağı Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(42), 1963-1973.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuymak

Stewart, C. J., Cash, W. B. (1985). Interviewing: Principles and Practices. Dubuque, Iowa: W.C. Brown Publishers.

FOTOĞRAFÇILIK AKTİVİTELERİNİN YAYLA TURİZMİNE VE YAYLALARIN TANITIMINA KATKISI: GEZFOD (GİRESUN) ÖRNEĞİ

THE CONTRIBUTION OF PHOTOGRAPHY ACTIVITIES TO TOURISM AND PROMOTION OF HIGHLANDS: THE EXAMPLE OF GEZFOD (GIRESUN)

Fatih Mehmet GÖK[*]*, İbrahim SEZER*[**]

Özet

Fotoğraf, tarih öncesi dönemlerde insanların gördüklerini, yaşadıklarını başkalarıyla paylaşmak, anlatmak veya anımsamak için, kilden boyalarla mağara duvarlarına çizip kazımalarına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Tarihte gerçek anlamda ilk fotoğraf, Joseph Nicephore Niepce tarafından 1827 yılında yapılan heliyografidir. 190 yılı aşkın süredir de hayatımızın içindedir. Fotoğrafçılık Ülkemizde ilk fotoğraftan kısa bir süre sonra, 1850'li yıllardan itibaren başlamıştır. "Fotoğraf yüzlerce sayfalık rapordan daha çok şey anlatır" diyen II. Abdülhamid'den kalan 800 dolayındaki fotoğraf albümü İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'nda sergilenmektedir.

Türkiye'deki fotoğraf dernekleri, 1950 yılında Ankara'da, Türkiye Amatör Fotoğraf Kulübü (TAFK)'nün kurulmasıyla başlamıştır. TAFK'ın kuruluş amacı, yurtiçinde fotoğraf ve filmciliği teşvik etmek, meraklılarına yetişme ve olgunlaşma imkanlarını hazırlamaktır. Yurtdışında ise Türkiye'yi ve Türk fotoğrafçılığını tanıtmayı amaçlamıştır. Türkiye'de günümüzde yüzden fazla fotoğraf derneği bulunmaktadır. Giresun ilinde ise 2001 yılında kurulan Giresun Fotoğraf Sanatı Derneği (GİFOD) ve 2011 yılında kurulan Giresun Gezgin Fotoğrafçılar Derneği (GEZFOD) olmak üzere iki fotoğraf derneği bulunmaktadır. Bu iki fotoğraf derneği, yaptıkları faaliyetlerle ilin tanıtımı ve çekiciliğini artırmak için çalışmaktadırlar. Bu çalışmada, GEZFOD'un yaptığı faaliyetler incelenmiş, bölgenin turizm çekiciliğine ve tanıtımına olan katkılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, GEZFOD'un düzenlediği fotoğrafçılık etkinlikleri araştırılmış ve dernek yetkilileriyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yaptıkları etkinliklerin Giresun ilinin turizm çekiciliğine olan katkıları incelenmiştir. GEZFOD bugüne kadar beş adet foto maraton düzenlemiştir. Bu foto maratonlar sayesinde yüzlerce ulusal ve uluslararası doğa dostu fotoğraf sanatçısının Giresun'a gelmesini sağlamıştır. Giresun'un en güzel mekanlarını fotoğraflayıp binlerce takipçileriyle buluşturmuştur. GEZFOD; Belediyeler, 42. Eczacılar Odası, Giresun Ticaret Borsası

[*] Giresun Üniversitesi, Ekoturizm Rehberliği Y.L. Öğrencisi, fatihmgok@gmail.com
ORCID: 0000-0002-36719653
[**] Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ibrahim.sezer@giresun.edu.tr

gibi kamu kurum ve kuruluşlarının ve diğer derneklerin düzenlediği fotoğraf yarışmalarına destek ve katkı sağlamıştır. Giresun ilinin yurtiçi ve yurtdışında tanıtımına katkı sağlamak için üyeleriyle azami çaba sarf etmektedir.

Anahtar sözcükler: Fotoğrafçılık, fotoğraf dernekleri, turizm, GEZFOD.

Abstract

Photography has a history that dates back to prehistoric times when people drew and scraped cave walls with clay paints to share, tell or remember what they saw and experienced with others. The first truly photograph in history is the heliography made by Joseph Nicephore Niepce in 1827 and it's been in our lives for over 190 years. Photography started in our country shortly after the first photograph, starting from the 1850s.

Abdulhamid II said that the photo tells us more than the hundreds of pages of reports. Approximately 800 photo albums remained from him and they are exhibited in the library of Istanbul University.

Photography associations in Turkey started with the establishment of the Turkish Amateur Photography Club (TAFK) in Ankara in 1950. The TAFK aims to encourage photography and film production in Turkey and to prepare opportunities for growing up and maturing for its enthusiasts. While abroad, he aimed to promote Turkey and Turkish photography. There are more than a hundred photographic societies in Turkey. In Giresun province, there are two photographic societies named Giresun Photographic Art Association (GIFOD) founded in 2001 and Giresun Traveler Photographers Association (GEZFOD) founded in 2011. These two photographic associations work to increase the promotion and attractiveness of the province through their activities. In this study, the activities of GEZFOD were examined and their contribution to the tourism attractiveness and promotion of the region was evaluated. In this context, photography activities organized by GEZFOD were investigated and interviews were conducted with association officials. The contribution of their activities to the tourism attractiveness of Giresun province was examined. GEZFOD has organized five photo marathons to date. Thanks to these photo marathons, hundreds of national and international nature-friendly photographers came to Giresun. GEZFOD photographed the most beautiful places and met thousands of followers. GEZFOD; municipalities, The 42th Chamber of Pharmacists has supported and contributed to photography competitions organized by public institutions and organizations such as Giresun Mercantile Exchange and other associations. GEZFOD makes maximum efforts with its members to contribute to the promotion of the province at home and abroad.

Keywords: Photography, photography associations, tourism, GEZFOD.

Giriş

Yayla terimi Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğünde; "akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato" ve "dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri" olarak ifade edilmektedir (TDK 2019). "Yayla potansiyeline sahip en zengin bölge olan Doğu Karadeniz Bölgesi bol miktarda bitki örtüsü bulundurması nedeniyle yayla turizmi açısından etkin bir çekiciliğe sahiptir. Bu özelliklere sahip yaylalara yapılan seyahatler sonucunda yayla turizmi bir turizm çeşidi haline gelmiştir. Turizm çeşitlerinden yayla turizmi Giresun'da gerçekleştirilmekte ve İl'in sahip olduğu eşsiz güzellikteki yaylalarıyla turistlere hizmet vermektedir. Bu yaylaların içerisinde ön planda olan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm merkezi ilan edilen Kümbet, Bektaş ve Kulakkaya ve Sis Dağı başta olmak üzere pek çok obalar ve tabiat parkları da mevcuttur. Yine doğal güzelliklerin yanı sıra bu alanlarda tarihi ve kültürel mekanların varlığı bu alanlarda konaklama süresini uzatmaktadır. Yaylalar aynı zamanda doğa sporlarına uygun arazilere de ev sahipliği yapmaktadır" (Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019).

Fotoğrafçılık günümüzde hayatımızın tamamen içine girmiş olup, doğduğumuz günden itibaren her gün yüzlerce fotoğraf görmekteyiz. İnsanlar fotoğraf makineleriyle gezip gördükleri yerleri, yaşamlarını, özel anlarını kalıcılaştırıp belgelemek amacıyla fotoğraflamaktadır. Çocuklarının ilk gülüşleri, ilk adımları, ilk doğum günleri, okuldaki ilk günleri, evlilik törenleri, ilk gördükleri mekanlar herkesin fotoğraflamak istediği konulardır. Daha sonra aynı duyguları tekrar yaşamak için, çevresindeki insanlarla, hatta hiç tanımadıkları insanlarla paylaşarak bu durumdan haz alırlar.

Fotoğraf Yunancada ışık anlamına gelen photos ve çizmek anlamına gelen graphos kelimelerinde meydana gelip, ışıkla çizmek anlamını taşır. Görüntünün optik ve kimyasal süreçlerden geçerek bir yüzey üzerine sabitlenmesiyle oluşur. Günümüzde ise kimyasal kısmın yerini elektronik bir parça olan sensör almıştır. Tarihte ilk fotoğraf 1826 ya da 1827 yılında Nicéphore Niépce tarafından Fransa'daki evinin penceresinden 8 saat pozlayarak oluşturulan helyografidir. Bu tarihten kısa bir süre sonra 1850'li yıllarda Osmanlı Devleti'nde kullanılmaya başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid İmparatorluğun her köşesine fotoğrafçılar vazifelendirerek Osmanlı Devleti'nin ilerlemesini ve modernleşmesini gösteren resimler çektirmiştir. Böylece binlerce fotoğraf toplayıp bu fotoğrafların bir kısmını seçip albümler yaptırdı. İçlerinden iki tanesini propaganda olarak Amerika ve İngiltere'ye armağan etti (Georgeon, 2016, s.17).

Sanayi devriminden sonra fotoğraf insanların hayatına iyice girmeye başladı. Bu durum bir süre sonra fotoğrafçılar için birlik olma ve bir çatı altında toplanma ihtiyacını beraberinde getirdi. Dünyada fotoğraf derneklerinin çatısını 1950 yılında İsviçre'nin Bern kentinde kurulan The International Federation Of Photographic Art *(FIAP)* oluşturur. Türkiye'de ise bu çatı görevini 2005 yılında Ankara'da kurulan Türkiye Fotoğraf Sanatı Federasyonu *(TFSF)* kendisine üye derneklerle yürütmektedir. Türkiye'de 150 civarında fotoğraf derneğinin 63 tanesi TFSF'ye üyedir (TFSF, 2019). Türkiye'de fotoğraf dernekleri;

Türkiye'nin ilk fotoğraf derneği olan Türkiye Amatör Fotoğraf Kulübü (TAFK)'nün kurulmasıyla başlamıştır. 1950 yılında Ankara'da kurulan TAFK'ın kuruluş amacı, Yurtiçinde fotoğraf ve filmciliği teşvik etmek, meraklılarına yetişme ve olgunlaşma imkanlarını hazırlamak, yurtdışında ise Ülkemizi ve Türk fotoğrafçılığını tanıtmaktır. Giresun ilinde ise; 2001 yılında kurulan Giresun Fotoğraf Sanatı Derneği *(GİFOD)* ve 2011 yılında kurulan Giresun Gezgin Fotoğrafçılar Derneği *(GEZFOD*) adında iki fotoğraf derneği bulunmakta olup, yaptıkları faaliyetlerle Giresun ilinin tanıtımı ve çekiciliğini artırmak için çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar.

Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada GEZFOD'un, yaptığı faaliyetlerle Giresun Yaylalarının turizm çekiciliğine ve tanıtımına olan katkısının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, GEZFOD'un düzenlediği fotoğrafçılık etkinlikleri araştırılmış, dernek yetkilileriyle mülakatlar gerçekleştirilmiş ve yapılan etkinliklerin ildeki turizme olan katkıları incelenmiştir.

Araştırmanın Bulguları

GEZFOD'un düzenlediği fotoğrafçılık etkinliklerinin başında *fotomaratonlar* gelmektedir. *Foto Maraton;* belirlenen tarihlerde, belirlenen güzergahlar içerisinde çekilen fotoğrafların değerlendirilmek üzere düzenleme kuruluna teslim edilmesiyle sona eren bir fotoğraf yarışması türüdür. Dernek başkanıyla yapılan görüşmeye istinaden GEZFOD, paydaşlarıyla kurulduğu 2011 yılından itibaren beş foto maraton düzenlemiştir. Bu foto maratonlar; 2012 yılında derneğin kendi imkanlarıyla düzenlediği *Giresun Foto Maratonu,* 2015 yılında Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Giresun İl Müdürlüğü ile birlikte organize ettiği *Yedideğirmenler Tabiat Parkı Foto Maratonu*, 2016 yılında Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Giresun İl Müdürlüğü ile birlikte organize ettiği *Kuzalan Tabiat Parkı'nda Güz Foto Maratonu*, 2017 yılında yine Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Giresun İl Müdürlüğü ile birlikte organize ettiği *Giresun Kümbet Yaylası & Koçkayası Tabiat Parkı Foto Maratonu* ve 2019 yılında Giresun Valiliği Giresun Turizm Altyapı Hizmet Birliği *(GİRTAB)* ile birlikte organize ettiği *Giresun'da Kültür ve Yaşam* isimli foto maratonlardır. Bu foto maratonlara ait sayısal veriler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir (Tablo 1).

Fotomaraton	***Tarih***	***Katılımcı Sayısı***	***Katılan Fotoğraf Sayısı***	***Ödüllü Fotoğraf Sayısı***
Giresun	20-21 Mayıs 2012	57	168	56
Yedideğirmenler Tabiat Parkı	30-31 Mayıs 2015	97	351	76
Kuzalan Tabiat Parkı'nda Güz	5-6 Kasım 2016	94	326	31
Kümbet Yaylası & Koçkayası Tabiat Parkı	10-13 Ağustos 2017	109	301	56
Giresun'da Kültür ve Yaşam	14-18 Ağustos 2019	89	296	56

Tablo 1: *Fotomaraton Bilgileri*

Bu foto maratonlar esnasında Giresun'a yüzlerce yerli ve yabancı fotoğraf sanatçısı geldi. Şehre gelen fotoğrafçıların çekim alanları özellikle yaylalar ve tabiat parkları olmuştur. Foto maratonlardan elde edilen ödül ve sergileme alan fotoğraflar, telif haklarını da elinde bulunduran paydaş kurumlarca çeşitli tanıtım faaliyetlerinde kullanılmıştır. Binlerce takipçisi bulunan fotoğrafçılar, bu fotoğrafları kendi sosyal medya hesaplarında da paylaşarak çok geniş kitlelere ulaşmasına katkı sağlamıştır. İyi yorumlanan bir fotoğraf insanları gitmedikleri yerlere götürür, tanımadıkları insanlarla tanıştırır ve görmedikleri kültürler hakkında bilgi sahibi yapar (Barthes, 1992, s.37). 2015 yılında yapılan foto maratondan sonra Mavi Göl'ün bilinirliği hızla artmış, Giresun Valiliğinin açıklamasına göre "2019 yılının 9 aylık dönemi içerisinde Kuzalan Tabiat Parkı ve Mavi Göl'ü 60 bin yerli ve yabancı turist ziyaret etti" (www.sabah.com.tr). Bu örnekte de olduğu gibi fotoğraf aktiviteleri, turistik çekiciliklerin geleneksel medya ile internet medyasında görülmesine ve tanıtımına önemli katkılar sağlamaktadır (Fotoğraf 1, 2,3 ve 4).

Büyük kentlerde yaşayan insanlar, tatil ve hafta sonu gibi günlerde kırsal yöre ya da manzara zenginliği olan alanlarda rekreasyon olanağı aramaktadırlar. Manzara zenginliği olan bölgelerde bulunan dağlar, deniz, göl ve akarsu kıyıları kitle turizmine açılmıştır (Koç ve Şahin,1999). Bu tür mekanlarda gerçekleştirilen turizm ve rekreasyon faaliyetlerinde fotoğraf çekme ve foto safari oldukça sıklıkla yapılan bir aktivitedir ve gezilen destinasyonlardaki deneyimlerin ve anıların kalıcılığının oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Bu yüzden fotoğraf çekme, günümüzde başta doğa yürüyüşü

Fotoğraf 1. *Mavi Göl'den bir görünüm. (Fotoğraf: Fatih Mehmet Gök)*

Fotoğraf 3. *Anadolu Jet firmasının tanıtım dergisinde Giresun iline ait manzaraların yer aldığı bir sayfanın görüntüsü (Kokol & Bora, Anadolu Jet Magazin,2019).*

Fotoğraf 2. *Mavi Göl gibi Giresun iline ait turistik çekiciliklerin fotoğraflarıyla süslenmiş bir otobüsten görünüm. (Fotoğraf: Erhan Aydın)*

Dernek faaliyetleri foto maraton aktivitelerinin haricinde tüm yıl boyunca aralıksız devam etmektedir. İki haftada bir Salı akşamları dernek lokalinde üyelerin çeşitli mekanlarda çektiği fotoğraflardan oluşan portfolyo sunumları yapılmaktadır. Ayda iki ya da

üç kez Giresun ve çevre illerde keşfedilmeyi bekleyen çeşitli alanlara geziler düzenlenip, fotoğraflanıp paylaşılmaktadır. Görele ilçesinde bulunan Paşaca Şelalesi bunlardan biridir. 14-18 Ağustos 2019 tarihleri arasında düzenlenen Giresun'da Kültür ve Yaşam konulu foto maratonda ödül ve sergileme kazanan fotoğraflar, hava yolu taşımacılığı yapan bir firmanın (Anadolu Jet) tanıtım dergisinin Kasım 2019 sayısında bulunan 20 sayfalık Giresun ili tanıtım bölümünde yerini aldı.

Fotoğraf 4. *Anadolu Jet firmasının tanıtım dergisinde Giresun iline ait manzaraların (Mavi Göl) yer aldığı bir sayfanın görüntüsü (Kokol & Yeşilçiçek & Bora, Anadolu Jet Magazin, 2019).*

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada GEZFOD'un yaptığı faaliyetler incelenip, faaliyetlerin Giresun turizmine ve yaylacılığa katkıları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, GEZFOD etkinliklerine aktif olarak katılım gösterenlerle mülakat gerçekleştirilmiş ve bu bağlamda değerlendirmeler yapılmıştır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde şunu söyleyebiliriz ki, Giresun ilinin doğal, tarihi ve kültürel güzelliklerinin fotoğraflanması, ilin yerel, ulusal ve hatta zamanla uluslararası alanda etkili bir şekilde reklam ve tanıtımlarının yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda bu aktivitelerden elde edilen görseller, otobüs giydirme, billboardlar ve turizm dergileri gibi çeşitli tanıtım materyallerinde kullanılmaktadır. Dernek bünyesinde gerçekleştirilen etkinliklerle birlikte Giresun yaylalarının güzellikleri fotoğraf sanatıyla bütünleşerek daha da geniş kitlelere ulaşacağı düşünülmektedir. GEZFOD bünyesinde gerçekleştirilen çalışmaların Giresun yaylalarının tanıtımına sunduğu katkılarla birlikte bulundukları bölgeye ekonomik anlamda canlılık getirdikleri ve bu yolla ekonomik

olarak bölgesel kalkınmaya da katkıda bulunmaktadır. GEZFOD'un etkinliklerinde bu duruma ilişkin farkındalık çalışmaları yürütülmektedir. Bu etkinliklerde katılımcıların çevre ve doğayı korumaları ve tüketim alışkanlıklarının geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yürütülmektedir.

Dolayısıyla Giresun ilinin en değerli turistik destinasyonları içerisinde ilk sırada yer alan yaylaların, koruma-kullanma dengesi gözetilerek turizme kazandırılması ve özellikle foto safari gibi ekoturizm aktivitelerinin bu sahalarda geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu aşamada GEZFOD gibi fotoğrafçılık derneklerinin yapmakta olduğu ve yapacakları fotoğrafçılık aktiviteleri, hem yaylaların tanıtımına hem de yaylalar ile ilgili farkındalık ve koruma bilincinin yerleşmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca Giresun yaylalarının turistler açısından daha cazip bir hale getirilmesi için hem yerel hem de kamu otoritesinin, fotoğraf dernekleriyle ortak hareket etmesi ve yeni projeleri hayata geçirmesi de yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

Barthes, Roland (Çev: Reha Akçakaya). (1992). *Camera Lucida*. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

Georgeon, F. (2016). *Sultan Abdülhamid'in Hayali: Osmanlı İmparatorluğunu Düvel-i Müazzama Haline Getirmek, Yıldız Sarayı Sohbetleri*, Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.13-19.

Koç, N., Şahin, Ş., 1999. Kırsal peyzaj planlaması. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No: 1509 (463).

Kokol, F.; Bora, E. (2019). *Karadeniz'de Yağmurlu Bir Liman: Giresun,* Anadolu Jet Magazin, Sayı:123, s.20-21.

Kokol, F.; Yeşilçiçek, M.; Bora, E., (2019). *Karadeniz'de Yağmurlu Bir Liman: Giresun,* Anadolu Jet Magazin, Sayı:123, s.26-27.

İnternet Kaynakları

https://sozluk.gov.tr/?kelime=yayla (Erişim Tarihi: 11.08.2019).

https://giresun.ktb.gov.tr/TR-223553/yayla-turizmi.html(Erişim Tarihi: 1.09.2019).

https://www.tfsf.org.tr/indir/fiap/FIAP%20TANITIMI.pdf(Erişim Tarihi: 12.09.2019).

https://www.sabah.com.tr/turizm/2019/10/04/giresun-tabiat-parklari-ile-1-milyon-turist-hedefliyor (Erişim Tarihi: 19.09.2019).

YAĞLIDERE - KÜMBET YAYLASI ARASINDAKİ SAHANIN FOTO SAFARİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATING OF THE FIELD BETWEEN YAGLIDERE AND KUMBET HIGHLAND IN TERMS OF PHOTO SAFARI

Fatih Mehmet GÖK[*]

Özet

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turizm alışkanlıklarının tamamen değişmeye başladığı, deniz, kum ve güneşten oluşan kitle turizminin önemini yitirdiği görülmektedir. İnsanlar kent merkezlerindeki yaşantılarından, içinden çıkılmaz hale gelen trafik keşmekeşinden, çarpık kentleşmeden, beton yığınlarından bunalıp kendini bir nevi öze dönüş de olduğu düşünülen doğaya atmak için çaba sarf etmektedir. Günümüzde insanlar farklı deneyimler, farklı kültürler, farklı lezzetler tatmak ve doğa ile bütünleşmek amacıyla alternatif turizm kanallarına yöneldikleri görülmektedir. Bu alternatif turizm yöntemlerinden biri de foto safaridir. Çeşitli turizm kollarını içinde barındıran fotoğrafın büyülü dünyası bu alanda da kendini göstermektedir. Arapçada seyahat anlamına gelen "safara" kelimesi ile fotoğrafın birleşmesinden meydana gelen ve fotoğraf seyahati anlamına gelen "foto safari", günün ilk ışıklarıyla çıkılan dağın zirvesinden, sis denizinin altında kalan evlerin siluetlerini fotoğraflamak gibi tarifi imkansız mutluluk veren bir eylemdir.

İnsanlar farklı bir coğrafyada, tüm bu deneyimlerini ve hazlarını normal yaşantılarına döndüklerinde de tekrar yaşamak, gelecek nesillere aktarmak ve en önemlisi de fotoğraf paylaşımlarıyla geniş kitlelere ulaşarak, bölgenin değerinin ve bilinirliğinin artmasına fayda sağlamaktadırlar. Bu çalışmada Giresun Yağlıdere vadisinden gidilerek Çakrak, Çıkrıkkapı, Koçkayası ve Kümbet Yaylası güzergâhının alternatif turizm potansiyeli hakkında fikir vermesi, bu güzergahı foto safari güzergahı olarak belirleyip, güzergah üzerinde bulunan doğal, tarihi, kültürel değerlerin turizm açısından bilinirliğini artırmak amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Yayla, foto safari, fotoğraf, gezi fotoğrafçılığı

[*] Giresun Üniversitesi, e-mail: fatihmgok@gmail.com. ORCID: 0000-0002-3671-9653

Abstract

In recent years, Turkey, as well as all over the World, has begun to change completely the habit of tourism, sea, seems to have lost the importance of mass tourism resulting from sand and sun. People endeavor to throw themselves into the nature which is thought to be a return to a kind of essence from their life in the city centers, from the traffic congestion that has become inextricable, from crooked urbanization, from concrete piles. Today, it is seen that people are turning to alternative tourism channels in order to taste different experiences, different cultures, different tastes and to integrate with nature. One of these alternative tourism methods is photo safari. The magical world of photography, which includes various tourism branches, shows itself in this field as well. "Photo safari", which is a combination of photography and the word "safara", which means travel in Arabic, is an act of unspeakable happiness, such as photographing the silhouettes of houses under the sea of mist, from the summit of the mountain, which comes out at the first light of the day.

People in a different geography, all these experiences and pleasures when they return to their normal lives to live again, passing them on to future generations, and most importantly, reaching a wide audience with photo sharing, the region's value and awareness of the increase benefits. In this study, it is aimed to give an idea about the alternative tourism potential of Çakrak, Çikrikkapı, Koçkaya and Kümbet Plateau route by going through Giresun Yağlıdere Valley, to determine this route as a photo safari route and to increase the awareness of the natural, historical and cultural values on the route in terms of Tourism.

Keywords: Highland, photo safari, photography, travel photography.

Giriş

Yaylalar günümüzde asli görevi olarak bilinen yaz aylarında hayvan otlatmak, tarımsal faaliyetlerde bulunmak ve dinlenmek için kullanılmasının yanı sıra; sürekli ikamet etmek, nispeten bozulmamış alanlarda doğayla baş başa kalmak, rekreasyonel turizm faaliyeti olarak da yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Fotoğraf bir iletişim aracı olarak kabul edilebilir. İnsanlar, bir anın kalıcı olması için o anın fotoğrafını çekmektedir. Çekilen fotoğraflar, bazen doğadaki bir durumun fotoğrafı, bazen de bir canlının, binanın, yaratılmış bir olayın, olgunun fotoğrafı olabilmektedir (Günay, 2016, s. 6-10). İnsanlar gezip gördükleri yerleri fotoğraflayarak buraları sürekli hatırlanabilir, çevresine aktarılabilir hale getirmek isterler. Bu sebeple de özellikle doğal alanların her halini, doğasını, faunasını, kültürünü, tatlarını, insanlarını fotoğraflayarak kaydederler. Fotoğraf veya insanın çevresinde gördüklerini kalıcılaştırma isteği, insanoğlunun mağara duvarlarına gördüklerini resmetmelerine kadar uzandığı söylenebilir. İlk insan, çevresinde gördüklerini anlamlandırmak, grubundaki diğer insanlara anlatmak veya tekrar görebilmek için, kilden boyalarla duvarlara figürler çizmiş ya da gördüklerini doğrudan duvarlara kazımıştır. İlk insanın gördüklerini saklama/kalıcılaştırma davranışı günümüzde de devam etmektedir (Demirel, 2015, s. 758- 771). Turistin, gittiği

destinasyonda çektiği her fotoğraf, fotoğraflanan unsura verdiği değeri de açıkça ifade etmektedir (Donaire vd., 2014, s. 26-33). Fotoğrafçılık günümüzde makinelerin dijitalleşmesi ve fiyatlarının ucuzlaması, makine maliyetinden başka bir giderinin/ masrafının olmamasından dolayı son derece hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Sosyal medya, seyahat fotoğraflarını paylaşmada önemli bir yere sahiptir. İnternet, temelde seyahat bilgi arama ve varış yeri seçim sürecinde de etkili olduğundan, turistlerce paylaşılan seyahat fotoğrafları, olası turist adaylarının bilgi arayışı ve destinasyon seçimlerini doğrudan etkileyebilmektedir (Morosan & Jeong, 2008, s. 13-23; aktaran Lo vd., 2011, s. 725-731). Özellikle akıllı telefonların kullanımı ile turistlerin seyahatleri esnasında fotoğraf çekmeleri daha kolay hale gelmiştir. Bu durumun, sosyal ve kültürel hayat üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Agrawal, 2017, s. 92-100). Bir destinasyonu, orada yaşayan kişiler yerine ilk kez ya da birkaç kez ziyaret eden kişilerin bakış açısıyla gözlemlemek çok farklı bir bakış açısı sağlayacaktır. Bazen bir turistin çektiği bir kare fotoğraf, kelimelerle ifade edilemeyecek ya da sayfalar dolusu tanıtım materyalleriyle anlatılamayacak kadar etkili ve değerli olabilmektedir. *Turist bakışı;* turistlerin uyguladığı ve turizm endüstrisi tarafından turizm destinasyonlarında yaratılan imgelere dayalı olarak, dünyayı belirli bir *görme şekli* olarak tanımlanabilir (Garrod, 2009, s. 346-358).

Fotoğraf çekmenin birçok insan için özel bir zevk, haz ve mutluluk verici bir olay haline geldiği günümüzde, sırf fotoğraf çekmek için farklı destinasyonlar, rotalar arayan kişi sayısı bir hayli fazladır. Fotoğraf çekerken mutluluk ve haz alırken, farklı mekanlar, kültürler, tarihsel kalıntılar, doğal ve bozulmamış alanları keşfetme istekleri zincirleme ve döngüsel haz kaynağı olarak sürekli birbirini takip etmektedir. Yeni coğrafyalar, yeni ufuklar, yeni renkler ve farklı yaşam tarzlarına objektifin ardından bakma isteğinin sonucu olarak daha geniş katılımlı foto safari ya da fotoğraf gezileri de hızla çoğalan bir özel ilgi turizmi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Araştırmamıza konu olarak seçtiğimiz Yağlıdere – Çakrak Yaylası – Çıkrıkkapı Yaylası – Kümbet Yaylası arasındaki güzergah foto safari rotası olarak önem arz etmektedir. "Belli görsel imgelerin, turisti bir destinasyona çekme konusunda muazzam güçleri bulunabilmektedir. Örneğin; tur otobüsleri, turistik açıdan ünlü alanların yakınlarında yoğunlaşmaktadır ki bu alanların görsel imgeleri turistler arasında oldukça meşhurdur. Eyfel kulesi veya Büyük Kanyona seyahat eden biri, yalnızca oranın fotoğrafını çekmekle kalmaz, çektiği fotoğraflar sürekli yaşadığı yere döndüğünde, seyahati esnasında yaşadığı deneyimin bir kanıtı niteliğindedir" (Carpenter, 1972, s. 6 ve Chalfen, 1979, s. 438, aktaran Jenkins, 2003, s. 305-328). "Urry (1990, s. 23-35), turist ve fotoğraf fenomenlerini birbirine bağlamakta ve turist fotoğraflarının destinasyonun hedef kitlelerin zihnindeki imajını yansıttığını ileri sürmektedir". Markwell'e (1997, s. 131-155) göre, "*seyahat ve fotoğrafçılık arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır*" (Garrod, 2009, s. 346- 358). Bir destinasyonun çekiciliğinin arttırılmasında turist fotoğraflarının önemi çok fazla olduğu ifade edilmektedir. Bu fotoğraflarla gerçek mekanın çekici unsurlarının birbiriyle örtüşmesi gerekmektedir. Çekim alanlarının net bir şekilde belirlenmesi gerekir ki, zihinlerde oluşturulan imajla destinasyondaki görüntü farklı olmamalıdır. Daha sonra gelen farklı bir ziyaretçi çektiği

fotoğraflarda aynı kareyi bulamaz, aynı hazzı yaşayamazsa, geri döndüğünde olumsuz yönlerini anlatır, başkalarına tavsiye etmez, beklentileri karşılamadığını ifade eder. Bu durum da faydadan çok zarara dönüşebilir.

Bu çalışmada Giresun Yağlıdere vadisinden gidilerek Çakrak, Çıkrıkkapı, Koçkayası ve Kümbet Yaylası güzergâhının alternatif turizm potansiyeli hakkında fikir vermesi, bu güzergahı foto safari güzergahı olarak belirleyip, güzergah üzerinde bulunan doğal, tarihi, kültürel değerlerin turizm açısından bilinirliğini artırmak amaçlanmıştır. Destinasyon hedefi olarak Kümbet Yaylası planlandığında normal yol güzergahı; Giresun il merkezinden başlayarak Dereli ilçesi üzerinden 52 km lik bir mesafededir. Ancak farklı bir güzergah kullanılarak 124 km lik bir yolculukla doğal, tarihi ve kültürel özellikleriyle turistik çekiciliği bulunan Espiye – Yağlıdere – Çakrak – Çıkrıkkapı –Koçkayası – Kümbet günübirlik foto safari aktivitesi için çok uygun bir çekiciliğe sahiptir.

Tüm dünyada olduğu gibi ilimizde de fotoğrafa olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Bu ilginin artmasına katkı sağlayan 2001 yılında kurulan Giresun Fotoğraf Sanatı Derneği (GİFOD) ve 2011 yılında kurulan Giresun Gezgin Fotoğrafçılar Derneği (GEZFOD) isminde iki fotoğraf derneği bulunmaktadır. GEZFOD 2012 yılında kendi imkanlarıyla "Giresun Fotomaratonu", Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Giresun Şube Müdürlüğüyle birlikte 2015 yılında *Yedideğirmenler Tabiat Parkı Fotomaratonu*, 2016 yılında *Kuzalan Tabiat Parkında Güz Fotomaratonu* ve *Kümbet Yaylası & Koçkayası Tabiat Parkı Fotomaratonu*, 2019 yılında da *Giresun'da Kültür ve Yaşam Fotomaratonu* düzenlemiştir. Ayrıca 2017 yılında GİFOD, GEZFOD ve Giresun Belediyesi'nin birlikte düzenlediği *Giresun Belediyesi 1. Ulusal Fotoğraf Yarışması* ile yüzlerce ulusal ve uluslararası doğa dostu fotoğraf sanatçısının Giresun'a gelmesini sağlamış, en güzel mekanlarını fotoğraflayıp binlerce takipçileriyle buluşturmuştur. İlimizin tarihi, doğal güzelliklerini, kültürel, folklorik ve lezzet görüntülerinin paylaşılmasıyla fotoğraf çekmek için gelen grupların hızla arttığı görülmektedir. Fotoğraf gezileri ve foto safariler, bölgeye ziyaretçi çekme, geniş kitlelere ulaşma ve tanıtımı konusunda katkı sağlamaktadır.

Araştırmaya konu olan destinasyonun doğal, kültürel ve tarihi çekicilikleri:

Giresun il merkezinden 50 km mesafede bulunan Yağlıdere ilçesi araştırma destinasyonun başlangıç noktasıdır. "Giresun ilinde 13 tescilli köprü ile en yoğun tarihi köprünün Yağlıdere vadisinde olduğu görülmektedir. Bu vadi, Karadeniz Bölgesi ile iç bölgeleri birbirine bağlayan önemli bir güzergâh olup; bu güzergahta 'ayende ve revende'ye (gelip geçen) hizmet vermek için Tekke Köyü'nde Hacı Abdullah Dergahı kurulmuştur" (İltar, 2014, s. 24). Bu tarihi köprülerinden sadece Ağa Köprüsünün kitabesi günümüze kadar ulaşmıştır. "Kitabesine göre Kethüdazade Emin Ağa tarafından 1816 yılında inşa edilmiştir" (İltar, 2014, s. 25). Ağa Köprüsü, Harava Köyü Köprüsü, Tepsi Köprü, Yemişgen Köprüsü, Zabunlu Köprüsü *(fotoğraf 1-2)* Yağlıdere vadisi boyunca görülüp, fotoğraflanabilecek köprülerden bazılarıdır.

Fotoğraf : 1

Fotoğraf : 2

Fotoğraf : 3

Fotoğraf : 4

Dere boyunca tarihi köprüleri inceleyip fotoğrafladıktan sonra Yağlıdere - Alucra ilçelerinin sınırında bulunan Çakrak Köyü köprü ve kiliseleri karşımıza çıkmaktadır. "Çakrak Köyü sınırları içerisinde dört tarihi kilise veya kiliselere ait kalıntılar bulunmaktadır" (Bekdemir & Sezer, 2016, s. 181). Bu kiliselerden bir tanesi yol kenarında bulunmaktadır *(fotoğraf: 3).* Dere üzerinde bulunan taş köprüden *(fotoğraf: 4)* geçilerek ulaşılan bu kilisenin çatısı çökmüş, duvarları ayaktadır. Köprü ile birlikte kilise kadrajı fotoğrafçılar tarafından yoğun ilgi görmektedir.

Çakrak Köprüsü ve Kilisesinden sonra yine Yağlıdere sınırları içinde kalan Çıkrıkkapı Yaylası'na doğru devam edildiğinde karşımıza 6,5 km uzunluğunda ve 1,5 m yüksekliğinde Hacı Abdullah Duvarı çıkmaktadır *(fotoğraf: 5-6).* Yayla merkezine ulaşıldığında sembolik olarak hala kullanılan çıkrık kapıdan geçilerek ulaşılır. Yaylada bol otlaklardan dolayı özellikle koyun sürülerine rastlamak ve fotoğraflamak mümkündür. Bölgesel özelliklere sahip yayla evleri *(fotoğraf:7)*, Ördek Gölü ve 1850 yılında yapılan ve hala ayakta olan, mübadelede Yunanistan'a giden halkın yaptığı Kırkharman Kilisesi *(fotoğraf:8)* tüm ihtişamıyla fotoğrafçıların gözbebeğidir.

Fotoğraf : 5

Fotoğraf : 6

Fotoğraf : 7

Fotoğraf : 8

Çıkrıkkapı Yaylası tüm güzellikleriyle fotoğraflandıktan sonra Koçkayası Tabiat Parkı'na ulaşılır. "Dereli ilçesi Kümbet Köyü sınırlarında ve ilçenin güneyinde yer alan Koçkayası mesire alanı, ortalama 1840 m yükseklikte olup, ladin ağacı, orman gülleri ve yemyeşil çayırlarla çevrelenmiş durumdadır. 11.07.2011 tarihinde 354 hektarlık alanda Koçkayası Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir" (Bekdemir & Sezer, 2016, s. 240). Alanda ağaçtan yapılmış, doğayla uyumlu evler ve sosyal yapılar *(Fotoğraf: 9-10)* bulunmakta olup, işletmeci tarafından işletilmektedir.

Fotoğraf : 9

Fotoğraf : 10

Koçkayası Tabiat Parkı'ndan sonra araştırma destinasyonunun son durağı olan Kümbet Yaylası'na ulaşılır *(fotoğraf: 11-12-13)*. Giresun ilinin üç önemli yaylasından biridir. "Osmanlı İmparatorluğu'na ait salnamelerde doğal güzelliklerinin yanı sıra yaz aylarında sahilin bunaltıcı havasından uzaklaşmak isteyen insanların gittikleri dağların yüksek kesimlerindeki yaylalardan birinin de Kümbet olması, geleneksel yaylacılığın yanı sıra rekreasyonel yaylacılığın da aslında çok daha eski olduğunu göstermektedir. Ancak, son yıllarda yayla turizm aktivitesi yönünden çok daha fazla öneme sahiptir" (Zaman, Şahin & Bayram, 2007, s. 24).

Fotoğraf : 11

Fotoğraf : 12

Fotoğraf : 13

Wikiloc ile Gezi Rotası Belirleme

Dağcılık, yürüyüş, bisiklet, tırmanış, fotoğrafçılık gibi her türlü doğa sporu rotalarının paylaşıldığı ve farklı insanların bu rotaları kullanarak doğa aktivitelerine rehberlik yapacak olan bir sosyal paylaşım uygulamasıdır. Bu çalışma kapsamında, "Yağlıdere-Çakrak-Çıkrıkkapı-Koçkayası-Kümbet Yaylası Foto Safari Rotası" hazırlanmıştır. Aynı zamanda belirlenen bu rota üzerinde bulunan önemli fotoğraf çekim noktaları işaretlenip, araştırmacı tarafından çekilen bu noktalara ait fotoğraflara da bu sistemde yer verilmiştir.

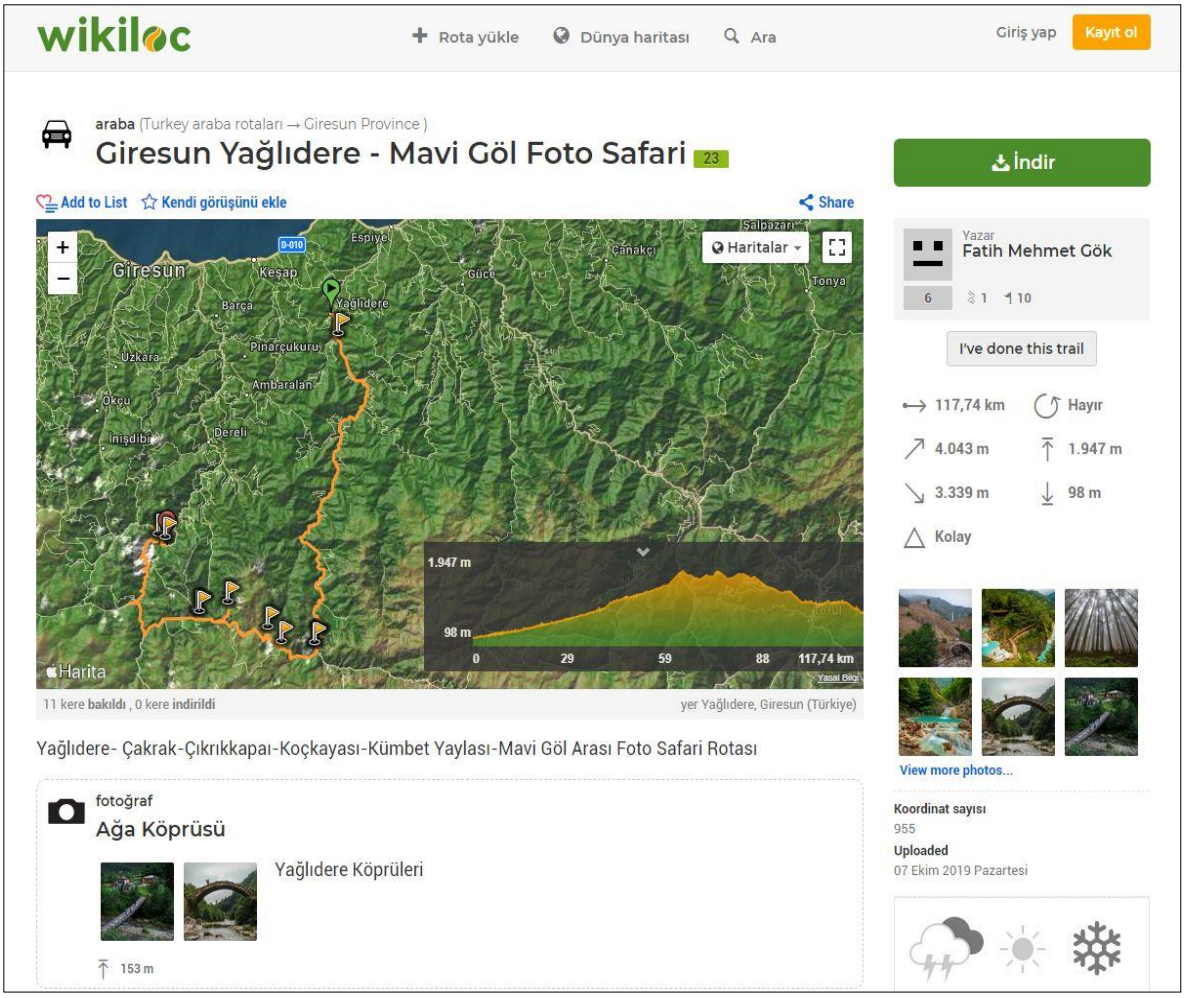

Kaynak: *tr.wikiloc.com/araba-rotalari/giresun-yaglidere-mavi-gol-foto-safari-42163212*

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Yağlıdere Kümbet Yaylası arasındaki tarihi, doğal ve kültürel çekiciliği bulunan sahanın incelenip foto safariler ve doğa fotoğrafçılığı açısından alternatif bir parkur olarak değerlendirilmesi planlanmıştır. Yağlıdere vadisi boyunca bulunan ve hala ayakta duran kemer köprüler, çeşmeler, kiliseler, ladin, kayın, akçaağaç, meşe ormanları, yayla ve mera ekosistemi, panoramik manzara güzellikleri, yöreye özgü kültürel ve folklorik özelliklerin fotoğraflanıp, gelişen teknoloji, internet ve çeşitli sosyal medya ortamlarında paylaşılmasıyla geniş kitlelere ulaşacaktır. Bu durum bölgenin turistik çekiciliğini artırarak çevreye duyarlı, eğitim seviyesi yüksek, fotoğraf meraklısı eko turistlerin bölgeye gelmelerini sağlayacak, uzun vadede yerel halkın da el sanatlarını ve organik ürünlerini satıp, ekonomik refahlarının artmasına katkı sağlayacaktır.

Tüm bu aktivitelerin sağlıklı sürdürülebilmesi, insanların memnun ayrılmaları, izlenimlerini paylaşırken olumlu yorumlar yapıp farklı kitlelerin de buraya gelmelerine referans olmaları için birtakım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında aşağıdaki düzenlemelerin yapılması önerilmektedir:

- Güzergah boyunca önemli noktalara seyir terası alanlarının belirlenmesi,
- Doğal ve tarihi güzelliklerin fotoğraf çekim noktalarının belirlenmesi,
- Rota üzerinde işaret ve kültürel varlıklara ait bilgi levhalarının yerleştirilmesi,
- Yol boyunca insanların ihtiyaçlarını karşılamaları için özellikle de bölgede yaşayan insanların yöreye özgü ürünlerine yer verdikleri satış noktalarının oluşturulması,
- Belirli aralıklarla güzergah üzerinde insanların temel ihtiyaçlarını karşılaya bilecekleri çeşme, tuvaletler gibi alanların kullanılabilir halde bulunması,
- Belirlenen foto safari rotasının Küresel Yer Belirleme Sistemi (GPS) ile tanımlanıp, Wikiloc gibi rota uygulamalarına yüklenmesi,
    - Sahanın tanıtım materyalleri, broşürleri hazırlanıp basılı ve dijital ortamda duyurulması, eko-tur operatörleriyle paylaşılması,
    - Hazırlanan rotaların ve bölgede çekilen fotoğrafların sosyal medyadaki ilgili sitelerde paylaşılması ve duyurulması,
- Ulaşım ve altyapının iyileştirilmesi bölgenin kalkınması ve tanıtımı için faydalı olacaktır.
- Bu çalışma ilgili alandaki özellikle foto-safari ve doğa fotoğrafçılığı konusundaki çalışmalar için örnek oluşturacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda farklı ülke veya bölgelerdeki foto-safari ve doğa fotoğrafçılığı noktaları üzerinde çalışmalar yürütülmesi ilgili alanda çalışmalar yapan araştırmacılara önerilmektedir.

KAYNAKÇA

AGRAWAL, Anija, "Changing Cultures of Photography: Visualising Visual Access/ Excess in Tourist Places", Society and Culture in South Asia, 2017, 3(1): s. 92-100.

BEKDEMİR, Ünsal ve SEZER, İbrahim, "Giresun İlinin Turizm Potansiyeli", Nobel Bilimsel Eserler, 2016, s: 181, s:240

CARPENTER, Edmund, "Oh What a Blow That Phantom Gave Me! New York: Holt", Reinhardt and Winston, 1972, s. 6.

DEMİREL, Gökhan, "Fotoğrafın Manipülasyon ve Gündem Saptama Gücü", International Journal of Social Sciences and Education Research, 2015, s. 758- 771.

DONAIRE, Jose A., CAMPRUBI, Raquel and Galí, Nuria, "Tourist Clusters from Flickr Travel Photography", Tourism Management Perspectives, 2014, s. 26-33.

GÜNAY, V. Doğan, "Göstergebilim ve Fotoğrafta Anlam", Kontrast Dergisi, Sayı:50, Şubat-Mart, 2016, s. 6-10.

İLTAR, Gazanfer, "Giresun Kültür Envanteri" Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014, s: 24.

JENKINS, Olivia, "Photography and Travel Brochures: The Circle of Representation", Tourism Geographies, 2003, Sayı: 5(3) s. 305-328.

MOROSAN, Cristian ve JEONG, Miyoung, "The Role of the Internet in The Process of Travel Information Search", Information Technology in Hospitality, 2008, Sayı: 5(1) s. 13-23.

ZAMAN, Mehmet, ŞAHİN, İ.Fevzi ve BAYRAM, Neşet. "Doğu Karadeniz'de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası" 2007, Eastern Geographical Review, Sayı: 17, s: 24.

Wikiloc, https://tr.wikiloc.com/araba-rotalari/giresun-yaglidere-mavi-gol-foto-safari-42163212 (Erişim tarihi: 08.10.2019)

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ İLİN DESTİNASYONLARINA İLİŞKİN FARKINDALIK VE DENEYİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: GİRESUN ÖRNEĞİ

EVALUATION OF THE AWARENESS AND EXPERIENCES OF THE UNIVERSITY STUDENTS ABOUT THE DESTINATIONS OF THE PROVINCE: THE CASE OF GİRESUN

Mehmet Ozan CİNEL[*]*, Güven KARAMAN*[**]

Özet

Giresun; bulunduğu coğrafi konumu, uygun iklim koşulları, tarihi ve zengin kültürel birikimiyle tarihi, doğal ve kültürel turistlik alanlara sahip oluşuyla yerli ve yabancı turistlere ev sahipliği yapmakta ve il ekonomisine girdiler sağlamaktadır. Turizmin il ekonomisine katkısı ne derece önemli ise üniversitelerde o derece il ekonomisinde önem arz etmektedir. Giresun Üniversitesi'nde yerli ve yabancı otuzbini aşkın öğrencinin öğrenim gördüğü dikkate alındığında ilin turistik çekicilikleri hakkında bu öğrencilerin farkındalık ve deneyimleri hem il ekonomisi hem de destinasyonların tanıtımı açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin Giresun ilinin turistik alanlarına ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Genel tarama modeline dayalı betimsel karakterli bir araştırma olan bu çalışmada, amaca ulaşmak için "turistik destinasyon farkındalık ve deneyim anketi" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma verilerine göre, Giresun da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin ilin turistik destinasyonları hakkında farkındalık ve deneyim düzeylerinin oldukça düşük olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Destinasyon, Farkındalık, Giresun

Abstract

Giresun; With its geographical location, suitable climatic conditions, historical and rich cultural accumulation, with its historical, natural and cultural tourist areas, it hosts native and foreign tourists and provides inputs to the provincial economy. The contribution of tourism to the provincial economy is as important as the provincial economy in universities. Considering that more than thirty thousand native and foreign students are studying at Giresun University, their awareness and experiences about the tourist attractions of the province provide important opportunities for both the

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, ozan.cinel@giresun.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4606-8097
[**] Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, gkaraman28@hotmail.com.

provincial economy and the promotion of destinations. In this context, it was aimed to determine the awareness and experience levels of university students in the tourist areas of Giresun province. In the research, "tourist destination awareness and experience questionnaire was used as data collection tool. According to the research data, it was determined that the awareness and experience levels of the university students studying in Giresun about the tourist destinations of the province were quite low.

Keywords: Destination, Awareness, Giresun

Giriş

Turizmin interdisipliner boyutu dikkate alındığında yarattığı ekonomik, sosyal, kültürel ve politik etkiler, yerel, bölgesel ve ulusal ekonomi açısından sağladığı çarpan etkisiyle önemli bir alt sektördür (Tribe, 1997). Turizmin özellikle uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde oynadığı rol dikkate alındığında, turizm kalkınmanın önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Günümüzde turizm eğilimi geleneksel ve kitlesel turizmden ziyade alternatif ve bireysel turizme yöneldiği, daha önce 3 "S" (Sea, Sand, Sun) olarak ifade edilen deniz, kum, güneş turizminin yerini 3 "E" (Education, Entertainment, Environment) olarak ifade edilen eğitim, eğlence ve çevre turizminin aldığı bu nedenle uluslararası seyahat hareketlerinin ise turistlerin bireysel istek ve ihtiyaçlarını gidermeye dönük çalıştığı görülmektedir (Emekli, 2005, s. 101). Ulaşım ve haberleşme de yaşanan teknolojik gelişmelerin insan hayatında sağladığı kolaylıklar ile ortaya çıkan boş zamanı değerlendirme isteği ve refah seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerle dünya genelinde turizme katılım her geçen gün artmaktadır (Kabacık & Karaman, 2018). Dünya genelinde turist sayısının 2018 yılında 1.403 milyona ulaştığı ve turizmden 1.340 milyar $ gelir elde edildiği görülmektedir (UNWTO, 2018). Dünya genelinde turizm sektöründe yaşanan yükseliş trendi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin kalkınma planlarında yerini aldığı görülmektedir. Gelişmekte olan Türkiye ise bölgeler arası gelişmişlik farklılığını azaltmak amacıyla bölgelerin mevcut potansiyellerini de dikkate alarak kalkınma bölgeleri oluşturmuştur. Bu kalkınma bölgeleri arasında yer alan ve TR 90 olarak bilinen Doğu Karadeniz Bölgesi, bulunduğu coğrafi konumu, uygun iklim koşulları, tarihi ve zengin kültürel birikimiyle tarihi, doğal ve kültürel turistlik alanlara sahip olması gibi daha birçok nedenden dolayı kalkınma öncelikleri arasında turizm yer almaktadır. Bu bağlamda, TR90 bölgesi içerisinde yer alan Giresun zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Yerel ekonominin lokomotifi olarak tanımlanan üniversiteler ise bulundukları yerde bilim, teknoloji, sosyal, kültürel ve daha birçok alanda bölgesel kalkınmayı desteklemekte, yerli ve yabancı binlerce öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır. Üniversite öğrencilerinin ildeki turizm değerleri hakkında bilgi sahibi olmaları bu değerlerin tanıtımı, gelecek nesillere aktarılması ve turizmde sürdürülebilirliği sağlama adına oldukça önemlidir. Üniversite öğrencileri öğrenimlerini tamamladıklarında; öğretmen, doktor, mühendis, tekniker vb. unvanlar ile mezuniyet sonrasında gerek ulusal ve gerekse uluslararası alanda ve farklı sektörlerde görev yapacağı düşünüldüğünde, ilin turistik değerlerini tanıtmada birer gönüllü turizm elçileri olarak görev yapabilmeleri öncelikle bu değerler hakkında bilgi sahibi olmalarıyla mümkündür. Bu

bağlamda Üniversite öğrencilerinin farkındalık ve deneyimlerinin araştırılması ve bir fikir haritası çıkarılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Giresun Üniversitesi öğrencilerinin ilin turizm değerleri hakkında bilgi düzeylerinin belirlenmesi, mezuniyet sonrası gittikleri yerlerde birer gönüllü turizm elçisi olarak ilin turizm değerlerini tanıtıp/tanıtamayacağının araştırılmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek için "*Giresun Üniversitesi öğrencilerinin ilin turistik değerleri hakkında farkındalık ve deneyim düzeyleri hangi seviyededir*? cümlesi problem olarak tanımlanmış ve "Giresun Üniversitesi öğrencilerinin ilinin turistik alanlarına ilişkin farkındalık ve deneyim düzeyleri ile Giresunlu olma, öğrenim gördüğü akademik birim ve sınıf, yerleşkenin bulunduğu yer ve gelir düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır (Bahtiyar Karadeniz, Sarı ve Kabacık, 2018).

Alan yazın incelendiğinde, Türkiye'de farklı üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin öğrenim gördükleri ildeki turistik ürünler hakkında farkındalık ve bilgi düzeylerinin incelendiği çalışmaların olduğu görülmektedir.

Ablak, Dikmenli ve Çetin (2014) Kırşehir Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin ilin tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıklarını farklı değişkenler açısından incelediği çalışmasında, öğretmen adayı olan son sınıf öğrencilerinin tutum puanının diğer sınıftakilere göre daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Aktın, Karakuş ve Sağlam (2013) Sinop Üniversitesi öğretmen adaylarının Sinop iline ait tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeylerini araştırdığı çalışmada, ilgi ve farkındalık düzeyinin cinsiyete ve bölüme göre genel olarak anlamlı farklılık göstermezken erkekler ve sosyal bilgiler öğretmen adayları lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür.

Arpacı & Aylan (2016) Karaman ilinde öğrenim gören ön lisans öğrencilerinin kırsal turizme bakış açılarını incelediği çalışmada, ön lisans öğrencileri kırsal turizmin olumlu yönlerine daha çok katıldığını (%76,1), olumsuz sonuçlarına daha az katılmakta olduğunu (%23,9). Ayrıca yapılan analizler sonucunda öğrencilerin olumlu kırsal turizm algıları ile ilgili ifadelere yüksek düzeyde, olumsuz kırsal turizm algıları ile ilgili ifadelere orta düzeyde katıldıklarını saptamıştır

Arslan (2016) Sivas Üniversitesi öğrencilerinin şehirle kurduğu ekonomik ve sosyal ilişkilerden memnuniyet yahut memnuniyetsizlik hallerinin nedenlerini araştırdığı çalışmada Öğrenci ile şehir ilişkisinin yönü ve içerimleri gibi bağlamlarda mevcut sorun alanları tespit edilmiş ve bu sorunların öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyecek boyutta olduğu ortaya koyulmuştur.

Bahtiyar Karadeniz, Sarı ve Kabacık (2018) Ordu Üniversitesi öğrencilerinin ilinin doğal ve kültürel turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık ve deneyimlerini araştırdığı çalışmada farklı değişkenler bağlı olarak öğrencilerin farkındalık düzeyinin düşük olduğunu belirlemiştir.

Cop & Akpınar (2015). Bolu, Düzce, Sakarya ve Kocaeli illerinde yükseköğrenim gören öğrencilerin bu şehirlerin markalaşmasına yönelik algıları üzerine yaptığı çalışmada, şehrin mevcut durumu, şehir yönetiminden beklentileri, şehir ile ilgili farkındalıkları ve şehrin markalaşmasına destek olmaları konuları irdelenmiştir.

Çimen, Kılıç ve Baykal (2016) Üniversite öğrencilerinin tatil motivasyonları ve Hatay mutfağı deneyimlerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmada tatil motivasyonu olarak gastronomi turizminin önemi belirlenmiştir.

Çetin & Gürgil (2014) Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesinde sosyal bilgiler, fen bilgisi, sınıf öğretmenliği ve ilköğretim matematik öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin Bartın'ın doğal ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıklarını farklı değişkenler açısından incelendiği çalışmada, sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin bilgi düzeyinin fen bilgisi öğretmenliği bölümünde okuyanlara göre daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Demirbulatı, Saatçi ve Avcıkurt (2015) Uludağ Üniversitesi Harmancık Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin, Bursa'nın somut kültürel varlıklarına yönelik, algılarını farklı değişler açısında incelediği çalışmasında, Öğrencilerin Bursa'nın somut kültürel varlıklarına ilişkin görüşlerinin, Bursa şehir merkezine seyahat etme sıklığı, aylık harçlık miktarı, memleketleri vb değişkenlere göre farklılık gösterdiğini belirlemiştir.

Dinç, Erdil ve Keçe (2011) Uşak Üniversitesinde öğrenim gören lisans öğrencilerinin kentte bulunan tarihi-kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemeye çalıştığı araştırmasında, ilin tarihi-kültürel eserleri hakkında ilgi düzeylerinin ortalamanın üzerinde ancak bilgi ve farkındalık düzeylerinin ise düşük seviyede olduğunu, ilgi düzeylerinin farklı değişkenlere göre farklılık gösterdiğini belirlemiştir.

Fırat & Kömürcüoğlu (2015). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi öğrencilerinin Muğla'nın şehir markası ve imaj algısı üzerine yaptığı çalışmada, Muğla şehir imajının belirgin özelliklerinin turistik alanlar, eski Muğla evleri, Zeybek dansı ve zeytinyağı olduğunu, ilin, pahalı, sakin, güvenli ve dışa açıklık özellikleri ise şehrin marka kişiliği olarak algılandığını saptanmıştır.

Gümüş (2017). Şehir pazarlaması bağlamında üniversite öğrencilerinin şehre yönelik algılarını farklı değişkenlerle belirlemeye yönelik çalışmasında, Katılımcıların % 25'i şehrin olumlu imaja sahip olduğunu, % 22'si şehrin olumsuz imaja sahip olduğunu düşünmekte iken katılımcıların yaklaşık yarısının ise şehrin imajı konuda ortada kaldığını belirlemiştir.

Güneş & Alagöz (2018). Erzincan Üniversitesi'nde, turizm eğitimi alan öğrencilerin kültürel miras tutumları üzerine yaptığı çalışmada, turizm Öğrencilerinin kültürel mirasın ilgi ve koruma boyutuna, arkeolojik alan ve hafıza boyutlarına göre daha yüksek katılım ortalaması gösterdiğini, öğrencilerin kültürel miras unsurlarına yönelik genel tutumlarının ise olumlu olduğunu belirlemiştir.

Keçe (2015) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Ankara'nın tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik ilgi ve farkındalıklarını, farkı değişkenler bağlamında araştırdığı çalışmasında, Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik tutumların yüksek olmasına rağmen bu durumun pratik hayata yansıması konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıklarını belirlemiştir.

Onsekiz (2018) Yeni üniversitelerin kentlere etkisine yönelik çalışmaların, kentin hangi bileşenlerine odaklandığını, etkileşimlerin hangi boyutlarda incelendiğini, süreç içerisinde inceleme alanının ne yönde değişim gösterdiğini literatür taraması üzerinden analiz ederek alternatif yol haritası belirlemiştir.

Saçılık & Toptaş (2017). Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği bölümü önlisans programında, 2016/2017 eğitim-öğretim yılında, öğrenim gören öğrencilerle yapılan odak grup görüşmesiyle, kendi kültürel değerlerinin farkında olup olmadıklarını tespit etmek ve gelecekte kültürel değerleri yayma konusundaki düşüncelerini belirlemeye dönük çalışmada öğrencilerin % 75'inin yaşadıkları yörenin kültürel değerlerinin farkında olduğu ve çeşitli aktiviteler ile kültürlerini yayma düşüncelerinin olduğu belirlenmiştir.

Sağlık, Morçin ve Morçin (2014). Üniversite öğrencilerinin, kırsal rekreasyonel faaliyetlere katılımını etkileyen kısıtlayıcılar üzerine yapılan çalışmada, öğrencilerin rekreasyonel faaliyetlere katılma istekleri, katılma sıklıkları ve katılmalarını etkileyen faktörler belirlenmiş ve ilgili çevreler için bazı öneriler geliştirilmiştir.

Serçeoğlu, Boztoprak ve Tırak (2016). Erzurum'da öğrenim gören ve Erzurumlu olmayan üniversite öğrencilerinin Erzurum'a ait olan gastronomik ürünler hakkında bilgi sahibi olup/olmadıklarını belirlemek ve tanınan ürünlerin şehrin markalaşması ile ilişkisinin olup olmadığını tespit etmek üzere yaptıkları çalışmada, öğrencilerin en tanıdık gastronomik ürün olan çağ kebabını bildiği diğerlerini ise bilmediği ve kayak merkezi ile kentin markalaşması gerektiğini belirlemiştir.

Taşkın, Söylemez ve Baran (2014) Kütahya Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin turizm pazarlamasında rolünü belirlemek üzere yaptığı çalışmada, turistik ürünlerin tanıtımında ve kentin imajının olumlu yönde etkilenebilmesi için uygun pazarlama karmasının oluşturulması ve bu karmanın ilgili hedef kitleye ulaştırılmasında üniversite öğrencilerinin rolünün önemli olduğunu belirlemiştir.

Yıldırgan, Batman ve Sarıışık (2015). Sapanca Meslek Yüksekokulu ve Kırkpınar Turizm Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin Sapanca'nın turistik destinasyon imajı ile ilgili algıları üzerine yaptığı çalışmada, Üniversite öğrencilerinin Sapanca'nın destinasyon avantajları, soyut unsurları, ilçenin turistik yönü ve Sapanca halkına yönelik öğrenci imaj algısı belirlenmiştir. Ancak Giresun Üniversitesi öğrencileri ile kentin turizm arz kaynakları arasındaki ilişkiyi inceleyen her hangi bir çalışma olmadığından, çalışmanın önemli olmasının bir nedeni de tespit edilen bu boşluğu doldurmasıdır.

Yöntem

Bu araştırma, Giresun Üniversitesi öğrencilerinin ilin turizm alanlarına ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerini farklı değişkenlere göre belirlemeyi amaçladığından genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir örneklem üzerinde yapılan taramadır. Bu bağlamda, bir grup içerisinde geçmişte ya da halen var olan bir olgu veya durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2015, s. 79).

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Giresun Üniversitesinde öğrenim gören 31.522 öğrenci oluşturmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan anket, Giresun Üniversitesi'nin, Güre, Giresun/Merkez, Piraziz, Bulancak, Keşap, Espiye, Eynesil, Tirebolu, Görele, Şebinkarahisar, Dereli, Alucra yerleşkelerinde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler ile Şubat-Haziran 2019 döneminde ve her yerleşkeden veri toplayabilme adına random (tesadüfi) örneklem yöntemi ile yapılmıştır. Araştırma kapsamında 2974 öğrenciye ulaşılmış olup, samimi, eksiksiz bir şekilde geri dönüş sağlayan 2813 anket çalışmaya dahil edilmiştir. Bu bağlamda, araştırma 2813 öğrencinin görüşü ile sınırlıdır.

Üniversite öğrencilerinin ilde yer alan 46 adet turistik destinasyonlara ilişkin farkındalık ve deneyimlerini belirlemek üzere araştırmacılar tarafından geliştirilen ve 2 bölümden oluşan anket veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anketin 1.bölümünde üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri, 2. bölümde ise Giresun ilinde bulunan 46 adet turistik arz kaynaklarına yönelik farkındalık ve deneyimlere ilişkin sorular yer almaktadır. Soruların hazırlanması aşamasında, literatür taranmış, daha önce hazırlanmış olan (Bahtiyar Karadeniz, Sarı & Kabacık (2018)*"Turistik Destinasyon Farkındalık ve Deneyim Anketi*" yeniden gözden geçirilmiş, işletme ve turizm alanlarında uzman 2 kişinin görüşleri alınmış ve son şekli verilmiştir. Anketi son hali üzerinde yapılan Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı incelenmesi sonucunda ölçeğin güvenirliği α=0.759 olarak belirlenmiş ve araştırma grubuna uygulanmıştır.

Ankette, üniversite öğrencilerinin Giresun ilinde yer alan 46 turistik destinasyona ilişkin farkındalık ve deneyimlere dair verdiği yanıtlar; İsmini bile duymadım (1), İsmini duydum (2), Gördüm (3) şeklinde puanlanmıştır. Buna göre, turistik destinasyon farkındalık ve deneyim anketinden alınabilecek en düşük puan 46 en yüksek puan ise 138'dir. Anketten alınan 46 -76 puan aralığı düşük, 77 - 107 puan aralığı orta ve 108 -138 puan aralığı ise yüksek düzey olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında uygulanan anketten elde edilen veriler SPSS 22 istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Veriler tanımlayıcı ve çıkarımsal olarak ele alınmış olup verilerin analizinde *t-testi* ve tek yönlü *varyans analizi* yapılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizinde anlamlılığın hangi guruplar lehine olduğunu belirlemek için *Scheffe testi* yapılmıştır. Çalışma grubunun demografik özellikleri tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. *Çalışma grubunun demografik özellikleri*

Değişken		***Frequency***	***Percent***
Cinsiyet	Kadın	1364	48,5
	Erkek	1449	51,5
Giresunlu olma durumu	Evet	1146	40,7
	Hayır	1667	59,3
Yerleşke	Güre	613	21,8
	Giresun Merkez	458	16,3
	Görele	209	7,4
	Tirebolu	327	11,6
	Piraziz	165	5,9
	Bulancak	99	3,5
	Alucra	143	5,1
	Dereli	135	4,8
	Şebinkarahisar	243	8,6
	Espiye	168	6
	Eynesil	131	4,7
	Keşap	122	4,3
Akademik birim	Fakülte	865	30,8
	Yüksekokul	378	14,0
	MYO	1552	55,2
Sınıf	1.Sınıf	866	30,8
	2.Sınıf	1216	43,2
	3.Sınıf	339	12,1
	4.Sınıf	303	10,8
	5 ve üzeri	89	3,2
Gelir Algı Düzeyi	Düşük	704	25
	Orta	1814	64,5
	Yüksek	295	10,5
Toplam		**2813**	**100**

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan toplam 2813 üniversite öğrencisinden % 48,5'i kız, % 51,5'i erkektir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin % 59,3'ü Giresun dışından başka illerden öğrenim görmeye geldiği görülmektedir. Giresun il merkezinde fakülte ve meslek yüksekokulu, güre yerleşkesinde; Rektörlük, Enstitü, Fakülteler, Yüksekokul ve Meslek Yüksekokulları, Bulancak ve Görele ilçesinde birer adet Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Piraziz ilçesinde bir adet fakülte, Alucra, Dereli, Espiye, Eynesil, Keşap ilçesinde birer adet MYO, Tirebolu ilçesinde 1 adet fakülte ve 1 adet MYO,

Şebinkarahisar ilçesinde 1 adet Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, 2 adet MYO bulunmaktadır.

Çalışmaya katılanların % 55,2'si Meslek Yüksekokulu ve % 43,2'si ise 2.sınıf öğrencisi olup 2. Sınıfların öne çıkmasında Giresun Üniversitesinin akademik birimleri içerisinde Meslek Yüksekokullarının ağırlıkta olması ve öğrenci sayısının diğer birimlere göre daha fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin % 64,5'i gelir durumunu orta düzeyde olduğunu algıladığı belirlenmiştir.

Değişkenlere Göre Giresun İlinin Turizm Destinasyonları Farkındalık Düzeyleri

Çalışma grubunda yer alan katılımcıların değişkenlere göre ortalama farkındalık ve deneyim düzeyi ile ilgili elde edilen veriler tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. *Değişkenlere göre Giresun ilinin turizm destinasyonları ortalama farkındalık düzeyleri*

Değişken		***Mean***	***N***	***Std. Deviation***
Cinsiyet	Kadın	73,28	1364	14,10
	Erkek	76,59	1449	17,47
Giresunlu Olma	Evet	78,85	1146	18,48
	Hayır	72,34	1667	13,44
Yerleşke	Güre Yerleşkesi	72,96	613	14,55
	Görele	72,82	209	13,66
	Giresun Merkez	76,90	458	14,99
	Tirebolu	70,95	327	15,59
	Piraziz	76,04	165	12,24
	Bulancak	67,82	99	9,71
	Alucra	79,14	143	17,80
	Dereli	80,81	135	18,12
	Şebinkarahisar	77,28	243	19,22
	Espiye	81,52	168	15,73
	Eynesil	73,90	131	18,38
	Keşap	73,28	122	18,40
Akademik Birim	Fakülte	70,83	865	12,02
	Yüksekokul	75,98	396	17,65
	MYO	77,05	1552	17,05
Sınıf	1.Sınıf	71,25	866	13,85

	2.Sınıf	79,47	1216	17,85
	3.Sınıf	69,95	339	8,18
	4.Sınıf	73,01	303	16,77
	5 ve üzeri	76,11	89	12,55
Gelir	Düşük	69,22	704	11,42
	Orta	74,43	1814	15,02
	Yüksek	92,17	295	19,22
Toplam		**74,99**	**2813**	**16,01**

Tablo 2 incelendiğinde, Giresun ilinin turistik çekicilikleri ile ilgili çalışma grubunun farkındalık ve deneyim düzeyi ortalaması 74,99 olduğu belirlenmiştir. Bu ortalamanın ise yapılan puanlamada 46-76 puan aralığında ve düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu ortalama değer kız öğrenciler için 73,28 erkek öğrenciler için 76,59 olduğu, buna göre erkek öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeyi kız öğrencilere göre daha yüksektir. Tespit edilen ortalama Giresun'lu olan öğrencilerde 78,85 ve orta düzeyde, Giresun'lu olmayan öğrencilerde ise 72,34 ile düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yerleşke ortalamalarında Espiye Yerleşkesi 81,52 ortalama ile diğer yerleşkelere göre öne çıkmaktadır. Akademik birim değişkenine göre hesaplanan ortalama 77,05 değeri ile Meslek Yüksekokulu dikkat çekmektedir. Sınıf değişkenine göre yapılan ortalama hesaplamasında ise 79,47 ortalama ile 2. Sınıflar öne çıkmaktadır. Gelir değişkeni üzerinde yapılan ortalama hesaplamasında gelir düzeyi yüksek algı ortalaması 92,17 olduğu belirlenmiştir.

Giresun İlinin Doğal ve Kültürel Alanları ve Üniversite Öğrencilerinin Farkındalık ve Deneyimleri

Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Şubat 2019 verilerine göre, ilde 46 adet doğal ve kültürel alan bulunmaktadır. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören ve çalışma grubunda yer alan 2813 öğrencinin ilin doğal ve kültürel alanlarına ilişkin farkındalık ve deneyimlerine ait elde edilen veriler tablo 3'de belirtilmiştir.

Tablo 3. *Giresun ilinin doğal ve tarihi alanları ve üniversite öğrencilerinin farkındalık ve deneyimleri*

Çekicilik	***İsmini Duymadım***		***İsmini Duydum***		***Gördüm***	
	f	***%***	***f***	***%***	***f***	***%***
Kümbet Y.	365	13,0	839	29,8	1609	57,2
Bektaş Y.	835	29,7	1425	50,7	553	19,7
Kulakkaya Y.	616	21,9	1243	44,2	954	33,9
Sisdağı Y.	813	28,9	1172	41,7	828	29,4
Paşakonağı Y.	1581	56,2	1001	35,6	231	8,2
Karagöl Y.	1376	48,9	955	33,9	482	17,1
Çakrak Y.	1822	64,8	830	29,5	161	5,7
Tamdere Y.	1670	59,4	911	32,4	232	8,2
Gölyanı Y.	1963	69,8	743	26,4	107	3,8

Giresun Adası	287	10,2	845	30,0	1681	59,8
Fiyala Yolu	2000	71,1	483	17,2	330	11,7
Mavi Göl	554	19,7	838	29,8	1421	50,5
Kuzalan Şelalesi	979	34,8	493	17,5	1341	47,7
Çatalağaç Şelalesi	2226	79,1	427	15,2	160	5,7
Zeytinlik Mah.	992	35,3	589	20,9	1232	43,8
Şahin Kayası	1538	54,7	857	30,5	418	14,9
Giresun Müzesi (Gogora Kilisesi)	687	24,4	1028	36,5	1098	39,1
Meryemana M.	1160	41,2	1223	43,5	430	15,3
Giresun Kalesi	44	1,6	454	16,1	2315	82,3
Andoz Kalesi	1376	48,9	1046	37,2	391	13,9
Bedrama Kalesi	601	21,4	779	27,7	1433	50,9
Eynesil Kalesi	1343	47,7	1075	38,2	395	14,1
Şebinkarahisar K.	1103	39,2	1351	48,0	359	12,8
Tirebolu Kalesi	484	17,2	531	18,9	1798	63,9
Ç. Kütüphanesi (Katolik K.)	1064	37,8	1117	39,7	632	22,5
Şebinkarahisar Taşhanlar	1947	69,2	517	18,4	349	12,4
Atatürk Evi Müzesi	1553	55,2	867	30,8	393	14,0
Seyyid Vakkas T.	1359	48,3	723	25,7	731	26,0
Acısu Kaya Kilisesi	2081	74,0	421	15,0	311	11,0
Çakılkaya Kilise	2341	83,2	401	14,3	71	2,5
Dereli Kilisesi	2028	72,1	535	19,0	250	8,9
Dandı Kalesi	2225	79,1	420	14,9	168	6,0
Şahinyuva Kilise	2303	81,9	367	13,0	143	5,1
Kanlıdere Muharebe Yeri	2296	81,6	472	16,8	45	1,6
Paşaca Şelalesi	2295	81,6	401	14,3	117	4,2
Süleyman Ağa Türbesi	2296	81,6	499	17,7	18	0,7
Hüseyin Efendi Türbesi	2323	82,6	445	15,8	45	1,6
Armutdüzü Köyü Kilisesi	2296	81,6	490	17,4	27	1,0
Piraziz Beyler Konağı	1914	68,1	572	20,3	327	11,6
Ş. İdris Türbesi	2041	72,6	659	23,4	113	4,0
Saint Jean Kalesi	984	35,0	617	21,9	1212	43,1
Özlü Manastırı	1521	54,1	625	22,2	667	23,7
Şabel Kilisesi	1602	56,9	668	23,8	543	19,3
Çarşı Camii (Tirebolu)	987	35,1	455	16,2	1371	48,7
Çağlayan Ky Gebe Kilisesi	2092	74,4	588	20,9	133	4,7
Sarı Halife Dergahı ve Cami	2009	71,4	680	24,2	124	4,4

Tablo 3 incelendiğinde, çalışma grubunda yer alan katılımcıların, Giresun ilinin doğal ve kültürel alanları ile ilgili farkındalık ve deneyim düzeyinin % 82,3 ile yüksek düzeyde Giresun Kalesi, en düşük düzeyin ise % 83,2 ile Çakılkaya Kilisesi olduğu, ilin doğal alanların içerinde yer alan yaylalar içerisinde (Kümbet, Bektaş, Kulakkaya, Sisdağı, Karagöl, Paşakonağı, Çakrak, Tamdere ve Gölyanı) yapılan değerlendirmede ise en yüksek farkındalık ve deneyimin % 57,2 ile Kümbet Yaylası, en düşük düzeyin ise % 69,8 ile Gölyanı Yaylası olduğu belirlenmiştir. Yaylalar dışında kalan doğal alanlar; Giresun Adası, Fiyala Yolu, Mavigöl, Kuzalan Şelalesi, Çatalağaç Şelalesi içinde yapılan değerlendirmede ise farkındalık ve deneyimin % 59,8 ile yüksek düzeyde Giresun adası, %79,1 ile en düşük düzey Çatalağaç Şelalesi olduğu belirlenmiştir. Giresun ilinde tarihi ve kültürel mekânlar olarak; türbeler, camiler, manastırlar, kaleler, kiliseler, müzeler bulunmaktadır. Bu alanlar üzerinde yapılan değerlendirme sonuçları ile ilin doğal ve kültürel alanlarının tamamı üzerinde yapılan değerlendirme sonuçlarının aynı olduğu tespit edilmiştir.

Cinsiyet Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Turistik Alanlara İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Giresun ilinin doğal ve kültürel çekiciliklerine yönelik farkındalık ve deneyim düzeyinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterme durumuna ilişkin çalışma grubundan elde edilen veriler tablo 4'de belirtilmiştir.

Tablo 4. *Farkındalık ve deneyim anketi puanlarının cinsiyete göre T-Testi sonuçları*

Cinsiyet	***N***	$\bar{X}$	***Sd.***	***df.***	***t***	***p***
Kadın	1364	73,2823	14,10	2811	-5,51	,000
Erkek	1449	76,5949	17,47			

Tablo incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan katılımcıların Giresun ilinin turistik çekicilikleri hakkında farkındalık ve deneyimi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir *[t(2811)=-5,51. p<.05]*. Buna göre araştırma grubunda yer alan erkek öğrencilerin farkındalık ve deneyimi *($\bar{X}$=76,59)* kız öğrencilere göre daha yüksektir.

Giresunlu Olma Durumuna Göre Üniversite Öğrencilerinin Turistik Alanlara İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Giresun ilinin doğal ve kültürel çekiciliklerine yönelik farkındalık ve deneyim düzeyinin Giresunlu olma değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterme durumuna ilişkin çalışma grubundan elde edilen veriler tablo 5'de belirtilmiştir.

Tablo 5. *Farkındalık ve deneyim anketi puanlarının Giresunlu olma durumuna göre T-Testi sonuçları*

Giresunlu Olma	***N***	$\bar{X}$	***Sd.***	***df.***	***t***	***p***
Giresunlu	1146	78,85	18,48	2811	10,81	,000
Giresunlu değil	1667	72,34	13,48			

Tablo incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan katılımcıların Giresun ilinin turistik çekicilikleri hakkında farkındalık ve deneyimi Giresunlu olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [t(2811)= 10,81. p<.05]. Buna göre araştırma grubunda yer alan Giresunlu olan öğrencilerin farkındalık ve deneyimi ($\overline{X}$=78,85) Giresunlu olmayan öğrencilere göre daha yüksektir.

Yerleşkeye Göre Üniversite Öğrencilerinin Turistik Alanlara İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin Giresun ilinin turistik çekiciliklere ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerinin öğrenim gördükleri yerleşkeye göre anlamlı bir farklılık gösterip, göstermediğini belirlemek üzere uygulanan *Anova* testi sonuçları tablo 6'da belirtilmiştir.

Tablo 6. *Farkındalık ve deneyim anketi puanlarının öğrenin görülen yerleşkeye göre Anova sonuçları*

	Kareler Farkı	***df***	***Kareler Ortalaması***	***F***	***P***
Gruplararası	31794,286	11	2890,390	11,754	,000
Grupiçi	688785,350	2801	245,907		
Toplam	**720579,636**	**2812**			

Tablo 6 incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan öğrencilerin ilin turistik çekicilikleri hakkında farkındalık ve deneyim düzeyleri öğrenim gördükleri yerleşkeye göre anlamlı bir değişiklik göstermektedir [F(11-2801)=11,75, p<,05].

Yerleşkeler arası farkların hangi gruplar arası olduğunu belirlemek amacıyla *Scheffle* testi yapılmış ve sonuçları tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. *Yerleşkelere göre farkındalık ve deneyim Scheffle sonuçları*

Yerleşkenin Bulunduğu Yer	***N***	***Subset for alpha = 0.05***				
		1	***2***	***3***	***4***	***5***
Bulancak	99	67,8182				
Tirebolu	327	70,9480	70,9480			
Görele	209	72,8182	72,8182	72,8182		
Güre Yerleşkesi	613	72,9560	72,9560	72,9560		
Keşap	122	73,2787	73,2787	73,2787		
Eynesil	131	73,9008	73,9008	73,9008	73,9008	
Piraziz	165		76,0424	76,0424	76,0424	76,0424
Giresun Merkez	458		76,8974	76,8974	76,8974	76,8974

Şebinkarahisar	243		77,2798	77,2798	77,2798	77,2798
Alucra	143			79,1399	79,1399	79,1399
Dereli	135				80,8148	80,8148
Espiye	168					81,5179
Sig.		,278	,214	,217	,105	,466
Means for groups in homogeneous subsets are displayed.						
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 176,166.						
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.						

Tablo 7 incelendiğinde, yerleşkeler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffle testinin sonuçlarına göre, farkındalık ve deneyim düzeyleri Espiye ($\overline{X}$ =81,52), Dereli ($\overline{X}$ =80,81) ve Alucra yerleşkesinde ($\overline{X}$ =79,14) öğrenim görenlerin Bulancak yerleşkesinde ($\overline{X}$ =67,82) öğrenim görenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Espiye, Dereli ve Alucra yerleşkelerinde öğrenim gören öğrencilerin de yakın mesafelerinde kaleler, yaylalar ve şelaleler gibi turistik çekiciliklerin var olması farkındalık ve deneyim düzeylerini daha yüksek çıkmasında etkili olduğu görüşmüştür.

Akademik Birime Göre Üniversite Öğrencilerinin Turistik Alanlara İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin Giresun ilinin turistik çekiciliklere ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerinin öğrenim gördükleri birime göre anlamlı bir farklılık gösterip, göstermediğini belirlemek üzere uygulanan *Anova* testi sonuçları tablo 8'de belirtilmiştir.

Tablo 8. *Farkındalık ve deneyim anketi puanlarının öğrenim görülen akademik birime göre*
Anova sonuçları

	Kareler Farkı	***df***	***Kareler Ortalaması***	***F***	***P***
Gruplararası	21990,119	2	10995,059	44,226	,000
Grupiçi	698589,517	2810	248,608		
Toplam	**720579,636**	**2812**			

Tablo 8 incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık ve deneyim düzeyleri arasında öğrenim görülen akademik birim bakımından farklılık olduğu görülmektedir [F(2-2810)=44,23, p<,05]. Akademik birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffle testinin sonuçları tablo 9'da belirtilmiştir.

Tablo 9. *Akademik birime göre farkındalık ve deneyim Scheffle sonuçları*

Öğrenim Görülen Akademik Birim	*N*	*Subset for alpha = 0.05*	
		1	*2*
Fakülte	865	70,8277	
Yüksekokul	396	-	75,9798
Meslek Yüksekokulu	1552	-	77,0548
Sig.		1,000	,447
Means for groups in homogeneous subsets are displayed.			
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 693,537.			
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.			

Tablo 9 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeyleri Meslek Yüksekokulu ($\bar{X}$ =77,06) ve Yüksekokul ($\bar{X}$ =75,98) öğrenim görenlerin Fakültede ($\bar{X}$ = 70,83) öğrenim görenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeylerinin daha yüksek çıkmasında Giresun Üniversitesi akademik birimleri içerisinde Meslek Yüksekokul sayısının daha fazla olmasının etkili olduğu görüşmüştür.

Sınıf Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Turistik Alanlara İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin Giresun ilinin turistik çekiciliklere ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık gösterip, göstermediğini belirlemek üzere uygulanan *Anova* testi sonuçları tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. *Farkındalık ve deneyim anketi puanlarının öğrenim görülen sınıfa göre Anova sonuçları*

	Kareler Farkı	*df*	*Kareler Ortalaması*	*F*	*P*
Gruplararası	46448,633	4	11612,158	48,369	,000
Grupiçi	674131,003	2808	240,075		
Toplam	720579,636	2812			

Tablo 10 incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık ve deneyim düzeyleri arasında öğrenim görülen sınıf bakımından farklılık olduğu görülmektedir [F(4-2808)=48,37, p<,05]. Sınıflar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffle testinin sonuçları tablo 11'de belirtilmiştir.

Tablo 11. *Sınıf değişkenine göre farkındalık ve deneyim Scheffle sonuçları*

Sınıf	***N***	***Subset for alpha = 0.05***		
		1	***2***	***3***
3.Sınıf	339	69,9499		
1.Sınıf	866	71,2471		
4.Sınıf	303	73,0066	73,0066	
5 ve üzeri	89		76,1124	76,1124
2.Sınıf	1216			79,4696
Sig.		,288	,271	,197
Means for groups in homogeneous subsets are displayed.				
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 256,895.				
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.				

Tablo 11 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeyleri 2.sınıfta ($\overline{X}$ =79,47) öğrenim görenlerin 3.sınıfta ($\overline{X}$ = 69,95) öğrenim görenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 2.sınıfta öğrenim gören öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeylerinin daha yüksek çıkmasında 2.sınıfın üniversite öğrencilerinin sayıca diğer sınıflardan daha fazla olduğundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Gelir Düzeyine Göre Üniversite Öğrencilerinin Turistik Alanlara İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin Giresun ilinin turistik çekiciliklere ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerinin gelir düzeyi algılarına göre anlamlı bir farklılık gösterip, göstermediğini belirlemek üzere uygulanan *Anova* testi sonuçları tablo 12'de belirtilmiştir.

Tablo 12. *Farkındalık ve deneyim anketi puanlarının gelir düzeyi algısına göre Anova sonuçları*

	Kareler Farkı	***df***	***Kareler Ortalaması***	***F***	***P***
Gruplararası	111109,712	2	55554,856	256,139	,000
Grupiçi	609469,924	2810	216,893		
Toplam	**720579,636**	**2812**			

Tablo 12 incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık ve deneyim düzeyleri arasında gelir düzeyi algısı bakımından farklılık olduğu görülmektedir [F(2-2810)=256,14, p<,05]. Gelir düzeyi algısı farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffle testinin sonuçları tablo 13' de belirtilmiştir.

Tablo 13. *Gelir düzeyi algısı değişkenine göre farkındalık ve deneyim Scheffle sonuçları*

Aylık Gelir (Harçlık) Durumu	*N*	*Subset for alpha = 0.05*		
		1	*2*	*3*
Düşük	704	69,2188		
Orta	1814		74,4333	
Yüksek	295			92,1729
Sig.		1,000	1,000	1,000
Means for groups in homogeneous subsets are displayed.				
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 559,539.				
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.				

Tablo 13 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeyleri Gelir düzeyini yüksek algılayanlarda ($\bar{X}$ =92,17) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin ilin turizm arz kaynaklarına ilişkin farkındalık ve deneyimlerini belirlemek amacıyla araştırma yapılmıştır. Araştırmaya 2813 öğrenci katılmış olup öğrencilerin ilin doğal ve kültürel çekicilikleri hakkında farkındalık ve deneyim düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmanın sonucu ile Dinç vd. (2010) tarafından Uşak Üniversitesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının ilin tarihî ve kültürel değerlerine ilişkin farkındalık düzeylerini düşük olarak tespit ettiği araştırma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ilin turistik değerlerine ilişkin farkındalık ve deneyimleri; cinsiyet, Giresunlu olma durumu, öğrenim görülen yerleşke, akademik birim ve sınıf, gelir düzeyi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin var olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeyi kız öğrencilere göre daha yüksektir. Bahtiyar Karadeniz ve diğ. (2018) Ordu Üniversitesi öğrencilerinin ilin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin araştırdığı çalışmasında erkek öğrencilerin farkındalık düzeyini yüksek bulduğu yine Aktın ve diğ. (2013) Sinop Üniversitesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının ilin tarihi ve kültürel mekânlarına yönelik bilgi ve deneyim düzeylerini belirlemeye çalıştığı araştırmasında öğretmen adaylarının bilgi ve deneyim düzeylerinin düşük olduğunu erkek öğrencilerin bilgi ve deneyim düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu tespit ettiği çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Ancak Keçe (2015) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Ankara'nın tarihi ve kültürel mekânlarına yönelik farkındalıklarını belirlediği çalışmasında ve Çetin & Gürgil (2014) Bartın Üniversitesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının ilin doğal ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalık düzeylerini belirlediği çalışmasında kız öğrencilerin farkındalık düzeyinin daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Ablak ve diğ. (2014) Kırşehir Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören

öğretmen adaylarının ilin turistik değerlerine ilişkin farkındalık düzeylerini belirlediği araştırmasında ise cinsiyet değişkenine göre bir farklılığın olmadığını belirlemiştir.

Bu araştırmada katılımcıların Giresunlu olma durumuna göre ilin turizm arz kaynaklarına ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerinin memleketi Giresun olanlarda, memleketi Giresun dışında bir yerde olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Demirbulatı ve diğ. (2015) Uludağ Üniversitesi Harmancık MYO öğrencilerinin Bursa'nın somut kültürel varlıklarına ilişkin görüşlerini belirlediği araştırmasında memleketi Bursa olan öğrencilerin memleketi Bursa dışında bir yer olan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu belirlediği çalışmanın sonucu ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak Bahtiyar Karadeniz ve diğ. (2018) Ordu Üniversitesi öğrencilerinin ilin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık düzeylerini araştırdığı çalışmasında Ordulu öğrencilerin farkındalık düzeyini oldukça düşük bulmuştur.

Araştırmaların ortak sonucu üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri çevredeki doğal, tarihi ve kültürel turistik varlık ve değerlere yönelik bilgi, ilgi, farkındalık ve deneyim düzeylerinin yeterli ve beklentileri karşılayacak düzeyde (memnun edici) olmadığı görülmüştür.

Bu araştırma verilerinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda Üniversitenin Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı bünyesinde *"Gönüllü Turizm Elçileri"* kulübü kurularak kulüp bünyesinde ilin doğal ve kültürel varlıklarına yönelik öğrenci farkındalığını artırıcı teknik geziler düzenlenmelidir. Araştırmada gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda gelir düzeyi düşük ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle teknik gezilere katılamayan öğrenciler dikkate alınarak öğrenciler desteklenmeli ve katılımı teşvik edilmelidir. Araştırmada erkek öğrencilerin farkındalık ve deneyimi kız öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Kurulacak kulüp bünyesinde yapılacak teknik gezilere kız öğrencilerin katılımlarının teşvik edilmesi Ayrıca Giresun ilinin doğal ve kültürel değerleri temalı sergiler, konserler, söyleşiler, konferanslar, paneller düzenlenmesi uygulayıcılara önerilir.

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin Giresun ilinde yer alan doğal ve kültürel çekiciliklere yönelik farkındalık ve deneyimlerini belirlemeye yönelik yapılmış olup, araştırmanın üniversitelerin Arkeoloji ve Tarih Bölümünde öğrenim gören öğrencilerin tarihi alanlara yönelik farkındalık ve deneyimlerini belirlemek üzere yapılması araştırmacılara önerilir.

KAYNAKÇA

Ablak, S., Dikmenli, Y. ve Çetin, T. (2014). Üniversite öğrencilerinin Kırşehir'in tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıkları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2),171-186.

Aktın, K., Karakuş, H. ve Sağlam, H. (2013). Sinop Üniversitesi öğretmen adaylarının Sinop iline ait tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeyleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 37-59.

Arpacı, Ö. ve Aylan, S. (2016). Ön Lisans Öğrencilerinin Kırsal Turizm Algıları Üzerine Bir Araştırma: Karaman İli Örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(13), 229-252.

Arslan, F. (2016). Üniversite öğrencilerinin şehirle kurduğu ekonomik ve sosyal ilişkilerden memnuniyet analizi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırması Dergisi*, 5 (4), 1103-1120.

Bahtiyar Karadeniz, C., Sarı, S. ve Kabacık, M. (2018) Üniversite öğrencilerinin Ordu ilinin doğal ve kültürel turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık ve deneyimleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 667-684.

Cop, R, ve Akpınar, İ. (2015). Öğrencilerin şehirlerin markalaşmasına yönelik algıları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36 (1), 69-88.

Çimen, H., Kılıç, A. ve Baykal, D. (2016). Gastronomi turizmine yönelik ilgi ve Hatay mutfağının farkındalık düzeyi: üniversite öğrencileri örneği, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 30, 103-114. DOI: 10.17498/kdeniz.16490

Çetin, T. ve Gürgil, F. (2014). Üniversite öğrencilerinin Bartın'ın doğal ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıkları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (4), 255-274.

Demirbulatı Güdü, Ö., Saatçi, G. ve Avcıkurt, C. (2015). Bursa'nın somut kültürel varlıklarına yönelik öğrencilerin algıları: Harmancık Meslek Yüksekokulu örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 12, 62-86.

Dinç, E., Erdil, M. ve Keçe, M. (2011). Uşak Üniversitesi öğrencilerinin tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalıklarının incelenmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 267-285.

Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği'nde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14 (2), 99-107.

Fırat, A. ve Kömürcüoğlu, F. (2015). Muğla şehir markası ve imaj algısı; Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13 (26), 285-304.

Gümüş, N. (2017). Şehir pazarlaması bağlamında üniversite öğrencilerinin şehre yönelik algılarının belirlenmesi: Kastamonu ilinde bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 299-314.

Güneş, E. ve Alagöz, G. (2018). Turizm eğitimi alan öğrencilerin kültürel miras tutumları üzerine bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10)29, 753-774.

Kabacık, M. ve Karaman, G. (2018). Sürdürülebilir turizm kapsamında yerel yönetimlerin rolü. *II. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, 31-41, Gümüşhane.

Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (28. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Keçe, M. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Ankara'nın tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik ilgi ve farkındalıkları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 131-149.

Onsekiz, D. (2018). Üniversitelerin Anadolu kentlerine etkileri: bir literatür taraması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 400-406.

Saçılık, Y. M. ve Toptaş A. (2017). Kültür turizmi ve etkileri konusunda turizm öğrencilerinin algılarının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 107-119.

Sağlık, E., Morçin, İ. ve Erdoğan Morçin, S. (2014). Üniversite öğrencilerinin kırsal rekreasyonel faaliyetlere katılımını etkileyen kısıtlayıcılar: Çıldır Meslek Yüksekokulu örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4 (4), 86-92.

Serçeoğlu, N., Boztoprak., F. ve Tırak, L. (2016). Gastronomi turizmi ile şehir markalaşması ilişkisi: Atatürk Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(2), 94-114.

UNWTO (2018). https://statistics.unwto.org/ Erişim Tarihi:26.07.2019

Taşkın, E., Söylemez, C. ve Baran, A. (2014). Turizm pazarlamasında üniversite öğrencilerinin rolü: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi örneği. *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı*, 04 - 05 Nisan 2014, Kuşadası, Aydın, 140-147

Trıbe, J. (1997). The Indiscipline of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 24(3):638–657.

Yıldırgan, R., Batman, O. ve Sarıışık, M. (2015). Sapanca'nın turistik destinasyon imajı üzerine bir alan araştırması. *İşletme Bilimi Dergisi*, 3(2), 109-125.

GİRESUN İLİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN ÇEKİCİ SEYAHAT MOTİVASYONLARINI ALGILAMA DÜZEYLERİ: KÜMBET YAYLASI ÖRNEĞİ

LEVELS OF UNDERGRADUATE STUDENTS' PERCEPTION OF ATTRACTIVE TRAVEL MOTIVATIONS ON TOURISM EDUCATION IN GIRESUN PROVINCE:THE CASE OF KUMBET PLATEAU

Eray TURPCU[*]

Özet

Bu çalışmanın amacı, Giresun Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin Kümbet yaylası etkinliklerine katılmasında, çekici seyahat motivasyonu unsurlarının etkisini ölçmek ve Kümbet yaylasının gelişim sürecine katkı sağlamaktır. Giresun iline üniversite okumak amacıyla gelen öğrenci sayısının oldukça yüksek olduğu düşünüldüğünde, bu çalışma öncülüğünde, bundan sonraki çalışmalarda da farklı birim ve bölümlerde okuyan öğrencilerin Kümbet yaylası ile ilgili çekici seyahat motivasyonları ile beklentilerinin ölçülmesi ve gençlerin yaylada yapmak istediği faaliyetlerle ilgili farklı beklentilerinin belirlenerek gerek devlet gerekse de özel sektör vasıtasıyla bu faaliyetlerin bölgede yapılmasının sağlanarak turizm amaçlı yaylaya giden genç kişi sayısının arttırılması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışmada kullanılacak olan verilerin elde edilmesi hususunda, öğrencilerle yüzyüze anket uygulaması yapılmış ve toplamda 207 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde, SPSS 22.0 istatistiksel paket programdan yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda, ölçeğin güvenirlik analizi 0,761 olarak elde edilmiştir. Bununla birlikte, ölçeğin ''Doğal Çekicilikler ve Turistik Olanaklar'' alt boyutunda yaylanın temiz havası, ''Olay ve Aktiviteler'' alt boyutunda ise yürüyüş yapabilme etkinliğinin olması, öğrencilerin en çok algıladıkları ifade olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca öğrencilerin demografik özellikleri ile çekici seyahat motivasyonları arasındaki ilişki incelendiğinde, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre yayladaki olay ve aktivitelere daha çok önem verdiği, 3. sınıf ve 4.sınıf öğrencilerinin de 1.sınıfta okuyan öğrencilere kıyasla yayladaki doğal çekicilikleri ve turistik olanakları daha çok algıladıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi/Bulancak Kadir Karabaş Uyg. Bil. YO, erayturpcu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2732-6222

Anahtar sözcükler: Çekici seyahat motivasyonları, Kümbet yaylası, turizm eğitimi alan lisans öğrencileri

Abstract

The aim of this study is to measure the effect of pull travel motivation factors on the participation of undergraduate students who are receiving tourism education at Giresun University in activities in Kümbet plateau and make a contribution to the development process of Kümbet plateau. Considering the high number of students who came to Giresun to study in the university, increasing the number of young people who go to the plateau for tourism purposes through measuring the pull travel motivations and expectations of the students who receive education in different units and departments regarding Kümbet plateau and determining the different expectations of the young people in terms of the activities that they would like to carry out in the plateau in the future studies under the guidance of this study and ensuring that these activities are carried out in the region through both public and private sectors indicates the significance of this study. In this context, a face-to-face questionnaire was applied to the students in order to collect the data that will be used in the study and a total of 207 students were reached. SPSS 22.0 statistical package program was used in acquiring the research data. As a result of the study, the reliability analysis of the scale was found to be 0.761. However, the fresh air of the plateau in the ‘’Natural Attractiveness and Touristic Opportunities’’ sub-dimension and hiking activity in the ‘’Events and Activities’’ sub-dimension were found to be the most perceived expression for the students. In addition, when the relationship between demographic characteristics of the students and pull travel motivations is analysed, it has been observed that male students give more importance to the events and activities in the plateau compared to female students and students who are in 3rd grade and 4th grade perceive the natural attractiveness and touristic opportunities in the plateau more than the students in the 1st grade.

Keywords: Pull travel motivations, Kümbet plateau, undergraduate students receiving tourism education

Giriş

Küreselleşen dünyada teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı günümüzde işletmeler arası rekabetin arttığı, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının değiştiği görülmektedir. Turizm piyasasında da gerek destinasyon yöneticileri gerekse turizm pazarlamacıları, tüketici olarak nitelendirilen turistlerin değişen istek ve ihtiyaçlarına cevap verebilmek için çaba göstermektedir. Turistler genel olarak, dinlenme, eğlenme, spor vb. amaçlarla sürekli bulundukları yerin dışına ziyaret eden ve gittikleri yerde konaklama ihtiyaçlarını karşılayan kişiler oldukları için hem destinasyonlar hem de destinasyonlarda var olan işletmeler açısından önem arz eder. Bu açıdan bakıldığında, turizm piyasasında özellikle gideceği yerle ilgili kesin karar vermeyen potansiyel ziyaretçilerin önemi büyüktür. Çünkü potansiyel ziyaretçiler seyahatlerinde belli bir destinasyonu seçme kararı verme aşamasında olan kişiler olduğundan, destinasyon yöneticileri insanların zihninde konumlanmak ve bu kişileri destinasyona çekmek amacıyla reklam, tanıtım, pazarlama,

halkla ilişkiler ve iletişim gibi birçok faaliyetlerden yararlanmaktadır (Güçlü, 2017, s. 61). Turistler kendilerini cezbedecek ve ilgilerini çekecek motivasyon kaynaklarını düşünerek kendileri için en iyi olan tatil tercihlerini gerçekleştirmektedir. Burada seyahat kadar kişileri seyahate yönelten motivasyon unsurları da önem arz etmektedir. Motivasyon kavramı, *''bir veya birden çok insanı, belirli bir yöne (gaye ve amaca) doğru devamlı şekilde harekete geçirmek için yapılan çabaların toplamı''* olarak tanımlanmıştır (Ergül, 2005, s. 69). Motivasyon birçok disiplin tarafından işlenen bir konu olduğundan çok boyutlu olarak kabul edilebilir. Motivasyon unsurları bu açıdan düşünüldüğünde, turizm piyasasında da turistleri gittikleri destinasyonda cezbeden unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Turistler genellikle gittikleri destinasyonlarda aynı anda birçok farklı ihtiyacı karşılamak, verdikleri paranın karşılığını görmek ve onları destinasyona çeken seyahat motivasyon unsurlarını bir arada istemektedir (Baloğlu & Uysal, 1996, s. 33). Seyahat motivasyonu, *''bireyleri belirli bir seyahat/tatil deneyimi yaşamaya yönelten nedenler''* olarak tanımlanmaktadır (Harman, 2014, s. 110). Seyahat motivasyonları temel olarak bir kişinin evinden ayrılıp onu seyahat etmeye iten faktörler ve bireyin belirli bir destinasyonu tercih etmesinde onu çeken faktörler olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır (İbiş & Atman, 2018, s. 463). Hem itme hem de çekme faktörleri kişinin tatile gidip gitmeyeceğinin veya tatil yapmaya karar veren kişinin hangi destinasyonu seçeceğinin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Klenosky, 2002, s. 385).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, kişilerin şehir yaşamının gürültüsünden, trafik yoğunluğundan, çalışma hayatının stresinden ve kalabalıktan kaçarak, doğayla, çevreyle ve tabiatla baş başa kalabilecekleri bir ortam aradıklarını göstermektedir. Yayla turizmi kişilerin bu ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olan alternatif turizm türlerinin başında gelmektedir. Bununla birlikte, kişiler yaylalara giderek bir yandan doğayla baş başa kalmanın tadını çıkarmakta hatta gittikleri bölgenin konumuna göre, buralardan konut ve devre mülk edinmek amacıyla yatırımlar yapmaktadır. Bu durum yaylaların gözde tatil mekanları olarak görülmeye başlandığını göstermektedir (Tekin, 2016, s. 1093).

Yayla kavramı, kırsal kesimlerde yaşayan yerel halkın yaz dönemlerinde eğlenmek, dinlenmek, sağlık bulmak, ekonomik ihtiyaçlarını gidermek ve hayvanlarını beslemek amacıyla çıktıkları, orman üst sınırı veya orman üst sınırı üzerindeki vadilere kurulmuş kırsal alanlar olarak tanımlanmıştır (Haberal, 2011, s. 43). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, yaylalar genellikle yerel halkın bir yaşam kültürü olarak görülmektedir. Çünkü bölgede yaşayan yerel halk ihtiyaç duyduğu her şeyi yayladan elde ettiği için yaylacılık faaliyetleri de önem arz etmiştir. Yaylacılık faaliyetleri, bir bölgeyi kırsal ekonomik faaliyetler bütünü olarak etkilerken bununla birlikte çevresel ve sosyo-kültürel olarak da bölgeye faydalar sağlamaktadır. Yaylacılık faaliyetlerinin bölgede meydana getirdiği faydalar değişiklik göstermektedir. Yakın zamana kadar kişilerin sıcak havalarda sahip olduğu hayvanlarını otlatmaya dayalı ekonomik fayda sunan yaylalar, istihdam eksikliğine bağlı olarak köyden şehre olan göçlerin artması ile birlikte eski önemini yitirmeye ve hayvancılığın azalmasına neden olmuştur (Özdemir & Çelikoğlu, 2014, s. 82). Fakat, Doğu Karadeniz'de çok eski zamanlara dayanan ve gelenekselleşen yaylacılık faaliyetleri, günümüzde sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak belli başlı değişikliklere uğramış ve turizmin de etkisiyle bölge dışındaki insanların dikkatini çekmiştir. Doğu Karadeniz insanının bugün de vazgeçilmez bir tutkusu ve değeri olarak yaşatılmaya devam eden

yaylacılık faaliyetlerinin (Şişman, 2010) eski önemini kazanması ve yaylacılığın gelişimine katkı sağlamak amacıyla son zamanlarda seyahat acentelerinin tur programlamalarına yaylaları dahil etmesi, yaylalarda belirli gün ve zamanlarda yapılan şenlikler ve insanların doğaya kaçış olarak yaylaları tatil planlarının arasına alması alternatif bir turizm çeşidi olan yayla turizminin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2003).

Bu çalışmada turizm alanında lisans eğitimi gören üniversite öğrencilerinin Kümbet yaylasına ait çekici seyahat motivasyonlarını belirlemek için bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya konu olan Kümbet yaylası, Giresun iline yaklaşık 60 km uzaklığında olup, 1750-1950 m yükseltiye sahip olmakla birlikte, Dereli ilçesi sınırları arasında yer almaktadır. Kümbet yaylası; temiz havası, flora ve fauna çeşitleri, seyirlik manzaraları, soğuk suları, geniş otlak alanları ve sahip olduğu sivil mimarisi ile Giresun sınırları içerisinde yaylacılık alanında önemli cazibe merkezlerinden biridir. Son yıllarda, Kümbet yaylası ile ilgili turizm konusundaki çalışmalarda giderek daha fazla rekreasyonel ve boş zamana yönelik yaylacılıkla ilgili konular çalışılsa da, bölge halkın geçimini önemli ölçüde etkileyen hayvancılık amaçlı yaylacılık faaliyetleri de bölgede önemini korumaktadır (Zaman, Şahin & Bayram, 2007, s. 33).

Yöntem

Araştırmanın yöntemi kısmında, araştırmanın amacı ve önemi, evreni ve örneklemi, veri toplama aracı ve ölçeğin güvenirlilik analizi sonuçları hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, Giresun Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin Kümbet Yaylası etkinliklerine katılmasında çekici seyahat motivasyonu unsurlarının etkisinin belirlenmesidir.

Araştırmanın önemi, aşağıdaki araştırma sorularına verilecek cevaplar ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır:

- Giresun Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik lisans bölümünde eğitim alan öğrencilerin demografik özellikleri (cinsiyet ve yaş durumu) nedir?
- Giresun Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik lisans bölümünde eğitim alan öğrencilerin, çekici seyahat motivasyonlarına ilişkin davranış düzeyleri ve alt boyutlarını algılama düzeyleri ne derecededir?
- Giresun Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik lisans bölümünde eğitim alan öğrencilerin, çekici seyahat motivasyonları ve alt boyutları, demografik özelliklerine (cinsiyet ve yaş durumu) göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören Giresun Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümündeki 273 lisans öğrencileri

oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminin elde edilmesinde toplam 220 anket dağıtılmış olup, eksik ve geçersiz olan 13 anket değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bunun sonucunda, araştırmanın değerlendirilmesinde toplam 207 anket verisinden yararlanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak, iki bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Birinci bölümde, öğrencilerin cinsiyetleri ve sınıf durumları ile ilgili bilgilere yer verilmiş, İkinci bölümde ise Albayrak (2013) tarafından çeşitli çalışmalarla oluşturulan, Dalgıç ve Birdir (2015) tarafından yayla turistlerine uyarlanan çekici seyahat motivasyonları ölçeği kullanılmıştır. Her iki çalışmada da ölçeğin geçerliliği sağlandığından ölçek için tekrar geçerlilik çalışması yapılmamıştır. Dalgıç ve Birdir (2015)'in çalışmasında ortaya çıkan alt boyutlar ve ifadeler kullanılmıştır.

Güvenirlik Analizi

Anket ifadeleri ile ölçek üzerinde yapılan analiz sonucunda, 11 ifadeden oluşan ölçeğin iç tutarlılığı (alfa katsayısı-cronabch alpha) ,761 olarak belirlenmiştir. Lorcu (2015:208)'ya göre alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin sahip olduğu bu değer $0,60 \leq 0,761 < 0,80$ aralığında olduğu için, kullanılan ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Dalgıç ve Birdir (2015)'in yapmış olduğu çalışmada araştırmanın güvenirliliği ,873 olarak elde edilmiş ve bu durum çalışmalarında kullandıkları ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri, çekici seyahat motivasyonlarına ilişkin davranış düzeylerine göre tanımlayıcı istatistikleri ve demografik değişkenlere göre öğrencilerin çekici seyahat motivasyonlarına ilişkin davranışlarının değerlendirilmesine ait t-testi ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. *Ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri*

Değişkenler	***Değer***	***Frekans (F)***	***Yüzde(%)***
Cinsiyet	Kadın	89	43
	Erkek	118	57
Sınıf durumunuz?	1.sınıf	26	12,6
	2.sınıf	39	18,8
	3.sınıf	79	38,2
	4.sınıf	63	30,4
TOPLAM		**207**	**100**

Tablo 1.'de görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerin cinsiyetleri ve okudukları sınıf durumu gibi demografik özelliklerini belirlemek amacıyla frekans analizi yapılmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Tablodan da anlaşıldığı üzere araştırmaya katılan öğrencilerin 89'u kadın ve 118'i erkektir. Genel anlamda bakıldığında erkek ve kadın öğrencilerin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin okudukları sınıfın durumu değerlendirildiğinde, 1.sınıfta okuyan öğrencilerin %12,6, 2.sınıfta okuyan öğrencilerin %18,8, 3.sınıfta okuyan öğrencilerin %38,2 ve son olarak 4.sınıfta okuyan öğrencilerin ise %30,4 olduğu görülmektedir.

Tablo 2. *Ankete katılan öğrencilerin çekici seyahat motivasyonu ifadelerine verdikleri cevapların ortalamalarının genel olarak değerlendirilmesi*

	Ortalama	***Standart Sapma***
Doğal çekicilikler ve turistik olanaklar alt boyutu	***4,0419***	***,53905***
1.Farklı iklim	4,0870	,77721
2.Serin ortam	4,2754	,64351
3.Temiz hava	4,4203	,71880
4.Yaşadığım yere yakın oluşu	3,4928	1,12288
5.Rahat ulaşım olanaklarının oluşu	3,8454	1,05447
6.Yazın dinlenmek için uygun fırsat oluşu	4,1304	,84036
Olay ve aktiviteler alt boyutu	**3,9159**	**,57292**
7.Yaşıma göre yapılabilecek aktivitelerin burada oluşu	3,6232	1,01112
8.Grupça yapılabilen aktivite olanakları	3,9807	,91885
9.Doğa turları yapabilme	4,0193	,83003
10.Yürüyüş yapabilme	4,0870	,81976
11.Fiyatların uygun oluşu	3,8696	,98404
Çekici seyahat motivasyonu ifadeleri (Genel)	3,9846	,48632

Ankete katılan öğrencilerin, çekici motivasyon ölçeğinde yer alan ifadelere verdikleri cevapların ortalamaları incelendiğinde, ''Doğal çekicilikler ve turistik olanaklar'' alt boyutunda en yüksek ortalamanın 4,42 ile yaylanın temiz havası olduğu, aynı boyutta en düşük ortalamanın ise 3,49 ile yaylanın yaşanılan yere yakın oluşu olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin ''Olay ve aktiviteler'' alt boyutunda ise en yüksek ortalamanın 4,08 ile yürüyüş yapabilme etkinliklerinin olduğu, en düşük ortalamanın ise 3,62 ile gençlerin yaşlarına uygun aktiviteler yapabilmesi ifadesi olmuştur. Ayrıca, ankete katılan öğrencilerin çekici seyahat motivasyonlarına yönelik algıları ile ilgili sorulan tüm sorulara verdikleri cevapların genel ortalaması 3,98 olarak hesaplanmıştır. Bu oran öğrencilerin Kümbet Yaylası ile ilgili genel çekici seyahat motivasyon ifadelerine katıldıklarını göstermektedir.

Tablo 3. *Cinsiyet değişkeninin çekici seyahat motivasyonlarına ilişkin t-testi sonuçları*

Boyutlar	***Kadın***		***Erkek***		***t***	***P***
	X	*Ss*	*X*	*Ss*		
Doğal Çekicilikler ve Turistik Olanaklar	3,99	,51	4,07	,55	-1,159	,248
Olay ve Aktiviteler	3,82	,58	3,98	,55	-2,041	,043*
Genel Çekici Seyahat Motivasyon Ölçeği	3,91	,46	4,03	,49	-1,806	,072

Giresun Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin cinsiyet durumları ile çekici seyahat motivasyonu ve alt boyutlarına ilişkin algılarını ölçmek amacıyla yapılan t-testi analiz sonuçları, cinsiyet durumu ile genel çekici seyahat motivasyonu ve alt boyutlardan doğal çekicilikler ve turistik olanaklar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa rastlanılmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, olay ve aktiviteler alt boyutu ile cinsiyet durumu arasında ise, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa (p=0,043<0,05) rastlanılmıştır. Olay ve aktiviteler alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı farklılığa ilişkin ortalamalar incelendiğinde, erkek olan öğrencilerin (X=3,98) olay ve aktiviteler boyutundaki ifadeleri kız öğrencilere (X=3,82) oranla daha yüksek algıladığı söylenebilir.

Tablo 4. *Sınıf değişkeninin çekici seyahat motivasyonlarına ilişkin varyans analizi sonuçları*

ANOVA						
Boyutlar	***Sınıf Durumu***	***X***	***Ss***	***F***	***p***	***Tukey Testi Sonucu***
Doğal Çekicilikler ve Turistik Olanaklar	A. 1.sınıf	3,74	,76	3,422	,018*	A<C A<D
	B. 2.sınıf	4,03	,51			
	C. 3. sınıf	4,07	,46			
	D. 4.sınıf	4,12	,50			
Olay ve Aktiviteler	A. 1.sınıf	3,85	,69	1,154	,328	-
	B. 2.sınıf	3,84	,64			
	C. 3. sınıf	4,01	,50			
	D. 4.sınıf	3,86	,54			
Genel Çekici Seyahat Motivasyon Ölçeği	A. 1.sınıf	3,79	,69	1,862	,137	-
	B. 2.sınıf	3,95	,53			
	C. 3. sınıf	4,04	,40			
	D. 4.sınıf	4,00	,42			

Giresun Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin okudukları sınıf durumları ile çekici seyahat motivasyonu ve alt boyutlarına ilişkin algılarını ölçmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, öğrencilerin okudukları sınıf durumu ile genel çekici seyahat motivasyonu ve alt boyutlardan olay ve aktiviteler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. Bununla birlikte, doğal çekicilikler ve

* p<0.05
* p<0.05

turistik olanaklar alt boyutu ile okunulan sınıf durumu arasında ise, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa (p=0,018<0,05) rastlanılmıştır. Doğal çekicilikler ve turistik olanaklar alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı farklılığa ilişkin sonuçların elde edilmesinde kullanılan Tukey testi sonucunda, 3. sınıf ve 4.sınıf öğrencilerin ortalamalarının 1.sınıfta okuyan öğrencilerin ortalamalarına kıyasla yayladaki doğal çekicilikleri ve turistik olanakları daha çok algıladıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yayla turizminin gelişmesiyle birlikte Doğu Karadeniz bölgesi başta olmak üzere pek çok bölgede yaylacılık faaliyetleri artmıştır. Her yaylanın özellikleri farklı olmakla birlikte tercih edilme nedenleri de değişiklik göstermektedir. Bireyler doğayla baş başa kalmak, temiz havanın tedavi edici etkisinden faydalanmak ve şehir merkezlerinin karmaşasından kurtulmak amacıyla kendilerini rahat hissedebildikleri ortamlara gitmek ister. Yaylaların bireyler tarafından tercih edilmesiyle birlikte, yaylalarda doğal çekiciliklerin ve turistik olanakların arttırılması, bölgede yapılacak olay ve aktivitelerin çeşitlerindirilerek bireylerin hizmetine sunulması son derece önemlidir.

Yapılan araştırmada Giresun Üniversitesi'nde turizm alanında lisans eğitimi alan öğrencilerin Kümbet yaylasındaki çekici seyahat motivasyonları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar ve öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Doğal çekicilikler ve turistik olanaklar alt boyutunda en yüksek ortalamanın yaylanın temiz havası olduğu, aynı boyutta en düşük ortalamanın, yaylanın yaşanılan yere yakın olması ifadesi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin bölgeye ulaşmasında zorluklar yaşadığı ve bunun için öğrencilere bölgeye ulaşmak için uygun ulaşım imkanları ve ücretsiz servisler sağlanabilir.
- Olay ve aktiviteler alt boyutunda, en yüksek ortalamanın yürüyüş yapabilme etkinliklerinin olduğu, en düşük ortalamanın ise gençlerin yaşlarına uygun aktiviteler yapabilmesi ifadesi olduğu görülmektedir. Bölge içerisinde gençlerin yaşlarına uygun olan aktivitelerin düzenlenmesi (fotoğrafçılık, kamp imkanları, bisiklet yolları vb.), gençlerin bölgeye gitmesinde önem arz eden husus olacaktır.
- Olay ve aktiviteler alt boyutunda, erkek öğrencilerin bölgeyi ziyaret eden kız öğrencilere oranla daha çok zaman geçirdiği ve seyahat motivasyonlarını daha çok algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda kız ve erkek öğrencilerin eşit olarak yapabilecekleri aktivitelerle birlikte, güvenlik sorunlarının ortadan kaldırılması kız öğrencilerin de bölgeye gitmesinde önem arz eder.
- Doğal çekicilikler ve turistik olanaklar alt boyutunda 3.sınıf ve 4.sınıf öğrencilerinin, 1. sınıftaki öğrencilere oranla daha çok algı gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, Giresun'a yeni gelen ve üniversiteye yeni başlayan öğrencilere bölgeyle ilgili bilgiler verilmesi, bölgenin çekiciliklerinin anlatılması ve tanıtımının yapılması önem arz eder.

Çalışmadan çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde, Giresun Üniversitesi'nde farklı bölümlerde ve ilçelerde okuyan gençlerin yaylada yapmak istediği faaliyetlerle ilgili farklı beklentilerinin belirlenerek gerek devlet gerekse de özel sektör vasıtasıyla bu faaliyetlerin bölgede yapılmasının sağlanarak turizm amaçlı yaylaya giden genç kişi sayısının arttırılması ve Kümbet yaylasının çekiciliğinin ön planda tutulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, A. (2013). *Kış Turizmi Turistlerinin Seyahat Motivasyonları*. 14. Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri.

Baloğlu, S., Uysal, M. (1996). Market Segments of Push and Pull Motivations: A Canonical Correlation Approach. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8 (3), 32-38.

Dalgıç, A., Birdir, K. (2015). Yayla Turizmine Katılan Turistlerin Seyahat Motivasyonları, Algılanan Değer, Tatmin Düzeyleri ve Sadakatleri Üzerine bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 3-17.

Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko)Turizm*. Ankara: Erk Yayınları.

Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 67-79.

Güçlü, C. (2017). Bilgi Kaynaklarının Seyahat Motivasyonları Üzerindeki Etkisi: Alanya Örneği. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 1(3), 61-79.

Haberal, H. (2011). *Yaylacılık Kültürünün Yayla Turizmi İçindeki Önemi: Rize Yaylaları Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Harman, S. (2014). Bağımsız Seyahat Eden Yerli Gezginlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21), 279-297.

İbiş, S., Batman, O. (2018). Türkiye'ye Gelen Çinli Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 455-476.

Klenosky, D. B. (2002). The Pull of Tourism Destinations: A Means-end Investigation. *Journal of Travel Research*, 40(4), 396-403.

Lorcu, F. (2015). *Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Özdemir, Ü., Çelikoğlu, Ş. Batı Karadeniz'de Rekreasyonel Açıdan Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 32, 79-99.

Şişman, B. (2010). Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açıdan Doğu Karadeniz'de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırga Yaylaları Örneği). *Journal of International Social Research*, 3(11), 549-559.

Tekin, Ö. F. (2016). *Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi ve Bozkır İlçesinin Potansiyelinin Değerlendirilmesi*. Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, Konya.

Zaman, M., Şahin, F., Bayram, N. (2007). Doğu Karadeniz'de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17, 33-64.

TRABZON YÖRESİ TÜRKÜLERİNDE YAYLA KAVRAMI ÜZERİNE COĞRAFİ BİR ARAŞTIRMA

A GEOGRAPHICAL RESEARCH ON YAYLA CONCEPT IN FOLK SONGS IN TRABZON REGION

Serkan DOĞANAY[*]

Özet

Coğrafya, Fen Bilimleri ile Sosyal Bilimler arasındaki bağı kuran bir köprü işlevi görür. Bu bağlamda coğrafi görüş, az ya da çok hemen her bilim alanında kendini gösterir. Coğrafi izlerin görülebildiği alanlardan birisi de sanat ve edebiyattır. Toplumların yaşadıkları coğrafi ortamlardan ve birbirlerinden etkilenerek geliştirdikleri ortak davranışlar ve değerler bütünü kültür olarak tanımlanmaktadır. Kültürün temel unsurlarından birisini de müzik oluşturur. Müzik türlerinden biri de geleneksel Türk halk müziği içerisinde yer alan türkülerdir. Türküler, geleneksel yaşamı ifade eden halk kültürünün birer yansımasıdır. Müzik Coğrafyası çalışması olarak bu araştırmanın amacı, Trabzon yöresi türkülerinde geçen yayla kavramının incelenmesi ve yerel halk ile coğrafi görünümler arasındaki etkileşimleri anlamlandırmaya çalışmaktır. Bu amaçla TRT repertuarında Trabzon yöresine kayıtlı 96 sözlü türkü incelenmiş ve bunların % 15,6'sında (15 türkü) yayla kavramı geçtiği tespit edilmiştir. Bu da bölgede, yaylacılık faaliyetlerinin kültürel hayat üzerinde önemli etkilerinin olduğunu açıkça gösteren bulgulardan birisidir. Nitel bir çalışma olan bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır.

Anahtar sözcükler: Coğrafya, Yayla, Kültür, Müzik Coğrafyası, Türkü, Trabzon

Abstract

Geography acts as a bridge between natural sciences and social sciences. In this context, geographic approach is more or less visible in almost every field of science. One of the areas where geographical traces can be seen is art and literature. One way to define culture is to summarise it as the common behaviors and values developed by societies influenced by the geographical environments they live in. One of the basic elements of culture is music. One of the genres of music is the folk songs in Traditional Turkish folk music. Folk songs are a reflection of folk culture which expresses traditional lifestyles. This music geography study aims to examine the notion of life in the

[*] Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, serkan.doganay@giresun.edu.tr.
ORCID: 0000-0003-2073-6894

yayla in Trabzon region folk songs and to understand the interactions between local people and geographical views. For this purpose, 96 folk songs recorded in the TRT repertoire of Trabzon region were examined and it was found that 15,6 % of them (15 folk songs) were related to the life in the yayla. This is one of the findings clearly showing that transhumance activities have a significant impact on cultural life in the region. In this qualitative study, document analysis was used as the data collection method.

Keywords: Geography, Yayla, Culture, Music Geography, Folk Song, Trabzon

Giriş

Türkiye yayla, kom, ağıl, oba, saya, mezraa, dam, bağ-bahçe evleri gibi dönemlik (sezonluk) kır yerleşmeleri açısından büyük bir çeşitlilik gösterir. Bunlar içerisinde hem coğrafi dağılımları ve hem de ekonomik fonksiyonları bakımından en yaygın olanı kuşkusuz yaylalardır (Doğanay, 2010). Türkiye'nin her bölgesinde yayla sözcüğü yazın çıkıp oturulan serin yerler, dağların üzerindeki yazlık oturma alanları veya yazlık meralar anlamına gelir (Emiroğlu, 1977). Alagöz'e göre ise yayla, eski Türkçede yaz mevsimi anlamına gelen yay kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık olarak otlatmak manasını da ifade eden yaymak mastarından çıkmıştır (Alagöz, 1941). Doğu Karadeniz Bölümü, ülkemizdeki en önemli yaylacılık faaliyet sahalarından birisidir. Bu alandaki yaylalar, yaz mevsiminde gündüzleri ılıman ve sıcak, geceleri serin hava şartları ile insanlara elverişli bir yaşam ortamı sunar (Grötsbach, 1984). Kısaca belirtmek gerekirse ülkemizdeki yaylaların temel ekonomik uğraşılarını hayvancılık, sınırlı olsa da tarım ve son yıllarda hızla gelişen turizm oluşturur.

Fen Bilimleri ile Sosyal Bilimler arasında köprü işlevi gören (Doğanay & Doğanay, 2018) coğrafya, insan (toplum) ile doğal ortam arasındaki etkileşimleri inceleyen bir bilimdir (Özçağlar, 2001). Beşeri (Sosyal) Coğrafya'nın bilim dalı olan kültür coğrafyası ise, sahip oldukları kültürel değerlere göre farklılık gösteren insan topluluklarının yeryüzündeki coğrafi dağılımını ve bu dağılımda ortaya çıkan kültürel farklılıkların ve benzerliklerin nedenlerini coğrafi ortamla ilişkilendirerek inceler (Özçağlar, 2001). Burada geçen kültür kavramı, insan topluluklarının uzun yıllar boyunca yaşadıkları coğrafi ortamlardan ve birbirlerinden etkilenerek geliştirdikleri ortak davranışlar ve değerler bütünü (Özçağlar, 2001) olarak ya da kısaca bir grup insanın ortak hayat tarzı (Tümertekin & Özgüç, 1998) olarak tanımlanmaktadır. Kültürel coğrafyanın bir alt dalı olarak gelişmeye başlayan ve mekânı uyumlu sesler yardımıyla anlamaya çalışan alan Müzik Coğrafyası'dır (Uğur, 2015). Disiplinler arası özelliği nedeniyle coğrafi görüş, az ya da çok hemen her bilim alanında kendini gösterir. Coğrafi izlerin görülebildiği alanlardan birisi de sanat ve edebiyattır. Gerçekten de sanatçılar eserlerinde ya geçmişe özlemi, ya bir kahramanlık öyküsünü, ya da doğal güzellikleri, doğa olayları ve doğaya özlemi; bir hüzün, bir sevinç, bir heyecan duygularıyla birleştirerek şiirlerde/şarkılarda dile getirmişlerdir (Doğanay & Doğanay, 2018).

Kültürün temel unsurlarından birisini de kuşkusuz müzik oluşturur. Müzik türlerinden biri de geleneksel Türk halk müziği içerisinde yer alan türkülerdir. Türküler,

geleneksel yaşamı ifade eden halk kültürünün birer yansıması niteliğindedir. Türkiye, geleneksel halk müziği yönünden oldukça zengin bir yapıya sahip olup kendi içinde bu alanla ilgili birçok türü barındırmaktadır. Söz konusu türlerin en yaygın olanlarından biri türkülerdir (Uğur, 2015). Türküler, insanımızın sevincini, üzüntüsünü, coşkusunu, kızgınlığını, sitemini, özlemini ve daha birçok duygusunu dile getirmesi yanında yaşadığı mekânın doğal ve beşeri özelliklerinden de bahseden ezgilerin tümüdür (Şahin, 2010). Halk kültürünün bir parçasını oluşturan türküler, halk yaşamının çeşitli görünümlerini yansıtması yanında çeşitli doğal ve beşeri olaylara halkın tepkisini ortaya koyan ürünler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu nedenle türkülerin başta halk bilimi, müzik, halk edebiyatı olmak üzere coğrafya ve sosyoloji gibi bilimlerin de çalışma konusunu oluşturabilecek disiplinler arası bir özelliği bulunmaktadır (Uğur, 2015).

Türküler coğrafi ortamın doğal ve beşeri özelliklerinden etkilenirler. Türkülerin bu yapısı dikkate alındığında, insan ve çevresi arasındaki etkileşimi inceleyen coğrafya ile yakın bir bağlantısının bulunduğu açıkça görülür. Bir başka anlatımla türküler, coğrafi ortamın farklı özelliklerinden etkilenen insanların sesli düşünmelerinden başka bir şey değildir. Sesler, mekânın anlaşılmasında ve anlamlandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Müzik Coğrafyası'nda ise sesler, mekânı tanımlama aracı olarak kullanılmaktadır (Uğur, 2015). Özellikle Karadeniz yöresi türkülerinde sıklıkla rastlanan kavramlardan birisi de yayla ve yaylacılıktır. Bölgede çok sayıda yaylanın bulunması, yaylacılığın başta kısal yerleşmelerdeki ekonomiyi tamamlayıcı bir nitelik taşıması ve geçmişten günümüze ulaşan yayla kültürü buna zemin hazırlayan faktörlerdir.

Yöntem

Müzik Coğrafyası çalışmalarına örneklik oluşturan bu araştırmanın amacı, Trabzon yöresi türkülerinde geçen yayla kavramının incelenmesi ve yerel halk ile coğrafi görünümler arasındaki etkileşimleri anlamlandırmaya çalışmaktır. Müzik Coğrafyası farklı bakış açılarıyla çalışılabilir. Bunlardan birisi de hümanistik bakış açısıdır. Hümanistik coğrafya, yorumlayıcı bir yapıya sahiptir. Bu bakış açısı bireyler ve gruplar ile yer ve coğrafi görünümler arasındaki derin, öznel ve karmaşık olan etkileşimleri anlamaya çalışır (Uğur, 2015). Bu bağlamda TRT repertuarında kayıtlı 5042 türküye ulaşılmış ve bunlardan Trabzon yöresine ait 96 sözlü türkü örneklem olarak çalışılmıştır. Söz konusu örneklemin de % 15,6'sında (15 türkü) yayla kavramı geçtiği tespit edilmiştir. Nitel bir çalışma olan bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Hatırlanacağı üzere doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Bulgular

Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle TRT repertuarına kayıtlı 5042 türkü incelenmiş ve bunlar içerisinde Trabzon yöresi türküleri saptanmıştır. Bu inceleme sonucunda TRT repertuarına kayıtlı türkülerin % 1,9'unun (96 türkü) Trabzon yöresine ait

olduğu görülmüştür (Tablo 1). Trabzon'un coğrafi konumu, kültürü ve ekonomik yapısı türkülerini de etkilemiştir. Trabzon türkülerinde daha çok sevgi, özlem, yayla, kemençe, evlilik, dere, kahramanlık benzeri konular işlenmiştir. Nitekim 2016 yılında yayımlanan bir çalışmada, 78 Trabzon yöresi türküsünde başta sevgi olmak üzere sırasıyla özlem, yayla, kemençe, dağ, dere, kız, kahramanlık, din gibi doğal ve beşeri temaların yer aldığı görülmektedir (Yazıcı & Bayburtlu, 2016). Sevgi ve özlem temaları hemen her türküde yoğun olarak işlense de genel olarak türküler, birden fazla konuyu barındıran kültürel unsur niteliği göstermektedir.

Tablo 1. *TRT repertuarına kayıtlı Trabzon yöresi türküleri*

Sıra	***Türkü ismi***	***Yöresi***	***Sıra***	***Türkü ismi***	***Yöresi***
1	Şapkamın tereği düz	Trabzon	49	Maçka'nın yolu taşlık	Trabzon/Maçka
2	Derenin kenarına sereceğim kilimi	Trabzon/Akçaabat	50	Sabahdan kalkar kızlar	Trabzon/Maçka
3	Kahveciler kahve koyar fincana	Trabzon	51	Anam ayasın beni	Trabzon
4	Tarlaya ektim soğan	Trabzon	52	Maçka yolları taşlı	Trabzon/Sürmene
5	Mayıs ayı gelende	Trabzon	53	Yeni yaptım evimi	Trabzon/Beşikdüzü
6	Bel bağımın tokası	Trabzon	54	Gülhanım dedikleri	Trabzon/Beşikdüzü
7	Böyledir yar böyledir	Trabzon	55	Dere sürer gazeli	Trabzon/Beşikdüzü
8	Yaylanın çimenine	Trabzon	56	Kazma vurdum çimene	Trabzon/Beşikdüzü
9	Ben bir yârin bakışına mailem	Trabzon	57	Oy benum sevduceğum	Trabzon
10	Ah dağlar serin dağlar	Trabzon	58	Yayladım koyunu orman aralarına	Trabzon
11	Ayağına yemeni	Trabzon	59	Yol gider mi gider mi de bizim böyük limana	Trabzon/Vakfıkebir
12	Ayna ayna ellere	Trabzon	60	Divane aşık gibi dolaşırım yollarda	Trabzon/Maçka
13	Gemiciler kalkalım	Trabzon	61	İşte geldim ekim büküm	Trabzon
14	Bir yiğit dünyada keleş gezende	Trabzon	62	Bir oda yaptırdım hurma dalından	Trabzon
15	Ezelidir deli gönül ezeli	Trabzon	63	Ötüyor bülbüller gelmedi bağban	Trabzon
16	Engeller koymuyor yâr sana varsam	Trabzon	64	İki de bülbül bir derede ötüşür	Trabzon
17	İstanbul'un etirafi meteris	Trabzon	65	Atma beni yabana	Trabzon/Hamsiköy
18	Dumanım derelere	Trabzon	66	Fincanı taştan oyarlar	Trabzon
19	Gemiler Giresun'a	Trabzon	67	Garşıdan gel göreyim	Trabzon/Vakfıkebir
20	Dirvana vurdum uçti	Trabzon/Gomera	68	İslandi da ötmeyi	Trabzon/Vakfıkebir

21	Hasta oldum derdune	Trabzon/Beşikdüzü	69	Trabzon'dan çıktım uzun yazılar	Trabzon
22	O sarı çemberuni	Trabzon/Akçaabat	70	Yan yana oturalım	Trabzon/Maçka
23	Oynayın kız oynayın	Trabzon	71	Karşı beri mezere	Trabzon/Akçaabat
24	Terazi tartayirum	Trabzon/Maçka	72	Ey Fadimem niçun niçun	Trabzon/Maçka
25	Gız sana demedım mi	Trabzon	73	Ben ağlarım el güler	Trabzon
26	Anam beni vay beni	Trabzon/Maçka	74	Suyun altına testi	Trabzon/Sürmene
27	Kuko daldan aşağı	Trabzon/Maçka	75	Kar yağayi yağayi Sultan Murat başına	Trabzon/Çaykara
28	Asmam senin dalından	Trabzon/Maçka	76	Ben kemençe çalamam	Trabzon/Akçaabat
29	Kapısının önünde	Trabzon/Maçka	77	Tütünlükte haneler	Trabzon
30	Soğuk soğuk akayi	Trabzon/Maçka	78	Of Çaykara yolları	Trabzon/Çaykara
31	Derenin balıkları	Trabzon-Giresun	79	Hadi gidelim çorttan	Trabzon/Şalpazarı
32	Çayırım çayırım kuş oldum uçayırım	Trabzon/Akçaabat	80	Yaylanın çimeninde gelir oturur kızlar	Trabzon/Maçka
33	Duman aldi dağlara	Trabzon	81	Eser bahar rüzgârı	Trabzon/Beşikdüzü
34	Bizim yayla düz gibi	Trabzon/Maçka	82	Yükledim kıratıma Torul hartamasını	Trabzon
35	Otur da konuşalım	Trabzon/Tonya	83	Gene geldi yaz başı	Trabzon/Maçka
36	Bizim köyün kızları	Trabzon/Maçka	84	Kemençemun telleri	Trabzon/Maçka
37	Silme gözyaşlarımı da gözlerimde kurusun	Trabzon/Maçka	85	Güneş aliyi güneş	Trabzon/Maçka
38	Ormanda alacalar yedi oni geyikler	Trabzon/Maçka	86	Çıktuk düzlerden dağa	Trabzon/Gomera
39	Gene geldi yaz başı	Trabzon/Beşikdüzü	87	Sari kızın saçları	Trabzon/Sürmene
40	Oy çalamadım gitti Sürmene havasını	Trabzon/Sürmene	88	Terledi yanakların ya çıkar mendilini	Trabzon/Çaykara
41	Kayalar aşamazsun	Trabzon/Maçka	89	Tanımadın mı beni ben Ali'yim	Ağasar-Trabzon
42	Ben buralı değilum	Trabzon/Maçka	90	Alçak ceviz fidesi	Tonya-Trabzon
43	E Çaykara Çaykara	Trabzon/Akçaabat	91	Yaktın beni güzelim	Akçaabat-Trabzon
44	Alaca çorapları ayağına dar idi	Trabzon/Çaykara	92	Burası yayla yolu	Trabzon
45	Sen bu yaylaları yayliyamasun	Trabzon	93	İndim dereye daş bulamadım	Uzungöl-Çaykara-Trabzon
46	Mektup yazdım alasın	Trabzon	94	Menşüre dedikleri	Beşikdüzü-Şalpazarı-Trabzon
47	Ha buradan görünür Görele'nin kıyıları	Trabzon	95	Doldurdum filikamı	Trabzon/Sürmene
48	Alime'dir kız senin adın alime	Trabzon	96	Yağmur yağayi yağmur	Trabzon

Kaynak: *TRT THM repertuarı*

Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde bulunan Trabzon'da yayla ve yaylacılık etkinlikleri oldukça yaygındır. Bu nedenle yayla ve yaylacılık, halk kültürüne ve bunun bir parçası olan türkülere de yansımıştır. Nitekim Trabzon yöresine ait 96 türkünün yaklaşık % 15,6'sında (15 türkü) yayla kavramı geçtiği tespit edilmiştir (Tablo 2). Bu da bölgede, yaylacılık faaliyetlerinin kültürel hayat üzerinde önemli etkilerinin olduğunu açıkça gösteren bir bulgudur. Söz konusu türkülerin ağırlıklı olarak temalarını sevgi ve özlem oluşturmakla birlikte, yöre kültürünün farklı yansımalarını da türkülerde görmek mümkündür. Bu özellikleriyle türküler, zaman zaman birden çok temanın konu edildiği halk kültürü ürünleridir.

Trabzon yöresine kayıtlı türkülerdeki yayla anlatısında, hem doğal ve hem de beşeri çevre faktörleri kullanılmıştır (Tablo 3). Bu durum, insan ve doğal ortam etkileşimini ortaya koyması bakımından önemlidir. Nitekim araştırmaya konu olan 15 türküdeki yayla anlatısında 15 doğal, 11 de beşeri çevre faktörü geçmektedir. Yayla ve yaylacılık faaliyetlerinin anlatımında kullanılan başlıca doğal çevre faktörlerini yer şekilleri (düz, dağ), iklim (kar, duman/sis, sıcaklık), bitki örtüsü (çimen/çayır/otlak, orman) ve hidrografya (su, dere, göl) oluşturur. Yayla ve yaylacılık faaliyetlerinin anlatımında kullanılan başlıca beşeri çevre faktörlerini ise nüfus (göç), hayvancılık (kuzu, koyun) ve ulaşım (yol, at, katır) oluşturur.

Tablo 2. *Trabzon yöresinde yayla kavramı geçen türküler*

Sıra	***Türkü ismi***	***Sıra***	***Türkü ismi***
1	Yaylanın çimenine	9	Bizim yayla düz gibi
2	Sabahdan kalkar kızlar	10	Bizim köyün kızları
3	Yayladım koyunu orman aralarına	11	Sen bu yaylaları yayliyamasun
4	İslandi da ötmeyi	12	Kar yağayi yağayi Sultan Murat başına
5	Gız sana demedım mi	13	Yaylanın çimeninde gelir oturur kızlar
6	Kapısının önünde	14	Burası yayla yolu
7	Derenin balıkları	15	Doldurdum filikamı
8	Duman aldi dağlara		

Kaynak: *TRT THM repertuarı*

Trabzon yöresi türkülerinde yaylaların tanımlanmasında kullanılan doğal çevre faktörlerinden üçünü yer şekilleri, iklim ve hidrografya oluşturur. Söz konusu türkülerde, bölge yaylalarının dağlık ve yüksek alanlardaki aşınım düzlükleri üzerinde kurulduğuna, buralarda su kaynaklarının bolluğuna vurgu yapılmıştır. Yüksek alanlardaki yaylalarda kışın çok kar yağdığı ve soğuk olduğu da işlenmiştir. Aşağıdaki türkü, yer şekli ve iklim vurgusuna tipik bir örneklik teşkil etmektedir.

Bizim yayla düz gibi
Bir su içtim buz gibi
Geldun elli yaşuna
Duriyisın kız gibi

Bizim yayla düz olur da
Kar yağan da buz olur
Gece gel gündüz gelme
El duyan da söz olur

Doğu Karadeniz yaylalarında yaz mevsiminde yoğun olarak sis olayları yaşanır. Yayla alanlarınki otlakların yaz mevsiminde yeşil kalabilmesine zemin hazırlayan önemli bir iklim unsuru da sistir. Yörede sis, duman olarak ifade edilmekte ve aşağıdaki türküde bu tema işlenmektedir.

Duman aldi dağlara
Ben kaldım yaylalara of of
Yaktın beni güzelim
Düşürdün sevdalara

Dağların dumanini
Dağda gezenler bilir of of
Sevdaluğun halini
Sevda çekenler bilir

Trabzon yöresi türküleri yayla anlatısında en fazla geçen doğal çevre faktörü bitki örtüsüdür. Nitekim 6 türküde çoğunlukla çimen ve az da olsa orman ifadesi geçmektedir (Tablo 3). Hatırlanacağı üzere hayvancılık eksenli geleneksel yaylacılık faaliyeti, dağlık alanların yüksek kesimlerindeki, otlak alanlarında sürdürülür. Bu sahalar genellikle ağaç yetişme sınırının üzerinde yani 2000 m'den yüksekte bulunur. Dolayısıyla bu kuşak Alpin çayırlar katı olarak adlandırılır. Aşağıdaki türkü örneğinde otlak alanları ve hayvancılık etkileşimi anlatılmıştır.

Yaylanın çimenine
Guzi yayılır guzi
Almam seni diyisın
Seni gâvurun gızi

Doğu Karadeniz'de bazı yaylalar alçak kuşakta ve orman örtüsü içinde veya çevresinde kurulmuştur. Bu da Trabzon yöresi türkülerine aşağıdaki gibi konu edilmiştir.

Yayladım koyunu
Orman aralarına
Kurban olayım kurban
Yârin edalarına

Tablo 3. *Trabzon yöresi türkülerindeki yayla anlatısında kullanılan coğrafi faktörler*

Türkü ismi	***Coğrafi faktörler***						
	Yer şekli	***İklim***	***Bitki***	***Hidrografya***	***Nüfus***	***Hayvancılık***	***Ulaşım***
Yaylanın çimenine			X			X	
Sabahdan kalkar kızlar					X		
Yayladım koyunu orman aralarına			X			X	
İslandi da ötmeyi		X	X				
Gız sana demedım mi			X			X	
Kapısının önünde			X			X	
Derenin balıkları					X		
Duman aldi dağlara	X	X					

Bizim yayla düz gibi	X	X		X			
Bizim köyün kızları					X		
Sen bu yaylaları yayliyamasun				X			
Kar yağayi yağayi Sultan Murat başına		X					X
Yaylanın çimeninde gelir oturur kızlar		X					X
Burası yayla yolu			X		X		X
Doldurdum filikamı*							

Kaynak: *TRT THM repertuarı*

Trabzon yöresi türkülerindeki yayla anlatısında nüfus (göç), hayvancılık (kuzu, koyun) ve ulaşım (yol, at, katır) gibi beşeri çevre faktörleri kullanılmıştır. Günümüze göre refah seviyesinin düşük ve ulaşımın gelişmemiş olması nedeniyle, geçmişte yayla sahalarına yaya olarak çıkılmaktaydı. Doğu Karadeniz kıyı kuşağında yayla göçü, büyük bir tören niteliği taşımaktaydı. Yöresel kıyafetlerini giyen ve hayvanlarını süsleyen aileler, genellikle mayıs ayı başlarından itibaren, kafileler halinde yayla göçlerine katılmaktaydılar. Ulaşımın gelişmesine bağlı olarak, söz konusu geleneksel yayla göçü eski önemini büyük ölçüde yitirmiştir. Böyle olsa da yayla göçü, Trabzon yöresi türkülerinde önemli ölçüde kullanılmıştır.

Sabahdan kalkar kızlar da
Bakayiler aynaya
Geyindi kuşandiler
Gidecekler yaylaya

O yaylalar yaylalar da
Horon eder uşaklar
Gomarluğun içinde
Seven seveni arar

Yayla ulaşımı ve ulaşım araçlarının kullanıldığı türkülere bakıldığında, özellikle at ve katır gibi yük ve çeki hayvanlarından bahsedildiği görülür. Bu durum, ulaşımın gelişmediği dönemlerde dağlık ve yüksek alanlarda bulunan yaylalara ulaşmak için bu hayvanlardan yararlanıldığını göstermektedir. Nitekim günümüzde bölgede söz konusu hayvanların sayısının çok az kaldığını belirtmek gerekir. Her bir coğrafi faktörle ilgili birden çok türkü olmakla birlikte, aşağıdaki örnekte olduğu gibi genellikle karakteristik bir örnekle yetinilmesi uygun görülmüştür.

Of of…
Burası yayla yolu
Yol verin geçenlere
Gidecekler yaylaya
Ya bakın çimenlere

Of of…
Yayladan gelen atlar
Yol kenarında otlar
İlikleme yakanı
Kız sinelerin patlar

* Söz konusu türküde, yayla dışında, herhangi bir coğrafi faktör kullanılmamıştır.

Sonuç

Geleneksel Türk halk müziği içerisinde bulunan türküler, çeşitli yönleriyle toplumumuzun kültürünü yansıtır. Trabzon yöresinin coğrafi konumu, doğal ortam özellikleri, yaşam biçimleri, ekonomik koşulları ve sosyal yapısı türküleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Trabzon türkülerinde yer verilen kavramlardan birisi de yayladır. Doğu Karadeniz'in coğrafi yapısı, geleneksel yaylacılık faaliyetinin kültürel bir boyut kazanmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim TRT repertuarına kayıtlı Trabzon yöresi türkülerinin (96 türkü) % 15,6'sında (15 türkü) yayla kavramı geçtiği görülmüştür.

Ağırlıklı olarak sevgi ve özlemin ana temayı oluşturduğu Trabzon yöresi türkülerindeki yayla anlatısında yer şekli (düz, dağ), iklim (kar, sis, sıcaklık), bitki örtüsü (çimen, orman) ve hidrografya (su, göl) gibi doğal çevre faktörleri yanında nüfus yayla göçü), hayvancılık (kuzu, koyun) ve ulaşım (yol, at, katır) gibi beşeri çevre faktörleri de kullanılmıştır. Bu bağlamda söz konusu türküler, bölgedeki yaylacılık faaliyetinin karakteristik özelliklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Halk kültürünün bir parçası olan türküler incelendiğinde, Trabzon yöresi yaylalarında yaşanan işlevsel değişim ve dönüşüm süreci de açıkça görülür. Yayla göçünün motorlu araçlarla gerçekleştirilmesi, hayvancılığın eski önemini kaybetmesi, konut mimarisinin değişmesi ve yayla turizminin gelişmesi işlevsel değişimin göstergeleri olarak sayılabilir. Benzeri çalışmalar diğer bölgeler için de yapılarak, ülkemizdeki yaylacılık kültürünün genel özellikleri ve mekânsal farklılıklar ile geçmişten günümüze yaylacılıkta yaşanan işlevsel dönüşümün ortaya konulmasına katkı sunulabilir. Bu bağlamda türküler, mekânın doğal özelliklerinin ve toplumun yaşam şekillerinin anlaşılmasında kullanılabilir. Doğal ortam ve insan etkileşimini yansıtması bakımından türküler, mutlaka korunmalı ve gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

KAYNAKÇA

Alagöz, C.A. (1941). Yayla tabiri hakkında rapor. Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar-Müzakereler-Kararlar, 6-21 Haziran 1941, 150-157.

Doğanay, S. (2010). İşlevsel değişim sürecinde Çakırgöl çevresinde yaylalar ve yaylacılık. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 7 (2), 611-639.

Doğanay, H., & Doğanay, S. (2018). *Coğrafya Bilim Alanlarına Giriş (13. Baskı).* Ankara: Pegem Akademi yayınları.

Emiroğlu, M. (1977). *Bolu'da yaylalar ve yaylacılık.* Ankara: Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayını.

Grötsbach, E. (1984). Spatial structure and development prospect of tourism in the black sea region of Turkey. *Ege Coğrafya Dergisi,* 2, 198-209.

Özçağlar, A. (2001). *Coğrafya'ya giriş.* Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.

Şahin, M. (2010). Türk halk müziğinde coğrafi motifler ve türküler atlası. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (1998). *Beşeri coğrafya (insan-kültür-mekân).* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Uğur, A. (2015). Müzik coğrafyası: türkülerdeki coğrafya. *Bilig Dergisi,* 74, 239-260.

Yazıcı, D., & Bayburtlu, S. (2016). TRT repertuarında Trabzon yöresine kayıtlı sözlü türkülerin kırık hava-uzun hava türlerine göre dağılımı. *Online Journal of Music Sciences,* 1 (2), 21-40.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

BÜYÜK KAFKASYA'NIN GÜNEY YAMACI YAYLALARINDA MANZARALARIN EKOLOJİK TEŞHİS YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATİON OF LANDSCAPES OF THE SOUTHERN SLOPE OF THE GREATER CAUCASUS WİTH THE ECODİAGNOSTİC METHOD

Yaqub QƏRİBOV[1], Nigar İSMAYILOVA[2]
Ramilə ƏLİYEVA[3], Rəşad SƏDULLAYEV[4]
Mahir SƏRKƏRLİ[5], Gülnara MAMMEDOVA[6]

Özet

Makale, güney yamaçlardaki yaylaların doğal peyzajlarının ve Büyük Kafkasya çevresindeki çevre ovaların çevresel teşhisi hakkında yorum yapmaktadır. Antropojenik dönüşüm, stabilite, eğim, görünürlük, bölge için doğal peyzajların yüzey parçalanması haritalarına ilişkin veriler analiz edilmiş ve gelecekteki manzaraların gelişiminin teşhisi sağlanmıştır.

Anahtar sözcükler: peyzaj, çevresel teşhis, yaylalar, dönüşüm, farklılaşma, antropojenik etkiler, uzay görüntüleri, kod çözme.

Abstract

The article discusses the ecological diversity, landscape-ecological and diagnostic assessment of the landscapes of the southern slope of the Greater Caucasus. It also analyzes the current state of natural-anthropogenic landscapes of the area.

Keywords: diagnostic assessment, landscapes-ecological, antropogenization landscapes, optimization.

[1] Azərbaycan, Bakı Dövlət Universiteti, yaqub.qaribov@mail.ru. ORCID: 0000-0002-4325-0056
[2] Azərbaycan, Bakı Dövlət Universiteti, ismailova-nigar2018@mail.ru
[3] Azərbaycan, Bakı Dövlət Universiteti, ramile-eliyeva@mail.ru
[4] Azərbaycan, Bakı Dövlət Universiteti, resad.sedu@gmail.com
[5] Azərbaycan, Bakı Dövlət Universiteti, mahir.serkerli@mail.ru
[6] Azərbaycan, Sumqayıt Dövlət Universiteti, mammedova_gulnare@mail.ru

Giriş

Ekolojik peyzaj teşhisi hazırlanması ve her peyzaj tipinin gelecekteki gelişme eğilimlerinin doğru belirlenmesi, peyzaj biliminin karşılaştığı önemli bilimsel-teorik problemlerden biridir. Bu sorunun birkaç yönü B .A Budaqov, A .A Mikayilov (1985, 1988), M .A Museyibov (2011), E .K Alizadeh (2012), Y. Karibov (2011, 2012) ve diğerleridir. Yazarlar bu sorunu çözmüş olsalar da, bir bütün olarak sorun tam olarak araştırılmamıştır. Bu nedenle, sunulan araştırma metodolojisi, alaka ve modernliği ile metodolojik bakış açısından farklılık göstermektedir.

Çalışılan Büyük Kafkasya'nın güney yamacındakı yaylalarda ve bu sorunu çözmek için bitişik ovalarda(kışlaklarda) sistematik gözlemler yaptık. Peyzajın mevcut durumunu, yapısını ve işlevsel özelliklerini belirlemek için bölgedeki toprak türlerine ve peyzaj özelliklerine göre farklılık gösteren 20 gözlem noktası seçtik (şekil 1). Bu bölgelerin her birinde, toprak bölümlerini yerleştirerek genetik katmanları örnekledik. Toprak örneklerinde humus, toplam azot, potasyum, fosfor, absorbe edilen bazların mekanik içeriği (<0.001 ve <0.01) ve Ph (süspansiyon) analiz edildi.

Yöntem

Manzaralar, gözlem alanlarındaki değişim derecesine göre farklılık gösterir. 1, 3, 6, 8, 11, 12, 13, 15, 17 önemli ölçüde değiştirildi ve tamamen dönüştürülmüş bir düz orman-çayır, alüvyal çayır, çayır-ormana yerleştirildi. Bu toprakların çoğunda humus içeriği, üst 0-80 cm katmanında (% 8-4) neredeyse değişmeden kalır. 7, 9,10, 14, 16) alüvyonlu çayırlarda humus içeriği, karbonat ovası orman-çayırları ve kahverengi kahverengi topraklarda% 3.8-5, toplam azot içeriği% 0.28-0.18'dir. 2, 4, 18, 20 nolu bölümlerde ova, kısmen ılımlı dağlık dağlık kahverengi alanların farklı alt grupları düzenlenmiştir. Bu topraklar büyük ölçüde özümsenmiştir ve büyük ölçüde değiştirilmiştir.

Gözlem alanlarının idari bölgelere göre dağılımı da farklıdır: Gabala bölgesinde (13-20), Şeki (8-10), Oğuz 11-12, Zagatala'da (4,5,6) birçok madde bulunmaktadır.

Gözlem bölgelerinde baskın bitki örtüsü örtüsü, peyzaj temelli ilişkileri, toprak örtüsü, tür çeşitliliği, değişim derecesi, antropojenik bozulma, verimlilik vb. Özellikleri incelenmiştir.

Bölgenin doğal peyzajlarının modern manzaralarının restorasyonu sonucunda, Kanik-Ayrichay vadisinin günümüzdeki konik konileri hariç, bölgenin tüm manzaralarının orman ve orman-çayır kompleksleri olduğu tespit edilmiştir. İnsanlığın doğal manzaralar üzerindeki uzun vadeli etkilerinin bir sonucu olarak, çoğu doğal arazi birimlerinin yerini antropojenik manzaraların çeşitli modifikasyonları almıştır. Doğal manzaraların antropojenleşmesi, nüfus ve antropojenik yüklerin artmasıyla yoğunlaşmaya devam ediyor.

Sıra numarası	Derinlik (sm)	Granometrik bileşim% <0,001	<0,01	Humus%	ümumi azot%	ümumi fosfor%	udulmuş esasların cəmi mg-ekv	P_h Suspensi-yasında
1	2	3	4	5	6	7	8	9
a) Dağlık bölgenin arazisi								
Yıkanmış, hendek benzeri dağ çayır toprakları								
2	0-22	22,4	70,64	çim qatı	0,81	0,36	37,40	5,7
	22-43	26,06	71,60	4,25	0,49	0,21	36,40	6,0
	43-69	18,88	69,84	1,94	-	-	31,50	6,5
	69-94	32,32	58,24	1,45	-	-	32,50	6,7
4	0-21	20,48	55,20	8,05	0,60	0,42	37,95	6,0
	21-44	16,08	47-84	6,54	0,45	0,34	37,45	6,1
	44-63	19,60	51,76	5,94	-	-	37,20	6,3
	63-92	9,92	52,00	4,23	-	-	36,25	7,0
10	0-21	6,96	42,16	7,46	0,43	0,32	21,91	5,7
	21-36	14,08	42,00	6,47	0,40	0,27	22,05	5,8
	36-55	15,92	50,00	4,47	-	-	17,81	6,0
	55-71	18,88	44,08	2,86	-	-	22,51	6,5
	71-99	18,72	43,04	1,01	-	-	18,40	7,0
Dağ çayır-gri topraklar								
5	0-11	21,52	67,20	3,86	0,29	0,18	13,78	6,8
	11-36	24,96	38,68	3,23	0,14	0,16	14,18	7,1
	36-64	28,96	54,48	1,74	0,08	0,05	15,03	7,3
	64-95	28,24	57,04	1,62	-	-	21,42	8,0
7	0-21	26,80	64,96	3,56	0,18	0,15	24,49	7,3
	21-49	36,40	53,68	1,85	0,06	0,07	26,77	7,6
	49-88	23,28	30,88	0,87	0,04	0,03	45,71	8,1
	88-104	17,20	53,36	0,76	-	-	44,38	8,3
9	0-25	26,72	36,72	5,59	0,20	0,19	28,63	7,3
	25-55	35,80	46,83	4,54	0,16	0,13	22,68	8,0
	55-80	33,66	70,30	2,11	0,09	-	22,39	7,9
	80-110	31,60	83,63	1,37	-	-	26,53	8,2
Yuyulmuş, çəmənləşmiş qonur dağ meşə								
18	0-17	23,92	68,89	5,62	0,48	0,27	33,39	6,9
	17-24	9,28	24,56	1,39	0,10	0,09	18,87	7,0
	24-47	14,64	38,32	1,01	0,07	0,04	18,87	7,1
	47-70	22,00	49,20	0,78	-		28,28	7,2
	70-96	6,72	37,76	0,66	-		an.olm.	
cədvəl 1-in ardı								
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
20	0-11	26,00	50,00	3,57	0,16	0,12	28,28	6,5
	11-28	24,80	48,80	2,84	0,13	0,09	32,12	7,0
	28-67	23,60	47,20	1,34	0,07	0,06	T.olm	7,8
	67-93	21,20	46,00	T.olm	T.olm	T.olm	-	7,5
	93-125	20,00	45,20	-	-	-	-	7,6

19	0-13	23,92	68,88	8,62	0,48	0,34	36,24	6,7
	13-27	9,28	24,56	1,39	0,10	0,09	14,12	6,8
	27-43	14,64	38,32	1,01	0,07	0,04	13,27	7,0
	43-54	22,00	49,20	0,78	T.olm	T.olm	12,77	7,1
	54-47	6,72	37,76	0,66	-	-	T.olm	7,3
Ormanlardan kahverengi yıkanmış								
1	0-24	19,28	54,60	4,90	0,41	0,38	21,68	6,9
	24-41	23,60	48,80	4,73	0,35	0,25	30,51	6,8
	41-52	29,60	50,60	2,82	0,19	0,12	25,84	7,1
	52-68	16,64	61,68	1,85	0,05	0,06	27,41	7,0
	68-87	28,68	48,72	1,63	T.olm	T.olm	25,11	7,2
	87-104	31,04	60,72	1,15	-	-	27,56	7,3
	104-131	29,52	59,20	T.olm	-	-	T.olm	7,4
	131-155	37,32	63,88	-	-	-	-	7,1
3	0-8	20,72	49,56	3,19	0,17	0,15	22,20	6,9
	8-24	17,40	49,24	2,24	0,13	0,09	28,50	7,0
	24-49	17,60	48,64	1,93	0,11	0,07	26,45	7,0
	49-75	10,24	42,84	0,97	T.olm	T.olm	21,18	7,0
6	0-21	18,0	58,00	5,90	0,37	0,27	32,83	7,0
	21-60	13,20	61,20	2,61	0,17	0,18	30,04	7,1
	60-85	14,80	73,20	1,55	0,10	T.olm	24,53	7,3
	85-115	12,20	56,45	0,96	-	-	T.olm	7,4
8	0-29	18,00	34,40	3,77	0,18	0,17	20,96	6,8
	29-46	20,80	46,40	2,82	0,14	0,15	21,08	6,9
	46-60	21,60	37,60	1,17	0,07	0,04	21,68	7,0
	60-85	20,80	34,60	1,17	T.olm	T.olm	24,70	7,2
	85-115	3,00	62,00	0,87	-	-	26,54	7,0
14	0-17	28,40	58,80	5,34	0,31	0,29	23,74	6,9
	17-50	23,60	54,00	3,56	0,25	0,18	20,11	7,0
	50-67	18,40	52,40	1,14	0,10	0,07	23,76	7,1
	67-98	19,75	63,16	0,96	T.olm	T.olm	25,06	7,1
Ormanlardan gelen tipik dağ kahvesi								
11	0-18	37,12	57,36	2,77	0,20	0,21	24,98	6,8
	18-28	36,40	67,44	3,10	0,25	0,23	24,84	7,1
	28-56	14,96	31,76	1,90	0,15	0,09	22,22	7,1
	56-91	36,36	49,68	1,40	0,13	0,07	22,60	8,2
	91-110	2,00	45,44	1,08	T.olm	T.olm	23,21	8,3
12	0-26	8,64	22,00	2,01	0,13	0,13	23,35	6,7
	26-55	11,08	22,00	1,79	0,09	0,10	28,35	6,9
	55-78	5,44	48,00	0,70	0,06	0,04	20,12	7,0
cədvəl 1-in ardı								
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
	78-102	6,00	50,92	0,82	T.olm	T.olm	an.olm.	7,9
	102-121	4,65	26,40	a.lm.	-	-	-	7,2

	121-145	6,29	48,08	-	-	-	-	8,0
15	0-17	9,16	49,32	3,54	0,22	0,24	26,95	6,9
	17-36	9,32	47,96	1,60	0,19	0,17	26,65	7,0
	36-62	19,84	49,52	0,80	0,09	0,06	23,35	7,1
	62-90	4,64	46,08	0,53	T.olm	T.olm	22,15	8,0
	90-129	12,83	50,10	T.olm	T.olm	T.olm	22,40	8,0
Ormanda dökülen dağ kahvesi								
13	0-14	20,80	56,02	2,80	0,16	0,18	25,38	7,6
	14-24	14,72	53,76	2,24	0,13	0,12	26,01	7,7
	24-42	16,00	40,56	1,60	0,07	0,06	26,63	8,0
	42-64	10,00	45,04	1,07	T.olm	T.olm	22,64	8,2
	64-103	17,28	42,16	0,97	-	-	18,38	8,2
	103-150	21,04	40,80	T.olm	-	-	an.olm.	8,3
16	0-14	30,40	50,76	2,45	0,20	0,21	23,21	7,8
	14-33	26,00	55,52	1,96	0,17	0,15	24,02	7,9
	33-51	30,00	62,00	1,58	0,16	0,10	27,92	8,0
	51-72	21,60	65,52	1,10	T.olm	T.olm	29,22	7,5
	72-103	33,92	65,20	0,99	-	-	29,94	7,2
17	0-8	10,08	49,36	4,57	0,24	0,26	24,48	7,0
	8-25	20,00	50,32	2,96	0,14	0,09	28,49	7,0
	25-35	22,56	44,56	1,15	0,09	0,05	28,28	7,2
	35-45	20,48	50,16	1,79	0,07	0,03	24,34	8,0
	45-92	24,15	45,17	0,97	T.olm	T.olm	25,16	8,0

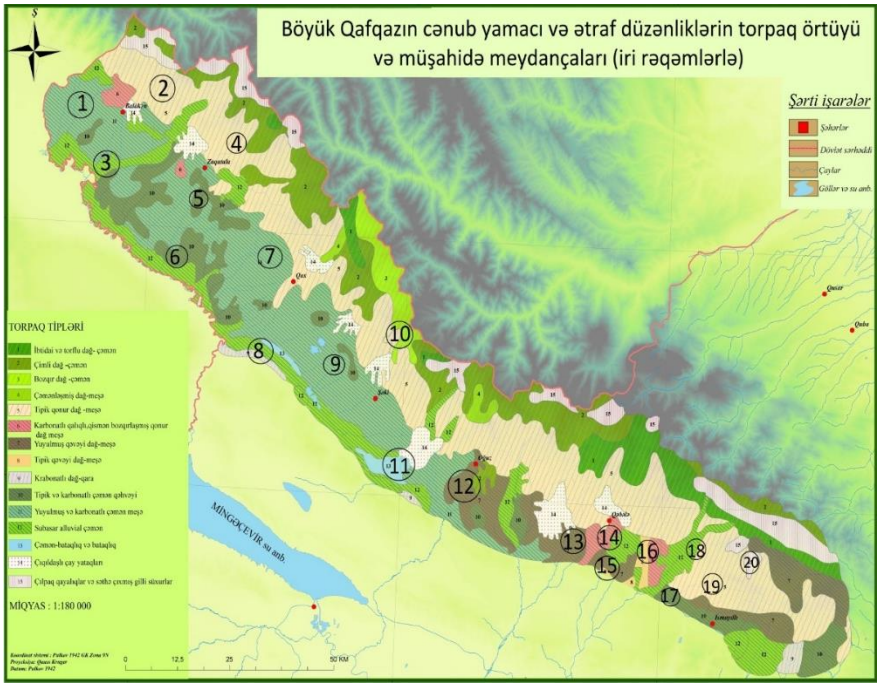

Şekil 1. *Büyük Kafkaslar ve çevresindeki ovaların güney yamaçlarında peyzaj ekolojik gözlem alanlar.*

Büyük Kafkasya'nın güney yamaçlarındaki tarımsal ekolojik göstergeler cədvəl 1

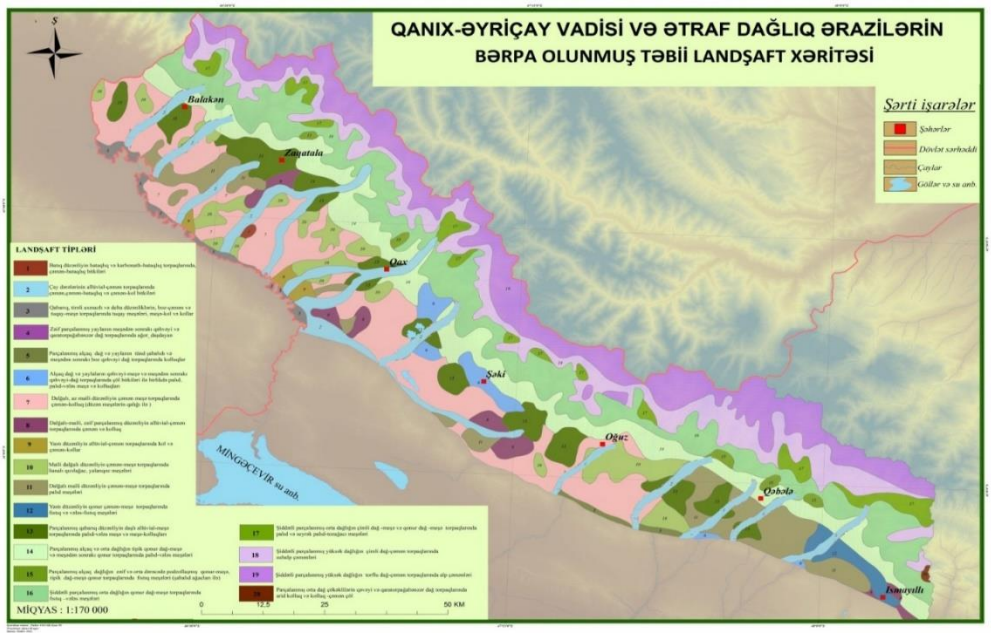

Şekil 2. *Büyük Kafkasya'nın güney yamacının restore edilmiş doğal manzaraları*

Farklı türlerdeki dağ-orman manzaralarının verimliliğine bağlı olarak peyzaj değişimlerinin analizi, aynı mutlak yüksekliğe sahip dağlık manzaralarda farklı yerel türlerin bulunduğunu göstermektedir. Demiraparançay havzasında 800-1000m mutlak irtifada 800-1000m genişlik tamamen turba ormanı, 90°, 125° ve 180° azimut boyutlu, geniş ve ince, geniş, ince, ince kaplıdır. 180° yamaçlarında, 225° azimut esasen meşe ve meşe palıdlı ve palıdlı-velesli ormanlardır. Kişçay, Eyriçay ve Katexçay havzalarında meşe ormanları, 1000-1500 m mutlak rakımlarda 180°, 125° ve 135° azimutların yamaçlarında büyük bir avantaja sahiptir. Ancak, daha yüksek nem içeriğine sahip kuzey ve bitişik yamaçlar, bölge genelinde turba ormanları ile temsil edilmektedir. Bu özellik, otlak alanlara da uygulanabilir. Kuzey yamaçlarda, çim örtüsü yüksekliği güney yamaçlardan çok daha yüksektir.

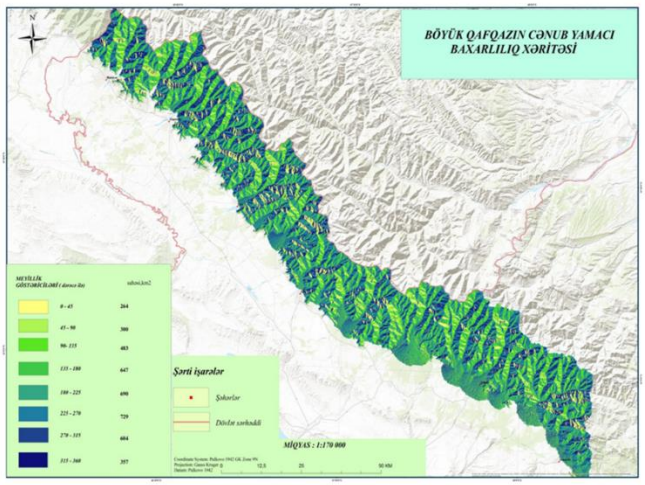

Şekil 3. *Büyük Kafkasyanın güney yamacı yaylalarının baxarlılıq haritası*

Yükseklik arttıkça ekodinamik işlemler, çevresel gerginlikler, taşkınlar ve toprak kaymaları riski de artar, ancak antropojenik basınç önemli ölçüde azalır. Jeomorfolojik, taşkın ve eğim haritalarının hipometrik haritadan elde edilen verilerle karşılaştırılması, çamur akışlarının yaklaşık 70%-nin orta kesimde, diğerlerinin ise yaylalarda oluştuğunu göstermektedir. Slaytların çoğu yaylalarda (65%) ve yaylalarda (yaklaşık 30%) görülür.

Hazırladığımız eğim haritası, ekolojik olarak yüksek voltaj bölgelerinin tanımlanmasında önemli bir rol oynar Kural olarak, yüksek yerçekimi (40-45 ° ve ya daha fazla) aktif yerçekimi yüzeyi, ince, dengesiz yüzeyler yıkanır. Peyzaj birimlerinin sınırları bozulmuştur. 15-20 ° veya daha yüksek sıcaklıklara sahip bölgelerde, artan nem ve depolama kapasitesi nedeniyle stabil ve istikrarlı orman ve çayır üniteleri oluşur. Aynı zamanda böyle bir eğilime sahip bölgelerde heyelan potansiyeli var.

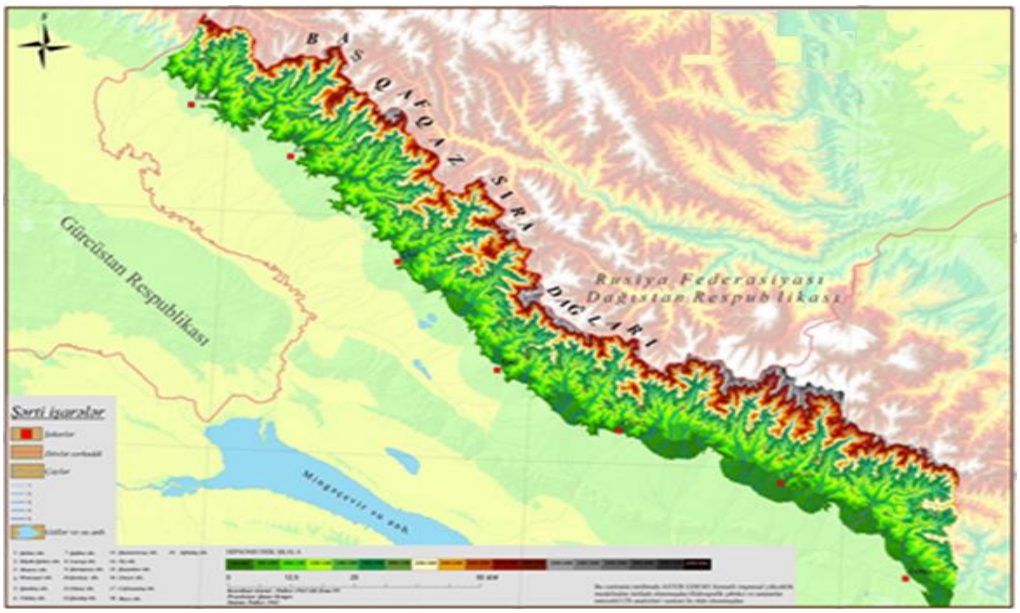

Şekil 4. *Büyük Kafkasya'nın güney yamacının yaylalarının hipsometrik haritası*

Doğal peyzajların antropojenik dönüşümünü araştırmak için ArcGIS yazılımına dayalı manzaralar, alan kodu çözme ile araştırılmıştır (Landsat 7-8 orbital istasyonlarından elde edilen verilerle). Y. A Karibov (2012) sınıflamasına göre, bölgedeki 7 farklı manzara kategorisine bölünüyor(şekil 5).

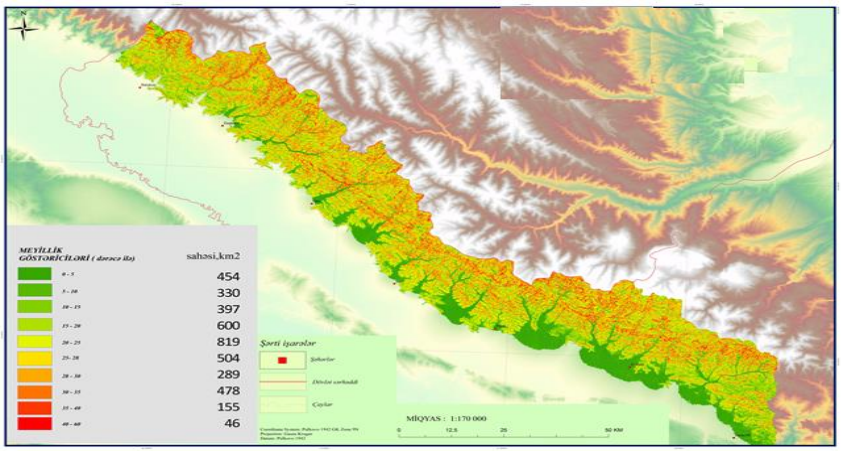

Şekil 5. *Büyük Kafkasya'nın güney yamacı yaylalarının yatkınlık haritası*

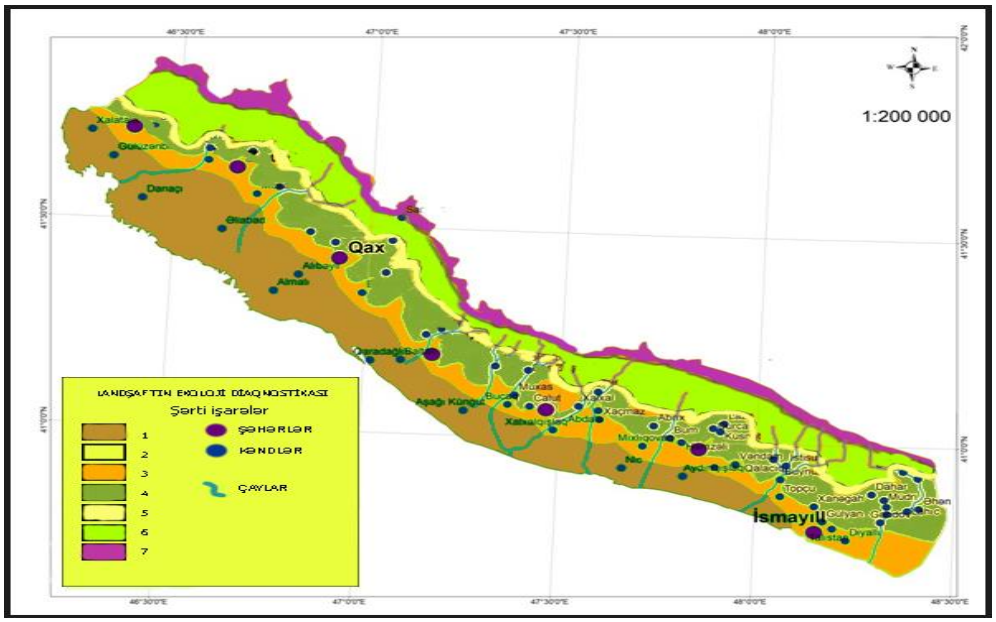

Şekil 6. *Büyük Kafkasya'nın güney yamacı yaylalarının ve kışlaklarının manzaralarının antropojenik dönüşümünün haritası*

1. Yoğun olarak kullanılmış, keskin bir şekilde dönüştürülmüş, takviyeli ve sulanmış tarımsal mil

2. Düzenli ekonomik etkilere maruz kalan akut dönüştürülmüş seliteb kompleksleri

3. Düzensiz antropojenik etkilere maruz kalan tamamen dönüştürülmüş eğimler ve eğimli düzlükler

4. Orta ve alçak dağ sıralarının düzenli yamaçlarında değişik derecelerde ormanlar değişmiştir

5. Subalpin ve alpin çayırlarında sıklıkla yüksek irtifa yazlık çayırlar ve çayırlar kullanılmıştır

6. Epizodik olarak, yüksek irtifa, tek çimen otu, sulak alanların ilkel dağ-çayır topraklarında çok yıllık kar kullanılmıştır
7. Pratik olarak kullanımsız nival ve subnival manzaralar(kayalar, buzlaklar).

Haritada verilen 1,2,3 kışlakların manzaraları, 4,5,6 yaylakların manzaralarıdır.

Çalışılan bölgenin mevcut antropojenik manzaraları, nüfusun yerleşik bir yaşam tarzı yaşamaya başladığı, yirminci yüzyılın başlarında, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Etek ovalarının çöllerinde ve ormanlarında hala farklı alanlarda kahverengi dağlık topraklar vardır ve bunlar bir kez daha bu alanlarda meşe, meşe eğilimli orman manzaralarının varlığını kanıtlar. Özellikle Sheki, Gakh, Zagatala, Oguz, Gabala'da olmak üzere bölgede geniş bir alanı kaplayan ova ormanları ve çalılıklar (800m'ye kadar) tamamen çoğaltılmıştır. Bu manzaraların hemen hepsi antropojenik etkilerin bir sonucu olarak oluşturuldu. Ekim alanları, tahıl, yem, baklagiller, habitatlar vb. Belirtilen alanlarda geniş bir alanı kaplar. antropojenik manzaralar doğal orman komplekslerinin arka planında oluşturulmuştur.

Gelişmelerindeki çağdaş eğilimleri belirlemek için doğal manzaraların dayanıklılık derecesini incelemek önemlidir. Bunun nedeni, her peyzaj kompleksinin antropojenik basınçlara karşı değişen direnç ile karakterize olmasıdır. Bu nedenle, bölge için doğal peyzajın modern gelişiminin dinamizmini, yapısal ve işlevsel özelliklerini dikkate alarak bir peyzaj sürdürülebilirliği haritası geliştirdik.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Harita, manzaraların dikey olarak farklılaşmasının, onların farklı manzara, parçalanma ve eğim yamaçlarında oluşan manzara dağılım modelleriyle stabilite ve antropojenik dönüşüm ile ilgili olduğunu göstermektedir. Sürdürülebilirlik açısından, Büyük Kafkasya'nın güney yamacının doğal yamaçları 5 gruba ayrılmıştır (Şekil 7).

1. Pratik olarak dengesiz manzaralar keskin, zayıf ve orta derecede rahatsız edici komplekslere ayrılmıştır. Bunlara Şef Suluboya, Qaflan Dağı, Faiy Dağı, Khan Platosu, Çınar Dağı, Gubakh Dağı, Rustam Bozdağ ve diğerleri dahildir. yüksek dağ zirveleri ve sulak alanların üzerinde yer alan nival, subnival ve dağ çayırları manzaraları;

2. Zayıf peyzajlı araziler, keskin, ılımlı ve kötü rahatsız edilmiş Han Platosu, Güney Kış, Gazdağ, Gumbashi Dağı, Suvagil Dağı ve dağ yamaçları ile çoğunlukla alpin ve alpin çayırlarını kapsar. Dağ yamaçları genellikle 25-300 veya daha fazla kompleksi kaplar.

3. Orta derecede kararlılığa sahip, düşük ve orta derecede bozulmuş dağlık manzaralar, genellikle 20-250'den daha az eğilimli alanlarla karakterize edilir. Ayrıca, yukarıda belirtilen dağların orta dağ kuşağı kuşağında oluşturulan kısmen alçak tepelerden oluşan, dağ çayırlarının kötü gelişmiş ve antropojen olarak dönüştürülmüş manzaralarını da içerir.

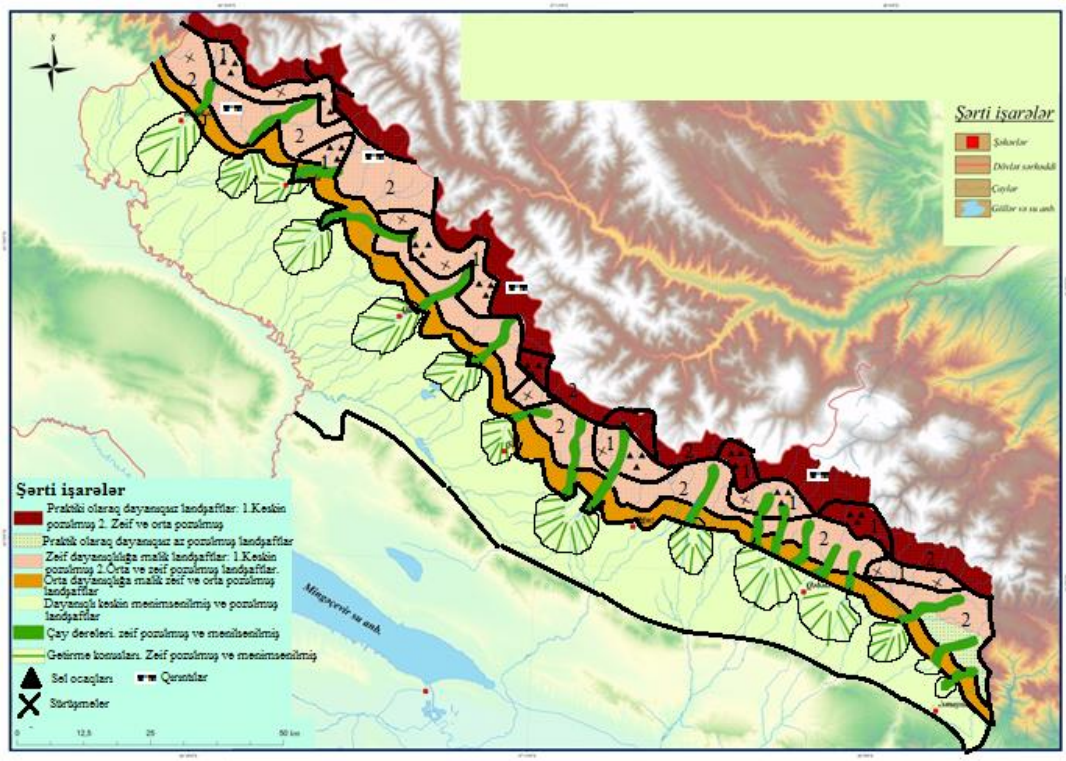

Şekil 7. *Dayanıklılık haritası*

4. Geçmişteki ormanlar ve alçak ve orta irtifa alçak arazilerin bulunduğu ormanlar arasında, orta ve orta derecede dayanıklılığa sahip üreme çölleri, orman çölleri, bahçe tarlaları, küçük ölçekli hububatlar, dağınık ve radyal yaşam alanları vb.

5. Sürdürülebilir, keskin biçimde gelişmiş ve rahatsız edilmiş manzaralar alçakta yatan ovaları (5-100'e kadar), dağ yamaçlarındaki düz yamaçların antropojenik modifikasyonlarını ve üreme komplekslerini kapsar.

KAYNAKÇA

Azerbaycan'ın İstatistiksel Göstergeleri, SOCAR, Bakü: 2000-2015, 217 s.

Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimi (2014-2018). Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, Ocak 2016, Bakü 2016, 590 s.

Karibov.Y. Azerbaycan Cumhuriyeti Manzaralarının Antropojenik Dönüşümü. Bakü, 2012, 300 sayfa

Будагов.Б.А., Микаилов.А.А , Развитие и формирование ландшафтов Юго-Восточного Кавказа в связи с новейшей тектоникой . Баку "Элм" 1985, 176 с.

Мусеибов.М.А. Ландшафты Азербайджанской Республики. БГУ, 2012, 138 с

Кучинская И.Я Ландшафтно-экологическая дифференциация горных геосистем. Баку 2011, 195стр.

YAYLALARDA HİZMET VEREN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN WEB SİTELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA: GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ

A STUDY TO EVALUATE WEBSITES BELONGING TO HOSPITALITY ESTABLISHMENTS PERFORMING SERVICES IN TABLELANDS; EXAMPLE OF THE CITY OF GİRESUN

Mehmet Mert PASLI[1]
Nazik ÇELİKKANAT PASLI[2]
Ercan KARAÇAR[3]

Özet

Teknoloji insanların bilimi kullanarak hayatlarını kolaylaştırmak adına yaptığı çalışmalar olarak tanımlanmaktadır. Hızla gelişen teknoloji her alanda olduğu gibi turizm alanında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. İnternetin gelişmesi ile birlikte turizm etkinliklerine katılım da artış göstermektedir. Konaklama işletmeleri gelişen teknolojilerle birlikte işletmelerinin web sitelerini hazırlamakta ve bu gelişimi işletmelerinin tanıtımı ve satış aracı olarak kullanmaktadır. Tüketiciler, bilgiye ulaşmak veya bir ürün veya hizmeti satın almak amacıyla interneti kullanmayı tercih etmektedir. Giresun ilinde, yaylalarda bulunan konaklama işletmelerinin web sitelerinin incelenmesi, eksiklerinin belirlenmesi; hem işletmelerin eksiklerini tamamlaması hem de ilin imajının artırılması açısından önem arz etmektedir. Araştırma kapsamında Giresun ilinde yaylalarda faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin 'web sitesi değerlendirme ölçeği' kullanılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ise Giresun ilinde yaylalarda hizmet veren konaklama işletmelerinin olumlu ve olumsuz yönleri belirlenerek öneriler sunulmuştur. Araştırma kapsamında, incelenen web sitelerinin birçok eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir. Özellikle işletmenin tanıtılması kısmında kaliteli görsellerin kullanılmadığı ve yeni teknolojilerin takip edilmediği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte destinasyon ile ilgili kriterlerden "Döviz Bilgisi" hiçbir konaklama işletmesi web sitesinde bulunmadığı tespit edilmiştir.

***Anahtar sözcükler*:** Yayla Turizmi, Otel İşletmeleri Web Siteleri, Giresun

Abstract

Technology is defined as the branch of knowledge that deals with the creation and use of technical means and their interrelation with life, society, and the environment. Fast developing technology plays an essential role in the field of tourism as well as every other walk of life. The advancement of the internet has contributed to the increase in tourism activities. With the developing

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi/Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, mert.pasli@giresun.edu.tr
[2]Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi/Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, nazik.celikkanat@giresun.edu.tr
[3]Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi/ Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Yüksekokulu, ekaracar@sinop.edu.tr.

technology, businesses within the hospitality industry prepare web sites to promote and increase their sales. Consumers prefer to use the internet for the purpose of accessing information or to purchase a product or service. In Giresun, reviewing the web sites of hospitality premises in the plateaus highlighted shortcomings and enabled these shortcomings to be overcome. This proved important both in terms of overcoming the shortcomings of the businesses and increasing the image of the province. In the scope of this research, the aim is to examine hospitality premises operating in the plateau in Giresun by using 'website rating scale'. Positive and negative aspects of the hospitality premises in the plateaus of Giresun were determined as a result of this study and appropriate suggestions were proposed. Within the scope of the research, it has been established that the examined websites have many shortfalls. It draws attention to the fact that quality images were not used, especially in the introduction of the business, and new technologies were not used. At the same time, "Currency Information" which is a criteria of destination hasn't been found in any hospitality website.

Keywords: Plateau Tourism, Hotel Web Sites, Giresun.

Giriş

İnternet, bilgiye en hızlı bir şekilde ulaşmayı sağlayan ve etkili bir iletişim imkânı sunan sanal araçtır (Çubukçu, 2010: 40). "Dijital Türkiye 2019" Raporu'na göre dünyada 4.388 milyar internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu rakam dünya nüfusunun %57'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de ise nüfusun % 72'si internet kullanmaktadır.

İnternet, bütün dünyaya hızlı bir şekilde yayılması ile beraber, büyük – küçük birçok işletme arasında rekabetin artmasına neden olmuş ve işletmelerin reklam, satış yeri gibi maliyetlerini azaltarak, tüketiciler ile daha yakın iletişim kurmasına olanak sağlamıştır (Kaşlı, İlban ve Şahin, 2009: 85). İletişim teknolojilerinin gelişimi ile web siteleri gibi araçların kullanımı artmıştır. İşletmeler, dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlara kendilerini daha hızlı ve daha az maliyetle tanıtabilme olanağı elde etmiştir (Öksüz ve Altıntaş, 2017: 60). Dolayısıyla söz konusu bu gelişim işletmelere birçok yeni fırsatlar sunmuş, işletmelerin iş yapma yöntemlerini etkilemiştir.

Diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de internet kullanımı hem üreticiye hem de tüketiciye bir takım avantajlar sunmaktadır. İnternet üreticilere, uzaklık ve zaman sınırı olmadan küresel anlamda tüketiciye ve pazara daha uygun maliyetle ulaşabilme avantajı sağlarken; tüketicilere ise detaylı bilgi edinme, alternatifleri karşılaştırma, aracılara bağımlılığı azaltma ve bireysel olarak doğrudan rezervasyon yapma avantajı sağlamaktadır (Cengiz ve Akkuş, 2015: 443). Dolaysıyla turizm sektörünün önemli bir paydaşını oluşturun konaklama işletmelerinde, internet ve web sitesi kullanımı söz konusu avantajlar nedeni ile büyük önem arz etmektedir (Ateş ve Boz, 2018: 65). Internet, üreticilere ve tüketicilere sayısız olanak ve fırsatlar sunmasına rağmen, özellikle alt yapı yetersizlikleri, güvensizlik ve yasal boşluklar gibi bir takım engeller nedeniyle kullanımında sakıncalar da taşımaktadır (Sarı, 2003: 100). Özellikle teknolojik gelişime ayak uyduramayan veya gerekli düzenlemeleri ve güncellemeleri gerçekleştiremeyen işletmeler zor durumda kalmakta, hatta faaliyetlerini sona erdirmekle karşı karşıya kalmaktadır (Pınar, 2005: 29).

Tüketiciler, bilgiye ulaşmak veya bir ürün veya hizmeti satın almak amacıyla interneti kullanmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla işletmelerin, ürün veya hizmetleri

hakkındaki bilgilerini web sitelerinde nasıl sundukları önem arz etmektedir (Bayram ve Yaylı, 2009: 348). Turistik ürün veya hizmetler hakkında sunulan bilgilerin eksiksiz olması, eğlenceli ve akıcı bir biçimde sunulması söz konusu ürün veya hizmetin pazarlanmasını kolaylaştıracaktır (Karabağ, Mimaroğlu Özgen ve Özgen, 2010: 18). İşletme ile ilgili web sitelerinde yer alan bilginin kalitesi, erişilebilirliği ve kullanım kolaylığı dikkat edilmesi gereken en önemli konudur. İnternet ortamında kararsız kalan bir turist, bilgiyi daha iyi sunan işletmeye yönelecektir (Sarı ve Kozak, 2005: 267). Özellikle potansiyel tüketicilerin daha bilinçli tercih yapmaya ve olası sorunlara karşı önlem almaya yönelmeleri, gidilecek bölge veya kalınacak işletme hakkında detaylı bilgi taleplerini ortaya çıkarmıştır (Sarıışık ve Özbay, 2012: 3). Dolayısıyla turizm endüstrisindeki işletmeler için, tüketicilerin beklentilerine cevap verebilecek bir web sitesine sahip olmak oldukça önem arz etmektedir (Karamustafa ve Öz, 2010: 190-191). Ayrıca, web sitesi içeriği, doğrudan destinasyon imajını etkileyeceği için ekstra önem arz etmektedir (Doğan ve Kekeç Morkoç, 2015: 113).

Tablo 1. *Bölgesel Turizm Rekabetinde İnternet'in Sağlayacağı Yararlar*

İşletmelere Sağlayacağı Yararlar	**Nihai Tüketicilere Sağlayacağı Yararlar**	**Turizm Bölgelerine Sağlayacağı Yararlar**
Bilgiye eşit erişim olanağı	Detaylı bilgi edinme	Bilgiye tüm bölgelerle eşit erişim olanağı
Düşük maliyetli tanıtım ve pazarlama		Bölgesel müşteri profilini kolay elde etme
Daha ucuza şirket içi bilgi paylaşımı	Bilgi edinmek için aracılara olan bağımlılığı azaltma	Bölgesel düzeyde kişiye özel ürün geliştirme olanağı
Daha hızlı işbirliği stratejileri geliştirme		Küresel düzeyde düşük maliyetli bölge tanıtımı
Müşterilerle daha hızlı ve düşük maliyetli iletişim	Kişiye özel ürünlerden yararlanma	Bölge içi ve bölgeler arası hızlı iletişim olanağı
İndirimli satış politikaları ile daha çok satış		Bölgesel işletmelerin işbirliği stratejileri geliştirmelerine katkı sağlama
Düşük maliyetli ürün farklılaştırması	Bilgi edinmek için aracılara olan bağımlılığı azaltma	Kolay ve sürekli bilgilendirmek suretiyle müşteriyi bölgeyle ilgili ikna olanağı
Tanıtım için fuar katılımlarında ve prototip üretiminde tasarruf		Çoklu ortam uygulamaları sayesinde farklılaşma olanağı
Elektronik para ve broşür ile bürokrasiyi azaltma	Alternatifleri karşılaştırma	Internet kullanan milyonlarca potansiyel müşteriye ulaşma olanağı
Bilgisayarın ve bilgi ağlarının hızından yararlanarak kısa sürede çok iş	Bireysel olarak doğrudan rezervasyon yapma ve satın alma	Bölgesel düzeyde sanal bir rezervasyon ağı kurmak suretiyle sanal işbirliği olanağı
Kolay ve sürekli bilgilendirme ile müşteriyi ikna olanağı		

Kaynak: *Sarı, 2003: 97*

Araştırmanın amacı, Giresun ilindeki yaylalarda faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin web site içeriklerinin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Giresun İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (2019) verilerine göre; Giresun il sınırları içerisinde yaylalarda toplam 11 konaklama tesisi bulunmaktadır. Belirtilen tüm yaylalardaki konaklama tesislerinin web sitesine ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak web sitesi bulunmayan konaklama

tesisleri değerlendirmeye alınmamıştır. Toplamda 9 konaklama tesisi araştırma kapsamında incelenmiştir.

Elde edilen bulguların sayısallaştırılması ve yorumlanmasında tanımlayıcı istatistiklerden (frekans ve yüzde) yararlanılmış ve veriler içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu çalışmanın hem alan yazına hem de konaklama işletmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın amacı doğrultusunda Giresun ilindeki yaylalarda faaliyet gösteren 9 konaklama işletmesi ele alınmıştır. Konaklama işletmelerinin web sitelerini değerlendirmek için Bayram, Erkol Bayram ve Altunöz Sürücü'nün (2016) geliştirdikleri 31 maddeden oluşan web sayfası değerlendirme kriterlerinden yararlanılmıştır.

31 maddeden oluşan web sayfası değerlendirme kriterleri içerisinde otel işletmesi ile ilgili olarak "Otel İşletmesi Hakkında Bilgi, Telefon Bilgisi, Adres Bilgisi, Ulaşım Bilgisi, E-mail, Duyurular, Basında Biz, SSS, Otel Tanıtım Videosu, Fotoğraf Galerisi, Hareketli Resimler, Sanal Tur, Fiyat Listesi", destinasyon ile ilgili olarak "Yerel Bölge Bilgisi, Hava Durumu Bilgisi, Etkinlik Bilgisi, Döviz Kuru, Diğer İşletmelere Link", internet teknolojileri ile ilgili olarak "Sosyal Ağlara Link, Site Ulaşılabilirliği, Online Bilgi Talep Formu, Online Yorum Formu, Online Ziyaretçi Defteri, Online Müşteri Hizmetleri, Site İçi Arama Motoru, Online Rezervasyon, Online Ödeme", ziyaretçiler ile ilgili olarak "Çoklu Dil Seçeneği, Site Kullanım Koşulları, Gizlilik Güvenlik Bilgisi, Kampanya Bilgisi" kriterleri yer almaktadır.

Bulgular

Araştırmanın amacına yönelik olarak yapılan çalışma sonucunda, konaklama işletmeleri web sayfası değerlendirme kriterlerine göre incelenmiş ve bulgular Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. *Konaklama İşletmeleri Web Sitelerinin Değerlendirilmesi*

İfadeler	Dağılım	Var	Yok
1. İşletme Hakkında Bilgi	f	9	-
	%	100	-
2. Telefon Bilgisi	f	7	2
	%	77,8	22,2
3. Adres Bilgisi	f	9	-
	%	100	-
4. Harita Ulaşım Bilgisi	f	9	-
	%	100	-
5. E-mail Bilgisi	f	5	4
	%	55,6	44,4
6. Duyurular Bölümü	f	6	3
	%	66,7	33,3
7. Basında Biz Bölümü	f	9	-
	%	100	-
8. Sıkça Sorulan Sorular	f	1	8
	%	11,1	88,9
9. Tanıtım Videosu	f	2	7
	%	22,2	77,8
10. Fotoğraf Galerisi	f	9	-
	%	100	-
11. Hareketli Resim	f	4	5

	%	44,4	55,6
12. Sanal Tur	f	-	9
	%	-	100
13. Fiyat Listesi	f	4	5
	%	44,4	55,6
14. Yerel Bölge Bilgisi	f	7	2
	%	77,8	22,2
15. Hava Durumu Bilgisi	f	1	8
	%	11,1	88,9
16. Etkinlik Bilgisi	f	4	5
	%	44,4	55,6
17. Döviz Kuru	f	-	9
	%	-	100
18. Diğer İşletmelere Link	f	1	8
	%	11,1	88,9
19. Sosyal Ağlara Link	f	2	7
	%	22,2	77,8
20. Site Ulaşılabilirliği	f	9	-
	%	100	-
21. Online Bilgi Talep Formu	f	5	4
	%	55,6	44,4
22. Online Yorum Ortamı	f	6	3
	%	66,7	33,3
23. Online Ziyaretçi Defteri	f	5	4
	%	55,6	44,4
24. Online Müşteri Hizmetleri	f	-	9
	%	-	100
25. Site İçi Arama Motoru	f	1	8
	%	11,1	88,9
26. Online Rezervasyon	f	6	3
	%	66,7	33,3
27. Online Ödeme	f	5	4
	%	55,6	44,4
28. Çoklu Dil Seçeneği	f	4	5
	%	44,4	55,6
29. Site Kullanım Koşulları	f	-	9
	%	-	100
30. Gizlilik-Güvenlik Belgesi	f	-	9
	%	-	100
31. Kampanya Bilgisi	f	1	8
	%	11,1	88,9

Tablo 2. incelendiğinde, otel işletmesi ile ilgili kriterlerden, "İşletme Hakkında Bilgi, Adres Bilgisi, Harita Ulaşım Bilgisi, Basında Biz Bölümü, Fotoğraf Galerisi" tüm konaklama işletmelerinin web sitelerinde bulunduğu görülmektedir. Otel işletmesi ile ilgili kriterlerden, "Telefon Bilgisi" yedi konaklama işletmesi web sitesinde yer alırken, "Duyurular Bölümü" altı, "E-Mail Bilgisi" beş, "Hareketli Resim, Fiyat Listesi" dört, "Tanıtım Videosu" iki, "Sıkça Sorulan Sorular" sadece bir konaklama işletmesi web sitesinde yer almaktadır. Bununla birlikte otel işletmesi ile ilgili kriterlerden "Sanal Tur" hiçbir konaklama işletmesi web sitesinde bulunmadığı görülmektedir.

Destinasyon ile ilgili kriterlerden, "Yerel Bölge Bilgisi" konaklama işletmeleri web sitelerinin büyük bir çoğunluğunda bulunduğu tespit edilmiştir. Destinasyon ile ilgili

kriterlerden, "Etkinlik Bilgisi" dört konaklama işletmesi web sitesinde yer alırken, "Hava Durumu Bilgisi, Diğer İşletmelere Link" sadece bir konaklama işletmesi web sitesinde yer almaktadır. Bununla birlikte destinasyon ile ilgili kriterlerden "Döviz Bilgisi" hiçbir konaklama işletmesi web sitesinde bulunmadığı tespit edilmiştir.

İnternet teknolojileri ile ilgili kriterlerden, "Site Ulaşılabilirliği" tüm konaklama işletmeleri web sitelerinde gerçekleştiği belirlenmiştir. İnternet teknolojileri ile ilgili kriterlerden "Online Yorum Ortamı, Online Rezervasyon" altı konaklama işletmesi web sitesinde yer alırken, "Online Bilgi Talep Formu, Online Ziyaretçi Defteri, Online Ödeme" beş, "Sosyal Ağlara Link" iki, "Site İçi Arama Motoru" sadece bir konaklama işletmesi web sitesinde yer aldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte internet teknolojileri ile ilgili kriterlerden "Online Müşteri Hizmetleri" hiçbir konaklama işletmesi web sitesinde bulunmadığı belirlenmiştir.

Ziyaretçiler ile ilgili kriterlerden, "Çoklu Dil Seçeneği" dört konaklama işletmesi web sitesinde yer almaktadır. Ziyaretçiler ile ilgili kriterlerden, "Kampanya Bilgisi" sadece bir konaklama işletmesi web sitesinde yer aldığı saptanmıştır. Bununla birlikte ziyaretçiler ile ilgili kriterlerden, "Site Kullanım Koşulları, Gizlilik-Güvenlik Belgesi" hiçbir konaklama işletmesi web sitesinde bulunmadığı saptanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Teknoloji günlük hayatın ayrılmaz bir paçası haline gelmiştir. "Dijital Türkiye 2019" raporu; Türkiye'de insanların günde 7 saat 15 dakika internette zaman geçirdiğini belirtmektedir. Bu rakam internetin, insan hayatında azımsanmayacak bir yer kapladığını göstermektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşması, işletmelere ve tüketicilere birtakım faydalar sunması, internetin bilgi sunma, pazarlama ve satış anlamında kullanımı artırmıştır. Pazarlama anlayışındaki değişmeler, birebir pazarlama anlayışının ön plana çıkması, işletmeleri kendi web sitelerini kurma yolunda teşvik etmiştir. Ancak yeterli bilgileri bünyesinde içermeyen, özensiz hazırlanan web sitelerinin işletmelere avantajdan çok dezavantaj getireceği yadsınamaz bir gerçektir.

Giresun ilinde, yaylalarda bulunan konaklama işletmelerinin web sitelerinin incelenmesi, eksiklerinin belirlenmesi; hem işletmelerin eksiklerini tamamlaması hem de ilin imajının artırılması açısından önem arz etmektedir.

Araştırma kapsamında, incelenen web sitelerinin birtakım eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir. Özellikle işletmenin tanıtılması kısmında kaliteli görsellerin kullanılmadığı ve yeni teknolojilerin takip edilmediği dikkat çekmektedir. İncelenen otel web sitelerinde sanal turun kullanılmaması eksiklerden bir tanesidir. Sanal turdaki amaç, kullanıcıya ortamın içindeymiş gibi hareket edebilme ve inceleme şansı sunabilmektir. Bölgenin ya da işletmenin sanal tur ile tanıtılması, turistlerin bölge ve işletme seçimini etkileyeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla kaliteli bir şekilde yapılacak sanal turların, Giresun ilindeki yaylaların ve işletmelerin tanıtılmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Konaklama işletmesinin, kendi verdiği hizmetlere ek olarak bölgede/yörede gerçekleşen etkinliklere web sitesinde daha sık yer vermesi, işletmenin tercih edilebilirliğini artıracağı gibi, bölge imajına olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Döviz kuru bilgisi bölgeyi ziyaret eden turistler için önemli bir bilgidir. Otel işletmelerinin birçoğunda odalar euro ve dolar kurunda satılmaktadır. Araştırmada ise Giresun ilinde yaylalarda bulunan konaklama işletmelerinin web sayfalarında döviz kuru ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu bilgilerin konaklama işletmelerinin web sayfalarında yer alması sağlanmalıdır.

Site içi arama motoru web sayfalarını ziyaret eden kişilerin kolaylıkla aradıkları bilgiye ulaşmalarını sağlayan bir uygulamadır. Bu uygulamayı bulamayan ziyaretçiler aradıkları bilgiye hızlı ve kolayca ulaşamadıkları için web sitelerinden memnun kalmadan ayrılacaktır. Ayrıca günümüzde satış yapan bir çok web sitesi online müşteri hizmetleri uygulaması kullanarak müşteri memnuniyetlerini artırmakta ve oluşabilecek aksaklıklara çözüm getirebilmektedir. Turizm endüstrisinde kurumsal konaklama işletmeleri tarafından da etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen Giresun ilinde yaylalarda bulunan otellerin hiçbirinde böyle bir uygulamaya rastlanılmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi müşteri memnuniyetini artırabileceği söylenebilir.

Ayrıca sosyal medya kullanımının çoğalması, işletmeleri de sosyal medya hesapları açmaya yönlendirmiştir. Sosyal medya uygulamalarının işletmelere maliyeti yok denecek kadar azdır. Yapılan incelemeler doğrultusunda araştırma kapsamında ele alınan otellerin sosyal medya hesapları bulunmakta fakat bu hesaplar web sitelerinde gösterilmemektedir.

Günümüzde müşterilerin web sayfalarından alışveriş yapması için işletmeye karşı güven duymaları gerekmektedir. Bu güvenin oluşması içinse işletmeye ait bilgilerin, sunulan hizmetler hakkında bilginin yanı sıra web sitesinin güvenirlik ve gizlilik ile ilgili belgelerinin web sitesinde kullanıcılara sunması gerekmektedir. Web sitesi güvenliği, konaklama işletmelerinin web sayfalarına yönelik kötü amaçlı etkinliklere karşı koruma sağlamaktadır. Güçlü güvenlik sertifikaları kullanılması müşterilerin online işlem yapmasını sağlayacaktır. Giresun ilinde yaylalarda bulunan otellerin hiçbirinde güvenlik sertifikasına rastlanılmamıştır. Bu konuda alınacak önlemler hem işletmeyi hem müşteriyi koruyacaktır.

Kaynakça

Ateş, U. Ve Boz, M. (2015). Konaklama İşletmelerinin Web Sitelerinin Değerlendirilmesi: Çanakkale Örneği, *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1): 63-84.

Bayram, A. T., Erkol Bayram, G. ve Altunöz Sürücü, Ö. (2016). Otel İşletmeleri Web Siteleri ve Facebook Hesaplarının Değerlendirilmesi: Muş İlindeki Otel İşletmeleri Üzerine Bir Çalışma, Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı.

Bayram, M. ve Yaylı, A. (2009). Otel Web Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27): 347-379.

Cengiz, G. ve Akkuş, Ç. (2015). Erzurum İli Turizm İşletmeleri Web Kullanımı ve Web Sitelerinin Değerlendirilmesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3): 441-457.

Çubukçu, M. İ. (2010). Konaklama İşletmeleri Web Site İçeriklerinin Değerlendirilmesi, İnternet Uygulamaları ve Yönetimi, 1(1): 39-59.

Dijital Türkiye (2019). https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/turkler-gunde-ortalama-7-saat-15-dakikasini-internette-geciriyor/. Erişim Tarihi: 11.08.2019

Doğan, M. ve Kekeç Morkoç, D. (2015). Seyahat Acentalarının Web Sitelerini Kullanma Düzeyi: ‘‘Çanakkale 2015’’ Teması Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 5(2): 99-115.

Giresun İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (2019). https://giresun.ktb.gov.tr/TR-162084/yaylalardaki-konaklama-tesisleri.html. Erişim Tarihi: 11.08.2019

Karabağ, S. F., Mimaroğlu Özgen, H. ve Özgen, H. (2010). Bir İletişim Aracı Olarak Web Siteleri: Türkiye’deki Otel Web Sitelerinin Etkinliği Üzerine Bir Araştırma, *Öneri Dergisi*, 9(33): 17-32.

Karamustafa, K. ve Öz, M. (2010). Türkiye’de Konaklama İşletmelerinin Web Sitelerinde Yer Verilen Faktörlerin Başarımı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2): 189-218.

Kaşlı, M., İlban, M. O. ve Şahin, B. (2009). Modern Pazarlama Stratejileri: AB ve Türk Turizmi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27): 79-98.

Öksüz, B. ve Altıntaş, V. (2017). Sağlık Turizminde Dijital İletişim Kanallarının Kullanımı, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(1): 59-75.

Pınar, İ. (2005). Turizm Endüstrisinde E-Ticaret, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1: 28-55.

Sarı, Y. (2003). *Bölgesel Düzeyde Hazırlanan Web Sitelerinin Turizm Talebi Üzerine Etkisinin Araştırılması: Muğla Bölgesinde Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Sarı, Y. ve Kozak, M. (2005). Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon Web Siteleri İçin Bir Model Önerisi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 9: 248-271.

Sarıışık, M. ve Özbay, G. (2012). Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim ve Turizm Endüstrisindeki Uygulamalara İlişkin Bir Yazın İncelemesi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(6): 1-22.

TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN 'YAYLA TURİZMİ' KAVRAMINA YÖNELİK BİLİŞSEL YAPILARININ İNCELENMESİ

A COGNITIVE ANALYSIS OF THE FACT PERTAINING TO PLATEAU TOURISM THROUGH A WORD ASSOCIATION TEST

Mehmet Mert PASLI[1]
Nazik ÇELİKKANAT PASLI[2]

Özet

Turizm, dünyada en hızlı büyüyen ve değişen sektörlerin başında gelmektedir. Turizme önem veren ülkeler, alternatif turizm türleri üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Türkiye de turizmde bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek için alternatif turizm türlerine yönelmektedir. Kırsal hayatta yayla ve yaylayla ilgili faaliyetlerin sosyal, psikolojik, ekonomik ve toplumsal açıdan etkileri bulunmaktadır. Yayla geleneği, geçmişten günümüze kadar süre gelen Türk kültürünün önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Özellikle Doğu Karadeniz bölgesi, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planına göre "Yayla Turizmi" koridorunda bulunmaktadır. Çalışma, 2019 yılında Giresun Üniversitesi Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunda Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümünde lisans eğitimi gören öğrencilere kelime ilişkilendirme testi (KİT) uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) kullanılarak turizm eğitimi alan katılımcıların "Yayla Turizmi" kavramı hakkında bilişsel yapılarını analiz etmek amaçlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda Yayla Turizmi kavramıyla ilişkili olarak, doğa, temiz hava ve yeşil kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Kümbet, Ayder ve Pokut yaylaları ise yayla turizmi kavramı ile en çok ilişkilendirilen yaylalar olarak tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Yayla Turizmi, Kelime İlişkilendirme Testi, Giresun.

Abstract

Tourism is one of the fastest growing and changing sectors in the world. Countries that give importance to tourism are working on alternative types of tourism. Also Turkey is seeking to develop alternative types of tourism in order to eliminate imbalances between regions. In rural life, plateau related activities have social, psychological, economic and social effects. The plateau tradition is an

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi/Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, mert.pasli@giresun.edu.tr
[2] Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi/Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, nazik.celikkanat@giresun.edu.tr

important part of the Turkish culture continuing from the past to the present. According to the Tourism Strategy 2023 Action Plan, the Eastern Black Sea region is located in the "Plateau Tourism" corridor. A study was carried out by applying word association test to the students who study Tourism and Hotel Management in Giresun University, Bulancak Kadir Karabaş School of Applied Sciences in 2019. The aim of the study was to analyze the cognitive structures of the participants who had tourism education about the concept of "Plateau Tourism" by using word association test. As a result of the analysis the concepts of nature, clean air and greenery are frequently used in relation to the concept of Plateau Tourism. Kümbet, Ayder and Pokut plateaus were identified as the most related plateaus with the concept of plateau tourism.

Keywords: Tableland Tourism, WAT, Giresun

Giriş

Yaylalar, yaz mevsiminde insanların hayvanlarını otlatmak, kışlık ot elde etmek ve bazı tarım ürünlerini yetiştirmek amacıyla geçici olarak konakladıkları kırsal yerleşim alanlarıdır (Bekdemir ve Sezer, 2016: 246).

Yaylacılık ise genellikle yayla dışında yaşayan insanların yaz aylarında belirli süreler içerisinde dağ ve yamaçlarda bulunan yaylalara gitmelerini, geçici süre ile tarım ve hayvancılıkla ilgilenmelerini, yaylaların doğal güzelliklerinden yararlanmaları ve burada ekonomik etkinliklerde bulunmalarını kapsayan bir süreçtir (Albayrak, 2013:148).

Yaylacılık etkinlikleri 3 farklı alanda incelenmektedir. Bu alanlar; (Albayrak, 2013:148-149).

- Göçebe hayvancılıkla geçimlerini sürdüren köy topluluklarının yaylacılık faaliyetleri
- Geçmiş günlerin hatırlanması için yılın belirli bir zamanında yaylaya çıkma, yayla şenlikleri biçiminde sürdürülen faaliyetler
- Rutin hayattan uzaklaşmak isteyen, çevre sorunlarıyla boğuşan, temiz doğayla buluşmak isteyen ve buna bağlı olarak gelişen yayla turizmi faaliyetleri

Yayla turizmi, hem bölgede yaşayan yerel halka ekonomik katkılar sağlamakta hem de bölgeler arası gelişmişlik düzey farkını en aza indirmektedir. Ayrıca yayla turizmi, turizm faaliyetlerinin 12 aya yayılmasına ve dolayısıyla turizmin mevsimsellik sorununun önüne geçilmesine imkân sağlamaktadır (Ormankıran, 2016: 136).

Türkiye'de yayla turizmine uygun bölgelerin başında Karadeniz, özellikle de Doğu Karadeniz Kıyıları gelmektedir. Bu bölgedeki yaylaların yerel halk tarafından kullanımı yüzyıllardan beri hayvancılık faaliyetlerine yöneliktir. Hayvancılık faaliyetleri kadar eski bir geçmişe sahip olmasa da, rekreasyon amaçlı faydalanma da eskiye dayanmaktadır. Nitekim Osmanlı belgelerinde bu konuda bilgilerden bahsedilmektedir (Zaman, 2010: 203).

Son zamanlarda büyük şehirlerde yaşayan insanların şehir yaşamının stresinden, gürültüsü ve kirliliğinden kaçıp, doğal güzelliklere sahip olan sessiz alanları tercih etmelerinin doğal bir sonucu olarak, özellikle kıyı şeridindeki destinasyonların sıcak ve nemli havasına karşılık, yaylaların sahip olduğu bitki örtüsü, kültürel ve arkeolojik değerleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, rekreasyon etkinlikleri, yayla şenlikleri gibi değerleri taşıması bu

destinasyonların turizm çekim merkezi haline gelmelerine sağlamaktadır (Kozak, Akoğlan Kozak ve Kozak, 2015: 37).

Türkiye'de yayla turizmi planlama stratejisi Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülmektedir. Bir alanın yayla turizm merkezi olabilmesi için belirli kriterlere sahip olması gerekmektedir. Yayla turizm merkezlerinin seçimindeki genel kriterler (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019);

- Doğal değerlere yönelik potansiyelin zengin olması,
- Sivil mimari karakterinin olması,
- Kent merkezine ulaşımın kolay sağlanır olması,
- Yöre halkının sosyal yapısının turizme yakın olması,
- Faaliyetlerin ekonomik olarak sürdürülebilmesi,
- Diğer turizm çeşitleri ile entegrasyonunun sağlanabilir olması.

Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından belirtilen kriterlerden de anlaşılacağı üzere her yayla bir yayla turizm merkezi olarak tanımlanmamaktadır. Yayla turizm merkezi olabilmek için bakanlık tarafından belirtilen kriterlere sahip olunması gerekmektedir. Araştırmanın yapıldığı Giresun ilinde Bektaş, Kümbet ve Yavuzkemal Yaylaları bakanlık tarafından yayla turizm merkezi olarak seçilmiştir.

Doğu Karadeniz'deki yaylaların belirlenmiş hedefler doğrultusunda turizm hizmetlerine sunulması planlanmıştır. Bozulmamış doğası ve kültürel çekicilikleri açısından yaylalar dikkate değer bir potansiyele sahiptirler. Turizm bakanlığı tarafından yaylalarda sürdürülmesi düşünülen planlama da öncelikli olarak turizmde çeşitliliği artırmak üzere zaten mevcut yayla turizmini geliştirmek, daha sonra doğal yaşamı koruyarak, geleneksel yapı tarzının sürdürülmesini sağlayıcı önlemlerin geliştirilip uygulanmasını sağlamaktır (Bekdemir ve Sezer, 2016; Kiper ve Işın, 1992).

Yöntem

Alanyazında "Yayla Turizm" ile ilgili destinasyonları araştıran çeşitli çalışmalar olmasına karşın, sadece kavramı inceleyen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Araştırma literatürde özellikle "Yayla Turizmi" konulu araştırmaların eksikliğini gidermesi ve gelecek çalışmalara yardımcı olması açısından önem arz etmektedir.

Araştırma, 2019 yılında Giresun Üniversitesi Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunda Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümünde lisans eğitimi gören öğrencilere uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) kullanılarak turizm eğitimi alan katılımcıların "Yayla Turizmi" kavramı hakkında bilişsel yapılarını ve bu kavramın zihinlerinde neleri çağrıştırdığını analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunda Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümünde lisans eğitimi gören aktif öğrenci sayısı 219 kişidir. Araştırma kapsamında 180 öğrenciye kelime ilişkilendirme testi anketi yapılmıştır. Araştırmanın örneklemindeki öğrenci sayısı evreni temsil etmektedir.

Kelime İlişkilendirme Testi (KİT), katılımcıların kavramla ilgili nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımını, diğer kavramlarla olan bağlantısını ölçmeye yarayan tekniklerden biridir. Kelime ilişkilendirme testi, birçok farklı bilim alanında kullanılmaktadır. Turizm alanında kelime ilişkilendirme testi ile yapılan bazı çalışmalar ise;

Keskin ve Örgün tarafından (2015) yılında Ürgüp ilçesinde faaliyet gösteren dört ve beş yıldızlı otellerde çalışmakta olan iş görenlerin sürdürülebilir turizm kavramı hakkındaki bilişsel yapılarını, Keskin, Örgün, ve Akbulut, (2017) yılında gastronomi alanında eğitim alan öğrencilerin gastronomi kavramı hakkındaki bilişsel yapılarını, Doğan, Yücel Güngör ve Güngör (2018) yılında turizm meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal medyaya yönelik bilişsel yapılarını ölçmek amacıyla kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışma kapsamında toplanan veriler, nitel araştırma programlarında kullanılan Nvivo 12 programı yardımıyla analiz edilmiştir. Bu doğrultuda anahtar kavram doğrultusunda ilişki kurulan kelimelerin frekanslarına ait tablo ve kelime bulutu şeklini içeren bilgiler verilmiştir (Tablo1 ve Şekil 1).

Tablo 1. *Katılımcıların Yayla Turizmi Kavramıyla İlişki Kurdukları Kelimeler ve Kullanım Sıklıkları*

KELİME	KULLANIM SIKLIĞI
Doğa	65
Temiz hava	55
Yeşil	52
Ağaç	23
Kümbet Yaylası	22
Huzur	21
Ayder Yaylası	20
Dağ	20
Karadeniz	20
Orman	18
Oksijen	14
Dinlenme	13
Doğal Çevre	12
Hayvanlar	11
Kamp	10
Doğal Yaşam	9
Eğlence	9
Giresun	9
Mangal	8
Trabzon	8

Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi Yayla Turizmi kavramı denilince turizm eğitimi alan öğrencilerin aklına "doğa", "temiz hava" ve "yeşil" kelimeleri gelmiştir.

Katılımcıların "Yayla Turizmi" kavramıyla ilişki kurdukları kelimeler, kullanım sıklıkları dikkate alınarak oluşturulmuş ve kelime bulutu görseli ise Şekil 1'de görülmektedir. En çok "doğa", "temiz hava" ve "yeşil" kelimelerinin sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir.

Ayrıca araştırma kapsamında katılımcıların en çok ilişki kurduğu şehirler ve yaylalar Tablo 2' de belirtilmektedir.

Şekil 1. *Katılımcıların Yayla Turizmi Kavramıyla İlişki Kurdukları Kelimelerin Frekanslarına Göre Kelime Bulutu Görseli*

Tablo 2. *Katılımcıların Yayla Turizmi Kavramıyla İlişki Kurdukları Destinasyonlar*

ŞEHİR SIRALAMASI	**YAYLA SIRALAMASI**
1. GİRESUN	1. KÜMBET
2. TRABZON	2. AYDER
3. RİZE	3. POKUT

Araştırma kapsamında turizm eğitimi alan öğrencilerinin "yayla turizmi" kavramıyla ilgili olarak Giresun, Trabzon ve Rize illeri ile ilişki kurduğu, yayla olarak ise Kümbet, Ayder ve Pokut yaylalarıyla "yayla turizmi" kavramı arasında ilişki kurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma, Sonuç Ve Öneriler

2023 Turizm Strateji planına göre Doğu Karadeniz Bölgesi, Yayla Turizmi koridorunda yer almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye açısından ele alındığında doğal ve kültürel açıdan önemli turistik destinasyonlardan biridir. Bölgede kitle turizmi gelişmediğinden dolayı doğal güzelliği korunmuştur.

Çalışma sonucunda bazı yaylaların, bulunduğu şehrin önüne geçerek katılımcılar tarafından daha fazla yayla turizmi kavramıyla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Katılımcılar Yayla Turizmi kavramıyla Giresun, Trabzon ve Rize illerini ilişkilendirirken, yaylaları ise Kümbet, Ayder ve Pokut olarak ilişkilendirilmiştir. Trabzon ilinden herhangi bir yayla, sıralamada yer almamasına rağmen şehir sıralamasında katılımcılar tarafından Trabzon ili Rize iline oranla yayla turizmi kavramıyla daha fazla ilişkilendirilmiştir.

Kelime ilişkilendirme testinde öğrencilerden cevap olarak 10 adet kelime yazmaları istenmesine rağmen öğrencilerin büyük bir kısmı en fazla 7 kelime yazmıştır. Bu durum öğrencilerin yayla turizmi kavramı ile ilgili yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Katılım gösteren öğrencilerin belirli bazı kelimelerle ilişkilendirdikleri fakat

tam anlamıyla açıklama getiremedikleri söylenebilir. Ancak araştırma sırasında yapılan alanyazın incelemesinde Yayla Turizmi kavramı hakkında özellikle İngilizce ifadeler de bir bütünlüğe rastlanılmamıştır. Türkçe de yayla turizmi olarak nitelendirilen turizm türünün İngilizce karşılıkları; "Tableland Tourism", "Highland Tourism", "Wold Tourism", "Plateau Tourism"gibi terimler ile nitelendirilmiştir. Bu kavramsal çeşitlilik konusunda araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Özellikle özel ilgi turizm türlerinde bu tür çalışmaların daha sık yapılarak kavramların bilişsel olarak ne ifade ettiği öğrenilmeli, eğitim kurumları yanlış ifadeleri düzeltmelidir.

Kamu ve özel sektör temsilcilerinin de bilişsel olarak ifade edilen kelimeleri iyi analiz etmeleri önerilmekte, turistik destinasyonların pazarlanmasında bu unsurların da etkili olacağı ön görülmektedir.

Kaynakça

Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Detay Yayıncılık: Ankara.

Bekdemir, Ü. ve Sezer, İ. (2016*). Giresun İlinin Turizm Potansiyeli*. Nobel Bilimsel Eserler.

Doğan, S., Yücel, G. M. & Güngör, O. (2018). Turizm Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Medyaya Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla İncelenmesi, *Turizm Akademik Dergisi,* 5 (1): 166-176.

Keskin, E. ve Örgün, E. (2015). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla sürdürülebilir turizm olgusunun kavramsal analizi: Ürgüp örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 3/1: 30-40.

Keskin, E., Örgün, E., & Akbulut, B. A. (2017). Gastronomi Kavramının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Analiz. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 5(3), 255-267.

Kiper, P., & Işın, B. (1992). Doğu Karadeniz Yaylaları Planlama Yaklaşımı. In *Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop (22-25 Haziran 1992), Trabzon*.

Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M. (2015). *Genel turizm.* Detay Yayıncılık: Ankara.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2019). https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11532/yayla turizmi.html. Erişim Tarihi: 20.08.2018.

Ormankıran, Y. (2016). Yayla Turizmi, (Ed: Ali Yaylı ve Özlem Sürücü), *Özel İlgi Turizmi,* Detay Yayıncılık: Ankara.

ULUSLARARASI YAYLACILIK ve YAYLA KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

SONUÇ BİLDİRGESİ

ULUSLARARASI YAYLACILIK ve YAYLA KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

SONUÇ BİLDİRGESİ

Giresun Üniversitesi, Giresun İli Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Giresun Türk Ocağı Şubesinin ortaklaşa düzenlediği *Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu,* 26, 27, 28 Eylül 2019 tarihlerinde Giresun'da gerçekleştirilmiştir.

Yayla ve yaylacılık kültürü alanında araştırma yapan akademisyenleri ve ilgili paydaşları bir araya getirmeyi amaçlayan Sempozyum kapsamında yayla ve yaylacılık konulu fotoğraf sergisi, mini konser, iki panel, farklı ülkelerden 5 çağrılı konuşmacı ve belgesel sunumu ile 87 tebliğin sunulduğu 19 oturum gerçekleştirilmiştir.

Sempozyuma farklı ülkelerden 5 çağrılı konuşmacı, 25 farklı üniversiteden 133 akademisyen, kamu ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve öğrenciler katılmıştır.

Sempozyum boyunca gerçekleştirilen bilimsel etkinlikler sonucunda yayla ve yaylacılık ile ilgili sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri aşağıda özetlenmiştir.

Yaylaların Önemi

1. Konar-göçer hayat Türklerin hayat kaynağı ve Türk Kültürünün en önemli unsurlarındandır.
2. Sosyokültürel ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı tarihi yerleşme alanlarıdır.
3. Yayla, küçük ve büyükbaş hayvan üretimiyle yerel ve ulusal ekonomiye katkı sağlama potansiyeline sahiptir.
4. Küresel iklim değişikliği nedeniyle gelecekte en çok tercih edilecek yerler arasındadır.
5. Zengin flora ve faunaya sahip doğal alanlardır.
6. Yaylalar stratejik öneme sahiptir.

Sorunlar

1. Gezme ve dinlenme amacıyla mera arazileri üzerinde inşa edilen imarsız ve kaçak yapılaşma devam etmektedir. Kamuoyunda İmar Barışı olarak da bilinen 7143 Sayılı Kanun kaçak yapılaşmayı tetiklemiştir.

2. Yürürlükteki mevzuat yayla yerleşmelerinin sorunlarını çözmekte yetersiz kalmaktadır.

3. Yaylaların amaç dışı kullanımı sonucunda çevresel sorunlar gittikçe artmaktadır.

4. Büyükşehir sınırları içinde kalan yaylalarda statü değişikliği ve yeni idari yapılanmalar sebebiyle yaylacılık faaliyetlerini yürütmeye çalışan köylüler, ihtiyaç duyulan hayvan barınaklarını ve konutlarını inşa edemedikleri gibi iyileştirme de yapamamaktadırlar.

5. Genç neslin yaylacılık faaliyetlerine olan ilgisi gün geçtikçe azalmaktadır.

6. Yaylacılık faaliyetlerindeki azalma kültürel değerlerin yok olma tehlikesini doğurmaktadır.

7. Yaylacılık faaliyetlerindeki azalma ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

8. Yaylacılık kültürünü temsil eden geleneksel evlerin yapım maliyetlerinin yüksekliği, yaylacıları zor durumda bırakmakta beton yapılaşmanın önünü açmaktadır.

9. Sosyal güvenceleri olmadığı için vasıflı çoban bulunamamakta, bunun yerine yabancı çoban istihdam edilmektedir. Yabancı çobanlık ise Türk çobanlık mesleğinin yok olmasına sebep olmaktadır.

10. Günümüze kadar yayla ve yaylacılık konusunda yeterli bilimsel çalışmalar yapılmamıştır.

Çözüm Önerileri

1. Karar vericiler, uygulayıcılar, akademisyenler, sektör temsilcileri ve yöre halkının katılımıyla birlikte kısa, orta ve uzun vadeli stratejik amaçlar ve bu amaçlara uygun hedefler belirlenmeli ve bunlar yetkililer tarafından uygulanmalıdır.

2. Yayla iskânı devletin kontrolünde olmalı, bu iskânda çevre sorunlarına sebebiyet verilmemelidir.

3. Yayla yerleşmelerini Büyükşehir Belediyesi Kanununun kapsamı dışında tutulması, bu yerleşmelere özgü ve ihtiyaçlara cevap verebilecek yeni bir kanunun yapılması gerekir.

4. Yaylalardaki üretim ve pazarlama faaliyetlerini yürütmek üzere kooperatifçiliğin teşvik edilmesi gerekmektedir.

5. Hayvan üretimine yönelik yaylacılık faaliyetlerini yürüten köylüler teşvik edilmelidir. Üretim yapan ya da yapmak isteyen köylüler ile yaylayı amacının dışında kullananlar aynı kategoride değerlendirilmemelidir.

6. Genç neslin yaylacılık faaliyetlerine katılması teşvik edilmeli, bu yerleşmelerdeki altyapı ve teknolojik imkânlar artırılmalıdır.

7. Yeni yapılacak meskenler devletin kontrolünde olmalı, bu meskenlerin mimarisi yayla kültürünü yansıtmalı ve çevreyle uyumlu olmalıdır.

8. Çevre dostu turizm ve rekreasyon faaliyetlerine önem verilmelidir.

9. Büyük çaplı yayla şenlikleri sürdürülebilir olmalı ve çevreye zarar vermemelidir.

10. Hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olduğu illerdeki üniversiteler, çobanlık eğitimi konusunda inisiyatif almalı, çobanlık mesleği teşvik edilmeli ve çobanlığa ait sosyal güvence sorunları devlet tarafından çözülmelidir.

11. Yayla ve yaylacılık konusunda üniversitelerin daha fazla araştırma yapması gerekmektedir.

12. Yaylalarda büyük oranda israf edilen yünün milli ekonomiye kazandırılması gerekir.

Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA — **Prof. Dr. Ali ÇELİK**

Prof. Dr. Amantur CAPARUV — **Doç. Dr. Bahadır KOZ**

Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN — **Prof. Dr. Emir NUHANOV**

Prof. Dr. Garibov Yakub ALİOĞLU — **Prof. Dr. Halit KESKİN**

Prof. Dr. İhsan BULUT — **Prof. Dr. İlhan EKİNCİ**

Doç. Dr. M. Hanefi BOSTAN — **Prof. Dr. Mehmet ÖZ**

Prof. Dr. Metin AKAR — **Prof. Dr. Mustafa CİN**

Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI — **Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA**

Prof. Dr. Ramazan SEVER — **Prof. Dr. Serkan DOĞANAY**

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
2006

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
2006

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
2006

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
2006

VERSITESI
www.giyas2019.org